

FRANZ
KAFKA

„Dragoste la prima
vedere, Kafka-style.“

JOHN BANVILLE

Scrisori cătrefelice

Anansi
EGO

FRANZ
KAFKA

„Dragoste la prima
vedere, Kafka-style.“

JOHN BANVILLE

Scrisori către Felice

Anansi
EGO

COLECȚIE COORDONATĂ DE
BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU

Anansi
EGO

FRANZ
KAFKA

Scrisori
cătrefelice

Traducere din limba germană și note de
Radu Gabriel Pârvu

EDITORI:
Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir

FONDATOR:
Ion Mărculescu, 1994

DIRECTOR EDITORIAL:
Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:
Michi Lucescu

DESIGN:
Andrei Gamaș

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Dan Crăciun

CORECTURĂ:
Oana Apostolescu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Pandora Publishing SRL.

Copyright © Pandora M, 2022 pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-464-8
ISBN (epub): 9786069785713

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Corespondența reunită sub titlul *Scrisori către Felice* reprezintă o „secțiune transversală” prin cele trei volume îngrijite și traduse de regretatul germanist Radu Gabriel Pârvu, reținând dintre cele circa 1500 de scrisori kafkiene doar pe cele ce alcătuiesc istoria relației sale cu Felice Bauer. Traducerea urmează volumele *Briefe 1900-1912*, *Briefe 1913-März 1914* și *Briefe April 1914-1917*, publicate de Editura S. Fischer din Frankfurt sub îngrijirea lui Hans-Gerd Koch, iar structura paginilor de față o respectă pe cea a volumului *Briefe an Felice Bauer: und andere Korrespondenzen aus der Verlobungszeit* (Fischer, 2015).

Scrisorile din paginile ce urmează au fost trimise de Franz Kafka în perioada 20 septembrie 1912 — 16 octombrie 1917 și au fost destinate unei femei pe care a iubit-o, cu care s-a logodit de două ori și de care s-a despărțit de două ori. În 1955, Schoken Books a achiziționat de la Felice Bauer scrisorile trimise ei de către Franz Kafka. Cu această ocazie, ea a lăsat editurii și scrisorile trimise de scriitor prietenei sale, Grete Bloch. Ele îi fuseseră dăruite de Grete Bloch în 1935, când părăsise Germania. Aceasta din urmă i-a încredințat avocatului ei de la Florența o sumă de alte scrisori, care i le-a pus la dispoziție lui Max Brod. Ediția de față include, în ordine cronologică, aceste scrisori, cât și altele trimise de Kafka prietenilor sau membrilor familiei Bauer. Ele au ca subiect relația celor doi, oferind astfel o imagine cât mai exactă a situației. Scrisorile trimise de Felice Bauer către Franz Kafka nu s-au păstrat.

B.A.S.

Scrisori către Felice

Către Max Brod la Praga

Praga, 14 august 1912, miercuri

Bună dimineța!

Dragă Max, ieri, când am pus în ordine bucățile, m-am aflat sub influența domnișoarei; este foarte posibil ca astfel să fi făcut vreo prostie, să fi rezultat o succesiune caraghioasă, poate doar pe-ascuns. Te rog, mai uită-te pe manuscris și dă-mi voie să includ mulțumirile mele pentru acest lucru în recunoștința foarte mare pe care ți-o datorez!

Al tău, Franz

Mai sunt greșeli mărunte de scriere, așa cum constat acum, când citesc din păcate pentru prima oară una dintre copii. Și punctuația! Dar poate că mai este timp pentru asta la corectură. Șterge însă „dar cum arătați?“ din povestirea despre copii și pune semnul întrebării după acel „într-adevăr“ dinaintea celor patru cuvinte.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 septembrie 1912, vineri

Mult stimată domnișoară,

În cazul în care nu v-ați mai aminti câtuși de puțin de mine — ceea ce este foarte posibil —, mă prezint încă o dată: mă numesc Franz Kafka și sunt omul acela care v-a salutat pentru prima oară într-o seară la domnul director Brodz din Praga și apoi v-a întins peste masă, una după alta, fotografiile dintr-o călătorie din programul Thaliaz, iar la sfârșit v-a ținut mâna în mâna cu care bate acum clapele, și dumneavoastră ați întârit prin acest gest promisiunea că anul viitor vreți să călătorim împreună în Palestina⁴.

Dacă mai doriți să facem excursia respectivă — atunci ați spus că nu veți ezita deloc, și nici eu n-am remarcat la dumneavoastră ceva de acest fel —, n-ar fi doar bine, ci neapărat necesar să încercăm încă de-acum să ne înțelegem în legătură cu această călătorie. Căci va trebui să exploatăm la maximum perioada noastră de concediu, mult prea scurtă pentru o călătorie în Palestina, și vom reuși să facem asta numai după ce ne vom fi pregătit cât mai bine cu putință și vom cădea de acord în privința tuturor pregătirilor.

Trebuie să vă mărturisesc însă un lucru, oricât de prost sună el în sine și, în plus, nu se potrivește deloc cu afirmațiile mele anterioare: sunt un corespondent nepunctual. Negreșit, dacă n-aș avea mașina de scris, situația ar fi mai gravă decât este, întrucât, chiar dacă n-aș avea vreodată destul chef să scriu o scrisoare, până la urmă vârfurile degetelor sunt tot timpul pregătite de scris. Drept răsplată pentru asta, nici nu aștept vreodată ca scrisorile să sosească la timp; deși aștept o epistolă cu aceeași nerăbdare în fiecare zi, nu sunt niciodată dezamăgit dacă ea nu vine, iar dacă sosește în cele din urmă, mă las surprins cu plăcere.

Întorcând coala în mașina de scris, observ că m-am înfățișat, poate, mult mai dificil decât sunt. Probabil că așa-mi trebuie dacă am făcut o asemenea greșeală; căci de ce mai scriu această scrisoare după program și la o mașină cu care nu sunt foarte obișnuit?

Dar totuși — singurul dezavantaj când scrii la mașină este că te rătăcești în felul ăsta —, chiar dacă ar exista ezitări față de persoana mea, mă refer la ezitățile practice de a mă lua în călătorie ca însoțitor, ghid, povară, tiran și ce ar mai putea ieși din mine, totuși, spuneam, n-ar trebui să existe de la bun început obiecții decisive împotriva mea în calitate de corespondent — și deocamdată numai despre asta ar fi vorba —, așa că ați putea încerca să corespundați cu mine.

Praga, 20 septembrie 1912

Al dumneavoastră sincer supus,

Dr. Franz Kafka

Praga, Pořič 7

Către Felice Bauer la Berlin

Stimată domnișoară, scuzați-mă că nu vă scriu la mașină, dar am să vă scriu îngrozitor de multe lucruri, iar mașina de scris se află dincolo, pe coridor; în plus, această scrisoare mi se pare foarte urgentă. Totodată, astăzi în Boemia e sârbătoarea (fapt ce, de altfel, nu are neapărat legătură cu scuzele de mai sus), mașina de scris nici nu scrie destul de repede pentru mine, mai este și vreme frumoasă, e cald, țin fereastra deschisă (ferestrele mele sunt însă mereu deschise), am venit la birou aproape cântând, ceea ce nu s-a întâmplat de mult, iar dacă n-aș fi venit să iau scrisoarea dumneavoastră, nici n-aș ști de ce aș mai fi venit la birou azi, în zi de sârbătoare.

De unde am adresa dumneavoastră? Să nici nu mă-ntrebați, în caz că aveți această intenție. A trebuit să cerșesc de-a dreptul adresa dumneavoastră. Mai întâi mi s-a dat adresa unei societăți pe acțiuni, dar asta nu mi-a plăcut. Pe urmă am primit adresa dumneavoastră de-acasă, dar fără număr, și apoi am obținut și numărul. Atunci am fost mulțumit, însă n-am scris, tocmai fiindcă am păstrat adresa pentru ceva anume. În afară de asta, m-am temut că adresa este greșită, căci m-am întrebat cine a fost Immanuel Kirch⁷. Și nimic nu este mai trist decât să trimiți o scrisoare la o adresă nesigură; atunci nici nu mai e scrisoare, ci mai degrabă suspin. După aceea, când am aflat că pe strada dumneavoastră se găsește o Immanuel-Kirches, a fost din nou bine pentru o vreme. Numai că mi-ar fi plăcut să am la adresa dumneavoastră și specificarea unui punct cardinal, așa cum au întotdeauna adresele din Berlin. În ce mă privește, v-aș fi mutat în nord, deși cred că acolo-i o zonă săracă.

Făcând însă abstracție de aceste griji legate de adresă (la Praga nici nu se știe cu certitudine dacă locuieți la numărul 20 sau 30), câte a mai avut de îndurat jalnica mea epistolă, înainte de a fi scrisă! Acum, când ușa dintre noi a început să se deschidă sau cel puțin stăm cu mâna pe clanță, pot s-o spun, chiar dacă nu trebuie. Ce de toane mă stăpânesc, domnișoară! O ploaie de stări nervoase cade neîncetat asupra mea. Ce vreau acum, nu mai vreau în clipa următoare. Când sunt pe scară, încă nu știu ce dispoziție sufletească voi avea în momentul în care voi intra în casă. Trebuie să acumulez în mine niște incertitudini, până ca ele să devină o certitudine mărunță sau o scrisoare. De câte ori — spre a nu exagera, să zic: de vreo zece seri — am tot compus, înainte de a adormi, acea primă scrisoare. Or, unul dintre lucrurile din pricina cărora sufăr este că nimic din ce-am alcătuit temeinic în prealabil nu pot să aștern pe hârtie mai târziu într-un mod fluent. Memoria mea e într-adevăr foarte proastă, dar nici cea mai bună memorie nu m-ar putea ajuta să scriu cu fidelitate măcar un fragment, oricât de mic, pe care l-am conceput anterior și n-am făcut altceva decât să-l țin minte, pentru că în interiorul fiecărei fraze există nuanțe ce trebuie să rămână în suspensie, înainte de a fi puse pe hârtie. Când mă așez să scriu fraza memorată, nu văd decât fărâmele aflate acolo, nu pătrund cu privirea nici printre ele, nici dincolo de ele, și-atunci ar trebui măcar s-arunc condeiul, dacă asta ar corespunde șovăielilor mele. Totuși, m-am gândit bine la acea scrisoare, fiindcă nu eram deloc hotărât s-o scriu, și tocmai astfel de reflecții sunt cel mai bun mijloc de a mă ține la distanță de scris. Îmi amintesc că, odată, chiar m-am sculat din pat ca să notez ceea ce chibzuisem pentru dumneavoastră. Dar imediat m-am urcat la loc, căci mi-am reproșat — acesta este al doilea lucru de care sufăr — nebunia neliniștii mele, susținând că și-n zori aș putea să aștern pe hârtie ceea ce am bine fixat în minte. Spre miezul nopții răzbat mereu asemenea presupuneri.

Urmând însă acest drum, nu voi ajunge niciodată la capăt. Trăncănesc despre scrisoarea mea anterioară, în loc să vă scriu atâtea lucruri pe care trebuie să vi le scriu. Rețineți, vă rog, de unde vine importanța pe care a dobândit-o pentru mine acea scrisoare! Vine din faptul că mi-ați răspuns la ea cu această scrisoare, aflată aici, lângă mine, și de care mă bucur în mod ridicol; acum pun mâna pe ea, spre a simți că sunt în posesia ei. Mai scrieți-mi degrabă una! Nu vă dați osteneala, o scrisoare obosește pe oricine, oricum am privi-o! Trimiteți-mi totuși un mic jurnal, care e mai puțin revendicat și mai curând dăruit! Firește, în el trebuie să scrieți mai mult decât ar fi necesar doar pentru dumneavoastră, căci nu vă cunosc deloc. Așadar, va trebui să notați o dată și când veniți la serviciu, ce ați mâncat la micul dejun, ce privești aveți de la fereastra biroului, ce fel de activitate desfășurați acolo, cum se numesc prietenii și prietenele dumneavoastră, de ce vi se fac cadouri, cine vrea să vă ruineze sănătatea dăruindu-vă dulciuri, precum și alte o mie de lucruri de a căror existență și posibilitate eu habar n-am. Dar cum a rămas cu călătoria în Palestina? Vom merge foarte curând sau puțin mai târziu, însă precis în primăvara sau toamna viitoare. Opereta lui Max⁹ se odihnește acum, el se află-n Italia, dar în scurt timp va scoate în Germania dumneavoastră un anual literar nemaipomenit¹⁰. Cartea mea, cârticica, broșurica¹¹ a fost bine primită. Nu e însă foarte bună, trebuie să scriu lucruri mai bune.

Spunând acest adevăr, vă urez să rămâneți cu bine!

Al dumneavoastră,

Franz Kafka

Praga, 14 octombrie 1912, luni 14.X.12

Dragă și stimată doamnă,

Astă-seară, în mod întâmplător și fără a avea de fapt permisiunea — n-o să fiți supărată pe mine din această cauză —, am citit într-o scrisoare adresată părinților dumneavoastră observația că domnișoara Bauer se află într-o corespondență constantă cu mine. Întrucât acest lucru este adevărat numai în anumite condiții, dar pe de altă parte, eu corespund dorinței mele, vă rog, dragă și stimată doamnă, să-mi scrieți câteva cuvinte explicative la acea observație, ceea ce nici nu v-ar veni greu să faceți, de vreme ce păstrați, fără îndoială, legătura cu domnișoara prin intermediul scrisorilor.

Corespondența pe care ați numit-o „constantă” arată în realitate astfel: după ce trecuseră vreo două luni din seara în care am văzut-o pe domnișoara pentru prima și ultima dată la părinții dumneavoastră, i-am trimis domnișoarei o scrisoare al cărei conținut nu mai merită menționat aici, deoarece a urmat un răspuns amabil. Nu a fost nicicum un răspuns prin care să încheie socotelile, ci, după tonul și conținutul lui, putea fi luat foarte bine drept o introducere la o corespondență ce ar putea deveni cândva amicală. Răstimpul dintre scrisoarea mea și răspunsul a însumat, ce-i drept, 10 zile, iar acum mi se pare că ar fi trebuit să iau drept sfat pentru răspunsul meu această ezitare, totuși nu prea lungă în sine. Din diverse motive, ce, de asemenea, nu merită menționate — deja pomenesec, probabil, prea multe lucruri care dumneavoastră, dragă și stimată doamnă, nu vi se par demne de a fi amintite —, eu n-am procedat la fel, ci, după ce am citit acea scrisoare, poate, mai neatent în unele privințe, i-am dat imediat un răspuns care pentru mulți avea, pesemne, caracterul inevitabil protest al unei izbucniri. Oricum, pot să jur că admitând îndreptățirea tuturor obiecțiilor la scrisoarea mea, obiecția de lipsă de onestitate ar fi injustă, iar lucrul acesta ar trebui să fie totuși hotărâtor pentru niște oameni ce nu au prejudecăți nefavorabile unii despre alții. Or, de la această scrisoare au trecut 16 zile, fără să fi primit un răspuns, și realmente n-aș ști ce ar mai putea determina acum un răspuns tardiv, mai ales că epistola mea anterioară era una dintre acele scrisori a căror încheiere are singura menire de a crea cât mai grabnic prilejul unui răspuns. În decursul acestor 16 zile, ca să fiu sincer cu dumneavoastră până la capăt, i-am mai scris domnișoarei două epistole, pe care nu i le-am trimis, totuși; ele sunt singurele care mi-ar permite, dacă aș avea umor, să vorbesc despre o corespondență constantă. Inițial, chiar aș fi putut crede că o serie de circumstanțe întâmplătoare ar fi împiedicat sau ar fi făcut imposibil răspunsul la scrisoarea mea, dar am analizat totul și nu mai cred în circumstanțe întâmplătoare.

Cu siguranță, dragă și stimată doamnă, n-aș fi îndrăznit să fac această scurtă confesiune nici față de dumneavoastră, nici față de mine, dacă nu m-ar fi lezat peste măsură tocmai acea observație din scrisoarea dumneavoastră și dacă, în plus, n-aș ști că această epistolă, al cărei conținut nu trebuie să fie lăsat la vedere, va ajunge pe mâini bune și abile.

Cu sincere salutări pentru dumneavoastră și iubitul dumneavoastră soț,

al dumneavoastră supus,

Franz Kafka,

Praga, Poříč 7

Către Sophie Friedmann la Breslau

Praga, 18 octombrie 1912, vineri

Dragă și stimată doamnă,

Munca de birou trebuie să rămână pe planul al doilea în fața importanței acestei epistole prin care răspund la scrisoarea dumneavoastră din data de 16, care, de vreme ce e scrisă de dumneavoastră, este drăguță, amabilă și clară, așa cum m-am așteptat; în schimb, pasajul pe care l-am citat din scrisoarea ei¹³ nu se lasă descifrat nici la a zecea lectură. Prin urmare, acea remarcă despre „o corespondență constantă” n-ați făcut-o, realmente, doar în trecere și în absența oricărei dovezi, așa cum, spre rușinea mea, am crezut fără s-o mai mărturisesc totuși în ultima scrisoare, fiindcă, altminteri, aceasta ar fi devenit inutilă. Și-atunci, această vie corespondență să fi existat oare pe 3 sau, cel mai devreme, pe 2 octombrie, deci într-un moment când cea de-a doua nefericită scrisoare a mea trebuia neapărat să fi ajuns la Berlin? Este așadar posibil să fi fost dat un răspuns, întrucât pasajul citat constituie totuși o mărturie a cunoașterii scrisorii respective? Da, dar mă întreb dacă scrisorile chiar se

pierd, exceptând cazul în care cel care le-așteaptă în incertitudine nu găsește altă explicație? Trebuie să recunoașteți totuși, dragă și stimată doamnă, că am avut dreptate să vă scriu și că aceasta-i o problemă care are mare nevoie de un înger bun.

Dumneavoastră și iubitului dumneavoastră soț, salutările mele cele mai sincere.

Al dumneavoastră îndatorat,

18.X.12 Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 octombrie 1912, miercuri

23.X.12

Stimată domnișoară,

Chiar de-ar sta în jurul mesei mele toți cei trei directori pe care-i am¹⁴ și s-ar zgâi la condeiul meu, tot trebuie să vă răspund imediat, căci scrisoarea dumneavoastră parcă pogoară asupra mea din norii spre care de trei săptămâni îmi ridic degeaba privirile. (Tocmai mi s-a împlinit dorința, în ceea ce-l privește pe șeful meu direct¹⁵.) Dacă ar fi să vă răspund în același mod la descrierea vieții pe care ați dus-o în acest răstimp, v-aș spune că, în orice caz, jumătate din timp l-am petrecut așteptându-vă scrisoarea; desigur, aici pun la socoteală și cele trei scurte epistole pe care vi le-am scris în aceste trei săptămâni (acum sunt luat la întrebări în legătură cu asigurarea pușcăriașilor, Dumnezeule mare!); la nevoie, două dintre scrisorile respective vor putea fi trimise acum, pe când a treia, de fapt prima în ordine cronologică, e-n imposibilitate de a-și vedea de drum¹⁶. Iar scrisoarea dumneavoastră se va fi pierdut deci (acum a trebuit să explic că nu știu nimic despre un recurs la minister privindu-l pe Josef Wagner din Katharinaberg) și nu voi primi niciun răspuns la întrebările mele de atunci, deși nu-s deloc vinovat de această pierdere.

Sunt neliniștit și nu prea reușesc să mă adun, îmi vine mereu să mă plâng în cercul meu, deși azi nu mai e ieri, iar problemele acumulate se revarsă, eliberându-se, în zilele mai bune.

Ce vă scriu astăzi nu constituie un răspuns la scrisoarea dumneavoastră; poate că răspunsul are să fie abia scrisoarea mea de mâine sau, eventual, cea de poimâine. Firește, felul meu de a scrie nu este nebunesc în mod întâmplător, ci e tot atât de nebunesc precum actualul meu mod de viață, pe care, de asemenea, vi-l pot descrie cândva.

Și neconținut primiți daruri! Cărțile, bomboanele și florile astea sunt împrăștiate pe biroul dumneavoastră? Pe masa mea nu-i altceva decât dezordine, iar floarea de la dumneavoastră, pentru care vă sărut mâna, am pus-o repede la loc sigur, în portofel, unde, în ciuda pierdutei și neînlocuitei dumneavoastră epistole, se mai găsesc, de altfel, două scrisori de la dumneavoastră, fiindcă l-am rugat pe Max să-mi dea scrisoarea pe care i-ați adresat-o lui, lucru care este într-adevăr cam caraghios, dar pe care, altminteri, nu trebuie să mi-l luați în nume de rău.

Poate că această primă poticneală a corespondenței noastre n-a fost deloc rea; acum știu că am voie să vă scriu, chiar dincolo de scrisorile pierdute. Dar nu trebuie să se mai piardă scrisori. — Rămâneți cu bine și gândiți-vă la un mic jurnal¹⁷.

Al dumneavoastră, Franz K.

Pe mine mă enervează deja posibila pierdere a unor scrisori, iar dumneavoastră nu-mi scrieți corect nici măcar adresa. Trebuie să scrieți așa: Poříč 7, cu două cârlige pe „r” și „c”, iar pentru mai multă siguranță ar fi bine să menționați și Instituția de Asigurări în Caz de Accidente de Muncă.

Data aniversării doamnei Sophie¹⁸ v-o trimit mâine.

Către Felice Bauer la Berlin

Stimată domnișoară,

Azi-noapte am avut o insomnie chinuitoare și, abia la sfârșit, în ultimele două ore, m-am tot răsucit, silindu-mă să adorm, căutând în închipuire un somn în care visele nu sunt nici pe departe vise și tocmai de aceea somnul nu-i somn. Și în afară de asta, când am ieșit în fugă din casă, m-am ciocnit în fața porții de tava unei calfe de la măcelărie¹⁹, astfel încât mai simt și-acum lemnul tăvii deasupra ochiului stâng.

Asemenea pregătiri nu mă vor aduce într-o stare mai bună, ca să depășesc dificultățile ridicate de scrisoarea către dumneavoastră și care mi-au trecut și azi-noapte prin minte, luând noi și noi forme. Ele nu constau în faptul că n-aș izbuti să spun ce vreau să scriu; sunt doar cele mai simple lucruri, însă sunt prea multe ca să le pot adăposti în timp și spațiu. Cunoscând aceasta, aș vrea uneori — ce-i drept, numai în timpul nopții — să las totul baltă, să nu mai scriu nimic, preferând să pier din cauză că nu scriu, decât că scriu.

Îmi scrieți că frecvența teatrele, ceea ce mă interesează foarte mult: în primul rând, fiindcă locuiți acolo, la Berlin, sursa tuturor evenimentelor teatrale; în al doilea rând, vă alegeți bine teatrele pe care le frecvențați (în afară de Teatrul Metropol, unde am fost și eu și-am căscat cu toată ființa mea, mai-mai să-nghit scena, cât era de mare) și în al treilea rând, eu însumi nu știu absolut nimic despre teatru. Pe de altă parte, la ce-mi ajută faptul că știu că mergeți la teatru dacă nu cunosc tot ce s-a întâmplat anterior și ce a urmat, dacă nu știu cum erați îmbrăcați, în ce zi din săptămână s-a petrecut asta, cum a fost vremea, dacă ați cinat înainte ori după spectacol, ce loc ați avut, în ce dispoziție sufletească vă aflați și care au fost motivele acestora și așa mai departe, măcar atât cât îmi pot imagina. Firește, este imposibil să-mi scrieți toate astea, dar luând-o așa, orice este imposibil.

Ziua de naștere a doamnei Sophie — spre a vă scrie ceva ce poate fi pe deplin împărtășit — este abia pe 18 martie. Dar a dumneavoastră când e, ca să întreb fără ocolișuri?

Nu doar agitația din birou este de vină că scrisoarea mea se abate de la subiect, așa că acum vă întreb, iarăși, cu totul altceva: păstrez în memorie cam tot ce ați spus în seara aceea la Praga, în măsura în care pot avea încredere în asemenea convingeri; însă nu mi-e foarte clar un lucru care mi-a venit în minte când am citit scrisoarea dumneavoastră, și trebuie să-mi completați această lacună. Când am plecat împreună de la domnul director Brodzo și el ne-a însoțit până la hotel²¹, eram, ca să spun adevărul, dezorientat, neantent și plictisit, fără ca prezența domnului director să fi fost vinovată de starea mea, cel puțin din câte-mi dau eu seama. Dimpotrivă, eram relativ mulțumit fiindcă mă simțeam lăsat singur. Atunci a venit vorba și despre faptul că nu prea ajungeți să circulați seara prin centrul orașului, nici măcar când mergeți la teatru, și că atunci când vă întoarceți, bateți din palme într-un anumit mod, făcând-o astfel atentă din stradă pe mama dumneavoastră, care trimite pe cineva să vă deschidă poarta. Chiar așa procedați, în felul ăsta cam ciudat? Și ați făcut o excepție când ați fost la Teatrul Metropol și ați luat cheia cu dumneavoastră numai fiindcă v-ați întors foarte târziu? Întrebările astea sunt caraghioase? Chipul meu este absolut serios. Iar dacă râdeți, vă rog să râdeți cu bunăvoință și să răspundeți exact!

Cel mai târziu la primăvară va apărea la Rowohlt, la Leipzig, un *Anuar pentru literatură*, editat de Max. Acolo va fi inclusă o scurtă povestire a mea, *Verdictul*, care va avea dedicația „pentru domnișoara Felice B.". Asta înseamnă cumva că am procedat prea autoritar cu drepturile dumneavoastră? Mai ales că această dedicație e plasată acolo încă de-acum o lună și manuscrisul nici nu se mai află în posesia mea? Poate că se admite scuza că mi-am impus să las deoparte următoarea completare: (pentru domnișoara Felice B.), „ca să nu mai primească mereu daruri doar de la alții“. În rest, din câte-mi dau seama, povestirea, în esența ei, n-are nici cea mai mică legătură cu dumneavoastră, în afara faptului că o fată, care apare pentru scurt timp acolo, se numește Frieda Brandenfeld, având, deci, aceleași inițiale ale numelui ca și dumneavoastră, după cum am observat ulterior. Mai degrabă, singura legătură constă numai în aceea că povestioara încearcă de la distanță să vă câștige prețuirea. Și acest lucru caută să-l exprime și dedicația.

Mă preocupă mult faptul că nu voi afla ce mi-ați răspuns la penultima scrisoare. Au trecut atâția ani în care n-am auzit nimic despre dumneavoastră, iar acum e-aruncată-n uitare, într-un mod absolut inutil, încă o lună. Firește, mă voi interesa la poștă, dar există puține șanse să aflui acolo mai mult decât vă mai amintiți din scrisoarea aceea. N-ați putea să-mi scrieți în câteva cuvinte ce mai țineți minte?

Atât pentru azi, închei definitiv. Încă de la pagina anterioară a început deranjul, până și-n această cameră mai liniștită, în care m-am ascuns. Vă mirați că am atâta timp liber la birou (este vorba despre o excepție forțată)?

și că vă scriu numai de-aici. Și pentru aceasta există explicații, dar nu am timp să vi le scriu.

Rămâneți cu bine și nu vă supărați că trebuie să semnați zilnic recipise22.

Al dumneavoastră, FranzK.

Către Sophie Friedmann la Breslau

Praga, 24 octombrie 1912, joi

24.X.12

Dragă și stimată doamnă,

Mii de mulțumiri pentru delicatețea cu care ați tratat această problemă²³, ce pare să fie acum complet rezolvată. Faptul că nu mi-ați răspuns la ultima scrisoare care, ce-i drept, nici nu necesita un răspuns aparte, nu trebuie privit, probabil, ca o pedeapsă pentru vreo neghiobie care s-ar fi putut strecura cu ușurință în cele două scrisori ale mele, din cauza nervozității, ori din alte motive. Știți însă, dragă și stimată doamnă, cât sufăr când nu primesc răspunsuri; fără îndoială, decât să nu-mi răspundeți, era mai bine să mă fi pedepsit pentru o nerozie trimițându-mi o scrisoare corespunzătoare. În urma acestei reflecții, nu sper nici acum să primesc neapărat un răspuns, dar rămân convins că veți fi și-n continuare la fel de binevoitoare cu mine cum mi-ați dovedit-o prin ultimul sprijin pe care mi l-ați acordat. Mi-ar plăcea să-i mulțumesc separat și iubitului dumneavoastră soț; n-o fac însă pentru că, în primul rând, m-aș simți totuși cam jenat, iar în al doilea rând, știu că dumneavoastră și soțul dumneavoastră aparțineți unuia altuia într-atât încât mulțumirile aduse dumneavoastră i se adresează nemijlocit și lui.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Drfkafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 25 sau 26 octombrie 1912, vineri sau sâmbătă

Stimată domnișoară,

Tocmai am avut drum la sediul guvernului, m-am dus și am venit încet, este destul de departe, trebuie să treci pe celălalt mal al Vltavei. Mă împăcasem cu ideea că azi nu mai sosește nicio scrisoare de la dumneavoastră fiindcă mă gândeam că, dacă scrisoarea nu vine dis-de-diminează, nu mai are cum să ajungă. În ultimele două zile am fost, din diverse motive, cam trist și împrăștiat. La întoarcere m-am oprit pe Belvederegasse — pe o parte a străzii sunt locuințe, pe cealaltă zidurile neobișnuit de înalte ale grădinii contelui Waldstein — și, fără să-mi stau pe gânduri, am scos din buzunar scrisorile dumneavoastră, am pus dedesubt scrisoarea adresată lui Max, aflată deasupra și care nu prea mă interesa, și am citit câteva rânduri din prima dumneavoastră scrisoare. Cu siguranță, mă mișcam aproape ca-n somn, fiindcă dorm foarte puțin și simt asta, fără a fi cu-adevărat obosit. Și cum ajung la birou, dau peste neașteptata scrisoare, având impunătoarele dimensiuni ale hârtiei pe care o folosiți la scris și cea mai îmbucurătoare greutate.

Din nou, ceea ce vă scriu nu constituie un răspuns. Să lăsăm întrebările și răspunsurile să se-nâlcească în voie! Dincolo de tot ce-i frumos în scrisoarea dumneavoastră, cel mai frumos lucru este că-mi dați voie să vă scriu când vreau. Căci, până la urmă, mă gândeam dacă n-ar fi timpul să încetez să vă tot scriu zi de zi; în această privință nu vă cunosc; poate că apariția zilnică a scrisorii vă săcăie, dar eu, în ciuda lipsei mele totale de punctualitate, simt dorința irezistibilă de a vă scrie chiar dumneavoastră. Acum însă am obținut permisiunea, pot să fac ce vreau, și după cum am voie să vă scriu din nou, fără a fi primit răspuns, nutresc speranța că în cazul în care aș fi incapabil să scriu, vă veți milostivi totuși să-mi trimiteți o scrisoare, pentru că atunci aș avea nevoie de ea de două ori mai mult.

Astăzi răspund la un singur lucru. Aruncați piramidonul și toate chestiile alea! Năpustiți-vă asupra cauzelor durerilor de cap²⁴, în loc să dați fuga la farmacie! Păcat că nu pot cuprinde cu privirea o perioadă mai lungă din viața dumneavoastră, ca să știu când au început durerile de cap! Senzația artificială pe care-o provoacă asemenea leacuri, oricât de eficiente ar fi ele, nu vi se pare mai insuportabilă decât durerile de cap, ce vă izbesc

măcar pe cale naturală? De altfel, nu există decât tămbăuire de la om la om, după cum și durerea se transmite numai de la om la om; așa mi se întâmplă mie în acest caz, cu durerile dumneavoastră de cap.

Rămâneți cu bine și fiți în continuare binevoitoare cu mine!

Al dumneavoastră,

Kafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 octombrie 1912, duminică

Stimată domnișoară,

În sfârșit, la opt seara — azi este duminică —, pot să vă scriu, dar tot ce-am făcut, cât a fost ziua de lungă, a avut drept scop să ajung cât mai repede cu putință la acest moment. Vă petreceți cu voieșie duminicile? Sigur că da, după atâta muncă! Pentru mine, cel puțin de o lună și jumătate, duminica-i o minune a cărei strălucire o văd încă de luni dimineața, când mă trezesc. Problema care rămâne e să târăsc după mine întreaga săptămână, până duminică, să tot târăgănez ce am de făcut în zilele de lucru, dar oricum aş proceda, de obicei vinerea nu mai pot să continuu. Când petreci așa fiecare oră a săptămânii și nici măcar ziua nu reușești să fii mai vigilent decât cineva care nu poate dormi noaptea și când te uiți îndărăt către mașinăria neîndurătoare a unei asemenea săptămâni, atunci trebuie să fii cu adevărat bucuros că aceste zile ce se înalță dezolant nu se prăbușesc la loc, spre a o lua de la capăt, și că ele se scurg fără dificultate și că în sfârșit poți respira ușurat, fiindcă începe seara și urmează altă noapte.

Sunt chiar mai vesel, dar nu azi: mi-am ratat plimbarea de duminică din cauza vremii ploioase și, deși spusele mele de-acum par să contrazică fraza de la începutul scrisorii, am petrecut o jumătate de zi în pat, cel mai bun loc pentru întristare și meditație; turcii pierd²⁵, ceea ce m-ar putea determina să predic, ca un fals profet, retragerea nu numai pentru soldați, ci pentru toți (este o grea lovitură chiar pentru coloniile noastre²⁶), și nu ne mai rămâne altceva de făcut decât să ne afundăm, orbi și surzi, în alte activități.

Iată cum vă înveselesc! Dragă domnișoară, ar trebui să mă ridic și să abandonez scrisoarea? Dar poate, dincolo de toate astea, vedeți că, în definitiv, sunt foarte fericit, iar atunci îmi permiteți să rămân pe loc și să-mi continuu epistola.

În scrisoarea dumneavoastră amintiți cât de stânjenită v-ați simțit în seara aceea la Praga²⁷ și, fără să vreți s-o spuneți sau s-o gândiți cumva, din acest pasaj al scrisorii pare să reiasă că stânjeneala de-atunci s-a instalat abia odată cu apariția mea, pentru că mai înainte Max vorbea foarte puțin despre opereta lui, care de altfel nici nu prea îl îngrijora și nu-i dădea bătaie de cap, iar eu nu tulburasem încă unitatea acelei întruniri, venind cu pachetul meu caraghios²⁸. În plus, atunci era chiar o perioadă când deseori mă amuza ca în timpul vizitelor mele frecvente — manifestând o vioiciune deosebită, care sporea pe măsură ce orele înaintau — să-l împiedic să meargă la culcare pe Otto Brod²⁹, tocmai fiindcă el ținea să fie în pat la o anumită oră, și făceam asta până când, de obicei, întreaga familie își reunea forțele să mă scoată din casă, firește, cu toată dragostea. Drept urmare, apariția mea la o oră atât de târzie — va fi fost trecut de nouă deja — reprezenta o anumită amenințare, așa că în mintea celor din familie se confruntau doi musafiri: pe de o parte, erați dumneavoastră, față de care, bineînțeles, voiau să se arate cât se poate de amabili și de politicoși, iar pe de altă parte, eram eu, care mă specializasem în a le deranja somnul. De exemplu, pentru dumneavoastră s-a cântat la pian; pentru mine, bunăoară, Otto s-a dușat cu paravanul de la sobă, gest care se încetățenise deja, în ce mă privește, ca un semn că e timpul să se culce, dar care i se părea de-a dreptul absurd și obositor celui ce nu știa acest lucru. Așadar, nu eram deloc pregătit să întâlnesc acolo pe cineva în vizită, ci aveam doar o înțelegere cu Max să vin la opt (ca de obicei, am sosit cu o oră mai târziu) și să discutăm împreună ordinea bucăților din manuscris, de care până atunci nu-mi făcusem nicio grijă, cu toate că urma să fie trimis a doua zi dimineața. Or, eu am găsit un musafir și de aceea eram cam supărat. Pe de altă parte, această vizită nu mă surprindea totuși deloc. V-am întins mâna peste masa cea mare, înainte de a fi fost prezentat, în ciuda faptului că de-abia vă ridicaserăți și, probabil, n-aveați niciun chef să-mi întindeți mâna. V-am privit numai în treacăt, m-am așezat și totul mi s-a părut absolut în regulă; aproape că n-am simțit din partea dumneavoastră ușoara înviore pe care străinii mi-o provoacă de fiecare dată când mă aflu în compania unor cunoscuți. Iar atunci când am socotit că nu aveam cum să mai examinez manuscrisul împreună cu Max, v-am dat să vedeți fotografiile din programul Thalia, găsind în asta o variație foarte nostimă. (Pentru acest cuvânt, ce descrie perfect impresia de-atunci, aş putea să mă bat astăzi, când sunt

de departe de dumneavoastră.) Ați luat foarte în serios contemplarea imaginilor și v-ați ridicat privirea numai când Otto dădea vreo explicație sau eu vă întindeam o poză nouă. Comentând o fotografie, unuia dintre noi, nu mai știu cui, i s-a întâmplat să înțeleagă greșit ceva, într-un mod comic. Pentru a putea privi imaginile, ați renunțat la mâncare, iar când Max a făcut o observație oarecare în legătură cu bucatele, ați zis că nimic nu e mai nesuferit pentru dumneavoastră decât oamenii care mănâncă întruna. Între timp a sunat cineva (a trecut mult de când m-am oprit, este 11 noaptea, ora la care de obicei îmi încep munca propriu-zisă³⁰, dar nu pot să mă desprind de această scrisoare), deci a sunat cineva când dumneavoastră povesteți scena introductivă dintr-o operetă, *Iubita din automobil*, pe care o văzuserăți la Residenz-Theater. (Există un Residenz-Theater? Și era vorba despre o operetă?) Pe scenă se aflau 15 persoane, iar din anticamera din care se auzea sunând telefonul a ieșit cineva, s-a apropiat de ele și le-a invitat pe rând, adresându-i-se fiecăreia în parte cu aceeași formulă, să vină la telefon. Știu și această formulă, dar mi-e rușine s-o scriu, fiindcă nu pot s-o pronunț corect, cu atât mai puțin s-o pun pe hârtie, deși atunci nu numai că am auzit-o bine, ci am și citit-o pe buzele dumneavoastră, iar de atunci mi-a trecut de multe ori prin minte și m-am străduit mereu s-o formulez cum trebuie. Nu știu cum am ajuns pe urmă (nu pe urmă, ci înainte de asta, pentru că ședeam încă aproape de ușă, deci pieziș față de dumneavoastră) să discutăm despre bătași și despre frați și surori. Au fost pomenite numele unor membri ai familiei; nu auzisem niciodată de ei; s-a rostit și numele Ferry³¹ (este cumva fratele dumneavoastră?) și ați povestit că, fetiță fiind, ați fost bătută adesea de frați și veri (chiar și de domnul Friedmann?³²) și că ați fi fost cam lipsită de apărare în fața lor. V-ați coborât palma pe brațul stâng, care pe timpuri va fi fost plin de vânătăi. Dar nu păreați deloc sensibilă la durere și nu izbuteam să înțeleg, ce-i drept, fără să-mi dau bine seama de asta, cum putuse îndrăzni cineva să vă bată, chiar dacă pe vremea aceea nu erăți decât o fetiță. Apoi, în timp ce priveați sau citeați ceva (atunci vă ridicați prea puțin ochii, iar seara aceea a fost totuși atât de scurtă!), ați spus la un moment dat, în treacăt, că ați învățat ebraica. Pe de o parte, m-a mirat acest lucru; pe de alta (toate nu-s decât păreri de-atunci, pe care le-am cernut multă vreme printr-o sită deasă!), aș fi vrut să văd, în treacăt fie spus, dacă nu cumva exagerați, așa că m-am bucurat în taină când mai târziu n-ați putut să traduceți Tel Aviv³³. Astfel s-a dovedit și faptul că ați fi sionistă, ceea ce mi-a picat foarte bine. În aceeași încăpere s-a vorbit și despre profesia dumneavoastră, iar doamna Brod³⁴ a pomenit de o frumoasă rochie de batist, pe care o văzuse la hotel, în camera dumneavoastră, fiindcă mergeați parcă la o nuntă ce urma să aibă loc la Budapesta³⁵ — aici mai degrabă ghicesc decât îmi amintesc. Când v-ați ridicat, s-a văzut că purtați papucii doamnei Brod, căci ghețele dumneavoastră erau puse să se usuce. Toată ziua fusese o vreme îngrozitoare. Pesemne că papucii ăia vă încurcau un pic, iar la capătul drumului prin camera din mijloc, unde era întuneric, mi-ați spus că sunteți obișnuită să purtați papuci cu toc. Astfel de papuci constituiau pentru mine o noutate. Pe urmă, în camera în care se află pianul, ați stat în fața mea, și eu am început să mă desfășor cu manuscrisul meu. În legătură cu expedierea lui mi-au fost date, din toate părțile, sfaturi hazlii, iar acum nu mai pot să descopăr care erau ale dumneavoastră. În schimb, îmi mai aduc aminte de ceva din cealaltă odaie, ceva de care am fost atât de mirat încât am bătut cu pumnul în masă. Deoarece ați spus că vă place să copiați manuscrise, că și la Berlin transcrieți manuscrisele unui oarecare domn (blestemată rezonanță are acest cuvânt când nu i se adaugă niciun nume și nicio explicație!) și l-ați rugat pe Max să vă trimită niște manuscrise. Cel mai bun lucru pe care l-am făcut în seara aceea a fost că din întâmplare aveam la mine un număr din *Palästina*³⁶, iar pentru asta merită să mi se ierte orice. Am discutat despre călătoria în Palestina și atunci mi-ați întins mâna, sau, mai bine zis, v-am ademenit să mi-o dați, grație unei inspirații de moment. Cât s-a cântat la pian, am stat așezat pieziș în spatele dumneavoastră; vă puseserăți picior peste picior și v-ați aranjat de mai multe ori coafura, pe care nu mi-o pot imagina din față și despre care știu doar că stătea un pic într-o parte, când s-a cântat la pian. Mai târziu, tot grupul a început să fie însă foarte distrat: doamna Brod moțăia pe canapea, domnul Brod își făcea de lucru la dulapul cu cărți, Otto se lupta cu paravanul de la sobă. S-a vorbit despre cărțile lui Max; dumneavoastră ați zis ceva legat de *Arnold Beer*³⁷, ați amintit o recenzie din *Ost und West* și, la sfârșit, în timp ce răsfoiați un volum din ediția Propyläen a operelor lui Goethe, ați spus că începuserăți să citiți și *Castelul Nornepygge*³⁸, dar nu l-ați putut termina. Auzind această remarcă, eu unul am încremenit pur și simplu, pentru dumneavoastră și pentru toți. Nu era o jignire inutilă și inexplicabilă? Și totuși, ați ieșit ca o eroină din această situație aparent fără scăpare, în vreme ce noi, toți, vă priveam cum stați cu capul aplecat deasupra cărții. S-a dovedit că n-a fost o jignire, ba nici măcar cea mai neînsemnată opinie, ci numai un fapt de care dumneavoastră înșivă erăți uimită și de aceea chiar intenționați să reluați lectura cărții când se va ivi ocazia. Situația nu s-ar fi putut rezolva mai frumos și m-am gândit că tuturor ar trebui să ne fie un pic rușine de dumneavoastră. Pentru variație, domnul director³⁹ a adus volumul ilustrat

din editia Propyläen, anunțând că are să vi-l arate pe Goethe în izmene⁴⁰. Atunci ați dat un citat: „El rămâne în
 rege chiar și în izmene“⁴¹. A fost singurul lucru care mi-a plăcut la dumneavoastră în seara aceea. Aproape că
 am simțit un nod în gât din cauza acestui moment neplăcut și ar fi trebuit să mă întreb, de fapt, ce m-a
 determinat să mă implic astfel. Dar sunt total imprecis. Despre iuțea cu care în final ați ieșit fără zgomot din
 cameră și v-ați întors încălțată cu ghetete, nu m-am putut exprima nicicum. Doamna Brod v-a asemuit de două
 ori cu o gazelă, dar comparația nu mi-a plăcut. Destul de exact mai văd cum v-ați pus pălăria și ați prins-o cu
 ace. Pălăria, relativ mare, era albă pe dedesubt. Pe stradă am căzut imediat în una dintre stările mele de
 buimăceală, nu tocmai rare, când singurul lucru de care-mi dau seama cu claritate este propria inutilitate. Pe
 Perlasse, poate pentru a da o mână de ajutor mușeniei mele penibile, m-ați întrebat unde locuiesc și,
 bineînțeles, ați căutat să aflați dacă drumul meu către casă coincide sau nu cu drumul spre hotelul
 dumneavoastră, însă eu, nătărău nenorocit, v-am răspuns întrebându-vă dacă ați vrea să cunoașteți adresa mea,
 evident în ipoteza că, de-abia ajunsă la Berlin, veți dori cu ardoare să-mi scrieți despre călătoria în Palestina și n-
 ați vrea să vă confrunțați cu situația disperată de a nu avea la îndemână, tocmai atunci, adresa mea. Firește, cele
 spuse de mine m-au făcut să încurc apoi drumul, în măsura în care atunci mai aveam ceva de încurcat. Încă de
 sus, din prima cameră, și pe urmă pe stradă a fost vorba despre un domn de la filiala dumneavoastră din Praga;
 după-amiază fuseseți împreună la Hrad, cu trăsura. Mi s-a părut imposibil să-l determin pe acest domn să vină
 de dimineață cu flori în gară, lucru care mi se năzărise de ceva timp, fără a fi ferm hotărât. Ora timpurie a
 plecării dumneavoastră și imposibilitatea de a găsi flori atât de devreme m-au făcut să renunț mai ușor. Pe
 Obstgasse și pe Corso, discuția a fost condusă mai ales de domnul director Brod, iar dumneavoastră ați povestit
 doar cum mama trimite să vi se deschidă poarta când vă aude bătând din palme; de altfel, în legătură cu această
 istorisire îmi mai datorati o explicație. În rest, ne-am irosit timpul în mod scandalos făcând comparații între
 traficul din Praga și cel din Berlin. Dacă nu mă-nșel, ați amintit și faptul că după-amiază ați luat o gustare în
 primăria situată vizavi de hotelul dumneavoastră. La sfârșit, domnul Brod v-a mai dat niște sfaturi în vederea
 călătoriei și a menționat câteva stații unde ați putea găsi ceva de mâncare. Dumneavoastră aveai intenția să luați
 micul dejun în vagonul-restaurant. Atunci am mai aflat că vă uitaserăți umbrela în tren, iar acest amănunt
 (pentru mine, un fleac) m-a făcut să vă privesc dintr-o nouă perspectivă. M-a neliniștit faptul că nu vă făcuserăți
 încă bagajele și că aveai de gând să mai citiți și-n pat. În noaptea precedentă citiserăți până la patru dimineața.
 Ca lecturi de voiaj vă luaserăți *Steaguri deasupra orașului și a portului*⁴² de Björnson și *Carte ilustrată fără poze*
 de Andersen⁴³. Am avut impresia că aș fi putut ghici aceste cărți, lucru pe care, firește, nu l-am făcut de când
 sunt. La intrarea în hotel eram cam intimidat, astfel încât m-am înghesuit odată cu dumneavoastră în aceeași
 despărțitură a ușii turnante, unde aproape că v-am lovit peste picioare. Apoi ne-am oprit puțin toți trei în
 dreptul unui chelner aflat lângă liftul în care aveai să dispăreți numaidecât și a cărui ușă era deja deschisă.
 Foarte mândră, ați mai purtat o scurtă discuție cu chelnerul, iar tonul acesteia îmi sună și acum în urechi, dacă
 fac o pauză. Nu v-ați lăsat ușor convinsă că până la gara aflată în apropiere nu este nevoie de trăsură. Ce-i drept,
 vă gândeați că veți pleca din Gara Franz Josef. — Apoi ne-am luat rămas-bun pentru ultima oară, iar eu am mai
 pomenit o dată, într-un mod cât se poate de inabil, de călătoria în Palestina; abia în acel moment mi s-a părut
 că amintisem deja prea des, toată seara, despre această călătorie pe care, probabil, nimeni în afară de mine n-o
 lua în serios.

Exceptând niște omisiuni mărunte și neesențiale, deși numeroase, cam acestea sunt toate întâmplările
 exterioare din acea seară, faptele pe care mi le mai pot aminti astăzi, după ce au trecut, probabil, peste alte 30 de
 seri petrecute de mine între timp la familia Brod, răstimp în care unele amintiri se vor fi șters din păcate. Le-am
 notat spre a răspunde la remarcă dumneavoastră că în seara aceea nu prea v-am dat atenție, dar și pentru că am
 rezistat deja prea mult timp plăcerii de a consemna odată amintirile de-atunci, atâtea câte mai există. Acum însă
 vă îngroziți văzând această grămadă de hârtii scrise, blestemați mai întâi remarcă aceea provocatoare, pe urmă vă
 blestemați singură că trebuie să citiți toate astea și poate că apoi le citiți totuși până la capăt dintr-o ușoară
 curiozitate, în timp ce ceaiul vi se răcește complet, iar în final ajungeți să fiți așa de prost dispusă încât jurați pe
 tot ce aveți mai drag să nu-mi completați în niciun caz amintirile cu ale dumneavoastră; dar din cauza supărării
 nu vă gândiți că întregirea respectivă nu este la fel de obositoare ca prima lor consemnare și că, întregindu-le,
 mi-ați face o bucurie mult mai mare decât am reușit să vă produc eu cu această primă culegere de material. —
 Iar acum vă las cu adevărat în pace și n-aș mai dori decât să vă salut cât se poate de sincer.

Al dumneavoastră,

Franz K.

Încă n-am terminat și chiar am o întrebare la care e greu de răspuns: Cât timp poate fi păstrată o ciocolată, fără să se altereze?

27.X.12

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 octombrie 1912, marți

29.X.12

Stimată domnișoară,

Acum urmează ceva foarte important, chiar dacă doar în mare grabă. (Nu mai scriu de la serviciu pentru că munca mea de birou se răzvrătește împotriva scrisorilor ce vă sunt adresate; ea-mi e complet străină și habar n-am de ce-am eu nevoie.) Deci să nu credeți că printr-o scrisoare interminabilă — precum cea de alaltăieri, din cauza căreia mi-am făcut deja destule reproșuri — vreau să vă răpesc, în afara timpului rezervat lecturii, și timpul de odihnă și să vă oblig să-mi răspundeți pe larg și cu punctualitate; ba chiar ar trebui să-mi fie rușine dacă m-aș asocia, ca o plagă a serilor dumneavoastră, la istovitoare zile de muncă. Prin urmare, scrisorile mele n-au această intenție, nu vor absolut deloc așa ceva, deși până la urmă asta sunt, bineînțeles, și nici dumneavoastră nu le veți fi perceput altfel. Numai că — iar asta-i important, asta contează, e-atât de important încât acum, în graba cu care vă scriu, totul se transformă pentru mine într-o vorbărie monotona — trebuie să-mi scrieți seara, chiar dacă nu pe larg, în caz că ați avea chef să-mi scrieți pe cont propriu, fără a ține seama de epistolele mele. Oricât de frumos îmi imaginez că este în biroul dumneavoastră — sunteți singură-n încăpere? —, nu vreau să mai am sentimentul că v-am reținut acolo până seara târziu. Cinci rânduri măcar ați putea să-mi scrieți din când în când, seara; aici, în pofida oricărei împotriviri, nu-mi pot reprimă remarcă brutală că cinci rânduri pot fi scrise mai des decât niște scrisori lungi. Când vă văd scrisorile la ușă — acum, ele sosesc către prânz —, mai c-aș uita orice menajamente față de dumneavoastră, dar citirea datei sau bănuiala că v-am privat, poate, de vreo plimbare sunt la fel de insuportabile. Atunci mai am oare dreptul să vă sfătuiesc să nu luați piramidon, din moment ce sunt și eu vinovat de durerile dumneavoastră de cap? De fapt, când mergeți la plimbare? Cât timp liber vă mai rămâne, dacă faceți gimnastică de două ori pe săptămână și mergeți de trei ori la profesorul⁴⁴ despre care mi-ați scris probabil în scrisoarea pierdută? Iar duminica mai și croșetați. De ce oare? Se poate bucura mama dumneavoastră când știe că trebuie să vă consumați astfel timpul de odihnă? Mai ales că, potrivit scrisorilor dumneavoastră, mama pare să vă fie cea mai bună și mai amuzantă prietenă. — De m-ați liniștit în cinci rânduri în legătură cu toate aceste aspecte, ca să nu mai fie nevoie să ne scriem despre ele și să reflectăm asupra lor, ci să ne putem vedea și asculta cu calm și fără a ne reproșa nimic nouă înșine — dumneavoastră, după bunătatea și înțelegerea pe care le aveți, iar eu, după cum sunt silit să fiu!

Al dumneavoastră,

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 octombrie 1912, vineri

31.X.12

Stimată domnișoară,

Vedeți și dumneavoastră câte lucruri imposibile se găsesc în corespondența noastră! Pot face eu ca o rugămintă precum aceea de a-mi scrie doar 5 rânduri să nu aibă aparența unei generozități dezgustătoare și ipocrite? Mi-e imposibil. Și nu socotesc sinceră această rugămintă? Desigur, o socotesc sinceră. Dar n-o consider, poate, și nesinceră? Firește că o consider astfel, ba cât de nesinceră o consider! Când sosește, în fine, câte-o scrisoare — după ce ușa camerei mele s-a deschis de mii de ori, spre a lăsa să intre, în locul băiatului cu scrisoarea, o sumedenie de oameni care, cu o mină calmă ce pe mine mă agasează, se simt ca acasă, aici, unde totuși n-are dreptul să calce nimeni altcineva în afara servitorului care aduce scrisoarea —, când, așadar, sosește scrisoarea respectivă, am pentru un moment impresia că pot fi liniștit, că mă voi îndestula cu ea și că ziua va

trece cu bine. Însă după ce am citit-o, constat că ea conține mai mult decât îmi pot permite să cer să aflu vreodată; v-ați pierdut seara scriindu-mi și poate nu prea vă mai rămâne timp să vă plimbați pe Leipziger Straße⁴⁵; citesc scrisoarea o dată, o pun deoparte și-o citesc din nou, iau în mână câte un document, dar de fapt vă tot citesc epistola, stau în picioare lângă dactilograful căruia trebuie să-i dictez, și-nct, scrisoarea dumneavoastră îmi trece iarăși prin mână și nici n-am apucat-o bine, că oamenii mă-ntreabă ceva, iar eu știu precis că nu e momentul să mă gândesc la scrisoarea dumneavoastră, însă acesta-i singurul lucru care-mi vine-n minte — dar după toate astea, eu sunt la fel de flămând ca mai-nainte și tot așa de neliniștit cum am fost, iar ușa începe deja să se miște voioasă, de parcă ar reveni băiatul cu scrisoarea. Iată „mica bucurie“, pe care, așa cum vă exprimați, mi-o fac scrisorile dumneavoastră! Cu aceasta își găsește răspuns și întrebarea pe care mi-o puneți, dacă nu cumva îmi displace să primesc în fiecare zi, la birou, câte-o scrisoare de la dumneavoastră. Firește, e aproape imposibil să fac vreă legătură între primirea unei scrisori de la dumneavoastră și munca de la birou, însă la fel de imposibil este să lucrez și să aștept zadarnic o scrisoare sau să lucrez și să mă gândesc că, poate, scrisoarea a ajuns acasă. Lucruri imposibile sub toate aspectele! Și totuși, nu-i atât de rău, căci în ultima vreme am reușit să fac și alte lucruri imposibile în privința muncii de la birou; nu trebuie să ne prosternăm în fața imposibilităților mai nunci, deoarece atunci n-am mai vedea deloc marile imposibilități.

De altfel, astăzi nici n-am dreptul să mă plâng, fiindcă ultimele două scrisori de la dumneavoastră mi-au sosit într-un interval de doar două ore și, firește, am blestemat poșta pentru dezordinea de ieri, tot așa cum am lăudat-o pentru orânduiala de azi.

Dar iată că nu vă dau niciun răspuns și de-abia dacă pun niște întrebări, iar totul numai din cauză că bucuria de a vă scrie proiectează la infinit toate scrisorile către dumneavoastră, fără ca eu să-mi dau seama numaimcât de acest lucru, și atunci, bineînțeles că pe prima coală n-am de spus nimic, la drept vorbind. Aveți însă răbdare până mâine! Să sperăm (eu unul sper) că voi avea destul timp să răspund pe nerăsuflate la toate întrebările și să pun atâtea întrebări încât să-mi ușurez sufletul, cel puțin pentru un moment.

Astăzi mai spun doar că mi-am mușcat limba la pasajul din scrisoare unde a fost vorba despre pălăria dumneavoastră. Deci era neagră pe dedesubt. La ce mi-au stat ochii? Și n-am fost deloc fără băgare de seamă. Dar atunci pălăria era toată albă deasupra și poate că asta m-a indus în eroare, fiindcă din cauza înălțimii mele m-am uitat la ea de jos în sus. Ați și înclinat puțin capul când v-ați pus-o. Pe scurt, scuze se găsesc întotdeauna, însă n-ar fi trebuit să scriu ce nu știam foarte exact.

Cu cele mai sincere salutări și o sărutare de mână, dacă mi-e permis.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 noiembrie 1912, vineri

I.XI.12

Dragă domnișoară Felice,

Să nu-mi luați în nume de rău, cel puțin de data asta, formula de adresare căci, dacă e să scriu despre modul meu de viață, așa cum mi-ați și cerut-o de câteva ori, trebuie să spun probabil unele lucruri delicate pentru mine, pe care cu greu aș izbuti să le exprim față de o „stimată domnișoară“. De altfel, noua formă de adresare nu poate fi chiar așa de rea; altminteri, n-aș fi născocit-o cu atâta satisfacție, ce persistă și-acum.

De când mă știu, viața mea constă și a constat de fapt în încercări de a scrie, de cele mai multe ori, nereușite. Când n-am scris însă, am zăcut pe podea, ca un gunoi ce merită să fie măturat din casă. Or, forțele mele au fost dintotdeauna jalnic de neînsemnate și, chiar dacă n-am recunoscut sincer acest lucru, a rezultat totuși de la sine că trebuie să mă restrâng sub toate aspectele și să nu las să-mi scape nicăieri mai nimic, spre a-mi păstra, la nevoie, destulă energie pentru ceea ce mi se părea a constitui principalul meu scop. Iar când n-am făcut-o eu însumi (Dumnezeule! nici în această zi de sărbătoare⁴⁶ n-am liniște la registratura de la birou, ci primesc vizită după vizită, ca într-un mic infern lăsat liber), ci am căutat asta undeva dincolo de mine, am fost automat respins, lezat, istovit pe vecie, dar tocmai acest lucru, care m-a făcut nefericit pe moment, mi-a dat cu timpul încredere și am început să cred că acolo, undeva, chiar dacă e greu de găsit, trebuie să existe o stea

nevoasă, sub semnul căreia se poate trăi mai departe. Odată mi-am făcut o listă amănunțită, adunând tot ce am sacrificat pentru scris și ceea ce am pierdut din cauza scrisului sau, mai bine zis, lucrurile a căror pierdere a putut fi suportată numai dacă recurgeam la această explicație⁴⁷.

Și-ntr-adevăr, așa uscățiv cum sunt, și sunt cel mai uscățiv om pe care-l cunosc (ceea ce spune ceva, fiindcă am umblat mult prin sanatorii), nici n-am altceva de prisos sub aspectul scrisului, sau care s-ar putea numi de prisos în sensul bun al cuvântului. Dacă există, prin urmare, o putere superioară, care vrea să se folosească de mine sau mă folosește, atunci mă aflu în mâna ei, ca un instrument cel puțin perfecționat; dacă nu, atunci nu sunt absolut nimic și mă voi trezi dintr-odată rămas într-un vid înspăimântător.

Acum, viața mea s-a extins cu gândul la dumneavoastră, iar câtă vreme sunt treaz, pesemne că nu trece un sfert de ceas în care să nu mă fi gândit la dumneavoastră; și sunt multe sferturi de ceas în care nu fac nimic altceva. Dar tocmai asta are legătură cu scrierile mele, de ale căror valori mă las purtat în exclusivitate, și cu siguranță că n-aș fi avut niciodată curajul de a mă adresa dumneavoastră într-o perioadă în care scriam fără învlăg.⁴⁸ Acest lucru este la fel de adevărat ca faptul că începând din acea seară am avut senzația că în piept mi-ar fi apărut o deschizătură prin care totul intra și ieșea nestăpănit și absorbit parcă, până ce într-o seară, când stăteam în pat și mi-am amintit de o povestire biblică, mi s-a dovedit atât necesitatea senzației respective, cât și adevărul aclei povestiri biblice.

Dar de curând am văzut cu uimire și cât de strâns v-ați acomodat cu scrierile mele, cu toate că până atunci crezusem că tocmai în timpul scrisului nu mă pot gândi cătuși de puțin la dumneavoastră, într-un scurt paragraf pe care l-am scris⁴⁹, se găsesc printre altele următoarele referiri la dumneavoastră și la scrisorile pe care mi le-ați trimis: Cineva a primit în dar un baton de ciocolată. S-a discutat despre micile variații pe care cineva le-a avut în timpul serviciului. Mai apoi s-a auzit telefonul. Și, până la urmă, cineva a insistat ca altcineva să meargă la culcare amenințându-l că, dacă nu se va supune, are să-l ducă până în camera lui, ceea ce fără îndoială nu era decât o amintire legată de supărarea mamei dumneavoastră când rămâneți prea mult la birou. — Asemenea pasaje îmi sunt foarte dragi; vă păstrez în ele fără s-o simțiți și fără să trebuiască deci să vă opuneți. Și chiar dacă ați citi vreodată așa ceva, aceste amănunte vă vor scăpa precis. Dar credeți-mă că nicăieri pe lume nu v-ați putea lăsa prinsă mai puțin lipsită de griji ca aici.

Modul meu de viață este orientat numai către scris, iar dacă se mai schimbă câte ceva, e doar pentru a putea corespunde mai bine exigențelor scrisului căci timpul este scurt, forțele sunt puține, munca de la birou mă îngrozește, locuința-i zgomotoasă și, ca să mă strecor, sunt nevoit să recurg la trucuri, atunci când nu merg trăind frumos și cinstit. Satisfacția că am reușit să-mi împart timpul printr-un asemenea truc nu înseamnă totuși nimic în comparație cu veșnica tânguire că în lucrurile pe care le-am scris orice istovire e mult mai bine și mai clar înregistrată decât ceea ce voiam de fapt să notez. Exceptând câteva dereglări survenite în ultimele zile din cauza unei slăbiciuni insuportabile, de o lună și jumătate mi-am împărțit timpul în felul următor: de la opt până la două sau două și douăzeci sunt la birou, apoi până la trei sau trei și jumătate mănânc de prânz, după aceea mă duc la culcare până la șapte și jumătate (de cele mai mult ori doar încerc să dorm, o săptămână întreagă n-am văzut în somn decât muntenegreniso și am urmărit cu o claritate absolut degustătoare, care mi-a provocat dureri de cap, fiecare detaliu al vestimentației lor complicate), pe urmă fac gimnastică timp de zece minute, complet dezbrăcat, cu fereastră deschisă, apoi mă plimb o oră singur ori cu Max sau și cu un alt prieten⁵¹, după aceea cinez în sânul familiei (am trei surori: una măritată⁵², alta logodită⁵³ și alta necăsătorită⁵⁴, care mi-e de departe cea mai dragă, fără a leza iubirea pentru celelalte), apoi la zece și jumătate (deseori se face însă chiar unsprezece și jumătate) mă așez să scriu și nu mă mai ridic până la ora unu, două sau trei, odată am stat și până la șase dimineață⁵⁵, dar asta după cum mă țin puterile sau după cum am chef și noroc. După aceea fac din nou gimnastică la fel ca mai-nainte, însă evitând, firește, orice efort, apoi mă spăl și merg să mă culc având adesea ușoare dureri de inimă și contracții ale musculaturii abdominale. Pe urmă fac toate încercările posibile de a adormi, adică de a obține imposibilul, căci nu poți să dormi (iar Herr K. are chiar pretenția unui somn fără vise) și în același timp să te gândești la lucrările tale și, în plus, să cauți să rezolvi în mod ferm o problemă care nu poate fi lămurită cu certitudine, și anume dacă a doua zi are să vină o scrisoare de la dumneavoastră și la ce oră va sosi. Așa că noaptea constă din două părți, una de veghe și alta de insomnie, iar dacă aș vrea să vă scriu amănunțit despre asta și ați dori să mă ascultați, n-aș mai termina niciodată. Atunci, firește, nici nu prea e de mirare că dimineața încep să lucrez la birou tocmai când forțele-mi sunt aproape pe sfârșite. Cu câțva timp în urmă, pe coridorul pe care-l traversez întotdeauna când mă duc la dactilograful meu, se află o targă cu care sunt transportate actele și imprimatele, și de fiecare dată când treceam pe lângă ea, mi se

părea că este mai potrivită pentru mine și că mă așteaptă.

Spre a fi exact, nu trebuie să uit că nu sunt numai funcționar, ci și fabricant. De fapt, cumnatul meu are o fabrică de azbest la care eu (ce-i drept, doar cu banii depuși de taică-meu) sunt asociat și chiar înregistrat ca atare. Această fabrică mi-a provocat deja destule griji și necazuri, despre care însă nu vreau să povestesc acum; în orice caz, o neglijez de mai multă vreme (adică o lipsesc de colaborarea mea, de altfel, inutilă), o las în plata Domnului pe cât se poate, iar lucrurile merg binișor.

Din nou am povestit însă prea puțin și nu v-am întrebat nimic și iarăși trebuie să închei deja. Dar n-are să se piardă niciun răspuns și, cu atât mai neîndoielnic, nicio întrebare. Există, într-adevăr, un mijloc vrăjits⁶ prin intermediul căruia doi oameni pot afla unul despre altul măcar cea mai mare parte a trecutului lor, pur și simplu dintr-odată, fără să fie nevoie să se vadă, să-și vorbească sau să-și scrie totul; oricum, acesta este aproape un mijloc de înaltă magie (fără să pară astfel), la care nu putem apela totuși, căci, deși suntem răsplătiți de fiecare dată, e cu atât mai sigur că nu rămânem niciodată nepedepsiți. De aceea nici nu-l pronunț și ar trebui, deci, să-l ghicim. Este teribil de scurt, ca orice formulă magică.

Rămâneți cu bine și mai îngăduiți-mi să pecetluiesc această urare printr-o prelungă sărutare de mână.

Al dumneavoastră,

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 noiembrie 1912, sâmbătă

2.X.12

Stimată domnișoară,

Cum așa? Obosiți și dumneavoastră? Am un sentiment aproape sinistru să vă știu obosită și singură, seara, la serviciu. Oare cum sunteți îmbrăcată la birou? Și în ce constă principala dumneavoastră activitate? Scrieți sau dictați? Este probabil o funcție înaltă, de vreme ce trebuie să vorbiți cu atâția oameni, fiindcă funcționarii mărunți stau muți la masa lor. Că aveți biroul la fabrică ghicisem deja, dar ce se produce acolo? Numai dictafoane? Și cumpără cineva? Exceptând cazurile în care nu scriu singur la mașină, am norocul să pot dicta unui om viu (asta este principala mea îndeletnicire); uneori, când nu-mi vine absolut nimic în minte, dactilograful meu aștepte un pic, sau se mai întinde, ori își aprinde pipa, lăsându-mă să mă uit liniștit pe fereastră. Sau, așa cum s-a întâmplat astăzi, de pildă, îmi amintește că am primit o scrisoare, spre a mă îmblânzi după ce l-am ocărât că scrie încet. Există vreun dictafon care poate face acest lucru? Îmi aduc aminte că acum ceva vreme ne-a fost arătat unul (pe-atunci nu aveam încă prejudecata pe care o am azi față de produsele concurenței dumneavoastră), însă acela era extrem de plicticos și nepractic. Deci nu prea mă văd vârat în această afacere și n-aș dori decât ca organizarea ei să fie și-n realitate la fel de aeriană și nefondată cum mi-o imaginez eu și ca dumneavoastră să duceți, sub acest aspect, o viață ușoară, lipsită de greutate. De altfel, nu reușesc să descopăr nici filiala dumneavoastră pragheză, care, după cum îmi amintesc din remarcile pe care le-ați făcut, s-ar afla pe Obstgasse sau pe Ferdinandstraße. Am căutat-o deja de mai multe ori căci, văzând firma, poate aș căpăta totuși un indiciu sau o informație despre dumneavoastră.

Nu prea-mi face plăcere să descriu munca mea de birou. În sine nu merită să aflați despre ea și nici să vă scriu ceva în această privință, fiindcă nu-mi lasă deloc timp să vă scriu în liniște și mă face așa de confuz și nechibzuit cum sunt acum, iar apoi, ca să se răzbune că mă gândesc la dumneavoastră, este atât de stărnită încât e o plăcere.

Rămâneți cu bine! Măine urmează probabil o duminică liniștită și atunci am să vă scriu mult. Nu vă osteniți muncind! Să nu mă-ntristați! — Și vă scriu asta în ziua în care ați primit scrisoarea mea tânguitoare. Ce oameni slabi suntem!

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 noiembrie 1912, duminică

3.XI.12

Dragă domnișoară Felice,

Acum, nepotul meu⁸ plânge alături, maică-mea îi zice neîncetat în cehă „băiat cuminte“ și pe urmă „băiețel“; este deja șase seara, nu, văd că acum ceasul arată chiar șase și jumătate. După-masă am zăbovit prea mult la Max; el mi-a citit două capitole dintr-o nouă povestire, *Din școala de croitorie*⁹, care a ieșit foarte bine și este plină de sentimente feciorelnice; în ce mă privește însă, ele au zburat care-ncotro fiindcă m-am străduit să ajung la această scrisoare ce m-a atras, dacă socotesc exact, încă de la două noaptea, adică din clipa în care am încetat să scriu altceva. Dar acum e deja prea târziu, iar împărțirea despotică a timpului meu presupune de fapt să dorm o oră; în plus, acum în casă este relativă acalmie, asemenea momente sunt ultimele pe care le pot avea înainte de adevărata liniște nocturnă; în fine, șpalturile⁶⁰ pe care le tot țin pe masă de vreo câteva zile și pe care trebuie să le trimit mâine zac aici, fără să le fi corectat, și probabil îmi vor răpi ușor câteva ore din timpul serii și al nopții. Din toate aceste motive, în cea mai mare parte stupide, aceasta nu va fi o scrisoare sistematică, așa cum aș vrea și cum se și cuvine într-o zi de duminică. Din toate aceste motive, incluzându-l și pe ultimul, sunt nemulțumit și trist, iar puiul de pisică pe care-l aud din bucătărie miorlăie pentru mine din tot sufletul. Pe deasupra, deși nu mă puteam aștepta la altceva, n-am primit nicio scrisoare de la dumneavoastră, fiindcă scrisorile dumneavoastră sosesc întotdeauna abia cu a doua poștă, care nu mai este distribuită duminică; în cel mai bun caz o voi primi deci abia mâine dimineață, după o noapte lungă — în asemenea circumstanțe îmi poate interzice cineva să vă vorbesc în felul în care am făcut-o mai sus, ca o măruntă compensație pentru toate acestea? Și nu-i acest mod de adresare atât de adecvat în particular și-n ansamblu încât, odată ce l-ai deprins, nu te mai poți dezobișnui de el niciodată?

Dragă domnișoară Felice, cum ați petrecut această duminică frumoasă, dar îngrozitor de scurtă? Dacă unul ar fi tulburat ori de câte ori celălalt se gândește la el, dumneavoastră ar trebui să vă fi trezit brusc, în toiul nopții, ar trebui să fi pierdut șirul dimineața, când citiți în pat, iar la micul dejun să fi privit de câteva ori dincolo de ceașca cu cacao și de chifle, ba chiar peste umărul mamei; orhideele pe care le-ați dus într-o locuință nouă ar trebui să vă fi înghețat dintr-odată în mână și poate că numai acum, la *Fuga lui Schilling*⁶¹, ați avea liniște, pentru că acum nu mă gândesc la dumneavoastră, ci sunt cu dumneavoastră. Dar nu sunt cu dumneavoastră, căci, tocmai când puneam punct frazei, l-am auzit pe tata, care de-abia a venit acasă, că spune în camera de alături o veste extrem de proastă de la magazin; am intrat și am rămas câteva clipe cu tata și cu mama, trist și zăpăcit.

În ultimele zile mi-au mai venit în minte două completări la seara petrecută împreună; pe una am găsit-o întâmplător în scrisorile dumneavoastră, pe cealaltă mi-am amintit-o singur.

Încă de-atunci ați povestit într-adevăr, iar eu nu înțeleg cum am putut să uit, că nu vă place să stați singură la hotel. Probabil atunci am replicat că, dimpotrivă, eu mă simt foarte confortabil într-o cameră de hotel. Ei bine, în ce mă privește, lucrurile stau chiar așa; am descoperit asta mai ales anul trecut, când a trebuit să călătoresc mai multă vreme, în toiul iernii, în câteva orașe și orașele din nordul Boemiei. A avea pentru mine spațiul unei camere de hotel, unde să mă-nchid între patru pereți pe care-i pot cuprinde dintr-o privire, și a ști că mi-am pus la adăpost avera cu o componență bine determinată, așezând-o în anumite locuri, prin dulapuri, pe mese și-n cuier, mă face să simt permanent măcar adierea unei existențe noi, neconsumate, care are o destinație mai bună și este încordată la maximum, ceea ce totuși poate că nu înseamnă altceva decât exteriorizarea unei disperări care-și găsește locul potrivit în mormântul rece al unei camere de hotel. În orice caz, acolo m-am simțit mereu foarte bine și nu pot povesti decât cele mai bune lucruri aproape despre fiecare cameră de hotel în care am stat. Ce-i drept, probabil că nici unul, nici altul nu călătorim în general foarte mult. Dar cum rămâne atunci cu sentimentul neplăcut care nu vă lasă nici măcar să urcați singură, noaptea, scara locuinței dumneavoastră? În plus, trebuie să locuiți foarte jos. Altminteri, cum s-ar auzi din stradă acea bătaie din palme? (Nu pricep deloc cum se poate auzi ea cu geamurile închise.) Și nu vreți să urcați singură o scară joasă? Dumneavoastră, care păreți așa de calmă și de sigură. Nu, în acest caz nu mă pot mulțumi cu ce mi-ați scris despre deschiderea porții.

În seara aceea s-a vorbit și despre teatrul în idiș. Deși văzuserăți o dată o astfel de reprezentație, n-ați mai reușit să vă amintiți titlul piesei. Cred că tocmai acum joacă la Berlin o asemenea trupă, iar cu ea este și bunul meu prieten, un anume I. Löwy. De altfel, el a fost cel care în lunga perioadă de așteptare dintre prima și cea de-a doua scrisoare de la dumneavoastră mi-a trimis o scurtă veste în ce vă privește; gestul a fost neintenționat, dar pentru el merită toată recunoștința. Căci îmi scrie foarte des și-mi trimite oricum fotografii, afișe, tăieturi din ziare ș.a.m.d. Odată mi-a trimis și-un afiș cu un spectacol din turneul trupei la Leipzig. Am lăsat afișul

impăturit pe birou, aproape fără să-l privească. Însă s-a întâmplat ceea ce se întâmplă de obicei pe o masă de scris: ce e dedesubt ajunge cândva deasupra, fără să vrei; la un moment dat, tocmai acest afiş (şi nu altul) se află deasupra şi-n plus era complet despăturit. La această întâmplare s-a adăugat alta: l-am citit mai atent fiindcă acolo erau lucruri foarte amuzante (o actriţă căsătorită, o doamnă mai în vârstă, pe care de altfel o admir mult⁶², era numită acolo „primadona“, iar Löwy îşi zicea chiar „actor de dramă“), iar jos, în colţ, era scris — desigur, ca să mă sperie — Immanuelkirchstraße⁶³ din Berlin N.E., adresa unde fusese tipărit afişul. Iar astăzi, când din fericire nu mai trebuie să mă mulţumesc cu asemenea veşti în legătură cu dumneavoastră, mă gândesc recunoscător dacă nu cumva aţi vrea să-i vedeţi odată pe aceşti actori, despre care, de altfel, v-aş putea povesti la nesfârşit. Nu ştiu foarte exact dacă ei joacă acum la Berlin, dar aşa presupun dacă mă iau după o carte poştală primită de la acest Löwy, rătăcită undeva pe biroul meu. Cu siguranţă, omul acesta v-ar plăcea mult, de l-aţi vedea măcar pentru un sfert de ceas. Dacă vă face plăcere, l-aţi putea chema la dumneavoastră înainte sau după spectacol, aţi putea să-i câştigaţi încrederea vorbindu-i despre mine şi să-l ascultaţi o clipă. Tot teatrul în idiş este frumos; anul trecut am fost de vreo douăzeci de ori la aceste reprezentaţii şi probabil deloc la teatrul german. — Dar tot ce-am scris aici nu-i o rugămintă să mergeţi la teatru, nu, sincer, nu; aveţi la Berlin teatre mai bune şi pesemne sau foarte probabil că vă este peste poate să vă duceţi la teatrul în idiş chiar din pricina sălii respective, foarte probabil fonosită. Chiar mi-ar plăcea să rup tot ce am scris despre asta şi vă rog ca măcar de-aici să desprindeţi concluzia că nu vă recomand nicidecum să mergeţi acolo.

Şi astfel să-nchei o parte a duminicii pe care o petrec scriindu-vă? Dar se face din ce în ce mai târziu şi trebuie să mă grăbesc foarte tare, dacă vreau să şi dorm puţin, înainte să-ncep schimbul de noapte. E sigur însă că fără această scrisoare, de departe nemulţumitoare totuşi, nu mi-aş fi găsit deloc somnul.

Iar acum rămâneţi cu bine! Pošta asta nenorocită! Poate că scrisoarea dumneavoastră stă de-o zi întreagă în Praga şi nu mi se dă! Rămâneţi cu bine!

Al dumneavoastră,

Franz K.

Acum e trecut de miezul nopţii şi-am terminat de fapt doar corecturile, n-am dormit şi nici n-am scris nimic pentru mine. Acum este totuşi prea târziu să mai încep, mai ales că n-am dormit, aşa că mă voi întinde în pat, cu o nelineşte reprimată, şi va trebui să lupt ca s-adorm. Pesemne că dumneavoastră dormiţi încă de mult şi nu fac bine că vă mai întrerup somnul cu această alocuţiune. Dar tocmai am reluat puţin ultima scrisoare de la dumneavoastră şi mi-a venit în minte că n-ar trebui să mai munciţi la profesorul acela. Ce-i drept, încă nu ştiu ce fel de muncă este, dar, chiar dacă el v-ar dicta vorbe de preţ în fiecare seară, tot n-ar compensa faptul că vă oboseşte. Şi-acum vă mai spun noapte bună, iar dumneavoastră îmi mulţumiţi respirând liniştită.

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 noiembrie 1912, luni

4.XI.12

Acum e luni, ora zece şi jumătate dimineaţa. De sâmbătă, de la zece şi jumătate, aştept o scrisoare şi iarăşi n-a venit nimic. V-am scris în fiecare zi (nu-i câtuşi de puţin un reproş, căci asta m-a făcut fericit). Dar nu merit într-adevăr niciun cuvânt? Un singur cuvânt? Chiar dacă n-ar fi decât răspunsul: „Nu vreau să mai aud de dumneavoastră“. În acelaşi timp am crezut că scrisoarea dumneavoastră de astăzi va conţine o decizie măruntaşă⁶⁴; ce-i drept, nesosirea scrisorii este tot o decizie. Dacă ar fi sosit, v-aş fi răspuns imediat, iar răspunsul ar fi trebuit să-nceapă cu o lungă tânguire despre lungimea celor două zile fără sfârşit. Şi-acum lăsaţi-mă să stau neconsolat la masa mea de scris neconsolată!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 noiembrie 1912, marţi

Dragă domnișoară Felice,

Dacă vreți să vă scriu mereu care este realitatea, mă veți ierta cu ușurință și pentru scrisoarea îngrozitoare, infamă și superfluă, pe care v-am trimis-o ieri, întrucât tot ce scria pe peticul de hârtie era real, cuvânt cu cuvânt. Astăzi au venit, firește, ultimele două scrisori de la dumneavoastră, una dis-de-dimineață, cealaltă la ora zece, și n-am niciun drept să mă plâng; am obținut chiar promisiunea de a primi zilnic câte o scrisoare (auzi, suflete, o scrisoare-n fiecare zi!) și m-aș bucura dacă mă iertați. Dar v-aș implora ca, ori de câte ori ați isprăvit o scrisoare pentru mine, să nu mă lăsați să sufăr că nu aveți la îndemână un timbru, ci aruncați-o cu îndrăzneală și putere, fără timbru, în cutia poștală.

Necazul este că, exceptând duminica, nu prea pot să vă scriu decât de la 3 la 4, în cea mai tâmpă oră din zi pentru mine. La birou merge să fac asta doar rareori — cum să mă stăpânesc, după ce am citit scrisoarea dumneavoastră! Dacă nu vă scriu însă în acest moment, pe urmă nici n-aș putea adormi din cauza nemulțumirii și dumneavoastră n-ați mai primi scrisoarea a doua zi, iar seara timpul se năpustește prea tare asupra orarului meu.

De altfel, din scrisoarea dumneavoastră îmi dau seama că scriu fără minte chiar și-n zilele de sărbătoare. Probabil, inima mea este destul de sănătoasă, dar în general pentru inima unui om nu-i tocmai ușor să țină piept deprimării provocate de faptul că el scrie prost și fericirii că scrie bine. În sanatorii am fost numai din pricina stomacului și a unei stări de slăbiciune generală și, să nu uit, din pricina ipohondriei îndrăgostite de sine⁶⁵. Însă despre toate trebuie să vă scriu odată mai amănunțit. Nu, pe faimoșii medici nu-i cred; pe medici îi cred doar când spun că ei nu știu nimic; și-n plus, îi urăsc (sper că nu iubiți vreunul). Desigur, i-aș cere Berlinului să-mi prescrie un trai liber și liniștit, dar unde să-l găseșc pe acest doctor puternic?

Și tocmai pe Immanuelkirchstraße trebuie să fie bine pentru oamenii osteniți. Pot să v-o descriu. Ascultați: „Din Alexanderplatz pornește o stradă lungă și fără viață, Prenzlauerstraße sau Prenzlauer Allee⁶⁶, care are multe străduțe laterale. Una dintre ele este Immanuelkirchstraße. Liniștită, retrasă, departe de mereu zgomotosul Berlin. La capătul străduței se află o biserică obișnuită. Vizavi e casa cu nr. 37, foarte îngustă și înaltă. De câte ori mă duc acolo e liniște, tăcere, și-atunci eu mă-ntreb dacă mă aflu tot în Berlin“. Așa-mi înfățișează strada dumneavoastră actorul Löwy într-o scrisoare pe care am primit-o ieri. Ultima întrebare e poetică, socotesc eu, iar întreaga descriere este fidelă. Acum câțva timp l-am rugat să facă asta, fără a-i comunica motivul, și el îmi scrie acestea tot așa, fără să întrebe altceva. Ce-i drept, voiam să aflu despre casa de la nr. 30 (deși dumneavoastră locuiți chiar la nr. 29, dacă nu mă înșel⁶⁷); nu știu de ce el a căutat pentru mine casa cu nr. 37. Acum mă gândesc totuși că, poate, în casa respectivă se găsește tipografia unde s-a făcut acel afiș. Judecând după scrisoarea din urmă, se pare că trupa a dat duminică ultima ei reprezentație la Berlin, dar, din câte înțeleg din scrisoare, este posibil să joace din nou duminica viitoare. Scriu acest lucru doar ca să corectez ultimele informații pe care vi le-am dat și cu toate rezervele formulate în legătură cu sfatul de a frecventa teatrul respectiv.

Întâmplător și fără s-o știe, cuvântul magic⁶⁸ se găsește și-n penultima dumneavoastră scrisoare. Este pierdut acolo printre multe altele și mă tem că nu va ajunge niciodată la rangul pe care îl merită în scrisorile noastre, căci eu nu-l voi rosti primul în niciun caz, iar dumneavoastră, chiar dacă l-ați ghici, nu l-ați pronunța, firește, cea dintâi. Poate că e bine așa, deoarece, presupunând că acel cuvânt ar începe să-și arate efectele, ați găsi în mine lucruri pe care nu le-ați suporta și pe urmă ce m-aș mai face?

Înainte de toate, atunci ați privi altfel lucrurile pe care le scriu și relația mea cu ele și nu mi-ați mai recomanda să am „o măsură și-un țel“. Slăbiciunea omenească mizează deja destul pe „măsură și țel“. N-ar trebui să pariez cu tot ce am pe singurul locșor unde izbutesc să stau? Dacă n-aș face asta, aș fi iremediabil nebun. E posibil ca scrierile mele să nu-nsemne nimic, dar atunci este foarte sigur și neîndoielnic că nici eu nu însemn absolut nimic. Așadar, dacă mă menajez în această privință, la drept vorbind nu mă cruț de fapt, ci mă sinucid. De altfel, ce vârstă-mi dați? Poate că-n seara când ne-am întâlnit a fost vorba despre asta, nu știu, dar poate n-ați fost atentă.

Rămâneți cu bine! Să-mi vreți în continuare binele și să tot puneți liniștită deoparte scrisorile începute către doamna Sophie⁶⁹! Doamna F. mi-e foarte dragă, însă nu atât de dragă încât să n-o invidiez pentru scrisorile pe care i le adresați. Nu, nu corespundez cu ea. I-am scris doar trei scrisori: în prima mă tânguiam din pricina dumneavoastră, în a doua eram neliniștit din cauza dumneavoastră și în cea de-a treia îi mulțumeam tot de dragul dumneavoastră. Adio!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 noiembrie 1912, miercuri

6.X.12

Dragă domnișoară Felice, dar vă istoviți chiar sub ochii mei! Oare nu vă preocupă prea mulți oameni, inutil de mulți? Desigur, n-ar fi nimic rău în asta, numai să aveți și timp pentru așa ceva. Nu cumva lucrați peste măsură, faceți prea multe vizite, mergeți la unele petreceri de pe urma cărora nu v-alegeți decât cu agitația? Aici vă dăscălesc un pic, fără a ști și a înțelege o serie de lucruri, dar în ultima dumneavoastră scrisoare sunteți atât de nervoasă încât simt nevoia să vă rețin mâna preț de o clipă. Nu am nimic împotriva unuia sau altuia, contra profesorului care vă tot ademenește, deși m-am holbat văzând referirea la „apă și gaz“, și nici împotriva aniversării societății⁷¹, mai ales că la asemenea sărbătoriri se fac deseori fotografii în grup, care pot fi trimise cu ușurință, fără ca persoana în cauză să-și dăruiască de fapt, în mod expres, propria fotografie. Și astfel li se poate face o mare bucurie celor din exterior, dacă se dorește acest lucru.

Bineînțeles, despre teatrul în idiș n-am vorbit ironic; poate c-am râs, dar asta ține tot de iubire. Ba chiar am susținut o scurtă conferință introductivă în fața unui public care acum mi se pare numeros; iar pe urmă am jucat, a cântat și a recitat Löwy. Din păcate, banii scoși de la acea mulțime n-au fost pe măsura numărului mare de oameni. În legătură cu reprezentațiile de la Berlin nu știu mai mult decât v-am scris ieri; în rest, ultima scrisoare a lui Löwy conține numai tânguiri și văicăreli. În trecut se plânge și de faptul că la Berlin nu se poate câștiga nimic în zilele de lucru, un reproș pe care nu-mi permit să-l ascund unei berlineze. De altfel, dacă-l lași în voia lui, L.⁷² este în permanență un entuziast, un „evreu înfierbântat“, cum se zice în est. Acum însă, din diverse motive, care mi-ar lua prea mult timp să le istorisesc, deși n-ar fi plictisitor, el este peste măsură de nefericit, iar partea gravă e că nici nu știu cum ar putea fi ajutat.

Felul în care-am așteptat duminică scrisoarea dumneavoastră este ușor de explicat: mă dusesem, ce-i drept, la birou să mă interesez de ea, dar încă nu eram chiar dezamăgit și nu frunzăream nerăbdător poșta existentă, ci doar cufundat în gânduri. Adresa locuinței mele este Niklasstraße 36. Care e însă a dumneavoastră, vă rog? Pe versoul scrisorilor dumneavoastră am citit deja trei adrese diferite. Este deci nr. 29? Nu e inoportun să primiți recomandate? Nu vi le trimit numai pentru că sunt nervos, deși, pe lângă alte motive, există și-acesta, dar am senzația că o asemenea scrisoare ajunge mai de-a dreptul în mâna dumneavoastră și nu hoinărește nepăsătoare ca scrisorile simple, ce pribegesc triste de colo-colo; totodată văd mereu mâna întinsă a unui strașnic poștaș berlinez care la o adică v-ar forța să primiți scrisoarea, chiar dacă v-ați opune. Când depinzi de ceva, n-ai niciodată destui complici. — Rămâneți cu bine! Sunt mândru că această scrisoare nu conține nicio tânguire, oricât de frumos este să mă plâng dumneavoastră.

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 noiembrie 1912, joi

7.XI.12

Iubită domnișoară Felice, ieri am pretins că-mi fac griji pentru dumneavoastră și mi-am dat osteneala să vă conving. Dar ce fac cu însumi între timp? Nu vă chinuiesc? Ce-i drept, fără intenție, căci asta ar fi cu neputință, iar dacă ar fi așa, ar trebui să pier în fața ultimei dumneavoastră scrisori ca diavolul în fața Binelui, însă vă chinuiesc numai și numai prin faptul că exist. În esență nu m-am schimbat, mă învârtesc mai departe în cercul meu, însă o nouă dorință neîmplinită s-a adăugat celorlalte dorințe neîmplinite ale mele și am primit în dar o nouă certitudine omenească, poate cea mai puternică, pe lângă sentimentul de zădărnici pe care-l am de obicei. Dumneavoastră însă vă simțiți neliniștită și tulburată, plângeți în vis — ceea ce este mai rău decât să vă uitați la tavan fiindcă n-aveți somn —, sunteți altfel decât în seara aceea când vă plimbați privirea așa de calm de la unul la altul; acum treceți neobservată peste tot, iar în scrisorile dumneavoastră apar când 20 de oameni, când

într-unul; pe scurt, între noi căştigurile sunt împărţite nedrept, cât se poate de nedrept. (Omule, de ce te azezi acum în faţa mea în această cameră liniştită, care-i totuşi a ta?)⁷³

Repet, nu eu sunt vinovat de asta — ce înseamnă eu oare? —, dar asta-i singurul lucru spre care mi s-au îndreptat gândurile dintotdeauna; şi chiar şi-acum ele merg doar în aceeaşi direcţie, în care trebuie să vă conducă dacă nu vor să vă piardă. Ce trist este să vă constrângă forţa aceasta, la care-s condamnat!

După o lungă întrerupere. (De-aş avea timp! Dacă aş avea timp, mi-aş găsi liniştea şi aş căpăta o perspectivă corectă asupra tuturor acestor lucruri. Aş şti să vă scriu cu mai multe precauţii. Nu v-aş mâhni niciodată, aşa cum fac acum, deşi acest fapt mi-e cel mai penibil şi vreau să-l evit. Mi-aş găsi liniştea şi n-aş mai tremura ca-n urmă cu câteva clipe, când stăteam aplecat asupra unor dosare sus, în biroul meu, şi mă gândeam la dumneavoastră, sau ca acum, când şed inert în această cameră, deocamdată liniştită, şi mă uit pe geam printre perdelele lăsate. Şi chiar dacă ne vom scrie zilnic, vor fi oare zilele acelea altfel decât cea de azi şi vor avea altă menire decât aceea de a realiza imposibilul, risipindu-se cu toată forţa pretutindeni, spre a se reuni iarăşi, cu aceeaşi forţă?)

N-am putut face altceva decât să indic această întrerupere. Acum este din nou după-amiază, e deja după-masa târziu. Recitind acum scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o, mă copleşeşte gândul că nu ştiu absolut nimic despre existenţa dumneavoastră anterioară şi că nu pot decât să vă descălesc chipul ascuns în iedera prin care, pe când eraţi fetiţă, vă uitaţi peste câmpuri. Şi cu greu găsesc ceva care să mă ajute să aflui mai mult decât este posibil prin intermediul celor scrise. Să nu credeţi una ca asta! V-aş deveni nesuferit dacă aş veni eu însumi acolo. Sunt aşa cum am fost în drum spre hotel. Modul meu de viaţă, graţie căruia totuşi mi-am vindecat stomacul, vi s-ar părea nebunesc şi insuportabil. Luni în şir tata a fost nevoit ca, în timp ce eu cinam, să-şi ţină în faţă ziarul, înainte de a se obişnui cu asta⁷⁴. De asemenea, vestimentaţia mea este în totală dezordine de vreo câţiva ani. Folosesc acelaşi costum la birou, pe stradă sau acasă, la masa de scris, fie vară, fie iarnă. Împotriva frigului aproape că sunt mai călit decât o bucată de lemn, dar până la urmă asta tot n-ar fi un motiv să umblu aşa cum fac eu; de exemplu, fără să port pardesiul sau palton până acum, când, deşi am intrat în noiembrie, eu mai apar pe stradă, printre trecătorii înfolaţi, ca un nebun în costum de vară şi cu o pălărie de pai; şi nu port nici vestă, din principiu (sunt inventatorul costumelor fără vestă), ca să nu mai vorbesc de ciudaţeniile lenjeriei, cu neputinţă de descris în continuare. Ce v-aţi mai speria dacă, lângă biserica pe care mi-o imaginez la capătul străzii unde locuiţi, v-ar ieşi-n faţă un astfel de om! Pentru modul meu de viaţă există unele explicaţii (în afară de faptul că, de când trăiesc astfel, sunt incomparabil mai sănătos decât înainte), însă dumneavoastră n-aţi admite niciuna dintre ele, mai ales pentru că, dormind insuficient de atâta vreme, distrug tot ce poate fi sănătos în acest mod de viaţă (bineînţeles că nu fumez, nu beau alcool, nici cafea sau ceai, şi-n general nu mănânc nici ciocolată, iar când spun asta, caut să-ndrept o tănuire mincinoasă). Iubită domnişoară Felice, să nu mă repudiaţi însă din această cauză şi nici să nu-ncercaţi să mă corijaţi în această privinţă, ci suportaţi-mă binevoitoare de la mare distanţă! Căci vedeţi, aseară, de pildă, m-am întors acasă pe o vreme geroasă, îmbrăcat cu costumul meu obişnuit, m-am aşezat să iau aproape aceeaşi cină ca-n fiecare zi, i-am ascultat povestind ceva pe cumnatul meu⁷⁵ şi pe cel care-mi va deveni curând tot cumnat⁷⁶, apoi am rămas singur în cameră, în timp ce în vestibul ceilalţi îşi luau rămas-bun (acum cinez între nouă şi jumătate şi zece), şi mi s-a făcut aşa de dor de dumneavoastră încât mi-ai fi lipit obrazul de masă, ca să mă stăpânesc cumva.

Mă consideraţi mult mai tânăr decât sunt şi mai că mi-aş trece vârsta sub tăcere, fiindcă numărul mare de ani accentuează tocmai aspectele care vă deranjează la mine. Am chiar aproape cu un an mai mult decât Max şi voi împlini 30 de ani pe 3 iulie. Ce-i drept, arăt ca un tânăr, iar cine nu mă cunoaşte îmi apreciază vârsta cam între 18 şi 25 de ani, în funcţie de cât se pricepe la oameni.

Ieri am spus despre profesor ceva ce ar putea fi interpretat drept trufie. Haide, liniştiţi-vă, nu-i decât gelozie! Abia astăzi am ceva împotriva lui, cel puţin asta intenţionez, fiindcă vi l-a recomandat pe Binding⁷⁷; deşi l-am citit doar foarte puţin, n-am găsit niciun rând în care să nu cânte fals şi exagerat. Şi pe unul ca asta-l trimite să vă tulbure visurile! — Iar acum adaug la repezeală. De ce săriţi din tramvai? Data viitoare când vreţi să o faceţi, să aveţi în faţa ochilor chipul meu îngrozit! Şi oftalmologul? Şi durerile de cap? Nu voi citi următoarea dumneavoastră scrisoare dacă n-are să conţină mai întâi răspunsuri la aceste întrebări.

Al dumneavoastră,

Franz K.

Dragă domnișoară Felice,

Antepenultima dumneavoastră scrisoare (nu „ultimele scrisori“, după cum îmi scrieți) m-a derutat, în mod cert, dar nu mi-am dat seama că lucrurile stau așa de rău cum mă face să cred ultima epistolă pe care mi-ați trimis-o. Sunt într-adevăr atât de nesigur? Și se poate vedea din literale scrise de mine cum tremură nerăbdarea cea mai ascunsă și nemulțumirea fără leac? Iar eu să las să mi se spună ce cred despre scrisorile mele? Ce trist e aici, în jurul meu, unde caut să vă atrag cu toate forțele!

Nu știu dacă vă imaginați corect felul meu de viață și dacă asta vă ajută să-mi înțelegeți sensibilitatea, mereu iritabilă, dar care, odată ademenită să se manifeste, mă lasă în urmă, ca pe o piatră. Am citit deja de vreo 20 de ori scrisoarea dumneavoastră: de câteva ori când am primit-o, de câteva ori în fața mașinii de scris; stând la masă cu un client, am citit scrisoarea dumneavoastră de parcă abia ar fi sosit; apoi am citit-o pe stradă, iar acum acasă. Nu știu ce m-ar putea ajuta și mă simt neputincios. Dacă am fi împreună, aș tăcea, dar, fiindcă suntem departe, trebuie să scriu; altminteri, aș muri de tristețe.

Cine știe dacă n-am mai multă nevoie decât dumneavoastră de strângerea unei mâini, dar nu a acelei mâini care liniștește, ci a celei ce dă forță. Oboseala mea s-a agravat ieri, eram deja mort de obosit, așa încât, după ce am luat felurite decizii, până la urmă am renunțat totuși să mai scriu azi-noapte. Seara am rătăcit două ore pe străzi și m-am întors abia când mâinile-mi înțepeniseră de frig în buzunare. După aceea am dormit aproape neîntrerupt șase ore și nu-mi amintesc decât vag de un vis în care era vorba despre dumneavoastră și înfățișa în orice caz o întâmplare nefericită. Este prima oară când v-am visat și mi-am amintit de asta. Acum îmi dau seama că a fost tocmai visul din cauza căruia m-am trezit o singură dată azi-noapte, chiar dacă numai fugitiv. Altminteri, de dimineață m-am deșteptat mai devreme decât de obicei pentru că domnișoara noastră⁷⁸ a dat buzna în casă și a adus sub forma unui strigăt — a unui țipăt care mie, pe jumătate adormit cum eram, mi s-a părut a fi chiar strigătul mamei — vestea că soră-mea a născut o fetiță⁷⁹ la puțin timp după miezul nopții. Am mai zăbovit în pat — categoric, nu mă trezesc nici măcar de nevoie, ci, eventual, când e gălăgie dincolo de ușă — și n-am putut să înțeleg simpatia prietenească a domnișoarei noastre față de această naștere, de vreme ce eu, ca frate și unchi, n-am simțit totuși nici urmă de prietenie, ci numai invidie, nimic altceva decât o invidie turbată față de soră-mea sau, mai bine zis, față de cumnatul meu, fiindcă nu voi avea niciodată un copil, ceea ce este chiar mai sigur decât... (nu vreau să pronunț inutil o nenorocire mai mare).

Deci azi sunt așa voios după o noapte în care m-am săturat de somn și după o seară pierdută dintr-o prudență prostească. Iubită domnișoară!

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 noiembrie 1912, vineri

8.XI.12

Dragă domnișoară Felice,

Acum, la douăsprezece și jumătate noaptea, nu pot să merg după hârtie de scris; e-n camera alăturată, unde doarme soră-mea⁸⁰; în casă este un pic de harababură, fiindcă nepotul nostru de fică și de soră⁸¹ s-a instalat la noi din pricina nașterii soră-sii. De aceea scriu pe sugativa asta⁸², odată cu care vă trimit și un șpalt din cârticica mea.

Ascultați dar, iubită domnișoară, am impresia că vorbele mele devin mai clare în liniștea nopții. Să nu uităm că scrisoarea mea de azi după-amiază a fost o scrisoare și s-o păstrăm ca un avertisment! Firește, doar în bună și-n cea mai bună înțelegere. După acea scrisoare, după-amiaza de astăzi va rămâne de neuitat pentru mine, ca un moment îngrozitor; dar lucrurile au stat destul de rău chiar și-n timp ce scriam epistola respectivă. Așa sunt eu ori de câte ori nu reușesc să scriu nimic pentru mine (deși, bineînțeles, a fost la mijloc și altceva în afară de asta). Când trăiesc numai pentru mine și pentru niște persoane indifferente, sau obișnuite, sau prezente, care-mi suplinesc metehnele prin faptul că sunt indifferente sau obișnuite sau prin energia lor prezentă și vie, atunci lucrurile trec totuși mai neobservate chiar și pentru mine. Însă când vreau să mă apropiu de cineva și să

mă implic total, atunci nu mai pot ocoli jalea. Atunci nu sunt nimic. Și ce să fac cu nimicul? Recunosc până și faptul că scrisoarea dumneavoastră a venit exact la timp, dimineața (după-masă, situația era deja alta); tocmai de asemenea cuvinte aveam nevoie.

Dar observ că nu mi-am revenit încă și scriu destul de neclar; chiar și față de această scrisoare reproșul dumneavoastră de azi ar fi justificat. Să lăsăm asta în seama somnului și a zeilor buni!

Cum vă place șpaltul? (Firește, hârtia va fi altfel.) Neîndoielnic, acesta este un pic prea frumos și s-ar potrivi mai bine pentru tabelele de legi ale lui Moise decât pentru micile mele tertipurii. Dar acum este deja tipărit astfel.

Rămâneți cu bine! Am nevoie de mai multă bunăvoință decât merit,

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 noiembrie 1912, sâmbătă

Scrisoarea n-a fost trimisă.83

9.XI.12

Iubită domnișoară,

Nu trebuie să-mi mai scrieți; nici eu nu vă voi mai scrie. Scriindu-vă, v-aș face nefericită, iar pe mine nu m-ar ajuta la nimic. Pentru a înțelege asta, n-ar fi fost nevoie să număr azi-noapte toate bătăile ceasului, am știut-o limpede chiar înainte de prima mea epistolă, iar dacă am încercat totuși să mă agăț de dumneavoastră, merit să fiu blestemat pentru așa ceva, dacă nu cumva am și fost.

În cazul în care doriți să intrați în posesia scrisorilor dumneavoastră, vi le restitui, firește, oricâtă plăcere mi-ar face să le păstrez. Dacă le vreți totuși, trimiteți-mi o carte poștală goală, care să-mi semnaleze acest lucru. În schimb, vă rog, atât cât îmi stă-n putință, să păstrați scrisorile mele.

Uitați degrabă stafia care sunt și trăiți veselă și liniștită ca mai-nainte!

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 noiembrie 1912, luni

11.XI.12

Iubită domnișoară,

Slavă Domnului! zic și eu. De-ați ști cum am petrecut zilele de vineri și sâmbătă și mai cu seamă noaptea de vineri spre sâmbătă! Realmente n-am pierdut niciun sfert de oră în care să nu număr bătăile ceasului. După-amiază am scris penultima mea epistolă, chinuindu-mă singur într-un mod extrem și cât se poate de necesar, pe urmă am făcut un drum și m-am culcat relativ târziu. Este posibil — nu mai știu exact — să fi adormit atunci numai din pricina tristeții. Seara am scris pentru mine trei sau patru pagini care n-au fost cele mai rele și m-am întrebant în zadar unde-și mai găsea loc în mine liniștea din care au curs acele pagini, în timp ce mie-mi fusese interzis accesul la liniște. Ulterior am crezut că sunt deja un om întreg și-am scris pe o sugativă acea epistolă ce s-a denaturat apoi în mâna mea și la care mă uitam fix, de parcă n-aș fi scris-o eu, ci aș fi primit-o. Apoi m-am întins și-am adormit surprinzător de repede, deși doar foarte superficial. Însă după un sfert de oră eram din nou trează și mi s-a părut, pe jumătate visând, că bate cineva

(acum vreau să rezolv o problemă urgentă, nesuferită, străveche, care mă tot amenință de vreo săptămână, fără să-mi permită să mă gândesc la dumneavoastră; aici trebuie să mă susțineți, poate că pe urmă primesc drept răsplată o clipă liberă și liniște pentru această scrisoare care mă preocupă la fel de tare ca bătăile inimii mele și cu care-mi tot bat capul ca și cum nu m-aș afla într-o instituție căreia i-am vândut jumătate din zilele mele și chiar mai mult și care are față de mine necontenite pretenții, aparent justificate; am totuși noroc că niște lucrări mai puțin importante dispar din fața ochilor mei adormiți; dar acum gata cu scrisul și hai la treabă!)

Răsplata nu mai vine, lucrarea pe care o am de făcut mă urmărește pretutindeni, la fel ca gândul la dumnezeavoastră, numai că în alte direcții. Astăzi am primit de la dumnezeavoastră, aproape-n același timp, ultimele trei scrisori. Bunătatea dumnezeavoastră este infinită. Deocamdată expediez această scrisoare așa cum este; azi am să vă mai scriu probabil de câteva ori. Vă voi explica precis de ce n-am scris ieri. Trimit această scrisoare așa cum este, pentru că sufăr din pricina faptului că nicio scrisoare nu se urnește măcar de la mine spre dumnezeavoastră.

Așadar, bun rămas doar pentru câteva ore,

Al dumnezeavoastră,

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 noiembrie 1912, luni

11.XI.12

Iubită domnișoară,

Deci nu v-am pierdut. Și deja eram cu adevărat convins de-acest lucru. Acea scrisoare în care ați categorisit una dintre epistolele mele drept bizară mă îngrozise. Am văzut în ea confirmarea neintenționată, dar cu atât mai decisivă, a unui blestem de care în ultimul timp credeam că am scăpat, cel puțin în mare parte, și căruia urma să-i cad din nou victimă, dar acum în mod definitiv. Nu reușeam să-mi vin în fire, nu știam ce să vă scriu, cele două scrisori de sâmbătă⁸⁴ au fost bine ticluite de la un capăt la altul, reală era doar convingerea mea că totul s-a sfârșit. — Are vreo semnificație faptul că exact acum, când scriu acest cuvânt, maică-mea intră la mine plângând, topită de plâns (tocmai se duce la prăvălie, unde stă toată ziua, sunt deja 30 de ani de când merge acolo zilnic), mă mângâie, vrea să știe ce-mi lipsește, de ce nu vorbesc deloc la masă (dar eu fac asta încă de mult doar fiindcă simt nevoia să m-adun) și o mulțime de alte lucruri. Săraca mama! Însă eu am consolat-o foarte înțeleghetor, am sărutat-o și până la urmă am făcut-o să zâmbească, ba chiar am reușit s-o determin să mă certe destul de energic (avea lacrimile deja pe jumătate uscate) din cauză că nu-mi iau gustarea de după-amiază, obicei pe care, de altfel, nu-l mai am de mulți ani încoace. Știu și motivul acestei extreme îngrijorări pentru mine (mama nu știe că-l cunosc sau, mai bine zis, că l-am aflat abia mai târziu)⁸⁵. Dar despre asta altă dată.

Deci iarăși se întâmplă ca, din pricina sumedeniei de lucruri pe care vreau să vi le spun, să nu știu cu ce să încep. Și totuși, iau aceste ultime trei zile drept mesagerile unor eventualități nefericite, ce mă pândesc mereu; cred că nu vă voi scrie niciodată o scrisoare mai lungă într-o agitată zi de lucru. Trebuie să consimțim și să nu fiți supărați și să nu-mi faceți reproșuri. Căci, vedeți, acum sunt dispus să mă prostern în fața dumnezeavoastră, indiferent dacă vreți sau nu, și să mă dăruiesc dumnezeavoastră astfel încât să nu mai rămână din mine nici urmă și nimeni altcineva să nu mă mai pomenească, dar nu vreau să mai citesc o remarcă precum aceea din scrisoare, fie că sunt vinovat sau nu. Și nu doar din această cauză vă voi scrie de-acum încolo numai scurte scrisori (în schimb, în fiecare duminică vă voi trimite cu voluptate câte-o scrisoare enormă), ci și pentru că vreau să mă consum până la ultima suflare pentru romanul meu care vă aparține, ce-i drept, și dumnezeavoastră sau, mai bine spus, urmează să vă ofere despre ce-i bun în mine o imagine mai clară decât ar putea să dea de înțeles cuvintele din cea mai lungă scrisoare pe care aș compune-o în cea mai lungă viață. Povestea pe care o scriu este concepută totuși fără sfârșit; spre a vă face o idee provizorie, ea se intitulează *America* și se desfășoară exclusiv în Statele Unite din America de Nord. Deocamdată sunt gata cinci capitole, iar al șaselea este aproape terminat. Capitolele poartă titluri separate: I. Fochistul, II. Unchiul, III. O vilă în împrejurimile New Yorkului, IV. În drum spre Ramses, V. Hotel Occidental, VI. Căzul Robinson. — Am pomenit aceste titluri ca și cum ele ar putea să reprezinte ceva, ceea ce, firește, nu e cazul; vreau să le depozitez însă la dumnezeavoastră câtă vreme va fi posibil. Este prima operă mai mare în care, de o lună și jumătate, mă simt la adăpost după 15 ani de chinuri disperate, clipă de clipă. Trebuie deci s-o termin, așa cum probabil considerați și dumnezeavoastră că este cazul; prin urmare, cu binecuvântarea dumnezeavoastră, vreau să trec puținul timp pe care l-aș putea folosi doar pentru a vă scrie niște epistole imprecise, teribil de lacunare, imprudente și periculoase, în conțul acestei opere unde totul, indiferent de unde-a venit, și-a găsit, măcar până acum, liniștea și a apucat-o pe drumul cel bun. Sunteți de acord cu asta? Nu-i așa că nu vreți să mă lăsați pradă singurătății mele totuși cumplete? Iubită domnișoară, ce n-aș da acum să vă privesc în ochi.

Duminică răspund cu toată înțelegerea posibilă la toate întrebările, chiar și la cea de putoare la motivul pentru care nu v-am scris ieri; asta este o poveste lungă.

Când cineva n-a fost la oftalmolog din cauza durerilor de ochi, trebuie s-o spună în mod expres!

De trei zile îmi refuz plăcerea să sar din tramvai de teamă că atunci, pe calea vreunei telepatii, ați putea să nu tratați cu destulă seriozitate avertismentul meu. Acum, fiindcă am în sfârșit promisiunea dumneavoastră fermă, îmi permit să sar din nou. Aici îmi amintesc de un incident petrecut sâmbătă. Mergeam pe stradă, împreună cu Max, și nu prea mă descriam ca un om peste măsură de fericit. Atunci n-am fost foarte atent la drum, iar o trăsură de-abia m-a evitat. Cufundat încă în gânduri, am bătut din picior și am strigat ceva nearticulat. În momentul acela eram efectiv furios că nu m-a călcat. Firește, birjarul n-a înțeles acest lucru și a înjurat pe bună dreptate.

Nu, nu trăiesc total izolat de familia mea. O dovedește descrierea alăturată; ea se referă la condițiile acustice din locuința noastră și tocmai a apărut într-o mică revistă pragheză spre a-mi pedepsi în public familia într-un mod puțin dureros⁸⁶. — De altfel, sora mea cea mai mică (are deja peste 20 de ani) este cea mai bună prietenă a mea din Praga⁸⁷, dar și celelalte două sunt afectuoase și bune. Doar tata și cu mine ne urâm strașnic.

Cum sună să fiu tutuit de dumneavoastră, măcar și-ntr-un citat!

Repede, înainte de a încheia, numiți-mi o modalitate ca să nu mai tremur de bucurie precum un nebun ori de câte ori primesc și citesc la birou scrisorile dumneavoastră, ca să pot lucra acolo și să nu fiu dat afară. Aș putea totuși să le citesc liniștit, nu? Și să le uit preț de câteva ceasuri. Ar trebui să pot face asta.

Al dumneavoastră, Franz.

*Către Felice Bauer la Berlin*⁸⁸

Praga, 11 noiembrie 1912, luni

11.XI.12

Domnișoară Felice,

Acum vă voi supune atenției o rugămintă ce pare cu-adevărat nebunească și pe care nici eu n-aș judeca-o altfel dacă aș avea de citit această scrisoare. Dar este și cea mai puternică încercare la care poate fi supus cel mai binevoitor dintre oameni. Prin urmare, vă rog: scrieți-mi doar o dată pe săptămână și în așa fel încât să primesc scrisoarea dumneavoastră duminică! Fiindcă nu mai suport scrisorile dumneavoastră zilnice, nu sunt în stare să le suport. De pildă, vă răspund la scrisoare și după aceea stau aparent liniștit în pat, însă bătăile inimii-mi străbat trupul și nu mai știu de altceva decât de dumneavoastră. Realmente nu există altă posibilitate de a exprima cât de mult îmi aparțin, iar aceasta este prea slabă. Dar tocmai de aceea nu vreau să știu cum ești îmbrăcată, pentru că asta mă zăpăcește într-atât încât nu mai pot trăi, și de aceea nu vreau să știu că ești binevoitoare față de mine, fiindcă atunci de ce mai zăbovesc, ca un nerod, în biroul meu sau aici, acasă, în loc să mă arunc în tren cu ochii închiși și să-i deschid abia când sunt la tine? Oh, există un motiv foarte grav pentru care nu fac asta; într-un cuvânt: de-abia sunt sănătos pentru mine, nu însă și pentru căsătorie și absolut deloc pentru paternitate. Dar când citesc scrisoarea ta, aș putea să scap din vedere chiar mai mult decât ceea ce este de trecut cu vederea.

De-aș avea deja răspunsul tău! Și cât de groaznic te chinuiesc și cum te forțez să citești în camera ta liniștită scrisoarea asta, mai nesuferită decât oricare alta ce-a stat pe masa ta de scris! Într-adevăr, uneori mi se pare că aș fi ca o stafie care trăiește din numele tău aducător de noroc. Dacă aș fi expediat măcar scrisoarea mea de sâmbătă, în care te imploram să nu-mi mai scrii niciodată și-ți promiteam că și eu voi face același lucru. Doamne, Dumnezeu, ce m-a oprit să trimit scrisoarea aceea! Totul ar fi fost bine. Mai există însă acum vreo soluție pașnică? Ne-ajută la ceva să ne scriem numai o dată pe săptămână? Nu, asta ar fi o mică neplăcere ce-ar putea fi înlăturată tot prin asemenea mijloace. Ba chiar prevăd că nu voi suporta nici scrisorile de duminică. Iar pentru a repara ceea ce am ratat sâmbătă, te rog acum, când, ajuns la sfârșitul acestei scrisori, simt că puterea de a scrie începe să mă cam trădeze: să abandonăm totul, dacă ținem la viața noastră!

Să mă semnez cu „al tău”? Nimic n-ar fi mai fals. Nu, eu sunt al meu și veșnic legat de mine, iar cu asta trebuie să-ncerc s-o scot la capăt.

Franz

Praga, 13 noiembrie 1912, miercuri

Biată încercare de a trimite trandafiri nevinovați după niște cuvinte nelegiuite! Dar chiar așa este: pentru ceea ce are loc într-un singur om, lumea exterioară e prea mică, prea univocă, prea sinceră. — Bine, atunci însă omul respectiv trebuie să-și țină cumpătul măcar față de cel de care crede că depinde. — Deci tocmai acolo unde acest lucru este absolut imposibil?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 noiembrie 1912, joi

14.XI.12

Iubito, iubito! Dacă există atâta bunătate pe lume, nu trebuie să mă mai tem și să fiu neliniștit. Când a sosit scrisoarea ta — eram la șeful meu⁹⁰ și discutam despre asigurarea carierelor de feldspat —, am apucat-o, la fel ca altădată, cu mâinile tremurânde, și m-am uitat la șef ca la o arătare. Dar de-abia după ce am citit-o de două-trei ori, am căpătat liniștea pe care mi-o doream de mult și pentru care m-am rugat acum trei nopți. Plicul tău — am greșit, plicul trebuia să spun, însă cuvintele „tu” și „al tău” vor s-apară peste tot —, plicul, deci, nu va fi avut un efect liniștitor căci rândurile care mi-au adus liniștea le-am citit abia mai târziu; dar ceea ce scria în scrisoare ar fi trebuit să mă cutremure, deoarece cu cât primim mai mult, cu atât trebuie să ne temem mai mult de acest pământ care se tot răsucesce; prin urmare, nu poate să fi fost decât cuvântul „tu” cel care m-a reținut, acest „tu” pentru care-ți mulțumesc în genunchi fiindcă frământările legate de tine mi l-au smuls, iar tu mi l-ai înapoiezi acum, liniștită la rândul-ți. Tu, iubito! Pot fi acum sigur de tine? Cuvântul „dumneavoastră”, alunecând ca pe patine, va fi dispărut în golul dintre două epistole și trebuie să-l urmărim cu scrisori și gânduri dimineața, seara și noaptea; în schimb, cuvântul „tu” stă pe loc, rămâne aici, la fel ca scrisoarea ta, care nu se clintește și se lasă sărutată de mine iar și iar. Ce fel de cuvânt e-acesta! Nimic nu leagă atât de complet doi oameni, chiar dacă ei, precum noi doi, n-au la dispoziție altceva decât niște cuvinte.

Astăzi am fost cel mai liniștit om din birou; numai cea mai exigentă persoană mai poate pretinde de la sine să fie așa de liniștită după o săptămână cum a fost cea din urmă. Despre aceasta îți voi mai povesti. Gândește-te măcar la faptul că arăt chiar bine; la birou se găsesc mereu unii care își fac o îndeletnicire din a examina zilnic cum arăt. Or, ei au spus asta. Nu m-am grăbit să-ți răspund (de altfel, azi era absolut imposibil), dar ți-am răspuns și ți-am mulțumit neîncetat prin fiecare înfiorare a mea.

Iubito, iubito! Aș înșira acest cuvânt pe multe pagini dacă nu m-aș teme că i-ar putea dezvălui ce citești cuiva care ar intra acum în camera ta și te-ar surprinde studiind niște pagini scrise atât de uniform. Ieri ți-am trimis doar câteva rânduri; le vei primi abia duminică. Mi-aș da osteneala să le recuperez acum, dar este inutil; menționez asta numai ca să nu te miri degeaba — realmente, până acum n-ai dus lipsă de uimiri din partea mea. Sunt câteva rânduri fără dată, titlu și semnătură; într-o jalnică incertitudine, ele încercau o recucerire. Privește-le cu bunăvoință!

Dar spune măcar de unde știi că lucrurile pe care ți le-am scris ici și colo în ultima vreme au fost un chin, și nu o nebulie? Totuși, aduceau foarte mult a nebulie, iar eu, în locul tău, m-aș fi grăbit din toate puterile să-mi iau mâna de pe ele. De exemplu, ultima scrisoare n-a fost scrisă, ci — iartă-mi expresia! — vomitată; ședeam întins pe pat și ea nu mi-a venit în minte ca o succesiune de fraze, ci precum o unică frază, aflată într-o tensiune cumplită, o frază ce părea că vrea să mă ucidă dacă n-o aștern pe hârtie. Pe urmă, după ce am scris-o efectiv, n-a mai fost atât de rău, am mai cules ceva de prin toate părțile, am urmărit amintirile, iar pe alocuri scrisoarea a fost străbătută chiar de mici neadevăruri consolatoare. Dar cu ce ușurință am dus-o la gară, cât de grăbit am expedit-o, cum m-am întors acasă ca un om nefericit, dar viu în definitiv, până când cele două ore îngrozitoare de dinainte de a adormi m-au făcut să mă răzgândesc!

Acum n-a mai rămas nimic din toate astea. Voi primi din nou scrisorile tale. Scrie când vrei sau, mai bine zis, când poți, nu zăbovi la birou până seara din cauza mea! Nu voi suferi dacă nu sosește nicio scrisoare, căci apoi, dacă tot are să vină una, ea va prinde viață în mâna mea, așa cum, pare-mi-se, nu s-a mai întâmplat niciodată cu vreo scrisoare, și va înlocui din belșug, pentru ochii și buzele mele, toate epistolele ce n-au fost scrise. În schimb, vei avea mai mult timp și te vei plimba în serile frumoase care sunt acum (ieri noapte m-am plimbat cu soră-mea cea mai mică de la 10 până la 11 și jumătate, am plecat la 10 și ne-am întors la 11 și

junătate, poate că nu ți-o imaginezi cum trebuie pe soră-mea, are deja 20 de ani și e-ntr-adevăr foarte înaltă și robustă, dar destul de copilăroasă), în caz că nu trebuie să te duci degrabă la repetiții. Să izbândești cu Umorel!⁹¹ Îl chinuiesc negreșit pe Max și aproape că i-am scrântit deja brațul târându-l pe toate străzile posibile din cauza ta, dar prostănacul nu știe să povestească mai nimic din toată convorbirea telefonică⁹² decât despre răsul tău. Ce bine trebuie să te descurci în fața telefonului dacă poți să râzi așa la telefon! Mie-mi piere răsul fie și numai când mă gândesc la telefon. Altminteri, ce m-ar împiedica s-alerg la poștă și să-ți urez o seară bună? Dar să aștept acolo legătura timp de-o oră, să mă țin de bancă fiindcă sunt agitat, să fiu chemat în cele din urmă și să fug la telefon tremurând tot, apoi să-nțreb de tine cu vocea stinsă, să te aud în sfârșit și probabil să nu fiu în stare să răspund, să-i mulțumesc lui Dumnezeu că au trecut cele trei minute și să mă întorc acasă stăpânit de dorința, acum deja insuportabilă, de a-ți vorbi cu adevărat — nu, prefer să nu fac asta. De altfel, posibilitatea să rămâne ca o speranță frumoasă. Care e numărul tău de telefon? Mă tem că Max l-a uitat.

Așa, acum voi dormi exemplar. Iubito, iubita mea, n-am deloc talent muzical, dar aici ar fi nevoie de muzică!

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 noiembrie 1912, joi/vineri

14.XI.1293

Iubito, nu te deranja, îți spun doar „noapte bună“, iar pentru asta m-am oprit din scris în mijlocul unei pagini. Mi-e teamă că în curând nu voi putea să-ți mai scriu, căci, pentru a putea scrie cuiva (simt nevoia să te chem cu toate numele, de aceea aș putea zice o dată și „cuiva“), trebuie să-mi imaginez totuși că am în față chipul persoanei căreia mă adresez. Iar chipul tău mi-l pot reprezenta foarte bine, în privința asta n-aș da greș. Dar tot mai des începe să mă rețină o imagine mult mai puternică: stau cu fața pe umărul tău și vorbesc mai mult înăbușit decât inteligibil cu umărul tău, cu rochia ta, cu mine însumi, în timp ce tu nici n-ai habar ce se spune acolo.

Acum dormi? Sau citești încă, lucru pe care eu l-aș condamna. Sau ești chiar la repetiție, ceea ce nu sper deloc. După ceasul meu mereu hoinar, fără să se fi stricat vreodată, peste 7 minute este ora unu. Ia seama, trebuie să dormi mai mult decât alții! Căci eu dorm puțin, nu mult mai puțin decât media, și în afara ochilor tăi dragi nu știu un loc mai bun spre a-mi păstra partea ce-mi revine din somnul general, dar pe care n-am folosit-o încă.

Și te rog, fără vise bezmetice! Dau o raită în gând în jurul patului tău și poruncesc să fie liniște. Iar după ce am făcut ordine acolo și eventual am mai alungat un bețiv de pe ImmanuelkirchstraÙe⁹⁴, mă întorc la scrierile mele sau poate mă duc chiar la culcare, fiindcă acum e mai multă ordine și-n mine.

Iubito, scrie-mi totuși mereu ce-ai mai făcut în răstimpul dintre scrisorile mele! În funcție de asta, eu îmi voi controla apoi presimțirile, iar tu vei putea apropia de ele faptele, și atunci s-ar produce incredibilul: după multe încercări, faptele să coincidă până la urmă cu bănuielile respective și totul să devină o singură mare realitate, de care să fim întotdeauna siguri. — Acum, ceasul din turn bate unu fix, după ora din Praga.

Adio, Felice, adio! Cum ai ajuns la acest nume? Și nu zbura departe de mine! Poate din cauza cuvântului „adio“, care are o asemenea forță de desprindere, mi-a venit ideea asta. Îmi închipui că trebuie să fie o plăcere extraordinară să te-nalți în zbor atunci când te poți descotorosi de o greutate apăsătoare, ce se agață de tine așa cum fac eu. Nu te lăsa ademenită de ușurarea care-ți face cu ochiul! Rămâi la iluzia că ai nevoie de mine! Transpune-te și mai adânc în ea! Căci, vezi, asta nu-ți face totuși niciun rău; dacă vei dori vreodată să te eliberezi de mine, vei avea întotdeauna suficiente forțe să te descotorosești, însă între timp mi-ai făcut un dar de care nici n-am visat că voi avea parte în această viață. Așa este, chiar dacă scuturi din cap în somn.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 noiembrie 1912, vineri

Tu, cuvântul „tu“ n-ajută totuși așa cum am crezut. Nici astăzi, deci încă de-a doua zi, el nu corespunde așteptărilor. Aș fi putut fi măcar liniștit; și nimic n-a fost mai lămuritor decât faptul că azi nu sosește nicio scrisoare. Dar eu ce fac? Mă tot vântur pe coridoare, privesc spre mâinile fiecărui om de serviciu, dau sarcini inutile doar pentru a putea trimite dinadins pe cineva jos, la poștă (fiindcă lucrez la etajul al patrulea, iar scrisorile sosite sunt triate jos și poștașii noștri nu sunt punctuali; în plus, avem alegeri pentru consiliul de conducere, corespondența primită este enormă și până ce e descoperită scrisoarea ta în grămezile alea tâmpite, eu pot să mor sus de nerăbdare); în cele din urmă, neîncercător în toată lumea, dau eu însumi o fugă până jos și nu găsesc, firește, nimic, pentru că, dacă ar fi venit ceva, ar fi ajuns la mine cât se poate de repede, căci am delegat trei oameni să-mi aducă sus scrisoarea ta, înaintea oricărei alte corespondențe. Datorită acestei sarcini pe care o au, cei trei merită să fie pomeniți aici. Primul este servitorul Mergl, supus și amabil; dar față de acesta, eu am o aversiune pe care nu mi-o pot înfrâna deoarece am observat că mai ales atunci când îmi pun speranța în el, scrisoarea ta nu sosește decât în cazuri foarte rare. În asemenea situații, înfățișarea neintenționat cruntă a acestui om îmi dă fiori până-n măduva oaselor. Așa s-a-ntâmpat și astăzi, când l-aș fi pocnit măcar peste mână în care nu ținea nimic. Și totuși, el pare să manifeste interes. Nu mi-e rușine să recunosc că în astfel de zile deșarte l-am întrebat deja de câteva ori dacă este de părere că a doua zi ar putea sosi scrisoarea, iar el, printre plescăiuni, s-a arătat mereu convins de acest lucru. Odată — acum îmi amintesc — așteptam cu o siguranță nesăbuită o scrisoare de la tine, trebuie să fi fost chiar în prima lună critică; atunci servitorul m-a anunțat pe coridor că obiectul a sosit și se află pe masa mea. Însă când am ajuns acolo în fugă, pe masă nu se găsea decât o ilustrată trimisă de Max din Veneția, cu un tablou de Bellini⁹⁵ reprezentând *Iubirea, stăpâna globului* *pământesc*. Dar ce să faci cu niște generalități într-un caz particular, care, în sine, e destul de dureros! — Al doilea curier este șeful biroului de expediții Wottawa, un holtei bătrân și mărunt, cu o față plină de riduri, acoperită de pete colorate, de cele mai diverse nuanțe, și ticsită de țepii unei bărbii nerase; cu buzele umede prinde o virginia, din care plescăie mereu, dar care este dumnezeiesc de frumos atunci când, oprindu-se între euși, scoate din buzunarul de la piept scrisoarea ta și mi-o înmânează, ceea ce — bineînțeles — nu este, de fapt, sarcina lui. El bănuiește ceva în privința impresiei pe care mi-o provoacă fiindcă încearcă întotdeauna s-o ia înaintea celorlalți doi, numai să aibă timp, și nu regretă că trebuie să urce patru etaje. Pe de altă parte, mă chinuiește totuși gândul că uneori, pentru a putea să-mi înmâneze el însuși scrisoarea, o ține ascunsă de servitorul care mi-ar aduce-o mai devreme. Da, fără nelișițe nu merge nicicum. — Cea de-a treia speranță este domnișoara Böhm. Negreșit, pe ea predarea scrisorii o face de-a dreptul fericită. Vine radioasă și-mi dă scrisoarea ca și cum ar fi în aparență una străină, dar în realitate ne-ar privi numai pe noi doi, pe ea și pe mine. În cazul că unul dintre ceilalți doi a reușit s-aducă scrisoarea și-i spun asta, ea dă să plângă și-și propune ferm să fie mai vigilentă a doua zi. Dar clădirea este foarte mare, avem peste 250 de funcționari și e ușor ca altcineva să-ți înșface scrisoarea.

Astăzi niciunul dintre ei trei n-a avut de lucru. Sunt curios de câte ori voi repeta asta de vreme ce azi era cu totul exclus să vină vreo scrisoare. S-a întâmpat doar azi, în această zi de tranziție, să fiu neliștit; dacă nu-mi răspunzi la scrisoarea de mâine, nici nu-mi va mai păsa. Mai devreme mi-am zis: „ea nu scrie“ și n-a fost deloc bine, însă acum voi spune: „iubito, ai fost deci la plimbare“, iar de asta nu voi putea decât să mă bucur. La ce oră ai primit de fapt scrisoarea mea de azi-noapte?

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 noiembrie 1912, vineri

Iubito, azi îți scriu înainte de a trece la scrierile mele, ca să n-am sentimentul că te las să aștepți, ca să nu fiu față-n față cu mine, ci de partea mea, și ca eu să scriu apoi mai liniștit pentru mine, căci, între noi fie vorba, de câteva zile scriu îngrozitor de puțin, chiar mai nimic; sunt prea preocupat de tine și prea mult trebuie să mă gândesc la tine.

Dintre cele două cărți care probabil nici nu vor sosi la timp⁹⁶, una e pentru ochii tăi, iar cealaltă pentru inima ta. Prima⁹⁷ a fost aleasă într-adevăr cam arbitrar și întâmplător, dar e-așa de frumoasă! Există multe cărți

pe care ar trebui să-ți le dăruiesc înaintea acesteia, însă ea are menirea să arate că între noi sunt deja permise și lucrurile arbitrare, pentru că ele se transformă în lucruri necesare. În schimb, *L'Éducation sentimentale* este o carte care mi-a stat alături mulți ani, așa cum au făcut-o cel mult doi-trei oameni; oricând și oriunde am deschis-o, ea m-a făcut să tresar și m-a captivat total, iar apoi eu m-am simțit întotdeauna ca un copil spiritual al acestui scriitor, chiar dacă un copil sărman și neajutorat. Scrie-mi imediat dacă citești în franceză! Atunci vei primi și noua ediție franțuzească. Scrie că citești în franceză, chiar dacă nu-i adevărat, fiindcă această ediție franceză este splendidă.

De ziua ta de naștere (coincide cu cea a mamei tale⁹⁸, deci atât de nemijlocit îi continui viața) tocmai eu nu pot să-ți urez nimic, căci, deși e foarte probabil că s-ar găsi niște urări urgente pentru tine, ele mi-ar fi adresate și mie — or, eu nu pot să le exprim și tot ce-aș spune ar fi doar din interes personal. Ca să ai deplină certitudine că acum tac așa cum trebuie și că nu pot exprima nicio urare, îngăduie-mi, fie și numai ca idee, să-ți sărut gura dulce, măcar de această singură dată.

Franz

15.XI.12. unsprezece și jumătate seara

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 noiembrie 1912, sâmbătă

Iubito, nu mă mai chinui atât! Și astăzi, sâmbătă, mă lași fără scrisoare, tocmai azi, când mă gândeam că ea trebuie să vină la fel de sigur cum se face zi după noapte. Dar cine a cerut o scrisoare? Doar două rânduri, o salutare, un plic, o carte poștală, ca răspuns la patru scrisori, aceasta este a cincea și încă n-am văzut niciun cuvânt de la tine. Hai, că nu-i drept! Cum să petrec oare zilele astea lungi, cum să lucrez, să vorbesc și să mai fac față altor pretenții pe care lumea le are de la mine? Poate nu s-a întâmplat nimic, numai că n-ai avut timp, repetițiile la teatru sau niște discuții preliminare te-au reținut, dar spune-mi măcar cine te poate opri să te duci la o măsuță lăturalnică, să scrii cu creionul pe un petec de hârtie „Felice“ și să mi-l trimiți. Iar pentru mine asta ar însemna deja foarte mult! Un semn al existenței tale, un cuvânt de mângâiere în acțiunea temerară de a mă fi agățat de ceva viu. Măine va sosi o scrisoare, trebuie negreșit să vină, altfel nu știu ce să mă fac; atunci totul are să fie iarăși bine și nu te voi mai necăji cu rugămințile de a-mi scrie atât de des; dar dacă mâine sosește o scrisoare, este, pe de altă parte, inutil să te salut luni de dimineață la birou cu aceste tânguieri; trebuie s-o faci însă, căci, dacă nu-mi răspunzi, am sentimentul, pe care nicio rațiune nu-l poate înlătura, că te înstrăinezi de mine, că vorbești cu alții și m-ai uitat. Iar eu să rabd asta, eventual în tăcere? Nici nu e prima oară când aștept o scrisoare de la tine (oricât de convinși sunt că nu ești vinovată), așa cum o dovedește această scrisoare mai veche, pe care o anexas.

Al tău

15.XI.12⁹⁹

(anexată)

Stimată domnișoară,

Acum 15 zile am primit prima dumneavoastră scrisoare la zece dimineața, iar după câteva minute m-am așezat deja să vă scriu patru pagini într-un format neobișnuit. Nu regret acest lucru, căci n-aș fi putut petrece acel timp având o bucurie mai mare; regretabil a rămas doar faptul că atunci când am încheiat epistola, am constatat că din ceea ce am vrut să scriu nu scrisesem decât începutul cel mai neînsemnat, astfel încât partea reprimată atunci a scrisorii m-a preocupat zile-n șir și m-a neliniștit până ce această agitație s-a topit în așteptarea răspunsului dumneavoastră și pe măsură ce mi-am pierdut tot mai mult speranța.

De ce nu mi-ați scris oare? — E posibil și, ținând seama de modul în care v-am scris, este chiar probabil ca în epistola mea să fi fost vreo nerozie ce vă putea induce-n eroare, dar nu se poate să vă fi scăpat din vedere intenția bună care a stat la baza fiecăruia dintre cuvintele mele. — Să se fi pierdut vreo scrisoare? Dar a mea a fost trimisă cu prea mare ardoare ca să se fi lăsat rătăcită, iar a dumneavoastră a fost prea mult așteptată. Și oare

se pierd cu-adevărat scrisorile, exceptând situația în care incertitudinea așteptării nu mai găsește altă explicație? — Să nu vă fi fost înmănată scrisoarea mea din cauza dezavuatei călătorii în Palestina? Dar chiar se poate întâmpla una ca asta într-o familie și tocmai față de dumneavoastră? Iar după calculele mele, scrisoarea trebuia să fi sosit chiar duminică dimineață. — N-ar rămâne deci decât eventualitatea tristă că sunteți bolnav. Însă nu cred așa ceva, sunteți cu siguranță sănătoasă și veselă. — De-aici încolo nu mai pot înțelege și scriu această epistolă nu atât în speranța că voi primi răspuns, cât spre a împlini o datorie față de mine însumi.

De-a fi și măcar poștașul de pe Immanuelkirchstraße și v-aș aduce acasă această scrisoare, niciun membru al familiei nu m-ar putea opri să străbat toate ncăperile direct până la dumneavoastră și să vă pun în mână scrisoarea. Sau, și mai bine, m-aș posta în fața ușii locuinței dumneavoastră și-aș trage la nesfârșit clopoțelul, pentru plăcerea mea, pentru o plăcere care anulează orice tensiune!

Al dumneavoastră,

FranzK.

13.X.12 Praga, Pořič 7

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 noiembrie 1912, duminică

17.XI.12

Iubito, preaiubito, eu, cu totul blestemat cum sunt, am deci reputația că te-am îmbolnăvit, iar tu erai sănătoasă. Cruță-te, auzi, menajează-te! De dragul tău, am să-mi repar greșeala făcută față de tine. Îndrăznesc să-ți reproșez că nu-mi scrii și mă-ngrop în propria neliniște și dorința ca să nu mai simt deloc că ești bolnavă, ci să fac presupuneri ridicole cum c-ai fi la repetiții ori la distracții. Într-adevăr, dacă ne-ar despărți continente și ai trăi undeva în Asia, tot n-am putea fi despărțiți. Ce-i drept, fiecare dintre scrisorile tale e pentru mine fără sfârșit și oricât de scurtă ar fi (Dumnezeule, ce anume mă face să-ntorc totul în aparente reproșuri? Scrisoarea ta de azi nu este scurtă, e de exact 10 000 de ori mai mare decât o merit), o citesc până la semnătură și o iau de la capăt și mă tot învârtesc așa, în cel mai frumos cerc. Dar până la urmă trebuie să recunosc că ea are un punct final, că te-ai ridicat și ai plecat de lângă ea, pentru mine unul în întineric. Atunci parcă m-ar trăsnii ceva.

Dar astăzi era într-adevăr timpul să vină scrisoarea. Nu sunt atât de hotărât ca tine, nu voiam să plec la Berlin, mă hotărâsem doar să nu cobor din pat înainte de a sosi scrisoarea, iar pentru această decizie nu eram nevoie de cine știe ce energie; pur și simplu nu puteam să mă scol din pricina tristeții. În același timp mi se părea că azi-noapte am stricat rău romanul ăsta¹⁰⁰ și eram doborât de tot, dar îmi mai aminteam cât se poate de limpede fericirea care m-a cuprins după ce am primit scrisoarea recomandată, iar când ridicam ochii, mă vedeam plutind în continuare de-a dreptul în culmea fericirii, deși eram așa de nenorocit. Alaltăieri noapte te-am visat pentru a doua oară. Un poștaș mi-a adus două recomandate de la tine și mi le-a întins, câte una în fiecare mână, cu o mișcare încântător de precisă a brațelor ce zvăcneau ca tijele pistoanelor unei mașini cu abur. Dumnezeule, erau scrisori fermecate! Plicurile nu se goleau, oricâte foi scrise aș fi scos din ele. Stăteam în picioare la mijlocul unei scări, iar foile citite, nu mi-o lua în nume de rău, trebuia să le arunc pe trepte, dacă voiam să scot din plicuri restul scrisorilor. Toată scara, de sus până jos, se acoperise cu un strat gros de foi citite și hârtiile elastice, puse neglijent unele peste altele, foșneau puternic. A fost un adevărat vis de dor.

Astăzi însă, în faptul zilei, a trebuit să-l atrag cu totul altfel pe poștaș. Poștașii noștri sunt atât de nepunctuali. Scrisoarea a venit abia la unsprezece și un sfert; de zece ori am poruncit din pat celor mai diverse persoane să iasă pe scară, de parcă asta ar fi putut să ademenească scrisoarea să urce, iar eu însumi nu puteam să mă scol, însă la unsprezece și un sfert ea a sosit într-adevăr, am sfâșiat plicul și am citit-o pe nerăsuflăte. Am fost nefericit din cauza bolii tale, dar — acum se dezvăluie firea mea — aș fi fost mai nefericit dacă nu mi-ai fi scris, sănătoasă fiind. Acum însă ne avem din nou unul pe altul și vrem să ne însănătoșim reciproc, după o caldă strângere de mână, și pe urmă să trăim mai departe sănătoși împreună. — Iarăși nu-ți răspund la nimic, dar răspunsurile țin numai de exprimarea orală; din scris nu-ntelegi mai mult, ci, în cel mai bun caz, capeți o vagă idee despre fericire. De altfel, pesemne că-ți voi mai scrie astăzi, cu toate că și azi am mult de alergat încoace și-ncolo și vreau să pun pe hârtie o povestioară¹⁰¹ ce mi-a venit în minte pe când stăteam amărât în pat și care mă asaltează-n adâncul sufletului.

(Nu fi neliniștită, n-am să telefoniez în niciun caz, să n-o faci nici tu, n-aș suporta una ca asta.)

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 noiembrie 1912, duminică/luni

18.XI.12

Iubita mea, este unu și jumătate noaptea, povestirea anunțată¹⁰² nu-i nici pe departe gata, la roman¹⁰³ n-am scris azi niciun rând, plec la culcare fără prea multă tragere de inimă. De-aș avea la dispoziție toată noaptea, pentru a putea scrie până dimineața, fără să las condeiul din mână! Ar fi o noapte frumoasă. Dar trebuie să mă duc în pat, căci ieri noapte am dormit prost, iar astăzi, peste zi, aproape deloc, și nu-mi permit totuși să merg la birou într-o stare prea jalnică. Măine, scrisorile tale, iubito, iubito! Când sunt cât de cât treaz, ele mă întăresc fără îndoială, dar când picotesc, aș prefera să mă afund în fotoliu și să mă aplec neconținut asupra lor, rânjind la oricine mă deranjează. Nu, în legătură cu serviciul nici nu m-agit prea tare și recunosc că agitația se justifică prin faptul că ea a supraviețuit deja celor cinci ani petrecuți la birou; dintre aceștia totuși primul, când am lucrat într-o instituție de asigurări privată¹⁰⁴, a fost absolut îngrozitor, cu ore de serviciu de la 8 dimineața până la 7 sau 8 seara, uneori până la 8 și jumătate, ptiu, drace! Era acolo un anumit loc pe un mic coridor care ducea spre biroul meu; în locul acela mă apuca aproape în fiecare dimineață o disperare care pentru un caracter mai puternic și mai consecvent decât mine ar fi fost arhisuficientă ca să-l împingă direct la o sinucidere izbăvitoare. Acum, firește, este mult mai bine, sunt chiar amabili cu mine, fără s-o merit câtuși de puțin. Până și directorul meu general¹⁰⁵. De curând am citit împreună dintr-o carte poezii de Heine; am stat unul lângă altul în biroul lui, în timp ce în anticameră oamenii de serviciu, șefii de birou și clienții așteptau nerăbdători să fie primiți, poate cu probleme extrem de urgente. Totuși, e destul de rău și nu fac față cu forțele pe care trebuie să le pun în joc spre a suporta măcar situația.

Acum îmi trece prin minte să te întreb dacă nu te superi totuși din cauza hârtiei de scris pe care o folosesc. De câteva zile am epuizat hârtia de scris a soră-mii, iar eu însumi nu prea am avut niciodată așa ceva. Așa că smulg foaie după foaie din jurnalul meu de călătorie de anul acesta și sunt destul de nerușinat să ți le trimit. Însă caut să compensez asta trimițându-ți și o foaie ce tocmai a căzut din caiet; ea conține un cântec pe care l-am cântat în cor, adesea dimineața, în sanatoriul în care am stat anul acesta; este un cântec de care m-am îndrăgostit și pe care l-am transcris¹⁰⁶. E-ntr-adevăr foarte cunoscut, poate că-l știi și tu, dar recitește-l măcar! Și-n orice caz, trimite-mi foaia înapoi, nu mă pot lipsi de ea. În ciuda emoției depline, construcția poeziei este foarte bine proporționată, fiecare strofă conține o exclamație, la care trebuie să dai din cap. Și pot să jur că tristețea acestei poezii este autentică. Numai să fi putut reține melodia cântecului, dar eu n-am deloc memorie muzicală; de disperare, profesorul meu de vioară¹⁰⁷ prefera ca la ora de muzică să mă lase să sar peste niște bețe pe care mi le ținea singur, iar progresele muzicale constau în faptul că de la o oră la alta el ridica bețele tot mai sus. De aceea melodia mea la acest cântec e foarte monotună și, la drept vorbind, doar un suspin. Iubito!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 noiembrie 1912, luni

Această scrisoare va fi trimisă abia pe 28 noiembrie, ca anexă la altă scrisoare.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 noiembrie 1912, luni

Sunteți bolnavă? Kafka¹⁰⁸

Praga, 18 noiembrie 1912, luni

18.XI.12

Iubito, am meritat această telegramă. Cu siguranță ai întâmpinat numai piedici să-mi scrii sâmbătă și, în sine privind lucrurile, nici nu aveam pretenții să primesc astăzi vreo scrisoare; duminicile astea nenorocite încep să devină deja un dezastru regulat pentru corespondența noastră — însă după lunga așteptare anterioară îmi cam ieșisem din fire, iar scrisoarea de ieri nu mă satisfăcuse complet, mai ales pentru că vorbea despre boala ta; or, tu mi-ai promis, cu o certitudine pe care n-am prea întâlnit-o înainte, că luni voi primi o scrisoare sau două și n-a venit niciuna; m-am plimbat, total confuz, prin birou, de o sută de ori am dat la o parte cartea din care urma să citeșc ceva (hotărârile instanței de contencios administrativ, ca să știi) și de o sută de ori am tras-o la loc, mai aproape de mine, dar tot degeaba; un inginer cu care trebuia să negociez emiterea unor polițe m-a considerat fără îndoială idiot fiindcă stăteam acolo și nu mă gândeam la altceva decât că tocmai e timpul să vină la doua poștă, ba chiar că amenința să treacă deja, și, absent cum eram, mă uitam continuu și insistent la degetul mic, cam strâmb, al inginerului respectiv, adică exact la ceea ce n-ar fi trebuit să mă uit. — Iubito, nu vreau să povestesc mai departe, situația ar deveni tot mai gravă și în cele din urmă insuportabilă până și pentru cel care citește. Și nici telegrafia n-a corespuns așteptărilor, cum credeam eu. Am expediat o telegramă urgentă la două și jumătate, iar răspunsul a venit abia la unsprezece și un sfert noaptea, deci după nouă ore, un drum până la Berlin nu durează atâta și, în plus, atunci te apropii indubitabil de Berlin, pe când speranța mea de a primi un răspuns se reducea continuu. Dar, în sfârșit, sună cineva! Poștaşul! Închipuie-ți! Și ce figură prietenoasă și fericită avea! Telegrama nu putea să conțină nimic rău. Firește că nu; în ea erau doar cuvinte plăcute și bune; tot așa mi se înfățișează și-acum, când telegrama stă deschisă în fața mea. Iubito, de unde ne luăm forța și cum rămânem conștienți când ne înălțăm în zbor către fericire, părăsind această durere nebună?

Tocmai m-am așezat în fața povestirii mele de ieri¹⁰⁹, cu o poftă nemărginită de a mă revărsa în ea, evident incitat de întreaga mea dezolare. Sunt împins de-atâtea lucruri spre incertitudini legate de tine și absolut incapabil s-o scot la capăt cu serviciul; în privința romanului¹¹⁰ bat pasul pe loc de-o zi încoace și simt dorința nestăpânită de a continua noua povestire, care mă admonestează și ea; de câteva zile și nopți sunt îngândurat până aproape de o insomnie totală; există și alte chestiuni mai puțin însemnate, dar deranjante, care-mi tulbură mintea — pe scurt, din toate aceste cauze, astă-seară, când mi-am făcut plimbarea care acum nu mai durează decât o jumătate de oră (firește, căutându-i mereu cu privirea pe curierii ce-aduc telegramele, am și întâlnit unul, dar se afla foarte departe de locuința mea), eram ferm hotărât, întru unica mea salvare, să-i scriu unui silezian cu care m-am împrietenit destul de bine astă-vară și care tot voia să mă convertească la creștinism în după-amiezele acelea lungi.¹¹¹ — Dar iată telegrama și vom mai amâna un pic scrisoarea respectivă. Tu, cea mai dulce ispită! Numai că acum nu știu dacă în cinstea telegramei trebuie să scriu povestirea sau să merg la culcare. — Și niciun cuvânt de scuză pentru grijile și neplăcerile pe care ți le-am făcut cu telegrama!

Fanz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 noiembrie 1912, marți

19.XI.12

Iubito, acestea nu-s reproșuri, ci doar rugăminți și explicații; mă întristez de tot pentru că nu mă descurc. Este absolut nimerit să renunțăm la nebunia atâtor scrisori; în legătură cu asta am început eu însumi ieri o epistolă pe care am să ți-o trimit mâine¹¹², dar modificarea termenelor scrisorilor nu se poate produce decât de comun acord, ea trebuie discutată și semnalată în prealabil; altminteri, chiar ne smintim din cauza asta. Cum să-mi explic că, din câte-mi comunicai, ai primit ultima mea recomandată vineri dimineață sau cel puțin atunci ai aflat de ea, dar că mi-ai răspuns abia sâmbătă, sau că scrii în scrisoarea de sâmbătă că sâmbătă îmi vei mai scrie o dată, însă n-o faci, iar eu, în loc să primesc luni cele două epistole promise, nu primesc niciuna? Cum să-mi explic că nu mi-ai scris apoi, toată duminica, niciun cuvânt, ci abia noaptea scrisoarea ce mă face într-adevăr fericit în măsura în care mai sunt capabil de așa ceva, și că până la urmă nu mi-ai fi scris nici luni, nu mi-ai fi

scris deloc, dacă n-aș fi telegrafiat, căci scrisoarea ta trimisă expres e singura de luni pe care o am. Însă cel mai ciudat și îngrozitor lucru este următorul: ai fost bolnavă o zi și jumătate și totodată o săptămână întreagă la repetiții; deși ești bolnavă, te duci sâmbătă seara la dans, te întorci acasă la șapte dimineața, rămâi trează până la unu noaptea și mergi luni seara la un bal particular¹¹³. Pentru Dumnezeu, ce fel de viață mai e și asta! Vreau niște explicații, iubito, te rog, lămurește-mă! Lasă florile și cărțile!¹¹⁴ Astea nu-s altceva decât expresia neputinței mele.

Franz

Din câte văd acum, mi-ai promis categoric chiar și-n scrisoarea de duminică o scrisoare pentru luni.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 19/20 noiembrie 1912, marți/miercuri

Iubito, iubita mea, este unu și jumătate noaptea. Te-am jignit cu scrisoarea mea de dimineață? Ce știi eu oare de obligațiile pe care le ai față de rudele și cunoștințele tale? Tu te chinuiești și te mai chinuiesc și eu cu reproșuri din pricina chinului tău. Te rog, iubito, iartă-mă! Trimite-mi un trandafir ca semn că mă ierți! La drept vorbind, nu sunt obosit, ci doar confuz și greoi; nu găsesc cuvintele potrivite. Nu-ți pot spune decât să rămâi cu mine și să nu mă părăsești. Iar când vreunul dintre dușmanii mei, pe care-i port în mine, iese la iveală scriindu-ți asemenea epistole precum cea de azi-dimineață, să nu-l crezi, ci uită-te prin el în inima mea! O duc atât de prost și de greu. Cum aș putea reține pe cineva doar cu niște cuvinte scrise? Spre a reține pe cineva există mâinile. Dar numai preț de trei clipe mi-a fost îngăduit să țin în această mână mâna ta, de care am neapărată nevoie ca să trăiesc: când am intrat în cameră, când mi-ai promis călătoria în Palestina și când eu, nerodul, te-am lăsat să urci în lift.

Am voie deci să te sărut? Însă pe hârtia asta mizerabilă?¹¹⁵ La fel de bine aș putea să deschid brusc fereastra și să sărut aerul nopții.

Iubito, nu fi supărată pe mine! Nu-ți cer nimic altceva.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 noiembrie 1912, miercuri

20.XI.12

Iubito, oare ce ți-am făcut de mă chinuiești așa? Azi, iarăși nicio scrisoare, nici cu prima, nici cu a doua poștă. Cum mă lași să sufăr! Când un cuvânt scris de tine m-ar putea face fericit! Ești sătulă de mine, nu există altă explicație; în definitiv, nu-i de mirare; de neînțeles este doar faptul că nu-mi scrii acest lucru. Dacă vreau să trăiesc mai departe, nu-mi permit s-aștept zadarnic vești de la tine, ca în aceste ultime zile fără sfârșit. Dar nu mai sper să primesc vreo veste de la tine. Prin urmare, trebuie să repet în mod expres formula prin care tu mă concediezi în tăcere. M-aș azvârli asupra acestei scrisori, ca să nu mai fie trimisă, însă trebuie s-o expediez. Așadar, nu mai aștept scrisori.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1912, joi

Iubito, biată copilă! Ai un curtezan jalnic și extrem de incomod. Când nu primește timp de două zile nicio scrisoare de la tine, lovește în jur, chiar dacă numai cu vorbe, fără să stea pe gânduri, și pe moment nu poate pricepe că, procedând astfel, îți face rău. După aceea însă îl cuprinde căința și nu trebuie să-ți faci griji că neliniștea pe care ți-a provocat-o n-are să se răzbune pe el până la cea mai mică înfiorare a gurii tale. Iubito, după cele două scrisori pe care le-am primit azi de la tine, se pare că vrei să mă mai suporti o clipă; te rog, te rog, nu te răzgândi nici după epistola mea de ieri. De altfel, chiar astăzi îți voi cere iertare, probabil, printr-o

telegămă.

Numai să-nțelegi grija mea pentru tine, nerăbdarea teribilă, faptul că mintea îmi ia foc la un singur gând, incapacitatea de a duce la bun sfârșit fie și cel mai mărunț lucru care n-are legătură cu tine, viața asta de la birou, privirile îndreptate permanent spre ușă, imaginile insuportabile pe care le văd când stau în pat cu ochii închiși, somnambulismul și poticnirile mele indifferente pe străzi, inima ce nu mai bate, ci este doar un mușchi care zvăcnește forțat, scrierile pe jumătate distruse — să înțelegi toate astea și să nu fii supărată! Acum am într-adevăr o explicație pentru faptul că nu mi-ai scris, dar ascultă: luni n-am primit nicio scrisoare; epistola care, după părerea ta, urma să vină luni ar fi trebuit pusă la poștă sâmbătă seara; așadar, această scrisoare s-a pierdut în orice caz și am primit doar duminică scrisoarea ta de sâmbătă dimineață; dacă mai știi, scrie-mi măcar ce conținea epistola de sâmbătă seara, ca să-mi îndulcesc, cel puțin în amintire, ziua proastă de luni. Deci luni n-am primit nicio scrisoare, marți numai scrisoarea de duminică și pe cea trimisă expres, care a fost smulsă cu de-a sila, însă miercuri n-a venit din nou niciuna. Pentru mine, asta a fost, realmente, prea de tot și atunci ți-am scris epistola de ieri, spre a scăpa măcar de o mică parte din aceste sentimente care mă fac să explodez. Gândește-te că n-am avut de fapt altă explicație decât fie că ai vrut tu însăși să pui punct, în virtutea unui blestem care mă urmărește, fie, ceea ce înseamnă același lucru, că maică-ta ți-a interzis să-mi scrii, mama aceasta care, încă-mi amintesc exact, îmi apărea într-o lumină așa de binevoitoare în primele tale scrisori când te însoțea cu privirea, făcându-ți semne de la balcon, sau când se plângea că mănânci puțin la micul dejun, sau când îți telefona să vii acasă fiindcă rămâneai prea mult la birou, și care treptat a devenit pentru mine tot mai morocânoasă când ți-a cerut să lucrezi ceva de mână pentru ziua ei de naștere, când nu ți-a apreciat just munca de la birou, când te-a constrâns să faci niște vizite inutile după părerea mea, când ți-a provocat „o spaimă de moarte“ pentru că a intrat seara în cameră, în timp ce tu scriai în pat, și încă în alte câteva situații. Așa că m-am cramponat numai de aceste două explicații și, neputând să mă desprind de ele, am scris acea epistolă. Acum îmi dau seama că, desigur, sârbătoarea berlineză¹¹⁶, de care ar fi trebuit să știu măcar din calendar, a fost de vină că am primit abia astăzi, joi, scrisoarea ta de marți. S-a ndreptat iarăși, grație bunătății tale, toată greșeala mea și-mi este îngăduit să uit într-un sărut zilele astea și-ntr-oaga tristețe?

Am totuși impresia că una dintre scrisorile mele trebuie să se fi pierdut. După calculul meu aproximativ, ți-am trimis de vineri încoace în mod sigur 14 sau 15 scrisori, iar tu să fi primit marți una singură? Spre a face un control prin sondaj, scrie-mi dacă ai primit scrisorile cărora le-am anexat ceva și de care, tocmai de aceea, îmi amintesc precis. Unei scrisori îi era anexată alta mai veche; aceasta din urmă nu fusese expediată la vremea ei și începea cu o formulă de adresare ciudată, provenită din timpuri imemoriale: „stimată domnișoară“; la cea de-a doua era atașat un petec de hârtie pe care era tipărită descrierea gălăgiei din locuința mea. Da, citatele din Strindberg¹¹⁷ le-am citit bine și nu înțeleg deloc de ce n-ar fi trebuit să-ți scriu despre ele. Sunt adevăruri teribile și este admirabil c-au fost exprimate atât de liber, însă există perioade în care ne temem că vom simți în noi rumoarea unor adevăruri și mai îngrozitoare. E un mare adevăr că ne păzim cu totul altfel când iubim; atunci ocolim multe gânduri, nu vrem să auzim o mulțime de cuvinte, iar pe unele, pe care le-am înregistrat anterior din neatenție, le resimțim ca pe o sfredelire. Numai că-mi este aproape imposibil să introduc un regim mai ușor; vinul e înlocuit cu sucuri de fructe, când beau, ce-i drept, lucru care se-ntâmplă însă rar.

Mănânc de trei ori pe zi; în răstimpul dintre mese nu mănânc nimic, dar absolut deloc. Dimineața compot, fursecuri și lapte. La două și jumătate, din dragoste față de părinți, mănânc ca toată lumea, dar în general ceva mai puțin decât ceilalți, iar în particular cât mai puțină carne și mai multe legume. Seara, la nouă și jumătate, în timpul iernii, iaurt, pâine integrală, unt, nuci de toate soiurile, castane, curmale, smochine, struguri, migdale, stafide, dovleci, banane, mere, pere și portocale. Firește, mănânc din toate astea pe alese și nu de-a valma, ca și cum aş turna în mine dintr-un corn al abundenței. Nicio mâncare nu mă stimulează mai mult decât aceasta. Nu insista asupra celor trei îmbucături de prisos! Vezi, mănânc totul spre binele tău, iar cele trei înghițituri suplimentare m-ar face să sufăr.¹¹⁸

Să nu-ți faci griji din cauza scrisorilor tale! Sunt singurele care în dezordinea nemaipomenită de pe masa mea de scris sunt puse în ordine; le țin încuiate și, de câte ori le scot — ceea ce, e-adevărat, se-ntâmplă des —, le pun la loc în aceeași ordine.¹¹⁹ — Dumnezeuule, mai am să-ți spun atâtea și să-ți răspund la o mulțime de întrebări, dar iarăși am ajuns la sfârșit și-n plus este deja ora trei.¹²⁰ Așadar, restul, mâine. Da, dacă trimiți scrisoarea sâmbătă dimineață, o primesc duminică, și-atunci duminica se face de câteva ori mai frumoasă decât de obicei.

Prefer totuși să nu telegrafiez. Te-aș speria inutil. De ce patru scrisori pe care le vei fi primit astăzi ar putea să se compenseze reciproc în bine și-n rău. — Ai jucat rolul Umorului? Există vreo poză de-atunci? Despre fotografia mea, mâine.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1912, joi

21.XI.12

Iubita mea, acum am primit telegrama ta și-mi dau seama de prejudiciul pe care l-am provocat. De-ndată ce am plecat de la birou, ți-am și trimis expres o scrisoare foarte lungă, numai că din neatenție am uitat s-o dau și „recomandată“. Având în vedere telegrama ta, mă tem că, pentru ca dezastrul să fie complet, e posibil ca scrisoarea trimisă expres să nu-ți parvină, fiindcă poșta ne persecută efectiv, iar domnișoara căreia i-am dat scrisoarea la poștă era foarte dezordonată și împrăștiată. De aceea-ți trimit degrabă și această recomandată, dacă tot nu pot să-ți telegrafiez. Să sperăm că le vei primi pe amândouă și le vei accepta împăcată și binevoitoare. Îngrozitor este faptul că astfel corespondența noastră trece din catastrofă în catastrofă. Deja ne chinuim destul pentru că suntem departe unul de altul, de ce să se mai adauge și-aceste lovituri? Îmi spui în telegramă că mi-ai fi scris și luni; deci te referi probabil la altă scrisoare de luni decât aceea trimisă expres, a cărei primire am confirmat-o deja. Dacă așa stau lucrurile, atunci se va fi pierdut nu doar cea de-a doua scrisoare a ta de sâmbătă, ci și această primă scrisoare de luni. Or, asta ar fi cu-adevărat oribil. Ce-i drept, pot cere să se facă investigații în legătură cu asemenea scrisori și așa fi putut solicita acest lucru și-n privința scrisorii pierdute mai demult, dar așa ceva n-ar fi posibil fără ca tu să fii deranjată de încheierea unui proces verbal; atunci am renunțat și voi prefera, probabil, să procedez la fel și de astă dată. În loc să te descoasă vreun slujbaș de la poștă, prefer să-mi trimiți o nouă salutare scurtă, iar vechea scrisoare să rămână-ntr-adevăr pierdută, în ciuda tuturor întrebărilor. Însă partea proastă e nu numai că sunt foarte zdruncinat de toate astea și îmi revin încet, abia după minunatele tale scrisori de azi, ci și că, într-un mod brutal, am făcut tot ce se putea ca să te atrag și pe tine în această suferință.

Îmi vei scrie din nou, nu-i așa?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1912, joi

21.XI.12

Iubito, noroc că nu ți-am scris în urmă cu două ore; altminteri, așa fi scris despre maică-mea niște lucruri din cauza cărora ar fi trebuit să mă urăști. Acum sunt mai calm și pot să-ți scriu mai încrezător. Starea mea sufletească nu-i încă bună, dar are să se îndrepte, iar pentru ceea ce nu se va întâmpla de la sine va interveni dragostea pe care ți-o port. Sunt vinovat că maică-mea a izbutit să citească una dintre scrisorile tale; este ceva de neiertat, pentru care merit o bătaie zdravănă. Probabil ți-am scris deja că am obiceiul să port cu mine scrisorile tale, care m-au întărit permanent; grație lor am umblat și eu ca un om mai bun și mai destoinic. Firește, acum nu mai iau cu mine toate scrisorile, așa cum făceam în acea amărâtă perioadă de-nceput, dar oricum port asupra mea ultima epistolă sau ultimele două. Acest obicei a provocat nenorocirea. Acasă port altă haină și atârn sacoul costumului de stradă în cuierul din odaia mea. Mama a trecut prin camera mea tocmai când nu eram acolo — este vorba despre o cameră de trecere sau, mai bine spus, un pasaj între camera de zi și dormitorul părinților. Ea a văzut scrisoarea lucind în buzunarul de la piept, a scos-o cu indiscreția de care este capabilă iubirea, a citit-o și ți-a scris. Dragostea ei pentru mine e la fel de mare ca neînțelegerea pe care mi-o arată, iar brutalitatea cu care transformă aceasta neînțelegere în iubire este, dacă se poate, și mai mare, ceea ce pentru mine e câteodată imposibil de-nțeles.

Am luat scrisorile tale de astăzi ca pe un întreg, iar sfaturile pe care mi le dai în privința mâncării și a somnului nu m-au uimit prea tare, așa cum ar fi trebuit de fapt, fiindcă-ți scrisesem deja ce bucuros sunt că am descoperit actualul mod de viață, care este singura soluție oarecum mulțumitoare pentru contradicțiile în care mi-e dat să trăiesc. Astăzi însă, când Max a făcut o aluzie, fie și foarte delicată, la păstrarea scrisorilor și la faptul că lucrurile lui nu sunt niciodată în siguranță în fața părinților — parcă-l și văd pe taică-său cum scoatește și

cercează prin toate colțurile camerei —, remarcile lui s-au contopit în mintea mea cu toate remarcile aferente din scrisorile tale de astăzi — căci, așa cum se întâmplă întotdeauna, epistolele tale erau și de astă dată pentru mine la fel de prezente ca mimica omului cu care stau de vorbă — și de îndată am priceput, ce-i drept, nu întreaga situație, dar suficient spre a-l sili pe Max să-mi spună totul.

Nu pot să te rog să mă ierți fiindcă nici tu, cea mai bună dintre ființe, n-ai putea să ierți așa ceva. Rămân cu această vină și o voi purta cu mine pretutindeni. Totul decurgea atât de bine, mă bucuram chiar că pot savura în tihnă fericirea pe care o reprezintă pentru mine, vedeam deja în remarcă ta despre vacanța de Crăciun o infinită speranță de care, după scrisoarea de azi-dimineață, nici nu mă încumetam să m-ating în mizeria de la serviciu și... iată că mama mi se pune din nou de-a curmezișul. Am simțit mereu că părinții mă persecută; până-n urmă cu un an poate că am fost indiferent față de ei, precum și față de întreaga lume, aidoma unui obiect impasibil, dar asta, din câte îmi dau seama acum, n-a fost decât o reprimare a fricii, a îngrijorării și a tristeții. Părinții nu vor altceva decât să te tragă în jos, către ei, în timpurile de altădată, din care dai să te ridici respirând ușurat; din dragoste vor să facă asta, desigur, dar tocmai acest lucru este oribil. Mă opresc, sfârșitul paginii este un avertisment că situația ar putea scăpa de sub control.

Al tău, al tău, al tău

21.XI.12

Anexez o fotografie a mea; aveam probabil cinci ani, iar mutra asta supărată era pe-atunci o glumă; acum o consider de o gravitate acunsă. Dar trebuie să-mi trimiți poza îndărăt, este a părinților mei, care vor să aibă chiar totul și să înșfăce totul. (Tocmai astăzi m-am găsit să-ți scriu despre mama ta!) Până ai să-mi returnezi fotografia, îți voi trimite și altele, iar la urmă una actuală, proastă și inutilă, pe care poți s-o păstrezi dacă vrei. Pesemne nici n-aveam cinci ani în această fotografie, ci mai degrabă doi, însă tu, ca prietenă a copiilor, vei ști să apreciezi asta mai bine decât mine, care prefer să-nchid ochii când văd copii.

Franz

Firește, acum ar fi chiar cel mai nepotrivit moment să cer o fotografie de-ale tale sau să te rog să-mi împrumuți una. Fac doar o remarcă în acest sens.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 noiembrie 1912, vineri

22.XI.12

Iubito, n-am timp să te rog să mă ierți pentru că te-am făcut să suferi joi¹²¹; din scrisoarea ta de azi reies că până și unuia care nu mai este în toate mințile suferința ta ar trebui să-i trezească milă. Dar mie nu, eu păcătuiesc în continuare și tot ce fac se transformă în dușmănie față de tine; tot eu m-aș arunca însă pentru tine într-o altă realitate, de parcă aș fi dintotdeauna pe lume numai de dragul tău. Nu-i suficientă nici vina că las scrisoarea ta în buzunar, că maică-mea o citește și-ți scrie. Ar fi fost totuși o vină cu care m-aș fi putut declara mulțumit până la urmă. Însă un vinovat se înșurubează din ce în ce mai mult în propria vină. Ieri, în preajma lui Max, situația mi s-a părut gravă, dar suportabilă; i-am promis, dacă nu cumva am și jurat, că nu-i voi spune nimic maică-mii. Și, chiar de n-aș fi jurat, aș fi păstrat bineînțeles tăcerea, ca să te menajez. Dar cum să găsești liniștea necesară pentru asemenea menajamente, chiar dacă la mijloc este persoana iubită? Încă de când am plecat de la Max spre a mă plimba puțin, am început să fierb, furia mi-a întunecat de tot mințile, ca un abur, iar când am ajuns acasă, eram convins că, dacă nu mi-aș exprima părerea, n-am să mai fiu niciodată în stare să-i adresez mamei vreun cuvânt. Aveam musafiri: mirele¹²² și unul dintre prietenii lui. M-am dus direct în camera mea, prevăzând exact că n-am să pot rezista acolo, și m-am mirat că locuința nu s-a năruit, așa de încordat eram. Presimțind ceva, mama a început să umble prin antreu de colo până colo, târșâindu-și picioarele. Cum nici nu se putea altfel, ne-am întâlnit și i-am spus ce gândeam, i-am zis-o într-o răbufnire aproape complet neînfrănată. Sunt convins că a fost bine pentru amândoi, atât pentru mama, cât și pentru mine; de când mă știu, nu-mi amintesc să fi vorbit vreodată cu ea așa de amical ca după aceea. Atâta răceală și falsă bunăvoință cum am fost nevoit să manifest dintotdeauna față de părinții mei (din vina mea și a lor), n-am observat la nicio altă familie de rude sau cunoscuți. În ciuda grijilor ei, văd că pe mama o face fericită relația noastră actuală, după momentul critic de ieri seară. Ca întotdeauna, și aici ai fost cu siguranță un înger bun pentru mine. Dar nu despre acest

lucru e vorba acum. De dragul tău n-ar fi trebuit să-i spun maică-mii nimic și totuși am făcut-o. Iubito, mă vei putea ierta și pentru asta? Față de tine mă voi simți în curând atât de vinovat încât, din cauza asta, până și judecătorii mei din rândul oamenilor mă vor considera robul tău prea datornic, ceea ce eu sunt oricum de mult în fața judecătorilor de rang mai înalt.

Mai am dreptul să primesc sărutul de împăcare pe care mi-l dai la sfârșitul epistolei tale, mai ales că în acest caz ar fi un sărut ce nu ne permite să ne-ncheiem vreodată scrisorile?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22/23 noiembrie 1912, vineri/sâmbătă

23.XI.12

Iubito, Dumnezeu, cât te iubesc! E foarte târziu în noapte, am pus deoparte povestioara mea la care nu mai lucrasem deloc în ultimele două seri și care începe să se dezvolte pe tăcute într-o povestire mai mare. Să-ți dau s-o citești? Cum să fac una ca asta, chiar dacă povestirea ar fi gata deja? Este scrisă foarte indescifrabil și în ciuda faptului că acest lucru n-ar constitui un impediment deoarece până acum, precis, nu te-am răsfățat cu un scris frumos, tot nu vreau să-ți trimit nimic spre lectură. Vreau să-ți citesc. Da, ar fi frumos să-ți citesc această povestire și în același timp să fie nevoie să te țin de mână, fiindcă povestirea e cam înspăimântătoare. Se numește *Metamorfoza*; ea ți-ar trezi o spaimă grozavă și poate c-ai refuza s-o ascuți până la capăt pentru că probabil te-nfricoșez, din păcate zilnic, cu scrisorile mele.

Iubito, odată cu această hârtie de scris mai bună să începem și o viață mai bună. Tocmai m-am surprins că atunci când scriam propoziția precedentă, am privit drept în sus, de parcă ai fi undeva deasupra. De n-ai fi totuși acolo, sus, așa cum chiar ești, din păcate, ci aici, în abisul sufletului meu! Dar este într-adevăr un abis, nu te amăgi în aceasta privință! Vei vedea mai limpede acest lucru pe măsură ce ne vom scrie unul altuia mai liniștiți de-acum încolo — să ne dea Domnul în sfârșit o asemenea tihnă! De-ai rămâne atunci totuși cu mine! Poate că menirea liniștii și a forței este ca ele să rămână acolo unde le cer neliniștea tristă și slăbiciunea.

Acum sunt prea posomorât și poate nici n-ar fi trebuit să-ți scriu. Dar eroului povestioarei mele i-a mers și azi din cale-afară de prost și, în plus, aceasta nu este decât ultima fază a nenorocirii sale, care acum tinde să devină permanentă. Cum să fiu atunci foarte voios? Dar dacă scrisoarea mea ar constitui măcar un exemplu că nici tu nu trebuie să rupi nici cel mai neînsemnat bilet pe care l-ai scris cândva pentru mine, atunci ea este totuși o scrisoare bună și importantă. De altfel, să nu crezi că sunt mereu chiar atât de trist; nu sunt totuși așa; până la un punct nu mă pot plânge în nicio privință, cel puțin nu la maxim; până la acel punct cu desăvârșire negru, totul mai poate deveni fără îndoială bun și frumos, iar, grație bunătății tale, chiar minunat. Duminică, dacă voi avea timp și voi fi în stare, vreau să mă descarc cum trebuie în fața ta în legătură cu aceste aspecte și-atunci vei putea asista, fără să faci nimic, la marea împărțire a darurilor. Iubito, acum lumea merge însă la culcare; îți doresc să ai parte de o duminică frumoasă, iar mie să-mi fie sortite câteva dintre gândurile tale.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 noiembrie 1912, duminică

Cinci coli numerotate, expediate separat, cărora le-au fost anexate alte trei.

I

24.XI.12

Iubito, ce povestire nemaipomenit de scârboasă¹²³ e totuși asta pe care acum o pun iarăși deoparte, spre a mă destinde gândindu-mă la tine! Acum povestirea a trecut deja de jumătate și, în general, nici nu sunt nemulțumit de ea, dar e dezgustătoare peste măsură, iar asemenea chestii, vezi, vin din aceeași inimă în care locuiești tu și pe care-o suporti drept sălaș. Să nu fii tristă din cauza asta, căci, poate, cine știe, pe măsură ce scriu și mă eliberez mai mult, voi deveni mai curat și mai demn de tine; cu siguranță însă, mai sunt multe de aruncat din mine, iar nopțile nu pot fi niciodată îndeajuns de lungi pentru această treabă, altminteri extrem de plăcută.

Dar acum, înainte de a merge la culcare (e într-adevăr trei noaptea; de obicei, lucrez numai până la unu; se

pare c-ai înțeles greșit precizarea orei într-una dintre mele scrisori; acolo era vorba despre trei după-amiaza, tocmai rămăsesem la birou și ți-am scris), vreau să-ți mai spun la ureche cât te iubesc — o spun pentru că mi-o ceri și e-atât de simplu. Te iubesc, Felice, așa de mult încât, dacă te voi păstra, aș vrea să trăiesc veșnic și în orice caz — asta nu trebuie uitat —, ca un om sănătos și cu nimic mai prejos decât tine. Deci așa stau lucrurile, ca să știi; dar astfel am cam trecut dincolo de sărutări și, recunoscând acest fapt, nu mi-ar mai rămâne altceva de făcut decât să-ți mângâi pur și simplu mâna. Și de aceea prefer să-ți spun „Felice” în loc de „iubit” și „tu” în loc de „dragă”. Dar pentru că vreau să mă raportez la tine cât mai mult cu putință, îmi place să-ți spun și „iubit” și sunt fericit că am într-adevăr voie să-ți zic pe nume.

Duminică
după masa de prânz

Două scrisori! Două scrisori! Unde este duminica potrivită după o asemenea introducere? Dar acum, iubit, de vreme ce nu numai că m-ai iertat și pentru asta, dar m-ai și înțeles, vrem — nu-i așa, Felice? — să rămânem liniștiți, orice s-ar întâmpla, și să ne iubim fără a fi deranjați. De-aș avea măcar puterea să te înviez și să te înveslesc din nou cu scrisorile mele, după ce am fost, din păcate, destul de slab ca să te obosesc cu ele și să te întristez până la lacrimi. Sunt aproape încrezător că va fi așa. Iar dacă voi reuși, asta are să se datoreze tot numai conștiinței tonice de a te avea ca prietenă și de a mă putea bizui pe un om ca tine.

Însă te rog, iubit, te rog, nu-mi mai scrie noaptea! Citesc doar cu un amestec de fericire și întristare aceste scrisori plătite de mine cu somnul tău. Să nu mai faci asta, dormi ușor, așa cum meriți! N-aș putea lucra în liniște când

II

24.XI.12

știu că mai ești trează, și tocmai din cauza mea. Dar când știu că dormi, lucrez cu mai mult curaj întrucât atunci mi se pare că te-ai lăsat cu totul în grija mea, neajutorată și având nevoie de ajutor ca să dormi zdravăn, și că muncesc pentru tine și spre binele tău. Cum să mă împotmolesc la lucru când îmi vin asemenea gânduri? Dormi, așadar, dormi, mai cu seamă că muncești totuși mai mult decât mine în timpul zilei! Să dormi neapărat și încă de mâine să nu-mi mai scrii nicio scrisoare în pat, sau chiar de azi dacă se poate și dacă dorința mea are destulă forță! Pentru asta, înainte de a merge la culcare, poți să-ți arunci pe geam provizia de tablete de aspirină. Deci să nu mai scrii seara, lasă-n seama mea scrisul în timpul nopții, lasă-mi această neînsemnată posibilitate de a fi mândru că lucrez noaptea, este singurul meu motiv de mândrie în fața ta; altminteri, aș deveni totuși prea umil și cu siguranță nici ție nu ți-ar plăcea una ca asta. Dar așteaptă o clipă! Spre a-ți dovedi că munca de noapte cade pretutindeni în sarcina bărbaților, chiar și-n China, voi aduce o carte din bibliotecă (se află în camera de-alături) și voi transcrie pentru tine o scurtă poezie chineză. Iat-o (ce gălgie face tata cu nepotu'-meu!124), este scrisă de poetul Yan-Tzen-Tzai (1716–1997), despre care găsesc următoarea notă: „Foarte talentat și precoce, a făcut o carieră strălucitoare în slujba statului. A fost un om și un artist neobișnuit de multilateral”. În plus, pentru înțelegerea poeziei e necesară observația că, înainte de a merge la culcare, chinezii înstăriți își parfumau așternutul cu esențe aromatice. În rest, poate că poezia este cam nelalocul ei, dar frumusețea sa suplinește din belșug buna-cuviință. Iat-o, în sfârșit:

În noaptea adâncă

În noaptea rece, aplecat deasupra cărții mele, am uitat că e
timpul să merg la culcare.

Parfumurile cuverturii mele brodate în aur s-au evaporat deja,
iar focul din cămin nu mai arde.

Frumoasa mea prietenă, care până acum cu greu și-a stăpânit

furia, îmi smulge lampa

Și mă-ntreabă: Știi cât e ceasul?

Ei? Asta-i o poezie care trebuie savurată. De altfel, citind-o, îmi vin în minte trei lucruri diferite, a căror legătură nu caut s-o mai verific.

În primul rând, m-a bucurat mult că ești vegetariană convinsă. La drept vorbind, adevărații vegetarieni nici nu prea-mi plac pentru că și eu sunt aproape vegetarian și nu văd nimic grozav în asta, ci un lucru de la sine înțeles; îi iubesc însă pe cei care au simțul unor buni vegetarieni, dar mănâncă — oarecum în treacăt și cu stângăcie — carne și ce se mai găsește, fiindcă sunt sănătoși, indiferenți și desconsideră mâncarea în genere.

III

24.XI.12

Păcat că iubirea pe care ți-o port s-a grăbit prea tare, nemailăsându-mi loc să te iubesc și pentru felul în care mănânci. Ai deci și tu mania de a dormi cu fereastra deschisă? Este deschisă tot anul? Și iarna? Complet? Atunci m-ai întrece, fiindcă eu iarna n-o țin deschisă decât foarte puțin, doar o crăp. Ce-i drept, fereastra mea dă spre un mare teren de construcții, deocamdată viran, dincolo de care curge Vltava. Iar imediat peste râu urmează niște coline cu grădini publice. Așadar, aer, vânt și frig sunt din belșug și chiar dacă acum, pe Immanuelkirchstraße, lași complet deschisă fereastra și-n timpul nopții, nu e deloc sigur că ai face asta și într-o cameră situată la fel ca a mea. De altfel, te înving și prin faptul că în odaia mea nu se face focul deloc, deși scriu aici. Chiar acum bag de seamă (stau foarte aproape de geam) că fereastra dinăuntru e complet deschisă, iar cea exterioară este închisă doar provizoriu, în vreme ce jos, parapetul podului 125 e acoperit nu de zăpadă, dar de chiciură. Astfel încerc să concurez și cu mine.

Poezia domniței tale este splendidă¹²⁶. Bineînțeles, ți-o trimit înapoi, însă mi-am copiat-o. Dar spre a o pedepsi pe această domnișoară Brühl pentru bărbatul al cărui nume conține particula „von” și pe care ea ți-l dorește, sau mai bine zis, căruia dorește să te dea, îi urez de ziua ei de naștere ca începând de azi, în fiecare seară timp de un an până la următoarea ei aniversare, doi procuriști turbați să apară-n dreapta și-n stânga ei, după încheierea orelor de serviciu, și să-i dicteze scrisori, simultan și neîntrerupt, până la miezul nopții. Și numai pentru că face versuri așa de nostime, am să-i reduc pedeapsa la o jumătate de an, dacă tu mă rogi în numele ei. Însă fiindcă ți-e simpatică, iar ea știe să se bucure cu atâta dragă-lășenie, voi trimite din Kratzau, unde din păcate trebuie să plec mâine (asta este sus, la munte, dincolo de Reichenberg), o ilustrată pe care i-am cerut cuiva să scrie fără semnătură: „Sincere felicitări! Dar, ah, de la cine oare?”

Încă demult am vrut să te întreb și mereu mi-a scăpat, cum reușești să te abonezi la atâtea reviste foarte diverse, despre care amintești în cea de-a doua scrisoare că le primești zilnic prin poștă, și cum faci să le și citești? Ai pomenit acolo atâtea, iar la urmă mai scria și „etc.”. Dacă așa stau într-adevăr lucrurile, adică dacă eu le-am înțeles corect, atunci am putea să punem la punct o legătură complementară

IV

24.XI.12

între noi. Nici nu pot căpăta destule lucruri pe care tu le-ai ținut în mână și nici nu-ți pot trimite destule care să mă privească. Or, încă de mult am avut un plan pe care am omis mereu, doar din neglijență, să-l pun în aplicare, și anume să decupez și să adun de prin ziare știri diverse, ce m-au surprins dintr-un motiv oarecare, m-au interesat, și mie unuia mi s-au părut importante pentru o perioadă nedefinită (la prima vedere au fost adesea doar fleacuri; bunăoară, una relativ recentă: „Beatificarea a 22 de adolescenți negri, creștini din Uganda”, știre pe care am găsit-o chiar acum și o anexez. Aproape din două în două zile descopăr în ziar o știre de felul ăsta, destinată pur și simplu numai mie, dar n-am răbdarea de a începe să-mi fac o asemenea colecție, darămite s-o continuu. Pentru tine însă o fac bucuos, iar dacă-ți place, fă-o și tu măcar pentru mine! Astfel de știri care nu sunt destinate tuturor cititorilor, ci-i vizează ici-colo doar pe anumiți cititori, fără ca vreun judecător imparțial să poată descoperi motivul acestui interes aparte, există totuși, cu siguranță, pentru fiecare, iar asemenea scurte știri ce te preocupă-n mod special ar fi pentru mine mai valoroase decât propria colecție, pe care aș putea să ți-o

trimit deci fără mari regrete. Înțelege-mă bine, mă refer numai la mici tăieturi din cotidiene, de obicei desparte întâmplări reale; tăieturile din reviste n-ar fi decât rare excepții, să nu crezi că vreau să-ți sfășii pentru mine frumoasele tale broșuri. De altfel, eu unul citesc doar *Prager Tagblatt*, și asta în mare grabă, iar dintre reviste doar *Neue Rundschau* și pe urmă *Palästina*, care nu mi-a mai fost trimisă, deși sunt abonat în continuare. (Probabil revista asta-și închipuie că în seara pe care noi am petrecut-o împreună, a făcut pentru mine, prin singurul ei număr apărut atunci¹²⁷, mai mult decât pentru alți abonați pe un an întreg, iar aici chiar are dreptate.) Spre a trimite chiar de la începutul colecției un articol însemnat, mai anezez relatarea privitoare la un proces oribil¹²⁸.

De când am vorbit despre călătoria la Kratzau, un gând supărător nu mă mai părăsește. Măine, povestioara mea¹²⁹ ar fi fost precis gata; or, eu trebuie s-o iau din loc mâine seară la 6; ajung la Reichenberg la 10, plec la 7 dimineața spre Kratzau, la tribunal, și am intenția fermă ca în cauza respectivă, destul de dificilă și riscantă, să mă fac de râs fără echivoc și atât de energic încât să nu mai fiu trimis niciodată cu asemenea însărcinări. De altfel, sper

V

24.XI.12

să mă întorc la Praga încă de marți, la 4 după-amiază, când voi alerga numaidecât la birou, ca să mă uit pentru orice eventualitate (fără să m-agit cătuși de puțin, dar absolut deloc) dacă n-a sosit vreo scrisoare de la tine și să mă duc pe urmă acasă — mulțumit că a venit scrisoarea sau resemnat în cazul că n-am primit-o — și să mă arunc în pat. Ca acest plan să reușească, trebuie totuși să-mi termin treburile la tribunalul din Kratzau în cel mult trei ore, dar mă gândesc să leșin încetul cu-ncetul și să mă las transportat de urgență la gară atunci când cea de-a treia oră va fi pe sfârșite. În procesul verbal de ședință vor scrie apoi în locul semnăturii mele: „Reprezentantul Instituției de Asigurări în Caz de Accidente de Muncă (nu al Societății, iubito!) a leșinat și a fost nevoie să fie evacuat“. Pe urmă, în tren voi învia de două ori și cum voi goni spre Praga!

Ah, am să-ți mai spun și să te-treb atâtea, dar acum este deja prea târziu și nu mai pot. Azi-dimineață am fost la Baum (il știi pe Oskar Baum?). Ca în fiecare duminică, și am citit prima parte din povestioara mea (era acolo și Max, însoțit de logodnica lui). După aceea a venit o domnișoară¹³⁰ a cărei apariție, printr-o mărunță asemănare, mi-a amintit de tine. (Căci nu-mi trebuie mult ca să-mi aduc aminte de tine.) M-am uitat la ea ca fermecat și, după ce am sorbit cu ochii toată asemeneaa aceea neînsemnată, m-aș fi dus la fereastră să privesc afară, să nu mai văd niciun om și să-ți aparțin cu totul ție.

Cu mama mă împac foarte bine. Chiar s-a dezvoltat o relație bună între noi, sângele nostru comun pare să capete sens, iar ea pare să te îndrăgească. Ți-a scris și-o scrisoare, pe care n-am expediat-o însă; era prea umilă, era așa cum aș fi cerut-o eu în seara aceea critică, iar asta n-ar fi fost bine. Cred că are să-ți scrie în curând o scrisoare calmă și binevoitoare.

Deci nu voi primi o poză? Nici Umorul n-a fost fotografiat? Ce societate ciudată este cea care a lăsat să-i scape așa ceva? Și nu există fotografii în grup de la serviciu? Vederi cu locul unde se află biroul? Și fabrica? Ilustrate cu Immanuelkirchstraße? Prospecte ale fabricii? Adresa filialei din Praga?¹³¹ În ce constă activitatea ta? Mă interesează orice amănunt de la biroul tău (spre deosebire de-al meu). Ce expresii nostime sunt pe la voi! Ești la registratură? Ce înseamnă de fapt asta? Cum poți să dictezi la două fete în același timp? Dacă-mi trimiți ceva drăguț de la biroul tău, îți trimit rapoartele anuale ale instituției mele, unde vei găsi niște dări de seamă nemaipomenit de interesante, întocmite de mine.

Iar acum te îmbrățișez în semn de bun rămas.

Franz

Anexate:

(1) probabil anexată primei coli

Cu deosebită viclenie — și spre a mă remarca în fața iubitei prin viclenie — expediez fiecare coală a acestor scrisori de duminică (sunt cinci la număr) într-un plic separat, iar asta din cauza poștei care ne persecută, dar care nu va putea pierde toate scrisorile (chiar dacă ele nu pot fi trimise recomandat fiindcă astăzi e duminică). Pe de altă parte, crește riscul ca, apelând la o asemenea metodă, să se piardă o coală sau alta; în fine, fac ce pot și

nu vreau să atrag acest risc, exprimându-mi și alte temeri.

(2)

Miercuri, iubito, nu vei primi probabil nicio scrisoare de la mine; mai curând o ilustrată, pe care aş prefera totuşi să ți-o trimit acasă, spre a nu trezi atenția domniței tale.

Te rog, scrie-mi foarte amănunțit dacă te simți bine. Durerile astea de cap! Plânsul tău! Nervozitatea! Iubito, îți repet, te rog să dormi cum trebuie și să te plimbi, iar dacă, atunci când îmi citești scrisoarea, vezi pe aproape un motiv de supărare, pe care din imprudență am omis să-l înlătur, rupe, te rog, fără menajamente scrisoarea, dar cât se poate de calm! Nu contează o scrisoare, îți scriu zece în loc de una, și dacă le rupi pe cele zece, îți scriu în compensație o sută.

Al tău, Franz

N-ar trebui să mergi la vară într-un sanatoriu? Data viitoare am să-ți descriu foarte ispititor viața de-acolo.

(3)

Te-ai interesat vreodată dacă evreii joacă la Berlin? Eu așa cred. Din păcate, până acum nu i-am răspuns lui Löwy; nu s-a schimbat nimic până azi față de ceea ce ți-am scris în prima epistolă, și anume că în corespondență sunt lipsit de punctualitate.

*Anuarul*¹³² apare cel mai devreme în februarie. Cărțulia mea¹³³ apare luna viitoare sau în ianuarie. Firește, le vei primi pe amândouă imediat după apariție. Intenționat n-am scris nimic în volumul de Flaubert, este o carte unde nu-și are locul scrisul altcuiva. Iar în afară de asta, nici nu știu dacă sunt în stare să-ți scriu ceva care ar putea fi văzut de toată lumea.

Al tău
24.XI.12

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24/25 noiembrie 1912, duminică/luni

25.XI.12, duminică noaptea

Acum, iubito, trebuie să pun de-o parte povestioara mea¹³⁴, la care astăzi n-am mai lucrat atât de mult ca ieri, și s-o las în pace o zi, sau chiar două, în cauza blestematei călătorii la Kratzau. Îmi pare așa de rău, deși sper că asta nu va avea consecințe prea grave asupra povestirii, pentru care mai am nevoie totuși de vreo 3–4 seri. Când spun „consecințe nu prea grave“ mă refer la faptul că, din păcate, povestirea a avut deja destul de suferință din pricina modului meu de lucru. O asemenea povestire ar trebui pusă pe hârtie în două reprize de câte 10 ore, făcând cel mult o pauză-ntre ele; atunci ea ar avea avântul firesc pe care l-a avut duminica trecută în mintea mea. Dar nu dispun de cele două reprize a zece ore. Or, când ți se refuză ce este mai bine, trebuie să-ncerci să faci doar ce se poate mai bine. Păcat însă că nu-ți pot citi povestirea! Păcat, mare păcat de fiecare duminică dimineață, spre exemplu! După-amiezile nu le regret, atunci n-am timp: trebuie să-ți scriu epistole. Astăzi ți-am scris realmente până la șase și un sfert seara, apoi m-am întins în pat, deși mai întâi ar fi trebuit de fapt să trimit scrisorile, dar m-am temut că pe urmă voi ajunge prea târziu în pat și nu voi mai putea dormi, căci, odată cu venirea serii, familia se reunește în camera de alături și după aceea nu mai am liniște din cauza jocului de cărți (poate, singurul lucru la care m-am forțat să particip de gura lui taică-meu, însă am făcut-o extrem de rar). Dar azi, această grijă s-a dovedit inutilă deoarece nu știam că părinții și soră-mea cea mai mică se duc seara la sora mea care e măritată, iar sora mijlocie a plecat cu logodnicul ei la țară să-și viziteze viitorii socri¹³⁵. Am dormit însă prost, evident drept pedeapsă că nu expediasem mai devreme scrisorile, dar nu m-a trezit nimeni, pentru că în casă nu mai era decât servitoarea¹³⁶, o fată de 17 ani, care e tăcută însă ca o umbră; deci am zăcut pe jumătate

adormit și ca urmare a frigului de mormânt din odaia mea n-am avut destulă energie să-ntind măcar mâna după ceas. În fine, când am făcut-o totuși, am constatat cu groază că era nouă și jumătate. Pentru numele lui Dumnezeu, dacă acum e prea târziu să trimit scrisorile! Furios, am făcut gimnastică timp de două minute, cu fereastră complet deschisă, așa cum ți-am mai explicat probabil, apoi m-am îmbrăcat și-am fugit la gară¹³⁷. Jos, în fața casei — acum, în zona noastră cam pustie, poarta se închide încă de la ora nouă —, am cotit-o rapid, izbitund să evit o întâlnire cu familia mea, care tocmai se-ntorcea acasă, și am zburat spre gară. Acum am cizme noi și tropăi îngrozitor pe străzile goale. Sper că scrisorile vor sosi măcar la timp. Pe urmă m-am întors imediat și am cinat ca-ntodeauna, asistat de soră-mea cea mai mică; ea sparge nuci, mai mult mănâncă ea decât îmi dă mie, și de obicei ne distrăm excelent. Asta-i cina; există însă și perioade când cea mai iubită soră nu mi-e de-ajuns și nici ea nu se mulțumește cu mine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 noiembrie 1912, luni

Puțin înainte de a pleca la drum, 24.XI.12 138

Iubito, cum se zvârcolește omul când trebuie să-și facă griji pentru ceva! Au fost zile când am așteptat liniștit scrisorile tale, le-am luat calm în mână, le-am citit o dată, le-am băgat în plic, pe urmă le-am citit iar și din nou le-am pus la loc, dar totul a decurs tihnit. Apoi însă sunt și zile, precum cea de azi, când din pricina unor așteptări insuportabile încep deja să tremur la gândul că sosește scrisoarea ta, pe care după aceea o apuc ca pe ceva viu și nu mai pot s-o las din mână.

Iubito, ai remarcat deja coincidențele incredibile care există între scrisorile noastre, cum una cere ceva pe care următoarea îl și aduce a doua zi dimineața? De pildă, cum ai cerut nu de mult să auzi o dată că te iubesc și cum eu — în epistola ce s-a intersectat noaptea cu scrisoarea ta în zona Berlinului — am și simțit nevoia să aștern pe hârtie răspunsul care totuși poate că se găsea încă în cuvintele de început ale primei mele scrisori sau chiar în acea primă privire indiferentă cu care m-am uitat la tine în seara întâlnirii noastre. Au existat însă atâtea coincidențe de acest fel încât nu le mai pot trece-n revistă pe toate. Dar cea mai frumoasă s-a produs astăzi.

Așa cum ți-am scris ieri, astă-seară plec singur, noaptea, la munte, iar tu, fără să știi în mod expres asta, îmi trimiți o mică și scumpă tovarășă de drum.¹³⁹ Ce fetiță dulce! Ce umeri înguști are! E-atât de firavă și ușor de luat în brațe! Modestă și liniștită. Pe-atunci n-o chinuia nimeni și n-o făcea să plângă, iar inima-i bătea cum trebuie. Știi că-mi dau ușor lacrimile dacă mă uit mai mult la poza aceasta? Cu prima ocazie trebuie să ți-o trimit înapoi? Bine, așa voi face. Deocamdată însă o voi purta în afurisitul ăsta de buzunar de la piept, va face o scurtă și incomodă călătorie cu trenul și va trece printr-o cameră de hotel, deși fata susține, fără să fi lămurit până acum acest lucru, că de obicei camerele de hotel o sperie. Da, se vede șnurulețul de la ceas, broșa-i draguță, părul este așa de ondulat și e pieptănat cam prea serios. Și-n ciuda tuturor acestor lucruri ești atât de ușor de recunoscut; cu o expresie nu foarte diferită de această fotografie ai stat atunci la masă într-un moment pe care mi-l amintesc exact, mai presus de orice. Țineai în mână una dintre fotografiile din programul Thalia și te-ai uitat mai întâi la mine, după ce făcusem o remarcă tâmpită; pe urmă ți-ai plimbat privirea în jurul mesei, descriind un sfert de cerc, și te-ai oprit abia la Otto Brod, primul care-a dat o explicație corectă în legătură cu fotografia. Această lentă întoarcere a capului și mimica ta, firește diferită în momentul respectiv, le-am reținut pe vecie. Iar acum apare o fetiță pentru care eu sunt cu totul străin, desigur, și-mi confirmă adevărul acestei amintiri dragi.

Acum îmi vine în minte o altă coincidență. Ieri te-am rugat să-mi trimiți niște prospecte ale fabricii și astăzi mi le promiți. Dar bătaia inimii, iubito! Cum poate fi adevărat că pretind o parte din inima ta dacă ea bate așa, în vreme ce eu o doresc liniștită?

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marți

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marți

Iubito, în vreme ce lacomii avocați cu care mă confrunt se bat în spatele meu pentru oferta maximă (nu e nimic dacă nu înțelegi acest cuvânt¹⁴¹), eu sunt foarte mulțumit că stau la o măsuță și pot să te salut din inimă, iubito.

Franz

Kratzau, judecătoria locală

26.XI.12

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marți

Și astfel continuă vesel scurta călătorie. Cele mai bune salutări,

DrfKafka

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marți

26.XI.12

Felice, te anunț că urmează una dintre acele scrisori despre care ți-am scris de curând că trebuie să le rupi după a doua sau a treia frază. Acum e momentul, Felice, rupe-o! Dar în definitiv este și pentru mine momentul să n-o scriu; din păcate însă, este la fel de sigur că eu o voi scrie și tu o vei citi.

Tocmai m-am întors din călătorie; firește, m-am dus mai întâi la birou și am primit acolo drăguța ta scrisoare de duminică noaptea. Am citit-o în loja portarului a cărei soție mărunțică se uita la mine-n sus, în timp ce citeam. Scrisoarea ta este drăguță, caldă și adevărată. (Am presupus greșit doar vârsta mea din fotografie, aveam chiar un an, după cum am aflat acum.) Tinzi să mă lași să am parte de tine, dar, ah, Dumnezeu, eu nu vreau să pierd nicio clipă din viața ta! Tu faci măcar ceea ce este omeneste posibil, iar eu ar trebui să te iubesc chiar și pentru bunătatea ta, dacă nu te-aș iubi pentru tot felul tău de a fi, care-mi este atât de drag. Atunci, de ce nu m-am declarat mulțumit cu scrisoarea aceea și am scotocit masa portarului, căutând o altă epistolă? Desigur, fiindcă mi-ai spus că-mi vei scrie luni, iar scrisoarea ta de luni n-a sosit, totuși. Dar nu-mi fagăduiseși deja în câteva rânduri că ții sincer la mine și nu-ți scrisesem eu însumi deunăzi că voi rămâne absolut calm chiar dacă la birou n-are să se găsească nicio epistolă, iar acum promisem în orice caz scrisoarea ta de duminică? Și-n definitiv, n-ai avut repetiție¹⁴² luni seara, așa că era foarte posibil ca scrisoarea ta să fi fost expediată un pic prea târziu? Oricum, doar absența scrisorii de luni nu era câtuși de puțin un motiv de enervare. Și de ce totuși am alergat speriat acasă, convins în același timp că voi găsi acolo scrisoarea ta de luni și deopotrivă deznădăjduit deja de dezamăgirea la care mă așteptam în mod cert? De ce toate acestea, iubito? Nu pare să fie asta o meteahnă a iubirii pe care ți-o port? Căci deși tocmai acum, pe fondul neliniștii mele, mai survine și grija pentru sănătatea ta, totuși grija pentru iubirea ta este mult mai mare. Și mereu îmi scapă expresii jalnice precum: trebuie să mă mai suportți o clipă, trebuie să primesc câteva dintre gândurile tale etc., iar dacă se întâmplă să nu vină vreo scrisoare, telegrafia devine pentru mine o chestie îngrozitor de lentă. Așa de îngrozit ca atunci când ai găsit în scrisoarea mea un ton bizar, poate că n-am mai fost decât o dată, însă oricum, alte remarcări mărunte mă sperie îndeajuns. Mă sperii când citești că mama ta vrea să te ferească de dezamăgiri sau când citești despre cunoștința aceea din Breslau¹⁴³, în privința căreia mă abțin de mai multe săptămâni să-ți pun

interbări; mă sperie să aud că mă iubești, deși, dacă n-aș auzi asta, aș muri. De altfel, mi-ai scris odată ceva asemănător, iar eu n-am izbutit să înțeleg cum ai ajuns la adevăratul verdict. Nu m-ar mira ca tu să fi simțit exact cum stau lucrurile fiindcă știu bine că simțul tău nu se-nșală.

Or, toate aceste contradicții au un motiv simplu și accesibil, îl repet, pentru că până și eu îl uit prea ușor: este vorba despre starea mea de sănătate, nici mai mult, nici mai puțin. În legătură cu asta nu pot să-ți scriu mai multe, dar ea e cea care-mi răpește siguranța față de tine, mă azvârle-n toate părțile și pe urmă mi te ia cu forța. De aceea, înainte de orice și nu atât din dragoste pentru tine, am nevoie de scrisorile tale, pe care le devorez pur și simplu; de aceea nu cred suficient în vorbele tale bune; de aceea și numai de aceea mă zvârcolesc adresându-ți rugămintele astea triste. Și-atunci este firesc ca puterea celei mai bune ființe să dea greș. Simt că nu voi avea niciodată forța de a mă lipsi de tine, însă acest lucru, pe care la alții l-aș socoti drept o virtute, are să fie păcatul meu cel mai mare.

A fost o călătorie urâtă, iubito. Seara pierdută ieri m-a deprimat de tot. Cât a durat voiajul, n-a existat probabil nicio clipă în care să nu fi fost măcar un pic nefericit. Până și acolo, în munți, totul era umed, deși a nins în cursul nopții; încălzirea din camera mea de hotel nu putea fi oprită, am ținut toată noaptea fereastra complet deschisă, zăpada îmi zbura în față în timp ce dormeam. Chiar de la începutul călătoriei am stat vizavi de o femeie antipatică și am fost neliniștit de faptul că a trebuit să-mi reprim plăcerea de a-i vârî pumnul în gură ori de câte ori căsca. Spre consolare, tot drumul am mai tras cu ochiul la fotografia ta, pe care am pus-o și noaptea pe un scaun lângă patul meu, tot spre consolare. Nu trebuie să pleci pentru nimic în lume; mai bine refuzi să le dai ascultare celor de la serviciu când ai acasă o lucrare ce-ți consumă toată energia. Îngrijorarea perpetuă, care de altfel mă stăpânește și-acum, că acest voiaj îi va dăuna povestioarei mele¹⁴⁴, că nu voi mai putea scrie nimic etc. Și cu aceste gânduri a trebuit să mă uit la vremea mizerabilă de-afară, să alerg prin noroi, să mă împotmolesc în glod și să mă scol la 5 dimineața!¹⁴⁵ Ca să mă răzbun pe Kratzau, am cumpărat dintr-o papetărie de-acolo singura carte bună pe care orașul o deținea în acel moment. O nuvelă de Balzac.¹⁴⁶ În treacăt fie spus, în introducere scrie că Balzac a urmat ani în șir un orar aparte, care mi se pare foarte rațional. Se ducea la culcare la 6 seara, se scula la 12 noaptea și apoi lucra cele 18 ore rămase. Unica lui greșeală a fost că a băut îngrozitor de multă cafea și asta i-a distrus inima. — Dar într-o asemenea călătorie nu-i bun absolut nimic. Nuvela lui Balzac nu mi-a plăcut. Într-o gazetă din tren am citit o remarcă neroadă, dată chiar ca o pretinsă maximă a lui Goethe¹⁴⁷, cum că Praga ar fi „piatra cea mai prețioasă din coronamentul zidurilor de pe pământ“. Cel mai frumos moment al voiajului a fost coborârea la Praga, după ce starea mea generală s-a ameliorat în drum spre Praga. Când am dat să cobor, un copilaș m-a tras de guler, m-am întors și am văzut în spate o tânără doamnă care-și ținea copilul în brațe. Cel puțin la prima vedere, și ea mi-a amintit tot de tine, și iarăși nu prin înfățișare sau prin vreun detaliu pe care aș fi putut să-l indic, ci doar ca aspect general și, prin urmare, într-un mod absolut indubitabil. Dar poate că am eu permanent în fața ochilor iluzia făpturii tale. Pe-acea tânără doamnă nimeni n-a ajutat-o vreodată să coboare din vagon cu mai multă grijă decât mine atunci. De altfel, trebuia ajutată pentru că ținea copilul în față și nu putea să vadă treptele.

Bineînțeles, vreau să aflu cât mai mult despre călătoria ta precedentă!¹⁴⁸ Încă de atunci mi s-a părut destul de ciudat că faci un asemenea voiaj spre a te destinde, fără să zăbovești totuși deloc la țară, iar pe de altă parte să n-ajungi să vezi nici orașe străine deosebit de interesante. Iar dacă rudele vor să primească vizite, să se ducă mai întâi pe Riviera și să te invite acolo. De altfel, eu chiar te-am urmărit un pic în călătoria respectivă, ce-i drept nu foarte insistent. Și eu cunosc bine pe cineva¹⁴⁹ la Breslau (nu pe evlaviosul acela despre care ți-am scris cândva; acela locuiește la țară și este inginer hotarnic¹⁵⁰; mai întâi ar trebui să-i caut adresa în Biblia pe care mi-a dăruit-o spre amintire); din cauza faptului că în genere sunt un corespondent leneș, această bună cunoștință continuă să existe doar în tăcere. Dar în perioada respectivă, când am presupus că ești la Breslau, i-am scris brusc, după o pauză de luni de zile, ca să particip la șederea ta în Breslau măcar cu o epistolă. Deși atunci nu mi-am spus asta în mod expres, tocmai despre așa ceva era vorba; și nu eram foarte obligat să trimit scrisoarea aceea, ori mai curând n-aveam nicio obligație.

La drept vorbind, ții un jurnal? Sau ai ținut vreodată?¹⁵¹ Și-o întrebare în legătură cu asta: de ce nu-mi scrii nimic despre prietena ta¹⁵², pe care ai numit-o totuși o amică atât de bună.

Rămâi cu bine, iubito! Pesemne, cel mai bine ar fi să lăsăm în pace amenințarea care planează asupra noastră — așa cum am scris în primele pagini —, până când vom putea să ne spunem cu-adevărat, nu să ne scriem, primele cuvinte. Nu ești și tu de aceeași părere?

Te rog să nu privești scrisoarea de astăzi ca pe o recidivă, este totuși o perioadă nouă, numai că e un pic

întinecată de perturbarea scrierilor mele.

Întinde-mi mâna, Felice!

Franz

Așa-i că mamele noastre încep să se intereseze de noi concomitent? Mama ta spune despre mine lucruri bune sau, poate, măcar acceptabile? Și de ce și-a amintit de mine tocmai când s-a discutat despre cunoștința de la Breslau? Te rog să-mi răspunzi la toate întrebările!

Nu trebuie să uit cum mi-am îndeplinit adevărata misiune în această călătorie, căci și asta-i semnificativ pentru caracterul ostil al voiajului. Fiindcă am avut succes, sau mai degrabă l-a avut instituția mea. Pentru că, deși eu crezusem că nu pot aduce mai mult de 300 de coroane, am adus cam 4 500, așadar, cu vreo 4 000 de coroane în plus. „Ar fi trebuit să te opui succesului”¹⁵³, mi-am spus la întoarcere, când priveam ciorile peste câmpurile acoperite de zăpadă.

26.XI.12

Acum, târziu în noapte, mă consolează gândul că poate a sosit scrisoarea ta de luni și cineva a uitat doar să i-o dea portarului. Atunci aș primi-o dis-de-dimineață, iar la 10 poate încă una! În contrast cu scrisorile tale, biroul devine mai respingător, însă datorită faptului că le primesc la birou, el se face din nou mai frumos.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 noiembrie 1912, miercuri

27.XI.12

Iubito, era deja unsprezece și un sfert dimineața, tocmai scăpasem puțin de lucrările mele, când m-a cuprins, din nou, aproape aceeași veche agitație și-am început o scrisoare ale cărei prime rânduri le anexez. Atunci a sosit, din fericire, cartea ta poștală, însoțită de o mică poză. (Abia astăzi am primit și scrisoarea ta de luni.) Da, iubito, așa e bine, asta-mi doresc, mereu măcar o veste, promisă cândva, dar aceasta neapărat, oricât ar fi de scurtă. Nu vreau, de exemplu, să-mi scrii noaptea, iar în privința asta nu cedez; ba cred că scrisoarea mea mediocră de ieri a fost de vină că mi-ai scris concomitent ieri-noapte (dea Domnul ca tu s-o fi făcut, îmi spun în taină), dar, dacă tot ai scris-o noaptea, vreau s-o și am. În cartea poștală zici că mi-ai scris luni noaptea; or, vezi, tu, scrisoarea asta n-am primit-o. Ce să fac? Și-am totuși atâta nevoie de fiecare rând de la tine! Luându-mă după această carte poștală, mâine ar trebui să aștept, eventual, două scrisori; precis voi primi numai una, sau poate niciuna. Măinile stau să-mi cadă de pe masă de-atâta neputință și dor de tine.

Cu siguranță, s-au pierdut și toate scrisorile mele: cea de la Kratzau, cea de la Reichenberg, epistola de azi-dimineață, scrisorile simple, cele recomandate, cele trimise expres, pur și simplu toate. Spui, de pildă, că duminică noaptea ți-am scris doar câteva rânduri și totuși trebuie să fie cel puțin 8 pagini și un infinit suspin. Iubito, dacă poșta nu ne adună la un loc foarte curând, nu ne vom mai întâlni niciodată.

Cu noua fotografie mi se întâmplă ceva ciudat. De fetiță mă simt mai aproape, ei i-aș putea spune totul; față de doamnă am prea mult respect. Mă gândesc că, deși e tot Felice, este domnișoară mare și nici vorbă să fie domnișoară doar așa, în treacăt spus. Ea-i voioasă; nici fetița nu era tristă, numai că era teribil de gravă. Domnișoara pare bucălată (probabil că asta nu este decât efectul iluminatului din timpul serii); fetița era palidă. Dacă aș avea de ales în viață între amândouă, n-aș spune nicidecum că aș alerga spre fetiță fără să mai stau pe gânduri, însă m-aș îndrepta doar spre ea, deși foarte încet, uitându-mă totuși mereu după domnișoara mare, fără a o scăpa din ochi. Desigur, cel mai bine ar fi dacă pe urmă fetița m-ar conduce la domnișoara mare și m-ar recomanda ei.

De altminteri, ce fel de fotografie a fost cea din care-mi trimiți o bucată? De ce n-o primesc întreagă? Fiindcă este o poză proastă? Deci, realmente n-ai încredere că pot să te văd frumoasă până și-n pozele proaste? Luându-mă după bucățica de volănaș alb de la gât, care apare-n în poză și poate proveni, ce-i drept, și de la o bluză, am chiar bănuiala că poza te-a înfățișat în rolul lui Pierrot; dacă așa stau lucrurile, ar fi foarte urât din partea ta să mă lași fără ea, la fel cum în genere este un păcat să tai fotografiile, mai ales când vrei să le trimiți cuiva care e așa de flămând ca mine să te privească.

Mi-am imaginat destul de exact afacerea voastră¹⁵⁴, dar este adevărat, nu mi-aș fi închipuit că de la voi pleacă zilnic 1 500 de gramofone, cu larma lor absolut blestemată. Te-ai gândit oare, iubită doamnă, că ești și tu vinovată de suferința atâtor nervi? Au existat perioade în care aveam ideea fixă că undeva, în apropierea casei noastre, va fi instalat neapărat un gramofon, iar el are să mă distrugă. Nu s-a întâmplat așa, filiala voastră din Praga (a cărei adresă n-o cunosc nici acum și al cărei director a fost cândva cu tine la Hrad, iar eu n-am să-l uit pentru asta) pare să nu lucreze suficient, cândva ar trebui s-o verifici temeinic, zile și săptămâni de-a rândul, o viață întreagă. Orișicât, 1 500 de gramofone! Și totuși, ele trebuie să fi zbierat cel puțin o dată, înainte de a fi expediate. Biată Felice! Există ziduri destul de solide ca să țină departe de tine aceste prime 1 500 de țipete. De-aia iei aspirină. Eu, care nu sunt nevoit să aud niciun gramofon, resimt ca pe o amenințare până și faptul că ele există pe lume. Numai la Paris mi-au plăcut; acolo, pe un bulevard oarecare, firma Pathé are un salon cu gramofone, unde în schimbul unei monede mărunte poți cere să ți se cânte un program nesfârșit (la alegere, pe baza unei cărți groase cu programe). Asta ar trebui să faceți și voi la Berlin, dacă nu aveți deja. Vindeți și discuri? Comand 1 000 de discuri cu vocea ta și tu nu trebuie să spui altceva decât că-mi permiți să te sărut de câte ori simt nevoia, spre a uita tot ce-i trist.

Al tău, Franz

(anexată)

Iubito, te rog, dacă n-ai timp să-mi scrii mai amănunțit, n-ai vrea să iei obiceiul de a-mi spune în trei cuvinte pe o carte poștală că te simți bine?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 noiembrie 1912, miercuri

27.XI.12

Iubito, de ce se încheie cu sărutări doar scrisorile, de vreme ce scrisorile în sine nu-s atât de importante, iar în prezența ta, mult dorită și totuși de neimaginat, hârtia și condeiul s-ar pierde în neantul în care, de fapt, se află și-acum? Într-adevăr, Felice, când stau noaptea aici, așa de singur, și cum astăzi și ieri nu mi-a ieșit prea bine ceea ce am scris — sunt lucruri care se îndepărtează rostogolindu-se tulbure și liniștit, iar claritatea necesară își aruncă lumina asupra lor doar preț de câteva clipe — și când în această stare, nicum dintre cele mai bune, încerc să-mi închipui revederea noastră, mă tem uneori că nu voi suporta să te privesc, fie pe stradă, fie la birou, fie acasă la tine, că imaginea ta are să fie atât de insuportabilă încât oamenii sau măcar tu singură ați putea lua seama la cum mă port și că nu voi reuși să-ndur imaginea ta decât dacă voi fi așa de împrăștiat și de amețit că nici nu voi merita să stau în fața ta. Dar, din fericire, nu ești deloc o statuie, ci trăiești, trăiești foarte viguros și, odată ce îmi vei fi întins mâna, poate că totul are să fie bine, iar chipul meu va căpăta curând un aspect omenesc.

Te interesează cum îmi petrec vacanța de Crăciun. Din păcate n-am la îndemână un calendar. Concediul am, firește, doar în timpul celor două zile de sărbătoare, însă pentru că din acest an mai am dreptul la 3 zile libere (asta-i o comoară, posibilitatea de a mă folosi de ea îmi dă puteri încă de-acum câteva luni), iar sărbătorile, din câte-am auzit, sunt rânduite astfel încât, intercalând două dintre cele 3 zile, rezultă, împreună cu duminica, 5 sau chiar 6 zile de vacanță, concediul meu de Crăciun ar arăta deci chiar bine, dacă aș socoti și cele două zile libere. Or, eu eram ferm hotărât să folosesc acest timp numai pentru romanul meu¹⁵⁵, poate chiar pentru încheierea lui. De fapt, ar trebui să-mi mențin și mai ferm această decizie acum, când romanul stagnează de peste o săptămână, iar noua povestire¹⁵⁶, deși este pe sfârșite, tot caută de două zile să mă facă să cred că m-am rătăcit. O zi din vacanța de Crăciun o voi pierde probabil fiindcă se mărită soră-mea; nunta va fi pe 22.¹⁵⁷ De altfel, nu-mi amintesc să fi călătorit vreodată de Crăciun; întotdeauna mi s-a părut copleșitoare inutilitatea încercării de a mă rostogoli într-un loc de unde să revin după o zi. Ei, iubito, cum arată vacanța ta de Crăciun? Rămâi la Berlin, în ciuda stringentei nevoi de relaxare pe care o ai? Încotro ai vrea să pleci la munte? Oriunde, numai să pot ajunge la tine? Vezi, mă hotărâsem să nu mă arăt nimănui înainte de a termina romanul, dar mă-ntreb, *ce-i drept, doar astă-seară*, dacă după încheierea lui voi apărea în fața ta, iubito, într-o postură ceva mai bună sau măcar mai puțin rea decât până acum. Și nu este mai important să-mi bucur, în sfârșit, bieții ochi cu imaginea ta decât să cedez maniei de a scrie, lăsând-o liberă timp de șase zile și nopți fără-ntrerupere? Răspunde-mi tu! În ceea ce mă privește, eu spun un „da” apăsător.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 noiembrie 1912, joi

28.XI.12

Iubită Felice, poșta asta își bate joc de noi: ieri am primit scrisoarea ta de marți și când mă plângeam că s-a pierdut scrisoarea de luni noaptea, iat-o sosind în dimineața acestei zile de joi. În cadrul organizării precise a poștei pare să existe undeva un funcționar diabolic, care se joacă cu scrisorile noastre și le expediază după cum vrea el chef. Măcar de le-ar expedia însă pe toate! În plus, am primit și scrisoarea de marți noaptea, deci exclusiv corespondență nocturnă, la drept vorbind, ca un răs sarcastic (dar binefăcător peste măsură) la rugămintea mea de a nu scrie noaptea. Să nu mai procedezi așa, te rog, Felice, chiar dacă scrisorile tale mă fac fericit, renunță la asta măcar până când te liniștești cu nervii! Cum e, de fapt, cu plânsul? Cum te podidește? Fără motiv? Stai la masă și-ți vine deodată să plângi? Dar, iubito, atunci trebuie să te duci în pat, nu la repetiții. Plânsul mă sperie în mod cu totul special. Eu nu pot să plâng. Plânsul altora mi se pare aidoma unui fenomen natural neobișnuit și de neînțeles. În decursul atâtor ani am plâns o singură dată, acum două-trei luni; ce-i drept, atunci am avut două convulsii scurte, una după alta; stăteam în fotoliu și mi-a fost teamă că suspinul meu de nestăpânit are să-i trezească pe părinți, care dormeau în camera de-alături; era noapte, iar cauza a fost un pasaj din romanul meu.

Dar plânsul tău, iubito, mă pune pe gânduri. Plângi chiar așa de ușor? Dintotdeauna? Sunt vinovat de asta? Precis am o vină. Spune-mi măcar: te-a mai chinuit așa ca mine, fără motiv, cineva care, de fapt, îți datoră tot binele (fără ca tu să-i dai un motiv)? Nu e nevoie să-mi răspunzi, știu asta; dar n-am făcut-o cu rea intenție, o știi și tu, Felice, sau o simți. Însă plânsul acesta mă urmărește. N-are cum să fie provocat doar de-o neliniște generală, tu nu ești o răzgâiată, trebuie să existe un anumit motiv care poate fi descris foarte exact. Spune-mi-l, te rog, probabil nici nu știi ce putere are asupra mea un cuvânt al tău, folosește-ți în totalitate această putere dacă neliniștea și plânsul au vreo legătură cu mine! Asta trebuie să-mi spui foarte clar în răspunsul tău la scrisoarea de față. Poate că nici nu există alt motiv decât faptul că ne scriem prea des. Anexez o epistolă pe care am început să ți-o scriu în luna aceea când ți-am trimis telegrama, însă atunci n-am mai îndrăznit să termin scrisoarea fiindcă mă cuprinsese jalea după ce și a doua poștă m-a lăsat cu mâna goală. Citește-o toată, ca pe un document vechi! Nu-mi mai mențin exact aceleași păreri formulate în scrisoare, dar plânsul tău mi-a amintit de ea.

Scriu în mare grabă, aș mai fi avut să-ți spun multe, însă serviciul mi-a răpit după-amiaza de azi și probabil alte câteva în perioada următoare¹⁵⁸. Îmi dai voie să-ți sărut frumoșii ochi umezi?

Franz

(anexată)

Iubito, astăzi îmi încep munca de birou cu această scrisoare, dar momentan, pentru noi doi, nu există realmente nimic mai important decât ceea ce urmează. Te rog, răspunde-mi imediat! Sper că, înțeleaptă cum ești, îmi împărtășești opinia pentru că, dacă n-ai fi de aceeași părere, nu m-aș putea împotrivi, din păcate, opiniei tale. În orice caz gândește-te că eu nu suport nici pe departe ceea ce suporti tu, iar când nu suport ceva, te trag și pe tine în sfera mea, cu forța irezistibilă a propriei slăbiciuni, după cum ai văzut negreșit în ultima săptămână. Ascultă-mă deci, numai teama și grija mă determină să fac asemenea pregătiri: câte două epistole pe zi, așa cum am început să-ți scriu în zilele din urmă, nu înseamnă altceva decât o dulce nebunie. (Acum a sosit prima poștă și nu-i nicio scrisoare de la tine, pentru numele lui Dumnezeu, oare ești tot bolnavă?) Așa nu mai putem continua. Ne flagelăm unul pe altul cu scrisorile astea dese. Astfel nu obținem o prezență, ci o insuportabilă combinație între prezență și absență. Iubito, nu trebuie să ne mai provocăm asemenea stări ca-n ultima vreme, asta n-are voie să se mai întâmple pentru nimic în lume, nici măcar de dragul tău. Și totuși, când port o astfel de corespondență, anticipez că într-una dintre viitoarele tale scrisori are să reapară pasajul acela în care din cauza uneia dintre scrisorile mele îmi faci un reproș palid și delicat, care pe mine însă mă dă peste cap, îngrijorându-mă și aducându-mă la disperare¹⁵⁹. Fără-ndoială, între noi lucrurile nu mai pot sta la fel de rău ca-n ultima vreme, dar rămân destul de grave. Să ne menajăm reciproc pentru vremuri mai bune dacă Dumnezeu are să ni le dea totuși vreodată, ceea ce, desigur, eu nu pot să prevăd nicidecum astăzi. Să ne legăm unul de altul prin iubire, nu prin disperare. Și de aceea te rog să renunțăm la scrisorile astea dese, care n-au alt efect decât o

amăgire ce ne face să tot bățaim din cap. Deși nu mă pot lipsi de ele, te rog să procedăm așa. Dacă ești de acord, mă voi obișnui cu scrisorile mai rare; altminteri, firește, nu, pentru că ele-s veninul care-mi stă în capul pieptului. Propune-mi cum să ne ținem de asta și mă iau după tine, nu după mine! Bagă de seamă, aici problema nu este să ne scriem ori de câte ori poftim, asta nu-i o soluție în sensul bun, ci doar o altă flagelare, căci pofta de a-ți scrie și de a-ți citi scrisorile o am în fiecare clipă pe care mi-o dă Dumnezeu. Deocamdată mă gândesc că ar fi o limitare

(aici este atașată continuarea scrisorii actuale)

28.XI.12

Nu știu deloc ce vârstă am aici.¹⁶⁰ Pe-atunci îmi mai aparțineam, probabil, întru totul și am impresia că era foarte confortabil. Ca prim născut, am fost fotografiat mult și se poate observa o lungă serie de transformări. Începând de-acum, lucrurile se agravează cu fiecare poză, așa cum vei vedea. Chiar în următoarea fotografie apar drept maimuța părinților mei.

Am în față, deja pregătită pentru tine, *Culmea sentimentului* de Max. Legată frumos, în piele verde, deși nu absolut veritabilă. (Există piele absolut veritabilă?) Aș putea chiar să ți-o trimit (tocmai a apărut, este cea mai nouă carte a lui Max), dar vreau mai întâi s-o duc până la familia Brod, pentru ca Max să-ți scrie ceva drăguț pe carte. Pe urmă o primești numaidecât.

Deci, încă n-ai citit nimic de Baum? Atunci trebuie să-ți trimit îndată ceva. Este complet orb de la 7 ani, suntem cam de aceeași vârstă, e căsătorit și are un băiat minunat.¹⁶¹ Nu cu mult timp în urmă, Baum a citit totuși la Berlin, iar în ziarele berlineze s-a scris mult despre el.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 noiembrie 1912, joi

28.XI.12

Sunt obosit, iubit, precum un tăietor de lemne, dar îndrăznesc să-ți scriu câteva rânduri fiindcă simt nevoia. După-amiaza am sacrificat-o serviciului, n-am dormit și de aceea nu mai pot să scriu tocmai acum, când mă copleșește, cu perfidia-i obișnuită, pofta de a scrie. Gata cu asta! Vor veni vremuri mai bune? Felice, deschide ochii și lasă-mă să-i privesc! Dacă sunt prezent în ochii tăi, de ce să nu-mi găsec în ei și viitorul?

În rest, astăzi am mai vorbit cu diverși oameni, în special cu un pictor din Berlin¹⁶², și am băgat de seamă că stând acasă, retras ca-ntr-un mormânt, poate am trecut neobservat (neremarcăt de mine, nu de tine, iubit) și este posibil să fi devenit complet nesuferit. Primul efect favorabil al faptului că un individ ajunge printre alți oameni — însă efectul e bun doar pe moment — este acela că-și pierde o mare parte din sentimentul responsabilității cu care respectivul trebuie să fie dotat până-n vârful degetelor în condițiile unei relații, totuși permanent iritate, cu el însuși. Atunci individul începe să sperie că poverile ce-i sunt impuse îi apasă, poate în secret, și pe ceilalți și de aceea trebuie duse-n spinare de toți. Părerii frumoase, dar greșite! Pretutindeni se vede că compătimirea, lumea vine-n grabă, din toate părțile, să-i dea o mână de ajutor și până și-un om scârbit și indecis este împins să-și găsească fericirea când toată lumea din jur se consacră respectivului, consumând multă energie. Odată ce oamenii mă bucură, bucuria mea nu cunoaște margini. Atingerile n-au cum să mă satisfacă; oricât de necuviincios pare, îmi place să-i iau de braț pe oamenii respectivi, apoi îmi retrag brațul de sub al lor și-l vârlă în loc imediat, dacă am chef; i-aș ațâța permanent să vorbească, însă nu pentru a asculta ceea ce vor să spună, ci pentru ceea ce vreau eu să aud. Bunăoară, acest pictor (anexez autoportretul lui) are marea dorință de a debita teorii artistice, pentru el fără îndoială sincere, dar la fel de neîndoienic lipsite de vlagă pentru cei din jur și care pot fi stinse dintr-o suflare, precum lumina unei lumânări. Eu însă (și de aceea nevoia de a-l lua de braț pe bietul pictor și de a-l trage de colo-colo era de două ori mai mare) voiam să aud mereu doar că e înșurat de un an și că

trăiește fericit, că lucrează toată ziua și că locuiește-n două camere într-o casă din Wilmersdorf, aflată în fundul unei grădini, precum și alte asemenea lucruri ce trezesc invidia și energia. Noapte bună!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 noiembrie 1912, vineri

29.XI.12

Astăzi, iubito, n-am primit decât scrisoarea de miercuri noaptea, deci știu de tine numai până în momentul când ai expediat-o joi dimineată. Și de-atunci a trecut totuși mult timp. Dar nu sunt deloc agitat pentru că așa-mi ceri tu, însă liniștea mea durează, desigur, doar atâta vreme cât și tu îți păstrezi liniștea. Acum, cu repetițiile astea, vei fi trăind într-o harababură groaznică; mă voi bucura mult pentru tine când are să treacă totul. Vei apărea și tu pe scenă? În ce rol? De altfel, mă neglijezi, iubito: dacă eu aș fi jucat vreodată rolul Umorului, ți l-aș fi trimis de mult. De-aș avea rolul tău, l-aș învăța pe dinafară, în ciuda memoriei mele proaste (căci mi-ar veni în ajutor alte forțe decât cea a memoriei), și l-aș declama cu voce tare, noaptea, în odaia mea.

Astea-s visele obscure și nefericite pe care ți le provoc, iubito, și ele-mi dau de gândit. Oare menirea mea de a te chinui depășește starea de veghe și trece-n somn?

Prima ta fotografie mi-e nespus de dragă pentru că fetița aceasta nu mai există, iar de astă dată fotografia-i totul. Cealaltă poză însă nu este decât reprezentarea unei prezențe dragi și dorința poartă privirea dincolo de poza asta mică și tulburătoare. „Geniu spiritual“ pare o vorbă dintr-un vis, fără noimă și adevărată în sine; n-am fost deloc mirat să descopăr pe pagina următoare povestea visului. În trecut fie spus, de ce e găurită prima fotografie?

Acum însă, trebuie să mă opresc, iubito, și-ți trimit această jumătate de epistolă fiindcă nu știu dacă azi îți voi mai scrie înainte de a se înnopta.

S-a produs o nouă coincidență. În ultima scrisoare îmi amintești să-ți trimit o fotografie de-ale mele și probabil că, în aceeași clipă în care am primit epistola ta, ți-a fost înmănată scrisoarea mea de ieri, conținând o mică poză. Există însă și neîmpliniri. În ambele scrisori spunem că vrem să ne întâlnim, dar asta nu se-ntâmplă.

Într-adevăr, poezioara de ieri a domnișoarei Brühl este iarăși o realizare excelentă, mult mai frumoasă decât cealaltă poezie, a acelui domn, altminteri lăudabilă, desigur. Ce ispravă făcuse c-a trebuit să fie luată la rost? Citind acest pasaj, uită-te totuși la fetișcana asta (presupun că se află-n camera ta) și salut-o mut din partea mea!

Este o coincidență că dictafoanele sunt produse cam din perioada când ai intrat în firmă sau ai venit în acest sector chiar de la înființarea lui? Nu-ți pun oare prea multe întrebări? Probabil te-apasă deja un munte de întrebări. Nu trebuie să te grăbești cu răspunsurile. Nu voi înceta niciodată să-ntreb. Adio, pentru o clipă. Astăzi, caligrafia mea¹⁶³ e cu totul aparte, nu-i așa?

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29/30 noiembrie 1912, vineri/sâmbătă

30.XI.12

Pesemne că ești foarte ostenită, draga mea Felice, când ieri în mână scrisoarea asta, iar eu trebuie să-mi dau silința să scriu citeț, pentru a nu-ți obosei prea tare ochii somnoroși. Nu e mai bine să lași deocamdată necitită scrisoarea, să te întinzi și să dormi în continuare câteva ore, după zarva și hăituiala din această săptămână? Scrisoarea nu va zbura în altă parte, ci va aștepta în liniște pe cuvertură, până când te trezești.

Nu pot să-ți spun exact ce oră este când scriu această epistolă, întrucât ceasul se află pe un scaun la câțiva pași de mine, iar eu nu-ndrăznesc să mă duc acolo și să mă uit; trebuie să fie aproape dimineată. Dar am ajuns la masa mea de scris abia după miezul nopții. Deși n-o știu încă din experiență, fiindcă veghea mea nocturnă este

de dată recentă, cred că primăvara și vara nu putea să mai stea trează la fel de netulburat ca în perioada aceasta, căci amurgul mă va goni deja în pat; însă acum, în nopțile astea lungi și invariabile, lumea uită de mine, chiar dacă eu n-o uit.

În plus, am lucrat atât de jalnic¹⁶⁴ că nici nu merit să dorm și ar trebui de fapt să fiu condamnat să-mi petrec restul nopții uitându-mă pe geam. Înțelegi, iubito, ce înseamnă să scrii prost și cu toate astea să trebuiască să scrii dacă nu vrei să te lași pradă unei disperări totale? Atât de groaznic trebuie ispășită fericirea de a scrie bine! Să nici nu fiu cu adevărat nefericit și să nu simți netocitul ghimpe al nefericirii, ci să privești în jos spre caietul ale cărui pagini se umplu la nesfârșit cu lucruri pe care le urăști, care-ți provoacă dezgustul sau cel puțin o indiferență posacă, dar pe care trebuie totuși să le așterni pe hârtie ca să trăiești. Ptiu, drace! De-aș putea să distrug măcar paginile pe care le-am scris în ultimele patru zile, ca și cum n-ar fi existat niciodată!

Dar așa se spune „bună dimineața”? Astfel îți întâmpini iubita când se trezește într-o duminică frumoasă? O întâmpini însă tocmai așa cum ești, cu siguranță nici tu nu vrei altfel. Dar eu sunt mulțumit dacă nu ți-am alungat de tot somnul cu tânguiala mea și ai să-l regăsești. Iar ca bun rămas îți mai spun că situația se va îndrepta, precis, o spun cu toată certitudinea, și că nu trebuie să-ți faci deloc griji. Totuși, nu pot fi dat afară din scris din moment ce m-am gândit de mai multe ori să rămân în miezul lui, unde este cel mai cald.

Acum însă niciun cuvânt în plus, numai sărutări și mai cu seamă multe, iar asta dintr-o mie de motive: pentru că este duminică, pentru că sărbătorirea¹⁶⁵ a trecut și e vreme frumoasă, sau poate fiindcă-i vreme rea, fiindcă scriu prost și sper că voi scrie mai bine, pentru că știu atât de puține despre tine și doar prin sărutări se mai pot afla lucruri serioase și pentru că, în definitiv, ești foarte somnoroasă și nici n-ai cum să te aperi.

Noapte bună! Duminică plăcută!

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 noiembrie 1912, sâmbătă

30.XI.12

Iubito, pretutindeni trebuie să mă gândesc la tine; de aceea-ți scriu aici, pe masa șefului meu¹⁶⁶, căruia tocmai îi țin locul. Ce bucurie mi-ai făcut astăzi, când am primit o scrisoare lungă și două cărți poștale! De altfel, este curată nebunie, ultimele au ajuns din nou mai târziu decât epistola de vineri noaptea, scrisă ulterior. Eram (acum m-a cam speriat apelul telefonic al directorului¹⁶⁷, aproape ca i-a reușit), așadar, mă aflu în un debit de tutun ca să cumpăr timbru pentru scrisoarea pe care o vei primi duminică dacă are să vrea poșta (iubito, se pierd într-adevăr scrisori sau sufăr eu de mania persecuției?), și tocmai atunci iată-l lângă mine pe poștașul nostru; deasupra se găsea scrisoarea ta, pe care i-am smuls-o cu atâta forță încât i-am pus în pericol tot pachetul de scrisori.

Ce pregătiri grandioase faceți voi! Poate primesc de ndată programul festiv¹⁶⁸. Ce discuție a fost despre baletul rus? Apare-n spectacolul de gală?¹⁶⁹ Te rog, nu te neliniști din pricina mea, mă simt destul de bine, măcar nu plâng și nu mă arunc pe șezlong, dar îmi fac griji că toate astea ți se ntâmplă ție. Știi, există sanatorii atât de frumoase în lumea largă. Despre ele trebuie să-ți scriu cât de curând. Explică-mi de ce partenerilor tăi de joc le este milă de tine și te scuză sub pretextul nervozității tale; totuși, nu ești nervoasă mereu și din cauza pregătirilor pentru sărbătorire toți ar trebui să fie nervoși, iar oamenii nervoși nu cunosc mila. Stai liniștită, e nobilă ideea ta că fiecare dintre noi trebuie să fie calm ca să-l menajeze pe celălalt; fără să-mi dau seama, eu procedez așa încă de mult, dar izbutesc atât de rar; din agitația ta observ cât de rar reușesc. Am deplină încredere în tine, nu mă-nțelege greșit! Cum aș putea să iubesc pe cineva și să trăiesc mai departe fără a avea încredere în persoana respectivă? Însă răul vine din partea mea, numai din partea mea, și tocmai atunci el se extinde și te sperie. Uneori mă gândesc că, dacă ne unim amândoi împotriva lui, el n-ar putea să ne țină piept; dar apoi mă răzgândesc.

Acum însă trebuie realmente să mă opresc, un șef n-are voie să-i scrie iubitei. În departamentul nostru sunt aproximativ 70 de funcționari; dacă toți ar lua exemplul șefului, așa cum se și cade, ar rezulta niște situații îngrozitoare.

Ce mai face domnișorica Brühl? Cartea mea poștală i-a dat bătăi de cap? Sau nici n-a primit-o până la urmă, ceea ce mi se pare cel mai probabil, dacă mă iau după vechiul meu punct de vedere.

În anexă îți trimit o invitație la o seară de lectură. Voi citi povestioara pe care ți-am dedicat-o¹⁷⁰. Tu vei fi acolo chiar dacă rămâi la Berlin, crede-mă! Pentru mine are să fie un sentiment ciudat să apar în societate cu povestirea ta, deci într-o anumită măsură împreună cu tine. Istorisirea este tristă și dureroasă, iar lumea n-are să-mi înțeleagă voioșia afișată în timpul lecturii.

Franz

Iubito, să mă ia dracu'! În zăpăceala din timpul nopții cred că am expediat pe adresa ta de la birou scrisoarea de duminică, destinată s-ajungă acasă la tine. Nu îndrăznesc să-ți trimit expres această scrisoare pe adresa de-acasă. Nu prea sunt speranțe să mai sosească duminică. În orice caz, poșta are o bună ocazie să se remarcă. Iartă-mă!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 noiembrie/1 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

1.XII.12

Iubită Felice, după terminarea luptei cu povestioara mea¹⁷¹ — o a treia parte, dar acum, fără nicio îndoială, ultima (scriu așa de nesigur și cu atâtea greșeli¹⁷² până când mă obișnuiesc cu lumea reală), a început să se așeze — trebuie neapărat, iubito, să-ți mai spun „noapte bună“, cu toate că voi expedia această scrisoare abia mâine seară. Mă sperie, iubito, felul în care mă agăț de tine; fac un păcat, îmi spun neconținut — tu, iubito, să nu spui asta nicidecum —, și totuși nu pot să renunț la el. Mă tem că, dacă aș fi cu tine, nu te-aș lăsa niciodată singură — deși, pe de altă parte, dorința mea de a fi singur este permanentă — și am suferi amândoi, dar aceasta ar fi, bineînțeles, o fericire pe care nicio suferință nu o plătește prea scump.

Despre camera ta știu încă atât de puțin, iubito, iar dacă vreau să te urmez cu gândul într-acolo, nu mă descurc și rămân puțin în gol. Când rememorez în această direcție scrisorile tale, nu găsesc menționată decât „o nostimă masă de scris“, pe care o înlocuiești însă adesea cu patul, apoi au mai fost pomenite cândva, într-o noapte furtunoasă, niște jaluzele, caseta pentru scrisori este cu siguranță tot acolo și, în fine, cărțile, printre care ai scotocit odată și ai descoperit fotografia ce mi-e dragă. (Cine știe dacă nu se vor fi găsit acolo și alte poze? Precum ai fost fotografiată totuși de mai multe ori în copilărie și, de asemenea, după ce ai împlinit 12 ani. Unde se adună câteva fete, se fac totuși fotografii în grup, asta este absolut inevitabil.)

Nu, nimic în plus, astăzi am ceasul în buzunar, este trei fără un sfert (din nou am ajuns la masa de scris abia după ora 12) și de astă dată voi merge, trebuie să merg la culcare mai devreme decât tine. Ah, ce te distrezi, te văd dansând cu procuristul Salomon¹⁷³, apoi cu domnul care scrie poezii, pe urmă cu toți cei 6 domni care s-au strâns în jurul mesei tale ieri, când îmi scriai. La jubileul firmei vor fi sosit și cei 2 reprezentanți de la Copenhaga, deși asta nu e foarte probabil, și dansează și ei. Numeroasele voastre dansuri mă amețesc de tot. Fără îndoială, toți dansează mai bine decât mine. Dacă m-ai vedea dansând, ai ridica brațele spre cer! Dar dansași, eu mă duc la culcare și, folosind puterea viselor — dacă așa va vrea Dumnezeu —, am să te trag domol spre mine, iubito, din toată învâlmășeala dansului și-n ciuda tuturor.

Nicio scrisoare, Felice, nici aici, nici la birou (m-am gândit chiar la minunea faptului că amândoi suntem împrăștiati), dar tocmai vineri au fost repetiții interminabile și renunțând, ce-i drept, cu de-a sila la scrisoarea ta, am contribuit și eu la reușita sărbătoririi voastre. Numai să nu-ți fi consumat toată energia la repetiții și să nu fi fost prea obosită la festivitate!

Astăzi mi se răpește o după-amiază întreagă: niște rude, o seară de lectură cu Eulenberg¹⁷⁴ (știi ceva despre el?) și alte drumuri mărunte de colo-colo. N-are să iasă nimic, sunt împrăștiat, iar strigătele din camera alăturată (se alcătuieste lista invitaților la nuntă¹⁷⁵, fiecare nume — un pipăt) mă lasă total insensibil.

Cum îți petreci duminica? Fără-ndoială, a început fericit cu spaima provocată de mine. A trebuit totuși să-ți trimit expres scrisoarea, n-am avut încotro. Dacă a fost o prostie, iartă-mă! Dacă a fost oportun, nu-i meritul meu. Nu știu cum este bine să procedez. Până la urmă m-am întrebat ce aș alege: scrisoarea către tine, împreună cu spaima și neplăcerile, sau absența scrisorii și liniștea — firește, atunci nu mi-a mai rămas altceva de

făcut decât să alerg la poștă. De altfel, acum suntem cel puțin chit: tu ai scrisoarea care te-a speriat, iar eu n-am primit niciuna. Oricum, cred că trebuie să ne păstrăm complet nealterată dragostea, dincolo de niște scrisori pierdute, care au luat-o razna. Dacă n-ai nimic împotriva, asta reprezintă pentru mine o poruncă intimă. Rămâi cu bine, iubito, și caută acum să te destinzi, fără să te mai gândești la firmă, la familie și la mine, întinde-te pe șezlong după pofta inimii, piesele astea de mobilier sunt făcute să trândăvești, nu să plângi. Cel puțin așa consideră

al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 decembrie 1912, duminică

1.XII.12

Iubito, doar câteva cuvinte, este târziu, foarte târziu, mâine am mult de lucru, acum m-am cam aprins în sfârșit cu povestioara mea¹⁷⁶, bătaile inimii mă tot îndeamnă să înaintez, însă, oricât de bine ar merge, trebuie să ncerc s-o părăsesc, iar pentru că asta va fi o treabă grea și vor mai trece niște ore până să-mi vină somnul, sunt nevoit să mă duc degrabă în pat.

Iubito, duminica ți-am consacrat-o aproape în întregime, cu toate gândurile ei fericite și nefericite. Ce iute mi-a devenit indiferență lectura lui Eulenberg și cât de repede mi-ai umplut iarăși sufletul! Am plecat îndată și singura plimbare pe care am făcut-o m-a dus la gară, unde am expediat scrisoarea. Iubito, încă ești a mea, încă sunt fericit, dar cât mi se mai îngăduie să fiu astfel? O spun, iubito, fără urmă de neîncredere. Dar îți stau în drum, te împiedic, cândva va trebui totuși să mă dau la o parte și numai dimensiunea egoismului meu va stabili dacă asta se va întâmpla mai devreme sau mai târziu. Și am impresia că nu voi putea s-o fac niciodată vorbind deschis și bărbătește; în asemenea momente mă voi gândi mereu la mine și, cu toate că ar fi de datoria mea, nu voi izbuti nicicând să trec sub tăcere adevărul că mă consider pierdut dacă te pierd. Iubito, fericirea mea pare atât de aproape, se află la doar 8 ore distanță de mers cu trenul, și este totuși cu neputință și de neînchipuit.

Nu te speria, iubito, de această eternă revenire a acelorași tânguiuri, ele nu vor fi urmate de o scrisoare precum aceea în care am izbucnit atunci; trebuie neapărat să te mai văd o dată și să stau cu tine mult, cât mai mult, fără ca niște ceasuri să măsoare timpul — o fi posibil la vară sau chiar la primăvară? Dar sunt seri când simt nevoia să mă plâng de unul singur, căci e prea greu să sufăr în tăcere.

Iubito, eu aș spune și ceva amuzant, însă nimic firesc nu-mi vine-n minte; pe ultima pagină la care povestirea mea a rămas deschisă, mai plâng toate cele patru personaje, sau cel puțin sunt în cea mai tristă dispoziție. Dar la 10 va sosi precis o scrisoare amuzantă și pentru ea merit încă de-acum o sărutare. Cu ea pe buze plec la culcare.

(probabil anexat acestei scrisori)

Fii așa de drăguță, iubito, și uită-te pe un stâlp pentru afișaj dacă nu joacă pe undeva evreii¹⁷⁷ și-n primul rând la ce adresă ar putea ajunge o scrisoare pentru Löwy al meu. Mi-a scris din nou plângându-se de sine, dar și de mine, fiindcă nu i-am mai scris. Din păcate, am pierdut plicul și acum nu-i știu adresa.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 decembrie 1912, luni

2.XII.12

Iubito, deci minunea împrăstierii amândurora, sprijinită de neglijența poștei, a devenit realitate și am primit abia acum, la birou, scrisoarea ta destinată pentru duminică. Este o scrisoare mai veche, de vineri noaptea. Sper că totul a mers bine¹⁷⁸.

Așadar, rămâi de Crăciun la Berlin? Vor veni rude, se vor face vizite, are să se danseze, vei trece dintr-o societate în alta — așa vrei tu să te odihnești? Fiindcă ai totuși atâta nevoie de odihnă, iar musafirii vor constata că arăți rău. De altfel, sâmbătă s-au făcut fotografii¹⁷⁹ și voi vedea în curând cât de gravă e situația ta.

Călătoria mea de Crăciun a devenit și mai problematică întrucât nunta soră-mii¹⁸⁰ a fost amânată pe 25 și amenință să-mi strice toată vacanța programată de Crăciun; deși se ține în familie, nunta va reuni foarte multă lume. Dar și tu vei primi vizite, ceea ce-mi blochează probabil accesul la Berlin. Iar în altă parte unde să mă

dece? De altfel, îmi mai rămâne timp și deci o speranță.

Măcar de-aș primi vești mai bune în legătură cu starea sănătății tale! În seara aceea arătai totuși atât de proaspătă, erai chiar roșie în obraji și păreai indestructibilă. Dacă te-am îndrăgit încă de-atunci? Nu ți-am scris deja? În prima clipă mi-ai fost indiferentă, într-un mod cu totul surprinzător și de neînțeles; și poate de aceea familiară. Am luat-o ca pe un lucru firesc. Abia când ne-am ridicat de la masa din sufragerie, am observat cum spaimă cum a trecut timpul, cât de trist era acest fapt și cât de tare trebuie să ne grăbim, dar nu știam în ce fel și în ce scop. Însă deja în camera în care se afla pianul — tocmai când fugeai să-ți aduci pantofii — am făcut la sfârșit, pentru toată lumea, o remarcă idioată: „Îmi plac suspinele dumneavoastră“ (pe-atunci îți mai ziceam „dumneavoastră“); și spunând asta, m-am ținut bine de masă.

Cât de departe e seara aceea de întrebarea mustrului tău în legătură cu dragostea ta nefericită! Iar cum îmbujorarea este o confirmare, ea ar avea în acest caz următoarea semnificație, chiar dacă tu n-ai trebui s-o știi: „Da, el mă iubește, dar asta-i un mare ghinion pentru mine. Deoarece el crede că, iubindu-mă, are voie să mă chinuiască și exploatează la maximum acest drept imaginar. Aproape-n fiecare zi sosește o scrisoare în care sunt torturată până la sânge și pe urmă primesc, ce-i drept, o a doua, care vrea s-o facă uitată pe prima. Dar cum ar putea fi ea uitată? Vorbele lui rămân întorcedauna învăluite-n mister și n-ai cum să obții de la el un cuvânt spus cu franchețe. Probabil că nici nu se poate scrie ceea ce are de spus, dar atunci să-ncețezi cu asta, pentru numele lui Dumnezeu, și să scrie ca un om rațional. Cu siguranță nu vrea să mă tortureze pentru că mă iubește peste măsură, asta o simt, însă nu trebuie să mă mai chinuiască și să-mi stea în drum în așa fel încât iubirea lui să mă facă nefericită“. Iubită oratoare, mi-aș da viața pentru tine, dar la chinuri nu pot renunța.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2/3 decembrie 1912, luni/marti

3.XII.12

O scrisoare minunată și lungă, exagerat și nemeritat de lungă! Iubito, mi-ai făcut o bucurie. Iar înăuntru, poza care la început pare ciudată, fiindcă ești într-o poziție și într-un mediu cu care nu sunt obișnuit; însă cu cât mai uit mai mult la fotografie, cu atât descifrez chipul iubit până ce acum, când stă-n lumina lămpii de pe masa de scris, așadar ca în lumina soarelui de-atunci, îmi dă iluzia că aș putea sărută mâna sprijinită pe marginea bărcii, ceea ce și fac. Probabil că atunci arătai mai bine decât astăzi; în rest însă, aveai o figură extrem de posacă, poate numai din cauză că te simțeai bine. Ce țineai în mână? O gentuță ciudată? Și cine ți-a pus frunzele la cingătoare? Cu câtă prudență și neîncredere mă privești, de parcă ai avea o vagă viziune a celui spirit rău care te va bântui peste patru ani. Erai și prea serios îmbrăcată pentru o simplă excursie, la fel și fratele tău¹⁸¹. Că fratele tău este frumos mi s-a mai spus. Pe lângă el, eu voi fi arătând ridicol de tânăr, deși sunt probabil mai în vârstă. Iar în poză are abia 25 de ani. Pesemne că ești foarte mândră de el.

Și-acum mi se vor oferi și alte poze, iubito, trebuie să-ți respecti promisiunea. După plic nu-ți dai seama, iluzii și cum ar fi doar o scrisoare (unele scrisori ajung deschise de-a dreptul, totul depinde de modul în care e făcut plicul), dar înăuntru iată o fotografie și din el te strecori chiar tu, așa cum mi te vei înfățișa odată, în niște zile mai frumoase, când vei coborî din vagonul trenului. Până și această poză făcută cu lumină de magneziu îmi aparține deja, iubito, fie pentru un timp, fie de-a pururi, oricum ar fi ieșit ea. Pentru a-ți înlătura orice dubiu (nu spre a-ți trezi vreunul), îți trimit o fotografie a mea, făcută tot cu lumină de magneziu. E destul de respingătoare, dar nici nu-ți era destinată ție, ci autorizației mele de control pentru scopurile instituției, și este făcută în urmă cu vreo doi-trei ani. În realitate nu am o figură schimonosită, privirea mea vizionară se datorează numai luminii de magneziu, iar gulere înalte nu mai port de mult. În schimb, costumul e tot același pe care l-am amintit de mai multe ori (spunând că-i unic, exagerez, firește, dar nu prea tare) și-l port și astăzi cu voioșie, la fel ca odinioară. Am făcut senzație cu el până și-n teatrele berlineze, unde am avut locuri privilegiate, chiar în fața, la niște spectacole date în săli mici, și tot în el am dormit sau am moșăit câteva nopți pe băncile vagoanelor de tren. Costumul acesta îmbătrânește odată cu mine. Desigur, nu mai e la fel de frumos ca în poză. Cravata este o piesă de lux pe care am adus-o de la Paris, și nici măcar din cea de-a doua călătorie pe care-am făcut-o acolo, ci din prima; momentan nici nu pot socoti câți ani au trecut de-atunci¹⁸². Întâmplător port această cravată chiar și-acum, când scriu. Îmbătrânește și ea. Una peste alta, te rog doar să nu te sperii de poză. Am o singură

fotografie reușită, și dată mai recentă (reușită este numai poza care-l înfățișează pe cineva așa cum vrea el să arate, dacă nu se mai poate altfel), dar ea este înrămată, alături de alte fotografii de familie. Voi comanda însă una pentru tine, dacă este posibil; țin atât de mult să fiu în mâna ta, cel puțin ca poză, vreau să spun în mâna ta reală, căci în cea imaginară sunt de mult.

Asta am scris seara; acum e noapte, și anume este momentul când noaptea e cea mai adâncă. Iubito, nu m-am comportat exemplar, deși ieri n-am primit nicio scrisoare? Legătura noastră mi-a insuflat atâta încredere în tine de parcă ai fi stat lângă mine și ai fi avut doar una dintre zilele tale de tăcere. Altminteri, tu nici n-ai asemenea zile triste fiindcă în mod cert te stăpânești incomparabil mai bine decât mine, în ciuda plânsului – singurul tău cusur, care, de altfel, reprezintă o teribilă ispită să te strâng degrabă la piept. Gândește-te bine dacă ai suporta un om care în unele zile, și chiar în majoritatea lor, cade pur și simplu în sine și nu mai poate fi urnit din loc. Astfel de zile am avut des, în special cu o săptămână în urmă, nu știu dacă ți-ai dat seama de acest lucru din scrisorile mele (cam acum o săptămână!). Spune-mi în orice caz că ți-a scăpat asta și că sufăr de închipuirii. Mă va liniști s-o aud din gura ta, din care aștept toate deciziile în legătură cu mine.

Festivitatea voastră¹⁸³ a fost peste măsură de pompoasă. Nu știu din ce cauză, însă întreaga fabrică mi se pare total, dar total ireală, în ciuda tuturor contraargumentelor raționale, în ciuda mărturiei tale indubitabile și în pofida tuturor amănuntelor pe care le știu despre ea (tocmai s-a terminat hârtia de scris a corespondentului tău grozav de dezordonat și toți papetarii dorm¹⁸⁴). Poate din cauză că te-am înconjurat așa de strâns cu dorințe și speranțe care nu se potrivesc deloc cu activitatea unei firme reale, dar se potrivesc de minune cu cea a unei ireale. De aceea îmi și place atât să te aud povestindu-mi despre serviciul tău; dacă aș avea convingerea intimă că el constituie mediul tău, care te face să lucrezi, aș fi dezgustat. Voi primi vederi cu locul unde se află biroul? Dacă le primesc, vei primi, de exemplu, un raport anual al instituției noastre cu un referat al meu despre securitatea arborilor circulari portcuțit ai mașinilor de rindeluit! Cu ilustrații! Sau chiar un referat despre asigurarea atelierelor! Sau despre securitatea capetelor frezei! Iubito, te mai așteaptă atâtea bucurii.

Dar acum mă duc în pat. Căci în ultimul timp dorm prea puțin; de asemenea, mă plimb cam puțin, nu citesc nimic, însă uneori nu mă simt exagerat de rău. Mă joc cu gândurile, imaginându-mi vacanța de Crăciun, vacanța mare și anii ce vor veni. Când perspectiva devine mai sumbră, închid ochii. — Ca să nu uit, de-acum îți voi scrie, de regulă, *numai o dată pe zi*; mi se răpesc după-amiezele. Dar mi se dau sărutări. Așa suport totul.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 decembrie 1912, marți

3.XII.12

Iubito, doar două cuvinte. Alegerile noastre, despre care probabil ți-am scris, s-au terminat, timpul meu liber de la serviciu a trecut. Nu pot să te salut decât în grabă. De altfel, sunt cu totul încețoșat de o somnolență teribilă. Iubito, azi mi-ai făcut un dar minunat și scrisoarea ta de dimineață m-a tras spre tine ca o mână.

La revedere în noapte! E-atât de greu să te dezobișnuiești de cele două scrisori zilnice! Spune-mi un leac! Lasă-mă să ți-l cer cu sărutări și să-ți mulțumesc pentru el tot cu sărutări!

Al tău ca niciun alt om,

Franz

3.XII. 12

Rapoartele anuale pornesc; când le vei ști pe dinafară, vei primi altele.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 decembrie 1912, marți

3.XII.12

Iubito, probabil ar trebui s-o țin tot într-un scris până se termină noaptea. Asta mi-ar fi datoria, căci sunt aproape de sfârșitul povestioarei mele¹⁸⁵, iar înlănțuirea și înflăcărea acestor ore i-ar face incredibil de bine

alului respectiv. În plus, cine știe dacă am să mai pot scrie mâine, după seara de lectură¹⁸⁶ pe care acum o blestem. Totuși, mă opresc, n-am curajul să merg mai departe. Din cauza scrisului cu care, oricum, nici nu prea mă îndeletnesc în mod regulat, m-am transformat dintr-un funcționar deloc exemplar, dar utilizabil pentru unele treburile (deocamdată, funcția mea este de redactor de acte), într-o spaimă a șefului meu. Cu siguranță, pe masa mea de scris de la birou n-a fost niciodată ordine, însă acum ea e plină până sus de un maldăr de hârtii și acte îngrămădite brambura și momentan nu știu decât ce se află deasupra, dar bănuiesc că dedesubt sunt numai lucruri îngrozitoare. Câteodată am impresia că aud cum sunt măcinat de-a dreptul, pe de o parte, de scris, iar pe de alta, de munca de la birou. Pe urmă vin și perioade în care echilibrez cât de cât cele două activități, mai ales după ce am scris prost acasă, însă mi-e teamă că treptat îmi voi pierde această capacitate (nu cea de a scrie prost). Uneori, când sunt la birou, arunc în jur priviri pe care anterior nimeni nu le-ar fi considerat cu puțință într-un birou. Dactilograful meu este singurul care știe să mă trezească delicat în asemenea momente. Fără doar și poate, acum, de când ne îndrăgim în tihnă, scrisorile tale mă ajută și ele să trăiesc; cineva, și nu doar o persoană oarecare, ci iubita are grijă de mine; atunci mă desprind brusc de scrisorile tale și, simțindu-mă mai bine, mă apuc de lucru. Dar totuși, totuși...

Astăzi ți-am scris așa de puțin și aveam să-ți spun atâtea! Ce frumos stai în sala de mostre! Însă lipsește biroul tău. Nu, despre lucrurile pe care mi le-ai trimis azi va trebui să te trag de limbă luni în șir, foarte răbdătoare Felice. Înainte de toate, explică-mi puțin cele două aluzii la tine! Prima se referă probabil la impresionismul tău. Dar a doua, cu literatura și carnea congelată? Doamne, cum te cunosc toți oamenii ăștia, de la Salomon până la Rosenbaum¹⁸⁷, cum te pot vedea ei zilnic, cum merg ei cu tine în mașină și nu trebuie decât să apese cineva butonul din cabinetul direcțiunii ca tu să vii în fugă. Iubito, iubito, unde-i clopoțelul care te cheamă la mine? Te copleșesc cu sărutări. — Și-acum punct. Dacă povestirea mea nu mă va lăsa să dorm, îmi vei aduce somnul făcându-mă să visez. Ieri, când am stat în iarbă cu tine, am pus la cale o ședere a noastră la țară.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 decembrie 1912, miercuri

4.XII.12

Slavă Domnului, iubito, că ești mai calmă la sfârșitul scrisorii tale; altminteri, n-aș fi știut ce să mă fac cu autoimputările. În schimb, acum îți promit, atât cât pot eu — și spre a-ți confirma și mai bine acest lucru, aș vrea să am gura domnișoarei Brühl, care te-a sărutat în timp ce scriai —, deci îți făgăduiesc (iar pentru solemnitatea momentului scriu fiecare literă separat) că nu te voi mai chinui niciodată cu scrisorile, ci îmi amân plăcerea până când vom fi împreună; atunci voi îndrepta imediat și cât se poate de bine toate nelegiuirile, și nu doar atât de primitiv și de târziu cum le dregi o scrisoare ulterioară.

Chiar tu spui că nu vreau să te chinuiesc; e-adevărat, tu ești eul meu, iar pe el îl mai chinuiesc din când în când, asta-i face bine, însă tu ești eul meu cel mai profund și mai sensibil, pe care, bineînțeles, aș dori să-l protejiez cu orice preț și să-i asigur deplină liniște. Dar oricâtă bunăvoință aș avea... probabil că în mâna mea condeiul merge de unul singur pe căi greșite.

Iubito, iertare, și-ncepând de-acum, scrisori liniștite, așa cum se cade să scrii când i te adresezi iubitei pe care vrei s-o mângâi, iar nu s-o flagelezi.

Chiar și aseară am exagerat, din câte-mi dau seama. Dar cam așa stau lucrurile la serviciu. Și aici stau ca un prăpădit, însă după ce am primit și am citit scrisoarea ta, mă ridic precum un uriaș și trec aidoma unui funcționar zelos la mașina de scris ce m-așteaptă, mă-ndrept spre ea de parcă tu m-ai conduce într-acolo și mi-ai fi promis drept răsplată o sărutare în cazul că am să lucrez bine. Nu fi tristă, iubito! Ai reușit deja să mă faci fericit — abia acum, când nici n-ai vrut asta. Adio, iubito! Oare astăzi nu pot deloc să-mi iau rămas-bun? Iar acum, haide la mașina de scris! De altfel, această ultimă scrisoare este a doua pe ziua de azi; de-acum încolo nu vei mai primi decât una. Urmează explicațiile. Astăzi nu mai plec de la tine, iubito. Retrage-ți mâna dacă sunt atât de smintit.

Franz

Ah, iubito, mi-ești nesfârșit de dragă! Acum e-ntr-adevăr prea târziu pentru povestioara mea¹⁸⁸, după cum am bănuț cu teamă; ea va rămâne neisprăvită și va privi țință spre cer până mâine noapte, dar pentru tine, Felice, doamnă copilăroasă, tocmai acum este singurul moment potrivit și așa va fi mereu. Iau telegrama ca pe o sărutare și-atunci ea are un gust bun, mă înveselește, mă face mândru și trufaș. Dar ca felicitare, iubito? Oricare altă seară este mai importantă decât cea de azi, care a contat totuși doar pentru plăcerea mea¹⁸⁹, pe când celelalte seri sunt destinate eliberării mele. Fiindcă am o plăcere diabolică, iubito, să citeșc în fața ascultătorilor; când zbier în urechile lor pregătite și atente, biata mea inimă se simte atât de bine. Dar chiar am răcnit la strașnic și am îndepărtat pur și simplu dintr-o suflare muzica venită din sălile alăturate, care căuta să mă scutească de osteneala lecturii. Știi, nimic nu-ți dă o stare fizică mai plăcută decât să le comanzi oamenilor sau cel puțin să crezi în ordinele tale. Când eram copil — acum câțiva ani eram încă —, îmi plăcea să visez că mă aflu într-o sală mare, plină de oameni, și că — înzestrat totuși cu ceva mai multă forță în glas și mai multă putere sufletească și intelectuală decât aveam în acel moment — le citeșc acolo, fără întrerupere, *L'Éducation sentimentale* în întregime, atâtea zile și nopți cât se va dovedi că-i necesar, firește, în franceză (o, vai de pronunția mea!), de-au să răsună pereții. Ori de câte ori am vorbit, și probabil că este chiar mai bine să vorbești decât să citești în public (însă asta mi s-a întâmplat destul de rar), am simțit această înălțare și nici astăzi n-am regretat-o. E singura plăcere întrucâtva publică pe care mi-am permis-o de vreo trei luni încoace — iar pentru asta trebuie să fiu iertat. Realmente, nu prea am mai vorbit cu alții în acest răstimp. Doar cu unicul Stoessl¹⁹⁰; cu Schmitz al tău ar fi trebuit să mă întâlnesc acum vreo două săptămâni, dar m-am întins pe pat și-am adormit¹⁹¹ — aproape nimic altceva decât relația cu tine mă ademenea către el. Îl cunoști pe Stoessl? Este un om încântător, creativitatea umană i se citește într-adevăr pe chip; altminteri, figura sa, cu o puzderie de vinișoare și un nas coroiat, ar putea aparține și unui măcelar evreu. (Așteaptă, îi caut poza într-un catalog și o anexez imediat.)¹⁹²

Acum sporovăiesc cam dezlănat, dar față de cine altcineva s-o fac dacă nu mi-e îngăduit față de tine, iubito? De altfel, vorbăria mi se trage cu siguranță tot de la lectura din seara asta, ale cărei resturi mi-au rămas încă pe vârful degetelor. Pentru că voiam neapărat să am la îndemână ceva trimis de tine, dar nimic care să bată la ochi, luasem cu mine fotografia de la festivitatea voastră¹⁹³ și-mi propusesem ca în timpul lecturii să-mi las mâna sprijinită pe ea calm și astfel, recurgând la cea mai simplă vrăjitorie, să fiu susținut de tine. După aceea însă, când povestirea mi-a trecut în sânge, am început mai întâi să mă joc cu fotografia, iar pe urmă s-o presez și s-o îndoi, fără să-mi mai dau seama ce fac. Bine că în locul ei n-a fost mâna ta scumpă! Altminteri, precis n-ai mai fi putut să-mi scrii mâine, iar pentru mine ar fi fost o seară mult prea costisitoare. Dar tu nici nu-ți cunoști povestioara¹⁹⁴. E cam brutală și absurdă și n-ar însemna nimic dacă n-ar conține un adevăr lăuntric (ce nu poate fi constatat niciodată de toată lumea, ci trebuie să fie admis sau contestat iar și iar de către fiecare cititor sau ascultător în parte). Totodată, are o sumedenie de greșeli, ceea ce este greu de imaginat dacă ținem cont de dimensiunile ei reduse (17 pagini dactilografate), și nu știu absolut deloc cum voi ajunge să-ți dăruiesc o asemenea creație, cel puțin foarte îndoielnică. Însă fiecare oferă doar ce are: eu povestioara, cu mine pe post de breloc, tu darul uriaș al dragostei tale. Ah, iubito, ce fericit sunt datorită ție! Într-una dintre lacrimile care mi-au umplut ochii la sfârșitul povestirii dedicate ție s-au amestecat și lacrimile acestei fericiri.

Spune, cum să mai fiu demn de scrisoarea ta de azi, bunăoară, de a doua filă a ei, plină doar de caznele la care te-am supus ca un nelegiuit? Cât de ușurat am răsuflat când te-ai mai liniștit un pic, pe măsură ce ai scris la treia foaie, unde amintirile te poartă către călătoria aceea încă neumbrită de mine¹⁹⁵. Vezi dar cum se petrec lucrurile cu noi, oamenii: tu te plângi că ai plecat din Praga fără să te conducă nimeni la gară, iar eu — cel puțin așa cred astăzi, când rememorez faptele —, eu aș fi vrut să te însoțesc tot drumul stând pe scara vagonului, pentru a putea vedea în compartimentul tău. (Totuși, asta-i o nebunie, fiindcă aș fi putut să urc liniștit, dar în noaptea îngrijorător de profundă care s-a lăsat deja, până și cel mai greu lucru făcut pentru iubită pare să nu fie îndeajuns de dificil.) Chiar acum îmi amintesc că într-una dintre ultimele tale epistole ai scris la un moment dat „ție” în loc de „mie”. De-ar deveni cândva realitate greșala asta! (Gata, liniște, îmi țin gura!) — Așadar, te-am prins cu filiala, să nu negi cătuși de puțin! De fapt, n-aveți nicio filială la Praga. Firește, am descoperit de mult firma Adler și de fiecare dată când am trecut prin dreptul ei, am scuipat, deoarece mă gândeam ca ar fi concurentul vostru; la fel fac și-n fața magazinului unei anumite Gramophone Company¹⁹⁶. În trecută fie spus,

mi-a fost urmat sfatul și se deschide pe Friedrichstraße un salon cu gramofone? Dacă rentează, ulterior ar mai putea fi deschis unul undeva în Vest. La Paris, în mijlocul încăperii ședea pe un scaun foarte înalt o doamnă impunătoare, care nu avea altceva de făcut decât să schimbe cu o mână banii clienților în jetoane. Ce-ar fi dacă ai primi acest post, ca inițiator a afacerii la Berlin? Spun asta numai pentru că atunci ai putea să-mi scrii toată ziua, cu cealaltă mână, de care n-ai nevoie la serviciu. Iubito, ce trăsnăi mai născocеște dorul de tine! Iubito, mă întristez de tot când mă gândesc la mine. Dacă aș fi adunat toate orele în care ți-am scris și le-aș fi folosit pentru o călătorie la Berlin, aș fi fost de mult la tine și te-aș fi putut privi în ochi. Iar în loc de asta, eu umplu scrisorile cu nerozii, de parcă viața ar fi veșnică și n-ar dura cu nicio clipă mai puțin.

Nu, acum nu voi mai scrie, mi-a pierit tot cheful, mă duc la culcare rostindu-ți numele: Felice, Felice, acest nume care poate tulbura sau liniști totul. Noapte bună și vise plăcute, cum se spune pe la noi. Mai am o întrebare: cum scrii în pat? Unde pui călimara? Ții hârtia pe genunchi? Eu n-aș putea; și-n plus, scrisul tău este mai sigur decât al meu când stau la birou. Și plapuma ta nu se alege cu nicio pată de cerneală? Iar biata, sărmana spinare ce zice? Apoi, fără doar și poate, îți strici ochii drăgălași.¹⁹⁷ Și invers decât în China, aici bărbatul e cel care vrea să-i ia lumina prietenei lui.¹⁹⁸ Însă pentru asta el n-are mai multă minte decât învățatul chinez, retras în odaia lui (în literatura chineză, un asemenea învățat este mereu luat în răs și respectat deopotrivă), întrucât, deși el nu vrea ca iubita să-i scrie noaptea, totuși smulge cu lăcomie din mâna poștașului tocmai epistolele și scrie-n timpul nopții.

Acum rămâi cu bine, iubito, îți dau o ultimă sărutare. Mă iscălesc aici,

Franz,

și sunt singur. Dar nu sunt singur când mă gândesc că am voie să te mai sărut și după ce am pus semnătură. Iubito, dacă vreodată, când ne vom întâlni cu-adevărat, mă voi despărți de tine la fel de greu ca acum, atunci vei înțelege că suferința pe care ți-am provocat-o cu scrisorile mele n-a fost decât un fleac pe lângă neplăcerile adevăratei relații cu mine. Adio, iubito! Noua epistolă, care începe de la ultima mea semnătură, cere noi sărutări și le primește-n gând.

Deci azi nu mai urmează nicio scrisoare.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 decembrie 1912, joi

5.XII.12

Iubito, numai salutări și mulțumiri pentru descrierea camerei tale. Mai lipsește doar peretele din spate; probabil acolo este încă o ușă. Ai multe cărți?¹⁹⁹

Să nu-ți fi scris în legătură cu alegerile? Ba da, ba da. Pesemne într-una dintre numeroasele scrisori care s-au pierdut. Acum îmi amintesc, de exemplu, că m-am plâns față de tine că scrisorile tale trebuie sortate mai întâi din enorma corespondență electorală și cât de mult durează acest lucru. Sunt alegeri pentru consiliul nostru de conducere; ele dau multă bătaie de cap deoarece aleg toți întreprinzătorii asigurați la noi (aproximativ 200 000) și toți muncitorii (circa 3 000 000). Anul ăsta m-am ferit de sarcinile în cauză, iar restanțele mele s-au putut acumula cam neobservate. Dar acum a și început să țipe ici-colo câte ceva.

Iubito, să nu negi, în poză îți par destul de bizar. Chiar dacă tu nu vrei să recunoști acest fapt, scrisoarea pe care mi-ai trimis-o depune mărturie împotriva ta. Cel puțin dacă o citești suspicios, cum mărturisesc că am procedat eu de data asta. Ce să fac? Așa arăt și gata. Poza-i proastă, dar îmi seamănă, în realitate arăt chiar mai rău. Este făcută cu doi ani în urmă, însă aspectul meu copilăresc e aproape neschimbat, deși am început să am câteva riduri respingătoare, fiindcă stau treaz noaptea. Te vei putea obișnui, iubito, cu o asemenea fotografie? Și cum aiare voie să te sărute omul ăsta, ori trebuie să se iscălescă fără sărutări? Și gândește-te bine, în definitiv poza este încă suportabilă, dar când are să apară însăși persoana respectivă... — Până la urmă vei fugi de omul ăsta. Gândește-te bine, nu l-ai văzut decât o dată, și asta la lumina gazului, fără ca atunci să-i acorzi prea multă atenție. El nici nu prea se arată la lumina zilei și de aceea a căpătat o înfățișare de-a dreptul nocturnă. Te-nțelege atât de bine. Dar poate te vei obișnui cu el, iubito, fiindcă, vezi, și eu, corespondentul pe care l-ai tratat așa de bine, a trebuit să mă obișnuiesc cu el.

Mai sus am exagerat totuși; scrisoarea ta e drăguță ca-ntotdeauna, dar în mine toanele tot urcă și coboară, iar astăzi a ajuns sus tocmai proasta dispoziție. Iartă-ne pe amândoi, pe corespondent și pe omul din fotografie, și lasă-ne să mai profităm de sărutări, prin dubla noastră făptură! Iubito, adio, eu sunt absolut liniștit, fi și tu și

gândește-te la mine cu drag!

Al tău, Franz

Aceasta este realmente a doua și ultima scrisoare de azi. Dumnezeu, mă amenință iarăși o călătorie!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 decembrie 1912, joi/vineri

din 6 spre 7.XII.12200

Plângi, iubito, plângi, acum este timpul să plângi! Eroul povestioarei mele²⁰¹ a murit cu o clipă în urmă. Dacă te consolează, află că a murit destul de senin și împăcat cu toată lumea. În sine, povestirea nu-i gata încă, dar acum nu mai am cu-adevărat chef de ea și amân finalul pe mâine. Este și foarte târziu și am avut destul de lucru ca să depășesc tulburarea de ieri²⁰². Păcat că unele pasaje ale povestirii sunt marcate clar de stările mele de oboseală, de alte întreruperi și de griji ce nu țin de ea; cu siguranță, aș fi putut s-o lucrez mai curat; asta se vede chiar și-n părțile drăguțe. Tocmai acesta este sentimentul care mă răscolește permanent: eu, cu forțele creatoare pe care le simt în mine și făcând cu totul abstracție de vigoarea și tenacitatea lor, eu însumi aș fi dus la bun sfârșit o lucrare mai curată, mai convingătoare, mai organizată decât cea de față, dacă aș fi avut condiții de viață mai favorabile. Acesta e un sentiment la care nicio rațiune nu ne poate face să renunțăm, deși, firește, numai și numai rațiunea are dreptate când spune că, de vreme ce nu există alte condiții decât cele reale, nu putem lua în considerație altele. Dar, oricare ar fi situația, mâine sper să isprăvesc povestirea, iar poimâine să mă arunc înapoi asupra romanului²⁰³.

Sărmana mea iubită, vrei să știi când ajung scrisorile tale, spre a te orienta în funcție de ele? Însă poșta este total imprevizibilă, chiar și cea austriacă; lucrează absolut improvizat, cam așa cum se-ntâmplă la petrecerile din timpul verii, când, trimițându-ne mesaje, ne jucăm farse. Prima ta scrisoare, expediată expres, a ajuns luni la ora 11, acasă la mine; a doua a sosit miercuri între 9 și 10, la birou; telegrama am primit-o acasă, la patru și jumătate după-amiaza (ar fi fost mai bine dacă ar fi venit mai târziu; poate că atunci m-aș fi trezit la timp, dar așa aș fi tot dormit și era să întârzii, am plecat abia la 9²⁰⁴); scrisoarea ta din tramvai — epistola pe care, iubită Felice, mi-o rezervasem pentru miercuri după-masă — a ajuns acasă la mine abia joi dimineață și, când mi-a fost înmănată la ora 3, mi-am dat seama din nou de cât de mult aparținem unul altuia, căci îmi trimisesese și telegrama cu intenția de a mă însoți la seara de lectură; într-adevăr, aproape că o și băgasem în buzunar, ca s-o iau cu mine, dar m-am răzgândit fiindcă nu voiam s-o păstrez în buzunar pur și simplu, ci s-o am în față, pe masa la care urma să citesc; totuși, ar fi fost prea bătător la ochi să procedez așa și, drept urmare, am preferat să iau cu mine fotografia.

Evident, despre biroul meu povestesc extrem de clar (deși nu garantez pentru asta), deoarece tu, iubito, înțelegi lucrurile atât de greșit. Nu avem 70 de departamente, ci în departamentul din care fac parte lucrează 70 de funcționari. Șeful acestui departament²⁰⁵ are trei reprezentanți, iar unul dintre aceștia sunt eu, și anume răspund, din păcate, tocmai de problemele cele mai importante sau, mai bine zis, cele mai neplăcute. Asta-i situația, iar ca s-o înțelegi și mai bine, omul așa de bizar din fotografie, dar lăuntric devotat ție ca nimeni altul, te sărută mult, mult.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 decembrie 1912, vineri

6.XII.12

Iubito, iarăși am fost un mare prostănac, un nătărău grozav, când mi-am făcut griji din pricina fotografiilor mele. Indiscutabil, trebuie să te fi obișnuit cu ea când te-ai plimbat de-a lungul căii ferate din oraș; altminteri, nu te-ai fi gândit la mine cu atâta dragoste. Poate că durerile de cap au fost doar o rămășiță a primului șoc.

Sau a scrisorii prea lungi pe care mi-ai trimis-o anterior. Ține minte: în cel mai bun caz merit să primesc de la tine scrisori dese, dar, orice aș face, nu mă simt cu adevărat demn de niște scrisori lungi. Mă uit în jur să

văd ce aş putea face ca să merit o scrisoare atât de lungă, precum cea cu descrierea călătoriei şi nu găsesc nimic. Nu-mi rămâne decât s-o citesc tremurând iar şi iar.

Din cauza celei scrisori în care-mi deplâng înfăţişarea, sunt şi acum speriat. Dumnezeu ştie cum vei râde de mine! Şi-n fiecare clipă mă tem că voi primi o telegramă cu textul: „Franz, eşti minunat“. Atunci n-aş mai avea altceva de făcut decât să mă furişez sub masă.

Uită-te, fată norocoasă, să vezi în tăietura de ziar pe care o anexas cum povestioara ta este lăudată public în mod exagerat, cu toate că n-a fost decât o manifestare privată! şi nu un oarecine a scris asta, ci Paul Wiegler²⁰⁶. Îl cunoşti? A scris câteva cărţi frumoase şi a tradus din franceză câteva şi mai frumoase. Îl invidiez pentru faptul că vine la Berlin chiar în februarie. Şi eu? Ce-i drept, el vine în calitate de critic dramatic la Berliner Morgenpost, iar asta nu mai e de invidiat. Fiecare are necazurile lui.

Ah, iubito, este momentul să închei şi să te sărut; altminteri, şeful meu se vără între noi şi trebuie să împiedicăm aşa ceva. Iubito, iubito! Mai adaug aceste două strigăte.

Al tău, Franz

Ieri a doua scrisoare a zilei a fost ultima; astăzi ea este cea din urmă.

Tocmai iscălesc o scrisoare către soţul tovarăşei tale de drum²⁰⁷, cea care te-a numit „îngerăş“, îngerăşule!

Despre fotografia care pentru mine este extrem de importantă şi instructivă îţi scriu la noapte.

Luni trebuie să plec la Leitmeritz. Oare ce a spus micuţa Brühl în legătură cu ilustrata pe care i-am trimis-o? Ai primit cele două cărţi poştale ale mele?²⁰⁸

Acum însă, îmi dau seama că scrisoarea ta este din data de 4. Cum vine asta? A fost miercuri... Prostii, mă înşel în privinţa datei; mă gândeam iarăşi că atunci nu vei fi avut încă fotografia mea.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 decembrie 1912, vineri/sâmbătă

din 6 spre 7.XII.12

Ascultă-mă, iubito, povestioara mea²⁰⁹ este gata, numai că finalul scris astăzi nu mă bucură deloc, ar fi putut fi mai bun, nu-ncape nicio îndoială. Legat de acest regret, mă gândesc imediat şi, fireşte, în mod stăruitor la faptul că te am pe tine, iubito; deci am o a doua justificare să trăiesc; dar rămâne ruşinea de a-mi găsi doar în existenţa iubitei temeiul de a fi.

Acum îmi dau seama, încă la timp, că asta trebuie să fie totuşi o scrisoare de duminică şi e mai bine să las tânguile pentru luni. Iubito, nu ştiu de ce, însă plimbarea ta de-a lungul căii ferate din oraş m-a înduioşat enorm. Ce sarcastic se va fi răsând în ceruri în eventualitatea că acolo se compară plimbările tale singuratic cu ale mele, iar privirile trec de la unul la celălalt.

Această fotografie²¹⁰, iubito, te aduce din nou mult, mult mai aproape de mine. Mi se pare destul de veche. (Nu oferi nicio explicaţie în legătură cu ea şi vrei să mă atragi probabil într-o capcană; dar fericirea şi recunoştinţa îmi dau curaj şi nu mă tem.) De altfel, totul are un aspect foarte misterios: iluminarea, modul în care sunt grupate persoanele din poză şi starea lor de spirit; iar cheia misterului, aflată în faţă, pe masă, lângă cutia ei, nu clarifică deloc lucrurile. Zâmbeşti melancolic, sau numai fantezia mea e cea care-ţi atribuie eronat un asemenea surâs? Nu pot să te văd cum trebuie, deşi nu reuşesc să-mi iau ochii de la tine. Porţi o bluză împodobită ciudat. Pe antebraţul stâng porţi un şnur sau o brăţară. Lăsând la o parte părerea mea, realmente incompetentă în această privinţă, tu eşti în centrul imaginii şi pentru alţi examinatori ai fotografiei, iar acest lucru nu se datorează doar poziţiei tale, ci şi faptului că mama ta te-a prins de braţ, sau măcar aşa pare. Asta-ţi

conferă o importanță deosebită. În plus, privești în cu totul altă direcție decât restul familiei. Dintre toți, cel mai aproape mă simt de mama ta (o spun chiar cu riscul că ea nici nu apare în poză). Opinia legată de mama ta este un pic nesigură fiindcă lumina cade cel mai mult și cât se poate de diferențiat pe chipul ei. Nu este o femeie înaltă și cam osoasă? În familia tatălui meu există femei care par să-i semene vag. Are un aer foarte înțelegător și-mi vine să mă întorc la prima mea părere despre ea, așa că m-aș încumeta să-i vorbesc. Tatăl tău arată foarte demn, în fața lui aș fi deja mai sigur. Cu ce se ocupă de fapt?²¹¹ Pe fratele tău îl știu încă din poza făcută la Binz și nu văd nimic nou la el. Pe margine stau probabil surorile tale²¹² (asta-i mai ușor de ghicit pentru că fratele tău nu este înșurat); cea mai în vârstă cred că este cea din Budapesta, iar bărbatul vesel de lângă tine, cumnatul tău²¹³. Ei sunt singurii care râd de fapt, deci se potrivesc. Fata de pe cealaltă margine ar putea fi sora flegmatică²¹⁴, dacă mă iau după zâmbetul ei mulțumit de sine și cam adormit. (Nu găsesc nimic rău în faptul că o fată de 20 de ani este hotărâtă să nu citească nimic; mai grav e când citește parțial.) Și-n ce cameră vă aflați? Este actuala voastră cameră de zi și asta-i masa despre care mi-ai scris odată că pe ea joacă 66 tatăl și fratele tău? Și cine v-a fotografiat? Sunteți la o sărbătoare în familie? Tatăl și fratele par îmbrăcați în costume de culoare închisă și au cravate albe, însă presupusul cumnat poartă una colorată. Iubito, ce puternici suntem în fața pozelor și cât de neputincioși în realitate! Îmi pot imagina cu ușurință că toată familia se dă la o parte și se îndepărtează, că doar tu rămâi pe loc, iar eu mă aplec spre tine, peste masa aceea mare, ca să-ți caut privirea, să-ți-o rețin și mă toposc de fericire. Iubito, pozele sunt frumoase, nu ne putem lipsi de ele, dar sunt și un chin.

Având o presimțire rea, m-am dus chiar acum să mă uit cât e ceasul. Trei și un sfert! Este prea de tot. Însă m-am apucat de lucru abia după 12. Noapte bună, iubito! Și gândește-te la mine cu drag! Săptămâna viitoare vei primi cărticica mea²¹⁵. Câte sărutări voi căpăta în schimb? Plăcută îndeletnicire pentru vise! Iubito, acesta să fie ultimul cuvânt, iubito!

Al tău, Franz

Doar spre a controla poșta, menționez că astăzi n-am primit decât scrisoarea expediată expres, împreună cu fotografia.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7/8 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

noaptea de 6 spre 7.XII.12 216

Iubito, din diverse motive, azi n-am scris nimic. A trebuit să trimit câteva epistole și să scriu o petiție pentru serviciu; apoi a fost nevoie să mă pregătesc în vederea neplăcutei călătorii la Leitmeritz; în afară de asta, m-am dus la culcare abia după 7 seara și m-am trezit doar pe la 11 noaptea; în sfârșit, probabil că drumul la Leitmeritz m-a făcut să pierd o noapte de lucru, în ciuda grabei infernale, și-atunci romanul²¹⁷, de-abia reluat, ar trebui pus din nou deoparte — pe scurt, există unele motive pentru care nu l-am continuat astăzi. Dar nu cel mai neînsemnat motiv este că azi am fost din cale-afară de agitat fiindcă mi-a fost dor de tine. Măntreb dacă măcar te simți bine. Dacă n-ai să-mi reproșezi prea multe. Dacă astăzi chiar ți-a păsat de mine. Iubito, pesemne că azi te-am visat tot timpul cât am dormit, dar nu-mi amintesc decât două vise. În ciuda unei puternice împotriviri, m-am tot căznit să le uit imediat după ce m-am trezit, pentru că ele conțineau adevăruri îngrozitoare, stringente și prea limpezi, care nu pot ieși niciodată la iveală în viața ștearsă de peste zi. Visele acestea vreau să ți le povestesc doar pe scurt și foarte superficial, cu toate că erau foarte complicate și pline de amănunte ce mă amenință și acum. Primul era legat de remarca ta că voi puteți telegrafia direct din birou. Deci puteam telegrafia și eu direct din odaia mea, aparatul se găsea chiar lângă patul meu și era așezat, probabil, cam în aceeași poziție în care obișnuiești tu să-ți tragi masa lângă pat. Era un aparat foarte țepos și mă temeam să telegrafiez, la fel cum mă tem să telefon. Însă trebuia să-ți telegrafiez dintr-o prea mare grijă față de tine și din dorința nestăvilită de a avea în acel moment o veste de la tine, iar această dorință mă smulgea, desigur, din pat. Din fericire, a venit de îndată soră-mea cea mai mică²¹⁸ și a început să telegrafieze în locul meu. Grijă pe care ți-o port mă face inventiv, din păcate numai în vis. Aparatul era construit în așa fel încât nu trebuia decât să apăs pe un buton și imediat apărea pe o mică bandă de hârtie răspunsul de la Berlin. Îmi amintesc cum, încremenit de încordare, mă uitam la fâșișua aceea, care la început s-a derulat complet goală, deși nici nu era de așteptat altfel, pentru că, până ce tu nu erai chemată la aparatul din Berlin, oricum nu putea sosi răspunsul. Ce bucurie a

...când au apărut pe bandă primele litere! Amintirea acestei bucurii e atât de intensă încă, la drept vorbind, ar fi trebuit să cad din pat. Atunci a venit o adevărată scrisoare, pe care puteam s-o citesc foarte exact, și aș fi în stare chiar să mi-o amintesc în cea mai mare parte, dacă aș avea chef. Prin asta nu vreau să spun decât că în scrisoare eram dojenit din pricina neliniștii mele, într-un mod care, mai degrabă, mă făcea fericit. Eram numit un „veșnic nesătul” și erau enumerate scrisorile și cărțile poștale pe care le promisem în ultimul timp sau care erau pe drum.

În cel de-al doilea vis erai oarbă. Un institut pentru orbi din Berlin organizase o excursie colectivă într-un sat unde eu ședeam în vilegiatură, împreună cu maică-mea. Locuiam într-o căsuță de lemn, a cărei fereastră mi-o amintesc perfect. Căsuța se afla în mijlocul unui mare complex de ferme, situat pe un versant. În stânga căsuței era o verandă unde erau cazate cele mai multe dintre fetele oarbe. Știam că ești printre ele și aveam în cap numai planuri neclare despre cum aș putea face să te-ntâlnesc și să-ți vorbesc. Ieșeam mereu din căsuța noastră, treceam pe o scândură pusă în fața ușii peste terenul mocirlos și mă întorceam de fiecare dată indecis, fără să te fi văzut. Până și maică-mea umbla fără rost; purta o rochie foarte monotună, un fel de veșmânt monahal, și-și ținea brațele la piept, chiar dacă nu și le încrucișa de-a dreptul. Avea pretenția ca fetele oarbe să-i facă diferite servicii și în această privință o prefera pe una în rochie neagră, cu fața rotundă, al cărei obraz era brăzdat însă de o cicatrice atât de adâncă încât părea că fata fusese complet desfigurată cândva. Mama îi lauda și fața de mine înșeșiștețimea și promptitudinea; o vedeam și singur și aprobam din cap, dar nu mă gândeam decât la faptul că este colega ta și va fi știind unde ai putea fi găsită. Brusc, toată acea liniște relativă s-a sfârșit; probabil se dăduse semnalul de plecare, în orice caz persoanele de la institut trebuiau să-și continue marșul. Tocmai atunci m-am hotărât și eu: am coborât versantul în fugă și am trecut printr-o ușiță făcută într-un zid, fiindcă am avut impresia că se va pleca în marș în direcția respectivă. Jos am întâlnit însă, așezați în formație, o mulțime de băieței orbi, însoțiți de învățătorul lor. Am mers de colo-colo în spatele lor deoarece mă gândeam că acum întregul institut va veni în același loc și-mi va fi ușor să te găsesc și să-ți vorbesc. Cu siguranță am zăbovit prea mult acolo; totodată, am scăpat prilejul să mă interesez de felul în care se pleacă și-am irosit timpul uitându-mă cum era desfășat și reînfașat pe un postament de piatră un sugar orb — în institut erau reprezentate chiar toate categoriile de vârstă. În cele din urmă însă, liniștea, care altminteri domnea pretutindeni, mi s-a părut suspectă și l-am întrebat pe învățător de ce oare nu sosește restul institutului. Atunci am aflat îngrozit că de-acolo nu pleacă decât băieții, în vreme ce toți ceilalți au ieșit pe altă parte și tocmai se îndepărtează urcând spre vârful muntelui. Drept consolare, el a adăugat — a strigat după mine fiindcă alergam deja ca nebunul — că aș mai putea ajunge la timp fiindcă, desigur, așezarea în grup a fetelor oarbe durează mult. Așadar am urcat în fugă pe drumul acum însorit și neobișnuit de abrupt, de-a lungul unui zid golaș. Deodată m-am trezit în mână cu un uriaș cod de legi austriac, care era foarte greu de cărat, dar avea să m-ajute cumva să te găsesc și să-ți vorbesc cu adevărat. Pe drum însă mi-a trecut prin minte că ești oarbă și, ca urmare, înfățișarea și conduita mea exterioară nu pot influența, din fericire, impresia pe care aveam să ți-o produc. După această reflecție aș fi preferat să arunc codul de legi, socotindu-l o povară inutilă. În fine, am ajuns sus; într-adevăr, mai era timp berechet, prima pereche încă nici nu părăsise portalul clădirii. Așa că m-am pregătit, te-am și văzut cu ochii minții cum veneai printre fetele care se îmbulzeau: te apropiai cu pleoapele coborâte, rigidă și calmă.

Atunci m-am trezit foarte înfierbântat și disperat că ești atât de departe de mine.

duminică, 7.XII.12 219

Ah, iubito, deși pioșenia mea s-a abătut în cu totul alte zone, pentru scrisoarea ta de azi mi-ar plăcea să-i mulțumesc în genunchi lui Dumnezeu. Dar ce mă face iarăși să fiu neliniștit în legătură cu tine, să am sentimentul că zăbovesc cât se poate de inutil în niște încăperi în care tu nu ești și să simt o nemărginită nevoie de tine! Singurul lucru bun la călătoria de mâine, pentru care, pe deasupra, trebuie să mă pregătesc cum trebuie, este că voi fi mai aproape de tine cu câteva ore de mers cu trenul. De altfel, dacă totul are să meargă bine, mâine după-masă voi reveni la Praga, iar de la gară până la portarul nostru am s-o țin tot într-un iureș. Scrisorile, scrisorile de tine!

Astăzi am pus la cale un orar extrem de ciudat. Acum este trei după-amiază. Azi-noapte am ajuns în pat fără abia la patru; în schimb, am rămas acolo până la unsprezece și jumătate. Vina o poartă, din nou, scrisoarea ta. De obicei sunt nevoit să mai stau în pat așteptând-o, dar astăzi a sosit expediată expres (de vreme ce s-a întâmplat o dată, mai c-aș spune că scrisorile de duminică ar trebui trimise întotdeauna expres) și am primit-o

...așa de încât era chiar prea devreme să mă scol și m-am întins tot savurând scrisoarea ore în șir, din pură
fericire.

Acum mă voi duce deci la plimbare, ceea ce de fapt n-am mai făcut de câteva zile; apoi, la șase, mă voi
culca și, dacă voi putea, am să dorm până la unu sau două noaptea. Poate că pe urmă am să pun din nou mâna
pe roman și voi scrie în tihnă până la cinci dimineața, nu mai mult, pentru că la șase fără un sfert pleacă trenul.

Iubito, te rog, menajează-te! Ai stat iarăși trează până la trei. Adevăratul sens al sărbătorii de Hanuca nu
poate fi acela de a te obosi de moarte. Așadar, ești oratoare? Ia uită-te, nu ți-am mai spus o dată asta? Prologul se
va referi și la Ruth?220 „Ruth“ se numea cabana în care am stat în ultimul sanatoriu221 și unde se putea face cură
de aer. Fiindcă am locuit trei săptămâni într-o cabană deasupra ușii căreia scria „Ruth“, m-am legat de acest
nume și mi-ar plăcea să-l știu rostit și lăudat de tine în public. — Și încă ceva: nu umblu după înșurătoare; dacă
aș face-o, n-ar trebui să invidiez un pictor (care în autoportret arată totuși ca o maimuță nelegiuită)222, ci aș
putea să mă las învidiat de toată lumea.

Franz

Iubito, ai deja multă încredere în legătura spirituală dintre noi (cum se vedește pe bună dreptate) dacă în
scrisoarea primită de mine duminică mă avertizezi să nu fi expediat expres scrisoarea pe care urmează s-o
primești duminică. Dar n-a fost decât o dulce picoteală și, drept urmare, cel aflat la distanță vede în asta un
semn foarte limpede al căldurii tale.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 decembrie 1912, duminică

7.XII.12 223

Iubito, doar o salutare rapidă și rugămintea de a-mi permite să mă tânguiesc și să plâng puțin la pieptul
tău. Câteva întâmplări nefericite m-au determinat să ajung acasă abia la șapte și jumătate; nu mă mai pot gândi
să dorm sau măcar să ațipesc, căci larva familiei va începe de îndată; apoi trebuie să mai studiez ceva pentru
dezbateră de la tribunal224 și să scriu o lungă petiție; pe scurt, noaptea asta este din nou aruncată lumii
prădalnice și numai tu, iubito, rămâi marea mea consolare. Sunt ostenit, n-am putere, capul îmi vâjâie, așa că te
rog — știu, este o trufie fără margini — să mă săruți aici, la sfârșitul acestei triste scrisori, iubito! Iubito, acum
ziua se încheie, iar ce mai urmează nu merită niciun cuvânt.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Leitmeritz, 9 decembrie 1912, luni

Carte poștală cu portretul lui August Strindberg.

Cunoașteți225 nvela lui, intitulată *Singur*? Odată, demult, m-a copleșit. În rest, cunosc de fapt doar
câteva capitole din *Camere gotice*, pe care le îndrăgesc nespus, chiar dacă din anumite motive, probabil226.

Sincere salutări,

FKafka

Către Felice Bauer la Berlin

Leitmeritz, 9 decembrie 1912, luni

Înainte de a pleca spre casă, slavă Domnului! Corespondența cea mai stringentă mă așteaptă nedeschisă și
neresolvată. Cele mai sincere salutări,

FK.

Către Felice Bauer la Berlin

Iubita mea, felul în care întreruperile astea blestamate mă împiedică să lucrez este de natură să mă mănâneasă. Chiar și ieri mi-am dat osteneala să mă opresc din lucru, apoi a intervenit călătoria, iar astăzi deja am scris foarte mediocru, deși, din fericire, doar puțin. Nu, să nu mai vorbim despre asta.

Singurul lucru care mă reconciliază cu această călătorie este faptul că a fost inutilă și pentru instituție, chiar dacă, pe de altă parte, m-a supărat, firește. Până la urmă, toată călătoria s-a redus la o vizită la rude — am rude în Leitmeritz²²⁷ — fiindcă dezbaterea la care trebuia să reprezint instituția fusese amânată acum 3 zile pentru o perioadă nedeterminată, fără ca instituția să fi fost înștiințată — dintr-o greșeală a grefierilor. Din acest punct de vedere capătă o semnificație deosebită graba cu care am pornit de-acasă încă în toiul nopții; am umblat pe străzi pe un frig pătrunzător — am trecut pe lângă sala pentru micul dejun de la Blauer Stern²²⁸, o sală care, ce-i drept, era deja luminată, dar avea perdelele trase, și nimeni nu se mai uita afară, cu toate că pe stradă era cineva care privea înăuntru tânjind; apoi mi-am continuat această călătorie nocturnă cu trenul, între persoane adormite care, deși dormeau, rămăneau totuși destul de conștiente ca să se trezească derutate și să tot dea înapoi pe „cald“ maneta de încălzire, pe care eu o puneam mereu pe „rece“, și să supraîncălzească mai departe compartimentul supraîncălzit; în fine, după aceea am mers o jumătate de oră cu o diligență pe niște alei încetoșate și am străbătut câmpuri sau pajiști doar pudrate cu zăpadă — și am fost într-o agitație permanentă, mereu neliniștit, fie și numai dincolo de privirea tâmpă cu care priveam toate astea. Pe urmă, la 8 dimineața, am ajuns în sfârșit în fața prăvăliei rudelor mele, pe Lange Gasse din Leitmeritz, iar în biroul cunoscut încă din copilărie, al unchiului meu (de fapt, al unui unchi vitreg, dacă va fi existând așa ceva) am avut parte de vioiciunea și superioritatea nemeritată a unui călător sosit la cineva care tocmai s-a dat jos din pat și care, după ce și-a pus păsleri, încearcă zadarnic să se încălzească în magazinul rece, de-abia deschis. Apoi a apărut mătușă-mea (spre a fi exact, soția adevăratului meu unchi, răposat cu mulți ani în urmă, după moartea căruia ea s-a măritat cu mandatarul, cu acest unchi vitreg adică), acum o persoană suferindă, dar încă foarte vivace, scundă, durdulie, care țipă și-și freacă mâinile și care mie mi-a plăcut dintotdeauna.

Dar acum sunt nevoit s-o las să-și continue gălăgia aici, pentru că în camera de alături pendula bate trei dimineața și copilul trebuie să meargă la culcare. Iubito, am atâtea să-ți spun despre scrisoarea ta de azi! Te rog, nu te uita la mine ca la o minune, de dragul iubirii noastre să nu faci asta! Atunci mi se pare c-ai vrea să mă îndepărtezi de tine. În fond, sunt un om foarte sărman și nefericit, câtă vreme lucrurile depind numai de mine, iar tu nu te-arăți în preajma mea; în cea mai mare parte, comportamentul meu este neobișnuit în sens rău și trist și — așa cum ai bănuț corect la începutul scrisorii tale, fără a-ți duce gândul până la capăt — constă, în principal, în faptul că nu sunt în stare să vin la Berlin cu cea mai clară intenție, în loc să mă duc degeaba la Leitmeritz. Iubito, apropie-mă așadar de tine atât cât ți-o permite tristul meu comportament neobișnuit. Și nu vorbi despre importanța mea sau, poate, despre ceea ce consideri tu important la mine, fiindcă de două zile, de când m-am întrerupt din scris, trăiesc neconținut cu teama că nu mai pot să scriu — o teamă care, de altfel, după cum s-a dovedit astă-seară, n-a fost chiar lipsită de noimă. Iar faptul că în seara întâlnirii noastre mi-am făcut de lucru cu o cutie de carton²²⁹ a fost oare altceva decât cochetărie? Să nu fi fost vorba atunci despre timiditate și, probabil, despre disperarea și totodată plăcerea de a mă afla în societate? Cu siguranță, în momentul respectiv ai observat și tu asta, deși involuntar, însă astăzi amintirea ți se tulbură, iar acest lucru nu trebuie să se întâmple. Și de toate, aș spune, e vinovată fotografia asta stupidă, pe care am ezitat atâta să ți-o trimit și care acum, pe de o parte, mi-a dăunat, iar pe de alta, nu mi-a fost de niciun folos, căci încă n-am primit ultima ta fotografie, cu toate că ar fi trebuit să fie gata de mult²³⁰. Iubito, trebuie să mă iei aproape de tine, foarte aproape, atât de aproape cum mă zoresc eu s-ajung lângă tine și cum ți-am fost cât a durat călătoria, în tren, în trăsură, la rude, la tribunal, pe stradă și pe câmp. În gând l-am dat jos de pe banchetă pe vecinul meu de compartiment și-n locul lui te-am așezat pe tine; apoi ne-am privit liniștiți unul pe altul, fiecare din colțul său.

Vrei să spui că tot rău arăți, Felice? Ce-ți cere mama ta? (*La întrebarea asta trebuie să-mi răspunzi imediat și exact!*) Cum explică ea faptul că arăți rău? Ce schimbare vrea? Și care-i motivul, după părerea mamei tale? Te-a dus mintea decât să-ți dau niște sfaturi inutile în paginile precedente. Dar tot vorbind așa, încep să mă neliniștesc eu însumi. Iubito, chiar n-ai nimic grav? La toate întrebările acestea te rog să-mi răspunzi foarte exact. Toate celelalte lucruri de pe paginile anterioare sunt indiferente, ia-le ca pe o ștersătură, însă răspunde la

întrebări! Ce m-aș face oare dacă ai fi bolnavă? Iubito, în această privință trebuie să știi totul, asta este principala mea problemă. Repet: încă nu sunt neliniștit, dar voi fi dacă nu-mi răspunzi exact. Ești totuși iubita mea.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 decembrie 1912, marți

10.XII.12

Nu-ți scriu acum, târziu, după orele de serviciu, ca să primești și tu o scrisoare de la mine la ora 10 — pentru că nici tu nu ai vrea să-ți scriu atunci când n-am timp —, ci-ți scriu numai pentru mine, ca mâine la 10 să am sentimentul că am ajuns preț de-o clipă în preajma ta, care-mi poartă noroc și unde mă simt bine. Iubito, nu mă miră atât de mult orbirea din cele două vise ale noastre, cât necazul real pe care se pare că l-ai avut duminică, așadar într-un moment când eram foarte îngrijorat de tine, fără ca motivul propriu-zis să fie scrisoarea ta de duminică.

Ce s-a-ntâmplat duminică la voi? Scrisoarea ta de duminică seara e, într-adevăr, plină de mister. Iar în scrisoarea precedentă spuneai că n-ai vrea să ai secrete față de mine, și-acum ai secrete până și-n privința suferințelor tale, la care cred că tocmai eu am drepturi aparte (totuși nu la suferințele pe care, din păcate, le generezi adesea). Iubito, scrie-mi măcar câteva cuvinte despre asta. Din scrisoarea mea de duminică îți dai seama că sufăr alături de tine, deși nu știam că suferi, dar este de două ori mai rău să suferi alături de cineva fără a cunoaște cauzele. De astăzi de la 10 nu mai sunt neliniștit, fiindcă scrisoarea ta de luni, plină de dragoste, de bunătate și chiar de prospețime, m-a repus pe picioare. (Tocmai citisem câteva pagini din această scrisoare, când a venit la mine un tâmplar cu o cerere de asigurare a întreprinderii lui; i-am aprobat imediat tot ce voia, iar pentru asta nu voi putea răspunde niciodată în fața oamenilor, ci probabil doar față de Dumnezeu.) Dar în legătură cu cele petrecute duminică trebuie să mai primesc lămuriri. De ce nu te-ai plimbat toată ziua? Și de ce seara mai erai totuși atât de obosită și sperai să te revigorezi luni, deci într-o zi de lucru? Încă din scrisoarea de duminică dimineață am observat că era ceva în neregulă. Dar ce anume, ce? Așa trebuie să se simtă un orb când în fața lui se întâmplă ceva de care este foarte legat, însă el aude numai zgomote neclare și nu poate merge el însuși într-acolo și nici nu i se explică nimic. Ce-i drept, a doua scrisoare a ta de astăzi m-a liniștit complet, dar m-aș vrea să știi, pentru orice eventualitate, ce necazuri și suferințe te amenință. Sărut prelung gura melancolică a fetei din ultima fotografie și fuguez buzele pentru tânăra negresă ce are să vină.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 decembrie 1912, marți/miercuri

noaptea de 10 spre 11.XII.12

Iat-o, în sfârșit, în întregime, pe fata care mi-e dragă! Și nu-i deloc negresă, ci așa cum o port în minte și-n inimă. Nu-i deloc tristă și nici n-arată rău, ci e oarecum mai veselă decât toți. Din păcate însă, este ținută atât de strâns din ambele părți încât ar trebui să ai forța unui uriaș ca s-o smulgi de-acolo. Și, din păcate, stă așa de aproape de domnul de lângă ea, încât, dacă vrei s-o săruți, ai fi nevoit să-l pupi și pe domnul Rosenbaum (de altfel, pare să fie altul).

În rest, este ciudat că la lumina zilei, toți arată nedormiți și deloc impecabili în această poză făcută noaptea, în timp ce acum, la lumina lămpii electrice de pe masa mea, totul inspiră atâta respect încât eu nu m-aș putea imagina nicicum în societatea respectivă. De câtă vreme n-am mai purtat un frac! Ultima oară probabil, cu doi ani în urmă, la nunta soră-mii²³¹. Iar fracul ăla, acum complet demodat, provine din perioada în care mi-am dat doctoratul, deci are 6 ani, fără să fi devenit prea strâmt la piept. Și ce ireproșabil este fracul domnului tău și cât de bine îl poartă! Ce îndrăzneț e croită vesta!

Ce fel de medalion și ce inel porți? (Remarca ta privitoare la chipul de negresă mă face să mă gândesc că există și o a doua fotografie. Așa-i, imprudenta mea iubită?) Pesemne că doamna de lângă tine este soția unui director. Mâna care se vede între voi să fie a ei? Dar unde ți-e cealaltă mână și de ce te înghesuie așa ambii tăi

vecini? Nu-i așa că, în partea de sus, fusta ta este tivită cu dantelă?

Nici n-ai putea să-mi dai destule explicații în legătură cu poza. Cu care dintre toți acești oameni lucrezi în birou? Cred că o recunosc pe domnișoara Brühl; e-mbrăcată într-o rochie neagră, stranie, dar poate frumoasă, care are pe piept o broderie ce-ți sare-n ochi. Singurul om cu adevărat trist este cel care stă pieziș în spatele tău, lângă o coloană. Poartă cravată neagră și arată de parcă ar trebui să aibă grijă de toți și să muncească în locul lor. Unde sunt directorul Strauß²³² și procuristul Salomon? Unde este fata cu care ai dansat? Unde-i Grossmann?²³³ Unde e domnul care ți-a scris poezia?

În scrisoarea de ieri noapte ți-am cerut fotografia, și azi o am. Însă nu ne putem mulțumi doar cu-atât, iubito. Trebuie să aranjăm lucrurile în așa fel încât poștaşul să apară imediat, în momentul în care unul îi cere ceva celuilalt, indiferent la ce oră din zi sau din noapte. De altminteri, poșta caută să se împace cu noi. Astăzi poștaşul mi-a adus primul exemplar legat al cărțuliei mele²³⁴ (ți-l trimit mâine) și, ca semn al legăturii noastre, a vârât ruloul cu poza ta sub șnurul petrecut în jurul cărții. Dar și-n această privință dorințele mele merg mai departe, fără a se putea împlini.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 decembrie 1912, marți/miercuri

Gândește-te, azi iarăși nu scriu nimic pentru că după-amiază n-am putut sta în pat decât o clipă și capul îmi vâjâie în partea superioară stângă, avertizându-mă. Sâmbătă și duminică n-am scris nimic, luni puțin și mediocru, marți nimic. Grozav sfârșit de săptămână! Frumos început de săptămână!

Vezi, fi binevoitoare cu biata-mi carte! Sunt chiar acele câteva foi pe care m-ai văzut punându-le-n ordine în seara când ne-am întâlnit. Pe-atunci nu erai socotită „demnă” să le cercetezi, nebunatică și răzbunătoare iubită! Astăzi, cartea-ți aparține ca nimănui altcuiva, în afară de cazul în care eu, gelos fiind, ți-aș smulge-o din mână, ca să mă ții numai pe mine și să nu fie nevoie să-mpart locul cu o cărțulie veche. Mă întreb dacă-ți vei da seama de diferența de vârstă dintre bucățile ce-o compun. De exemplu, printre ele este una care are cu siguranță între 8 și 10 ani. Să le arăți cât mai puțin oamenilor, ca să nu-ți strice cheful de mine. Noapte bună, iubito, noapte bună!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 decembrie 1912, miercuri/joi,

noaptea de 11 spre 12.XII.12

Iubito, mă simt ciudat și trebuie să rabd. Astăzi m-am odihnit: dormisem destul de bine începând de la unu noaptea până-n zori, reușisem să mă culc și după-amiază; apoi m-am așezat să scriu²³⁵, am scris un pic, nici bine, nici rău, apoi m-am oprit; deși sunt bine dispus și cred că am chiar forța și capacitatea să scriu, tot zăbovesc de vreo oră fără să fac absolut nimic, rezemat în foroliul meu, cu halatul pe mine; așa stau acum în odaia rece ca gheața, cu picioarele înfășurate într-o pătură. De ce? Întrebi tu și-ntreb și eu. Iar dacă ești de acord, putem să stăm amândoi braț la braț și să ne uităm la mine fără a mă înțelege. Astăzi deja mă supărasem de tot pe mine însumi din cauză că n-am scris de mai multă vreme; după-masă nu ți-am scris, ce-i drept, și din lipsă de timp, dar și fiindcă vei primi cartea mea la ora 10 și pe urmă fiindcă pentru amândoi cel mai bine ar fi să ne scriem, în tihnă, doar o dată pe zi — în primul rând, nu ți-am scris însă din pricina teribilei mele indispoziții generale, provocate de faptul că n-am scris la carte, precum și din cauza unei istoviri apăsătoare; și atunci mi-am zis că n-ar trebui câtuși de puțin să-mi revărs întregul torent al nefericirii de-o clipă asupra unei fete și așa destul de chinuite ca tine. Or, acum, seara, când am avut ocazia să scriu — ocazie cerută imperativ de toată ființa mea, deși nu în mod direct, dar cu o deznădejde lăuntrică din ce în ce mai mare —, am scris numai atât cât de-abia să-mi ajungă să trec peste ziua de mâine și am rămas să trândăvesc rezemat, cuprins de o tihnă vagă, de parcă urma să sângerez. Cu somnoros m-aș fi dus în pat, dacă nu te-aș fi avut pe tine, iubito, căreia să-i pot adresa o vorbă

șoptită, pe care să mi-o întorci cu forță înzecită. În orice caz, de-acum nu voi mai părăsi lucrul în nicio seară și începând de mâine mă voi cufunda și mai adânc în scrierile mele.

Mai scrie-mi însă, iubito, unde ești, cum ești îmbrăcată și ce se vede-n jurul tău când îmi scrii. Epistola pe care mi-ai scris-o în tramvai m-a făcut să mă simt atât de aproape de tine încât am fost în pragul nebuniei. Cum mi-ai scris oare acolo? Ai ținut hârtia pe genunchi și te-ai aplecat foarte mult ca să-mi scrii? Tramvaiele circulă încet la Berlin, nu-i așa? În șiruri lungi, unul după altul? Iar dimineața te duci pe jos la birou? În care cutie poștală ai pus scrisoarea?

Altminteri, în acea scrisoare descrii duminica drept o zi liniștită. Cum se potrivește asta cu remarcile anterioare? Mâncarea copioasă! Sparanghel în noiembrie! Ce înseamnă că ai legat niște cărți în loc să mergi la plimbare? Ai legat? Cum anume? Ah, iubito, cu asemenea întrebări vreau să te prind? Dar pot face altfel?

Sărutări în colț²³⁶

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 decembrie 1912, joi

12.XII.12

Iubito, n-ar trebui să faci asta! Să făgăduiești că urmează o a doua scrisoare și să nu te ții de cuvânt. Știu că n-ai timp și nici nu-ți cer cea de-a doua scrisoare, dar vezi, dacă promiți ferm, ca în scrisoarea ta de azi-dimineață, iar pe urmă scrisoarea făgăduită nu mai sosește, trebuie să-mi fac griji. Este posibil altfel? Dacă mă tem că ești în nesiguranță, mă simt și eu nesigur și chiar mai nevrednic decât de obicei. Astăzi nu-i chiar atât de rău, scrisoarea ta de la prânz a fost drăguță și liniștitoare, iar dacă citești *Aurora*²³⁷, ești bine protejată, cel puțin sub acest aspect. Dar dacă nu vine scrisoarea promisă, nimic nu mă mai mulțumește complet.

Mulțumesc pentru articolul lui Herzog²³⁸. Am mai citit ceva de el, scrie destul de prost, are un stil excesiv de apăsător și arid, pe care încearcă zadarnic să-l însuflețească mereu (la fiecare propoziție). Sunt prea obosit să mă exprim mai limpede. Ca de obicei, principala lui intenție este și aici foarte laudabilă și profund adevărată. Nesiguranța textelor sale, discontinuitatea conceptuală de care se apără, un temperament neîndoielnic, ce nu răzbește însă și-n scris, îi particularizează articolele în raport cu lucrările unor scriitori mult mai buni. Dacă a vrut să recomande niște cărți bune, atunci are multă dreptate în acest articol; dacă a căutat să definească „modernul“, nici măcar despre nedreptate nu poate fi vorba, căci pentru un asemenea rezultat n-a avansat nimic, în afara unor platitudini. Impunătoare este numai dezbaterea amănunțită despre Werfel²³⁹, ca închinunare a articolului. Știi, Felice, Werfel este cu adevărat o minune; când am citit prima oară cartea lui, *Prietenul lumii* (mai demult îl auzisem recitind poezii), m-am gândit că entuziasmul trezit de el mă va purta spre vreo nesăbuiță. Omul ăsta este capabil de lucruri colosale. De altfel, și-a primit deja răsplata: trăiește într-o stare paradisiacă la Leipzig, ca lector al Editurii Rowohlt (unde a apărut și cârticica mea²⁴⁰), și are, la vârsta de aproape 24 de ani, totală libertate să se bucure de viață și să scrie. Ce lucruri are să dea la iveală! Nici nu știu cum să închei, fiindcă tânărul ăsta străin a apărut între noi.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 12/13 decembrie 1912, joi/vineri

Ah, iubito, ce bine-i totuși acum, când, după ce am fost nevoit să scap de un pasaj ce-mi era cam străin în acest roman²⁴¹ (care nu vrea să mă mai urmeze, însă eu nu-i dau drumul, iar el mi se împotrivește în secret și trebuie să-l eliberez de fiecare dată, trecând peste pasaje întregi), pot să-ți scriu ție, care ești mult mai bună cu mine decât romanul meu.

Numai de nu te-ai chinui așa, neconținut, de n-ai ajunge atât de târziu în pat! Ce să mă fac oare cu o iubită obosită moartă? Da, ia măcar exemplul de la mine, iubito! Seară de seară stau acasă și chiar dacă mai demult (mai ales în anul când eram la o societate de asigurări privată²⁴²) am fost un hoinar, așa cum te exprimi tu, n-am fost în mod cert unul înflăcărat, ci mai degrabă trist, care încerca să atenueze neîndoielnică nefericire a

zilei de mâine prin somnolență și regrete fără echivoc. De altfel, a trecut multă vreme de-atunci.

Ce ostenită vei fi fost alaltăieri seară, când m-ai întrebat dacă-mi mai lipsește ceva ca să-ți cunosc tot trecutul! Iubito, dar nu știu încă nimic. Cât de mult îmi subapreciezi dorința nestăvilită de a afla totul despre tine! Dacă scrisorile tale nu fac decât să mă liniștească așa cum se întâmplă când îți treci mâna peste fruntea cuiva și dacă sunt pe deplin conștient de faptul că din viața ta se scurg între timp zile și nopți de care eu nu am parte în mod direct, mă-ntreb cât din trecutul tău îmi va mai fi lipsind, din miile de zile în care n-am primit niciun rând scrisoare! De pildă, despre vacanțele tale, cele mai importante perioade ale anului, când oamenii încep și termină o existență comprimată, scurtă și neobișnuită, știu superficial numai de două, călătoria la Praga și șederea la Binz. Mi-ai scris odată, cred, că ai petrecut trei vacanțe la Berlin, dar cum a fost cu celelalte? Dacă e să trăiești alături de tine, cu de-amănuntul, călătoria ta din vara viitoare — în noaptea asta nici nu pot să cred în așa ceva din cauza apatiei și a indolenței —, trebuie să știu totuși cum au fost călătoriile anterioare, dacă nu ești foarte răsfățată și dacă, în comparație cu aceasta, n-aș fi deveni pentru tine un tovarăș de drum prea prost și nevrednic.

Al tău, Franz

Noapte bună, iubito, și o viață mai tihnită!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 decembrie 1912, vineri/sâmbătă,

noaptea de 13 spre 14.XII.12

Iubito, de câteva zile băiatul tău este iarăși atât de obosit și de trist încât nici nu se poate vorbi cu el. Acestea ar fi perioadele în care ar avea mai urgentă nevoie decât de obicei să aibă alături un om drag, hotărât și plin de viață. Sau poate ar fi tocmai perioadele când n-ar avea dreptul să abuzeze de un asemenea om, ca să-i țină companie, și când chiar pentru el cel mai bine ar fi să picotească de unul singur. E-adevărat, romanul meu²⁴³ progresează, deși lent; problema este că ne asemănăm teribil la înfățișare. — Și înainte de a te cunoaște aveam perioadele astea imprevizibile, numai că atunci mi se părea că lumea se pierde cu totul, viața mi se întrerupsese parcă, ieșeam la suprafață și mă scufundam iar în adâncuri; acum te am pe tine, iubita mea, mă simt tratat cu generozitate și, chiar dacă m-aș prăbuși, știu totuși că asta nu este pentru totdeauna, cred cel puțin că știu, și pot să te și să mă consolez în așteptarea unor vremuri mai bune. Iubito, nu fi supărată pe mine din pricina acestei salutări matinale pe care o vei primi duminică!

Așadar, la interpretarea pozei nu m-am evidențiat grozav. Am crezut totuși că dansatoarea ta este domnișoara Brühl (luându-mă după mica fotografie din albumul vostru). Dar am impresia că în scrisoarea mea am amintit-o cu totul întâmplător, sau am vrut s-o amintesc, și pe fata din telegramă. Ea e deci micuța ta! De îndată mi-a plăcut foarte mult. După poză mi se pare că nasul ei are o conformație absolut franțuzească. Privirea-i este veselă. În comparație cu ea, domnișoara Grossmann arată cam prozaică. Dar privilegiul relației cu tine îl au amândouă, așa că nu pot să le aduc nicio obiecție, exceptând faptul că ele sunt cu tine în fiecare zi, iar eu în niciuna.

Ce a mai cuprins reprezentația din seara aceea, în afară de dansul tău? N-ai jucat și într-o piesă? Iar tânărul acesta e deja director? Și domnul mai în vârstă doar procurist? Fiindcă l-am socotit mult mai bătrân pe director, trebuie să rememorez încă o dată tot ce mi-ai scris despre seara respectivă, pentru a repune la locul cuvenit vârsta și înfățișarea acestui domn.

Oricâte critici i-aș aduce cărții mele²⁴⁴ (numai concizia este ireproșabilă), sunt totuși atât de fericit s-o știu în mâna ta dragă.

Domnișoara Brühl are dreptate, monogramele²⁴⁵ pot fi interpretate nespun de frumos. Adevărat este și faptul că eu, poate-ți amintești, am notat monograma în prezența ta, sub privirea ta, deși aș fi putut foarte bine să scriu „Max Brod“, căci nici numele lui, nici prietenia și dragostea ce mă leagă de el nu trebuie să fie un secret; în definitiv, în fel de adevărat e și faptul că B. este inițiala de la Bauer. Dar, nefericit cum sunt, bat câmpii. Este imperios necesar să-mi închizi gura cu sărutări.

Al tău, Franz

Iubito, azi sunt prea obosit și totodată prea nemulțumit de munca mea ca să-ți scriu mai mult de câteva cuvinte (dacă aș avea destulă putere să dau curs intenției mele intime, aș strânge tot ce-am terminat din roman²⁴⁶ și l-aș arunca pe geam); dar trebuie să-ți scriu, ca ție să-ți adresez ultimul cuvânt scris înainte de culcare, și totul, veghea și somnul, să capete, măcar în cea din urmă clipă, un sens adevărat, pe care nu-l pot dobândi din nimicurile pe care le scriu. Noapte bună, sărmană și chinuită iubită! De scrisorile mele atâră un blestem pe care nu-l poate alunga nici mâna cea mai dragă. Deși chinul provocat de ele a trecut, scrisorile mele șiși mai adună o dată forțele să te chinuiască din nou în mod jalnic. Biată și dragă copilă, veșnic obosită! Un răspuns în glumă la o întrebare glumeață: nu pot să te sufăr deloc, fetiță iubită. Ce furtună-i afară! Și eu stau în mijlocul greoi, cu hârtia în față, și nu pot pricepe că vei ține cândva în mâini această scrisoare, iar sentimentul uriașei distanțe ce ne separă mi-apasă pieptul. Nu plânge, iubito! Dar cum se face de plânge fata liniștită, pe care am văzut-o în seara aceea? Și cum se face oare că o las să plângă și nu sunt cu ea? Nu-i însă niciun motiv de plâns, iubito! Așteaptă, mâine voi avea, trebuie să am cele mai minunate, mai consolatoare și mai ingenioase idei despre felul în care ne putem ajuta, în eventualitatea că mama ta va citi scrisorile. Așadar, dacă gestul pe care îl fac acum ridicându-mi mâna îndrăgostită, deci vrăjită, în direcția Berlinului poate avea vreo semnificație, fiind liniștită măcar duminică? A avut vreun rezultat? Oare până la urmă nu mă duc la culcare, fără să fi izbutit ceva, atât în privința romanului meu, cât și-n privința ta? Dacă ar fi așa, atunci sa mă ia dracul de tot, și-anume cu violența furtunii de-afară. Dar nu, poate că și azi dansezi și te obosești în continuare. Nu-ți reproșez nimic, iubito, aș dori doar să te ajut și nu știu cum să fac. Desigur, adevărații sfătuitoari nici n-arată ca mine. Noapte bună! Constat că de oboseală scriu mereu despre aceleași lucruri, o fac pentru plăcerea de a-mi ușura sufletul și nu mă gândesc că le vor mai citi și ochii tăi plânși, extenuați și înroșiți de sărutările trimise din depărtare.

Duminică.

Iubito, n-am nicio clipă de liniște pentru mine; așadar, nici pentru tine. Și am să-ți spun atâtea și să-ți dau o mulțime de răspunsuri la ultimele tale patru scrisori de ieri și de azi (gândește-te dar, epistola ta de pe 11, scrisă-n tramvai, a sosit abia ieri; prin urmare, cu o zi mai târziu decât scrisoarea ta din 12, în care mi-ai dat explicații în legătură cu fotografia). Și câtă nevoie am tocmai acum de scrisorile tale, fiindcă sunt așa de apatic și insensibil. Astăzi de dimineață, când mi-a fost adusă scrisoarea ta trimisă expres și m-am deșteptat, am avut impresia că toată noaptea am așteptat cu nerăbdare să fiu trezit astfel, exact în felul ăsta. Și ce bine am zăbovit în pat cu poza ta! Orice tristețe s-a-ndepărtat de mine și a trebuit să aștepte în fața patului; câtă vreme am rămas acolo, am fost ferit de toate.

Pesemne e cea mai însuflețită poză pe care o am de la tine. Soldatul cu termen redus fie binecuvântat! Cu o mână-n șold și alta la tâmplă, asta înseamnă viață, iar pentru că-i viața căreia îi aparțin, nu mă mai satur privind-o. Aceasta este camera ta? Sau nu-i a ta? Pentru ambele variante pledează câte ceva. Măsuța pare să fie în locul unde se află și a ta, iar în față ar fi patul. Însă pereții ăștia foarte încărcăți mă derutează la rândul lor; nici nu i-ai amintit când mi-ai descris camera ta. De ce ai fi atârnat niște câni de bere pe un perete foarte înalt, de altminteri? De ce ar sta în față un baston al cărui mâner este la vedere? Poate că nu este decât camera de lucru a musafirului vostru²⁴⁷. Ținuta ta este splendidă, te strig pe nume și nu te întorci spre mine, deși am așteptat. În pozele de pe perete (în afară de cea care înfățișează un bărbat cu tocă) te caut și deocamdată te-am găsit în trei dintre ele. Dacă e-așa, confirmă-mi; dacă greșesc, lasă-mă să cred că-i așa! Ce mlădioasă stai! De te-aș fi văzut dansând! Faci gimnastică dintotdeauna?

Scrisoarea ta de astăzi, trimisă expres, este calmă, însă pot avea încredere în liniștea asta? Am citit-o și-am răsucit-o pe toate fețele să văd dacă nu s-ar putea descoperi ceva suspect în ea. Dar cum faci de te înviori și te înveselești dintr-odată, după atâtea necaz și oboseală? Numai din pricina mea, ca să nu mă-ngrijorezi? Nu, iubito, situația ta nu poate fi totuși atât de rea încât să cauți să mi-o ascunzi. Doar sunt aici ca să ascult totul, nu trebuie să ne prefacem decât în fața părinților noștri, iar dacă nu sunt prezent ca să ascult totul, atunci nici nu merit să fiu aici.

Iubito, în primul moment povestea cu scrisorile²⁴⁸ este gravă și iremediabilă și ai impresia că nu mai poți

să-apa de nodul care ții s-a pus în gât. Așa mi s-a întâmplat și mie, deși, firește, în cazul meu, n-a avut o importanță atât de nemijlocită. Ei bine, există probabil mame care nu citesc corespondența copiilor lor, cu toate că au posibilitatea s-o facă fără probleme, dar mă tem că nici mama ta, nici a mea nu aparțin acestei categorii. Pentru a ne simplifica gândurile și grijile, să spunem că a citit scrisorile și, poate, nu numai ea, ci și sora ta, al cărei răspuns la telefon mi-a sunat suspect de scurt și de precis, cel puțin așa cum îl descrii tu. Fiindcă mama nu intră decât rareori în camera ta, mă gândesc că sora ta a găsit mai întâi scrisorile și apoi a chemat-o pe maică-ta. Și atunci le-au citit împreună până când le-ai deranjat cu apelul tău. Cine a venit prima la telefon? Și cine vine de obicei? Erau toate scrisorile sau numai o parte, și care anume? În momentul ăsta (după starea psihică în care mă aflu, ar trebui neapărat să fiu în pat și, cu siguranță, n-aș îndrăzni să-i scriu așa altcuiva decât ție, dar oare nu s-ale tale toate stările mele, atât cele mai proaste, cât și cele mai bune?), momentan deci, nu pot să-mi închipuiesc impresia pe care scrisorile mele, cu grafia lor greu lizibilă de altfel, au făcut-o asupra mamei și surorii tale, mai ales că ele cred pesemne — și, probabil, au găsit confirmat acest lucru și în scrisori — că noi n-am fost împreună mai mult de-o oră în toată existența noastră, iar atunci în cel mai protocolar mod cu putință. Cum sunt ele în stare să facă o legătură, cel puțin o legătură curentă, între acest fapt și conținutul scrisorilor, tocmai asta nu pot să ghicesc fără alte indicii. Cea mai la îndemână și mai simplă supoziție, și de aceea una nu foarte credibilă, ar fi că pe mine mă socotesc aproape nebun și pe tine contaminată de mine, iar acest lucru le face să considere și că ai de două ori mai multă nevoie de protecție; atunci ar trebui să fii tratată cu toată delicatețea — ceea ce n-ar fi un succes al scrisorilor mele —, dar într-o familie acest fapt poate implica și cele mai grosolane jigniri. În orice caz, trebuie să mai așteptăm; nici nu s-a restabilit echilibrul dintre noi deoarece încă n-am primit vreo scrisoare de la mama ta. Sărmană iubită, prinsă între un spirit rău, lipsit de scrupule, și o familie vigilentă! Dacă mama are de gând să clarifice întrucâtva lucrurile, atunci înmânarea scrisorii mele, duminică, a constituit deja prima și cea mai bună ocazie, iar mâine voi auzi câte ceva în legătură cu spusele ei.

Acum mă opresc, nu spre a merge la culcare, pentru asta e deja prea târziu; nici astă-seară nu voi face nimic. Mai dau o fugă până la gară, să expediez scrisoarea, iar pe urmă mă duc neapărat la familia Brod, este absolut necesar, fiindcă doamna Sophie²⁴⁹ a venit de dimineață, pe neașteptate (deseară se logodește Max); am și vorbit puțin cu ea, însă, după cum stau lucrurile, n-au fost decât niște pregătiri pentru ceea ce urmează să se întâmple de fapt, iar eu mă tem că, în starea în care mă aflu, nici acum nu voi mai ajunge acolo. Când am auzit de sosirea ei, am simțit pur și simplu miresma apropierii tale și-am devenit cât se poate de nerăbdător. Și așa voi rămâne, probabil.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15/16 decembrie 1912, duminică/luni

noaptea de 14 spre 15.XII.12

Așa, iubită, ușile-s închise, e liniște, sunt iarăși cu tine. Dar la ce tot zicem noi că suntem împreună? N-am dormit toată ziua și, drept urmare, după-amiază și chiar în faptul serii am umblat cu capul aplecat și mintea încețoșată, dar acum, când se lasă noaptea, sunt aproape excitat, simt în mine un puternic avânt să scriu, diavolul ce se tot vâra în plăcerea de a scrie se agită tocmai în cel mai nepotrivit moment. O fi vrând el, însă eu mă duc la culcare. Iubită, aș fi fericit să-mi pot petrece Crăciunul împărțindu-mă între scris și somn!

Azi după-masă deci m-am tot ținut după tine — zadarnic, ca s-o spun imediat. Sau, la drept vorbind, nu chiar zadarnic, căci am stat mereu cât mai aproape de doamna Friedmann fiindcă ea a fost totuși lângă tine o perioadă mai îndelungată, fiindcă vă tutuiți și fiindcă ea mai are de la tine niște scrisori²⁵⁰ pentru care o invidiez pur și simplu. Oare de ce n-a scos însă nicio vorbă despre tine, în timp ce eu îi priveam neconținut gura, ca să-i intercepțez numaidecât primul cuvânt? Nu vă mai scrieți? Poate că nu știu nimic nou despre tine? Dar cum așa? Iar dacă n-are noutăți, de ce nu povestește lucruri mai vechi? Și, dacă nu vrea să povestească nimic despre tine, de ce nu-ți pomenește măcar numele, așa cum ți-l rostea uneori, când venea altădată pe-aici. Dar nu, ea nu face una ca asta, ci mă lasă să aștept năuc și vorbim despre lucruri nemaipomenit de indifferente; de pildă, despre Breslau, tuse, muzică, șaluri, broșe, coafuri, călătorii în Italia, săniuș, geți cu perle, cămăși pentru frac, butoni de manșetă, Herbert Schottländer²⁵¹, limba franceză, bazine acoperite, dușuri, bucătărese, Harden²⁵²,

conjunctura economică, călătorii în toiul nopții, Palace-Hotel²⁵⁴, pălării, universitatea din Breslau, rude, pe scurt, despre tot ce se poate, dar singurul lucru legat un pic de tine, și din păcate tocmai acum, au fost câteva cuvinte despre piramidon și aspirină²⁵⁵; lumea nu-nțelege bine de ce zăbovesc atâta asupra acestui subiect și de ce-mi place să dau drumul din gură celor două cuvinte. Dar până la urmă nu mă pot mulțumi cu rezultatul acestei după-amieze, căci dorul de Felice îmi zumzăie în cap de ore-n șir. La sfârșit aduc vorba, în mod forțat, despre legăturile de tren dintre Berlin și Breslau, amenințând-o din priviri pe doamna Friedmann — și tot nimic.

În plus, mă neliniștește, desigur, și logodna lui Max. În definitiv, logodindu-se, el mă părăsește. Bineînțeles, pe logodnica lui o cunosc de mulți ani și mi-a fost aproape întotdeauna dragă, uneori chiar prea dragă; are și o mulțime de calități (pentru a căror descriere hârtia nu-mi mai ajunge oricum, mai cu seamă dacă o umplu cu asemenea platitudini); în general este o ființă foarte blândă, delicată și precaută și îi e peste măsură de devotată lui Max — și totuși, totuși... Rămâi cu bine, iubito, aș vrea să fiu singur cu tine pe lume.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16/17 decembrie 1912, luni/marti

16.XII.12

N-am primit nicio scrisoare, iubito, nici la 8, nici la 10. Ai venit obosită de la dans și după-amiază ai ieșit în societate. Dar nici măcar o carte poștală n-am primit. Acum n-am motiv să mă plâng, ieri și alaltăieri am primit câte două scrisori și cine s-ar putea decide între două lucruri excelente, astfel încât să spună că preferă să primească de la iubită o scrisoare pe zi decât două deodată, iar apoi niciuna — însă tocmai regularitatea este cea care-ți alină sufletul; faptul că o scrisoare are să sosească zilnic, mereu la aceeași oră, îți dă sentimentul liniștii, al fidelității și al relațiilor ordonate, ținând la distanță surprizele neplăcute. Iubito, nu cred cu-adevărat că ți s-a întâmplat ceva rău, fiindcă atunci ar fi trebuit să-mi scrii cu atât mai urgent. Dar când stau singur la masa de scris, în fața dactilografului meu, a clienților preocupați numai de ei înșiși ori a funcționarilor care nu mă slăbesc cu întrebările lor, în fața tuturor acestora, cum să fiu ferm și absolut convins că acolo departe, la Berlin, trăiești liniștită și oarecum mulțumită? Poate că mama ta te-a chinuit ieri, poate ai dureri de cap sau de dinți, poate ești extenuată, iar eu nu știu nimic din toate lucrurile astea, pe care le sucesc și le învârtesc în mintea-mă cuprinsă de îndoieli.

Rămâi cu bine, iubito, de-acum nu-ți voi mai scrie decât o dată pe zi, cel puțin câtă vreme lucrarea mea nu avansează. Căci atâta timp cât nu se întâmplă așa, scrisorile mele au un aspect prea sumbru, iar una pe zi ți-e mai mult decât suficientă, chiar dacă tu negi asta față de tine însăși.

Rămâi cu bine, iubito! Când scriu acest cuvânt, soarele-mi strălucește deodată pe hârtie! Nu poate să-ți meargă rău și sunt liniștit.

Al tău, Franz

din 16 spre 17.XII.12

Iubito, este trei și jumătate noaptea, am zăbovit prea mult și totuși prea puțin asupra romanului meu și-n plus aproape că ezit acum să mă întorc la tine deoarece am pur și simplu degetele murdare după o scenă oribilă, ce s-a revărsat din mine cu deosebită naturalitate (din păcate, prea mare ca s-o mai dezvolt)²⁵⁶. — Iubito, azi nicio veste de la tine; din această cauză mi se pare că, între noi, cele 8 ore de mers cu trenul ar fi de două ori mai multe. Să se fi întâmplat totuși ceva neplăcut la înmânarea scrisorii mele de duminică?²⁵⁷ Desigur, mâine voi afla totul; dacă nu m-aș liniști astfel, m-aș plimba de colo până colo prin cameră până dimineața, în loc să mă duc la culcare. — Acum, noapte bună, fetița mea iubită, să-mi rămâi fidelă câtă vreme asta nu-ți aduce prejudicii prea mari și să știi că-ți aparțin ca un obiect oarecare din camera ta.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 decembrie 1912, marți/miercuri

Fetița mea iubită, astăzi, tot timpul cât am scris la romanul meu n-am făcut altceva decât să-mi reprim plăcerea de a-ți scrie, iar acum mă văd pedepsit din ambele părți: ceea ce am scris acolo este destul de jalnic (spre a nu mă plânge fără-ncetare, îți spun că ieri a fost o noapte frumoasă, pe care aș fi putut și ar fi trebuit s-o continui la nesfârșit) și de aceea sunt necăjit în privința ta, iubito, și mă simt absolut nedemn de tine.

Dacă aș putea să petrec măcar o clipă în frumosul tău birou, unde totul mi se pare agreabil! De-aș putea s-o înlocuiesc, fie și pentru o zi, pe una dintre fetițele tale, care au permanent libertatea de a alerga la tine când vor să te săruțe și să te îmbrățișeze! (De ce te-au sărutat atunci când a sosit cartea258, de ce au făcut-o așa de emoționate? Se poate să fi fost doar dintr-un inconștient sentiment de milă, pe cât de profund, pe atât de adevărat, că între prietena lor mai mare și-un om ca mine... nu mai continui fiindcă te măhnesc și mă întristez.) Dar am atâta nevoie de apropierea ta, iubito. De-aș putea fi totuși în biroul tău! Când stau în picioare în dreptul tristei mese de scris din biroul meu — probabil că masa este de câteva ori mai mare decât a ta și așa trebuie să fie; altminteri, n-ar putea găzdui toată dezordinea — și mă gândesc că până la urmă n-ar fi chiar atât de imposibil să fim împreună într-un birou, îmi vine să răstorn masa, să sparg geamurile de la dulapuri, să-l ocărăsc pe șef, iar, fiindcă îmi lipsește totuși puterea să duc la bun sfârșit asemenea decizii de moment, nu fac nimic din toate astea, ci rămân la fel de calm ca mai-nainte, ținând în mână vreo hârtie pe care pretind c-o citesc, deși în realitate privesc dincolo de ea, uitându-mă complet adormit spre ușa care are să se deschidă pentru cel care-mi va aduce scrisoarea ta. Ia uită-te în jur prin biroul tău (*pe care, de altfel, nici nu mi l-ai descris încă*) și vezi dacă n-a mai rămas acolo un locșor pentru mine, fie și într-un colț! Precizează-mi apoi locul și-l voi ocupa zi de zi, cu certitudine, chiar dacă nu de-adevăratea; iar dacă vrei, îți voi repartiza și eu un loc în biroul meu (nu găsesc unul mai potrivit decât cel aflat foarte aproape de mine) și așa vom sta amândoi, fără a fi în același birou. De altminteri, tu vei avea de-aici avantajul enorm că seara, când rămâi singură la birou pentru a-mi scrie, eu îi voi ține la distanță de tine pe toți șoricicii din jurul mesei tale și-i voi alunga; în schimb, eu voi avea dezavantajul că în asemenea seri îmi vor lipsi probabil calmul și chibzuința de a te lăsa să termini scrisorile către mine și, în loc de asta, voi veni la tine, te voi ține de mâna care vrea să scrie și nu-i voi mai da drumul.

Fetițele tale se poartă frumos și înduioșător, dar fără să mă uimească, fiindcă totul este exact pe gustul meu. Despre biroul tău nu mi-e de-ajuns ce aflu. În birourile cu multe fete, lucrurile se petrec cu totul altfel decât printre bărbați. De pildă, dactilograful meu nu m-ar aștepta niciodată la croitor cu un trandafir (nu poți pricepe partea comică a unei asemenea reprezentări, ar trebui să-l vezi tu însăși pe bărbatul ăsta, care, altminteri, mi-e foarte drag); în schimb, poate face, desigur, altceva; de exemplu, a mâncat, una după alta, în fața unor martori credibili, 76 dintre chiflele noastre împletite, iar altădată 25 de ouă tari, isprăvi pe care le-ar repeta bucuș în fiecare zi dacă ar avea posibilitatea. El laudă în mod special plăcuta senzație de căldură pe care se pare c-o ai după 25 de ouă tari.

Dar, pentru numele lui Dumnezeu, cu ce-mi petrec cele câteva clipe în care sunt împreună cu tine aici, pe hârtie! Firește, te-am nedreptățit în scrisoarea mea de ieri, iubită și prea bună fetiță! (Pentru ce altceva mai exist decât spre a te nedreptăți?) Duminică ai fost obosită (nici n-ai gătit, în ciuda promisiunii făcute mamei tale săptămâna trecută), iar, după cum am intuit, ai avut și dureri de cap, cel puțin luni. (Te-a durut și gâtul? Rușine, să ne fie rușine amândurora! Iubita unui adept al fizioterapiei să aibă dureri de gât!) Însă, cu toate acestea, mi-ai scris duminică, numai că scrisoarea și cartea poștală au sosit probabil abia luni seară la biroul meu, cu o poștă pe care deocamdată nu mi-o explic. În orice caz, eu le-am primit marți chiar jos, la portar, ah, voi, zeilor! Cum am mai dansat urcând scările!

O chestiune importantă lipsește din scrisorile tale, iubito! Nu găsesc nicio vorbă despre mama ta și nimic despre teoriile mele de duminică referitoare la povestea cu scrisorile. Este un semn bun sau unul rău? N-am la îndemână fotografia de la sărbătorirea voastră, am uitat-o în haina de la birou, dar nu e acolo și semnătura unei anumite Tony Bauer259, iar lângă nume nu sunt adăugate și niște salutări? Ea este sora ta? Și cine sunt ceilalți? Îmi place să cred că niciunul dintre cei care au dansat cu tine nu se putea compara cu mine la dans. Incapacitatea mea de a dansa va fi având motive diverse. Poate că ar fi trebuit să exersezi mai mult de unul singur; ori de câte ori am dansat cu fete, am fost deopotrivă prea încurcat și prea distrat. Îmi amintesc că la ora noastră de dans era un tânăr, foarte energic, desigur, care dansa singur într-un colț al sălii, în timp ce perechile dansau în jurul lui. Nu știu dacă în acest mod a învățat să danseze, știu numai că îl priveam deseori și-l invidiam pentru dârzenia și libertatea sa.

Sophie F.260 e deja departe; împreună cu soțul, și-a făcut vacanța și a plecat la Semmering261, cred. Mă

scrib din inimă că nu i-ai mai scris de mult. De altfel, ea s-a și răzbunat pentru această bucurie, cum și-am scris deja. — Închei și rămân din nou singur.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18/19 decembrie 1912, miercuri/ Joi

din 18 spre 19.XII.12

Iubito, este două și jumătate; după-amiaza mi-am petrecut-o cu Max, ca să urmărim amenajarea locuinței²⁶², seara împreună cu familia, în prima parte a nopții am lucrat pe fugă²⁶³, așa că ziua mea propriu-zisă începe cam târziu, abia acum, când mă aplec să-ți scriu, fetiță iubită.

Deci ea să fie trista dactilografă din Weißensee?²⁶⁴ Totuși, este voioasă și vioaie, iar când își îndoaie genunchiul drept, pare să pună-n mișcare întregul șir al celorlalte fete, care stau cam rigid și au un aer un pic prea creștin. Ai avut prietene printre ele? Spune-mi și le voi îndrăgi imediat; atunci până și fata aia înaltă și înfricoșătoare, îmbrăcată în negru, îmi va fi dragă și familiară. Cu ce privire scrutătoare te uiți din poză! Ce strâns te ține de talie vecina ta din dreapta, de parcă ar ști într-adevăr foarte bine pe cine ține! Ai o carte în mână, ce carte este? Acolo, la Weißensee, ați trăit, pare-se, exact ca la țară. Tufișurile, gardul, ușile cu geam din fundal seamănă prea puțin cu un birou. Mi-ar plăcea așa de mult să știu câte ceva despre tine din acea perioadă când erai încă atât de fericită și suferai numai din pricina serviciului. Cum era șefa ta? Nu alergai după ea la croitoreasă cu un trandafir când era supărată? Și, luând în considerație poziția ta actuală, cum a fost lupta cu secretara? Ce a tranșat această confruntare?

Deocamdată, iubito, nu-ți trimit nicio fotografie. Următoarea va fi poza aceea reușită despre care și-am scris, dar pe care nu am comandat-o încă, fiindcă e cam complicat să merg la fotograf, însă în zilele următoare am s-o fac²⁶⁵. Din ultima perioadă n-am nicio poză, n-am nici măcar fotografii în grup și nici grupurile în care am fost nu mi-au făcut cine știe ce plăcere (printre fete, fetele o duc mai bine și sunt mai calde decât bărbaii printre bărbai), iar celelalte poze nu vreau să ți le trimit deocamdată întrucât mi-e teamă că în toate arăt cam ciudat, fără să am vreo vină și fără să fie așa. Greșit, mai am multe să-ți povestesc; atunci ne vom arunca amândoi asupra duminicilor de altădată.

Dar, iubito, eu îți tot scriu aici liniștit și tu poate că ești bolnavă. În scrisoarea de după *Fuga lui Schilling*²⁶⁶ vorbești chiar despre o eventuală gripă. Pentru numele lui Dumnezeu, ferește-te, iubito, viața mea e-n mâinile tale! Când mă gândesc că ești bolnavă, mărturisesc că nu mă gândesc mai întâi la faptul că suferi, ci că este posibil să nu mai primesc nicio veste de la tine și că atunci, turbat de disperare, mă voi izbi de tot ce mă înconjoară, până-mi va da sângele. Marți, durerea de gât se des făcuse-n guturai; e totuși o ameliorare în cazul acestor răceli total necunoscute de mine. Dar durerile de cap persistă? Te văd cum, după ce ai terminat ultima scrisoare, scoți aspirina și o înghiți; iar pe mine mă trec fiorii.

Astăzi am fost la familia Brod; m-aș fi dus oricum, însă după cea de-a doua scrisoare a ta de dimineață am avut un motiv aparte să mă grăbesc fiindcă — este, fără îndoială, o nebulie — voiam să pun mâna și pe cartea poștală pe care i-ai trimis-o lui Sophie F.²⁶⁷, căci nu mi-e deloc de ajuns ce mi-ai scris. Nu-mi puteam stăpâni bucuria că urma să țin o clipă în mână această carte poștală adresată altcuiva și s-o citesc încet, spunându-mi: „Este de la fetița iubită“. Totul decurgea excelent, ticluisem niște întrebări inofensive, pe care le-am condus prudent spre răspunsul hotărâtor, pentru ca în final să aud însă că de vreo jumătate de oră domnul director Brod²⁶⁸ îi trimisese lui Sophie corespondența la Viena, incluzând, desigur, și cartea ta poștală. A trebuit să mă abțin, ca să nu bat cu pumnul în masă.

Din cauza furtunii, probabil — acum o clipă, totul s-a zguduit prin casă, iar ușa camerei de zi s-a deschis singură; ce-i drept, se-nchide prost — nu am auzit deloc ceasul de afară — nici nu știu care este, căci se aude numai noaptea —, însă este deja trei și jumătate. Așadar, rămâi cu bine, iubita mea! Nu, nu-mi imaginam singurătatea cu tine așa cum crezi tu. Când doresc ceva imposibil, îl vreau cu totul. Prin urmare, voiam să fiu absolut singur cu tine, iubito, singur-singurel pe pământ și sub cer, și să-mi duc viața, care-ți aparține, complet

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19/20 decembrie 1912, joi/vineri

din 19 spre 20.XII.12

Ei bine, fetița mea iubită, acum s-a făcut din nou seară după ce am stat treaz toată după-amiaza (o după-amiază nedormită sună mai rău decât o noapte nedormită), nu mai scriu nimic, îi scriu numai acestei fete căreia i-aș scrie în permanență, de care aș vrea să aud neîncetat, la care aș dori să fiu mereu și-n care cel mai mult mi-ar plăcea să mă pierd.

Dar te rog, iubito, răspunde-mi limpede măcar o dată: cum vine asta? Tu, care îmi scrii că nu ești niciodată bolnavă (eu nici nu te întrebam despre asta, căci sănătatea ți se citea în obraji și-n ochi), umbli acum pe la doctori, suferi săptămâni în șir, probabil în fiecare zi, ți se spune în glumă, deși cu o oarecare seriozitate, că arăți ca moartea-n vacanță (o expresie care mi-ar plăcea foarte mult dacă nu ți s-ar aplica tocmai ție), în ultimul timp te-au durut capul și gâtul, te-ai simțit slăbită, și toate acestea în mod repetat și fără să înceteze de fapt — iubito, cum să putem accepta liniștiți așa ceva? Atunci trebuie totuși să încercăm să facem ordine, nu? Prin urmare, trebuie să-mi scrii imediat și precis de îndată ce vei începe să te menajezi, fiindcă particip la suferințele tale ca tine. N-am dureri de gât chiar când ai tu, însă dacă aud de ele sau le presimt sau măcar mă tem de ele, sufăr, în felul meu, nu mai puțin din pricina lor. Încă și mai mult sufăr din cauză că ești istovită și te doare capul. Iar atunci când iei aspirină, mă cuprinde și pe mine un rău fizic. Toată noaptea asta, deci de la trei și jumătate până la șapte și jumătate, și chiar și-n zori, am simțit în mine o apăsare ciudată, pe care n-am avut-o niciodată în cei 30 de ani de viață și care nu venea de la stomac, nici de la inimă, nici de la plămâni, ci, probabil, de la toate laolaltă. La lumina zilei a dispărut. Ea a fost precis urmarea faptului că ieri ai luat aspirină sau, dacă n-ai luat, atunci a fost consecința aspirinei precedente; iar dacă n-a fost nici asta, atunci a fost, pesemne, din cauză că am scris prost, iar dacă în final nici despre așa ceva n-a fost vorba, înseamnă că, probabil, sunt pur și simplu un nebun care-și imaginează că își pune prea des mâinile pe tâmpilele tale și dorește ca sărutările lui să aibă puterea de a-ți lua de pe frunte toate durerile de cap, începând din cel mai sumbru trecut și până-n viitorul tău de aur. Răspunde-mi, deci, iubito, ce vei face, fiindcă lucrurile nu mai pot continua astfel. Trebuie să-ți faci destul timp să dormi și să te plimbi, indiferent cât te costă. Trebuie să pleci de la birou imediat ce se termină orele de serviciu și să te plimbi, și nu doar de-a lungul căii ferate din oraș, ci într-o companie ce ți se potrivește. (Oare nu mergi la patinaj? Nici despre gimnastică n-am mai auzit de mult.) Desigur, n-ar fi rău nici dacă ai putea întrerupe activitatea la profesor. Mie poți să-mi scrii seara, cu siguranță, peste zi n-ai timp și m-ai condamna și pe mine să nu primesc în fiecare zi vești despre tine, iar eu n-am deloc puterea să îndur asta, însă aș strânge din dinți și m-aș mulțumi cu o carte poștală pe zi atâta vreme cât nu ești complet proaspătă și odihnită ca odinioară, iar asta în mod profund și durabil, convingător chiar și pentru mama ta. Aștept cu nerăbdare aprecierea pe care o vor găsi propunerile mele (la o adică mai am pregătite și altele) și restul propunerilor echivalente, cu care le vei completa pe ale mele.

Până-ți vei recăpăta puterile, vreau să aud însă cât mai multe despre copilăria ta; ultima ta scrisoare mi-a deschis o poartă nesăbuită de așa ceva. Firește, există și dezavantaje când te naști mai târziu²⁶⁹, dar avantajele față de primii născuți, pentru care eu reprezint un deprimant exemplu, sunt totuși foarte mari. Cei născuți mai târziu sunt înconjurați numaidecât de ceilalți frați și surori, care fie au avut deja, fie tind să aibă o diversitate de trăiri, cunoștințe, experiențe, născociri și cuceriri, iar avantajele, sfaturile și încurajările câpătate într-o existență atât de bogată în strânse legături de rudenie contează imens. De asemenea, pentru ei familia este deja mai minuțios instruită, părinții, atât cât este posibil în cazul lor, au învățat din greșeli (ce-i drept, tot greșelile i-au făcut mai încăpățânați), iar cei născuți mai târziu stau pur și simplu încă de la început într-un cuib mai cald, deși li se poartă de grijă mai puțin; aici avantajele și dezavantajele variază și niciodată dezavantajele nu vor atârna mai greu, dar acești copii nici nu se sinchisesc de așa ceva, fiindcă toți au grijă de ei, în mod involuntar și de aceea foarte stăruitor și inofensiv. Dintre șase frați, eu sunt cel mai vârstnic; doi frați, născuți la puțin timp

după mine, au murit de mic²⁷⁰ din vina doctorilor, apoi o vreme a fost liniște, eram singurul copil, până când după 4–5 ani au venit mășăluind la diferență de un an, respectiv doi, cele trei surori ale mele. Așa că am trăit singur foarte mult timp și m-am încăierat cu doici, bone bătrâne, bucătărese agresive, guvernante triste, pentru că părinții mei erau ocupați mai mereu la prăvălie. Despre toate sunt multe de povestit. Dar nu în noaptea asta, a cărei a douăsprezecea oră tocmai bate, făcându-mă să tresar. Rămâi cu bine, iubita mea, și cu riscul de a te trezi, da, cu riscul de a te trezi, te sărut,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 decembrie 1912, vineri

20.XII.12

Iubito, de unde vine însă această neliniște a ta, oare nu trăim alături împăcați, măcar atât cât se poate în amărăciunea asta? Ce te copleșește? Tu ești deopotrivă liniștea și agitația sufletului meu. Ori de câte ori te gândești într-o astfel de stare, imaginează-ți bătăile inimii mele! Cu obrajii aprinși, ți-am tot citit scrisoarea în speranța că undeva se va arăta totuși vreun semn de pace și de voie bună. Cu siguranță n-a fost decât capriciul unei seri nefericite; nici agitatul petic de hârtie²⁷¹ pe care l-am scris la birou și pe care ți-l trimit de asemenea nu mai conține de fapt adevărul. Căci știu, mâine are să vină iarăși o scrisoare încrezătoare de la fetița mea puternică, pe care doar oboseala și chinul teribil au doborât-o așa, preț de-o oră, pe la miezul nopții.

Cu cea mai bună intenție am renunțat la cea de-a doua scrisoare zilnică deoarece m-am gândit că amândoi vom dobândi mai multă liniște și încredere. Faptul de a stabili un contact și de a-l întrerupe de două ori pe zi era pentru mine îngrozitor și mă urmărea, mă hăitua neîncetat în fiecare dimineață și-apoi toată după-amiaza. Inutilitatea insistenței de a obține imposibilul, adică prezența ta, trebuie să mă înspăimânte însă, în mod repetat, și nu numai pe mine, ci și pe tine, iubito. Dar poate că ai dreptate. Odată pe zi trebuie să-ți scriu; altminteri, aș abandona totul și n-aș mai ști încotro s-o apuc — dar nici astfel n-ajung la prezența dorită, așa că ți-ai voi scrie tot de două ori dacă asta-ți aduce măcar un pic de liniște. Aici nu se pune problema dacă am dispoziția necesară pentru a-ți scrie, nu despre asta e vorba, ci dacă, scriindu-ți de două ori pe zi, voi mai găsi măcar într-o oarecare măsură dispoziția necesară pentru restul lucrurilor care mi se cer din toate părțile. Căci, prin faptul că-ți scriu de două ori, m-aș lăsa complet descoperit în fața sentimentului meu foarte profund că sunt în concordanță cu tine, iar aceasta poate însemna totuși un risc în depărtarea tristă în care sunt nevoit să trăiesc.

Acum alerg însă din nou, pentru că trebuie să-l asist pe Max la întocmirea unui act notarial. Da, astăzi ai jurat în fața instanței²⁷² și iarăși ai avut neplăceri. Lasă-te sărutată, copilă iubită, palidă și chinută! Cel care se încălește aici nu-ți aparține ca un lucru din camera ta, ci așa cum vrei tu și pentru totdeauna.

Al tău, Franz

(anexată)

Iubito, numai spre a mă ușura, preț de-o clipă, de grija pe care ți-o port, ți scriu pe hârtia asta ce-mi stă la îndemână. Te rog, te rog, nu fi atât de neliniștită, asta nu se poate sfârși deloc bine. De-aș putea măcar să te așez aici, pe scaunul de lângă mine, să nu-ți mai dau drumul și să te privesc în ochi! Viața mea are ceva dintr-o casă de nebuni. Nevinovat și deopotrivă vinovat, desigur, stau închis nu într-o celulă, ci-n acest oraș, o strig pe fetița iubită, vreau să aibă liniște și fericire, însă, la drept vorbind, nu strig decât la pereți și la hârtia asta, în timp ce biata mea fetiță suferă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20/21 decembrie 1912, vineri/sâmbătă

din 20 spre 21.XII.12

Iubito, este deja a treia seară în care n-am scris nimic, un început prost înainte de Crăciun. Însăși vacanța de Crăciun devine problematică; e-adevărat, nunta soră-mii a fost amânată de teama războiului²⁷³ — cred că nu ți-am scris încă despre asta —, dar este extrem de incert că-mi voi putea lua cele două zile de concediu la care am sperat. Am permanent foarte multe de făcut și cu cât apar mai multe, cu atât îmi pierd cheful sau, mai bine zis, îmi crește dezgustul. Câtă vreme mă aflu eu însumi la birou, mizez totuși pe ultima influență pe care o mai am și reușesc să apăr încă această masă ticsită de restanțe, dar când stau acasă, masa mea rămâne la dispoziția tuturor și atunci nu se poate întâmpla altfel decât ca peste zi restanțele să producă neîncetat mici explozii, care se declanșează succesiv, iar asta ar putea deveni foarte neplăcut pentru mine după ce voi reveni. Însă când pun pe hârtie aceste cuvinte, constat că este insuportabil să irotesc cele două zile întrucât atunci n-aș izbuti mai mult decât să-mi apăr masa de scris, așa că, probabil, mă voi hazarda totuși să le iau.

Cum stai oare cu munca, fetița mea? (Astăzi am sentimentul că acum ești mai liniștită, mai mulțumită și că ochii tăi dragi au din nou privirea aceea prietenoasă, dar dominatoare, care m-a afectat pe vecie.) Termină-întotdeauna ce ai de lucru? Nu-ți cad scrisorile sub masă și nu dispar? Nu există un sertar secret unde lucrurile nerezolvate se îngheșuie ca niște animale scârboase? Ai memorie bună? Eu n-am și funcționez doar cu memoria, ce-i drept nelimitată, a șefului meu, care oricum este demn de admirație. Dacă se întâmplă ca el să fi uitat realmente un lucru de care am nevoie, încep să-i ademenesc amintirile cu remarcile mele generale și nesigure și nu durează mult până știe despre ce este vorba. Există persoane cărora, spre a-și aminti imediat totul, nu le trebuie decât să vadă chipul unui om săritor, fie și al unui așa de neputincios. Eu n-aș putea munci deloc atât de autonom ca tine, ocolesc responsabilitățile precum un șarpe, am de semnat tot felul de lucruri, însă fiecare iscălitură pe care-o evit mi se pare un câștig; de altfel, semnez totul (deși n-ar trebui de fapt) numai cu FK, de parcă asta ar putea să mă despovăreze; în orice probleme de birou mă simt așa de atras de mașina de scris și pentru că sarcina ei este atât de anonimă, mai ales dacă este îndeplinită de mâna dactilografului. Ce-i drept, această prudență, altminteri lăudabilă, e completată și păstrată prin faptul că iscălesc cu FK chiar și cele mai importante documente, fără a le mai citi până la capăt, și că, din cauza memoriei mele slabe, tot ce dispăre de pe masa mea e ca și cum n-ar fi existat niciodată pentru mine. Oare toate astea pot să mă recomande pe mine, care am solicitat de curând un loc în biroul tău?

În scrisoarea ta de azi ai pomenit despre un jurnal?²⁷⁴ Mai există? Îl ții și-acum? Și așa ai scris, textual, la 15 ani: „Îl iubesc și niciodată, oricine mi-ar sta în drum...”? Iubito, de te-aș fi cunoscut atunci! N-am fi fost atât de departe unul de altul, cred. Am sta la o masă, ne-am uita pe stradă de la fereastră. N-am tremura unul pentru altul, nimic n-ar fi imposibil. Pe de altă parte — iar asta dovedește că totul se petrece în mod necondiționat —, îmi spun că, din păcate, acum zece ani, ba chiar și acum doi sau unul, eram în multe privințe mai bun, dar în esență mult mai nesigur și chiar mai nefericit decât sunt azi și că, probabil, tot acum a fost momentul potrivit să apară omul pe care să-l iubesc cel mai mult pe-acest pământ.

Astăzi căutam ceva pe masa de scris de-acasă (nici ea nu admite ordinea, n-ai decât să cauți; doar un sertar este aranjat și încuiat, acolo se află scrisorile tale) și am găsit o scrisoare mai veche; datează din perioada aceea de așteptare ce a durat o lună, și, fiindcă îți este adresată, ți-o trimit, în ciuda stării ei nu foarte bune. Când o citesc (din păcate lipsește data), constat că printre alte speranțe fără noimă (câte lucruri scriu împotriva voinței mele numai pentru că ele sunt îmbrâncite afară din mine — prost, jalnic scriitor!), totul a devenit mult mai frumos și s-ar putea crede că steaua bună ce ne-a călăuzit nu se va stinge niciodată deasupra noastră. Copilă, dar ce ciudat scrii azi! Aș putea dezerta? De sub care drapel? Probabil cel mult de sub drapelul vieții mele. Iar asta nu se întâmplă în mod voit; în plus, în ciuda întregii amărăciuni, mă simt peste măsură de implicat în luptă. Așadar, asta nu se petrece cu voia și din cauza mea.

Și-acum rămâi cu bine, fetiço, fetiço! Îți doresc o duminică frumoasă, părinți binevoitori, bucate alese, plimbare lungă și minte liberă. Măine voi reîncepe să scriu, vreau să mă aventurez cu toată forța spre roman.²⁷⁵ Când nu scriu, simt cum sunt alungat din viață de o mână neîndurătoare. Și mâine voi primi, poate, o scrisoare mai puțin posomorâtă decât cea de azi, *dar la fel de sinceră*, căci menajamentele mă dor mai mult decât adevărul.

Franz

(anexată)

Stimată domnișoară,

Permiteți-mi să vă scriu, chiar dacă răspunsul dumneavoastră la ultima mea scrisoare este încă foarte incert; faptul de a nu scrie nimic îmi provoacă dureri de cap, mă face să fiu nesigur în legătură cu dumneavoastră și cu mine însumi. Încep să se nască în mine deprinderi ce mă fac dator să vă scriu. Cum m-ar putea elibera de această îndatorire copleșitoare absența răspunsului dumneavoastră? A fost o noapte în care, pe jumătate adormit, vă scriam încontinuu scrisori, iar asta îmi dădea senzația unui bocănit mărunț și neîntrerupt.

FranzK.

(aici este atașată continuarea scrisorii actuale)

21.XII.12

O anexă din prezent: Te rog ca începând de duminică să-mi scrii acasă, pentru orice eventualitate. Abia de vinerea viitoare aş putea să primesc din nou scrisorile la birou.²⁷⁶ Și eu unde să-ți scriu?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 decembrie 1912, sâmbătă

21.XII.12

Primele salutări de dimineață. Tocmai mă pregătesc de o plimbare atât de neobișnuită cum nu-mi amintesc să fi făcut de săptămâni întregi. Poate va dura chiar o oră. Pe urmă îmi voi mai da osteneala să urc o dată și să cobor pe Alchymistengasse, reproducă aici.²⁷⁷

FK

Ah, iubito, n-ajută la nimic; așa, deschisă, nu pot expedia cartea poștală.²⁷⁸ Ce noapte ar mai fi asta în a cărei seară să nu-ți fi trimis și să nu fi primit sărutări!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 decembrie 1912,

duminică dimineața 22.XII.12

Știi, iubito, că povestea cu domnul Neble²⁷⁹ mă face chiar peste măsură de fericit, presupunând că ea a fost singurul motiv al deprimării tale din ultimele zile? Deci asta a fost totul? Firește, va fi fost destul de rău. Dar aş fi putut prezice de îndată că vei învinge; pe directorul Heinemann îl invidiez pentru rolul lui minunat, pe care eu l-aş fi jucat și mai frumos. Aş mai fi spus: „Închideți odată ușa, domnișoară Bauer!“ Și atunci chiar ar fi trebuit să povestești, pentru că în definitiv te-ai ascuns de mine nu mai puțin decât de directorul tău; mă întreb de ce n-am avut voie să aflu povestea acestui Neble încă din prima zi. Dar ce te-aş mai fi ascultat dacă aş fi fost directorul tău! S-ar fi făcut noapte și dimineată, iar personalul deja ar fi venit din nou la muncă și tu tot ar mai fi trebuit să-mi povestești, răspunzând la nesfârșitele mele întrebări. Probabil aş fi făcut mai prost decât directorul un singur lucru: la primele tale lacrimi aş fi simțit nevoia să plâng și eu într-un mod foarte nedirectorial, în ciuda faptului că de obicei îmi lipsesc lacrimile. Iar pentru a-mi apăra demnitatea, nu mi-ar mai fi rămas altceva de făcut decât să-mi lipsesc obrazul de al tău, lăsând lacrimile noastre să se amestece inseparabil.

Iubito, iubită Felice! Ce mai neplăceri pe capul tău!

Te înfurii ușor? La drept vorbind, eu nu, însă odată ce mă înfurii, mă simt realmente mai aproape de Dumnezeu decât de obicei. Când sângele se înfierbântă brusc de sus și până jos, pumnii se strâng în buzunare și te lepezi de toată stăpânirea de sine pe care ai acumulat-o, iar această neputință de a te stăpâni — văzută din cealaltă perspectivă, și anume din cea adevărată — înseamnă putere, atunci afli că mânia trebuie evitată numai la începuturile ei modeste. Abia aseară am fost pe punctul de a palmui un om, și anume nu doar cu o mână, ci cu amândouă, și nu numai o dată, ci încontinuu. Până la urmă, m-am mulțumit totuși cu vorbele, dar ele au fost strășnice. Nu este deloc imposibil ca amintirea acestui Neble să fi contribuit și ea.

după-amiază

Așa, iubita mea Felice, acum sunt din nou cu tine. Aseară, când mă întorceam din plimbarea aceea lungă, pe care voisem s-o fac singur — dar în drum spre gară m-am întâlnit cu toate rubedeniile, tocmai veneau de la soră-mea care e măritată²⁸⁰, iar soră-mea cea mai mică și o verișoară²⁸¹ nu m-au slăbit cu rugămințile și a trebuit să le iau cu mine —, când mă întorceam deci de la plimbare, mi-a trecut prin minte o întrebare ce nu m-a părăsit multă vreme: dacă nu cumva ești supărată pe mine din cauza celei de-a doua scrisori de sămbătă — unde am fost peste măsură de iritat — sau poate nu chiar supărată (pentru că nu scrisesem totuși nimic nepotrivit), ci dezamăgită de faptul că nici eu nu sunt persoana nimerită, față de care să te acuzi singură și s-acuzi lumea din jur absolut fără menajamente — și tocmai acuzațiile cele mai strașnice aduc cea mai mare ușurare. Iar aseară grijile mele n-au fost total neîndreptățite, din câte-mi dau seama din scrisoarea pe care mi-ai trimis-o expres. De exemplu, acolo scrie: „Astăzi, când a sosit scrisoarea ta cu poșta de la ora 10, am fost chiar mai tristă, mai îngrijorată decât înainte“. Ce iubit minunat este acela care-i scrie asemenea epistole iubitei lui, sporindu-i mâhnirea! Nu, ascultă, iubito, mi-ai spus deja adesea că nu mă părăsești, dar vreau să fiu foarte aproape de tine absolut în toate privințele, nu-mi lua nimic din ce-i al tău, deci nici măcar acuzațiile tale! Rămâi a mea în întregime, iubito, rămâi a mea așa cum ești! Nu ți-aș clinti niciun firică de păr. Nu te înveseli când nu ești bine dispusă! Spre a fi voioasă nu-i suficient să iei o decizie, mai trebuie și împrejurări vesele. Nu-mi vei plăcea nicidecum mai mult dacă vei arăta mai bine, ci-mi vei plăcea numai așa cum ești în momentul de față. Când sunt cu tine, mă simt prea aproape ca relația dintre noi să poată fi influențată de niște deosebiri ce privesc starea ta de moment sau aspectul tău. Voi fi de-a dreptul nefericit dacă vei fi nefericită, iar dragostea pentru tine, precum și egoismul mă vor determina să alung nefericirea — n-ai să observi un alt efect al acesteia, exceptând cazul scrisorilor grăbite, mângălite în timpul zilei, atunci când nu pot depăși emoția imediată și ne semnificativă. De altfel, încă o avertizare în ceea ce privește scrisul de două ori pe zi.

Și eu nu mă plâng oare? E-aproape un urlet deja! Ieri, bunăoară, m-am prăbușit epuizat la birou. Îmi simțeam capul greu, mi-era foarte somn (deși n-am scris nimic de atâtea nopți, doar ție), unde mă rezemam, acolo rămâneam proptit, mi-era teamă să mă așez în fotoliu, trăiam cu spaima că nu mă mai pot ridica, iar când citeam niște acte, țineam stiloul numai de capătul de jos, ca să mă mpungă în tâmplă și să rămân treaz; pe urmă am dormit puțin după-masă, însă nici seara nu m-am simțit mai bine; de aceea m-am plimbat, dar n-am dormit decât foarte superficial, parcă aș fi stat de veghe. Să ne-mbrățișăm, iubito, dacă nu cu brațele, măcar cu tânguirile!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22/23 decembrie 1912, duminică/luni

22-23.XII.12

Iubito, sunt destul de confuz, nu-mi lua în nume de rău că am să scriu neclar. Îți scriu fiindcă sunt preocupat numai de tine și trebuie să mă exteriorizez cumva. Duminică am hoinărit într-o stare jalnică, am stat mai mult cu oamenii, n-am dormit deloc, am apărut pe neașteptate la niște cunoscuți și am plecat pe neașteptate; probabil nu m-am mai purtat așa de luni întregi. N-am mai scris de prea mult timp și mă simt cam desprins de lucrările mele, adică pierdut. La aceasta se adaugă faptul că acum a venit mult dorita vacanță de Crăciun și sunt pe cale s-o irosc ca un ticălos. Firește, printre toate astea se furișează și gândul că aș putea fi cu tine la Berlin, unde este cel mai bun refugiu al meu; or, în loc de asta, eu mă agăț de Praga, ca și cum m-aș teme că altfel voi rămâne fără ultimul adăpost sigur și de parcă tu ai fi chiar aici, la Praga.

Iubito, aseară, când m-am întors acasă atât de bine dispus și am găsit pe masă telegrama ta, nu m-am speriat deloc, tu, suflet compătimitor, căci am știut imediat că nu putea conține altceva decât o consolare, iar pe urmă, când am văzut că era chiar așa, am sărutat îndelung, cu ochii închiși, hârtia aceea străină, până ce asta nu mi-a mai fost de ajuns și mi-am lipit-o, toată, de obraz.

Cu certitudine nu vei ghici, iubito, când am scris cele de mai sus. Să fi fost ora 4. Copleșit de telegramă, mă culcasem foarte devreme, înainte de 9 (mă port cu mine cam despotice); m-am sculat la două și m-am gândit

la tine și la o posibilă călătorie la Berlin; eram treaz, deschisese ochii, dar fiindcă mă aflam încă sub influența somnului, imaginile se derulau neîncetat și oarecum feeric. Totul se lega frumos, ușor și imperturbabil, automobilele alergau ca îndrăgostiții, se putea vorbi atât de bine la telefon de parcă ne-am fi ținut de mână în timpul convorbirii, prefer să nici nu mă mai gândesc la asta — dar, pe măsură ce mă trezeam, deveneam tot mai agitat; apoi, pe la 4, m-am dat jos din pat, am făcut gimnastică, m-am spălat și am scris două pagini pentru mine²⁸², însă le-am abandonat și pe ele din cauza neliniștii; pe urmă am scris cele două pagini de mai sus, dar am renunțat și la acestea și fiindcă-mi vâjâia capul, m-am întors în pat, unde am rămas întins până la 9 dimineața, căzând într-un somn profund, în timpul căruia, de altfel, ai apărut și tu pentru o scurtă discuție într-o familie de prieteni. — Firește, tot acest mod de viață bizar este motivat numai de faptul că, în primul rând, n-am mai scris nimic de multă vreme și-n al doilea rând, mă simt aproape liber, fără să mă fi pregătit până acum în vederea acestui lucru.

Iubită Felice! Al tău, Franz.
Așa suntem împreună, cel puțin aici.

Tocmai a sosit scrisoarea ta de sâmbătă noaptea. La ea voi răspunde abia după prânz; altminteri, n-ai mai primit scrisoarea asta la timp, adică la ora 9. Se va îndrepta oare totul acum, așa cum pare în urma acestor scrisori? Să dea Dumnezeu! În rest, fermitatea și buna dispoziție din scrisoarea ta mă fac să-mi fie rușine, dar mă voi redresa și eu. Ah, dacă ar ști domnișoara Lindner²⁸³ ce greu este să scrii atât de puțin cum fac eu!

De curând ai pomenit despre o bombă ce stătea să explodeze.²⁸⁴ Intrarea mamei tale te-a întrerupt din scris. Cum a fost cu bomba aceea? — Lasă-mă, iubito, să-ți spun mai bine cu sărutări decât cu vorbe cât te iubesc.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 decembrie 1912, luni

23.XII.12

Iubită Felice, aceste două zile prețioase²⁸⁵ le-am împărțit astfel încât dimineața să mă duc o clipă la birou, ca să văd corespondența, iar în rest să trăiesc precum un om liber. Sâmbătă și duminică am pierdut timpul, exceptând faptul că am scris puțin în cursul nopții, însă nu-i așa de grav, iubito. Spune-mi că nu este încă așa de grav.

De altfel, încep să mă desfat treptat cu acest trai bun, iar harababura zilei de ieri și confuzia nopții dispar încetul cu încetul. Ce zici despre ideea mea de a comanda înrămarea telegramei tale de ieri, pe care s-o agăț deasupra mesei mele de scris? Din scrisoarea ta de sâmbătă noaptea înțeleg că ți-a venit ideea să-mi telegrafiezi încă de sâmbătă? Totuși, la ce te-ai gândit, iubito, când ai trimis telegrama, deoarece nu puteai bănui niciun importanță pe care ea a dobândit-o pentru mine, mai ales fiindcă scrisoarea mea, pe care o primiseși de dimineață, era, din câte-mi amintesc, relativ calmă? Și, în afară de asta, voiai inițial să expediezi telegrama în cursul dimineții. Dacă aș fi primit-o însă de dimineață, ea ar fi fost pentru mine doar (doar, doar!) semnul dragostei și al bunății tale, dar seara (se pare că ai trimis-o la ora 4) ea mi-a ridicat moralul, cu care eram pur și simplu la pământ. Proximitatea unei asemenea telegramă înseamnă cu totul altceva decât depărtarea din care de-abia vin încoace scrisorile. Acum știu și că ți-a fost bine, așadar că amândurora ne-a fost bine până la 4 după-masa, chiar dacă n-am primit încă scrisoarea de duminică. Ea a sosit, poate, ulterior la birou, de dimineață nu era acolo; oricum voi mai căuta, este posibil ca tu să fi greșit adresa. În orice caz, scrisoarea din noaptea asta am s-o trimit pe adresa ta de-acasă.

Planurile tale sunt excelente, iubito, și, dacă ai să le respecti întocmai, voi avea o iubită model. Dar așa și trebuie să fii când ai un iubit ca vai de el. Dacă n-ai obrajii rumeni, cum să le dau paloare? Fiindcă asta-i totuși menirea mea. Dacă nu ești proaspătă, cum să te obosesc, iar dacă nu ești veselă, cum să te întristez? Iubito, iubită mea, din dragoste, doar din dragoste aș dansa cu tine, deoarece acum simt că dansul — această îmbrățișare și rotire totodată — ține inseparabil de dragoste și este adevărata și nebuna ei expresie. Ah, Doamne, am scris mult în această epistolă, însă mi-e gândul numai la dragoste, precum și la ceea ce am de împărțit.

Al tău, Franz

Praga, 23/24 decembrie 1912, luni/mărti

din 23 până pe 24

Iubito, cum ar fi dacă n-aș mai putea scrie? Se pare că a venit momentul; de o săptămână și mai bine nu-mi reușește nimic, în ultimele zece nopți (când am lucrat, ce-i drept, foarte fragmentar) m-am ambalat o singură dată, asta a fost totul. Sunt obosit încontinuu, mă zăpăcește o somnolență permanentă, simt o presiune undeva, sus, în dreapta și-n stânga craniului; ieri am început o scurtă povestire pe care o îndrăgeam mult și care părea să se deschidă dintr-odată în fața mea, dar astăzi s-a închis complet. Când întreb cum va fi, nu mă gândesc la mine, am trecut chiar prin perioade mai grele și supraviețuiesc încă, iar dacă n-am să mai scriu pentru mine, voi avea mai mult timp să-ți scriu ție, să mă bucur de apropierea ta imaginară, cucerită prin scris, dobândită prin reunirea tuturor forțelor sufletești — însă tu, tu nu mă vei mai putea iubi. Nu fiindcă nu voi mai scrie pentru mine, ci fiindcă nesciind, devin mai rău, mai dezlănat, mai nesigur, iar un asemenea om n-are să-ți placă deloc. Iubito, dacă-i faci fericiri pe copiii sărmani de pe stradă, fă-mă și pe mine, nu sunt mai puțin sărman decât ei! Tu nici nu știi cât de aproape mă simt de bătrânul care se întoarce seara acasă fără să fi vândut nimic — fii deci alături de mine așa cum ai fost lângă toți, chiar dacă mama ta are să se supere din cauza mea la fel ca din pricina celorlalți (negreșit, fiecare are necazurile lui, prin urmare și pe părinți îi supără nevinovăția copiilor): ca să n-o mai lungesc cu rugămințile, spune-mi că vei continua să mă iubești orice s-ar alege de mine, că-mi vei păstra dragostea cu orice preț, iar eu mi-aș asuma orice umilință — dar încotro s-o apuc?

Iată deci sfera gândurilor acestui creier care se odihnește în vacanță! În astfel de împrejurări n-am oare toate motivele să mă duc cuminte la birou, să prelucrez cu viteza vântului toate restanțele și să devin un funcționar ordonat și grijuliu, căruia îi stă capul numai la treabă? Rămâne o singură obiecție: poate că aceste prime două zile libere mă zăpăcesc și de-atâta grabă nu mai știu cu ce să încep; în definitiv, nu prea îmi amintesc să fi avut un Crăciun mai bun (măine voi răsfoi un pic, pentru tine, vechiul meu jurnal) — dar această obiecție nu prea trebuie pusă la inimă. Ca peste tot, și aici singura alternativă valabilă este „ori... ori“. Ori pot să fac ceva, ori ba, iar de data asta rămâne ultimul „ori“. Totul poate fi depășit cu condiția ca după întrebarea: „Mă iubești, Felice?“ să urmeze o infinită succesiune de răspicate răspunsuri afirmative.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 decembrie 1912,

marți

Ieri, adică luni, am primit doar scrisoarea ta de sâmbătă; azi, marți, absolut nimic. Cum să mă împac cu această situație? Ce-aș mai prețui cele mai scurte salutări trimise pe o carte poștală! Iubito, să nu înțelegi că aici îți reproșez ceva, nu despre asta este vorba, ci despre dragoste și despre neliniștea ei; în tot ce scriu, numai asta spun. (Aseară n-am găsit la birou nimic de la tine.)

24.XII.12

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 decembrie 1912,

marți

Deoarece am reușit în sfârșit să scriu un pic pentru mine, capăt curaj, îți prind brațele (mai delicat decât le țin la acest interogatoriu ce trebuie să aibă loc n-am ținut încă pe nimeni) și-ntreb privind în ochii tăi dragi: „Felice, în ultimele trei luni a fost vreo zi în care tu să nu fi primit nicio veste de la mine? Vezi măcar că n-a existat o asemenea zi? Însă pe mine mă lași astăzi, marți, fără nicio veste, de duminică de la 4 nu știu nimic de tine; până mâine la remiterea corespondenței sunt nu mai puțin de 66 de ore în care am făcut tot felul de supoziții, când bune, când rele“. Iubito, nu fi supărată pe mine din cauza acestor vorbe, dar 66 de ore înseamnă

realmente a perioadă lungă. Sunt într-adevăr foarte conștient de toate oprelițele pe care le-ai întâmpinat, de Crăciunul, aveți musafiri, pe poștă nu te poți baza (poate că nici scrisoarea mea n-a sosit la timp), dar sunt totuși 66 de ore! Și-n ciuda acestui fapt... Trebuie să mai spun ceva, înainte de a mă duce la culcare: suport încă relativ bine absența unei scrisori în zilele libere. Deși n-am primit nicio veste de la tine, sunt totuși liber, nimic nu mă împiedică să mă gândesc la tine neîncetat și chiar dacă asta nu-i decât o legătură unilaterală, ea este oarecum suficientă, ajunge aproape până-n camera ta, atât de puternice, de necesare și autoritare sunt forțele care o alcătuiesc. Când nu-mi poți da nicio veste, iubito, fă în așa fel încât să nu aflu nimic despre tine duminică sau într-o zi de sărbătoare. De aceea a fost suportabil și azi, n-a fost chiar așa de rău cum ai putea crede după tonul grav de la începutul scrisorii. Numai în zilele de lucru lipsa vestilor așteptate este îngrozitoare. Căci atunci îmi este interzis să mă gândesc la tine, toată lumea are de la mine pretenții ce mă dezgustă, scrisoarea sau cartea ta poștală îmi dau siguranță, nu trebuie să mă gândesc la tine, este suficient să bag mâna în buzunar, să simt hârtia pe care ai scris tu, și știu că te gândești la mine, că trăiești spre norocul meu. Dar dacă buzunarul e gol, iar capul în care gândurile la tine o țin tot într-o goană trebuie să fie oricând pregătit pentru munca de birou, se naște un contrast grav și-atunci, crede-mă, iubito, îmi este extrem de greu să răzlesc. — Odată, mai demult, când n-am primit-o scrisoare a ta, ți-am scris că nu mai aștept niciuna și totul se va fi terminat. Astăzi zic: este adevărat, corespondența ar putea înceta, dar ar trebui să fim atât de aproape unul de altul încât nu numai să nu mai fie nevoie să ne scriem, ci să fie posibil ca nici măcar să nu vorbim, din cauza apropierii prea mari. Acum mi-am amintit: astăzi este noaptea sfântă. Ea a trecut pentru mine fără sacralitate, până la acest sărut de rămas-bun.

Franz

De vineri mă întorc la serviciu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 decembrie 1912,

miercuri, 25.XII.12 ora 3 după-amiază

Nu de dragul scrisului îți scriu acum, iubito, aceste câteva cuvinte pe care le vei primi, oricum, odată cu o ulterioară scrisoare mai amănunțită, ci-ți scriu ca să simt din nou legătura cu tine și să fac efectiv ceva pentru această legătură. I-am zgâlțâit poștaşului toată corespondența de Crăciun când i-am cerut furios scrisorile mele; mă aflu chiar pe scări, voiam să plec, deja abandonasem orice speranță, era la amiază, pe la douăsprezece și un sfert. Iată, în sfârșit, minunata corespondență, începutul sărbătorilor de Crăciun, două scrisori, o carte poștală, o poză, flori. Iubito, trebuie să te sărut dezlănțuit, cum altfel să-ți mulțumesc când mâna mi-e lipsită de vlagă!

Așa, acum mă duc la plimbare cu un prieten despre care poate că nici nu ți-am scris încă — Weltsch286. Oricum, trebuie să plec, fiindcă tocmai au venit niște rude cu voci extrem de stridente, casa se cutremură, mă strecur nevăzut și neauzit prin antreu. De-aș fi totuși cu tine! De dragul tău mi-aș domoli chiar și fuga pe scări. Căci am obiceiul să cobor scările alergând nebunește — e singurul sport pe care-l practic; de altfel, eu l-am inventat — ceea ce îi înspăimântă pe toți cei care urcă. Afară este vreme frumoasă. Dacă te-ai întrema cum trebuie, iubito! Fiecare clipă a acestor zile de Crăciun mă bucură de două ori mai mult când mă gândesc că te poți odihni și întrema. Deci să nu-mi scrii, dar trimite-mi eventual o telegramă, dacă este posibil. Și eu aș proceda ca mama ta, care-ți stinge lumina în fiecare seară; dacă ea ar ști asta, probabil că ar lăsa lumina aprinsă, însă atunci aș face și eu la fel.

Franz

Ți s-au înmănat măcar cele două scrisori pe care ți le-am trimis acasă? Mi se pare că erau scrisori destinate cât se poate de puțin lecturii altora.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25/26 septembrie 1912, miercuri/ Joi

din 25 spre 26.XII.12

Romanul²⁸⁷ a mai avansat un pic, mă agăț de el fiindcă povestirea m-a respins. Când m-am apucat de ea, aveam însă pretenții prea mari de la mine; încă de la început urmau să vorbească patru personaje și să participe

activ la toată acțiunea. Dar eu nu pot cuprinde o privirea atâtia oameni decât atunci când ei se ridică și se dezvoltă pe parcurs, din torentul povestirii. Chiar de la început am ținut sub control, din păcate, doar doi, or, dacă se îmbulzesc patru inși și vor să apară, însă eu am ochi numai pentru doi, se naște de-a dreptul o tristă confuzie colectivă. Cei doi vor și nu vor să se demaște. Dar privirea mea rătăcitoare poate înșfăca și umbrele acestora; în schimb, cele două personaje certe încep să devină nesigure în singurătatea lor temporară și până la urmă totul se năruie. Păcat!

Acum sunt însă într-adevăr prea ostenit, n-am dormit deloc în timpul zilei din cauza tuturor perturbărilor posibile; în zilele lucrătoare dorm mult mai mult. Am să-ți spun atâtea și-acum oboseala asta mă dă peste cap. În loc să scriu la roman, ți-aș fi scris ție, cum îmi doream așa de mult. Îmi venea să-ncep scrisoarea și să mă pregătesc să scriu sărutând cu pasiune hârtia pe toate părțile, fiindcă ea va ajunge în mâinile tale. Dar acum sunt obosit și apatic și mai mult decât de sărutări aș avea nevoie de privirea ta plină de viață, așa cum o întrezăresc din fotografia primită azi. Astăzi îți spun doar ce obiecții am în privința pozei; privirea ta nu vrea să mă înțâlnească, trece mereu dincolo de mine, sucesc poza în toate părțile, însă tu găsești de fiecare dată o posibilitate de a privi în lături, cu calm și parcă premeditat. Ce-i drept, îți pot acapara toată fața acoperind-o cu sărutări, și așa fac și am să te sărut din nou până voi adormi, și vreau s-o mai fac iarăși când mă voi trezi. Dacă asta are vreo importanță, gura mea îți aparține pe de-a-ntregul; de obicei, eu nu sărut pe nimeni, nici părinții, nici surorile, iar mătușilor neînduplecate le ofer un obraz ce se retrage crispat.

26.XII.12 joi dimineață

În sfârșit, în poza asta îmi apar așa cum te-am văzut; desigur, nu cum te-am văzut prima oară (fără jachetă, cu capul gol, neîngrădit de pălărie), ci așa cum erai tu când te-am pierdut la intrarea în hotel și când am rămas lângă tine pe Corso; atunci nu mă simțeam legat de tine, dar nu ceream altceva decât cea mai trainică relație. Acum mi-am adus aminte: n-ai cumva obiceiul să-ți tot îndepărtezi părul de pe frunte, mai ales când ții în mână o poză, de pildă, și dai să te uiți în jos? Mă înșală memoria? Fiindcă așa te văd uneori. Iată deci și pălăria pe care eu, ca un orb, o credeam albă pe dedesubt. Însă bluza este probabil alta, cea de la Praga era totuși albă. Cum te-am sărutat, iar după aceea zămbetul tău a licărit și mai prietenos decât mai-nainte. Ce zici, iubito, copilă iubită, despre acest comportament al pozei tale? Cel puțin în zilele următoare nu voi purta în buzunar portofelul cu poza ta, ci am să-l țin strâns în pumn, să mă sprijine, să mă ocrotească și să mă întărească. Acest gest ar părea ciudat dacă posesorul unei asemenea fotografii n-ar trebui să le țină piept tuturor. Iar tu, iubito, te-ai mai întremat un pic? Nu te hăituiesc prea mult rudele? Nici n-ai fi avut timp de mine dacă aș fi venit la Berlin. Dar ce spun eu? Așa vreau oare să pun capăt reproșurilor pe care mi le adresez? Și-n definitiv, nu am avut dreptate când am zis să nu vin la Berlin? Totuși, când te voi vedea în sfârșit? La vară? De ce însă tocmai la vară dacă nu te-am văzut de Crăciun? Acum este o dimineață însorită, am dormit destul de bine, dar sunt mai șovăielnic decât în toiul nopții. Referitor la mama ta, aș fi avut de scris multe, însă le las pentru epistola următoare. Ciudată bucuria cu care devorez tot ce-mi scrii în legătură cu remarcile mamei tale despre mine! Pe de o parte, este bucuria de a fi atacat cu atâta ostilitate (deși cu cele mai bune intenții), iar pe de altă parte, bucuria de a fi apărut cu atâta strășnicie și dragoste. Dar asta nu explică toată această bucurie.

Aș vrea să fiu pomenit mereu în familia ta. Ce dorință absurdă!

Acum se apropie deja prânzul. Hai, sus! Adio, Felice! Fotografia în portofel! Scrisoarea în plic și fuga la gară, s-o expediez!

Franz

Anexez o felicitare de Crăciun, primită din ultimul sanatoriu în care am stat²⁸⁸; ea a sosit odată cu fotografia ta. Vezi dar cum am vrut să mă las vindecat de o credință stranie printr-un viclesug absolut diavolesc. Nici nu mi-a fost de mare ajutor.

Îmi mai vine în minte ceva care nu suferă amânare: iubito, sper că nu i-ai dăruit până la urmă surorii tale bluza pe care ai purtat-o atunci la Praga!

Praga, 26/27 decembrie 1912,
joi/vineri din 26 spre 27.XII.12

Portofelul ăsta mic pe care mi l-ai trimis este o minune. Mă face alt om, mai liniștit, mai bun. Faptul că-ți pot privi poza oriunde mă aflu sau măcar pot scoate portofelul (metoda de a-l păstra permanent în mână n-a corespuns așteptărilor) este, la rândul-i, o nouă fericire pe care ți-o datorez. De fiecare dată când mă uit la poza ta — acum o am în față —, mă tot mir cât de mult ne potrivim amândoi. Cum, dincolo de tot ce se poate vedea aici, dincolo de chipul drag, de privirea calmă, de zâmbetul tău, de umerii (înguști, la drept vorbind), care ar trebui strânși în brațe cât mai degrabă, cum, dincolo de toate acestea, acționează forțe atât de apropiate și de indispensabile mie și cum toate constituie un mister pe care un om neînsemnat ca mine nici n-ar avea voie să-l privească, ci doar să se cufunde în taina aceasta, cu supunere.

Dar n-ajung deloc să continuu scrisoarea, așa de tare mă adâncesc în poza ta. Poate că nu asta ai avut în vedere, iubito, când mi-ai dăruit fotografia. Mă gândesc că ea mă va ajuta în toate cele, că mâine mă voi descurca mai bine în oribilul meu birou și voi scoate din maldărul de acte restanțele cele mai vechi, chiar dacă le voi apuca doar cu vârful degetelor; în plus, m-am decis, ceea ce nu e puțin lucru, ca orice ar fi, să nu mai încep niciodată să scriu după zece seara și niciodată să nu mai rămân treaz peste două noaptea (afară de cazul în care am liber a doua zi); în fine (fac toate astea pentru a deveni demn de darul tău), regret amarnic scrisoarea pe care ai primit-o în a doua zi de Crăciun, ceartă-mă doar în scrisoarea pe care o voi primi mâine și pe care o aștept cu teamă și cu bucurie, dojenește-mă cât poți numai în scrisoarea aceea! Cineva care-i face iubitei reproșuri neîntemeiate și-i tulbură cu stupidenii somnul de dimineață într-o zi de sărbătoare merită nu doar să fie certat, ci (spre a spune ceva foarte grav, aproape insuportabil) să nu mai primească nicio scrisoare timp de două zile. Deci nu te neliști, iubito, nu voi mai fi așa de abătut, iartă-mă, tot răul pe care ți-l fac are o singură origine, dragostea pentru tine! Poate uneori te măhnesc fără să-mi dau seama, dar caută motivul doar în dragostea mea și-l vei găsi cu siguranță acolo, urmând o cale complicată (însă așa sunt eu).

Nici de data asta n-am scris nimic, absolut nimic, nici măcar despre modul în care mi-am petrecut zilele libere. Dar acum, poza ta știe totul. Dacă treci pe la fotograf, spune-i că niciuna dintre pozele pe care le-a făcut nu este sărutată așa de mult ca aceasta.

Franz

Praga, 27/28 decembrie 1912, vineri/sâmbătă
noaptea de 27 spre 28.XII.12

Iubita mea, dacă portofelul pentru care-ți sunt recunoscător are să reziste mult în urma solicitării imense la care îl supun, atunci este un portofel bun. Câteodată, dorul de tine mă sugrumă. Atunci portofelul se deschide brusc, iar tu te arăți imediat, binevoitoare și dragălașă, privirii mele nesățioase. Când stau sub lumina felinarelor de pe stradă, lângă vitrinele luminate, la masa de scris de la birou, sau când mă opresc dintr-odată pe coridor, ori zăbovesc lângă dactilograful ce-a ațipit, sau mă duc la fereastra camerei de zi în timp ce o societate numeroasă sau rubedeniile umplu odaia în spatele meu, atunci... iubito, iubito, nici acest scurt cuvânt n-aș fi în stare să-l pronunț ori de câte ori mă gândesc la tine, fiindcă adesea nu mă pot gândi la tine decât strângând din dinți. Iar faptul că poza asta mică e atât de ineputabilă mă face, desigur, să mă bucur și, deopotrivă, să sufăr. Ea nu dispăre, nu pierde ca o vietate, ci se păstrează pentru totdeauna și rămâne o permanentă consolare ce nu vrea să răzbată în mine, dar nici nu mă părăsește.

Bineînțeles, mi-am spus numaidecât (din egoism, din șiretenie, din prezență de spirit!) că, odată constat efectul miraculos al fotografiilor, trebuie să-ți trimit neapărat și eu poza mea. Am alergat de îndată la fotograf pentru a-mi comanda o poză de aceleași dimensiuni, dar fotografii noștri la minut se mișcă mai încet decât ai voștri: poza va fi gata abia peste o săptămână. Pe lângă asta, ideea ta, iubito, m-a prins cu o asemenea lăcomie încât îți propun să facem schimb de poze în fiecare lună. Totuși, nu ești mereu la fel, anotimpul avansează, porți alte haine — nu, iubito, îți cer prea mult și mă rătăcesc. Trebuie să fiu mulțumit că am poza asta mică, pentru care s-ar cuveni să-ți mulțumesc iar și iar în fiecare scrisoare.

La drept vorbind, scrisoarea ta de joi, întreruptă după primele cinci cuvinte, arată îngrozitor în primul moment, de parcă o forță rea te-ar fi ținut de mâini sau ți-ar fi făcut ceva și mai grav. Apoi mi-am zis însă că tot

tu ai scris picul, ai anexat foaia de ziar²⁸⁹, probabil tot tu ai pus și scrisoarea la poștă, deci nu se va fi întâmplat nimic rău și pot aștepta mâine o nouă scrisoare.

Nu prea pricep de ce mama ta se poartă atât de tiranic cu tine; în schimb, o înțeleg foarte bine în toate celelalte privințe. Datorită faptului că te întreții singură n-ai oare o poziție privilegiată acasă, chiar față de sora ta²⁹⁰, care, din câte-mi dau seama, muncește numai în gospodărie? Și această poziție aparte nu e respectată de nimeni? Așadar, în vreme ce mama ta pare să comită o mare nedreptate subapreciindu-ți munca, ea are dreptate în toate celelalte privințe. A avut dreptate la mare când s-a ținut scai de tine (ah, ce voia tânărul ăla, goncește-l odată!); are dreptate ori de câte ori se supără din cauza scrisorilor mele (poate și din pricina acesteia, deși îi dă dreptate), iar acum eu n-aș putea s-o conving de necesitatea lor decât cel mult în vis; în fine, are dreptate — și câta dreptate are! — când consideră că, în afara căsătoriei, orice alt mod de viață între un bărbat și o femeie este o nesăbuiță. De pildă, nu m-am declarat eu deseori un nesăbuit?

Ancheta din *Berliner Tageblatt* ai împăturit-o fără o vorbă. Este realmente cel mai bun lucru pe care-l puteai face. Acolo sunt puse întrebări absolut neroade! Ziarul capătă astfel un aspect oarecum uman, deși idiot. Toate răspunsurile din care nu reiese stupizenia întrebărilor sunt proaste fiindcă nu se potrivesc cu întrebările. Totodată, la aceste întrebări e-atât de ușor de răspuns încât eu răspund identic la amândouă: deci și „el” trebuie să fie drăguț, pe când „ea” nu trebuie să fie nici mai mult, nici mai puțin decât exact așa cum este.

Dar, dacă ea-i așa, atunci nu mă mai pot despărți de ea în noaptea adâncă și i-aș scrie tot mereu, în speranța absurdă că astfel am s-o fac să-mi apară în carne și oase.

Poate ai primit deja *Culmea sentimentului*. Grafia diferită din dedicație se explică prin faptul că această carte este unul dintre cele 20 de exemplare de lux ce au purtat de la bun început semnătura lui Max. Pentru că asta lăsa însă impresia de indiferență, i-am cerut lui Max s-o completeze conform adevărului.

Astăzi am primit o scrisoare de la Löwy²⁹¹; o anexez ca să vezi cum scrie. Acum câțeva vreme i-am găsit adresa — dar nu ți-am mai spus — și între timp am și primit niște scrisori de la el. Toate sunt monotone și pline de tânguie; bietul om nu poate fi ajutat; acum face naveta neîncetat între Leipzig și Berlin²⁹² — zadarnic. Scrisorile lui anterioare erau cu totul altfel, mult mai însuflețite și mai încrezătoare; poate că este într-adevăr pe cale să se schimbe. Tu l-ai considerat ceh; nu, e rus²⁹³. — Adio, iubito, orice s-ar întâmpla, ne vom gândi cu drag unul la altul, nu-i așa? Unde ți-e gura?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28/29 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

din 28 spre 29.XII.12

Copila mea iubită, în romanul meu²⁹⁴ se petrec lucruri chiar foarte instructive. Ai văzut vreodată demonstrațiile care au loc în orașele americane în ajunul alegerii unui judecător de ocol? Cu siguranță la fel de puțin ca mine, dar în romanul meu aceste demonstrații sunt în plină desfășurare.

Deocamdată, doar câteva cuvinte, iubita mea; e-aproape două deja, iar de vreo săptămână capul îmi vâjăie regulat, ori de câte ori mă duc la culcare după ora două. Suport oare tot mai puțin să stau treaz noaptea, în loc să mă obișnuiesc cu veghea? Căscatul meu la serviciu este de-a dreptul scandalos, casc în fața directorilor, a șefului, a clienților, pe scurt, în fața oricui îmi iese în cale. Însă sper să mă redresez culcându-mă la ora două.

Iubito, să-ți mai spun cât de jalnic sunt? Nu s-ar cădea mai degrabă să trec sub tăcere acest lucru, pentru a nu-ți strica părerea despre mine? Dar cum să n-o spun de vreme ce formăm totuși un întreg, măcar atât cât este posibil în condițiile în care avem timpul și spațiul drept dușmani? Deci trebuie s-o spun.

Cea de-a doua scrisoare a ta de astăzi m-a făcut gelos. Te miri și crezi că n-ai citit bine? Da, gelos. Toate epistolele în care sunt pomeniți atâția oameni — așa cum se întâmplă, de exemplu, în cea de azi — mă lasă fără apărare în fața geloziei. Acum îmi aduc aminte că tot o scrisoare ca asta m-a făcut să turbesc încetul cu-ncetul și a avut drept urmare epistola aia oribilă pentru care rămân pe veci vinovat față de tine. Așadar sunt gelos pe toți oamenii din scrisorile tale, pe cei numiți și pe cei nenumiți, pe bărbați și fete, pe oamenii de afaceri și pe scriitori (firește, pe aceștia din urmă în mod cu totul deosebit). Sunt gelos pe reprezentantul de la Varșovia (dar poate că „gelos” nu este cuvântul potrivit, mai curând doar „invidios”), sunt gelos din pricina oamenilor care-ți oferă posturi mai bune, sunt gelos din cauza domnișoarei Lindner (Brühl și Grossmann²⁹⁵ sunt niște fete, pe ele le

las pușin să se bucure de tine), sunt gelos pe Werfel, Sofocle, Ricarda Huch, Lagerlof și Jacobsen²⁹⁶. Gelozia mea se bucură copilărește de faptul că îl numești pe Eulenberg Hermann, și nu Herbert, în timp ce Franz, neîndoelnic, ți-e întipărit în memorie. (Ți-au plăcut *Siluețele*²⁹⁷? Le găsești concise și clare? Nu-l știu în întregime decât pe *Mozart*²⁹⁸; Eulenberg — nu, nu este praghez, e din Renania — l-a citit aici, dar cu greu am reușit să-l suport, o proză fără respirație și lipsită de puritate. Dramele lui vor fi fiind însă cuceritoare, nu le cunosc. Da, acum îmi amintesc că am citit în *Pan* o scriere bună în multe privințe, cred că se intitula *Scrisoarea unui tată către fiul lui*²⁹⁹. Dar, firește, în starea de spirit în care mă aflu acum îi fac o mare nedreptate, nu ncăpe nimic îndoială. *Să nu citești însă Siluețele!* Or, eu văd că ești chiar „total entuziasmată” de el. Auziți, oameni buni, Felice este entuziasmată de el și chiar total entuziasmată, iar eu mă dezlănțui aici împotriva lui în toilă și noapții! Dar în scrisoarea ta apar și alți oameni, m-aș încăiera cu absolut toți, nu spre a le face vreun rău, ci pentru a-i împinge departe de tine, pentru a te recupera de la ei, pentru a citi doar scrisori în care este vorba numai despre tine, despre familia ta, despre cele două micuțe³⁰⁰ și firește, firește, despre mine. Iubito, nu-s însă chiar nebun, vreau să aud totul; copleșit de iubire, am pătruns prea mult în sufletul tău ca să mai pot fi cu adevărat gelos (dacă vei citi *Siluețele*, sunt sigur că până la urmă vom împărți aversiunea mea și entuziasmul tău, adică mă va entuziasma tocmai exemplarul pe care îl ții în mână, și nimic altceva), dar ca să mă cunoști pe de-a-ntregul, am vrut doar să-ți descriu impresia produsă de scrisoarea ta astăzi după-amiază, deci într-un moment în care eram deprimat.

De fapt, am primit scrisoarea când m-am întors de la birou, sosise chiar cu poșta de ora 11. Ăsta pare să fie un merit al poștei austriece. Gândește-te însă cât de capricioasă este poșta noastră! Scrisoarea nu mi-a venit acasă, ci la magazinul părinților, situat cam la un kilometru de locuința noastră. În sine, acest lucru nu-nseamnă absolut nimic, căci nu critic poșta, iar scrisoarea mi-a și fost adusă numaidecât acasă, de la magazin, însă el are să-ți dovedească măcar faptul că neliniștea mea brutală, care pe tine te irită uneori așa de tare, este aproape scuizabilă din cauza unei remiteri atât de capricioase a corespondenței.

La deprimarea de după-amiază a contribuit și faptul că mi-am zis: „E-așa de grozav că astăzi am primit două scrisori, dar cine știe dacă mâine, duminică, voi mai primi vreuna”. Felice pare să presupună că această scrisoare va sosi abia duminică, dar ea a ajuns deja și poate că mâine am să stau aici fără vești sau, mai bine spus, mă voi încovriga în pat. De nu s-ar întâmpla astfel!

Apoi am ajuns însă la pasajul: „Acum te depășesc cu mult în ceea ce privește lungimea scrisorilor”, iar asta m-a dat gata. Repet: nu sunt nebun, până și prostul proștilor trebuie să recunoască faptul că remarca respectivă n-avea nicio importanță și fusese făcută absolut la întâmplare. Dar crede-mă, Felice (când am citit așa ceva, probabil că visam pur și simplu), pe moment m-am gândit că asta înseamnă o despărțire, că nu ți-aș fi scris destul și de aceea urmează să punem punct. Acum însă, iubito, te îmbrățișez mai strâns ca niciodată, spre a fi din nou absolut sigur de tine, după aceste suspiciuni bolnăvicioase, care mă răvășesc uneori.

De altfel, toanele astea, ce, desigur, în cazul meu se explică doar prin depărtare și, poate, printr-un defect funciar, încă nu s-au isprăvit, ci s-au concentrat într-un vis pe care l-am avut după-amiază și despre care îți voi povesti mâine (deși până atunci am să uit mult din el). Dar acum, noapte bună, iubito, și o sărutare lungă, liniștită și plină de speranță.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 decembrie 1912, duminică

Iubita mea binefăcătoare, deci încă o scrisoare și chiar una peste măsură de frumoasă. La zece și jumătate, când a sunat la ușă — nu prea avea cum să fie altcineva decât poștașul —, mă aflu în odaia mea, îndărătul ușii cu geam, și încercam să mă consolez dinainte: „Nu poate sosi nicio scrisoare, îmi ziceam, cum oare să mai vină vreuna astăzi, când Felice nu poate să-mi scrie că e bolnavă? Neapărat va trebui să ai răbdare până mâine”. Și, sincer vorbind, tremuram în necazul meu.

Iubito, iată din nou o scrisoare ce poate înfierbânta pe cineva, insuflându-i o bucurie calmă. Aici nu se află în preajmă atâtea cunoscuți și scriitori și... așa, aici am fost deranjat, era după-masă, iar acum este așa de târziu că nici nu îndrăznesc să mă uit la ceas.

Voi ieși din casa încuiată, mă voi furișă spre gară (ah, dacă ar ști taică-meu și rudele pe care nu le-am mai văzut de azi-dimineață!) și voi pune la poștă peticul ăsta de hârtie. Pentru liniștea mea, nu pot să te las luni fără veștile de duminică. Mă simt foarte bine, numai că mi-a fost furat timpul. Cum să-mi meargă rău câtă vreme mă iubești? Dar acum fug!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29/30 decembrie 1912, duminică/luni

din 29 spre 30.XII.12

Iubito, a fost o duminică proastă. Presimțind parcă agitația acestei zile, de dimineață nu m-am mai dat dus din pat, deși ar fi trebuit să fac un drum din pricina problemelor fabricii³⁰¹, care-mi provoacă griji și remușcări (ce-i drept, invizibile pentru restul lumii). Zăcutul ăsta inutil (scrisoarea ta n-a sosit mai devreme de 11) m-a făcut să amân totul, iar când am început să-ți scriu — după ce mă apucasem să mănânc abia pe la două și jumătate —, fericit că pot rămâne un pic cu tine și liniștit pentru că acasă se așternuse pacea în urma faptului că după-amiază se duseseră cu toții la culcare, tocmai m-a sunat acel dr. Weltsch care nu este doar o cunoștință pasageră, ci chiar prietenul meu. Altminteri, el se numește Felix și sunt bucuros că este prietenul meu de-atâtea vreme; acum, desigur, ultimele litere ale acestui nume au mai pierdut puțin din consistență, primind în schimb un conținut incredibil. Deci m-a sunat acest Felix, când îi scriam lui Felice, și mi-a amintit că ne înțeleseserăm să mergem la plimbare împreună cu sora lui³⁰² și o prietenă (a surorii, firește), așa cum am făcut și joia trecută. Cu toate că nu mi-a plăcut acea plimbare (câteodată, ba chiar de cele mai multe ori mi-e frică de fete) și în ciuda faptului că abia începusem scrisoarea ce nu-mi mai dădea voie să plec și deși aveam întâlnire și cu Max și mă temeam pe bună dreptate că după plimbare nu voi mai avea destul timp să dorm, totuși am acceptat imediat, plin de zel, întrucât la telefon, chiar dacă e doar telefonul de-acasă, mă simt neajutorat, iar pe urmă nu voiam să te las pe fete să aștepte. Dar când am coborât, eram necăjit numai din cauza ezitărilor și a oamenilor, în loc să mă supăr pe telefonul acela îngrozitor; iar, pe deasupra, în afara celor trei, am mai întâlnit o fată și un tânăr; atunci m-am decis repede: nu i-am însoțit decât până la pod³⁰³ și apoi mi-am luat rămas-bun, încurcând circulația lângă cabina vameșului și călcând-o pe picior pe o femeie aflată în spatele meu. Pe urmă, eliberat, am alergat către Max. Însă acum nu mai povestesc despre această duminică, întrucât faptul că azi nu mai pot scrie nimic tinde să se sfârșească trist, deoarece a trecut de mult ora 11 și simt cum mă apasă și-mi zvâcnește ceva în cap, iar asta mi se întâmplă, la drept vorbind, doar de vreo săptămână. Să nu scrii și să simți totuși plăcerea nebună, plăcerea imperativă de a scrie!

În rest, acum știu mai exact motivul pentru care scrisoarea ta de ieri m-a făcut atât de gelos: cartea mea³⁰⁴ îți place la fel de puțin cum ți-a plăcut cândva poza mea. N-ar fi așa de grav fiindcă, în cea mai mare parte, lucrurile scrise acolo sunt vechi, dar reprezintă, oricum, tot o parte din mine, ba chiar una pe care n-o cunoști. Asta n-ar fi însă deloc rău; în toate celelalte privințe, simt atât de intens apropierea ta încât ași fi gata să împing la o parte primul, cu piciorul meu, cârțulia asta, de te-aș avea lângă mine. Dacă mă iubești în prezent, trecutul poate să rămână unde-o vrea, iar, dacă este să se fie așa, el poate sta la fel de departe ca teama de viitor. Dar nu mă împac cu gândul că nu-mi spui acest lucru, că nu-mi zici în două cuvinte că nu-ți place. — Nici n-ar trebui să spui că nu-ți place (probabil asta nici n-ar corespunde adevărului), ci pur și simplu că te dezorientează. Într-adevăr, în carte este o dezordine nemaipomenită sau, mai bine zis, în ea apar raze de speranță pe fondul unei infinite harababuri și trebuie să te apropii foarte mult de ea ca să vezi ceva. Așadar, ar fi absolut de înțeles că nu știi ce să faci cu cartea asta și ar rămâne doar nădejdea că ea te va mai ademini totuși într-un moment bun sau unul de slăbiciune. Negreșit, nimeni nu va ști cum s-o scoată la capăt cu ea, asta-mi este și mi-a fost clar — mă chinuiește și acum ideea că risipitorul editor³⁰⁵ m-a făcut să-mi dau osteneala și să-mi sacrific banii ce s-au dus pe apa Sâmbetei —, publicarea a fost rezultatul purei întâmplări³⁰⁶, poate-ți voi povesti odată, când voi avea ocazia, eu însumi nu m-aș fi gândit niciodată în mod intenționat la așa ceva. Însă tot ce spun este doar spre a-ți arăta cât de firească mi s-ar fi părut nesiguranța judecății tale. Dar tu n-ai zis nimic; ce-i drept, m-ai anunțat odată că ai să-mi spui ceva, însă n-ai spus. La fel s-a întâmplat cu Neble; nici despre el n-am avut voie să aflu nimic atâta amar de vreme. Iubito, uite, vreau să știu că mi te dedici întru totul, că nimic, absolut nimic nu are să fie spus pe ocolite, deoarece aparținem totuși unul altuia, cred eu; s-ar putea să nu-mi placă în sine o bluză care ție ți-e dragă, însă, fiindcă o porți tu, ea are să-mi placă; în sine, cartea mea nu-ți place, dar, de vreme ce-i

mea, o îndrăgăști, cu siguranță; dar atunci lucrurile astea se spun, *indiferent* care este situația.

Iubito, precis nu ești supărată pe mine din cauza acestui lung discurs, dar dintre noi doi tu însăși reprezinți claritatea, iar eu parcă am învățat să fiu limpede, atât cât sunt, atunci când ți-am privit ochii în seara aceea de august³⁰⁷. N-aș putea spune c-am învățat prea mult, poți vedea asta din visul pe care l-am avut ieri.

Nu, nu-l mai descriu acum, căci îmi dau seama că ești suferindă, iubito, sau cel puțin ai fost vineri seară. Ce anume te-a chinuit acasă?³⁰⁸ Nici despre asta n-am avut habar până acum, dar vina o poartă probabil faptul că sunt greu de cap. Dacă mai ești implicată în asemenea lucruri, biată și iubită copilă, este îngrozitor. La mine nu se întâmplă așa ceva, măică-mea e sclava iubitoare a tatălui meu și tata este tiranul ei drag; de aceea a și fost întotdeauna deplină armonie, iar datorită acestei bune înțelegeri necazurile pe care le-am avut cu toții în ultimii ani, explicabile în ansamblu prin afecțiunea tatălui meu, ce suferă de ateroscleroză, n-au putut pătrunde cu adevărat în sânul familiei.

Tocmai îl aud alături pe tata cum se răsuțește agitat în patul său. Este un bărbat înalt și robust; din nefericire, în ultimul timp se simte mai bine, dar boala lui continuă să reprezinte o amenințare. La drept vorbind, armonia familiei e tulburată doar de mine, iar, pe măsura trecerii anilor, lucrurile se agravează; deseori nu știu ce mă mai poate ajuta și mă simt foarte vinovat față de părinții mei și față de toți. Și astfel, iubita și îndepărtata mea fetiță, sufăr și eu destul în cadrul familiei și din cauza ei, numai că eu o merit mai mult decât tine. Cu ani în urmă stăteam adesea noaptea la fereastră și mă jucam cu zăvorul, mi se părea că merit cu adevărat să deschid geamul și să m-arunc afară. Însă asta a trecut de mult și niciodată n-am fost mai în siguranță decât astăzi, când am certitudinea iubirii tale.

Noapte bună, iubito! Chiar și sărutările triste fac bine, iar, din pricina tristeții, gura rămâne lipită la nesfârșit de cealaltă și nu vrea deloc să se desprindă.

Franz

Iubito, repet: îți scriu regulat o singură dată pe zi; scrisorile mele aiurite din timpul zilei mă fac nefericit și mă mistuie ca un foc sentimentul că într-o zi ai putea aștepta zadarnic o scrisoare la ora 10. Deci să n-aștepți vre o scrisoare, iubito, și să nu observi privirile triste ale lui Brühl³⁰⁹, căreia, *de altfel, i-aș mulțumi, numai că nu știu cum*.

De Anul Nou ești la birou? Scrie-mi, te rog, acasă! Eu am să-ți scriu tot acasă.

Ce semnificație are gluma cu *Berliner Tageblatt*?³¹⁰ Ce anume trebuia să-mi ierți? Răspunde-mi exact!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30/31 decembrie 1912, luni/marti

noaptea de 30 spre 31.XII.1912

În sfârșit, iubito, află de o plimbare pe care ai făcut-o și sunt fericit. N-a fost cumva primul ceas petrecut în aer liber după luni de zile? Te simți într-adevăr foarte bine ducând traiul ăsta ce-ți toacă nervii? Acum sunt ciudat de calm și se pare că nu-s nici măcar obosit. Însă azi-dimineață, înainte să sosească a doua scrisoare de la tine, am fost ca într-o vâltoare. Desigur, fără a putea găsi un motiv. Este tocmai faptul că ne scriem și ne simțim pe moment împreună; credem că ne ținem strâns și totuși pipăim doar în van și de aceea ne vom fi prăbușind pentru un timp. Dar, iubito, nu-i așa că nu ne părăsim, iar dacă unul cade, celălalt îl ridică? Din scrisoarea ta rezultă că această domnișoară Lindner pare a fi pentru mine ca un tribunal corecțional; fără să-mi fi scris până acum, resimt destul de puternic reproșul ei. Iubito, mi-ai arătat dragostea ta prin scrisori lungi, acum arată-mi-o prin unele scurte! Nu-mi scrie la lumânare dacă e stinsă lumina electrică! Acest gând mă îngrijorează, tăindu-mi răsuflarea. Apoi muncești și-n gospodărie, suferi din cauza părinților, o plângi pe sora ta de la Budapesta³¹¹ — negreșit, dacă aș fi doar cu tine, iar grijile astea ar fi grijile noastre comune, din fiecare clipă, atunci m-aș simți bine. Însă acum stau aici singur (ceasul continuă să-mi ticăie prea tare în buzunarul de la haină, îl ascund acolo din pricina bătailor lui puternice) și-mi storc creierii căutând o modalitate care ne-ar putea veni în ajutor.

De fapt, de ce-ți stoarce lacrimi scrisoarea primită de la sora ta? Ce-a pățit? Îi este dor de-acasă? Să fie numai dorul de casă? Dar are un soț și-un copil³¹². Iar la Budapesta vorbesc totuși germana cam 100 000 de oameni și în doi ani ea va fi învățat, poate, un pic de maghiară. Soțul nu e cu ea? Probabil că el călătorește mult? Care este principalul motiv al tristeții ei și-al compătimirii tale? De altfel, din câte-mi dau seama, ea stă la

Budapesta de peste doi ani. Și tot nu s-a obișnuit? Apoi are și copilul, unde mai este loc pentru compătimire? Ai spus-o tu însăși ciudatelor doamne din biroul dactilografelor. Nici eu nu m-aș fi exprimat altfel — deplin conștient că astfel mă condamn singur —, căci sunt cuvinte ce-mi stau pe limbă în permanență și pe care le repet mai des decât trebuie. Chiar duminică după-masă, Max mi-a zis într-o situație asemănătoare: „Vorbești ca o fată“. Dar nu-i chiar așa, fiindcă într-o frumoasă antologie de maxime ale lui Napoleon, în care mă uit de câțiva timp ori de câte ori am posibilitatea, apare această sentință: „Este îngrozitor să mori fără a avea copii“, iar el n-a fost deloc sensibil la durere; de pildă, se putea lipsi de prieteni, fie de bunăvoie, fie constrâns; odată a spus: „N-am niciun prieten în afară de Daru, care este nepăsător și rece și se potrivește cu mine“. Iar din remarca următoare îmi dau seama de adevărata prăpastie în care recădea acest om: „Nu va ajunge departe cel ce știe de la început încotro se îndreaptă“. Deci poți să crezi că-l îngrozește faptul că nu va avea copii. Iar eu trebuie să mă pregătesc să iau asupra mea această spaimă, căci, făcând abstracție de orice altceva, n-aș îndrăzni niciodată să mă expun riscului de a fi tată.

Nu știu cum se face că de câteva zile toate scrisorile mele se sfârșesc așa de trist. Asemenea perioade vin și se duc, te rog în genunchi să nu fii supărată pe mine din cauza asta! Totodată, îmi dau seama prea târziu că scrișorile va sosi în dimineața Anului Nou și are să constituie introducerea într-un an nou, care trebuie să ne aparțină în totalitate. În acest scop am născocit astăzi o nouă legătură între noi. Voi cumpăra un calendar cu ilustrații frumoase pentru fiecare zi și dimineața îți voi vârf mereu în plic foaia de calendar din ziua sosirii scrisorii mele, ca s-o ai pe birou. Astfel voi înainta puțin în timp, ce-i drept singur, și-atunci, potrivit calendarului, pentru mine se va fi consumat deja ziua pe care urmează s-o trăiești, însă, cu toate acestea, vom trăi amândoi în fața acelorași file de calendar, așa că viața mi se va părea mai plăcută.

Unde vei fi de Revelion? Vei dansa? Vei bea șampanie? (După-amiază ai băut vin în Grunewald? Sau n-ai băut, totuși?) Am vrut să rămân la masa mea de scris și să continuu romanul (care mai suferă și azi din pricina întreruperii de ieri), dar am fost invitat la niște persoane simpatice (familia unchiului doctorului Weltsch³¹³), așa că stau la îndoială ce să fac; cred că până la urmă voi rămâne acasă, chiar dacă, de când am portofelul tău, sunt în stare să apar în orice societate (țin mâna-n buzunar și portofelul în mână). Dar absența mea ar fi prea gravă și aș regreta-o; în afară de asta, îmi zvâcnește capul și am niște contracții musculare total neobișnuite, care mă avertizează că la noapte am să stau treaz mai mult decât ar trebui.

Acum, adio, iubito, un An Nou cu bucurie pentru fetița mea dragă! Un An Nou este chiar alt an, iar, dacă cel vechi ne-a ținut despărțiți, poate că noul an va face minunea de a ne reuni cu de-a sila. An Nou, fă asta degrabă!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 decembrie 1912/1 ianuarie 1913, marți/miercuri

din 31.XII.12 spre 1.I.1913

Aseară la opt, când ședeam încă în pat, nici obosit, nici odihnit, dar incapabil să mă ridic, deprimat că în jurul meu toată lumea începea să sărbătorească Revelionul, când zăceam atât de trist, abandonat ca un câine, și când tocmai cele două posibilități pe care le aveam de a petrece seara cu niște cunoștințe bune³¹⁴ (chiar acum se aud salve de la miezul nopții, strigăte pe stradă și pe pod, unde eu nu văd de fapt pe nimeni, dangătul clopotelor și bătăile ceasurilor) îmi sporeau disperarea, îngropându-mă și mai mult. Iar adevărata misiune a privirii mele părea să fie aceea de a se plimba pe tavan —, m-am gândit ce bucuros trebuie să fiu că am neșansa de a nu fi lângă tine. Ar trebui să plătesc prea scump fericirea de a te contempla, fericirea primului dialog, fericirea de a-mi ascunde fața în poala ta — ar trebui să plătesc toate acestea prin faptul că ai fugi de mine, cu siguranță ai fugi plângând, fiindcă tu întru-chipezi bunătațea, dar atunci la ce m-ar mai ajuta lacrimile tale? Și aș îndrăzni s-alerg după tine? Să fac asta tocmai eu, ce-ți sunt supus ca nimeni altul? (Ce mai răcesc oamenii pe stradă, în această zonă aflată foarte departe de arterele principale!) Dar la toate astea nu trebuie să răspund eu însumi, răspunde tu singură, iubito, și anume după o reflecție foarte atentă, care să-nlăture orice urmă de îndoială. Eu încep cu întrebările cele mai mărunte și mai neînsemnate și le voi înțeți treptat.

Să presupunem că, printr-o întâmplare norocoasă, ar exista posibilitatea să fim împreună câteva zile în același oraș, eventual la Frankfurt³¹⁵. Am convenit amândoi ca în cea de-a doua seară să mergem la teatru și

intreacă să te iau de la expoziție. Numai pentru a fi gata la timp, ai rezolvat în grabă și cu cele mai mari eforturi niște treburi importante și mă aștepti. Mă aștepti degeaba, nu vin; nu te mai poți gândi la o simplă întârziere întâmplătoare, răgazul pe care-l acordă în acest caz cei mai amabili oameni a trecut de mult. De asemenea, nu sosește nicio veste care să te lămurească; între timp ți-ai fi putut rezolva de mult și-n cel mai temeinic mod problemele de afaceri și te-ai fi îmbrăcat în liniște; acum este oricum prea târziu pentru teatru. Nu poți accepta nicidecum că este o simplă neglijență din partea mea, probabil ești puțin îngrijorată că mi s-ar fi putut întâmpla ceva și te hotărăști rapid să vii la hotelul în care stau — te aud cum îi comanzi vizitiului — și ceri să fii condusă în camera mea. Ce găsești acolo? La ora opt mai stau în pat (acum copiez prima pagină a scrisorii), nici obosit, nici odihnit, susțin că n-am fost în stare să părăsesc patul, mă plâng de toate, las să se bănuiască tănguiuri și mai strașnice, încerc să-mi repar greșeala îngrozitoare mângându-ți mâna și căutându-ți privirea ce rătăcește prin camera întunecată, dar întregul meu comportament dovedește că sunt gata să comit pe loc și fără multă vorbă aceeași greșală, în toate proporțiile ei. Nici nu găsesc destule cuvinte. În schimb, sunt lămurit până-n cele mai mici detalii în privința confruntării noastre și, dacă aș fi în locul tău în fața patului, n-aș ezita ca de-atâta mândrie și disperare să ridic umbrela și s-o rup pe mine.

Nu uita, iubito, întâmplarea pe care am înfățișat-o aici este absolut imposibilă în realitate. La Frankfurt, de pildă, dacă nu mi s-ar permite să rămân permanent în spațiile expoziționale, aș sta ghemuit toată ziua în dreptul ușii expoziției și cam tot așa m-aș comporta probabil dacă am merge împreună la teatru, deci aș fi mai curând insistent decât delăsător. Însă eu vreau un răspuns cât se poate de clar la întrebarea mea, un răspuns complet independent, care să nu depindă, prin urmare, nici de realitate, și de aceea te-am și întrebat cât se poate de limpede. Răspunde-mi deci, școlăriță iubită, răspunde profesorului care uneori, în dragostea și nefericirea lui fără margini, ar dispărea cu totul în irealitate.

În ultima ta scrisoare e o propoziție pe care am mai scris-o probabil amândoi: „Aparținem neapărat unul altuia“. Acest lucru, iubito, e-adevărat de o mie de ori; de exemplu, acum, în primele ore ale Anului Nou, n-aș avea o dorință mai mare și mai nebunească decât să fim legați pentru totdeauna de încheietura mâinii tale stângi și a mâinii mele drepte. Nu știu bine de ce mi-a venit în minte așa ceva, poate pentru că am în față o carte despre Revoluția Franceză, unde apar relatări ale contemporanilor³¹⁶, și fiindcă în orice caz este posibil — deși eu n-am citit sau auzit undeva asta — ca o pereche să fi fost dusă cândva la eșafod, legată într-un asemenea mod. — Dar ce-mi tot umblă prin cap! De altfel, astăzi nu mi-a stat deloc mintea la bietul meu roman. De astăzi vinovată cifra 13 a noului an. Însă cel mai strașnic număr 13 nu mă va împiedica să te trag mai aproape, iubita mea, tot mai aproape de mine. Oare unde ești acum? Din ce societate te scot?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 ianuarie 1913, miercuri

Iubito, doar câteva cuvinte despre după-amiaza Anului Nou. Știi care este momentan cea mai mare grijă a mea? Lunga și frumoasa ta scrisoare care te gândeam că are să-mi parvină ieri, marți, am primit-o abia astăzi, miercuri, cu a doua poștă. Or, tu îmi scrii că precis voi mai primi și duminică dimineață o scrisoare, iar prin duminică înțelegi, evident, această zi a Anului Nou. Bine, dar eu n-am primit cea de-a doua scrisoare și n-am găsit-o nici la birou. Probabil că va sosi abia mâine acasă, în timp ce eu am să fiu la serviciu. Atunci voi cere să-mi fie adusă imediat la birou, însă mă întreb dacă n-are să se uite de ea, dacă-mi va fi adusă la timp sau dacă mai primesc o altă scrisoare la birou. Deci astea-s grijiile mele, iubito. Afurisită poștă! Blestemată depărtare!

Dar ce bine mă tratezi în scrisoarea ta de azi! Cum reușești să mă ierți și să-mi înțelegi îngrijorarea! Mai așteaptă, pentru asta am să-ți mulțumesc chiar în această noapte, în măsura posibilităților.

Iubito, adio! Și-n după-masa asta capul meu prea nerod este greu, confuz și-mi zvâcnește puțin deasupra ochiului stâng; și astfel trebuie să ies în lume. De ce nu? Pentru oameni sunt în continuare destul de bun, căci, deși mă aflu oarecum în cea mai bună stare a mea, tot nu le aparțin.

Înfrângerea lui Eulenberg³¹⁷ mă bucură peste măsură, iar omul ăsta n-are habar, ci se bucură că a obținut Premiul Schiller, ca și pentru cele 12 000 de mărci pe care le primește anual de la Rowohlt, din câte povestea Werfel³¹⁸. Eu nu-l invidiez deloc din cauza lor, fiindcă te-am tras către mine, Felice. Numai să și rămâi aici!

Franz

După epistola mea de după-amiază, abia acum m-am așezat pentru prima dată la masa de scris. Ce oră este? (Voi scrie răspunsul pe pagina următoare, așa cum se procedează cu surprizele terifiante din romanele trimise în fascicule abonatilor.) Mi-am petrecut toată după-masa cu Werfel, seara cu Max și m-am dus la culcare abia după ora opt, chinuit de oboseală, simțind în cap o presiune care azi se apropie de creștet. Firește, cei care s-au distrat în camera alăturată au făcut deja obișnuita gălăgie, care m-a salvat temporar, cu atât mai mult cu cât tocmai ațipisem din cauza oboselii.

Douăsprezece și jumătate noaptea.

În orice caz, am rămas până acum în pat, combinând în cea mai frumoasă diversitate somnul, picoteala, reveria și o indubitabilă stare de veghe, și m-am ridicat doar spre a-ți scrie, iubito, și spre a-mi nota pentru roman³²⁰ câteva chestii care s-au năpustit cu putere asupra mea în pat, deși eu nu solicit asemenea momente de inspirație cu privire la întâmplări viitoare, ci mai degrabă mă tem de ele. Pe masa mea am descoperit, în mod excepțional, o cină ireproșabilă (ceea ce nu-i deloc ușor, întrucât cina mea este foarte complicată), însă am dat-o deoparte, fără să m-ating de ea. De câteva zile stomacul meu, ca tot trupul de altfel, nu este în ordine, și caut să-i vin de hac înfometându-l. De exemplu, astăzi n-am mâncat decât la prânz. Menționez acest lucru pentru a-ți pune sub priviri orice fleac de la care aștept o izbândă.

Werfel mi-a citit poezii noi, ce sunt neîndoielnic rodul unui temperament neobișnuit. Cum se înalță o asemenea poezie al cărei început poartă-n pânțele finalul și cum se dezvoltă într-o curgere lăuntrică, neîntreruptă, de-ți vine să te holbezi de pe canapeaua unde stai chircit! Iar tânărul s-a făcut frumos și citește cu o dezlănțuire față de a cărei monotonie am totuși unele obiecții. Știe pe de rost tot ce-a scris și parcă ar da să se mistuie singur când citește, așa-i cuprinde focul trupul masiv, pieptul puternic și obrajii rotunzi. Va citi în februarie la Berlin, și atunci, oricum, trebuie să te duci să-l vezi. Firește, a fost vorba și despre tine, chiar dacă nu și s-a rostit numele (cum să treacă pentru mine o după-amiază, fără ca tu să fii prezentă!), și mi-a scris în *Prietenul lumii*³²¹ o scurtă dedicație pentru „o necunoscută“, ca domnișoara Lindner³²² să se supere un pic. În curând îți trimit cartea. Numai să nu-mi mai dea bătaie de cap modul de ambalare, de expediere etc.! De aceea a și stat la mine atâta timp *Culmea sentimentului*³²³. Firește, cartea-ți aparține, doar ți-o promiseseam de mult. La Werfel se tot răsucesce de săptămâni în șir pe biroul meu volumul în franceză al lui Flaubert³²⁴, iar eu mă abandonez reveriilor legate de posibilitățile de ambalare și de expediere.

Ai reușit să citești scrisoarea lui Löwy³²⁵, care trebuia să ajungă la tine duminică? El a jucat duminică la Berlin, cel puțin așa părea să rezulte din scrisoarea lui, și atunci eu am recurs la șiretlicul de a sublinia pasajul respectiv. Ulterior mi-am făcut reproșuri din cauza asta, iar acum sunt bucuros că n-ai observat pasajul subliniat sau că nu te-ai dus la teatru din alte motive. Ridic deja destule, chiar prea multe pretenții în legătură cu puținul tău timp liber! Din câte mi-a povestit Werfel, care s-a și întâlnit cu Löwy, trupa i-a plăcut într-atât corespondentului din Leipzig al lui *Berliner Tageblatt*, un anume dr. Pinthus, pe care de altfel îl cunosc și eu (este un om greci, de la care nu poți aștepta prea mult), încât va scrie despre ea într-un foileton din *B.T.* Trimite-mi-l, te rog, dacă-l găsești; eu mă gândesc în continuare cu mult drag la actorii aceia.

Nu pot urma propunerile tale, iubito, în legătură cu o nouă împărțire a timpului. Singura posibilitate este ca lucrurile să rămână așa cum sunt; dacă nu rezist, cu atât mai rău, însă voi face față. Una-două ore de scris nu ajung (nemaipunând la socoteală faptul că n-ai prevăzut timp pentru epistolele adresate ție); aș avea nevoie chiar de zece ore, dar, de vreme ce n-am cum să le obțin, trebuie măcar să mă apropiu de acest țel, atât cât se poate, fără gândul de a mă menaja. În orice caz, am folosit nemaipomenit de prost ultimele zile pentru scrierea mea³²⁶; situația trebuie să se schimbe, asta mă roade fiindcă nici azi n-am scris nimic, iar seara, când m-am întins în pat, am fost atât de disperat din pricina oboselii și a lipsei de timp, încât, pe jumătate adormit, m-am rugat să mi se dea pe mână tot universul, spre a putea să-l scutur, fără să mai stau pe gânduri. Ah, Dumnezeuule! Ah, iubito!

Franz

Dar asta n-o pot înțelege deloc, iubito; tocmai când dau să mă urc în pat, sosește telegrama ta. Ce face oare poșta din Berlin? De Anul Nou ai primit totuși o scrisoare acasă, nu-i așa? Bun, de Revelion ți-am scris o epistolă uriașă, pe care am expediat-o în dimineața de Anul Nou, deci trebuia s-o primești astăzi, pe 2, la ora nouă. În afară de asta, bucurându-mă de scrisoarea ta, în după-amiaza de Anul Nou ți-am mai scris o dată și am pus numaidecât scrisoarea la poștă, așadar, urma s-o primești azi, la zece. În fine, azi-noapte ți-am scris altă epistolă, pe care trebuie s-o primești mâine, pe 3, la ora nouă. Vezi, n-am nicio vină, iubito. Oricum, poșta de-aici este destul de smintită, scrisorile tale din 30 și 31 le-am primit abia astăzi, pe 2; în schimb, cartea ta poștală de Revelion a ajuns la birou la timpul potrivit. Oare de ce suntem persecutați astfel? Suntem peste măsură de fericiți în rest? Acum alerg să expediez expres această scrisoare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2/3 ianuarie 1913, joi/vineri

din 2 spre 3.I.1913

Este foarte târziu, sărmana și chinuită mea iubită. După ce am lucrat nu prea rău, dar prea puțin³²⁷, am rămas din nou tolănit multă vreme în fotoliul meu, iar acum s-a făcut foarte târziu.

Nu știi, nu pot lua deloc în serios faptul că scrisorile mele n-au sosit, deși am în față telegrama ta și aș prefera să alerg cu pași cât mai mari la Berlin, pentru a lămuri problema rapid și prin viu grai. Scrisorile trebuie să fi ajuns totuși în cursul după-amiezii. Cu toate că urmau să fie transportate în saci poștali diferiți, cum oare se puteau pierde două scrisori, fără îndoială corect adresate, care purtau, de altfel, și adresa expeditorului și-au fost trimise-n aceeași zi? Asta nu-mi pot imagina deloc. Dacă s-a întâmplat chiar așa, atunci nu mai avem nicio siguranță și iarăși încep să se piardă toate scrisorile, inclusiv aceasta, și-și mai croiește drum doar câte-o telegramă. Singura soluție rămâne să aruncăm cât colo condeiele și să alergăm unul către celălalt.

Iubito, în orice caz, te rog cu mâinile înălțate spre cer să nu fii geloasă pe romanul meu. Dacă personajele din roman observă că ești geloasă, ele fug de mine; oricum nu pot să le țin în loc decât trăgându-le de un capăt de haină. Și gândește-te bine, dacă vor fugi de mine, ar trebui s-alerg după ele chiar de m-aș duce până-n infern, unde, la drept vorbind, se simt ca acasă. Romanul sunt eu, povestirile mele sunt eu. Unde să mai fie, rogu-te, un loc cât de mic pentru gelozie? Altminteri, dacă lucrurile sunt în ordine, toate personajele mele aleargă spre tine braț la braț, pentru a se pune până la urmă în slujba ta. Desigur, nici în prezența ta nu m-aș elibera de romanul meu, ar fi grav dacă aș putea face asta, căci, scriind, mă mențin în viață, mă prind de barca în care stai tu, Felice. Este destul de trist că nu voi reuși să mă urc în ea. Dar înțelege, iubită Felice, că, în momentul în care voi înceta să scriu, am să rămân fără tine și voi pierde totul.

Din pricina cărții mele³²⁸ să nu-ți faci griji, vorbăria mea recentă a fost rezultatul proastei dispoziții dintr-o seară tristă. Atunci am crezut că metoda cea mai bună de a te determina să-ți placă volumul meu ar fi aceea de a-ți face reproșuri stupide. Citește cartea doar la momentul oportun și-n tihnă! Cum să-ți rămână străină până la urmă! Chiar dacă tu ai păstra distanța, ea ar trebui să te acapareze, în cazul în care este un bun mesager al meu.

Franz

Nu știi prea bine care scrisoare se va fi pierdut, cea despre Napoleon și copii, sau cea referitoare la Frankfurt?

Vai de tine, iubito, dacă te scoli noaptea să scrii! E vai și amar!

Cu care colegă ai fugit acasă pe 30?

O întrebare născută din gelozie: Ce a spus tatăl tău despre *Arnold Beer*?³²⁹

Către Felice Bauer la Berlin

Cu siguranță, iubito, n-ar fi trebuit încă să-ncetez cu scrisul³³⁰, precis m-am oprit prea repede, abia-i trecut de unu, dar simțeam mai curând o urmă de repulsie decât de plăcere, cu toate că aveam mult chef și mă simțeam mai degrabă slăbit decât dezagustat, așa că am renunțat să mai scriu. Iubito, după ce ai citit asta, te rog să încuviințezi din cap, drept dovadă că am procedat corect, iar pe urmă chiar are să fie bine.

Am impresia că facem schimb de neliniști. Astăzi, eu am fost cel agitat. Mi-ar fi plăcut să știu dacă ai mai primit scrisorile mele. Azi au fost momente în care mi s-a părut că n-aș putea suporta clipa următoare, dacă ea nu te-ar fi adus la mine. Încă de ieri-noapte, când stăteam în pat după ce am scris epistola precedentă și am închis-o în plic, mi-a venit în minte că toată povestea cu scrisorile mele ce n-au ajuns la tine se poate explica numai prin faptul că vreo domnișorică de la birou, curioasă și cupidă, a ascuns scrisorile și ți le-a înmănat de-abia pe seară. Sunt curios să aflu dacă am ghicit.

M-am mirat de pariul tău pe sticla de șampanie. Pentru că și eu am făcut cu un cunoscut un rămășag asemănător, privitor la căsătoria mea; ce-i drept, asta se întâmpla cu mulți ani în urmă, dar, din câte-mi amintesc, l-am făcut pe termen de zece ani. I-am eliberat chiar și un înscris, care se află încă în mâinile lui. Nu m-aș fi gândit la contractul respectiv, dacă acest cunoscut nu mi-ar fi amintit întâmplător de el chiar acum câteva zile, după ce ani de-a rândul nu mai discutaserăm despre asta. Era vorba tot de șampanie, însă, dacă nu mă înșel, chiar de 10 sticle din cea mai aleasă. Probabil, atunci mă gândisem că peste 10 ani să-mi organizez o frumoasă petrecere a burlacilor și sperasem că voi dobândi, cu timpul, și plăcerea de a bea șampanie, ceea ce totuși nu s-a-ntâmplat până azi. Așa cum vei fi ghicit deja, pariul datează din acea perioadă de mult apusă, de așa-zisă hoinăreală, când mi-am irosit multe nopți prin cărciumi, fără să beau. Dacă ne luăm după nume, erau localuri minunate: Trocadero, Eldorado și tot așa. Iar acum? Acum stau noaptea pe o stradă dintr-un oraș american și torn în mine ca-ntr-un butoi niște băuturi necunoscute.³³¹

Să-ți mai povestesc vechiul vis? De ce tocmai pe cel vechi, când te visez totuși aproape în fiecare noapte? Gândește-te însă că azi-noapte am sărbătorit logodna cu tine. Totul arăta groaznic, cumplit de neverosimil, și nici nu-mi mai amintesc multe din acest vis. Întreaga societate stătea într-o cameră pe jumătate întunecată, la o lungă masă de lemn, a cărei tăblie neagră nu era acoperită. Eu ședeam în capul mesei, între niște necunoscuți, iar tu stăteai în picioare, la celălalt capăt, destul de departe și pieziș față de mine. Tânjind după tine, îmi pusesem capul pe masă și te iscodeam; ochii tăi, îndreptați spre mine, erau întunecați, dar în mijlocul ficăruia se găsea un punct ce strălucea precum focul și ca aurul. Apoi visul a devenit difuz și am remarcat cum în spatele musafirilor, slujnica degusta o mâncare vâscoasă, pe care trebuia s-o servească într-o ulcică maro, și tot vârâ lingura în bucatele acelea. Asta m-a înfuriat foarte tare și, fiindcă atunci s-a dovedit că totul se desfășura într-un hotel, iar fata era angajata acestuia, am dus-o pe fată jos, în imensele spații comerciale ale hotelului, unde am reclamat persoanelor competente comportamentul ei, fără a avea, de altfel, prea mare succes. Apoi visul a răcit în infinite călătorii, peste măsură de grăbit. Ce zici de asta? De fapt, visul cel vechi mi-este mai limpede în minte decât acesta, dar nu ți-l mai povestesc astăzi.

Cu riscul de a-ți strica duminica, îți trimit cea mai nouă fotografie a mea, și anume chiar în 3 exemplare, întrucât am constatat, pasămite, că un număr mai mare al lor diminuează spaima. Nu știu la ce m-ar putea ajuta, lumina asta de magneziu îmi dă întotdeauna un aer dement, fața mi se schimonosește, ochii devin sașii și imobili. Nu te speria, iubito, n-arăt așa, poza aceasta nu contează, nu trebuie s-o porți cu tine; în curând îți voi trimite una mai bună. În realitate, sunt cel puțin încă o dată mai frumos decât în această fotografie. Dacă nu te mulțumești cu atât, iubito, atunci e totuși grav. Dar ce să fac? De altfel, ai o fotografie a mea în totală conformitate cu adevărul; în realitate arăt ca în cârtică, sau măcar așa arătam recent.³³² Și fie că vrei sau nu, eu îți aparțin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 4/5 ianuarie 1913, sâmbătă/duminică

din 5 spre 6.I.13 333

Încă o dată am lucrat prost, foarte prost, iubito! Pentru că lucrurile astea nu se lasă prinse permanent, ci îți se zvârcolesc în mâini, ca o vietate!

Gândește-te însă că acum nu ne mai putem baza nici măcar pe scrisorile trimise expres. Scrisoarea ta expediată expres a ajuns de-abia aseară la birou și am primit-o, așadar, abia azi-dimineață. O asemenea scrisoare te face să urci scările în grabă, iar, odată ajuns sus cu ea, să te lipești de fereastră (la nouă fără un sfert este încă întuneric) și, eliberat de toate grijile, să îi aprobi din cap, în cele mai incerte probleme, pe toți cei care-ți pun întrebări și iau lectura unei astfel de scrisori drept un semn că pot da năvală.

Și apoi a sosit a doua scrisoare, iar noi am fost împreună la Frankfurt³³⁴ și ne-am îmbrățișat, fără a mai strânge în brațe, ca până acum, spațiul gol al camerei. Însă, iubito, tu ai îndoit puțin vârful ascuțit al întrebării mele.³³⁵ Dacă e să ne jucăm cu el, s-o facem până la capăt, trebuie să mă vezi cu părțile mele bune și cu cele rele, mi-este mai ușor așa, tu, statornică și bună iubită!

Chiar în momentul ăsta, ca să spun adevărul, sunt într-o dispoziție insuportabilă și singurul lucru bun în ce mă privește este că-s furios pe mine. Am scris prost, iar consecința acestui fapt este un fel de încremenire care mă cuprinde. Nu sunt ostent, nici somnoros, nici trist, nici vesel, dorințele mele n-au forța de a te aduce încoace, deși, întâmplător, în dreapta mea se află un scaun gol, deja pregătit parcă. Sunt înlănțuit și nu pot să mă desprind.

Așa ar sta lucrurile, bunăoară, și-n povestea noastră de la Frankfurt. Nu mi s-ar întâmpla nimic, absolut nimic, după cum presupui tu, numai că așa sta liniștit în patul meu, în timp ce, potrivit ceasului aflat pe scaunul de lângă pat, clipa întâlnirii noastre s-ar apropia, ar sosi și ar trece mai departe. N-aș avea nicio scuză, n-aș avea absolut nimic de povestit, dar aș fi conștient de propria vină. Impresia pe care ți-ar face-o starea mea ar fi asemănătoare celei pe care ți-au produs-o unele dintre scrisorile mele, la care, când ai răspuns, ai început cu întrebarea: „Franz, ce să mă fac eu cu tine?“

Te chinuiesc cu încăpățănarea mea? Dar cum altfel decât prin încăpățănare se poate convinge încăpățănatul că într-o seară de august un incredibil noroc s-a pogorât din cer asupra lui?³³⁶

Franz

Nu știi dacă te duci la birou de Bobotează; de aceea-ți trimit această scrisoare acasă și-ți mai scriu mâine una, la serviciu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 ianuarie 1913, duminică

Doar câteva cuvinte, sărmana mea iubită! E deja amețitor de târziu; dacă vreau să te salut pentru duminică, trebuie s-o fac cu viteza vântului. Țin mult să te îmbrățișez nu doar pentru mine, ci în așa fel încât să și afli acest lucru. Dar — acum îmi dau seama — nu ne întâlnim, pesemne, fiindcă simt dorința revoltătoare ca atunci să te sărut numaidecât și abia pe urmă să declar în fața ființei superioare, care decide pentru mine, că așa fiu total mulțumit dacă mi s-ar permite mai întâi să-ți mângâi mâna, biata mea iubită.

Franz

5.I.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 ianuarie 1913, duminică/luni

din 5 spre 6.I.1913

Biată, sărmană iubită, să nu te simți constrânsă niciodată să citești acest jalnic roman³³⁷ la care tot măzgălesc anost. Groaznic e modul în care-și poate schimba aspectul; când mă văd cu sacii-n căruță (cu ce avânt scriu și cum zboară petele!³³⁸), mi-e bine, mă entuziasmează pocnitura de bici și mă simt mare boier; însă când îmi cad din căruță (iar o atare situație nu poate nici fi prevăzută, nici zădărnicită, nici trecută sub tăcere), așa cum s-a întâmplat ieri și azi, sacii par peste măsură de grei pentru umerii mei deplorabili, și atunci aș prefera să las totul baltă și să-mi sap un mormânt la fața locului. În definitiv, pentru a muri nu poate exista un loc mai frumos și mai demn de o disperare perfectă decât propriul roman. Chiar acum, la 3 noaptea, două personaje care de ieri au devenit foarte neconvingătoare stau de vorbă pe două balcoane învecinate de la etajul al

optulea.³³⁹ Cum ar fi dacă le-aș striga din stradă un „adio“ și le-aș abandona de tot? S-ar prăbuși acolo, pe balcoanele lor, uitându-se unul la altul, cu niște fețe de mort, printre drugii parapetului. Însă doar ameninț, iubito, fără să fac una ca asta. Dacă... niciun dacă, iarăși devin confuz.

Astăzi după-masă am încercat într-adevăr să dorm, dar n-am prea reușit, deoarece alături — nu mă gândisem dinainte — se pregăteau cele 600-700 de invitații pentru duminica următoare, când va avea loc nunta soră-mii³⁴⁰; viitorul meu cumnat³⁴¹, comandantul acestei acțiuni, are, pe lângă toate celelalte calități foarte atrăgătoare, o voce așa de stridentă și la care recurge cu atâta plăcere, încât cineva care încearcă să doarmă în odaia alăturată are senzația că i s-a pus un ferăstrău la gât atunci când îi aude glasul. Atunci, firește, nu se poate dormi prea bine; am tot tresărit speriat și-am adormit la loc. Mai și renunșasem la o plimbare frumoasă, ca să pot dormi. Însă până la urmă dormisem destul, și nu pot găsi în asta o scuză pentru faptul că am scris prost.

Cum a fost, iubito, cu remarcile părinților tăi despre mine? Vreau să știu însă fiecare cuvânt și expresie a feței. Hai că mi-ai ascuns atâtea vreme astfel de lucruri! Aflând remarcile lor, voi avea sentimentul că sunt aproape de tine; indiferent dacă-s fericit sau trist, pentru mine, care sunt total exclus din preajma ta fizică, sentimentul respectiv e-atât de puternic și de râvnit, încât, cufundat în această plăcere, pot să mă holbez mult timp la asemenea destăinui, fără să le citesc, fără să mai gândesc, fără să simt altceva decât ființa ta. Atunci sunt tu, totul de partea ta, părinții tăi mi se adresează odată cu tine și sunt inclus în circuitul sangvin din care te trage tu. Poate că nici nu există o apropiere mai mare, cea imediat superioară ar fi deja o pătrundere.

Nici cu pediatriu asta „foarte chipeș“³⁴² nu suntem încă gata, Felice. Mă mai opresc o clipă la el fiindcă reprezintă o mică replică la povestea cu Frankfurtul și, la drept vorbind, o întrebare adresată mie, deși fără o anumită intenție, și căreia trebuie să-i dau un răspuns. De-aș fi doar gelos, iubito, gelos și atât, aș putea deveni și mai gelos după cele povestite de tine. Căci, dacă acest pediatriu a constituit o problemă așa de importantă încât a trebuit să spui un neadevăr, pentru a te proteja de el, atunci... Dar astfel gândește un om gelos, iubito, nu eu, cu toate că o asemenea succesiune de gânduri mi-e la îndemână și mie. Raționamentul meu este următorul: Te-ai distrat bine cu doctorul, ați petrecut o seară agreabilă împreună; el căuta o relație care, cel puțin în limitele unei scurte șuete de dimineață, să nu fi fost neplăcută în sine nici pentru tine, nici pentru mama ta; se pare că în urma refuzului acelei relații, o alta este exclusă sau măcar improbabilă și, din câte-mi povestești, Felice, numai eu sunt de vină, ba chiar merit din plin să fiu culpabil. Or, cum port eu această vină? Cu oarecare mândrie sau satisfacție? Ori tentat de povara altei vini? Nu mă plâng, mă văicăresc de fapt; aș fi vrut ca pediatriu să fi urcat la voi, să se fi dovedit și-n continuare același om drăguț care a fost de Revelion, să fi fost amuzant și primit cu voioșie. Oare cine-s eu, de cutez să-i stau în cale? O umbră ce te iubește nemărginit, dar pe care n-o poți scoate la lumină. Rușine mie! Firește, acum e din nou timpul să las vârtejul să se rotească-n direcția opusă. Aș fi măcinat de gelozie dacă ar fi să aud din depărtare că pediatriu a avut cu-adevărat succes în tot ce i-am dorit eu în mod insistent pe pagina anterioară, iar neadevărul pe care i l-ai spus n-a fost rostit din adâncul sufletului tău, ci din al meu, și-mi vine să cred că, în clipa aceea, vocea ta a împrumutat puțin din rezonanța glasului meu. — Dar cum se-mpacă această părere cu cea de dinainte? (Astfel, răspunsul meu se transformă iarăși într-o întrebare adresată ție.) Vârteju-i însă același. Și aș putea să mă smulg din el? Nu cred deloc una ca asta.

De altfel, fizioterapia mă învață că sursa oricărei primejdii este medicina, absolut indiferent dacă acum e vorba despre un oculist, altă dată despre un stomatolog, iar în final despre un pediatriu. Ce condei tâmpit! Nu se sfiește să aștearnă pe hârtie niște prostii, în loc să scrie și el ceva rezonabil, de tipul „tu, iubito!“, și-apoi din nou „tu, iubito!“, și pe urmă iarăși „tu, iubito!“ și nimic altceva.

Gândurile pe care le-ndrept către tine sunt mai rezonabile decât ceea ce-ți scriu. Azi-noapte n-am putut și nici n-am vrut să adorm multă vreme; am stat două ore mai mult treaz decât adormit și-am discutat neîncetat cu tine, într-un mod foarte familiar. N-am vorbit despre ceva anume și nu ne-am făcut destăinui; de fapt, totul a avut doar forma unei discuții familiare, a fost un sentiment de apropiere și dăruire.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 ianuarie 1913, luni/mărti

din 6 spre 7.I.13

Să nu râzi, iubito, să nu râzi, sunt teribil de serios în momentul ăsta, când îmi exprim dorința să fi totuși aici. Deseori socotesc în joacă în câte ore aş putea fi la tine cât mai repede și-n cele mai favorabile împrejurări și în câte ore ai ajunge tu la mine. Întordeauna durează prea mult, mult prea mult, dezesperant de mult, astfel încât, chiar dacă n-ar exista alte obstacole, nu ne-am putea decide să încercăm acest lucru, având în vedere tocmai timpul necesar. Aseară, când am plecat de-acasă, m-am îndreptat direct spre clădirea din Ferdinandstraße, unde-și are magazinul reprezentantul vostru³⁴³. Parcă aş fi avut acolo o întâlnire cu tine. Dar am înconjurat casa de unul singur și-am plecat tot singur. Nici măcar n-am reușit să găsesc menționat pe firmă numele Lindström. Omul își zice doar reprezentant general al unei Gramophone Company. De ce? Adesea mă plâng că în Praga, măcar după știința mea, există prea puține locuri ce au legătură cu tine. Locuința familiei Brod, Schallengasse, Piața de varză, Perlgasse, Obstgasse, Corso. Apoi cafeneaua de la sediul guvernului, sala pentru micul dejun de la Blauer Stern și vestibulul³⁴⁴. Este puțin, iubito, dar pentru mine aceste puține locuri ies cu mult în relief pe harta orașului.

La cele două scrisori ale tale de astăzi am să-ți dau atâtea răspunsuri încât mama ta, dacă le-ar putea cuprinde cu privirea, s-ar mira, la drept vorbind, în felul următor: „Dar cum poate să scrie cineva, mai ales când are atâtea lucruri de spus și când știe că prin noianul acestora condeiul nu va trage decât o dără nesigură și întâmplătoare?”

Așadar, ai pus poza mea în inimioara ta (nu în inimioară, pretențiosule!), în medalionul tău, într-o vecinătate neplăcută pentru nepoțica ta³⁴⁵. Și citești bine? Ai intenția s-o porți zi și noapte? Oare n-ai avut chef să arunci poza asta proastă? Din ea nu mă holbez la tine prea înspăimântător? Merită onoarea pe care i-o faci? Să ne gândim că poza mea se află-n medalionul tău, iar eu stau aici singur, în odaia mea rece ca gheața, unde, spre marea mea rușine, am impresia că am răcit în ultimele zile. Așteaptă însă tu, poză proastă, binecuvântată va fi clipa-n care voi veni și-am să te scot din medalion, cu propria mână! Și nu te voi arunca doar din pricina privirilor pe care poate că Felice le-a irosit contemplându-te. Mă opresc, e deja târziu, n-aș putea niciodată să termin. Ce fel de îndeletnicire mai au și mâinile, să scrie epistole, când au fost făcute să te rețină și nu vor altceva decât acest lucru!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 ianuarie 1913, marți

7.I.13

Iubita mea Felice, astăzi îți scriu după-masă fiindcă nu știu dacă diseară am să mă mai dau jos din pat. Poate este cel mai bine să dorm încontinuu. Evident, am răcit, ba chiar până-n măduva oaselor; nu-mi vine să cred că am răcit așa. Iar dacă n-am răcit, e totuși ceva al naibii de asemănător. Voi bea un ceai fierbinte, mă voi înfășura într-un prosop foarte cald, mă voi retrage din lume și voi visa la Felice. Dogoarea trebuie să alunge orice răcală și orice stafie din mine și din odaia mea, spre a pregăti un loc de popas curat pentru gândurile îndreptate spre tine, iubita mea copilă.

Împotriva poștei să nu mai zic nimic. Ascultă totuși, scrisoarea ta de duminică seară a ajuns luni dimineață; în schimb, scrisoarea ta de duminică dimineață am primit-o abia în dimineața asta, și azi e marți. La birou punctualitatea scrisorilor este mai mare, casa noastră e-atât de izolată. Poate să fi fost numai din cauza pozelor tale, pentru care m-or invidia cei de la poștă. Iubito, ce fotografie frumoasă! Poate nu în detaliu, dar în privirea, zâmbetul, atitudinea! Dacă o inutilitate oarecare îmi sfredelește mintea, ea se oprește o clipă ori de câte ori îți privesc fotografia. Acum te văd cam așa cum te-am văzut prima oară. Nu-mi mai aminteam deloc această poziție a mâinii, dar cred că acum îmi reînvie-n memorie. Negreșit, bunăvoința din privirea ta se adresează lumii în general (așa cum și ochii mei ficiși privesc lumea în ansamblu), dar eu consider că mă vizează pe mine, și sunt fericit.

Te rog, iubito, să nu-ți faci nicio grijă din pricina răcelii mele. De fapt, am pomenit-o doar pentru că îmi place să-ți spun orice fleac; asta se-ntâmplă de la sine ori de câte ori chipul unuia e la fel de apropiat de-al celuilalt cum ar trebui să fie în realitate și este câteodată numai în vis. O boală scurtă, care trece repede, a fost pentru mine încă din copilărie o plăcere, spre care am năzuit mereu și pe care am obținut-o rareori. Ea întrerupe curgerea nemiloasă a timpului și-l ajută pe omul acesta uzat, care-s eu, să se târască metodic mai departe, către o mică renaștere la care acum râvnește deja cu-adevărat. Și de-ar fi numai ca tu, Felice, să capeți un corespondent

Dimineața, opt fără un sfert, tratamentul a avut efect, plec la serviciu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8/9 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 8 spre 9.I.12 346

Astăzi, în loc să scriu, am făcut din diverse motive o plimbare cu dr. Weltsch³⁴⁷, după ce stătușem o oră și jumătate în sânul familiei acestuia și-l lăsasem pe tatăl lui³⁴⁸, un mic negustor de postav, un om inteligent și interesat de orice, să-mi povestească o mulțime de vechi și frumoase istorioare din cartierul evreiesc al Pragăi de altădată, de pe vremea bunicului său, care chiar a fost un mare negustor de postav. Simțeam nevoia să fiu cu niște străini, și totuși nu mi-a fost bine în prezența lor. La mine, această contradicție se manifestă întotdeauna prin aceea că nu mă pot uita țință la cel care-mi povestește ceva; dacă o las în voia ei, privirea-mi alunecă de pe chipul celui alt, iar când mă opun, ea nu devine, firește, stabilă, ci fixă. Dar caut oare să descriu întreaga seară? Nu, din enorma harababură a celor ce sunt de spus, se-nghesuie să iasă în față, pentru o minte cam obtuză, doar niște aspecte arbitrare și secundare. Mi se pare într-adevăr, că-n ultimele zile ți-am povestit prea puțin, chiar și despre lucrurile cele mai presante, și că ți-am răspuns la atât de puține întrebări, încât uneori am sentimentul că sunt pe cale să pierd atenția ta. Așa ceva nu trebuie să se întâmple, Felice. Să nu interpretezi greșit absența răspunsului meu la fiecare întrebare și nu în defavoarea mea! Aceste talazuri care mă poartă sunt întunecate, tulburi, apăsătoare, eu înaintez lent și chiar stau în loc, dar pe urmă ele mă duc mai departe și totul merge foarte bine. Tu trebuie să fi remarcat totuși aceasta în primele trei luni de la întâlnirea noastră.

Pot să și râd, Felice, să nu te îndoiești de asta, sunt cunoscut chiar ca un om care râde mult, însă odinioară eram mult mai extravagant decât acum în această privință. Mi s-a întâmplat chiar să-ncep să râd în timpul unei întrevederi oficiale cu președintele nostru³⁴⁹ — sunt deja doi ani de-atunci, dar scena asta va supraviețui, ca o legendă în instituție, dincolo de mine. Și cum! Ar fi prea complicat să-ți înfățișez importanța acestui om. Prin urmare, crede-mă că ea este foarte mare și că un funcționar obișnuit al instituției nu-și imaginează că acest om se află pe pământ, ci-n slava cerului. Iar fiindcă în general noi nu prea avem ocazia să vorbim cu împăratul, omul acesta îi dă slujbașului obișnuit senzația că s-a întâlnit cu împăratul; cam așa se întâmplă în toate marile întreprinderi. Firește, aidoma oricărei persoane puse sub o foarte clară observație generală și a cărei poziție nu corespunde întru totul meritelor personale, nici acest om nu scapă de un anumit ridicol, însă a te lăsa tentat să râzi chiar în prezența unui om important, doar în virtutea acestui fapt fireesc, survenit ca un fenomen natural, înseamnă deja că ești bătut de Dumnezeu. Noi — eu și doi colegi³⁵⁰ — tocmai fuseserăm ridicați la un rang superior și, îmbrăcați în costume negre, de sărbătoare, urma să-i mulțumim președintelui; aici să nu uit să spun că dintr-un anumit motiv îi dator de la bun început președintelui o recunoștință aparte³⁵¹. Cel mai venerabil dintre noi trei³⁵² — eu eram cel mai tânăr — ținea un discurs de mulțumire, concis, chibzuit, energic, potrivit felului său de a fi. Președintele asculta în poziția lui obișnuită, aleasă pentru ocaziile festive și care amintea un pic de ținuta adoptată la audiențe de împăratul nostru; de fapt (dacă vrem și nu putem spune altfel), era o poziție foarte comică. Ținea picioarele ușor încrucișate, mâna stângă strânsă-n pumn și proptită chiar în colțul mesei, capul aplecat astfel încât barba albă și plină să se-ndoie pe piept, iar peste toate astea, își legăna puțin burta, nu prea mare, dar în orice caz proeminentă. Atunci voi fi fost într-o dispoziție greu de stăpânit întrucât cunoșteam destul de bine această poziție și nici nu mai era nevoie să mă umfle râsul; au fost niște accese scurte, întrerupte totuși, explicabile însă cu ușurință drept iritații de tuse, mai ales că președintele nu era atent. În același timp mă ținea destul în frâu glasul limpede al colegului meu, care privea doar în față și remarcase probabil starea mea, fără a se lăsa însă influențat de ea. Dar la sfârșitul discursului colegului meu, când președintele și-a înălțat privirea, m-a cuprins preț de-o clipă o asemenea spaimă, încât mi-a pierit cheful de râs, căci atunci el a putut să vadă și mutra mea și să constate ușor că râsul care, spre regretul meu, mi se citea pe gură, nu era defel o tuse. Dar când președintele și-a început discursul obișnuit, cunoscut cu mult înainte, schematizat într-o manieră imperială, însoțit de o voce gravă, din piept, un discurs total lipsit de sens și de argumente, și când colegul meu a căutat să mă prevină uitându-se-n lături, exact în momentul în care eu încercam să mă abțin, deși tocmai asta îmi amintea cu însuflețire de plăcerea râsului de mai devreme, atunci n-am putut să mă

mai stăpânească și mi-a dispărut orice speranță că voi mai fi în stare să mă abțin vreodată. Mai întâi am răs numai la glumițele subtile, presărate ici și colo, ale președintelui, dar este lege ca la asemenea glumițe să-ți schimonosești fața numai din respect; or, eu râdeam deja zdravăn, din gât; i-am văzut pe colegii mei speriați să nu se contamineze și mi-a fost milă mai mult de ei decât de mine, însă n-am avut ce face; nici nu căutam să mă întorc cumva în altă parte sau să-mi pun mâna la gură, ci, în neputința mea, mă holbam întruna la mutra președintelui; eram incapabil să-mi întorc fața și intuiai probabil că totul are să meargă din rău în mai rău, fără vre-o evoluție pozitivă, și că de aceea cea mai bună soluție ar fi să evit orice schimbare de atitudine. Firește, atunci, fiindcă tot îmi dădusem drumul, nu mai râdeam pur și simplu de glumițele din momentul respectiv, ci și de cele trecute și viitoare și de toate la un loc; la drept vorbind, nimeni nu mai știa de ce râd eu; toți au început să fie descumpăniți, numai președintele era încă relativ imparțial, ca un om important, obișnuit cu lume de tot felul și care, de altfel, nici n-are cum să înțeleagă eventualitatea lipsei de respect față de persoana sa. Dacă în acel moment ne-am fi strecurat afară, iar președintele și-ar fi scurtat poate un pic discursul, totul ar fi decurs încă destul de bine și, în ciuda faptului că purtarea mea ar fi fost, fără-ndoială, necuviincioasă, despre această nenerușinare nu s-ar fi discutat totuși deschis și, așa cum se întâmplă deseori cu asemenea lucruri aparent imposibile, problema ar fi fost rezolvată prin acordul nostru tacit, adică al celor patru participanți. Numai că atunci, din nefericire, colegul pe care nu l-am pomenit până acum (un bărbat de aproape 40 de ani, cu o față rotundă, copilărească, dar bărbosă, și-n plus, un strașnic băutor de bere)³⁵³ a început să țină o cuvântare scurtă și total surprinzătoare. Pe moment n-am înțeles nimic, râsul meu îl scosese deja complet din sărite, omul asistase cu obraji umflați de râsul ținut în frâu, și-acum începea o cuvântare gravă. Dar pe urmă l-am înțeles. Are un temperament atât de sec și de înfocat, încât este-n stare să susțină la infinit, cu patimă, afirmații necunoscute de toți, iar discursurile lui plictisitoare ar fi insuportabile dacă înflăcărea lor n-ar avea o parte caraghioasă și simpatică. Apoi președintele spusese absolut inofensiv ceva care nu prea i-a convenit acestui coleg; în afară de asta, probabil influențat de priverile răsului meu ce nu mai contenea, colegul uitase un pic unde se găsea; pe scurt, el a considerat că a venit momentul să iasă-n evidență cu opiniile lui aparte și să-l convingă pe președinte, care este, firește, indiferent până la moarte față de tot ce zic alții. Prin urmare, atunci când, fluturându-și mâinile, a spus o nerozie (așa cum ne-a obișnuit în general, iar aici în mod special), mi s-a părut prea mult; atunci a pierit dintr-odată toată lumea pe care o avusesem măcar aparent în fața ochilor și am prins să râd tare și fără menajamente, cu acea sinceritate care poate că le e dată numai elevilor de pe băncile școlii primare. Toți au amuțit, iar eu, cu râsul meu, eram, în sfârșit, în centrul atenției. Atunci, firește, mi-am tremurat genunchii de frică în timp ce râdeam, dar colegii mei puteau râde în voie, fără a ajunge totuși la grozăvia răsului meu, îndelung pregătit și exersat, așa că ei au trecut neobservați, în comparație cu mine. Bătându-mă cu mâna dreaptă peste piept, pe de o parte, conștient de păcatul meu (în amintirea Zilei Ispășirii³⁵⁴), pe de altă parte, spre a alunga din piept tot râsul de la care mă abținusem, am invocat tot felul de scuze pentru faptul că am râs; poate că ele au fost toate foarte convingătoare, dar au rămas complet neînțelese în urma unui nou acces de râs, survenit între timp. Atunci, firește, însuși președintele a fost derutat și a găsit o frază oarecare, ce-a dat o explicație omenească răgetului meu, doar pentru a îndepărta în măsură posibilului orice asperitate, cu sentimentul înnăscut pe care asemenea oameni îl au deja odată cu toate expedițiile acestuia; cred că s-a referit la o glumă pe care o făcuse cu mult timp în urmă. După aceea ne-a permis să plecăm în grabă. Neînfrânt, râzând zdravăn, dar nefericit de moarte, am fost primul care a ieșit poticnindu-se din sală. În cea mai mare parte, chestiunea a fost aplanată totuși printr-o scrisoare pe care i-am trimis-o președintelui imediat după aceea, ca și prin mijlocirea fiului său, pe care-l cunosc bine³⁵⁵; în fine, la această atenuare a contribuit și trecerea timpului, însă, firește, n-am fost iertat pe de-a-ntregul și nici nu voi fi vreodată. Dar nu prea contează, poate că atunci am procedat așa numai spre a-ți putea dovedi ulterior că sunt în stare să râd.

Acum am scris atâtea și totuși nimic — astfel se răzbună mai nou vechea vină față de președinte. Doar câteva răspunsuri în graba de pe urmă, înainte de a merge la culcare: *Culmea sentimentului* îți aparține, desigur, numai și numai ție. Dedicția „Ca prieten” ți-e destinată în mod expres. O accepți totuși? (Eu am, firește, un alt exemplar cu dedicație.) Și ar fi atât de grav ca dedicația să aibă, poate, și un mărunț sens secundar (pe care nu-l are de fapt, dar i-l confer eu acum)? Acela că Max este și prietenul meu și, prin urmare, chiar și această dedicație îmi dă posibilitatea de a mă apropia foarte mult de tine (vreau să profit de cea mai imaginară posibilitate de apropiere).

Nu, e-ntr-adevăr prea târziu ca să mai continui. Îți pun însă alături un bănuț pe care l-am găsit astă-seară, în timp ce mă plimbam. Tocmai mă plângeam de ceva (nu există nimic de care nu m-aș putea plânge), iar în

nenmulțumirea mea am călcat un pic mai apăsat, și atunci am dat cu vârful piciorului peste acest bănuț pe caldarâm. Astfel de bănuți aduc noroc, dar eu n-am nevoie de norocul pe care nu-l ai și tu și de aceea ți-l trimit. Fiindcă l-am găsit eu, nu-i oare ca și când l-ai fi găsit tu?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 9/10 ianuarie 1913, joi/vineri

din 10 spre 11.I.13 356

Iubita mea, astăzi doar câteva cuvinte, e târziu, sunt obosit, am fost deranjat după-masă și voi mai fi probabil câteva zile. Scrisul, pe care nu vreau să-l știu tulburat de nimic (oricum, el suferă peste măsură din cauza pricina unor tulburări lăuntrice), îl voi abandona o săptămână, poate chiar mai mult; singura despăgubire are să fie un somn prelungit; ea nu-mi va fi suficientă, dar ceea ce scriu azi nici nu contează pentru că acum trebuie să mă duc neapărat la culcare; în afară de asta însă, îți aparțin și ție în mod necondiționat, așa că oscilez între tine și pat.

Biata mea iubită scrie oferte! Voi primi și eu una, deși nu sunt cumpărător și mai curând mă tem, din principiu, de dictafoane? O mașinărie, cu exigențele ei tăcute și serioase, mi se pare că exercită o presiune mult mai puternică și mai cruntă asupra forței de muncă decât un om. Cât de neînsemnat, ce ușor de ținut în frâu, de expediat, de împiedicat prin strigăte să vorbească, de ocărât, de luat la întrebări, de privit cu uimire este un dactilograf în carne și oase! Stăpân e cel care dictează, dar în fața dictafoanelor el este înjosit și, cu creierul său, trebuie să slujească, precum un muncitor din fabrică, o mașinărie ce zbârnâie întruna. Cum îi e smuls un lung șir de gânduri unei minți sărmane, care lucrează lent de felul ei! Fii bucuroasă, iubito, că nu trebuie să răspunzi la această incontestabilă obiecție în oferta ta! Că funcționarea mașinăriei poate fi reglată cu ușurință, că există posibilitatea să dai mașinaria la o parte ori de câte ori n-ai chef să-i dictezi etc.; aceste aspecte nu infirmă obiecția în cauză deoarece de felul de a fi al omului care face obiecția respectivă ține și faptul că toate astea nu-l pot ajuta. Am remarcat că în prospectul tău lucrurile sunt tratate cu o mândrie deosebită, că nicăieri nu se cerșește ceva, așa cum se procedează de regulă în prospectele de tipul ăsta pentru fabricile austriece, și nici nu găsești, la drept vorbind, vreo laudă exagerată. Bineînțeles, nu glumesc spunând că nici litera textului, nici tema, nici stilul său nu mi-au amintit de Strindberg, pe care nu-l cunosc aproape deloc, dar îl îndrăgesc într-un mod cu totul aparte; e ciudat că primele mele scrisori te-au găsit chiar sub impresia *Dansului morții* și a *Camerelor gotice*. Așteaptă, în curând am să-ți scriu ceva legat de *Amintirile* despre Strindberg, apărute recent în *Die Neue Rundschau*³⁵⁷; sub impresia lor am alergat complet înnebunit prin camera mea într-o duminică dimineață.

Măine sau poimăine vei primi calendarul și cartea lui Flaubert. Din păcate, calendarul, pe care l-am primit de-abia acum, nu este nici pe departe așa de frumos cum mi-l închipuisem, iar dacă aș vrea să rup câte o filă pe zi, s-o împăturesc și să ți-o trimit, nimic n-ar mai fi cum trebuie. Dar, din moment ce calendarul există, iar eu nu vreau să dau nimănui ceva ce-ți fusese destinat și nu vreau să las pe nimeni să-l vadă, ți-l trimit totuși. Atârnă-l într-un colț! Urățenia lui este compensată de frumusețea lui Flaubert, pe care, de fapt (inutilă asigurare!), ți l-aș înmâna eu însumi.

Așa, acum mă duc însă în pas alergător la culcare. Ți-am dat cuvântul, gândurile tale au plecat spre mine, sunt mulțumit.

Nu te chiniești prea mult scriindu-mi, iubito? Un rând de la tine îmi face atâta plăcere, încât cinci rânduri nu mă mai pot bucura.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 10 spre 11.I.13

Întâi de toate, iubito, nu-ți mai face reproșuri din pricina faptului că-mi scrii prea puțin. Îmi scrii mult, chiar mult prea mult pentru puținul timp pe care-l ai! Numai să poți menține grozava regularitate a scrisului zilnic din ultima perioadă! Eu n-am alte dorințe în ceea ce privește scrisul, iar fiindcă alte dorințe sunt irealizabile pe moment sau de-a pururi, totul este-n ordine, chiar dacă nu în cea mai bună ordine.

Mă deranjează faptul că mă așez la masă să-ți scriu imediat după ultimele vorbe schimbate cu niște rude, în timp ce altădată scrierile mele aveau întâietate, și deci, atunci când luam condeiul să-ți scriu, mă aflu pe o treaptă superioară, indiferent dacă eram fericit sau nefericit. Oricum, lucrurile nu pot rămâne așa multă vreme, cred că luni voi reîncepe să scriu; multe povestiri, iubito, îmi mărșăluiesc prin minte, bătând toba.

Câteodată mă și zvârcolesc din cauza unei tristeți ce are, e-adevărat, toate justificările posibile. Nu cea mai mărunță este aceea că am trăit două perioade de logodnă, cea a lui Max și cea a surorii mele.³⁵⁸ Astăzi, în pat, m-am plâns ție în legătură cu aceste două logodne, ținându-ți un discurs lung, care ți s-ar fi părut cu certitudine foarte întemeiat; acum probabil că nu voi mai izbuti să adun tot ce ar trebui citat, așa că prefer să renunț. Măi, ce cuvântări îți țin în pat! Întins pe spate, cu picioarele sprijinite de stâlpul patului, ce calm vorbesc în sine-mi pentru iubita ascultătoare! Noi doi avem talente atât de diferite. Eu sunt un mare orator în pat, pe când tu ești o mare corespondentă în pat. Cum reușești să scrii în această poziție? Nu mi-ai descris încă felul în care corespondezi din pat.

Nu sunt mulțumit de niciuna dintre aceste logodne, deși pentru logodna lui Max am insistat mult, poate că am și contribuit cu sfaturile mele la luarea deciziei lui, dar soră-mii, cel puțin, nu i-am recomandat niciodată să nu se logodească. Și-n plus, sunt totuși un prost profet și cunoscător al oamenilor, după cum a dovedit-o căsnicia surorii mele deja măritate³⁵⁹; la logodna ei eu am simțit aceeași disperare, dar odată căsătorită, soră-mea, o ființă altădată greoaie, veșnic nemulțumită și enervant de pripită, și-a extins pur și simplu existența asupra celor doi copii, fiind acum pe deplin fericită. Cu toate acestea, nu pot să n-am încredere în cunoașterea de către mine a oamenilor, pentru că ea nu se simte înfirmată de fapte și deci va fi având totuși un temei mai adânc, deși astfel poate că-i confer acestei presupuse cunoașteri a oamenilor aparența unei nerozii profund îndărătnice. Și-apoi, de ce sufăr în acest mod ciudat din cauza logodnelor respective, de parcă m-ar lovi instantaneu și nemijlocit o nenorocire, de vreme ce orice presentiment nu se poate raporta decât la viitor, iar protagoniștii înșiși sunt surprinzător de feriți (oare mă-ntristează această surpriză?) și de vreme ce, până la urmă, eu personal aproape că nici nu iau parte în mod direct la toate aceste chestiuni legate de logodne și nunți? (Aseară, viitorul meu cumnat m-a salutat fără răutate, fără nicio aluzie la revoltătoarea mea indiferență; a făcut doar o glumă nechibzuită: „Bună seara, Franz! Cum merge? Ce mai scrie lumea de pe-acasă?” Dacă vrei, aveau și vorbele astea tâlcul lor.)

Dar acum particip, am sentimentul că aceste două familii străine mă asaltează, familia cumnatului este chiar împinsă să intre în familia mea.

Nu, azi nu mai scriu, pe moment nu sunt foarte convingător, poate bănuiești în general ce vreau să spun, dar din păcate în particular, iar asta-i cel mai important lucru, nu poți înțelege de la distanță.

În clipa în care citești această scrisoare, poate că port vechiul meu frac, ghețele de lac plesnite și jobenul mult prea mic (asta nu-i decât cochetărie, arăt exact ca de obicei și ca atunci, în august) și sunt extrem de palid la față, pentru că acum îmi trebuie de fiecare dată mult timp ca să adorm, și însoțesc o verișoară plăcută, draguță, elegantă și, înainte de toate, foarte prevenitoare și modestă, care este domnișoară de onoare³⁶⁰; ne grăbim să intrăm în templul unde are loc nunta cu acea mare solemnitate care pe mine m-a deranjat dintotdeauna, întrucât, prin faptul că pentru comunitatea evreiască, la noi cel puțin, ceremoniile religioase s-au limitat la nunți și înmormântări, cele două evenimente se apropie așa de brutal, încât se pot vedea de-a dreptul privirile dojenitoare ale unei credințe pe cale de dispariție.

Noapte bună, iubita mea! Cât mă bucur că măcar o dată ai o duminică, fără îndoială, mai liniștită decât a mea. Cu ce remarcă-ți va fi înmânând mama ta această epistolă?

Franz

Acum am citit încă o dată scrisoarea ta și, fiindcă m-a făcut curios în legătură cu câteva lucruri, îți mai pun următoarele întrebări:

1. Ce înseamnă că n-ai desfăcut încă medalionul?

2. La ce familie de prieteni ai fost? Dumnezeu știe cum vine asta, dar pentru mine niște nume sunt într-un totu-lămuritoare.

3. Cum a fost la baia publică? Aici, din păcate, trebuie să-mi reprim o remarcă (ea se referă la modul în care arăt la baie, la faptul că sunt uscățiv). La baie parcă-s un copil orfan. Odată, este deja foarte mult de atunci, am fost în vilegiatură pe malul Elbei, era o vară toridă, baia în râu ne făcea o plăcere deosebită. Dar ștrandul amenajat era foarte mic, bărbații și femeile se îmbăiau de-a valma, nici nu mai știu dacă existau două cabine, lumea aflată în vilegiatură acolo era într-adevăr foarte veselă și se distra bine. Nu însă și eu; din când în când mă aventuram printre femei, dar numai rareori; cel mai des — dorința mea de a face baie era, firește, permanentă și nestăvilă — hoinăream singur, ca un câine rătăcit, pe cele mai înguste poteci de pe colinele care însoțeau râul și supravegheam ore-n șir micul ștrand amenajat, ca să văd dacă n-are să se golească în sfârșit, devenindu-mi accesibil. Cât i-am blestemat pe cei care soseau mai târziu și reumpleau brusc ștrandul probabil deja gol și cum m-am văicărit când, după arșița neobișnuită, în timpul căreia toată lumea se bucurase de baie, a venit o furtună mare și mi-a răpit orice speranță de a mă îmbăia. În general, puteam să fac baie abia spre seară, însă atunci aerul era deja rece, iar plăcerea nu mai era la fel de mare. Doar câteodată, un fel de insolație mă făcea să nu mai țin cont de nimic și năvăleam pe plaja arhiplină. Bineînțeles, puteam să mă îmbăiez liniștit și să mă joc cu ceilalți, nimeni nu se sinchisea de un băiețel ca mine, însă mie nu-mi venea să cred acest lucru.

4. Despre tatăl tău aș vrea să aflu mai multe, când se ivește ocazia.

Dar acum este din nou târziu. Și n-am pregătit încă absolut nimic pentru petrecerea de la nuntă, iar cel mai grav este că nici nu pot și n-o voi face.

Franz

Iată totuși remarcă: Nu te-ai trezit cu o sudoare rece?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 ianuarie 1913, sâmbătă

Nunta!³⁶¹

Nunta!

Doar aceste salutări,

F.K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 ianuarie 1913, sâmbătă/duminică

din 11 spre 12.I.13

Iubito, tocmai mi-am bătut capul să găsesc măcar trei fraze, dacă nu altceva, pentru întâmpinarea invitaților la nuntă. În fine, le-am găsit; sunt dezolante. Ei bine, de mi s-ar permite să țin un discurs în fața oaspeților, n-ar trebui să-l pregătesc, el ar curge în cea mai mare grabă și aș avea curajul să alung din sală majoritatea invitaților nu prin ocări, ci exprimând adevăratele și îngrozitoare mele sentimente. Așa însă sunt osândit să mă izgonesc singur; nu eu voi fi acela care va sta acolo la masă, se va ridica, va spune trei fraze școlărești și va-nălța paharul — toate aceste fapte vor fi săvârșite numai de trista mea figură.

Dar, de fapt, nu asta voiam să-ți spun; la drept vorbind, îți scriu cuprins de teamă. Ascultă! În epistola de ieri n-am scris oare ceva care te-ar putea deranja, măhni sau chiar ofensa? Gândul acesta mă ucide. Și totodată, nici nu știu precis despre ce este vorba, fiindcă acum, de vreme ce nu scriu pentru mine, mi se pare că am scăpat din mână etalonul acestor lucruri. Poate că pasajul respectiv nu conține nimic rău; oricum, încă de când l-am pus pe hârtie, am avut un sentiment prost, iar acum mi se pare deopotrivă brutal și indiferent, lipsit de menajamente și obraznic. În orice caz, iubito, trimite-mi scrisoarea îndărăt, spre liniștea mea, sau nu, nu mi-o returna! Ah, nici nu știu ce vreau! În ce stare am ajuns! Va trebui să mă cațăr mult până să ies iar la lumină. De-aș avea măcar un răspuns la ultima scrisoare pe care ai primit-o duminică! Poate la un pasaj din ea te-ai dat jos din pat, necăjită pe mine. Dacă vei fi fiind supărată pe mine, iubito, iartă-mă! În situația mea actuală nu-i o rușine să solicit mila, însăși starea mea este o rușine. Dacă mă vei fi iertat deja, consideră această scrisoare drept

o scuză întărită, iar dacă mă vei fi găsit absolut nevinovat, atunci râzi de mine! Nimic n-are să-mi placă de mult.

Franz

O remarcă drăguță a surorii mele celei mai mici. După cum știi, ea mă iubește foarte mult și ia de bun, fără să mai verifice, tot ce zic, ce fac sau intenționez; însă gândește independent și spune o mulțime de vorbe de duh, nemaipunând la socoteală că e-n stare să rădă puțin de mine și-n același timp, firește, și de ea (pentru că este întotdeauna de partea mea). Din moment ce nunta m-a întristat fără îndoială și în mod evident, soră-mea, conform întregii ei atitudini față de mine, va fi găsit justificată această tristețe, chiar dacă ea o poate simți, desigur, doar într-o măsură neînsemnată. Ei bine, aseară, când împacheta lucrurile pentru Valli (ea se mărită), menajera noastră³⁶² a început să plângă; astfel a făcut-o să plângă și pe Valli, care a venit cu ochii plânși în camera de zi. Ottla (ea este soră-mea cea mai mică) nici nu i-a văzut bine ochii, că a și strigat: „Uite, deșteapta, plânge și ea!“ A spus-o pe jumătate serios, pe jumătate râzând, iar asta trebuia să însemne că plânsul își are locul aici, întrucât corespunde sentimentelor mele, și deci că Valli va fi fiind deșteaptă dacă face un lucru așa de potrivit cu sentimentele mele, simțind și ea la fel.

Dar acum mă duc la culcare, nu vreau ca mâine să fiu, pe lângă toate astea, și somnoros.

De bărbatul din Cairo³⁶³ am fost aproape speriat în primul moment. Este cu siguranță un bun german, dar eu l-am văzut ca pe un arab care te urmărește, cu cearșaful fluturând prin biroul gol. La ce-mi folosește locul rezervat la masa ta de scris! Mai bine paznic de noapte la fabrica voastră decât un îndrăgostit așa de îndepărtat ca mine!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 ianuarie 1913, duminică/luni

din 12 spre 13.I.1913

Iubita mea copilă, a trecut³⁶⁴, apar perspectivele unor perioade mai bune, începe o relativă stare de mulțumire. Uneori am sentimentul că oamenii ăștia străini³⁶⁵ s-au eliberat, că niciun sacrificiu n-ar fi fost prea mare, nici măcar cel al soră-mii. Aici, firește, nu trebuie să te gândești și nici nu te gândești că un asemenea sentiment corespunde vreunei realități, însă nu pot scăpa de el.

Când am primit scrisoarea ta, cartea poștală și fotografiile, mă aflu în mijlocul nuntașilor, tocmai ne așezam în alai, și mie mi s-a părut atunci că-mi strângi mâna.

Ah, iubito, ce nostalgie plăcută îmi trezești cu pozele tale! Toate o înfățișează pe iubită, niciuna nu seamănă cu alta, toate acaparează privirile. În aceste poze semeni foarte mult tot cu fetița din prima fotografie pe care mi-ai trimis-o. Stai acolo atât de liniștită, nimeni n-are voie să te prindă de mâna stângă, deși e complet liberă, dictezi foarte îngândurată ceva. O fotografie rafinată, în eventualitatea că ar intenționa cineva să te sărute pe gură. Aici ești fotografiată în biroul tău? Ce diferență există între diversele muștiucuri ale aparatelor? Poza va fi slujind în scop de reclamă? Poate e destinată unor ilustrate? Sau nu?

Iubito, ce mi-ai fi spus oare azi dacă ai fi putut să mă studiezi în timpul nunții? Totul a decurs cam așa cum îmi închipuisem, singura surpriză a fost că eram într-adevăr pe ducă. Dar nu mă așteptasem să fiu din nou atât de secătuit și de moleșit, să mă simt cu mult inferior celui mai jalnic dintre invitați; eu credeam că asemenea stări au rămas deja-n urmă pentru totdeauna, într-un timp legendar. Iar acum reapăruseră, proaspete ca în prima zi dintr-un lung șir de zile fără sfârșit. Abia după ce am fost o clipă singur într-o cafenea și am văzut patru tablouri de Daumier (*Măcelarul*, *Concertul*, *Criticii* și *Colecționarul*)³⁶⁶, m-am regăsit cât de cât.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 ianuarie 1913, luni/marti

din 13 spre 14.I.1913

Deci n-ai fost supărată pe mine, iubita mea Felice, din pricina scrisorii de duminică și ți-ai sacrificat de dragul meu și o parte din somnul de după-masă, de care tu, de zece ori extenuată, ai atâta nevoie. Atunci măcar ai dormit zdravăn? Dar nu mergi deloc la patinaj? Nici la plimbare? Și nici de citit n-ai timp, desigur. Înainte să mă cunoști pe mine, un om care trăiește din și prin scrisorile tale, ai avut pesemne un cu totul alt orar, mai bun. Povestește-mi, iubito, ceva despre asta, dar spune-mi adevărul! Încă nu mi-ai dat nicio explicație în legătură cu numeroasele reviste pe care le primești încontinuu, potrivit primelor tale scrisori.

Despre nuntă prefer să nu-ți ofer amănunte, ar trebui să le descriu pe noile rude și pe prietenii lor, iar asta m-ar readuce prea aproape de un moment pe care l-am depășit deja. Verișoara mea se numește Martha; ea are câteva calități printre care și lipsa de pretenții, singura pe care am avut-o în vedere. Părinții mei (nu pot rezista ispitei de a le spune aici „bieții mei părinți“) au fost foarte fericiți datorită festivității, în ciuda sumei nesăbuite pe care au aruncat-o îndurerăți. De fiecare dată după ce mănâncă, tatăl meu se așază o clipă pe un balansoar să doarmă puțin; pe urmă se duce la prăvălie (n-are voie să se întindă după masă din cauza afecțiunii lui cardiace). Și astăzi s-a așezat în balansoar, eu credeam că a adormit deja (tocmai luam prânzul), când a spus pe neașteptate, înainte de a ațipi: „Cineva mi-a zis că ieri Valli arăta ca o prințesă, cu voalul ei de mireasă“. Or, el a spus asta în cehă, iar din dragostea, admirația și delicatețea reunite în cuvântul *knezna* nu mai rămâne nici urmă în *Fürstin*³⁶⁷, căci acest cuvânt vizează doar fastul și amploarea.

Iubito, nu prea ai înțeles observația cumnatului meu. Dacă el ar fi avut măcar o infimă posibilitate de a se referi la scrisorile tale, o anumită maliție a remarcii lui ar fi fost de netăgăduit. Dar, firește, el însuși nu știe nimic despre scrisorile tale, iar o asemenea raportare era exclusă. Singura legătură pe care cumnatul meu ar fi putut totuși s-o facă, dar care nu rezistă nici ea, a fost aceea că el a vrut să spună că mă interesează atât de puțin familia de parcă m-aș afla în străinătate și așa fi doar în corespondență cu ai mei. Așadar, el nu știe nimic despre adevărata mea patrie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 ianuarie 1913, marți/miercuri

din 14 spre 15.I.13

Iubito, am tot scris și s-a făcut din nou foarte târziu, pe la două noaptea îmi amintesc mereu de învățatul acela chinez. Din păcate, nu mă trezește prietena, ci doar epistola pe care am de gând să i-o scriu. Odată mi-ai spus că ai vrea să stai lângă mine când scriu; gândește-te însă, atunci n-aș putea scrie (nici altfel nu reușesc mult, dar atunci n-aș fi deloc în stare). A scrie înseamnă, fără doar și poate, a te deschide până la exces; sinceritatea extremă și dăruirea în care cineva are deja impresia că se pierde în relațiile interumane și în fața cărora el se va retrage întotdeauna cu teamă câtă vreme este cu capul pe umeri — căci fiecare vrea să trăiască, atâta timp cât trăiește —, această sinceritate și dăruire nu sunt nici pe departe suficiente pentru scris. Ce e preluat în scris din acest strat superficial — dacă nu se poate altfel, iar izvoarele mai adânci tac — nu înseamnă nimic și se năruie în clipa în care un sentiment mai autentic face să se latine ceea ce este la suprafață. De aceea nu poți fi suficient de singur când scrii, de aceea nu poate fi destulă liniște în jurul cuiva când scrie, și noaptea nu este de-ajuns. Nu poți avea destul timp la dispoziție fiindcă drumurile-s lungi și te rătăcești ușor; uneori chiar ți se face teamă și ți vine s-o iei la fugă îndărăt, chiar fără să te forțeze cineva, sau să te ispitească, de parcă ai fi primit pe neașteptate o sărutare de la cea mai iubită gură (ulterior, cheful de a da bir cu fugiții primește întotdeauna o pedeapsă grea). M-am și gândit adesea că pentru mine cel mai bun mod de viață ar fi să stau încuiat, cu lucrurile necesare scrisului și cu o lampă, în ultima încăpere a unei hrube vaste. Mâncarea ce mi s-ar aduce ar fi depusă de fiecare dată la mare distanță de odaia mea, dincolo de ușa cea mai îndepărtată a hrubei. Drumul într-acolo ar fi singura mea plimbare și l-aș parcurge în halat, trecând pe sub toate bolțile hrubei. Apoi m-aș întoarce la masa mea, aș mânca încet și cu băgare de seamă și aș reîncepe numaidecât să scriu. Ce aș scrie atunci? Din ce profunzimi aș smulge rândurile mele! Fără efort! Căci maxima concentrare nu cunoaște efortul. Numai că *poate* n-aș face asta mult timp, iar la primul eșec, pesemne inevitabil tocmai într-o asemenea situație, aș izbucni într-un grandios acces de demență.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15/16 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 15 spre 16.I.13

Astăzi este încă relativ devreme, dar vreau să mă și culc repede, fiindcă ieri am scris destul de bine și această reușită am plătit-o cu dureri de cap toată ziua și cu un somn prost, care a plesnit de-atâtea vise (durerile de cap sunt de fapt o invenție a ultimelor două luni, dacă nu cumva chiar a anului 1913). De mult n-am mai izbutit să scriu bine, două seri la rând. Ce maldăr de hârtii scrise neregulat va fi romanul ăsta! După ce-l voi termina la prima mână, ce trudă, probabil imposibilă, are să fie s-aduc măcar un pic de viață în părțile moarte! Și câte lucruri nepotrivite vor trebui lăsate deoparte fiindcă din adâncuri nu le vine nimic în ajutor!

Ieri am uitat să te-ntreb ceva, deși mi-a tot umblat prin minte. Ce înseamnă că îmi scrii duminică seara? Veai fi avut toată ziua dureri de spate și nu te vei fi simțit prea bine. Nu ți-a fost bine tocmai duminică, atunci când puteai să te odihnești? Așa a ajuns fetița mea sănătoasă? Și fetița mea cuminte își petrece toată duminica acasă și la o mătușă³⁶⁸ (dacă mă iau după scrisoarea ta, se pare că așa a fost), în loc să iasă în aerul strașnic al iernii? Iubito, scrie-mi adevărul gol-goluț despre acest lucru! O și aud pe mama ta suduind neîncetat: „Asta te omoară!“ Înșă ea n-are dreptate dacă prin aceste vorbe se referă doar la scrisori — și, judecând după context, probabil că numai la ele se referă. Mie-mi sunt de-ajuns cinci rânduri de la iubită — spre a o liniști pe maică-ta, spune-i asta la ureche într-o zi când doarme la prânz —, cinci rânduri constituie, ce-i drept, o mare pretenție, dar nu te omoară. Numai dacă iubita scrie epistole lungi! Dar asta, mamă, nu-i vina mea, din această cauză-mi fac și eu reproșuri din adâncul inimii. Înșă poate că mama nu se referă la scrisori — atunci, desigur, nici nu știu ce să răspund.

Odată mi-ai promis că-mi vei spune de ce nu renunți să lucrezi la profesor sau cel puțin de ce nu poți să-ți restrângi munca. Și mai ales cum ai ajuns la profesorul ăla?

Îți voi mai scrie despre cumnatul meu, ca și despre Max și despre Löwy; în definitiv, mi-e atât de indiferent despre cine scriu; contează doar faptul că am impresia că te ating cu fiecare cuvânt, iubito. *Iubirea secretă*³⁶⁹ nu se joacă aici, dar noul nostru canar, deși este acoperit, a început acum, în toiul nopții, un cântec de jale.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 ianuarie 1913, joi

16.I.13, joi după-amiază

Îți scriu încă de-acum pentru că cine știe cât de târziu și de împrăștiat voi ajunge diseară acasă. Gândește-te însă că astă-seară nu rămân acasă — aștept de vreo lună ocazia asta. Mă căiesc chiar de-acum și voi fi mulțumit dacă diseară am să regret doar vreme de un sfert de ceas. Fiindcă Buber³⁷⁰ ține o conferință despre mitul iudaic; or, lui Buber i-ar trebui mult timp ca să mă scoată din odaia mea, l-am mai auzit, mă plictisește, îi lipsește ceva în tot ce spune.

(Cu siguranță, el poate face mai mult, a editat niște *Povestiri chinezești*.

[N-am avut la îndemână o sugativă și, în timp ce așteptam să se usuce pagina, am citit în *Education*³⁷¹, aflată chiar lângă mine, de la pagina 600 până la 602. Doamne, Dumnezeu! Ah, citește asta, iubito, dar să citești! *Elle avoua quelle désirait faire un tour à son bras, dans les rues*. Ce frază! Ce creație! Paginile ăstea complete, iubito, nu înseamnă nopți în care-i lipsea vlagă. Ele sunt tocmai paginile în care se adâncea cu totul în sine și scăpa de privirea oricărui om. Și chiar de la a treia variantă a trăit această fericire infinită, așa cum poți vedea din anexa volumului.]

Pentru a continua paranteza: el, Buber, a editat deci *Povestiri chinezești de dragoste și cu strigoi*, care, din

câte știu, sunt splendide.)

Însă după Buber citește Eysoldt³⁷² și de dragul ei mă duc acolo. Ai auzit-o deja? Eu am văzut-o în Ofelia și-n rolul Crediței din *Fitecine*. Făptura și glasul ei mă stăpânesc de-a dreptul. Probabil mă voi duce acolo abia după conferința lui Buber.

Da, iubito, remarca din scrisoarea mea de duminică. Nu folosește la nimic s-o mai amintesc. E foarte gravă, nu-i așa? Nu, în ea nu ești deloc singulară. Spune, cum i se pot întâmpla cuiva numai lucruri de felul ăsta? Iubito, te rog din nou să mă ierți. Zi tot ce ai de spus, nu-ți ascunde amărăciunea față de mine, spune-mi încă o dată în mod expres că m-ai iertat, acoperă cu cerneală remarca aceea și scrie-mi că ai făcut așa. Mi se va lua o piatră de pe inimă. Ce diavol mi-a condus atunci mâna!

Gândește-te că este trecut de ora 3, Felice! Am văzut multe, am ascultat câte ceva, nimic care să valoreze cât un somn zdravăn. Noapte bună, iubita mea! Cât de liniștită dormi, iar în vremea asta cel ce-ți aparține umblă creanga. Îți fac plăcere niște cărți poștale precum cea anexată?³⁷³ În fotografie, despuiața din colț este Ottla.

Franz

Poza trebuie să mi-o restitui, i-am furat-o Ottlei.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 17 spre 18.I.13

După mult timp, iubito, acum am petrecut din nou o oră grozavă citind. Niciodată n-ai să ghicești ce-am citit și mi-a făcut atâta plăcere. A fost o veche colecție a *Chioscului de grădină*³⁷⁴ din anul 1863. N-am citit ceva anume, ci am răsfoit alene 200 de pagini, am contemplat ilustrațiile (pe-atunci încă rare din cauza reproducerii costisitoare) și doar ici-colo am citit ceva foarte interesant. Așa mă atrag mereu vremurile de altădată, iar pentru mine este enormă această plăcere contradictorie de a afla despre relații umane și despre mentalități într-o variantă apusă, dar complet inteligibilă încă (Dumnezeule, din 1863 au trecut de-abia 50 de ani!), fără a mai fi totuși în stare să le trăiesc cu de-amănuntul și să mă las purtat de sentimente adânci; astfel sunt pus în fața necesității de a mă juca în voie cu ele, după cum am chef. Dintotdeauna mi-a plăcut să citesc ziare și reviste vechi. Și-apoi această veche Germanie, ce-ți merge la inimă și te așteaptă de la mijlocul secolului trecut! Strămtorarea, faptul că fiecare se simte aproape de celălalt, editorul de abonat, scriitorul de cititor, cititorul de marii poeți ai timpului (Uhland, Jean Paul, Seume, Rückert, „bardul și brahmanul Germaniei“)³⁷⁵.

Astăzi n-am scris nimic și, de îndată ce am pus cartea deoparte, m-a cuprins pe dată incertitudinea care se ține după mine ca un spirit rău atunci când nu scriu. Numai un spirit bun ar putea s-o alunge; el ar trebui să fie chiar lângă mine și să-mi promită — sub cuvântul lui de onoare ce-ar cântări mult — că pierderea unei seri în care n-am scris nimic (și, prin urmare, n-am scris nici prost) nu este ireparabilă (așa cum și este de fapt), dar ar trebui să aud această făgăduință chiar din gura pe care o cred întru totul și care surăde acum, citind aceste rânduri într-o dimineață de duminică; și să-mi mai promită că din cauza unei seri irosite nu-mi voi pierde capacitatea de a scrie, oricât de discutabilă ar fi ea, deși mă tem foarte serios că așa se va întâmpla, când stau absolut singur la masa din camera de zi (încălzită³⁷⁶, măicuța mea!). Am fost prea ostentat să mai scriu (la drept vorbind, nu prea istovit, însă mă tem că mă va copleși oboseala, acum e deja ora unu); ieri am ajuns acasă abia la trei, dar nici atunci n-am reușit mult timp să adorm, astfel încât urechea mea îngrozitor de atentă a mai auzit bătând cu toată candoarea ora cinci. Însă mâine va apărea o nouă perturbație, ce-i drept prevăzută încă de mult, fiindcă mâine-seară — da, e-adevărat — merg la teatru. Așa se succed distracțiile, dar pe urmă le voi pune punct pentru multă vreme. Pesemne că a trecut deja un an de când n-am mai fost la teatru și nu mă voi mai duce tot un an, însă mâine este de văzut baletul rusesc. L-am mai văzut o dată, acum doi ani, și am visat la el luni întregi, mai ales la Eduardova³⁷⁷, o dansatoare foarte zburdalnică. Ea nu vine acum, probabil că a fost considerată doar o damă secundară; nici marea Karsavina³⁷⁸ nu vine, s-a îmbolnăvit, făcându-mi în ciudă, dar mai rămân multe de văzut. Cândva ai menționat într-o scrisoare baletul rus; parcă s-a discutat despre el la birou.

Ce a fost atunci? Și cum este acest tango³⁷⁹ pe care l-ai dansat? Chiar așa se numește? E ceva mexican? De ce nu există nicio imagine cu acel dans? Dans mai frumos decât la ruși și decât în mișcările aparte pe care le face uneori fiecare dansatoare am mai văzut numai la Dalcroze³⁸⁰. Ai văzut dansând la Berlin școala lui? Cred că dansează adesea acolo.

Dar ce mă amestec eu printre dansatoare, în loc să mă duc la culcare? Iar înainte de asta să-ți mai țin capul, Felice, la pieptul meu, care are nevoie de tine mai mult decât îți poți imagina. Aș mai avea atâtea să-ți spun și să-ți răspund la atâtea, însă mulțimea celor ce trebuie spuse este mai mare decât adevărata distanță dintre noi, e-un lucru dificil și pare de nebiruit.

Îmi mai trece prin minte o întrebare: Ce-ar fi dacă, înmânându-ți această scrisoare, mama ta ar spune ceva amabil, spre marea noastră surpriză? Poate că este însă imposibil, scrisoarea asta nu merită bunăvoință; probabil nu-ți aduce nimic bun, deși ea nu vrea altceva pe tot cuprinsul lumii, și să fie bucuroasă că are voie s-ajungă în mâinile tale.

Franz

Din greșeală, tocmai am trecut la adresă numărul casei mele în loc de al tău, sub privirea celor șapte scaune goale care mă înconjoară.

Ce să înțeleg din asta? Mama ta stă seara în camera de zi, în vreme ce taică-tău citește-n dormitor? Ce face mama ta singură în camera de zi?

Pe urmă mai este ceva. Poate că vara ai alt program la serviciu decât iarna, din moment ce scrii că vrei să mergi la templu în fiecare vineri după-amiază. (În ultimii câțiva ani eu am fost doar de două ori la templu — la nunțile surorilor mele.)

Mă gândeam că ai glumit cu șoarecii. Ei chiar există? Biată copilă!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 ianuarie 1913, duminică

Am ajuns acasă la trei și jumătate. Salutări matinale aici și-acolo!

FK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 ianuarie 1913,

duminică, 19.I.13, după-amiază, oră nepotrivită

Iubito, nu, nu trebuie să-mi scrii ca în penultima scrisoare; e-adevărat, epistola de azi a anulat-o pe ceaaltă, dar cele scrise acolo le-am purtat în mine 24 de ore. Nu știi oare cum citesc eu asemenea lucruri? Nu știi cât sunt de slab și de amărât și cum mă aprind pe dată? Chiar dacă astăzi este deja a patra zi de când n-am mai scris nimic pentru mine. Iubito, deși bănuiești, desigur, că altfel n-aș putea să mă simt atât de aproape de tine, o subliniez totuși; ieri, după ce am citit scrisoarea ta, mi-am zis: „Prin urmare, acolo scrie că nici măcar în privința lui Felice, care precis îți ține partea mult mai mult decât alții, nu dovedești destulă consecvență și siguranță de sine. Însă dacă n-o mulțumești pe ea, cum să mai mulțumești pe altcineva? Iar lucrurile pe care le-ai scris atunci, și la care-ți răspunde acum Felice, porneau realmente din sufletul tău. Ai nevoie de hruba aceea, chiar dacă azi ți se pare, de pildă, că nici măcar hruba nu ți-ar fi de folos. N-a înțeles Felice această necesitate? N-o poate înțelege? Ea nu știe că nu ești în stare de o mulțime de lucruri? Și nu știe că, dacă locuiești în hrubă, hruba aceasta îi aparține tot ei, în mod necondiționat? (Aici trebuie să recunoaștem totuși că o hrubă și numai o hrubă reprezintă o tristă avere.)” Iubito, iubita mea, oare nu știi toate astea? Da, însă iubito, dacă așa stau lucrurile, câte necazuri îți voi fi aducând, în ciuda faptului că situația este încă la fel de favorabilă ca în unele visuri? Și cu cât lucrurile merg mai bine, cu atât se înmulțesc necazurile. Am voie să fac asta? Chiar dacă mi-o dictează instinctul de autoconservare? Câteodată imposibilitatea vine ca un val peste posibilitate.

Nu subestima, iubito, fermitatea acelei chinezoaice! Până-n zori — nu mai știu dacă e precizată ora — a

stat de veghe-n pat, lumina lămpii de studiu n-o lăasă să doarmă, dar ea s-a purtat calm, căutând eventual un priviri să-l îndepărteze pe învățatul acela de cartea lui, însă bărbatul trist, care îi era totuși atât de devotat, n-a observat-o; doar Dumnezeu știe ce tristeți l-au făcut să n-o ia în seamă, câte motive vor fi fost, asupra cărora el însuși n-avea nicio putere, deși în sens superior toate laolaltă îi erau consacrate ei și numai ei. Până la urmă însă, iubita nu s-a putut abține și i-a luat lampa, ceea ce era foarte just, în definitiv, bun pentru sănătatea lui și, să sperăm, îndăunător studiului și folositor dragostei, un gest care a generat o poezie frumoasă, dar în linii mari n-a fost decât o autoamăgire a femeii.

Iubito, ia-mă la tine, păstrează-mă, nu te lăsa înșelată, zilele mă aruncă încoace și-ncolo, dă-ți seama că nu aveai nicio bucurie adevărată din parte-mi! În schimb, doar necazuri câte vrei, și totuși... nu mă alunga. De tine nu mă leagă numai dragostea, ar fi prea puțin, iubirea apare, vine și trece, apoi se reîntoarce, dar rămâne această necesitate ce mă face complet dependent de ființa ta. Mai rămâi, iubito, rămâi! Și nu-mi mai scrie epistole cum a fost penultima!

Zilele astea, începând de joi seara, n-am mai ajuns la romanul meu și nici azi nu voi face nimic. După-amiază va trebui să fiu cu Max și cu Werfel; ultimul se întoarce deja mâine la Leipzig³⁸¹. Pe zi ce trece, tânărul îmi place tot mai mult. Ieri am vorbit și cu Buber, care, la un contact personal, este un om proaspăt, simplu și important, ce nu pare să aibă deloc de-a face cu lucrurile călâi pe care le-a scris. Până la urmă, rușii au fost ieri seară magnifici. Nijinski și Kyast sunt fără cusur în miezul artei lor și, așa cum se întâmplă cu toți oamenii de acest fel, cu ei începe stăpânirea de sine.

Dar orice-ar fi, de mâine-seară n-am să mă mai clintesc din casă pentru multă vreme. Da, poate tocmai închinăreala asta a neliniștit-o pe iubita mea. Chiar în momentul în care a fost scrisă epistola aceea, mă aflu în societatea ce se reunise în jurul lui Buber și a lui Eysoldt după seara de lectură și mă purtam destul de exagerat și de strident, desfătându-mă cu falsa plăcere de a fi în sfârșit departe de casă. Măcar să zăbovesc iarăși lângă povestea mea! Numai să fie iubita mea din nou liniștită și hotărâtă să accepte iarăși dezastrul pe care i-l provoc și care a pus-o la pământ pentru o clipă!

Franz

Ce a spus mama când ți-a înmănat scrisoarea? Ce scrie tatăl tău?³⁸² Când vă mutați?³⁸³ Întrebărilor tale despre *Contemplație* le voi răspunde cât de curând. Nu două zile am scris bine, ci una. Doar una într-o săptămână întreagă! Și atunci m-ai și oprit să intru în hrubă!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 ianuarie 1913, duminică

19.I.13

Acum, sărmana mea iubită (ori de câte ori îmi merge prost, spun „sărmană iubită” și-atunci aș prefera să mă arunc în brațele tale, odată cu toată nefericirea mea, of, cu-adevărăt sărmană iubită), am ajuns acasă obosit ca un pui de găină, și somnolența îmi tot zbârnâie-n cap; aici este iarăși sindrofie în camera alăturată și, în loc să mă întind acum și să mă scol în liniștea de la miezul nopții, să mănânc, iar apoi să-ți scriu, ca să-ți cer iertare că o vorbă bună, care să ne-mpace pe de-a-ntregul (pot obține ceva prin rugăminți, iubito? Nu știu niciodată asta, dar cred aproape întotdeauna că așa va fi), voi asocia gălăgia cu cina, fiindcă nu merge altfel, și pe urmă mă voi duce foarte repede la culcare, dacă se poate înainte de 10.

Ei bine, m-am salvat iarăși venind la tine. Alături, soră-mea³⁸⁴ și o verișoară³⁸⁵ vorbesc încă despre copiii lor, mama și Ottla se amestecă-n discuție, tata și cumnatul³⁸⁶ își fac de lucru jucând cărți cu soțul verișoarei³⁸⁷, se aud râsete, ironii, țipete și precipitarea cărților, întrerupte doar uneori de tata, care-și imită nepotul³⁸⁸; iar pe deasupra, cântă și canarul, care-i foarte tânăr; este al lui Valli, stă deocamdată la noi și nu poate face încă distincție între noapte și zi.

Duminică mi-am petrecut-o prost, sunt nemulțumit, iar gălăgia de alături constituie un final adecvat. Și mâine iarăși la serviciu, unde sâmbătă am avut o serie de neplăceri aparte, pe lângă cele obișnuite și neîntrerupte; ele vor continua precis mâine, de îndată ce am să pășesc în birou. Iar până mâine-seară mai e-atăta timp! Iubito, mi-ar plăcea mult să aflu amănunte despre munca ta de birou. (De ce nu primesc de altfel o

oferță? Și care a fost rezultatul acestor oferte?) Ce vrea, de pildă, meșterul care te aduce-n incinta fabricii? Pentru ce probleme ți se telefonează? Ce-ntrebă micuțele?³⁸⁹ Ce deplasări de afaceri ai? Cine-i domnul Hartstein?³⁹⁰ S-a deschis deja acel salon cu patefoane pe Friedrichstraße?³⁹¹ Dacă nu, când îl vei amenaja? De altfel, mai am o idee de afaceri pentru tine. În hoteluri ar trebui să se pună la dispoziția clienților, pe lângă telefon, și un dictafon. Nu crezi? Caută dar să introduci așa ceva! Ce mândru aș fi dacă ai reuși! Atunci aș avea 1 000 de alte idei. Și nu trebuie să fac asta, din moment ce am totuși voie să stau în birou tău? N-ar fi ceva deosebit, dacă seara, după ce mi-am sprijinit toată ziua capul pe umărul tău, aș avea o mică idee de afaceri, probabil ridicolă sau de mult pusă în practică?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20/21 ianuarie 1913, luni/mărti

din 20 spre 21.I.13

Iubito, în timpul zilei, distanța dintre Praga și Berlin este ca în realitate, dar, începând de pe la 9 seara, ea se tot dilată, devenind neverosimilă. Și totuși, tocmai seara mi-e mai ușor să mă gândesc la ce faci tu. Cinezi, bei ceai, stai de vorbă cu mama ta, te așezi în pat în poziția de martir, îmi scrii și sper că adormi în pace. Ceaiul e sănătos pentru tine? Nu te agită? Să bei în fiecare seară ceva atât de excitant! Relația mea cu mâncărurile și băuturile pe care tu însumi nu le-aș consuma niciodată, sau numai de nevoie, nu este așa cum te-ai aștepta. Nimic nu-mi place mai mult decât să mă uit la cei care consumă asemenea lucruri. Dacă stau la o masă cu zece cunoscuți și toți beau cafea neagră, mă cuprinde un fel de fericire când îi privesc. Carnea poate aburi în juru-mi, paharele cu bere pot fi golite cu înghițituri mari, cârnații ăstia zemoși, făcuți de evrei (cel puțin la noi, în Praga, așa sunt ei de obicei, dolofani ca niște șobolani-de-apă), pot fi tăiați de toate rudele care mă înconjoară (când este tăiată, pielea întinsă a acestor cârnați plesnește cu un sunet pe care-l păstrez în urechi din copilărie) — toate astea și altele mult mai rele nu mă dezgustă niciun pic, ci dimpotrivă, îmi fac peste măsură de bine. O spun cu deplină certitudine, nu mă bucur de necazul altora (nu cred deloc în nocivitatea absolută a mâncărilor dăunătoare, cine se simte atras de cârnații respectivi ar fi nebun dacă nu și-ar urma pornirea); mai degrabă este vorba despre un sentiment de tihnă, complet lipsit de invidie, ce se instalează când privesc plăcerea altora, și în același timp un sentiment de admirație față de gustul care sălășluiește în cea mai apropiată rudă sau cunoștință a mea, un gust pentru mine de-a dreptul fantastic. În realitate însă, toate acestea n-au nimic de-a face cu teama mea că ceaiul, mai cu seamă dacă trebuie să muncești așa de mult peste zi din cauza îmbolnăvirii celei care întocmește facturile, ți-ar putea dăuna, măcar prin faptul că-ți tulbură somnul de care ai atâta nevoie. Altminteri, și mic-mi place ceaiul, și m-am adâncit pur și simplu în descrierea cinei surorii tale³⁹². Dar ce-ar fi să bei lapte în loc de ceai, așa cum le-ai promis părinților tăi la un moment dat, dacă-mi amintesc bine? Nici nu-i cine știe ce să iei masa la birou, după cum mărturisești și tu. Iar dimineața și după-amiaza nu mănânci absolut nimic?

E cu-adevărat ciudat că ți-ai cumpărat cartea lui Buber!³⁹³ Cumperi cărți în mod regulat sau când ai chef, și-apoi o carte atât de scumpă? O cunosc numai dintr-o recenzie amănunțită, în care apăreau diverse citate. Că ar aminti cumva de Casanova nici nu pot să-mi imaginez. Și mai vorbești despre stilul „lui“, deși acolo sunt semne traduceri. Sau să fie niște prelucrări prea energice, din pricina cărora nu suport cărțile sale cu legende?

Da, Werfel a stat aici o lună. S-a rostogolit de la Leipzig la Praga pentru o lună, ca un leneș grozav ce este. Aici a citit și în public, însă asta a fost în ajunul nunții, și atunci mi-a venit mai mult să mă-ngrop în casă decât să ies.

Mă bucur că ți-a plăcut Ottla. Ai dreptate, este uriașă, se trage din familia tatei, unde uriașii puternici sunt la ei acasă. Cealaltă fată dezbrăcată este Valli, probabil că pe ea n-ai recunoscut-o.

Dar acum, noapte bună, iubito! Este târziu. În spatele meu, canarul cântă trist și neconținut.

Franz

Praga, 21 ianuarie 1913, marți

21.I.13 două și jumătate după-amiază

Iubito, îți mulțumesc mult pentru scrisoare. Eram așa de trist, deși fără un motiv real. Dar sunt cel mai șovăielnic om pe care-l cunosc și, chiar dacă nu te-am iubit o dată pentru totdeauna, te-am iubit și fiindcă nu ți-e teamă de asemenea ezitări. Exemplul mătușii tale Klara³⁹⁵ este nimerit astăzi; la fel sau cam tot așa sunt și eu. Numai că eu nu sunt o mătușă din partea căreia să poți îndura astfel de șovăieli. Azi de dimineață, înainte să mă scol după un somn foarte agitat, am fost atât de trist, încât, din cauza tristeții, nu m-aș fi aruncat pe fereastră (pentru tristețea mea, asta ar fi însemnat că am încă destul chef de viață), ci m-aș fi deșertat de-acolo.

Însă acum am scrisoarea ta și-ți propun degrabă, iubito, să nu ne mai luăm niciodată ceva în nume de rău pentru că amândoi suntem iresponsabili. Distanța este atât de mare și e-așa de chinuitor s-o depășim în permanență, că uneori mai cedăm și nu ne putem reveni pe moment. Iar la asta se adaugă jalnicul meu fel de a fi, care nu știe decât trei lucruri: să se năpustească, să se prăbușească și să tânjească. Viața mea se constituie din alternanța acestor trei posibilități. Sărmană iubită, ești demnă de admirație fiindcă te aventurezi într-o asemenea afacere! Îți aparțin în totalitate, pot spune acest lucru din perspectiva pe care o am asupra existenței mele de 30 de ani.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21/22 ianuarie 1913, marți/miercuri

din 21 spre 22.I.13

Sărmana mea iubită, de vreme ce poezia aceea chinezească a căpătat o însemnătate atât de mare pentru noi, trebuie să te mai întreb ceva. Nu te-a frapat faptul că este vorba tocmai despre o prietenă a învățatului aceluia, și nu despre soția lui, cu toate că el este cu siguranță un bărbat mai în vârstă, iar ambele elemente, erudiția și vârsta, par să contravină existenței alături de o prietenă? Dar poetul, care a vizat fără menajamente numai o situație limită, a trecut peste acest aspect neverosimil. Asta pentru că a preferat ceva improbabil în locul unei imposibilități? Iar dacă n-a fost așa, el s-a temut, poate, că o confruntare asemănătoare a învățatului cu nevastă-sa i-ar răpi poeziei orice urmă de vioieșie și nu i-ar insufla cititorului decât un sentiment de milă, generat de văicărelile respectivei soții. Prietena din poezie n-a nimerit-o rău, de astă dată chiar stinge lampa, necazul n-a fost prea mare, scena are și destul haz. Dar cum ar fi fost ca în locul ei să fie nevasta, iar noaptea aceea să nu fi fost una oarecare, ci un exemplu pentru toate nopțile, și-apoi, firește, nu numai pentru nopți, ci pentru întregul trai în comun, pentru toată această viață ce ar echivala cu o luptă pentru lampă? Care cititor ar mai putea zâmbi? Prietena din poezie n-are dreptate, deoarece iese biruitoare numai de data asta și nu vrea altceva decât să-nvingă o dată; însă până și cel mai sever cititor o iartă fiindcă este frumoasă și vrea să învingă doar o dată, iar un învățat nu poate fi convins nicicând dintr-odată. În schimb, o nevastă ar avea mereu dreptate, nici n-ar mai fi vorba despre o victorie, ci despre traiul pe care ea-l revendică și pe care bărbatul, aplicat asupra cărților lui, nu i-l poate oferi, chiar dacă el doar lasă impresia că se uită-n cărți și nu se gândește, zile și nopți în șir, decât la soție, pe care o iubește mai presus de orice, dar o iubește tocmai cu incapacitatea lui înăscută. În această privință, prietena are, desigur, o privire mai ageră decât soția; ea nu e complet adâncită în situația respectivă și ține capul sus. Dar nevasta, fiind o biată făptură nefericită, luptă orbește; nu vede ceea ce are în fața ochilor și crede în taină că, unde-i un zid, e-ntinsă doar o funie pe sub care te mai poți târî. Cel puțin așa se petrece în căsnicia părinților mei, deși aici acționează cu totul alte cauze decât în poezia chinezească.

De altfel, nu orice poezie chinezească din antologia pe care o am îi este la fel de favorabilă învățatului precum aceasta; numai în poeziile ce sunt binevoitoare cu el este numit „învățat”; în rest, i se zice „șoarece de bibliotecă”. Apoi lui i se opune „călătorul neînfricat”, croul de război, care se luptă cu popoarele primejdioase din munți. Pe acesta-l așteaptă nevasta, neliniștită, desigur, însă foarte fericită să-l vadă; atunci ei se privesc în ochi, cu fidelitatea oamenilor care se iubesc și au dreptul să se iubească; aici nu există privirea piezișă cu care prietena, în bunătatea ei și constrânsă de sentimente, îl studiază pe învățat; în fine, aici, pe tatăl care s-a născut în

„așteaptă copiii și sar în jurul lui, în vreme ce locuința „șoarecelui de bibliotecă“ este goală; acolo nu sunt copii.

Iubito, ce îngrozitoare-i totuși poezia asta! Eu unul n-aș fi conceput-o niciodată. Ți se oferă, însă la fel de bine poți s-o calci în picioare și să treci peste ea; existența umană are multe etaje, ochiul vede o singură posibilitate, dar în suflet sunt reunite toate posibilitățile. Ce părere ai, iubito?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 ianuarie 1913, miercuri

22.I.13

Din nou două scrisori, iubito! Nu ți-e teamă? Nu știi oare că după o perioadă de două scrisori pe zi ne prăbușim, de regulă, cât se poate de epuizați? Presupunând, firește, că într-un mod absolut incredibil n-am ajuns chiar acum la capătul puterilor și că trebuie să fim doar bucuroși că nu ne vede nimeni, căci, altminteri, ce rușine ar trebui să ne fie! În rest, unde-a rămas ieri masa ta de prânz? O caut zadarnic printre rânduri. Să fi sărit peste ea? Dar asta ar fi groaznic! Trimite-mi măcar noua listă cu recomandări! Firește, mă năpustesc asupra a tot ce este făcut de tine. Lui Nebble³⁹⁶ nu-i place lista? Măi, atunci trebuie să-i tragem o bătaie. Așteaptă, diseară (acum e deja prea târziu) îți voi trimite o nouă idee ce are să-ți învieze afacerea.

Rămâi cu bine, iubito! Eu fug la masa de prânz și-ți cer să faci același lucru.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22/23 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 22 spre 23.I.13

Este foarte târziu, iubito, și voi merge la culcare, deși n-o merit. Oricum nu voi dormi, ci voi visa numai. Ca ieri, de pildă, când am alergat în vis spre un pod sau un parapet de pe chei, și am luat în mână două receptoare de telefon, aflate întâmplător pe balustrada de-acolo; le țineam la ureche și ceream neconștient să aflu doar vești despre „Pontus“, însă din telefon nu se auzea nimic, nimic altceva decât un cântec trist, puternic și fără cuvinte, precum era și vuietul mării. Înțelegeam bine că vocii umane îi era imposibil să-și facă loc printre aceste sunete, dar nu renunțam și nu-mi vedeam de drum.

De trei zile încoace scriu foarte puțin la romanul meu, iar pentru puținul ăsta mi-ar fi de-ajuns, eventual, aptitudinile unui tăietor de lemne, sau nici măcar ale acestuia; cel mult, ale unui jucător de cărți. În ultimul timp însă, chiar am părăsit pe picioare scrisul (aici nu-mi reproșez nimic, ci doar mă consolez singur), iar acum trebuie să pătrund din nou în el, cu capul înainte.

Iubito, plângi? Știi ce-nseamnă asta? Înseamnă că ești deznădăjduită din cauza mea. E-adevărat? Nu, iubito, să nu faci asta! Ai avut deja experiența faptului că eu mă învărtesc în cerc. Într-un anumit loc, unde revin mereu, mă poticnesc și țip. Nu sări și tu în cercul ăsta! (De fapt, îmi poți citi scrisul? O întrebare cam tardivă.) Să nu intri în încurcătură! Eu stau din nou în picioare, atât cât îmi este dat. Nu plânge, iubito! Aș fi știut negreșit că ai plâns, chiar dacă nu mi-ai fi scris despre asta. Te chinuiesc într-adevăr, ca un indian pe dușmanul lui, poate până și cu scrisoarea mea de ieri. Îndurare, iubito, îndurare! Poate crezi pe ascuns, iubito, că, din dragostea pentru tine, aș fi putut să-mi stăpânesc toanele. Da, dar știi tu oare, iubito, dacă nu cumva m-am străduit să fac totuși asta, din toate puterile mele, desigur ridicole?

Să mă duc acum la culcare sau să-ți scriu mai întâi ideile mele de afaceri? Nu, le scriu totuși, e păcat de fiecare zi în care ele nu sunt puse în practică. Vezi măcar ce progrese fac și-n această privință! De curând ți-am propus să amenajezi un salon de muzică, iar acum se vedește că la Berlin există deja două de ani de zile. (Într-adevăr, nu e prea grozav că se găsește câte unul în fiecare oraș mai mare.) Pe urmă te-am sfătuit în legătură cu hotelul; or, sfatul s-a dovedit prost, în primul rând, și demodat, în al doilea. În orice caz, încercarea a fost făcută. Abia acum vreo jumătate de an; poate că propunerile mele de astăzi au fost puse-n practică doar cu un sfert de an în urmă și astfel mă apropii treptat de prezent.

De altfel, să nu ne pierdem speranța în privința hotelului; acum, după ce a trecut o jumătate de an, un om

de afaceri zelos ar trebui să încerce din nou. Au cumpărat dictafoane măcar unele hoteluri? Poate că n-ar fi deloc o speculație proastă ca niște dictafoane să fie puse în mod gratuit la dispoziția unor hoteluri, astfel încât celelalte să fie forțate să și le procure. Hotelurile se află în general într-o concurență acerbă.

Deci, noile mele idei:

1. Se amenajează un birou cu mașini de scris, unde tot ce se dictează în dictafoanele Lindström e dactilografiat la prețul de cost, sau inițial, pentru promovare, eventual un pic sub prețul de cost. Totul poate deveni și mai ieftin prin faptul că în acest scop se intră în legătură cu o fabrică de mașini de scris, care, din motive de reclamă și concurență, va stabili, cu siguranță, niște condiții avantajoase.

2. Se inventează un dictafon care să preia cele dictate abia după introducerea unei monede. (Comandă-I, iubito, contramaistrilor!) Asemenea dictafoane sunt instalate apoi peste tot unde se găsesc în prezent automate, mutoscoape³⁹⁷ ș.a.m.d. Ca pe o cutie poștală, pe fiecare dintre dictafoanele de acest tip va fi înscrisă ora la care cele dictate sunt remise poștei, sub formă dactilografiată. Văd deja micile automobile cu care Lindström AG adună roiele uzate ale acestor dictafoane și aduce altele noi.

3. Se stabilește o legătură cu poșta imperială și se instalează astfel de dictafoane în toate oficiile poștale mai mari.

4. În afară de asta, asemenea aparate sunt amplasate pretutindeni unde oamenii, deși au timp și nevoie să scrie, n-au însă liniștea și confortul necesar, așadar, în vagoanele de tren, pe vapoare, în zepelin, în tramvai (când se merge la profesor). În chestionarul tău pentru hoteluri te-ai gândit mai cu seamă la hotelurile destinate vilegiaturii, unde comercianții care se agită în febra afacerilor ar lua cu asalt dictafoanele?

5. Se poate inventa o legătură între telefon și dictafon, ceea ce într-adevăr n-are cum să fie prea greu. Precis ai să-mi comunici încă de poimâine că s-a reușit. Așa ceva ar avea, desigur, o importanță enormă pentru redacții, birouri de corespondență etc. Mai dificilă, dar totuși posibilă, ar fi o legătură între gramofon și telefon. Mai dificilă pentru că lumea nici nu cunoaște gramofonul, iar de la un dictafon nu se poate cere o exprimare clară. O legătură între gramofon și telefon nici n-ar avea o prea mare importanță generală; ar fi o ușurare numai pentru niște oameni care, asemenea mie, se tem de telefon. Totuși, celor ca mine le e frică și de gramofon, și atunci asta nu-i ajută la nimic. De altfel, este foarte nostim să-mi închipui că la Berlin un dictafon este legat la telefon, iar la Praga se găsește un gramofon, și amândouă pot discuta între ele. Dar, iubito, legătura dintre dictafon și telefon trebuie inventată neapărat.

Ei, de-acum s-a făcut cam târziu! Îmi sacrific nopțile pentru afacerile tale. Răspunde-mi amănunțit, nu neapărat dintr-odată; altminteri, mă voi revărsa, plin de idei. Și nu două scrisori pe zi, iubito! Să mănânc regulat de prânz! Și să fii liniștită! Să nu plângi! Să nu disperi! Consideră-mă un nebul a cărui sminteală rămâne la o adică nelămurită încă! Iar acum îți spun cu seriozitate „noapte bună!“ și te sărut, neputincios în fața iubirii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23/24 ianuarie 1913, joi/vineri

din 23 spre 24.I.13

Nimic, absolut nimic cât e ziua de lungă. Până la 11 zbor din sfert în sfert de ceas pe coridoare, privești mâinile tuturor, și nimic.

Mă gândesc apoi că scrisoarea-i acasă. Ajung acasă. Și nimic. Iar asta tocmai într-o perioadă când barca noastră se clatină un pic, din vina mea, firește, măi, fată dragă, chinuită până la sânge.

Ce semnificație are faptul că nu-mi scrii? E ceva grav? Te-am simțit atât de aproape de mine. Iar tu trăiești acum de capul tău la Berlin o zi întreagă, și eu nu știu nimic de tine. Ce zi a fost oare? Marți la prânz mi-ai scris pentru ultima dată. Pe urmă, seara n-ai putut, de acord; n-ai putut nici miercuri peste zi, bine; dar după aceea ai scris, mă rog, mi-ai scris (mă rog, la trecut); mi-ai scris deci miercuri seara, iar a doua zi de dimineață am primit cu prima poștă epistola ta, unde citesc că nu vrei să mă părăsești, chiar dacă ai găsi în mine, în locul unui om, o maimuță bolnavă și sălbătică (așa s-ar crede, după unele scrisori).

Uneori mă gândesc la ideile greșite pe care și le vor fi făcând despre corespondența noastră cei din preajma

ta, micuțele, domnișoara Lindner³⁹⁸, mama și sora ta³⁹⁹. Vor fi crezând că aici, la Praga, se află un tânăr de ispravă și devotat, care are să-i scrie lui Felice zi de zi numai vorbe plăcute și bune, așa cum le merită Felice, și de care nu s-ar mira nimeni. Și niciuna dintre ele nu știe că el i-ar putea face foarte des lui Felice un mare serviciu dacă, înainte de sosirea ei, ar deschide un pic fereastra și ar arunca scrisoarea pe geam.

Asta-i deosebirea dintre noi, Felice. Dacă-mi merge rău (și aproape că mă bucur că-n ultimul timp necazurile nu conținesc, așa merit), e din vina mea: cel bătut sunt eu, iar cel care bate sunt tot eu. Însă unde ți s-ar putea găsi ție, Felice, o vină cât de mică?

Astăzi n-am scris nimic, am fost la Max, m-a rugat în scris să mă duc, iar oral mi-a reproșat că ne-am înstrăinat unul de altul, din vina mea, firește, prin modul meu de viață: ajung la el cel mult o dată pe săptămână și, când ajung, arăt de parcă atunci aș fi fost trezit, cu larmă, din somnul cel mai profund. Ce să fac? Deși mă țin de timp cu dinții, totuși el îmi este smuls. Sâmbătă trebuie să merg din nou la Max. Are ceva de bărbat însurat⁴⁰⁰, nu-i dominat de toane și, în aparență, este binedispus, în ciuda necazurilor și a neliniștii. Iubito, de-ai apărea mâine în groaznicul meu birou!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24/25 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 24 spre 25.I.13

Nu te-am mai văzut totuși niciodată așa de înfuriată ca acum, pe această mătușă Klara⁴⁰¹. Ce frumoasă ești! Cât te iubesc! Mătușa Klara este, desigur, o muiere ciudată, căreia, pentru că s-a deprins să gândească astfel, îi va fi venind greu să-și lase fica⁴⁰² la un teatru de provincie. N-o cunosc pe verișoara ta fiindcă n-am fost la nunta lui Sophie⁴⁰³, nu din cauză că n-aș fi avut timp (atunci n-aveam timp doar în momentul în care mi se pretindea ceva; în rest însă, nu știam ce să mă fac cu nefericirea și cu timpul de prisos), ci numai din simplul motiv că mă temeam de străini. Dar am stat la intrarea în templu și am aflat ulterior că fata pe care o însoțea Otto Brod⁴⁰⁴ și despre care nu-mi amintesc decât că se ținea mândră și purta o pălărie stridentă, deloc frumoasă, ticsită în partea de sus cu flori albe, adunate parcă-ntr-o copaie, ar fi fost acrită. Păcat că n-am fost la acea nuntă! Poate aș fi vorbit cu fratele tău⁴⁰⁵ și, cu siguranță, chiar în timpul celei mai neînsemnate discuții, s-ar fi întâmplat ceva de care mi-aș aminti azi și care ar putea fi privit ca o prezicere a importanței pe care tu, sora necunoscută, ai dobândit-o pentru mine. Negreșit, semne se produc neîncetat, peste tot sunt numai semne, însă noi le remarcăm doar când ne lovim de ele.

Îți aperi strașnic mâncarea (de dimineață, când am citit prima oară scrisoarea ta, mi-a venit poftă să mănânc din tartinele tale atât de frumos ornate și să ți le mănânc pe toate, iar în plus, dacă se poate, să beau un ceai ușor, cu lămâie; odioasă îmi plăcea mult să mă acresc bine cu un astfel de ceai), dar pe mine, iubito, nu mă îndupleci. Și chiar dacă din prea mare dragoste și din cauză că asemenea reforme nu mi se par nici grozave, nici bune, nici folositoare, îți permit cu dragă inimă să mănânci salam, mezeluri și alte lucruri de soiul ăsta, totuși, nu-mi place faptul că bei mult ceai, și mai ales cu regularitate. Iar tu mai aperi asta așa cum fac toți oamenii cu otrava cu care s-au obișnuit. Îmi spui: ceaiul nu-i prea tare. Cam tot așa i-ai răspunde mamei tale când ea-ți înmânează scrisoarea de față și zice că te omoară această corespondență. Ei i-ai spune că suporti ușor schimbul nostru de scrisori. Dar nu te înșeli în privința ceaiului? (Despre corespondență nu mai vorbesc, căci otrava asta, dacă ar fi ca ea să fie așa ceva, trebuie să ți-o torn eu, aici n-am încotro.) Bea-l eventual un pic mai rar! Însă pe urmă o și aud pe maică-ta întrebând: „Ce noutate mai e și asta?“ și nu mai îndrăznesc să dau sfaturi.

Duminică plăcută! Și puțină liniște!

Franz

Acum am terminat scrisoarea, este deja destul de târziu, dar tot mai am câte ceva de zis.

În primul rând, reproșul că nu mi-ai încredințat comanda pentru sora ta⁴⁰⁶. Am început să citesc foarte mândru pasajul respectiv și m-am făcut tot mai mic pe măsură ce citeam, până când a trebuit să aflu din scrisoarea următoare că n-am absolut nicio șansă, comanda a fost deja făcută. Măi, cum ai putut să mă umilești astfel? Nu știi că ideea de a putea face ceva pentru tine m-ar transforma într-un om ager de-a dreptul, capabil să expedieze rapid și ireproșabil cele solicitate? Bucuria de a-ți face o plăcere ar fi depășit de o sută de ori întregul

efort.

Firește, mi-ar plăcea foarte mult să văd poza micuței⁴⁰⁷, doar trebuie să știu cu cine stau alături în medalion și ce omuleț este acela care are un asemenea drept la sărutările tale.

Poșta a glumit din nou cu mine. Epistola ta de miercuri, pe care ai scris-o la dentist, a sosit abia joi după-masă la birou, iar eu am primit-o, blestemând fericit, de-abia vineri dimineață.

Încă un lucru, înainte de a-mi lua rămas-bun: ții de fapt un jurnal? Întrebare inutilă, acum nici n-ai timp. Dar ai ținut vreunul? Pe ce perioadă? Ai menționat o însemnare odată, când mi-ai povestit despre marca dragoste pe care ai avut-o la 15 ani. Ulterior n-a mai venit vorba despre asta.

Dar acum îți spun cu-adevărat „noapte bună”. Corespondența ar fi foarte nostimă dacă la sfârșitul unei scrisori, ca și în finalul unei conversații, n-ar exista nevoia firească de a te uita cum trebuie în ochii celui alt.

Gândește-te numai că acum mai trebuie să-i scriu unei cunoștințe. Însă vreau să fac din scrisoarea respectivă o momeală pe care să n-o mai poată citi nimeni.

Ultima decizie: nu mai scriu deloc epistola aceea și mă duc la culcare.

Franz

Îmi trimiți atât de puține tăieturi din ziar, iar eu îți trimit aici din nou una așa de frumoasă. Doar n-ai pierdut până la urmă tăietura din ziar despre beatificarea celor 22 de adolescenți negri din Uganda?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 ianuarie 1913, duminică

spre 26.I.13

Sâmbătă am ajuns acasă la ora unu.⁴⁰⁸

Să știi, iubito, că mă gândesc la tine cu o asemenea dragoste și grijă, de parcă Dumnezeu mi te-ar fi încredințat mie, cu vorbe lipsite de orice echivoc.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 ianuarie 1913, duminică

duminică, 26.I.13

Ce este, iubito? Ce te mână pe străzi? Oare chiar tu ești fata din fotografia de azi, fata care nu zâmbește nici prea mult, nici prea puțin, și pe care am s-o privesc de fiecare dată când voi fi la ananghie, spre a mă liniști? Plângi? Haide! Susții că mă deranjezi, dar asta nu dovedește decât incapacitatea mea, aceeași de care ai mai avut parte și de care mă tem că vei mai avea parte îndeajuns, deseori. Spune-mi însă foarte deschis cum s-a schimbat viața ta de când mă cunoști, spune-mi foarte exact, chiar în scrisoarea următoare, când ai plâns ultima dată, înainte de a-ți fi smuls eu lacrimi cu epistolele mele, exceptând, desigur, cazurile izolate, precum momentele de supărare pricinuite de mătuși smintite, de niște călători care meritau bătaie etc.? Dar ce s-a întâmplat vineri? Ce-a fost oare? S-au ascuns în scrisoarea mea cazne despre care eu însumi nu știu? Și-a produs abia acum efectul, în sens rău, vreo scrisoare anterioară? Poate că nici n-am fost eu motivul. Ce s-a petrecut atunci? A fost vorba despre surmenaj? Nu ești o fată care să se lase derutată fără un motiv foarte precis, care acționează instantaneu. Iubito, spune-mi totuși! Gândește-te că vorbești cu tine!

Romanul meu! Alaltăieri seară m-am declarat complet înfrânt de el. Îmi scapă printre degete, nu-l mai pot cuprinde, nu mai reușesc să scriu nimic din ceea ce n-are legătură cu mine; în ultima vreme, totul și-a pierdut prea mult din consistență, apar erori și nu vor să mai dispară; continuând să lucrez la roman, riscul este mai mare decât dacă-l abandonez deocamdată. În afară de asta, de o săptămână dorm ca și cum aș fi de strajă, mă trezesc speriat în fiecare clipă. Durerile de cap se instalează cu regularitate, iar alternanța iritărilor mai mărunte nu conținește nici ea să mă piseze. Pe scurt, renunț total la scris și deocamdată nu voi face altceva decât să mă odihnesc măcar o săptămână, dar în realitate mult mai mult, probabil⁴⁰⁹. Ieri-seară n-am mai scris și am dormit

incomparabil mai bine. De-aș ști că te refaci și tu, m-aș bucura și mai mult de acest repaus.

Ce rochie frumoasă, ușor croită, porți în fotografie! Și cum cade în continuare? În poză stai în picioare sau ești așezată? Nu ți se vede brațul drept. Obiectul acela strălucitor este medalionul? La ce ajută însă pozele! În fotografie arăți proaspătă, ai obrații rotunzi, ochii limpezi, ești așa cum mama ta și eu vrem să fim, dar în realitate stai trează în pat până seara târziu și plângi.

Despre cartea *Femeile din jurul lui Nap.*⁴¹⁰ am auzit deja. Niciodată nu-mi vine să le dau crezare unor cărți concepute în acest mod, chiar dacă, pe lângă plăcerea inevitabilă de a le citi, aș mai avea și timp de ele. Astfel de cercetări trăiesc în mod necesar din exagerări. Cu certitudine, Napoleon a avut mai puțin de-a face cu femeile decât i se pare unui observator care, părăsind orice cunoaștere obișnuită a oamenilor și orice experiență de viață, se lasă atras încet, dar sigur, de înălțimile de la care îl poate contempla pentru mult timp numai pe Napoleon. Am citit odată o stranie constatare făcută la necropsia lui Napoleon, unde reținerea lui de a avea o bună relație cu femeile este menționată doar în treacăt, ca un fapt cunoscut⁴¹¹. În ciuda unei aparente contradicții, pentru asta pledează și tânguielile sale amoroase din scrisorile adresate Josephinei, precum și grosolănia vorbelor lui în chestiunile legate de sex.⁴¹²

De ce crezi că nu sunt în bune relații cu Max? De când ne cunoaștem, vor fi fiind deja zece ani de-atunci, n-am fost niciodată supărați unul pe altul. Firește, și o astfel de legătură suferă fluctuații, ca tot ce-i omenesc, mai ales când eu sunt implicat cumva. Așa că am avut multe să-mi reproșez față de el în decursul anilor; în schimb, el este pesemne complet nevinovat. Dar despre asta trebuie să-ți scriu odată mai amănunțit. Astăzi nu, n-aș fi în stare să prezint corect lucrurile.

Tocmai acum, la 4 după-amiază, a sosit scrisoarea ta expediată expres. Iubito, iubito, nu-ți face griji minuscule! Mereu mă simt de zece ori mai bine decât scriu, condeiul mai și alunecă, asta-i tot. Dar ce lucruri groaznice am scris iarăși, vezi ce mare scriitor sunt! Eu vreau s-o liniștesc pe fetița mea iubită și nu fac decât s-o tulbur. Este o jale cu mine și nu merit nicio sărutare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26/27 ianuarie 1913, duminică/luni

din 26 spre 27.I.13

Am stat aplecat multă vreme asupra scrisorilor lui Hebbel⁴¹³ și s-a făcut târziu. A fost un om care știa să suporte durerea și să rostească adevărul tocmai pentru că simțea un suport sufletesc. Nu-și estompează nicio trasătură a caracterului, nu tremură, iar pe deasupra, începând de la 30 de ani, a trăit între două femei, a avut două familii, precum și morți de ambele părți. Întotdeauna putea să-și înceapă cu următoarele cuvinte relatarea vreunei fapte săvârșite de el: „Dacă liniștea conștiinței morale constituie proba acțiunii...” Ce departe sunt eu de astfel de oameni! Dacă aș vrea să fac măcar o dată această probă a conștiinței morale, ar trebui să-mi petrec viața uitându-mă la ezitățile conștiinței. Așa că prefer să mă întorc și să plec, nu vreau să știu de nicio verificare și mă simt un pic dărâmat numai când presentimentul a ceea ce se petrece în spatele meu devine excesiv.

Drept urmare, sunt vinovat de fiecare dată, bineînțeles; chiar și-n relația mea cu Max. Din dragoste, slăbiciune, lașitate și din multe alte motive, în parte necunoscute, n-am fost întotdeauna onest față de el; n-am fost la fiecare pas în chestiunile mărunte, dar până și-n cele importante n-am fost așa mereu. — Însă îmi repugnă să scriu despre acest lucru, nu pot, iubito, nu azi, nu fi supărată din cauza asta și înțelege-mă!

Nu trebuie să-ți faci deloc griji pentru relația dintre noi, numai să ne fi văzut aseară răzând la cafelea, unde am fost singuri; prietenia lui față de mine este de neclintit, ca și a mea față de el, doar că eu reprezint centrul de greutate al acestei prietenii, în așa fel încât numai eu știu când se clatină, și astfel, prin durerea de care aflu singur pe această cale, pot răscumpăra vina ce-mi aparține tot numai mie. Ți-am scris despre remarca lui Max și ea te-a îngrijorat, dar Max a spus-o doar în treacăt; așa obișnuiește el să zică tot felul de lucruri care, de fapt, n-au nicio legătură cu el; o face fără să stea pe gânduri și fără să-și asume responsabilitatea pe termen lung. Nu-l cunoști îndeajuns, nu cunoști destul nici modul exagerat și nestăpânit în care scriu eu, și-atunci te sperii. Ah, dacă aș avea dreptul să anulez prin sărutări spaima pe care-am provocat-o!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27/28 ianuarie 1913, luni/marți

din 27 spre 28.I.13

Acum ar trebui să fi aici, iubito (o invitație ciudată, miezul nopții a trecut de mult), am petrece o seară plăcută și liniștită, așa de liniștită că până la urmă ți s-ar face frică. Sărmană iubită, spune-mi însă, cum se face că ești atât de iubită? N-aș vrea decât să te țin de mână și să simt apropierea ta. Dorință modestă? Și totuși, ea nu răzbate prin noapte și prin depărtare.

Mulțumesc frumos pentru lista cu recomandări. Asta nu i-a plăcut lui Nebble? Și-acolo nu se găsește nimeni care să-i dea cuvenitul picior în fund? N-am citit încă toată cartea; ipohondria de care în mod cert nu suferă viitorii voștri clienți mă face să tresar la cea mai mică apăsare; am văzut însă că sfatul de care am fost mândru zile-n șir, acela de a lega dictafonul de telefon, a ajuns prea târziu. Deci așa ceva există deja și nu se profită de asta pe scară foarte largă? Pentru convorbirile importante, ce se desfășoară în bănci, agenții etc. și trebuie să fie consemnate extrem de minuțios, fiindcă acolo se pune problema unor înregistrări cât mai exacte sau a prezenței martorilor, un dictafon ar fi cu adevărat indispensabil. Un receptor l-ar ține angajatul, celălalt ar fi legat de dictafon, însăși vocea vorbitorului devenind astfel o mărturie incontestabilă. Aspectul sistematic și impozant al listei ar putea fi susținut și printr-o anexă unde cumpărătorii să fie ordonați în funcție de tipul întreprinderii lor și totodată să se ofere un foarte scurt rezumat despre performanțele dictafonului, potrivit propriilor declarații ale clienților. În ansamblu însă, ea este minunată așa cum este și sunt atât de mândru, încât nu mă pot abține să nu te sărut mult; deci în realitate s-ar putea să-ți pară rău că ai alcătuit lista. Dar o asemenea evoluție nu putea fi prevăzută de nimeni, iar de conducere, cu atât mai puțin.

Încă de ieri am vrut să-ți spun ce bucuros sunt că i-ai scris lui Sophie⁴¹⁴. Am intenția s-o chinuiesc peste măsură cu rugămintea de a-mi povesti despre tine, însă firește, doar cu delicatețea și viclenia pe care le poți aștepta de la marea mea iscusință și deprindere de a purta o conversație. Și dacă lucrurile stau altfel, oricum nu e niciun rău în faptul că te iubesc, nu-i așa? Nu este o întrebare prea îndrăzneță!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28/29 ianuarie 1913, marți/miercuri

din 28 spre 29.I.13

Din nou ajung de la scrisorile lui Hebbel la tine, iubito. Nu știu cum cei care au o ocupație burgheză și sunt plini de griji burgheze citesc asemenea scrisori în care un om se înalță dinlăuntru său, tulburat de activitatea poetică, și se revarsă veșnic, chiar și când este neputincios, confesându-se total dezlănțuit — îl simt realmente foarte aproape de trupul meu (deși, dacă măsoar distanța cu o privire calmă, văd că sunt la fel de departe de el precum cel mai mic satelit de soare); omul acesta se vaită la pieptul meu, îmi atinge cu degetele de-a dreptul părțile slabe, iar câteodată, destul de rar, mă trage spre el de parcă am fi doi prieteni.

Nu pot descrie cu de-amănuntul efectele lui și nu le pot înfățișa în succesiunea lor; mi-e prea greu să trăiesc într-o asemenea atmosferă rarefiată, forțez ieșirea din lupta propriu-zisă, spre a mă odihni privind întregul. Forța gândirii mele este incredibil de limitată, dar pot să-mi dau seama de evoluție, pornind de la rezultate; nu-mi este însă dat să urc spre rezultate pe baza evoluției sau să cobor pas cu pas, plecând de la rezultate. E ca și când aș cădea peste lucruri și le-aș privi doar în confuzia căderii.

Hebbel gândește foarte exact, neapelând la niciun subterfugiu prin care lumea caută adesea să se salveze, în disperarea ei. El nu gândește numai cu o vigoare inerentă lui din fragedă tinerețe (cultura lui a fost încropită absolut la întâmplare și într-un mod jalnic), ci și conform unei metode pe care a avut-o de la început, definite până la naivitate. Dacă încerc să-mi imaginez exact acest lucru, pentru mine încetează imediat efectele bune pe care scrisorile lui le au asupra oamenilor, și-atunci el mă strivește pur și simplu.

Pentru scrisoarea ta de astăzi, iubito, îți mulțumesc în mod special. Dumnezeu știe cu câtă osteneală ai scris-o, însă ai scris-o totuși, iar eu am avut în buzunar, când am plecat de la birou, o hârtie scrisă de tine în ziua precedentă, o hârtie pe care am putut s-o țin acolo, s-o mângâi și s-o îndrăgesc. Închipuie-ți că am mâncat chiar și ciocolată, firește, încet, ezitant și cu teamă, dar ispita de a fi, cât mai mult posibil, părtaș la existența și la plăcerea ta a fost prea mare. Nici nu mi-a făcut rău, pentru că tot ce vine din partea ta (în această privință ești altfel decât mine) este plăcut, și bun, și inofensiv.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29/30 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 29 spre 30.I.13

Faptul că pot răci în sfârșit din belșug, la fel ca alți oameni, intră, desigur, în seria noutăților pe care le-am trăit de astă-vară încoace. Răcesc fără să cunosc motivul și-n ciuda acestei pieli tăbăcite, masate de mii de ori. Să-mi lipsească oare ceaiul fierbinte, care cred că o stimulează prea des pe iubita mea? (Ce-i drept, acum, după aceste răceli, părerea mea nu mai constituie un criteriu.) Știi, au existat perioade când am avut impresia că recunosc în imposibilitatea de a răci un semn important al declinului meu tot mai rapid? Am fost întotdeauna convins de realitatea acestui declin rapid. Îmi spuneam (faptul de a nu răci era, firește, doar un semn printre multe altele) că astfel mă desprind treptat de colectivitatea umană. Eram atent la tot ce îmi putea furniza vreo dovadă în acest sens; eșuam la fiecare fleac; nu se confirma orice temere, dar orice speranță era înșelată. Când vorbeam cu cineva despre indiferent ce lucruri, iar respectivul se uita doar un pic într-o parte, eu mă simțeam deja respins și nu vedeam nicio modalitate să trag fața celuiilalt spre mine și s-o rețin.

Odată am reușit să-l conving aproape de tot pe Max, care altminteri este complet inabordabil în astfel de situații, că mi se întâmplă lucruri tot mai grave și că nimeni, chiar dacă mă mai iubește, nu s-ar așeza foarte aproape de mine, să mă privească-n ochi spre a mă îmbărbăta, să mă ia chiar și-n brațe (mai mult din disperare decât din dragoste) și să fie cumva în stare să mă salveze. Trebuie să fiu lăsat în seama mea, ceea ce este și preferabil din punctul meu de vedere, iar în rest, să fiu suportat atât cât este omeneste posibil. Pe vremea aceea⁴¹⁵ am făcut doar noi doi o excursie la Dobrichowitz, o localitate frumoasă în apropiere de Praga, unde am și înnoptat. Ploaia ne stricase o după-amiază întreagă, eu ședeam pe canapea în camera lui Max (aveam două odăi fiindcă eu simt nevoia să dorm singur în cameră, tu consideri că până la urmă asta-i o dovadă de curaj, dar ceea ce reiese de-aici nu este decât teamă: când ești singur, nu ți se poate întâmpla absolut nimic, la fel cum n-ai cum să cazi dacă stai întins pe pământ), eram complet insensibil, dar nu puteam să adorm și nici nu voiam să țin ochii deschiși, pentru a nu-l deranja pe Max, care stătea la masă și începuse să scrie nuvela *Cehoaiica*⁴¹⁶ (poate că ai citit-o în *Berliner Tageblatt*); căuta s-o termine, așa că ședeam cu ochii închiși, ascultam plictisit ploaia ce făcea un zgomot teribil pe acoperișul și terasa din lemn și ardeam de nerăbdare să-l văd în sfârșit pe Max isprăvind-și povestirea (pe care de altfel o scria ca turbat, condeiul de-abia atingea hârtia), ca să mă pot ridica și să mă-ntind puțin, desigur fără vreun alt scop decât acela de a prinde iarăși chef să mă arunc la loc pe canapea, unde să zac mai departe ca un nesimțit. Așa am trăit mulți ani, iar dacă încerc să mă uit îndărăt mai bine, o înfinitate de zile.

Dă-mi mâna, iubito, ca să vină și o înfinitate de zile frumoase! Mâna ta frumoasă și dragă, pe care nici nu îndrăznesc s-o apuc.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30/31 ianuarie 1913, joi/vineri

din 30 spre 31.I.13

Iubito, să nu te spețești totuși să-mi scrii mai amănunțit decât îți permite timpul, fără să faci eforturi! Doar vreau să fiu spiritul tău bun, nu cel rău. Te salut și te asigur că tu ești pentru mine — numai cu-atât mă mulțumesc în asemenea momente. Nu ești cam împovărată la serviciu? Acum, pe lângă fata care întocmește facturile și domnișoara Grossmann, s-a îmbolnăvit și-a treia, a cărei muncă apasă pe umerii tăi? Până la urmă însă conducerea ar putea să înțeleagă că este prea mult.

Eu o duc mult mai bine decât tine sau, mai curând, aș putea s-o duc. Dacă ai avea atâta timp liber cât am eu, ai trăi bine și cu folos și te-ai bucura de viață, alături de toată lumea; nici acum nu faci altfel, deși ești legată de serviciul tău până la opt fără un sfert seara și n-ai pauză de prânz — este îngrozitor. La drept vorbind, eu nu fac absolut nimic; oamenii care muncesc după capricii n-ar trebui tolerați în niciun birou; ai clătina din cap dacă ai vedea ce am lucrat, de pildă, azi la serviciu. Pe masa mea zac o mulțime de lucruri vechi, dintre cele mai felurite — cu toate că nu mai sunt atâtea că altădată, căci, între timp am lucrat destul de bine o săptămână —, dar astăzi ar trebui în primul rând să termin un raport către minister⁴¹⁷; l-am început ieri și, de altfel, mă lasă rece. Mi-a fost imposibil, nu mi-a venit nimic în minte; în plus, azi la serviciu a fost o intensă activitate de mănuiere a documentelor, în vederea căreia a trebuit să-l cedez și pe dactilograful meu; deci am stat eu însumi la mașina de scris și am simțit că n-am altă menire decât să-mi țin mâinile-n poală. În asemenea momente, până și mașina de scris își pierde capacitatea de a scrie, iar dacă o privești din această perspectivă, ea arată ca o născocire veche, de mult depășită, și e numai niște fier vechi. Am scris cam opt pagini, iar mâine voi avea frumoasa șansă de a le rupe, socotindu-le absolut inutile, și de a reîncepe raportul, planificat la vreo douăzeci de pagini. Doar foarte rar reușesc să dictez câte ceva, aidoma discursurilor eroilor homerici, și, ca orice lucru rar, vorbele mele riscă să lipsească o dată pentru totdeauna. Ce-i drept, lumea trăiește, iar sevele-și urmează cursul, deși greoi.

Gândește-te însă că, în afara muncii de birou, nu mai fac aproape nimic și că și din cauză că am neglijat fabrica, de-abia îndrăznesc să mă uit la tata, darămite să-i mai și vorbesc. Și-acum, iubito, laudă-mă un pic pentru plăcutul meu mod de viață!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 ianuarie/1 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 31 spre 1.II.13

Absolut nicio veste, iubita mea. Am lăsat vorbă la birou că, dacă are să vină ceva după-masă, să-mi trimită, dar n-a sosit nimic. Ieri au fost două scrisori. Mai bine s-ar fi împărțit! Nu sunt însă neliniștit; dacă ești la fel de chinută ca-n ultima vreme, poți chiar să sari liniștită o zi, te țin strâns în sufletul meu și măcar știu de tine.

Sunt în continuare răcit, sau, de fapt, nu răcit, ci am numai o senzație de răceală, probabil ipohondrică în mare parte, cam sinistră totuși; o simt pe spate, peste tot, de parcă ar fi îndreptată spre mine, în permanență, o seringă cu apă rece și m-ar găsi oriunde aș merge sau aș sta. Chiar și-acum, în timp ce scriu în odaia caldă, există ceva diabolic.

Când ești într-o asemenea dispoziție, nimic nu te poate înveseli decât dacă primești o scrisoare cu pretenții, așa cum am primit azi de la Stoessl. Scrie și despre cartea mea, dar fără să-nțeleagă absolut nimic, astfel încât preț de-o clipă am crezut că volumul meu e-ntr-adevăr bun, de vreme ce, până și în cazul unui om atât de inteligent și cu multă experiență literară cum este Stoessl, el poate produce asemenea neînțelegeri care ar trebui considerate imposibile față de cărți și sunt posibile numai față de niște oameni vii și, ca atare, echivoci. Singura explicație rămâne faptul că a citit cartea în fugă, sau pe sărite, ori n-a citit-o deloc (ceea ce este totuși improbabil, ținând seama de impresia de loialitate pe care o lasă orice manifestare a ființei sale). Transcriu aici pentru tine pasajul respectiv, întrucât grafia lui este total ilizibilă și, în ciuda faptului că ți s-ar părea că o poți citi după ce ți-ai dat multă osteneală, precis i-ai da interpretări eronate. Iată ce scrie: „Am citit imediat, pe nerăsuflăte, cartea dumneavoastră, al cărei aspect e la fel de reușit ca și conținutul, și m-au bucurat mult moderația specifică, fluctuantă și seninătatea lăuntrică, ușoară a micilor monumente ce reprezintă clipe neînsemnate sau importante. Cartea are un umor foarte decent, ca să spunem așa, îndreptat spre interior, exact

ca atunci când, după ce ai dormit bine toată noaptea și te-ai înviorat la baie, te primește și saluți o zi liberă și însoțită cu voioșia speranței și cu un neinteligibil sentiment de vigoare. Un umor generat de propria bună dispoziție. N-ar putea fi concepută o condiție mai bună a autorului însuși, o cheazăie mai strașnică pentru el decât conținutul limpede al atmosferei din primele lucruri pe care le-a scris“. Pentru această apreciere mai rămâne o explicație, pe care am uitat-o mai sus, și anume aceea că lui nu-i place cartea mea, ceea ce ar fi ușor de imaginat dacă ne gândim că el are un caracter compozit. De altfel, scrisoarea se potrivește foarte bine cu o recenzie exagerat de elogioasă, apărută astăzi, care descoperă în carte numai tristețe⁴¹⁸.

Aseară a sosit Sophie, mi-ar fi plăcut mult s-o iau de la gară, dacă n-aș fi avut această răceală ce-mi inundă spatele și „umorul generat de propria bună dispoziție“. Deși n-am primit nicio veste de la tine, aș fi văzut o pereche de ochi care te-au privit săptămâni la rând; precis ar fi fost pomenit și numele tău și, chiar dacă totul s-ar fi limitat la o scurtă călătorie cu tramvaiul, ar fi fost frumos. Dar săptămâna viitoare vreau s-o asediez și s-o fac să vorbească, dacă tot n-am aflat încă nimic de la tine despre șederea ta la Breslau⁴¹⁹, în ciuda promisiunilor. Iubito, ce înlocuitori ai și tu! În loc să te cuprind în brațe, îmbrățișez zvonuri, vorbe, menționări și amintiri; la asta se reduce totul.

Ca să nu fii singură în procesele tale, luni trebuie să merg din nou la tribunalul din Leitmeritz. E o povară! În orice caz, de data asta nu mă deranjează de la nicio povestire⁴²⁰. Numai că aș prefera să fac un mic ocol prin Berlin, iar pe urmă să mă îndrept spre căldura sudului, unde Max va pleca duminică după-amiază, împreună cu soția lui⁴²¹. Dar cum să aranjez asta?

Franz

Mamă, azi o vorbă bună!⁴²²

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 februarie 1913, duminică

2.II.13

Iubito, știi de unde-ți scrie în clipa asta nebunul tău călit, care nu poate răci și care pare de fier? Nu se găsește nicidecum sub cerul liber într-o noapte de iarnă, ci, culmea rușinii, într-o bucătărie caldă. Doar camera de zi este ncălzită; la înălțimea la care locuim⁴²³ e-aproape imposibil să facem focul în altă încăpere pe timp de iarnă. Furtună, odaia mea n-a fost încălzită, fiindcă oricum vreau să plec după-masă la Leitmeritz (poate că totuși merg abia mâine), în camera de zi întreaga familie doarme de-a valma, însă bucătăria-i goală și este liniște, iar dacă n-ar fi dalele reci și ceasul care bate puternic, aici ar fi biroul perfect.

Nunta lui Max a trecut, și el călătorește deja spre sud; la nuntă n-a existat însă o ceremonie deosebită, cum se pare că presupui tu, a fost numai cununia la hotel, nimic altceva, nici petrecere în ajun, nici masă de nuntă; deci teama mea de oameni n-a fost pusă la-ncercare. Totuși, la nuntă m-am bucurat cu precădere pentru că Sophie, cu care am schimbat câteva cuvinte, mi-a spus că are să-mi povestească unele lucruri, iar cum eu vreau să aud multe, totul se brodește grozav. Ce-i drept, astăzi și mâine nu pot merge la familia Brod, însă marți mă voi duce degrabă. Nu vreau să aud nimic în mod special, vreau doar să stau lângă Sophie, fiindcă tu ai fost în preajma ei.

Iubito, n-am încotro, trebuie să mă opresc, deși pentru mine asta-i ca și cum aș fi luat cu forța de lângă tine, fizic vorbind. Marți nu vei primi de la mine decât niște cărți poștale. Iubito, să fi ferită de vise urâte, oricât sens ar avea ele și oricât te-ar preveni!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Leitmeritz, 3 februarie 1913, luni

Sincere salutări! Am terminat aici cu puțin înainte de a mă întoarce⁴²⁴. În calitate de tovarășă de drum, sora mea⁴²⁵ te salută semnându-se mai jos.

E.K.

Leitmeritz la Praga, 3 februarie 1913, luni

Este întuneric în tren, nu se mai poate scrie, sunt și obosit, toți dorm în jurul meu, soră-mea stă pe culoar și se uită pe geam, iar în această clipă se întoarce spre mine. Plouă mizerabil. Sunt bucuros că revin la scrisoarea ta, la posibilitatea de a dormi și de a scrie.

Rămâi cu bine, iubito, bun-rămas!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3/4 februarie 1913, luni/marți

din 3 spre 4.II.13

Așa sunt eu, iubito, primește-mă! Ostenit după drum, și mai obosit de mine însumi, am fost totuși în seara asta la părinții lui Brod. Și ce-am făcut acolo? Pentru mine a fost destul. Am stat două ore lângă Sophie, alături de care ai stat și tu, m-am așezat pe același loc ca atunci în august⁴²⁶, iar numele tău a fost pomenit de două ori. Însă meritul meu la menționarea numelui tău a fost foarte redus și probabil că din cauza mea numele tău n-a fost amintit mai des. Prima dată el a fost pomenit brusc, când se discuta despre altceva; Sophie a spus că le transmite salutări tuturor, „începând cu doamna Brod⁴²⁷ și terminând cu doctorul Kafka“. Aș fi de acord până și cu succesiunea salutarilor, căci, după ce tu îi vei fi salutat pe toți, ai fi rămas numai pentru mine, iar eu te-aș fi reținut și nu ți-aș mai fi dat drumul. Chiar faptul că ai fost amintită printre străini, că m-am simțit mai aproape de tine decât toți și deci le-am fost superior m-a încălzit, și am fost foarte mulțumit. Dar această menționare a fost totodată singura situație limită pe care aș fi fost în stare s-o suport fără să bat la ochi, fără să fac mutre și să fiu nefericit, din cauză că totuși ceilalți puteau să aibă parte de tine. Așa că am căutat să te fac uitată și, abia când în jurul tău s-a așternut liniștea, ai revenit la mine cu putere.

Iubito, ce obosită trebuie să fii! Desigur, la Berlin lucrurile n-au cum să stea altfel, toți trăiesc probabil așa, însă cum reușești să suporti munca de la birou în condițiile în care nu dormi îndeajuns? Nu-ncape îndoială că așa ceva nu e posibil fără suprasolicitare și fără deteriorarea sănătății. Vezi, astea-s gândurile triste pe care mi le fac de-aici din depărtare în legătură cu sănătatea ta. Să nu crezi că nu-nțeleg necesitatea tuturor acestor solicitări. Știu că, în principiu, la Berlin, totul se petrece mai zgomotos și mai amuzant decât la noi (deși la mine n-ajung nici zarva, nici voioșia noastră). Probabil că în aceleași împrejurări și într-un cerc de cunoscuți cum are Max, ar fi imposibilă la Berlin o nuntă precum a lui, nu fără influența mea (în privința nepăsării și a lipsei de etichetă, eu reprezint o înaltă instanță). În ce stare vei fi fost luni! Dar cum să-mi permit să judec una ca asta eu, care, în general, nu sunt capabil să înveslesc pe cineva, fie și-n treacăt. Nu pot întreține o conversație. Însăși imaginea unei figuri cunoscute mă duce repede pe căi greșite.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4/5 februarie 1913, marți/miercuri

din 4 spre 5.II.13

Faptul că ai câștigat atâtea lucruri, norocoasa mea iubită, este grozav, desigur, și mă bucură, însă pentru scrisorile către mine nu era necesar un stilou; oricum sunt scrise, ele-mi sunt la fel de dragi. Dar cum te-au coplesit cu lozuri și te-au smucit de colo-colo! Iar eu n-am fost în niciun ungher, să te țin locului și să nu te mai las nimănui!

Am primit astăzi după-amiază cartea poștală cu semnătura mamei tale. Care-i prenumele mamei? Anna? Știi, totul pare foarte sever, „salutare“ și „doamna“, dar pentru mine este un cadou cu totul deosebit. De ce este atât de gătită doamna Bluen?⁴²⁸ Și ce fel de petrecere a fost? Lumea a stat la masa asta mare? Unde ai stat tu și mama ta?

Azi îmi scrie un anume Otto Pick. (Ai mai auzit numele? A publicat un foarte bun volum de poezii,

„Experiență plăcută. Poate ai citit cândva în *Zeitgeist*⁴²⁹ un articol al lui despre Werfel.) El îmi scrie următoarele: „Am în vedere pe cineva care se interesează de un dictafon, așa că vă rog mult să-mi dați un material mai amplu (dacă se poate, cu indicarea prețului)“. Asta pentru că l-am întâlnit întâmplător tocmai în ziua în care primisem lista ta cu recomandări, l-am înhățat numaidecât (deoarece, după părerea mea, are bune aptitudini comerciale, și-n plus, relații cu redacții și bănci, unde dictafonul ar trebui să fie ușor de introdus, din câte cred eu, deși pe listă poate că nu este citată nicio redacție sau bancă); seara i-am adus lista și l-am trimis imediat la magazine. Acum îmi scrie asta. Cum se poate face însă o prezentare a aparatului? Cine știe, eventual aș putea găsi și un reprezentant. Lasă-mi un pic de timp! Oare cine mai are dictafoane în Praga? Löwy și Winterberg este desigur, o firmă mare, a treia din Boemia în comerțul cu lemn, din câte știu; am și făcut niște afaceri cu ei. Constrânge-i măcar să ia dictafoane, iubita mea femeie de afaceri! În ceea ce privește dictafoanele înseși, nu pot face nicio recomandare, dar, dacă se pune problema să depun mărturie că ești cea mai bună și mai iubită fată și că, prin urmare, vândută de tine, chiar și o mașinărie inutilă are valoarea ei prin faptul că ai vândut-o tu, atunci numai să vină și să mă-ntrebe.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 februarie 1913, miercuri/joi

din 5 spre 6.II.13

Iubito, a fost totuși incredibil de nostim să găsesc și-acasă o scrisoare de la tine. Numai să nu fie o glumă amară la gândul că în scrisoare abuzez de timpul tău de plimbare; apoi, dacă este permis să ne scriem de două ori pe zi, nu există niciun motiv pentru care să nu ne scriem neconținut și să nu ne apropiem unul de altul, pentru numele lui Dumnezeu, până când vom fi cu totul împreună, unul în brațele celuilalt. Dar nu se întâmplă așa, și-atunci doar unu-i cel înșfăcat. Până la urmă rămâne teama că a doua zi poate nu va veni nicio scrisoare, cel puțin nu dis-de-dimineață. Și tocmai scrisoarea pusă pe masă chiar de dimineață, eliminând o așteptare chinuitoare, constituie o asemenea consolare.

Luni, când îmi scriai, nu mai eram în tren, ci la familia Brod, poate tocmai se pomenea numele tău, iar eu mă cufundam în tăcere, gândindu-mă la tine.

Călătoria s-a desfășurat destul de bine. La început m-a dezgustat, la fel ca ultima dată, faptul că trebuie să mă scol la patru și jumătate dimineața, pe urmă să merg cu trenul, apoi cu trăsura prin umezeală, și frig, și dezolare, după aceea să mă duc la rude, pe urmă la tribunal și-apoi să mă-ntorc acasă, făcând aceeași călătorie înmulțită cu trenul — așa că eram decis să plec de cu seară și să înnoptez la Leitmeritz; astfel aș fi luat în calcul și răcoala mea, care acum chiar mi-a trecut. Și-apoi somnul într-o cameră de hotel și popasul într-un restaurant necunoscut, arhiplin duminică seara, îmi fac foarte bine; acolo-mi place să stau fără să scot o vorbă. Însă pe neașteptate, în seara aceea, familia Weltsch⁴³⁰ m-a luat cu forța la teatru, unde o cunoștință comună⁴³¹ jucă pentru prima dată în *Domnișoara Josette* — *nevastă-mea*⁴³²; avea firește un rol absolut secundar, numai în prima scenă trebuia să izbucnească deodată în râs, să-și manifeste încântarea și să-și răsucescă brațele, ceea ce făcea într-un mod cam exagerat, întoarsă mai mult cu spatele la public, chiar lângă decorul cu peretele camerei, deși în rest este o femeiușcă fudulă, malițioasă, vicleană și foarte isteată, de care mie unuia mi-e întotdeauna frică. Au fost cam imprudenți când au trimis-o întâia oară pe scenă într-un astfel de rol.

După actul al doilea nu m-a mai înduplecat nimic — desigur, chiar și-n cea mai proastă piesă există pasaje de care rămâi atașat omenește și poate că într-o altă zi aș fi rezistat până la sfârșit — și am fugit acasă, fără a-mi lua rămas-bun; așa că am renunțat, ce-i drept, la un act sau două din *Josette* și la o farsă *În civil*⁴³³; în schimb, am ieșit mai devreme la aer și-am ajuns mai curând în pat. Acasă am blestemat încă o dată zdravăn călătoria la Leitmeritz, am afurisit-o în fața soră-mii⁴³⁴, care-și dorea mult să mă însoțească (nu doar spre a-mi dovedi că drumul ăsta nu-i așa de-ngrozitor), astfel încât mi-a plăcut să-i promit că o iau cu mine. Deși am hotărât asta abia la zece și jumătate seara, în mod surprinzător, tata n-a avut nicio obiecție, ceea ce se poate explica numai prin faptul că avem rude la Leitmeritz, iar tata este întotdeauna foarte preocupat să păstreze legăturile de rudenie; or, în acest scop, soră-mea i se pare mai potrivită decât mine. Așa că am plecat împreună de dimineață; atunci era încă vreme bună, dar chiar în timp ce mergeam cu trăsura, a început să plouă și nu s-a mai oprit. Până

la două am stat tot timpul la tribunal (nu s-a luat nicio hotărâre, procesul a trebuit să fie amânat din nou, dar prefer să mă bată cineva decât să mă mai duc acolo), iar sora, tot timpul la rude. Ea scrie cam greoi (în fond, nu altfel decât mine); de aceea și-a scris doar numele. Însă nu-i leneșă cum crezi tu; leneșe sunt numai celelalte două surori ale mele⁴³⁵, sau, mai degrabă, doar cea mai mare. Poți da mereu peste ea pe o canapea. Dar Otrla lucrează deja în prăvălia noastră; este acolo încă de dimineață, la opt fără un sfert, când se deschide magazinul (taică-meu se duce abia la opt și jumătate), și rămâne până după prânz, i se duce de mâncare acolo, ajunge acasă abia pe la patru sau cinci după-amiază, iar când este sezon, rămâne chiar până la ora închiderii.

În definitiv, munca nici nu-i prea grea și, una peste alta, nicio fată din cele pe care le cunosc nu trudește ca tine și nici nu există vreuna căreia să vreau să-i ușurez truda ca ție. Dar oare ce sunt în stare să fac? Să sărut, negreșit, să trimit sărutări de la distanță! Spune-mi, te rog, iubito, chiar în scrisoarea următoare ce i-ai răspunde domnișoarei Lindner, dacă în locul unor întrebări generale, te-ar întreba de-a dreptul: „A mai fost omul ăsta la Berlin în răstimpul ultimelor trei luni? Nu? Și de ce nu? Pleacă sâmbătă la prânz din Praga, sau, dacă nu se poate, seara, stă toată dimineața la Berlin și seara se-ntoarce la Praga. Este cam obositor, însă în ansamblu-i un fleac. De ce nu face asta?” Ce i-ai răspunde, sărmană iubită?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 februarie 1913, joi/vineri

din 6 spre 7.II.13

Iubito, este târziu și sunt ostenit. După-masă am fost la serviciu, n-am dormit, am muncit la niște prostii, statistica accidentelor (ca să știi și numele acestei lucrări, iar răsufierea ta să pătrundă, spre plăcerea mea, în oricare dintre fleacurile mele), dar am petrecut prost și timpul ce-a urmat. (Măi, de oboseală-mi ard obraji.) De la birou am plecat la plimbare destul de relaxat, am ajuns în dreptul locuinței lui Weltsch, am văzut lumină în camera lui, lucra deci, și m-am gândit că ar fi un prilej nimerit să-l deranjez, căci nu mai vorbisem de mult cu el. (Da, nici nu știi ce-i el. Este dr. în drept și dr. în filosofie, funcționar la Biblioteca Universității, unde n-are absolut nimic de făcut; împreună cu Max, va publica o carte de filosofie, *Intuiție și concept*⁴³⁶, care va apărea poate chiar luna asta.) Prin urmare, am urcat, l-am găsit ca-ntotdeauna într-o cameră supraîncălzită, cu aerul complet viciat, pentru că ipohondria lui se plasează în plămâni și laringe; l-am găsit fericit că a fost deranjat din lectură unei cărți nespuse de dificile a lui Cohen — *Logica cunoașterii pure*, dacă nu mă înșel —, însă pe moment n-am fost în stare să-l scot la o plimbare din acel aer cu greu respirabil. Dacă am fi vorbit numai despre generalități, chiar aș fi reușit repede, dar el găsește o satisfacție, pentru mine de neînțeles, în a-mi citi scrisori intime, mai vechi sau mai noi, ori de câte ori prinde ocazia. Iar un asemenea prilej s-a ivit tocmai azi, așa că el și-a deschis sertarul secret, unde toate-s adunate în desăvârșită ordine și legate pachetele. Aici se află tot ce se poate păstra în scris despre problemele cele mai personale, scrisorile pe care le-a primit, ciornele stenografiate ale tuturor scrisorilor pe care le-a trimis, date exacte cu privire la orice evoluție, convorbiri stenografiate, considerații stenografiate din timpuri vechi și străvechi în legătură cu toate acestea. Despre toate, desigur, în afară de mine și de Max, n-a mai aflat aproape nimeni, căci nu trebuie să-ți imaginezi că W. este un flecar; mai curând, invers. Însă astăzi voia să povestească și, cu cât sunt mai de neînțeles pentru mine satisfacția și tiina pe care le simte el în acest mod, cu atât mai nemăsurată este răbdarea mea de a suporta asemenea lecturi și povestiri. Și când, doar spre a mă reține, el s-a și depășit pe sine, deschizând de dragul meu ușa camerei alăturate, unde era frig, n-am mai opus nicio rezistență, m-am întins pe canapea, fără a-mi scoate pardesiul, și l-am ascultat. Îl iubesc, dar nu în astfel de momente. Nu mai continui. O sărutare obosită, neconținută nu doar din cauza oboselii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7/8 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 9 spre 10.II.13⁴³⁷

Mă așez să scriu, sunt cam confuz, am citit multe de-a valma, și ele trec unele-n altele, iar dacă în urma

unei asemenea lecturi speri să găsești o ieșire pentru tine, te înșeli; te găsești în fața unui zid și nu poți trece mai departe. Viața ta este cu totul altfel, iubito. Ai cunoscut vreodată incertitudinea, în afară de cazul în care a fost vorba despre niște relații cu semenii? Ai văzut cum ți se deschid numai ție diverse posibilități ici și colo, fără a ține cont de alții, și cum se naște astfel, de fapt, interdicția de a te mai urni? Te-a cuprins vreodată disperarea pur și simplu din cauza ta, fără să-ți fi venit în minte nici cel mai fugar gând la altcineva? Atât de disperată încât să te-arunci la pământ și să rămâi așa, dincolo de toate judecățile de apoi? Cum stai cu evlavia? Mergi la templu, dar în ultima vreme nu te-ai mai dus, probabil. Și ce te ține, gândul la evreime sau la Dumnezeu? Simți — asta-i esențial — că ai legături permanente cu ceva înalt sau profund, liniștitor de îndepărtat și, pe cât posibil, infinit? Oricine simte asta nu trebuie să vagabondeze ca un câine abandonat și să se uite-n jur rugător, dar mut, nu trebuie să aibă dorința de a se furișa-n mormânt ca-ntr-un cald sac de dormit, iar viața să-i fie precum o noapte rece, de iarnă, nu trebuie ca, atunci când urcă scările spre biroul lui, să aibă impresia că se vede tot pe sine, de sus, pălpând în lumina nesigură, cum se răsucesce în graba mișcării, scutură din cap de nerăbdare și se prăbușește prin toată casa scărilor.

Uneori, iubito, cred într-adevăr că sunt pierdut pentru relațiile cu oamenii. Desigur, mi-e dragă sora mea, în momentul invitației chiar m-am bucurat în mod sincer că voia să meargă cu mine la Leitmeritz, că pot să-i fac o plăcere cu această călătorie și să mă ocup de ea cum trebuie, deoarece posibilitatea de a avea grijă de cineva este veșnica mea dorință tainică, pe care poate că n-o cunoaște sau n-o crede nimeni din jurul meu — însă când m-am despărțit de ea la Leitmeritz, ca să mă duc la tribunal, după trei sau patru ore de călătorie comună, după ce am mers cu trenul și cu trăsura și am luat împreună micul dejun, am fost fericit, mi-am tras răsuflarea pur și simplu, singur mi-era mai bine, așa cum nu-mi fusese niciodată alături de soră-mea. De ce, iubito, de ce? Ți s-a întâmplat și ție ceva cât de cât asemănător cu un om pe care-l iubeai? În împrejurări deloc extraordinare, fiindcă ne-am despărțit prietenește și la fel ne-am reîntâlnit pe urmă, după șase ore. Și n-a fost ceva unic; mâine, poimâine, oricând, situația se va repeta. Iubito, cel mai bine ar fi să stau întins și tăcut la picioarele tale.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

în tren, 9 februarie 1913, duminică
duminică după-amiază, ora 6, în tren

Dar de ce nu ți-am scris ieri-noapte! Acum, în compartiment, într-o companie numeroasă⁴³⁸, nu va mai ieși nimic. Și toată ziua am fost neliniștit, nemulțumit, de parcă mi-aș fi alterat legătura cu tine, legătură de care am nevoie ca să trăiesc. Oare de ce m-am lăsat ispitit de această plimbare? Știam totuși că voi pleca împreună cu alții doar ca o umbră. Însă vremea era așa de frumoasă, iar eu destul de disperat; atunci mi-a venit ideea: „Fugi cu ei, poate-ți va fi mai bine!“ Ce-i drept, unul are un stilou (cu care scriu acum), și atunci m-am gândit că am să mă găsesc și prilejul, și liniștea să-ți scriu. Dar nu, nu. Numai despre Berlin am putut vorbi din când în când și o dată despre dictafoane, asta a fost totul. Iar eu am atâta nevoie de apropierea ta, de legătura cu tine, pe care mi-o alterez singur. Aici, în fața acestor patru fete, m-aș lua la bătaie în mod public pentru una ca asta. Stai însă („Stai!“ îmi spun mie), diseară ne vom scrie din nou și ne vom aduna iarăși cum trebuie. Cel puțin am aflat că de mult îți aparțin: în oraș, în tren, pe șosea, la buncii altora, în pădure, pe povârnișuri, oriunde merg sau zăbovesc. Ultima gară. Această scrisoare de duminică s-a sfârșit. Mă întorc în societate, dar te rog să-mi îngădui să-ți rețin mâna în taină.

Franz

9.II.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9/10 februarie 1913, duminică/luni
din 9 spre 10.II.13

Iubito, s-a făcut iarăși atât de târziu și, la drept vorbind, tot eu sunt de vină (repede, condeiele, ca s-ajung foarte aproape de Felice, de Felice a mea, după această lungă perioadă), dar n-am putut face altfel. După plimbare am sosit acasă frânt, eram așa de destins în pielea mea, încât ar fi fost de-ajuns să mă scutur cineva și

m-aș fi pierdut complet. Ca urmare, i-am citit soră-mii⁴³⁹ ceva din timpurile mele bune (părinții au fost astăzi la rudele din Kolin⁴⁴⁰ și s-au întors abia acum; m-a mai ținut în loc și schimbul de salutări); i-am citit poate cel mai reușit lucru din tot ce am făcut, ea nu-l știa, cred că el provine din vremea în care așteptam cea de-a doua scrisoare de la tine⁴⁴¹. Citind, m-am înfierbântat de tot, iar dacă după-masă n-aș fi hoinărit pe șosele, cine știe, poate că acum m-aș așeza să scriu, și aș scrie ceva cum trebuie, care m-ar putea trage dintr-odată în sus din adâncimea în care mă cufund vizibil. Prin urmare, nu voi face nimic de felul ăsta, ci am să merg la culcare așa cum sunt; precis n-am să scriu niciun rând multă vreme și voi fi un chin pentru mine, pentru tine și pentru toată lumea.

Ieri-seară nu ți-am scris fiindcă am zăbovit asupra lui *Michael Kohlhaas*⁴⁴² și se făcuse prea târziu. (O știi? Dacă nu, n-o citi! Ți-o voi citi eu.) Exceptând o mică parte, pe care o citisem încă de alaltăieri, am citit-o pe nerăsuflăte. Poate pentru a zecea oară. Este o povestire pe care o citesc cu adevărată frică de Dumnezeu și trec dintr-o mirare într-alta; dacă n-ar fi sfârșitul mai slab, scris cam grosolan pe alocuri, ar fi ceva desăvârșit, cea mai perfecțiune despre care-mi place să susțin că nu există. (Întrucât consider că până și o capodoperă are o codiță omenească, iar aceasta, dacă vrei și ai ochi pentru așa ceva, începe să se agite ușor, alterând grandoarea și asemănarea cu Dumnezeu a întregului.)

Iubito, spune-mi de ce iubești tocmai un tânăr atât de lipsit de noroc, a cărui nefericire e, cu siguranță, molipsitoare pe termen lung? Azi am fost în excursie cu o fată cuminte și înțeleghătoare⁴⁴³, pe care o suport bine de când mă știu. Mi s-a făcut însă foarte rău de îndată ce mi s-a plâns de situația ei (mă întâlnesc cu ea o dată la trei luni). Dar pe urmă, când eram cu toții la masă și un tânăr hazliu a început s-o necăjească, ea a fost gata de luptă, exact așa cum ar fi de dorit, și l-a învins. Trebuie că port cu mine o atmosferă nefericită. Dar să nu te temi, iubito, și să rămâi lângă mine! Foarte aproape de mine!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 februarie 1913, luni/marti

din 10 spre 11.II.13

Astă-seară am fost iarăși la Brod⁴⁴⁴ și, chiar dacă poate-am greșit rămânând acolo atâta vreme, în loc să vin acasă și să fac ceva rezonabil sau să-mi creez măcar iluzia că procedez astfel, totuși m-am simțit prea bine acolo, de parcă, având așa de rar acest sentiment de tihnă în compania oamenilor, nu m-aș fi putut decide să mă ridic de pe canapea și să-mi iau de îndată rămas-bun. De altfel, era de față și Weltsch și am râs foarte mult împreună; acum, după două ore, nu-nțeleg deloc cum am fost în stare să râd și pot să mă scotocesc în lung și-n lat și tot nu găsesc în mine nici măcar urma unui prilej de amuzament. Care a fost oare motivul bucuriei mele acolo?

Sophie, care e-ntr-adevăr foarte drăguță cu mine și a avut dintotdeauna obiceiul ca în timpul conversației să mă pună în încurcătură prin mângâieri și prinderi de mână, deși fără intenții rele, n-a povestit astăzi nimic despre tine; a fost vorba tot timpul doar despre soțul ei⁴⁴⁵, despre telegrame, scrisori trimise expres și discuții la telefon. „Și Felice?” întrebam din priviri, dar ea nu mă-nțelegea. Numai o dată s-a vorbit despre tine, desigur, fără să fi remarcat cineva. Căci i-am spus lui Sophie în toiul unei alte discuții: „Dar ce voiam să vă-ntreb?” Pe urmă am repetat asta de mai multe ori, părea o tâmpenie, însă aveam impresia că realmente nu reușeam să-mi amintesc. Dar ce să mai fac? Totuși, nu puteam să-ncep deodată să țin: „Acum gata! Acum nu mai vreau s-aud decât despre Felice, nimic altceva”. Așa mi se părea mie, crede-mă! Azi am primit lunga ta scrisoare (firește, în timpul lecturii, când inima-mi tresalta de bucurie și de plăcere, te-am zărit aplecată peste scrisoare în camera ta, iar pe geam se vedea o frumoasă vreme de duminică), și astfel am fost și cu mare domn, dar marii domni sunt cu atât mai nesățui.

Iubito, ai ocolit o întrebare importantă. Nu mai vreau să-nținez cu niciun gând fericirea orelor pe care le putem petrece împreună. Dacă totul s-ar desfășura în logica sentimentelor pe care le am pentru tine în cele mai bune momente ale mele, atunci Berlinul în care vom sta alături n-ar fi la Berlin, ci în nori. Dar pe domnișoara Lindner n-ar trebui s-o intereseze asta; ea ar trebui să-ntrebe doar de ce eu, care te asaltez cu scrisori, nu o fac și personal. Iar tu ar trebui să-i spui o parte a răspunsului, însă pe cealaltă s-o treci sub tăcere. Se prea poate că ea să-ntrebe. Atunci vei spune gânditoare doar că nu știi.

Din poză și din ceea ce am mai auzit despre ea, pe sora ta Toni mi-am închipuit-o cu totul altfel decât o

descrii tu acum. Mi se părea aormită, apatică și tristă; or, ea este exact invers. Are chiar reacții prompte, deci o calitate pe care, pe de o parte, o admir mult, iar pe de alta, o evit. Despre sora ta Erna știu încă puține lucruri, nimic altceva decât frumoase povești din copilărie. Te rog, iubito, n-ai vrea să-mi împrumuți pentru o zi lista cârților tale? Acum, că-ți cunosc cât de cât camera, vreau să mă furișez un pic și-n dulapul tău.

Franz

Adresa de pe plicul de astăzi a fost scrisă neclar; nici acum nu m-a părăsit teama.

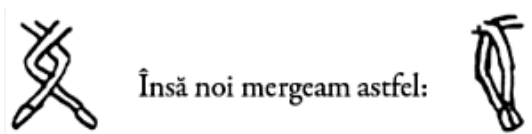
Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 februarie 1913, marți/miercuri

din 11 spre 12.II.13

Iubito, din nou s-a făcut târziu; fără a duce la bun sfârșit ceva, stau de veghe dintr-un vechi obicei, de parcă aş aştepta din cer o ploaie care nu mai vine.

De-abia ai descris reîntâlnirea noastră de la Berlin, că am și visat-o. Au fost tot felul de lucruri, dar nu prea mai știu să spun ceva clar despre ele; din acel vis mai păstrez doar sentimentul general al unui amestec de tristețe și fericire. Ne plimbam și pe străzi, împrejurimile semănau în mod ciudat cu Altstadt Ring din Praga, era după 6 seara (este posibil ca acesta să fi fost momentul real al visului); deși nu umblam ținându-ne de braț, eram totuși mai aproape unul de altul decât dacă am fi mers braț la braț. Ah, Doamne, e greu să-nfățișez pe hârtie ce am inventat pentru a nu te lua de braț, dar a putea merge foarte aproape de tine, fără să bat la ochi; odinioară, când ne-am plimbat pe Corso446, ți-aș fi putut arăta, numai că atunci nu ne-am gândit la asta. Te grăbeai să ajungi direct la hotel, iar eu înaintam poticnindu-mă pe marginea trotuarului, la doi pași de tine. Cum să descriu, așadar, felul în care am mers amândoi în vis! În timp ce în cazul unei simple luări de braț, brațele se ating doar în două locuri și fiecare persoană-și păstrează independența, aici se atingeau umerii noștri, iar brațele se atătau lipite unul după altul, pe toată lungimea lor. Dar stai să fac o schiță. Braț la braț este așa:

Îți place desenul meu? Cândva am fost un mare desenantor, numai că pe urmă am început să învăț a desena școlărește, cu o pictoriță proastă, care mi-a pervertit tot talentul. Imaginează-ți! Dar stai, data viitoare am să-ți trimit câteva desene mai vechi, ca să ai de ce râde. La vremea lor, sunt ani de-atunci, acele desene mi-au oferit mai multe satisfacții decât orice altceva.

Iubito, oare n-ai deloc încredere în iscusința mea de comerciant? Nu te aștepti la niciun folos din partea mea în privința dictafoanelor? De fapt, indiferent ce ți-am scris despre asta, nu mi-ai răspuns încă. Oare nu vezi cum mă umilești astfel? E-aproape ca și cum m-ai da afară din biroul tău, după ce de-abia îmi repartizezeși un loc acolo. Acel Pick mi-a scris astăzi din nou. Anexez scrisoarea lui, ca să vezi cum mă presează, iar tu mă lași de izbeliște în această privință. Și chiar dacă tot ce ți-am spus până acum în legătură cu asta este o glumă (pe hârtie arată realmente ca un lucru serios), trebuie totuși să-i dau un răspuns lui Pick. Poate speră să câștige mulți bani dacă-și va da osteneala și va face până la urmă câteva vânzări. Haide sus, iubito, la treabă! Indiferent ce te-ar împinge spre mine, eu sunt în avantaj, căci te îmbrățișez.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 februarie 1913, miercuri/joi

Când scrisoarea ta sosește, ca azi, chiar de dimineată, este cel mai bine; atunci toată ziua îți aparține de la bun început. Însă când scrisoarea ta vine mai târziu sau când o primesc de-abia acasă, o jumătate din zi nu știu cui îi aparține ea de fapt și se clatină provocându-mi dureri de cap. Desigur, vor mai fi existând și alte cauze ale durerilor mele de cap, pentru că acum le am aproape-n permanență. Fiindcă mă plimb prea puțin, dorm prea puțin, iar puținul ăsta-i prost; pe scurt, trăiesc de parcă între timp aș scrie ceva bun, care ar avea drept rezultat — firește, dacă ar fi așa — vindecarea tuturor durerilor și-apoi fericirea. Dar nu scriu chiar nimic și sunt ca un cal bătrân, închis în grajdul lui.

Uită-te însă cum ne dăm răspunsuri în timpul nopții, anticipând totodată întrebările celui alt. Vineri seară întrebam, fără să mă gândesc că era vineri, cum stai cu rugăciunile, și-atunci, exact vineri, urma să te duci la templu. Ieri am întrebat când voi primi în sfârșit prospectele, iar astăzi am răspunsul, e-adevărât, nemulțumitor. (Cum trebuie să procedeze Pick dacă vrea neapărat să facă afaceri? Trebuie să intre în legătură cu Adler?⁴⁴⁷ Și-n ce mod?) În fine, în scrisoarea lui de ieri era vorba despre Lasker-Schüler⁴⁴⁸, iar azi tu mă-ntrebi de ea. Nu-i suport poeziile; citindu-le, mă plictisește lipsa lor de conținut și mă dezgustă risipa de artificialitate. Din aceleași motive nu-mi place nici proza ei, unde zvăcnește neselectiv creierul unei mari orășence surmenate. Dar poate mă-nșel radical; există mulți care o prețuiesc; de pildă, Werfel vorbește despre ea numai cu entuziasm. Într-adevăr, îi merge prost; din câte știu, a părăsit-o al doilea bărbat; și la noi se face chetă pentru ea, a trebuit să dădărească cinci coroane, fără s-o compătimească câtuși de puțin. Nu cunosc motivul real, însă mi-o imaginez mereu ca pe o bețivă ce se târăște noaptea prin cafenele⁴⁴⁹. Așa cum vei vedea din scrisoarea lui Pick, el va ține o conferință despre și pentru ea.

Știi, iubito, că trebuie să mă feresc să-ți scriu despre alte persoane, mai ales despre cele care nu-mi plac? După ce s-au lăsat înfățișate fără să se agite, ele se umflă deodată-n pene, întrecând orice măsură acum, când nu mai pot fi îndepărtate și, spre a se răzbuna pe comentariul meu, vor să mi te-acopere, iubito, cu apariția lor respingătoare sau apatică. Gata cu Lasker-Schüler! Vino, iubito! Nimeni să nu fie între noi, nimeni în preajma noastră. Ai dreptate, o soră nu-ți aparține întru totul și te poți satura de ea. Dar ce se întâmplă când îți lipsește puterea de a dobândi pe cineva pe de-a-ntregul?

Franz

Ce a zis profesorul când i-ai propus-o pe sora ta Erna?⁴⁵⁰

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 februarie 1913, joi/vineri

din 13 spre 14.II.13

Scrisoarea ta de astăzi a sosit abia cu a doua poștă. Înseamnă că ochiul tău mai era inflamat de dimineată și că nu te-ai dus la birou? Însă atunci mi-ai fi spus asta, eventual într-un scurt post-scriptum. Dar dacă, de fapt, ți-a intrat în ochi numai un firicel de praf sau de păr? Ce-i drept, așa ceva deranjează, dar nu inflamează ochiul. Și la voi nu există nimeni care se pricepe să ridice pleoapa, ca să poată curăța ochiul? Deși cel puțin anterior, nu m-au deranjat cine știe ce operații sângeroase, n-aș putea totuși niciodată să mă apuc de asemenea mici manevre fizice, sau măcar să asist la ele, căci acestea-mi amintesc, sau mă fac să-mi dau seama, sau mă lasă să cred că alcătuirea umană este totuși ceva îngrozitor de primitiv și că organismul conține o mulțime de mecanisme. Până la urmă ți-e frică și ție să lași pe cineva să-ți ridice pleoapa? Realmente mă trec fiorii la gândul că trebuie să ți se facă această intervenție — în rest, firește, total inofensivă.

Iubito, astăzi ar fi un bun prilej spre a-mi face următoarea promisiune: te obligi, iar pentru această obligație vei menționa o garanție credibilă, că-mi vei scrie imediat, în mod clar și cu sinceritate, despre orice indispoziție — îngrijorarea de la distanță nu prea ajută la zădărnicierea situației. Să-mi scrii astfel încât, dincolo de cele scrise efectiv, să nu-și facă loc nicio interpretare mai rea. Vezi, nici nu-ți cer să exagerezi în rău, iar exagerarea să fie transparentă, așa cum procedez de regulă — bineînțeles, nu atât pentru a te menaja, cât mai degrabă din cauza predispoziției mele.

Ieri am primit șpalturile povestioarei tale⁴⁵¹. Ce frumos se unesc numele noastre în titlu! Până ce vei citi povestirea, poate că n-ai să regreti că ți-ai dat acordul să-ți pomenesc numele (firește, acolo se spune doar

„pentru Felice B.“), fiindcă povestirea nu va plăcea nimănui, poți s-o arăți cui vrei. Consolarea ta, sau un fel de consolare, rezidă în faptul că eu ți-aș fi adăugat numele chiar dacă mi-ai fi interzis s-o fac, căci dedicația este într-adevăr un semn minuscul și discutabil, dar neîndoielnic al iubirii mele pentru tine, iar această dragoste nu trăiește din permisiuni, ci din constrângeri. De altfel, pentru proteste mai e timp, publicarea cărții a întârziat, vor mai trece probabil luni de zile până să apară.

Iubito, vezi dar cum mă dă peste cap perioada în care nu scriu și care-mi pare nesfârșită. Toată seara m-am bucurat așteptând să-ți scriu, iar acum, când o fac, sunt obosit, sau îți scriu ca și cum aș fi ostenit, și-nchei scrisoarea cu privirea slăbită și cu buzele răsfărte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 14 spre 15.II.13

Chiar dacă n-aș fi intenționat de câteva zile să merg astăzi la teatru, ca să văd *Hidalla* (firește, Wedekind joacă împreună cu soția lui)⁴⁵², ar fi trebuit s-o fac neapărat, iubito, după cea de-a doua scrisoare a ta de azi. Căci, vezi, oricât de departe suntem și oricât de puțin observă cineva acest lucru, sau măcar vrea să creadă, pe noi ne leagă o frânghie zdravănă, deși lui Dumnezeu n-are să-i fie pe plac faptul că ea devine un lanț ce ne înconjoară. Dar când te duci, iubito, la *Profesorul Bernhardi*⁴⁵³, mă tragi și pe mine de acea neîndoielnică funie, și există pericolul de a cădea amândoi în literatura proastă pe care, din punctul meu de vedere, Schnitzler o reprezintă în cea mai mare măsură. Pentru a ne păzi însă de asta, eu aveam datoria să nu cedez de tot funiei de care sunt tras, ci să merg la *Hidalla*, spre a te ține un pic la distanță de *Profesor* și a lăsa cuvintele adevărate, bine croite, ale lui Wedekind să ajungă puțin la inima ta, care bate pentru *Profesorul Bernhardi*, dar și spre a suporta fără daune sufletești impresiile produse de Schnitzler, a căror adiere o primesc astă-seară cu lăcomie, fiindcă ele vin de la tine, iubito. Căci Schnitzler nu-mi place deloc și de-abia îl bag în seamă; desigur, el este în stare să facă multe, însă din punctul meu de vedere marile lui piese și marea lui proză sunt îmbibate de o mulțime de-a dreptul fluctuantă de flecușețe dintre cele mai respingătoare. Nici n-ai cum să-l împingi destul de jos. Piese pe care i le-am văzut (*Intermezzo*, *Chemarea vieții*, *Medardus*) au murit chiar sub privirile mele și le-am uitat în timp ce le ascultam. Numai în fața pozei sale, a falsului aer de om aiurit, a acestei duioșii pe care eu n-aș atinge-o nici cu vârful degetelor, reușesc să-nțeleg cum a putut evolua astfel după lucrările lui de început, parțial excelente (*Anatol*, *Hora* și *Locotenentul Gustl*). În aceeași scrisoare nu vorbesc deloc despre Wedekind.

Gata, destul, oricum l-aș îndepărta numaidecât pe Schnitzler, care vrea să se așeze-ntre noi, precum recent Lasker-Schüler. Iubito, ai fost singură la teatru? Și de ce așa, dintr-odată? Deci ochiul tău și-a revenit deja? Complet? Acum, după cină, am văzut în ediția de seară⁴⁵⁴ o fotografie cu noul vostru cuplu princiar. Cei doi se plimbă într-un parc din Karlsruhe, merg braț la braț, dar, nemulțumiți cu atât, și-au împletit și degetele. Dacă nu m-am uitat cinci minute la degetele lor încolăcite, atunci vor fi fost chiar zece minute.

Astăzi la prânz aș fi avut nevoie de o gaură, ca să mă ascund fiindcă am citit în ultimul număr din *März* recenzia lui Max despre cartea mea⁴⁵⁵; știam că va apărea, dar n-o văzusem. Au mai apărut câteva recenzii, scrise, firește, doar de cunoscuți⁴⁵⁶, inutile prin elogiile lor exagerate, precum și prin observațiile lor, recenzii explicabile numai ca semne ale unei amicitii derutate, ale supraestimării cuvântului tipărit și ale neînțelegerii raportului dintre banalitate și literatură. În definitiv, prin asta ei nu se deosebesc de majoritatea criticilor în genere și ar putea fi acceptați fără probleme dacă n-ar constitui un trist imbold pentru vanitate, un imbold care dispare însă repede. Dar recenzia lui Max depășește orice obstacol. Tocmai fiindcă prietenia pe care el o simte pentru mine își are rădăcinile în profunzimile umane, coborând chiar dincolo de locul unde începe literatura, și, drept urmare, era o prietenie puternică încă dinainte ca literatura să-și recapete suflul, Max mă supraestimează într-un asemenea mod că mi se face rușine și devin înfumurat și arrogant, în vreme ce el, firește, cu experiența lui artistică și cu forța pe care o are, a cantonat pur și simplu în jurul său adevăratul verdict, care nu-i altceva decât un verdict. Cu toate acestea, așa scrie el. Dacă aș lucra eu însumi și m-aș lăsa purtat de fluxul

muncii, n-ar trebui să mă îngrijoreze această recenzie, aş putea să-l sărut în gând pe Max pentru dragostea lui şi nici nu mi-ar păsa de recenzia în sine. Dar aşa... Şi partea groaznică este că trebuie să-mi spun că nici eu nu ţin altfel la scrierile lui Max decât el la ale mele, numai că eu sunt conştient uneori de acest lucru, pe când el niciodată.

Dar în mintea-mi neroadă n-am chiar niciun gând mai plăcut, ca de duminică, pentru tine, iubito? Iubito! Dacă n-aş şti că toate relele ce se revarsă din mine spre tine se transformă în bine atunci când ele ajung în faţa ta, cea mai bună dintre fiinţe, nici nu ţi-aş scrie astfel de lucruri.

Anexez pentru tine o scrisoare a unchiului meu din Madrid (are 60 de ani şi este director la căile ferate)⁴⁵⁷, s-o judeci cum vrei tu. Oare nu m-ai lăsa să citeş şi eu din când în când, la momentul potrivit, câte-o scrisoare de la rudele tale, bunăoară de la sora ta din Budapesta⁴⁵⁸ sau de la cea din Dresda⁴⁵⁹? Ca să mă deprind şi cu mediul tău, unde m-am furişat. Încă n-am primit lista cărţilor tale. Chiar se poate cere prea mult de la cea pe care-o iubeşti? Dacă fac asta, iubito, spune-mi-o! Ar fi un schimb prost să aflu ceva despre tine, dar pentru asta să se nască-n inima ta o repulsie, fie şi una infimă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 februarie 1913, duminică

Iubito, doar câteva cuvinte, pe care le scriu extrem de grăbit, ca să ajung la tine chiar cu prima poştă. Uită, te rog, scrisoarea pe care ai primit-o ieri; este oribilă în cea mai mare parte. N-aş fi expediat-o dacă n-ar fi fost o oră atât de târzie din noapte şi aş fi avut la îndemână altă epistolă sau aş fi fost în stare s-o scriu. Însă regularitatea corespondenţei noastre a fost pentru mine mai presus decât orice alte considerente. De altfel, poate că am simţit — vicleană scuză — măcar împotrivirea ta de-atunci, faţă de scrisoarea mea de duminică⁴⁶⁰. Dar, oricare ar fi situaţia, am ispăşit îndeajuns pentru scrisoarea aceea şi poate pentru o mulţime de alte fapte prin ce am pătimit azi-noapte, când, în ciuda somnolenţei mele necontenite, am petrecut cea mai mare parte a timpului fără să dorm, din cauza unei dureri nou-nouţe în umărul drept, o jalnică durere ce m-a constrâns chiar să fac rugăciuni. Acum însă mi-e bine şi accept cu plăcere durerea, luând-o drept penitenţă. Dar ce prostii spun iarăşi, procurându-mi material pentru noi penitenţe! Sunt un om foarte nefericit, iar tu, iubito, erai deja chemată să echilibrezi toată această nefericire.

Franz

16.II.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 februarie 1913, duminică

Din nou, iubito, doar câteva cuvinte grăbite. Am dormit un pic, şi după ce m-am trezit, am rămas întins foarte mult timp, aşa că s-a făcut târziu. Sper că duminica ta a fost mai plăcută decât a mea. Am în faţă o carte poştală de la Max şi Elsa; e trimisă din Saint-Raphael, de pe Riviera, sau, mai bine spus, de pe Côte d'Azur. Fiindcă i-am rugat să-mi găsească pentru la toamnă un loc unde este foarte cald, unde oamenii pot mânca vegetarian şi sunt permanent sănătoşi, unde nu se simt părăsiţi chiar dacă sunt singuri şi nu vorbesc cu nimeni (dar nici nu trebuie să fii singur), unde până şi un buştean pricepe italiana ş.a.m.d., pe scurt, un loc frumos şi imposibil. Or, Max zice că acesta ar fi S. Raphael. Tu ce crezi, iubito?

Aşa, şi-acum alerg către tine o bucată de drum, desigur, doar până la gară⁴⁶¹.

Franz

16.II.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16/17 februarie 1913, duminică/luni

Iubito, aseară m-am tot plimbat singur prin frig (sunt iarăși răcit? spatele mi-e străbătut de frisoane reale sau închipuite), am bătut orașul în lung și-n lat, m-am dus la Hrad, apoi în jurul domului și am urcat pe Belvedere, dar, cât a durat plimbarea, ți-am scris în gând nesfârșite scrisori și, în ciuda faptului că nu vei fi aflat amănunte prin intermediul acestor epistole, iubito, trebuie totuși să pricepi încă o dată (iar dacă n-ar fi așa, n-aș ști ce să mă fac) că — dincolo de tot ce-ți scriu și prin toate lucrurile pe care ți le scriu și care, în condițiile toanelor și stărilor de slăbiciune ce alternează în existența mea, pot căpăta cu ușurință un aspect respingător, artificial, superficial, cochet, fals, malițios, incoerent, sau poate că nici nu-i vorba numai despre o aparență, ci în mod incontestabil așa se și-ntâmplă —, totuși în fond. În acest fond care temporar îmi este inaccesibil chiar mie, eu recunosc și evaluez corect toate prostiile pe care le fac și le scriu, și-atunci plâng neajutorat. Am cu adevărat noroc că mă iubești, Felice, dar nu sunt sigur, fiindcă te mai poți înșela; poate că scriind, recurg la vrăjitorii amăgitoare, nici nu m-ai văzut bine, de-abia m-ai auzit vorbind și nici nu prea ai suferit din pricina tăcerii mele; nu știi nimic despre ticăloșiile întâmplătoare sau necesare pe care ți le poate aduce apropierea mea; certitudinea mea rezidă mai degrabă în faptul că eu te iubesc, că m-ai impresionat în scurta seară când te-am cunoscut, că n-am fost mai slab decât această dragoste, ci am trecut proba, că iubirea asta s-a integrat naturii mele de parcă ar fi venit pe lume odată cu mine, iar eu aș fi înțeles-o abia acum.

Să nu te înșeli, iubito, în privința spaimei pe care ai trăit-o când ai auzit că mama ta a citit scrisorile mele. (Ce ciudat e totuși tatăl tău! Are un aer impunător și grav, îi place veselia, plânge când citește romane, te apără în fața mamei într-o problemă aparent foarte discutabilă!) De fapt, nu te-ai speriat de mama. Mă tem că n-a fost chiar așa, gândește-te! Ești totuși destul de independentă în familie, mama îți mai citise o dată scrisorile, fără ca acest lucru să fi avut urmări deosebite, din câte știu. Adevărata consecință a informației respective a fost mai degrabă aceea că în odăița mea (în realitate, atât de uriașă, Dumnezeu!) unde veniseși tu, iubito (exact așa cum în visul tău ai sărit cu o nechibzuință onirică peste parapet spre cel aflat mai jos), a pătruns acum privirea străină și rece a mamei; ea ți-a dat fiori și te-a pus pe gânduri, făcându-te să vezi o dată de la distanță ceea ce ai văzuseși până atunci doar de foarte aproape. De-am fi iarăși singuri și niciodată să nu mai fim deranjați!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 februarie 1913, luni/marti

din 17 spre 18.II.13

Imaginează-ți măcar, iubito, nefericirea, furia, neliniștea, preocuparea și dragostea mea! Aseară am fost în noua locuință a familiei Brod⁴⁶² (Sophie a plecat de mult, Max se întoarce joi); pe urmă m-am plimbat liniștit și mă bucuram că în curând îți voi putea scrie în tihnă și voi merge la culcare, că voi scăpa de oboseală și răceală, grație unui somn colosal. Atunci îl întâlnesc pe Pick, care tot trage de mine (fiindcă nu mă întâlnesc cu nimeni decât în calitate de reprezentant al instituției la care lucrez, mă gândesc că trebuie să cedez în fața oricui), așa că plec cu el și pierdem noaptea la cafea, fără să ne plictisim totuși; în plus, cafeneaua este goală și neîncălzită, iar acum, la două și jumătate noaptea, în ciuda căldurii din odaia mea, simt pe spate un aer rece și nu înțeleg de unde provine.

Iubito, mai trebuie să-ți spun însă că ai citit doar în grabă scrisoarea mea de duminică; altfel nu-i posibil, au fost destule lucruri oribile în epistola aceea (am să-ți explic chiar la momentul potrivit); mă bucur că ai citit-o fugitiv și te rog să n-o citești încă o dată până la capăt — dar acolo nu se poate, n-are voie să fi fost scris niciun cuvânt despre o funie existentă între noi și *care să se rupă eventual*. Iubito, totuși nu sunt atât de nebun, ca să dau eu însumi verdicte despre mine sau să cobesc în legătură cu mine, care sunt al tău în mai mare măsură decât poza mea pe care o porți la gât. Cum ai putut citi lucruri de felul ăsta în scrisoarea mea, cu ce ochi le-ai citit?

Și cu ce mână, în ce vis ai scris că te-am câștigat cu totul? Iubito, așa crezi tu la un moment dat, de la distanță. Însă pentru o cucerire de aproape și de durată este nevoie de alte forțe decât jocul mușchilor ce-mi poartă condeiul mai departe. Dacă te gândești bine, nu crezi și tu asta? Uneori mi se pare însă că această relație prin scrisori, dincolo de care mi-e dor de realitate aproape-ntotdeauna, este singura relație ce corespunde situației mele jalnice (pe care, firește, n-o resimt mereu ca fiind jalnică) și că depășirea acestor limite ce mi-au

fost impuse ne nenorocitește pe amândoi. Iubito, am suficientă imaginație ca atunci când mă gândesc la mine, să-mi spun că trebuie să rămân lângă tine, lipit de tine, fără a-ți mai da drumul vreodată — după cum tot eu, când mă gândesc la tine (dar ce ne mai amestecăm, iarăși nediferențiați în mintea mea, asta-i partea rea), îmi spun că ar trebui să mă țin la distanță de tine din toate puterile. Ah, Doamne, cum se vor sfârși toate astea! Și iată, iubita mea Felice, acum trebuie să-ți trimit scrisoarea asta îngrozitoare, dar este trecut de ora 3 și nu mai pot scrie alta. Ți-aș spune doar că tot ce ți-a dispăcut în precedenta epistolă nu-i adevărat și are alt sens, deși este perfect adevărat și are chiar sensul respectiv, însă te iubesc atât de tare, încât, dacă-mi ceri dintr-o privire, spun și minciuni — ba, mai mult, le și cred. Câteodată, Felice, mă gândesc că ai totuși asupra mea puterea de a face din mine un om care este în stare de lucruri firești.

Franz

Praga, 18 februarie 1913, marți

18.II.13

Iubito, scrisoarea mea de ieri te-a făcut să suferi. Chiar înainte de a-i da drumul în cutia poștală, am vrut să o iau înapoi, dar spune, ce să fac când asupra mea se năpustește un moment precum cel de ieri, și încă-n toiul nopții? Să nu-l consemnez și să-l păstrez doar pentru mine? În ultimele zile, cu mine precis ceva nu este în ordine, mereu se îmbulzesc în scrisorile mele fraze pe care nu le vreau, care vin parcă din exterior, dar își vor fi având izvorul într-o alterată zonă lăuntrică. Iubito, privește dincolo de ele, rabdă-n tăcere sau fă-mi reproșuri, numai să rămâi cu mine, să nu te întristezi, să nu plângi și să mă ții lângă tine!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18/19 februarie 1913, marți/miercuri

din 18 spre 19.II.13

Te rog, ajută-mă, iubito, să repun în ordine ce am stricat în ultimele zile. Poate că, de fapt, nu s-a întâmplat nimic, iar tu n-ai fi remarcat nimic dacă n-aș fi țipat eu, însă această neliniște, vârată adânc în nesimțirea mea, mă poartă de colo-colo și scriu lucruri iresponsabile, ori mă tem că le fac în fiecare clipă. Peste tot sunt fraze greșite, care-mi pândesc condeiul, i se ncolăcesc în jurul vârfului și sunt târate de el în scrisori. Nu sunt de părere că există persoane cărora le lipsește forța de a exprima perfect ce vor să zică sau să scrie. Trimiterile la precaritatea limbii, precum și comparațiile între mărginirea cuvintelor și infinitatea sentimentului sunt complet eronate. Exprimat în cuvinte, un sentiment infinit rămâne la fel de nemărginit cum a fost și-n inimă. Ceea ce este clar în suflul devine incontestabil și-n cuvinte. De aceea nu trebuie să ne facem griji niciodată în privința limbii, ci desori în ceea ce ne privește pe noi înșine sub aspectul cuvintelor. Cine știe oare pe cont propriu cum stau lucrurile cu privire la el însuși? Fără îndoială, chiar noi suntem suflul acesta năvalnic, sau rostogolitor, sau mocirlos, dar, pe calea tainică pe care cuvintele sunt mâinate să iasă din noi, este scoasă la lumină cunoașterea de sine și, chiar dacă ea continuă să rămână ascunsă, se găsește totuși în fața noastră și ne oferă o priveliște minunată sau înspăimântătoare.

Iubito, protejează-mă, așadar, de cuvintele astea oribile, cărora în ultimul timp le-am făcut vânt din mine! Spune-mi că înțelegi totul, dar că-ți rămân drag! De curând am scris lucruri jignitoare despre Lasker-Schüler și Schnitzler. Câtă dreptate aveam! Însă amândoi trec în zbor ca niște îngeri peste prăpastia pe fundul căreia zac eu. Iar elogiul lui Max! La drept vorbind, el nici nu-mi laudă cartea, ea stă la îndemâna oricui și, dacă ar avea chef cineva, ar putea verifica această judecată; în primul rând însă, el mă laudă pe mine, și asta-i partea cea mai căraghioasă a întregii situații. Eu unde-s oare? Cine poate să mă verifice? Mi-aș dori o mână forte doar în scopul de a pune în ordine, printr-o intervenție energetică, incoerenta alcătuire care sunt. În plus, ceea ce sa spun aici nu este nici măcar opinia mea, nu reprezintă foarte fidel părerea mea din acest moment. Când privesc în mine însumi, văd învălmășindu-se încă atâtea neclarități, încât eu nu pot nici măcar să motivez exact și să accept complet repulsia pe care o am față de mine.

Iubito, ce zici când vezi așa o harababură? Pentru cel care privește acest spectacol nu este mai trist și mai respingător decât pentru cel care trăiește faptele? Cu siguranță, incomparabil mai trist și mai respingător. Îmi pot imagina de câtă forță este nevoie pentru a nu fugi de la fața locului. Iar în timpul asta, mărturisesc, eu aștern

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19/20 februarie 1913, miercuri/joi

din 19 spre 20.II.13

Eu, care sunt atât de obișnuit să mă joc cu închipuirile încât nici în realitate nu mă pot dezbăra de această deprindere, chiar dacă bătaile inimii mă avertizează amenințător că de data asta este vorba despre ceva real, mă întristează de tot, iubito, citind remarca ta privitoare la călătoria mea în sud. Planul nu l-am supus doar aprecierii tale, așa cum crezi tu, pare-se (căci mie mi-e absolut indiferent încotro merg, probabil că bine nu-mi va fi) niciăieri, exceptând unele momente neașteptate); și chiar dacă știam că până la urmă rezultatul n-are să fie decât aprecierea ta pe care aș lua-o drept o binecuvântare pentru călătoria mea, totuși între prima și cea de-a doua judecată îmi lipsește elementul de legătură, în absența căruia închipuirile mele nu-și pot găsi liniștea, căutând să te atragă cu un dor de neînălțurat și deznădăjduit.

Ziua proastă a trecut acum și nu mai suferi? Cât poți compătimi și cum te zguduie sentimentul de milă! În împrejurări identice sau chiar mai grave, eu aș fi asistat pasiv, cu siguranță, și nici n-aș fi putut s-o fac pe fata aceea⁴⁶³ să izbucnească de durere într-o asemenea manieră, ca apoi s-o liniștesc apropiindu-mă de ea, așa cum ai făcut tu, negreșit — inima așa-mi spune —, deși treci sub tăcere acest lucru. Ce forță sălășluiește în tine, iubito! Faptul că tocmai ea te doboară nu este decât o dovadă a măreției acesteia. Eu nu pot da sfaturi nimănui, iar asta pentru că-mi lipsesc cuvinte, deși ele nu-s capricioase; vorbele nu lipsesc fiindcă au toane. Odinioară, când aveam o perspectivă și mai restrânsă asupra mea însumi și credeam că nicio clipă n-am voie să scap din ochii lumii, presupunând copilărește că acolo-i primejdia, iar eu mă orientam de la sine, fără eforturi și ezitări, în funcție de observațiile pe care le făcusem, atunci, nu, de fapt, nici atunci, mai degrabă întotdeauna m-am prăbușit în mine, și atunci, și acum. Numai că acum există perioade (o compensație pentru ipotezele false de atunci) în care am impresia că scriu astfel de lucruri la poalele și-n întunericul unui munte pe care poate că-mi va fi dat cândva să-l urc, pentru a-mi lua zborul.

Dar de câțiva vreme n-am mai răspuns la nicio întrebare și n-am mai scris nimic real, pentru că tocmai această irealitate tinde să-mi eclipseze cea mai frumoasă realitate, iar eu caut s-o alung prin intermediul scrisului. Ai răbdare, iubito (chiar acum aud, e-n jur de două noaptea, niște lovituri de tun, una după alta, nu cunosc motivul⁴⁶⁴ și tremur și mi-au înghețat obraji, de parcă asta ne-ar privi pe noi, pe tine și pe mine). S-a făcut liniște deja. Deci, răbdare, iubito! Mai mult nu pot cere, însă chiar și-atât înseamnă imens.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20/21 februarie 1913, joi/vineri

din 20 spre 21.II.13

Este foarte târziu. Am petrecut din nou o seară inutilă cu diverse persoane⁴⁶⁵. Neîncetat — oricum nu reușesc să scriu, iar tu ești la Berlin — mă las târât oriunde se dorește. O tânără doamnă mi-a povestit despre băiețelul ei neastâmpărat, asta a fost cel mai bun lucru pe care l-am auzit, deși n-am suportat nici pe departe să ascult toată povestea, clipeam uitându-mă dincolo de femeia aceea, cu gândurile aiurea — deși ea-mi plăcea —, probabil o derutam mișcându-mi mecanic ochii, îmi mușcam buzele pentru a putea rămâne la subiect, însă, oricât mă străduiam, nu mă aflam acolo; dar nu eram nici în altă parte. Să-mi fi încetat deci existența în răstimpul celor două ore? Așa va fi fost, căci, dacă aș fi adormit pe scaunul pe care ședeam acolo, prezența mea ar fi fost mai convingătoare.

În schimb, am avut o dimineață plăcută. Încă de când m-am dus de dimineață la serviciu, totul mi s-a părut atât de oribil și de plictisitor, încât în drum spre birou, în ciuda faptului că nu era deloc foarte târziu, am început deodată să alerg și am fugit o bucată bună, fără alt scop decât acela de a pune un pic în mișcare lumea asta dezgustătoare și a o face astfel mai suportabilă. Dar pe urmă, când am primit scrisoarea ta, unde am citit

ceea ce îmi dorisem să citesc în timpul nopții, că vrei să mergi cu mine la Raphael, sau că măcar te gândești la asta, lumea în care mai există totuși asemenea posibilități a căpătat pentru mine un aspect pe care nu l-a mai avut de multe săptămâni încoace. Așadar, ai merge cu mine, am fi acolo împreună, am sta unul lângă altul pe parapetul de la marginea mării, ne-am așeza alături pe o bancă sub palmieri, tot ce s-ar întâmpla ar fi „o ședere unul lângă celălalt“. Inima în care aș vrea să mă retrag din fața tuturor și pentru totdeauna ar bate lângă mine. Încă de-acum un fior îmi străbate chipul. Așa trebuie să fie când ne imaginăm imposibilul; ai scris, chiar dacă asta nu-i decât un basm: „îți caut un locșor frumos și-apoi te las singur“. Ascultă, iubito! Imposibilitatea despre care-ți vorbesc corespunde acestei tonalități, întrucât, chiar dacă s-ar produce unul după altul niște miracole ce pot fi luate drept premise necesare pentru o călătorie comună, iar noi am ajunge să stăm lângă trenul care va pleca în minutul următor spre Genova, eu tot ar trebui să rămân pe loc, ar fi datoria mea firească. N-aș îndrăzni niciodată să vreau să fiu tovarășul tău de drum în starea în care mă aflu acum, de exemplu, sau prevăzând că o asemenea stare este oricând posibilă. Nu pot sta decât singur, în colțul unui compartiment; acolo trebuie să rămân. Legătura cu tine, pe care vreau s-o păstrez cu ultimele mele puteri, nu-mi voi permite s-o periclitez niciodată însoțindu-te într-o astfel de călătorie.

Franz

Praga, 21/22 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 21 spre 22.II.13

Astăzi mă gândeam ce idei mi-aș face despre mine dacă aș fi în locul tău și n-aș avea alt material decât scrisorile din ultima săptămână, exceptând ora aceea fugară când am fost cu-adevărat împreună. Totuși, poate că ele sunt de așa natură încât infirmă îndeajuns sau fac uitat tot ce era apt de viață în scrisorile anterioare, chiar dacă, atunci când le-am pus pe hârtie, am dorit, ce-i drept, fără vlagă, să le fac mai incisive tocmai în această direcție și n-am reușit să citesc efectiv niciuna fără o lehamite extremă, și anume în primul rând fiindcă simțeam că ele nu mă împung destul de adânc și de des, ca să nu mai vorbesc despre toate celelalte motive mai lesne de priceput. Păi, asemenea scrisori n-ar trebui să-ți anuleze orice idee despre mine? Dacă n-ai avea dovada-n față, să-ți ai putea închipui, luându-te după restul experiențelor tale, un om care trăiește atât de inutil ca mine, și totuși trăiește, care nu face altceva cu viața lui decât să alerge-n jurul unei găuri uriașe și s-o păzească? Îți vine să crezi, iubito, că nu-ți scrie un om, ci vreun duh rău?

Și totuși, îți scrie un om, iubito. (Dar după ce a îndrăznit să facă afirmația asta, el nu prea știe, desigur, să-înfățișeze consecințele acestei existențe umane, ele-l depășesc cu mult.) Și năzuiește spre tine, iar în acest sens își strânge bietele-i forțe și simte că distanța la care se afla Berlinul și înălțimea ce-l separă de tine nu mai sunt nimic pe departe așa de apăsătoare. Și oricâtă bunăvoință ar avea, el nu va reuși decât să „te dezamăgească iar și iar“, așa cum ai scris azi (ce-i drept, într-o altă privință, dar legătura dintre observațiile de felul acesta și mine se face de la sine, fără nicio intenție din partea ta). El nu poate face altfel pentru că avem doar energiile cu care am fost aduși pe lume și nu izbutim, chiar dacă-i vorba despre viața noastră, să scoatem altele noi din niște rezerve necunoscute.

Nu puteai să-mi scrii nici de la birou, nici în tramvai. Să-ți mai explic de ce, iubito? Nu știai cui să-i scrii. Eu nu sunt o destinație pentru scrisori. Dacă aș apărea, de-aș putea să mă înfățișez liniștit ție, în toată amploarea jalnicei mele stări, te-ai da înapoi speriată. Așa că alerg — firește, fără vreo intenție — ca veverițele nebune în cușca lor, descriind cercuri în toate direcțiile, numai spre a te reține, iubito, în fața cuștii mele și a te ști aproape de mine, deși n-am cum să te văd. Când vei înțelege această situație și cât timp vei rămâne acolo, înainte de a o înțelege?

Franz

Cu asemenea închipuiri sau dorințe mă îndeletnicesc când stau în pat, fără să dorm:

Să fii o bucată groasă de lemn și să te proptească în trupul ei bucătăreasa care apucă apoi cuțitul cu amândouă mâinile și, trăgându-l spre ea pe-o latură a acestui butuc țeapăn (cam în zona șoldurilor mele), desprinde cu toată forța așchii, ca să facă focul.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 februarie 1913, sâmbătă

Am stat mult în picioare lângă ușa de la balcon și am căutat pe-afară un răspuns la întrebarea dacă trebuie să plec la Dresda. Nici nu știu ce faci la Dresda⁴⁶⁶, dacă nu cumva mergi cu mama ta, dacă n-ai anumite treburi (asta ar sugera plecarea ta bruscă în călătorie, ca și faptul că, din câte se pare, vrei să înnoptezi la Dresda); prin urmare, nu știu dacă nu te-aș stânjeni, cu toate că te-aș aștepta doar în fața hotelului și aș căuta să ocup un loc de unde să te pot vedea când mănânci la prânz. În realitate, asemenea considerente nu m-ar împiedica totuși să plec. Dar starea mea, care chiar și aici, acasă, în sânul familiei, mă trimite mai degrabă în odaia mea întunecată decât în camera de zi, luminată, face ca, în ce mă privește, o astfel de călătorie să devină în sine o încercare teribilă, iar pentru că tu, iubito, ai fi scopul acestei călătorii, ar fi și o întreprindere riscantă, căci ce ai spune tu și ce-ar zice sora ta dacă m-ar vedea deodată așa, pentru prima oară? Nu, nu și iarăși nu. Rămân unde sunt, doar un pic mai trist decât de obicei, puțin mai neliniștit, deoarece ești mai aproape decât altădată, și totuși de neatinț pentru mine. Moșnegii, băbuțele s-ar decide să facă această scurtă călătorie, fără să zică păs, iar eu nu pot.

Rămâi cu bine, iubito, și să petreci câteva ore tihnite! Iartă-mă că și la Dresda te bântui cu scrisori. La Berlin te așteaptă o scrisoare de duminică; ea nu conține nimic nou, doar veșnica poveste din ultima săptămână.

Franz
23.II.13⁴⁶⁷

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 februarie 1913, duminică

23.II.13

Numai câteva cuvinte, iubito, căci este deja târziu și vreau să mai ies puțin la aer, înainte de a pleca la Max. Am petrecut mai toată ziua în pat, așa cum se cuvine (pentru că locul meu era fie în pat, fie la Dresda), și singurele mele două pățanii, ce-i drept, îngrozitoare, au constatat în faptul că tata, care încerca să-nvaselească un strănepot de unchi⁴⁶⁸, m-a târât treptat și necondiționat, în ciuda oricărei împotriviri, în lumea asta dezolantă, trezindu-mă din somnul de dimineață prin strigăte și bățai din palme și cântece demente, monotone, neîntrerupte, reluate mereu cu forțe proaspete, iar după-amiază el a făcut același lucru spre amuzamentul nepotului său⁴⁶⁹. Iubito, este nevoie de virtute ca să rabd asemenea isprăvi fără să-njur nefilial, când nu le pricepi deloc (am mai multă înțelegere pentru dansurile negrilor), deși în sinea mea le-nțeleg (e singura bucurie a tatei). Să bați așa toba în capul cuiva! Mai ales după-masă, fiecare țipăt mi s-a părut ca o lovitură de pumn în ochi. Și când te gândești că și eu am avut parte de aceeași distracție cu mulți ani în urmă! Însă atunci nu suferea nimeni din această pricină în camera de alături. Și totuși, poate că nu zbierețele mă zdruncină așa; în general, îți trebuie forță ca să suporți copii în casă. Nu reușesc să fac asta, nu pot să uit de mine, sângele meu nu vrea să curgă mai departe, a înțepenit de tot, iar dorința lui vădește o reală dragoste față de copii. Din cauza prezenței temporare a nepotului și a nepoatei mele⁴⁷⁰, care cresc și devin tot mai zgomotoși, mă gândesc serios dacă n-ar trebui să plec de-acasă și să-mi iau pe undeva o cameră singur. Odată, cu ani în urmă, am fost chiar pe punctul de a face acest lucru, e-adevărat, din alte motive, dar finalmente m-am lăsat înduplecat să renunț.

Unde ești azi, iubito? Chiar te-am pierdut din ochi. Rămâi la Dresda sau te întorci deja diseară? A fost o zi frumoasă și, pe jumătate adormit, am colindat mult prin Dresda. Dar apoi, când m-am trezit, mi-am socotit durerile actuale, reale sau închipuite (dacă ai destulă imaginație, efectele lor nu sunt deloc diferite, firește), și am ajuns până la cifra 6, ceea ce ar constitui un motiv suficient de indispoziție și lipsă de vlagă, dacă, pe de altă parte, n-ai fi tu, iubito, care poți suporta totuși această suferință complexă, fapt pentru care singura mea recunoștință și pedeapsă totodată ar fi o ploaie nesfârșită de sărutări.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23/24 februarie 1913, duminică/luni

din 23 spre 24.II.13

Mai întâi, iubito, pentru a nu mai amâna (poate că ți-ai făcut griji deja), îți trimit înapoi poza nepoțicii tale⁴⁷¹. Da, acest copil merită să fie iubit. Privirea ei speriată, de parcă acolo, în atelier, s-ar fi arătat toate

spaimale din lume! Și-n plus, seamănă cu o mare doamnă când își ține o mână-n sold și cealaltă sprijinită pe spătar, tocmai fiindcă a uitat de sine. Mă încumet chiar să-mi contrazic scrisoarea din această după-masă și să susțin că mi-e dragă micuța Vilma, așa cum stă acolo, pe perna ei. (Desigur, cine poate spune dacă nu cumva doar datorită ție?) Porți în medaliionul tău o altă poză? Aș putea s-o văd și pe aceea?

Scrisoarea surorii tale m-a distrat grozav, sunt tentat să spun că m-a impresionat — înțelege-mă bine! —, nu pentru că ea se subordonează complet copilului — nici n-o face într-un mod cu totul aparte —, ci pentru că vădește o natură atât de sinceră, revărsându-se pur și simplu într-o mulțime de mici detalii armonioase și în primul rând absolut uniforme, care nu pot fi născocite. Remarcile privitoare la frați și surori, enumerarea cadourilor și a cheltuielilor vamale. Iubito, te rog să mă-nțelegi bine, observațiile mele n-au nimic de-a face cu respectul firesc, ba chiar cu venerația pe care i-o port surorii tale. Mereu mă impresionează tocmai lucrurile aparent și legitim nesuferite. Mă gândesc cum alaltăieri-seară, preocupat până peste cap de nefericirea mea, am văzut chiar în fața mea, ieșind pe poarta unei case, o cunoștință, proprietarul, sau, mai bine zis, fiul proprietarului unei librării evreiești. O fi având deja 40 de ani; odată, cu ani în urmă, a fost logodit cu o fată înaltă și solidă, dar ulterior logodna s-a stricat, fiindcă el n-a primit destui bani. Mai târziu, tot cu mulți ani în urmă, s-a înșurat cu o femeie plâpândă și foarte vioaie. Îmi amintesc că atunci când au venit în vizită la noi, în fostă locuință, femeia asta ținea niște discursuri sacadate, foarte ciudate. Parcă purta și trenă ziua-n amiaza mare și o dădea mereu cu piciorul la o parte. Această femeie a înnebunit peste câteva săptămâni — lumea spunea că bărbatul ei sau, mai degrabă, părinții soțului ar fi fost principalii vinovați —, a ajuns la ospiciu, au divorțat, iar soțul, oricât a încercat să se opună, a fost nevoit să restituie cea mai mare parte din zestre (spre satisfacția deosebită a tatălui meu, care urmărea cu interes evenimentele din această familie, bucurându-se de răul lor). Bărbatul este deci din nou liber, dar nu s-a mai căsătorit, probabil nu i-au mai cerut-o părinții, cărora le-a fost întotdeauna devotat peste măsură. Nu a fost niciodată independent, ci stă — de când a terminat școala, așadar, de-a-proape o viață de om — într-o prăvălie minusculă, unde cu greu își poate găsi de lucru cineva, și, cu ajutorul unui om de serviciu, șterge praful de pe cărțile de rugăciune expuse acolo sau rămâne proptit, când este vreme bună, în ușa deschisă a magazinului (odinioară se schimba cu părinții lui, care acum sunt mai mult bolnavi), iar dacă e frig, stă-ndărătul ușii garnisite cu cărți și se uită pe stradă prin spațiile goale dintre cărțile alea, majoritatea indecente. Ca german, se simte membru al cazinoului german de aici — unde e găzduită o asociație, ce-i drept, obștească, dar pe care germanii din Praga o consideră cea mai elevată — și probabil că acum, după ce a închis prăvălia și a luat cina, el se duce în fiecare seară la Casa Germană⁴⁷². Așa a fost și alaltăieri-seară, când l-am zărit din întâmplare părăsindu-și locuința. Mergea în fața mea aidoma tânărului pe care l-am păstrat mereu în amintire. Are spatele surprinzător de lat, merge într-un mod aparte, atât de încordat încât nu știi dacă-i milităros sau diform; în orice caz, este foarte osos și are, de pildă, maxilarul inferior puternic. Înțelegi acum, iubito, poți pricepe (*spune-mi!*) de ce l-am urmărit de-a dreptul avid pe omul ăsta pe Zeltnergasse, am cotit-o după el pe Corso și cu o infinită plăcere l-am văzut dispărând pe poarta Casei Germane?

Este târziu, Felice, ai o expresie pe care n-o folosești deloc, dă-mi-o și lasă-mă s-o scriu: Să te gândești la mine cu drag!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24/25 februarie 1913, luni/mărti

din 24 spre 25.II.13

Sora⁴⁷³ Și eu, care mă tot învârteam complet aiurea în jurul propriei nefericiri, n-am bănuțat nimic și ți-am urat, suflet sărman, în scrisoarea pe care ți-am trimis-o la Dresda, ore tihnite! Dacă ăș fi știut — fie și la modul general, ca astăzi — ceva despre scopul călătoriei la Dresda, probabil ăș fi venit acolo în starea în care mă aflam, căci, în ciuda apatiei mele, cu greu ăș fi răbdat să te știu singură și nefericită la Dresda. Chiar de curând m-a surprins puțin faptul că sora ta a trebuit să părăsească deodată slujba bună pe care o avea la Dresda și că tu cauai pentru ea la Berlin ceva mai deosebit de lucru la profesor etc., însă am trecut cu vederea. Iubito, dacă-ți va veni greu să-mi spui, nici nu vreau să aflu despre ce este vorba; exceptând cazul în care ar exista fie și cea mai mărunțată posibilitate de a-ți da un sfat ori de a te ajuta (negreșit, de dragul tău, iar asta m-ar face mai puternic și

mai iscusit), numai că trebuie să aflui repede, iubito — repede! am spus —, *cum te simți tu*. În toamna și-n iarnă asta, parcă toți s-au înțeles să tragă de tine, tocmai sub comanda mea. Și nu pot socoti un semn bun faptul că n-am încă nicio veste despre rezultatul călătoriei la Dresda și despre cum te-ai simțit pe drumul spre casă. Ar fi trebuit să merg neapărat la Dresda, m-ai fi putut folosi totuși la ceva, iar eu, văzându-ți greutățile, aș fi devenit capabil de multe lucruri.

De-abia îndrăznesc să-ți scriu mai departe, nici nu știu ce faci. Sâmbătă și duminică seara — așadar, în vreme ce toate gândurile tale erau concentrate asupra călătoriei, și eu, la drept vorbind, nu mult mai nefericit decât de obicei, mă aflu la Max, în noua lui locuință —, tu ai fost parcă pe altă planetă, iar pământul de sub picioarele mele n-avea nicio legătură cu cel pe care umblai tu, evident, cât se poate de neliniștită. Cine știe ce faci acum, când eu aștern pe hârtie nepăsător, cuvânt după cuvânt! Iubito, existența asta-i jalnică și numai cei care știe să intre cu biciul în ea a înțeles-o pe de-a-ntregul.

Nu vreau să-ți atrag atenția, iubito, că nu trebuie să te expui unor asemenea emoții, fie ele și inutile — cum aș putea preveni să nu urmezi îndemnul inimii, de vreme ce și eu aș proceda la fel? Însă acum, la Berlin, nu mai lua totul în seamă și menajează-te! Renunță pentru o clipă la toate, la ședințele mamei, la serile de dans ale soră-tii⁴⁷⁴, la lucrul de mână, la mătușă⁴⁷⁵ și dormi, dormi! Numai în somn este locul spiritelor bune, pe când veghea îndelungată te chinuiește din greu.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25/26 februarie 1913, marți/miercuri

din 25 spre 26.II.13

Acum sunt realmente neputincios, iubito. Te văd nefericită⁴⁷⁶ și nu știu ce se întâmplă; plângi din nou și nu pot spune niciun cuvânt despre asta; zici că ai nevoie de un sfat și nu reușesc să-ți dau niciunul. Faptul că și tu ești atrasă acum într-o situație nefericită, pe care n-o cunosc, se potrivește într-adevăr cu progresele pe care nefericirea le-a făcut pentru mine în ultimul timp. Iubito, efectiv voiam să plec cu tine departe de-aici. La ce bun să îndurăm situația de a fi fost aruncați dintr-un cer oarecare pe pământul ăsta negru și plin de ghimpii? Încă de copil am admirat mereu o tipăritură în culori, de proastă calitate, aflată în vitrina unui magazin de tablouri și care înfățișa sinuciderea unei perechi de îndrăgostiți. Era o noapte de iarnă și luna se zărea numai în această ultimă clipă printre niște nori mari. Cei doi se găseau la capătul unui mic debarcader din lemn și făceau chiar pasul decisiv. Picioarul fetei și cel al bărbatului năzuiau simultan spre abis și răsuflai ușurat simțind cum amândoi au fost deja cuprinși de forța gravitației. Nu-mi mai amintesc decât că fata își înfășurase capul descoperit cu un văl subțire, verde-deschis, care flutura desfăcut, în timp ce mantaua întunecată a bărbatului era umflată de vânt. Se țineau în brațe și nu puteai spune dacă ea trăgea de el sau el o împingea, atât de uniform și de inevitabil înaintau amândoi, și poate încă de-atunci am presimțit oarecum un lucru pe care l-am recunoscut abia mai târziu, și anume că probabil pentru iubire nu există altă ieșire decât cea reprezentată acolo. Dar pe vremea aceea eram copil încă și, cu siguranță, pe mine m-a distrat mult mai bine un alt tablou, agățat de obicei lângă acesta: înfățișa un mistreț care printr-o săritură uriașă din întunericul pădurii tulbura micul dejun pe care niște vânători îl luau într-un luminiș, astfel încât ei se ascundeau îndărătul copacilor, iar farfuriile și bucatele izbureau care-ncotro.

Nu-mi rămâne nimic altceva, iubito, decât s-aștept până ce-ți revii. Tatăl tău este iarăși plecat⁴⁷⁷ Cu el cred că ai putea vorbi despre orice incident; poate că interesul lui nu e așa de mare cum ar fi cel al mamei, însă cu atât mai ușor poți primi de la el un sfat sau, dacă nu, măcar o mângâiere. Dar el este precis acasă fiindcă-mi scrii că trebuie să-ți minți părinții. Poate-ar trebui să mai mergi o dată la Dresda, eu aș putea să fac drumul ăsta la fel de bine ca tine, m-aș duce bucuros, deoarece presupun că tu ai pleca mai greu de-acasă a doua oară. Însă cum asemenea întrebări poate că mai mult îți răscolesc necazul decât îl liniștesc. Dar nu pot face altfel; treptat, am pierdut din vedere pe toată lumea, te văd numai pe tine, iar tu suferi atât de mult.

Franz

Praga, 26/27 februarie 1913, miercuri/joi

din 26 spre 27.II.13

Grijile au trecut de-adevăratelea? După scrisoarea de dimineață așa se pare, dar oare nu faci decât să te stăpânești în fața mea? Am răsucit telegrama o clipă în mână, fără s-o deschid. Ce putea scrie acolo? Deși știu că ești așa de bună și profit de bunătatea ta (toată existența mea actuală n-are alt sens și altă distracție), n-am crezut deloc că trebuie să iau în considerare faptul că, trimițându-mi telegrama, ai vrut să mă scutești de orice grijă posibilă. Pe moment, m-am gândit că în telegramă vei fi scris: „Fugi la gară. Sosesc peste un sfert de ceas”. Recunoaște, o astfel de telegramă m-ar fi speriat îngrozitor. N-aș fi simțit altceva decât spaimă (preț de-o clipă am și trăit-o), așa cum i se întâmplă cuiva când e smuls brusc dintr-o noapte lungă. Ei bine, ea ar fi zgândărit pesemne indolența mea, nepăsarea asta dezgustătoare, care-mi transformă într-un singur pat toată locuința, ba chiar întregul oraș. Or, în telegramă nu era nimic de acest fel, sunt singur ca și mai-nainte; doar câteodată chipul meu se uită pur și simplu la mine din hârtia pe care scriu, astfel încât aș prefera să pun deoparte condeiul, pentru a nu mă agăța permanent de tine, silindu-te să te apleci spre mine pe tine, care stai dreaptă, ci pentru a mă lăsa în voia curentului pe care îl simt cum se rostogolește încet pe sub mine.

Însă al doilea gând al meu în legătură cu telegrama a fost, din nou, unul opus. „Probabil înseamnă că mâine nu primesc nicio scrisoare” și nici acum nu m-am eliberat complet de această teamă.

Iubito, nu cumva răstălmăcești un pic ce am spus despre sora ta? Ea mi se pare chiar cu totul aparte, numai că dragostea ei pentru copil⁴⁷⁸ este cam monotună și lasă să se întrevadă o proastă educatoare. De altfel, nu mi-am putut explica de ce nici nu e pomenit soțul ei, cumnatul tău⁴⁷⁹, în acea scrisoare, pe care totuși o desparte de precedentă un lung interval de timp.

Iubito, asta a fost deja a doua scrisoare întreruptă azi. Nu uita continuarea! Una s-a oprit la un eveniment vădit surprinzător, care a avut o influență deosebită asupra desenului tău din clasa a treia, iar această scrisoare s-a oprit în Silezia, când tatăl tău i-a făcut temele pentru școală surorii tale.⁴⁸⁰

Aș mai vrea să știu, iubito, ce părere ai și cum îți explici plăcerea pe care mi-a făcut-o, bunăoară, recent acel fiu de librar. Cu fiecare răspuns la o asemenea întrebare simt că pătrund mai adânc în sufletul tău, capăt din nou permisiunea să trăiesc acolo și pentru o clipă confund o existență aparentă cu o realitate fierbinte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27/28 februarie 1913, joi/vineri

din 27 spre 28.II.13

Astă-seară am fost umilit. Mă plimbam cu Weltsch⁴⁸¹ (cartea lui a apărut deja. Te-ar interesa? Nu cred, este foarte riguros filosofică. Trebuie să mă forțez s-o citesc și s-o înțeleg; puterea mea de concentrare dispare prea ușor când nu găsesc ceva pe care să pot pune mâna); așadar, ne plimbam amândoi, și el a început pe nesimțite să vorbească acuzator despre măhnirea mea — nici n-a durat mult și a fost probabil doar o toană de moment. Ceea ce m-a umilit n-a fost faptul că el a încercat în genere să mă admonesteze. Asemenea lucruri le ascult chiar cu încântare, este plăcut să le las să-mi umble prin capul gol, și-n plus, W. vorbea astăzi cât se poate de înțelept. Mai curând, ceea ce m-a umilit a fost că el considera această admonestare ca fiind necesară, cu toate că eu nu-l provocasem, la drept vorbind, în mod direct prin nicio remarcă să facă asta și în ciuda faptului că propriile probleme îl preocupă tocmai acum mai mult decât orice. Însă cel mai umilitor a fost faptul că a încercat — conștient sau nu, pentru mine nu mai contează asta câtă vreme vorbesc despre umilirea mea — să-mi nici nu mă lase să bag de seamă că mă ia la rost; a ținut niște discursuri generale, în care ideile se desfașurau prea rapid și antitezele erau prea abrupte pentru gustul meu, dar așa îi place lui să se exprime, și o face foarte firesc.

La ce bun umilirea! După ce l-am condus acasă, era ceață, iar el se teme de ceață, m-am gândit să merg la cafenea⁴⁸² (acolo i-aș fi putut întâlni pe Werfel și pe alții), dar totodată mi-era groază să mă duc și după câteva răsuciri indecise am vrut să mă întorc acasă. Atunci am dat peste o cunoștință, un student sionist⁴⁸³, care este foarte rezonabil, plin de zel, activ, amabil și, în plus, de o liniște de-a dreptul derutantă pentru mine. El m-a oprit și m-a invitat la o foarte importantă serată a asociației (câte astfel de invitații a irosit el cu mine de-a lungul timpului!); indiferența mea față de persoana lui și față de orice formă de sionism era nemărginită și

inexplicabilă în momentul acela, dar — trebuie să mă crezi, iubito — n-am găsit nicio posibilitate realizabilă social de a-mi lua rămas-bun, deși ar fi fost de-ajuns, firește, o mută strângere de mână, și numai din această cauză m-am oferit să-l însoțesc și l-am condus efectiv până la ușa cafenelei, unde eu însumi intenționasem să merg mai devreme. Însă nu m-am mai lăsat tras înăuntru, ci am găsit în mod surprinzător că este nostim și ușor să mă eliberez strângându-i mâna.

Acum este târziu și nu ți-am povestit aproape nimic despre seara asta, cu toate că aș avea de povestit o mulțime de lucruri tocmai despre singurătatea mea.

Frank

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 februarie/1 martie 1913, vineri/sâmbătă

din 28 spre 1.III.12484

Este foarte târziu, iubito. Am lucrat ceva pentru serviciu și s-a făcut târziu. Mi-e și frig. Să fi răcit iarăși? Este absolut oribil; simt mereu rece pe toată partea stângă.

Cum poți să spui că aș fi supărat pe tine numai fiindcă n-am primit cândva o scrisoare? Înțelege o dată și țiine minte că trebuie să-ți fiu recunoscător pentru tot ce îmi dai și că o vorbă bună pe care mi-o adresezi contează pentru mine, ca și în fața unei instanțe superioare, mai mult decât tot mormanul scrisorilor mele. De aceea nu te forța să-mi trimiți scrisori în hăituiala în care trăiești, ci lasă liniștită să mai treacă o zi fără epistolă, dacă e ca asta să-ți răpească măcar un pic din somnul care-ți este atât de necesar și să știi că eu aștept aici, neschimbat, scrisoarea următoare, oricâte altele vei fi omis. În această privință sunt neschimbat, oricât de mult zboară și se transformă totul în juru-mi.

Aseară și chiar și-n timpul zilei am fost mai calm și mai sigur decât de obicei, dar acum mi-a trecut iarăși. De altfel, aș vrea să-l văd pe omul care ar suporta fără pierderi modul meu de viață, în primul rând plimbările pe care le fac seara, de unul singur. Acasă nu vorbesc aproape cu nimeni, iar legătura cu sora mea⁴⁸⁵, relație ce se bazează în definitiv mai ales pe scrisul meu, nu mai este acum deloc strânsă. Noi doi trăim acum în maniere cu totul opuse, tu ești inconjurată mereu de lume, în preajma mea nu-i aproape nimeni, oamenii de la birou nu prea pot fi puși la socoteală, în special acum, când de câteva zile eu mai mult dorm și munca nu-mi mai pică așa de greu. Ea este la fel de indiferentă ca mine, ne potrivim. În zilele următoare voi deveni chiar secretar adjunct, așa cum merit cu prisosință.

De curând mergeam pe Eisengasse când cineva a întrebat lângă mine: „Ce face Karl?“ M-am întors și am văzut un bărbat care-și continua drumul vorbind singur, fără să-i pese de mine, și care pusesese întrebarea respectivă în cadrul aceluiași monolog. Or, Karl se numește personajul principal din nefericitul meu roman⁴⁸⁶, iar acel trecător pașnic promise, fără să știe, sarcina de a râde de mine, căci nu prea pot considera asta o încurajare.

Nu demult m-ai întrebat în legătură cu scrisoarea unchiului meu ce planuri și perspective am. Atunci m-am mirat de întrebare, însă acum mi-am reamintit-o auzindu-l pe necunoscutul acela. Firește, n-am nici planuri, nici perspective, nu pot merge în viitor; ceea ce pot face în viitor este să mă prăbușesc, să mă dau de-a dura, să mă poticesc și cel mai bine pot să rămân la pământ. Dar planuri și perspective n-am deloc, sincer vorbind; când mi-e bine, sunt complet preocupat de prezent; când îmi merge rău, blestem prezentul, darămite viitorul!

Frank

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 și 2 martie 1913, sâmbătă și duminică

sâmbătă, ora două

Doar câteva cuvinte, iubito. O seară plăcută la Max. Am citit din povestirea mea⁴⁸⁷, ca un turbat. Pe urmă ne-am simțit bine și am râs mult. Dacă închizi ușile și ferestrele către lumea asta, tot mai lași să se producă icipetului aparență și chiar începutul real al unei existențe frumoase. Ieri m-am apucat de o povestioară⁴⁸⁸, este încă prea mică, de-abia-și scoate capul, nu-i nimic de zis; păcatul este cu atât mai mare cu cât astăzi am lăsat-o baltă în pofida oricăror bune intenții și am plecat la Max. Dar, dacă are vreo valoare, ea va putea aștepta totuși până

maine.

2.III.13

Duminică după-masă. Sunt complet zăpăcit. Am fost la Baum⁴⁸⁹, care tocmai s-a întors de la Berlin, unde a stat câteva zile cu probleme legate de editură, și am ascultat de-a valma, nesistematic, o mulțime de noutăți, deși am țipat ca un mare bădăran la doamna Baum⁴⁹⁰ — la care țin foarte mult, dar care, îmbătată rău de succesele berlineze, îl întrerupea întruna pe Oskar —, și am scos-o din cameră. Când am urcat la mine, mă durea deja capul, iar acum zac aici cu dureri de cap. De altfel, Oskar va citi pe 1 aprilie în sala Klindworth. Să vin cu el la Berlin?

Durerile de cap provin din timpul nopții. Ieri-seară n-am putut să-mi stăpânesc agitația, m-am ambalat în continuu, n-am reușit să adorm, doar m-am sucit pe toate părțile. Rațiunea umană comună îmi spunea că ar trebui să mă ridic din pat și să scriu, profitând de liniștea nopții. M-a reținut ceva.

Scrisoarea anunțată n-a sosit, iubito. Nu mă mai anunța, iubito, nu-mi mai da de știre, dacă tot n-are să vină. Mă mulțumesc cu orice, o vorbă care vine din inima ta mi-e de-ajuns, dar iubito, nu anunța ceva ce nu mai sosește.

N-am primit încă adresa surorii tale, deși acum este momentul. Pe urmă pachetul nu mai ajunge la timp, mă vei socoti vinovat, îți vei pierde încrederea în mine, cu toate că eu mă bucur mult să primesc o asemenea însărcinare⁴⁹¹. Sunt mândru de asta. Trimite-mi numaidecât măcar un bilețel, pe care să-l anexezi; altminteri, n-aș ști cum s-o înștiințez pe sora ta că pachetul e de la tine, exceptând cazul în care o anunți chiar tu direct. Scriu așa de grăbit fiindcă mă aflu în odaia mea rece ca gheața. Rămas-bun, iubito, și să rămâi a mea!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2/3 martie 1913, duminică/luni

din 2 spre 3.III.13

Surorile mele au plecat împreună cu bărbaii lor⁴⁹², este deja zece și jumătate, dar tata tot s-a așezat și i-a cerut mamei să joace cărți. Din cauza constituției mele, care mai nou răcește cu ușurință, am fost repartizat în camera de zi, așa că scriu în larma jocului de cărți. În fața mea stă mama, iar în dreapta, la capătul mesei, tata. Când el a dus o sticlă cu apă în dreptul ușii de la balcon, chiar i-am șoptit mamei, fără să mă ntrerup din scris: „Mergi la culcare!” Probabil că i-ar plăcea s-o facă, dar îi este greu.

„Dublăm ultimele două“, tocmai a spus tata, ceea ce înseamnă că mai trebuie făcute cel puțin două jocuri, iar asta poate dura la o adică foarte mult.

Mai devreme m-am plimbat din nou cu sora mea⁴⁹³ și, în timp ce vorbeam despre alte lucruri, am fost cuprins de un sentiment de singurătate, pe care-l am adesea chiar în societate (ceea ce, firește, nici la alții nu-i un lucru rar) și mi-a trecut prin minte întrebarea dacă mă mai poți suporta la fel ca mai-nainte, iubito (de-a pururi „iubito“, căci n-am și nu voi avea pe nimeni altcineva). Din scrisorile tale nu prea descifrez că ți-ai schimbat părerea în legătură cu mine, mai degrabă scrisorile tale nu lasă deloc să se înțeleagă așa ceva.

(Este trecut de ora unu; între timp, iubito, am fost aproape complet respins de povestirea mea⁴⁹⁴ — astăzi s-a luat decizia, și ea a fost împotriva mea —, iar acum mă târăsc pur și simplu înapoi la tine, dacă mă primești.)

Această schimbare a părerii tale o deduc mai ales din comportamentul meu din ultima perioadă și-mi spun că este cu neputință să rezisti pe poziția ta anterioară. Ceea ce m-a cuprins în ultimul timp nu este o stare de excepție, o cunosc de 15 ani, am părăsit-o pentru mai multă vreme cu ajutorul scrisului și fără a ști cât de teribil de provizorie era această „părăsire“, am avut curajul să mă adresez ție și, prevalându-mă de aparența mea de renaștere, am crezut că pot să-mi asum în fața oricui răspunderea de a încerca să te atrag spre mine, socotindu-te cel mai drag lucru din viața mea. Dar cum am apărut în fața ta în ultimele săptămâni? Cum mai poți rezista în preajma mea cu mintea întreagă? Nu mă îndoiesc că în condiții normale ai avea curajul să-ți exprimi adevărata părere, chiar dacă schimbarea ar fi doar aparentă. Dar sinceritatea ta, iubito, nu este mai mare decât bunătatea ta. Și mă tem tocmai de faptul că bunătatea ta n-ar putea să dea greș, chiar dacă ți-aș deveni antipatic — în definitiv, ești o fată și vrei un bărbat, nu un vierme moale care se târăște pe pământ. Tu vezi cât îți aparțin — să

aruncăm însă fără menajamente un lucru care-i al nostru, chiar dacă așa ne poruncește justa considerație pe care o avem față de noi înșine? Tu, în primul rând, ai face asta? Ai putea depăși sentimentul de milă? Tu, care ești atât de zguduită de nefericirea fiecărui apropiat al tău? Dar pe de cealaltă parte sunt totuși eu. Nu neg că aș suporta foarte bine să mă hrănesc din mila altuia, însă precis n-aș suporta să gust roadele unei compasiuni ce are să te distrugă. Gândește-te bine, iubito, reflectează la asta! Dacă fac o comparație, constat că aș suporta orice altceva mai ușor decât această compasiune. Aș suporta mai ușor orice vorbă, indiferent de sentimentul care a trezit-o. Mila aceasta ce ar fi spre binele meu are să se întoarcă până la urmă împotriva mea. Ești departe, și eu nu te văd, dar, dacă ar fi să te macine mila, aș ști totuși. De aceea, pentru siguranța mea, iubito, răspunde-mi fără ocolișuri azi, când precis nu-i încă prea târziu, la următoarea întrebare: Ai înțelege vreodată, cu o claritate capabilă să excludă măcar majoritatea dubiilor, că te poți lipsi de mine, deși cu oarece dificultate, eventual? Ai înțelege că îți încurc planurile de viitor (*de ce nu aud nimic despre acestea?*), ai înțelege că tu, un om bun, activ, plin de viață, sigur de sine, n-ai putea avea nimic în comun cu o ființă zăpăcită sau, mai bine zis, permanent confuză ca mine ori, dacă ai avea ceva, ar fi numai în detrimentul tău? Ai putea atunci, iubito (te rog să nu-mi răspunzi într-o doară și să rămâi conștientă de responsabilitatea răspunsului tău!), ai putea să mi-o spui deschis, să-mi bunițății! Iar un răspuns ce ar nega pur și simplu posibilitatea presupunerilor conținute de întrebarea mea n-ar fi un răspuns satisfăcător, care să-mi domolească teama pentru tine. Mai degrabă m-aș mulțumi cu răspunsul că recunoști că nu poți înfrânge mila. — Dar de ce te mai întreb și te chinuiesc?

Noapte bună, iubito! Mă voi ridica de lângă această scrisoare și voi merge să mă culc, dar nu pentru că sunt obosit, ci mai curând fiindcă sunt împrăștiat și lipsit de orice perspective.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3/4 martie 1913, luni/marti

din 3 spre 4.III.13

Astăzi, iubito, n-am primit nicio scrisoare de la tine. Explicația e ușoară, sora ta⁴⁹⁵ a fost ieri la Berlin, n-ai avut timp, dar adresa de la Budapesta n-o am încă, și, dacă n-o primesc mâine, probabil am scăpat aniversarea.

Am să-ți spun multe, toată existența mea nu înseamnă altceva decât ceea ce ți-aș mărturisii ție dacă ar fi cu putință — și totuși un lung răstimp am stat degeaba, ținând calm condeiul ridicat de pe hârtie; până la urmă, scrisoarea mea de ieri nu-i decât o întrebare la care trebuie să am un răspuns, iar pentru că, în plus, azi n-am avut nimic dinicio veste, mi se pare, oricât de absurdă este această idee, că și scrisoarea mea de ieri, pe care o vei primi abia mâine, a rămas fără răspuns. Am impresia că mă aflu în fața unei uși încuiate, îndărătul căreia stai tu și care nu se va deschide niciodată. Doar bătăile în ușă reprezintă un mod de comunicare, iar acum s-a făcut liniște și dincolo de ușă. Ceva pot face, totuși. (Dar ce nervos sunt! Am puțină cerneală în călimară și de aceea am sprijinit călimara pe o cutie de chibrituri, iar acum, când am înmuiat repede condeiul, a alunecat de pe cutie, însă pe mine m-a trecut un fior din cap până-n picioare și mi-am înălțat amândouă mâinile de parcă i-aș fi cerut cuiva îndurare.) Ce pot face este să aștept, oricât pare să contrazică asta tocmai nervozitatea despre care a fost vorba în paranteză. Nerăbdarea reprezintă pentru mine doar modul în care-mi pierd timpul când aștept; astfel nu este atacată puterea de a aștepta, deși, firește, aceasta nici nu e putere, ci slăbiciune, precum și o relaxare a firavelor forțe ce au fost în acțiune, o relaxare care survine la cel mai neînsemnat ordin. Această calitate a mea, iubito, te expune celui mai mare pericol, așa cum spuneam și-n adaosurile la scrisoarea de ieri. Căci în ce mă privește, iubito, eu nu te-aș părăsi niciodată și, chiar dacă soarta ar decide să am cu tine o relație lăuntrică pe măsura evoluției exterioare, de pildă — ceea ce pentru mine n-ar fi deloc rău —, n-aș avea de făcut altceva decât să te aștept veșnic în fața unei intrări secundare a casei tale, în timp ce tu ai intra și ai ieși pe ușa principală. Când mă judeci, nu te lăsa indusă în eroare de acest lucru, iar dacă mai sunt prea aplecat spre mâna ta, exprimă-ți adevărata părere, dincolo de mine! Socoteala e foarte simplă, nu-mi vei spune nimic surprinzător. Sunt un alt om decât am fost în primele două luni ale corespondenței noastre, dar nu m-am transformat în ceva nou, ci este o retransformare și, probabil, una de durată. Dacă te-ai simțit atrasă de celălalt om, trebuie neapărat să-l detești pe cel de-acum. Dacă treci sub tăcere acest lucru înseamnă că o faci din milă și că te iei după o amintire

derutată. Cel actual, atât de schimbat în toate privințele și care, bineînțeles, ține la tine mai mult decât înainte devine negreșit și mai dezgustător din punctul tău de vedere, dacă-ți limpezești gândurile.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4/5 martie 1913, marți/miercuri

din 4 spre 5.III.13

Trebuie să suporti multe în ultimul timp, iubito, și suporti într-un mod pe care pe de o parte nu-l pot pricepe, dar, pe de alta, îl presupun orbește în cazul tău. Indiferent dacă te vaiți în scrisorile tale, ești oboseală sau chiar plângi, eu te văd îndărătul lor atât de pregnant și de viu, încât m-aș piti de rușine în fața mea și de tristețe în fața acestei confruntări — eu aici și tu acolo. Nu-mi găsesc liniștea, nu însemn întotdeauna „ceva“, iar dacă am însemnat vreodată, am plătit asta cu faptul că „n-am existat“ luni de zile. Firește, dacă nu mă adun la timp, din această cauză are de suferit și judecata mea despre oameni și despre lume în genere; o mare parte a aspectului dezolant pe care lumea îl are pentru mine este determinată de această judecată strâmbă, ce poate fi îndreptată, e-adevărat, în mod mecanic, prin chibzuință, dar numai preț de-o clipă zadarnică. Spre a-ți da un exemplu oarecare: în holul cinematografului unde am fost aseară cu Max, cu soția lui și cu Weltsch (asta-mi aduce aminte că în curând se face deja ora două), sunt atârinate multe fotografii din filmul *Celălalt*. Ai citit precis despre el, joacă și Bassermann⁴⁹⁶; săptămâna viitoare, filmul va rula și aici. Pe un afiș unde e-nfățișat singur, într-un fotoliu, B.⁴⁹⁷ m-a impresionat din nou ca atunci la Berlin și, indiferent pe cine-am prins, pe Max, ori pe nevastă-sa, ori pe Weltsch, i-am tras întruna în fața acestui afiș, spre lehamitea tuturor. În fața fotografiilor bucuria mea s-a diminuat deja, se vedea totuși că el juca într-un film jalnic, situațiile filmate nu erau decât niște vechi născociri; până la urmă instantaneele cu un cal care sare sunt aproape întotdeauna frumoase, pe când cele cu grimasa unui infractor, chiar dacă este vorba despre grimasa lui Bassermann, pot fi destul de ne semnificative. Așadar, mi-am spus, cel puțin în acest film, B. s-a pretat la ceva sub demnitatea lui. Dar a trecut prin acest film, a purtat în suflet emoția acțiunii de la început până la sfârșit și ce a trăit un asemenea om merită iubirea noastră necondiționată. Deci, în privința asta, încă judec corect, deși e un film care chiar mă depășește. Dar când așteptam jos, cu puțin timp înainte să mi se deschidă poarta casei, și mă uitam în întunericul din jur, mi-am amintit de fotografiile acelea și l-am compătimit pe B., de parcă ar fi cel mai nefericit om. Mi-am închipuit că autosatisfacția jocului a trecut, *filmul e gata, B. însuși nu mai are nicio influență asupra lui*, el n-are nici măcar să-nțeleagă că s-a lăsat exploatat, și totuși, poate că, privind filmul, își va fi dat seama de extrema inutilitate a irosirii tuturor energiilor lui uriașe — nu exagerez cu sentimentul meu de milă —, apoi el îmbătrânește, îi slăbesc forțele, este dat la o parte cu fotoliul lui cu tot și se pierde undeva în negura timpului. Ce falsă reprezentare! Tocmai aici greșesc în judecata mea. Chiar după turnarea filmului, nimeni altul decât Bassermann se întoarce acasă, rămânând Bassermann. Dacă el are să dispară vreodată, va dispărea cu totul și nu va mai exista, dar nu așa cum fac eu și cum aș scorni despre oricine, când mă rotesc neconținut în juru-mi, ca o pasăre care, ținută la distanță de cuibul ei printr-un blestem oarecare, înconjură-n zbor mereu cuibul complet gol și nu-l slăbește niciodată din ochi.

Noapte bună, iubito! Îmi dai voie să te sărut, să-mbrățișez trupul tău real?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 martie 1913, miercuri/joi

din 5 spre 6.III.13

E trecut de zece, iubito, și sunt la fel de oboseat ca tine alaltăieri. Am trecut în odaia mea rece; în cea caldă de alături (unde-l aud acum, ptui, pe tata vorbind despre fabrică⁴⁹⁸) eram deja total istovit. Trebuie să știi că, începând de azi, îmi voi schimba pentru un timp modul de viață; dacă până acum a fost insuportabil, poate merge altfel; dacă nu poți să dormi pe partea stângă, te întorci pe dreapta (desigur, pe urmă regreți adesea și te

răsuferă la nesfârșit), iar eu trăiesc într-adevăr ca într-un pat. (Alături se vorbește în continuare despre fabrică, mă ia cu frig, realmente se pare că am pândit momentul oportun ca să plec.) Schimbarea modului de viață constă în faptul că eu...

În acest loc m-am întrerupt din scris, camera alăturată s-a eliberat, le-am mai spus părinților „noapte bună”, tata stătea în picioare pe canapea și întorcea pendula; după aceea m-am dus deci în camera de zi, dar nu m-am putut hotărî să scriu mai departe, am luat cartea lui Max și Felix⁴⁹⁹ și am mai citit o dată capitoul introductiv, care pe alocuri este scris magistral, ca de o a treia persoană, străină și foarte importantă. Am lăsat baltă scrisoarea pentru că mi s-a impus așa, brusc, ideea că scriu întotdeauna numai despre mine, până la urmă mereu despre aceleași lucruri, și nu mă mai opresc, și că este oribil cum mă lăbărțez neconținut aici, în fața ta, fără să știu dacă nu cumva înlăuntrul tău tremuri de scârbă, de nerăbdare sau de plictiseală. Când spun asta, iubito, nu mă îndoiesc câtuși de puțin de tine, îndrăgostiților li se mai permite să vorbească astfel între ei, așa scrie și-n prologul pe care mi l-ai dăruit azi și care mi-a făcut mare plăcere, în ciuda faptului că e incomplet, iar pe alocuri, peste măsură de pripit. În plus, iubito, înțelege-mă și nu fi supărată, îmi fac asemenea reproșuri numai din pricina scrisorilor! De-am fi împreună și ai sta pe scaunul de lângă mine (acum îl trag puțin mai aproape cu mâna stângă), nici nu m-aș gândi la eventualitățile astea, chiar dacă aș avea de spus despre mine, ceea ce ar fi foarte probabil, lucruri mult mai grave decât cele pe care le scriu. (O înfimă ademenire pentru viitoare întâlniri, nu-i așa, Felice?) Da, pe scaunul acesta ar trebui să stai tu, care poate că m-ameninți mâine cu o scrisoare rea; masa ar trebui împinsă deoparte, iar noi să ne dăm mâna. Vorbind despre această viziune, am uitat complet să-ți spun de misiunea mea pentru Budapesta. Desigur, a fost îndeplinită.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 martie 1913, joi/vineri

din 6 spre 7.III.13

Nu, nu mi-e de-ajuns. Am întrebat dacă nu este milă ceea ce simți pentru mine, înainte de toate. Și am argumentat întrebarea. Tu zici doar nu. Însă eram altul atunci când ți-am scris prima epistolă, pe care acum câteva zile, când am făcut un pic de ordine pe birou (întotdeauna acesta-i aranjat superficial), am găsit-o într-o copie dactilografiată (e singura copie pe care o am după o scrisoare). Eram altfel, n-ai cum să negi asta, și, chiar dacă am mai decăzut din când în când, m-am regăsit totuși cu ușurință. Așadar, te-am indus în eroare până-n vremurile astea triste? Există numai două variante: sau doar ți-e milă de mine, și atunci de ce mă înghesui spre dragostea ta, îți barez toate drumurile, te constrâng să-mi scrii în fiecare zi, să te gândești la mine, te tiranizez cu iubirea neputincioasă a unui neputincios și nu caut mai curând o posibilitate de a te elibera de mine protejându-te, de a savura singur, în tihnă, conștiința faptului că sunt compătimit de tine și de a fi demn de mila ta măcar în acest mod; sau nu mă compătimești pur și simplu, ci ai fost indusă-n eroare în decursul acestor jumătăți de an, nu ți-ai făcut o idee corectă despre jalnicul meu mod de a fi, citești dincolo de mărturisirile mele și ceva te împiedică inconștient să crezi în ele, oricât de mult ești presată, pe de altă parte, să faci asta, grație frii tale. Dar de ce nu adun atunci la un loc tot ce mai am, spre a-ți clarifica pe de-a-ntregul situația, de ce nu aleg cuvintele cele mai lipsite de echivoc și mai scurte, care nu pot fi trecute cu vederea, înțelese greșit sau uitate? Mai am poate vreo speranță sau mă joc cu speranța că te-aș putea păstra? Dacă este așa, iar uneori așa pare să fie, ar fi datoria mea să ies din mine însumi și să te apăr de mine, fără menajamente.

Mai există însă o a treia variantă: poate nu mă compătimești pur și simplu și înțelegi corect și starea mea actuală, dar crezi că mai pot deveni cândva un om folositor, cu care e posibilă o relație normală, calmă, însuflețită. Dacă tu crezi asta, te-nșeli îngrozitor, ți-am mai spus că starea mea actuală (iar dacă o compar cu alte momente, ea este astăzi chiar paradizică) nu este una de excepție. Felice, nu capitula în fața unor asemenea iluzii! N-ai putea trăi lângă mine nici două zile. Azi am primit o scrisoare de la un gimnazist⁵⁰⁰ care are optsprezece ani și pe care l-am văzut de două-trei ori la Baum. El își spune la sfârșitul scrisorii „susținătorul foarte devotat” al meu. Mi se face rău de câte ori mă gândesc la asta. Ce opinii greșite! Iar eu n-am puterea să-mi deschid suficient de larg pieptul, ca să arăt totul și să bag lumea-n sperieți. Desigur, aici trebuie spus că l-aș speria pe gimnazist, chiar dacă aș fi un erou, fiindcă nu-mi place de el (probabil din cauza tinereții lui), în timp ce pe tine, iubito, mereu iubito, te-aș trage-n jos către uriașa infirmitate pe care o reprezintă.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7/8 martie 1913, vineri/sâmbătă

din 7 spre 8.III.13

Iubito, mi-am adus oboseala la cabaret⁵⁰¹, unde stau acum și-ți scriu într-o pauză. Muzica mă deranjează, fumul îmi năvălește în față, o fată ce a dansat în rol de marină (Doamne Dumnezeule, cât mă pricep la dans, elanul și tropăitul, și corpul întins, și capul ușor aplecat când ea a reînceput să dea ocol scenei!) stă gură-cască pe culoar și mai vrea să fie văzută... Totuși, eu sunt bucuros să rămân lângă această bucată de hârtie care-ți aparține și să mă pierd printre oameni, oricât de ciudat pare să scriu aici scrisori, *tocmai fiindcă* nimeni nu știe asta.

Dacă am să vin pe 1 la Berlin a fost o întrebare pusă totuși în glumă, deși nu foarte amuzantă. Însă în legătură cu mărcile pentru expoziția de reclame⁵⁰² chiar a fost o întrebare?

Astfel de scrisori, precum cea pe care-am primit-o azi de la tine, iubito, sunt cât se poate de nimerite să mă facă nepăsător în eforturile de a mă clarifica față de tine și de a te convinge de imposibilitatea unei relații umane cu mine. Și chiar dacă azi — fiecare zi pierdută în acest sens mi se pare un reproș — sub influența scrisorii tale, pe care am citit-o la repezeală chiar înainte să plec de-acasă și pe care-o port în buzunarul de la piept... A bățuit gongul! În sală se face-ntuner.

E-atât de târziu. Și am plecat totuși cu mult înainte de final nu numai din cauza veșnicei mele oboseli — azi, toată ziua, capul meu a așteptat încordat să-nchid ochii —, ci și pentru că mereu m-am simțit bine când am scăpat dintr-o societate statornică, înainte de dizolvarea acesteia. Înțelegi una ca asta?

Iar acum, iubito, primește-mă, dar nu uita, nu uita să mă îndepărtezi la timpul potrivit!

Franz

Praga, 9 martie 1913, duminică

Duminică, înainte de masă 9.III.13

Dragă Felice, de ce mă vlăguiesc scrisorile tale și-mi opresc condeiul care vrea să scrie fără întrerupere adevărul despre mine și să facă triste dezvăluiri?

Recunoști și tu că la început eram altfel, asta nici n-ar fi ceva grav, numai că de-atunci încoace evoluția mea ca om n-a fost lineară, ci am fost readus complet pe vechiul meu făgaș; or, între cele două drumuri nu există legături, nici în linie dreaptă, nici în zigzag, ci doar o fantomatică și tristă cale aeriană. (Acum, după ce am mâncat, domnișoara⁵⁰³ tocmai îl duce-n brațe pe micuțul Felix⁵⁰⁴ în dormitor și trece prin odaia mea, urmată de tata, de cumnatul meu și de soră-meas⁵⁰⁵. Acum Felix a fost culcat în patul mamei, iar tata stă în camera mea și ascultă la ușa dormitorului să vadă dacă Felix n-are să-l strige totuși, căci pe el îl iubește cel mai mult dintre toți. Într-adevăr, el strigă încă „die-die“, ceea ce înseamnă „bunicule“, și atunci tata, tremurând de bucurie, mai deschide ușa de câteva ori și-și vâra iute capul în dormitor, smulgându-i altfel copilului alte țipete de același fel.)

Ce s-a schimbat la tine, Felice, au fost doar amănunte marginale ale existenței tale, care s-a desfășurat luni de zile în fața mea și s-a tot extins dintr-un imuabil germen divin.

Îmi scrii despre tânguilele mele: „Nu cred în ele și nici tu nu crezi“. Această opinie e-ntr-adevăr o nenorocire și nu sunt lipsit de vină din punctul ăsta de vedere. Nu neg, la mine s-a dezvoltat o practică a văicăreliei (având, din păcate, cea mai grozavă justificare), astfel încât am mereu la dispoziție un ton plângăreț, aidoma cerșetorilor de pe stradă, chiar dacă inima nu-mi dictează exact așa. Dar îmi cunosc datoria de a te convinge clipă de clipă; de aceea mă și plâng mecanic, fără să mă gândesc la nimic, și astfel obțin, firește, contrariul: „Nici tu nu crezi în ele“, și-atunci transpui neîncrederea și asupra tânguilelor autentice.

Dar gata cu asta! Măcar la sfârșitul scrisorii, gata cu asta! Din diverse motive, aseară m-am simțit foarte singur, de fapt asta-i partea cea mai frumoasă, nimeni nu te mai deranjează atunci (chiar dacă ai în preajmă o mulțime de rude), în jurul tău e pustiu, totu-i pregătit de-a dreptul minuțios pentru venirea ta. Iar pe urmă ai și venit, ai stat chiar lângă mine, oricât de singur, aproape ciudat de singur voi fi părut.

Franz

Praga, 9/10 martie 1913, duminică/luni

din 9 spre 10.III.13

Nu, ce viață lipsită de vlagă și nechibzuită duc și eu! Nici nu vreau să vorbesc despre asta. Cum am petrecut această duminică, cuprins de moleșală, fără să fiu nefericit, stând degeaba, fără să mă plictisesc peste măsură, sau plimbându-mă cu Felix⁵⁰⁶ și pe urmă singur (răsufând aproape ușurat), și cum am simțit totuși un pumn în ceafă!

„Sentimentul că aș putea rămâne fără tine“ — cum să nu-l am, iubito, când îmi refuz dreptul să te rețin. (Dar cuvinte ca „drept“ și „refuz“ sunt prea slabe!) Nu te-amăgi, iubito, nu depărtarea este cauza răului; dimpotrivă, tocmai distanța îmi dă asupra ta un drept măcar aparent, pe care-l țin bine, în măsura în care niște mâini nesigure pot ține ceva nesigur.

De altfel, aseară am făcut o descoperire, groaznică pesemne, dar care pentru mine a constituit aproape o ușurare. Am întors târziu de la familia Baum⁵⁰⁷, nu mai voiam să-ți scriu, deși mi-am păstrat cheful de a-ți scrie, care-i o alternativă prea neînsemnată ca să aibă sens printre toanele mele, și aș fi putut deci să-ți scriu fără probleme și să savurez această binefacere, însă n-am scris și nici n-am vrut să mă duc la culcare; în plus, eram încă prea indispus în urma unei plimbări foarte scurte, ce-i drept, pe care tocmai o făcusem cu rudele mele, pe care le luasem de la cafenea după o prea grabnică despărțire de Max, de nevastă-sa și de Felix — așa că am luat caietele cu romanul meu⁵⁰⁸, fiindcă tot le aveam în față (printr-o întâmplare oarecare, caietele respective, nefolosite atâta timp⁵⁰⁹, ajunseseră deasupra), și le-am citit la început cu o încredere indiferentă, de parcă aș fi știut din amintiri succesiunea exactă a părților bune, pe jumătate bune și a celor proaste, dar am fost tot mai mirat și, în final, am ajuns la convingerea incontestabilă că, luat în ansamblu, numai primul capitol⁵¹⁰ provine dintr-un adevăr lăuntric, în vreme ce toate celelalte, firește, cu excepția unor pasaje izolate, mai mici sau mai mari, au fost așternute pe hârtie cumva în amintirea unui sentiment important, dar complet absent, și de aceea restul trebuie aruncat, adică mai rămân (cred) doar 56 din vreo 400 de pagini mari de caiet. Dacă adaug la cele 350 de pagini și pe cele aproximativ 200 ale unei versiuni total inutilizabile⁵¹¹ pe care am scris-o în iarna și primăvara trecută, atunci pentru această povestire am scris zadarnic 550 de pagini. Însă acum, noapte bună, sârmăna mea iubită, să visezi lucruri mai frumoase decât al tău,

Franz

Praga, 10/11 martie 1913, luni/marti

din 10 spre 11.III.12512

Oare ce merit am ca să primesc o cutie cu flori dragi? (Răspuns în paranteză: fiindcă azi n-a sosit nicio veste.) Nu-mi dau seama să am vreun merit, și pentru mine ar fi fost mult mai nimerit dacă-n cutie ar fi fost ascuns un drac care să mă ciupească de nas și să nu-mi mai dea drumul, astfel încât să trebuiască să-l port cu mine peste tot. Știi că, de fapt, n-aveam gustul florilor și că-n definitiv, nici acum nu le pot prețui decât dacă ele vin din partea ta, și chiar și-atunci le prețuiesc numai pentru că ție ți-s dragi. Încă din copilărie am avut mereu perioade când am fost aproape nefericit din cauza lipsei mele de înțelegere față de flori. Această nepricepere coincide parțial cu lipsa mea de înțelegere pentru muzică; cel puțin așa am simțit adesea această relație. Cu greu văd frumusețea florilor, un trandafir mi se pare ceva rece, doi sunt deja prea monotoni pentru mine, combinațiile florale mi se par mereu arbitrar și fără efect. Indiferent cum se manifestă de obicei această incapacitate, am încercat deseori să mimez în fața altora o înclinație deosebită pentru flori. Ca de fiecare dată când e vorba despre o neputință de care sunt conștient, am reușit și-acum să-i păcălesc pe cei care-și înăbușă pentru flori o aplecare pe care altminteri ei înșiși n-ar scoate-o niciodată la iveală. Maică-mea, de exemplu, mă consideră cu siguranță un prieten al florilor deoarece îmi place să dăruiesc flori și sunt aproape oripilat în fața florilor legate cu sârmă. Dar sârma nu mă deranjează în fapt din pricina florilor. Eu mă gândesc doar la mine, iar bucățica aceea de fier mi se pare oribilă pentru că sugrumă un lucru atât de frumos. Poate nici n-aș fi devenit atât de atent la faptul că mă simt un străin printre flori dacă n-aș fi avut spre sfârșitul anilor de gimnaziu și în timpul studiilor universitare un bun prieten (prenumele lui era Ewald⁵¹³, aproape un nume de floare, nu-i așa?), care, fără a fi foarte sensibil la impresiile mai delicate, ba chiar lipsit de simț muzical, nutrea o asemenea dragoste pentru flori, încât ea-l transforma de-a dreptul; de pildă, când se uita la flori sau le tăia (avea o grădină

frumoasă), când le uda, le puneă într-o vază, le ducea în mână sau mi le dăruia (Ce să fac eu cu ele? mă întrebam adesea și totuși nu voiam s-o afirm cu maximă claritate; firește, în general, îi spuneam, în privința asta nici n-aveam cum să-l amănesc), atunci când vedea florile, vorbea altfel, avea o voce mai răsunătoare, așa spune, în ciuda unui mic defect de vorbire. Deseori stăteam în fața straturilor cu flori, el le privea, iar eu mă uitam plictisit dincolo de ele. Ce ar zice acum dacă m-ar vedea cu câtă grijă scot florile din cutie, cum îmi lipesc obrazul de ele și sunt în stare să le privesc îndelung. Cum să-ți mulțumesc oare pentru toată iubirea și bunătatea ta, Felice?

Franz, semnat chiar dedesubt

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 martie 1913, marți/miercuri

din 11 spre 12.III.12514

Este trist, Felice, te plângi, iar eu trebuie să te ascult ca unul care-i orb și mut și-n plus nu-și poate mișca membrele și nu mai are decât auz. Cel mai grav pentru mine este că îți fac o nedreptate sau cel puțin ți-am făcut: de vreme ce nu mi-ai mai scris despre lucrul ăsta, ba chiar te-ai ferit să-l amintești, m-am gândit că prin călătoria ta și prin cea a surorii tale totul va fi fost pus la punct sau măcar dus până acolo încât n-ar mai putea surveni o înrăutățire sau o nouă tulburare. Din această perspectivă ți-am scris ultimele epistole, cerându-ți, fără intenții rele, să te interesezi de problemele mele, în timp ce ție-ți rămăsese în gât vechiul necaz — firește, nu m-ai lăsat să bănuiesc asta, măcar printr-o vorbă sinceră. Nu vreau să aflu despre ce-i vorba, iubito, căci nici nu e secretul tău, ci al surorii tale, însă vreau să știu când ești „la capătul puterilor“, ca să nu mai adaug, din necunoașterea situației tale, la brutalitatea mea innăscută un pic de brutalitate în modul de a trata o ființă care tine. Ai putea să-mi împrumuți pentru două zile o poză a surorii tale, ca să știu pentru cine-ți faci griji? Ești singura care cunoaște această nenorocire? Tonis¹⁵, de pildă, nu știe absolut nimic?

Ce tristă situație! Și cât de neajutorat sunt! Cel mai bine ar fi totuși să vin la Berlin, să te iau în brațe și să te-aduc încoace. Dar dacă așa putea, așa fi făcut-o de mult. De ceva vreme mă tot gândesc: îmi dai voie să-ți spun „Fe“? Odinioară semnai uneori așa; apoi asta-mi amintește de „Fee“⁵¹⁶ și de frumoasa Chină; în fine, este și un cuvânt potrivit pentru a fi spus la ureche. Fe, deci? Fii de acord numai dacă-ți place, tu mi-ești dragă sub orice nume.

Ce mărturisire ciudată apare în scrisoarea ta de azi! Cică ai fi un om slab, care nu știe cum să procedeze cu el însuși nici în momentele de liniște. Ascultă, oare nu vrei cumva să te deghizezi și să mă faci să mă sperii de mine însumi? Mi-ar plăcea să știu cum se explică remarca respectivă și cum a evoluat ea, pierzându-se-n tine, dincolo de noaptea de sâmbătă. Trebuie să rămâi scutită de „a nu ști cum să procedezi cu tine“, cel puțin pe termen lung; ai încredere-n mine, care am experiență în această privință; oamenii de felul ăsta arată altfel decât tine și au o altă privire. Cauza stării tale actuale poate fi numai aceea că suporti mai greu durerea altuia decât propria suferință și astfel ești pusă din exterior într-o încurcătură în care n-ai avea cum să ajungi niciodată din interior.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 martie 1913, miercuri/ Joi

din 12 spre 13.III.13

Doar câteva cuvinte, iubita mea, e mai bine așa. Este deja atât de târziu. Am fost la Max și pe urmă la cafenea. M-am familiarizat cu mine în toate privințele posibile, am fost singur. Poate-ar fi trebuit să plec acasă mai devreme, în ușa cafenelei m-am dat înapoi tresărind, dar după aceea am intrat, era prea târziu să mă mai duc acasă la cină, iar pofta de reviste⁵¹⁷ se acumulase prea multă în mine. Când am pus mâna pe scaun să mă așez, mai reflectam dacă ar trebui să rămân. Acum e-așa de târziu și te ating doar cu vârful degetelor. O noapte foarte bună!

Franz

Praga, 13/14 martie 1913, joi/vineri

din 13 spre 14.III.13

Lucrurile s-a mai liniștit? Necazul o ia din loc? După scrisoarea de azi așa s-ar crede, și eu, unul, n-aș avea nimic împotriva, dar sunt neîncercător. Nu poți să citești? Nu-i de mirare. Când să fi avut timp pentru asta? Dar cum ajungi, Felice, iubito, cum ajungi la *Uriel Acosta*?⁵¹⁸ Nici eu nu cunosc piesa și m-aș gândi că nici n-aș putea s-o citesc, deși în cazul meu e-adevărat ce spui în glumă despre creierul tău. Dar poate că un astfel de creier trebuie să se usuce și să se întărească, spre a putea scoate din el o scânteie, la momentul potrivit. Asta voiam să scriu când a sunat la ușa soră-mea, care se întorsese acasă de la cinematograful; eu ședeam singur în camera de zi și a trebuit să merg să-i deschid. Atunci am fost deranjat și am abandonat scrisoarea. Soră-mea mi-a povestit despre spectacol sau, mai degrabă, am luat-o eu la întrebări, fiindcă, în ciuda faptului că merg foarte rar la cinema, cunosc de obicei pe dinafară, aproape-n întregime, programele săptămânale ale tuturor cinematografelelor. Zăpăceala și nevoia mea de amuzament se satură când citesc afișe; după profunda mea indispoziție obișnuită și după acest sentiment de continuu provizorat mă refac în fața afișelor; de fiecare dată când m-am întors în oraș din vilegiatură ce până la urmă s-a încheiat nesatisfăcător, am avut poftă de afișe, iar din tramvaiul cu care mergeam spre casă, citeam grăbit și încordat fragmente din afișele pe lângă care treceam. Uneori, nu știu din ce cauză, mă presează foarte puternic tot ce am să-ți spun, ca o mulțime care vrea să intre simultan pe o ușă îngustă. Și nu ți-am spus absolut nimic întrucât ce ți-am scris în ultimul timp a fost fals, nu fundamental, firește, căci în fond, totu-i corect — dar privirea cui poate răzbate la suprafață prin această harababură și falsitate? Poți să faci așa ceva, iubito? Nu, cu siguranță, nu. Să lăsăm însă asta acum, este deja târziu. M-a reținut soră-mea. A rulat *La broueuse des coeurs*, adică *Femeia care frânge inimă*. Și-apoi am citit prea mult timp o carte științifică⁵¹⁹. Iubito, cum ar fi dacă, în loc de scrisori, ți-aș trimite niște pagini de jurnal? Îmi lipsește faptul că nu țin un jurnal⁵²⁰, oricât de mic și de neînsemnat ar fi și oricât de neimportant mi s-ar părea totul. Însă un jurnal pe care nu l-ai cunoaște ar fi inexistent în ochii mei. Iar modificările și omisiunile pe care ar trebui să le aibă un jurnal destinat ție cu siguranță n-ar fi pentru mine decât salutare și educative. Ești de acord? Deosebirea față de scrisori va fi aceea că paginile de jurnal pot fi uneori mai substanțiale, dar, cu siguranță, din ce în ce mai plictisitoare și mai brutale decât sunt scrisorile. Însă nu te teme prea mult, n-are să le lipsească dragostea pentru tine.

Ce să citești? Nici nu știu ce-ai citit. Des ceruta listă cu cărți n-am primit-o încă. Zic orbește: citește *Suferințele lui Werther*!⁵²¹ În mod ciudat, m-am gândit realmente adesea la tatăl tău în ultimul timp și de multe ori am vrut să te întreb dacă a terminat de citit *Aurora*?⁵²² Vezi, Felice, că nu te gândești destul la mine, ieri am aflat că recent a apărut în *Berliner Tageblatt* o recenzie a lui Stoessl la *Culmea sentimentului*!⁵²³ Și nu mi-ai trimis-o. Anexez două tăieturi din ziar, apărute chiar azi și pe care le am întâmplător la îndemână. Ce-i drept, nuvela este la fel de puțin caracteristică pentru Oskar ca articolul pentru Felix⁵²⁴; amândoi sunt capabili de lucruri mult mai bune; sigur te vei mira de ce este în stare Oskar, în vreme ce performanțele lui Felix îți rămân inaccesibile. (Mie nu mai puțin.)

Duminică, necăjită cum erai, ai mai făcut și mâncare, și încă atât de apetisantă. Astăzi de dimineață am regretat că n-am voie să mănânc nimic, conform principiilor mele, așa poftă mi-a făcut enumerarea ta. Desigur, este doar o poftă teoretică, la fel cum îmi place să văd oameni mâncând în general.

Adio, Felice, și mulțumiri speciale pentru lunga ta scrisoare de azi.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 martie 1913, vineri/sâmbătă

din 14 spre 15.III.12525

Am început cu o pată de cerneală, n-am mai schimbat hârtia, poate că tocmai în felul acesta apare un pic de realitate în scrisoarea mea, care devine tot mai ireală și pare născocită. (Oare nu bagi de seamă, iubito?) — Altminteri, doar câteva cuvinte, este din nou târziu, am fost cu Felix la cinematograful, am văzut *Celălalt*, și pe

m-am plimbat. De aceea nu vreau să-ți scriu mult, ca să nu se repete și mâine dimineața de azi. Știi, iubito, prin fermitatea lui necondiționată, șeful meu de la serviciu²⁶ îmi dă forță, nu pot să țin pasul cu el, dar îl imit conștient până la un punct și inconștient după aceea; apoi îl urmăresc cel puțin cu privirea și apelez la el; astăzi a fost bolnav. Când nu este la serviciu, stau la biroul lui și am de distribuit tuturor corespondența de dimineață până la prânz. Or, eu am zăcut ca descompus în fotoliul acela, nu-i vedeam și nu-i auzeam pe oamenii care veneau, mă uitam fix la niște scrisori ce-mi erau indiferente și mă gândeam că ar trebui să fiu acasă, în pat, dar — ia seama! — nu mă așteptam la vreo ameliorare nici măcar în urma faptului că aș fi stat tihnit în pat. Parțial asta-i însă ușor de explicat: dorm puțin, dezordonat și prost, mă plimb puțin, sunt de la bun început complet nemulțumit de mine și atunci mă-ntind așa, neajutorat, în fotoliu. Cu greu am putut înțelege faptul că scrisoarea ta n-a sosit azi, eram prea slăbit ca să fiu nefericit sau neliniștit din această cauză (și o repet, n-are nici cea mai mică importanță dacă vreodată, iubito, n-ai timp să-mi scrii); înțelegeam situația, deși nu prea bine; chiar fără a mă gândi în mod special la asta, va fi fost totuși un motiv pentru care am stat atâta timp degeaba. Iar toată dimineața, lucrurile nu prea s-au îndreptat. M-am întors acasă precum un om bolnav, aveam mereu în fața ochilor imaginea drumului lung pe care trebuia să-l străbat. Dar nu sunt bolnav, de fapt, nu se observă nimic la mine, am doar un rid deasupra nasului și o groază de păr alb, din ce în ce mai mult și deja foarte evident.

Astă-seară, după ce am dormit o vreme și Bassermann m-a metamorfozat puțin, m-am simțit chiar foarte bine în câteva rânduri, iar azi m-am înțeles de minune cu Felix. Despre Bassermann aș putea să-ți povestesc atâtea, oricât de jalnic este filmul și oricât e de exploatat în el Bassermann, care mai abuzează și de sine. Noaptea bună, iubito, și o duminică plăcută! Salută-l din priviri pe tatăl tău din parte-mi!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 martie 1913, duminică

16.III.13

Duminică, și nicio veste. Este totuși foarte trist. Iubita mea, poate că vrei sau poți să-mi scrii numai din două-n două zile; desigur, ar fi chiar mai bine — mereu sunt de părere că orice e mai bine decât ce se-ntâmplă acum —, dar atunci stabilem așa. Eu voi scrie în fiecare zi, ca și până acum.

Iubită, iubită Felice, aseară te-am implorat pur și simplu! Dacă te-aș merita totuși (în privința asta n-ai cum să mă judeci) atât cât am nevoie de tine (uneori bănuiești, cu siguranță, acest lucru)! Însă meritul și nevoia sunt ca visul și veghea, legătura dintre ele este deformată.

Din nou Fe îmi place mai puțin decât Felice, este prea scurt, se rostește pe nerăsuflăte. Felice, de-aș putea fi cândva — „cândva” ar însemna „mereu” — atât de aproape de tine încât vorbele și auzul să se contopească-n tăcere... Din bucătărie se aude o ceartă în legătură cu un cârnat furat și mă deranjează. Nu numai asta mă deranjează; în mine jubilează forțe care mă deranjează.

Dar iubito, de ce oare te lași influențată de mine într-atât încât un accident de automobil ți se pare cea mai bună soluție ca să scapi de griji? Totuși, tu nu ești așa, iubito! În automobilul respectiv, eu am stat realmente lângă tine. Tu trăiești sub amenințarea unor asemenea primejdii, iar eu mă încaier cu umbrele; dacă n-aș fi eu însumi o umbră, ar fi de neînțeles. În ce mă privește însă, nu m-aș pricepe la altceva decât să țin în loc, cu trupul meu, automobilele în care ești în pericol — iar când citesc asemenea vești, pofta de a proceda astfel devine uriașă. Ar fi extrema legătură pe care o merit și de care, sper, sunt capabil.

Între tine și sora ta²⁷ există doar o vagă asemănare, însă, chiar dacă n-ar exista niciuna, dar aș ști că-i sora ta, tot ar trebui s-o iubesc. Expresia ochilor ei și raportul acestora cu nasul aparțin unui tip de evreică față de care n-am rămas niciodată indiferent. Apoi, delicatețea din jurul gurii este deosebită. În ansamblu, pare totuși foarte puternică și greu de doborât de vreo nenorocire. Mai are o prietenă care-și face griji pentru ea și vine la Berlin de dragul ei? Coafura e cam umflată, dar poza datează probabil din perioada în care n-o puteai scoate la capăt fără bucle.

Ce vei face de Paște, iubito? Rămâi la Berlin? Și dacă rămâi acolo, vei fi foarte solicitată? Cum se face că tatăl tău rămâne acum atâta timp la Berlin? Pesemne că de Paște vine acasă și sora ta²⁸. De la Budapesta n-a sosit încă nicio veste? Să fi deteriorat pachetul negustorului meu de delicatese? Baum citește precis pe 14

aprilie529. Probabil atunci nu vei mai fi la Berlin530. Păcat, mare păcat!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16/17 martie 1913, duminică/luni

din 16 spre 17.III.13

Felice, întreb fără ocolișuri: ai avea de Paște⁵³¹, așadar, duminică sau luni, vreo oră liberă pentru mine și, dacă da, ai considera că este bine să vin? Repet, ar putea fi o oră oarecare, n-aș face nimic la Berlin decât să aștept momentul (am acolo puțini cunoscuți și nici nu vreau să-i văd, mai ales pentru că mi-ar mijloci întâlnirea cu o mulțime de literați, iar grijile mele sunt prea încurcate ca să mai pot suporta și asta); și dacă n-ar fi o oră întreagă, ci trei sferturi de ceas, tot ar fi bine, n-aș rata niciunul, nu m-aș clinti de lângă telefon. Deci problema esențială rămâne dacă socotești că asta-i bine; să fii conștientă ce fel de om vine în vizită în persoana mea. Dar nu vreau să-ți văd rudele, iubito, acum nu sunt în stare de așa ceva, iar la Berlin aș fi și mai puțin; nici nu mă mai gândesc la faptul că din ultimii ani nu prea mi-a mai rămas vreun costum în care să pot apărea în fața ta, tocmai în fața ta. Însă asta e-ntr-adevăr un aspect secundar, care mă ademenește doar să mă refugiez în fleacuri, fugind din fața chestiunilor principale, pe care le vei vedea și auzi. Așadar, gândește-te bine la problema asta, Felice! Poate n-ai timp, și-atunci nu-i nevoie să mai reflectezi, de Paște toată lumea e-acasă, cu siguranță tata, fratele⁵³², sora din Dresda⁵³³; mutarea ce urmează⁵³⁴ are să-ți dea de lucru; apoi va trebui să faci pregătiri pentru călătoria ta la Frankfurt; pe scurt, aș înțelege foarte bine dacă n-ai avea timp; spun asta nu numai pentru că sunt nehotărât, m-aș osteni mai curând să vin la Frankfurt în aprilie, dacă ai considera că este bine. Răspunde-mi deci repede!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 martie 1913, luni

17.III.13

Doar câteva cuvinte, iubito: în primul rând, multe mulțumiri pentru scrisoarea ta, a sosit chiar la timp spre a repune un pic la locul lui un om care nu se gândea decât la Berlin. În al doilea rând, o mârșăvie ce mi se potrivește însă foarte bine. Nu știu dacă voi putea veni. Astăzi este încă incert, mâine poate fi sigur. Despre motiv nu vreau să vorbesc înainte de luarea deciziei. Probabil, miercuri la 10 vei ști precis. De altfel, nu-i, cu siguranță, ceva rău în sine, vom vedea. Dar să te gândești la mine cu drag, în ciuda acestui du-te-vino.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 martie 1913, luni/marti

din 17 spre 18.III.13

Ai dreptate, Felice; în ultimul timp îmi dau deseori silința să-ți scriu, însă epistolele ce-ți sunt adresate și viața mea s-au apropiat foarte mult, iar eu mă forțez până și să trăiesc. Să nu fac asta?

Aproape niciun cuvânt nu-mi vine de la început, ci e-nșfăcat undeva, departe de drum, în mod întâmplător și-n împrejurări excesive. Odată, când scriam și trăiam din plin, ți-am scris că orice sentiment autentic nu caută cuvintele aferente, ci se izbește de ele sau chiar e-alungat de ele. Poate că nu este totuși absolut adevărat.

Dar cum aș putea să obțin tot ce vreau în scrisorile către tine, chiar autoritar fiind? Cum să te conving simultan de seriozitatea celor două rugăminți: „Să te gândești la mine cu drag” și „Să mă urăști”?

Când am spus însă că tu nu te gândești destul la mine, am fost serios. Căci, dacă ai fi făcut asta, mi-ai fi trimis părul alb pe care ți l-am scos. Părul meu însă nu-i alb doar la tâmpile, nu, toată căpățâna mi se albește și devine tot mai albă când mă gândesc că nu puteai suferi pe cineva numai din pricina cheliei.

Sora ta de la Budapesta arată în fotografie cam obosită și tristă, nu-i așa? Atunci era deja măritată? Parcă seamănă mai mult cu sora din Dresda decât cu tine.

N-am încă destul curaj să scriu în jurnal, Felice. („Fe“ nu vrea din nou să-mi iasă din condei, e bun pentru kolegele de școală, pentru contacte fugare; Felice înseamnă mai mult, este deja o îmbrățișare cum se cade, iar eu, care în acest caz, dar și din firea mea, nu mă pot lipsi de cuvinte, n-am voie să pierd asemenea ocazii.) Până la urmă în el ar fi scrise lucruri nesuferite, total imposibile, și-atunci ai fi în stare, iubito, să citești paginile acelea doar ca jurnal, iar nu ca scrisoare? Ar trebui să mă asigur dinainte.

Azi după-amiază ți-am scris de parcă drumul la Berlin ar fi depins numai de mine; vina o poartă doar graba în care ți-am scris; firește, călătoria depinde în primul rând de părerea ta.

Rămâi cu bine, iubito! Îți mai scriu mâine în cursul zilei cum stau lucrurile cu obstacolul călătoriei mele.

Franz

Ai citit chestiile lui Felix și Oskar? *Monte Carlo* nu-l cunosc, Max nu vrea să mi-l arate pentru că redacția a făcut prea multe modificări în el³⁵. În numărul de Paște va fi ceva de Max despre „familia austriacă“³⁶.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 martie 1913, marți

18.III.13

În sine obstacolul călătoriei mele există încă și mă tem că va exista și-n continuare, însă *ca obstacol* și-a pierdut însemnătatea și aș putea deci să vin, în măsura în care se pune problema. Asta am vrut să te anunț măcar în grabă, iubito. Nicio scrisoare! (În definitiv, să nu iei asta drept o rugămintă, este doar un suspin!)

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 martie 1913, miercuri

19.III.13

Nu știu, iubito, aș avea enorm de lucru, tot biroul mi-e supraîncărcat, dar nu pot face nimic. Bine că nu m-am decis mai devreme să vin la Berlin! Mi s-a tăiat răsuflarea când ți-am citit scrisoarea și încă o clipă după aceea. Firește, numai slăbiciunea mea este cea care folosește orice prilej să se extindă asupra întregii-mi ființe, însă acest prilej este *realmente prea important*. Cum voi mai petrece acele câteva zile! Încă de aseară nu știam ce să scriu — și-atunci nici n-aveam răspunsul tău —, dar acum nu știu nici ce să spun, iar de ascultat, nu pot decât când vine vorba despre Paște.

Ar exista totuși un bun mijloc de a reprima orice bucurie și așteptare: ar trebui doar să mă lămuresc de ce aș veni. Cred că n-am făcut un secret din asta nici pentru mine, nici pentru tine, numai că nu-mi pot imagina lucrurile până la capăt, oricât de precis le cunosc. Și tocmai cu această incapacitate am noroc. Nu vin la Berlin în alt scop decât să-ți spun și să-ți arăt ție, care ești indusă-n eroare de scrisori, cine sunt eu de fapt. Voi limpezi personal situația mai bine decât am putut s-o fac în scris? În scris n-am izbutit fiindcă, înconștient sau conștient, mi-am pus singur bețe-n roate; dar odată prezent acolo, puține lucruri vor mai putea fi tănuite, oricât m-aș strădui s-o fac. Prezența este incontestabilă.

Unde te pot întâlni deci duminică de dimineață? Dacă voi fi totuși împiedicat să vin, am să-ți telegrafiez cel mai târziu sâmbătă. Stai sâmbătă toată ziua la birou?

Am început scrisoarea atât de fericit; atunci mi-a apărut în drum, inevitabil, cel de-al doilea alineat și m-a dezmeticit.

Cunoști corespondența dintre Elizabeth Barrett și Robert Browning?³⁷

Franz

Praga, 20 martie 1913, joi

20.III.13

Nicio scrisoare și un asemenea dor de tine și noi amenințări, pe lângă cele vechi, legate de eventuale obstacole ale scurtei călătorii. Acum, de Paște, se desfășoară de obicei — nu mă gândisem la asta — congrese ale tuturor asociațiilor posibile, unde se discută despre asigurarea în caz de accidente, iar reprezentanții instituției trebuie să facă expuneri sau cel puțin să fie de față la dezbateri. Și astăzi au sosit într-adevăr două astfel de invitații. Uniunea Cehă a Asociațiilor din Morărit se întrunește luni la Praga și arhitecții cehi din provinciile sudete, marți la Brünn. Noroc că sunt adunări cehe, iar ceha mea este absolut deplorabilă, însă am primit deja invitații foarte serioase și oricum ar fi exclusiv treaba mea, în conformitate cu diviziunea muncii din cadrul instituției; în perioada sărbătorilor lumea nu prea are de ales între cei care ar putea fi trimiși la o asemenea întrunire. Dar trebuie, trebuie să te văd, atât de dragul tău, cât și-al meu (chiar dacă ambele cauze au la rândul lor motive diferite). Câtă nevoie am avut de tine aseară! Fiecare treaptă mă obosea, fiindcă urcarea scării n-avea nicio legătură cu drumul la Berlin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1913, vineri

21.III.13

Nu-mi scrii? La birou nu era nimic (la noi nu este sărbătoarea⁵³⁸, de aceea ți-am și trimis scrisoarea la birou), dar nici acasă n-am găsit nimic. Felice! Și-n plus, nu este încă deloc sigur dacă vin; abia mâine de dimineață se decide, întrunirea morarilor continuă să fie o amenințare. Și nici nu știu unde te pot întâlni în cazul în care mâine nu primesc o scrisoare. Dacă vin, voi sta foarte probabil la Askanischer Hof⁵³⁹, pe Koniggrätzerstraße. Ieri am aflat că Pick⁵⁴⁰ vine și el la Berlin în același timp. Acest lucru n-are importanță pentru scopul călătoriei mele, va fi plăcut să plec cu P., iar la Berlin el nu mă va deranja, în ciuda faptului că-i ții și-i vizitează pe jumătate dintre literații berlinezi. Dar când te văd pe tine, Felice, și unde? Are să se poată duminică dimineață? Însă trebuie să dorm bine, înainte de a apărea în fața ta. Ce puțin am dormit din nou săptămâna asta! O bună parte din neurastenia mea și din părul meu alb se datorează somnului insuficient. Măcar să dorm bine dacă este să ne-nțlnim! Numai să nu-mi tremure genunchii! Bunăoară, dacă aș apărea în starea în care mă aflu acum! Dar e o enormă prostie ca prin astfel de monologuri să-mi asigur puțină liniște de care aș mai putea avea parte. Prin urmare, Felice, corespondenții își iau deocamdată rămas-bun și cei doi, care s-au văzut acum o jumătate de an, se vor revedea. Suportă omul real așa cum l-ai răbdat pe corespondent, nu mai mult! (Așa te sfătuiește cineva care te iubește foarte tare.)

Franz

Firește, indiferent dacă sunt sau nu la Berlin, vei primi duminică o scrisoare de la mine, sau, mai bine zis, o va primi mama ta. Acum, după cele scrise, asta mi se pare o înșelătorie oribilă, dar reprezentația omului real abia începe.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 martie 1913, sâmbătă

Încă indecis.⁵⁴¹

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Leipzig, 25 martie 1913, marți

La Leipzig, înaintea plecării. Sincere salutări.

Franz542

Către Felice Bauer la Berlin

Dresda, 25 martie 1913, marți

În Gara Centrală din Dresda⁵⁴³. Cele mai sincere salutări, de unde oare?

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 martie 1913, miercuri

26.III.13

Iubito, foarte multe mulțumiri, am realmente nevoie de o consolare, și încă de una care vine din sufletul tău drag și supraomenesc de bun. Azi scriu doar aceste câteva cuvinte; somnolența, oboseala și neliniștea dau să mă scoată din minți și am de pus la punct un uriaș vraf de documente pentru dezbaterile de mâine de la Aussig⁵⁴⁴. Și trebuie să dorm, să dorm neapărat; mâine de dimineață mă voi scula iarăși la patru și jumătate. Dar dacă nu-mi încep încă de mâine spovedania, pentru care am nevoie de curaj și deci de liniște, poimăine o încep precis.

Știi că acum, după ce m-am întors, ești pentru mine o minune mai de neînțeles decât oricând?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 27 martie 1913, joi

Pentru a începe ziua în Aussig cu ceva bun și a-mi asigura protecția muncii: Bună dimineața, cele mai sincere salutări și mulțumiri, mereu doar mulțumiri.

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 27 martie 1913, joi

27.III.13

Totul a decurs bine, numai că sunt obosit și-mi vâjâie capul. Tocmai am citit câteva cuvinte pe care Goethe, cuprins de frisoane, le-a rostit cam pe la 10 în ziua morții lui (a murit la unsprezece și jumătate dimineața, pe 22.III.1832), și nu pot să le uit: „Vedeți frumosul cap al femeii cu bucle, splendid colorat?”

Pe cât de somnoros, pe atât de puternic reflexiv, am privit mult timp cartea poștală înainte s-o trimit la Berlin, care nu mai este ca de obicei la 8, ci doar la 6 ore distanță.⁵⁴⁵

F

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 martie 1913, vineri

Iubită Felice, numai să nu te superi pe mine că-ți scriu așa de puțin, asta nu înseamnă că nu prea am timp de tine; mai curând, de când am plecat de la Berlin, nu există multe clipe care să nu-ți aparțină în totalitate și cu desăvârșire, prin tot ce sunt eu. Însă ieri am fost la Aussig, am ajuns târziu acasă și, epuizat complet, am stat la masă realmente doar ca o păpușă. Am trecut prin groaznice stări de oboseală. Ceea ce purtam deasupra trupului nu era capul unui om. În noaptea de miercuri spre joi, așadar, înaintea călătoriei la Aussig, am ajuns în pat abia la unsprezece și jumătate, fiindcă a trebuit să studiez documentele, dar, în ciuda totalei oboseli, n-am putut să adorm, am mai auzit bătând ora unu, iar la patru și jumătate a trebuit să mă scol din nou. Fereastra era deschisă, iar eu, cu gândurile vraște, am tot sărit pe geam timp de un sfert de ceas, fără să mă opresc; pe urmă a venit rândul trenurilor, iar ele au trecut unul după altul peste corpul meu așezat pe linii și-au tot adâncit și-au lărgit cele două tăieturi: la gât și la picioare. Dar de ce scriu asta? Numai pentru a te atrage încă o dată spre mine din milă și a mai gusta această fericire, înainte ca adevărata spovedanie să distrugă totul.

Cât de aproape am fost de tine venind la Berlin! Respir numai prin tine. Dar nu mă cunoști destul, iubito, tu, cea mai bună ființă, chiar dacă nu pricep cum ai putut trece cu vederea lucrurile care se petreceau lângă tine. Doar datorită bunătății? Iar dacă-i posibil așa ceva, atunci să nu fie posibil orice? Însă despre toate astea îți voi mai scrie amănunțit.

Franz

Azi n-a venit nicio scrisoare, poate a ajuns acasă. Nerăbdarea de a afla acest lucru constituie și motivul pentru care mă opresc.

Felice, ai putea să-mi scrii ceva despre modul în care se raportează unele la altele impresiile produse asupra ta mai întâi de scrisorile mele, iar apoi de prezența mea?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 martie 1913, vineri

28.III.13

Nu vreau să mă mai plâng, cele 7 săptămâni — sau au mai rămas doar 6546, n-am un calendar la îndemână — sunt prea scurte și prea lungi; prea scurte ca să spun totul, prea scurte pentru a gusta din plin credința că nu-ți vei schimba atitudinea față de mine (nici nu vrei să-mi răspunzi de-a dreptul la ceea ce trebuie să mărturisesc); dar săptămânile sunt aproape prea lungi ca să le pot trăi. Te caut pretutindeni, mișcările mărunte ale celor mai diferiți oameni de pe stradă îmi amintesc de tine atât prin asemănare, cât și prin antiteză, dar nu pot exprima tot ceea ce-mi umple sufletul; m-l umple în întregime și nu-mi mai rămâne puterea de a o spune.

Te-am văzut prea mult în realitate (cel puțin pentru asta am exploatat bine timpul), ca să-mi mai fie de folos acum fotografiile tale. Nu vreau să le mai văd. În poze ești lustruită și plasată într-un plan general, însă eu ți-am văzut adevăratul chip, omenesc, cu defectele inerente, și m-am pierdut în el. Cum aş putea să mă redresez și să-mi găsesc drumul în fața unor simple fotografii!?

Numai în privința absenței veștilor mi-am păstrat vechea sensibilitate. Îmi lipsește orice urmă de încredere. O am doar în momentele fericite ale scrisului; în rest însă, lumea-și urmează cursul groaznic îndreptat exclusiv împotriva mea. Mereu reflectez la toate variantele menite să justifice absența scrisorii tale, le analizez de o sută de ori, așa cum din disperare, atunci când cauți indiferent ce lucru, scotocești de o sută de ori în același loc. N-ar fi posibil să ți se fi întâmplat cu adevărat un lucru grav și astfel să mă fi lovit realmente o nenorocire, în vreme ce eu mă tot târăsc aici de colo până colo? În mintea mea, aceste gânduri se-nvârtesc lent, dar neîncetat, toată ziua.

Iubito, dacă începând de mâine-ți trimit relatări sub formă de jurnal, să nu le consideri o comedie! Ele vor conține lucruri pe care, de fapt, nu le-aș putea exprima altfel decât dacă le-aș spune doar pentru mine, fie și-n prezența ta tăcută și dragă. Firește, nu te pot uita când îți scriu, fiindcă oricum nu sunt în stare să te uit, însă nu vreau ca, strigându-ți numele, să mă trezesc într-o cântă din picoteala ce doar pe mine mă poate cuprinde în momentul scrisului. Suportă însă, te rog, Felice, tot ce vei auzi! Acum nu pot să scriu; va trebui să mărturisesc totul în mod brutal. Cu câteva zile în urmă ai spus că îți asumi răspunderea pentru tot; or, asta ar însemna mult mai mult decât să ascuți totul cu răbdare. Voi încerca să scriu totul, până la ceea ce m-aș rușina să pun pe hârtie

chiar față de mine însuși. Rar acum, rămâi cu bine, iubito, Dumnezeu să te aibă în pază! Întrucât cunosc cât de cât Berlinul, scrie-mi numele tuturor străduțelor — nu al străduțelor, ci al străzilor⁵⁴⁷ — și al locurilor pe unde ai fost.

Al tău

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 martie 1913, duminică

30.III.13

Încă nu-ncep⁵⁴⁸, sunt prea agitat și te iubesc prea mult. Spui că nu te-ai mai putea lipsi de mine? Să dea Domnul! strigă ceva din mine. Iar eu să-năbuș cu palma acest strigăt?

Tot somnul meu de azi a fost acaparat în cele mai diverse privințe de gândul că astăzi nu primesc nicio scrisoare. De altfel, ea n-a sosit, și mai devreme am simțit asta în gât, înainte de a înțelege cuvintele slujnicei. Să te dispensez de a-mi mai scrie?⁵⁴⁹ Iubito, asta ar însemna puțin. Dar să te eliberez de mine ar fi o performanță. Or, eu nu pot renunța nici măcar la scrisori. Simt din plin nevoia de a avea vești de la tine. Doar scrisorile tale mă fac în stare să dau cele mai neimportante semne de viață. Pentru a mișca în mod corect degetul mic, am nevoie de scrisoarea ta.

Dar cum să renunț la vești când aud că nu te simți bine, că tușești în continuare, că ești la capătul puterilor? Numai de-ar fi ca pe vremea când mă detașasem de toate și puteam scrie cum trebuie! Atunci, scriindu-ți, mă simțeam mai aproape de tine decât de obicei; astăzi, dacă aș putea, n-aș mai părăsi deloc masa de scris, pentru a nu pierde nicio clipă din această ședere împreună. Câteodată, din disperare, dacă nu-mi rămâne altceva de făcut, mă mai consolez cu asemenea speranțe neîntemeiate. De pildă, când n-am primit scrisoare nici cu a doua poștă și nu știu nicicum ce să fac și-mi lipsește puterea de a mă hotărî să-i dictez măcar un pic dactilografului, iar întreaga asigurare în caz de accidente, oricât de provizoriu o aveam în minte, mă părăsește complet și fiecare mărunț funcționar auxiliar știe mai multe și este mai la locul lui decât mine, atunci îmi spun uneori: „Nu fi trist, cu atât mai mult îi vei scrie după-amiază și cu atât mai mult te vei simți foarte legat de ea. Asta depinde doar de tine“. Or, așa ceva e, din păcate, cu totul fals. Când nu-ți scriu, sunt mult mai aproape de tine; când merg pe stradă, ceva îmi amintește de tine pretutindeni și neconținut; când sunt singur sau printre oameni, îmi lipesc obrazul de scrisoarea ta și-i inhalez mirosul, care-i și parfumul gâtului tău —, atunci te țin mai strâns în suflet decât oricând. Ah, Dumnezeuule, asta este și mai grav! Iar mâna nefericirii mele e cea care se dibuie în profunzime. La telefonul de la Askanischer Hof am fost mai aproape de tine și am simțit fericirea unei legături mai intens decât mai înainte, când am stat pe trunchiul de copac din Grunewald.

Iubito, iubito, iubito! Cum se scufundă în fața ta numele

Franz!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 martie 1913, luni

31.III.13

Este deja târziu, mă duc la culcare, nu vreau decât să te salut și să scriu ceva pentru tine, iubito, iubita mea de neînțeles. — Am descoperit că de mulți ani încoace am dormit prea puțin și că doar prin somn îi pot veni de hac, sau nu, acestei eterne sfâșieri din mintea mea. Singur-singurel, am făcut o lungă plimbare cu scrisoarea ta de ieri; aș fi putut merge cu doi oameni diferiți, dar am vrut să fiu singur; altădată, cochetăria, prostia sau lenea îmi stârneau dorința de a fi singur și am hoinărit singur și plictisit, ca un tânăr destul de voi și sănătos; astăzi, nevoia și, nu în mică măsură, dorul de tine mă-mping să fiu singur. Am mers mult în afara orașului, am moșăit puțin la soare pe un povârniș, am trecut în două rânduri peste Vltava, am citit scrisoarea ta de mai multe ori, am aruncat cu pietre de pe culme în jos, am avut perspective largi așa cum poți vedea numai la începutul primăverii, am deranjat o pereche de îndrăgostiți (el ședea în iarbă, ea se mișca de colo-colo în fața lui) — totul n-a însemnat nimic; la mine singurul lucru viu a fost scrisoarea ta în buzunarul meu.

Numai să fi sănătoasă, iubito; îmi fac atâtea griji. Această cerere de a te dispensa de scrierea epistolelor

mi-a dat de bănuț că nu te duci la birou. Să fie adevărat? Iubito, să te văd sănătoasă, niciodată n-am să mă mai văicăresc dacă tu rămâi sănătoasă. Și să nu te mai duci așa de târziu la culcare! Arătai bine, aveai obraji-imbujorați, erai vioaie, și totuși se putea observa la tine că dormi prea puțin. Iubito, ne făgăduim ca până de Rusaliiso să mergem la culcare întotdeauna la 9? Acum este, ce-i drept, nouă și jumătate, totuși nu-i încă prea târziu, iar scrisoarea asta m-a întârit. Deci noapte bună, iubito! Așa să ne spunem mereu unul altuia, la ora 9.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 aprilie 1913, marți

1.IV.13

De fapt, teama mea — probabil, ceva mai grav n-are cum să fie spus și auzit — este aceea că nu te voi putea avea niciodată. Că în cel mai fericit caz mă voi limita la a-ți săruta ca un câine inconștient-credincios mâna lăsată în voia mea într-un moment de confuzie, ceea ce n-are să fie un semn de dragoste, ci doar unul de disperare a animalului condamnat la muțenie și veșnică îndepărtare. Că voi sta lângă tine și că, așa cum s-a mai întâmplat, voi simți alături răsuflarea și viața trupului tău, dar în fond voi fi mai departe de tine decât sunt acum, în odaia mea. Că n-am să fiu niciodată în stare să-ți conduc privirea și că o voi pierde realmente când te vei uita pe geam sau îți vei pune fața-n palme. Că trec pe lângă toată lumea, aparent legat de tine cum ne ținem de mână, și că nimic din asta nu-i adevărat. Pe scurt, că rămân exclus de tine pentru totdeauna, deși te apleci spre mine atât de mult încât te pui în pericol.

Dacă asta-i adevărat, Felice — iar mie mi se pare absolut neîndoielnic —, atunci am avut totuși un motiv întemeiat ca în urmă cu vreo jumătate de an să vreau să-mi iau rămas-bun de la tine, cu orice preț; deopotrivă, am avut temei să mă tem de orice legătură exterioară cu tine întrucât consecința unei astfel de legături n-ar fi decât aceea ca dorul meu de tine ar descătușa toate acele slabe forțe care mă mai țin și azi pe pământ pe mine, un inapt pentru pământul ăsta.

Mă opresc, Felice, astăzi am scris destul.

Franz

Tocmai voiam să mă dezbrac, când a intrat mama din cauza unui fleac și pe urmă, la plecare, m-a pupat spunându-mi „noapte bună“, ceea ce nu s-a mai întâmplat de mulți ani. „Așa e bine“, am zis eu. „N-am îndrăznit niciodată, a spus mama, mă gândeam că nu-ți face plăcere. Dar, dacă ție-ți place, îmi place și mie.“

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 aprilie 1913, miercuri

Să mă înstrăinez de tine, iubito? Eu, care mă topesc aici, la masa mea, de dorul tău? Astăzi mă spălăm pe mâini afară, pe coridorul întunecat, când gândul la tine m-a copleșit cumva cu atâta intensitate, încât a trebuit să mă duc la fereastră, spre a căuta o mângâiere măcar în cerul cenușiu. Așa trăiesc eu.

Franz

2.IV.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 3/4 aprilie 1913, joi/vineri

4.IV.13

În penultima sau antepenultima noapte am visat întruna dinți; nu erau rânduți într-o dantură, ci formau o mulțime, fiind îmbinați exact ca în jocurile copiilor; conduși de maxilarele mele, toți erau antrenați într-o mișcare de împingere. Foloseam toată forța, spre a exprima ceva ce-mi stătea pe suflet înainte de orice; mișcarea acestor dinți, spațiile dintre ei, scrâșnetul lor, senzația că-i direcționez —, totul avea o strânsă legătură cu un gând, o decizie, o speranță, o posibilitate pe care voiam să le apuc și să nu le mai dau drumul, pentru a le

transpune în realitate prin această mușcătură neîntreruptă. Astfel îmi dădeam osteneala, uneori mi se părea posibil, alteori mă gândeam că am și reușit și că de dimineată, când urma să mă trezesc de tot, voi avea impresia că totul s-a împlinit; voi sta cu ochii pe jumătate deschiși și mi se va năzări că n-am trudit zadarnic cât a fost noaptea de lungă, că îmbinarea definitivă și imuabilă a dinților ar avea o importanță neîndoielnică, aducătoare de noroc; atunci mi se va părea de neînțeles că-n timpul nopții nu mi-am dat multă vreme seama de acest lucru și-am fost așa de disperat, ba chiar am considerat că visele clare dăunează somnului. Dar pe urmă m-am trezit complet (aici domnișoara noastră⁵⁵¹ strigă mereu, tânguindu-se cu o voce plină de reproș, că-i foarte târziu) și am constatat că totuși n-am obținut nimic; am reînceput nenorocitul de program de la serviciu, desigur, fără să știu pe-atunci, iubito, că tu ți-ai petrecut noaptea cu dureri de dinți.

Știi, iubito, acest amestec de fericire și nefericire, amestec ce semnifică relația mea cu tine (fericire fiindcă nu m-ai părăsit încă, iar dacă mă vei părăsi, ai fost totuși cândva bună cu mine; nefericire deoarece trec atât de jalnic proba valorii mele, încercarea pe care tu o reprezinți pentru mine), mă hăituiește-n cerc, de parcă aș fi cel mai de prisos om din lumea asta. Toate impedimentele care mă mai țineau în loc până acum (fiecare om are de trecut adesea niște probe, eu am depășit puține și niciuna n-a fost așa de importantă și de hotărătoare ca aceasta) par să dispară, umblu de colo-colo cuprins de-o disperare și-o furie fără rost, poate nu împotriva anturajului meu, a menirii mele, a ceea ce este dincolo de noi, ci o furie îndreptată cu voluptate doar contra mea, a mea și-atât. Cel mai rău îmi merge probabil la birou; această activitate fantomatică în sine la masa de scris mă depășește, nu isprăvesc nimic, câteodată-mi vine să mă arunc la picioarele directorului și să-l rog să nu mă dea afară din omenire. Firește, nu prea remarcă nimeni ceva din toate astea. Și poate ca, începând de poimâine, totul va fi mai bine: după-amiaza voi munci la un grădinar; despre asta am să-ți scriu în curând.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 aprilie 1913, vineri

4.IV.13

Felice, se prea poate să fie o întâmplare faptul că astăzi n-am nicio veste de la tine, căci ieri te-ai mutat și probabil n-ai avut nicio clipă liberă. Dar, pe de altă parte, ziua de azi nu pare să fie totuși o întâmplare, ci semnifică mai degrabă o necesitate perpetuă. Poate nu mai primesc nicio scrisoare. N-ar fi însă decât un lucru firesc după epistola pe care ai primit-o joi. Ce aștept oare? Dar nevoii de a-ți scrie, ce-și are rădăcină în centrul existenței mele, pot să-i dau curs până când epistolele mele vor veni înapoi nedeschise. De l-ai vedea măcar pe omul care-ți scrie și cât de răvășită e mintea lui!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 aprilie 1913, vineri

4.IV.13

Lângă noi locuiește de o lună sau două un scriitor ceh⁵⁵². Este profesor și scrie romane erotice, cel puțin ultima lui carte are acest subtitlu, iar pe coperta interioară este reprezentată o doamnă care jonglează cu niște inimi în flăcări. Cartea se și numește *Inimi aprinse*, cred. De fapt, nu știu din ce motive mi l-am imaginat pe acest om, fără ca el să mă preocupe cumva, ca pe un fărnarnic mic și negru. Ce-i drept, această imagine n-a fost infirmată de o remarcă pe care am auzit-o recent despre vecinul nostru de la un scriitor ceh. Vasăzică, el spune că din mâna unui profesor lipsit de experiență de viață, ieșit dintr-o mică vizuină și care scrie arid, nu se pot ivi, firește, decât romane erotice cam caraghioase. Acum tocmai m-am întâlnit cu el pentru prima oară în lift. Ce om minunat, demn de invidiat! Știi, cehii tind mult spre felul de a fi al francezilor și chiar dacă, de obicei, o asemenea aspirație mai șchiopătează în urma modelului și adoptă vechile mode ale țării îndrăgite pentru că doar lucrurile deja trăite sunt accesibile oamenilor de un alt tip, tocmai asta este cel mai puțin supărător la

imitatorii spiritului francez, deoarece Franța are tradiție și acolo orice progres se produce lent, într-o curgere ce nu-nlătură absolut nimic, astfel încât imitatorul aproape că poate ține pasul, fără să-ntreacă măsura, sau continuă să rămână măcar simpatic. Iar omul acesta are un barbișon franțuzesc, absolut delicios, o pălărie pleoștită, cu boruri mari, adusă din Montmartre, un pardesiu fluturând pe braț, niște mișcări nostime, binevoitoare și ochi vioi — este o plăcere să-l privești.

Și iată-mă, am ajuns din nou la mine, Felice, iubită Felice, sunt aici și caut să mă urnesc depănând asemenea povești. Iubito, am primit telegrama ta; inițial mi s-a părut că a fost redactată într-o scriere secretă. Joi ai primit epistola mea și mi-ai trimis o telegramă atât de frumoasă, de amabilă și de calmă, încât trebuie să mă stăpânesc din toate puterile, spre a nu crede în cuvintele respective, dar și spre a mă potoli, mai ales că astă-seară a căutat să mă liniștească și Max, însă într-o altă privință, foarte apropiată totuși, iar preț de-o clipă chiar m-a calmat. Iubito, scrisoarea asta, pe care ai primit-o joi, a vrut să spună tot adevărul. Acum sunt atât de agitat, încât eu însumi m-aș putea îndoi de ea și-mi pare la fel de dubioasă precum o glumă. Dar nu, iubito, iubito, este adevărată, nu conține imagini, ci fapte. Așa este, exact așa. Și, peste toate astea, uit să-ți urez noroc în noua locuință.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 aprilie 1913, sâmbătă

5.IV.13

Felice, ieri am primit în mod surprinzător scrisoarea ta; la șapte seara, când am ajuns acasă, portăreasa mi-a înmănat-o înainte să urc. Poștașul fusese prea leneș ca să mai suie până la etajul 4. Ce blajin și drăguț scrii! De parcă un înger protector m-ar fi însoțit până la acest pas extrem, când mă hotărâsem să spun, dacă nu tot adevărul, măcar cea mai mare parte a lui, folosisem cuvinte neclare, afectate, pe care în final le considerasem totuși inteligibile. Însă acum nu mai pot da înapoi, din acest ultim pas nu mai am cum să fac o glumă, dacă prin el am vrut să zic adevărul și a fost și este imperios necesar. De asemenea, am spus deja prea multe în scrisoarea pe care ai primit-o ieri cu a doua poștă, precum și în cea care-ți va parveni probabil azi; că astăzi n-am vești de la tine este pesemne o consecință a acestor fapte.

Nu, acum a sosit scrisoarea ta trimisă expres. Iubito, ție, care n-ai înțeles și nu puteai înțelege acea epistolă, teama mea ți se va fi părând idioată, dar este una îngrozitor de justificată.

Nu, Felice, aspectul meu nu este cea mai proastă însușire pe care o am. „De-ar fi deja Rusaliile!“ Această dorință izbucnește acum (acum!) în mine, în toată sminteala ei, acum, când cu greu pot avea o dorință mai nesăbuită decât aceasta. Alaltăieri am trecut pe lângă hala Gării Centrale. Nu mă gândeam la nimic bun sau rău și de-abia remarcam câțiva oameni de serviciu care stăteau acolo, tați de familie îmbrăcați sărăcăcios, care se ștergeau la ochi, căscau și bântuiau peste tot, așa cum o cere această meserie la Praga. Fără să înțeleg imediat legătura, i-am invidiat (ceea ce în sine n-ar fi fost ceva deosebit fiindcă eu invidiez pe oricine și-mi place să mă identific în gând cu fiecare) și abia mai târziu mi-am dat seama că la această invidie contribuia gândul că probabil acești oameni de serviciu stătuseră aici și atunci când coborâseși pentru prima dată de pe pragul gării pe trotuar și te priviseră cum ai tocmii o trăsură, ai plătit hamalul, ai urcat și ai dispărut.⁵⁵³ Poate că misiunea pe care aș fi capabil s-o îndeplinesc ar fi aceea de a alerga după trăsura ta undeva, prin îmbulzeala traficului intens, de a nu o pierde din ochi și de a nu mă lăsa derutat de niciun obstacol. În rest însă? Ce altceva?

Franz

Din scrisoarea anexată⁵⁵⁴ poți vedea ce editor amabil am. Este un om minunat, are vreo 25 de ani, iar Dumnezeu i-a dăruit o nevastă frumoasă, câteva milioane de mărci, plăcerea de a edita și un pic de înclinație editorială.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 aprilie 1913, luni

7.IV.13

Felice, iubito, am ajuns în sfârșit în fața scrisorii; vizita din camera alăturată nu este din cale-afară de

plăcută, alerg de vreo oră și jumătate prin cameră, de parcă ai fi aici. Observi din grafia mea că astăzi am făcut munci grele și tocul reprezintă pentru mine deja un lucru prea ușor? Da, azi am lucrat pentru prima dată afară, la un grădinar din Nusle, într-un cartier periferic; am trudit doar în cămașă și pantaloni sub o ploaie rece. Mi-a făcut bine. Și n-a fost deloc ușor să găsesc un loc. Acolo, în zonă, există, ce-i drept, o mulțime de grădini de zarzavat, dar toate sunt libere, neîmprejmuite, între case, și tocmai seara, după terminarea programului, când vreau deci să muncesc, acolo e multă circulație pretutindeni, scrâncioburi americane, călușei, muzică; oricât ar fi de nostim, nu mi-a plăcut prea mult ca loc de muncă, mai ales că în aceste grădini de zarzavat, care, în majoritate, sunt mici de tot și aparțin unor oameni sărmani, culturile sunt foarte uniforme și, drept urmare, nu poți învăța multe. Or, eu, de fapt, nu voiam să-nvăț nimic. Principalul meu scop era să mă eliberez pentru câteva ceasuri de chinurile la care mă supun singur și să fac o muncă tâmpită, onorabilă, utilă, tăcută, izolată, sănătoasă, extenuantă, în opoziție cu activitatea fantomatică de la birou, care pur și simplu îmi scapă printre degete de câte ori vreau s-o prind — *acolo, la serviciu, este adevăratul iad, de un altul nu mă mai tem*. Până și justificarea de față nu este foarte onestă, deoarece nu consider deloc că toate chinurile la care mă supun neîncetat sunt de prisos, ci le socotesc chiar extrem de necesare, iar în relația cu tine, iubito, tortura asta ar trebui să mă sfredelească de fapt, spre norocul tău. Însă pentru două ore voiam să scap de chin și să mă pot gândi liniștit și fericit la tine, iar finalmente să merit, eventual, un somn puțin mai bun peste noapte. Dar cum astfel de explicații aș fi nedumerit lumea și nimeni nu m-ar fi acceptat acolo, probabil; de aceea am spus că în scurtă vreme voi avea propria grădină și drept urmare vreau să-nvăț un pic de grădinărit.

Este însă prea târziu, Felice, mâine-ți povestesc mai departe; astăzi vei dormi prost, pesemne, fiindcă te neliniștește călătoria⁵⁵. Biată copilă, totul va ieși bine. Îți vorbește cineva care nu prea are altceva în cap decât urări de bine pentru tine.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 8 aprilie 1913, marți

Așadar, la Frankfurt! Iubito, ești totuși așa de cuminte încât îmi scrii chiar și când ești înghesuită de-atâtea treburi. Dacă ți-aș mulțumi pentru asta cu sărutări de mâini, buzele mele nu s-ar dezlipi de mâinile tale. Mă simt de parcă toată ființa mea s-ar întoarce încet-încet, odată cu drumul pe care-l faci cu trenul de la Berlin la Frankfurt⁵⁶. Ce interesat am fost de ultima călătorie a lui Oskar⁵⁷ la Berlin și chiar și următoarea lui deplasare m-a pus pe jar câtă vreme ai fost în Berlin, deși știam că nu vei mai fi în Berlin în perioada venirii lui. Totuși, tu ai rămas acolo, și de aceea mi-a plăcut să vorbesc despre Berlin. Ieri însă, când m-am dus la Oskar — el a citit câteva chestii, pentru a verifica efectul lor în perspectiva lecturii de la Berlin —, am considerat că lucrările lui sunt în parte excelent⁵⁸, dar indiferența mea față de lectura organizată într-un Berlin nepăsător m-a obosit de-a dreptul. Iubito! Negreșit, despre maică-mea îți povestesc data viitoare, acum scriu în mare grabă. A trebuit, bineînțeles, să-i povestesc puțin despre Berlin⁵⁹ (te-ai mira să aflu cât de puțin), numai că obstacolul acela care mi-a închis gura în Grunewald mi-a închis-o și la Praga.

Rămâi cu bine, iubito, mult noroc la expoziție și mult curaj în camera de hotel.

Franz

8.IV.13

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 8 aprilie 1913, marți

8.IV.13

Ți-ai scos un dinte și ai avut iarăși dureri. Ce chinuită ești permanent! Iar oboseala nu vrea deloc să te părăsească, și totuși ar trebui să te odihnești bine măcar o dată; atunci ai fi cea mai proaspătă. Mi-e atât de ușor să pun în legătură cu mine orice necaz care te afectează și drept urmare să mă acuz, chiar dacă totu-i la fel de absurd ca-n cazul durerilor de dinți. Vei avea liniște acum la Frankfurt? Au venit și soții Bluen? Și domnișoara Brühl?⁶⁰ Și te vei odihni cum trebuie? Nu mai citi atâtea în pat, ca la Praga! Cel mai bine este să citești doar poezii, nu romane, care te țin trează! Îți trimit mâine poeziile lui Werfels⁶¹. Expediindu-le, îl răsplătesc pe

Werfel, merită. Astăzi am primit de la el o carte poștală pe care mi-a trimis-o chiar imediat după primirea unei scrisori de la mine, în ciuda faptului că este cunoscut ca o persoană delăsătoare și leneșă; în această carte poștală el — alături de alți doi, care-mi scriu de asemenea — se oferă să facă tot posibilul pentru Löwy⁵⁶², căruia-i merge mizerabil și de data asta și care zace-n spital cu acele îngrozitoare dureri de cap ce-l asaltează o dată la trei luni, ca urmare a unei vechi operații la nas. El s-a despărțit de vechea trupă, a format una nouă, cu cele mai frumoase intenții și în ciuda sfaturilor mele de a renunța la acest plan; noua trupă urma să fie mai bună decât ceaaltă și să monteze piese mai bune decât cea veche, dar — așa cum este firesc în cazul unor oameni reuniți atât de întâmplător și în pripă — ea a fost mult mai proastă decât cea veche și a câștigat și mult mai puțin, în condițiile în care afacerea a fost administrată copilărește de Löwy, care făcea neîncetat naveta cu trupa între Leipzig și Berlin, aproape fără să doarmă. Apoi, chiar înainte de faliment i-a dăunat și concurența vechii trupe, mai bune, și i-a răpit orice perspectivă; datoriile pe care Löwy le-a făcut pentru trupă în numele său au fost nechibzuit de mari (dar ce și-au închipuit creditorii!). Atunci Löwy s-a și îmbolnăvit (mi-a scris: „Dumnezeu e mare; când dă, el dă din toate părțile“), trupa s-a împrăștiat cât mai repede cu putință, iar acum el a rămas bolnav, fără niciun mijloc, cu datorii uriașe, fără perspectivă, după un eșec total. Povestea este deja veche, nici nu știu de ce n-am scris despre ea; am primit o mulțime de scrisori de la Löwy. Poate că acum mă ascultă și pleacă în Palestina.

Iubito, trebuie să închei și nici n-am vorbit cum trebuie cu tine. Azi-dimineață te-am însoțit în gând în presupusa ta călătorie. Nu face nimic, după-masă am mers pentru a doua oară la Frankfurt⁵⁶³.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 9/10 aprilie 1913, miercuri/ Joi

Înainte de a merge la culcare. E târziu și sunt obosit și din nou destul de confuz, iubita nici n-ar vrea să-mi audă de mine astăzi. Ești măcar fericită la Frankfurt? Ah, Dumnezeule, te las să umbli atât de singură prin lume!

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 10 aprilie 1913, Joi

10.IV.13

În sfârșit, știu unde ești, Felice⁵⁶⁴. Îndrăznesc să spun „în sfârșit“ în ciuda faptului că am stat fără scrisoare doar o zi și cu toate că tu... Dar la ce bun să repet asta, nu-mi vei lua în nume de rău presiunea pe care mă vâdă silind s-o exercit asupra ta, deoarece vei fi bănuind măcar că dorința mea de a avea cu tine o corespondență pe cât posibil neîntreruptă nu este motivată de fapt de dragoste, fiindcă aceasta ar trebui să caute să te protejeze totuși în oboseala ta jalnică din ultimul timp, ci este cauzată de starea mea de nefericire.

Felice, nu vreau răspunsuri la scrisorile mele, vreau să aud de tine, numai de tine, doresc să te văd atât de liniștită ca și când eu n-aș exista sau aș fi un alt om; ba chiar ar trebui să tremur la gândul că aș putea primi răspunsurile pe care le merită epistolele mele — însă spune-mi, Felice, doar un singur lucru, ca să mă lămuresc de unde are să vină până la urmă decizia, spune-mi: ai înțeles despre ce este vorba în scrisoarea aceea bizară, afectată, neputincioasă, stupidă, pe care ai primit-o joia trecută și la care m-am referit deja de mai multe ori? La drept vorbind, n-aș avea voie să vorbesc despre nimic altceva; este minunat să mă bucur de niște răgazuri, să te contemplan și să uit de mine, dar este o iresponsabilitate.

Nu mă gândisem că ești la Hanovra. Crezusem că pleci într-acolo abia de la Frankfurt; dacă nu mă-nșel, așa mi-ai și scris la un moment dat. Iar sora ta este la Hanovra? Dintr-odată? A trecut toată nenorocirea? Cele

5-6 săptămâni de care ai spus cândva că depinde decizia în legătură cu asta s-au cam scurs. La Hanovra ai locuit la sora ta, nu la hotel?

În ce privește grădinaritul meu nu trebuie să te aștepti să aibă consecințe prea bune pentru mine. Astăzi a fost o patra zi de muncă. Mușchii sunt, firește, cam încordați, aspectul general este ceva mai greoi și poziția, mai dreaptă, iar asta sporește un pic sentimentul propriei valori. Absolut neimportant nu poate fi, bineînțeles, faptul că un corp care, fără a avea o înzestrare naturală deosebită și în condițiile în care-și petrece viața la masă de scris sau pe canapea, se lasă în permanență atacat și zguduit, se apucă dintr-odată să atace și să zguduie el însuși cu o sapă. Însă limitele unor asemenea efecte pot fi văzute deja, am să-ți mai scriu despre asta. Acum e și târziu, aseară am fost la Max și am zăbovit prea mult lângă doi oameni mulțumiți⁶⁵. Despre această căsnicie am avut inițial o părere proastă, dar motivele erorii mele îmi sunt acum cât se poate de clare,

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 11 aprilie 1913, vineri

11.IV.13

Atât de departe suntem acum unul de altul, Felice. Ilustrata pe care, din câte se pare, ai expediat-o încă de miercuri seară, am primit-o abia azi, vineri. Simt astfel de distanțe — nu acum, când sunt total insensibil după ce am citit în *Neue Rundschau* o povestire proastă⁶⁶ de Friedrich Huch, ci în rest, de pildă, când am văzut pe masă cartea ta poștală. Nu, cu nu merg mai departe; vezi, așa se prăbușește uneori totul peste mine. De fapt, voiam doar să-ți povestesc cum recent am ajuns din întâmplare la ideea că ar fi posibil să trăiesc la Viena. Ce distanță îngrozitoare m-ar despărți atunci de tine, din moment ce până și distanța față de Praga e deja foarte greu de suportat, și ce loc abandonat undeva, jos, este Viena, deși acum o jumătate de an era chiar mai aproape de Praga decât de Berlin!

Cartea poștală a fost scrisă probabil la ora 4 și ai stat în vagonul-restaurant. Ce bine te văd, îți pot descrie unde-ai stat; dacă direcția de mers a fost aceasta, îmi imaginez că, văzută din direcția respectivă, ai stat la ultima sau penultima masă pe dreapta, și anume la fereastră, cu privirea îndreptată în direcția de mers. Aș fi putut desena asta, dar atunci ar fi trebuit să las gol scaunul tău și n-am vrut așa ceva. Dacă ai susține că ai stat în altă parte, n-am să te cred. De altfel, acum bag de seamă că trebuie să mă fi înșelat cu siguranță, întrucât mi-am închipuit că, exceptându-te pe tine, tot vagonul-restaurant este complet gol și trebuie să fac eforturi să-l văd pe chelnerul care-ți aduce cartea poștală.

Te-am și visat de curând, alături de Max și soția lui, totul desfășurându-se absolut bezmetic. Eram împreună la Berlin și descopeream unul după altul, în mijlocul orașului, toate lacurile din Grunewald, pe care nu mi le-ai putut arăta deloc în realitate. Poate eram singur când am făcut aceste descoperiri, voiam probabil să vin spre tine, m-am rătăcit cumva din neastâmpăr, nu-mi mai luam ochii de la niște apariții ciudate și nedesluite de pe un chei, erau de un cenușiu care bătea spre negru, am cerut lămuriri unui trecător, am aflat că acelea erau lacurile din Grunewald și că, deși mă aflam în mijlocul orașului, eram totuși foarte departe de tine. Apoi am fost împreună și la Wannsee, unde nu ți-a plăcut (această remarcă reală mi-a sunat în urechi tot timpul visului), am intrat pe o poartă cu zăbrele, părea să fie acolo un parc sau un cimitir, și am trăit multe, însă este prea târziu să ți le mai povestesc. De asemenea, ar trebui să sfredelesc prea mult în mine, pentru a-mi mai aduce aminte de toate. Noapte bună și vise mai plăcute!

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 13 aprilie 1913, duminică

13.IV.13

Felice, de miercuri după-amiază ești în Frankfurt și abia azi, duminică, află asta prin intermediul unei cărți poștale. Felice, trebuie să-ți fie deja limpede că aici nu-ți reproșez nimic; relația mea cu tine nu este de natură să lase loc reproșurilor. Numai de ți-ar fi clar și celălalt aspect! Câteodată mă gândesc că s-ar putea să

incepi să mă cunoști mai exact datorită călătoriei la Frankfurt și a absenței mediului în care ai primit primele mele scrisori, apoi datorită faptului că ai posibilitatea să reflectezi mai bine asupra mea și să citești epistolele mele la Frankfurt; dacă lucrurile ar sta astfel, atunci ai avea toate motivele să binecuvântezi această călătorie la Frankfurt. Eu nu mă simt bine; cu risipa de forțe de care am nevoie pentru a mă menține în viață și a nu-mi pierde mințile aș fi putut construi piramidele.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 13/14 aprilie 1913, duminică/luni

14.IV.13

De cinci zile, Felice, nu știu nimic despre tine. Cum să-ți scriu aici? Permite-mi deci să te salut doar și să rețin o clipă mâna ta dragă, fără să-mi trădez gândurile! Cea mai mare parte a duminicii am petrecut-o în pat, aproape fără să dorm, ceea ce ar putea fi îngăduit cel mult și în mod cu totul excepțional unui tânăr de 17 ani, ca formă de protest împotriva lumii. Și cu câtă greață mi se îmbibă fiecare por al creierului când zac așa!

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 14 aprilie 1913, luni

Din nou nicio veste te rog, te rog, un cuvânt sincer.

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 14 aprilie 1913, luni

zece fără un sfert seara. 14.IV.13

Sunt nevoit să scriu lângă părinții mei, care joacă iarăși cărți, și mă simt cam epuizat din cauza unor lucruri obișnuite și neobișnuite, dar sunt foarte fericit, Felice. „Totul este însă cum a fost“ are o rezonanță minunată, ce depășește cu mult asprimea care poate să rezide în „te rog, nu-ți face griji inutile“. Eram la capătul puterilor, așa cum am fost, ce-i drept, aproape mereu în ultimul timp, numai că acum atârnăm deja cu capul înainte. A trebuit să mă întreb: Dar de ce vrea condeiful să dea pe dinafară, Felice, e-ntr-adevăr totul cum a fost, realmente totul? Chiar cum a fost?

De fapt, ar trebui să te miri totuși că în scrisorile mele apare grija permanentă de a te elibera de mine, însă, dacă asta are să-mi reușească vreodată, turbez. N-am înțeles de ce mi s-ar cuveni doar o carte poștală din toată săptămâna petrecută la Frankfurt, n-am înțeles cum de vei fi avut așa de puțin timp, în special dacă-mi amintesc cum mi-ai scris cândva în legătură cu posibilitatea întâlnirii noastre la Frankfurt; vorbeai atunci despre o mulțime de timp liber, excursii în Taunus etc. Cu toate acestea am acceptat faptul că nu-mi scrii, trebuia să se termine așa, de vreme ce eu eram pe sfârșite. Ieri, când mă aflam la Max, s-a zis în grabă ceva, amestecat cu altceva, tocmai la plecare, dar pe mine, într-un context indiferent, remarcă respectivă m-a făcut să mă gândesc că te vei fi întâlnit la Frankfurt, exact în sala de festivități de unde ți-ai datat telegrama, cu o veche cunoștință sau chiar cu una nouă, care te reține. Precis se reunesc acolo delegații tuturor firmelor, oameni reprezentativi, bine îmbrăcați, puternici, sănătoși, veseli și tineri, deci oameni în fața cărora ar trebui pur și simplu să mă sinucid prin înjunghiere, dacă aș fi comparat cu ei. Ce era mai firesc, mi-am spus, decât să-ți placă de unul dintre ei, mai ales că astfel ai fi împlinit rugămintea din nenumăratele mele scrisori; totul ar fi fost rezolvat, aș fi ajuns acolo unde trebuia să fiu și unde aparent voiam să fiu, adică expulzat din preajma ta, așa cum merit fiindcă nu te-am ținut de mâini cum se ține ființa iubită, ci m-am agățat de picioarele tale și nu te-am mai lăsat să mergi. Prin urmare, de ce am fost nemulțumit, m-am sculat cu mîntea de-a dreptul secată de nesomn și am respirat pentru prima dată liber, după ce trimiseseam telegrama?

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 16 aprilie 1913, miercuri

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 17 aprilie 1913, joi

17.IV.13

Aseară n-am putut să-ți scriu; am primit scrisoarea ta azi-dimineață la birou, iar cartea poștală acum, acasă. Deci, extenuat, răcit și răgușit, însă la istovirea asta am contribuit și eu. În ce situație voi fi dacă are să se ajungă vreodată la o decontare între noi! Acum, nepoțelul⁵⁶⁷ meu a plâns un sfert de ceas din cauza apariției înspăimântătoare a croitoresei casei; așa de distrus îmi par și eu după aceste câteva zile, chiar dacă la mine nu sunt nici pe departe atâtea de distrus ca în cazul nepotului meu plin de fermitate. Ce n-am obținut prin scrisoarea mea nu voi obține nici prin discuții, asta-i grav. O carte poștală pe zi, așadar? Biată Felice! Care fereastră a hotelului este a ta? Când am citit scrisoarea ta (și am respirat adânc doar la sfârșit, pentru a o reciti de la capăt), am crezut că numai tu mă poți vindeca și ai să însănătoșești totul.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 18 aprilie 1913, vineri

18.IV.13

Oare nu te deranjez cu epistolele mele, Felice? Trebuie să te deranjez, nu se poate altfel. Ești nevoită să te implici total în afaceri, poate că timp de un an de-acum încolo expoziția este decisivă pentru afacerea ta — și atunci mai vin și eu cu alte probleme, care n-au nicio legătură cu asta, și în special cu văicăreala mea. Ce-i drept, îmi dau seama că acum expoziția va fi fiind pe sfârșite, cred că pe 20 ar trebui totuși să se închidă. Atunci m-am simțit copleșit și am cedat, ar fi trebuit să mă apăr mai bine. Acum, bunăoară, sunt de un calm exemplar, dar nici așa, desigur, nu-i grozav. Să scriu, Felice! De-aș putea măcar să scriu! Să ai o bucurie din partea mea! Dar nici nu-ndrăznesc să mă duc în pat abia la 11; numai când merg să mă culc la 10 cel mai târziu, nervii mei tociti se mai calmează ocazional, doar foarte ocazional. Oare voi mai fi în stare să scriu?

Și din nou intru-n afacerile tale cu probleme ce nu trebuie să te intereseze. Mă opresc.

Franz

Tu cum te întorci la Berlin? Marți, pe 22, voi fi iarăși, stupid lucru, la Aussig. N-am putea să ne dăm undeva mâinile sau cel puțin să le întindem unul către altul, pentru a micșora un pic distanța? Mi-ar face bine din cap până-n picioare.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1913, duminică

20.IV.13

Am stat prea mult în pat, cuprins de cele mai urсуze gânduri și de o insurmontabilă scârbă față de orice pregătire, indispensabilă totuși, pentru dezbaterea de marți de la Aussig. Nu știu dacă ai primit deja ultima mea scrisoare în care ți-am scris despre Aussig. Prin urmare, marți nu ne întâlnim nicicum, dar nu face nimic, numai să pleci odată din Frankfurtul ăla groznic. Te ține departe de mine și mi se pare că nu te opui destul, dar pe urmă am impresia că te opui prea mult. Acum ești pesemne deja în drum spre Berlin, e șase și jumătate. Cu toate

că știi că este foarte la îndemână să trimiți o telegramă, asta rămâne întotdeauna și fără excepție doar o idee splendidă. Întinzi mâna din pat și ți se dă de citit hârtia aceea, iar preț de-o clipă ești scos de o forță superioară din cercul dezgustător al propriilor gânduri. Dacă aș fi în stare să scriu, Felice! Mă mistuie ca un foc dorința asta. De-aș avea destulă libertate și sănătate mai ales pentru așa ceva! Cred că n-ai înțelege îndeajuns că scrisul este singura mea posibilitate lăuntrică de a exista. Nici nu-i de mirare, mereu mă exprim greșit, mă trezesc de-abia printre personajele interioare, însă despre asta, adică despre atitudinea mea, nu pot scrie și vorbi în mod convingător. Nici nu este necesar, cu condiția să am restul.

Iar acum, când mai sunt trei săptămâni până la Rusaliis⁶⁸, cine poate fi vesel? Totul va fi bine, spui tu. Dar iau aminte să nu lipsească nimic.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1913, duminică

20.IV.13

Așadar, acum, duminică seara, înainte de a merge la culcare, nu sunt realmente deloc pregătit pentru dezbateră de la Aussig, în ciuda faptului că mâine nu prea voi avea timp să mă ocup de așa ceva și deși ar trebui să am ordonate în cap o mie de lucruri în vederea acestei complicate dezbateri, în cazul în care vreau să mă duc acolo cu o mică speranță de succes sau cel puțin cu o oarecare siguranță că nu mă voi face de râs. Dar nu pot, și în pace. Da, măcar de-aș ajunge să studiez actele, însă spre a-mi sublinia aversiunea, în fața acestei munci stau stânci pe care ar trebui mai întâi să le înlătur. Nu pot.

Felice, nu te surprinde că-n scrisorile mele nu te iubesc la drept vorbind, căci atunci ar trebui să mă gândesc doar la tine și să scriu despre tine, ci te ador de fapt și aștept întrucâtva sprijinul și binecuvântarea ta în cele mai absurde probleme? Altminteri, ce rost să aibă faptul că-ți scriu, de pildă, despre călătoria la Aussig?

Epistola mea de azi după-amiază va ajunge un pic ruptă, am tras de ea în drum spre gară dintr-o neputințioasă furie că nu pot să-ți scriu limpede adevărul, nu pot scrie sincer și clar, oricât aș încerca, și că nu reușesc, așadar, nici măcar prin scris să te rețin și să-ți transmit cumva bătăile inimii mele, iar în aceste condiții nici n-am dreptul să sper nimic dincolo de scrisori. Așa am scris, de exemplu, după-amiază, că mă trezesc numai printre personajele interioare sau ceva asemănător. Firește, asta-i fals și exagerat, și totuși adevărat, este singurul adevăr. Dar așa nu mă fac niciodată înțeles de tine, iar acest fapt mă dezgustă. Și totuși, n-am voie să pun condeiul deoparte, ceea ce ar fi cel mai bine, ci trebuie să încerc încontinuu și să eșuez permanent, iar asta se răsfârmă asupra mea. De aceea am rupt un pic scrisoarea și ar fi trebuit s-o sfâșii toată și așa trebuia să procedez cu orice epistolă, căci, dacă ai primi în mână doar bucățele din scrisorile mele, ar fi tot una sau chiar mai bine.

Acum pesemne că ești deja la Berlin, care pentru mine se populează acum din nou și reocupă în închipuirea mea acel loc respectabil și aproape sublim pe care-l deține de vreo jumătate de an.

Franz

În *Berliner Tageblatt* trebuie să fi fost miercuri ceva foarte nostim despre *Contemplațies*⁶⁹; n-am citit articolul, am aflat de el abia astăzi.

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 22 aprilie 1913, marți

Un inginer din instituția noastră, martor la dezbateră de azi, în vreme ce eu voi fi un fel de reclamant, stă în fața mea și vrea să mai discute la repezeală o mulțime de chestiuni, dar îi spun că mai întâi trebuie să scriu o carte poștală (el tocmai îmi citește ceva), altfel precis va ieși rău. Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 22 aprilie 1913, marți

Totuși, a ieșit rău, deși nu s-a terminat complet. Ce să fac, nu-i vina mea, să nu te superi din pricina asta! Nici nu prea mă interesează, fiindcă la Praga se găsește negreșit o scrisoare, iar asta-i esențialul.

FK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 aprilie 1913, sâmbătă

26.IV.13

Să nu fi avut timp să-ți scriu, Felice? Nu, asta nu, nici fizic nu mă simt mai rău decât de obicei. Și precis n-am intenționat în mod frivol să te neliniștesc și nici să renunț să-ți scriu, iar să primesc răspunsuri de la tine, nici atât. Dar — te rog, ascultă-mă cu calm — voiam să-ți las timp să-ți limpezești relația cu mine, fiindcă, după veștile pe care mi le dai de la Paște încoace (scăzând, poate, primele două scrisori), am fost nevoit să cred (Felice, te rog, treci de partea mea măcar pentru o clipă și privește totul așa cum văd eu) că te mai țin lângă mine doar în mod artificial, expediind scrisori după scrisori, fără a te lăsa să te dezmeticești și împingându-te să folosești la rezezeală vorbe vechi, care nu mai au sensul de altădată. Acum eu nu spun nimic definitiv, căci fiecare nouă epistolă pe care o primesc de la tine mă derutează, făcându-mă să-mi reconsider chiar și cea mai fermă convingere, însă, dacă ar fi așa, atunci realmente acesta ar fi singurul lucru prin care m-ai fi dezamăgit vreodată sau ai fi putut să mă dezamăgești în genere, deoarece de la tine am așteptat întotdeauna sinceritate, până și-n cele mai grave situații. Nu m-aș fi mirat să mă fi concediat cândva pentru că nu puteai să mă recunoști imediat, era chiar imposibil, m-am apropiat de tine pur și simplu din lateral și a durat o clipă, înainte de a ne întoarce fața unul către altul. Acum nu cunosc, oricum, decizia ta definitivă; cred însă că o pot bănuși măcar din ultimele tale scrisori, numai că nu înțeleg, Felice, faptul că tu însăși nu vei fi știind în ce situație te afli. Nu trebuie să crezi că tot ce spun are legătură cu faptul că epistolele tale sunt scurte și rare; din când în când mi-ai scris și altădată epistole scurte, iar eu am fost fericit și mulțumit cu ele. Dar ultimele scrisori sunt altfel. Problemele mele nu mai sunt atât de importante pentru tine, iar ceea ce este și mai rău e că nu-ți mai convine să-mi scrii despre tine. Ce să fac atunci? Puteam să nu mai răspund la ultimele scrisori, și joi mi-am imaginat cum vei fi constatat, răsuflând ușurată dimineața, la birou, că în sfârșit n-a sosit nicio scrisoare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 aprilie 1913, luni

28.IV.13

Nu se poate să mai aștept cu scrisoarea, trebuie să-ți răspund printre cărți și hârtii; tocmai trebuie să scriu o conferință despre „organizarea prevenirii accidentelor” și n-am absolut nimic în minte. Felice, am vrut deci să te fac să suferi? Să-ți pricinuiesc dureri? Ție? Și totuși, misiunea mea este numai aceea de a diminua cât pot de mult tot răul care se năpustește asupra ta dinspre mine, fără vina mea. Iar acum scrisoarea ta este atât de obosită și de tristă. Ce se întâmplă cu tine? Ce te doare, biata de tine? Sunt eu un nebun fără margini? Crezi că ți-aș fi scris chiar de la prima bănuială a unei temeri? Am socotit că am o mulțime de dovezi, nu vreau să le enumăr acum. Nici nu e timpul pentru așa ceva; când am citit scrisoarea ta, am simțit un ghiont, de parcă aș fi fost readus în lume, după ce fusesem multă vreme în afara acesteia.

Eram deja pregătit pentru orice, chiar și ieri, când n-a sosit nicio scrisoare. Nu mi-e rușine să spun că eu consider asta drept neajutorare din partea ta, neajutorare într-un alt sens.

acasă

Felice, spune, nu este îngrozitor că ai un necaz, iar eu sunt exclus din această poveste? Nu trebuie să fii gelos pe necazul ăsta, care nu-ți mai dă drumul? Dar nici nu l-ai mai amintit în ultimul timp. Aproape uitasem de el. În scrisorile tale ziceai mereu doar „în grabă” și „iarăși în grabă”; mă dureau deja ochii când citeam aceste cuvinte.

Și-apoi umblam pe-aici, fără nicio scrisoare de la tine și către tine. Și rezistam. Voi mai fi având energii. Dar mă și controlam cum trebuie. Deși nu mi-o spuneam în mod expres, eram mai activ decât de obicei; ar fi fost rău să mă opresc sau să cedez. Îmi închipuiam tot felul de lucruri despre care nici nu vreau să vorbesc. Pot să spun doar că, dacă n-avea să vină nicio scrisoare, eram hotărât să-ți explic într-o epistolă că există infinite posibilități de comunicare umană și că indiferența pe care o manifesti față de mine (în cel mai bun caz, desigur) n-ar constitui un motiv să mă părăsești de tot. Am putea, voiam să-ți propun, să ne spunem din nou unul altuia „dumneavoastră”, intenționam să-ți trimit înapoi scrisorile cu condiția ca tu să le păstrezi pe-ale mele — însă de părăsit, n-ar trebui să mă părăsești din cauza asta. Și să-mi îngădui totuși să vin la Berlin de Rusalii și să te văd, fiindcă această călătorie era un proiect prea sigur, a cărui modificare mi-ar da peste cap toată viața. Iar această zi de primire a viitoarei tale cumnate⁷¹, zi care în una dintre ultimele tale scrisori mi s-a părut pomenită tocmai ca un obstacol în calea întâlnirii noastre, ar trebui să aibă bunăvoința de a te elibera pentru o jumătate de oră. De altfel, nici nu pricep ce-i cu zilele astea de primire.

Firește, deciziile mele n-au fost foarte ferme. Bunăoară, voiam neapărat să-ți telefonez ieri; e-adevărat, nu știam ce are să fie, căci, dacă nu voiai să-mi răspunzi nici măcar epistolar, cu atât mai puțin mi se părea că ai să-mi răspunzi prin viu grai. Cu toate astea ți-aș fi telefonat. Să-ți aud glasul într-o după-amiază oarecare! Dar printre scrisorile tale nu reușeam s-o găsesc pe cea în care — din cauze credeam că-mi pot aminti — notaseși numărul de telefon. Probabil fusese scris doar pe plic. Dintre numerele de pe scrisoarea comercială nu știam însă pe care să-l aleg, poate l-aș fi ales tocmai pe cel al directorului tău.

De altfel, luasem deja o altă decizie și am renunțat să mai telefonez. Voiam să mă duc seara la Max și să-l rog să-ți scrie. Intenționam să-i arăt ultimele tale trei scrisori, să-i povestesc ce-ți scrisesem, să-i expun și o teorie absolut neroadă, pe care mi-o construisem în legătură cu purtarea ta, și să-l rog să te întrebe ce s-a întâmplat. Mă gândeam că lui i-ai spune totuși adevărul, față de el n-ai simți nicio opreliște. El urma să-ți scrie imediat, iar eu intenționam să expediez scrisoarea de la gară încă de cu seară. Prin urmare, m-am dus la opt și jumătate la Max, dar nu era încă nimeni acasă și m-am plimbat pe stradă un sfert de ceas de colo până colo; însă ei n-au venit și, chiar dacă ar fi venit atunci, ar fi fost prea târziu pentru rugămintea mea. Așadar, m-am întors acasă și, oricât de trist eram ieri-seară în cauza acestui eșec, acum sunt foarte bucuros că te-am scutit de scrisoarea pe care ai fi primit-o azi-dimineață de la Max.

Iubito, deci mă accepți iarăși? Pentru a nu mai știu câta oară? Cu toate acestea trebuie să mărturisesc că eu însumi, cu scrisoarea ta de astăzi în mână, aș ajunge la aceeași concluzie în condițiile în care aș re trăi cele petrecute în ultima lună. Și totuși, știu că într-o relație netulburată lipsa asta de încredere este cel mai mare rău pe care ni-l putem face reciproc. Știu asta încă din vremea când, cu luni în urmă, ți-ai exprimat o suspiciune, ce-i drept, s-a întâmplat numai o dată, dar eu nu mai conțin de atunci. Felice! Și Rusalii? Nici nu mai îndrăznesc să te sărut, și nu te voi mai săruta niciodată. Nu sunt vrednic de acest lucru.

Franz

Voi primi joi o vorbă binevoitoare din partea ta? Atunci ar trebui să-mi trimiți expres scrisoarea. Este sâmbătoare⁷² și poșta este distribuită o singură dată. Dar până la ora 12 voi fi la birou.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 și 30 aprilie 1913, marți și miercuri

Este deja târziu. Am fost împreună cu Max, soția lui și Weltsch la un spectacol în idiș⁷³, dar am fugit înainte de final, ca să-ți mai scriu câteva rânduri. Ce sentiment mă încearcă la gândul că am voie să fac asta! Sentimentul de a fi pe mâini bune alături de tine în fața acestei lumi îngrozitoare, cu care eu îndrăznesc să mă măsor numai în nopțile când scriu. Astăzi mă gândeam că nici n-ar trebui să ne plângem când trăim acest dublu sentiment că persoana pe care o iubești îți vrea binele și că, pe deasupra, mai ai și posibilitatea de a dispărea în fiecare clipă. Iubito, cum îți imaginezi vizita de Rusalii? De curând, înainte de a adormi am avut o idee măreață⁷⁴, dar, deși măreață înainte s-adorm, ea nu poate fi pusă-n practică decât ziua-n amiaza mare. O voi deconspira însă abia după ce-mi vei răspunde la următoarele întrebări: Se cade să-ți vizitez familia de Rusalii? Cum îți imaginezi această scenă?

După ce ți-am creat aceste dificultăți, mă așez în pat, destul de liniștit dacă n-ar fi necazul⁵⁷⁵ ce pare să te apese în continuare.

Al tău

din 29 spre 30.IV.13

30.IV după-amiază

De dimineață luasem cu mine, din grabă (îmi însușesc cuvântul și nu ți-l mai dau înapoi), o altă scrisoare⁵⁷⁶, iar acum trebuie s-o trimit expres pe-aceasta. Înainte de asta, îți mai sărut doar mâna dragă, în ciuda faptului că ieri ea n-a făcut pentru mine nici măcar o trăsătură de condei.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 mai 1913, joi

1.V.13

Nicio scrisoare. Să fi înțeles prost telegrama, deși am citit-o de-atâtea ori și am pus-o noaptea sub pernă? Iubito, dincolo de asta, vezi că îți trimit doar reproșuri, ca un om nesuferit și nerecunoscător ce sunt. Dar știi, stând la birou, inima-mi bate de fapt în scrisoarea despre care cred că se află acasă. Și pe urmă alerg acasă și nu găsesc nimic, iar odată cu asta s-a rostit sentința că mai trebuie să aștept cel puțin o zi și-o noapte. Nu vreau să te chinuiesc, este vară, nu trebuie să-mi scrii mult, nici nu trebuie să fii neliniștită dacă n-ai reușit să scrii o dată — bine, haide să stabilim că voi primi o scrisoare de la tine numai o dată pe săptămână, în fiecare duminică, *dar în mod absolut cert*, indiferent dacă te muți sau ești la expoziție⁵⁷⁷ sau se produce altă nenorocire în accepțiunea mea; poți să scrii epistola aceea când ai timp și chef, însă până la urmă trebuie s-o pui la cutie în fiecare sâmbătă dimineață. Vrei să fii atât de drăguță? Ca să nu mai trebuiască s-aștept, ca timpul să nu se scurgă așa de încet și cu atâtea poticneli, pentru că aici ceasurile bat doar când sosește o scrisoare de la tine. Și cu capul voi sta mai bine; deși s-ar zice c-aș fi născocit acum aceste dureri de cap în sprijinul rugăminții mele, totuși ele-s reale. Mai bine spus, nu sunt dureri de cap, ci niște presiuni indescriptibile. Ar trebui să scriu, spune doctorul meu lăuntric. Să scriu, în ciuda faptului că mintea mea e-atât de nesigură și că acum o clipă am avut ocazia să-mi dau seama de insuficiențele scrisului meu. Da, nici nu ți-am scris că luna viitoare îmi va apărea o cârtică (are 47 de pagini), tocmai am în față a doua revizuire. Este primul capitol al nefericitului roman⁵⁷⁸ și se intitulează *Fochistul. Un fragment*. Va apărea într-o colecție ieftină, editată de Wolff și care se va numi cam ciudat *Der jüngste Tag*, la prețul de 80 de pfenigi volumașul. În ansamblu, nu prea-mi place, ca orice produs inutil și artificial dintr-o unitate inexistentă. Dar, în primul rând, am obligații față de Wolff; în al doilea rând, el m-a cam ademenit să scot la iveală povestirea asta și, în al treilea rând, a fost atât de amabil să se angajeze să mai publice o dată *Fochistul*, împreună cu povestirea ta⁵⁷⁹ și cu alta⁵⁸⁰, într-un volum mai mare. De îndată ce vorbesc despre altceva decât despre tine, mă simt de parcă-s pierdut.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 mai 1913, vineri

2.V.13

Continui să mă-nțelegi greșit, Felice, până și-n privința acestui fleac. Cum oare aș putea fi supărat pe tine când îmi trimiți o carte poștală atât de binevoitoare? Doar acele scurte fraze, pe care le-am primit în special de la Frankfurt și care nu conțineau nicio înștiințare, nicio explicație, ci de-abia un salut grăbit, foarte grăbit, și care păreau să înceapă cu suspinul unei existențe chinuite și să se termine cu un oftat de ușurare — așa păreau (ție trebuie să mă plâng de toate fiindcă pe tine te iubesc cel mai mult și deci trebuie să mă plâng și de tine) —, numai scrisorelele alea m-au mai tulburat astfel.

Acum însă se pare că ești foarte ocupată cu logodna fratelui tău — nici nu te-am felicitat, dar poate că ești geloasă pe cumnată, și atunci nu-i loc de felicitări —, iar asta este foarte trist în perspectiva celor două scurte zile libere de Rusalii. Ce vom face în aceste două zile? Tu trebuie să știi; eu nu mă mai gândesc atât la cele două

zile, cât, mai degrabă, la groaznică perioadă care urmează, când, dacă nu se-ntâmplă mari minuni, n-am să mai văd pentru foarte multă vreme, afară de cazul în care mergi cu mine în Italia sau măcar pe malul lacului Garda ori chiar în Spania, la unchiul meu⁸¹. Te rog, Felice, reflectează bine și repede! În fond, nu ți-aș fi vorbit despre faptul că vreau să-ți vizitez părinții, căci arăt la fel de puțin reprezentativ ca acum două luni și chiar sunt tot atât de puțin reprezentativ ca atunci, dar mă tem mai mult decât orice că voi sta iarăși doar câteva clipe împreună cu tine, voi fi la Berlin și voi sta vreo 5 ore, întins pe canapea, așteptând un apel telefonic, mereu incert totuși. În rest, fratelui tău i-aș părea un pic cunoscut. I-ai spus atunci cine sunt sau cum i-ai explicat întâlnirea? De altfel, acum totul va fi ceva mai bine, pentru că nu mai locuiești așa de izolat⁸². Totuși, gândește-te, gândește-te bine! Mîntea mea refuză s-o facă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 mai 1913, sâmbătă

3.V.13

Acum, când m-am așezat să-ți scriu, am zis de unul singur „iubito“ și abia mai târziu am băgat de seamă. De-aș reuși totuși să te fac odată să înțelegi ce însemni pentru mine! Iar de aproape pot s-o fac și mai puțin decât de la depărtare.

După-masă m-am plimbat singur-singurel, am umblat mult, cu mâinile în buzunare, de-a lungul râului. Bine nu mă simțeam; mereu a trebuit să-mi spun că poate mi-a mers la fel de rău întotdeauna, că au acționat încontinuu aceleași năluci, dar capacitatea mea de rezistență a fost mult mai mare și s-a redus în permanență, că în curând va ajunge doar o rezistență formală și că până la urmă va trebui să înceteze. Este adevărat, m-am mirat de fiecare dată de fermitatea trupului meu, care s-a dezbărat de toate, aparent din lipsă de înțelegere, însă nu despre așa ceva era vorba, ci doar despre o fermitate de mult apusă. Acum am stat o oră alături de familie, cu intenția de a-mi reveni un pic din singurătate, dar nu mi-am revenit.

Punctul terminus al plimbării mele — nu mai fusesem de mulți ani în acea zonă — a fost o colibă jalnică de pe malul râului. Acoperișul era atât de dărăpănat, încât era sprijinit doar pe-o parte; grădinița, îngrijită ceva mai bine, părea să aibă și un teren bun și umed. Totuși, în amintire, ea mi se pare acum ciudat de întunecată; ce-i drept, se află într-o mică depresiune, iar când m-am uitat în ea, era-ntr-adevăr deja întuneric, fiindcă începea o furtună. Deși în ansamblu nu arăta ispititor, mi-am făcut planuri. Casa nici n-avea cum să fie prea scumpă, așa putea cumpăra totul, să-nalț o căsuță rânduită, să reamenajeze grădina într-o stare mai bună, să construiască în jos, către râu — acolo râul este destul de lat, iar spre celălalt mal există o perspectivă largă — și jos așa putea să leg o barcă; pe scurt, poate că așa trăi mult mai tihnit și mai mulțumit decât în oraș, cu care am o legătură foarte bună grație tramvaiului electric. (Numai o fabrică de ciment, situată în apropiere și care scoate mult fum, m-ar putea face să mă răzgândesc.) Aceste reflecții au constituit singura pauză ce mi-a adus o mângâiere în timpul plimbării.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 mai 1913, duminică

4 mai 1913

De ce scrisorile pe care ți le adresez n-au efecte mai puternice asupra mea, de ce nu calmează ele atacurile de panică pe care le am uneori, când mă gândesc că ești atât de departe, și care acum, înainte de călătoria la Berlin, sunt și mai insuportabile decât de obicei, căci ce va urma după aceste Rusalii?

Să vă fac deci o vizită? Atunci, răspunde-mi din timp la următoarele întrebări: Care este numărul vostru de telefon? În cartea de telefon nu este încă trecut⁸³. Trebuie să port un costum negru sau este suficient să vin ca un musafir ocazional, într-un obișnuit costum de vară? Aș prefera ultima variantă sau, mai bine zis, prima ar

în aproape imposibilă pentru mine. Să-i aduc flori mamei tale? Ce fel de flori?

Voi locui din nou la Askanischer Hof. Poate sosesc tot la ora 11, dar fără a mai pune la socoteală faptul că asta-i incert (am mult de lucru la birou și este o muncă pe care sunt în stare s-o fac din ce în ce mai puțin, altcineva ar scoate-o la capăt cu ușurință), chiar te implor să nici nu te gândești să vii să mă iei. Ajung întotdeauna într-o stare groaznică și nu vei dori ca-n mijlocul gării să-ți cad în brațe din cauza nesiguranței, zăpăcelii, oboselii, disperării și dragostei. Deci te rog să nu te gândești la așa ceva!

Scriti că de Rusalii, dimineața se fac primiri; prin urmare, și luni. Asta-i rău. Iar luni seară mă și-ntorc. Nu pot rămâne mai mult.

Pe scurt, „măreța“ mea idee constă în următoarele: dacă ești de acord, îi voi spune tatălui tău mai întâi tot ce n-am putut rosti până acum în fața ta și apoi tot ce ți-am spus și ți-am scris deja, fără ca tu să fi pus destul la inimă cuvintele mele. Acesta-i planul meu. Este el realizabil, în măsură în care te cunoști, îl cunoști pe tatăl tău și mă știi pe mine? Ieri, cu un prilej oarecare, Felix mi-a spus c-aș avea nevoie de un curator. Nu este o idee rea — aș avea nevoie de unul în sens obișnuit și în cea mai mare măsură, dacă nu este deja prea târziu.

Franz

Răspunde-mi, te rog, la toate întrebările! Ai primit vineri două scrisori de la mine? Nu mi-ai răspuns la propunere⁵⁸⁴.

Nu mai umezi creionul chimic cu buzele, ca la penultima scrisoare!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 mai 1913, miercuri

7.V.13

Chinuită și zdrobită mai este această Felice *și pentru ce!* Cunoști tănguirile mele în legătură cu asta, nu le mai repet.

Duminică dimineață deci n-am să te văd, Felice? Doar să-ți aud glasul? O bucurie, ce-i drept, care-mi poate umple o dimineață. De-aș avea însă mai mult decât două dimineți! Nu crezi totuși că ar fi cam bizar să vin pentru ziua de primire? Sunt străin, nu cunosc nici gazdele⁵⁸⁵, nici musafirii, adresez felicitări pentru logodna unei perechi pe care o cunosc abia în momentul felicitării — totuși, în principiu, n-aș avea nimic împotriva, întrucât, cu siguranță, nici în situații normale nu fac față mai bine, din contră. Prin urmare, dacă pot veni din punctul de vedere al celor adunați acolo, precis este posibil și din parte-mi deoarece te voi vedea o clipă mai mult, iar asta-mi este de-ajuns pentru asemenea justificări. Dar, dacă n-aș reuși să te văd nici acolo, fiindcă ai fi trasă-ncoace și-ncolo de atâția oameni — lucru care e-ntr-adevăr probabil —, atunci renunț foarte bucuros la această vizită, mai ales că nu-mi pot imagina că totul are să se desfășoare fără mici neplăceri în ceea ce te privește. Pentru că menționezi totuși posibilitatea acestei vizite... dar nu, nu te-ai gândit bine, iar corespondența transoceanică de pe biroul tău te-a indus în eroare. Însă mi-ai scris odată că te-aș putea însoți la familia Heilborn (sunt patru la număr?) și că acesta ar fi deci cel mai bun lucru de făcut; pentru asta te rog.

Firește, îmi poți telefona când vrei; precis nici nu vei putea mai înainte de 9, iar de la 9 încolo sunt pregătit; însă dacă vrei să-mi dai telefon dimineața la 7, de pildă, nu trebuie decât să-mi scrii și voi sta la 7 în cabina telefonică precum un soldat în ghereta de pază. Dar aș dori să știi, pentru orice eventualitate, numărul tău de telefon.

Desigur, istorisirile mele destinate tatălui tău n-au fost altceva decât o idee irealizabilă, un vis.

Singurul meu motiv de îngrijorare este că tocmai din cauza eventualei mele vizite la părinții tăi voi avea parte de tine mai puțin decât dacă aș veni numai la tine.

Franz

În privința scrisorii pe care poate că mi-ai hărăzit-o pentru sâmbătă, te rog să mi-o trimiți la birou, voi sta acolo toată dimineața; acasă mi-ar sosi abia duminică.

Către Felice Bauer la Berlin

Scrisorile către tine, Felice, îmi vor fi folosind în orice direcție posibilă; bunăoară, scriindu-ți această epistolă, îmi va trece supărarea că tocmai am spart frumoasa mea oglindă de bărbierit.

Nu voiam să te pedepsesc, Felice, mai ales că n-am destulă fantezie ca să-mi imaginez că, nescriindu-ți, te pot pedepsi; încă nu ți-am scris multe epistole îmbucurătoare și, chiar dacă-mi mai scapă vreuna neplăcută, ea nu reprezintă realmente o pedeapsă. Mai degrabă, nu ți-am scris fiindcă am descoperit că o parte a insuportabilei așteptări zadarnice a scrisorii tale rezidă în faptul că am impresia că s-a produs o ruptură dacă eu ți-am scris și n-am primit răspuns; în locul scrisorii, străbate văzduhul încoace pur și simplu un strigăt: „Destul, ajunge!“, pe când, dacă nu scriu nici eu, totul rămâne într-un bun, vechi și frumos echilibru, și-atunci, într-un mod trist de-a dreptul, nu mai sosește nicio veste. Și pentru că acum sunt la fel de sensibil și de moale ca o femeie, iar presiunile din cap nu încetează de parcă ferecătura ar fi prea strâmtă, m-am protejat și n-am scris. A fost nedrept și nici n-a fost de mare ajutor.

De ce e mereu atât de mult de lucru la firmă? Oare nu s-au săturat deja de dictafoane clienții din Leipzig și Frankfurt?

Astăzi, când m-am întors acasă de la birou (un coleg pe cât de drăguț, pe atât de amuzant⁵⁸⁶ își pusesese pardesiul doar pe umeri, iar eu l-am tras de o mânecă liberă, străbătând în pas alergător întregul Corso), am văzut o fată care, prinsă cu totul într-o discuție, râdea cu o figură deschisă, prietenoasă și odihnită; râsul ei semăna așa de mult cu al tău, încât am fost pe punctul să-l iau drept un salut din parte-ți. De altfel, în lume există atâtea asemănări, iar asta îți dă un sentiment de liniște, dar te și instigă să le cauți.

Felice, vezi că tu confunzi familiile! La voi se joacă 66; la noi, un cu totul alt joc: *Franzefuß*. De altfel, el se număra printre necazurile cele mai neînsemnate; până la urmă, părinții mei îndură totuși mai multe de la mine decât eu de la ei; numai că ei sunt în stare să reziste mai mult.

Azi, de pildă, mă simt iarăși absolut mizerabil. Dacă nu intru în Berlin într-o formă mai bună, haide!... trebuie să recunoști că mă pricep să mă fac ademenitor.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 mai 1913, sâmbătă

O plăcută dimineață de duminică, Felice! Urarea pleacă din Praga și va fi confirmată la Berlin.⁵⁸⁷

Franz

Te voi vedea însă singură? De n-ar ști nimeni acest lucru!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 mai 1913, luni/marti

12 spre 13.V.13

Tocmai am ajuns⁵⁸⁸, Felice; așadar, este destul de târziu, dar trebuie să-ți scriu, nu mă gândesc decât la tine, tot ce am văzut în timpul călătoriei a avut legătură cu tine și impresia produsă de orice lucru s-a definit în funcție de bunăvoința sau ostilitatea acestei relații. Mai avem atâtea de discutat amândoi, Felice! Îmi vâjâie capul. Totuși, numai călătoria ne edifică sub acest aspect ce nu poate fi cunoscut decât dacă suntem de față. Știi că de fapt acum sunt foarte încrezător? Mai avem de dezbătut probleme îngrozitoare. De-am fi măcar sub cerul liber! Doar știi că te conduc mereu pe drumuri urâte, chiar dacă-n apropiere este un lac frumos. De toate astea este vinovată numai ora târzie din noapte? Când îmi făceam geamantanul la Berlin, aveam în minte alt text. „Nu pot trăi fără ea, dar nici cu ea“, îmi spuneam aruncând în valiză lucrurile unul după altul, și ceva era pe punctul de a-mi exploda în piept.

Să nu crezi însă că acum voi mai analiza asta. Este exact ora unu. Doar mâna dragă o mai trag spre mine în

gând. Ele au fost cele două degete cu care ai jurat ridicându-le când liflul a luat-o în sus?

Franz

O rugămintă. Rugămintea unui biet om care nu suportă incertitudinea. Dacă vrei să-mi scrii mai mult decât o dată pe săptămână, trimite-mi, de exemplu, o scrisoare care să sosească miercurea și încă una duminica. Da?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 mai 1913, marți

13.V.13

Cine poate ști dacă mâine voi căpăta o scrisoare și cum ai primit, iubită, iubită Felice, nebunia pe care eu voi fi reprezentat-o pentru tine în cele două zile petrecute la Berlin? Nici nu știi, Felice, nici nu știi ce mă leagă și mă transformă în cel mai nefericit om, deși par să fiu atât de aproape de tine, singurul meu țel de pe pământ. Ah, Doamne, aș vrea ca tu să nu fi fost pe lume, ci numai în mine, sau, mai bine zis, ca eu să nu fi fost pe lume, ci numai în tine; am sentimentul că unul dintre noi este în plus aici, separarea în două persoane este insuportabilă. Atunci, Felice, de ce nu te iau imediat lângă mine, cel puțin atât de aproape cât ne permite spațiul? De ce, în loc să fac asta, mă ploconesc la pământul din pădure, ca animalele de care tu te temi? Totuși, nu fără temei, nu-i așa? Dar pe de altă parte, nici nu sunt un prinț fermecat, chiar dacă prinții fermeceți se ascund de obicei în orori de felul ăsta; ar fi minunat și poate chiar mai bine să fiu pur și simplu un om suportabil și fermecat. Ai fi mulțumită, nu?

Dar dacă, în ce mă privește, trebuie să lupt cu asemenea lucruri greu de transpus în grai omenesc — și de săptămâni în șir nu mi-a mai rămas niciun pic de putere pe care s-o folosesc la altceva —, ce să fac atunci când nu mă simt sigur de tine și mă induci în eroare? Mi-e teribil de ușor să te-nțeleg când renunți suspinând; în locul tău, eu aș fugi la celălalt capăt al lumii, dar tu nu ești eu, ființa ta înseamnă acțiune, ești activă, gândești repede, observi totul, te-am văzut acasă (cum ai ridicat deodată capul la o remarcă!), te-am văzut printre străini la Praga, mereu interesată de ceva și totuși sigură — însă în fața mea te moleșești, privești în lături sau în iarbă, suporti resemnată vorbele mele neroade și tăcerea mea mult mai justificată, nu vrei să afli nimic serios despre mine, suferi, suferi și-atât... Felice, cum mi-a fost când m-am despărțit de tine? Crezi că eu nu simt ce simți tu? Crezi că atunci mă mai interesează viața mea?

Atunci când Max a fost la Berlin și a vorbit cu tine la telefon, tu trebuie să fi fost într-adevăr foarte veselă și încrezătoare și vei fi râs mult, ceea ce îmi pot imagina foarte bine; dar, printre altele, vei fi spus: „Nu știu cum vine asta, el îmi scrie destul de mult, însă scrisorile lui n-au niciun sens; nu știu despre ce este vorba, nu ne-am apropiat unul de altul și deocamdată nu există nicio perspectivă“. Atunci era însă chiar perioada de început și într-un asemenea moment te apropii totuși cu pași uriași pentru că între cei doi există încă distanțe mari și evidente, accesibile fiecăruia. Cu toate acestea, tu ai gândit așa chiar de-atunci, în vreme ce eu mă bucuram, în taină, peste măsură, că m-am apropiat atât de mult, din câteva salturi, de persoana adorată. Ai mai putea gândi și astăzi cum ai vorbit atunci? Privirea și tăcerea ta, cuvintele tale caută s-o dovedească, dar aproape toate celelalte aspecte te contrazic. Însă prima variantă este mai clară. Cum să mă descurc? Când sunt așa de resemnat, am voie să-ți ating măcar vârful degetelor? Al tău (să fiu măcar anonim, să dispar complet, rămânând numai al tău),

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 mai 1913, joi

15.V.13

Unde-i Eberswalde?⁵⁸⁹ Este departe de Berlin? Promiseși deja recomandata mea când mi-ai scris cărțile poștale? (Le am, firește, pe toate, fiindcă de la gară m-am dus direct la birou, ca să văd dacă a sosit ceva; în

timpul călătoriei⁹⁰, de la primul pas pe care l-am făcut în afara casei, la 5 dimineața, am tot așteptat acest moment; a fost foarte drăguț din partea ta să-mi trimiți două cărți poștale — însă cred că între noi nu mai încap mulțumiri suplimentare.) Dar aceste cărți poștale nu constituie, desigur, răspunsul la acea scrisoare, răspunsul urmează să-l primesc, Felice, nu-i așa? Te rog mult să faci asta. E-atât de important să-mi răspunzi la scrisoare, trebuie să înțelegi totuși acest lucru, iubito, iubito! Altfel, imaginea mea despre tine se destramă. Bine, îmi vei răspunde, nu mai vorbesc despre așa ceva.

Cum se simte familia ta? Mi-a produs o impresie foarte încălciată, poate din cauză că familia ta mi-a oferit în foarte mare măsură imaginea unei depline resemnări în ceea ce mă privește. M-am simțit așa de mic și toți stăteau ca niște uriași în jurul meu, având o mină atât de fatalistă (exceptând-o pe sora ta Erna, de care m-am simțit de îndată apropiat). Toate acestea au corespuns împrejurărilor: erai a lor și de aceea ei erau mari, nu erai a mea și de aceea eu eram mic, dar așa vedeam lucrurile numai *eu*, nu și ei. Cum ajunseseră la acest comportament, care-i domina în ciuda oricărei amabilități și ospitalități? Voi fi făcut asupra lor o impresie foarte urâtă, nici nu vreau să știu despre asta; doar ce a spus sora ta Erna aș dori să știu, chiar dacă a fost foarte critică sau malițioasă. Vrei să-mi spui ce-a zis?

Franz

Am acum la îndemână vechea recenzie a lui Max⁹¹, și-o trimit suspinând. Compară, fă comparații!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 mai 1913, vineri

Ascultă, iubito! Nu te abate din drumul pe care îmi ieși în întâmpinare! Dar, dacă trebuie s-o faci, du-te înapoi! Spune-mi, simți cât te iubesc, simți acest lucru, în pofida întregii situații care mă ascunde acum de tine — și la Berlin mai mult decât de la distanță? Asta-mi înăbușă vorbele-n gât și-mi inundă literele pe care n-vreau să le scriu.

Franz

N-am primit nicio epistolă, poate pentru că este sârbătoare⁹².

Vineri seara. Zilele pe care le petrec aici, departe de tine, le pot confunda ușor⁹³, n-au niciun sens pentru mine. Mă simt de parcă întreaga lume s-ar fi prăbușit în tine. Iubește-mă un pic, Felice! Dragostea pe care mi-o acorzi este singurul sânge ce-mi străbate inima.

Când se-ntoarce tatăl tău? Mă gândesc mult la scrisoarea în urma căreia el va avea o reacție negativă, aidoma oricărui lucru la care caut să ajung cu ajutorul gândirii; „negativă” înseamnă un amestec prost între ceea ce e clar și ceea ce este neclar. Totuși, momentan nu există nimic mai important pentru mine. Voi scrie epistola aceea astfel încât s-o poți citi; ți-o trimit mai întâi ție, ca s-o judeci. Când vine deci tatăl tău și care este momentul cel mai potrivit?

Dar până și asta-și pierde importanța în fața scrisorii pe care sper s-o găsesc chiar mâine-dimineață la birou.

Al tău, F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 mai 1913, duminică

18.V.13

Iubita mea Felice, are vreun rost să suport în continuare chinul nelămuririi (vorbesc din punctul meu de vedere) numai pentru că el conține undeva o mărunță și absurdă consolare, ce dispare încă din prima clipă? Nu mai aștept să se întoarcă tatăl tău, îți scriu, poate chiar în seara asta, și-ți trimit epistola mâine, ca s-o examinezi, iar pe urmă i-o trimit tatălui tău la Berlin sau indiferent unde-i acum. Nu va fi o scrisoare al cărei răspuns să depindă de niște toane și de locul unde-a fost scris. N-are niciun rost să mai aștept.

Totuși, poate are vreun rost, însă nu vreau să-l știu. Iubito, trebuie și pot „să cred orbește” în tine, cu siguranță. Dar știi dacă tu poți avea încredere-n tine? Dacă poți avea încredere în tine din perspectiva a tot ce

te-așteaptă? Iar dacă bănuiești măcar acest lucru, nu ești liberă. Nu știi ce te leagă de mine. Și-apoi nu ești „o copilă nătângă” (nu cunosc pe nimeni față de care să mă simt mai prejos decât față de tine, când sunt în preajma ta); natura însăși te susține. Dar îmi vei mai scrie despre asta (*rețin această promisiune!*) și în fond, sunt în stare să mă las convins de cea mai ușoară clătinare a ta din cap.

Există o obiecție teribilă față de multe reprezentări legate de fericirea viitoare; ele sunt, zice-se, posibilitățile inimaginabile. Așa cum credem că avem dreptul să dovedim existența lui Dumnezeu pe baza conceptului nostru de Dumnezeu, tot astfel putem s-o respingem pornind de la absența conceptului respectiv. Dacă te-aș fi cunoscut măcar acum 8 sau 10 ani (trecutul este pe cât de cert, pe atât de iremediabil pierdut), ce fericit ai fi azi, fără niște subterfugii lamentabile, fără aceste suspine și tăceri dezolate! Dar, în loc de asta, m-am întâlnit cu fete — sunt ani de-atunci —, fete de care m-am îndrăgostit ușor, alături de care m-am amuzat și pe care le-am părăsit cu și mai multă ușurință sau de care m-am văzut părăsit, fără a simți vreo urmă de durere. (Numărul lor pare așa de mare doar pentru că nu le spun pe nume și fiindcă totul a trecut de-atâta vreme.) De iubit astfel încât să mă cutremur din tot sufletul am iubit, poate, o singură femeie, acum șapte sau opt ani. De atunci încoace, fără ca între timp să mai am relații, am fost aproape complet detașat de orice și m-am limitat din ce în ce mai mult la mine însumi; starea fizică deplorabilă, care a premers sau a urmat — cum să spun? — apariției mele, mi-a dat aici o mână de ajutor, lăsându-mă să mă afund în continuare, iar acum, când eram aproape de final, te-am întâlnit.

Franz

(*anexat*)

Astăzi am găsit următoarea scrisoare mai veche, adresată ție în vremuri mai fericite sau mai nefericite 594. Ce-i spui? Răspunde-mi cum mi-ai fi răspuns atunci.

Franz

18.V.13

Draga mea domnișoară, mă opresc din scris la douăsprezece și jumătate noaptea doar pentru a mă prinde o clipă de dumneavoastră. N-o fac pentru că aș avea nevoie de asta în clipa de față, mă simt chiar destul de puternic; altminteri, nici n-aș fi putut întrerupe lucrul. Numai că tremur din tot corpul, așa cum lumina a făcut să tremure ecranul în primele zile ale cinematografei, dacă vă amintiți de acest moment. Sunt prea fericit și sufăr prea mult de mai bine de-o săptămână. De câteva nopți, copiez la indigo prima jumătate, iar la a doua mă pierd în visare. Peste zi, serviciul și tot ce se mai poate, și făptură mea jalnică, lipsită de vlagă. Cui altcuiva să mă plâng decât dumneavoastră, care sunteți atât de calmă, dacă așa m-aș simți mai bine acum?

Al dumneavoastră,

Franz K.

Pentru că în nopțile astea devin superstițios și supraestimez puterea celor așternute odinioară pe hârtie, văzând cum se multiplică la nesfârșit greșala scrisă, mai spun că mi-aș atenua doar nenorocirea, nu și fericirea, pentru numele lui Dumnezeu! Dar dacă nu merge altfel, atunci să rămână cum este! Ce efect are asupra mea imaginea dumneavoastră, chiar și de la distanță!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 mai 1913, vineri

23.V.13

Draga mea Felice, iubito, iată că nu ți-am răspuns imediat la o scrisoare. Chiar ai crezut asta? Este într-adevăr posibil? Nu, nu este, căci bucuria generată de o scrisoare de la tine e-atât de mare, încât nu pot să mă stăpânesc și-ți răspund de îndată, deși lucrurile-mi merg atât de prost și poate că mai rațional ar fi să nu-ți scriu. Gândește-te însă, epistola pe care ai expediat-o duminică seara a ajuns abia astăzi, vineri, în mâinile mele. O ștampilă a poștei arată că ea a fost la Viena. În vreme ce eu mă chinuiam aici, scrisoarea asta s-a plimbat la Viena, din nepriceperea unui funcționar, și apoi s-a întors încet. Iar eu socoteam în aceste zile lungi: Felice nu-

mi răspunde la o scrisoare principală, nu-mi răspunde la întrebări din pricina epistolei către tatăl ei; nu-mi scrie duminică, luni, marți, pleacă la Hanovra, fără ca eu să aflu câtuși de puțin scopul acestei călătorii, nu-mi comunică adresa de la Hanovra, deci nu vrea să mai audă de mine în timpul călătoriei, nu-mi scrie până la urmă niciun cuvânt despre drumul ăsta — ei bine, atunci nici eu nu puteam să-ți scriu, mai ales că am primit abia astăzi epistola care a schimbat, din fericire, cele mai negre supoziții. N-a fost o perioadă grozavă, mereu a trebuit să-mi spun că ești crudă cu mine, fără intenție, iar la asemenea proporții cruzimea fără intenție reprezintă totuși cea mai mare deznădejde.

Dar acum nu mai este așa, Felice, totul are să fie bine, trebuie să fie bine. Scrisoarea către tatăl tău nu-i încă gata, adică a fost gata de mai multe ori, însă de fiecare dată a fost inutilizabilă. Ea trebuie să fie foarte scurtă și clară, ceea ce nu este ușor. Nu vreau să mă ascund în spatele tatălui tău, trebuie negreșit să citești scrisoarea în prealabil. Însă trebuie s-o scriu din următorul motiv: Există pentru mine obstacole pe care le cunoști într-o oarecare măsură, dar nu le iei destul de în serios și pe care tu nu le-ai socoti suficient de serioase nici dacă le-ai cunoaște în totalitate. Nimeni din jurul meu nu le consideră destul de serioase sau nu le ia în serios de dragul meu. Situația asta s-a repetat deja foarte frecvent: de vreo 10 ani mă simt tot mai puțin sănătos, îmi lipsește senzația de bine pe care ți-o dă sănătatea, tihna pe care ți-o asigură un trup ce te ascultă în orice privință, chiar fără o continuă supraveghere și îngrijire a corpului trudit, acest sentiment de mulțumire care stărnește permanenta voioșie și în primul rând spontaneitatea majorității oamenilor. Și asta îmi lipsește în absolut orice manifestare a vieții. Iar această absență nu rezidă, eventual, într-o boală anume, pe care să o fi avut cândva; dimpotrivă, după bolile copilăriei probabil că nici n-am mai fost bolnav de-a dreptul, astfel încât să zac la pat din cauza lor, sau cel puțin nu-mi pot aminti deloc de o asemenea boală. Această situație tristă este însă reală; ea se manifestă aproape în fiecare clipă, pare suportabilă de la distanță, poate fi trecută cu vederea la întâlnirile ocazionale cu prietenii, iar în familie nu ajunge să se impună, la drept vorbind, printr-o tăcere mormântală. Dar în cea mai nemijlocită comuniune? Așa cum această situație mă împiedică să vorbesc cu dezinvoltură, să mă mănânc și să dorm firesc, ea mă stânjenește în orice manifestare spontană. Astfel încât nici n-aș ști de ce să nu mă tem, apelând la o justificare empirică. Spune, cum să vreau — pe deplin conștient și fără multă discuție — să pun în sarcina celei mai iubite persoane ceva de care caut să-i protejez până și pe oamenii care-mi sunt indiferenți, chiar dacă este vorba despre întâlniri limitate din punct de vedere temporal și afectiv, pe când în acest caz totul ar fi nelimitat? Pot eu să-ți cer fără ocolișuri să consimți la o discuție care deja mă arde fiindcă am trecut-o prea mult sub tăcere? Cum să fac una ca asta? Și am eu oare dreptul să mă mulțumesc să-ți cer așa ceva? Văzându-te atât de schimbată când ești cu mine (fără ca această metamorfoză să poată fi interpretată în favoarea mea, ci mai degrabă spre rușinea mea), văzând cum te cuprinde o nepăsare lipsită de vlagă tocmai pe tine, o fată altminteri mândră, sigură de sine și care gândește repede, și câtă vreme, aflat în această dispoziție, când simt în mine măcar o vagă responsabilitate, nu pot în niciun caz să solicit sau să accept din partea ta o decizie asupra destinului meu, darămite asupra destinului tău? Cum m-a descurajat această scindare acolo, în Grunewald, ca și pe tine, de altfel: să avem voie să spunem totul și să nu putem spune nimic. Din toate acestea rezultă: nu pot purta răspunderea, căci o consider prea mare, iar tu nu poți fiindcă de-abia o vezi. Firește, este o minune că-mi vine binele. De exemplu, dacă există un asemenea miracol, de ce nu s-ar număra și însănătoșirea mea printre minunile pe care le-ai avea drept consecință comuniunea cu tine? Această speranță nu este atât de mică încât să nu diminueze responsabilitatea, dar, în ansamblul ei, responsabilitatea este prea mare și așa rămâne.

De aceea vreau să-i scriu acum tatălui tău. De la părinții sau prietenii mei n-aș primi un sfat mulțumitor. Ei se gândesc prea puțin la tine și m-ar sfătui doar ceea ce vreau într-un mod destul de evident; mai degrabă, nu m-ar sfătui să port întreaga răspundere; asta m-ar sfătui (chiar dacă eu n-o spun, pentru mine contează ceea ce vreau să aud) și înaintea tuturor, maică-mea, cu miopia ei limitată numai la mine și la clipa de față. Ea nu știe nimic, iar dacă știe, nu înțelege din cauza mândriei și a dragostei materne; de la ea nu pot cere niciun sfat. Doar tatăl tău mă poate sfătui; în această privință, vizita mea a fost foarte utilă fiindcă nici cea mai mărunț și bună prejudecată nu va influența sfatul său, deviindu-l în favoarea mea. Am să-i spun ceea ce-ți zic ție acum, numai că într-un mod mai clar, iar în caz că n-are să mă respingă cu totul, îl voi ruga să-mi recomande un medic de încredere, care să mă consulte — fapt ce sună cam ciudat și constituie chiar un paliativ jalnic la marea ananghie.

Praga, 23/24 mai 1913, vineri/sâmbătă

S-a făcut atât de târziu pentru că am fost ocupat cu ultima carte a lui Max, *Menajul femeilor*; ți-o voi trimite în zilele următoare. Conține și povestirea *Din școala de croitorie*, din care eu nu știam decât începutul și pe care am citit-o acum până la sfârșit, fără să țin seama de trecerea timpului și de insomnia mea.

Iubito, cum se face însă că n-am primit de-atâta vreme nicio veste de la tine? Dacă ai ști cum am sorbit tot ce-mi doream din cuvântul „profunde“, scris în telegrama ta, în ciuda faptului că nu era decât o vorbă formală. Să te fi jignit cu ceva în ultima scrisoare? Nu prea pot să cred asta, deoarece, în pofida faptului că e stupid și pare afectat să vorbesc într-un mod atât de general despre lucruri de mult apuse, ne cunoaștem totuși într-atât încât vei fi știind că, dizolvând acea mulțime de vorbe într-o povestire normală, niciun cuvânt nu te-ar putea jigni.

Să nu fi ieșit bine călătoria?⁵⁹⁶ Dar n-am primit măcar o carte poștală, iar acasă, unde te-ai întors încă de vineri și unde este imposibil ca ai tăi să-și fi făcut atâtea griji pentru tine cum mi-am făcut eu, ai scris cu siguranță.

Niciun reproș în plus, draga mea Felice, numai să nu fii niciodată supărată pe mine! Motive poate că există, dar niciodată o vină. Nici nu-ți vine să crezi ce fel de om aș putea deveni eu dacă ai vrea tu. De te-aș ține de mână cu-adevărat, așa cum simt că mă călăuzește lăuntric mâna ta!

Franz

Am voie să transmit salutări mamei, fratelui și surorilor tale? Spune-i mamei tale: călătoria⁵⁹⁷ a avut sens și scop, dar nu și omul care s-o facă.

din 23 spre 24.V.13

Ai primit totuși scrisoarea mea trimisă expres?

„Înștiințată domnișoară B.“⁵⁹⁸ este minunată, trimite-mi însă mai des câte ceva de la serviciu!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 mai 1913, duminică

25.V

Pentru numele lui Dumnezeu, oare de ce nu-mi scrii? De-o săptămână, niciun cuvânt. Asta-i totuși îngrozitor.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 mai 1913, marți

27.V.13

Ăsta-i deci sfârșitul, Felice, cu această tăcere mă concediezi și pui capăt speranței mele în singura fericire care este posibilă pentru mine pe-acest pământ. Dar de ce această tăcere îngrozitoare, de ce nicio vorbă sinceră, de ce te tot chinuiești cu mine în mod vizibil, groaznic de vizibil, de câteva săptămâni? Asta nu mai este milă din partea ta, căci atunci aș fi pentru tine cel mai străin dintre oameni. Ar fi trebuit totuși să vezi că această incertitudine mă face să sufăr atât de mult, încât uneori îmi pierd cumpătul. Și oricum, ceea ce se sfârșește într-o asemenea tăcere nu poate fi milă. Natura-și urmează cursul, în cazul ăsta nu mă poate ajuta nimic; cu cât te-am cunoscut mai bine, cu atât te-am iubit mai mult; cu cât m-ai cunoscut mai bine, cu atât ți-am devenit mai nesuferit. Totuși, dacă ai fi înțeles asta, mi-ai fi vorbit deschis, n-ai fi așteptat până ce nu mai poți și nu mai ești în stare să te stăpânești, pentru a-mi scrie măcar un cuvânt despre o călătorie de cinci zile⁵⁹⁹, pentru a-mi răspunde măcar printr-un rând la scrisorile în care te rog să iei o decizie și pentru a mă consola într-un fel, fiindcă sunt nefericit că n-am mai auzit nimic despre tine de-atâta vreme. Chiar și ieri, când te-am chemat la

telefon și n-am înțeles decât foarte puțin, ce-i drept, căci, de fericire că-ți aud vocea, îmi vâjâiau prea tare urechile, mi-ai spus că mi-ai scris duminică seara și că voi primi acasă scrisoarea, cel mai târziu astăzi, marți. Nu, n-am primit, nu mi-ai scris nici duminică, nici măcar luni după convorbirea telefonică, nu poți să-mi scrii, dar nici să-mi spui că nu poți scrie. Când mă gândesc acum că singurul lucru pe care ai avut să mi-l spui din proprie inițiativă ieri a fost întrebarea cum mă simt, îmi ies realmente din minți. Așa nu mai pot trăi mult. Probabil că nu mai trebuie să-ți solicit asta, dar te rog totuși în mod expres să nu-mi mai scrii niciun cuvânt, procedează așa cum îți cere inima! Nici eu n-am să-ți mai scriu, nu vei mai auzi reproșuri și nu vei mai fi deranjată, însă te mai rog să reții un singur lucru, și anume că, oricât de lungă-i tăcerea, azi, ca-ntotdeauna, rămân al tău la *cea mai slabă, dar adevărată* chemare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 mai 1913, miercuri

28.V.13

Nu, nu sunt neliniștit, Felice, nu acesta-i cuvântul. Dar tu nu vrei să fii al tău, și pace, asta este cât se poate de limpede; însă dacă vrei să mă ai totuși, voința ta e complet invizibilă din pricina nepăsării. Nu suport să te țin aparent de mână, în timp ce tu-mi întorci spatele vreme de zece zile. Am răbdat tăcerea de la Frankfurt⁶⁰⁰, fără să fi primit vreo explicație din partea ta; această ultimă tăcere este prea mult pentru mine și ar fi chiar și pentru un om de zece ori mai puternic. Nu vreau să socotesc acum ce altceva mai pledează pentru felul în care interpretez eu lucrurile, chiar dacă până la urmă trebuie să recunosc că nu te înțeleg. Am fost nedrept cu tine, mi-ai scris într-adevăr duminică seara (am primit scrisoarea abia astăzi, funcționarii de la poștă vor fi avut nesiguranța mâinilor mele), dar conținutul epistolei repară în întregime nedreptatea mea. În scrisoarea pe care ai primit-o luni am strigat de disperare că nu-mi scriseși nimic. Marți, din nou nimic, și sunt foarte îndreptățit să cred că telegrama ta de azi i-o datorez unei epistole a lui Max. Nu-mi mai rămâne decât să-mi iau rămas-bun așa cum ți-ai luat tu de mult printre rândurile scrisorilor tale și în pauzele dintre epistole. Repet, Felice, îți aparțin în totalitate, nimic nu poți stăpâni într-o asemenea măsură, însă în situația actuală, care durează de săptămâni întregi, nu mai pot fi al tău, fiindcă adevărata ta fire nu poate fi cea care vrea să mențină o astfel de relație în care suferi doar tu, căci nemiloasă nu ești precis, și în care eu sunt hăituit fără noimă. Asta trebuia să-ți mai spun.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 iunie 1913, duminică

1 iunie 13

Ce se va alege de noi, sărmana mea iubită? Știi, dacă Löwy n-ar fi aici, iar eu n-ar trebui să organizez un recital pentru bietul om⁶⁰¹ (am anexat o notă scrisă de Pick la inițiativa mea⁶⁰² și mai sunt de făcut niște lucruri de felul ăsta), dacă n-ar trebui să vând bilete și să fac rost de sală — până la urmă a acționat asupra mea acest entuziasm care nu poate fi înăbușit, al lui Löwy, făcându-mă aparent grăbit și activ —, nici n-aș ști cum au trecut câteva zile. Vezi, noi doi aparținem unul altuia, acest fapt mi se pare neîndoielnic, însă la fel de îndubitabilă este deosebirea enormă dintre noi, faptul că tu ești sănătoasă în toate privințele și, de aceea, ești profund liniștită, pe când eu sunt bolnav, poate mai puțin în sensul obișnuit, dar bolnav în sensul cel mai grav, și de aceea sunt agitat, împrăștiat și lipsit de chef. Există, cu siguranță, deosebiri între primele tale scrisori și cele din ultimele săptămâni, dar poate că ele nu sunt atât de importante cum cred eu și au probabil un alt sens decât am eu impresia că descifrez. Și comportamentul tău față de mine are, probabil, un alt sens decât pot să-mi dau seama sau, mai degrabă, în mod cert, fiindcă o spui tu însăși. Chiar așa este, tu suferi din cauza mea, și totuși ești mulțumită cu mine din câte spui, iar eu sufăr din cauza ta, și trebuie totuși să te am așa cum ești, și nicidecum altfel. Gândește-te, de pildă, la scrisoarea pe care mi-ai scris-o de la Grădina Zoologică. N-a fost o scrisoare, ci

nalăcu unei scrisori. O știi aproape pe dinafară: „Stăm cu toții aici în restaurantul din Grădina Zoologică, după ce am zăbovit toată după-amiaza în această grădină“. Da, dar de ce, de ce trebuia să stai în Grădina Zoologică? Doar nu ești o sclavă. Aveai dreptul să te odihnești acasă după călătorie și să-mi scrii în tihnă cinci rânduri. „Scriu acum aici, pe sub masă, și în același timp port o discuție despre planurile de călătorie pentru la vară.“ Prin urmare, aceste rânduri, primele după opt zile de pauză, trebuie să mi le scrii și-ntr-o situație altminteri inimaginabilă, care pentru mine are oarecum și semnificația unui reproș, fiindcă vreau să aud în sfârșit un cuvânt de la tine după opt zile. Apoi însă expediezi scrisoarea fără timbru, astfel încât ajunge cu trei zile mai târziu, și după aceea socotești că nu mai trebuie să-mi scrii timp de trei zile. Acum ți-aș spune o vorbă de dragoste, în străfundul sufletului meu nu e pentru tine decât iubire, dar continuă să iasă la suprafață amărăciunea. Aș prefera să iasă lacrimi și să ne ținem unul pe altul în brațe!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 iunie 1913, marți

În spatele meu stă Löwy și citește. Nu, Felice, nu ți-am scris nu pentru că am fost acaparat de el. Ce ar putea să mă solicite într-atât încât să-mi îndepărteze gândurile de la tine? Așteptam însă scrisoarea ta. Ce mult mi-ar plăcea să-ți jur acum că ne vom scrie în tihnă, fără să fim deranjați de nimic; dar eu unul nu pot garanta asta. Iar atunci, iubito, trebuie să admiți — fără ca acest lucru să fie totuși neîndoielnic — că nu numai distanța mă determină să fiu astfel, ci că sunt la fel și când mă aflu în preajma ta, deci așa sunt mereu, numai că pe de o parte, chiar mult mai disperat, iar pe de alta, și mai istovit.

Și, meditănd la această situație, mai port cu mine permanent gândul că trebuie să-i scriu tatălui tău.

Iubită Felice, te rog, scrie-mi iarăși despre tine ca odinioară, despre serviciu, prietene, familie, plimbări și cărți. Nu știi câtă nevoie am de așa ceva ca să trăiesc.

Găsești vreun sens în *Verdictul*, vreau să spun un sens direct, coerent, care să poată fi urmărit? Eu nu-l găsesc și nici nu pot să dau explicații în această privință. Dar aici sunt multe ciudățenii. Vezi doar numele! A fost scrisă într-un moment în care, deși te cunoșteam deja, iar lumea câștigase în valoare prin existența ta, totuși nu-ți scrisesem încă. Și acum uită-te! Georg⁶⁰³ are tot atâtea litere ca Franz, Bendemann este alcătuit din „Bende“ și „Mann“, „Bende“ are tot atâtea litere precum Kafka și chiar și cele două vocale sunt plasate în aceeași poziție, „Mann“ îl va fi întărind, pesemne din milă, pe bietul „Bende“ pentru luptele pe care le are de dat. Frieda⁶⁰⁴ are tot atâtea litere ca Felice și chiar aceeași inițială, „Friede“ și „Glück“⁶⁰⁵ sunt și ele pe-aproape. Grație lui „Feld“, Brandenfeld are o legătura cu „Bauer“⁶⁰⁶ și aceeași inițială. Și mai există unele de felul ăsta; firește, nu sunt decât lucruri pe care le-am descoperit abia ulterior. De altfel, am scris totul într-o noapte de la ora 11 la 6 dimineața. Când m-am așezat să scriu după o duminică insuportabil de nefericită (mă învărtisem mut, toată după-amiaza, în jurul rudelor cumnatului meu⁶⁰⁷, care veniseră atunci pentru prima oară la noi), voiam să înfațișez un război, un tânăr urma să vadă pe fereastră cum se apropie o mulțime de oameni care trec peste pod, însă după aceea totul mi-a scăpat din mână. — Și încă un lucru important: ultimul cuvânt din penultima frază trebuie să fie „să se prăbușască“, nu „să cadă“. Deci acum totul e din nou bine?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 și 7 iunie 1913, vineri și sâmbătă

7.VI.13

Așadar, vezi, Felice, cât de trist este. Luni mi-ai scris că de-acum ai să-mi scrii din nou în fiecare zi. Marți am primit această scrisoare, miercuri ai avut răspunsul. Acum este vineri seara și încă n-am primit niciun rând. Oare nu trebuie să regret că nu-mi scrii „din milă“, ci dintr-un alt motiv? Căci dacă mi-ai scrie din milă, aș fi primit scrisoarea de mult. Și mereu faci câte-o promisiune pe care nu reușești s-o respecti. Totuși, tu nu ești așa.

Franz

Azi-dimineață am uitat acasă scrisoarea. (Acum trebuie să plec mereu în grabă fiindcă părinții mei sunt la

Franzensbad, iar eu sunt nevoit să mă duc la magazin atât dimineața, cât și după-amiază, pentru că a mai căzut la pat și Ottla, acuzând dureri de gât — dar de ce povestesc toate astea, poate caut să te influențez chiar și-n acest mod? Nu, nu vreau asta, cu atât mai puțin cu cât știu că n-ar folosi la nimic.) Pe urmă însă am fost bucuros că n-o trimisese de dimineață, pentru că astăzi trebuia să vină ceva. N-a sosit nimic. Îți scriu asta de parcă n-ai ști. Însă tu știi și așa vrei să fie. Nu mă mai gândesc că o scrisoare s-ar putea pierde. Epistolele scrise nu se pierd; se pierd numai cele care n-au fost scrise. Dar de ce se întâmplă asta? De ce? De ce mă tot sfredleşti așa, fără rost?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 iunie 1913, sâmbătă

9.VI.13

Acum, la unsprezece și jumătate seara, când m-am întors acasă dintr-o excursie, am găsit scrisoarea ta așteptată sau, mai bine zis, nemaiășteptată. Prin urmare, o scrisoare de-a ta s-a pierdut într-adevăr, iar eu mă chinuiesc de săptămâni în șir din cauza absenței ei. Și ce năluci ți s-au năzărit între timp și par să-ți descleșteze gura? Da, despre asta îți voi scrie amănunțit mâine, sunt însă fericit că această gură pe care azi și-ntotdeauna îndrăznesc și pot s-o sărut cu-adevărat numai de la distanță mai are vorbe bune pentru mine. Iar acum, noaptea bună! Îndoielile tale nu înseamnă totuși că bați în retragere? Cât mă bucur că vorbești cu-adevărat, chiar dacă nu spui încă lucrurile care te preocupă în fond, fără ca tu să-ți dai seama! Însă cuvintele de început au fost spuse, și cu ajutorul lor le vom scoate pe celelalte, spre a ne elibera complet în vederea celei mai bune decizii. Și-acum, la culcare! Nu, eu nu pot încă și dorm tot mai puțin. Poate măcar astăzi.

Franz

Ce scria în epistola pierdută? Și scrie adresa mai atent! Mi-ar plăcea să-i trimit odată salutări surorii tale Erna. Vrei să-mi dai adresa ei?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 iunie 1913, marți

10.VI.13

Ești bolnavă și hoinărești cu boala după tine? Mai bine n-ai merge la doctor, ci ai rămâne acasă și te-ai odihni. Ce aș vrea să te îngrijesc.

De altfel, amândoi avem nevoie de repaus. Ce ar fi mai firesc decât să mergem împreună în același loc, fiindcă avem aceleași nevoi?

Nu trebuie să întrebi dacă te iubesc. Uneori am impresia că totul, totul s-ar fi golit de oameni, iar tu ai sta singură pe ruinele Berlinului.

La scrisoarea ta de vineri n-am răspuns, desigur; ba chiar pregătesc o disertație drept răspuns, dar încă nu-i gata. De fapt, nu din lipsă de timp, ci din slăbiciune și nesiguranța minții care refuză de mult să mai dea ascultare.

Din întâmplare am în față nota despre Löwy, iat-o! Recitalul a ieșit destul de prost; totuși, Löwy are din nou ceva bani; deocamdată nici nu poate fi ajutat. Mi-ar plăcea să te las să-l ascuți când povestește. Acest lucru îți reușește mai bine decât orice piesă pe care o citește, recită sau cântă; atunci te copleșește cu-adevărat înflăcărea lui.

Verdictul nu poate fi explicat. Poate-ți arăt odată câteva pasaje din jurnal în legătură cu el. Povestirea este plină de abstracțiuni, fără ca ele să fie mărturisite. Prietenul este prea puțin o persoană reală; eventual, e mai degrabă ceea ce au în comun tatăl și Georg. Povestirea pesemne că dă ocol tatălui și fiului, iar figura schimbătoare a prietenului constituie, probabil, modificarea perspectivei în relațiile dintre tată și fiu. Dar nici eu nu sunt sigur de asta.

Astăzi îți trimit *Fochistul*. Primește-l cu amabilitate pe acest tinerel, așază-l lângă tine și laudă-l așa cum îți dorește!

Măine aștept o relatare minuțioasă despre prostiile pe care ți le-a spus doctorul. Cine-i, de altfel? Este medicul vostru de familie? Cum se numește?

Dragă, prin această scrisoare nu vreau să te mpiedic să vii la Praga. Vino dară, vino! Ești atât de așteptată!
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 și 14 iunie 1913, vineri și sâmbătă

13.VI.13

Din cauza nehotărârii cu greu îmi pot clinti mâna, ca să scriu. Din nou o împotmolire a scrisorilor tale, așa cum s-a mai întâmplat, fără întrerupere, luni de-a rândul. La fel cum în epistolele mele ți-am cerut vești luni de zile, de parcă ai fi fost o ființă complet străină, căreia îi este cu neputință să se transpună în suferințele cuiva care așteaptă o veste. Iar această împotmolire s-a produs întotdeauna din partea ta, chiar dacă, poate, nu din vina ta. Și acum, din nou. Poate că ești bolnavă, după cum ai lăsat deja să se înțeleagă. Nici așa ceva n-aș mai pricepe cum trebuie. Îmi amintesc cum odată, în perioada de început, ți-am telegrafiat acasă: „Sunteți bolnavă?” și n-am făcut astfel decât o prostie⁶⁰⁹. Și cum de curând am așteptat două ore stabilirea legăturii telefonice și între timp mi-am imaginat în mizerabila sală de așteptare a unui jalnic oficiu poștal o scrisoare în care voiam s-o înduișez pe mama ta și să-i smulg o veste despre starea ta — și pe urmă am auzit în sfârșit vocea ta sănătoasă și cristalină, iar tu m-ai întrebat cu candoare: „Cum te simți?” De azi-dimineață mă gândesc să-i telegrafiez domnișoarei Brühl⁶¹⁰, dar probabil n-o voi face.

Te rog, Felice, te rog, dacă ești sănătoasă, scrie-mi măcar un cuvânt! Desigur, dacă ești bolnavă — ceea ce în definitiv este posibil, de mult nu mai am încredere în capacitatea mea de a presimți —, atunci nici nu știu cum să procedez; atunci îmi rămân aici doar frica și groaza, căci cum aș izbuti să realizez ceva cu dorințele mele de vreme ce nu reușesc cu faptele mele? Dar chiar și atunci aș putea primi o veste, eventual prin intermediul surorii tale. Însă cu cine vorbesc? Este posibil să nici nu primești scrisoarea și aș putea la fel de bine s-o las zăcând aici, pe masă.

Franz

Asta a fost epistola pe care ți-am pregătit-o pentru duminică. N-am putut s-o fac mai frumoasă. Acum am primit la pat scrisoarea expediată expres vineri seara și pe care ai scris-o miercuri. Sunt aproape mulțumit, uit prea ușor tot ce-i rău.

Cea mai surprinzătoare a fost pentru mine povestirea despre adunarea materialelor și poetul de ocazie⁶¹¹. Pe de o parte, este îngrozitor, dar pe de alta, ciudat, ca la un popor complet străin. Ce moravuri!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 15 iunie 1913, duminică

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 15 iunie 1913, duminică

Dragă Felice, astăzi îmi vine greu să scriu nu pentru că este deja târziu, dar scrisoarea ce va sosi mâine — chiar va veni? — ți-a fost smulsă, ți-am smuls-o cu telegrama. Spiritul tău bun te-a împiedicat să-mi scrii cât a fost duminica de lungă, iar eu am luptat împotriva spiritului tău bun. O victorie rușinoasă, dacă este într-adevăr vreuna. Dar ce vreau oare de la tine? Ce mă mână-n urma ta? De ce nu mă las păgubaș și n-ascult de niciun semn? Sub pretextul că vreau să te eliberez de mine, mă înghesui în tine. Unde este limita sau care-i soluția? De îndată ce mă văd silit să cred că te-am pierdut, survine perspectiva unei iluzii grosolane, iar pe urmă soluția, care poate că există undeva, dar e infimă, aproape invizibilă și imposibil de găsit, ia ca-ntr-un vis forme mărețe și frumoase, iar eu mă năpustesc din nou după tine și mă și trezesc împotmolindu-mă brusc. Însă nu simt doar chinul meu, ci și mai mult chinul la care te supun.

Franz

Praga, probabil 8 și 16 iunie 1913, duminică și luni

Iubită Felice, tocmai am vorbit câteva cuvinte cu sora mea⁶¹², care stă în pat, și cu domnișoara⁶¹³, care se află lângă ea. Soră-mea este cumințe și bună, domnișoara e cea mai devotată persoană, și totuși am rostit cele câteva vorbe cu o iritare extremă, cerând doar să ies din camera unde încercau să mă rețină cu întrebări. Soră-mea și domnișoara nu mi-au dat nici cel mai mic motiv de iritare; nici nu era posibil să-mi manifeste nervozitatea, așa că a trebuit s-o iau din loc în această stare rușinoasă și să caut să mă purific cumva, scriindu-ți. Însă nici în această privință nu sunt sigur, pentru că astăzi n-am primit scrisoare de la tine, iar dacă nu mă pot agăța de un cuvânt proaspăt de-al tău, parcă stau în gol.

Deci tatăl tău s-a ntoros deja, iar scrisoarea încă nu-i gata⁶¹⁴; însă ultima ta epistolă este probabil și prima în care, după mult timp, vrei să auzi ceva „sincer și onest” și renunți la orice șfălă și tăcere.

Totuși, cunoști, desigur, situația mea particulară. Făcând abstracție de toate celelalte lucruri, între noi doi se găsește doctorul⁶¹⁵. Ce va spune el este îndoielnic; în luarea unor asemenea hotărâri, diagnosticul medical nu este chiar decisiv; dacă ar fi așa, faptul de a apela la el n-ar mai constitui o garanție. Așa cum am spus, nici n-am fost bolnav, dar, cu toate acestea, sunt. Este posibil ca alte condiții de viață să mă însănoțească, însă este imposibil să provoc aceste noi circumstanțe. În cazul unei decizii medicale (care, pot să spun încă de acum, nu va fi neapărat decisivă pentru mine), hotărâtor va fi doar caracterul aceluia doctor necunoscut. În responsabilitatea lui stupidă, medicul meu de familie⁶¹⁶, bunăoară, n-ar vedea nici cel mai mărunț obstacol; în schimb, un alt doctor, mai bun, s-ar lua, probabil, cu mâinile de cap.

Acum gândește-te, Felice, în fața acestei incertitudini cuvintele sunt greu de rostit; în plus, ele trebuie să sune ciudat. Este și prea devreme s-o spunem. Pe de altă parte, după aceea va fi totuși prea târziu; atunci nu mai rămâne timp să discutăm lucrurile pe care le pomeniști în ultima ta scrisoare. Însă nu mai e vreme să tergiversăm prea mult, cel puțin așa simt eu, și de aceea te-ntreb astfel: Ținând seama de premisa de mai sus, din păcate de neînălțurat, vrei să reflectezi dacă dorești să devii soția mea? Vrei asta?

În acest loc m-am oprit acum câteva zile și n-am mai continuat de-atunci. Înțeleg foarte bine de ce n-am mai putut. Fiindcă, în fond, întrebarea pe care ți-am adresat-o este nelegiuită (îmi dau seama de asta și din scrisoarea ta de azi), dar în această confruntare de forțe înving cele ce trebuie să pună această întrebare.

Ce-mi spui tu despre compatibilitate și despre alte lucruri asemănătoare nu este decât o închipuire, *dacă asta nu va fi ascunzând altceva (de care, firește, tu nu-ți dai seama)*. Eu nu sunt nimic, absolut nimic. Ți sunt „superior în toate privințele”? Mă pricep să judec un pic oamenii și să mă transpun în ei, dar nu cred să fi întâlnit vreodată un om care să fie mai jalnic decât mine pe termen lung, în medie vorbind, și anume în viața asta, în relațiile interumane. (Oare despre ce altceva este vorba?) N-am memorie nici în privința lucrurilor învățate sau citite, nici a celor trăite sau auzite, nici în privința oamenilor sau a întâmplărilor, mi se pare că n-am trăit și n-am învățat nimic; despre majoritatea lucrurilor știu efectiv mai puțin decât un copil din clasele mici, iar ce știu, cunosc atât de superficial, încât la o a doua întrebare deja nu mai fac față. Nu pot să gândesc, mintea mea se izbește mereu de limite; în salturi mai reușesc, să pricep ici-colo câte ceva, dar mi-e absolut cu neputință să dezvolt o gândire coerentă. La drept vorbind, nu sunt în stare nici să povestesc, ba nu prea pot nici să vorbesc; de cele mai multe ori când povestesc ceva, am senzația pe care o vor fi având copilașii ce încearcă să meargă pentru prima oară, dar nu fiindcă așa simt ei nevoia, ci întrucât le-o cer adulții din familie, care se deplasează ireproșabil. Cu un asemenea om nu te simți compatibilă, Felice! Tu, care ești veselă, plină de viață, sigură și sănătoasă? Singurul lucru pe care-l dețin sunt niște forțe concentrate spre literatură, într-o profunzime absolut nerecognoscibilă într-o situație normală; dar în actualele mele condiții fizice și profesionale nici nu-ndrăznesc să mă încred în ele deoarece tuturor chemărilor lăuntrice ale acestor forțe li se opun cel puțin în fel de multe avertizări interioare. Desigur, dacă mi-aș îngădui să mă încredințez lor, cred în mod categoric că ele m-ar scoate deodată din toată această dezolare.

Numai pentru expunerea teoretică a compatibilității noastre — fiindcă, după cum am spus, această problemă nu intră practic în discuție, cel puțin nu în sensul pe care-l dai tu —, mai trebuie să adaug că o concordanță în privința educației, a cunoștințelor, a strădaniilor și a concepțiilor superioare, așa cum se pare că pretinzi tu în vederea unei căsnicii fericite, este, cred eu, în primul rând aproape imposibilă, în al doilea rând, secundară, iar în al treilea rând, nici măcar bună și de dorit. Ce se cere de la o căsnicie este concordanța umană, deci un acord mai profund decât toate părerile, o potrivire care nu trebuie verificată, ci doar simțită, așadar,

necesitatea omenească de a fi împreună. Dar prin aceasta, libertatea individuală nu e stânjenită câtuși de puțin; ea este stânjenită numai atunci când oamenii nu simt nevoia să fie împreună, așa cum se întâmplă în cea mai mare parte a existenței noastre.

Spuși că ar fi posibil să nu suport conviețuirea noastră. Astfel atingi oarecum un aspect just, numai că dintr-o cu totul altă perspectivă decât crezi. Consider într-adevăr că sunt pierdut pentru relațiile interumane. Nu sunt deloc în stare să port cu cineva o discuție continuă și plină de însuflețire, exceptând unele momente rare, îngrozitor de rare. De pildă, alături de Max, pe care-l cunosc de mulți ani, m-am simțit totuși singur atât de des, zile-n șir, iar în timpul călătoriilor⁶¹⁷, aproape permanent, săptămâni întregi, însă nu-mi aduc aminte — dacă ar fi avut loc, mi-aș fi amintit foarte bine — să fi purtat cu el o discuție importantă și coerentă, care să scoată în relief toată ființa mea, după cum ar trebui, bineînțeles, să se întâmple atunci când doi oameni își intersectează numeroasele opinii și experiențe specifice și zbuciumate. Iar monologurile lui Max (și ale multor alaltora) le-am auzit deja destul; lor le lipsește doar adversarul care să le dea o replică sonoră și, deseori, chiar și mută.

(Iubito, se face târziu, scrisoarea nu se mai sfârșește, asta-i rău, dar și mai rău este că n-a fost scrisă dintr-odată, ci cu întreruperi; la drept vorbind, nu din lipsă de timp, ci din cauza agitației și a chinurilor la care mă supun singur.) Cel mai bine mă simt încă în spațiile familiare, alături de doi-trei cunoscuți; acolo sunt liber, nu există constrângerea de a mă concentra și de a conlucra în permanență, iar dacă am chef, pot să particip la activitatea comună când și cât vreau; nimeni nu-mi simte lipsa și nu devin incomod pentru nimeni. Dacă mai apare un străin care-mi intră în sânge, cu atât mai bine; atunci o forță ascunsă mă poate face, în aparență, foarte vioi. Când mă aflu însă într-o casă străină, printre mai mulți necunoscuți sau printre oameni pe care-i simt străini, atunci întreaga încăpere mă sufocă și nu mă pot urni; ființa mea pare să treacă pur și simplu în sângele acelor oameni și totul devine dezolant. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în după-amiaza petrecută la voi, așa a fost alaltăieri seară la unchiul lui Weltsch⁶¹⁸, deci printre persoane care mă-ndrăgesc de-a dreptul într-un mod bineînțeles. Îmi aduc aminte foarte exact că m-am rezemat acolo de o masă, alături de fiica lor nemăritată⁶¹⁹ — în Praga nu cunosc o altă față pe care s-o suport așa de bine —, și uitându-mă la acești buni prieteni, n-am fost în stare să scot nici măcar o vorbă rezonabilă. Mă uitam fix în față și mai spuneam din când în când câte-o nerozie. Dacă aș fi fost strâns legat de masă, n-aș fi stat mai chinuit și mai nefiresc. Despre asta ar mai fi multe de povestit, dar deocamdată ajunge atât.

Luându-ne după aceste lucruri, s-ar putea crede că m-am născut ca să fiu singur — pe urmă, când am ajuns singur în camera mea, am fost, ce-i drept, disperat din cauza întregii situații, dar oarecum și fericit, și m-am decis să nu-l mai revăd pe bunul meu prieten Felix cel puțin o săptămână, nu de rușine, ci *din pricina oboselii* —, însă nu mă împac deloc nici cu mine, afară de momentele în care scriu. E-adevărat, dacă m-aș purta cu mine așa cum mă port cu alții, ar fi trebuit să mă năruie de mult, dar am fost deja adesea pe punctul de a o face.

Acum gândește-te, Felice, la schimbarea care s-ar produce cu noi odată cu căsătoria, reflectează la ce ar pierde și ce ar câștiga fiecare! Eu mi-aș pierde singurătatea, de cele mai multe ori înspăimântătoare, și te-aș câștiga pe tine, pe care te iubesc mai presus decât pe oricine. În schimb, tu ai pierde traiul pe care l-ai dus până acum și cu care ai fost aproape pe deplin mulțumită. Ai pierde Berlinul, serviciul care-ți dă motive de bucurie, prietenele, micile plăceri, perspectiva de a te mărita cu un bărbat teafăr, vesel și bun, de a avea copii frumoși și sănătoși, cărora chiar le simți lipsa, dacă te gândești bine. În locul acestor pierderi inestimabile, ai câștiga un îmbolnav, fără vlagă, nefericit, tăcut, trist, rigid, aproape disperat, a cărui singură virtute stă, poate, în faptul că te iubeste. În loc să te sacrifici pentru niște copii adevărați, ceea ce ar corespunde naturii tale de față sănătoasă, ar trebui să te jertfești pentru omul acesta copilăros, pueril în cel mai rău sens la cuvântului, și care în cel mai fericit caz ar putea să învețe de la tine limbajul uman, literă cu literă. Și ai pierde în privința absolut oricărui fleac. Venitul meu nu este, probabil, mai mare decât al tău; eu câștig exact 4 588 de coroane pe an, am într-adevăr dreptul la pensie, dar venitul poate să crească foarte puțin, la fel ca într-un serviciu public; din partea părinților n-am cum să aștept cine știe ce sprijin, iar dinspre literatură, absolut nimic. Ar trebui, așadar, să trăiești mult mai modest decât până acum. Ai face asta și ai îndura într-adevăr totul de dragul meu, al omului pe care l-am descris mai sus?

Iar acum ai cuvântul, Felice! Cântărește tot ce ți-am spus în scrisorile mele de la bun început! Cred că informațiile pe care ți le-am dat despre mine nu vor fi fost niciodată prea fluctuante. De-abia dacă am exagerat ceva sau am vorbit prea puțin despre unele aspecte. Legat de o estimare exterioară, nu trebuie să spui nimic; este suficient de clară și-ți interzice în modul cel mai strict să zici „da”. Rămâne deci numai calculul interior. Cum

său lucrurile în privința lui? Vrei să-mi răspunzi amănunțit? Sau nu cu de-a-mănăntul, dacă nu prea ai timp, dar spune-mi lîmpede cum se potrivesc toate astea cu felul tău de a fi, clar în fond, dar cam tulburat din pricina mea?

Franz

16.VI.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 iunie 1913, marți

17.VI.13

Iubită Felice, ai primit totuși difcila mea scrisoare? Am fost foarte imprudent cu ea. Seara am plecat destul de târziu de la prăvălie (părinții mei se întorc abia săptămîna viitoare, Ottla s-a însănațoșit de mult, iar de masă nu mă sinchiesc oricum, ca întotdeauna) și fiindcă voiam totuși să expediez scrisoarea, a trebuit să mă duc la gară.⁶²⁰ Însă am fost reținut de un cunoscut (s-a uitat la scrisoarea pe care o țineam în mână, m-a întrebat ce este și eu i-am spus glumind că este o cerere în căsătorie, iar el a și luat-o drept glumă; într-adevăr, nu puteam spune ceva mai incredibil) și-atunci, spre a mai expedia scrisoarea, a trebuit să merg pe peron. Dar când am dat să cumpăr biletul de peron de la un automat, moneda mi-a căzut înapoi, căci automatul era deja gol. Tocmai voiam să mă duc la altul, când din sala de așteptare de la clasa întâi, întunecată și pustie, a ieșit un bărbat, un bătrîn cu o mustață albă și pleoștită, probabil un angajat al căilor ferate, dar s-ar putea să nu fie așa — nu prea m-am uitat la el și nici n-aș fi în stare să-l recunosc — și s-a oferit să expedieze el scrisoarea, a luat-o odată cu moneda, aproape fără să mai aștepte acordul meu, iar eu, cu sîfala ce mă cuprinde foarte frecvent, i-am lăsat totul, întrebându-l doar, pe jumătate adormit, dacă pot totuși să mă bizui pe el, însă omul plecase cu epistola.

Astăzi am fost așa de fericit cu scrisoarea și cartea ta poștală (acasă totul ajunge cu-ntârziere; ilustrata am primit-o de-abia azi la prînz). Crezi că am devenit un corespondent lipsit de punctualitate? Totuși, nu sunt de capul meu? Nu, asta nu, nu față de tine. Dar socotești, pesemne, că există în general mijloace de comunicare mai bune decît scrisorile? Atunci ai dreptate, deși nu neapărat. Ce înseamnă însă că scrisorile mele nu mai sunt la fel, așa cum am ai zis de curînd? În ce privință? Exceptând cazul în care te referi la perioada în care am scris pentru mine și eram alt om.

Nu prea-ți înțeleg planurile de vacanță. Trebuie neapărat să pleci în august? Eu nu pot decît în septembrie. Și de ce costă atît de mult micile excursii pe care intenționezi să le faci? Nu poți călători ieftin? Asta m-a speriat uneori. De pildă, ce scumpă a fost șederea ta la Praga!⁶²¹ Ce sumă colosală ai pretins că-i necesară pentru Palestina! Nu poți să mergi, de exemplu, cu clasa a treia? În ce mă privește, eu nici nu pot călători altcumva. Totuși, excursiile sunt atît de ieftine! Cum ar putea fi altfel, de vreme ce sunt și la fel de necesare? De aceea te sfătuiesc să mergi pe malul lacului Garda, și-am să-ți explic acolo de ce.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 iunie 1913, joi

19.VI.13

Vreau să mă însor și sunt așa de firav, încât îmi tremură genunchii din cauza unui cuvîntel scris pe o carte poștală. Voi primi oare mâine o scrisoare din care voi vedea că ai cântărit totul, punct cu punct, și că, deși ai conștientizat esența întregii situații, spui totuși „da”, prin urmare, că ai înfrînt totul în tine — nu în sensul de a respinge, asta ar fi rău, pentru că realitatea este, bineînțeles, incontestabilă, ci de a atenua totul —, sau cel puțin că te-ai convins, la capătul unei anumite succesiuni de idei, că poți stăpîni situația?

Franz

Ai fi așa de bună să-mi faci rost de un exemplar din ultimul *Deutsche Montags-Zeitung*, apărut la Berlin? Se pare că în el scrie ceva despre *Foch*⁶²². Când ai primit scrisoarea mea?

Praga, 20 iunie 1913, vineri

Dragă, iubită Felice, asta nu, nu așa. Nu trebuie să te sacrifici pentru ceva care ar putea să însemne nenorocirea ta, ci, poate, dacă vrea Dumnezeu, să intri-n joc și să chibzuiești. Consideră-mi comportamentul de-acum drept un viciu pe care să-l fi uitat, eventual, în autodescrierea mea! Nu pot să nu fac asta. Privit din exterior, cuvântul pe care mi-l spui este cel căruia vreau să-mi dedic viața, dar, uitându-mă la el din afară, nu-mi dau seama dacă este ceea ce vreau. Deocamdată îți țin mâna la gură, Felice, iar tu n-ai rostit de fapt cuvântul, ci ai vorbit doar în căușul palmei mele. Nu prea ai pus preț pe ce ți-am scris (te rog, Felice, te rog să nu-mi iei în nume de rău că vorbesc așa, trebuie, trebuie s-o fac); nu văd că ai fi cântărit totul, punct cu punct, ci numai cu toptanul. Cine poate spune ce ți-a scăpat? Ezitări ai avut, desigur, însă eu nu văd decât urma lor (fiindcă ai lăsat să treacă o zi înainte de a-mi scrie o carte poștală și două zile până să-mi trimiți o scrisoare); ezitățile înseși nu sunt marcate. Ceea ce ți-am spus despre doctor te neliniștește, nici nu înțelegi bine un lucru absolut firesc, dar, în loc să insiști mai departe în această direcție, tu spui: „Să lăsăm asta!“ Însă eu ziceam că, în sine, decizia doctorului, numai în cazul în care este favorabilă, nu va fi deja hotărâtoare pentru mine; mai mult n-am spus. Recunoști că epistolele mele conțineau lucruri oribile, precum „dacă m-aș teme...“ Dar iubito, iubita mea, nu-ți cer doar curaj, sau, mai degrabă, nu caut să-ți impun numai o sarcină ce reclamă doar curaj. *Însă curajul fără reflecție înseamnă sacrificiu de sine.* Crezi tot ce-ți spun; numai ceea ce spun despre mine este „prea prăpăstios“. Deci nu dai crezare întregii scrisori, de vreme ce în ea nu era vorba decât despre mine. Ce trebuie să fac atunci? Cum să te fac să crezi incredibilul? Deja m-ai văzut, auzit și suportat personal. Nu numai tu, ci și familia ta. Și totuși, nu mă crezi. Este vorba chiar despre mai mult decât despre „Berlin și tot ce ține de el“, dar nu-mi răspunzi deloc la întrebarea: „Ce ai pierde?“, și ăsta-i cel mai important lucru. „Un bărbat bun și drag?“ În ultima scrisoare mi-am atribuit alte epitete, dar tocmai lor nu le dai crezare. Crede-mă totuși, cântărește totul și spune-mi *cum* ai chibzuit! Dacă duminica asta⁶²³ ai avea un pic de timp și ai vrea să-mi scrii mai amănunțit cum îți imaginezi viața din fiecare zi de lucru cu un om precum cel descris de mine? Fă asta, Felice, te rog ca unul care s-a logodit cu tine din primul sfert de ceas.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 iunie 1913, duminică

22.VI.13

Iubito, nu-ți poți închipui cum îmi sorb viața din scrisorile tale, dar ele nu conțin încă rezultatul reflecției, un răspuns afirmativ în deplină cunoștință de cauză nu găsesc nici în ultima ta epistolă. De l-aș afla măcar în scrisoarea de mâine sau mai ales în răspunsul la scrisoarea mea de mâine! Fiindcă această epistolă de mâine, care-i deja aproape gata, este pentru mine atât de importantă, încât nu vreau s-o trimit astăzi cu poșta simplă, ci abia mâine, recomandată.

Numai că atunci aștept și un răspuns detaliat la scrisoare, Felice! Atunci poate că această sfredelire, această atârde necesară sfredelire, a cărei necesitate nu vrei s-o înțelegi pe de-a-ntregul, se va termina momentan. Felice, tu nu crezi totuși că-mi place să te chinuiesc; ei bine, atunci apreciază această necesitate în funcție de faptul că așa procedez. Răspunde-mi de-a fir a păr la scrisoarea de mâine!

Dacă domnișoara Brühl⁶²⁴ n-a dat o mână de ajutor, atunci ghicitul în palmă este o artă frumoasă și, mai ales în cazul dat, prin profeția de „a nu deveni niciodată bogat“, este inatacabilă din păcate, deși ascunde și o greșeală grosolană. Dar trebuie să recunosc că totul sună minunat, nu minunat de exact vreau să spun, însă minunat de îmbucurător. Îmi mai scrii ceva despre asta, nu-i așa?

Prin urmare, marți vei primi scrisoarea mea. Aș vrea să te rețin veșnic la masa de scris, veșnic preocupată să-mi scrii.

Franz

Iubito, nici de asta și, poate, în primul rând de asta nu ții seama îndeajuns în reflecțiile tale, cu toate că ne-am scris deja mult în legătură cu acest aspect, și anume că scrisul constituie adevăratul și bunul meu fel de a fi. Dacă este ceva bun în mine, atunci acesta este. De n-aș fi avut în minte această lume care dorește să fie eliberată, n-aș fi cutezat niciodată să mă gândesc că vreau să fii a mea. Ce-mi spui tu acum despre scrisul meu nu prea intră în discuție; dacă vom fi împreună, vei înțelege repede că, în cazul în care n-ai să iubești scrisul meu fie dinadins, fie împotriva voinței tale, nu vei avea absolut nimic de care să te poți agăța. Atunci vei fi îngrozitor de singură, Felice; n-ai să bagi de seamă cât te iubesc, iar eu voi putea cu greu să-ți arăt că te iubesc la fel ca întotdeauna, în ciuda faptului că atunci îți voi aparține, poate, într-un mod cu totul deosebit. Fără îndoială, mă macin lent între serviciu și scris (asta este valabil și-acum, deși de 5 luni n-am mai scris nimic); dacă n-ar fi serviciul, totul ar fi, desigur, altfel, iar aceste avertizări n-ar mai fi atât de severe, însă așa trebuie să mă adun totuși, măcar în măsura posibilităților. Dar ce zici, iubită Felice, despre o căsnicie în care, cel puțin câteva luni pe an, bărbatul vine de la birou la două și jumătate sau trei, mânăncă, se întinde, doarme până la șapte sau opt, mânăncă repede ceva, se plimbă o oră, iar pe urmă începe să scrie și scrie până la unu sau două? Oare ai putea suporta asta? Să nu știi nimic despre soț decât că stă-n odaia lui și scrie? Și să-ți petreci toamna și iarna în felul acesta? Și spre primăvară să-ți întâmpini în ușa camerei de lucru soțul mai mult mort decât viu, iar primăvara și vara să fii martora întremării lui pentru toamnă? Este posibilă o asemenea viață? Poate, poate că da, însă trebuie să cântărești totul până la ultima umbră de îndoială. Nu uita aici nici alte ciudățenii, legate de cele de mai sus, dar care, în plus, își au temeiul în niște predispoziții nenorocite. Dintotdeauna m-a incomodat sau cel puțin m-a neliniștit prezența unui străin sau chiar a unui prieten în odaia mea; or, ție, în orice caz, îți plac oamenii, poate-ți place și să fii în societate, pe când eu aș reuși doar cu cele mai mari eforturi, aproape cu durere, să-mi înfrâng pornirile, ca să primesc rude ori chiar prieteni în casa mea sau — îndrăznesc să spun — în locuința noastră. De exemplu, nimic nu mi-ar pica mai bine decât să stau în Praga și să nu-mi văd deloc rudele, în ciuda faptului că sunt, negreșit, cei mai cumsecade oameni, în special față de mine, și mi-au făcut deja cu toții numai bine, fără să merit și mai mult decât aș putea să le fac eu vreodată. Așadar, năzuința mea ar fi deocamdată să am o locuință destul de inaccesibilă, dacă se poate la marginea orașului; iar aspirația ulterioară ar fi să economisesc, pentru a-mi face rost de o căsuță cu grădină, în afara orașului. Gândește-te însă, Felice, atunci ai fi de fapt cam în aceeași postură cu sora ta de la Budapesta⁶²⁵, cea pe care o compătimești atât, numai că situația ta ar fi și mai gravă, din cauza mea, lipsindu-ți și consolarea pe care o are sora ta⁶²⁶. Ce mai spui acum? La asta trebuie să primesc un răspuns foarte exact, înțelegei desigur, unul foarte exact.

Știi, Felice, există o posibilitate simplă de a trata rapid și avantajos toate aceste întrebări, și anume să nu mă crezi, sau cel puțin să nu crezi că așa se va întâmpla, sau să nu mă crezi pe de-a-ntregul. Mă tem că ești pe punctul de a gândi astfel. Fără îndoială, asta ar fi cel mai grav. Atunci ai comite, Felice, cel mai mare păcat față de tine și, drept urmare, și față de mine. Atunci am merge amândoi la pieire. Trebuie să crezi ce-ți spun despre mine; aici este experiența de sine a unui om de 30 de ani, care din motive foarte personale a fost deja de câteva ori în pragul nebuliei, deci la limitele existenței lui, și, prin urmare, are o întreagă perspectivă asupra sa și asupra a ceea ce poate ajunge el în cadrul acestor limite.

22.VI

Asta am scris sâmbătă seara, acum este duminică după-amiază, am o întâlnire cu Werfel și cu alții, iar la cinci și jumătate trebuie să-mi iau părinții de la gară⁶²⁷. Peste noapte am dormit doar foarte puțin. De-aș fi dormit atâta cât m-am gândit la tine, ar fi fost mult. Mintea mi-e răvășită, nu știu dacă voi putea pune pe hârtie totul exact așa cum vreau.

În orice caz, în reflecțiile tale trebuie să incluzi și împrejurarea că poziția mea de la serviciu nu este deloc stabilă, că stările de disperare provocate de munca de-acolo și de acest groaznic obstacol din viața mea se repetă permanent și se intensifică întrucât capacitatea de a restabili echilibrul îmi dispare treptat din cauza unei misiuni imposibile. Adesea chiar am fost pe punctul să-mi dau demisia, iar ceea ce nu-i generat de o anumită decizie este posibil s-o provoace de la sine neputința de a-mi efectua lucrările de serviciu, o incapacitate care s-a

manifestat deja oribil uneorii și precis a fost observată de către șefii mei. Și-atunci, ce-i de făcut?

Dar chiar dacă rămân și câtă vreme rămân — deci în cazul cel mai fericit sau relativ favorabil —, eu și soția mea vom fi niște oameni săraci, care vor trebui să împartă cu cea mai mare grijă aceste 4 588 de coroane. Vom fi mult mai săraci decât surorile mele⁶²⁸, care sunt înstărite într-o anumită măsură. (De la părinții mei nu pot primi nimic, cel puțin cât trăiesc ei.) Vom fi mai săraci decât Max și Oskar⁶²⁹. N-o va umili asta pe soția mea și, din această cauză, numai din această cauză, și pe mine? Cum are să îndure ea așa ceva? Iar dacă vor surveni niște cheltuieli mari, pricinuite de boală sau de altceva, n vom îndatora numaidecât. Va mai suporta ea și asta?

Ai pomenit în repetate rânduri despre un necaz pe care l-ați avut de suferit mai demult în familie. Ce fel de necaz a fost?⁶³⁰ Nu se poate trage de aici concluzia despre capacitatea de a suporta un alt necaz?

23.VI

Luni, nicio scrisoare, niciuna, în pofda așteptării. Chiar acum am fost cu tata în camera de alături, unde tocmai s-a trezit micuțul Felix⁶³¹. L-aș fi jignit prea rău pe tata dacă nu l-aș fi însoțit. Cât mă dezgustă însă cum se joacă tata cu copilul și cum se joacă toți cu el! Ieri după-masă, când, după sosirea părinților, se strânsese la noi toată familia și când, jucându-se cu acest copil, toți — în frunte cu tatăl meu, care se dezlănțuise de-a dreptul — se pierdeau fără pic de minte, coborând prea mult, până-n zona sexualității, am fost scârbit de parcă eram condamnat să trăiesc într-un grajd, în ciuda faptului că eram perfect conștient, pe de o parte, de sensibilitatea mea excesivă în această privință, iar pe de altă parte, de întreaga panoramă morală, ciudată și chiar frumoasă de la distanță. Dar acolo ședea pasivă, desigur, și biata mamă, care n-a avut niciodată timp pentru asta și nici n-ar fi știut cum trebuie să-și țină trupul, acum puhav și gârbovit după cele șase nașteri⁶³² și după atâta muncă; acolo era tatăl meu, aprins la față, viața tihnită de la Franzensbad nici nu-i bună pentru afecțiunea lui; mai era soră-mea cea mai mare, care în urmă cu doi ani era încă o fetișcană⁶³³ și al cărei corp, după două nașteri, începe să semene într-adevăr cu cel al mamei mai mult din cauza neglijenței și-a ignoranței decât din lipsă de timp; ea ședea degeaba, cu trupul umflat într-un corset neobișnuit. Iar dacă mă uit bine până și soră-mea mijlocie⁶³⁴ se apropie deja de cea mare. Iubito, cum m-am refugiat la tine! Dar tu nu te-ai gândit ieri la mine și n-ai răspuns la întrebări, oricât de imperios este răspunsul. Însă trebuie să primesc răspuns, unul foarte precis. Așa cum tu nu mă vei jigni cu nimic, nu trebuie să te simți nici tu jignită de mine, dar nu numai atât, nu trebuie nici să taci, eventual din încăpățănare (cum mi-ai declarat odată cu privire la cartea lui Werfel⁶³⁵); realmente, nu e timp acum pentru asta și, în definitiv, nu trebuie să te lași în niciun caz indusă în eroare de ceea ce ți-a comunicat Max atunci, la Berlin. Numai la ceea ce-ți scriu acum trebuie să iei aminte, Felice, numai la asta să-mi răspunzi, dar la tot, nu doar la întrebări. În schimb, dacă faci asta, indiferent în ce sens, îți promit că le scriu părinților tăi, foarte pe scurt însă, în cazul în care te voi cere. Într-adevăr, nu este decât problema noastră, însă trebuie s-o apreciez just.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 iunie 1913, joi

26.VI.13

Iubită Felice, astăzi, când am citit scrisoarea ta — nu o dată, firește —, situația noastră mi s-a părut atât de îngrozitoare, încât i-am propus peste masă colegului meu să-mi spună „tu“. Este un om amuzant și draguț, despre care precis ți-am mai scris cândva⁶³⁶. Fiindcă este vârat într-o poveste de dragoste, nefericită pentru moment și amuzantă ca și el, dar care, cu siguranță, se va sfârși cu bine. Iar acum el se vaită neîncetat, și eu trebuie nu numai să-l consolez, ci și să-l ajut, astfel încât, în acest du-te-vino între fericirea și nefericirea pe care le reprezintă scrisoarea ta, i-am întins mâna în semn de tutuire⁶³⁷; am procedat așa într-o clipă de neputință, fără să-i fac în continuare confidențe sau fără intenția de a-i face (de altfel, este colosal de loial și de sincer). A fost un gest exagerat, pe care l-am regretat ulterior.

Azi nu sunt dispus să-ți răspund cum trebuie, Felice. Mă doare capul, am să-ți spun multe și nu reușesc să le adun la un loc. Deși nu dai răspunsuri complete și nu la toate întrebările, răspunzi draguț și atât de amănunțit cât poți tu în clipa de față; mai mult nu pot să-ți cer. Un progres în chestiunea însăși îl constituie faptul că,

datorită acestor ascensori, problema se limpezește și, înaintea de toate, este delimitată mai bine.

Nu ți-am scris acum două zile pentru că în primul rând voiam să-ți dau răgazul să reflectezi și în al doilea rând eram trist din cauza scrisorii de luni, aceea sub formă de carte poștală, atât din pricina conținutului ei, cât și a faptului că acolo promiteai că-mi vei scrie și în cursul serii, cu toate că eu știam din capul locului că nu o vei face — și realmente n-ai făcut-o — și cu toate că ai mai promis așa de des că vei promite ferm numai lucruri absolut certe.

Din câte înțeleg în starea tâmpită în care mă aflu astăzi, reușita fericirii noastre comune depinde de realizarea celor câteva posibilități despre care este vorba în scrisorile tale. Cum să constatăm asta? Este extrem de incert că o conviețuire mai lungă va fi de ajuns, spre a face această constatare. Dar nu există nici măcar posibilitatea de a fi împreună pentru mai mult timp. Perioada și destinația de vacanță nu sunt aceleași, iar Berlinul nu este locul potrivit pentru a fi împreună. Însă o conviețuire scurtă este inutilă în această privință. Nu-i suficientă niciuna scurtă, niciuna lungă. Căci aici nu este vorba decât despre credință, curaj și siguranță din partea ta. Despre credință, întrucât presupunerile tale, crede-mă, Felice, nu sunt corecte. Relația mea cu scrisul și cea cu oamenii sunt imuabile; ele țin de felul meu de a fi și nu-și au temeiul în niște circumstanțe de moment. Pentru scrierile mele am nevoie de solitudine, nu „ca un pustnic“, asta n-ar fi de ajuns, ci ca un mort. În acest sens, scrisul este un somn mai profund, deci înseamnă moarte și, așa cum nu vei scoate un mort din mormântul lui, tot astfel nu poți să mă iei nici pe mine de la masa de scris în timpul nopții. Asta n-are de-a face nemijlocit cu relația mea cu oamenii; pot să scriu doar în acest mod sistematic, coerent și riguros și, drept urmare, nu pot trăii decât astfel. Dar îți va veni „destul de greu“, după cum scrii. M-am temut dintotdeauna de oameni, de fapt nu de ei înșiși, ci de pătrunderea lor forțată în firea mea slabă; intrarea celor mai buni prieteni în odaia mea mă îngrozit și a fost mai mult decât un simplu simbol al acestei spaimi. Însă făcând cu totul abstracție de asta, deși nu se poate face abstracție, oare cum are să vină lumea la noi, fie chiar mama și tata, fără să mă deranjeze? In suportabil în timpul toamnei și al iernii, când voi duce existența pe care-am descris-o, iar odată cu mine, s-o deranjeze pe soția mea, în cazul în care ea-mi împărtășește sentimentele? „Dar nu știi dacă vei putea să trăiești atât de retras.“ „Nu știi dacă aș putea să-i înlocuiesc pentru tine pe toți.“ Este un răspuns aici sau o întrebare?

Serviciul? Este total exclus să pot renunța vreodată la el. Însă dacă nu trebuie să renunț pentru că nu pot merge mai departe, atunci nu e deloc exclus. Sub acest aspect, nesiguranța și neliniștea mea lăuntrică sunt îngrozitoare, iar aici tot scrisul este singurul și adevăratul motiv. Îngrijorările în privința ta și a mea sunt grijile vieții, ele țin de existență, și tocmai de aceea ar putea fi compatibile până la urmă cu munca de la birou, dar scrisul și serviciul se exclud reciproc fiindcă scrisul are greutate în zona profundă, pe când serviciul este plasat la suprafață, în sfera vieții. Așa că lucrurile merg în sus și-n jos, iar asta are să mă sfășie.

Unica problemă pe care scrisoarea ta pare s-o scoată definitiv din discuție sunt temerile generate de insuficiența banilor. Asta ar însemna deja mult. Dar chiar ai cântărit bine situația?

Și așa, cu întrebări, trece timpul. Nu-mi amintesc să-ți fi scris că „ar fi foarte urgent“, dar m-am gândit la asta.

Franz

Montags-Zeitung? Firește, nu trebuie să-l primesc dacă nu conține nimic despre *Fochist*.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iunie 1913, vineri

27.VI.13

Sunt așa de trist, există prea multe întrebări, nu văd nicio ieșire și sunt atât de jalnic și de slăbit, încât aș sta în permanență întins pe canapea și aș putea să țin ochii deschiși sau să-i închid, fără să remarc vreo diferență. Nu pot să mănânc și să dorm; la serviciu am parte de necazuri și de reproșuri în fiecare zi, mereu din vina mea; între noi lucrurile sunt așa de nesigure, sau nu între noi, ci-n fața noastră, iar acum, când mă uit pe fereastră — aspectul este lipsit de importanță, dar aici se potrivește fiindcă simt cum mă sufocă furia —, văd vizavi, în fața școlii de înnot, un tânăr necunoscut plimbându-se cu barca mea⁶³⁸. (Ce-i drept, văd asta aproape în fiecare zi de trei săptămâni încoace pentru că nu mă pot decide să înlocuiesc lanțul dispărut.)

Tocmai acum, când la birou am aceste certuri — care au să se repete și se repetă regulat din vina mea, în

profida faptului că sunt înjurat cu maximă abilitate — fiindcă nu reușesc să fiu ordonat, pierd acte, deși e puțin cu amândouă mâinile, și nu pot să mă apuc de ceva față de care am o aversiune deosebită, chiar dacă ar trebui să suport ani în șir amenințarea pe care o generează, și nici nu pot s-ascund, să zădărnicesc sau să motivez nimic, ci trebuie să las totul să cadă asupra mea, precum pământul vijelia... (repet) tocmai acum, în condițiile incapacității evidente de a face față funcției mele actuale sau chiar uneia ulterioare, cu responsabilități sporite, trebuie să mă-ntreb cu tot dinadinsul dacă, măcar în această privință, am dreptul să te cer, chiar dacă tu ai avea curajul să mi te dai.

Îmi dă oare vreun drept atitudinea ta? Totuși, trebuie să-mi câștig acest drept numai prin forțe proprii. De fapt, ar trebui să-mi spun că pot deduce dreptul de a te obține, deci de a-mi dobândi fericirea, doar după o autoevaluare a stării mele fizice și spirituale, a siguranței mele lăuntrice și exterioare, a situației mele materiale și a viitorului meu. Dacă această autoevaluare îmi contestă dreptul respectiv — și o face —, de unde capăt un al doilea drept? Precis nu mi-l vor acorda curajul și bunătatea ta și nici măcar dragostea ta, chiar dacă ea există cu adevărat, nu numai în imaginația ta (*o posibilitate pe care ai lăsat-o neelucidată în ultima scrisoare*). Un asemenea drept — aflat deja la limita lipsită de responsabilitate dintre drept și datorie — l-aș dobândi abia când ai spune: „Nu pot face altfel, în ciuda oricăror evidențe“. Dar după toate aparențele nu poți și nu ai voie să spui asta. Mai ales după ce ai cântărit totul. Acest lucru se va lămuri prin scris, însă are să fie și mai rău.

Franz

Mulțumesc pentru ziar. Mă gâdilă din cap până-n picioare. — Pentru duminică, probabil nu-ți voi putea trimite decât o scrisoare expres.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 iunie 1913, sâmbătă

28.VI.13

Nicio scrisoare ieri, niciuna azi. De data asta aproape că-nțeleg. Epistolele mele-ți devin nesuferite, ca și vorbele și tăcerile mele la Nikolassée⁶³⁹. Îmi pierd și din perspectivă; m-aș mulțumi cu o singură preocupare: să iau seama la bătaile și durerile pe care le simt în tâmpile; nu sunt în stare de nimic altceva. La serviciu a fost și mai rău decât ieri.

Ieri după-amiază, spre seară, după ora 6, stăteam pe canapea și-mi plimbam privirea goală prin cameră. Soră-mea⁶⁴⁰ se întorsese de la prăvălie; a deschis ușa și a rămas locului. În ultimele zile mă compătimește cumva; știa ea că nu mănânc aproape nimic și voia să afle dacă de data asta voi cina. Însă eu n-aveam niciun chef de vorbă, doar m-am uitat la ea, iar ea m-a privit preț de-o clipă. Nu m-am gândit decât cum ar fi dacă în locul ei ar sta acolo, în ușă, soția mea și ar trebui să suporte această priveliște.

Astăzi la prânz mama mi-a zis: „Precis te preocupă ceva. Nu vreau să mă amestec în secretele tale, dar mi-ar plăcea mult să fii mulțumit“ etc. Iar pe urmă, într-un moment total deplasat: „Nici nu știi cât te iubește tata“ etc. Eu am zis, mai mult nu reușesc să spun: „Dar n-am griji, doar neplăceri la birou“. Cu asta am terminat amândoi ce aveam de zis, însă eu știu că ea începe să vorbească despre tine și despre mine cu soră-mea, ori de câte ori găsesc prilejul. Neputința ei față de mine nu este cu mult mai mică decât a mea.

Dar mă opresc, nu vreau să-ți mai stric duminica scriindu-ți mai mult, ceea ce s-ar întâmpla inevitabil. Nu-mi vin decât idei triste. Asta s-ar explica prin faptul că n-am primit azi nicio scrisoare de la tine, dar nu e doar atât. Felice, fii cel puțin binevoitoare cu această hârtie (cum mi s-a repezit condeiul în litera F!⁶⁴¹), mângâie-o măcar! Mă voi simți bine gândindu-mă la asta.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 iunie 1913, duminică

29.VI.13

Nimic? Ai primit vineri și sâmbătă scrisori de la mine și nu-mi trimiți niciun cuvânt? Astăzi, duminică,

am fost de serviciu și acum mă întorc acasă (familia mea este la țară642), inima-mi bate în timp ce deschid ușa, de parcă n-ar trebui să primesc scrisoarea așteptată, așa-zis sigură, ci să-ntâlnesc, în persoană, ființa iubită — și nu este nimic. Asta trebuie să aibă o semnificație, îmi zic, și nu-i greu s-o estimez.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 iulie 1913, marti

1.VII.13

Așadar, vrei să porți crucea, Felice, în ciuda tuturor evidențelor? Să-ncerci un lucru imposibil? În această privință m-ai înțeles greșit, n-am spus că totul se va lămurii prin scris, dar are să fie mai rău, ci am zis că totul se va lămurii prin scris și are să fie mai rău. Așa am vrut să spun. Însă tu ești de altă părere, și vrei totuși să vii la mine.

Contraargumentele mele nu s-au sfârșit pentru că șirul lor este infinit, iar imposibilitatea se dovedește o permanență. Însă și tu te dovedești o permanență (chiar dacă, firește, ca om ce ești, nu ai neconținerea ei), iar eu nu izbutesc să mă opun sentimentului de speranță și-mi las deoparte toate contraargumentele (nu pot trece sub tăcere acest lucru, am conștiința clară că sunt orbit). Dacă mă gândesc bine, scrisoarea ta nu atinge câtuși de puțin contraargumentele mele; numai sentimentul (este vorba despre sentimentul bunătații, dar și al depărtării și al experienței limitate în sens bun) te determină să transformi uriașele mele obstacole în obstacole „minuscul“, textual „minuscul“, și pe urmă crezi că doar curajul te poate face să treci peste ele. Însă așteptam cumva un refuz? Nu. Existau trei feluri de răspunsuri: „Este imposibil, și de aceea nu vreau“ sau „Este imposibil, și de aceea nu vreau deocamdată“ sau „Este imposibil, dar vreau totuși“. Iau scrisoarea ta în sensul celui de-al treilea răspuns (*mă preocupă îndeajuns faptul că lucrurile nu se potrivesc la fix*) și te consider logodnică mea dragă. Și imediat după aceea (n-am cum să mă abțin), dar, pe cât posibil, spun pentru ultima oară că mă tem în mod absurd de viitorul nostru și de nenorocirea în care firea și vina mea pot transforma conviețuirea noastră și care are să te lovească din plin mai întâi pe tine, pentru că eu sunt în fond un om rece, egoist și fără inimă, în ciuda tuturor slăbiciunilor pe care acest fel de a fi mai mult le ascunde decât le atenuază.

Acum ce vom face mai întâi, Felice? Bine, le voi scrie părinților tăi. Dar înainte de asta trebuie să le spun părinților mei. Acest anunț, cu toate că este alcătuit doar din cinci fraze, are să fie cea mai lungă discuție, pe care o voi purta după luni de zile cu mama și după ani întregi cu tata. Datorită acestui fapt va căpăta o solemnitate care-mi displace. Le voi spune abia când voi primi răspuns la această scrisoare *fiindcă mi se pare că, într-un fel, încă nu ți-ai dat cuvântul*.

Ce vor spune oare părinții tăi despre scrisoarea mea? Din fotografie mi-o imaginam altfel pe mama ta, dar asta n-are nimic de-a face cu faptul că mi-a fost teamă de ea, din moment ce alături de indiferență, tocmai teama este principalul sentiment pe care-l am față de oameni. Ba chiar mi-a fost teamă de întreaga ta familie (poate cu excepția surorii tale Erna); nu-mi este rușine să spun acest lucru, căci e pe cât de adevărat, pe atât de ridicol. Dacă este să fiu exact, mă cam tem și de propriii părinți, neîndoindu-mă de tatăl meu. Mama ta mai era și îmbrăcată așa de caracteristic, în negru; părea tristă, respingătoare, plină de reproșuri, scrutătoare, imobilă, străină în cadrul familiei, darămite față de mine. Îndeosebi de ea mi-a fost teamă și cred că nu voi scăpa niciodată de acest sentiment. Dar pe de altă parte, mă tem că nimeni din familia ta nu va fi mulțumit de mine, că nimic din ceea ce voi întreprinde n-are să li se pară în regulă, că încă din prima scrisoare nu voi fi pe gustul lor, că, în calitate de logodnic, nu voi face nicicând lucrurile pe care ei cred că i le pot pretinde unui logodnic, că dragostea mea pentru tine, pe care persoanele străine sau rudele prezente n-o vor remarca probabil niciodată, nu este una pe-nțeleșul lor, că această nemulțumire (care se va transforma în supărare, dispreț și furie) se va perpetua față de mine, ca și față de ei, și va fi transpusă, poate, chiar și asupra ta. Mai ai curajul să faci asta?

Franz

Praga, 3 iulie 1913, joi

3.VII.13

Felice, ți-am scris tot ce mi-a dat ghes în momentul redactării epistolei. Nu chiar tot, dar poate fi intuit aproape tot, dacă ești cu băgare de seamă. Cu toate acestea riști; fie ești nesăbuit de îndrăzneț, fie legătura pe care o ai cu ceea ce ne stăpânește îți permite să presimți mai mult. Nu mă mai îndoiesc că mă crezi, deși până și în scrisoarea de astăzi mă eviți un pic (scriind, nu ne putem ține destul de strâns, fără să devenim brutali). Nu mă îndoiesc că mă crezi, fiindcă atunci n-ai fi tu cea pe care o iubesc și ar trebui ca eu să mă îndoiesc de toate. Nu, de-acum ne ținem deci strâns și ne contopim mâinile așa cum trebuie. Te mai gândești la mâna mea lungă și osoasă, cu degete de copil sau de maimuță? În care-ți așezi acum palma ta.

Nu spun că-s fericit, sunt prea neliniștit și îngrijorat, poate nici nu sunt capabil de o fericire omenească, iar faptul că (acum a sosit telegrama ta, o privesc fix de parcă ar fi un chip, singurul pe care-l cunosc și-l vreau dintre chipurile tuturor oamenilor), deci faptul că am să fiu complet legat de tine, de care mă simt legat încă din prima seară, mi se pare într-adevăr imposibil de cuprins cu privirea și mi-ar plăcea să păstrez această imagine, închizând ochii la pieptul tău.

Mi-ai dăruit atâtea. Forța cu care am rezistat 30 de ani merită darurile, însă rezultatul acestei tării, existența, nu le merită cu adevărat, vei observa și tu asta, Felice. Afară de cazul în care astăzi este mare aniversare⁶⁴³ și viața se învârteste azi ceva mai aparte în jurul propriei axe, fără a pierde ceea ce a câștigat.

Astăzi, la masa de prânz (foarte pe scurt: de fiecare dată, mama nu stă acasă decât puțin, iar când ajung eu, ea și terminat de mâncat; tata e de azi-dimineață la țară), i-am spus mamei, drept răspuns la urările ei de aniversare, că am o logodnică. N-a fost foarte surprinsă și a acceptat ciudat de calm. N-a avut ezitări, ci doar o rugămintă, și a zis că tata este, cu siguranță, de acord cu ea atât în prima, cât și-n ultima privință. Rugămintea a fost să-i dau voie să se informeze despre familia ta; când sosesc veștile, îmi rămâne negreșit libertatea de acțiune cum vreau, ei nu mă vor opri și nu vor putea să mă împiedice în această privință, dar în orice caz va trebui să mai aștept până atunci cu scrisoarea adresată părinților tăi. Am replicat că noi suntem deja uniți și că, oricum, scrisoarea către părinții tăi nu înseamnă de fapt un pas înainte. Mama a insistat cu rugămintea ei. Nu știu exact de ce — poate dintr-un permanent sentiment de vinovăție față de părinții mei — am cedat și i-am notat mamei numele tatălui tău. Mi s-a părut cam caraghios când m-am gândit că părinții tăi, dacă ar fi să aibă dorințe asemănătoare, ar primi numai referințe bune despre noi și că niciun birou de informații n-ar fi în stare să spună adevărul despre mine. De altfel, tatăl tău cunoaște *Verdictul*? Dacă nu, dă-i-l, te rog, să-l citească!

Când mă gândesc ce curaj ai! Nu-s eu oare un străin și nu mă înstrăinez și mai mult prin scrisorile pe care le trimit? Nu-ți sunt străine rudele mele? În fotografie⁶⁴⁴ sunt părinții mei. Nu arată ei de neînțeles, ca toți străinii, numai că aspectul străin este atenuat, poate, de caracterul evreiesc pe care-l avem în comun? Și nu ți-e teamă, așadar (cred că nu voi scăpa niciodată de această uimire), de omul ăsta, care, prin faptul că se teme el însuși de orice, devine și mai îngrozitor? Nu ți-e frică de nimic? Te dai, fără a sta pe gânduri? Este un miracol despre care nu este nimic de spus printre oameni și pentru care trebuie să-i mulțumim doar lui Dumnezeu.

Franz

În rest, Felice, de-abia am evitat amândoi prima ceartă. Acolo unde n-are să vină nimeni (intenția este mai serioasă decât afirmația), ai invitat pe cineva? Dar domnișoara Brühl⁶⁴⁵ este într-adevăr o excepție, poate fi invitată, însă numai ea. Mi-e dragă, mângâi-o pe obraji din partea mea!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 iulie 1913, sâmbătă

6.VII.13⁶⁴⁶

Acum trebuie să mă grăbesc dacă e ca scrisoarea să mai ajungă mâine. Este sâmbătă, ora șapte fără un sfert.

Astăzi n-am primit nicio scrisoare; prin urmare, niciun răspuns la epistola mea de ieri. Ai interpretat-o

altfel decât voiam eu? Ești de părere că n-am procedat just când i-am dat mamei permisiunea aceea? N-am făcut bine că ți-am scris asta? I-am cedat mamei, conștient că sunt vinovat, după cum am mai spus; apoi, dintr-o nepuțință dialectică generală și foarte accentuată față de maică-mea; pe urmă, dar în primul rând, din slăbiciune. Un motiv, chiar dacă nici pe departe cel decisiv, a fost și acela că am văzut-o foarte îngrijorată din pricina mea. Dar mi s-a părut de la sine înțeles că trebuia să-ți scriu, deși faptul se consumase deja, deoarece vrem amândoi să fim totuși sinceri unul cu altul până la capăt, deci atâta vreme cât funcționează comuniunea noastră — iar conviețuind, vom avea, mereu, multe prilejuri să procedăm astfel. Să fi trecut sub tăcere tocmai acum un asemenea fleac? Și-n acest sens, este un fleac. Nu eu întreb de familia ta; din punctul meu de vedere, ea este și va fi întotdeauna mai departe decât vei dori, poate, așa că mă tem pentru tine, după cum am mai spus-o. Deci, cum aş putea fi acum profund interesat de familia ta? Și numai despre ceva profund poate fi vorba dacă vrem să trăim împreună. Pentru aceasta, fiecare dintre noi trebuie să găsească în sine direcția și puterea de judecată. Ca și părinții tăi, ai mei se bazează pe aspectul exterior, căci ei se situează în fond în afara problemei noastre. Ei nu știu altceva decât află prin intermediul biroului de informații; noi știm mai multe sau ni se pare că știm mai multe, și-n orice caz cunoaștem alte lucruri, mai importante — prin urmare, biroul acela nici nu ne privește pe noi, el este treaba părinților noștri, căora le putem îngădui asta în joacă, spre a le da de lucru. Pe noi nu ne afectează, cel puțin așa cred eu, dar acum n-am primit răspuns.

Ieri-seară am hoinărit în zona unde visez să locuim împreună. Se construiește deja, însă pe o latură a terenului mai stau niște țigani. M-am plimbat mult pe-acolo și am avizat favorabil totul. Acolo se va face un frumos, este un loc destul de înalt, mult în afara orașului, iar ieri după ploaie aerul era deosebit de curat. Ieri, acolo, m-am simțit chiar foarte bine, cu totul altfel decât acum. Așa mă joacă neîncetat.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 iulie 1913, duminică

6.VII.13

Ești supărată pe mine, Felice? Vezi, mă simt vinovat, dar nu pentru ceea ce am făcut și nici pentru ce ți-am scris, ci fiindcă ți-am pricinuit, poate, o suferință. Desigur, aş putea invoca scuze pentru toate, parțial am și făcut-o, iar cea mai bună scuză este în primul rând mintea asta neodihnită (nu știu cum se va sfârși cu această insomnie, însă o asemenea stare insuportabilă și de durată trebuie să aibă un țel), dar te rog, Felice, nu-mi asculta scuzele, acceptă-le totuși și iartă-mă fără scuze, așa cum eu mă căiesc fără vină.

Ei bine, azi n-am primit nicio scrisoare, și aseară, în necazul meu, am fost fizic aproape de tine. Noi, Max, neavasta și cumnatul lui, eu și Felix am fost la un cabaret⁶⁴⁷, unde soția mea n-ar avea voie să intre. În general, am foarte multă înțelegere pentru astfel de lucruri, cred că le pricep în esență, într-o esență de necuprins, și le savurez cu palpații, dar ieri n-a mers aproape deloc, exceptând numărul unei negrese care dansa și cânta.

Mă întorc. Gândește-te bine, te rog, Felice! N-avem totuși dreptul să ne rătăcim când de-abia ne-am adunat.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 iulie 1913, luni

7.VI 648.13

Vezi, Felice, deja suferi din cauza mea, caznele au și început și Dumnezeu știe cum se vor termina. Iar această suferință — o și văd foarte limpede — este mai apropiată, mai gravă și mai cuprinzătoare decât cea pe care ți-am pricinuit-o până acum. Aici nici nu mai intră în discuție întrebarea dacă sunt vinovat și am putea face abstracție chiar de motivul acesteia. În orice caz, ți s-a făcut o mare nedreptate⁶⁴⁹ și rămâne să cântărim doar poziția mea față de aceasta și semnificația ei.

Este absolut indiferent dacă maică-mea are sau nu dreptate. Cu siguranță are dreptate, și încă mai multă

decât crezi. Ea nu știe aproape nimic despre tine, exceptând ceea ce scria în epistola pe care i-ai trimis-o cândva⁶⁵⁰. În afară de asta, ea a auzit doar de la mine că vreau să mă căsătoresc cu tine. În rest, nu știe nimic, căci nu mi-a putut smulge niciun cuvânt. Eu nu pot vorbi cu nimeni, dar în special cu părinții mei. Parcă mă îngrozește imaginea celor din care provin. Ieri, din întâmplare am fost siliți să mergem cu toții, părinții, eu și soră-mea⁶⁵¹, timp de vreo oră — era deja întuneric —, pe o șosea plină de noroi⁶⁵². În ciuda faptului că-și dădea toată osteneala, mama mergea bineînțeles foarte stângaci și-și murdărise de tot ghețele, precis și ciorapii și fustele. Dar ea își inchipuia că nu se murdărise așa cum ar fi fost de așteptat, și pentru asta, când am ajuns acasă, a pretins în glumă, firește, să fie apreciată, cerându-mi să-i privesc ghețele, care n-ar fi prea murdare. Însă eu, crede-mă, n-am fost deloc în stare să mă uit în jos, iar aceasta doar din dezgust, și nu fiindcă mi-ar fi fost scârbă de mizerie. În schimb, ieri am avut toată după-amiaza un dram de simpatie față de tata sau, mai bine zis, l-am admirat pentru că era capabil să suporte toate astea, pe mama, și pe mine, și familiile surorilor⁶⁵³ la țară, și dezordinea de acolo, din locuința de vară, unde vata este pusă lângă farfurie, unde pe paturi poți vedea o învâlmășire oribilă a tuturor lucrurilor posibile, unde-ntr-un pat zace soră-mea mijlocie, deoarece are o ușoară inflamație în gât, și alături stă soțul ei, care-i spune mai glumă, mai în serios „aurul meu” și „toată avuția mea”, unde băiețelul își face nevoile pe podea, în mijlocul camerei, fiindcă nu poate altfel, în timp ce maturii se joacă liniștiți cu el, unde două slujnice își croiesc drum, ca să facă orice serviciu posibil, unde mama supraveghează absolut totul, iar grăsimea ficatului de găscă întins pe pâine se scurge, în cel mai bun caz, pe mâini. Dau informații, nu-i așa? Dar aici greșesc total, căutând în niște fapte incapacitatea mea de a le suporta, în loc să mă caut în mine. Totul este de o mie de ori mai puțin grav decât am înfățișat eu aici și mai devreme, însă sila mea de toate astea e de o mie de ori mai puternică decât aș putea s-o descriu. Nu fiindcă sunt rude, ci numai fiindcă-s oameni, nu rezist să stau în aceleași încăperi cu ei, și, doar pentru a găsi reconfirmarea acestui lucru, ies din casă duminică după-masă, deși, din fericire, nimic nu mă constrânge s-o fac. Ieri m-a sugrumat greața, am căutat ușa, bâjbâind aproape ca-n beznă, și abia departe de casă, pe șosea, m-am simțit mai bine, deși se-ngrămădiseră atâtă, încât nici azi nu m-am destins. Nu pot trăi cu oamenii, îmi urăsc necondiționat toate rudele, nu pentru că sunt rudele mele, nu pentru că ar fi niște oameni răi, nu fiindcă n-aș gândi despre ei numai de bine (asta nu înlătură absolut deloc „o timiditate îngrozitoare”, așa cum crezi tu), ci pur și simplu pentru că sunt oamenii care trăiesc în preajma mea. Tocmai conviețuirea n-o suport, ba nici nu prea am puterea de a o percepe drept o nenorocire. Îmi place să privesc neutru orice om, dar această plăcere nu este atât de mare încât să nu vreau să trăiesc incomparabil mai fericit într-un pustiu, într-o pădure sau pe o insulă, având premisele fizice necesare, decât să stau aici, în odaia mea, între camera de zi și dormitorul părinților mei.

Desigur, deși n-am avut intenția să te fac să suferi, ți-am provocat necazuri; în consecință, nu voi avea niciodată intenția să-ți fac vreun rău, și ți-l voi face mereu. (Chestiunea informațiilor n-are deocamdată nicio importanță, mama n-a întreprins nimic vineri întrucât voia să vorbească și cu tata, sâmbătă n-a sosit răspunsul tău și, fiind conștient că sunt vinovat față de tine, i-am spus mamei să mai aștepte; deoarece duminică n-a venit nicio scrisoare, după-amiază mi-am retras permisiunea pe care i-o dădusem mamei.) Ferește-te, Felice, să consideri viața o banalitate, dacă „banal” va fi însemnând „monoton, simplu și meschin”! Viața este pur și simplu îngrozitoare, așa o percep, aproape mai mult decât oricine. Deseori — iar în adâncul sufletului o fac probabil neconștient — mă îndoiesc de faptul că sunt om. Ofensa pe care ți-am adus-o nu este decât un prilej întâmplător, care mă determină să conștientizez acest lucru. Realmente nu știu ce să mă fac.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 iulie 1913, marți

8.VII.13

Felice, astăzi, când citesc scrisoarea ta, care e-atât de binevoitoare încât mă simt stingherit, și când caut să urmăresc această bunătate până la originea ei, constat că, în ce mă privește, tot cele scrise ieri rămân valabile, ba chiar se consolidează.

Nimeni nu poate spune că ne-am întins mâinile în mod necugetat; acest gest nu este rezultatul apropierii

care poate amăgi, nici al clipei care poate induce în eroare, nici al vreunui cuvânt ce poate fi înșelător, și totuși... Felice, tu încă nu vezi (uită-te în lumina ultimelor lucruri!) ce ai făcut de fapt și ai libertatea de a anula? Este imposibil și, chiar dacă întind mâna disperat, soluția nu-mi este dată. Nu indecizia mă face confuz în fiecare clipă, ci o convingere ce n-a încetat niciodată, pe care însă am disprețuit-o pentru că te iubesc și în ciuda faptului că te iubesc, dar care până la urmă nu se lasă disprețuită întrucât este generată nemijlocit de firea mea.

Nu mă zvârcolesc de luni de zile în fața ta, de parcă aș fi otrăvit? Nu sunt când aici, când acolo? Încă nu te simți jalnic când mă privești? Încă nu vezi că trebuie să rămân închis în mine dacă e să preîntâmpin dezastrul, nenorocirea ta, a ta, Felice? Eu nu sunt om; sunt în stare să te chinuiesc cu sânge rece pe tine, pe care te iubesc cel mai mult, pe tine, care ești singurul om pe care-l iubesc (în accepțiunea mea, n-am rude și nici prieteni, nu pot și nu vreau să am), și apoi să primesc tot cu sânge rece iertarea ta pentru acest chin. Am eu dreptul să tolerez această situație când o înțeleg exact, după ce am bănuțit-o și constat că se confirmă și-o presimt în continuare? Așa cum sunt, pot să trăiesc la o adică, îmi manifest furia în interior, te chinuiesc numai prin scrisori, dar de îndată ce vom trăi împreună, am să devin un nebun periculos, căruia ar trebui să-i dai foc. Ce aș face eu! Ce ar trebui să fac?! Și de n-aș face nimic, aș fi un om pierdut tocmai pentru că ar fi împotriva firii mele, iar cine ar fi cu mine ar fi pierdut. Tu nu cunoști, Felice, literatura pe care o au unii în minte. Ea zburdă permanent, ca maimuțele prin vârfurile copacilor, în loc să meargă pe pământ. Este pierdută și nu poate altfel. Ce-i de făcut?

Citesc cum vorbiți voi despre nunta fratelui tău, cum îl divinizează socrii și despre devotamentul cu care te iubești-și iubesc fiica.⁶⁵⁴ Crezi că simt vreo simpatie umană? În schimb, mi-este teamă când citesc ce-mi scrii în legătură cu tatăl meu, de parcă ai trece de partea lui, pentru a te uni cu el împotriva mea.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 iulie 1913, miercuri

Iubită Felice, dacă nu poți să-mi scrii, nu-mi scrie, dar lasă-mă să-ți scriu și să repet zi de zi ceea ce știi la fel de bine: că te iubesc atât cât îmi stă în putere s-o fac, că vreau și trebuie să te slujesc cât timp voi trăi.

Franz
9.VII. 13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 iulie 1913, joi

10.VIII 655.13

De-aș fi totuși lângă tine și dacă mi-ar fi dată capacitatea de a te lămuri în toate privințele, da, atunci aș avea măcar capacitatea să văd eu foarte limpede totul! Sunt vinovat de toate. Așa de uniți ca acum n-am fost încă, acest răspuns afirmativ de ambele părți are o putere îngrozitoare. Dar ce mă reține este pur și simplu o poruncă divină, o teamă de neostoit; tot ce altădată mi se părea de maximă importanță, sănătatea mea, venitul meu redus, felul meu jalnic de a fi, toate astea, care au și o anumită îndreptățire, dispar de lângă această teamă, nu înseamnă absolut nimic în fața ei și nu par să fie decât pretextele ei. Ca să fiu foarte sincer (așa cum am fost mereu față de tine în măsura autocunoașterii din momentul respectiv) și să recunoști, în sfârșit, sminteala mea, este însăși *teama de a mă uni* cu cea mai iubită ființă, tocmai cu ea. Cum să-ți explic acest adevăr care pentru mine este atât de clar încât l-aș acoperi fiindcă mă orbește! Și pe urmă el redevine neclar, firește; când îți citesc scrisorile benevoitoare și pline de încredere, totul pare în deplină ordine, iar fericirea parcă ne-ar aștepta pe amândoi.

Înțelegi asta, Felice, măcar de la distanță? Am sentimentul ferm că prin căsătorie, *prin legătură și disoluție*, nimicul care sunt se prăbușește, și nu de unul singur, ci împreună cu soția mea, și cu cât te iubesc mai mult, cu atât mai repede și mai îngrozitor se produce această distrugere. Acum spune-mi tu însăși, ce să facem? Pentru că suntem așa de aproape unul de altul, încât cred că niciunul din noi nu mai poate face nimic de unul singur, fără confirmarea celuilalt. Cântărește până și lucrurile nespuse! *Întreabă-mă, răspund la orice*. Dumnezeu, este realmente cel mai potrivit moment să aplanăm această tensiune, fiindcă precis, așa cum te torturez eu, o fată n-a mai fost torturată nicicând de cineva care-o iubește precum te iubesc eu.

Către Felice Bauer la Berlin

Radeschowitz, 13 iulie 1913, duminică

Sunt pe terasa locuinței de vară. O perspectivă frumoasă și vastă în această zonă. Când mă-ntorc în cameră, priveliștea nu mai este frumoasă. Nici în mine, unde sfredelirea continuă. Marți va sosi o scrisoare cu un nou plan. Multe salutări.

F

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 iulie 1913, duminică

13.VII.13

Seara, pe balconul nostru este frumos. Acum am stat acolo o clipă. Sunt ostenit fără rost; azi-dimineață, când a trebuit să mă scol după o noapte care m-a oboșit și mai mult, am blestemat realmente totul în jurul meu, îndeosebi pe mine. Dacă nu reușesc să dorm bine, cum voi mai putea scrie vreodată cum trebuie? Și dacă nu pot face asta, totu-i un vis, și anume unul ușor de ghicit.

Noul meu plan nu este, firește, cel mai bun. Probabil, cel mai bun plan ar fi să strâng totuși niște bani într-un mod viclean și să plec cu tine pentru totdeauna în sud, pe o insulă sau pe malul unui lac. Cred că în sud totul este posibil. Să trăiesc acolo izolat și să mă hrănesc cu ierburi și fructe. Dar nici n-am nevoie să privesc prea adânc în mine și nici măcar nu doresc să plec în sud. *Tot ce vreau este să-mi petrec nopțile, scriind într-un iureș. Și mai vreau să mă prăbușesc sau să-nnebunesc din cauza asta, fiindcă aceasta este consecința necesară, presimțită de mult.*

Însă noul meu plan este următorul: în locuința pe care o căutasem pentru noi ne putem instala abia în mai anul viitor, presupunând că o voi obține; se află în clădirea unei cooperative de construcții al cărei membru am devenit. Prin urmare, nu vom pierde timp, Felice, dacă nu le scriu încă de-acum părinților tăi. Să rămânem deci așa cum suntem până-n februarie, ianuarie sau până de Crăciun. Mă vei cunoaște și mai bine; în adâncul meu mai există niște unghere înspăimântătoare, pe care nu le știi. Vara asta vei călători, și astfel vei avea o perspectivă mai bună, dobândită și-n urma scrisorilor despre călătoria mea. Dar, în primul rând, la toamnă am să cedez în sfârșit ispitei de a scrie, numai să-mi permită sănătatea, și atunci voi vedea singur ce se ascunde-n mine. Am făcut într-adevăr doar atât de puțin, sunt o nulitate, poate reușesc ceva la toamnă, nu vreau să mă menajez. Atunci vei vedea mai clar cu cine vrei să te căsătorești și ce gânduri trebuie să-ți mai faci. Desigur, atunci voi fi al tău la fel ca azi. Ce spui despre acest plan?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 iulie 1913, joi

Aș putea să-ți scriu abia când ajung acasă⁵⁶, însă nerăbdarea nu-mi dă pace. Tu nu-mi scrii. Mă disprețuiești? N-ar trebui totuși. Vezi, nu-mi permit să am ființa pe care-o iubesc cel mai mult; fiind în general omeneste dezgustat de existența mea, ezit să întind mâna după această persoană, sau cel puțin îmi impun un răgaz. Iubito, nu mă disprețui din cauza asta, există destule lucruri de disprețuit la mine, dar acesta nu.

Al tău, Franz

17.VII.13

Către Felice Bauer la Berlin

De duminică n-am primit nicio scrisoare de la tine. N-am cum să știu ce s-a întâmplat. Epistola mea te va fi jignit, altfel nu se poate. Dar dacă te-a jignit, ai înțeles-o greșit, deși, pe de altă parte, e incredibil, fiindcă mă cunoști totuși de un an întreg și trebuie să știi că, dacă-s în toate mințile, nu sunt în stare să scriu un cuvânt care să constituie pentru tine motiv de jignire. Tu însăși ai spus să nu ne luăm nimic în nume de rău, și-acum te apuci să faci asta? Felice, te rog, scrie-mi o vorbă, indiferent că-i bună sau rea, nu mă face mai nenorocit decât sunt, tăcerea-i totuși cea mai grea pedeapsă care se poate imagina.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 iulie 1913, joi

24.VIII 657.13

Mă întrebi ce-am mai făcut? Am dus-o astfel încât, de când am primit telegrama ta, adică de 4 zile, țin în sertar, gata scrisă, epistola adresată tatălui tău.

Azi, după ce am citit scrisoarea ta, m-am dus numaidecât în camera alăturată, unde părinții mei obișnuiesc să joace puțin cărți după masa de prânz, și am întrebat imediat: „Tată, ce spui despre faptul că vreau să mă însor?” A fost primul cuvânt rostit față de tata în legătură cu tine. Bineînțeles, știa de la mama tot ce aflase ea. Ți-am mai spus că-l admir pe tata? Știi că-i dușmanul meu, iar eu al lui, așa cum ne-a hărăzit natura, dar, dincolo de asta, admirația mea față de el este, poate, la fel de mare ca teama pe care mi-o inspiră. La o adică pot trece prin fața lui, dar nu dincolo de el. Ca oricare dintre discuțiile noastre (deși n-a fost chiar un dialog precum orice așa-zisă conversație între noi, au fost remarci neînțelese din partea mea, și discursurile lui, foarte energice), ca oricare dintre discuțiile noastre, și aceasta a început cu observații iritate din partea lui și cu constatarea acestei nervozități de către mine. Acum mă simt prea slăbit și n-am puterea să descriu totul, fără însă ca discuția să mă fi istovit în mod special pentru că inferioritatea mea în raport cu tata mi-e bine cunoscută; ea este limpede, și cu siguranță îl afectează mai mult pe tata decât pe mine. Esențial a fost că mi-a expus mizeria în care voi ajunge căsătorindu-mă când eu câștig atât de puțin, fără a putea să suport sau chiar să înlătur sărăcia, în condițiile în care sunt lipsit de consecvență (aici au urmat reproșuri oribile că l-am ademenit să participe la fabrica de azbest, care a fost un eșec și de care acum nu-mi pasă). Ca argument secundar, a căruia legătură cu problema mea nu-mi mai este acum foarte clară, dar atunci exista una, a făcut o serie de reproșuri fie în van, fie mamei, fie chiar și mie din cauza căsniciei surorii mele mijlocii⁶⁵⁸, de care nu este mulțumit din punct de vedere financiar (în mod justificat). Așa s-a scurs cam o jumătate de oră. Până la urmă, ca de cele mai multe ori către finalul unor asemenea scene, a devenit blând, nu foarte blând în sine, dar relativ blând, astfel încât nu mai știu cum să procedez în fața lui, mai cu seamă eu, care nu pot să-i adresez în mod firesc absolut nicio vorbă. (Partea cea mai ciudată a relației mele cu tata este însă poate aceea că știu să simt și să îndur până la capăt tot ce se petrece în el, dar nu împreună cu el.) Așa că i-am spus la sfârșit (tocmai momentele de trecere lipsesc din descrierea mea) să fie pregătit, când vreau eu, să vină la voi la Berlin și să-și expună obiecțiile — după părerea lui, incontestabile —, iar dacă se va cădea de acord în privința unei căsătorii dincolo de aceste obiecții, să nici nu mai caute alte reproșuri.

Acum amestecă-te, Felice, în discuția mea cu tata! Trebuie deja să mă ajuți un pic să-i țin piept. Pentru tine tatăl meu nu este decât un străin. Ar fi deci bine pentru început să vină la Berlin? Este acum momentul potrivit? Și cum ar trebui să facem introducerea? Aici e nevoie de răspunsuri înțelepte și iuți ca șerpii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 iulie 1913, vineri

25.VIII 659.13

Iubită Felice, poate că la prânz n-am fost foarte exact. Depind atât de mult de forțele de moment. Înțelege-mă deci bine! Ceea ce a spus tata este un consimțământ în felul lui, în măsura în care el poate încuviința un lucru dorit de mine. Spune că-l preocupă fericirea copiilor lui și nu prea minte când vorbește serios; temperamentul său este prea puternic pentru a face asta. Dar de ceea ce se teme ulterior este altceva. Poate că seamănă puțin cu mama ta în privința faptului că întrevede pretutindeni numai dezastre. Odinioară, când avea încă deplină încredere în el și-n sănătatea lui, aceste temeri nu erau așa de puternice, în special dacă era vorba despre lucruri pe care le începuse și le realiza el însuși. Astăzi se teme însă de toate și, în mod înfrigorant, această spaimă se confirmă mereu, cel puțin în privința problemelor majore. În definitiv, prin asemenea avertismente regulate nici nu se spune altceva decât că fericirea-i rară, și chiar așa se-nîmplă. Or, tata a muncit din greu toată viața și a făcut câte ceva din nimic. Dar acest progres a încetat deja de mulți ani, odată cu maturizarea fiicelor, și s-a transformat acum, prin măritișul lor, într-un regres îngrozitor și permanent. Tata are senzația că ginerii și copiii lui, exceptându-mă acum pe mine, îi stau atârnați de gât. Din păcate, această senzație, întru totul justificată, este întărită peste măsură de boala tatei, de arterioscleroză. Or, el se gândește că acum mă însoar și eu, care am fost parțial scutit de aceste griji; după socotelile sale, precis voi ajunge în sărăcie, dacă nu imediat, cam în doi ani, și, oricât aș contesta acum acest lucru, îi voi cere ajutorul tocmai lui, care de-abia se mai poate mișca de griji, sau dacă nu i-l voi cere, el are să caute totuși să mi-l dea cumva, iar ruina lui și-a multora, care depind de el după părerea sa, va fi astfel accelerată.

Așa trebuie să-l înțelegi, Felice. Dar acum, după toate astea, lasă-mă, te rog, să te sărut îndelung și cât se poate de tihnit, așa cum n-am mai îndrăznit să gândesc de multă vreme.

Al tău, Franz

De l-am putea consola cumva în această privință, măcar în problema asta capitală! Eu nu apreciez cum trebuie banii (chiar dacă am moștenit de la tata o anumită zgârcenie în ceea ce privește mărunțișurile, din păcate nu și plăcerea de a câștiga), iar nevoile vieții, nici atât. Dacă tata-mi spune că vom ajunge în mizerie, îl cred, dar dacă tu-mi spui că nu vom ajunge așa, prefer să te cred pe tine. În orice caz, despre asta nu pot să discut în contradictoriu cu tata, și-atunci trebuie să intervină o limbă mai iscusită.

Și, te rog, Felice, scrie-mi regulat în momentele astea critice!

Brühl⁶⁶⁰ este un om groaznic. Când delapidază, când are o relație. Sau ambele sunt în legătură? Cei mai mulți dintre copii măcar câștigă ceva?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iulie 1913, duminică

Din nou o duminică fără tine! Este totuși o viață oribilă. Și cel mai grav este că n-ai putut să-mi scrii numai pentru că ai înțeles greșit scrisoarea mea trimisă expres. Cea pe care ai primit-o azi a clarificat însă lucrurile. Să mai existe oare vreo neînțelegere-ntre noi? Nu sunt eu al tău, iar tu a mea? Este o replică la faptul că sunt vârat până-n gât în familia mea? Cu atât mai impunător are să fie elanul cu care o voi părăsi. Cine știe, de altfel, ce-aș fi ajuns dacă eu, un om anemic, n-aș fi stat treizeci de ani în sânul cald al familiei?

Dar în toate astea nu văd niciun obstacol serios; aparținem unul altuia și vom fi împreună, numai că trebuie să-l lămurim cumva pe tata că, odată căsătoriți, nicio lețcaie din averea lui n-are să ajungă-n gospodăria noastră. Până și reprezentarea acestui lucru îmi dă un sentiment de satisfacție.

Desigur, încă nu știu ce vor zice părinții tăi și cum o să-i facem să vorbească.

Dar acum, te rog, iubită Felice, scrie-mi în fiecare zi dacă-i posibil, și anume la birou; altfel durează prea mult până să primesc scrisorile. Doar știi asta, și totuși îmi scrii mereu acasă. (Mereu! În ultimele două săptămâni s-a întâmplat, de fapt, o singură dată.)

Curaj și încredere, așadar, și fără neînțelegeri!

Franz
27.VII.13

Praga, 28 iulie 1913, luni

28.VII.13

Iarăși nicio scrisoare. Cum mă mai poți chinui, Felice! Mă chinuiești așa, în zadar. Când câteva vorbe mi-ar face bine și mi-ar mai alunga durerile ce-mi stau pe cap ca o scufie. Mi-ai scris măcar că nu te-ai hotărât încă sau că nu poți sau nu vrei să-mi scrii? Cu trei cuvinte aș fi într-adevăr mulțumit, însă nimic, nimic!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 iulie 1913, miercuri

30.VII.13

Ar fi trebuit să primesc o scrisoare de la tine ieri, ba chiar alaltăieri, Felice. Iar dacă nu o scrisoare, măcar o telegramă drept răspuns la epistola mea de ieri. N-ar fi trebuit să mă lași în starea asta. Știai ce aș face văzându-mă părăsit de tine fără motiv, cel puțin în privința scrisorilor? În decursul acestui an minunat și îngrozitor cu te-am chinuit mai rău, dar întotdeauna dintr-o nevoie lăuntrică, nu exterioară, așa cum ai făcut tu de la Frankfurt⁶⁶¹ și-acum din nou. Vizitele și rudele astea! Nu le voi deosebi între ele și mă tem că toate au să fie dușmanii mei, într-o ostilitate reciprocă. Dar cum să le privesc dacă un scurt moment de uimire al celor reuniți acolo sau o mică indispoziție privitoare la faptul că nu ești de față, ci-mi scrii cinci rânduri, par să-ți dea mai mult de gândit decât dispararea mea din aceste zile și nopți pe care cu greu le mai pot diferenția din cauza durerilor de cap și a unei agitate stări de veghe? Voi însemna mai mult pentru tine, Felice, când voi fi logodnicul tău oficial? Ca și azi, nici atunci — doar în virtutea faptului că s-au reunit acolo —, nimeni nu va avea dreptul să te oprească să-mi scrii când am nevoie de scrisoarea respectivă așa cum am avut duminică; nimeni n-are acest drept, iar dacă-l are, tu n-ai voie să i-l recunoști. Sunt nefericit că nu mi-ai scris sau telegrafiat, *mai nefericit decât îți poți inchipui*. Aici nu-ți iau nimic în nume de rău, nu-i vorba despre vreo neînțelegere, Felice, asta nu afectează nici dragostea mea pentru tine; ea este intangibilă. Nu este decât o justificată mahnire.

Franz

Am mai citit o dată scrisoarea. Iubita mea Felice, dacă simți că există-n tine fie și cea mai vagă posibilitate de a-mi lua în nume de rău această scrisoare, gândește-te că habar n-ai și nici nu-ți pot povesti cum am dus-o în ultimul timp — acum, în zilele din urmă — din cauza absenței oricărei vești.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 august 1913, vineri

1.VIII.13

Cu ce om am umblat acum! Ori este un mare nebun, ori un mic profet⁶⁶². Dar el n-are să se amestece aici. Iubita mea Felice, ai primit cu înțelegere scrisoarea mea de azi? De altfel, știi oare că vei avea un bărbat cu părul alb? Cum mă duc în jos! Palpitațiile ce însoțesc, de pildă, această epistolă!

Iubito, acum pleci din nou departe de mine⁶⁶³ și nici nu-ți pare rău. Dimpotrivă, casa ta se cheamă Sanssouci⁶⁶⁴. Spune-i surorii tale că nu mai este prietena mea dacă te oprește să-mi scrii.

Părinții mei se obișnuiesc treptat cu noua lor grijă⁶⁶⁵ și încep s-o rânduiască alături de celelalte preocupări pe care le au. De ce crezi că este mai bine să-i scriu tatălui tău în absența ta? La drept vorbind, mi s-ar părea că-i mai bine să fii de față când sosește-n casa voastră prima mea scrisoare ce nu-ți este adresată.

Despre ce să mă sfătuiesc cu Max?⁶⁶⁶ Pentru ce ne privește doar pe noi și implică o foarte mare responsabilitate, nimeni nu poate totuși să poarte adevărata răspundere și, prin urmare, nici n-are cum să dea sfaturi. Dacă ar fi să iau însă exemplul de la Max în privința administrării banilor, n-ar fi deloc bine. Max are mai mulți bani decât mine și mai multe venituri, nu este defel zgârcit, dar nici risipitor — și totuși la ei se vorbește despre bani și lipsuri mai mult decât trebuie. Și tocmai aceste discuții despre bani — de care, precis, este vinovată nevasta⁶⁶⁷, deși o face cu toată candoarea — sporesc însemnătatea banilor; în orice caz, ar putea cu ușurință să nu le acorde atâta importanță, chiar dacă se suferă realmente din cauza lipsei lor. Îmi amintesc,

stăteam rezemat de oglindă când soția s-a-nfășurat în fața lui într-un șal de dantelă (ea se îmbracă în pic
strident și fără să se asorteze, chiar dacă, din nou, o face cu toată candoarea), iar eu am spus, ca să spun ceva:
„Ce scump pare!“ Ea mi-a răspuns gesticulând disprețuitor: „Dar este la fel de ieftin ca orice alt lucru“. Asta-i
trist, absurd și umilitor. Iar eu nu vreau să-nvăț așa ceva.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 1 august 1913, vineri

1.VII 668.13

Iubita mea Felice, e-n regulă, acum am primit de la mama informarea. Este o lucrare mare, pe cât de
împăimântătoare, pe atât de caraghioasă. Vom mai râde de ea. Știam că mama a solicitat-o. Fiindcă, în seara
zilei în care a sosit ultima ta telegramă, am lăsat-o pe mama să citească scrisoarea pe care am pregătit-o pentru
tatăl tău. Atunci ea a considerat că nu-și mai poate permite să piardă timpul și a comandat informarea, fără să
mă mai întrebe, neîndoindu-se sub rezerva că tu n-ai voie să afli nimic despre asta. În ziua următoare, mama mi-a
mărturisit acest lucru, dar eu nu i-am mai dat importanță și nu m-a mai interesat. Acum informarea a sosit; pare
scrisă de cineva care este îndrăgostit de tine. În plus, fiecare cuvânt e profund neadevărat. Este foarte
schematică; probabil că lumea nici nu trebuie să capete informații reale, chiar dacă în genere biroul ar fi în stare
să afle adevărul. Și totuși, asta-mi liniștește părinții de o mie de ori mai mult decât cuvântul meu. Imaginează-ți,
garantul ăsta chiar minte cu nerușinare, după părerea lui, în favoarea ta. Ce crezi că „se aude despre tine în mod
special“? „Despre tine se aude în special că te pricepi să gătești bine.“ Auzi, vorbă! Firește, el nu știe că asta nu-ți
va fi de niciun folos în menajul nostru sau că va trebui cel puțin să te recalifici complet. Nu știu, dar cred —, am
fost deranjat și mai am timp doar o clipă — cred că gospodăria noastră va fi una vegetariană, nu-i așa? Măi,
dragă bucătăreasă, de a cărei iscusință gastronomică „se aude în mod special“!

Mă simt jalnic, mă desfac din încheieturi dacă acolo, în sud, nu mă voi aduna la loc. La Westerland nu pot
veni, șeful meu este în concediu și, chiar dacă aș avea și eu, nu prea aș veni, trebuie să-mi folosesc întregul
concediu ca să-mi revin un pic, chiar de dragul tău. În ce ordine să procedăm: mai întâi scrisoarea mea către
tatăl tău și apoi vizita tatălui meu sau îl lăsăm pe tata să plece de-a dreptul? Acum ai într-adevăr timp de
reflecție. Și încearcă să te vindeci de mine, dar nu de tot!

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 2 august 1913, sâmbătă

2.VIII.13

Draga mea, dragă Felice, astăzi n-a sosit nicio scrisoare, ceea ce e foarte firesc, dar, când vine vorba despre
scrisorile tale, nu mai pot deosebi firescul de neobișnuit, vreau să le primesc pur și simplu, trebuie să le am,
trăiesc datorită lor.

Am o idee; ar fi grozav să-ți placă. După ce sosește răspunsul tău la ultimele epistole pe care ți le-am
trimis, i-aș putea scrie tatălui tău. Dacă părinții tăi nu sunt îngrijorați — în definitiv, nici nu există un motiv
anume de îngrijorare, fiindcă părinții tăi oricum nu mă cunosc; desigur, exceptând cazul în care mă trădezi
tău —, deci dacă părinții tăi nu sunt îngrijorați, peste două săptămâni ne-am putea logodi în fața părinților
noștri. Atunci n-ar fi posibil — acum urmează ideea — să te întorci prin Praga? Nu ca să pierzi o parte din
timpul de concediu, nu asta, doar ca să poți rămâne câteva ore în Praga la întoarcere. Poate în ultima duminică
sau sâmbătă; dacă ar fi sâmbăta, te-aș putea însoți înapoi la Berlin. Da? Ar fi bine? Fiindcă n-ar fi bine să țin
cont numai de mine. Căci fiecare cuvânt și privire pe care le vei schimba cu rudele mele mă va mâhni, nu numai
din gelozie, ci în primul rând din cauză că m-am izolat mult față de ele și sunt fericit în această izolare, însă
acum — datorită ție, care ești o parte a ființei mele —, dacă nu se restabilește, măcar se sugerează o nouă
legătură cu ele. De fiecare dată când vorbești cu ele sau chiar cu alții, trebuie să te gândești la asta, Felice, dacă
nu vrei să mă faci nefericit. În această privință știu într-adevăr să mă stăpânesc. De pildă, ocazional pot să

trăncănesc orice despre mine, nu cu intenție, dar așa se-ntâmplă — dar până la urmă totul se rostogolește îndărăt în mine pur și simplu și-atunci mă simt complet străin, deși poate că am spus esențialul. În cazul tău mă tem că n-aș percepe lucrurile așa fiindcă tu valorezi prea mult pentru mine; dacă ai flecări cu oamenii, m-aș pierde în ei, odată cu tine. Cândva însă tot trebuie să faci cunoștință cu rudele, oricât m-ar întrista situația. Vei veni deci? Fericit de prezența ta, aș suporta într-adevăr orice.

Franz

Ce fel de fată este domnișoara asta Danziger a ta?⁶⁶⁹

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 3 august 1913, duminică

3.VIII.13

Iubita mea Felice, câtă nevoie am de scrisorile tale poți înțelege chiar din faptul că în fiecare zi în care n-am vești, mi se întâmplă, pe lângă această nenorocire, și alta, cu totul aparte. De tine depinde s-o-mpiedici. Astăzi am fost chiar foarte trist. Din nou, nicio scrisoare. Pentru a spune adevărul, de multe săptămâni, mai ales din cauza asta nu mai plec dis-de-dimineață la țară⁶⁷⁰, ca să primesc cât mai repede scrisoarea de duminică, despre care presupun că-i sigură; dar de săptămâni în șir, prin această precauție nu m-am ales cu altceva decât cu tristețe. Astăzi a sosit totuși telegrama. Dar poate nici nu mi-e adresată, acolo scrie „Kafta“ în loc de Kafka și „pliol“ în loc de Felice. În orice caz, este grozavă și sunt absolut mulțumit.

Te rog, Felice, dovedește că ai încredere în mine și promite-mi că vei îndeplini neapărat și cu rigurozitate o rugămintă pe care am să ți-o spun abia după ce voi căpăta promisiunea ta. Nu este ceva imposibil și nici rău, deci promite-mi, și anume în mod solemn.

De ce crezi că acum ne-ar fi de folos amândurora vizita tatălui meu la Berlin? Așa te-ai exprimat. La ce te-ai gândit atunci?

Te visez aproape în fiecare noapte, atât de mare-i nevoia mea de a fi lângă tine. La fel de mult însă mi-e teamă de acest lucru, ce-i drept, din motive foarte diferite. Cred că în perioada logodnei noastre de-abia dacă am să vin o dată la Berlin, chiar de-ar fi să ne căsătorim abia în mai⁶⁷¹. Ție și mai cu seamă celorlalți vă convine asta? Vei fi de acord cu așa ceva?

Franz

Ai luat cărți cu tine, și ce anume?

Către Felice Bauer la Westerland pe insula Sylt

Praga, 4 august 1913, luni

4.VIII.13

Iubită Felice, revoc tot ce am spus ieri. Este justificată teama care mă ține departe de tine și mă împiedică să mai doresc să vii acum la Praga, dar și mai justificată e teama imensă, care o depășește cu mult pe prima, că am să mă prăbușesc dacă nu vom fi curând împreună. Căci dacă nu se va întâmpla așa, dragostea mea pentru tine, care nu suportă să mai fie însoțită de alt gând al meu, se va îndrepta spre o închipuire, spre un duh, spre ceva complet inaccesibil, de care însă nu mă pot lipsi absolut niciodată, iar acest fapt ar fi în stare, desigur, să mă smulgă din această lume. Vino deci, Felice, vino la Praga, numai să poți cumva la întoarcere!

Odată cu această rugămintă trebuie să-ți spun adevărul în legătură cu o altă chestiune, aproape esențială, mai ales că de multă vreme nu m-ai mai întrebat despre asta și ai răbdat pur și simplu în tăcere ca această problemă să fie eliminată din corespondența noastră. Mai demult ți-am spus totuși în mod repetat că starea mea fizică mă împiedică să mă căsătoresc, iar de-atunci această stare nu s-a ameliorat cu adevărat. Înainte de a-ți scria una dintre epistolele decisive, cam acum o lună și jumătate, am fost la doctor, la medicul nostru de familie. Nu-l prea agreez, dar nu cu mult mai puțin decât pe doctori în general. În sine nu-l cred, însă îl las să mă liniștească, ca pe orice medic. În acest sens, medicii pot fi utilizați și ca medicamente naturale. M-a liniștit atunci (împotriva a ceea ce știu în sinea mea), după ce m-a consultat peste măsură. În aceeași după-amiază ți-am scris.

În ultimul timp am avut palpitații și apoi junghiuiri și dureri în zona inimii; precis, acestea au fost cauzate, în cea mai mare parte, chiar dacă nu în totalitate, de insuportabila despărțire de tine. Parțial, ele provin și din faptul că în ultima vreme am înțeles prea mult și că am mers prea mult și prea repede în pas de marș, dar am făcut toate acestea pentru a mă obosi și a-mi stăpâni în acest fel dorul de tine. Desigur, asta nu m-a ajutat; în schimb, m-am ales cu durerile de inimă. Astăzi am fost din nou la doctor. Organic, zice el, nu găsește nimic, deși uneori i se pare că zgomotul cardiac nu este tocmai în regulă. Dar cel mai bine ar fi să mă duc numaidecât în concediu (asta nu merge), să iau ceva (nici asta nu se poate), să dorm bine (nici așa ceva nu este posibil), să nu plec în sud⁶⁷², să nu mai înțeleg (nici asta nu merge) și să stau liniștit (asta nici atât).

Trebuia să aflu și acest lucru înainte ca eu să-i trimit tatălui tău scrisoarea.

Ce mă bucur însă acum că dacă nu de mâine, atunci de miercuri, precis, scrisorile vor începe să sosească în mod regulat!

Al tău, Franz

Nu s-a pierdut nicio scrisoare? Aceasta-i a patra care a ajuns la Westerland?

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 5 august 1913, marți

A cincea scrisoare la Westerland

5.VIII.13

Iubită Felice, ieri am exagerat groaznic când ți-am scris că aștept abia miercuri o scrisoare. Mai degrabă am așteptat-o azi, cu deplină certitudine. Iar dacă nu o scrisoare, atunci o carte poștală din timpul călătoriei. Și dacă nu o carte poștală, măcar o telegramă. Devin detestabil prin această milogeală, dar eu nu mă pot stăpâni nici în chestiuni mult mai puțin importante, darămite când aștept vești de la tine. Atunci gândurile mi se învâlmănesc întotdeauna: nu-ți face plăcere să-mi scrii, nu te gândești la mine, poate că mă iubești doar când îți aduci aminte. Jalnică, neînfrănată milogeală!

De altfel, tocmai acum a sosit o telegramă. Firește, nu mă gândeam decât că-i de la tine, iar pe fata care mi-a adus-o am răsplătit-o cu o privire fericită. Însă telegrama este din Madrid. Unchiul de acolo⁶⁷³ mi-e cea mai apropiată rudă, mult mai apropiată decât părinții, deși, firește, într-un sens cu totul aparte. În ultima perioadă promisem de la el trei scrisori, dar n-am avut chef să-i răspund. Acum cinci zile (unei scrisori îi trebuie patru zile ca să ajungă la Madrid, ceea ce nu-i mult dacă facem o comparație cu legătura dintre Praga și Westerland), i-am scris într-o noapte o epistolă care să însoțească expedierea unui exemplar din *Arkadia*⁶⁷⁴. În scrisoare mi-am vărsat strașnic tot amarul, anunțându-l totodată, după o frumoasă trecere, că în curând mă voi logodi oficial (de fapt, unchiul ar fi trebuit să afle înaintea părinților mei despre logodna noastră). Mai târziu mi-am dat seama de strania coincidență dintre acea scrisoare și *Verdictul*. Cu siguranță, *Verdictul* mai conține o mulțime de lucruri legate de unchiul meu (el este holtei, director în Madrid la căile ferate și cunoaște toată Europa, în afara Rusiei), iar acum, într-o epistolă asemănătoare cu cea adresată de George⁶⁷⁵ prietenului său, i-am anunțat logodna mea și tocmai într-o scrisoare ce însoțea *Arkadia*. Probabil, unchiul a înțeles însă greșit scrisoarea mea și crede că suntem deja logodiți oficial, fiindcă în telegrama pe care o am în față scrie textual: „Foarte bucuroș, felicită din inimă perechea de logodnici, unchiul Alfred“. Așa suntem înălțați din Madrid în sfera publică, în timp ce părinții tăi continuă să-și ducă viața liniștit, fără să știe nimic, sau doar puțin, despre ginerele îngrozitor, care-i amenință.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 6 august 1913, miercuri

6.VIII.13

În sfârșit, îți revăd scrisul drag. Cărțile poștale din Hamburg⁶⁷⁶ nici nu le-am primit. Să nu le fi trecut

adresa în mod clar și lizibil pentru toată lumea? Pe ilustrata de azi scrie, de exemplu, „Niklasstr. Nr. 6“⁶⁷⁷ și o astfel de greșeală îmi poate pricinui eventual mari necazuri.

Despre părinții mei să nu mai vorbim⁶⁷⁸; avertismentele lor perceptibile s-au terminat. Privitor la epistola pe care vreau s-o adresez tatălui tău, nu găsesc însă nicio soluție tranșantă în scrisoarea ta; mai curând, trei feluri de sfaturi contradictorii. Dar nici nu caut un sfat, ci voi expedia epistola către tatăl tău (ce-i drept, doar către tată, mama nu este decât amintită în ea, nu pot găsi forma prin care s-o adresez amândurora), de îndată ce voi primi de la tine un răspuns legat de noua istorisire despre inima mea⁶⁷⁹. Astăzi, de exemplu, n-am dormit deloc, absolut deloc, și am auzit majoritatea bățăilor ceasului; în rest, am picotit, iar un gând referitor la tine, nu mai știu care, îmi colinda starea de buimăceală, învârtindu-se neconținut, monoton și-ntr-o viteză nebună, ca o suveică. Neajutorat cum sunt, am avut în toii nopții un acces de nebunie de-a dreptul; nu-mi mai puteam stăpâni reprezentările, totul s-a dezagregat până ce, aflându-mă la mare ananghie, mi-a venit în ajutor imaginea unui tricorn negru, napoleonean, care s-a îndesat singur pe conștiința mea și a strâns-o cu forța la un loc. Atunci, inima mi-a bătut absolut minunat și am aruncat pătura de pe mine, deși fereastra era complet deschisă, iar noaptea, destul de rece. În mod ciudat, cu toate că în cursul nopții exclusesem posibilitatea de a merge a doua zi la serviciu, de dimineață nu m-am simțit foarte rău, dacă nu pun la socoteală durerile de inimă și din ziua asta. Și-apoi, când am primit la birou ilustrata și scrisoarea ta (decă epistola scrisă luni după-amiază a sosit miercuri dimineață), mi-a fost mult mai bine. Particularitatea totalului meu dezechilibru este aceea că în fiecare zi mă simt complet altfel, firește, pe fondul unei permanente stări proaste.

Cum, ideea mea privitoare la vizita ta la Praga să nu fi fost decât o tâmpenie? Haide, Felice, spune-mi că nu-i adevărat! Desigur, ar trebui să fii invitată de părinții mei, dar, dacă presupunem că invitația a fost făcută, ar fi totuși cel mai simplu lucru din lume. Și-n plus, ar fi grozav; or, asta contează.

Cu concediul am avut mare ghinion. Inițial voiam să călătoresc două săptămâni și să rămân într-un sanatoriu celelalte două. Acum însă va fi neapărat necesar să rămân tot timpul în sanatoriu, așa că mi-am ales un sanatoriu lângă Genova, la Pegli, ceea ce ar fi echivalat și cu o călătorie (datorită apropierii de Genova). Dar acum aflu că în acest sanatoriu sezonul începe abia la 1 octombrie, în vreme ce eu trebuie să-mi iau concediu în septembrie. Așa că voi merge probabil doar la sanatoriul Hartungen de la Riva, pe malul lacului Garda. Păcat!

Despre menajul lui Max trebuie să-ți mai scriu; altminteri, poate mă-nțelegi greșit.

Ascultă, în stațiunile maritime se fac multe fotografii; de exemplu, mi-ar plăcea să te văd stând pe plajă, într-un fotoliu de nuiele sau pe dune. N-aș putea primi o poză?

Franz

Salutări din partea mea și domnișoarei Danziger; nu ne cunoaștem, dar ea stă lângă ființa mea cea mai iubită. Nu-i de ajuns această relație? De altfel, ea are o grafie atât de fermă!

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 7 august 1913, joi

7.VIII.13

Iubita mea Felice, cum, te doare capul, dormi prost, ai vise ciudate, iar toate astea într-o perioadă în care trebuie să te refaci după atâtea necazuri? Nu este de vină nimic altceva decât situația noastră, în continuare neclară. Măine, după ce-ți primesc epistola, îi voi scrie tatălui tău, și-atunci ne vom liniști amândoi și vom avea o certitudine. Trebuie s-o căpătăm totuși, mai ales tu, fiindcă ulterior, pe tine te paște în primul rând cea mai mare primejdie, viața alături de mine, un om nestăpânit, pe care poate că încă ți-l imaginezi altfel decât este. Biată, iubită Felice! Un an întreg ar trebui să stau la picioarele tale, spre a-ți mulțumi pentru curajul că, după tot ce știi despre mine, vrei totuși să trăim împreună. Voi avea într-adevăr ocazia să-ți mulțumesc de îndată ce vom fi împreună, numai să ai atunci, Felice, ochi să vezi în toate această recunoștință, chiar dacă ea nu va fi îndreptată direct către tine și poate că o voi mai ține ascunsă pur și simplu. Pe scurt, de-ai avea darul să nu fi dezamăgită!

Scrie-mi, Felice, mai detaliat despre viața pe care o duci acolo, la Westerland. În genere o cunosc, dar vreau să mă satur de amănunte. Despre verișoara ta⁶⁸⁰ nu mi-ai scris niciodată ceva aparte. Pesemne că ați rămas singure numai în primele zile; trebuie să fi făcut cunoștință cel puțin cu lumea din pensiune, fiindcă măncați totuși laolaltă. Ce fel de oameni sunt? Cum îi cheamă? Cine-ți place și cine-ți displace? Cât ai mers cu

vaporul⁶⁸¹, nu s-a întâmpilat nimic care să merite a fi povestit? (Citesc acum *Robinson Crusoe*, într-o ediție veche; așa cum este firesc, acolo se petrece întotdeauna ceva în timpul călătoriei pe mare. „Între timp, furtuna a devenit atât de puternică, încât am văzut ceea ce se vede rareori: și anume pe corăbier, pe ajutorul de cârmaci și alții câțiva, care erau afectați mai mult decât ceilalți și așteptau, rugându-se întruna, clipa în care corabia avea să se scufunde.”) Și cum îți petreci ziua? Povestește-mi cu de-amănuntul! Mai și citești? Ce anume? Și nu este deloc periculos să faci baie când nu știi să înoți?

Promisiunea pe care ți-am smuls-o *in bianco* și pentru care-ți mulțumesc mult se referă la exercițiile lui Müller. În curând am să-ți trimit *Sistemul pentru femei*, iar tu (căci ai promis, nu-i așa?) vei începe să practici zilnic exercițiile respective lent, sistematic, prudent și temeinic și-mi vei relata mereu cum merge, făcându-mi astfel o mare bucurie.

Franz

Ambele tale scrisori au sosit simultan. Continuă dar, la fel de regulat, și bătăile inimii mele vor deveni și ele mai regulate!

N-ai vrea să-mi trimiți odată o scrisoare a părinților tăi, ca să văd cum îți scriu ei?

Despre viitoarea gospodărie vegetariană nu spui nimic? Și eu care așteptam o explozie de bucurie!

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 8 august 1913, vineri

9.VIII.13

Ieri ți-am mulțumit fiindcă pentru prima oară după mult timp am primit scrisori de la tine două zile la rând, iar astăzi n-a sosit, din nou, nicio veste. Ar putea fi declarat o tiranie faptul că-ți cer câte-o scrisoare-n fiecare zi, dar nu este, sau mai degrabă este numai atunci când nu-ți pasă deloc de mine; atunci, desigur, este o tiranie. Și în special acum ar trebui să-mi scrii, ba chiar în mod regulat. Știi îndeajuns cât sufăr în absența scrisorilor. Cunoști faptul că starea mea actuală depinde pur și simplu de regularitatea scrisorilor tale, știi că, la nevoie, îmi sunt suficiente câteva rânduri scrise-n fugă, știi că mi-ai promis să-mi scrii regulat de la Westerland, că scrisoarea la care aștept răspunsul tău este deosebit de importantă pentru mine, că voi fi mai neliniștit decât de obicei dacă-mi scrii la un moment dat că te doare capul și dormi prost, dar a doua zi nimic... Și, cu toate acestea, nu-mi scrii, nu te simți îmboldită de epistolele mele zilnice să-mi trimiți câteva cuvinte. Dar, la urma urmelor, nici nu-ți cer scrisori în fiecare zi dacă nu este posibil — ți-am mai spus-o deseori —, *numai că vreau scrisori regulate, însă tu mi le refuzi și pe-acestea*. Și suporți să-ți petreci în liniște ziua de miercuri, fără să-mi trimiți măcar o ilustrată, deși știi că vineri tremur de la o predare a corespondenței la alta. Ah, la ce mă ajută că mă visezi când am dovada că în timpul zilei nu te gândești la mine? Și nu este prima dată. Procedezi nedrept și nici nu mai contează dacă nu poți scrie din motive interioare sau exterioare.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 9 august 1913, sâmbătă

9.VIII.13

Azi-dimineață, când am primit ambele tale scrisori de miercuri și am auzit că una venise încă de-aseară, am vrut să-ți trimit o telegramă în care să-ți cer iertare pentru epistola mea de ieri. Dar după ce am citit ambele scrisori, n-am mai putut. Scrisorile astea, dezolante pentru mine, sunt realmente obținute cu de-a sila, sunt smulse atât timpului, cât și inimii. Nu sunt chiar la fel de nefericit ca și cum n-aș fi primit nimic, mărturisesc asta, însă, pe de altă parte, nefericirea-i mult mai mare. Dacă mi-ai scrie măcar cărți poștale când ești într-o asemenea dispoziție, ca să...

Atât ajunseseam să scriu la serviciu. Eram mort de tristețe. Ședeam încremenit, aplecat peste aceste scrisori din care, chiar și după o sută de lecturi și oricât m-aș fi amăgit singur, tot nu puteam descifra nimic din ceea ce-mi trebuia mie. Cu câteva modificări de suprafață puteau fi niște scrisori adresate unui străin sau mai degrabă,

nu puteau fi așa ceva, pentru că atunci — așa mi se părea mie — n-ar fi fost scrise atât de fugitiv, ci cu simțire. Iubită Felice, vezi, totuși nu sunt nebun; mai ales acum, față de tine, poate că sunt excesiv de sensibil fiindcă pentru mine tu reprezinți o valoare de neînlocuit; dar, oricare ar fi situația, în epistolele tale nu scrie totuși ce nu reușesc să descifrez din ele. Apare aceeași uimire pe care am mai avut-o uneori, când am fost împreună (atunci tu ai fost față de mine istovită parcă și inaccesibilă din cauza unei constrângeri lăuntrice), uimirea pe care o simt în mod ciudat ori de câte ori plec din Berlin. Așa s-a întâmplat când ai fost la Frankfurt; la fel când ai călătorit la Göttingen și la Hamburg. Drumurile te distrag sau te fac să te trezești? Acestea sunt fapte ce nu pot fi tăgăduite, ci doar explicate. Dacă rememorez prima scrisoare pe care mi-ai trimis-o și o compar cu cea din urmă, Felice, îmi vine să spun, oricât de nebunesc ar părea, că prima a reușit să mă bucure mai mult decât ultima. Firește, ea nu-i decât o scrisoare izolată, iar în antepenultima chiar mi-ai arătat, de nenumărate ori, mai multă dragoste decât merit. Dar, oricum, au sosit și ultimele două scrisori și în ele nu mai este vorba despre niciun merit. Dacă poți să-mi explici asta, însă cu noimă, fără a trimite doar la închipuirile mele, te rog, Felice, te rog s-o faci! Dă-mi o explicație pentru cele câteva epistole pe care le-ai scris în felul ăsta și pentru tot șirul celor nescrise! Printre cele scrise se află la loc de frunte scrisorile din Frankfurt, apoi cea epistolă din Grădina Zoologică (scrisă pe sub masă) și, în fine, aceasta din urmă, de miercuri seara, în care nu scrie nimic decât că „Erna682 se ceartă toată ziua cu mine; ea susține că stau cât este ziua de lungă în cameră și scriu, în loc să ies la aer”. Iubită Felice, ce înseamnă asta, ce vrea să spună?

Și totuși, uitându-mă la poza pe care am găsit-o acum, când m-am întors acasă, trebuie să mărturisesc că simt cum o forță infinită mă leagă de tine, iar dacă suferința din această dimineață nu mi-ar fi dat puterea de a-mi aminti cele de mai sus, spre a așterne pe hârtie ceea ce era absolut necesar, preferam doar să-ți fi mulțumit, așa cum o fac neconținut, privindu-ți fotografia.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 10 august 1913, duminică

10.VIII.13

Uite, Felice, am primit telegrama, îți mulțumesc mult pentru ea și te mai rog să mă ierți pentru reproșurile nedrepte și amărăciunea pe care poate că ți-am provocat-o în concediu. Astăzi am luat de la birou cartea ta poștală de vineri. (Pe cea de joi, în cazul în care-mi vei fi scris, n-am primit-o, poate a fost expediată pe adresa de-acasă și sosește abia mâine.) Dar nici nu contează, nu sunt totuși un diavol care-ți supraveghează scrisorile; mă sperie numai conținutul lor, potrivit căruia par să fiu realmente un astfel de diavol ce trebuie calmat. Oarecum, doar ca să nu te mai chinuiască. Asta se repetă, Felice, în tot ce am primit de la tine în zilele din urmă. În antepenultima scrisoare: „Acum, precis nu poți să te plângi” etc. În ultima: „Erna se ceartă” etc. În cartea poștală de astăzi: „Ar fi un păcat să rămân în cameră...” Însă, iubită Felice, oare nu scriem despre scrisori așa cum alții vorbesc despre bani? Cu ce e mai rea a doua variantă decât prima? Dacă-mi scrii numai din cauza mea, este groaznic.

Mă tem să trimit scrisoarea, poate că nu sunt în toate mințile; dar, dacă nu sunt, motivul este totuși același, fiind deci îndreptățit.

Ceea ce te alungă de lângă mine este distanța enormă sau este sentimentul tău real, pe care eu îl mai domolesc uneori? Tu ești măcar consecventă, ai o idee destul de clară și te stăpânești — dar cu atât mai grave și mai semnificative sunt aceste pauze ce revin mereu.

Al tău,

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 11 august 1913, luni

11.VIII.13

Astăzi am primit cartea poștală din Kampen⁶⁸³. (Să se fi pierdut cartea poștală de joi, ca și cea trimisă din Hamburg?) Dacă este să spun adevărul, o asemenea ilustrată mă bucură mai mult decât ultimele scrisori. Din ea nu se poate descifra nimic rău și, autoamăgindu-mă, pot bănuî lucruri bune. Ai făcut o excursie plăcută, pe care cineva (cine oare?) o consideră „încântătoare“, te-ai gândit puțin la mine și aș putea fi foarte mulțumit dacă mai înainte nu s-ar fi ntâmplat nimic.

Însă aici nu e vorba despre o satisfacție de moment, iar despre mulțumirea mea nici atât, ci mai degrabă despre următorul aspect: Felice, dacă vrei să-ți asumi sacrificiul de a deveni soția mea — că este un sacrificiu mare — am străduit să-ți dovedesc cu de-amănuntul, conform adevărului —, atunci, în cazul în care nu vrei să ne lăși pe amândoi la discreția unei infinite nenorociri, n-ai voie să judeci ușuratic înclinația ta pentru mine sau chiar să n-o judeci deloc. Nimeni nu-ți poate pretinde să-ți clarifici complet sentimentele față de mine, dar probabil că ești sigură de ele. Având în vedere ultimele tale scrisori și amintindu-mi de niște perioade anterioare asemănătoare, mă îndoiesc însă că ai această certitudine. N-am altă explicație decât că undeva trebuie să fie ascunsă o iluzie, care din când în când încetează să acționeze și a cărei existență vei fi bănuind-o măcar, dar pe care n-o descoperi, deoarece n-o cauți, din motive de neînțeles. Tocmai aceasta ar fi însă datoria ta. Poate că este o prejudecată măruntă, ușor de înlăturat, sau o simplă slăbiciune, dar la fel de bine poate fi și ceva care, dacă acum te ține departe de mine doar uneori, în viitor ar putea să te țină definitiv. Sau poate că nimic nu te ține departe de mine, dacă, de exemplu — și nu este singurul exemplu —, rezolvi problema revederii prin următoarele trei fraze: „Este absolut exclus să vin acum la Praga. Ce te face să crezi că deocamdată n-ai putea veni la Berlin? Oare cum e cu vacanța de Crăciun?“ Iar acum suntem în august. Felice, știu că fac aici un lucru care, privit din afară, e îngrozitor. Poate-i cel mai grav lucru pe care ți l-am făcut, dar și cel mai necesar. Nu vrei să auzi subînțelesul afirmațiilor tale — să nu rămâi la acest singur exemplu! —, așa că-l mai repet o dată pentru tine, cu voce tare.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 12 august 1913, marți

12.VIII.13

Mă cuprinde sila, Felice, când trebuie să mă gândesc că într-o dimineață frumoasă, tu, destul de odihnită după un somn bun, stai la micul dejun așteptând o zi plăcută și ți se înmânează zilnic blestemele mele scrisori ca niște vești din infern. Dar ce să fac, Felice? Nu simt în ultimele tale scrisori și ilustrate apropierea ta, sprijinul tău, decizia ta fermă, și fără a fi sigur de ele, nu pot să stabilesc nici cel mai neînsemnat contact cu părinții tăi, căci tu și numai tu constitui singura mea legătură esențială cu oamenii și doar tu *o vei constitui în viitor*. Trebuie deci să aștept răspunsul la scrisoarea mea de ieri. Oare nu-nțelegi situația mea, Felice? Sufăr mult mai mult decât provoc suferință, ceea ce totuși în sine, deși înseamnă mult, nu mă dezvinovățește câtuși de puțin, din punctul meu de vedere.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Westerland pe insula Sylt

Praga, 14 august 1913, joi

Iubită Felice, abia în ultima scrisoare te recunosc. Parcă ai fost ascunsă dincolo de nori. Chiar și în scrisoarea de luni (pe care am primit-o abia azi, joi, probabil din cauza francării insuficiente) și-n prima scrisoare de marți. Mă întrebam dacă am privirea supărată fiindcă nu mă satisfăceau toate aceste epistole. Mereu era vorba acolo despre neajunsurile sălii Ullstein⁶⁸⁴. Cine pune la îndoială faptul că acolo sunt condiții proaste de scris, dar cine-ți cere să scrii acolo? Însăși imaginea sălii Ullstein mi-a provocat întotdeauna dureri de ochi. Oricum scrii cu creionul, deci n-ai putea să-mi scrii câteva rânduri la micul dejun sau pe plajă? Apoi, diverse indicii m-au făcut să descopăr că citești doar în mare grabă scrisorile mele. Un exemplu: eu am scris despre unchiul de la Madrid, iar tu l-ai mutat la Milano. Într-adevăr, asta nu prea contează, dar la fel de bine puteai strămuta vreuna dintre cele mai importante temeri ale mele în alt punct cardinal, fără s-o spui și fără ca eu să bag de seamă.

Abia a doua scrisoare de marți m-a liniștit un pic și cred că am regăsit-o pe Felice a mea. Dintr-odată, ea a

reapărut, în sfârșit. Poate că nu ești decât obosită, Felice. Ar fi de mirare să nu fii. Nu mă gândesc la altă variantă decât la cele existente. Odată cu această scrisoare, pleacă și cea adresată părinților tăi. Până la Berlin, ele vor merge împreună.

Omul de la pensiunea voastră trebuie să se lase de grafologie. Nu sunt nicidecum „foarte determinat în modul meu de a acționa“ (exceptând cazul în care ai aflat tu una ca asta); apoi nici vorbă să fiu „peste măsură de senzual“, ci am grozave aptitudini ascetice înăscute; nu sunt milos; ce-i drept, sunt econom, dar nu tocmai „din constrângere“, și-n rest, nu sunt deloc foarte generos; iar cu ceea ce a mai spus omul ăla și n-ai putut ține minte lucrurile vor fi stând în mod asemănător. Nici măcar „interesul artistic“ nu-i adevărat, ba chiar este cea mai falsă dintre toate afirmațiile false. N-am niciun interes literar, ci sunt constituit din literatură, nu sunt nimic altceva și nu pot fi altfel. Recent am citit într-o *Istorie a credinței în diavol* 685 următoarea povestire: „Un cleric avea o voce atât de frumoasă și de fermecătoare, încât îți făcea cea mai mare plăcere s-o ascuți. Într-o zi, când un preot a auzit și el acest glas încântător, a zis: Asta nu-i voce de om, ci de diavol. În prezența tuturor admiratorilor el l-a exorcizat, iar demonul a și plecat, după care cadavrul s-a prăbușit și a început să pută (căci omul fusese înșuflețit chiar trupul unui om, nu sufletul unui diavol)“. Asemănătoare, absolut asemănătoare este relația mea cu literatura, numai că literatura mea nu este atât de fermecătoare ca vocea aceluia călugăr. Totuși, trebuie să fii deja un grafolog foarte experimentat pentru a desluși asta în scrisul meu.

Grafologului tău îi adaug un critic. În *Das literarische Echo* a apărut de curând o recenzie la *Contemplatie*. Este foarte amabilă, dar în sine deloc remarcabilă în rest. Doar un pasaj este izbitor; în recenzie se spune: „arta de holtei a lui Kafka...“⁶⁸⁶ Ce zici de asta, Felice?

Pe scurt, și despre alte aspecte: Insist neapărat asupra exercițiilor lui Müller, cartea o expediez astăzi; dacă te plictisește, nu procedezi bine, dă-ți silința să faci exact la fel (*firește, progresând foarte prudent!*) și n-are să te mai plictisească fiindcă îi vei putea simți imediat efectele; din pricina gâtului să nu-ți faci griji; verișoarei tale, care vorbește în somn, pune-i un șervet peste față când doarme!

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 15 august 1913, vineri

15.VIII.13

Dar acum liniștește-te, Felice! Este concediu și e vară; nici în cameră, nici afară nu trebuie să fie agitație. Le-am spus părinților tăi inevitabilul; n-a fost ușor să îmbin ce este necesar și ce-i adevărat, astfel încât totul să mai rămână lizibil și inteligibil pentru părinți; în orice caz, am reușit, deși numai pe jumătate. Oricum, între noi nu se va mai vorbi despre teamă și griji, iar ce mai rămâne din acestea trebuie sfărâmat între dinți. Desigur, n-am avut dreptate cu majoritatea reproșurilor din ultimele mele scrisori; nu vreau să vorbesc amănunțit despre asta, însă măhnirea provocată de unele pasaje din scrisori n-a fost singura cauză a reproșurilor, ci ele au fost rezultatul unei spaimi mai profunde. Să le lăsăm acum! Am găsit o modalitate de a nu te mai chinui cu asemenea lucruri. Voi nota, ce-i drept, chestiunile indispensabile, dar nu ți le voi trimite; pesemne că are să vină cândva o perioadă senină, în care să le putem citi amândoi în tihnă, iar o privire liniștitoare și o strângere de mână, poate-poate, vor înlătura totul mai ușor și mai repede decât o scrisoare pribeagă, ce sosește încet de la Westerland. Ultimele necazuri pe care ți le-am provocat, Felice, ia-le drept o parte a sacrificiului tău, care a și început și e reprezentat de legătura cu mine! Altceva nu pot spune. Include asta în reflecțiile și-n răspunsurile tale când părinții te vor lua la întrebări în privința scrisorii mele!

Acum să nici nu-mi mai scrii așa de mult! O corespondență intensă este un semn că totuși ceva nu-i în ordine. Tihna n-are nevoie de scrisori. Devenind logodnicul tău în fața întregii lumi, nu a schimbat în sine nimic, dar asta semnifică sfârșitul oricărui efect exterior al îndoielii și-al spaimii. Drept urmare, nu mai sunt necesare multe scrisori, e nevoie doar de o extremă regularitate epistolară, calculată cât se poate de exact. Te vei mira ce corespondent slab, deși punctual, voi deveni când am să-ți fiu logodnic. Atunci vor exista mereu legături mai puternice, în fața cărora scrisorile sunt ridicole.

Franz

Praga, 18 august 1913, luni

18.VIII.13

Iubită Felice, doar nu-mi ești bolnavă. Nu te simți grozav? Ce-nseamnă asta? Și de ce nu explici mai îndeaproape? Trebuie să-mi fac singur reproșuri că te îmbolnăvesc torturându-te? Nu este altceva de vină? Și ce anume? Și continui să nu dormi bine? Realmente, insomnia mea ar trebui să fie totuși de-ajuns pentru amândoi. Te odihnești destul? Mănânci bine și rațional? Dar ce înseamnă că nu te simți grozav? Nu-mi mai scrie scrisori, doar cărți poștale, însă te rog, Felice, la o astfel de veste că nu-ți merge prea bine adaugă și o scurtă explicație sau un dram de speranță. Dacă-mi scrii doar că nu te simți grozav, pot să mă holbez ore-n șir la asta, fără să descifrez o explicație, cel puțin una corectă. Și nu-mi mai trimite cărți poștale cu asemenea tablouașe, ci ilustrate reale, din care să-mi pot face o idee în legătură cu locul și modul în care trăiești, fiindcă pentru mine asta-i totuși esențial.

Pesemne că poșta glumește iarăși cu noi. Scrisoarea ta de vineri am primit-o abia azi, luni, iar Flaubert, care urma să sosească la tine încă de luna trecută, pare să fi ajuns și el abia acum. Dar în cartea asta există viață! Dacă te ții de ea, se revarsă în tine, oricum ai fi.

Max s-a întors ieri din călătorie⁶⁸⁸, am fost la el, erau acolo și părinții lui, și atunci am aflat marea noutate că doamna Brod a primit felicitări⁶⁸⁹ de la cineva de undeva — numele persoanei nu-mi va fi pomenit niciodată. N-auzeam nimic, nu-nțelegeam nimic, mă durea capul după o noapte de insomnie și eram gata să mă holbez în jur fără rost. Nu era, ce-i drept, decât expresia unei stări jalnice, dar totodată și a tristeții că niște străini se amestecă sau vor să se amestece în treburile mele; nu pot să le recunosc niciodată acest drept, chiar și în cazul extrem în care aș lua în considerație prietenia și simpatia lor, disponibilitatea de a mă ajuta și amabilitatea lor.

Fotografiile, Felice, aștept fotografiile!

Uite ce poezie frumoasă am primit, tocmai a apărut *März*.⁶⁹⁰ Trimite-mi-o înapoi! Da, acolo am stat noi acum doi ani. Nu mai știu cum se numea satul, era foarte aproape de Lugano. Și ia seama să te înșănătoșezi! Verișoara și prietena⁶⁹¹ n-au altceva de făcut decât să te servească și să te îngrijească. De-aș avea și eu o sarcină în acest sens!

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 20 august 1913, miercuri

20.VIII.13

Acum vezi, Felice, câtă dreptate am avut să-ți reproșez că nu te gândești destul la mine. Sau te-ai gândit când te-ai aventurat înaintând până ce ai ajuns în pericol?⁶⁹² Nu, atunci nu m-ai avut deloc în minte. Și-acum ți-e iarăși bine? Și palpațiile astea permanente! Nu, Felice, în această privință nu vreau să semeni cu mine. Lasă inima mea să se comporte pe placul unor nervi uzați, dar las-o pe-a ta să-și urmeze liniștitul ritm înăscut! Și cum poate să fie o inflamație a gâtului efectul groazei? Asta-i cam neclar. A fost vreun medic la tine? Spune, Felice, n-ai fost mai rezistentă înainte de a mă cunoaște? Nu sunt eu mai vinovat decât toate valurile la un loc? Și de te-aș fi chinuit în acest an măcar pe jumătate din cât am făcut-o eu, care am într-adevăr tot mai mult păr alb, nu neapărat spre groaza mea, ci spre groaza ta viitoare! Odată mi-ai scris că ți-a fost frică de un pretendent chel, iar acum îți oferă brațul un soț aproape cărunț.

Citind scrisoarea ta de astăzi, mi-am dat seama că suntem total opuși cel puțin într-o privință. Ți place exprimarea orală, ai nevoie de ea, comunicarea nemijlocită îți face bine; scrisul te încurcă, ți se pare doar un substitut imperfect, și deseori nici măcar atâta; de fapt, la multe scrisori nu mi-ai răspuns, și anume — după cum este neîndoielnic ținând cont de bunătatea și de promptitudinea ta — din singurul motiv că-ți repugnă scrisul, oricât ți-ar plăcea să te exprimi, de pildă, oral despre un subiect sau altul.

În cazul meu se întâmplă exact invers. Mie-mi displace total să vorbesc. Orice spun este fals în accepțiunea mea. Din punctul meu de vedere, vorbirea privează de seriozitate și importanță toate spusele mele. Nici nu mi

se pare posibil altfel deoarece vorbirea suportă influența neîncetată a o mie de fleacuri și de constrângeri exterioare. Sunt taciturn nu numai din nevoie, ci și din convingere. Doar scrisul reprezintă pentru mine forma potrivită de exprimare, și așa va rămâne, chiar și atunci când vom fi împreună. Tu, care din fire nu te poți lipsi de actul vorbirii și al ascultării, ai să te mulțumești oare cu ceea ce-mi va fi îngăduit să scriu, socotind asta unica mea modalitate esențială de comunicare (care, ce-i drept, poate că și se adresează numai ție)?

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 21 august 1913, joi

21.VIII.13

Dragă Felice, ieri am ajuns acasă prea târziu ca să mai pot răspunde cu o telegramă la telegrama ta de ieri. Aseară mai trebuia să primești și o scrisoare de la mine.

Iată cum am fost împiedicat să-ți scriu duminică: sâmbătă am cutreierat singur străzile și mi-am dat seama că noi am vorbit sau ne-am scris prea puțin și adesea doar în mod aluziv despre cea mai importantă problemă sau măcar despre o chestiune legată de problema esențială. (Ce mână nesigură am azi, nu-i așa? Dar uite, pot să scriu și calm!⁶⁹³) Ce era mai firesc decât să mă întorc acasă cu pași mari, pentru a nota și a-ți prezenta totul cât se poate de limpede. Era seară, ceea ce însemna un avantaj pentru claritatea lucrurilor ce trebuiau scrise. Ce-mi păsa de somn? Atunci am întâlnit un cunoscut, am intrat într-o discuție relaxantă, împrăștiată și neînsemnativă, iar când am scăpat de el, am început să gândesc mai omenește; am reflectat la chinul pe care ți l-am pricinuit tot timpul și n-am mai scris esențialul. Dacă a fost un păcat din partea mea să nu scriu — și a fost, cu certitudine —, a fost unul bine intenționat. Și acum, când am mai citit că luni ai stat în pat și că aveai nevoie de orice altceva decât de griji, l-am binecuvântat pe cunoscutul acela.

Să-i scrii maică-mii? Mai întâi trebuie să-mi răspundă totuși tatăl tău. Pe urmă însă, dacă situația este favorabilă, fă ce-ți place, scrie-i maică-mii sau așteaptă scrisoarea ei! Eu habar n-am. Dacă vrei să-ți scrie ea mai întâi, are să-ți scrie.

La Berlin mi-e greu să ajung înainte de concediu, Felice. În primul rând, nu prea te-ai bucura să mă vezi în stare în care mă aflu acum (spunând asta, nu caut să preîntâmpin impresiile ulterioare). În al doilea rând, niciunui dintre noi nu ne place perioada de logodnă (probabil, din motive diferite). Există ceva just în obiceiurile de nuntă orientale, unde soțul își poate vedea mireasa abia când se căsătoresc. El ridică vălul, „decideasta-i Felice!“ și se culcă la picioarele ei. Dar ea sare îndărăt, atât de mult o sperie bărbatul cărunț. În al treilea rând, vreau să-mi iau tot concediul, și este greu să-mi mai rămână o duminică. Astea sunt motivele generale. Ești de acord cu ele?

Franz

Fotografiile! Și scrisoarea surorii tale!⁶⁹⁴

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 august 1913, vineri

22.VIII.13

Poate n-a rămas nimic neexprimat, Felice, în această privință n-am temeri, dar probabil că n-ai priceput bine tocmai esențialul. Nu este un reproș, nici urmă de reproș. Ai făcut tot ce era omenește posibil, însă ce nu ai în tine nu poți înțelege. Nimeni nu poate una ca asta. Și numai eu am toate grijile și temerile, viața ca șerpilor; singur le pătrund neîntrerupt cu privirea și doar eu știu care-i situația lor. Tu afli despre ele numai de la mine, prin intermediul scrisorilor, iar ceea ce-ți este transmis astfel în legătură cu ele nu se compară cu realitatea — sub aspectul groazei, al persistenței, al proporțiilor și al invincibilității — nici măcar în măsura în care se compară cu realitatea cele scrise de mine; și aici apare deja o confuzie absolut de neînțeles. O văd limpede când citesc epistola ta de ieri, amabilă și încrezătoare; scriind-o, se pare că ai uitat complet amintirea pe care ți-am lăsat-o la Berlin. Nu te așteaptă traiul fericitilor pe care-i vezi umblând prin Westerland, nici flecăreala

amuzantă a celor care merg braț la braț, *ci viața monahală alături de un om posac, trist, taciturn, nemulțumit, bolnăvicios*, care — ceea ce ți se va părea o nebunie — este legat cu lanțuri invizibile de o literatură invizibilă și care ți-pă ori de câte ori te apropii, fiindcă atunci, așa susține el, îi atingi lanțurile.

Tatăl tău tergiversează în mod firesc răspunsul, dar faptul că amână și întrebările mi se pare a demonstra că îndoielile lui sunt absolut generale și că o informație⁶⁹⁵ — total mincinoasă — le va înlătura mai mult decât e necesar; numai că din neatenție, pentru că nu este deloc obișnuit cu așa ceva, el trece peste acel pasaj ce m-ar putea da de gol în scrisoarea mea. Asta nu se cade să se-nîmple, mi-am spus toată noaptea, și am conceput o scrisoare menită să-i clarifice situația. Ea nu-i gata, nici n-am s-o expediez, a fost doar o izbucnire care nici măcar nu mi-a luat piatra de pe inimă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 august 1913, vineri

Dacă ești ingerul meu păzitor — iar eu cred în fiecare zi tot mai mult că ești —, înseamnă că acum am rămas fără inger păzitor. Cred că am să-ți răspund pe larg la scrisoarea de mâine. Dar mai întâi trebuie să văd ce-mi scrii acolo.

Franz

22.VIII.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 august 1913, duminică

24.VIII.13

Iubită Felice, fata⁶⁹⁶ m-a trezit din picoteală și mi-a întins scrisoarea ta. Aceasta a sosit ca o completare la imaginile orbitoare ce-mi trec prin minte în continua stare de somnolență în care-mi petrec acum deja toate nopțile. Dar fata ar putea veni la orice oră din noapte să-mi aducă scrisoarea, și epistola ta tot s-ar insera firesc în șirul gândurilor mele, unde nu este vorba decât despre tine și viitorul nostru.

Biată și iubită Felice, simultaneitatea faptului că nu sufăr cu nimeni cum sufăr alături de tine și că nu chinuiesc pe nimeni ca pe tine este îngrozitoare și justificată. Mă dezagreg pur și simplu. Mă ghemuiesc în fața propriilor lovituri și-mi iau de-a dreptul cel mai mare avânt, pentru a le executa. Dacă nici astea nu sunt cele mai rele semne prevestitoare care ne pot apărea!

Nici vorbă despre o aplecare spre scris, iubită Felice! Nu despre o aplecare, ci numai despre mine însumi e vorba aici. O aplecare poate fi smulșă sau reprimată. Dar aici sunt eu însumi; cu siguranță, și eu pot fi smulș și reprimat, dar ce se va întâmpla cu tine? Vei rămâne părăsită și vei trăi totuși lângă mine. Te vei simți părăsită dacă voi trăi potrivit nevoilor mele și vei fi cu-adevărat părăsită dacă nu voi trăi așa. Nici vorbă despre aplecare! În cazul meu, cel mai mărunț semn de viață este definit și răstălmăcit astfel. Iubito, îmi scrii că te vei obișnui cu mine, însă cu câtă suferință, probabil insuportabilă! Ești în stare să-ți imaginezi corect o existență în timpul căreia, așa cum ți-am mai scris, vom avea pentru noi, cel puțin toamna și iarna, zilnic o singură oră pe care s-o petrecem împreună, iar ca soție, vei suporta singurătatea chiar mai greu decât îți poți închipui, ca fată, astăzi când te afli doar la distanță și-ntr-un mediu care ți se potrivește și cu care ești deprinsă? Din fața unei mânăstiri ai fugi răzând și vrei să trăiești cu un om pe care aspirația lui innăscută (și doar în subsidiar, situația sa) îl obligă să ducă o viață monahală? Să stăm foarte liniștiți, Felice!

Azi am primit de la tatăl tău o scrisoare calmă și chibzuită; în raport cu calmul acesteia, m-am simțit deja ca un nebun plasat în afara lumii. Și totuși, scrisoarea este calmă doar pentru că-l înșel pe tatăl tău. Epistola lui este prietenoasă și sinceră, a mea n-a fost decât o învăluire a celor mai nefericite gânduri ascunse, cu care trebuie să te atac încontinuu numai pe tine, iubita mea Felice, pentru care sunt un blestem. Așa cum este firesc, tatăl tău n-a luat nicio hotărâre, ci își rezervă dreptul de a se decide după o discuție cu tine și cu mama ta. Felice, fii măcar tu onestă cu tatăl tău, dacă eu n-am fost, spune-i cine sunt, arată-i scrisorile, ridică-te cu ajutorul lui din cercul blestemat în care te-am împins cu scrisorile, și rugămințile, și implorările mele, fiindcă am fost și sunt

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 28 august 1913, joi

Felice, astăzi am primit epistola și cartea ta poștală, precum și scrisoarea de la tatăl tău. Tu vei fi primit duminică și luni scrisorile mele, iar din epistola ta pare să reiasă că au ajuns, deși nu răspunzi la ele. Nici în scrisoarea tatălui tău nu e menționat cătuși de puțin faptul că ai fi vorbit cu el despre ceea ce reprezintă pentru tine riscurile acestei căsătorii. Dar el trebuie să le cunoască, nu-l privește doar indirect, ci nemijlocit. De-aș putea să vorbesc, aș veni la Berlin, însă nu pot, și deci sunt nevoit să scriu, așa ca în scrisoarea alăturată, adresată tatălui tău, am pus pe hârtie succint și cât se poate de superficial tot ce este de spus. Te rog, te rog, iubită Felice, dă-i scrisoarea! Așa trebuie.

Franz

Maică-mea? De trei seri, de când bănuiește că sunt îngrijorat, se miloghește să mă însor orice ar fi, vrea să-ți scrie, să vină cu mine la Berlin, dar ce nu vrea! Și n-are nici cea mai vagă bănuială în legătură cu ce-mi trebuie mie.

*Către Carl Bauer la Berlin*⁹⁷

Praga, probabil 28 august 1913, joi

Foarte stimate domnule Bauer,

Nu știu dacă acum, după ce am căpătat de la dumneavoastră două scrisori binevoitoare, mai aveți răbdarea sau voința să ascultați lucrurile următoare. Știu însă că trebuie neapărat să le rostesc. Ar trebui să le exprim chiar dacă scrisorile nu mi-ar fi inspirat încrederea pe care o am acum în dumneavoastră.

Ceea ce v-am scris în prima epistolă despre relația mea cu fiica dumneavoastră este adevărat și așa va rămâne. Dar lipsește din ea ceva hotărâtor, sugerat totuși, care v-a scăpat, pesemne. Poate ați crezut că nu trebuie să vă dați acordul în această privință întrucât ați socotit că învoiala cu caracterul meu este exclusiv problema fiicei dumneavoastră, și ea s-a și realizat. Nu este așa, uneori am crezut și eu acest lucru, dar mereu s-a dovedit că nu s-a întâmplat astfel și nici nu se putea întâmpla. Am orbit-o pe fiica dumneavoastră cu scrisorile mele, de cele mai multe ori fără a căuta s-o amăgesc (câteodată am mai încercat totuși fiindcă am iubit-o și o iubesc și am fost teribil de conștient de această incompatibilitate) și poate că tocmai astfel i-am acoperit ochii. Nu știu.

O cunoașteți pe fiica dumneavoastră, este o fată veselă, sănătoasă și sigură de sine, care, spre a putea trăi, trebuie să fie înconjurată de oameni veseli, sănătoși și plini de viață. Pe mine mă cunoașteți doar în urma vizitei mele (aș spune că aceasta ar fi de-ajuns) și nici n-am cum să repet ce i-am scris fiicei dumneavoastră despre mine în vreo 500 de epistole. Gândiți-vă deci la acest singur aspect esențial: toată ființa mea este îndreptată spre literatură, această orientare mi-am păstrat-o bine până în cel de-al treizecilea an de viață, iar dacă o părăsesc, nu mai pot trăi. Tot ce sunt și nu sunt rezultă din aceasta. Sunt taciturn, nefericit, posac, egoist, ipohondru și în realitate bolnăvicios. În fond, nu deplâng nimic din toate acestea fiindcă toate-s reflexul pământesc al unei necesități superioare. (Ce pot face eu cu-adevărat nu intră aici în discuție, firește, și n-are nicio legătură cu această scrisoare.) În familia mea, printre cei mai buni și afectuoși oameni, trăiesc mai străin decât un străin. Cu mama n-am vorbit în medie douăzeci de cuvinte pe zi în ultimii ani, iar cu tata abia dacă am schimbat vreodată mai mult decât un salut. Cu surorile măritate și cumnații mei nu vorbesc deloc, fără a fi cumva supărat pe ei. Îmi lipsește orice interes pentru viața de familie.

Lângă un asemenea om are să poată trăi fiica dumneavoastră, căreia natura i-a hărăzit, ca unei fete sănătoase, o adevărată fericire conjugală? Ea trebuie să rabde o existență monahală alături de un bărbat care, deși o iubește așa cum nu va mai putea iubi niciodată pe altcineva, totuși, în virtutea menirii sale irevocabile, stă în majoritatea timpului în odaia lui sau chiar umblă aiurea de unul singur. Ea are să îndure să-și trăiască viața rămânând total despărțită de părinții și de rudele ei și aproape fără orice alte contacte, căci eu, care aș prefera să încui casa până și-n fața celui mai bun prieten al meu, nici nu mi-aș putea imagina altfel viața conjugală. Ar

suporta ea una ca asta? Și pentru ce? Eventual, pentru literatura mea extrem de discutabilă în ochii ei și, poate, chiar într-ai mei? Pentru asta să trăiască singură într-un oraș străin, ducând o căsnicie care, pesemne, ar însemna mai curând dragoste și prietenie decât căsnicie adevărată.

Am spus foarte puțin din ceea ce voiam să spun. Înainte de toate, n-am căutat să scuz nimic. Între fida dumneavoastră și mine n-a fost cu puțință nicio soluție; în plus, o iubesc prea mult, iar ea-și dă seama prea puțin și caută imposibilul, poate chiar numai din milă, oricât de tare neagă acest lucru. Acum suntem trei, judecați dumneavoastră!

Al dumneavoastră
sincer devotat,
Dr. F Kafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 august 1913, sâmbătă
30.VIII.13

Iubită Felice, nu mă cunoști, nu cunoști latura proastă a ființei mele; până și ea se reduce la acel nucleu pe care-l poți numi literatură sau cum vrei tu. Ce jalnic corespondent sunt și totuși cât de supărat sunt, dincolo de mine însumi, că nu te-am putut convinge de acest lucru! (De dimineață și chiar și-acum țin mâna la tâmpla stângă, altfel nu merge.)

Nici nu prea mă stânjenește starea de fapt, ci frica, o teamă de neînvins, spaima de a deveni fericit, plăcerea și porunca de a mă chinui pentru un scop superior. Faptul că urmează să ajungi cu mine, iubito, sub roțile acestei mașini ce mi-e hărăzită numai mie este într-adevăr îngrozitor. O voce interioară mă alungă-n întuneric când, de fapt, mă atrage spre tine; aici este incompatibilitatea, iar dacă încercăm totuși s-o depășim, resimțim amândoi aceleași lovituri.

Iubito, însă nu vreau să te am altfel decât ești; te iubesc totuși pe tine, și nu o himeră. Dar atunci reapare tirania pe care trebuie s-o exercit asupra ta prin simpla mea existență, iar această contradicție mă sfășie. Ea arată tot imposibilitatea.

De-ai fi aici, te-aș vedea suferind (n-ar fi numai atât, mai grav pentru mine este faptul că suferi în depărtare) și aș avea posibilitatea de a ajuta; ne-am putea căsători imediat, fără să mai stăm pe gânduri; firește, aș lăsa totul, făcând loc și nefericirii. În prezent însă, această ieșire nu este de găsit. Uitându-mă la amabila și sinucigașa ta scrisoare de azi, aș fi în stare să-ți promit că voi lăsa totul așa cum a fost în mintea ta și că n-am să te mai chinuiesc. Dar cât de des am promis asta! Nu pot să garantez în ceea ce mă privește. În următoarea ta scrisoare sau pesemne în noaptea asta va reveni frica, nu scap de ea, spaima că nu vom ajunge să ne căsătorim. Ce s-a repetat în fiecare lună până acum se va repeta în fiecare săptămână. Din două-n două scrisori voi găsi reluări neliniștitoare în acest sens și sfârleaza asta îngrozitoare din mine se va pune iarăși în funcțiune. Nu va fi vina ta, n-a fost niciodată, Felice. De vină-i o imposibilitate generală. Bunăoară, am citit ultima ta epistolă. Nu-ți poți închipui cu ce gânduri pline de teamă. Acolo scria despre considerentele ce i-au determinat pe părinții tăi să-și dea consimțământul. Ce-mi păsa mie de aceste considerente? Le uram. Mi-ai scris că este posibil ca mama ta să țină la mine. Ce să fac cu dragostea ei eu, care n-am putut și n-am vrut niciodată să răspund la această iubire și nici să fiu de măsura ei? M-am speriat chiar și de o discuție amănunțită cu părinții tăi. M-am speriat până și un schimb de păreri privitor la legătura dintre logodnă și sărbători. Este o nebunie, văd bine asta, dar știu totodată că este o nebunie ce nu poate fi stărpită.

Și toate acestea nu semnifică decât întregul meu mod de a fi, care te-ar zdruncina neîncetat. Recunoașteți totuși asta, Felice! Mă întind pe jos în fața ta și te rog, respinge-mă! Orice altceva înseamnă declinul amândurora. Acesta-i cuvântul pe care cred că l-am scris cam prin ianuarie; el răzbate din nou și nu-l pot opri. L-ai rosti tu însăși dacă aș putea să mă ridic deodată în fața ta.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

M-am mai liniștit, Felice; duminică încă zăceam cu dureri de cap în pădure, zvârcolindu-mă de durere în iarbă; astăzi mi-este mai bine, dar nu mă mai stăpânesc ca altădată, sunt neputincios în fața mea. Mental reușesc să mă împart: pot sta calm și mulțumit lângă tine, uitându-mă totodată la chinurile absurde la care mă supun singur în această clipă; mă pot situa cu gândul deasupra amândurora și privind necazul pe care ți-l provoc ție, care ești cea mai bună fată, sunt în stare să mă rog să am parte de o caznă aleasă. Nu de mult mi-am notat următoarea dorință: „În trecere să fiu tras într-o casă, pe fereastra de la parter, de un ștreang pus în jurul gâtului, și cineva care parcă nu ține cont de nimic să mă smulgă-n sus, fără menajamente, târându-mă plin de sânge și numai zdrențe, prin toate tavanele, mobilele, zidurile și podurile, până când sus, pe acoperiș, apare doar lațul gol, care abia în momentul în care a străpuns țiglele a pierdut ceea ce mai rămăsese din mine”⁶⁹⁸.

Dar în realitate nu sunt capabil de nimic, rămân total închis în mine și aud glasul tău drag numai din depărtare. Dumnezeu știe din ce resurse se hrănesc aceste griji permanente în vârtejul lor uniform! Nu le pot veni de hac. Mă gândeam (te-ai gândit și tu) că m-aș mai liniști dacă-i scriu tatălui tău. S-a întâmplat invers; un atac mai puternic întărește peste măsură forțele acestor griji și neliniști. Aici acționează tocmai dictatul care-i stăpânește pe toți molăii și împinge la extrem penitența și radicalismul. Plăcerea de a renunța de dragul scrisului la cea mai mare fericire umană îmi secționează irezistibil toți mușchii. Nu reușesc să mă eliberez. Temerile pe care le am în eventualitatea că nu renunț îmi umbresc totul.

Iubito, ce-mi zici, eu spun aproape neconștient; mă arde cea mai neînsemnată detașare de tine, iar ceea ce se petrece între noi doi se repetă după aceea în mine, într-o formă mult mai gravă; mă copleșesc scrisorile și fotografiile tale. Și totuși... Vezi, dintre cei patru oameni pe care-i simt drept adevăratele mele rude de sânge (fără a mă situa în apropierea lor în privința forței și a cuprinderii), adică dintre Grillparzer, Dostoievski, Kleist și Flaubert, numai Dostoievski s-a căsătorit și poate că doar Kleist a găsit soluția corectă, când s-a împușcat lângă Wannsee, presat de nevoi exterioare și interioare. În sine, toate acestea pot fi complet nesemnificative pentru noi, fiecare trăiește o altă viață, chiar dacă aș sta eu însumi în centrul umbrei lor, așternute peste epoca noastră. Dar aceasta este o problemă fundamentală a vieții și a credinței în genere și, plecând de aici, interpretarea comportamentului celor patru capătă mai mult sens.

Iubito, totul își pierde însă sensul când e pus în relație cu chinul pe care ți-l provoc și care-i cert, în vreme ce eu mă tem pentru tine doar de chinul din viitor. Ești atât de drăguță, cred că, dacă aș ingenunchea vreodată în fața ta, n-aș mai putea să plec. Peste ceea ce ți-am scris despre antepenultima ta epistolă privitor la părinții tăi, treci ca un înger. (Tocmai a sosit telegrama ta. Iubito, nu te mai chinui! Am primit totuși scrisoarea ta abia azi la prânz. Doar știi că scrisorile sunt remise acasă atât de prost. Acum este deja cinci și jumătate, nu mai pot telefonia.)

Nu-ți cer deloc să-i dai acea scrisoare tatălui tău. Am scris-o numai fiindcă eram agitat și pentru orice eventualitate. Decizia finală nu aparține nici tatălui tău, nici mie, ci doar ție. Probabil, nu se cade ca tatăl tău să se hotărăască, iar eu sunt prins între contradicții și nu pot să mă mișc, așa am fost de la bun început.

Deci nu-i da tatălui tău scrisoarea dacă nu vrei, dar acum nici n-am cum să-i scriu alta, sunt legat de mâini pur și simplu. Spune-i că te-a derutat ceva la mine, eventual ceva care ți-a deschis ochii, și că nu dorești să-i scrii; ambele variante sunt adevărate: nederutată n-ai cum să rămâi și nu-mi dai voie să scriu așa cum ar trebui să fac acum. Spune-i deci asta, vrei?

În orice privință, cel mai bine ar fi, desigur, să ne întâlnim în doi la Dresda sau la Berlin. Chiar dacă n-am să fiu în stare să spun nimic, ci doar mă voi așeza acolo. Nu fiindcă mi-ar fi bine cum sunt acum, în sens superior, dar asta nu contează.

Sâmbătă însă o iau din loc. Ți-am mai povestit despre Congresul internațional pentru acțiuni de prim ajutor și igienă⁶⁹⁹ Ieri, în ultima clipă totuși, s-a luat decizia să merg eu acolo. Astfel pierd câteva zile de vacanță, dar am unele avantaje. Deci plec sâmbătă la Viena, unde rămân probabil până sâmbăta viitoare, pe urmă mă duc la sanatoriul din Riva, stau acolo și după aceea, poate în ultimele zile, voi face o scurtă călătorie prin nordul Italiei. Dacă la Riva e prea frig, plec totuși mai la sud.⁷⁰⁰

Felice, folosește timpul ca să te liniștești! Dacă te liniștești, te vei lămuri în privința mea. În fața ochilor tăi liniștiți am răcit ca o lumină. Gândește-te bine dacă imaginile văzute de tine doar în grabă și de-a valma pot însemna ceva hotărâtor, pe termen lung. Pentru liniștea ta vreau să renunț în genere la scrisori, scrie-mi în tot

acest răstimp numai în cazuri extreme! De fapt, nici eu nu-ți voi mai scrie. Dar cât am să călătoresc, îmi voi nota mereu într-un caiet impresii și remarci pe care ți le voi trimite, adunate la un loc, de două-trei ori pe săptămână. Astfel nu vom fi într-o legătură directă, care să te macine din vina mea, însă vom păstra legătura.

Iar când mă întorc, ne întâlnim unde vrei, să ne privim din nou liniștiți în ochi după toată această perioadă. Numai să fii de acord!

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 7 septembrie 1913, duminică

Sincere salutări!

Locuiesc la hotelul Matschacherhof, unde Grillparzer mânca de prânz „simplu, dar bine“, cum spune Laube⁷⁰¹, biograful lui. Cu toate astea, mâine mă mut; de aceea uite adresa: Poșta centrală restant. Necruțătoare insomnie!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 8 septembrie 1913, luni

Azi-dimineață am fost la Congresul sioniștilor. Îmi lipsește conexiunea corectă. În particular o am, ba chiar și-n ansamblu; dar, de fapt, îmi lipsește...

Pentru jurnal n-am avut timp câtuși de puțin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 9 septembrie 1913, marți

9.IX.13.

Mi-e imposibil deocamdată să țin jurnalul. În loc să-i mulțumesc că m-a luat cu el la Viena, trebuia să-l fi rugat totuși în genunchi pe director să nu mă ia. Insomnia, insomnia! Este prima dată când călătoresc într-o asemenea stare. Noaptea am pus comprese reci la cap și tot m-am zvârcolit inutil, dorindu-mi să zac la câteva etaje mai jos, în pământ. Contramandez tot ce pot, dar mă întâlnesc cu îngrozitor de mulți oameni și stau la masa lor ca o stafie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 13 septembrie 1913, sâmbătă

Ora 9 seara.13.IX.13

Nu mai continui jurnalul despre Viena. Dacă aș putea să trec cu buretele peste zilele petrecute la Viena — ba chiar să le stârpesc din rădăcină —, ar fi cel mai bine. Mâine-dimineață la 8.45 plec la Triest, unde voi ajunge la 9.10 seara. Dorm mai bine, dar lăuntric mă simt nesigur sub toate aspectele. În rest, acum plec singur⁷⁰² și am să văd dacă dezgustul meu față de tovarășul de drum a fost mai mare decât incapacitatea mea de a acționa pe cont propriu, de a vorbi limbi străine și de a avea noroc. Am primit telegrama. Adresa mea la Veneția este post-restant; chiar dacă nu rămân acolo mult timp, mi se va trimite totul după aceea.

Franz

(anexat)

pe 10 sept. 1913

Printre coloanele din holul Parlamentului⁷⁰³. Îl aștept pe directorul meu. Plouă puternic. În fața mea,

Călătoria la Viena. Am pălăvrăgit prostește despre literatură cu Pick. Destul de dezgustat. Așa (ca P.) te agăți de sfera literaturii și nu te mai poți desprinde, fiindcă ți-ai vârât unghiile-n ea, dar în rest ești un om liber și dai din picioare, cerșind îndurarea cuiva. Măiestria cu care-și suflă nasul. Mă tiranizează, susținând că eu îl tiranizez. Cineva ne studiază dintr-un colț. Gara Heiligenstadt, pustie, cu trenuri goale. Undeva departe, un bărbat caută atent locul unde este afișat mersul trenurilor. E îmbrăcat într-un raglan; se-upleacă și fața-i dispare, îndreptată spre afișul galben. (Acum șed pe o treaptă a soclului pe care se află bustul unui oarecare Theophil Hansen⁷⁰⁴.) Trecem pe lângă un mic restaurant cu terasă. Brațul ridicat al unui client. Viena. Incertitudini stupide, de care până la urmă țin seama în totalitate. Hotelul Matschakerhof. Două camere cu o singură intrare. O aleg pe cea din față. Menaj insuportabil. Sunt nevoit să mai ies pe stradă cu P. Dacă mi se spune că merg prea repede, alert și mai tare. Bate vântul. Recunosc toate lucrurile pe care le uitasem. Dorm prost. Plin de griji. Un vis oribil (Malek⁷⁰⁵). Problema jurnalului este totodată problema întregului și conține toate imposibilitățile acestuia. În tren am meditat la acest aspect, în timp ce discutam cu P. Este imposibil să spui totul și la fel de imposibil să nu spui tot. E cu neputință să-ți păstrezi libertatea și tot cu neputință să nu ți-o păstrezi. N-ai cum să duci singura viață posibilă, anume să trăiești cu cineva, fiecare liber, fiecare pentru sine, și să nu fii căsătorit nici în aparență, nici în realitate, ci doar să fii împreună cu cineva, făcând astfel ultimul pas posibil dincolo de-o camaraderie masculină, foarte aproape de limita ce ți-a fost impusă și către care te-ndrepti deja. Dar nici așa ceva nu-i posibil. Săptămâna asta, într-o dimineață, mi-a venit în minte această soluție și-am vrut s-o consemnez în după-amiaza respectivă. Atunci am făcut rost de o biografie a lui Grillparzer⁷⁰⁶. El a făcut asta, chiar la fel. (Tocmai acum un domn îl contemplă pe Theophil Hansen, iar eu șed de parcă aș fi o Clio a acestuia.) Dar cât de nesuferită, păcătoasă și oribilă a fost viața lui! Și totuși, se pare că am procedat la fel, poate suferind mai mult decât Grillparzer, căci sunt mult mai slab în unele privințe. (Am să revin *mai târziu* la acest aspect — visul.) Seara m-am întâlnit și cu Lise Weltsch.

7/IX.

Dezgustat de P. în ansamblu, un om foarte cumsecade. În felul său de a fi a existat dintotdeauna o mică spărtură neplăcută, din care-l vezi ieșind târș, în întregime, dacă te uiți îndelung la el.

Dimineața, la Parlament. Anterior, la cafeneaua Rezidenz, am luat de la Lise W. biletele de intrare la Congresul sioniștilor. M-am dus la Ehrenstein⁷⁰⁷. Pe Ottakring. Nu prea știu ce să fac cu poeziile lui. (Sunt foarte agitat — drept urmare și cam ipocrit —, iar asta pentru că nu scriu acum doar pentru mine.) La Thalysia⁷⁰⁸, cu amândoi. Împreună cu ei și cu Lise W., în Prater. Milă și plictiseală. Lise se duce la Berlin la Agenția sionistă. Se plânge de sentimentalismul familiei ei; nu face decât să se zvârcolească precum un șarpe bine ținut. N-ai cum s-o ajuți. Compătimirea pentru astfel de fete (făcând un oarecare ocol pentru a mă compătimi și pe mine) este probabil cel mai puternic sentiment social al meu. Am făcut fotografii și am tras la țintă; caruselul „O zi în pădurea virgină“ (cât de neajutorată stă acolo, sus, cu rochia umflată de vânt, bine croită, dar jalnic purtată!). Cu tatăl ei, la cafeneaua Prater. Lacul cu gondole. Neconținute dureri de cap. Familia W. se duce la *Monna Vanna*⁷⁰⁹. Stau zece ore în pat, dorm cinci. Renunț la biletul de teatru.

8/IX.

Congresul sionist. Capete mici, rotunde, tipice, cu obraji fermi. Delegatul muncitorilor din Palestina, țipete permanente. Fiica lui Herzl⁷¹⁰. Fostul director al unui gimnaziu din Jaffa. Stă-n picioare pe trepte, cu barba estompată și haina fluturând. Discursuri în nemțește, inefficiente; multă ebraică; principala activitate se desfășoară în grupuri mici. Absență, Lise W. nu face altceva decât să se lase târâtă de mulțime; apoi, neconsolată, aruncă prin sală cu mici cocoloașe de hârtie. Doamna Thein⁷¹¹.

Către Felice Bauer la Berlin

Veneția, 15 septembrie 1913, luni

Iată-mă, în sfârșit, la Veneția. Dar acum trebuie să intru și eu în vâltoare, oricât de tare plouă (cu-atât mai bine, am să mă spăl de zilele petrecute la Viena) și oricât îmi trepidează capul fiindcă am căpătat un pic de rău de mare în timpul unei ridicol de scurte plimbări, ce-i drept, pe furtună.

Către Felice Bauer la Berlin

Veneția, 16 septembrie 1913, marți

Felice, scrisoarea ta nu constituie un răspuns la ultimele epistole, și nici nu corespunde înțelegerii noastre.⁷¹² Nu-ți fac niciun reproș; la fel se poate spune și despre scrisorile mele. Când mă întorc, să ne-nțlnim undeva, poate că, amărâți cum suntem amândoi, prindem puteri unul de la altul. Încă nu te-ai lămurit cum stau lucrurile cu mine, Felice? Cum să-i scriu tatălui tău în starea nefericită în care mă aflu? Prizonier al reținerilor pe care le cunoști, nu mă pot clinti, sunt absolut incapabil să reprim obstacolele interioare; singurul lucru de care mai sunt în stare este să fiu peste măsură de nefericit din această cauză. Aș putea să-i scriu tatălui tău numai cu asentimentul tău și din adâncul inimii mele, însă la cea mai mică apropiere de cea mai mărunță realitate mi-aș ieși iarăși din fire, neapărat, și, simțindu-mă constrâns în modul cel mai irezistibil să procedez astfel, aș căuta să fiu singur, fără a ține seama de nimic. Asta ne-ar duce doar la o nefericire și mai profundă decât cea la care ne-am oprit acum, Felice. Eu sunt singur aici, nu vorbesc mai cu nimeni în afară de angajații hotelului, sunt aproape copleșit de tristețe, și totuși parcă simt că mi se potrivește starea în care mă aflu; am impresia că mi-a fost atribuită de o justiție divină, că n-o pot depăși și trebuie s-o suport în continuare, până la capătul zilelor mele. Nu mă încurcă faptul că „eu ar trebui să cedez prea mult“, chiar dacă așa este, într-un anumit sens, mai restrâns; mai degrabă, zac cu totul la pământ, ca un animal de care nu se poate apropia nimeni (nici măcar eu), oricât ar insista să-l convingă, deși nu mă pot sustrage de tot nici îndemnurilor, nici înduplecărilor și mai ales celor din urmă. Însă nu mă pot mobiliza să merg mai departe, parcă m-am încâlcit, dau să înaintez și ceva mă trage iarăși îndărăt, cu și mai mare putere. Iată singurul lucru clar și sincer ce poate fi obținut azi de la mine. De dimineață, când m-am uitat din pat la cerul senin al Veneției, iar prin minte-mi umblau asemenea gânduri, mi-a fost destul de rușine și am fost îndeajuns de nefericit. Dar ce să fac, Felice? Trebuie să ne despărțim.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Verona, 20 septembrie 1913, sâmbătă

În biserica Sf. Anastasia din Verona, unde m-am așezat ostenit pe o bancă, în fața unui pitic de marmură, în mărime naturală și care ține-n spate, cu o mină fericită, un agheasmatar. Sunt complet rupt de poștă; voi primi corespondența abia poimăine, la Riva, astfel încât parcă-s pe altă lume; dar în rest, aici e de jale.

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 octombrie 1913, miercuri

Felice, nu numai pentru tine, ci și pentru mine voi încerca să ajung la limita clarității posibile.

Când ți-am scris de la Veneția, nu știam cu certitudine că aceea are să fie ultima scrisoare dintr-un șir neîntrerupt până atunci. Ulterior însă, când s-a ajuns la asta (ilustrata din Verona a fost o sincopă, nu o carte poștală), am crezut că am făcut cel mai nimerit lucru după mult timp. Sarcina mi-a fost ușurată de faptul că n-am mai aflat nimic despre tine. Ultima veste de la tine a fost telegrama primită la Veneția, care anunța o scrisoare ce n-a mai sosit. N-am considerat improbabil că mi-ai mai scris după aceea la Veneția, dar scrisoarea n-a mai ajuns la mine, căci funcționarul de la poșta italiană a aruncat într-un colț peticul de hârtie pe care m-a lăsat să-mi notez adresa de la Riva, astfel încât acesta nu prea mai avea cum să iasă la iveală. Cu toate acestea n-am scris. Nu, am mai scris totuși o dată, în aceeași zi în care am expediat ilustrata din Verona; pe-atunci eram la Desenzano, ședeam în iarbă, așteptam vaporul cu care urma să merg la Gardone și ți-am scris. N-am trimis

crisoarea aceea, probabil o mai am undeva, dar nu doresc s-o văd, era o compilație, trebuia să mai născocesesc niște cuvinte de legătură, ceea ce era oribil; acolo, la Desenzano eram realmente terminat.

Dar tu, Felice, când ai primit însemnările mele din Viena și scrisoarea de la Veneția, nu te-ai gândit că am procedat corect? Că am făcut singurul lucru nimerit? Că *a trebuit* să mă smulg, de vreme ce tu nu voiai să mă respingi? Nu te-ai gândit la asta? Nu te gândești nici azi la așa ceva? Dar cum îmbini tu următoarele imposibilități: cum să intru într-o nouă familie și apoi să-ntemeiez o familie eu, care sunt atât de desprins de propria familie încât cred că n-am contact absolut cu nimeni? Eu, care m-aș putea bucura alături de cineva, nu însă și trăi cu cineva, oricât de mult mi-aș da silința? Eu, care, trăind împreună cu cineva, nu îndrăznesc să susțin neconținut adevărul și care n-aș suporta să conviețuiesc fără adevăr? Vezi, n-am putut să-ți înfățișez jurnalul meu; de altfel, n-am mai scris un cuvânt, exceptând foile pe care ți le-am trimis. Pentru mine, o conviețuire permanentă este imposibilă atât în absența minciunii, cât și a adevărului. Prima privire pe care aș arunca-o părinților tăi ar fi o minciună.

Dar nu numai asta se petrece în mine. Dorul de tine mă apasă ca niște lacrimi pe care nu le pot plânge. (Nu mai pun la socoteală durerile de cap, nici palpitațiile; doar o insomnie de intensitate medie, nu extremă — totul reîncepe abia azi.) Ieri, la seminar⁷¹³ m-am uitat țintă, un ceas întreg, la o fată, fiindcă semăna un pic cu tine. Încă de-acum câteva săptămâni mi-am făcut planuri pentru Crăciun, să văd cum aș mai putea aduna-n grabă tot norocul în ultima clipă. Nu, s-a avut grijă ca orice realitate să mă izbească direct în frunte, astfel încât să-mi vin din nou în fire. Dar dacă m-ai întreba acum de ce-ți scriu despre asemenea planuri când sunt convins de contrariu, n-aș ști să-ți răspund decât următoarele: „E curată ticăloșie. În adâncul sufletului meu, dar nu chiar în profunzimea lui maximă, nu vreau altceva decât să fiu târât spre tine și până și faptul că spun asta este tot o ticăloșie“.

Felice, tu n-ai nici cea mai mică vină că suntem așa de nefericiți; vina-i doar a mea. Poate nici nu știi că sunt de vinovat. Dacă te gândești bine, scrisorile tale din ultimele luni n-au fost în fond altceva (exceptând suferința provocată) decât expresia uimirii că un om ca mine este cu puțință. N-ai putut crede așa ceva. Să nu negi asta! Dacă n-ar fi așa, nu mi-ai fi scris, de pildă, că mama ta își transferă dragostea pentru tine asupra mea, nu mi-ai fi înfățișat reflecțiile părinților tăi, încheind cu concluzia că „a rămas deci numai varianta unei căsătorii din dragoste“ și n-ai fi făcut legătura dintre logodna noastră și sărbători. Și totuși, cu așa sunt, trebuie să crezi asta!

Franz

Către Grete Bloch⁷¹⁴ la Praga

Praga, 29 octombrie 1913, miercuri
pe 29.X.13

Stimată domnișoară,

Vă mulțumesc pentru invitație; voi veni, bineînțeles; fixați orice oră doriți și lăsați-mi o vorbă la portar⁷¹⁵; voi trece pe-acolo în cursul zilei de mâine.

Dar încă de-acum nu pot trece sub tăcere un lucru: pe timpuri aș fi fost fericit să mă întâlnesc cu dumneavoastră, însă astăzi trebuie să-mi spun că o discuție nu m-a ajutat niciodată să elucidez o situație, ci doar m-a încurcat. Iar de confuzie nu duc lipsă, așa cum bănuieți, precis.

Al dumneavoastră devotat,

DrFKafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 noiembrie 1913, joi

Prin urmare, sosesc sâmbătă, Felice; plec de-aici la 3 după-amiază; duminică la 4 sau 5 trebuie să părăsesc Berlinul. Voi sta la Askanischer Hof.

Recunosc, este absolut necesar să ne întâlnim. Mai întâi am vrut să vin abia de Crăciun, pe urmă au sosit

scrisoarea și prietena ta⁷¹⁶; atunci m-am decis să plec sâmbăta asta; apoi, prietena ta a plecat, de la tine n-am primit nicio scrisoare, au apărut obstacole minore și am intenționat să amân călătoria de sâmbătă în două săptămâni (de sâmbătă într-o săptămână pleacă Max la Berlin și voiam să călătoresc singur). Totuși, după experiențele pe care le-am avut pe pielea mea săptămâna asta — mă simt fără niciun rost — și, după ce a venit azi scrisoarea ta, m-am hotărât să plec sâmbăta asta. Dacă are să mă rețină ceva pe neașteptate, îți telegrafiez.

Felice, sperî într-adevăr ca întâlnirea noastră să ne lămurească? Și eu cred că ea este neapărat necesară. Dar are să limpezească situația? Unde mă găsesc eu, lipsește claritatea. Nu-ți amintești că după fiecare întâlnire ai fost mai nesigură decât oricând? Că doar în scrisori ne-am clarificat toate dubiile, în scrisorile care conțineau partea mai bună a eului meu?

Acum ne vom vedea, iar cerul să fie înțelegător cu noi!

Franz

Am găsit cele două însemnări din Desenzano și le anexează. Știi că din iarna anului trecut n-am mai scris un rând durabil?

6.XI.13

(anexat)

Desenzano, pe malul lacului Garda, duminică, stau în iarbă, privind valurile în stuf; perspectiva mi-este mărginită, în dreapta, de limba de pământ de la Sirmione, iar în stânga, de malul lacului până la Manerba; e soare, acum, în apropiere s-au întins pe iarbă doi muncitori.

Unicul meu sentiment de fericire constă în faptul că nimeni nu știe unde mă aflu. De-aș găsi o posibilitate să rămân așa pe vecie! Ar fi mult mai drept decât moartea. Mă simt pustiu și fără rost în toate ungherele ființei mele, până și-n sentimentul nefericirii care mă copleșește. În loc să merg la sanatoriu⁷¹⁷, mai bine m-aș duce pe-o insulă unde nu-i nimeni.

Dar această tânguire nu mă ușurează, rămân complet nemișcat, sunt ca o piatră uriașă în al cărui străfund pâlăie lumina unui suflet plâpând. Astăzi am avut un vis cu tine și cu tatăl tău, aș putea să-mi amintesc detalii, însă nu vreau să mă gândesc la ele. Știu doar că i-am răspuns chiar din ușă: „Dar poate că nu sunt decât bolnav“.

Nu țin niciun jurnal; n-aș ști de ce l-aș ține, nu apare nimic care să mă miște lăuntric. Asta-i valabil chiar dacă plâng ca ieri, într-un cinematograful din Verona. Mi-e dat să mă bucur de relațiile interumane, nu și să le trăiesc. Pot să verific permanent acest lucru: ieri, la o serbare populară la Verona; anterior, contemplându-i pe cei plecați în voiaj de nuntă la Veneția.

Către Felice Bauer la Berlin

Berlin, 9 noiembrie 1913, duminică

Oare ce s-a întâmplat, Felice? Trebuie să fi primit totuși vineri scrisoarea mea trimisă expres, în care anunțam că sosesc sâmbătă noaptea. Nu se poate să se fi pierdut tocmai această scrisoare. Iar acum sunt la Berlin, după-amiază la 4 sau 5 trebuie să plec, orele se scurg și n-am nicio veste de la tine. Te rog, trimite-mi un răspuns prin acest curier! Dacă nu bate la ochi, poți și să-mi telefonezi, pentru mai multă siguranță. Stau la Askanischer Hof și aștept.⁷¹⁸

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 10 noiembrie 1913, luni

Dragă domnișoară,

Aseară m-am întors de la Berlin. Vă scriu înainte de a-i scrie lui F.⁷¹⁹ Vă datorez în mare parte această călătorie, dumneavoastră ați provocat-o și nu vă pot mulțumi altfel decât povestindu-vă.

Mai întâi însă aş dori să mărturisesc ceva, nu fiindcă această confesiune îmi face plăcere, ci pentru că scrisoarea n-ar avea niciun sens fără a fi pe deplin sau, pe cât se poate, onest.

Când am primit scrisoarea dumneavoastră din Aussig, m-am bucurat că ne vom întâlni, chiar dacă o epistolă sosită concomitent şi pe neaşteptate de la F. m-a derutat. Deci, în orice caz, prima mea scrisoare n-a fost foarte sinceră. Nştiind despre dumneavoastră altceva decât că sunteţi pricepută la afaceri⁷²⁰, mă aşteptam să întâlnesc o domnişoară mai în vârstă şi cu simţ matern; totodată, nu ştiu exact de ce, îmi închipuiam că sunteţi înaltă şi robustă. Mă gândeam că unei asemenea fete aş putea într-adevăr să-i mărturisesc totul, ceea ce în sine ar fi fost deja o binecuvântare, şi că aş putea primi un sfat bun (această credinţă că un om matur ar putea primi un sfat bun este una dintre marile mele neghiobii), iar dacă nu un sfat, măcar o consolare, şi dacă nu o consolare, atunci măcar nişte noutăţi despre F. Pe urmă însă aţi venit dumneavoastră, şi eraţi o fată fragilă, tânără şi, cum spuneam, sigurantă, cam ciudată. Acasă irosisem două ore spre a sistematiza tot ce aveam de spus în legătură cu problema esenţială, dar când am ajuns să vorbesc — făcând abstracţie de faptul că oricum nu sunt în stare să vorbesc —, n-am reuşit să articulez decât nişte fragmente deplorabile, pe care în parte nici nu le-aţi auzit, în parte le-aţi înţeles, pe bună dreptate, insignifiante. Totuşi, chiar în cursul conversaţiei, am avut sentimentul că am spus prea mult; el s-a amplificat în timp ce mă-ntorceam acasă, iar când am ajuns, era atât de puternic, încât s-a transformat deja în furie şi disperare faţă de mine însumi. Mi-am închipuit că am trădat-o şi pe F., faţă de care sunt, oricum, foarte vinovat. Nu puteaţi fi prietena ei, îmi ziceam; preocupat de mărturisirea pe care o pregătisem, nu vă examinasem îndeajuns. Cum puteaţi fi oare prietena lui F.? Din scrisori nu aflasem aproape nimic despre dumneavoastră; în definitiv, dumneavoastră înşivă spusese⁷²¹ că o cunoaşteţi abia de trei luni; ulterior s-a dovedit că era o jumătate de an⁷²²; la început aţi căutat motivul nefericirii noastre într-o direcţie complet greşită; apoi aţi povestit cu de-amănuntul despre durerile de dinţi ale lui F., iar pentru mine (ceea ce totuşi n-aveaţi cum să ştiţi, însă nu de asta-mi păsa mie în noaptea respectivă) boala de dinţi este una dintre cele mai oribile defecte pe care le pot trece cu vederea numai în cazul celor mai dragi oameni, şi chiar şi-atunci doar de nevoie; nu-aţi povestit despre desfacerea logodnei fratelui lui F.⁷²², însufleţind astfel la maximum, pentru mine, întreaga familie de care mă tem în orice privinţă şi pe care aş prefera s-o uit — pe scurt, am fost un nebun şi am interpretat totul într-un mod fundamental greşit —, aşa că m-am decis — nebunia asta a fost cel puţin consecventă — să nu mai vin în seara următoare şi să vă înştiinţez printr-o scrisoare în care...

din nou este târziu şi azi nu voi termina această epistolă, ca s-o pot expedia de dimineaţă, iar dumneavoastră vă veţi supăra pe mine, probabil, fiindcă nu v-am răspuns încă la amabila scrisoare pe care mi-aţi trimis-o şi a cărei evidentă bunătate este curmată de o neînţelegere doar în pasajul despre tandafiri. (Compătimire? Ce vreţi să spuneţi cu asta? De altfel, este oarecum adevărat: le compătimesc pe toate fetele, e singurul sentiment social incontestabil pe care-l am. Încă nu m-am lămurit de unde vine această compătimire. Poate îmi este milă de ele fiindcă se transformă-n femei şi trebuie să se supună unei asemenea metamorfoze. Dar atunci compătimirea mea ar fi, dacă nu-i altceva, un sentiment foarte feciorelnic.)

Îmi continui mărturisirea: în scrisoare voiam să declar că tot ce spusese⁷²³ seara a fost incorect; din cauza nepriceperii şi — legat de ea — din pricina lipsei mele de onestitate vorbisem doar în van, nu produsese⁷²⁴ decât confuzie în opiniile dumneavoastră, iniţial corecte, şi urma să produc mai departe dacă lucrurile aveau să se repete în seara următoare (iar asta s-ar întâmpla în orice caz). De aceea a trebuit neapărat să renunţ să mai vin.

Scrisese⁷²⁵ deja titlul scrisorii, poate chiar şi primele rânduri, dar pe urmă am abandonat totul şi am revenit. Indiferent de consecinţele pe care le-a avut şi le va avea, un lucru este cert: v-am făcut o nedreptate oribilă şi mai cu seamă absurdă timp de-o zi şi-o noapte.

Iar acum voi povesti despre Berlin. Deciziile mele serioase sunt întotdeauna serioase numai în măsura în care ele mă chinuesc excesiv dacă nu le duc la îndeplinire. Totuşi, se întâmplă foarte des să nu le pun în practică. Nici nu cred că aş fi plecat sâmbătă dacă n-ar mai fi sosit o scrisoare de la F. ce-mi amintea de promisiunea pe care v-o făcusem. După aceea însă am plecat foarte bucuros.

Dar apoi s-a petrecut ceea ce se petrece întotdeauna când mă duc la Berlin, un fapt pe care-l uit intenţionat sau nu, înaintea fiecărei plecări. Trebuie să spun din capul locului că, la drept vorbind, o cunosc pe F. sub chipul a patru fete aproape incompatibile între ele, dar care-mi sunt aproape la fel de dragi. Prima a fost

cea de la Praga⁷³, a doua, cea care mi-a scris epistole (în sine, ea a fost felurită, însă unitară totuși), a treia cea care mă întâlnește la Berlin⁷⁴, iar a patra e cea care întreține relații cu străini și despre care aflu din scrisori sau din propriile istorisiri. Or, cea de-a treia nu e foarte atrasă de mine. Nimic mai firesc, consider că nimic nu este mai firesc. De fiecare dată când m-am întors de la Berlin, mi-am spus asta îngrozit; în plus, acum am avut sentimentul că o merit pe bună dreptate. Îngerul păzitor al lui F. este cel care o călăuzește să treacă atât de aproape de mine, sau poate nici măcar așa.

Voiam să scriu mai mult despre aceste lucruri, însă mă tem că ajung într-o direcție greșită; e timpul să vă descriu pe scurt cum a fost. Vineri, F. a primit scrisoarea în care o anunțam că sosesc sâmbătă seara, la zece și jumătate. N-am căpătat vreo confirmare. Mă temeam că scrisoarea n-a ajuns, poate; voiam să trimit o telegramă, dar până la urmă am sperat că voi găsi cel puțin un cuvânt de salut seara, la hotel. Nu puteam spera chiar s-o văd în gară? Gândiți-vă, trebuia să mă întorc duminică, la 4.30, și, chiar dacă aș fi rămas până la miezul nopții, să călătoresc apoi toată noaptea și să alerg din tren la birou, tot nu era decât un popas de câteva ore amărâte. Dar nu era nimeni în gară, iar la hotel, nimic. Prin urmare, scrisoarea mea se pierduse cu siguranță; asta era foarte grav. Totuși, am așteptat până la opt și jumătate dimineața; după aceea mi-a fost imposibil să mai aștept și am trimis la ea un curier pe bicicletă. El s-a întors la 9 și mi-a adus o scrisoare în care F. mă înștiința că are să-mi telefoneze peste un sfert de ceas; mi-a dat telefon aproape de 10. Luați seama, fără ceea ce urmează, toate aceste constatări n-ar merita nicio vorbă. Am mers să ne plimbăm prin Grădină Zoologică. Povestesc numai ce ține de argumentația mea. F. trebuia să plece la o înmormântare care avea loc la ora 12; am gonit amândoi într-acolo și am ajuns la timp; pe F. am văzut-o ultima dată prin geamul automobilului intrând, încadrată de doi cunoscuți, pe poarta cu zăbrele a cimitirului și dispărând apoi printre oameni. Acum, în această clipă, mă întreb de ce n-am însoțit-o, nebunul de mine?! Ne înțeleseserăm să-mi telefoneze la 3 și să vină la gară, dar oricum intenționeam să plec la 4.30; de altfel, nici ea nu putea promite că are să fie liberă în cursul serii; în orice caz, urma să-l însoțească la gară pe fratele ei⁷⁵, care pleca la 6 la Bruxelles (în rest, despre desfacerea logodnei n-am aflat nimic). Am luat masa de prânz, pe urmă am fugit la hotel și voiam să aștept telefonul, însă era abia ora 1, ploaia încet și neconținut, eram cam neconsolat și am plecat la un cunoscut⁷⁶ la Schöneberg, deoarece la hotel nu mai rezistam, realmente. La trei fără un sfert m-am smuls de lângă cunoștința mea fiindcă nu voiam să trăiesc nefericirea de a scăpa apelul telefonic. M-am întors la 3 fix, nu scăpasem nimic, încă nu fusesem sunat. Și-atunci a început așteptarea. Am stat în holul hotelului și am privit ploaia, am urcat în cameră și am aruncat în valioară cele câteva lucruri pe care le luasem cu mine, am coborât din nou și m-am așezat, ceasul nu se oprea, până ce a trecut într-adevăr de 4 și a trebuit să plec la gară. Desigur, F. mai putea fi încă în gară, dar asta ar fi fost deja o minune și nici nu s-a întâmplat. Ploaia putea s-o oprească să vină la gară, însă nimeni n-avea cum s-o împiedice să telefoneze. Așa am plecat din Berlin, ca unul care nimerise acolo absolut fără niciun drept. Iar asta avea totuși un anumit sens.

Dar cuvintele mi se pocesc, nu pot să scriu, m-ați cunoscut într-o stare atât de jalnică, încât, fără a presupune că aveți o vitalitate colosală, n-aș putea înțelege cum ați rezistat să rămâneți în mod serios lângă mine, fie și pentru două minute, după ce m-ați cunoscut astfel. Dar nu numai atât; nu sunt în stare să spun nici dacă această scrisoare exprimă niște opinii detestabile sau decente, deși cred și simt că acelea dintâi sunt, mai degrabă, firești. Dar acum este de-ajuns, curând se face și miezul nopții.

10.XI.13

Al dumneavoastră, FranzK.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 și 19 noiembrie 1913, marți și miercuri

Dragă domnișoară, acum vă răpesc nopțile, văd cum simpatia dumneavoastră, care depășește toate închipuirile și capacitățile mele, mă încălzește zile-ntregi, iar eu nu răspund. Nu pot s-o fac. Înțelegeți-mă bine, nu este o scuză. Poate n-ați așteptat nicio scrisoare de la mine, dar eu am așteptat-o, trebuia să dau un răspuns lung și mijlocit la scrisoarea dumneavoastră sau să fac ceva care să echivaleze cu gestul de a vă săruta mâna; dar n-am putut și nu pot nici acum; dacă nu se-ntâmplă la momentul potrivit, apoi nu mai reușesc să scriu niciun cuvânt sincer.

De altfel, de la vizita mea nu i-am mai scris deloc lui F. și nici n-am mai aflat nimic despre ea. Nu este ciudată absența veștilor?

Mă opresc însă. În scrisoarea asta mă comport atât de rușinos cum n-aș face-o niciodată în realitate. Fiindcă mă obosesc de-a dreptul și mi mai pot scrie, iar aceasta în condițiile în care sunt cu mintea limpede și în repaus fizic. Dar îmi dispare imaginea celei căreia îi scriu și parcă mă aflu în ceață.

Măine voi continua să vă scriu și nu o voi lua de la capăt, căci acum câteva zile am aruncat deja două scrisori începute, ce păreau la fel de sigure pe ele. Trebuie să-mi spuneți însă în mod expres că nu sunteți supărată când nu vă răspund imediat și că nu vă supărați chiar dacă răspunsul meu nu conține altceva decât împărțșirea unei stări nu prea demne de a fi destăinuite.

Dar acum, înainte să merg la culcare, mai notez un vis pe care l-am avut ieri, ca să vedeți că măcar noaptea-s ceva mai activ decât atunci când sunt treaz. Ascultați: Pe un drum în coastă, cam pe la mijlocul pantei, și anume mai cu seamă pe partea carosabilă, zăcea — începând din stânga, dacă te uitați de jos — o grămadă de gunoi sau de lut întărit, care, fărâmițându-se, se împușinase înspre dreapta, în timp ce la stânga se înălța precum palisadele unui gard. Eu mergeam pe marginea din dreapta, unde drumul era aproape liber, și am văzut venind către mine la deal un bărbat pe un triciclu ce părea să se îndrepte direct spre acel obstacol. Bărbatul parcă n-avea ochi, sau cel puțin ochii lui arătau ca niște găuri estompate. Triciclul se clătina și, deși omul mergea prin urmare nesigur și o lăsase mai moale, totuși nu făcea zgomot, era aproape exagerat de silențios și ușor. L-am prins pe bărbatul acela în ultima clipă, l-am ținut ca și cum ar fi fost ghidonul vehiculului său, pe care l-am condus prin breșa prin care venisem. Atunci omul a căzut peste mine, eu eram uriaș și a trebuit să mă așez într-o poziție incomodă, ca să-l țin; în plus, vehiculul, parcă fără stăpân acum, a început să meargă-ndărăt, deși lent, trăgându-mă după el. Așa am trecut amândoi pe lângă o căruță cu loitre, în care stăteau înghesuiri câțiva oameni, toți în veșminte de culoare închisă; printre ei se afla un tânăr cercetaș, care purta o pălărie gri-deschis, cu borurile ridicate. Din partea acestui băiat, pe care-l recunoscusem de la o oarecare distanță, așteptam ajutor, dar el s-a întors și s-a ghemuit între ceilalți. Apoi, din spatele carului respectiv — triciclul continua să meargă și eram silit să-l urmez foarte aplecat și cu picioarele crăcănate — s-a apropiat de mine cineva care m-a ajutat, dar de care nu mai reușesc să-mi aduc aminte...

Așa-i ajut noaptea pe bărbații care merg cu triciclul.

Dragă domnișoară, scrisoarea dumneavoastră conține, întâi de toate, două erori. N-am mimat interesul când mi-ați povestit despre durerile de dinți ale lui F. și despre ruperea logodnei fratelui ei. Am fost într-adevăr extrem de interesat, nici n-aș fi vrut să aud altceva, după gustul meu ați povestit mult prea puțin; așa sunt eu, iar în această privință nu-s totuși foarte ciudat; supurația purulentă sub puntea dentară, ruperea bucată cu bucată a punții, în legătură cu toate astea aș fi dorit să aflu orice amănunt și am întrebat-o și pe F. la Berlin. Nu cumva vă place să amplificați la maximum lucrurile dureroase? Pentru oamenii cu instincte slabe mi se pare adesea că aceasta este unica posibilitate de a alunga durerea; se cauterizează chiar rana, așa cum o face medicina când este părăsită de toate instinctele bune. Firește, astfel nu s-a rezolvat nimic definitiv, însă momentul este depășit aproape cu voioșie — iar instinctele proaste și slabe n-au timp să se îngrijească de mai mult. În rest, va mai fi acționat și altceva; în orice caz, atunci n-am simulat; dimpotrivă, am fost absolut sincer în această privință.

A doua eroare vizează scrisorile lui F.; aici n-ați fost tocmai prost informată. Ceea ce s-a petrecut realmente între noi în ultima jumătate de an a fost faptul că eu m-am tânguit în legătură cu niște scrisori incomplete și care n-au sosit la timp și că n-am primit explicații suficiente, lămuriri mulțumitoare mai ales în privința *deosebirii față de scrisorile din primele luni*. Prin faptul că nu pot suporta o asemenea situație mă simt foarte aproape de dumneavoastră; în mod cert, despre asta am trimis o grămadă de epistole care sunt la limita nebuniei. Iar aspectul cel mai grav aici este că pe urmă reîncep să vină din ambele părți scrisori în care nu este vorba despre altceva decât despre scris; sunt epistole lipsite de conținut și care ne irosec timpul; în secret, ele nu fac decât să înfățișeze chinul pe care-l reprezintă sau mai degrabă îl poate reprezenta o corespondență. În fond însă, nici nu ne dorim scrisori, ci doar două cuvinte, nu mai mult. Negreșit, dorința de a primi astfel de scrisori nu înseamnă altceva decât teamă și grijă. Prin urmare, în această privință ați avut dreptate, însă au apărut noi temeri și griji, iar în cazul meu ele sunt întotdeauna atât de exclusive încât nu numai că le uit pe cele

vechi, ci nu mi le pot închipui pe moment, chiar dacă mi le amintesc.

Deci acum vă mai salut sincer și expediez scrisoarea, așa nesigură și confuză cum este. De altfel, vă veți da seama că esența acestei incertitudini este una singură: aș lua îndărăt sau, mai bine zis, aș șterge aproape fiecare cuvânt pe care-l notez — nu doar pentru dumneavoastră.

Al dumneavoastră,

F. Kafka

Scrieți că activitatea pe care o desfășurați la Viena este încununată de succes. În ce constau aceste succese? Înseamnă că v-ați obișnuit deja cu Viena? Stați bine? Întreb fiindcă eu însumi m-am mutat acum⁷²⁷ și observ la rându-mi că mă obișnuiesc imediat cu noile camere, ceea ce nu dovedește până la urmă decât că nu aveam nicio legătură cu vechea mea odaie, deși continui să cred acest lucru. De altfel, am o perspectivă frumoasă, pe care v-o puteți imagina oarecum, dacă simțului dumneavoastră topografic îi corespunde și o memorie bună. Drept în fața ferestrei mele de la etajul al patrulea sau al cincilea am marea cupolă a bisericii ruse, cu două turle, iar între cupolă și casa de închiriat de alături, vederea dă spre un mic fragment triunghiular de pe Laurenziberg, cu o biserică minusculă în depărtare. În stânga văd primăria, cu turnul ei ascuțit, înălțându-se masiv și reășezându-se într-o perspectivă pe care poate că nimeni încă n-a văzut-o cum trebuie.

Dar acum să nu uit să vă spun, în calitate de soră, că Max Brod a fost recent la Berlin și l-a lăudat mult pe fratele dumneavoastră⁷²⁸, care este un băiat de toată isprava. Cu ce se ocupă oare? Pleacă de-acasă la 7 dimineața și se întoarce abia seara? Și de unde are cicatricile?⁷²⁹

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 noiembrie 1913, joi

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 decembrie 1913, duminică

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 15/16 decembrie 1913, luni/mărti

Scrisoarea n-a fost expediată.

15/16.XII.13

Domnișoară, principalul motiv care m-a împiedicat până acum să vă scriu — el m-a stânjenit chiar și-n scrisorile precedente — a fost, în primul rând, considerentul că, orice aș fi scris, eram pe punctul de a o spiona pe F, fie și numai pentru a afla ce face acum; în al doilea rând, că, poate, vă nedreptățesc, fiindcă aveam impresia că nu pot rezista tentației de a pune întrebări, și astfel vă constrângeam să-mi dați niște răspunsuri în silă; în al treilea rând, că puteam avea aerul că vă scriu doar spre a vă întreba. Niciunul dintre aceste considerente nu mă mai poate reține acum, deoarece faptul că nu pot afla nimic în legătură cu F. devine, să nu zic „de neînțeles“, dar apăsător, atât de presant, încât vă scriu. Știți ceva despre F.? Poate că este bolnavă? Însă din ultima dumneavoastră scrisoare (mă sperii când o deschid, au trecut deja aproape trei săptămâni de la sosirea ei) văd totuși că ați mai primit cărți poștale de la F., cel puțin către sfârșitul lui noiembrie, iar în ele nu era vorba despre nicio boală. Dar chiar și-n absența acestor indicii, eu n-aș crede povestea cu boala, nu asta este motivul neliniștii mele. Ei bine, în seara dinaintea sosirii scrisorii dumneavoastră i-am scris lui F. o epistolă pe care i-am trimis-o, oricum recomandată, a doua zi de dimineață, să fi fost pe 28.XI. După două zile, am aflat că soția lui Max⁷³⁰ se întâlnește cu F. la Berlin și o invitase încă de-atunci să petreacă împreună Crăciunul, și pe urmă repetase în mod explicit acest lucru și-ntr-o scrisoare. Duminică trecută i-am mai trimis lui F. o epistolă, pe care am expediat-o

expres. N-a răsunat dintre aceste scrisori. Nu contrazice asta, să nu spun „complet“, dar măcar în cea mai mare parte, felul ei de a fi? Ce împrejurări și evoluții ale gândului pot explica această situație? Știți ceva în legătură cu asta și vreți să-mi spuneți? Dacă nu puteți, nu vreau ca mila să vă constrângă, eventual, să-mi spuneți. (Momentan, de pildă, nu sunt cătuși de puțin demn de milă, nici măcar dacă m-aș afla sub privirile atente a 1 000 de inși; la douăsprezece și jumătate noaptea stau oarecum comod și de-a dreptul inconștient de liniștit, cu picioarele înfășurate într-o pătură, și mă simt destul de bine scriind această epistolă.) Dar dacă nu puteți să-mi spuneți, atunci ziceți-mi măcar, ca să nu fiu nevoit să tot orbecăiesc așa.

(Acum nu mai am la îndemână decât hârtia asta veche de la congresul din vară.⁷³¹)

Poate că astea-s însă cuvinte prea mari. Nerăspunzând la scrisori, unul se înstrăinează atât de ușor de celălalt, din proprie vină. Ați stat totuși în fața mea⁷³², ați fost mult mai umană decât mine, ați înțeles mai multe și mai departe decât mine, care ședeam acolo doar ca un chip de lut, deși trebuie spus că pe pământ nu poate exista un alt lut decât cel din paradis. (Ceea ce tot veți fi știut până la urmă, fiindcă altminteri nu m-ați fi suportat în felul acesta.) De aceea cred însă că întrebările mele anterioare au fost prea dure. Precis, ce-mi veți spune va fi oportun și sunt sigur că-mi veți răspunde imediat ce veți putea, chiar fără să v-o mai cer, deși nu mă pot abține să vă cer asta aici.

Veți pleca de Crăciun la Berlin? Atunci treceți negreșit prin Praga și pot să vă văd și să vă vorbesc în Gara Centrală. Comunicați-mi măcar ziua și ora! Să nu vă temeți că mă voi năpusti în compartiment, ca să merg și eu. Rămân liniștit aici, iar de Crăciun voi continua să dorm, să trândăvesc și să moțâi ca întotdeauna.

În rest, aveți o viață aparte la Viena. Despre mine nu pot să spun multe de bine, indiferent ce motive rușinoase mă determină să procedez așa, dar eu zic că sunt capabil să înțeleg lucruri precum viața pe care o duceți acolo; o înțeleg în esență, *până-n miezul ei foarte fierbinte*.

Altminteri, spre a încheia cu o întrebare nemaipomenit de indiscretă, de ce camera dumneavoastră este mică și întunecoasă, din moment ce câștigați atâția bani? Poate că pur și simplu nu simțiți nevoia uneia mai mari și mai luminoase. Și totuși, remarcile dumneavoastră legate de ea sună a regret.

Cu sincere salutări,
al dumneavoastră, FranzK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, pe sau înainte de 17 decembrie 1913

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 decembrie 1913, vineri

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 decembrie 1913, duminică

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 decembrie 1913, 1 și 2 ianuarie 1914,

Felice, în ultimele zece zile mi-ai făgăduit de patru ori că-mi vei scrie, de fiecare dată chiar în ziua când ai făcut promisiunea. O dată mi-ai promis în scris prin intermediul doctorului Weiß, altă dată telefonic, iar în două rânduri telegrafic; conform ultimei telegrame, epistola destinată mie era deja scrisă și urma să fie expediată negreșit în aceeași zi cu telegrama, adică duminica trecută. N-am primit niciuna dintre aceste scrisori, deci mi-ai spus de patru ori un neadevăr.

Totul pare complet absurd. Știi că în juru-mi nu există nimic a cărui importanță să se compare câtuși de puțin cu scrisoarea promisă. Știi de asemenea că, nescrîndu-mi, mai ales când faci mereu promisiuni atât de ferme, îmi provocă chinuri în fiecare minut. Și mai știi că acum, cel puțin, sunt absolut nevinovat și că (amintesc acest aspect numai de dragul unei expunerii complete; altminteri, el este aici total lipsit de însemnătate și, poate, caraghios) la cea mai mărunță vorbă a ta le-aș scrie imediat părinților tăi⁷³³. Într-o anumită măsură chiar făgăduiești că ai fi supărată pe mine și prin toate promisiunile, pe lângă făgăduința făcută, mi-ai dat mereu și o mică speranță. Repet, la prima vedere totul pare inuman.

Dar eu, care nu te abandonez de bunăvoie în niciun caz, găsesc totuși niște explicații. Te consider o fată absolut sinceră și capabilă să spună asemenea neadevăruri numai în condițiile unei constrângeri irezistibile. Dorești să mă consolezi și de aceea-mi promiți mereu că ai să-mi scrii. Apoi încerci realmente s-o faci, însă pur și simplu nu poți, fie din motive exterioare, fie interioare. Cum ești și o fată independentă, probabil că aceste motive sunt lăuntrice; cu atât mai rău pentru mine.

Așa că, în locul tău, îmi răspund singur. Și te rog acum să-mi scrii indiferent dacă am sau n-am dreptate cu acest răspuns pe care mi-l dau mie însumi. Nu trebuie să-mi telegrafezi, ci să-mi scrii, vreau să-ți văd grafia, pentru a te putea crede într-adevăr și a înțelege bine ce-mi spui. În schimb, te rog să-mi expediezi expres epistola acasă, spre a o primi în dimineața de Anul Nou. Căci n-am s-o primesc destul de repede, crede-mă. Dacă, dincolo de un „da” sau „nu”, mai vrei să-mi scrii ceva drept explicație, n-are să fie decât un semn de îndurare; dar dacă o astfel de explicație ți-ar provoca fie și cele mai mărunte dificultăți sau ar întârzia scrisoarea măcar și cu o clipă, atunci chiar te rog să nu-mi explici nimic. Vezi, îți cer doar o scrisorică; ea nu presupune niciun efort și nicio obligație. Să nu-mi spui acolo „dragule” dacă nu-ți sunt astfel; să nu-mi transmiți sincere salutări dacă nu le consideri ca atare. Doar o scrisoare foarte scurtă. Nu este o rugămințe exagerată.

În schimb, îți promit că, dacă primesc o asemenea scrisoare, mă potolesc, nu te mai deranjez sub niciun chip și te aștept de-a dreptul, chiar dacă fără speranță.

Franz
29.XII.13

29/XII.13 seara

Terminasem de scris epistola anexată și m-am întins puțin pe pat (nu dormisem aproape toată noaptea; asta nu-i un reproș, în general dorm mizerabil), iar pe urmă voiam să plec la birou, unde am mult de lucru. Apoi, seara, intenționeam să mă duc la doctorul Weiß, care se află acum la Praga și voia să meargă cu mine la un teatru de cartier⁷³⁴. Dar la teatru nu vom mai ajunge fiindcă este deja ora 7, iar eu stau aici și scriu. Pe la 5, când a sosit scrisoarea ta, nu adormisem încă. Dacă n-aș fi fost în pat, ți-aș fi răspuns imediat; acum sunt bucuros că n-am făcut-o, și-n loc de asta am mai rămas vreo două ceasuri în pat, meditănd nu la mine, căci cu mine am terminat, ci la tine.

Din scrisoarea ta înțeleg că te-am mâhnit mult cerându-ți să-mi scrii, nu atât cât m-a întristat pe mine faptul că nu mi-ai scris, dar mult totuși. Probabil n-ai putut să-mi scrii pentru că te-ai străduit să-mi scrii o epistolă în care să nu apară următorul paragraf: „Căsătorindu-ne, ar trebui să renunțăm la multe și nu vrem să cântărim reciproc ce ar atârna mai greu. Pentru amândoi înseamnă destul”. Însă n-ai reușit să scrii o asemenea epistolă. Paragraful este totuși îngrozitor și ar fi aproape insuportabil dacă este rezultatul unui astfel de calcul. Dar, cu toate astea, socotesc că-i bine că a fost scris, este bine chiar pentru a ne pune de acord între noi, deși între paragraf și acest acord nu pare să existe niciun drum, căci, atunci când facem calcule, nu ne putem înălța. Însă aceasta e doar o primă impresie; chiar trebuie să calculăm, ai perfectă dreptate, exceptând cazul în care nu-i nedrept, ci absurd și imposibil să facem calcule. Iar aceasta este ultima mea părere.

M-ai înțeles greșit când ai crezut că mă oprește să mă însor ideea că odată cu tine câștig mai puțin decât

sunt nevoit să pierd terminându-o cu burlăcia. Știu că ți-ai exprimat și oral această opinie, iar eu te-am contrazis, însă nu destul de temeinic, din câte văd. În ceea ce mă privește, n-a fost vorba să renunț la ceva, aș rămâne și după căsătorie așa cum sunt, și tocmai asta-i răul care te-ar aștepta dacă te-ai învoi. Ceea ce m-a reținut a fost că mi-am imaginat sentimentul că am o îndatorire superioară în faptul de a trăi absolut singur, că aceasta nu reprezintă, să zicem, un câștig sau o plăcere (cel puțin nu în sensul opiniei tale), ci o datorie și o suferință. Nu mai cred deloc în acest sentiment, a fost o plâsmuire, și nimic altceva; ea a fost infirmată extrem de simplu prin faptul că nu pot trăi fără tine (poate că recunoașterea acestui lucru mă ajută și-n continuare). Te vreau tocmai pe tine, așa cum ești, cu acest paragraf îngrozitor din scrisoare. Și iarăși, nu pentru consolarea sau plăcerea mea, ci ca să trăiești aici, ca un om independent, împreună cu mine.

Când le-am scris părinților tăi, nu ajunsesem încă atât de departe. O mulțime enormă de plâsmuiri acumulate-n cursul anului îmi treceau prin minte neconținut, de-a dreptul asurzitor. La Veneția am isprăvit cu asta, realmente n-am mai putut suporta gălăgia din capul meu.

Cred că aici trebuie să fiu foarte sincer și să-ți spun un lucru pe care, la drept vorbind, nimeni nu l-a aflat de la mine până acum. La sanatoriu m-am îndrăgostit de o fată, o copilă de vreo 18 ani, o elvețiancă; locuiește însă în Italia, la Genova, și deci mi-e cât se poate de străină ca temperament; complet imatură, dar remarcabilă, deși bolnăvicioasă, foarte valoroasă și de-a dreptul profundă. Chiar și o fată mai însemnată ar fi putut pune stăpânire pe mine, așa disperat și pustiu cum eram atunci; ai și tu însemnările mele din Desenzano, scrise cu vreo zece zile mai devreme. Pentru mine, ca și pentru ea, a fost limpede că nu ne potrivim deloc și că, în intervalul celor 10 zile pe care le aveam la dispoziție, totul trebuia să se sfârșească și că n-aveam voie să ne scriem nici măcar un rând. Totuși, am însemnat mult unul pentru celălalt, a trebuit să fac pregătiri serioase ca, la despărțire, ea să nu înceapă să plângă cu suspine în fața întregii asistențe și nici mie nu mi-a fost mult mai bine. Odată cu plecarea mea, totul s-a isprăvit.

Chiar asta, oricât de absurd pare, a contribuit la faptul că m-am mai lămurit în privința ta. Italianca știa și ea de tine și mai știa că n-am, în fond, altă năzuință decât să mă însor cu tine. Pe urmă m-am întors la Praga, n-am mai păstrat legătura cu tine, mi-am pierdut tot mai mult curajul, dar m-am gândit că aș putea veni de Crăciun la Berlin, ca să iau o hotărâre.

1.1.14

În primul rând, un An Nou fericit pentru tine, Felice, iar dacă ai să vrei tu, pentru amândoi!

Nu este totuși atât de ușor să-ți răspund la scrisoare cum credeam la început. Un singur paragraf iese-n evidență și se pare că lumina schimbătoare ce cade asupra lui nu-l poate dezlega în totalitate. De aceea voiam să-ți scriu doar când am timp și liniște; ieri însă n-am avut și nici astăzi n-am, la drept vorbind, căci sunt obosit, iar peste un sfert de ceas vin să mă ia Felix și Oskar⁷³⁵. Totuși, scriu un pic, pentru a veni în contact cu tine, fiindcă asta-mi face bine și mă simt aproape fericit în această clipă, deși Dumnezeu știe unde ești chiar acum, la trei și un sfert după-amiaza, și la ce te gândești; poate, la ceva care nu are și nu va avea niciodată legătură cu mine. Și totuși. Nu-mi fac griji că răspunsul meu sosește atât de târziu deoarece nu există comparație între felul în care tu-mi aștepti scrisorile și cel în care le-aștept eu pe-ale tale; poate că tergiversarea aceasta chiar îți face plăcere.

Este prima oară (știi bine asta și deci nici n-ar mai trebui s-o spun eu mai întâi) când vorbești despre pierderile pe care ți le-ar aduce ne numai despărțirea de Berlin (trebuie să subliniez acest lucru), ci și căsătoria cu mine. În plus, acum evoci nu doar posibilitatea unor asemenea pierderi, ci și caracterul lor neîndoielnic. În fine, din expunerea ta mai rezultă și ceva „care atârână mai greu” și care, după felul în care îl menționezi, ar trebui probabil să fie interpretat în defavoarea ta.

În definitiv, nu este decât ceea ce am căutat să te conving de-un an încoace. Dacă asta-i rezultatul încercării mele, aș putea fi mulțumit. Dar, în acest caz, el ar fi trebuit să apară totuși treptat, nu așa, dintr-odată. Poate că a apărut însă în perioada când nu ne-am scris, deci treptat totuși, iar eu n-am remarcat pur și simplu nimic din această evoluție. Dar asta contravine afirmației tale de la Berlin, din ultima duminică, precum și întregii tale concepții de până acum, potrivit căreia — fără a ține cont dacă eu și viața alături de mine ar putea însemna ceva bun pentru tine — n-ai lăsa în urma ta, la Berlin, nimic care să aibă o semnificație profundă, angajantă și indispensabilă din punctul tău de vedere. Dar poate că te-ai înșelat până acum și-n această privință și între timp te-ai mai lămurit în legătură cu ceea ce deții. Pesemne că nu prin vorbele mele, ci prin existența mea ți-am dat o mână de ajutor în acest sens. Tot ce se poate. Uneori am avut eu însumi impresia că deții la

berlinului ce-ți sunt indispensabile. Privite mai atent, niște fleacuri legate de atitudinea ta față de mine ar putea să confirme acest fapt. Și, în fine, îmi sună încă în urechi ceea ce

I.I.14 miezul nopții

i-ai povestit la Berlin soției lui Max⁷³⁶, și anume că serviciul și viața de-acolo sunt foarte importante pentru tine și că directorul tău⁷³⁷ te-a avertizat să nu părăsești Berlinul fără a chibzui cât se poate de bine. (În fond, faptul că ai destăinuit aceste lucruri unei femei străine, pe care o cunoșteai abia de câteva ore, a fost pentru mine aproape la fel de grav ca și cum ai fi fost categoric de acord cu directorul.)

Dar, în afară de asta, trebuie să recunosc, Felice, că ai dreptate. La o privire pur și simplu lucidă ai de pierdut, cu siguranță. Pierzi Berlinul, serviciul, activitatea care-ți face plăcere, o viață aproape complet lipsită de griji, un anumit tip de independență, relațiile sociale cu oameni care-ți corespund, traiul alături de familia ta — iar acestea-s doar pierderile pe care le știi eu. În schimb, ai veni la Praga, într-un oraș de provincie, unde nu cunoști limba, în gospodăria necesar mic-burgheză a unui slujbaş care, pe deasupra, nu este nici măcar un funcționar în adevăratul sens al cuvântului⁷³⁸; nu vor lipsi grijiile și, cu toate că-ți vei păstra independența, te-ai simți totuși stingherită, iar în locul relațiilor sociale și al familiei tale, ai avea un bărbat care deseori (cel puțin acum, deseori) este abătut și taciturn și ale cărui rare momente de fericire personală constau într-o activitate de lucru, în sine, ție ți-ar rămâne neapărat străină. Acestea sunt totuși aspecte dincolo de care numai dragostea, peșeme, ar putea veni în ajutor (nu știi dacă am voie să vorbesc aici despre ea).

Așa cum am spus, teoria ta privitoare la ce atârână mai greu conține, în mod cât se poate de evident, o greșeală. Din partea mea n-a fost niciodată în discuție „o pierdere“, ci „un obstacol“, iar acest obstacol nu mai există. Îndrăznesc chiar să spun că te iubesc atât de mult încât m-aș însura cu tine chiar dacă ai afirma în mod expres că nu ți-a mai rămas pentru mine decât o înclinație foarte moderată, și până și aceasta, incertă. Ar fi un lucru rău, o escrocherie să profit astfel de mila ta, dar n-aș avea încotro. În schimb, mărturisesc că această căsătorie este imposibilă dacă și câtă vreme recunoști și prevezi pierderile cu claritatea ce ar putea reieși din scrisoarea ta. Mărturisesc, este imposibil să intri într-o căsnicie, având conștiința clară a pierderii — asta n-aș admite nici eu, chiar dacă tu ai vrea. N-aș fi de acord fie și pentru că în căsnicia pe care numai și numai eu o doresc, femeia și bărbatul trebuie să fie, în esența lor umană, pe picior de egalitate, spre a putea rezista independent în cadrul acestei unități — dar atunci, așa ceva ar fi imposibil.

2.I.13⁷³⁹

Însă chiar ai vorbit serios, Felice, când ai zis că te temi realmente de o pierdere? Ești într-adevăr atât de prudentă cu tine? Nu, sunt absolut sigur că nu procedezi așa. Spre a fi clar, aici există mai degrabă numai două posibilități: ori nu mai vrei să știi deloc de mine și cauți astfel să mă dai la o parte, ori ceva ți-a zdruncinat pur și simplu încrederea în mine și doar din această cauză mai cântărești lucrurile. În primul caz, nu mă pot opune și n-am ce să mai spun; atunci totul s-a sfârșit deci, te-am pierdut, trebuie să iau seama cum voi putea rezista în continuare și știi precis că niciodată nu voi depăși complet acest moment. În al doilea caz, în schimb, nimic nu-i pierdut; atunci are să ne fie bine deoarece știi că în ansamblu voi putea face față oricărei probe a încrederii tale, oricât de slab aș fi în clipa respectivă.

Așa că depinde de tine, Felice, să spui ce se petrece. Dacă este vorba despre primul caz, atunci trebuie totuși să ne despărțim; dacă-i vorba despre cel de-al doilea, pune-mă la încercare! Nu pot să cred în posibilitatea celui de-al treilea caz, acela că recalculezi într-adevăr numai pierderile, în absența unei legături mai profunde.

Ne înțeleseserăm, ce-i drept, să nu ne mai gândim la căsătorie, ci doar să ne scriem ca altădată. Tu propusesesși asta, iar eu am fost de acord fiindcă nu aveam o soluție mai bună. Acum, haide să facem ceva mai bun! Căsnicia este unica formă în care poate fi păstrată legătura noastră, de care am atâtă nevoie. Și eu consider că-i bine că nu locuim în același oraș, dar numai pentru că, dacă e să ne căsătorim totuși, aceasta s-ar întâmpla mai târziu decât acum, când suntem atât de despărțiți. Altminteri, ar apărea îndoieli, s-ar găsi posibilități de amânare, iar niște perioade triste s-ar scurge absolut zadarnic. Oricum, ele se scurg și-acum din belșug.

Dar nici tu nu iei foarte în serios ideea de a menține corespondența. Care ar fi rezultatul? Chinurile așteptării și punerea pe hârtie a unor văicăreli. Asta ar fi totul. Astfel, totul s-ar destrăma încet, iar durerea finală ar fi cu mult mai mare și mai imorală. Nu vom proceda așa, ar fi peste puterile noastre și n-ar folosi nimănui. Uită-te numai cum acționează deja timpul în cazul acestei legături întreținute doar prin intermediul scrisorilor: nici n-au trecut bine două luni de când mi-ai scris ultima dată și deja o serie de ostilități par să se strecoare, aproape fără știrea ta, în scurte pasaje din epistola pe care mi-ai trimis-o. Nu, Felice, nu mai putem trăi așa.

Te iubesc, Felice, prin tot ce este omeneste bun în mine, prin tot ce mă face vrednic să umblu printre cei vii. Dacă-i puțin, atunci nu însemn mult. Te iubesc exact așa cum ești, îmi place totul, totul, atât ce mi se pare bun la tine, cât și ce nu mi se pare bun. Nu așa se-ntâmplă în cazul tău, deși se poate presupune orice. Nu ești mulțumită de mine, ai diverse obiecții, mă vrei altfel decât sunt. Trebuie să trăiesc „mai mult în realitate“ și să mă orientez „în funcție de ceea ce este dat“ etc. Nu observi oare că, dacă mă vrei astfel dintr-o nevoie reală, nu mă mai dorești, ci cauți să treci pe lângă mine? De ce să vrem ca oamenii să se schimbe, Felice? E nedrept. Oamenii trebuie luați așa cum sunt sau lăsați cum sunt. Ei nu pot fi schimbați; cel mult tulburați în felul lor de a fi. Omul nu este alcătuit totuși din amănunte astfel încât să poți lua fiecare detaliu în parte și să-l înlocuiești cu altceva. Mai curând, totul constituie un întreg, iar dacă tragi de un capăt, zvâcnește și celălalt, împotriva voinței tale. Totuși, Felice, până și faptul că ai să-mi faci diverse reproșuri și-ai vrea să mă schimb, chiar și asta îmi place, numai că vreau s-o știi și tu.

Și-acum hotărăște, Felice! Ultima ta scrisoare încă nu reprezintă o decizie, ea mai conține semne de întrebare. Întordeauna ai fost mai edificată asupra ta decât am fost eu în ceea ce mă privește. Acum n-ai voie să fii mai prejos decât mine sub acest aspect.

Și-acum doar sărut mâna care lasă să cadă scrisoarea.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, probabil 25 sau 26 ianuarie 1914, duminică sau luni

23740.I.14

Dragă domnișoară,

Păcat că n-am putut să vorbesc cu dumneavoastră când ați fost la Praga. Nici nu-mi pot imagina că n-am fost chemat la telefon când m-ați sunat. Poate a fost într-adevăr un deranjament pe fir. În orice caz, expresia că „nu m-aș fi înduplecat să vin la telefon“ este incorectă; nu numai că aș fi venit, ci aș fi alergat de-a dreptul. Mai degrabă, pot spune că nu v-a interesat peste măsură să vorbiți cu mine, iar acest lucru este totuși absolut de înțeleș.

Nu-mi luați în nume de rău faptul că am neglijat să vă scriu; nici n-a fost o neglijență. Oricât de amabilă a fost penultima sau mai curând antepenultima dumneavoastră scrisoare, n-am putut să răspund la ea. Hipersensibil cum sunt la tot ce are legătură cu F, am simțit un gust amar în scrisoare, ceva aproape ostil la adresa mea (în ciuda întregii bunăvoințe, nu doar aparente). L-am simțit numai, dar n-am crezut într-o atare intenție; încă de la Praga fusesem prea nedrept cu dumneavoastră, ca să mai cred acum una ca asta. Totuși, n-aș fi fost în stare să răspund fără ipocrizie; am și așternut pe hârtie o scrisoare ipocrită, am purtat-o în buzunar două zile și am fost bucuros că n-am trimis-o fiindcă tocmai atunci a sosit penultima dumneavoastră epistolă. Desigur, aici recurg la niște prefăcătorii dezgustătoare. În rest, eu nu-s deloc așa; rareori sunt suspicios, știu să apreciez cea mai mărunță amabilitate, am auzit de la dumneavoastră numai lucruri bune, oferite în cel mai dezinteresat mod — pentru ceea ce simt n-am altă explicație decât aceea că relația mea cu F, insuportabilă, neclară și totodată de o vivacitate mereu sfredelitoare, mă plasează într-o poziție complet greșită până și față de dumneavoastră. Dacă este să vă spun sincer motivul care m-a făcut să nu răspund la antepenultima scrisoare, atunci acela a fost faptul că în ea nu scria nimic despre F, în timp ce în epistolele anterioare îmi comunicaserăți măcar când nu aveți vești de la F. — n-a fost numai atât, dar asta a fost principalul motiv. Nu vreau să spun că ați intenționat să mă pedepsiți sau să mă chinuiți prin această tăcere, nu, firește, nu așa ceva vreau să spun, însă asta a însemnat pentru mine și pedeapsă, și chin. Poate n-ați știut într-adevăr nimic despre F sau poate că ați vrut să fiți întrebată — în ce mă privește, aceste eventualități nu schimbă situația.

Ce-i drept, astăzi s-a mai schimbat câte ceva. În cazul foarte improbabil în care n-aveți cum să știți (deoarece presupun că ați fost de Crăciun la Berlin), pot spune, greșit, fiindcă nu mai constituie de fapt un secret al lui F: i-am cerut din nou mâna (povestesc aici doar foarte pe scurt, a fost o săptămână de du-te-vino) și n-am primit niciun răspuns sau aproape niciunul. Din punctul meu de vedere aș putea înțelege comportamentul lui F, tăcerea, vreau să zic; luându-mă după felul ei de a fi, pe care credeam că-l cunosc, nu

înțeleg însă faptul că întreține confuzia.

Doar ceva vă mai rog (și iau ultima dumneavoastră scrisoare, sosită pe neașteptate, drept un semn bun că-mi veți răspunde, oricât de puțin aş merita acest lucru; sper deci să-mi *răspundeți foarte curând, dintr-un anumit motiv, vă rog, cât mai curând*): Ce face F.? Este bine? Sau suferă? Sau și una, și alta?

Al dumneavoastră,

F Kafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 28 ianuarie 1914, miercuri

28.I.14

Dragă domnișoară, nu-mi pot explica altfel decât că, în tot ceea ce o privește pe F. sau are legătură cu ea, sunt lovit de o cecitate care este cu atât mai gravă cu cât am impresia că văd foarte limpede situația. Dar cum mă port cu dumneavoastră! Deplâng asta neconținut și mereu o iau de la capăt. Nu știu însă ce să fac, simt deja în mine, împinsă la extrem, toată aversiunea pe care-o poate stârni comportamentul meu, și-o gust din plin, numai că în această chestiune, parcă o mână străină mă răsuște de colo-colo, împotriva voinței mele, până ce amețesc, incomparabil mai rău decât oricând altcândva.

Dar asta o știți și dumneavoastră pentru că în scrisoare — ceea ce m-a mirat în primul rând — n-aveți niciun cuvânt de reproș, ba nici măcar de uimire în legătură cu faptul că am cerut-o pe F. din nou în căsătorie. Am făcut-o fiindcă nu se putea altfel; în acest sens n-am multe alte lămuriri.

Scrisoarea pe care v-a adresat-o F. (mii de mulțumiri pentru ea, mai lăsați-mi-o puțin; firește, F. nu va afla nimic despre asta) este bună și adevărată, iar în ceea ce mă privește, aproape corectă. Este adevărat că „terciul” a fost „fierbinte”, precum și chestia cu „bietul băiat”. Dar faptul că F. nu v-a mai scris de atunci e grav și de-a dreptul neobișnuit. N-aș mai ști, cel puțin cu exactitate, datele corespondenței mele cu F. dacă ele nu s-ar afla întâmplător în epistola pe care v-am scris-o la timp, fără s-o expediez, și n-aș fi găsit-o chiar acum. Prima oară după vizita mea la Berlin i-am scris lui F. pe 27.XI, în mod ciudat în aceeași seară când v-a scris F. N-am primit niciun răspuns. Din câte am aflat ulterior, doamna Brod o invitase de Crăciun printr-o scrisoare adresată cam în același timp. Răspuns n-a primit nici ea. Pe urmă i-am scris iarăși după vreo două săptămâni; din nou, niciun răspuns. Cum s-au derulat apoi lucrurile, nu-mi mai amintesc precis; probabil i-am mai scris de două ori și i-am trimis două telegrame. După ce nici la astea n-am primit niciun rând, am pus în aplicare următorul plan, cam fantastic, născocit, de altfel, când eram realmente pe jumătate adormit. (Îl menționez mai cu seamă spre a justifica totodată trimiterea *Galerei*.⁷⁴¹) Am un foarte bun prieten la Berlin, dr. E. Weiß, chiar autorul *Galerei*. Anterior îl cunoscusem doar în treacăt și nu-i știam deloc romanul; abia când am fost în noiembrie la Berlin, am stat cu el vreun ceas, însă după aceea am petrecut multă vreme împreună de sărbătorile de Crăciun (la Praga). Pe acest dr. Weiß l-am rugat deci, la începutul lui decembrie, să meargă cu o scrisoare din partea mea la F. la serviciu. Nu scrisesem acolo decât că trebuie să am o veste de la ea sau despre ea și de aceea îl trimiseseam pe W., ca să-mi poată scrie ceva în legătură cu aceasta. În timp ce F. citea scrisoarea, W. avea să stea lângă biroul ei, să se uite-n jur și să aștepte până ce ea termina de citit, iar apoi, fiindcă el n-avea altă însărcinare și nici nu prea existau șanse să primească vreun răspuns (căci de ce l-ar primi *el*, din moment ce *eu* nu l-am primit niciodată?), urma să plece și să-mi scrie cum arată ea și cum pare să se simtă. Exact așa s-a și întâmplat. W. a primit pentru mine câteva rânduri în care F. îmi promitea că are să-mi scrie amănunțit în aceeași zi. Epistola anunțată n-a sosit; *eu* i-am scris din nou; drept răspuns a venit o telegramă în care era anunțată o scrisoare; nici aceasta n-a sosit; am telefonat, iarăși mi s-a promis în cel mai ferm mod cu puțință o scrisoare care n-a venit; am telegrafiat, a sosit o telegramă, potrivit căreia scrisoarea către mine era deja pregătită să fie expediată. Cu toate acestea, ea n-a sosit. Cred că i-am scris din nou. În fine, a venit. În ea scria puțin: lucruri triste, triste în sens propriu și, pe lângă asta, triste prin lipsa de claritate în ansamblu. I-am răspuns cu o scrisoare de vreo patruzeci de pagini, la care aștept răspuns de vreo patru săptămâni sau, mai bine zis, nu mai aștept. Nimeni nu se poate înjosi mai mult decât am făcut-o eu în scrisoarea aceea; totuși, acolo, într-un fel de contradicție cu ea, există o pagină, scrisă pe jumătate conștient, dar o pagină adevărată, ce s-ar putea să zădărnicească un răspuns la întreaga scrisoare⁷⁴². Dar asta n-are cum să se întâmple fiindcă pagina respectivă este legată de cele de dinaintea ei și de cele care urmează, astfel încât nu poate fi citită numai în sine și mai ales Felice nu avea voie să procedeze așa. Or, dacă a

făcut asta, ea n-ar fi răspuns la scrisoare, chiar dacă aceasta n-ar fi conținut pagina în discuție.
Cam asta-i tot ce s-a întâmplat. De Crăciun ați fost la Viena? Singură? Eram aproape convins că veți merge la Berlin, după cum eram convins că și eu voi fi la Berlin. Chiar aș fi mers acolo, dar singura informație clară primită în cursul convorbirii telefonice a fost rugămintea de a nu veni la Berlin, o rugămintă care, de altfel, a fost repetată ulterior și-ntr-o telegramă. Când v-am cerut un răspuns urgent, mă gândeam că aș putea pleca la Berlin duminică, spre a încheia totul, dacă-i posibil. N-o voi face, nu după această scrisoare. Nu pot pleca acolo dacă nu știu nimic despre F. din ultima bucată de vreme. Or, fără a ști ceva, nu-i mai pot demonstra nimic lui F., dincolo de ultima mea scrisoare; nu sunt destul de puternic pentru asta. Așa că rămâne tăcerea anterioară, nu și liniștea.

Să nu fiți supărată pe mine, domnișoară, nici din cauza neîncrederii stupide, nici a încrederii pe care o manifest față de dumneavoastră. Aproape că v-aș cere iertare chiar și-n numele lui F. fiindcă totul pare într-adevăr ca și cum eu și F., de când am renunțat să ne mai facem necazuri în mod direct și (în ce mă privește) neconținut, ne-am fi îndreptat către dumneavoastră, nu pentru a ne plânge, ci pentru a vă face rău.

Arătați-mi că mă iertați acceptând cu amabilitate *Galera*. Nu este trimisă doar la schimb cu scrisoarea lui F., ambele puse pe hârtie de prieteni; îmi face cu adevărat plăcere să vă ofer în mod deosebit această carte pe care-o îndrăgesc.

Încă o rugămintă: cred că o cunoașteți pe Erna Bauer⁷⁴³; poate că știți adresa ei de la birou.

Cu sincere salutări, al dumneavoastră,

F. Kafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 1 februarie 1914, duminică

Dragă domnișoară,

Am vrut neapărat să vă răspund imediat, dar nu spre a vă spune ceva important, important chiar pentru dumneavoastră ca om, ci numai spre a vă scrie, ca să fac ceva pentru dumneavoastră, fie și-un lucru absurd și inutil, așa cum mi se pare de altfel că s-a definit în parte relația mea, fundamental falsă, cu dumneavoastră prin faptul că eu (în aparență astea-s cuvinte mari, însă, lăuntric vorbind, niciun cuvânt nu este destul de mare), împins și totodată reținut de un impediment indestructibil, care acționează mereu dincolo de mine, am încercat să mă apropiu cumva de dumneavoastră și că, în ciuda bunei autocunoașteri de care dau dovadă, v-am atribuit dumneavoastră eșecul acestei încercări. Și totuși, contează doar faptul că m-ați cunoscut prin intermediul lui F., că, atunci când v-am întâlnit pentru prima oară la Praga, m-am văzut silit să vorbesc despre F. cu o persoană complet străină mie și chiar m-am bazat intenționat pe mila acesteia (intenția a rezultat, n-a fost cauza), că limbușia mea în asemenea chestiuni (ce-i drept, când flecăresc, îmi sunt de-ajuns câteva cuvinte, scoase de nevoie) nu se lasă oprită, iar mie mi se face rău de mor din pricina ei — toate acestea și încă multe la fel au fost motivul pentru care, oricât de mult mi-am dorit în fond, n-am putut să vă mai scriu apoi, fără a recurge la remarcile astea blestamate și defensive.

Nu cred că mila cuiva te face mai fericit; mai bine zis, precis nu te face. În schimb, dacă ești capabil să compătimești în general și-ți este milă de o anumită persoană, din câte mi-am dat eu seama, sentimentul acesta constituie întotdeauna o fericire și te transformă într-un om mai bun. Nu există niciun cântar la care ambele talere să se ridice simultan. Cu cât oamenii știu mai mult despre un necaz, cu atât mai mare-i necazul, iar dacă nu e mai mare, atunci este mai impur. Cu siguranță însă, când se mai amplifică, devine tot mai material, te uite la el din alte perspective, cu ochii celorlalți; iar dacă până atunci poate că ai privit și ai suportat totul doar pentru tine, strângând îndărjit din ochi, acum, în fața acestei materialități arhicunoscute, trebuie să-i deschizi bine și să te supui până la capăt. Când însă necazul nu devine mai mare, ci doar mai impur, poate că situația este și mai gravă, căci atunci, dezgustat fiind, pierzi orice speranță de a trece peste necaz.

Ceva de felul ăsta am simțit atunci la Schwarzes Roß⁷⁴⁴ și simt de fiecare dată când vorbesc așa cu cineva, fie și cu cel mai bun prieten (dacă se întâmplă, de pildă, să fiu cu maică-mea, dezgustul mă scutură de-a dreptul). La aceasta se mai adaugă însă faptul că în cursul unor astfel de discuții simt totodată cum mă inundă o plăcere și-o satisfacție care devin aproape transparente și fac bine vanității mele — atunci să nu fie o izbăvire pentru mine când (chiar și-ntr-un mod atât de mincinos) mă lepăd de toate și zic: celălalt a fost vinovat?

Dar asta nu-i totul; și tu-mi permit să mă lansez în asemenea considerații și nu izbândești niciodată, numai că am sentimentul de a fi dobândit o oarecare siguranță. Însă poate asta-i suficient să lămuresc puțin trecutul și să nu mai trebuiască să vorbesc despre el.

Negreșit, acum situația este totuși complet schimbată; nu mai sunteți o străină pentru mine, în special după ultima scrisoare; suferința ce însoțește mărturisirile (dacă ele nu sunt unilaterale și nu-s obținute numai cu de-a sila) este până la urmă suferința ce afectează relațiile umane în genere; câtă vreme trăim, n-avem voie să stabilim limite moarte — de aceea și din alte motive asemănătoare, totul are să fie bine între noi (dacă sunteți de acord cu asta, iar eu aș îndrăzni să sper că sunteți) și vom putea vorbi deschis unul cu altul. Iar când scrieți despre dumneavoastră, nu mai trebuie să adăugați: „s-ar putea să nu vă intereseze acest fapt“.

Nu-i voi scrie Ernei Bauer. Am considerat-o într-adevăr confidenta lui Felice, dar, chiar dacă ar fi așa, nu i-aș scrie. Am eu dreptul s-o constrâng pe căi ocolite pe F. să vină la mine? Nu este suficient că accept să-i scrieți lui F. în numele meu și că vă sunt recunoscător pentru acest lucru? Numai că n-ar fi trebuit să treceți sub tăcere că v-am scris; ați fi putut să-i scrieți totul, iar asta nu doar pentru că este atât de incert dacă vreun ajutor mai este cu-adevărat posibil. F. chiar și-a pierdut încrederea în mine; are fără-ndoială o mulțime de motive întemeiate să nu și-o piardă, iar pagina deja amintită din scrisoarea de patruzeci de pagini nu este cel mai neînsemnat motiv. Și odată cu încrederea, a dispărut și ceea ce poate că F. a simțit pentru mine. Ce să facă F.? Totuși, n-am nicio explicație pentru faptul că nu vă scrie dumneavoastră.

De ce a fost tristă F. în ultima ei scrisoare? Transcriu aici o frază: „Căsătorindu-ne, ar trebui să renunțăm la multe și nu vrem să cântărim reciproc ce ar atârna mai greu. Pentru amândoi înseamnă destul“. Fraza asta e totuși îngrozitoare și, oricât adevăr ar conține, este imposibil ca F. să fi simțit așa. Aceasta contrazice complet felul de a fi al lui F., trebuie să-l contrazică, dar până și faptul că ea a fost în stare să pună pe hârtie fraza asta, indiferent din ce motive, este trist și-mi răpește aproape orice șansă. De altfel, nu este o scrisoare necugetată, ea va fi fost precedată de câteva scrisori netrimise (așa cum scrie în epistola pe care v-a adresat-o). În măsura în care eu și F. avem un viitor comun, acesta pare să fie susținut realmente numai de epistola pe care ați scris-o acum.

Spuneți-mi totuși, dacă vreți, cine este bărbatul din München?⁷⁴⁵ El nu vede și nu aude? În ce constă importanța pe care o aveți pentru el și el pentru dumneavoastră? N-ați spus sau n-ați scris odată că vă gândiți ca anul viitor să intrați în afacerea pe care firma dumneavoastră o are în sudul Germaniei? Și ce înseamnă în scrisoarea dumneavoastră acel pasaj în care este vorba despre „principala condiție a unei căsnicii“ și pe care nu-l înțeleg pe de-a-ntregul? De altfel, aici îmi vine-n minte ceva care n-are legătură cu asta. Ați scris odată că odaia dumneavoastră e ntunecată și că nu vă permiteți una mai bună. Cum așa, când aveți totuși un salariu îndestulător? Cât de mult am ajuns să scriu și să-ntreb! Mă opresc deja. Rămâneți cu bine!

Al dumneavoastră,
FKafka

Cartea ar fi trebuit să sosească odată cu scrisoarea mea. Mă voi interesa mâine la librar.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 5 februarie 1914, joi

Dragă domnișoară,

Stau și socotesc: duminică am expediat scrisoarea pe care ați primit-o cel mai târziu marți de dimineață (luni a fost sărbătoare⁷⁴⁶), iar azi este joi. În sine n-aș avea nici cea mai redusă posibilitate — despre a avea dreptul nu poate fi deloc vorba aici — să vă dojenesc. Și nici n-aș face-o dacă aș ști precis că nu mi-ați scris până acum dintr-un motiv oarecare și că-mi veți scrie, cu siguranță, în curând. Dar tocmai această certitudine n-o am, starea în care mă aflu este cât se poate de îndepărtată de tot ceea ce înseamnă siguranța și de aceea acum, de îndată, trebuie să iau în considerație două eventuale motive că nu mi-ați scris; ele-mi sunt cu atât mai la îndemână cu cât de obicei m-ați răsfățat cu cele mai rapide răspunsuri. Cele două eventualități sunt: ori v-am ofensat cumva, ori aveți vești proaste pentru mine. Se prea poate să fie valabile însă ambele variante; eu sunt atât de împrăștiat și de nesigur, încât voi fi făcut într-adevăr cea mai ridicolă negliobie și vă voi fi ofensat, iar faptul că ați primit vești proaste pentru mine este, dacă se poate, și mai probabil. Însă nici în primul, nici în cel de-al doilea caz n-aveți motiv să nu-mi scrieți. Dimpotrivă, orice lucru ofensator pe care-l voi fi scris a fost doar aparent și, ca atare, o greșeală ușor de iertat; trebuie să înțelegeți asta dacă mai citiți o dată ultima mea scrisoare;

iar de nu înțelegeți, scrieți-mi măcar și totul se va lămurii foarte simplu! Iar în ceea ce privește veștile proaste, știți totuși că am așteptat încă de mult vești în general și că până și veștile cele mai rele au pentru mine o semnificație oarecum pozitivă.

Deci veți fi atât de bună să-mi scrieți din nou, nu-i așa?

Al dumneavoastră,

FKafka

O întrebare pe care voiam s-o pun mai de mult: Are să fie o expoziție pentru articole de birou⁷⁴⁷ la Praga și veți veni?

5.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 8 februarie 1914, duminică

Dragă domnișoară,

Îmi pare rău pentru noi toți, firește, mai ales pentru dumneavoastră, că a trebuit să spuneți neadevăruri în scrisoarea către F. și, poate, chiar în telegramă. Cum să vă mulțumesc pentru asta? Dar grave nu sunt, desigur, neadevărurile, ci problema însăși, ce nu mai poate fi atinsă decât de niște neadevăruri.

Aveți dreptate, fraza din scrisoarea lui F. este gravă. Ce-i drept, ea pare să fie doar o neînțelegere a ceea ce am încercat de-un an s-o conving pe F.; lăuntric însă, probabil că este mai mult decât o simplă neînțelegere. E adevărat, scrisoarea nu constă dintr-o singură frază, dar este dominată de fraza respectivă. Cel mai apăsător lucru este, pe de o parte, că ea nu se potrivește cu nimic din ceea ce știu despre F., iar pe de altă parte, că nicăieri nu se vorbește în mod expres despre o schimbare fundamentală.

Mă bucură foarte mult că v-a plăcut *Galena*. Trebuie să-ți fi vârat o dată capul prin construcția care împrejmuiește precum un grilaj tot romanul (de fapt, nu știu bine cum se justifică asta prin felul de a fi al lui W.⁷⁴⁸), dar pe urmă ajungi să fii orbit, efectiv, de vitalitatea lui. Poate vă voi mai trimite în curând ceva de el⁷⁴⁹.

În rest, cum vă petreceți duminicile? După efortul din cursul săptămânii? Este rațională toată osteneala? Oare cât mai puteți să rezistați? Ce boală a fost cea despre care mi-ați scris ultima dată? Timpul destinat ultimei dumneavoastră scrisori v-a răpit probabil pauza de prânz; asta-i pe cât de nedrept, pe-atât de draguț. De altfel, nici nu mai contează; în general, vă sunt deja îndatorat ca nimeni altcineva, asta mi-e limpede, în ciuda minții mele, care acum este foarte confuză din cauza durerilor de dinți. Oare totul trebuie să se rotească așa, căzând în ridicol?⁷⁵⁰

Al dumneavoastră,

FKafka

8.II.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 februarie 1914, luni

Cu toate acestea, F., cu toate acestea (iar „toate acestea“ înseamnă mult), astăzi, când am primit cartea ta poștală, a fost ca-n prima zi. În această carte poștală, care mi-a fost strecurată de către servitor de parcă ar fi fost ceva absolut secundar, cuvintele pe care mi le adresezi sunt din nou mai degrabă bune decât rele, deși-s cuvinte clare, în orice caz, vorbe de-ale tale pentru mine; mi te arăți măcar, vrei totuși să ai de-a face cu mine, indiferent care ar fi motivul — mi s-a făcut rău de fericire când am citit, mărul pe care tocmai voiam să-l mănânc nu l-am mai pus deoparte, ci mi-a căzut din mână pur și simplu. Și pe urmă, mult mai târziu, când am fost pe punctul să dictez ceva, mi-au trecut prin minte, de îndată ce am vrut să mă pierd în dictarea respectivă, următoarele întrebări: „Ce se întâmplă oare? De ce ești cu totul altfel?“ Și imediat am știut de ce eram eu cu totul altfel.

Într-adevăr, nu s-a întâmplat nimic; îmi scrii, dar cine știe ce-nseamnă asta! Este măcar adevărat că trebuia să scrii această carte poștală, în vreme ce ultimele epistole de-abia ai reușit să le scrii? Așa-i? Nu, nu este chiar așa și nici nu poate fi. Însă oricum ar fi, F., nu-ți trage înapoi mâna pe care mi-ai întins-o totuși, chiar dacă doar cu un gest lipsit de convingere. Lasă-mi-o așa cum mi-ai mai dat-o odată!

Dar acum îmi amintesc iarăși de ultima ta scrisoare și de „ceea ce atârna mai greu“. După asta mai am voie să vin cu rugăminți și să încerc să te trag spre mine din starea în care te simți bine, firește, relativ bine? (De acest lucru se pare totuși că te-am convins până la urmă, dacă nu cumva te-am privat de o altă convingere.) Dar nici despre asta nu este timpul să vorbesc acum.

Acum n-am timp decât să te rog, F., să nu mai amuțești iarăși în așa fel încât aici, la Praga (pentru mine Berlinul se află suspendat realmente deasupra Pragăi, precum cerul deasupra pământului), să ajung la disperare de-atâta nedumerire, să alerg de colo-colo, să nu văd și să n-aud nimic, să mă joc neîncetat cu aceleași gânduri despre care nu este, de asemenea, timpul să vorbesc acum. Numai asta-ți cer; în rest, nimic. Spune-mi sincer ce gândești și-ți voi răspunde la fel! Ce gândesc eu nu trebuie să-ți spun, știi tu care-s cele mai bune gânduri.

Franz
9.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 9 februarie 1914, luni

Dragă domnișoară,

A sosit o carte poștală de la F., una scurtă, în orice caz, binevoitoare; de altfel, eu am încetat deja să mă-ncred în această amabilitate și să mă bizui pe ea, căci mai puțin amabil F. nu mi-a scris, de fapt, niciodată. Dar pentru dumneavoastră nu asta contează și nici modul în care mă voi justifica în sinea mea relativ la această carte poștală obținută cu de-a sila (remarca ei finală, aproape clară, sună: „Trebuia să scriu această carte poștală“); mai degrabă, aici contează numai faptul că a sosit o carte poștală pe care eu în niciun caz n-aș fi căpătat-o de unul singur, că F. n-ar fi reușit s-o scrie de bunăvoie și că v-o datorez în totalitate. Câtă putere aveți asupra lui F.!

Poate primesc mâine o veste de la dumneavoastră; probabil că știți și de cartea poștală. Așadar, deoarece s-ar cuveni să vă mulțumesc incomparabil mai mult decât până acum, rămân aproape mut, atât de umilit mă simt în fața dumneavoastră, și nu doar umilit, asta n-ar fi rău și ar fi justificat din parte-mi, însă parcă v-aș fi umilit și pe dumneavoastră când v-am rugat în acest mod. (Ce zic eu „în acest mod“? Nici nu exista altă posibilitate.) S-o ispită pe F. să-mi trimită o carte poștală. Să nu spuneți nimic despre asta, știu că va trece, sensibilitatea mea în această privință este numai cu un pic mai mare decât lipsa mea de memorie, dar trebuia s-o spun pentru că, înainte de a vă mulțumi mai mult decât vă mulțumesc, să vă cer iertare.

Al dumneavoastră,
FKafka
9.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 11 februarie 1914, miercuri

11.II.14

Dragă domnișoară, nu, nu cred una ca asta, și chiar și dumneavoastră o scrieți, fără să credeți: F. nu mi-ar fi scris dacă nu i-ați fi trimis epistola aceea. Să nu mă înțelegeți greșit, sunt într-adevăr mulțumit că ea nu mi-a scris din proprie inițiativă; așa o vreau sau, mai bine și mai simplu spus, o vreau exact cum este. Dar dacă aș fi sofist, ar trebui totuși să zic (n-o spun, însă nici n-o trec sub tăcere) că pentru mine este mai rău că mi-a scris acum, mai grav decât dacă n-ar fi scris; căci se vedește că n-a existat decât o împotrivire ce putea fi înfrântă și pe care dumneavoastră ați reușit s-o depășiți, nu însă și eu.

Ceea ce spuneți în legătură cu ajutorul reciproc nu e într-un tot adevărat. Este un caz normal de ajutor și nu creează nicio „obligație“ între buni prieteni, ca atunci când unul cade-n apă, celălalt, auzindu-l țipând, să-l scoată. Dar dumneavoastră a trebuit să spuneți un neadevăr, spre a mă ajuta; ați fost silită deci să faceți ceva ce n-ați face precis, ca să vă salvați, și poate, ce-i drept, doar poate, n-aș face nici eu, pentru a mă salva. Prin urmare, vă rămân „îndatorat“ nu numai fiindcă a trebuit să faceți ceva pentru mine, ci și împotriva dumneavoastră, totodată. Pesemne că din generozitate n-ați suportat prea greu asta; mie însă mi-a venit cu atât mai greu, până

ce mi s-a făcut greață. Pot să vă rog (nu pentru a-mi anula „obligăția”, o asemenea anulare n-are cum să existe) să scrieți o scrisoare la F. să-l rugați să vă scrie, să vă spună ce are de gând să facă în următoarea epistolă pe care i-o veți trimite lui F. să mărturisă sincer, fără a mă cruța în vreun fel, că am știut de prima dumneavoastră scrisoare, ba chiar am provocat-o, și că prin aceasta am sperat să obțin o veste de la ea, să vă spun demersurile care s-a dovedit până la urmă îndreptățite? Vă rog, dragă domnișoară, scrieți-i acest lucru, și anume fără a ține seama de ceea ce-mi răspunde F. însăși, precum și de ceea ce, oricum, nu s-a întâmplat până astăzi, cu toate că s-ar fi putut întâmpla.

Grație ultimei dumneavoastră scrisori am căpătat o imagine foarte clară asupra vieții pe care o duceți. Și știți că aici vremea e mohorâtă, dar la prânz, pe la două, trebuie să aprind lumina numai în camerele întunecoase și să scurtez din spre curte, așa cum este și odaia dumneavoastră. Cred că n-am știut deloc că dumneavoastră cântați la pian și că vă plăcuți muzica. Cu cine cântați la pian și cu cine faceți excursii la munte? Vă invidiez pentru somnolența dumneavoastră. Cum îi veți fi cedând în camera aceea întunecată în după-amiezile de duminică! De-aș putea să vă fac și eu asta! Dacă somnul mi-ar purta cumva de grijă! Cât au ținut durerile de dinți, care m-au făcut confuz la minte (durerile în sine au trecut deja; dacă aș fi știut de ceaiul de mușetel, l-aș fi luat, însă lumea n-are voie să-mi recomande leacuri), am mai dormit, dar de două zile aproape deloc. Felul în care dorm este negreșit mai puțin extenuant și mai vigilent decât starea de veghe, fiindcă visele mele sunt superficiale, nicidecum fantastice, și se repetă doar mai agitat gândurile din timpul zilei. La birou există momente în care, vorbind sau dictând, dorm mai bine decât în somn. Iar dumneavoastră sunteți așa de somnolentă! Somnul este mai bun decât lectura; numai sub această rezervă vă dau titlul unei cărți, una, ce-i drept, splendidă, care, pe deasupra, conține tot ce este bun la Viena. Citiți-o, vă rog! *Viața mea* de contesa Lulu Thürheim, Editura Georg Müller, 2 volume.⁷⁵¹ O găsiți precis la Biblioteca Universității. E scumpă, 12 mărci nelegată, cred.

Sincere salutări,
al dumneavoastră, FKafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 14 februarie 1914, sâmbătă

14.II.14

Dragă domnișoară, sunteți foarte deprimată și munciți totuși — în acest sens nu se poate spune „a munci totuși” —, trudiți astfel încât primiți un salariu neobișnuit pentru tinerețea dumneavoastră; nu vă lăsați păgubașă, v-ați transferat toată existența la Viena, vă pregătiți să plecați din nou și să munciți, dacă se poate, și mai mult; vor fi existând în dumneavoastră energii pe care vă puteți bizui și-n continuare. Nu simțiți că vă părăsesc forțele, așa că n-aveți voie să vă exprimați astfel; există chiar o oboseală a tinereții, pe care bătrânețea n-o mai cunoaște, orice ar da în schimb. Nu vă slăbesc forțele când plângeți sus, la galeria de la Operă, să nu credeți așa ceva. Tocmai în momentele pe care, e-adevărat, le putem număra pe degete (ele sunt atât de ușor de numărat din vina mea), când ați fost un pic mai veselă la Praga (oricum, ați fost întotdeauna mai veselă decât mine în sensul vivacității și al înțelegerii) aveți pe chip expresia unei copile foarte naturale și sănătoase. Expresia aceea nu prea se potrivea cu felul dumneavoastră obișnuit de a fi, mai ales cu superioritatea pe care o aveți față de mine, însă, pe de altă parte, mi s-a părut că aceasta este expresia dumneavoastră cea mai caracteristică. Așa s-a întâmplat, bunăoară, de câteva ori la cafenea, când ați povestit despre școală, și odată în fața Muzeului de Artă Decorativă, când v-ați împiedicat.

De multe ori o fi vinovată Viena, deși acum o lăudați din nou. O asemenea împăcare cu situația nu este întotdeauna cea mai bună soluție. Nu mi-aș putea imagina că la Berlin sunteți la fel de tristă; cu siguranță, acolo n-ați fost așa. Uneori îmi vine să cred că aici oamenii veseli devin triști, iar cei triști, și mai triști. N-am nicio explicație și nici n-ar fi necesar fiindcă asta nu-i deloc adevărat și dovedește doar lipsa de discernământ a trișteții. În ceea ce mă privește, n-aș veni la Viena nici măcar în mai. Mi s-a părut prea urât acolo; n-aș mai face pentru nimic în lume drumurile la Parlament, n-aș mai vedea Kärtnerstraße și Piața Sf. Ștefan, n-aș mai sta în cafeneaua Beethoven sau Museum, ori chiar în restaurantul din pivnița primăriei, și nici măcar nu m-aș mai plimba singur într-o dimineață cam rece, dar foarte însorită prin grădina de la Schönbrunn. Nu vreau să mă retrăiesc toate astea și multe altele, am ispășit pedeapsa o dată pentru totdeauna. Mi-ar plăcea să văd doar camera lui Grillparzer, de la primărie; am scăpat-o, am aflat de ea prea târziu.⁷⁵² Cunoașteți *Sărmanul muzicant*, o povestire a lui?⁷⁵³ Grillparzer a dovedit că la Viena se poate suferi zdravăn.

Firește, nu vă mai cer să-i trimiteți o explicație lui F.; v-am rugat în acest sens numai pentru că mă gândeam că acea carte poștală ar însemna începutul unei perioade mai bune și nu voiam să fi obținut o asemenea ameliorare spunând un neadevăr pe care vi l-am impus și dumneavoastră. Dar cartea poștală însemna cu totul altceva. O transcriu aici în întregime; este scrisă cu un creion prost și în curând va deveni ilizibilă:

„Berlin, Anhalter Bahnhof, pe 8.2.14, seara la 10.30.

Franz, stai aici, în sala de așteptare, s-o iau de la gară pe sora mea, care sosește de la Dresda. Dă-mi voie să-ți trimit multe și sincere salutări. Vei mai auzi de la mine. Trebuia să scriu această carte poștală. Salutări cordiale, Felice“.

Prin urmare, F. primise sâmbătă epistola dumneavoastră și nu se putuse decide să scrie; duminică seara ședea accidental în Anhalter Bahnhof și o întâmplare oarecare a înduplecat-o să-mi trimită această carte poștală, ceea ce a silit-o ca a doua zi să vă scrie și dumneavoastră una; dar prin cea adresată mie n-a intenționat altceva decât să inițieze a nouă tăcere, mai accentuată din cauza acestei cărți poștale, căci după scrisoarea mea neîntârziată, la care ar fi trebuit să primesc răspuns, n-a mai sosit nimic. Partea îngrozitoare sau bună este că aproape toate ipotezele mele dau greș.

Sincere salutări,

al dumneavoastră, FKafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 19 februarie 1914, joi

Dragă domnișoară, așa va fi mereu: în cazul că nu vreți să-mi răspundeți numaidecât, în ciuda punctualității dumneavoastră obișnuite, ori în cazul că nu stabiliți de la bun început că intenționați să-mi răspundeți abia peste o săptămână sau două — lucru cu care ar trebui apoi să mă declar totuși mulțumit —, eu mă văd nevoit să vă atrag atenția imediat sau cel puțin să vă amintesc fiindcă, din păcate, am fost educat să mă tem că-n spatele oricărei tăceri se ascunde o chichiță ce mi s-ar putea opri în gât. Sper că nu este vorba despre așa ceva, ci doar despre faptul că aveți mult de lucru, ceea ce ar fi, oricum, destul de rău, sau că vă reține seară de seară contesa Thürheim, ceea ce ar fi deja mult mai bine.

De altfel, de la ultima mea scrisoare am avut parte de un eveniment fericit și deosebit; nu pot să vi-l ascund dumneavoastră, pe care nu vă cruț cu necazul meu. S-a logodit ultimul meu prieten mai apropiat, care rămăsese necăsătorit sau nelegodit⁷⁵⁴; că se va ajunge la această logodnă eu știam de trei ani (pentru asta, unei persoane neutre nu-i trebuie prea multă perspicacitate), însă el și ea au aflat abia de două săptămâni. Astfel pierd totuși, într-o oarecare măsură, un prieten, căci un om însurat nu mai este prieten. Ce-i spui lui, află tacit sau în mod expres și nevastă-sa, și poate că nu există femeie în a cărei minte să nu se distorsioneze totul când se face acest transfer. În plus, chiar dacă nu s-ar întâmpla așa, nu mai poți să te gândești la el cu candoare sau să-l lași să acționeze lăuntric ca o consolare sau ca un sprijin, ba nici măcar nu-i mai îngădui o asemenea posibilitate, deoarece acum, oricum ar fi, te afli doar în fața unei comunități. Dar fără a mai pune la socoteală faptul că lui îi doresc, firește, numai bine, această întâmplare are și pentru mine o latură fericită, cel puțin acum. Căci, deși nu suntem prea în vârstă, el este chiar cu o jumătate de an mai mic decât mine, ne-a legat pe amândoi, ca burlaci, un fel de fraternitate care, măcar din punctul meu de vedere, avea în unele momente un aspect de-a dreptul fantomatic. Acum însă, legătura s-a desfăcut, sunt liber, fiecare poate fi pentru sine așa cum vrea și cum este; în adâncul unei asemenea plăsmuii singulare, nimeni nu poate pătrunde cu privirea, fără a se îngrozi; de-abia dacă reușește posesorul ei; în schimb, un grup este mai accesibil și mai ușor de judecat. Felicități-mă, chiar dacă asta n-ar fi decât o cerere mascată de a-mi scrie! Cum apreciați cartea poștală a lui F.⁷⁵⁵

Sincere salutări,

F.K.

19.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 sau 22 și 25 februarie 1914,

Dragă domnișoară, n-aveți dreptul să-mi confiscați cuvinte atât de urâte, precum „o stare nedemnă să fie destăinuită“; ele-mi aparțin și n-au ce să caute în scrisorile dumneavoastră. Uneori, cred că pot ajunge până la limitele capacității umane de a retrăi stările altuia (nu de a compătimi; mila nu face diferențieri în fața oamenilor, ci abia în fața lui Dumnezeu). Să nu spuneți că sunt „nedemne să fie destăinuite“ stările unui om care mă interesează foarte îndeaproape! Nici dumneavoastră nu sunteți o povestitoare nedemnă, nici ascultătorul nu este nedemn de dumneavoastră, în ciuda faptului că, în rest, lucrurile rele ce se pot spune despre el nu sunt niciodată suficiente.

Poate că aici este nevoie să mai avansăm în direcția sincerității. V-am scris prima dată numai din pricina lui F, nu ncape nicio îndoială. Căutam sprijin și eram totodată brutal ca un copil nefericit. Așa se explică și faptul că v-ați făcut odată reproșuri atât de multe din cauza călătoriei mele la Berlin. Totuși, astea nu-s decât idei care v-au fost impuse de scrisorile mele. „Evenimentele din luna noiembrie“ mi-ați scris cândva. Ce fel de evenimente? Oare ce lucruri să nu se fi repetat aproape neîntrerupt timp de un an și jumătate, precum bătaile într-o tobă ale cărei bețe încăpuseră pe mâinile mele nefericite?

Dar scrisorile în care vă ceream ajutorul au rămas în urmă. Ați făcut ce ați putut, iar în bunătața dumneavoastră, aproape mai mult decât vă puteați permite. Atrageți în dreapta și-n stânga dumneavoastră necazul ce se ascunde în această poveste, a trebuit să admiteți răspunsurile mele negative la Praga (totuși, voi mai fi având eu ceva, de vreme ce am fost în stare de neobrăzarea primei scurte scrisori pe care v-am adresat-o), iar acum auziți din partea lui F. un răspuns negativ, care vă interesează și mai mult și, pe deasupra, este și neclar. Așadar, nu vă mai cer ajutorul, ceea ce înseamnă o mare schimbare; altădată l-aș fi cerut și mai insistent dacă nu s-ar fi părut că vă scriu numai spre a vă ruga ceva; această aparență nu mai are de mult nicio justificare, dar a fost îndreptățită mai multă vreme decât am mărturisit-o pe față, acum chiar recunosc acest lucru. Nu mai caut sprijin, însă vreau să aflu (doar să vreți și dumneavoastră un pic) cum vă simțiți. Dacă se strecoară și o veste despre F., are să fie foarte bine, desigur, dar nici atunci aceasta nu va mai fi o chestiune esențială. Dacă e să fim ajutați amândoi, eu și F., trebuie s-o facem singuri; strădania dumneavoastră și modul cum a fost răspălită ilustrează acest fapt. În orice caz, nu este vorba despre ajutorul care ar viza ceva exterior, ci despre vina amândurora, ce-i drept, mai mare, ineputabil mai mare în cazul meu. Poate că până la urmă reușesc totuși să mă ajut singur, chiar dacă voi încărungi din cauza asta; oricum, procesul încărungirii avansează repede.

Vreți, așadar, să concepeți astfel scrisorile pe care mi le adresați?

25/II.

Am scris acum 3 sau 4 zile cele de mai sus; plănuisem epistola aceasta ca o nesfârșită destăinuire, pe urmă a trebuit să mă opresc, așa că a rămas neterminată câteva zile, cum se-ntâmplă cu lucrurile doar începute. În orice caz, azi aș fi încheiat-o.

Vedeți, dragă domnișoară, ce situație stranie! Epistola lui F. și a mea au fost scrise, pesemne, în aceeași zi. Comparați-le!

Nu faceți rău că-mi scrieți fraze din epistola lui F., ci faceți foarte bine, sunteți foarte drăguță și înțelegătoare. Rău nu e ceea ce faceți dumneavoastră, rea este doar situația în care vă aflați momentan și care e generată de această problemă atât din vina lui F., cât și din a mea. În primul rând, epistola lui F. m-a mahnit adânc nu atât prin conținutul ei, cât din cauză că a trebuit să sosească tocmai acum. Dar dacă n-aș fi aflat nimic despre ea, situația ar fi fost și mai penibilă pentru mine. Desigur, nu mai contează ce e penibil.

Astăzi închei, deși cred că mai am să vă spun o mulțime de lucruri. Data viitoare. Acum, la 7 seara, sunt încă la birou și, prevăzând că voi lucra puțin, am luat cu mine scrisoarea începută.

În curând vă voi scrie din nou. Bineînțeles, F. n-are să afle nimic despre epistola dumneavoastră.

Ce sens are să dormiți într-o cameră pe jumătate luminată? Asemenea încercări n-au rost. La ce vă trebuie lumina dacă tot dormiți? Nu vă tulbură somnul sau cel puțin nu-l influențează negativ? Mai ales că pare să fie lumină de gaz. Și cum mai poate rămâne atunci fereastra un pic deschisă în timpul nopții, așa cum trebuie să fie, totuși? Eu unul nu m-aș vâri în sufletul dumneavoastră cu astfel de întrebări; asta o face doar fizioterapeutul din mine.

Sincere salutări,

F.K.

Dresda, 1 martie 1914, duminică

Foarte sincere, cele mai sincere salutări. Gara din Dresda. Am fost la Berlin. Nu putea fi mai rău. Acum ar urma tragerea în țepă. Veți primi o scrisoare amănușită.

Al dumneavoastră,
F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 martie 1914, luni

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 2 martie 1914, luni

2.III.14

Dragă domnișoară, tocmai acum i-am scris lui F. o lungă epistolă; nu știu dacă am starea potrivită să vă relatez despre călătorie. Ați primit cartea mea poștală din Dresda? Pe de altă parte însă, este adevărat că, dacă îi sunt dator cuiva cu o relatare și simt eu însumi nevoia de a povesti cuiva, atunci dumneavoastră, numai dumneavoastră sunteți cea persoană. Dacă mi-a făcut ceva bine în aceste două zile a fost gândul la dumneavoastră, la onestitatea și sinceritatea dumneavoastră.

După cartea poștală pe care am primit-o azi de la dumneavoastră nu prea păreți să fi dedus din ultima mea scrisoare faptul că voiam să plec la Berlin. Eu stabilisem asta de vreo zece zile; de aceea am și scris că am primit epistola lui F. chiar într-un moment nepotrivit, deoarece lasă impresia că am plecat la Berlin abia din cauza acestei scrisori, iar pe urmă asta ar fi făcut-o pe F. să-și dea seama că îmi destăinuierăți o parte din scrisoare. Dar nu s-a ajuns la așa ceva, am mințit că de două săptămâni n-am mai aflat nimic de dumneavoastră și F. a acceptat fără multă vorbă, mai ales că nici ea nu primise de la dumneavoastră răspunsul pe care-l aștepta chiar sâmbătă (am sosit odată cu poștașul). „Acum vă răzbunați“, a afirmat F., iar eu m-am bucurat din răutate. (N-am avut multe prilejuri de bucurie.)

Mi-am luat o zi de concediu, și vineri noaptea am ajuns în Berlin, fără a ști încă sigur dacă F. se afla într-adevăr acolo. Sâmbătă dimineață m-am dus la biroul lui F., i-am trimis o carte de vizită și am așteptat (am dat cartea de vizită a unui anume Gotthart, pe care o luasem la mine, fiindcă nu voiam să fiu privit fix, în eventualitatea că fata avea să mă recunoască întâmplător după nume). În fața mea se găsea centrala telefonică, dar în cazul meu ea nu se dovedise niciodată pe măsura așteptărilor. Eram foarte fericit că mă aflu acolo. Apoi a venit F. (în biroul ei era momentan lume multă); a fost puțin mirată, nu peste poate, și destul de amabilă; am stat acolo un pic împreună. Pe urmă, la prânz, am fost cu ea o oră, la o cofetărie. După orele de serviciu (atunci am văzut și biroul ei) am hoinărit amândoi timp de două ore. Seara, F. a fost la un bal pe care, zicea ea, nu putea să-l scape din motive de afaceri. Duminică dimineață ne-am plimbat mai bine de trei ceasuri și ne-am oprit într-o cafenea. După-amiază, eu am plecat, F. promisesse ferm că va veni, dar n-a venit. Astăzi se scuză, ce-i drept, într-o telegramă că i-a fost imposibil; imposibilitatea se numește mătușa Marta⁷⁵⁷ sau ceva de felul ăsta.

Rezultatul întregii povești a fost că lui F. îi place foarte mult de mine, dar după părerea ei asta nu-i de ajuns pentru o căsătorie, pentru această căsătorie; nu-și poate depăși teama de un viitor comun; n-ar putea suporta pesemne ciudățeniile mele; nu s-ar putea lipsi de Berlin; se teme că trebuie să se lipsească de rochiile frumoase, că trebuie să meargă cu clasa a treia, să aibă locuri mai proaste la teatru (chestiile astea-s ridicole numai când le pui pe hârtie) etc. Pe de altă parte însă, este amabilă cu mine (desigur, nu în cadrul discuției; atunci nu răspunde), colindăm braț la braț toate străzile, precum cei mai fericiți logodnici; ne tutuim chiar și în fața doctorului Weiß⁷⁵⁸, pe care-l întâlnim întâmplător la un moment dat; într-un medalion primit în dar în noiembrie, F. poartă poza mea, pe care mi-o arată; din câte spune, nu s-ar mărita cu altcineva; n-ar arunca niciodată scrisorile mele, nu mi-ar da înapoi fotografiile și nu și le-ar lua îndărăt pe-ale ei, i-ar plăcea să ne scriem în continuare, dar ar fi de acord și să nu ne mai scriem deloc. Așa mi-am petrecut deci noaptea de sâmbătă spre duminică și drumul de întoarcere.

Scrisoarea către München am expediat-o, firește, nu fără a sta pe gânduri.⁷⁵⁹

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 3 martie 1914, marți

3.III.14

Dragă domnișoară Grete, fizioterapeutul nu este surprins că aveți dureri de cap, dar prietenului îi pare foarte rău. Cum este însă posibil să țineți la distanță durerile de cap în maniera în care trăiți, de vreme ce munciți atât de mult, nu prea ieșiți în oraș, nu faceți gimnastică deloc, stați seara pe canapea, pentru a o schimba apoi cu patul, dormiți cu fereastra închisă, lăsați aprinsă noaptea lumina de gaz, primiți vești agasante aproape în fiecare zi (așa ați scris odată), vă simțiți părăsită de familie și suferiți din pricina asta (F., care v-a vizitat familia de mai multe ori, povestea că mama dumneavoastră vă duce dorul și ar fi fericită dacă ați avea o slujbă la Berlin) — până la urmă, nici cel mai bun cap nu rezistă când e lovit așa, fără milă, din toate părțile. N-ați vrea ca la sfatul meu să introduceți pentru un timp mâncarea vegetariană⁷⁶⁰, ca primă și cea mai blândă schimbare a modului dumneavoastră de viață? Nu-mi pot închipui nicicum că ați fi îngrijită deosebit de bine în acel mic iad de la pensiune⁷⁶¹, asupra căreia aveți, de altminteri, o privire foarte clară, făcând-o astfel mai inofensivă. Sau „neîndemânaticul“ ăla gătește chiar excelent? Iar carnea are doar efecte devastatoare într-un trup atât de extenuat și de chinuit ca al dumneavoastră (pentru numele lui Dumnezeu, până la 11 la birou!); durerile de cap nu sunt altceva decât o tânguire a corpului, legată de toate aceste lucruri. Există însă pe Opolzerstraße, în apropiere de Burgtheater, cel mai bun restaurant vegetarian pe care-l știu. Curat, primitiv, o familie de hangii foarte plăcută. Poate că e chiar mai aproape de biroul dumneavoastră decât locuința spre care presupun că trebuie să alergați pentru a vă putea întoarce, tot în grabă, după ce mâncați. Este absolut sigur că pensiunea de la „Thalisia“ (așa se numește restaurantul) este mai ieftină decât pensiunea la care stați acum, iar costurile reduse sunt totuși importante pentru dumneavoastră, căci trebuie să mai trimiteți niște bani. (Anterior nu m-am gândit deloc la acest aspect. Cine-și îngăduie oare să vi-i ceară?⁷⁶²) N-am însă nicio îndoială că acolo veți mânca mult mai bine și cu plăcere (deși, poate, nu chiar din primele zile), că vă veți simți în general mai liberă și mai rezistentă, că veți dormi mai bine și pe întuneric, că vă veți trezi mai odihnită și, să sperăm, fără dureri de cap. Numai să vreți să încercați!

(Acum părinții mei stau la masă, nu mai pot scrie atât de liniștit, tata respiră greu, pe gură, și citește încă din *Abendblatt*⁷⁶³, dar pe urmă începe obișnuitul joc de cărți cu mama, strigând, râzând și certându-se să nu uite să fluiera.)

Scrisoarea către München am expediat-o imediat, fără să știu însă dacă fac bine; nu știu nici astăzi. Dar nu pot judeca eu asta, așa că v-am dat ascultare. O vizită limpezește întotdeauna lucrurile, de ce n-ar fi făcut-o și aceasta? La legătura ce va fi existat între dumneavoastră, fata și bărbatul acela reflectez inutil. S-a întâmplat la Berlin?

Duminică dimineață, în timp ce puneți pe hârtie ultimele remarci despre F. și despre mine, eu mă plimbam cu F. prin Grădina Zoologică. Pesemne că F. tocmai spunea: „Încetează totuși cu rugămințile! Mereu vrei imposibilul“. Sau poate zicea: „Așa este. Trebuie să crezi asta. Nu te mai agăța de fiecare cuvânt“. Sau: „Mi-ești foarte drag, însă asta nu-i suficient pentru o căsătorie. Or, eu nu fac lucrurile pe jumătate“. La care eu am răspuns: „Cealaltă variantă înseamnă tot doar o jumătate“. Iar F. a replicat: „Da, dar este jumătatea mai mare“. Probabil însă că F. nu spunea absolut nimic în timp ce scriați, ci se uita tâmp într-o parte, lăsându-mă să rostesc discursuri și promisiuni iresponsabile⁷⁶⁴, pe care eu le-am revocat în totalitate ieri, într-o scrisoare.

Veți fi observat o deosebire între cartea poștală de la Dresda și scrisoarea mea de ieri. Ea se explică printr-o decizie bună și fermă⁷⁶⁵, ce-mi dă posibilitatea să trăiesc în continuare, pe cât se poate, singur, fără F. (cel puțin fără ea în sensul de conținut pozitiv al vieții mele). De îndată ce are să devină o realitate, vă scriu, dar până atunci mai am un scurt răgaz.

Mare păcat că nu mai veniți încoace pentru afaceri. Deci expoziția va avea totuși loc? Am întrebat-o pe F., însă nu știa absolut nimic despre asta, numai despre o expoziție care va fi anul viitor, probabil, la Düsseldorf.

În general, la ora 7 nu mai am nimic de lucru la serviciu; doar dacă n-am făcut absolut nimic dimineață, furat de cu totul alte gânduri, sau în cazul în care vreau să-mi iau o zi de concediu, așa cum s-a întâmplat recent.

Faptul că semnătura mea se deosebește de cele anterioare⁷⁶⁶ înseamnă contrariul a ceea ce credeți, sau, mai bine zis, nu credeți, ci spuneți doar în glumă. Nu-mi place să-mi văd numele scris și presupun involuntar că la fel se întâmplă cu cineva de care mă simt apropiat. Ce conține un nume este de la sine înțeles în raport cu omul respectiv. Cu toate acestea, cele mai sincere salutări, al dumneavoastră,

Franz Kafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 4 martie 1914, miercuri

Dragă domnișoară Grete, nu știu dacă voi putea scrie mult; este posibil să vină cineva și să mă ia brusc; totuși, vă scriu numaidecât, nu vreau să vă las să așteptați zadarnic, deși scrisoarea n-are cum să conțină lucruri importante; nu vreau să mă fac vinovat nici de cea mai vagă și mai mică mirare legată de faptul că nu sosește răspunsul; până și-n acest sens sunteți — ca să spunem așa — prea importantă pentru mine. Dar stabilitățile dumneavoastră (da, acum mi s-a telefonat, va trebui să mă opresc în curând), chiar după pofta inimii, termenele la care putem să ne scriem în mod absolut regulat de-acum încolo, independent de capriciile și întâmplările ce ne fac să tărgănăm și, firește, sub rezerva de a trimite veștile mai importante înainte de termenul stabilit. În ce mă privește, sunt fericit să vă cunosc, însă mă gândesc că nici dumneavoastră nu vă va prinde rău această legătură, mai ales că tristețea asta veșnic împovărătoare, cu care până acum m-am fâlit mereu în fața dumneavoastră, va lua pesemne sfârșit. Cât timp mi-a trebuit, de pildă, să vă cunosc, în starea în care mă aflu! Cum am putut să stau lângă dumneavoastră la hotel ca un adevărat și plicticos ipocrit, fără să aud decât o mică parte din ceea ce-mi spuneți!⁷⁶⁷

Din scrisoarea dumneavoastră nu-mi dau seama în mod absolut sigur dacă ați primit ambele mele epistole de după vizita la F. sau doar pe cea de-a doua, și de aceea nu știu exact ce amănunte cunoașteți ori doriți să cunoașteți în legătură cu F. Ea are un aspect foarte schimbător: la aer este adesea foarte odihnită, dar în interior pare uneori obosită, îmbătrânită, cu pielea pătată și aspră. Dinții îi sunt într-o stare și mai proastă, toți, absolut toți plombați. Lunea asta a început iarăși o serie de vizite la un dentist care-i va face niște coroane noi, din aur. Eu pot constata, vedea, observa atent toate astea și altele încă, dar ele nu afectează nici pe departe sentimentele mele pentru F.

Obiecțiile ei față de o căsnicie cu mine au fost exprimate serios, așa cum le-am citat recent, exceptând, eventual, remarcile cu privire la trenuri, frecventarea teatrelor etc., care au survenit în afara reproșurilor propriu-zise, însă au fost îndreptate categoric împotriva mea. Nu, nu le consider niște păreri superficiale, nu pot spune asta.

De ce n-ar fi profund întemeiate? Dacă iubesc întregul, îmi plac și consecințele; faptul că atunci îmi vine uneori să-mi arăt colții nu suspendă relația. Dar în această privință, dragă domnișoară Grete, ar trebui totuși s-o cunoașteți pe F.

Mă uit la ceas, este momentul, vă voi răspunde mâine la cealaltă parte a scrisorii.

Rămâneți cu bine și vă rog să fiți în continuare o bună prietenă!

Al dumneavoastră (da, cum altfel?),

FranzK,

care drept mulțumire pentru soare nu are decât răceala de gheață a odăii lui, frigul pe care preferă să-l păstreze pentru sine.

4.III.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 6 martie 1914, vineri

Dragă domnișoară Grete, asta este o veste bună, dar atât de incertă. Câtă vreme nici n-a fost vorba despre călătoria dumneavoastră, situația era, ce-i drept, și mai incertă, așa că pot fi mulțumit. Veniți totuși, veniți dacă

există vreo posibilitate. Însă dacă ar fi vorba doar despre o după-amiază și nu mai mult, să nu veniți într-o după-masă precum cea de azi, când după o noapte jalnică din cauza durerilor de cap am zăcut țepăn pe canapea timp de două ore, aproape fără să știu; cu siguranță, o imagine de groază. Pe de altă parte, chiar dacă ar fi vorba doar despre o după-amiază, veniți oricând, îmi vor trece durerile de cap, voi fi absolut suportabil; insuportabil voi fi numai dacă nu veniți. Veți veni, altminteri nu mi-ați fi făcut o asemenea plăcere anunțându-mă, n-ați fi făcut asta.

Dar acum, când știu că veniți, nici nu vreau să vă mai scriu; nu mai are rost. Cum va decurge călătoria? Veniți numai în Boemia? Sau mergeți într-adevăr și la Budapesta? Îmi veți trimite măcar câte-o carte poștală de pe drum? Totuși, ideea că voiajați (făcând abstracție, firește, de faptul că veniți încoace) îmi trezește un pic de teamă, pentru că până acum v-am știut în siguranță la Viena și mereu accesibilă, iar acum vă expuneți incertitudinilor unei călătorii. Au dispărut deja durerile de cap? Nu-mi este de-ajuns dacă doar îmi mulțumiți pentru sfat și nu-l încercați măcar. Păcat că restaurantul vegetarian din Praga e-atât de murdar și de prost amenajat încât nici nu vă voi putea invita acolo!

Aveți să-mi povestiți ceva și amânați pe data viitoare. Asta înseamnă că veți avea posibilitatea să-mi povestiți. Atunci vă aștept începând de luni⁷⁶⁸.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.
6.III.14

Da, adresa: Altstadt Ring 6

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 7 martie 1914, sâmbătă

Dragă domnișoară Grete, deci iarăși nu veniți! N-ar fi trebuit să-mi dați speranțe, spre a mă dezamăgi acum astfel. Sau veți veni totuși la Praga, dar mai târziu, și mergeți mai întâi la Budapesta? Cineva trebuie să pună în ordine mașinile de-aici, totul este într-o dezordine îngrozitoare, credeți-mă!⁷⁶⁹

În legătură cu termenele corespondenței nu vom stabili nimic, poate că aveți dreptate. În orice caz însă, am să fixez eu acest termen negativ: înaintea plecării dumneavoastră din Viena, în hăituiala prin care treceți acum, aveți voie să nu-mi mai scrieți niciun rând; poate doar o carte poștală, imediat ce ajungeți la Budapesta. Așadar, călătoria la Budapesta a devenit acum realitate.

Din penultima scrisoare pe care mi-ați trimis-o îmi tot umblă prin cap ce mi-ați spus cu privire la familia dumneavoastră⁷⁷⁰. Am fi putut vorbi despre asta în liniște și până la capăt duminică după-masă, undeva în trăsură, în câmp deschis. Astăzi, doar câteva cuvinte, în cameră, sub presiunea veșnică a acestor dureri ce-mi clocotesc în ceafă. Cred că am constatat că părinții în general sunt mai dreți cu copiii decât invers. Deși privim până la o anumită adâncime, lucrurile par să stea pe dos, dar nu-i așa. De îndată ce anumite împrejurări ale vieții tensionează opozițiile întotdeauna firești, primul lucru care apare și într-un caz, și-n altul este orgoliul. Părinții și cunosc copiii în profunzime și văd chiar dincolo de ei, iar copiii au impresia că se află în aceeași situație în raport cu părinții. Actul umilinței este greu, mai ales într-o relație delimitată atât de precis, dar, oricum, nu este decisiv într-o judecată. Hotărâtoare sunt numai momentele de greutate extreme, când — din câte am putut vedea la cunoscuți și doar bănuiesc în cazul meu — părinții ies pășind atât de drept din acel amestec de antipatie, brutalitate și perfidie, care a fost pus pe seama lor, încât stai în fața lor ca înaintea unei vedenii. Numărul părinților neînțeleși este mai mare, sau cel puțin mai constant decât al copiilor neînțeleși. Vă atribuiți, cu siguranță, și o vină față de părinții dumneavoastră, deoarece ziceți că sunteți o fiică rezervată și posacă. Dar a fi închis și posac înseamnă a-ți întoarce privirea și a refuza să fii drept, întrucât, pentru a fi drept, îți trebuie o viață întreagă, și tot nu-i de ajuns. Recunosc însă că este posibil să nu fim dreți cu părinții noștri, cel puțin eu nu reușesc deloc, dar am putea să simțim dragostea până și-n cazul ăsta, cel mai rău. Cunoașteți povestea anexată? Este un extras dintr-un anuar⁷⁷¹, luați-o la drum! Poate vă place mai mult decât *Fochistul*.

Privitor la relația lui F., cu dumneavoastră nu pot să vă dau nicio lămurire propriu-zisă. Capacitatea mea de a o judeca s-a diminuat deja într-atât, încât toate aprecierile mi se par la fel de eronate. Am și vorbit realmente foarte puțin despre dumneavoastră, căci — repet —, în răstimpul celor aproximativ șapte ore pe care

le-am petrecut în total împreună, F. s-a exprimat doar în fraze frânte la jumătate, cel puțin din câte-mi amintesc eu. N-am observat că vă e apropiată, dar nici depărtată. Acum, în timp ce vă scriu, îmi dau seama că n-are cum să fi fost firească starea în care se afla. Absența unei vești de la dumneavoastră părea s-o neliniștească un pic. La un moment dat, în fața doctorului Weiß (numai atunci a fost vioaie și foarte prietenoasă cu mine), a zis în glumă (tocmai povesteam că v-a plăcut mult *Galera*)⁷⁷²: „Se pare că ții foarte tare la domnișoara Bloch“. N-am putut decât să confirm acest lucru. În legătură cu relația lui F. cu dumneavoastră nu pot să spun de fapt nimic, chiar mai puțin decât despre relația ei cu mine.

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 9 martie 1914, luni

9.III.14

Dragă domnișoară Grete, nu prea-mi dau seama de starea în care vă aflați, ca să înțeleg de ce scrieți o asemenea propoziție cu referire la activitatea dumneavoastră: „Mi-e rău de mor“. Oricum ar fi, tocmai această muncă ar trebui s-o prețuiți totuși fiindcă vă conferă deplină independență în raport cu Berlinul și Münchenul⁷⁷³, cele mai importante două părți de care trebuie să vă apărați.

Cele mai sincere salutări, Felix⁷⁷⁴

Nepotzelul meu tocmai a fost aici și l-am lăsat și pe el să vă trimită salutări; poate că nevinovăția lui are mai multă putere de a transmite salutări și urări decât capul meu, care tremură.

În plus, această muncă deschide și numeroase perspective; dumneavoastră înșivă ați spus că vă gândiți să mergeți mai târziu în Anglia sau America, iar pe hârtia dumneavoastră de afaceri sunt trecute o serie de filiale tentante, dintre care doar una nu e tentantă, din păcate tocmai cea în care vă aflați acum, și anume, după toate aparențele, nu numai în ceea ce privește orașul, ci și șeful⁷⁷⁵. Această independență și libertate, precum și satisfacția de a le avea nu mi se par prea scump răscumpărate prin monotonia acestei munci (care, de altfel, la Berlin n-ar fi fost atât de apăsătoare). Ultimul meu sfat privitor la această problemă rămâne același: părăsiți Viena! În cazul în care nu este încă posibil să înființați, dacă nu o filială, măcar o sucursală la Praga și să vi se dea conducerea ei (din punct de vedere comercial mi se pare absurd ca un spațiu de afaceri precum cel din Boemia să nu fie exploatat integral), atunci n-ar fi mai bine, de pildă, să plecați numaidecât la Frankfurt⁷⁷⁶ Nici nu prea cred că la Viena puteți învăța ceva în plus în vederea activității dumneavoastră ulterioare, în ciuda faptului că sau tocmai pentru că afacerea merge pesemne mai greu acolo decât în altă parte. Cu toate acestea se pare că în vreți să vă stabiliți la Viena pentru o perioadă mai lungă.

În treacăt fie spus: clădirea Casei de Economii a Poștei se vede de la biroul dumneavoastră sau din camera șefului dumneavoastră? Dacă nu mă înșel, este construită de Otto Wagner și a fost foarte elogiată cândva. În ceea ce privește însă, îmi pot imagina foarte bine ce privesc dezolantă va fi reprezentând o clădire cu intenții atât de enervante. Nu pare să existe alt final pentru aceste paragrafe decât indemnul să părăsiți Viena.

La faptul că urmează să ne vedem de Paște n-aș avea nicio obiecție decât aceea că până atunci va mai dura o lună. Dar dacă vreau să vorbesc despre viitor, trebuie să fiu foarte deschis. Așa este și bine, nu caut să am față de dumneavoastră niciun secret prealabil, ca să nu invocai apoi, în privința prieteniei noastre, temeri care nu se justifică mai mult decât orice temeri referitoare la tot ce-i omenesc. Nu, dragă domnișoară Grete, să nu mai vorbim despre asta! Cu mine lucrurile stau însă astfel: luna trecută i-am scris o epistolă lui F. ...Este stupid, dar situația nu se vrea pusă pe hârtie. Duminică aș fi fost fericit să vă pot povesti totul prin viu grai; acum vă rog să-mi mai lăsați timp două-trei zile; pe urmă, oricum, totul are să fie clar; aici nici nu mai este vorba atât despre F., cât despre mine și acea decizie în legătură cu care v-am mai scris. În orice caz, dacă de Paște voi fi la Praga, trebuie să ne vedem; ori la Viena, ori la Praga, ori, ceea ce poate că ar fi cel mai bine, undeva la mijloc, în Pădurea Boemiei, sau altundeva. Vă rog să nu fiți supărată, să nu fiți deloc supărată pe mine că n-am terminat de scris propoziția de mai sus; eu însumi sunt suficient de trist fiindcă asta-mi arată câte obstacole interioare va mai

trebuie să depășesc, spre a duce la bun sfârșit decizia respectivă. Este bine doar că decizia va trebui luată foarte curând.

Cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră, Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 12 martie 1914, joi

12.III.14

Dragă domnișoară Grete, totuși ar fi fost bine dacă am fi stabilit niște termene pentru corespondența noastră. Atunci n-ar trebui să-mi fac mereu gânduri, gânduri reprobabile în legătură cu faptul că v-am înfuriat cu ceva și credeți că nu trebuie să-mi mai scrieți dintr-o cauză oarecare, deși, cu siguranță, absența scrisorilor nu se justifică altfel decât prin faptul că sunteți extenuată la firmă sau ați plecat la Budapesta.

Ultima dată nu v-am zis nici măcar cel mai important lucru pe care voiam să vi-l spun în legătură cu ultima dumneavoastră scrisoare; insuccesul avut cu mine însumi în finalul ultimei mele epistole⁷⁷⁷ mi-a stricat tot cheful de a vă scrie în continuare. Să vă fi derutat totuși acel final? Să nu fi fost încă la fel de clar pentru dumneavoastră cum este pentru mine faptul că legăturile noastre cu F., deși nu se lasă date la o parte din relația dintre noi doi fiindcă sunt prea puternice pentru a permite acest lucru și poate-s indisolubile, totuși ele nu mai constituie, cel puțin acum, esențialul; deci pot foarte bine să nu mai spun nimic despre chestiunea în cauză dacă vorbele mi se refuză, dar asta n-are câtuși de puțin voie să ne desfacă mâinile pe care ni le-am întins ca buni prieteni. Problema legată de F. mi-e atât de neclară sau, mai bine spus, atât de îngrozitor de clară — acolo, în străfundul ei, unde privirea mea de-abia poate ajunge —, încât fiecare cuvânt pe care-l rostesc despre ea mi-o tulbură și mai mult, sporindu-mi confuzia și chinul. Sper însă că zilele rămase până la final pot fi numărate pe degete.

Vă rog să nu veniți în niciun caz duminică la Praga, pentru a pleca iarăși seara, nici să nu vă gândiți să faceți asta! Cum să mă-mpac cu gândul de a vă vedea așa de chinuită? Oricum, de cazne nu duceți lipsă. În schimb, fiindcă sâmbătă sunteți liberă încă de la ora 3, ar fi posibil, dacă ați avea chef vreodată, chiar înainte de Paște, să venim unul către celălalt și să ne întâlnim sâmbătă seara undeva, pe la jumătatea drumului, ca să petrecem duminica împreună. Vreți să facem așa? Eu îmi doresc mult. Scrieți-mi măcar despre asta! Atunci să ne uităm în mersul trenurilor și să găsim un loc frumos.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, Franz K.

O citiți pe contesa Thürheim?

Către Felice Bauer

Praga, 12 martie 1914, joi

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 12 martie 1914, joi

Dragă domnișoară Grete, doar câteva cuvinte. Am primit astăzi o scrisoare de la F. (mi-e rușine să spun prin ce mijloace am obținut-o⁷⁷⁸; dacă ar putea cineva concentra energia pe care am consumat-o eu în acest scop, ar trebui să fie capabil să smulgă soarele de pe cer). Poate că scrisoarea nu explică totul, dar lămurește multe, inclusiv purtarea lui F. față de dumneavoastră. F. a avut mult ghinion în familie; din scrisoare nu cunosc alte amănunte decât că fratele ei s-a îmbarcat ieri pentru America⁷⁷⁹. Nu știu dacă ăsta este un secret; față de dumneavoastră, cu siguranță, nu. Neșansa va fi fiind un lucru rău, dar prin asta, în egoismul meu inițial, eu capăt șansa de a reauzi pentru prima oară după mult timp vocea duioasă a lui F., prima dată după vreo jumătate

de an. Numai de n-ar fi atât de infame mijloacele prin care am câpătat-o!

Poate primesc mâine o veste de la dumneavoastră. Nu sunteți supărată pe mine, n-aveți voie să fiți, nu în fața dumneavoastră am amuțit în finalul penultimei scrisori, ci doar în fața hârtiei.

De altfel, azi i-am propus lui F. să ne întâlnim mâine-seară la Dresda; mâine de dimineață ar trebui să primesc o telegramă cu răspunsul ei.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, Franz K.

12.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 martie 1914, vineri

13.III.14

Ești nefericită, F., iar eu te tulbur. Tocmai asta-i neșansa mea. Șansa mea ar fi să reprezint pentru tine o consolare, fie ea și mărunță. Dar eu nu sunt așa ceva. Tu faci o distincție între relația mea cu tine, pe de o parte, și ghinionul din familia ta, pe de altă parte, de parcă ar fi două lucruri total diferite, iar primul ar fi secundar. Dacă procedezi astfel, atunci așa și este, sau cel puțin așa pare să fie, căci în această privință nu vreau să fac afirmații categorice; asta-i treaba ta, F.

Nu știu de câte ori am citit cele două scrisori ale tale. Ele conțin, desigur, lucruri bune, dar și multă tristețe și cel mai des un amestec care nu e nici una, nici alta. Telegrama ta de astăzi face ca totul să fie și mai sumbru sau, mai amar, ca să-ți șterpelesc un cuvânt fără de care n-o scot la capăt. N-a fost foarte inteligent din partea mea și poate nici foarte delicat să te rog să vii mâine la Dresda, tocmai acum, în primele zile când trebuie să-ți sprijini părinții după ghinionul ăsta. A fost o greșeală; deci cele șapte cuvinte ale telegramei tale mă pedepesc îndelung⁷⁸⁰. Însă poate n-a fost atât o greșeală, cât mai degrabă incapacitatea de a distinge între ghinionul familiei tale și mine, așa cum procedezi tu.

Să lăsăm asta, F., dar ce are să se întâmple acum? În niciun caz, F., sub nicio formă n-ai dreptul să mă arunci îndărăt în incertitudinea din care am ieșit, măcar cu un pas, datorită scrisorilor de ieri⁷⁸¹. Nicidecum n-ai acest drept; acolo, jos, nu mă mai întorc; prefer să sacrific tot ce am mai bun și să fug cu restul unde văd cu ochii.

Dar dacă vrem să năintăm, trebuie totuși să vorbim unul cu altul. Precis ești de aceeași părere, nu-i așa, F.? Neîndoindu-mă, la Dresda putem vorbi cel mai bine, mai ușor, mai nestânjenit și mai explicit. Tu însăși ai propus asta, în treacăt, ultima dată la Berlin, iar anterior ai menționat de mai multe ori această posibilitate. Nu există un obstacol serios în acest sens, deci vrei să vii sâmbăta viitoare? În ultima vreme n-ai putut să-mi scrii; și acum mai e un chin pentru tine, lucru pe care parțial îl și înțeleg; este un motiv în plus să ne întâlnim. Însă te rog, Felice, nu amâna dincolo de sâmbăta viitoare! Imaginează-ți că sunt un străin care nu te-a văzut decât o dată la Praga și te roagă să-i faci un serviciu care pentru tine înseamnă un fleac, dar pentru el este indispensabil. Nu i l-ai refuza. Ce vorbe stupide! Ai înțelege și fără ele necesitatea întâlnirii. Dacă n-o înțelegi însă și cunoști o variantă mai bună după părerea ta, spune-mi-o, mă supun, numai să ies din starea asta; totu-i bine dacă reușim acest lucru. Aș putea veni și la Berlin, dar, făcând abstracție de faptul că precis n-ar fi la fel de bine ca la Dresda, mă tem să vin la Berlin câtă vreme lucrurile nu sunt foarte clare între noi, mă tem de imaginea primelor suburbii și de peronul unde mi-am sucit gâtul⁷⁸², mă tem de intrarea în gară, unde am privit automobilele care porneau, mă tem de toate. Acum nu vreau asta! Vino la Dresda! Îngăduie-mi fericirea de a suferi din pricina necazului tău, în loc să-ndur singur propria supărare!

Franz

Am uitat să spun că maică-mea s-a bucurat de scrisoarea ta, nici n-a fost nevoie să-ți pun o vorbă bună, îți transmite cele mai sincere salutări, a vrut să-ți răspundă imediat, dar am rugat-o să renunțe deocamdată. Acum cel mai important e să ne lămurim amândoi și în primul rând tu. În această privință, maică-mea n-ar putea decât să te tulbure; sper că n-a făcut-o deja cu prima ei scrisoare.

Franz

Praga, 13 martie 1914, vineri

Dragă domnișoară Grete, dacă aș fi primit alaltăieri ultima dumneavoastră scrisoare, aș fi putut foarte bine să combat prima ei parte, care caută să mă infirme, fără a cunoaște decizia mea; astăzi, după scrisoarea lui F. și telegrama ei: „Imposibil să vin la Dresda. Salutări, Felice“, nu mai pot s-o fac, cel puțin momentan, deși în principiu ar fi posibil și-acum. Dar nu este niciun mister; voi fi fericit să-mi fie permis să vă povestesc, să vă ascult, să mă plimb cu dumneavoastră, să stau în fața dumneavoastră. (De altfel, ce des vă văd întinsă, respirând greu, pe patul de deasupra, acoperit cu un așternut cadrilat, în familia unui om de serviciu la o școală! Domnișoara Grete era încă de-atunci cam consternată, dar a depășit totul, revenindu-și tot mai mult, deși nu vrea să creadă asta.) Desigur, n-am cum să mă întâlnesc mâine cu F. Ați amâna, dragă domnișoară Grete — în cazul în care este posibil să mă întâlnesc cu ea duminica viitoare, dar numai în acest caz —, întâlnirea noastră pentru duminica imediat următoare? Am examinat deja mersul trenurilor. N-ați avea poftă să vedeți într-o zi Gmündul? Se află chiar la jumătatea drumului, trenurile aleargă pur și simplu unul în întâmpinarea celuilalt, fiecare dintre noi va pleca de acasă pe la 4 și dumneavoastră veți ajunge la Gmünd la 7, iar eu, abia la 7.30. Apoi, în seara următoare, ne vom întoarce acasă cu aceleași trenuri, doar schimbându-le. Consider că asta-i excelent, exceptând totuși faptul că vă împovărez cu o călătorie la fel de lungă ca a mea. Poate găsim un loc, în rest, tot atât de adecvat, dar mai aproape de Viena. Acum este rândul dumneavoastră!

Faptul că socotiți că n-aveți dreptul să-mi scrieți va fi având o justificare în mintea dumneavoastră, însă asta nu-mi face cinste și nici nu m-ar putea liniști. A auzi și a trăi lucruri dezolante sunt două chestiuni diferite, oricât s-ar sili cineva să trăiască alături de interlocutor cele auzite într-o situație sau alta. A îndura într-un moment foarte disperat lucruri dezolante se poate converti totuși într-un privilegiu de care trebuie să rămâi vrednic; or, încrederea unui om care suferă și care înseamnă, și-n rest, mult pentru cineva constituie întotdeauna un privilegiu și chiar o consolare.

Oare nu-i adevărat ce spun eu despre Viena, nu o confirmă și angajatul cu care ați avut acel conflict? Dar parcă nu vreți să scăpați din mâini Viena, deși nici nu-i cunoașteți partea frumoasă, fiindcă se pare că n-ați citit-o încă pe contesa Thürheim. Cunoașteți, de altfel, *Särmanul muzicant* de Grillparzer? Nu v-am mai întrebat o dată acest lucru? Până să-l cunoașteți și să citiți apoi *Autobiografia* lui Grillparzer, iar pe urmă, eventual, și jurnalul lui de călătorie în Germania, Franța și Anglia, pesemne că nu prea ar avea rost să vedeți camera lui Grillparzer de la Muzeul orașului, dar eu aș fi bucuros dacă ați face-o și mi-ați scrie despre ea. Nu părăsiți Viena înainte de a fi făcut asta, însă după aceea plecați degrabă!

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK
13.III.14

S-a petrecut cumva în ultimele zile vreun fapt deosebit, care vă deprimă atât?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 martie 1914, luni

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 16 martie 1914, luni

Dragă domnișoară Grete, dacă doriți să considerați pierdută ultima epistolă deoarece acolo spuneți că nu puteți să-mi scrieți întrucât sunteți prea tristă, să socotim pierdută această parte a epistolei, dar, în rest, prefer să nu se întâmple așa ceva. În spațiul lăuntric, scrisorile trebuie să se rătăcească măcar la fel de rar ca la poștă.

Acum însă am fost reținut mult și s-a făcut târziu. Deci vă scriu numai esențialul, chiar dacă el nu este

decât ceea ce ne vine-n minte când avem mult timp la dispoziție.

Ați înțeles greșit, dragă domnișoară Grete, speranța mea; ea se referea la necesitatea unui final clar, nu la felul finalului. E-adevărat, nici această speranță nu s-a împlinit deocamdată, o scrisoare a rămas deja fără răspuns, celei de-a doua nu i se va răspunde mâine și lucrurile vor continua aida, dar nu prea mult. Acum, firește, poziția mea față de această scrisoare este un pic alta decât anterior, dar totuși... Nu, să nu mai vorbim despre asta!

Impresia mea legată de fratele ei⁷³ și ceea ce sugerați dumneavoastră sunt destul de asemănătoare; F. îl iubește mult, a fost mândră de el, cel puțin așa cred că era, dumneavoastră trebuie să știți mai bine — ce ghinion că trebuie să urmărească neîncetat, cu dragostea ei, un astfel de om!⁷⁴

În ultimele zile mi-a venit în minte un gând; acum, după ce fratele ei a dat complet greș, nu se vede silită F. (sau nu cumva crede ea că trebuie) să-și întrețină părinții, ori măcar să-i sprijine substanțial? Nu știți nimic despre asta? Tatăl ei este bătrân⁷⁵, nu mai poate munci multă vreme și, în plus, probabil a fost nevoit acum să se îndatoreze într-un fel pentru fiul lui — nu credeți că aceasta ar putea fi o explicație (nu singura, nici pe departe singura!) pentru purtarea lui F.? Asta ar constitui un obstacol a cărui depășire n-o întrevăd deocamdată, dar care nu poate fi depășit complet dacă și atâta timp cât este trecut sub tăcere.

Gata pentru azi, e prea târziu și mai vreau să expediez scrisoarea, spre a nu vă lăsa pradă unor false sentimente de fericire, ofensatoare pentru mine, legate de pierderea scrisorilor.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK
16.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 martie 1914, marți

Nu, F., acum n-ai voie să-mi rămâi datoare cu răspunsul, acum cu atât mai puțin decât altădată. Din nou n-am primit răspuns la două scrisori, la care răspunsul era de la sine înțeles, măcar acela că trebuie să ne întâlnim și să vorbim deschis. Și cu încrederea pe care eu am avut-o mereu în tine, iar tu în mine mult prea rar. Vei fi având motive să nu-mi răspunzi; altminteri, nu m-ai chinui fără rost și nu te-ai chinui nici tu, așa cum mi-ai scris, cel puțin. Dar niciunul dintre aceste motive nu poate rezista până la capăt, sunt motive aparente, năluți, vorbește-mi măcar, F., lasă-mă să mă apropiu de nălucele astea! Ce mi-ai spus în Grădina Zoologică despre insuficiența ta înclinație pentru mine va fi fost și va fi fiind adevărat, însă, pe de altă parte, n-a fost adevărat, după cum se vedește în momentul de față; cel puțin tăcerea ta n-a fost sinceră. F., recunoaște în sfârșit cine sunt și ce-am devenit iubindu-te!

17.III.14 Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 martie 1914, miercuri

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 martie 1914, miercuri

18.III.14

Dragă domnișoară Grete, fără răzbunare, măcar asta, nu! Vă scriu chiar la birou. Am avut diverse motive

să prefer să vă scriu acasă; printre altele, acela că la prima epistolă scrisă la birou n-am primit niciun răspuns și de-aici am dedus că scrisorile sunt citite la birou într-o dispoziție mai proastă, ceea ce este, cu siguranță, adevărat. Pe lângă asta însă, în prima epistolă scrisă la birou v-am sfătuit să părăsiți Viena cu o asemenea energie (de altfel, una total ineficientă) încât ulterior mi s-a făcut teamă de eventualitatea că scrisoarea ar fi fost deschisă întâmplător de altcineva, care ar considera-o ca venind din partea unei firme concurente, care caută s-o înșface pe domnișoara Bloch, ceea ce nici n-ar părea atât de neverosimil.

Faptul că-mi confirmați supoziția privitoare la F. mă-ncurajează să încerc să pricep unele lucruri de neînțeles. Ce-i drept, potrivit spuselor dumneavoastră, prin plecarea fratelui ei, dacă aceasta nu are alte consecințe, situația familiei n-are cum să se fi agravat mult, fiindcă el nici n-a ameliorat-o grozav. Că totuși cheltuielile de călătorie ar opri-o pe F. să plece la Dresda⁷⁸⁶ este o explicație prea binevoitoare pentru mine; nu, dragă domnișoară Grete, nici dumneavoastră nu credeți serios în așa ceva. Cel puțin cheltuielile de călătorie n-au cum s-o împiedice pe F. să-mi scrie că nu poate veni și realmente deja, nu una, nu două, ci în curând chiar trei scrisori au rămas fără răspuns. Nici mama ei nu constituie totuși un impediment serios; F. însăși s-a referit de mai multe ori la posibilitatea unei întâlniri la Dresda. Nu, nu, nu despre asta este vorba.

Pesemne însă că acum contează foarte mult pentru mine să mă întâlnesc cu F., spre a obține pe cât posibil lămuriri și libertatea de a lua o decizie — scrisoarea lui F., despre care v-am scris, îmi dă un ajutor mult mai important decât am avut anterior. De aceea i-am telegrafiat cu o oră în urmă, întrebând-o dacă este de acord să mă duc sâmbătă la Berlin. Prin telegrame ea se lasă totuși cel mai ușor constrânsă să trimită telegrame.

Dar dacă nu plec la Berlin, iar dumneavoastră nu trebuie să mergeți la Budapesta, atunci ne întâlnim la Gmünd, nu-i așa? Poate nu din punctul dumneavoastră de vedere, dragă domnișoară Grete, dar, de foarte sus privind lucrurile, merit neapărat o duminică la Gmünd. Uitați-vă măcar în anexă cum are să ni se poarte de grijă mai târziu!⁷⁸⁷

Vizita de luni a fost una importantă? V-a-nseninat un pic?⁷⁸⁸ La ora când scriați epistola, eu mă voi fi ridicat din pat, pentru a închide o fereastră, căci vijelia îmi zgâlțâia toți pereții odăii. Nu m-am trezit, fiindcă nu dormeam, însă voiam să am liniște. Apoi, doar o ușă rămasă deschisă și inaccesibilă, departe, pe coridor sau altundeva, ori chiar numai în picoteala mea, se deschidea și se-nchidea trântindu-se regulat.

Nu-mi mai scrieți nimic despre durerile de cap. Înseamnă că au fost înlăturate printr-un sever regim vegetarian? Dar astfel îi faceți o nemaipomenită bucurie fizioterapeutului dumneavoastră, care suferă de dureri de cap ce încetează rar.

FranzK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 mai 1914, miercuri

18.III.14

Este 9 seara. În condiții normale, răspunsul telegrafic la telegrama mea de azi ar fi trebuit să sosească deja, dacă l-ai fi expediat chiar după-amiază. Nu știu dacă ești la birou sau acasă; consideri că nu merit niciun cuvânt. Acasă n-am vrut să-ți trimit telegrama, pentru a nu-i speria pe părinții tăi, dar nu-mi va rămâne altceva de făcut. Sunt nevoit să te caut peste tot; asta-i datoria mea față de mine și, poate, chiar față de tine. Vei înțelege și tu acest lucru, F., numai să existe înțelegere! Astăzi ți-am telegrafiat: „Dacă nu vii la Dresda, vin eu sâmbătă la Berlin. Ești de acord? Vei veni la gară?”

Aceasta a fost telegrama. Am repetat-o aici și nu voi înceta s-o repet într-o formă sau alta.

18.III.14 Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 19 martie 1914, joi

Dragă domnișoară Grete, nu vă cer să refuzați să mă vedeți sâmbăta asta, căci pentru așa ceva nu este nevoie de vreo rugămințe; n-ar fi decât un sacrificiu din partea dumneavoastră să veniți la Gmünd; toate astea

le știu foarte bine... în schimb, vă rog ca, odată cu renunțarea la această duminică, să nu vă luați de tot gândul de la această întâlnire al cărei presentiment mă bucură deja mai mult decât orice altceva în ultimul timp. Vreau să mă înfațișez dumneavoastră ca un om care a scos-o oarecum la capăt cu sine în mod onorabil, ca să nu vedeți omul care sunt acum și ale cărui începuturi (doar prime începuturi!) le cunoașteți încă din timpul vizitei făcute la Praga. Realmente n-am primit niciun răspuns la telegramă și nici la cea de-a patra scrisoare (începând de sâmbătă)⁷⁸⁹. În ultima dumneavoastră epistolă păreți să nu fi înțeles pe de-a ntregul de ce vreau să vorbesc cu F. Pesemne că n-a fost foarte clar ce am spus despre ultima scrisoare a lui F. Această epistolă a fost vasăzică — poate nu în întregime, dar aproape toată — ca o scrisoare din zilele noastre bune, aproape în totală contradicție cu tot ce s-a petrecut între noi în ultima vreme. De aceea m-am trezit într-un asemenea regres și m-a împins acum îndărăt în cea mai neagră perioadă, astfel încât tot scriu și-aștept.

De altfel, astăzi le scriu părinților ei; trebuie să se sfârșească, ori bine, ori rău.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

Către Anna și Carl Bauer la Berlin

Praga, 19 martie 1914, joi

Foarte stimate domnule Bauer,
onorată și stimată doamnă,

Dacă acum, aflându-mă într-o situație insuportabilă, vă rog să-mi dați o veste, nu mă refer, firește, la ultima dumneavoastră scrisoare, atât de binevoitoare, la care, într-un mod în aparență fără precedent, n-am primit răspuns încă. Acum nu e timpul să vorbesc despre acest lucru; nici nu știu dacă îmi este îngăduit. În orice caz, atunci nu m-ați considerat chiar nedemn de Felice. De aici îmi permit să trag nădejde astăzi că-mi veți îndeplini rugămintea de a-mi trimite o veste, una foarte scurtă despre starea de sănătate a lui Felice?

Sâmbătă am primit ultima veste de la Felice. De atunci i-am trimis patru scrisori și o telegramă, fie la birou, fie acasă. Toate au rămas fără răspuns. În corespondența noastră din ultima vreme n-avea cum să existe vreun motiv care să justifice această tăcere; dimpotrivă, după cele petrecute anterior, răspunsul părea să fie o necesitate firească. Deci nu-mi rămâne decât să cred și să reflectez zi și noapte că Felice este bolnavă sau că i s-a întâmplat altceva rău, de sâmbătă încoace.

Dacă este ca aceste temeri să fie chiar întemeiate și doriți într-adevăr să-mi îndepliniți rugămintea, telegrafați-mi câteva cuvinte, vă rog din inimă! De mâine de la prânz nu voi face altceva decât să aștept o veste; de altfel, de mult sunt incapabil să mai fac altceva.

Al dumneavoastră devotat,
Dr. Franz Kafka
Praga, Altstädter Ring 6
19.III.14

Către Carl Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

*Telegrama nu s-a păstrat.*⁷⁹⁰

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

21.III.14

Faptul că mai survin întâmplări exterioare, menite să ne complice inutil situația, că telegrama mea a ajuns într-o după-amiază în care nu te aflai la birou, că ai greșit adresa când mi-ai trimis telegrama, că, în fine, din câte văd acum, scrisoarea mea către părinții tăi a întârziat cu o zi (a fost expediată încă de joi, așa cum îți dai seama din chitanța anexată) — toate acestea-s grave, dar cu noi lucrurile stau acum în așa fel încât nici cea mai gravă întâmplare nu mai poate agrava nimic.

Astăzi, când am primit avizul tău pentru convorbirea telefonică, n-am putut pleca din birou și ardeam de nerăbdare să aflu cât mai repede posibil ce dorești; de altfel, cuprins de o speranță absurdă, mă gândeam că vrei să atenuezi la telefon ceva din asprimea scrisorii trimise expres, și de aceea am cerut să mi se facă legătura din instituție. A fost o decizie proastă, n-avem cabină, iar în sala de prezidiu unde se găsește telefonul ești înconjurat întotdeauna de multă lume; întâmplător în spatele meu se afla un director, un om respingător, care făcea glume și căruia-mi venea să-i dau un șut; de aceea te înțelegeam prost, dar, în primul rând, o vreme n-am priceput deloc sensul cuvintelor tale. A trebuit chiar să presupun că scrisoarea adresată părinților tăi a sosit încă de ieri, că ai știut de ea înainte de a-mi telegrafia și, firește, și-nainte de a-mi scrie. Așadar, în timpul convorbirii, fără a mai pune la socoteală că înțelegeam puțin, am fost nevoit totodată să mă gândesc bine la ce doreai de fapt și de ce mă chemaseși la telefon. În plus, când ți-am auzit glasul — din cauza asta mă tem să-ți telefonez —, m-am copleșit din nou dorința pătimașă de a te vedea; să plec spre tine era cel mai simplu mijloc de a lămuri totul și de a fi lămurit în toate privințele, așa că am zis că vin la Berlin. M-am silit să mă fac că n-aud tot ce dovedea contrariul, am trecut cu vederea ezitățile din răspunsul tău, promisiunea smulsă-n silă și foarte vagă de a veni la gară, am uitat complet ce trebuia să răspund la scrisoarea ta de azi — și am zis că vin. Am fugit de la serviciu, am alergat cam fără rost prin ploaie, am reflectat și toată situația mi s-a părut așa de disperată: aș fi făcut cu plăcere drumul într-acolo, dar cel de întoarcere mă îngrozea atât de mult, încât n-am mai fost sigur dacă aș pleca. Pe urmă am găsit acasă telegrama tatălui tău: „Felice e bine. Tocmai a primit scrisoarea dumneavoastră. Felice, din câte-mi spune, v-a scris ieri“, și-ndată m-am hotărât ferm să nu vin. Am văzut că părinții tăi au primit abia astăzi scrisoarea mea, am înțeles de ce îmi dăduseși telefon, am înțeles tot ce-mi spuseseși, chiar și ce nu auzisem; era un fel de reproș că le scrisesem părinților tăi, mi-am amintit de expresia ta supărată din Grădina Zoologică, atunci când, în fața tăcerii tale aproape neîntrerupte, spuseseam că aș merge la tatăl tău, pentru a primi lămuriri — așa că n-am mai plecat. Ți-am trimis o telegramă la birou și i-am mulțumit telegrafic tatălui tău.

În tot ce spun în continuare, Felice, sunt deplin conștient că familia ta a fost lovită de o mare nenorocire, deși nu mi-e foarte clar ce s-a întâmplat; îmi dau seama că acest necaz te târăște într-un mod absolut nebunesc încoace și-ncolo și mai văd că-l suporti exact așa cum trebuia să-l suporte fata pe care o iubesc în persoana ta. În tot ce spun, sunt conștient de acest lucru.

Azi, când am citit o dată, de zece ori și chiar mai mult scrisoarea pe care mi-ai trimis-o expres, mi s-a părut că nici n-ai citit ultimele mele epistole. Realmente, parcă n-ai fi citit ultimele patru sau cinci scrisori, începând de sâmbătă. Altminteri, cum ar fi posibil să nu-mi fi răspuns niciun cuvânt și totodată cum ar fi posibil să cauți să-mi faci reproșuri în legătură cu faptul că eu, permanent îngrijorat din pricina ta și neavând niciun răspuns la atâtea scrisori și la o telegramă, le-am scris părinților tăi (adresa surorii tale⁷⁹¹ nu mi-o dăduseși), ca să aflu cum te simți? (De altfel, ți-am scris până și-n penultimul răstimp de tăcere că-l voi întreba pe tatăl tău, iar tăcerea de-acum a fost mult mai nejustificată decât oricare alta anterioară, ba chiar a fost cu totul de neînțeles, și tu n-ai făcut nicio încercare s-o explici. De asemenea, nu pot înțelege de ce ai vrut să răspunzi tocmai la telegrama mea și până la urmă ai și răspuns, în vreme ce ai pus deoparte, pur și simplu, patru sau cinci scrisori din care starea mea reieșea și mai evident.) Dar acum nu mă refer la aceste scrisori și nici la epistola pe care am scris-o imediat după ce m-am întors de la Berlin și prin care-ți anunțam scrisoarea mamică-mii; am impresia că nici pe aceasta n-ai citit-o. Felice, ia aminte totuși că n-am lăsat-o pe mama să-ți scrie ca să-mi cucerească ea soția, în numele meu

(nu sunt responsabil dacă undeva, într-un ungher din infernul minții mele, a existat prezentimentul unei astfel de speranțe), ci am lăsat-o să-ți scrie, ca să primească ea însăși, direct de la tine, confirmarea a ceea ce-mi spusesseși în Grădina Zoologică. De ce i-am îngăduit mamei una ca asta voi spune, poate, chiar în scrisoarea de față.

Astăzi îmi scrii: „Să tragem o linie peste vorbele din Grădina Zoologică“. Ar fi grozav, nimic n-ar fi mai grozav din punctul meu de vedere. Dar pe pagina următoare zici: „Mi-ai spus că-ți ajunge dragostea pe care o am pentru tine“. Or, nimic nu poate anula mai îngrozitor decât asta linia pe care zici s-o tragem. Felice, oare nu bagi de seamă că, din disperare, eu pot spune astfel de vorbe, însă niciodată n-am să le accept din partea ta în mod definitiv? Mai simplu spus, cuvintele tale nu înseamnă totuși altceva decât că vrei să te sacrifici fiindcă înțelegi că „trebuie să fii a mea“. Voi admite o jertfă umană, fiind vorba, pe deasupra, de sacrificiul celei mai dragi persoane? M-ai urî totuși dacă aș proceda așa, dar nu doar atât; dacă este întrutotul adevărat ce scrie-n epistola ta, atunci mă urăști încă de-acum. Trebuie să-l urăști pe cel pe care nu-l iubești îndeajuns ca să poți trăi cu el de bunăvoie, dar care te constrânge la această conviețuire prin niște mijloace oarecare (chiar dacă mijloacele respective se reduc numai la dragostea lui pentru tine). Penultima ta epistolă a fost binevoitoare, am văzut că erai profund nefericită; ce-ai zis în Grădina Zoologică mi s-a părut rostit pe fondul acestei nenorociri; vorbele spuse au fost gândite doar la necaz; în acea scrisoare mi-ai dat niște speranțe, ce-i drept, vagi, dar cu atât mai frumos de imaginat. În această scrisoare apar speranțe certe, precedate însă de o lovitură-n moalele capului.

Ultima ta epistolă conține și două neclarități; ele reprezintă ultima și cea mai mărunță șansă pentru o speranță aproape nemuritoare. Ești în continuare atât de nefericită și incapabilă de reflecție, dar pe lângă asta mărturisești (deși în această privință nu e nevoie de mărturisiri) că n-ai spus „totul“ în Grădina Zoologică. Numai de n-ar fi așa de clar restul scrisorii, ca să pot rămâne la aceste neclarități! Cât de mult aș dori asta! Spune-mi însă, Felice, de ce te silești, care-i motivul autoconstrângerii tale? Ce s-a schimbat după plimbarea în Grădina Zoologică? Nimic, spui chiar tu. Dar ce s-a schimbat la tine din zilele noastre bune încoace? Totul, spui tot tu. De ce vrei deci să te sacrifici, de ce? Nu-ntreba întruna dacă te doresc! Citirea acestor întrebări mă întristează de moarte. Scrisoarea ta conține astfel de întrebări, dar niciun cuvânt, niciun cuvîntel despre tine, nici o vorbă legată de ceea ce aștepti pentru tine și ceea ce ar însemna pentru tine această căsătorie. Totul se potrivește: pentru tine este un sacrificiu, despre asta nu mai este nimic de zis.

În mod absolut sigur n-aș fi fost capabil să-ți spun în față ceea ce ți-am scris acum; mai degrabă aș fi fost în stare să mă arunc la picioarele tale și să te rețin pentru totdeauna. De aceea este bine că n-am venit acolo.

Mă întrebi de planurile mele, nu știu exact la ce te referi, însă cred că acum pot să ți le spun deschis. Când m-am întors de la Riva⁷⁹², eram decis să demisionez din varii motive. De vreun an, ba chiar de mai multă vreme, am înțeles că slujba mea ar avea un sens, un rost pentru mine numai dacă mă înșor cu tine (de când te cunosc, altcineva nu intră-n discuție, în ce mă privește, și nici nu va intra). Atunci slujba mea ar căpăta un rost, ar deveni aproape atractivă. (Așa ceva l-am făcut să înțeleagă și pe doctorul Weiß, iar acum el insistă neapărat asupra acestui lucru, după cum ai auzit la cafenea⁷⁹³.) Dacă nu mă înșor cu tine, atunci slujba mea, oricât de puțin mă soliciată altminteri (exceptând unele perioade), mă dezgustă, întrucât câștig mai mult decât am nevoie, ceea ce este absurd. La aceasta se mai adaugă ceva despre care prefer totuși să nu vorbesc. Dar toate astea i le-am spus prima oară mamei-măi, când m-am întors de la Berlin. Ea a înțeles totul destul de bine, însă m-a rugat mai întâi s-o las să-ți scrie; poate că a înțeles atât de bine numai pentru că n-a crezut ce-i spuseseam despre tine și-și punea mari speranțe în epistola pe care voia să ți-o adreseze. Prin urmare, acum știi și tu de ce am lăsat-o pe mama să-ți scrie.

Ei, Felice? Mă simt de parcă aș sta în Anhalter Bahnhof⁷⁹⁴, pe peron, iar tu ai fi venit în mod excepțional, și-aș vedea chipul și-ar trebui să mă despart de tine pentru totdeauna. Luni mai aștept o scrisoare trimisă expres, un miracol. Oare știi ce aștept? De marți încolo nu mai aștept nimic.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

Dragă domnișoară Grete, dacă vreau să mai expediez scrisoarea astăzi, îmi mai rămân doar câteva minute.

De vineri mai aveți o scrisoare la birou. Vineri chiar n-am scris fiindcă am fost prea împrăștiat. Vasăzică azi trebuia să fie ziua decisivă. Ei bine, a fost decisivă. După o săptămână de așteptare inutilă, astăzi am primit de la Berlin într-o singură zi — le socotesc la un loc — trei telegrame, un apel telefonic și o scrisoare trimisă expres. La prânz mă pregăteam deja să plec la gară. Rezultatul întregii situații este că azi i-am scris lui F. o epistolă lungă, probabil ultima. Scrisoarea de astăzi a lui F. a fost aproape pe deplin clară. Dar despre aceasta să vorbim mai bine la proxima noastră revedere. Lucrurile astea nu se lasă deloc puse pe hârtie. Mica dumneavoastră carte poștală m-a bucurat mai mult decât tot ce-am primit de la Berlin. Sunteți — acum spun o prostie enormă sau, mai degrabă, stupid nu e ceea ce spun, ci faptul că spun una ca asta — sunteți, așadar, cea mai bună, mai dragă și mai cumsecade ființă.

În mod cert, și F. este așa, voi rămâne veșnic la această părere și niciodată nu voi scăpa de ea — asta-i la fel de sigur. Dar ea nu poate fi altfel față de mine și trebuie să ne conformăm. Poate că aceeași forță mă ține lângă ea, iar pe ea la distanță de mine. În acest caz nu există realmente niciun sprijin.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK
20.III.14795

Către Grete Bloch la Budapesta

Praga, 22 martie 1914, duminică

Dragă domnișoară Grete, copilă a primăverii⁷⁹⁶, afară, pe Ring este o înmormântare⁷⁹⁷ mare, ce nu se mai termină; o fereastră a odăii mele este deschisă, soră-mea și o verișoară⁷⁹⁸ stau la geam, chiar am vrut să le trag înăuntru de fuste, dar nu merge, așa că stau aici și deger. (Acum verișoara mai și spune: „Haideți, să cântăm totuși ceva!“ Deja cântă amândouă.) Nu, acum nu mai pot să scriu.

La Viena aveți o scrisoare; ce-i drept, nu una de felicitare, căci de unde să știu că sunteți o copilă a primăverii dacă gândurile dumneavoastră vin atât de des și din alte anotimpuri, mai triste? Dar, în ansamblu, vi se potrivește într-un fel.

Cum sunteți târâtă încoace și-ncolo! Când la Troppau⁷⁹⁹, când la Budapesta, însă niciodată la Praga. Altminteri, veți merge și la sora lui F.⁸⁰⁰

În scrisoarea pe care v-am trimis-o la Viena scrie că ieri am răspuns printr-o lungă și, probabil, ultimă epistolă la o scrisoare expediată expres de F. Adaug că i-am dat un ultim termen — în aparență, complet absurd — până mâine, luni. Dacă mâine, luni, nu sosește nicio scrisoare de la F. (ceea ce este cu totul de neimaginat după ultima scrisoare și convorbire telefonică, tot sâmbătă m-a sunat F.), atunci suntem liberi amândoi, eu și F. E-adevărat, numai F. se va putea bucura de libertate imediat și pe de-a-ntregul, însă eu doar cândva, ulterior, și, poate, parțial. Iar de nu voi putea, cu atât mai rău pentru mine.

Ați primit atâtea scrisori și telegrame? Aveți atâția prieteni și cunoscuți? Și „paginile dorite“⁸⁰¹ Nu se apleacă de colo-colo între acestea și dumneavoastră oarece neînțelegeri imposibil de clarificat de către cel care este complet prins în ele, în condițiile în care o elucidare ar putea totuși fie să trezească dorințe, fie să le anuleze? Și eventual, mi-ați spune vreodată, de pildă, ce v-a scris mama dumneavoastră de ziua de naștere? Tot ce a scris a fost „drăguț și sensibil“, cum ziceți dumneavoastră. De faptul că F. nu v-a scris poate că eu sunt vinovat, fără să vreau: chiar vineri i-a fost returnată, cu mențiunea „destinatar necunoscut“, o telegramă pe care mi-o trimisese cu adresa greșită, pe urmă mi-a telegrafiat din nou, apoi a scris o epistolă; mai are și-n rest mult de lucru și o îngrijorează fratele ei, de la care n-a primit încă nicio veste. „Ce nervoasă și distrusă sunt“, astfel își începe scrisoarea, iar precedenta, cam tot așa. Este deja timpul să dau în sfârșit deoparte biciul pe care-l mai reprezintă în mod inutil pentru ea.

Acum călătoriți totuși destul, poate mai mult decât vă place și, cu siguranță, mai mult decât vă face bine. Încă n-am să vă las să plecați la Gmünd. Dar de Paște, dacă sunteți la Viena și n-aveți de făcut altă vizită, voi veni acolo, probabil.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 martie 1914, miercuri

25.III.14

Iubită F., în ultima ta scrisoare (cât am zăbovit acum în fața acestui cuvânt și cât te-am dorit aici!) apare o frază care mi-e destul de clară în toate privințele; asta nu s-a mai întâmplat de mult. Se referă la temerile pe care le trezește traiul împreună cu mine. Nu crezi sau poate doar te-ndoiești, sau nu vrei pesemne decât să auzi părerea mea în legătură cu faptul că vei găsi la mine sprijinul de care ai neapărată nevoie. Pur și simplu nu pot să-ți dau niciun răspuns. Poate că pe moment sunt și prea obosit. (A trebuit să aștept telegrama ta până la 5 după-amiază. De ce? Și scrisoarea a trebuit s-o aștept chiar 24 de ore, în ciuda promisiunii tale. De ce?) Iar dincolo de oboseală, sunt profund fericit grație scrisorii tale.

Este seara târziu. Nici astăzi nu voi mai fi în stare să-ți scriu esențialul. Nu pot să-ți dau despre mine tocmai vestea pe care o vrei, iubită F.; cel mult pot să ți-o dau când alerg după tine prin Grădina Zoologică⁸⁰² și tu ești mereu gata să pleci definitiv, iar eu sunt gata să mă arunc la picioarele tale; pot face asta numai umilindu-mă mai mult decât poate îndura un câine. Acum, dacă mă întrebi, nu pot spune decât că te iubesc, F., până la capătul puterilor mele; în această privință poți avea deplină încredere în mine. În rest însă, F., nu mă cunosc pe de-a-ntregul. Surprizele și dezamăgirile pe care mi le rezervă ființa mea se țin lanț. Vreau să spun că aceste surprize și dezamăgiri le voi păstra doar pentru mine și-mi voi consuma întreaga energie, ca să nu ajungă la tine decât surprizele plăcute, cele mai plăcute ale firii mele; pot garanta asta, dar n-am cum să garantez că voi reuși întotdeauna. Cum aş putea garanta așa ceva având în vedere harababura din scrisorile pe care le-ai primit de la mine multă vreme. Am fost puțin împreună⁸⁰³, e-adevărat, însă, chiar dacă am fi fost împreună mult timp, ți-aș fi cerut un lucru — ce-i drept, irealizabil atunci —, și anume să mă judeci după scrisori, și nu după experiența directă. Ce e posibil în scrisori există ca posibilitate și-n mine, atât în sens bun, cât și-n rău; experiența nemijlocită îți obturează perspectiva, și anume, în ceea ce mă privește, în cel mai defavorabil sens. Dacă-ți amintești de unele scrisori, în mod sigur vei recunoaște că prin asta, măcar prin asta nu caut să te ispitesc.

De altfel, cred însă că această imaturitate a mea, acest fel de a fi în mișcare, uneori fericit, alteori nefericit, nu trebuie să fie deloc un element hotărâtor pentru viitorul tău fericit alături de mine și nici nu trebuie să fi expusă de-a dreptul consecințelor acestuia; nu ești lipsită de independență, F.; pesemne sau, mai bine spus, în mod absolut cert ai chef să-ți pierzi independența, dar asta-i o toană căreia cu greu îi vei ceda pe termen lung. N-ai putea să faci așa ceva.

În ce privește întrebarea ta finală însă, dacă e posibil să te iau ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, nu pot spune decât că mi-e imposibil. Dar probabil că este posibil și, dincolo de asta, chiar necesar să te iau cu tot ce a fost și să te rețin până la înconștiență. Vasăzică, trebuie să ții seama, F., că eu mă aflu într-o cu totul altă situație decât tine. Dacă ne-am despărți, ori poate că am dreptul să spun acum „dacă ne-am fi despărțit“, ai putea, ar trebui să continui deocamdată să-ți duci viața de-acum, sau în orice caz, vei continua să trăiești așa. Cu modul meu de viață, eu n-aș putea face asta; mă găsesc, este absolut neîndoielnic, într-un punct mort. N-ar trebui să uit niciodată că datorită ție mi-am dat seama de acest lucru. În viața mea n-am mai primit semne atât de certe în privința necesității de a lua o decizie. Trebuie să scap de viața mea actuală, fie căsătorindu-mă cu tine, fie demisionând și plecând. Dacă n-aș fi primit luni telegrama ta, poate că marți, sau în orice caz miercuri, aş fi trimis o scrisoare, deja pregătită, prin care aveam speranțe că voi obține o slujbă mărunță, un mic sprijin financiar la Berlin; de altfel, lipsit de ambiții în această privință, aş fi încercat să mă agăț undeva, coborând pe ultima treaptă a jurnalismului⁸⁰⁴. Aș fi reușit, fără îndoială. Nu cred însă că aş fi izbutit să te uit pe tine, și nici șansa ratată de a mă însura cu tine (din câte pot să prevăd, aş fi pierdut-o cel puțin pentru ani buni de-aici încolo).

Trebuie să închei; altminteri, epistola va rămâne neexpediată și nu te pot lăsa să aștepti scrisori deoarece îmi imaginez mereu că stau la biroul tău și aștept (ceea ce este totuși complet fals). Dar voi mai răspunde la

ultima ta scrisoare. Numai să-mi scrii imediat, te rog, fie și câteva rânduri! Nu mă lăsa să aștept! Vezi, F., dacă vrei să te măriți cu mine, să nu suporti ca viitorului tău soț să i se strângă inima la ora când vine poșta și mult după aceea.

Spuși că trebuie să vin la Berlin, dar îți dai seama că, până să mă-nălțnesc cu părinții tăi, trebuie să vorbim unul cu altul. Asta este totuși absolut necesar. Ar fi chiar imposibil să ne vedem duminică asta la Dresda? Obiecțiile pe care le ai în acest sens sunt corecte; dar la fel de îndreptățite sunt și argumentele mele. Cândva, tu însăși mi-ai propus în mai multe rânduri o întâlnire la Dresda și de curând chiar ai repetat de bunăvoie acest lucru la Berlin. Atunci îți vor fi trecut totuși prin minte posibilitățile unui aranjament convenabil. Încearcă, F., și-n orice caz, scrie-mi degrabă!

Franz

Luni am primit o carte poștală: „«O zi bună» urează Muzzi Braun805“. Nu prea s-a potrivit, telegrama ta a sosit abia pe seară.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 26 martie 1914, joi

Dragă domnișoară Grete, e totuși foarte problematic ca această scrisoare să vă mai găsească la Budapesta806; ilustratei dumneavoastră i-au trebuit peste două zile s-ajungă încoace și este deja joi — pe scurt, vă scriu la Viena și vă salut de pe masa din locuința dumneavoastră. E chiar grozav s-aștept până ce se deschide ușa și intră călătoreea obosită.

Nu știu dacă urarea lui Muzzi a avut efect; oricum, problema lui F. și a mea a luat o întorsătură un pic mai bună. V-am scris despre termenul acordat până luni? Cred că da. Multă vreme n-a sosit însă nimic, se făcuse deja cam ora cinci, mă și simțeam eliberat, atât în sens bun, cât și rău. Atunci a sosit o telegramă ce anunța o scrisoare pentru marți. A venit ziua de marți, nu și scrisoarea. F. nu ostenește să mă lase s-aștept. Miercuri a sosit scrisoarea, n-a fost rea, poate-i un nou și bun început.

Însă acum mi-ar plăcea să mai aflu câte ceva despre dumneavoastră, dragă domnișoară Grete. Cum a început noul an de viață? Este frumos începutul în Ungaria? Cum rezistați la atâta muncă? Mă gândesc la contesa Thürheim807, care a fost și ea la Budapesta („Buda este o aglomerare de case lipsite de stil și neîngrijite, cu excepția fortăreței care alcătuiește un oraș în sine. Pesta arată ceva mai bine, dar este un cuib de evrei și loc de adunare pentru negustori. Străzile sunt largi, poți vedea și unele case drăguțe, însă întâlnești mai mult animale decât oameni. Apreciez că boii și porcii constituie o treime din populație.“) Și ea a muncit mult acolo (volumul I, p. 164), dar în ansamblu n-a fost mulțumită. Odată ce printr-o întâmplare v-am pus în legătură cu contesa, dragă domnișoară Grete, și-acum vă țin laolaltă pe amândouă, mă îndoiesc că v-a plăcut foarte mult la Budapesta. Sper să aflu în curând cum a fost.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

FranzK
26/III 14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 28 martie 1914, sâmbătă

Dragă domnișoară Grete, astăzi doar câteva cuvinte și mulțumiri pentru că nu m-ați uitat nici la Budapesta. N-am timp decât câteva clipe, am umblat toată după-amiaza cu o bătrână din vechiul Halberstadt808, iar acum mă simt, dacă se mai poate, mai părăsit decât câinele și papagalul care o așteaptă pe doamna respectivă la Halberstadt în șapte camere. Dar nu de această doamnă mă simt abandonat, nicidecum.

Despre mine nu este nimic nou de spus, dacă nu cumva tocmai asta ar fi o noutate. De la F. n-a sosit nimic.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

FranzK

Ați primit scrisoarea trimisă la Budapesta?

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 31 martie 1914, marți

Dragă domnișoară Grete, ce s-a întâmplat oare? Oricum socotesc, astăzi ar fi trebuit să primesc deja o veste de la dumneavoastră din Viena. Poate că ați stat și duminică la Budapesta sau sunteți prea extenuată, sau bolnavă, sau până la urmă chiar sunteți supărată pe mine? Dar dacă v-am supărat cu ceva, ar fi trebuit totuși să-mi scrieți adevărul cu atât mai degrabă, ca să am cât mai repede prilejul să mă scuz. Așa însă nu știu nimic și mă gândesc când la una, când la alta și sunt cu atât mai neliniștit cu cât știu că mi-ați fi scris cu siguranță, dacă ați fi avut posibilitatea.

Oricare ar fi situația, cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră,

FranzK
31.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 sau 2 aprilie 1914, miercuri sau joi

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 aprilie 1914, vineri

3.IV.14

Nu-ntelegi telegrama mea, F.? Presupun că n-a fost telegrafiată greșit; trebuia să sune astfel: „Nu am putut răspunde la ultima scrisoare. Mă gândesc că, în absența unui alt sentiment, nu vrei decât să mă umilești? Ce altceva putea să însemne ultima epistolă, ce semnificație să aibă pauzele, de altminteri neîntemeiate și niciodată desluite, dintre scrisorile tale?“

(Telegrama ta de ieri am primit-o, deși pare să fi fost expediată la prânz; în mod ciudat, foarte târziu. La 8 seara eram încă acasă, iar telegrama nu sosise. Apoi am plecat și am găsit-o abia la 12 și jumătate, când m-am întors.)

Nu-ntelegi, așadar, telegrama mea? F., amintește-ți de ultima noastră întâlnire!⁸⁰⁹

Probabil că nimeni nu poate îndura o umilire mai profundă decât am îndurat eu atunci din partea ta, dar nimeni nu poate provoca o umilire mai profundă decât am făcut-o eu în acel moment. Umilitor nu a fost, să zicem, refuzul tău; el constituia un drept al tău, de la sine înțeles. Umiliința a constat în faptul că nu mi-ai răspuns deloc, ai lăsat complet nelămurite puținele răspunsuri date, mi-ai arătat pur și simplu o ură înăbușită și o aversiune atât de teribil de convingătoare încât până și amintirile mele legate de vremurile noastre bune au fost afectate și mi-am reamintit multe momente ce puteau fi interpretate cu ușurință în sensul actualei tale relații cu mine. Ai spus puține lucruri, însă multe dintre ele le-am reținut exact, ca vorbe și ca ton. Te-ai referit la posibilitatea (posibilitatea!) iubirii tale față de o cunoștință mai veche, despre care nu ai vrut să vorbești; ai mai spus că n-ai putea face nimic pe jumătate și că jumătatea mai mare o reprezintă faptul de a nu te căsători cu mine (am replicat că și aceasta ar fi totuși un fel de jumătate, deoarece ai afirmat că nu-ți sunt pe de-a-ntregul străin) și că n-ai putea suporta ciudățeniile mele, că să-ncetez odată, pentru numele lui Dumnezeu, să cer întruina imposibilul, că depinde numai de mine să punem capăt corespondenței, dar că tu ai fi de acord s-o continuăm (atunci știam la fel de bine ca și tine că n-ai să-mi răspunzi, așa cum s-a și întâmplat), iar astfel de lucruri au fost o mulțime.

Dacă ai uitat unele dintre acestea, pot deduce din răspunsurile mele ceea ce am uitat. În orice caz, răspunsurile respective dovedesc și josnicia de care sunt în stare. M-am dezmințit, am întrebat dacă te deranjează că sunt vegetarian, dacă ai putea să te măriți cu mine fără să mă iubești, iar până la urmă nu m-am jenat să invoc fabrica.⁸¹⁰

N-ar exista niciun motiv să repet toate acestea, mai cu seamă că tu erai atunci într-o situație excepțională, pe care nu mi-o destăinuieși însă.⁸¹¹ Dar spui că nu înțelegei telegrama. — În prima mea scrisoare (după întoarcerea de la Berlin) am retractat majoritatea celor spuse, în măsura în care cineva poate și are dreptul să-și retracteze propriile cuvinte. Umilințele mele n-au conținut; dacă în Grădina zoologică tăcuseși oral, acum ai tăcut în scris și nu i-ai răspuns imediat nici măcar maică-mii. Însă a venit o explicație. Avuseși multe necazuri. Dar pe urmă răul cel mai mare a trecut; cu toate acestea ai tăcut săptămâni de-a rândul și ai lăsat cinci scrisori fără răspuns. N-a însemnat asta dispreț? Nu ți-ai explicat tăcerea prin nicio vorbă, deși știai cât sufeream din această cauză. N-a fost chiar mai rău decât în Grădina zoologică? Mi-ai scris la un moment dat: „Dacă-ți ajunge dragostea mea, atunci bine“. Asemenea vorbe nu-mi spuseși nici măcar în Grădina zoologică. Mi-ai mai scris: „Ce-am zis la Berlin a fost pe de-a-ntregul adevărat, adevărat în sine, chiar dacă poate n-a fost totul“. Însă n-am aflat niciodată ce înseamnă acest „tot“.

N-aș avea niciun motiv să mai pomenesc lucrurile astea, Felice, fiindcă apoi a sosit o scrisoare, penultima, care părea să repare totul. Am avut impresia că va fi bine, timpuri mai favorabile păreau să-ncepă o dată pentru totdeauna. Ți-am răspuns fericit și ți-am cerut, mai insistent decât oricând probabil, să nu mă lași s-aștept un răspuns; ți-am povestit cum mă doare inima de fiecare dată când aștept zadarnic poșta, te-am rugat să-mi trimiți a doua zi măcar câteva rânduri, dacă nu se putea altfel... și am așteptat patru zile. Și ce a venit după aceea? A venit ultima ta epistolă, câteva rânduri scrise în restaurant, după ce luaseși masa; ele nu explică absența răspunsului și resping de-a dreptul călătoria la Dresda⁸¹² (fără a lămuri disponibilitatea ta anterioară, afirmată în mod repetat, pentru o asemenea călătorie), în timp ce sora ta⁸¹³ îți șoptea să te exprimi mai concis (mai pe scurt, tot mai concis!). Asta a fost totul. Aș fi putut să mă gândesc la un răspuns sau chiar mai departe, dacă-n decurs de patru zile n-ai primit învoire pentru mine decât o clipă, după masă, și nu mi-ai spus niciun cuvânt despre conținutul scrisorilor mele, înghesuind toată povestea în restul existenței tale, numai așa, cu de-a sila și ca pe un fapt secundar? N-ai reînviat astfel totul, începând cu primul pas făcut în Grădina zoologică? Puteam să răspund la așa ceva? Înțelegei acum că nu puteam s-o fac?

Dacă după această explicație, care nu trebuie să se refere numai la mine, ci și la tine, mai crezi, F., că trebuie să vin, vin, firește, numaidecât. Aș sosi mâine, sâmbătă, la 10 și jumătate seara, și ar trebui să plec îndărăt la 4 și jumătate după-amiaza, pentru că luni am de făcut — ca și acum, de altfel — o muncă grea și dezgustătoare⁸¹⁴. Dacă vrei să vin și să mă iei de la gară (te-aș însoți doar până acasă, unde ai putea ajunge deja la 11 și jumătate), atunci telegrafiază-mi imediat, ca să primesc telegrama până la prânz, și apoi am să alerg de îndată la gară.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 3 aprilie 1914, vineri

Scrisoare păstrată fragmentar.

acum [*lacună în text*], dar poșta ar putea fi retrimisă de la München. (Nu este posibil ca el⁸¹⁵ să vină la Praga?) Tocmai de aceea, agitația de la birou e de neînțeles. Activitatea dumneavoastră la Budapesta n-a fost însă una de desfăcere; aceasta a căzut, totuși, în sarcina reprezentantului trimis în prealabil. Sunt niște oameni atât de încăpățânați și răutăcioși? Iar pentru eforturile dumneavoastră nemăsurate ei nu aveau de făcut [*lacună în text*], dar și celelalte [*lacună în text*] și rețineri, căci... probabil mâine plec la Berlin, mai aștept doar o telegramă, mâine de dimineață.⁸¹⁶ De altfel, îmi faceți o nedreptate, domnișoară Grete, cel puțin în această privință, când numiți „de neînțeles“ stabilirea termenului⁸¹⁷ atunci. E-adevărat, nu știu exact unde considerați că n-am dreptate, în stabilirea, în genere, a unui termen sau în stabilirea încă unui. Dacă aveți în vedere ultima variantă, deși se pare că nu este așa, atunci aș înțelege mai repede. Dar nici nu știți ce fel de scrisoare era cea la care am răspuns cu acea epistolă în care am stabilit termenul (de altfel, am așternut-o pe douăsprezece pagini și

am scris-o exclusiv dintr-o necesitate, fără a sta cătuși de puțin pe gânduri). Sensul de bază, precum și principalul pasaj al epistolei de la F, era următorul: „Tu mi-ai spus că iubirea pe care o simt pentru tine ți-e de ajuns; bine atunci!“ Îmi pare rău când mă nedreptățiți, iar această mâhnire nu este deloc compensată, firește, de faptul că de cele mai multe ori vă-ndreptați prea multe gânduri bune spre mine.

Nu, de Gmünd nu uit și nici de Viena.⁸¹⁸ Mai am să vă povestesc unele lucruri și să vă întreb multe. Dacă n-o scot la capăt acum la Berlin, atunci acesta-i chiar sfârșitul și poate am să vin de Paște la Viena. Altminteri însă... cum ar fi să mergeți de Paște la Berlin, iar eu să urc la Praga în compartimentul dumneavoastră?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Ați primit într-adevăr scrisoarea la Budapesta și cele trei la Viena? (Vreau să-nțeleg mai bine cum mă judecați.)

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 5 aprilie 1914, duminică
5.IV.14

Dragă domnișoară Grete, vă scriu în grabă și semiîntineric că F. și cu mine am căzut de acord ieri la telefon să mă duc la Berlin abia de Paște (deoarece ar fi trebuit să plec din Berlin deja astăzi, la 4 și jumătate, iar la serviciu am de făcut o mulțime de lucruri dezgustătoare, cel puțin pentru puterea mea de muncă, complet diminuată). Telefonice ne-am înțeles destul de bine din câte-mi dau eu seama și din câte pot judeca această invenție nouă pentru mine, cu care nu mă descurc aproape deloc. (Săptămâna asta, F. m-a sunat deja de trei sau patru ori; telefonul este la etajul al doilea, eu la al patrulea, deci sunt chemat telefonic jos; însă mai întâi sunt căutat un pic, fiindcă nu mă aflu la biroul meu, ci de nevoie sau pur și simplu pentru a mă ascunde de muncă, stau în picioare lângă unul dintre cei 30 de referenți ai mei sau șed la una dintre cele două mașini de scris pe care le am; apoi cobor în fugă la etajul al doilea, mă așez gâfâind la aparat, care n-are cabină și se găsește în sala de prezidiu, unde există mereu oameni ce umblă de colo-colo, atenți la toate, mult prea bine dispuși sau prea vorbăreți, care, dacă stau în spatele tău, pot fi reduși la tăcere, ce-i drept, printr-o lovitură de picior, dar în fața căroră ești neputincios de la o oarecare distanță, când ești legat de aparatul acela; cum însă, chiar când vorbesc în mod obișnuit la telefon, nu pot spune nimic deoarece-mi lipsește orice prezență de spirit și în același timp de-abia dacă sunt în stare să pricep ceva deoarece mă gândesc numai la această incapacitate — nici într-o discuție normală lucrurile nu stau foarte diferit —, nu înțeleg aproape nimic dintr-o convorbire interurbană și în orice caz, n-am de spus absolut nimic, deci nici nu pot judeca deloc dialogul respectiv. Cam acum o săptămână, F. m-a mai sunat o dată; mie mi s-a părut că vorbesc cu cel mai sfios glas, din pricina căruia mi s-a făcut rușine de întreaga sală de prezidiu, dar F. mi-a scris că vocea mea s-a auzit „îngrozitor de înfuriată“; poate pentru că în spatele meu stătea un director peste măsură de exuberant⁸¹⁹ în clipa aceea și care avea grijă să mă facă atent că ar trebui să țin receptorul mai degrabă la gură, iar nu la ochi (o observație îndreptățită, fără îndoială.)

Dumnezeu știe de ce nu mă mai dezlipesc de această tânguire legată de un necaz mărunț! Dragă domnișoară Grete, plec prin urmare la Berlin, iar dumneavoastră nu, așa că nu ne vom revedea, ceea ce este mult mai grav. Categorie, și ieri mă gândeam (chiar în momentul telefonului mă gândeam la asta, în loc să vorbesc la telefon) că veți merge la Berlin fiindcă n-ați mai fost acasă de atâta vreme. Nu aveți niște necesități de afaceri în acest sens? De altfel, îmi bat capul să-nțeleg ce pot să însemne acele „probleme de afaceri private“⁸²⁰ despre care ați pomenit în mai multe rânduri. Totodată, trei scrisori importante într-o singură zi sunt realmente prea mult. (Există printre ele și una referitoare la vizita ratată?) Ar trebui să vă smulgeți de acolo. Este de ajuns pentru asta o plimbare prin pădurea vieneză?

Aveți perfectă dreptate în ceea ce spuneți despre mine și F. Nu pricep deloc cum am putut în ultimul timp

să țin morțiș la josnicia de a vă solicita un fel de judecată tocmai dumneavoastră, care nu sunteți în legătură cu F., câtă vreme eu, fără a mai pune la socoteală aparenta mea imposibilitate de a povesti totul, mai și falsific lucrurile sau le trec sub tăcere, cu sau fără voia mea. Firește, dacă nu doriți, F. nu va afla nicio vorbă despre dumneavoastră, despre care eu știu, de altfel, numai generalități, cât privește niște evenimente sau altele.

Cele mai sincere salutări, al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 aprilie 1914, marți

7.III.14821

Pentru a spune adevărul, F.: ieri, așteptând în zadar și agitat scrisoarea ta (a câta oară aștept degeaba, F.?), mă decisesem să nu deschid epistola, în caz că ea avea să sosească astăzi. Scrisoarea ar fi putut ajunge încă de duminică, răspunsul la ultima-mi epistolă era, firește, urgent pentru mine, așa că îl așteptasem deja toată duminica. În afară de asta, era improbabil ca scrisoarea să vină astăzi. De ce tocmai azi? Această epistolă primită astăzi și pe care cu greu am ținut-o câteva clipe nedeschisă în buzunar și care mă face totuși fericit (nu pricep asta, și nici din conținutul ei nu se-nțelege așa ceva), această scrisoare deci, în măsura în care a depins de tine, ar fi putut să sosească și mâine sau poimâine, ori chiar deloc.

Telegrama mea n-a fost mănioasă, F.; este posibil ca formularul respectiv să fi lăsat această impresie. Curios este, în schimb, că ultima mea scrisoare mie mi s-a părut mănioasă, iar tu n-ai simțit asta; deci, poate că nici n-a fost așa și doar mi s-a părut mie. În telegramă n-am zis decât că-mi fusese cu neputință să-ți răspund, dar în scrisoare ți-am spus motivul: sintetizând, mi-am dat seama de mulțimea de lucruri total neclare ce mai există între noi. Sunt o mulțime, e-adevărat, însă poate ar trebui să spui doar un cuvânt și n-ar mai fi o mulțime, ba chiar niciunul.

Nu te amăgi, F., nu te amăgi! Rolul pe care-l joacă familia ta în ultima-ți scrisoare trimite la un soi de iluzie. Nu te înșela! F., n-ar trebui să vorbești despre faptul că ai vrut sau nu să mă umilești; ar trebui să explici doar tot ceea ce am evocat în ultima epistolă; restul ar deveni clar de la sine. Dar nu faci acest lucru simplu (amânarea unei explicații până la o discuție lămuritoare n-ajută la nimic; știi bine că sunt și trebuie să fiu mulțumit de toate când mă afl-n preajma ta); prin urmare, probabil că nu poți face asta. Însă atunci trebuie să mă lași pe mine să interpretez. Dacă ai fi vrut totuși să mă umilești, nici n-ar fi fost cel mai rău. Am și presupus așa ceva (serios însă, chiar serios vorbind) doar fiindcă acesta era pentru mine cazul cel mai favorabil. Prefer să nu mai discut despre ce mai rămâne pe urmă, în situația în care această supoziție este falsă și n-ai vrut deci să mă umilești.

Vin așadar de Paște, însă nu sâmbătă la prânz, ci duminică seară, la 6.51, dacă nu mă-nșel. Desigur, din punctul meu de vedere, cel mai bine ar fi să vii, în orice caz, la gară. Or, din câte am aflat ieri, nu este exclus să mă călătoresc împreună cu Max și soția lui probabil, și cu Otto Pick (toți cu treburi literare), și s-ar putea să nu-ți placă să te întâlnești cu toți la gară. Atunci ar trebui să ne întâlnim (cât mai repede posibil, deci pe la 7.30, eventual); voi sta tot la Askanischer Hof⁸²² într-un loc pe care urmează să-l stabilești singură.

Vrei să primești câte-o scrisoare pe zi, F.? Pentru a primi, nici n-ar trebui să ceri. Dar cum se împacă rugămintea ta cu ceea ce-mi închipui adesea în ultimul timp, când sunt pe jumătate adormit? Pui scrisorile mele una peste alta sau le arunci pe rând, fără să le citești și, în orice caz, fără a le da un răspuns. Nici măcar când ațipesc nu s-ar cuveni să procedezi așa.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 7 aprilie 1914, marți

Dragă domnișoară Grete, prin urmare, vă este iarăși mai bine? Și chiar vă gândiți să vedeți pentru dumneavoastră și pentru mine camera lui Grillparzer? Vi-l trimit drept ghid prin cameră pe *Särmanul muzicant*.⁸²³

Dacă vă refaceți dormind, este totuși un semn de sănătate. Eu nu reușesc să dorm prea mult, dar n-am niciun avantaj din asta, chiar dacă duminica nu mă ridic din pat înainte de ora 12. Pe de o parte, din lene, pe de alta, din indecizie — și parțial în amintirea timpurilor de odinioară (nu cumva mai frumoase?), când puteam să dorm până la 12 și chiar mai mult, în vecii vecilor, zac aproape neclintit, ore-n șir. Și să fi fost vienez, probabil că tot mi-ar fi imposibil să ajung vreodată în camera lui Grillparzer.

Pentru cazul în care nu vă hotărâți totuși să călătorim împreună chiar în ultimul moment, n-aveți, pentru când voi merge la Berlin⁸²⁴ (ați primit oare epistola mea de ieri?), vreo însărcinare de care, indiferent despre ce ar fi vorba, m-aș achita cu cea mai mare bucurie și cu maxima iscusință de care sunt în stare (și care nu este încă excesivă)? Poate o vizită la părinții sau fratele dumneavoastră⁸²⁵, ori la altcineva? Să transmiteți salutări sau urări? Însă nu doar asta, ci orice, orice.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.
7.IV.14

Când vă mutați?⁸²⁶

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 8 aprilie 1914, miercuri

Dragă domnișoară Grete, azi-dimineață am primit în același timp scrisoarea dumneavoastră de luni și pachețelul de ieri⁸²⁷. — Dar această ofertă de la Berlin⁸²⁸ este negreșit o șansă, și nimic altceva! Trebuie să mergeți neapărat la Berlin. Dacă aș avea atâta putere, hârtia ar trebui să repete pur și simplu aceste cuvinte: „Trebuie să mergeți la Berlin!“, și s-o facă atât de tare încât să răsunе biroul dumneavoastră, iar șefii să ciulească urechile în camera alăturată. Orice veți fi pătimit la Berlin, lucruri despre care eu nu știu nimic, și oricum se va dezvolta relația cu familia dumneavoastră (cu siguranță, va fi mai bună decât anterior), veți avea totuși de câștigat prin acceptarea postului. Berlinul este un oraș cu atât mai bun decât Viena, acest sat uriaș, aflat în agonie; în postul acela veți regăsi o poziție mai bună, întrucât cei de acolo vi se adresează chiar dumneavoastră; într-o oarecare măsură, reveniți ca o persoană care a avut până la urmă dreptate (nu trebuie să renunțăm niciodată la asemenea rare oportunități); oricum, la Berlin veți avea un serviciu mai bun și mai plăcut (la despărțirea de șefii dumneavoastră actuali nu puteți decât să răsuflați ușurată și emoționată); puteți călători mai mult, ceea ce vă face totuși plăcere; iar în caz că vreți să plecați din nou, veți avea relații mai bune decât ați putea stabili de la Viena; așa cum ați venit de la Berlin la Viena, puteți ulterior să ajungeți în slujbe mai bune, de la Viena fiind greu, după cum recunoașteți singură; meschinăria și neînțelegerea șefilor dumneavoastră de la Viena v-au surprins; așa ceva nu există la Berlin, cel puțin nu într-o asemenea măsură; poate că acolo, unde puteți pune condiții, veți fi și mai bine plătită; veți locui totuși cu părinții dumneavoastră și, chiar dacă trebuie să le dați o mână de ajutor, puteți face asta într-un mod mai simplu, mai generos și totuși mai ușor, mai ușor de suportat de către toți. Acceptați! În orice caz, acceptați! Scrieți-mi că ați acceptat și vă voi felicita telefonic, spre bucuria șefilor care trag cu urechea la aparat.

Dar dacă acceptați, atunci ar exista posibilitatea de a călători de Paște la Berlin. Pe de o parte, cade obstacolul care ar consta, în ceea ce vă privește, în încercarea previzibilă a părinților dumneavoastră de a vă reține, iar pe de altă parte, poate că ar fi bine pentru dumneavoastră să treceți pe la firmă chiar acum. Veți fi știind asta mai bine decât mine, însă în privința acceptării, dacă ascultați numai de dumneavoastră, ar putea surveni la un moment dat un sentiment copleșitor care, deși n-ar dura mult în singurătatea vieneză și nu v-ar reține pe termen lung, ar putea strica totul. Așa ceva nu trebuie să se întâmple. Acceptați, domnișoară Grete, acceptați!

Cât privește călătoria mea⁸²⁹ și nu doar aceasta, sunt sigur de urările dumneavoastră de bine. Această certitudine m-a cotropit deja într-atât, încât nu mai pot distinge ce îi datorez; nu este puțin.

Îi voi înmâna lui F. pachețelul, așa cum doriți. În eventualitatea că nu plecați, aștept să-mi dați și alte însărcinări.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 aprilie 1914, joi

9.IV.14

Astăzi, situația este totuși mai bună, am așteptat doar patru ore răspunsul tău; oricum, încă patru ore. E absolut firesc ca fiecare să-și caute un avantaj: eu vreau să primesc un răspuns în scris, tu vrei să-l dai numai oral, căci fiind oral, nu mai trebuie să răspunzi pe urmă. Te-ai gândit însă bine dacă asta este chiar în avantajul tău? Ce ai să-mi spui trebuie să-ți spui totuși și ție; ce-mi ascunzi, ascunzi și față de tine — cel puțin așa sper. Și n-ar trebui să procedezi așa, de dragul nostru, al amândurora, n-ar trebui să faci asta.

Să nu spui că mă port prea sever cu tine! Tot ceea ce e capabil de dragoste în mine se află doar în slujba ta. Dar vezi, de peste un an și jumătate alergăm unul către altul, deși păream că suntem pe punctul de a ne strânge la piept chiar după prima lună. Iar acum, după atâta timp și alergătură, continuăm să fim așa de departe unul de altul! F, ai datoria necondiționată ca, atât cât îți stă în putință, să te clarifici în legătură cu tine. N-avem voie totuși să ne zdrobim reciproc când ne vom întâlni, în sfârșit; ar fi păcat de noi.

Acum vorbesc altfel decât atunci, în Grădina zoologică. Mărturisesc că abia bunăvoința ta îmi oferă posibilitatea de a reflecta asupra noastră; totodată, există o necesitate inevitabilă de a proceda astfel. Nici nu trebuie să recunosc acest lucru; e-ntr-adevăr destul de clar: ori de câte ori te-ndepărtezi de mine, îmi pierd orice capacitate de a reflecta asupra noastră; iar câtă vreme te-ndepărtezi de mine, nu mai există nicio primădie.

Ai dreptate, nu știu de ce ți-ar fi plăcut întâlnirea cu Max și soția lui. Observ acum că am presupus asta, numai pentru că mie nu mi-ar fi făcut plăcere. De altfel, acest pericol pică; mă și-nșelasem, doar Max urma să vină, iar acum nu mai vine nici el, din câte mi-a spus astăzi. Mai rămâne deci Pick. Este mai bine să vii pe la 7.30 la Askanischer Hof, dar te rog să fii punctuală.

Da, domnișoara Bloch nu vine. Mi-e foarte dragă.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 10 aprilie 1914, vineri

10.IV.14

Dragă domnișoară Grete, acum prefer să spun că pentru mine este pur și simplu de neînțeles că F. nu v-a scris; în cazul în care ea n-are motive foarte însemnate ca să procedeze astfel; eram deja pe punctul de a spune direct că absența unei scrisori de la F. într-o chestiune atât de importantă îmi tulbură imaginea pe care o am despre ea. Dar m-aș bucura dacă mâine aș primi de la dumneavoastră câteva rânduri din care să aflu că F. v-a scris totuși.

Așadar, n-am primit însărcinări, iar despre familia dumneavoastră nu vreți să auziți nimic prin intermediul meu. Mutarea în sine (chiar în aprilie și-n timpul Paștilor!) nu m-ar fi oprit să mă duc la Berlin și n-ar fi împiedicat pe nimeni să-mi încredințeze salutări pentru dumneavoastră. Bineînțeles, spre a avea întâietate la o scrisoare, ar fi trebuit să mint că vă voi vedea curând, deși pesemne că asta nu se va întâmpla prea repede.

Însă dacă vă dau dreptate până și-n privința faptului că nu se cade să mă duc la părinții dumneavoastră, atunci trebuie să-mi dați dreptate — și, din fericire, nu păreți prea departe de a o face — că trebuie să părăsiți Viena. Fie și numai spre a ceda egoismului meu, ce refuză să-mi influențeze ura împotriva Vienei din cauza faptului că sunteți acolo!

Cele mai sincere salutări! Recreere plăcută la țară!⁸³⁰

Al dumneavoastră,

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 aprilie 1914, marți

14.IV.14

E, precis n-am avut niciodată, cu o asemenea certitudine — atât după aceea, cât și acum —, sentimentul că acționând într-un mod oarecare, am făcut un lucru bun și neapărat necesar, așa cum a fost cu logodna noastră⁸³¹. Precis nu cu atâta certitudine. Iar tu? Pentru tine cum e? Și tu simți la fel? Să-ți începi scrisoarea următoare răspunzându-mi la asta!

Nu-mi lua în nume de rău faptul că am fost extenuat, împrăștiat, neatent, confuz, poate și indiferent în timpul celor două zile. N-a însemnat altceva decât că nu eram deloc în largul meu, ci parcă exclusiv în largul tău, fără ca tu să vrei, pesemne, sau măcar să suporti sau chiar doar să simți asta.

De altfel, nu vreau să spun că au fost zile frumoase și nici că n-ar fi existat posibilitatea ca ele să fie și mai frumoase. Prima seară petrecută împreună a decurs așa cum prevăzusem eu, exact la fel, atât în afara mea, cât și în lăuntru. Știam mai demult că a doua zi urma să vorbesc numaidecât cu tatăl tău, fără ca asta să depindă de discuția din seara precedentă. Nu depindea nici măcar de speranța că discuția poate fi reluată mai târziu, în tihnă. Am deplină încredere în tine, Felice, totală încredere, caută să te-mpaci cu acest gând cât poți tu de bine! Faptul că am întrebat și voi întreba totuși din nou se reduce mai degrabă la o nevoie logică, mai neobișnuită în cazul meu, decât la o nevoie sufletească. Firește, afirmația mea nu este riguros de exactă, ci doar aproximativă; mai există și dincolo de logică niște surse de suferință.

(Ce vrea să spună despre asta domnișoara Bloch în telegrama pe care am primit-o chiar acum: „Sincere felicitări, a dumneavoastră, mulțumită, Grete Bloch”?)

Lucrul cel mai urât, de-a dreptul mizerabil, a fost însă că nu ne-am aflat niciodată singuri pe stradă, fie și pentru câteva clipe, și că n-am putut să-mi găsesc liniștea alături de tine, într-un sărut. Ai fi putut să-mi dai ocazia și n-ai făcut-o, iar eu eram prea zăpăcit ca s-o obțin cu de-a sila. Orice drept pe care mi-l conferă morală în virtutea faptului că sunt logodit este pentru mine dezgustător și complet inutilizabil; a fi logodit nu-nseamnă acum altceva decât să joc comedia căsătoriei, spre hazul celorlalți, fără a fi însurat. Nu pot face așa ceva; în schimb, pot suferi nebunește din această cauză. Uneori am vrut să-i mulțumesc lui Dumnezeu că acum nu suntem permanent amândoi în același oraș; atunci nu i-aș mai mulțumi lui Dumnezeu pentru asta, căci, dacă am fi în același oraș, ne-am căsătorit precis mai curând, fără să ținem seama de unele jubilee de la serviciu.⁸³²

Dar oricum ar fi, vino cât mai curând! Poate că mama ta va adăuga câteva rânduri la epistola pe care o scrii părinților mei; atunci ea va fi invitată, firește, cu cea mai mare amabilitate. Ai povestit deja la birou despre logodna ta și te-ai înțeles cu direcțiunea în privința celui mai apropiat termen posibil pentru plecarea ta? Ai demisionat de la doctoriță?⁸³³ Ai terminat cu munca la revistă?⁸³⁴ Dacă ai fi de acord măcar cu una dintre numeroasele mele rugăminți, atunci iată care sunt ele: nu mai lucra atâta, plimbă-te, fă gimnastică, fă ce vrei, numai să nu mai muncești în afara serviciului! În afara programului de la birou, te iau în slujba mea și-ți trimit pentru asta un salariu, oricât de mare și de câte ori vrei tu. Confirm acest lucru prin semnătura mea:

Franz

Cele mai sincere salutări mamei și surorilor tale!⁸³⁵

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 14 aprilie 1914, marți

Dragă domnișoară Grete, mai frumos ar fi să vă țin de mână, în loc de a ține această telegramă.⁸³⁶

La Berlin nu m-am simțit nici bine, nici rău, dar în orice caz așa cum am simțit nevoia, conform unui sentiment indubitabil. Niciun om nu poate cere mai mult, iar eu nu cunosc vreun lucru pe care să-l fi făcut vreodată cu o asemenea certitudine. Vorbesc, firește, mereu numai despre necesitatea pe care am simțit-o eu, nu F.

Nu v-aș mai fi scris astăzi, domnișoară Grete, fiindcă sunt foarte obosit, la Berlin n-am dormit aproape deloc, azi la birou am muncit doar cu ultimele puteri și nu trebuie să uit că acum mai am de lucru câteva

ore837 — însă există ceva despre care nu vă pot scrie suficient de repede, și anume: Logodna sau căsătoria mea nu schimbă câtăuși de puțin relația noastră care, cel puțin în ce mă privește, are perspective frumoase și absolut indispensabile. Este așa și așa va fi? Și încă o dată, în caz că ar mai trebui spus: totul este independent de ceea ce vă datorăm eu și F. (în măsura în care pot spune asta în calitate de logodnic) în chestiunea noastră comună.

F. povestește despre o epistolă trimisă expres, în care îi scrieți că peste două-trei luni vreți să plecați la Budapesta. Am înțeles bine? Cum se împacă asta cu faptul că vreți să plecați totuși la Berlin?

Și va fi posibil să veniți într-adevăr la Praga (poate, cu afaceri), când F. are să fie aici la sfârșitul lui aprilie sau la începutul lui mai? Firește, ea și-ar organiza treburile în funcție de dumneavoastră. De fapt, am vrut s-o opresc pe F. să vă scrie fiindcă mi se pare exagerat să pună pe hârtie pur și simplu așa ceva, dar, din păcate, pentru dumneavoastră e greu de găsit o posibilitate relativ facilă de a veni încoace. Poate să vizităm însă împreună Gmündul? Scrieți-i totuși lui F. despre asta!

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 15 aprilie 1914, miercuri

15.IV.14

Dragă domnișoară Grete, mi-e dor de dumneavoastră în mod foarte evident și real. Astăzi, când alergam spre serviciu, am văzut pentru prima dată afișele expoziției de articole de birou (20–29 iunie), m-am bucurat enorm. Veniți atunci? Pentru o săptămână? Grozav, absolut grozav! Iar înainte, pe 2 și 3 mai, vreți să veniți, veți face marea excursie? Desigur, F. va aranja lucrurile în așa fel încât să fie și ea aici; îi scriu mâine despre asta, probabil i-ați scris și dumneavoastră. Dar poate totuși vă gândiți, ca și mine, să ne întâlnim toți trei la Gmünd.

Numai că nu știu dacă logodnicii au voie să facă asta; cei nelogodiți o duc mult mai bine, lor le este permis orice și nu sunt constrânși să facă nimic.

Ce noutate în scrisorile pe care le trimiteți? Trageți linii peste o propoziție până ce devine ilizibilă, întrerupeți un alineat fiindcă în el este vorba despre dumneavoastră? Vedeți totuși cât de necesară a fost epistola mea de ieri! Nu aveți dreptul să mă abandonați, acest lucru este totalmente imposibil, iar eu nu voi fi de acord cu așa ceva. De asemenea, nu există absolut niciun motiv pentru asta. Și vreau să știu cum vă simțiți și ce fel de linii urmează să trageți și ce propoziții ștergeți.

Luându-mă după ultima dumneavoastră carte poștală, se pare că din nou aveți de gând să vă rupeți de Berlin. Nu trebuie să stăm în fața unor ruine⁸³⁸, ca să ne desfătăm cu imaginea lumii; se poate face asta și lângă Hundekehlesee⁸³⁹ și cu atât mai bine cu cât locul este mai departe de Viena. Nu vă vine să credeți? Nu știu ce înseamnă „predare necondiționată“, intenționat n-am vorbit despre asta cu F.; ea mi-a spus însă mereu cât de mult dorește mama dumneavoastră să veniți. Iar F.? F. mai rămâne, oricum, mult timp la Berlin. Până în septembrie; mai curând nu vrea să se mărite. Asta înseamnă încă aproape o jumătate de an.

Acum îmi dau seama că anterior am tot vorbit despre o decizie care-mi dă puterea de a rezista, fără a fi dezvăluit însă decizia respectivă. Ea constă în faptul că, în eventualitatea în care nu m-aș fi înșurat cu F., aș fi renunțat la postul meu de aici; sau, dacă ar fi fost cu puțință, aș fi luat un concediu mai lung, fără plată, și aș fi mers la Berlin (nu din pricina lui F., ci a Berlinului și a numeroaselor lui posibilități) și aș fi devenit jurnalist sau altceva asemănător. Ce părere aveți despre asta, domnișoară Grete, deși este o întrebare tardivă?

Sărmanul muzicant e frumos, nu-i așa? Îmi amintesc că odată i-am citit această nuvelă celei mai mici dintre surorile mele, așa cum n-am mai citit niciodată ceva. Eram atât de plin de ea încât n-ar fi încăput în mine niciun eroare de intonație, de respirație, de ton, de participare sufletească și înțelegere; totul a izbucnit realmente din mine cu o naturalitate brutală, eram fericit de fiecare cuvânt pe care-l rosteam. Aceasta nu se va mai repeta, n-aș mai îndrăzni niciodată s-o citesc cuiva.

Ați fost tristă acolo sus, când ați stat în iarbă lângă ruine? Nimic nu mi se pare mai firesc. Eu am fost întotdeauna trist la țară. Ce forță îți trebuie ca să-ți adaptezi privirea la toată întinderea unui asemenea ținut! În fața unei străzi din Berlin eu reușesc să fac asta într-o clipită. Și totuși, ați fost liniștită și împăcată sufletește în afara orașului.

Cele mai sincere, cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 16 aprilie 1914, joi

16.IV.14

Dragă domnișoară Grete, a fost deja mult mai bine. Firește, știam foarte exact ce veți scrie, ați sugerat destul de des acest lucru și destul de frecvent ați încercat chiar să ieșiți dintr-un laț care nici nu este însă laț, ci numai... ei bine, voi căuta în orice caz să țin cu dinții de acest laț, în eventualitatea că ați vrea să-l desfaceți. Dar să nici nu ne mai gândim la asta! Și scrisorile?⁸⁴⁰ Desigur, puteți dispune de cele din trecut (nu și de cele viitoare!), însă de ce n-ați dori să le lăsați în posesia mea? De ce trebuie să se producă fie și cea mai neînsemnată schimbare? La ce-i ajută oare regulile pe oameni în fața oamenilor? Chiar și azi spun că nu-mi trebuie un străin și zic totodată că voi fi fericit pentru orice clipă pe care o veți petrece alături de noi (ce-i drept, acest „noi“ încă nu semnifică acum mai mult decât o poveste). F. nu va citi scrisorile, dacă nu vreți; nici nu este necesar, F. știe deja sau ar putea ști, chiar și fără scrisori, cine sunteți. Iar dacă nu știe, nici scrisorile n-o vor ajuta în acest sens.

Nu sunteți mândră că la Berlin se pune un asemenea preț pe reangajarea dumneavoastră? Mă simt ciudat încercând să-mi imaginez, priceperea dumneavoastră în afaceri, în orice caz, cu totul excepțională. Eu am atât de puțin din această virtute încât nici nu-mi pot închipui detaliile ei. Chiar dacă despre asta am aflat și acum, la Berlin, și am crezut totul, firește, nu pot însă, oricât m-aș strădui, să-mpac complet cele auzite cu imaginea domnișoarei Grete, căreia îi scriu, ci doar să le apropiu de ea.

De ce trebuie să veniți la Berlin abia de la 1 august? De ce această amânare inutilă? Pentru numele lui Dumnezeu, cine oare-și dorește altceva la Berlin decât să vă mângâie pe creștet? Veniți, așadar, mai curând! De exemplu, în ziua cea mare, numită la dumneavoastră, din păcate, zi de recepție și care pare să fie de Rusalii.⁸⁴¹

Doamna B.⁸⁴² Ei bine, mă înfricoșează un pic, iar eu pe ea foarte mult. Probabil că mă-nțelege cel mai puțin; ceilalți, cât de cât, deși se biziue pe niște interpretări eronate. Toni⁸⁴³ îmi place foarte mult; la fel și Erna⁸⁴⁴, cu toate că am văzut-o doar câteva minute sâmbătă seară; duminică și luni ea a fost la Hanovra. Privirea oarecum suspicioasă a doamnei m-a urmărit neîncetat; dacă aș fi fost în locul ei, aș fi aruncat totuși priviri mai bănuitoare, și chiar le-am avut, în locul ei. Ei bine, uneori i-am părut bolnav, alteori nechibzuit, cel mai adesea stupid, iar arareori chiar peste măsură de șiret; dintr-un asemenea amestec de aprecieri nu rezultă o relație foarte bună, fie și cu viitorul ginere. În general, nu vor fi putut observa la mine multă dragoste; eram extenuat, confuz, neatent, dar pe urmă, împrăștiat și foarte lucid în același timp (una dintre stările mele frecvente și cele mai respingătoare); m-am lăudat absolut inutil cu vegetarianismul meu, am mâncat numai legume, am fost cât se poate de plictisitor și ar fi fost necesară chiar o privire divină, spre a recunoaște în mine calmul și nevoia mea de a exista și de a acționa.

Cele mai sincere salutări, al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 aprilie 1914, vineri

Iubită F., n-am decât zece minute și nici măcar acestea întregi. Ce să fac și ce să scriu în grabă? Mai întâi, îți mulțumesc fiindcă numești august luna plecării⁸⁴⁵, așa să rămână! Atunci arătam „teribil de jalnic“⁸⁴⁶, desigur; mă și simțeam astfel, de vreme ce o jumătate de an m-am luptat să dobândesc o asemenea înfățișare. Nu m-ar ajuta să am grijă de mine; scurgerea timpului și fiecare zi cu care tu apropii termenul mă vor ajuta, precum și orice semn de încredere și de răbdare pe care mi-l vei arăta, mai ales acesta din urmă. Suntem totuși (este riscant să te angajezi la repezeală în remarci atât de aspre), suntem totuși oameni aparent opuși; așadar, trebuie să avem răbdare unul cu altul, iar spre a vedea nevoile, adevărul și, în fine, apartenența celuilalt, ne trebuie o privire aproape divină, de care are parte doar cel mai intens sentiment omenesc. F., eu am o asemenea privire; de

ai și încrederea mea statornică în viitorul nostru. Când și ochii tăi mă privesc astfel, atingându-mă cu cea mai vagă strălucire, tremur de fericire.

Franz

Scrie-mi imediat, fie și câteva cuvinte!

N-aș putea să-i fac cumva vreo bucurie domnișoarei Brühl?⁸⁴⁷ Nu suport să aud vorbindu-se despre o fată care plânge.

17.IV.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 17 aprilie 1914, vineri

17.IV.14

Dragă domnișoară Grete, am trimis scrisori către trei unchi și o mătușă, iar acum îmi permit plăcerea de a vă scrie și dumneavoastră.

Este grozav că sunteți de acord cu planul meu de a mă muta la Berlin. Vreau categoric să plec la Berlin, Berlinul îmi face bine în toate privințele. Dar cel puțin acum ar fi totuși un mare risc să renunț la postul meu sigur. De unul singur aș fi putut face asta, sau mai degrabă, ar fi trebuit s-o fac. Însă acum, cu F.? Pot s-o conving să renunțe la postul ei bun⁸⁴⁸ de care e-atât de legată, spre a trăi apoi, eventual în lipsuri, alături de mine în același Berlin? Așa cum știți, n-am multă încredere în mine; totodată, ea n-a prea sporit din pricina trecutului meu și a existenței mele funcționărești.

Este foarte târziu. Pentru astăzi nu-mi mai rămâne decât să vă salut în cel mai cordial mod cu putință. Pentru mine este o bucurie să pot face aceasta în fiecare zi.

Al dumneavoastră,

Franz K.

F. nu mi-a scris încă nimic despre epistola dumneavoastră.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 aprilie 1914, sâmbătă

Dragă domnișoară Grete, după ce am citit prima dumneavoastră scrisoare, am știut numaidecât ce aș putea să vă răspund înainte de toate, și anume că nici vorbă să concepeți în fond relația lui F. cu dumneavoastră într-un mod atât de univoc precum scrieți. Scrisul însuși îndeamnă adesea la false fixații. Există o forță de gravitație a frazelor, căreia nu ne putem sustrage. Nici nu vreau să transcriu propoziția în care sintetizați presupusa opinie a lui F. despre dumneavoastră. V-ați supăra pe mine dacă aș face-o. Afirmția nu este deloc rea, e bună, ca toată ființa dumneavoastră; nu este nici pe departe așa de rea cum sunt, de pildă, ocările ordinare pe care eu, pe jumătate adormit, le-am folosit foarte recent la adresa lui F. (ea știe de ele); trebuia totuși să retractați propoziția aceea, dacă nu imediat, măcar a doua zi; de altfel, chiar ați fi retractat-o, dacă n-ar fi sosit scrisoarea lui F. Așa însă ați răspuns deja prin scrisoarea de la 10.30 la întrebarea pusă de mine la 8.30 dimineața. Totuși, dacă m-ați întreba de-a dreptul ce părere am despre relația lui F. cu dumneavoastră, n-aș fi în stare să vă dau un răspuns foarte util, dar ăsta n-ar fi un lucru elocvent, căci nu cunosc nici alte răspunsuri, multe altele.

Cât privește scrisorile, este numai opinia dumneavoastră provizorie că trebuie să le ard de îndată ce mă căsătoresc. Or, acum nu sunt încă însurat și abia părerea pe care o veți avea ulterior despre ele are să fie decisivă. Așa că, deocamdată, lăsați-le în posesia mea! Odată ce mi-ați făcut bucuria să mi le trimiteți, lăsați-mi și bucuria să le mai păstrez! Credeți, de altfel, că noi, F. și cu mine, am reuși să fim foarte uniți dacă nu ne-am înțelege nici măcar într-o chestiune care ne preocupă, omenește vorbind, atât de mult precum conținutul scrisorilor dumneavoastră, pe care să le putem citi, deci, cu aceiași ochi?

De asemenea, trebuie să mă lăsați să vă admir priceperea în afaceri. În locul dumneavoastră, decât să devin eu însumi precis, mi-ar curând așa face dintr-un aparat de precizie unul imprecis. Și acordarea brevetului?⁸⁴⁹

De-aș putea măcar să apreciez mai în detaliu această realizare! Am impresia că atunci, în camera de hotel, v-ați dat osteneala să-mi explicați câte ceva, însă eu n-am reținut nimic.⁸⁵⁰

Cu siguranță trebuie să fiți la Berlin cel mai târziu pe 1 iulie!⁸⁵¹
Cu absolută certitudine. Sunt foarte sigur că are să vă fie mai bine și din punctul de vedere al afacerilor. Efectul tonifiant al Berlinului îl simt eu însumi, sau mai curând, știu că l-aș simți dacă m-aș muta la Berlin. Pentru mine însă, riscul este mare, nu sunt deloc stăpân pe capacitatea mea de a scrie. Ea vine și pleacă aidoma unei stafii. De un an n-am mai scris nimic și nici nu pot face nimic, din câte-mi dau seama. În ultimele zile, aici am avut o șansă pe măsura acordării brevetului dumneavoastră: o povestire, de altminteri, cea mai lungă a mea, dar și singura, scrisă în urmă cu un an, a fost acceptată de către *Die Neue Rundschau*; au mai fost și alte oferte amabile.⁸⁵²

Dacă aș fi scris ceva anul ăsta, n-ar fi atât de riscant să plec la Berlin, însă așa aș proceda disperat totuși, târând-o pe F. din actuala ei situație plăcută într-o existență atât de nesigură. Și dumneavoastră veți fi recunoscând acest lucru.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.
18.IV.14

Despre întâlnirea noastră, data viitoare.

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 19 aprilie 1914, duminică
19.IV.14

Dragă mamă,

Acum amintirile din cele două zile⁸⁵³ mi se pun deja cât de cât în ordine și pot să vă mulțumesc din toată inima, în tihnă și fără șovăire, ție, tatei și vouă tuturor. În cele două zile m-am simțit realmente dăruit neîncetat, dar neîncetat, iar în faptul că mi-o dați pe Felice am văzut un semn al dragostei voastre, cel mai mare pe care vi l-aș putea cere vreodată și pentru care nu voi fi niciodată demn să vă mulțumesc.

Toate celelalte sunt aspecte secundare. Secundar este faptul că tu, dragă mamă, pesemne că ai să-mi reproșezi unele lucruri și vei mai găsi obiecții, fără ca situația să se poată schimba. Niciunul dintre noi nu este perfect pentru sine, darămite pentru ceilalți.

Gândește-te la asta, iubită mamă, dar mai întâi la faptul că o dai pe Felice unui om care, precis, o iubește nu mai puțin decât tine (firește, în alt fel) și care va căuta să-i asigure o viață fericită, atât cât îl vor ține puterile încordate la maximum.

Dar acum veniți curând, toți se bucură așteptându-vă! Orice tergiversare a venirii voastre este totuși neîntemeiată și mă face să sufăr. Și pentru căutarea unei locuințe⁸⁵⁴ este important să veniți degrabă. Dacă Felice ezită, îndeamn-o un pic pe ascuns, iubită mamă!

Cele mai sincere salutări și sărutări, ție și tuturor de la
al tău,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 aprilie 1914, duminică

19.IV.14

Ce bucurie, iubito, rămân și eu o dată în urmă cu scrisorile! Negreșit, ar fi trebuit să-i scriu deja mamei tale și am făcut-o abia astăzi. De asemenea, ar fi trebuit să-i trimit tatălui tău cartea⁸⁵⁵ încă de marți și i-am trimis-o abia vineri. Dar, în primul rând, nu sunt deloc punctual cu corespondența (scrisorile către tine nu sunt scrisori, ci scâncete și rânjete); atunci mâna-mi devine grea, iar dacă nu primesc nicio veste de la tine, ca data trecută, mâna asta este complet paralizată și nu poate nici măcar să-mpacheteze cartea pentru tatăl tău.

Dacă sunt conștient că-ți aparțin pe de-a-ntregul? Nu trebuia să-mi dau seama de acest lucru, îl știam deja de un an și jumătate.

Logodna n-a schimbat nimic, conștiința acestui fapt nici nu mai trebuia consolidată. Mai degrabă, mă gândesc uneori că ție nu ți-e întotdeauna foarte limpede cât de mult și în ce mod aparte îți aparțin. Răbdare însă, totul se va clarifica, F., în căsnicie totul se va lămurii, iar noi vom fi cei mai uniți oameni. Iubito, iubită F., de-am ajunge la momentul acela! Relațiile astea momentane din câteva duminici petrecute la Berlin și câteva zile la Praga nu pot rezolva totul, chiar dacă, în esență, totul s-a rezolvat de multă vreme, poate de prima dată când te-am privit în ochi.

Fiecare a crezut altceva: eu am crezut că-i vei răspunde mamei mele și am uitat să-i scriu mamei tale. Scrie-mi că ar trebui să te inviți singură. Cum așa? N-ai primit epistola pe care mama ți-a trimis-o luna asta și-n care te-a invitat chiar foarte cordial?

Un prieten al unchiului meu de la Madrid, angajat la ambasada austriacă de acolo, a fost aici și m-am plimbat un pic cu el. Curios lucru: constat că acum este deja târziu, am hoinărit mult împreună, au mai fost cu noi Ottla și o verișoară⁸⁵⁶, ne-am întâlnit și cu alții, iar acum, după această acțiune neobișnuită pentru mine (în ultimii ani probabil că nu m-am plimbat ziua decât singur sau cu Felix, celălalt Felix⁸⁵⁷), deci acum, când mă așez să-ți scriu, observ că nu trebuie să-mi schimb absolut deloc gândurile; cât a durat plimbarea, în tramvai, prin Baumgarten⁸⁵⁸, pe malul iazului, după aceea când am ascultat muzică și când am mâncat pâine cu unt (după-amiază am mâncat chiar o bucăciță de pâine cu unt, o monstruoșitate după alta!), și apoi în drum spre casă, tot timpul te-am avut în minte numai și numai pe tine. Spiritual sunt unit cu tine printr-o legătură indisolubilă, la care n-ajunge binecuvântarea niciunui rabin aflat în depărtare.

În ziar dau abia mâine anunțul pentru marți.⁸⁵⁹ Directorul meu⁸⁶⁰ se întoarce mâine dintr-o călătorie și n-aș vrea ca anunțul să apară înainte de a vorbi personal cu directorul. Miercuri vei primi ziarul. Firește, de logodnă știu deja aproape toți cei interesați. Ce au zis oare prietenii și cunoscuții tăi, au repetat mulți spusele frizerului? — Și-n rest — așa se va încheia fiecare scrisoare —, cred că ai să vii foarte curând. Când oare, F., când oare?

Al tău,
Franz

Scrie-mi, te rog, imediat despre durerile de cap!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1914, luni

20.IV.14

Iubita mea, abia seara am ajuns acasă, am hoinărit fără rost, pe terenurile de tenis, pe străzi, la birou (să văd dacă nu cumva e-acolo vreo veste de la tine), iar acum am găsit scrisoarea ta. Devin incapabil să fac ceva ori de câte ori n-am nicio veste de la tine; realmente n-am fost în stare să dau la ziar un mic anunț, deși era deja posibil, fiindcă astăzi i-am spus directorului. Dar n-am putut; de altfel, n-a apărut nici în *Berliner Tageblatt*.⁸⁶¹

Nu mai știu nici măcar cu ce am fost atât de ocupat în ultimul timp; nu avea cum să fie ceva foarte important. Pentru lucrurile neînsemnate s-a făcut, și astăzi, târziu. Ce viață de provizorat duc fără tine!

Cu Max mă întâlnesc, desigur, chiar în fiecare zi. Numai că, dacă iau seama bine, nu mai suntem atât de apropiați cum am fost altădată — ce-i drept, temporar. (Nici când n-am fost așa de apropiați ca în timpul călătoriilor⁸⁶²; așteaptă puțin, data viitoare îți trimit două flecușețe tipărite în legătură cu călătoriile noastre: unul acceptabil, scris de mine, iar celălalt, total insuportabil, scris de amândoi, în colaborare.⁸⁶³ Eu nu promit aiurea, aiurea, cum faci tu, în ce mă privește, cu scrisoarea pentru mama mea, cu timbrele de reclamă pentru șeful meu⁸⁶⁴, cu *Berliner Tageblatt* și cu demisia de la doctoriță. Și eu mai promit aiurea, însă aiurea mea nu e chiar fără margini.) Noi (pentru mai multă siguranță, repet: Max și cu mine) nu mai suntem atât de apropiați din vina mea; în candoarea lui, el nici nu simte asta și tocmai mi-a dedicat, de pildă, ultimul său roman, *Calea lui Tycho Brahe către Dumnezeu*, una dintre cele mai originale cărți ale lui, o poveste chinuitoare de autotorturantă. Dar, la drept vorbind, nici eu nu sunt vinovat, sau doar în mică parte. Max nu e lămurit în privința mea, iar când este, se înșală. În ultimul timp, deși în aparență sunt afectat de limbuție (încă nu cunoști acest viciu; de altfel, tu nici nu-l ai, de aceea te și iubesc), am devenit tot mai închis, mai retras, și nu pot ieși din mine însumi,

în ciuda imboldului lăuntric de a flecări și chiar a unei și mai justificate plăceri de a comunica; în realitate, nici nu mi-e teamă de oameni, ci am un disconfort în preajma lor, o incapacitate de a stabili relații complete și neîntrerupte, așa că pierd rar privirile pe care și le-aruncă între ei (înțelegi cum vine asta?) și mă-nucet să afirm că rareori cineva este atât de capabil ca mine să-i priceapă în totalitate pe oameni, în tăcere, de la o oarecare distanță, cu o forță care mă sperie și pe mine și fără a fi constrâns în mod direct — mă opresc definitiv, au venit doi unchi, unul din Moravia, de la Triesch, celălalt un praghez⁸⁶⁵, o ciudățenie, trebuie să termin; numai să nu te sperii din cauza frazei începute (o spaimă inutilă, crede-mă, avem totuși încredere unul în altul, nu-i așa?), deci ca să nu te sperii, mai închei fraza asta. Este tot ce pot face, însă când nu scriu, această aptitudine devine, bineînțeles, aproape o primejdie pentru mine. Dar întrucât ești a mea, nu mai există niciun pericol pentru mine și nici pentru tine n-are să existe, iubito.

Franz

Fără dureri de cap, neapărat fără!
Demisia de la doctoriță! Să vii degrabă!
Pregătește zestrea!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 aprilie 1914, marți

Este o nebulie, o boală, F., dacă n-am o scrisoare sau o scurtă veste de la tine, nu pot face nimic, nici măcar să dau anunțul la ziar. Nu fiindcă aș fi la fel de agitat ca altădată, doar suntem făcuți unul pentru altul (așa cum spune cu voce tare *B.T.*⁸⁶⁶, iar inima mea mai încet, însă mai ferm) și nici nu contează dacă vestea întârzie, ar putea fi chiar un lucru bun să folosești un răgaz, când muncești atâta, ca să răsufli cu adevărat ușurată, în loc de a te apuca de scris, și totuși... anunțul îl dau deci abia mâine și-l vei primi vineri. Dar neconcordanța nu este aceasta, F., după cum am sentimentul că ziarele în genere au puțin de-a face cu problema noastră. Chiar anunțul din *Tageblatt*⁸⁶⁷ e cam sinistru; anunțul pentru ziua de recepție îmi sună de parcă acolo ar scrie că F.K. va executa un luping la varieteu în duminica de Rusalii. Însă celor două nume le stă bine împreună, asta-i frumos și așa trebuie să fie.

Este târziu, scrisoarea trimisă expres am primit-o abia acum, la 9; în orice caz, a ajuns la birou abia după ora 2. Cele mai sincere salutări, mulțumiri pentru sărutare, dar nu pot s-o întorc; când sărutăm de la distanță, nimerim cu sărutul nostru bine intenționat în întuneric și absurditate, în loc să atingem gura dragă și îndepărtată,

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 aprilie 1914, marți

Dragă domnișoară Grete, nu înțeleg tot ce vrei să spunei în legătură cu atitudinea dumneavoastră generală față de oameni. Este o descriere pe cât de precisă pe-atât de generală, însă nu se potrivește nici tuturor celorlalți, nici mie; deci e adecvată numai într-un caz absolut special, care nu dă pace bieteii dumneavoastră minți neliniștite și despre care eu nu știu nimic sau prea puțin. În relația cu mine nu mi se potrivește absolut nimic din ceea ce spunei. Față de mine v-ați purtat atât de corect și, în primul rând, atât de imperturbabil, netulburată nici de dumneavoastră înșivă, nici de mine, ca și cum n-ați fi un alt om, ci propria-mi conștiință, înzestrată cu o existență autonomă, plină de bunăvoință și fermecătoare. Credeți-mă! Poate vă înșelați în genere, chiar și-n privința felului dumneavoastră de a fi. Poate că faceți prea mult abstracție de dumneavoastră, sunteți prea bună și prea eroică. Așa pare uneori. Nu sunt puțini aceia care trebuie să vă fie recunoscători. Ei se găsesc în cea de-a treia categorie a clasificării pe care o faceți? Atunci mă voi feri să fiu recunoscător.

În ultima mea scrisoare n-a fost nicidecum „o încheiere bruscă a socotelilor“; așa ceva n-a fost cu siguranță, am vrut doar să vă rețin mâna și să o strâng, nimic altceva. Lipsa de transparență din relația dumneavoastră cu F. nu vi se datorează, presupunând că această transparență lipsește cu-adevărat și nu este doar ceea ce văd eu ca un nerod, foarte lucid în același timp.

V-ați decis deja pentru Semmering⁸⁶⁸ din pricina Berlinului? În mod clar și fără nicio deznădejde? Așadar nu veți pleca la Budapesta? Și veți fi pe 2 mai la Praga? La Gmünd ar fi mult mai bine; în legătură cu asta nu i-am scris încă lui F. Niște dificultăți ar exista: F. rămâne doar câteva zile⁸⁶⁹, iar ziua pe care am petrece-o la Gmünd ar cădea într-o zi de vizită; ar mai trebui să și-nnoptăm, iar pe mama⁸⁷⁰ s-o lăsăm la Praga și eu aș comite o nouă prostie sinistă; drumul nu l-am putea face totuși decât duminică, prin urmare, tocmai în ziua când părinții mei sunt complet liberi — oricum, ar fi un gest frumos și spontan să mergem la Gmünd și merită cel puțin să reflectăm la asta până-n ultimul moment.

Mă întrebați dacă are să vă bucure „povestirea“⁸⁷¹

Nu știu, *Fochistul* nu v-a plăcut. În orice caz, „povestirea“ se bucură de întâlnirea cu dumneavoastră, nu începe nicio îndoială. De altfel, eroina se numește Grete și vă face cinste, cel puțin în prima parte. Ulterior însă, când chinul devine prea mare, femeia abandonează totul, începe o viață independentă și-l părăsește pe cel care are nevoie de ea. O poveste veche, de altminteri; am scris-o cu peste un an în urmă; pe-atunci nu știam încă să apreciez numele Grete, am învățat s-o fac abia pe parcursul povestirii.

Cele mai sincere salutări (adjectivele trebuie să fie suficiente, totuși nu le trimitem aiurea, nu adjectivele trebuie să fie corecte, ci omul căruia îi sunt trimise),

al dumneavoastră,

Franz K.

21.IV.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 aprilie 1914, miercuri

Draga mea F., am consumat toată hârtia de scris, n-a mai rămas decât această bucată, pe care am tăiat-o din scrisoarea ta. Mă gândeam că, logodindu-te, vei câștiga mai mult timp liber, dar e limpede că ți-am dat și mai mult de lucru. Mare păcat! De la tatăl tău am primit acum o scrisoare foarte prietenoasă; maică-mea își face oarece griji din pricina celor câtorva rânduri pe care ar trebui să le adresezi tatălui meu.⁸⁷²

Ce fel de treburi! Vino degrabă, ne căsătorim, și gata! Frumoasa locuință despre care ți-am vorbit va fi liberă abia în februarie, însă chiar și asta-i nesigur. O locuință frumoasă, bine situată, destul de scumpă și care are atât avantaje de neînlocuit, cât și dezavantaje, rămâne rezervată pentru noi până pe 2 mai seara. Ceea ce înseamnă că trebuie să fi la Praga cel mai târziu pe 1 mai.

Cum este cu vizita domnișoarei Grete?

Franz

22.IV.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, probabil 23 aprilie 1914, joi

Dragă domnișoară Grete, nu mai există altă hârtie de scris în casă. Hârtia de calitate superioară s-a terminat deja, dar și asta-i bună pentru dumneavoastră, fiindcă nu vreau să vă scriu epistole, ci să vă fiu alături pentru câteva minute, atât cât mi-o permit sutele de kilometri ce ne despart.

Am fost înțeles greșit? Nu. Și cu toate acestea, nu vreți să veniți? Toate argumentele care sunt împotriva Gmündului pledează pentru Praga. Din faptul că doamna B.⁸⁷³ nu vă suportă — eu unul n-am remarcat nimic de felul ăsta —, nu rezultă decât că dumneavoastră și cu mine mai avem ceva în comun; or, aceasta nu constituie un obstacol pentru vizita dumneavoastră. În ceea ce mă privește, aș fi foarte bucuros dacă ați veni, iar F. de asemenea, în mod sigur; ea mi-a anunțat vizita dumneavoastră chiar în termeni entuziaști. Deși încă nu mă pricep să exprim cum trebuie acest lucru, uneori am impresia că pentru mine este de-a dreptul necesar să fiți de față când F. va veni pentru prima dată la mine acasă. Firește, pentru dumneavoastră există destule contraargumente: călătoria lungă, discuțiile cu niște străini, nu mulți, însă câțiva, oricum, și alte mărunțșuri imprevizibile. Eu nu caut să vă forțez, dar va trebui să mă constrâng să mă lipsesc de dumneavoastră. Poate că F. are o idee bună, deocamdată nu mi-a scris despre Gmünd; dacă ea vrea să mergem acolo, nimic nu mă va opri.

F. îmi scrie acum regulat, deși doar puțin, totuși în fiecare zi, în afară de azi; astăzi n-am primit încă nimic.

Însă ieri...

Gata, este prea târziu; de altfel, acum câteva ore, tocmai când vă scriam ultima propoziție, a sosit o telegramă de la F., de parcă ar fi vrut în ultimul moment să-mi oprească mâna care așternuse pe hârtie un fel de reproș. Era prea târziu.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 aprilie 1914, vineri

A treia scrisoare pe care o încep astăzi. Mereu se amestecă azi în scrisorile către tine cunoscutul acela al tău din Breslau, al cărui nume n-am reușit să-l rețin, nu din încăpățănare, să zicem, ci și dintr-o necesitate oarecare; nici măcar chipul nu i l-am reținut, cu toate că i-am văzut poza destul de mare, atârnată în camera ta. În schimb, pe el însuși nu-l pot uita; în parte, din vina ta, deoarece mi-ai povestit despre el prea confuz și prea aluziv.

Astăzi n-am primit niciun cuvânt de la tine, ceea ce n-ar fi grav; mai grav este că de vreo nouă luni probabil n-am mai primit de la tine nicio pagină scrisă-n liniște.

Îți mulțumesc pentru scrisoarea adresată părinților mei, i-a satisfăcut complet pe amândoi. Citind scrisoarea, mi-am reamintit cât de ciudat este limbajul vostru. Deși risipiți doar la întâmplare, cuvinte precum „teribil, uriaș, colosal, excelent“, căutați mai degrabă să evitați folosirea cu adevărat caracteristică a lui „foarte“, pe care-l înlocuiți cu o vorbă imprecis-rezervată ca „destul de“.

Duminică nu vei primi nicio epistolă de la mine, F.; să nu te superi din această cauză, nu-mi place să-ți scriu acasă; puteam să scriu ca străin în familie; iar dacă se făceau glume pe tema asta, măcar nu erau bine intenționate; astăzi s-ar face sau s-ar putea face numai glume bine intenționate și tocmai ele m-ar durea.

Scrisoarea către părinții mei m-a dezamăgit în primul rând din pricina datei vizitei tale. Cum? Abia pe 5 vrei să vii? De ce abia pe 5? Șeful tău s-a întors totuși. Și ce fac cu locuința pe care m-am străduit s-o rezerv până pe 2?

Ce gânduri triste îți împărtășesc azi! Lasă-mă cel puțin să-ți sărut mâna, ca să-mi pot ascunde chipul.

F.
22.IV.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 26 aprilie 1914, duminică

25.IV.14 874

Iubită F., nu-mi scrii despre două chestiuni, cu toate că știi că amândouă mă îngrijorează foarte mult din cauza ta (lasă-mă acum pe mine deoparte!), exclusiv din cauza ta. De unul nici nu m-am interesat până acum, mă refer la fratele tău. Mi-ai scris odată că voi afla amănunte despre el la Berlin, însă n-am aflat nimic, am citit doar o scrisoare din care am putut deduce (mă refer la conținutul ei) cât de mult mi-ai ascuns din această problemă, în ceea ce te privește, repet, numai în ceea ce te privește pe tine.

Dar acum taci în continuare.

Cel de-al doilea este cunoscutul tău din Breslau.

Nu mă sfiesc să te întreb deschis despre el căci, dacă este o fantomă încă activă, se va prezenta și nechemat, iar dacă nu mai are nicio influență, atunci nu-l voi trezi nici eu prin acest apel. Nu mă trimite la o explicație orală! Nici anterior nu ți-ai putut ține asemenea promisiuni. Vorbește sau spune deschis de ce nu poți vorbi.

Există atâtea lucruri ce nu pot fi spuse clar și pe care nu le putem împărtăși din cauza slăbiciunii proprii sau a celui care ne-a ascultat; cu atât mai mult avem datoria să fim limpezi acolo unde claritatea este posibilă. Poate poate atârna liniștită în camera ta, însă voi fi având și eu dreptul să stau liniștit în odaia mea.

F.
Cât privește expresiile tari⁸⁷⁵, m-ai înțeles un pic greșit. Nu acești termeni în sine sunt ciudați; ciudați este că pe de o parte, alegeți cuvinte goale numai pentru că sună colosal (când le rostesc, fetele respiră greu, de parcă din guri lor ar ieși niște șobolani mari), dar pe de altă parte, preferați cuvinte șterse, puțin semnificative și, astfel, într-o viteză ne bună nu descrieți nimic, ci ocoliți în fugă descrierea exactă.

S-ar putea ca vizitele să-ți provoace multe neazuri, dar și plăcere, nu-i așa? Fie căruia, ce i se cuvine: tu și întâmpini musafirii, iar eu stafiile.

Felicitări primesc destule, deși nu atâtea ca tine, cu siguranță. Pe cele care au sosit la început le-am deschis, și pe cele venite mai târziu; ele vor avea efect și necitite, de vreme ce așa ne este sortit lor și nouă. Cartea de vizită alăturată o trimit pentru mătușa ta; este de la bărbatul pe care susține că-l cunoaște.⁸⁷⁶

Vii deci vineri; pot considera drept sigură sosirea ta. Dacă vrei să vezi locuința, acesta-i ultimul termen.⁸⁷⁷

Casa este foarte frumoasă; dacă, atunci când o vom vizita, va fi o vreme la fel de bună ca astăzi, o vei lua; altminteri, vei avea dubii. Situată destul de departe, este complet liberă, în mijlocul unui spațiu verde, trei camere, două balcoane, o terasă, 1 200 de coroane, o groază de bani; de fapt, mai mulți decât putem noi să achităm. Vorbesc ca și când eu aș avea o imagine de ansamblu asupra a ceea ce putem plăti.

N-ai chef să mergem într-o zi la Gmünd? Mi-ar face mare plăcere.

Trimite-mi adresa surorii tale Elsa! Mama ta a fost mulțumită de scrisoarea mea? Ai primit și *Menajul femeilor*⁸⁷⁸ și volumul lui Werfel?⁸⁷⁹

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 26 aprilie 1914, duminică

26.IV.14

Dragă domnișoară, bine, să nu luăm acum o hotărâre! Să am în fiecare clipă speranța de a vă vedea, în timpul prezenței lui F. aici. Orice astfel de speranță a pierit până acum fără rost, de n-ar fi așa și cu aceasta! În legătură cu Gmündul, F. nu mi-a scris încă. Ea ar putea să vină pe 1 sau pe 2; firește, am să vă mai scriu data.

Deci acum plecați cu siguranță la Berlin.⁸⁸⁰ Au fost bune sau au fost rele veștile care au condus la actuala dumneavoastră decizie? Dar acum să nu lăsăm în suspensie ce am hotărât în privința călătoriei noastre comune⁸⁸¹, ci mă gândesc că în mod absolut sigur vom merge împreună. Cât mă bucur, așteptând să stau în compartiment în fața dumneavoastră, fără să povestesc ceva, căci nu sunt în stare de asta, ci să șed acolo, să dau din cap aprobator sau dezaprobat, să vă strâng mâna cum trebuie, în semn de salut, și-n rest, să las să-mi fie bine. Drum bun!

La despărțire poate să vă placă Viena. Nu uitați de camera lui Grillparzer!

De altfel, nu cred că tristețea despărțirii se datorează faptului că ne luăm rămas-bun de la ceea ce ne-a fost drag. Poate că tristețea provine, mai degrabă, dintr-un sentiment contrar. Simțim că ne despărțim prea ușor, că ne luăm prea ușor rămas-bun și că legăturile exterioare, care s-au stabilit în decursul timpului și păreau să reprezinte niște legături aproape lăuntrice când sunt lăsate în pace și nu sunt verificate, se dovedesc a fi în realitate niște fleacuri. Ne amintim cu tristețe de aparentele legături ce au rezultat și prevedem cu tristețe aparentele legături care vor rezulta. Avem, ce-i drept, nevoie de amândouă, de libertate și constrângere, dar fiecare la locul ei, și ori de câte ori cineva bagă de seamă că le-a schimbat din greșală locurile, acela se va simți foarte rău. Așa mi s-a întâmplat mie adesea, dar asta nu contează. Să fiți bucuroasă, odată cu mine, că părăsiți Viena. Ce a vrut să spună fratele dumneavoastră⁸⁸² cu remarcă pe care o citați? Este ciudată. Și ce alți corbi din Berlin vă mai sfătuiesc să nu procedați astfel? Cât de puține lucruri știu despre dumneavoastră! Și câte aș dori să știu! Mă interesează chiar și vizita pe care ați făcut-o.

Ce-i drept, s-ar putea să am nevoie de sfaturile pe care mi le oferiți, dar ele nu prea se dau în scris. Cum să mă consiliați în privința unei locuințe pe care n-o cunoașteți? Și cum vreți să mă sfătuiți cum să folosesc cele

câteva parale pe care le am, când lui F. îi este totuși imposibil s-o scoată la capăt cu ele? Însă oricâte griji mi-aș face eu, acest lucru nu mă îngrijorează câtuși de puțin. Pentru asta îmi lipsește fantezia. Poate că și mulțimea celorlalte griji este prea mare ca să-i mai permită și acestea să treacă. În rest, sunt mai scutit de dureri de cap decât am fost vreodată. Și dumneavoastră? V-au chinuit chiar de curând; acum vă este mai bine? Ați mâncat deja vegetarian? Și este puțin probabil să fi citit-o pe Thürheim. Veți merge și la Teplitz?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Lise Wélsch⁸⁸³ la Praga

Praga, 27 aprilie 1914, luni

Stimată domnișoară, multe mulțumiri pentru amabilele dumneavoastră urări.⁸⁸⁴ Dar acum trebuie să-mi permiteți și mie să vă strâng mâna în modul cel mai sincer și să vă transmit cele mai bune urări pentru activitatea pe care o desfășurați la Berlin.⁸⁸⁵ Vedeți, ceea ce faceți dumneavoastră am vrut să fac eu însumi de multă vreme. Este minunat să pleci de-acasă, dar și mai minunat s-ajungi la Berlin. Mi-ați face într-adevăr bucuria să vă văd acolo, după ce vom stabili foarte ferm o întâlnire? Voi veni de Rusalii.⁸⁸⁶ Și dumneavoastră? Nu v-ar conveni să vă întâlniți odată și cu doctorul Weiß, care locuiește permanent acolo? Începând cu 1 iunie va fi acolo și o tânără cunoștință de-a mea (de altfel, o berlineză ce se va restabili la Berlin după o absență mai lungă); am sentimentul că are să vă fie la fel de dragă ca și mie, de fapt.

Nu uitați să-mi scrieți câteva cuvinte despre aceasta, vă rog mult.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, devotat,
Franz Kafka
27.IV.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 aprilie 1914, miercuri
29.IV.14

Mă înțelegi greșit, F. Ce-mi scrii despre cunoscutul din Breslau nu mă interesează deloc; nici nu-mi pasă cum se numește și cu cine e-nsurat; el însuși nu mă interesează absolut deloc.

Despre fratele tău se pare așadar că ai primit indirect o veste mulțumitoare. Asta mă bucură pentru noi toți.

Așteptasem să-mi spui deja precis în ce zi sosești. Dacă nu vii vineri, pierdem locuința aceea. Nu mi-ăs asumă responsabilitatea de a lua locuința fără tine, întrucât ceea ce ți-ar plăcea la casa aceea ar trebui să compenseze dezavantajele care ar rezulta pentru tine din faptul că ea se află destul de departe de centrul orașului, că ai fi numai printre cehi și altele asemenea. Caută deci să faci posibilă venirea ta! Mă voi uita mâine și la alte case într-o altă zonă, poate mai convenabilă, ca tu s-o poți alege apoi pe cea mai bună, fără a-ți da prea multă osteneală. Ieri am văzut un apartament cu trei camere; costă doar 700 de coroane, este situat în centrul orașului, chiar în spatele muzeului ce-nchide în partea de sus piața Wenceslas. O locuință în care stai câteodată în coșmaruri. Încă de pe scări te lupți cu diverse mirosuri, trebuie să treci printr-o bucătărie întunecată, într-un unghier plâng o grămadă de copii, o fereastră zăbreliată lucește ca plumbul, nu ca sticla, iar gângăniile așteaptă-n găurile lor să vină noaptea. Viața în astfel de case poate fi înțeleasă aproape exclusiv ca un blestem. Aici lumea nu muncește, muncește în altă parte; nu păcătuiește, păcătuiește în altă parte; aici ea doar caută să trăiască și de-abia poate s-o facă. Ar trebui să ne uităm nu numai la acele locuințe care merită să fie dorite, ar trebui să vedem odată împreună și o asemenea casă, Felice.

F.

Din ce cauză vă chinuiți oare, dragă domnișoară Grete? Și-ntr-un mod atât de riscant? Nu mi-ați face numai bine, nu mi-ați vrea neîncetat binele? Mie, care față de dumneavoastră am mereu sentimentul că nu există decât două feluri de fericire pură, lipsită de lacrimi și care ajunge până la limitele puterilor noastre: să ai pe cineva care ți-este loial și față de care să te simți loial, iar apoi să-ți fii loial ție însuși și să te consumi total, să arzi fără cenușă.

Epistola dumneavoastră a fost scrisă prea grăbit, nu înțeleg totul. Dacă sunteți acceptată la Berlin, trebuie să vi se ofere și posibilitatea de a vă instala acolo; nu privește totuși pe nimeni faptul că aveți familia acolo. Dar din moment ce este nevoie să începeți munca atât de curând, atunci, mai ales că rămâneți la aceeași firmă, nu se vor putea ridica multe obiecții dacă părăsiți Viena mai devreme, cam cu o săptămână înainte de Rusalii. Și în această stare sufletească, domnișoară Grete, a fost citită, nu pusă pe hârtie, acea epistolă în care se pare că scrie: „Rămâi unde ești“?

În orice caz, acum trebuie să luăm în calcul că nu veți fi de Rusalii la Berlin și că în fața mea în acest compartiment are să stea tatăl meu, spre necazul lui și al meu. Urâtă treabă! Iar la Berlin va trebui să realizez singur, bizuindu-mă doar pe picioarele și mâinile mele, trucul cu ziua de recepție.⁸⁸⁷ Fără ajutorul dumneavoastră. (F. va fi ocupată cu trucul ci.) Ei bine, va trebui să mă împac cu această situație. Și să mă consolez cu faptul că părăsiți în sfârșit Viena îngustă și dezolantă, că vă veți simți în putere și vă veți recăpăta plăcerea atât de firească de sine însăși. Poate că, în esență, situația în care vă aflați nu este deloc diferită de a mea, numai că v-a luat prin surprindere, nu vi se potrivește și până la urmă va trebui să o dinamitați în mod elegant.

Pierderea ce rezidă pentru mine în faptul că probabil nu veți fi de Rusalii la Berlin s-ar putea întoarce chiar în folosul meu prin aceea că acum vă întâlniți totuși cu F. Dar când vine F. nu știu încă precis. Am presupus că sosește vineri, însă acum am din nou îndoieli. Ieri am primit o epistolă în care scrie: „Grete mi-a scris între timp că nu poate veni la Praga fiindcă va porni (teribil de frumos acest cuvânt berlinez!) deja pe 1 iunie. Dar am să-i mai scriu o dată mâine“. Dacă F. n-ar fi F., astăzi ar trebui să primiți o epistolă, în care să scrie și ceva legat de Gmünd. Căci despre asta, F. nu mi-a scris încă. În orice caz, de îndată ce aflu sigur când vine F., vă trimit o telegramă. Pe urmă aveți libertatea să telegrafiați: „Sosesec“ și imediat voi alergeră să vă rezerv o cameră la hotelul în care stă F.

Înțeleg însă limpede că această călătorie nu ar fi decât un chin (sâmbătă aici, duminică înapoi, altfel nu s-ar putea totuși?), nemaivorbind despre inconveniente pe care eu cel puțin nu aș fi în stare să le țin complet la distanță de dumneavoastră și că, drept urmare, aș fi făcut mai bine să nu vă invit deloc.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Veți merge la Teplitz? Are să participe cumva firma de la Berlin la expoziția pragheză?

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 3 mai 1914, duminică

Foarte dragă domnișoară Grete, vă scriu în goana smintită generată de târrea de colo-colo a unei perechi de logodnici, care, pe deasupra, mai caută și-o casă.⁸⁸⁸ Dar îmi este imposibil, absolut imposibil să nu vă salut astăzi. Cel mai drag și mai frumos dintre lucrurile dragi și frumoase pe care le-ați trimis este fotografia dumneavoastră. Am observat că vă uitasem complet chipul; din acea perioadă el s-a dizolvat pe de-a-ntregul în memoria mea, iar ceea ce s-a recompus treptat, în decursul timpului, într-o nouă imagine a fost un om la care țineam într-atât încât credeam că n-are să-mi pese nicidecum de înfățișarea lui. Iar acum, în fața fotografiei constat, firește, că asta nu-i deloc adevărat. Aș fi foarte bucuros să primesc o mică poză de la dumneavoastră; dacă ar fi să primesc doar una, aș opta pentru cea în care stați jos, alături de cele două fete. Nu drept mulțumire pentru ea, ar fi caraghios așa ceva, ci din proprie inițiativă atașez o mutră schimonosită.⁸⁸⁹

Azi, doar atât; am să vă povestesc multe, să mă plâng că nu sunteți aici și să mă bucur că nu sunteți aici.

Fiindcă această combinație s-ar fi păstrat chiar dacă ați fi venit; de fapt, sunt totuși foarte trist că n-ați venit, ar fi trebuit să insist cu rugămintele. Noi v-am sunat ieri după-amiază, însă biroul dumneavoastră era deja închis.

Măine sau poimăine vă scriu.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 5/6 mai 1914, marți/miercuri

Dragă domnișoară Grete, acum am primit pozele, se află în fața mea; cea de lângă monument este cea mai frumoasă (atât de istovită vă sprijiniți de vecina dumneavoastră?), „drumul singuratic“ este și el caracteristic, celelalte nu sunt decât niște expediente, nu mă ajută cu nimic, dar toate valorează mult pentru mine, credeți-mă! În ce parc frumos sunteți? Și-n ce vilă? Sunteți totuși veselă în ansamblu. Acelea sunt niște prietene?

Este foarte târziu. F. a plecat azi. Măine vă scriu mai mult. Nu sunt nefericit din cauza activităților mărunte, v-am scris eu așa ceva? Nefericit am fost doar pentru că nu am putut să vă mulțumesc imediat. În rest însă, nu sunt „cel mai fericit logodnic“, ce-i drept, asta nu, absolut deloc; cel mai fericit logodnic este numai acela care este cel mai fericit și-n privința sa. Nu, nu.

Măine iarăși!

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 7 mai 1914, joi

7.V.14

Dragă domnișoară Grete, oricum aș fi, sunt împrăștiat, prefer să umblu haihui prin parcuri și pe străzi, îmi strâng cu o mână pe cealaltă, ajung acasă, mănânc din fructele dumneavoastră minunate, plec din nou în fugă, caut o locuință, închiriez una proastă, mă tem că nu voi mai putea scăpa de ea, întotdeauna îmi plac doar penultimele; înainte de a mă obișnui cu ultima, o-ndrăgesc pe penultima într-atât încât trebuie să fiu smuls de-a dreptul din pragul acesteia. Din prima și cea mai frumoasă m-au împrâncit pur și simplu afară cu toții și eu însumi am trântit ușa în urma mea.

Alte încercări nereușite de a mă descotorosi de ultima locuință. Făcând abstracție de cele mai diverse toane, bune sau rele, ale celor două locuințe, ele sunt complet opuse, în esență. Cea pe care am luat-o se învârteste pe trei sferturi în jurul bucătăriei; cea pe care vreau s-o iau și pe care o știam de mult se extinde toată spre est.⁸⁹¹ Voi reuși? Acum voi face ultima tentativă. Veți afla chiar în această scrisoare. Captivant, nu?

Dragă domnișoară Grete, ce să vă mai povestesc? În definitiv, nici nu s-au întâmplat multe. Felice arată bine, o, da, este chiar veselă și pare să se fi simțit destul de bine aici. Rudele mele o îndrăgesc aproape mai mult decât mine. Cu siguranță, în relația lui F. cu dumneavoastră n-a survenit nici cea mai mărunță schimbare de când ați conviețuit la Berlin. Spuneți că aveți simț de observație; în acest caz n-ați avut; altminteri nu v-ați fi mirat de tăcerea lui F. Negreșit, tăcerea lui F. nu trebuie judecată ca atare, ci drept o particularitate a felului ei de a fi. Dacă o iubim, trebuie să iubim, fie că vrem sau nu, întreaga ei ființă și așa facem. Nu mai vreau să spun nimic în această privință, ar fi prea de tot! Nu din pricina dumneavoastră, știți bine, ci din cauza mea nu mai spun.

De locuința care se învârtă în jurul bucătăriei m-am debarasat bucuros, dar încă n-am luat nici apartamentul acela frumos, îngrozitor de înalt. Multe impedimente: tapetele proaste, chiria mare, absența unei odăi pentru servitori, o singură intrare în cameră etc., iar pe când reflectam la toate astea, un diavol din apartamentul vecin a început să cânte energic la un pian pus acolo de nu știu ce demon, încât răsună locuința goală. De nimic nu mă tem mai mult decât de muzică în jurul casei. Așa că am coborât agale cele o sută sau două sute de trepte.

Dar ce s-a întâmplat la dumneavoastră? Sau doar am înțeles greșit din ultima dumneavoastră scrisoare că s-ar fi întâmplat ceva deosebit? Întâi de toate, ce e mai important pentru mine: veți fi de Rusalii sau înainte de Rusalii la Berlin?⁸⁹² Anterior veți merge și la Teplitz?

Ceasul bate ora 9, fug cu scrisoarea la gară, deși nu conține nimic. Să nu fiți supărată pe mine, sunt un pic în vâltoare, însă nu vreau să mă dezmeticesc; prefer să las să se învârtă totuși cu mine și doar să-mi aplec capul, cam amețit, decât să zac cu totul și cu totul la pământ.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 8 mai 1914, vineri
8.V.14

Dragă domnișoară Grete, mă îngrijorează să văd cum suferiți din pricină că nu înțelegeți starea în care mă aflu, sau mai bine zis, din pricina bunătații dumneavoastră innăscute. Desigur, aș avea toate motivele să fiu fericit, iar F. este precis principalul element al acestei fericiri. Un anumit tip de neînțelegere — așa cum este neînțelegerea mea — se poate transforma din pură incomprehensibilitate în antipatie; însă față de dumneavoastră n-are să se întâmple una ca asta. Să credeți motivele mele neexprimate, ceea ce ar trebui să fie cu atât mai ușor cu cât adaug că este foarte posibil ca totul să se termine cât se poate de bine. Aceasta ar fi în conformitate chiar cu legea fundamentală pe care am descoperit-o pe baza experienței și care privește viața mea. Și anume, până acum am obținut tot ce am vrut, dar nu imediat și niciodată în mod direct, ba chiar făcând cale-ntoarsă de cele mai multe ori, mereu cu ultimele eforturi și, în măsura în care am putut judeca acest lucru, aproape-n ultima clipă. Nu prea târziu, însă aproape prea târziu, deja întotdeauna cu ultima zvâcnire a inimii. Și niciodată n-am obținut chiar tot ceea ce voiam; deseori nici n-a mai fost totul și oricum, chiar de-ar fi fost, n-aș mai fi putut să iau în stăpânire întregul; în orice caz, am căpătat mereu o bucată mare, și-adesea, cea mai importantă. Bineînțeles, asemenea legi, pe care le descoperi singur, sunt, în sine, absolut neînsemnate; totuși, ele nu sunt lipsite de importanță pentru caracterizarea celui care le descoperă, mai ales că, odată descoperite, ele te domină într-un fel, realmente fizic. — De altfel, veți putea vedea cât de fericiți sau de nefericiți suntem, deoarece am hotărât, și n-aveți deloc voie să vă împotriviți, ca, odată ce ne căsătorim, să locuiți la noi o perioadă mai lungă (și anume, chiar de la început; fiindcă acum nu aveți concediu și-l veți primi abia la iarnă). Dacă iau apartamentul amintit în ultima scrisoare⁸⁹³, avem loc destul. Și vom duce o viață frumoasă, iar dumneavoastră, pentru a mă verifica, mă veți putea ține totuși de mână, iar eu am să fac la fel, în semn de recunoștință.

Dar cum se poartă la birou cu dumneavoastră! Este cu-adevărat scandalos. Astăzi s-ar fi cuvenit să primiți o scrisoare de la mine. Oricum, ăia vă ușurează despărțirea.⁸⁹⁴ Dar s-ar putea s-o îngreuneze fetele. Aveți decipriete.

În legătură cu Hardt⁸⁹⁵ voi spune numaidecât două adevăruri. În primul rând, îmi displace. Odinioară — iar această nuvelă pe care n-o cunosc provine din perioada lui timpurie —, scria lucruri bune; de asemenea, a tradus foarte bine și trei nuvele ale lui Flaubert, cel puțin după gustul meu de-atunci. Dar mai târziu a făcut chestii oribile și continuă să facă. La drept vorbind, n-aș vrea să citesc nimic de el. Cel de-al doilea adevăr este însă că tot ceea ce atingeți dumneavoastră are valoare pentru mine și tot ce pleacă de la dumneavoastră devine prețios pentru mine datorită acestui fapt.

Seara în familie presupune și ea o organizare aparte? Până acum nu știam decât de ziua de recepție, iar

aceasta este în luna de Rusalii.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

Franz K.

Citiți și-n rest în franceză?

Și camera lui Grillparzer?

Și Thürrheim?

Eu prefer să scriu însă la birou. Acasă, scrisoarea așteaptă zadarnic, ore-n șir, pe masă.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 12 mai 1914, marți

12.IV.14

Dragă domnișoară Grete, sunteți atât de obosită? Și mai vreți să locuiți trei săptămâni în provizoriul ^{asta}⁸⁹⁶, unde nu puteți dormi? Asta înseamnă totuși prea multă considerație față de gazdă și prea puțină față de dumneavoastră. Regret și mă înfurii.

A fost foarte drăguț din partea dumneavoastră că v-ați dus la muzeu. Nu mă gândeam să aflu totuși vreo noutate (deși s-a întâmplat și asta), dar simțeam nevoia să știu că ați fost în camera lui Grillparzer și că astfel s-a creat și o legătură fizică între mine și ea. Nu m-alegeam cu mai mult nici să mă fi dus eu însumi acolo, cel puțin nu cu mult mai mult, chiar dacă aș fi privit exponatele mutate în camera aceea. Fotografia pe care mi-ați trimis-o este a camerei autentice sau a celei de la primărie?⁸⁹⁷

În orice caz, o cameră frumoasă, bună de locuit, unde se putea dormi bine în fotoliu la apusul soarelui. De altfel, o veche dorință irealizabilă: să stau la masă lângă o fereastră mare, cu vedere spre o zonă întinsă, iar la sfârșit să dorm în tihnă, să respir liniștit și netulburat, fără a simți apăsarea luminii și a perspectivei. Ce dorință! Și cât de prost exprimată! Nu este așa.

Altminteri, după ce ați citit *Sărmanul muzicant* n-ați avut și singură dorința de a vedea camera? A fost totuși un om îngrozitor; dacă nefericirea noastră s-ar desprinde de noi și ar umbla slobodă de colo-colo, ar trebui să semene cu el; orice nefericire ar trebui să arate ca el, care a fost o nefericire vie, palpabilă. O scurtă poveste din jurnal sau din scrisori: Logodna fusese desfăcută de multă vreme, doar rudele cele mai idioate se mai gândeau la vreo posibilitate îndepărtată de căsătorie, Katharina trecuse de mult de treizeci de ani. Într-o seară, G. este în vizită la surori, ca mai de fiecare dată; K. este deosebit de drăguță cu el și atunci o ia în poală mai mult din milă — cele două surori umblă probabil prin cameră —, iar el constată și consemnează mai târziu că atunci K. i-a fost total indiferentă, apoi el s-a excitat și ar fi vrut să se adâncească într-un sentiment cât mai însemnat, dar că nu i-a rămas altceva de făcut decât s-o țină în poală, ca după o clipă să se elibereze din nou de ea. De altfel, nu doar din milă o luase în poală; a fost un fel de încercare; și mai grav este că prevăzuse acest lucru și îl făcuse totuși.

Ați primit măcar ultimele mele două scrisori? Vreau să știu unde veți fi de Rusalii; ați întrebat când va fi ziua de recepție⁸⁹⁸, ceea ce părea să indice faptul că s-ar putea să veniți, totuși. De-ar fi așa!

Imaginați-vă, încă n-am o locuință. Cochetez deja cu gândul de a închiria doar un apartament cu două camere (toate locuințele din oraș sunt prea scumpe, iar F. trebuie să locuiască măcar la început în oraș). Ce credeți despre asta?

Am aici în manuscris un nou roman de Ernst Weiß.⁸⁹⁹ Este fierbinte și la fel de frumos precum *Galera*⁹⁰⁰, ba chiar mai frumos și mai unitar, fără a-și da osteneala. Ați vrea să-l citiți dacă ați avea într-adevăr ocazia în perioada imediat următoare? Este puțin probabil. — Încă o dată: Citiți franțuzește?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

Franz K.

Praga, probabil 14/15 sau 15 mai 1914, joi, vineri sau sâmbătă

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 16 mai 1914, sâmbătă

16.V.14

Dragă domnișoară Grete, durerile de dinți înseamnă, evident, că la Viena nu sunteți cruțată nici de cel mai rău dintre lucruri, dar că odată plecată de-acolo, totul va fi mai bine. Ce alt sens ar putea avea durerile de dinți? Și de ce să fiți chinuită fără noimă?

Ce înseamnă insomnia și „dilatarea capului” știu prea bine chiar în momentul de față și s-ar părea că nu vreau deloc să mă lipsesc de această cunoștință; însă pesemne că n-am avut încă adevăratele dureri de dinți, cele mai rele dintre toate, iar despre ele citesc în epistola dumneavoastră, precum un școlar complet nedumerit. Cum vă tratați, de fapt, dinții? Îi spălați după fiecare masă? (Acum vorbesc, din păcate, cu o doamnă care din pricina durerilor de dinți nu ține cont de politețe și de etichetă.) Ce zic blestemații de stomatologi? Cel care s-a dat pe mâna lor trebuie să suporte nenorocirea până la capăt. Cred că F. este relativ liniștită după ce și-a pus aproape toată dantura din aur. N-ați putea să vă găsiți și dumneavoastră liniștea în acest mod? La început, ca să spun adevărul, trebuia să-mi plec privirea în fața dinților lui F., așa de tare mă speria aurul acela strălucitor (o strălucire cu adevărat infernală într-un loc nepotrivit) și porțelanul galben-cenușiu. Ulterior, numai dacă era posibil, mă uitam intenționat într-acolo, ca să nu uit imaginea aceea și să mă chinuiesc, iar până la urmă să dau crezare faptului că totul este absolut adevărat. Într-un moment de uitare de sine am și întrebat-o pe F. dacă nu se jenează. Din fericire, nu se jena, firește. Dar acum m-am împăcat aproape de tot cu acest gând, nu doar din obișnuință (nici vorbă să pot căpăta instantaneu o asemenea obișnuință). N-aș mai dori îndepărtarea dinților de aur, însă această expresie nu este absolut corectă; de fapt, n-am dorit niciodată îndepărtarea lor. Numai că astăzi mi se par oarecum adecvați și lipsiți de orice echivoc; îi socotesc, ceea ce nu este puțin lucru, drept o eroare umană foarte evidentă, simpatică și pe care ochii n-o pot tăgădui niciodată; ea se poate vădi mereu și mi-o apropie pe F. poate mai mult decât ar fi în stare o dantură sănătoasă, dar și înspăimântătoare într-un anumit sens. — Aici nu sunt un logodnic care apără dantura logodnicei, ci mai curând unul care nu este capabil să expună cum trebuie ceea ce vrea să spună, dar care în plus, dacă nu se poate altfel, însă numai în acest caz, vrea să vă dea un pic de curaj, ca să întreprindeți o acțiune radicală împotriva durerilor dumneavoastră. Dar poate că este mai bine să așteptați până ce ajungeți la Berlin.⁹⁰¹

Aspectul scrisului meu de-acum⁹⁰² se justifică prin faptul că alaltăieri mi-am tăiat adânc degetul mare de la mâna dreaptă, am umplut cu sângele meu o găleușă, iar acum îmi tratez degetul cu metode naturiste, adică fără platură și bandaj; drept urmare, deși se vindecă de zece ori mai încet, rana se-nchide de o sută de ori mai frumos, fără inflamație, fără să se umfle, ca o adevărată desfătare a ochilor.

Prefer să nu vă trimit totuși romanul lui Weiß în timp ce vă mutați. De altfel, se pare că m-ați înțeles greșit, este numai manuscrisul, cartea ar putea să apară abia la toamnă. Dacă-l vreți neapărat, vi-l trimit, firește, de îndată. De Rusalii nu vă voi vedea, deci; însă poate voi avea o compensație. Unchiul meu de la Madrid vine în vizită la începutul lui iunie, probabil îl voi însoți la Berlin, ce-i drept, doar pentru o duminică; atunci vă voi vedea, așadar; vi-l prezint și pe doctorul Weiß, da?

Am deja locuință. Trei camere, soare de dimineață; este situată în centrul orașului, are gaz, lumină electrică, cameră pentru servitoare, baie și costă 1 300 de coroane. Astea sunt avantajele. Dezavantajele sunt următoarele: etajul al IV-lea, fără lift, perspectivă spre o stradă anostă, destul de zgomotoasă.⁹⁰³ Acum va trebui, negreșit, să cunoașteți bine totul (de vreme ce ați acceptat invitația, gest pentru care vă sărut mâna).

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,

Franz K.

Lui Muzzi⁹⁰⁴ i se poate trimite deja o carte cu poze? Ce vârstă are?

Dragă domnișoară Grete, așa s-a agravat deci o stare pe care ieri am considerat-o ca fiind trecătoare. Stați înținsă, sunteți acasă? Cum vă tratați? Cu dureri, desigur? Medicina nu știe să trateze durerile decât cu dureri, ceea ce se cheamă apoi că „a combătut boala“.

Am primit abia astăzi scrisoarea dumneavoastră; ieri a fost sărbătoare și corespondența a fost distribuită o singură dată; altminteri, v-aș fi trimis, firește, manuscrisul. Așa că vi-l trimit mâine, având, ce-i drept, îndoieli că durerile și romanul vor fi compatibile între ele. Negreșit, este groaznic să ai gura plină de dureri⁹⁰⁵ și să fi nevoit să petreci așa ceas de ceas. Vin pe la dumneavoastră cele două prietene și ținându-se seama de starea în care vă aflați, a fost înlăturat provizoriul din locuință?

Șeful meu⁹⁰⁶ a plecat acum la Viena, pentru două săptămâni, ca să participe la un congres; am vrut să-i scriu pe spate salutări pentru dumneavoastră și să-l trimit să mășăluiască de câteva ori pe zi atât pe Bibergergasse, cât și pe Glasergergasse.⁹⁰⁷ Acum ar fi fost inutil, căci sunteți acasă, și doar persoana aceea neîndemânatică (nu pot avea certitudinea genului ei deoarece cunosc termenul numai de la dumneavoastră) v-ar putea povesti că jos, pe stradă, umblă un bărbat cu salutări pentru dumneavoastră, scrise pe spate.

Este târziu, imaginați-vă, astăzi am dormit pentru prima oară după mult timp toată după-amiaza, mai bine decât în ultimele trei sute de nopți. Fiindcă noaptea dorm din cale-afară de prost.

Despre manuscris vreau să mai spun (doar pentru a-mi face datoria, nu față de dumneavoastră, întrucât n-ar fi nevoie, ci față de doctorul Weiß) că nu trebuie să-l împrumutați nimănui.

Cele mai sincere salutări și o însănătoșire atât de rapidă cum n-a trăit cineva vreodată!

Al dumneavoastră,

Franz K.

Dragă domnișoară Grete, cât privește durerea de dinți, care, din fericire, a trecut deja, să nu-mi răpiți acum dreptul de a vorbi despre ea și de a fi ascultat în liniște, deși, firește, rămâne adevărat că orice om sănătos pare un idiot în fața unui bolnav și chiar se comportă realmente ca un idiot. Acest lucru este valabil în special despre doctori, care trebuie să se comporte astfel din punct de vedere profesional. Dar n-am nicio îndoială că un simplu curent de aer nu provoacă dureri dinților sănătoși. Aceștia se simt în general bine abia când este curent. Și chiar dacă neglijarea dinților nu este rezultatul direct al unei proaste îngrijiri, ea e provocată de faptul că mâncăm carne (nici în cazul meu lucrurile nu stau altfel). Stăm la masă, râdem și vorbim (în ce mă privește, am măcar justificarea că nu râd și nu vorbesc), iar în timpul ăsta, din niște fibre de carne minuscule apar între dinți germeni de fermentație și putrefacție în cantități nu mai mici decât dintr-un șobolan mort, care este strivit între două pietre.

Și numai carnea este atât de fibroasă încât nu poate fi îndepărtată decât cu mult efort și nici atunci imediat și complet; doar dacă am avea dinți de animal răpitor, ascuțiți, așezați la distanță unul de altul, adaptați pentru a sfășia fibrele.

Dar, în definitiv, toate astea n-ajută la nimic. N-ați fost încă pe Oppolzergergasse (cred că așa se numește) și nici acum, în perioada zarzavatului proaspăt, nu vă duceți acolo⁹⁰⁸. Când este vorba despre problema altcuiva, bunăoară despre camera lui Grillparzer, sunteți drăguță și vă conformați. Însă când e vorba despre dumneavoastră, nu sunteți drăguță și nu procedați așa.

Mi-a plăcut foarte mult că ați forțat intrarea în Galeria Liechtenstein⁹⁰⁹. Căci aceasta înseamnă că aveți multă încredere de sine, desigur, bine întemeiată, conform întregului dumneavoastră fel de a fi (acum sunt absolut obiectiv și nu judec deloc dintr-o pornire interioară), deoarece, dacă încrederea de sine n-ar fi bine întemeiată, precis n-ați face nimic cu ea. Vă și spionați peste măsură. Dar în acest caz v-ați spus că prin închiderea galeriei vi se face o nedreptate, că dumneavoastră, chiar singură fiind, aveți dreptul s-o vedeți, și astfel ați obținut cu forța acest drept. Nu știu dacă eu aș fi fost capabil de așa ceva pentru mine; pentru alții,

poate. Nu că n-aș fi fost în stare să-l conving pe omul acela să mă lase înăuntrul, dar n-aș fi putut ajunge chiar la
întregul raționament prin care să-l conving. Prin urmare, situația mea generală va fi fiind totuși mai proastă
decât a dumneavoastră.

Romanul vi l-am trimis azi.⁹¹⁰ Pe adresa de acasă. De doctorul Weiß nu trebuie să vă temeți; dacă ar fi
ceva de temut în acest caz, i-aș fi luat deja asupra mea primejdia. Dar n-am găsit nimic. Este un om foarte
drăguț, demn de toată încrederea, foarte priceput în anumite direcții, dar numai în unele, și de o admirabilă
vivacitate în momentele fericite. În rest, este dușmanul lui F.⁹¹¹ De dragul dumneavoastră, nu ezit să sfășii un
catalog Fischer (exagerez, poza se desprinde ușor), pentru a vă trimite fotografia lui Weiß. El n-are privire
aceasta fixă; ochii obișnuiți cu *pince-nez*-ul se holbează așa de spaimă, când sunt lipsiți de *pince-nez*.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 mai 1914, marți
19.V.14

Vremea este foarte frumoasă și aici; din păcate, nu profit foarte mult de ea și nu ies la pădure, așa cum ar
trebui, de fapt; pe de altă parte, însă, n-o exploatez nici prost, așa că în prețioasa după-amiază de duminică
negociez în privința zestre, acasă, cu mătușa Emilie⁹¹². Dacă aceste tratative ar grăbi obținerea zestre și ar
apropia prilejul folosirii ei, atunci nicio după-amiază de duminică n-ar fi totuși prea prețioasă, dar întrucât
lucrurile nu stau astfel...

Această vreme mă face să-mi dau seama foarte limpede și de cusururile locuinței noastre, pe care am
închiriat-o deja definitiv, precum și de necesitatea aproape imperioasă de a ne muta vara viitoare. Iarna pare fi
destul de bună. We aflăm între niște case, într-un spațiu închis și cald, dar avem soare și aer suficiente. Pentru
celelalte anotimpuri însă, este cam trist, fără verdeață în fața geamului, numai o stradă destul de zgomotoasă și
de anostă; deși casa se găsește în deschiderea spre o piață a străzii, îi vedem totuși pe locatarii de vizavi și ei ne
pot vedea pe noi. Drept urmare, măcar pentru cele două camere cu vedere la stradă, mai este nevoie de o piesă
de mobilier care, altfel, n-ar fi fost necesară. Ce anume? (Exercițiu de perspicacitate.)

Voi face rost de planuri⁹¹³, chiar dacă ultimul meu desen este demn de toată încrederea. Numai să nu te
împiedice forma exterioară să-l studiezi și să te familiarizezi cu el. Încearcă, așadar, să te plimbi prin camerele
desenate, să te apleci pe geam etc., și vei căpăta o imagine foarte exactă a apartamentului! Totuși, vei avea o
imagine și mai exactă dacă ai face o excursie la Praga, pentru a-l vedea în realitate.

Despre degetul meu nu divulg nimic. Trebuie să cauți să afli din starea manuscrisului meu. În orice caz, aș
putea să-i scriu deja mamei tale și este o prostie că tergiversez astfel.

O întrebare confidențială (confidențială atât față de tine, cât și față de rudele mele): pe Ottla, care nu știe
nimic despre planul meu, așa cum nu știe nimeni altcineva, aș dori s-o trimit la Berlin mai devreme, eventual,
încă de duminică. Această călătorie i-ar face măcar plăcere; or, dacă va pleca abia joi, iar luni cel mai târziu are să
se întoarcă, plăcerea ar fi prea neînsemnată, mai ales că trebuie să le țină locul părinților la magazin toată luna
iunie, în fiecare zi.⁹¹⁴ (Pe deasupra, nu mai poate veni pe urmă nici la nuntă.) Ar fi cumva posibil să facem așa?
S-ar găsi, în primul rând, vreo rudă sau vreo cunoștință de aceeași vârstă și care să aibă liber de la serviciu ca să-i
rămână câteva ore pe zi pentru Ottla, sau care să-i dea niște indicații cum să-și petreacă singură ziua într-un
mod util și plăcut? Șederea la hotel și toate celelalte nu cred să constituie o problemă deosebită. Pretențiile pe
care acest lucru le-ar impune independenței ei n-ar fi prea mari și i-ar prinde foarte bine. Chestiunea este deci
de așa natură încât poți dispune după cum dorești, lucru cu atât mai ușor cu cât, dacă ai vedea prea multe
dificultăți, anularea acestui plan nu va dezamăgi pe nimeni (exceptându-mă, poate, pe mine în primul
moment), de vreme ce nimeni nu-l cunoaște.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Răspunde-mi totuși de îndată! În cazul în care consideri că planul este realizabil, ar trebui să-mi trimiți scrisoarea expres deoarece aici joi este sărbătoare.⁹¹⁵ Ai uitat de BZ.⁹¹⁶

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 mai 1914, joi

21.V.14

Fără ceai de odolean, dragă domnișoară Grete, vă rog! Principiul suprem al terapiei naturiste: „Tot ce-i rău este realmente rău“. Într-adevăr, e rău și să dormim prost, iar când ne trezim după un somn prost este și mai rău (așa se-ntâmplă aproape în fiecare zi), dar cel puțin pe moment nu suntem deloc răspunzători de starea în care ne găsim și pe care o suportăm. Dar să bem conștienți ceai de odolean și, dacă se poate, să ne uităm în ceașcă, în timp ce bem, nutriend o dublă speranță că ea are să fie curând goală și că ne va ajuta cumva, este totuși ceva nedemn pentru ființa umană. Eu nu dorm prost fiindcă am prea puțin ceai de odolean în trup; există o sută de motive pentru care dorm prost, dar acesta, singur, precis nu se potrivește.

Am vrut să vă scriu încă de data trecută, dar am uitat. Imaginați-vă că am descoperit întâmplător, când F. a fost aici⁹¹⁷, care a fost principalul motiv al vechii mele suspiciuni față de dumneavoastră. (De altfel, aceeași suspiciune n-are cum să fi fost rea, câtă vreme n-ensemna începutul unui lucru atât de bun pentru mine.) Motivul principal au fost blănurile dumneavoastră. Atunci n-am știut asta. V-am mai spus totuși că, în virtutea conținutului pe care îl are pentru mine ideea de pricepere în afaceri, îmi făcusem o imagine falsă despre dumneavoastră și mă așteptam să întâlnesc o față înaltă, puternică și mai în vârstă.⁹¹⁸ Cum nu se potrivea nimic, reprezentarea mea s-ar fi putut împăca totuși cu realitatea. Dar mă împiedicau să fac asta, după cum știu acum, mai ales blănurile dumneavoastră. Nu era un boa, cred că acest obiect de vestimentație se numește eșarfă de blană sau ceva asemănător. Nu vă stătea bine, sau mai degrabă, nici n-am observat că nu vă stătea bine, ci nu-mi plăcea pur și simplu. Atunci când v-am văzut prima dată acolo, la intrarea în hotel, a fost ceva prea izbitor pentru mine. În plus, am avut dintotdeauna o aversiune tranșantă față de această modalitate de tratare a blănurilor (desfășurate, ca să li se vadă pe dedesubt căptușeala de mătase). Poate că la asta contribuie și ideea că vânătorii nomazi își permitau să poarte blănuri neprelucrate, fără a le căptuși cu mătase. De asemenea, pentru mine faptul că acest obiect de vestimentație are deasupra blană, iar dedesubt doar mătase, este legat de o imagine a meschinăriei și falsității, chiar dacă știu, firește, că totul poate fi foarte scump și că nici nu e posibil ca în această formă să existe blană și deasupra, și dedesubt. Dar până și această tratare bidimensională a blănurilor are ceva respingător din punctul meu de vedere; imaginea unei asemenea neteziri mi se pare penibilă și m-a chinuit deja destul, cu ani în urmă, la surorile mele. — Multă vreme n-am putut să desprind această reprezentare a blănurilor pe care le purtați de cea a persoanei dumneavoastră. În perioada în care nu ne scriam încă, vă vedeam permanent înfășurată în blana aceea, jucându-vă cu capetele ei (mobilitatea și adaptabilitatea ei mă înfuria și mai tare). Țineți un capăt la gură, din cauza ceții. Mai știu cu cât ușurare am respirat când v-am văzut la gară într-o frumoasă haină de voiaj, în sfârșit, fără blănuri, pur și simplu mai liberă, mai inocentă, mai luminoasă. Dar era deja prea târziu. — Astăzi însă, aveți voie să vă înfășurați în cinci sute de blănuri ca aceea și am curajul de a vă elibera de toate.

Franz K.

Din diverse motive despre care am să vă mai scriu, sunt foarte curios să aflu impresia pe care o va produce asupra dumneavoastră *Lupta*. N-ați vrea să-i scrieți câteva rânduri și doctorului Weiß?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 mai 1914, vineri

Kafka n-a expediat această scrisoare, ci a anexat-o scrisorii sale din 24 mai; vezi mai jos.

Iubita mea Felice, îmi țin promisiunea pe care mi-am făcut-o și, în ciuda ultimei tale epistole, îți trimit scrisoarea alăturată. Așa este și corect întrucât, deși a fost generată de o anumită ocazie, ea nu este anulată totuși odată cu motivul respectiv, mai ales că acesta n-a ieșit complet din discuție. De asemenea, în ea nu este niciun cuvânt de care să-mi fie rușine și nicio propoziție care să conțină în esență altceva decât grija pentru tine.

Cu planul referitor la sora mea, lucrurile au ieșit prost. Te-am întrebat confidențial, știind că el este greu de realizat. Tu l-ai considerat dificil, dar realizabil, și evident, ai vorbit despre el și cu mama ta, ceea ce a fost absolut corect. La fel de corect am procedat și eu când am înțeles din ultima ta scrisoare că încă nu există un asentiment deplin și am așteptat un răspuns mai precis sub un aspect sau altul (conform și promisiunii tale, neonorate, de a-mi mai scrie o dată). În orice caz, în urma ultimei tale scrisori, n-aș fi trimis-o încă pe soră-mea acolo. Toate acestea au fost corecte. Or, acum, mama ta îi scrie mamei mele (foarte amabil, de altfel, dar amintindu-mi în mod dureros că eu n-am scris încă) și menționează acolo, nu știu exact cum sună textul, că și ei i-ar fi plăcut ca Ottla să fi venit mai devreme, însă n-a îndrăznit s-o invite etc. Astfel, această mică afacere care, dacă ar fi eșuat, ne-ar fi afectat doar pe noi doi, a devenit o problemă de familie. Asta nu este în regulă. Numai eu am adresat o rugămintă și numai eu puteam fi refuzat, ceea ce e totuși foarte clar.

Acum se încăpățânează și Ottla, nu tocmai fără asentimentul meu, și nu mai vrea să plece nici în ruptul capului. Eu nu găsesc deloc rău acest lucru; chiar dacă nu va avea plăcerea de a zăbovi mai multe zile la Berlin cu ocazia logodnei mele, trebuie să aibă măcar plăcerea de a se împotrivi. Firește, îndărătnicia ei nu este îndreptată nicidecum împotriva voastră, ci în principal împotriva tatei. Dar asta duce deja în negura istoriei familiale, în care nu se mai descurcă nimeni.

Fiindcă în epistola ta scrii despre teatru și despre eventuala frecventare a teatrelor, m-am uitat în programul lor. Găsesc doar două spectacole care mi-ar plăcea, și-n rest, absolut nimic. Iar cele două reprezentații ies din discuție, în ceea ce ne privește. *Regele Lear* se joacă sâmbătă. Deși voi veni probabil la ora 7, totuși nu prea avem cum să mergem în prima seară la teatru. Iar *Franziska*¹⁹ nu intră în discuție pentru că este vorba, pesemne, despre o premieră; precis nu mai sunt bilete și s-ar putea să fie nevoie de un smoching, o cerință pe care n-o pot îndeplini.

Îți trimit și o scrisoare a unchiului meu²⁰, valabilă și pentru tine. La șaizeci de ani nu voi avea o asemenea dispoziție sau doar una cu-adevărat cerească. Nu-i așa că este drăguț? Dacă ai chef, trimite-mi un răspuns pentru el și-l voi transmite mai departe. Te rog să-mi înapoezi și originalul!

Dacă ar fi să te întrebe cineva cum arată logodnicul tău, spune că l-ai fotografiat și arată-i norișorul alăturat. Țsta-s realmente eu și chiar așa l-ai fotografiat.

Franz

(anexat)

22.V.14

Mă angajez să-ți trimit mâine această scrisoare, indiferent ce va conține epistola pe care o voi primi mâine de la tine. Dacă nu primesc nimic, nu ți-o voi trimite totuși nici eu pe aceasta.

Este posibil ca lucrurile pe care vreau să le spun să fie prilejuite, dar absolut deloc generate nici de tăcerea ta în legătură cu călătoria soră-mii, nici de tăcerea ta momentană cu privire la alte aspecte și, în fine, nici de unele afirmații din ultimele tale scrisori. În special călătoria soră-mii este un fleac pe care ar fi fost preferabil să-l înlăturăm printr-un simplu „nu”, spus însă imediat. Or, ceea ce vreau să spun acum, în primul rând, nu depinde de nimic altceva, fiindcă are pentru noi o valabilitate generală, dincolo de toate acestea.

Când stau aici, singur, la masa mea de scris, sunt, firește, mai independent de tine decât atunci când sunt în preajma ta. Afirmațiile pe care le fac aici — într-o manieră, să zicem, mai liberă și mai veridică — au însă cel puțin aceeași valabilitate ca lucrurile pe care le spun când mă aflu în starea de dependență despre care vorbeam. Adevărul îl respect în ambele situații, atât cât îmi stă-n putere. Dacă ții — și trebuie să ții — să te lămurești în legătură cu modul în care se derulează gândurile mele referitoare la tine când sunt independent, atunci cel mai bine ar fi să te lămurești pornind de la epistola pe care ți-am scris-o, din câte-mi amintesc, chiar după penultima mea călătorie la Berlin. Poate o ai și o găsești. Nu vreau să repet ce scria acolo și nici nu pot. În orice caz, cele afirmate acolo constituie pentru relația noastră ultimul fundament, nerevocat de niciuna dintre părți.

Știu, el nu este foarte solid și cel puțin tu nu l-ai recunoscut în mod expres; tocmai asta mă îngrijorează. Acum ne-am putea ține strâns de mână, însă terenul de sub noi nu e stabil, se deplasează neîncetat și anarhic. Deocamdată nu știu dacă o fermă strângere de mână este în stare să compenseze acest lucru. Mie-mi este, în orice caz, indispensabilă.

F.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 24 mai 1914, duminică

24.V.14

Dragă domnișoară Grete, scrisoarea dumneavoastră am primit-o azi-dimineață în pat (vechiul obicei de a rămâne multă vreme în pat și-a pierdut acum conținutul pe care-l mai avea în vremurile de minunăție somnolență!); atunci am mai rămas întins probabil o oră întreagă, care a decurs foarte plăcut răspunzând într-un monolog la epistola dumneavoastră. Așa de copios și de corect cum a fost acel răspuns, mai ales în privința lui F., nu va mai fi, cu siguranță, cel pe care-l dau acum, în arșița după-amiezii (dar pe urmă mă duc să înot)⁹²¹.

Putem avea convingeri atât de profunde și de judicioase încât nici nu trebuie să ne preocupe cum se justifică fiecare în parte. De altfel, suntem așa de plini de ele că nu mai există loc pentru argumente; n-am ști unde să le adăpostim. Numai dacă ne sunt cerute, le furnizăm, dar sub aspectul forței elementare, ele nu se pot compara, firește, cu o justificare inefabilă. Eu n-am multe convingeri de acest fel (privite din exterior, ele pot fi numite, fără grijă, prejudecăți); discutăm despre două dintre ele: convingerea că medicina de astăzi este reprobabilă și aceea că o eșarfă de blană (dumneavoastră îi ziceți șal?) arată oribil. Numai că în ceea ce vă privește, există o deosebire între cele două. Ceaiul de odolean, chiar dacă-l beți dumneavoastră, nu-mi place; în schimb, împotriva eșarfei de blană pe care o purtați, n-am nici cea mai mică obiecție. Vorbesc foarte serios. (Numă tem nici măcar de acea piesă vestimentară declarată ca fiind absolut îngrozitoare⁹²²; sunt doar curios. Ce poate fi oare? O trenă lungă de cinci metri? Un costum tirolez?)

Aveți perfectă dreptate: și insomnia este ceva nedemn de ființa umană. Dacă aș fi capabil să-i arăt cuiva starea actuală a minții mele în urma nopții trecute, respectivul și-ar frânge mâinile. Însă eu cunosc, negreșit, principalele motive ale insomniei mele; în mare parte, este provocată de modul de viață destul de inadecvat pe care l-am dus timp de treizeci de ani. Împotriva lui, astăzi s-ar mai putea întreprinde foarte multe lucruri eficiente; de pildă, să merg regulat și devreme la culcare, dar n-o fac. E vina mea și trebuie să mi-o asum. Amândoi urăm blănurile artificiale. De ce să nu urăm amândoi somnul artificial? Un al doilea principiu al fizioterapii este următorul: evită să introduci în organism un medicament al cărui efect asupra acestuia nu-l cunoști complet și care se produce deci, în mod necesar, în toate direcțiile! De aceea, n-am cum să existe o terapie specializată, autorizată în acest sens, iar orice specialist care se ocupă de afecțiunile interne merită să fie împușcat. Organismele nu se pot diviza, fără a fi distruse într-un fel. Dacă am o bucată de cărbune prea mare și nu pot s-o introduc prin ușa de la sobă, este foarte practic s-o sparg. Dar dacă eu trebuie să trec printr-o ușă prea îngustă, atunci nu este deloc practic ca în acest scop să mă-mpart în două. Dacă, de exemplu, existența mea s-ar compune numai din somn, care cu timpul s-ar transforma în nesomn, n-aș ezita, firește, să-i administrez nesomnului un ceai de odolean, ba chiar aș turna până la refuz brom sau veronal, pentru a face somn din nesomn. Însă acest demers ar fi unul greșit, pentru că nu sunt numai somn, ci și om. Dar astăzi nu voi putea spune tot ce am de zis.

În relația mea cu F. nu există, din câte știu eu, absolut nimic pe care nu l-ați putea cunoaște la fel de bine ca și F., dragă domnișoară Grete, sau în legătură cu care să am sentimentul că n-ar trebui să-l știți și dumneavoastră. Nu înțeleg exact întrebarea pe care o formulați astfel: „Înainte de logodna dumneavoastră am știut permanent [...], apoi a apărut o frază (?) privitoare la un posibil «da»“. Dacă vă referiți însă aici la întrebarea relativă la ce s-a schimbat în relația dintre F. și mine în comparație cu perioada dinaintea logodnei, atunci trebuie să vă dau totuși un răspuns cam ciudat: Nu s-a schimbat nimic. Desigur, din punct de vedere exterior au fost unele lucruri, dar interior vorbind, nimic, cel puțin nimic despre care să știu eu sau care să-mi fi fost destăinuit, spre a face o interpretare. Mă întrebați ce scrie F. Scrie destul de regulat, numai că are foarte mult de lucru la birou, iar scrisorile se limitează la discuții despre problemele legate de locuință ș.a.m.d. Lucruri cu adevărat îmbucurătoare n-am aflat decât două: că, în fine, a demisionat de la doctoriță și că, în loc de asta,

învață să înoate. De la fratele ei au sosit vești foarte bune, el are o slujbă din care pare să-și câștige existența. Din câte mi-am dat seama, F. trebuie să fi făcut enorm pentru el. — Mai multe n-am aflat.

În schimb, mai am de spus o mulțime de lucruri despre scrisoarea dumneavoastră, însă las pe altă dată, căci este deja târziu și nici condeiul nu vrea să se pună în mișcare.

Doar ceva legat de adresă, fiindcă mă întrebați de ea atât de insistent.⁹²³ De ce mă întrebați astfel? Am dus manuscrisul la magazinul nostru și am cerut să mi-l împacheteze. Adresa am vrut s-o scriu eu însumi. Dar soră-mea cea mai mică, Ottla (care lucrează aproape toată ziua în prăvălie), copilăroasă cum e (are douăzeci de ani⁹²⁴, dar este o copilă bună și dragă), a avut pretenția să scrie singură adresa. Deci ea a scris-o, după dictarea mea; de altfel, sub ocările mele neconținute, pentru că scrisul ei mi se părea prea mic și ilizibil. Mai ales din cauza lui „V” de la Viena m-am supărat. Or, pachetul a ajuns totuși.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Ce vești voi primi mâine? Și de ce v-ar face Berlinul tăcut? Adresa doctorului Weiß, în eventualitatea în care ați vrea să-i scrieți totuși, nu mai este cea de pe manuscris, ci: Charlottenburg, Grolmannstraße 61.

Imaginați-vă, n-am scris încă la Budapesta.⁹²⁵ Nu mă pot hotări să o fac. Sunt atât de leneș la scris, chiar și față de străini. Și este, cu siguranță, foarte nedrept din partea mea. Ciudat e că atât încercarea lui F., cât și a dumneavoastră de a mă face s-o înțeleg pe sora ei mă cam împiedică să-i scriu. Doar un pic, căci aversiunea mea față de scrisoarea asta caută motive peste tot. La rugămintea mea, F. mi-a trimis cam acum un an o scrisoare de la sora ei; pe opt pagini nu conține decât calcule legate de menaj, și încă dintre cele mai meschine. Epistola era aproape caraghioasă. Iar pasajul pe care-l citați din scrisoarea ei ultima dată era destul de lipsit de conținut. Și, cu toate acestea, într-un fel mi-e dragă această soră, dar nu pot să-i scriu deocamdată.

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 25 mai 1914, luni

Dragă mamă,

Te-ai rănit deci, și chiar destul de serios. Ar fi trebuit să rămâi, așa cum voiam eu, mai multă vreme la Praga⁹²⁶ unde nu există tren urban și unde, dacă ar exista vreunul, cu siguranță ți-aș fi tras la timp degetul din fața ușii. Însă acum vom veni toți cu mare alai⁹²⁷, ca să vedem degetul și să încercăm să-l vindecăm definitiv, sărutându-l bine, dacă el suportă deja una ca asta, așa cum sper din toată inima.

Cu cele mai sincere salutări pentru voi toți,
al tău,
Franz
25.V.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 mai 1914, luni

25.V.14

În această clipă inima-mi bate cu furia inimii unui școlar care a citit povești cu indieni. Am citit câteva pagini din memoriile lui Berlioz. Dar nu despre ele vreau să-ți vorbesc.

Cum, Felice? Pentru tine timpul zboară prea repede? Este deja sfârșitul lui mai? Deja? Ei bine, am aici o manivelă; dacă vrei, dau timpul înapoi. În ce lună din ultimii doi ani să-l întorc? Răspunde-mi exact!

Mă umilești, F. Scrii că, luându-te după grafia mea, degetul meu pare să fie mai bine. Mai bine? El s-a vindecat de mult, iar grafia ultimei mele scrisori a fost aproape cea mai frumoasă de care sunt capabil.

Totodată, mă amărăști. Ești puțin perspicace. Ce mobilă trebuie? Un paravan, firește, sau o saltea, pentru a putea face exercițiile lui Müller.⁹²⁸ Spre a le putea face gol, cu fereastra deschisă, fără ca oamenii de vizavi să

folosească un bun prilej pentru a începe să facă și ei gimnastică.

Programul teatrelor l-am văzut deja. Potrivit scrisorii mele de ieri, în ce mă privește, cade posibilitatea de a merge la teatru. În schimb, mama și Ottla⁹²⁹ ar putea merge la teatru. Și anume, cel mai bine ar fi până sâmbătă, înainte să vină tata, fiindcă lui nu-i place teatrul. Dacă ar merge, el și-ar călca pe inimă. De aceea e mai bine ca lui să-i arătăm altceva, cinematograful despre care mi-ai vorbit odată, sau altceva la care poți face oricând rost de bilete, chiar și mai târziu. Pentru mama și Ottla cel mai bine ar fi să meargă vineri la *Cum vă place*. Dar în rest, să nu le ici bilete, te rog, în niciun caz!

Da, Ottla a terminat cu încăpățânarea și e foarte bucuroasă că vine și ea. Din nou, înnegurate povești de familie.

Unde vor locui? În apropierea voastră nu există pesemne niciun hotel, iar dacă este vreunul, trebuie să fie inutil de scump. Deci n-ar trebui să se instaleze tot la Askanischer Hof? Eu sunt prea îngemănat cu el, în fericire și nefericire; acolo pur și simplu am lăsat în urmă niște rădăcini pe care mă așez de-a dreptul, ori de câte ori revin. Oamenii de-acolo chiar mă iubesc. Deși este amplasat cam incomod și e și destul de scump, rămân totuși la părerea că mi-e cel mai drag.

Nu trebuie decât să-mi scrii de fiecare dată că se fac pregătiri pentru nuntă și voi fi deja mulțumit. Ce-i drept, nu înțeleg întreaga dimensiune a efortului legat de aceasta. În altă ordine de idei, nu uita că pentru creșterea ta este nevoie de înot în mult mai mare măsură decât de mobilă și lenjerie. Mi-ai promis că-mi vei povesti despre fiecare progres la înot. Nu mi-ai raportat nimic, ceea ce înseamnă că n-ai făcut niciun progres de când m-ai anunțat. Nu pot să cred asta. De altfel, am să verific de Rusalii. Înveți la bară sau la un aparat?

Vei primi planul locuinței. Faptul că Adler⁹³⁰ locuiește în aceeași casă nu mă deranjează câtă vreme aparatele făcute de Lindström nu sunt atât de perfecționate (?) încât să se audă de la mezanin până la etajul al IV-lea. Exceptând cazul în care toți locatarii vor cumpăra aparate de la el. Nu știu, desigur, ce vom face pe urmă amândoi acolo, sus, deasupra acestei enorme cutii de rezonanță.

Franz

Către Martin Buber la Berlin

Praga, 28 mai 1914, joi

25.V.14 931

Stimate domnule doctor, ați fost atât de amabil și m-ați invitat să vă vizitez de Rusalii. Voi rămâne la Berlin de sâmbătă seară până marți după-amiază; am să fiu foarte ocupat cu probleme familiale, dar obligațiile neapărate voi avea numai luni de dimineață și la începutul după-amiezii.⁹³² Îmi voi permite să întreb telefonic în duminica de Rusalii, de dimineață, dacă și când dumneavoastră, stimate domnule doctor, vă puteți face timp o clipă pentru mine și logodnica mea, care datorită povestirilor dumneavoastră este extrem de dornică să îi vadă pe copii.⁹³³

Cu cele mai devotate salutări,
al dumneavoastră,
Franz Kafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 mai 1914, joi

Scurtă lecție de cehă⁹³⁴

28.V.14

Sunt la birou. Am mult de lucru. Supărat n-am fost. Am fost furios, trist și altele de felul ăsta, dar supărat nu. (Dacă n-aș avea oricum insomnie, aceasta ar putea contribui la insomnia mea.) De dragul exactității, adaug că nu mi-ai scris nu de două, ci de trei zile.

Este mereu vechea problemă din întreaga istorie universală: fiecare își caută terenul de luptă. Nu mi-a mai rămas decât să cuceresc și celălalt teren. O bună constrângere pentru o treabă bună.

În zilele următoare vei fi abordată din două părți, aparent la inițiativa mea, pentru a cumpăra mobilă. O

dată de Atelierele Germane. Mi-au scris de mai multe ori, până la urmă a trebuit să le răspund. De altfel, consider într-adevăr că mobila lor este cea mai bună, vreau să spun cea mai decentă și mai simplă. În afară de aceasta, va veni reprezentantul unei firme din Praga. Pe asta însă expediază-l repede! A fost odată la mine la birou, am mormăit ceva în somnolența mea, mi-a lăsat cartea lui de vizită, a susținut că în calitate de fost berliner poate nimeri la fix gustul tău și a plecat. De curând a revenit. Era îmbrăcat un pic mai bine, iar jalnica mea memorie în privința persoanelor mi-a dat iluzia că recunosc în el un avocat. Mă duc cât se poate de amabil către el, îi strâng mâna și... aflu cine este. (Trebuie să știi că firma pe care o reprezintă are o mobilă extrem de scumpă și încărcată.) Acum nu mă mai puteam transforma atât de repede într-un client nepoliticos și i-am dat adresa ta fiindcă mi-a cerut-o în vederea unei vizite la Berlin (s-ar putea să vină la tine vineri). De asemenea, m-am rugat să te anunț în scris că sosește. Unui om a cărui mână am strâns-o cu atâta prietenie nu puteam să-i refuz această solicitare, căreia îi dau curs acum în maniera asta comună.

Salutări tuturor, alor tăi și alor mei⁹³⁵, și lasă-mă să-ți sărut chipul neobișnuit de drag!

F.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 29 mai 1914, vineri

Dragă domnișoară Grete, când veți citi această scrisoare, vom fi amândoi, amândoi sper, la Berlin. Este foarte drăguț din partea dumneavoastră că ați venit, foarte drăguț. Întrucât s-ar putea să nu fiu în stare măcar să exprim așa prin viu grai (aceleași rezerve pe care le aveți din cauza vestimentației dumneavoastră le am și eu din cauza pricina muțeniei de care am fost lovit și binecuvântat), aștern pe hârtie ce am de spus, și încă repede.

Penultima dumneavoastră scrisoare a sosit miercuri; abia după ce am citit-o de mai multe ori, am observat că sau mi s-a părut că remarc că potrivit opiniei dumneavoastră scrisoarea ar fi trebuit să sosească încă de marți și să drept urmare, un răspuns al meu, încă de miercuri. Nu, ea a venit abia miercuri de dimineață și imediat după aceea am primit la birou cealaltă scrisoare.

Dacă ați fi venit la Praga⁹³⁶, aș fi plecat, desigur, sâmbătă la prânz și aș fi sosit la Berlin la 6.51. Dar acum mă cam îndoiesc de asta și voi pleca probabil abia la ora 3, spre a ajunge seara, la 10.30. Bagajul meu va fi compus din insomnie, greutate la stomac, zvâcniri în cap și dureri la piciorul stâng, dar toate acestea nu mă cântăresc prea mult pe lângă bucuria revederii.

Grăbiți-vă dar să ajungeți la F., căreia nu i-am dezvăluit că veniți, fără să țineți cont de îmbrăcăminte și să o mai ajustați! Oricum ar fi, ea va fi privită acum cu cea mai mare duioșie.

Al dumneavoastră,

Franz K.

29.V.14

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 3 iunie 1914, miercuri

2.V.14 937

Dragă domnișoară Grete, numai câteva rânduri, după-amiază a trebuit să caut să compensez insomnia de azi-noapte, seara să țin locul părinților la magazin, a rămas puțin timp, dar suficient pentru a spune următoarele: n-aveți cum să știți ce însemnați pentru mine, în general, însă chiar și lucrurile pe care le cunoașteți trebuie să vă dea conștiința faptului că într-o situație de care nu vă dați deloc seama, dar pe care o înțelegeți pe de-a-ntregul, suflați vorbe, dumneavoastră faceți pentru mine tot ce poate face un om pentru celălalt și că toate acestea sunt reunite și acționează continuu în tot ceea ce faceți, mai ales în privirea dumneavoastră; și au efect, domnișoară Grete, chiar au efect. Iar acum vă sărut mâna dragă.

Franz K.

Praga, 4 iunie 1914, joi

4.VI.14

Dragă domnișoară Grete, am călătorit bine, am dormit prost⁹³⁸, iar la birou am întruchipat stafia unui funcționar trezit după al treilea cântat al cocoșului. O asemenea ipostază poate rămâne în memorie, căci supraviețuiește, dar în prezent niciun moment nu părea sigur în fața sfârșitului trăirii respective. Nu mă gândeam decât că până la urmă are să mă apuce un acces zdravăn de febră nervoasă sau altceva care să mă doboare sub privirile tuturor și să-mi dea dreptul de a mă lăsa transportat acasă. În loc de asta însă, am dictat un lung raport despre o expertiză privitoare la cea de-a V-a categorie de riscuri, iar dactilografa, o femeiușcă trandafirică, tânără și solidă, se plângea, uneori cu sfială, că îi este somn fiindcă se duse la culcare abia (abia!) la 1 noaptea.

Astăzi mi-e ceva mai bine, am dormit un pic. Cel mai rău lucru, sau mai bine zis, aproape cel mai rău este că am prea puțin timp. Nu v-am spus că am început să scriu înainte de sărbători? (La care, de altfel, mi-ați dat, în mod curios, un răspuns greșit, cum că asta n-ar fi esențial.) Or, de ieri dimineață și după ce am dormit un pic mai bine azi-noapte, mi-am făgăduit solemn să merg la culcare la 10.30, ceea ce echivalează aproape cu sfârșitul scrisului. În plus, seara stau o oră la magazin.

Vine noaptea și iarăși se face timpul să dictez continuarea raportului. Dar poate aveți dreptate: cel mai important lucru nu este că scriu la Praga, esențial este că părăsesc Praga.

Legenda⁹³⁹ am citit-o acum. (Ce bucurie-mi face îndeplinirea imediată a unei promisiuni! O bucurie ce depășește cu mult îndeplinirea propriu-zisă a promisiunii.) Fratele dumneavoastră îmi place mai mult decât bucata asta. Ea are, desigur, niște detalii bune, ba și surprinzătoare, însă chiar pornind de la ele, am sentimentul că n-aș fi în stare să spun în mod hotărât ceva bun despre ea. Este, totuși, o lucrare copilărească, adunată de ici și acolo, care furnizează un ansamblu șubred. Curios este că fratele v-a reproșat exaltarea, în vreme ce el e capabil de o asemenea exaltare a cuvintelor simple („atunci viața din mine s-a împotrivit și a țipat ca un animal rănit de moarte...”⁹⁴⁰; nu, asta nu-i bine, sau mai degrabă, este pueril și poate însemna orice). Precis va scrie mai bine sau a făcut-o deja. Oricum va realiza lucruri mai bune căci dă impresia unui om foarte atent, care gândește corect, e neșovăielnic, un pic cam strident și stăruitor. E-adevărat, acestea sunt cele mai necesare aptitudini pe care cineva trebuie să le aibă pentru a fi util, doar aptitudini pe care eu le pot aprecia foarte bine deoarece n-am niciuna dintre ele. De altfel, acolo, la masă, v-ar fi putut vorbi realmente un pic mai prietenos, măcar în raport cu felul în care vă uitați la el. Dar poate că vi s-a adresat astfel, numai că sunt eu prea sensibil de îndată ce vine vorba despre dumneavoastră.

Franz K.

Despre Berlin vom mai avea ocazia să vorbim.

Anexez un cartonaș aflat în carte.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 6 iunie 1914, sâmbătă

6.VI.14

Dragă domnișoară Grete, ieri a fost din nou o zi în care am fost prins de mâini și de picioare, incapabil să mă urnesc și să vă scriu epistola spre care mă împingea tot ce mai reprezenta viață în mine. — Sunteți singura care află deocamdată: uneori, realmente nu știu în ce fel îmi pot asuma răspunderea de a mă căsători, așa cum sunt. O căsnicie întemeiată pe fermitatea soției? Va fi o construcție strâmbă, nu-i așa? Se prăbușește și smulge din pământ și temelia.

Ah, Dumnezeuule, am înțeles totuși, domnișoară Grete, semnificația aprecierii dumneavoastră în privința scrisului. Dar chiar dacă o înțeleg bine, ea nu este corectă; totuși o respect. Fiecare iese din infern în felul lui, eu cu ajutorul scrisului. De aceea, dacă e să fie, numai scrisul, nu tihna sau somnul, mă poate menține la suprafață. Mai degrabă mă liniștesc când scriu decât să scriu când mă liniștesc.

Dar vorbesc încontinuu despre mine; chiar și numai asta arată natura stării mele. Cred că și la Berlin am procedat așa, deși trebuia să știu că sunt vizibil și trăiesc cu adevărat doar atunci când reprim cât mai mult

posibil tot ce e referitor la mine.

M-a bucurat, nu numai ca o confirmare a predicției mele, faptul că la Berlin vă simțiți mai bine decât la Viena, în ciuda afirmației dumneavoastră contrare. Vă simțiți mai bine. Aveți un post mai bun, munciți cu mai multă plăcere (nu mai există niciun „grajd“), vă vedeți familia, lipsesc anumite închipuiri chinuitoare generate de depărtare, Berlinul vă susține capacitatea de rezistență, așa cum sprijină pe oricine. Ce înseamnă că mama se îngrijește „prea atent“ de dumneavoastră?

În cele spuse despre fratele dumneavoastră n-am vrut să vă includ. Dacă aș fi dorit asta, ar fi trebuit să mai adaug unele lucruri pentru care-mi lipsesc cuvintele și pe care nu le-aș pune pe hârtie, chiar de-aș avea la îndemână cuvintele respective. Dar s-ar putea să aveți dreptate și vor fi existând multe lucruri comune, pentru care n-am ochi, firește, în ceea ce-l privește pe fratele dumneavoastră. Poate că-n acest sens, chiar în *Legenda* sunt predispoziții care mie-mi scapă. Puținele aspecte referitoare la sătenii evrei, de exemplu, dau impresia de adevăr, însă există o nostalgie sionistă generală, care, în această mică plasmuire de început, este accesibilă oricui și merge încolonat. Totuși, apreciez ce se găsește aici. Nu pot trece însă peste construcția aridă a întregii alegorii, care nu este altceva decât alegorie și spune tot ce e de zis, fără a merge nicăieri mai în profunzime și a ne atrage acolo. Dar ați povestit despre nuanțele fratelui dumneavoastră.⁹⁴¹ Acestea sunt, neîndoielnic, mai caracteristice pentru că în *Legenda* el lucrează sub presiunea alegoriei; fără doar și poate, altundeva poate fi judecat mai liber, cu mai multă receptivitate și siguranță. În definitiv, o asemenea lucrare cum este *Legenda* poate constitui o creștină abia la sfârșitul vieții, după desfășurarea și pregătirea tuturor forțelor, pe care autorul poate îndrăzni să le strunească în mod deliberat pe toată întinderea lucrării, fără ca după primii pași să se vadă părăsit de cea mai mare parte a lor. Exact așa s-a simțit însă fratele dumneavoastră, fără ca în intransigența lui să se fi lăsat influențat de asta.

Cele mai sincere salutări și o sinceră strângere de mână,

Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 8 iunie 1914, luni

8.VI.14

Dragă domnișoară Grete, am scris, într-adevăr, o epistolă atât de jalnică? Atunci nu este chiar așa de grav, cel puțin pe termen lung nu-i așa de grav. Când mă așez să scriu, se adună toate și nimic nu vrea să fie uitat, fiindcă scrisoarea vi se adresează și de la dumneavoastră vine un răspuns bun și drag pentru orice lucru. Până la urmă nu-mi mai rămâne decât să mă liniștesc singur că măcar n-am scris totul, astfel încât am dreptul să absorb întreaga consolare din scrisorile dumneavoastră.

În iulie mă voi muta undeva, într-o pădure, și voi căuta să mă corijez la repezeală, atât cât va fi cu putință. La noi, părinții obișnuiesc să spună că după copii își dau seama cum îmbătrânesc. Cine n-are copii trebuie să observe acest lucru uitându-se la propriile năluciri, iar atunci constată cu atât mai temeinic cum îmbătrânește. Știu, când eram tânăr, le ademeneam să iasă la iveală și de-abia apăreau; apoi le ispiteam mai puternic, mă implicteam în absența lor, și ele nu veneau, iar eu mă gândeam deja că nu vor veni niciodată. Din acest motiv am fost deseori pe punctul de a-mi blestema existența. Mai târziu, ele apăreau totuși, numai din când în când, eram mereu o vizită de rang înalt, trebuia să fac plecăciuni, deși nălucirile erau încă foarte mici, adesea nici nu erau, păreau doar să fie sau arătau ca și cum ar fi fost. Dacă veneau însă cu-adevărat, se dezlănțuiau numai rareori și nu puteam fi foarte mândru de ele; în cel mai bun caz, săreau la mine ca un pui de leu la o cățea, mușcrau, dar remarcam asta doar când îmi puneam degetul pe locul unde mușcaseră și apăsam mai tare cu unghia. Ulterior ele au crescut însă, veneau și rămăneau după cum aveau chef, spinările fragile de păsări au devenit spinările unor uriași monumentali, intrau pe toate ușile, pe cele închise le spărgeau, erau stafii înalte, osoase, anonime în mulțimea aceea, puteam să mă lupt cu una, dar nu cu toate care mă împresurau. Când scriam, ele erau numai spirite bune; când nu scriam, erau diavoli și nu puteam face altceva decât să ridic mâna din îmbulzeala lor, ca să semnalez unde mă aflu. Probabil că nu eram răspunzător de modul în care mă trezeam cu mâna scrântită, când o ridicam...

Că acum vă simțiți mai bine e-o fericire atât de meritată, încât ar trebui s-o luați drept ceva absolut firesc.

Cât veți fi suferit în ultimele luni, iar eu scriam neîncetat, la început chiar perfid, numai despre mine! Bineînțeles, nu știu nimic despre faptul că sunteți nefericită acasă⁹⁴², dar nu credeți că problemele care v-au chinuit și vă chinuiesc acolo au generat toate acele forțe contrare și pozitive, cu care reușiți acum atât de bine să scoateți la capăt în fața lumii? În altă ordine de idei, nu cunosc *Dansul morții* și nu știu ce vreți să spuneți. Acțiunea se desfășoară într-un far?⁹⁴³

Atâta voiam să spun. Nu vă osteniți să-mi scrieți, plecați mai devreme de la birou! Câteva rânduri îmi sunt de-ajuns, dar am nevoie de ele. Sunt suficiente două fraze și semnătura dumneavoastră, iar dacă mă plâng prea tare, iertați-mă! Negreșit, totul este suportabil; deși durerea rămâne, zilele alternează totuși, expresia mahnirii se schimbă, capacitatea de rezistență variază și astfel această alternanță mă mai menține oarecum în viață.

Franz K.

N-am primit cartea poștală de duminică.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 9 iunie 1914, marți

Nu este așa de rău, scrisorile dumneavoastră sunt ale unui înger. Cele mai sincere salutări.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 11 iunie 1914, joi

11.VI.14

Dragă domnișoară Grete, o scrisoare ciudată, absolut ciudată.

Nu credeți că vă este deja mai bine; contrar intenției dumneavoastră, firește, îmi produceți astfel alte temeri, „fără a putea menționa motivele”. Ținând însă seama de firea mea în sine, cea mai bună modalitate de a-mi înlătura teama ar fi fost ca pentru această neliniște extremă să nici nu fi existat niște motive, deși evidente, de nepătruns totuși.

Dar pe urmă, în contradicție cu prima frază: nu credeți că e necesar să mă aflu în această stare. Faceți, totuși, abstracție de particularitățile recognoscibile, ce mă caracterizează ca individ, și luați totul drept un caz tipic! Un om complet asocial din cauza condițiilor de viață și a firii lui, cu o sănătate instabilă, momentan greu de apreciat, izolat de sprijinul oricărei comunități mai mari, din pricina iudaismului său ateu și nesionist (admir sionismul și mi-e greață de el), și zdruncinat neconținut de munca silnică de la birou, într-un mod cât se poate de chinuitor și în ce are el mai bun — un asemenea om se decide, e-adevărat, sub cea mai puternică presiune lăuntrică, să se însoare, așadar, să acționeze în cel mai social mod cu putință. Asta nu mi se pare puțin pentru un astfel de om.

Și până la urmă apare în scrisoarea dumneavoastră această grosolanie, care, luată ca atare, mi-a făcut, de altfel, o reală bucurie: „Veți mai putea trăi așa trei luni”⁹⁴⁴. Dar domnișoară Grete, când zicem că respectivele trei luni sunt prea lungi, spunem, totodată, și că ele-s prea scurte, dacă înțeleg eu bine. Asta este!

Ultima dată m-ați întrebat de Ottla. Se simte bine, deși stă toată ziua în magazin.⁹⁴⁵ Căci nu se gândește la prăvălie, ci exclusiv la institutul pentru orbi, unde de câteva săptămâni, mai ales în ultimele două, și-a făcut niște prieteni buni, unul fiind cel mai bun dintre toți. Un tânăr împletitor de coșuri, care are un ochi închis, iar celălalt este umflat enorm. El este cel mai bun prieten al ei, delicat, înțelegător și fidel. Îl vizitează duminică și de sărbători și îi citește lucruri cât mai amuzante. O plăcere cam riscantă și dureroasă totuși. Ceea ce exprimăm noi de obicei cu privirea, orbii arată cu vârfurile degetelor. Ei pipăie hainele, te apucă de mână, îți mângâie mâinile, iar această față înaltă și solidă, pe care eu, din păcate, am abătut-o un pic de la calea cea bună, deși fără vina mea, numește asta suprema ei fericire. Zice că știe de ce se trezește fericită abia când își amintește de orbi. Strânge toată săptămâna trabucuri și țigarete (pentru asta economisește din banii de mâncare), spre a le înmâna orbilor duminică; chiar a găsit pe undeva o tabacheră veche, pe care are să le-o ducă azi. Cu fetele oarbe nu comunică; nici prietenii orbi nu au relații cu acestea fiindcă sunt prea arogante, din câte spun ei. „Asistatele noastre de sex feminin sunt prea arogante”.

Din cauza unor astfel de preocupări, Ottla a neglijat până acum să scrie la Berlin.⁹⁴⁶ Nu știe cum să se adreseze. „Dragii părinți“ nu poate să scrie, cu asta sunt și eu de acord. „Dragii mei“ nu poate, de asemenea, pentru că așa scrie întotdeauna o mătușă bătrână, văduvă, nostimă, foarte cumsecade, dar care vegetează fără cunoștințe de ortografie, imensă la trup, chinuită de dureri oribile, pe care nu i le crede nimeni, și la a cărei formulă de adresare „Dragii mei“ ar trebui mai întâi s-o iei din loc pur și simplu. Aveți vreun sfat?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, Franz K.

Ilustrată cu podul castelului n-am primit-o. Ce scria pe ea?

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 14 iunie 1914, duminică

14.VI.14

Dragă domnișoară Grete, înainte de toate: nici n-am fost supărat și nici n-am avut motiv să fiu; cel mult, așa fi putut fi (iar atunci, firește, numai pe mine) din cauza faptului că ultima scrisoare n-a fost în stare, ea însăși, să vă convingă. Mai degrabă a fost o surescitare maladivă (chiar și o singură noapte, deosebit de proastă, îmi poate produce așa ceva, fiindcă în starea în care mă aflu, depind de fiecare noapte, de orice speranță că voi dormi. Trebuie să fiu atent și astăzi, căci ultima noapte pare să fi fost ca prima noapte petrecută de un infractor după comiterea faptei. Mereu m-am trezit brusc și-am ațipit din nou, făcând scurte rugăciuni. Dar au fost și nopți mai bune), așadar, poate că o surescitare m-a făcut să citeșc aproape deliberat lucruri ce nu erau scrise în epistola aceea și care, chiar dacă ar fi fost scrise, nu și-ar fi renegat originea, inima dumneavoastră mare și bună. Însă mi-a făcut oarecum plăcere să vă las să-mi spuneți o grosolănie, fie și în închipuire, și am fost destul de supărat că am cedat acestei ispite.

În general interpretați corect „mărturisirea“ mea și, în consecință, și uimirea este justificată. Numai miezul „mărturisirii“ nu-l înțelegeți exact; el este foarte simplu, din păcate, foarte simplu (cu condiția unei anumite delimitări și ignorări a amănuntelor). Fiindcă printre aspectele pe care le-am evocat este unul care le domină pe toate (Ottla a fost acum aici și m-a distrat cu povestirile ei despre orbul acela, la care se va duce de îndată cu un buchet de trandafiri). Ceea ce numiți „nimic“ este starea mea de sănătate, așa cum veți înțelege cu ușurință. Dacă așa fi mai sănătos și mai stabil, toate dificultățile ar fi depășite, n-aș mai fi de mult la birou, așa avea depline certitudini în privința lui F. și a întregii lumi; ce mi-ar mai lipsi așa compensa cu sănătatea mea, pe când acum trebuie să raporteze totul la ea. Să mai spun ceva despre asta? Chiar și această stare de sănătate este înșelătoare, mă amăgește și pe mine; în fiecare perioadă apar, exacte până la nuanță, convingeri cât se poate de inoportune tocmai pentru momentul respectiv. O ipohondrie enormă, desigur; însă aceasta s-a-nrădăcinat în mine atât de mult și de adânc încât mă agăț de ea și cad. Dumneavoastră relevați faptul că „îndărătnicia“ mea ar fi un semn bun. E ceva adevăr aici. Dar îndărătnicia poate fi și rezultatul disperării.

Starea de sănătate se află doar pe un taler, iar pe celălalt tot ce am evocat mai devreme. Există un moment când totul rămâne în suspensie și așteaptă o decizie. Fie sănătatea este destul de robustă, ridică talerul celălalt și lasă să se topească în aer tot ce este pe el, fie nu ține piept și este ridicată ea însăși, iar atunci, încinsă la infinit de conținutul aflat pe celălalt taler, nascocoște o adevărată năluca.

Despre boala mătușii E.⁹⁴⁷ aflu abia de la dumneavoastră. În schimb, știu bine că nu i-am scris încă Ernei și că s-ar cuveni, ba chiar simt nevoia s-o fac. (Erna mi s-a părut uneori aproape impunătoare.) Dar, după aceea, ar trebui să-i scriu și lui Toni, iar mâna mea, oricât de dragă mi-e Toni, este absurd de greoaie. Totuși, în privința Elsei⁹⁴⁸, m-am autodepășit până la urmă.

M-a întristat că ați rămas trează atâta vreme din cauza mea. Să nu mai repetați una ca asta! În schimb, am fost mulțumit că ați avut posibilitatea, dar și bunăvoința de a pleca la 5.30 de la birou. Ce-ați zice dacă ați învăța să înotați împreună cu F.?

Al dumneavoastră,
Franz K.

Praga, probabil 17 iunie 1914, miercuri

Dragă domnișoară Grete, numai câteva rânduri scrise într-un parc frumos, unde ascult susurul unei
fântâni arteziene și larma inofensivă a copiilor. Ce înseamnă că sunt înclinat să particip la petrecerile perechilor
foarte în vârstă, să mă uit peste pajiști, să stau în tihnă sub razele amurgului și să observ vrăbiile? Capul meu se
mai liniștește un pic după patru nopți de nesomn aproape total — îmi era chiar mai bine. Și cum trăiesc?
Dumneavoastră stați la birou și vă pedepsiți elevii⁹⁴⁹, în timp ce eu — astăzi a fost o zi aparte, de cruțare — am
încercat în zadar, desigur, să dorm o oră; apoi am fost la școala de înot⁹⁵⁰ și am înotat, pe urmă am făcut
gimnastică, după aceea am făcut o plimbare și am băut lapte acru într-o hală de lapte, iar acum stau în parc și vă
scriu. O bună m-ar putea îngriji mai bine decât o fac eu? Iar la noapte? La noapte voi dormi două-trei ore, ușor
ca un fulg, deseori tresărind brusc, și apoi am să mă trezesc definitiv; poate că pe moment îmi voi mai pierde
cumva cunoștința, dar nu voi mai adormi deloc și toate bătăile ceasului din turn au să-mi amintească la fix că
timpul trece, că după o noapte groaznică urmează o dimineață groaznică etc. Mă plâng ca un idiot! Și totuși,
știu bine că trebuie să treacă și că încă n-am să mă prăbușesc din cauza asta.

De altfel, astă-seară voi ajunge foarte târziu în pat. Azi la 11 vine de la Berlin doctorul Weiß, așa cum mi-a
scris ieri. Mă cam neliniștește. El voia să vină la Praga, însă abia la începutul lui iulie, iar acum sosește brusc. Ce
fac dacă vine din pricina veștii pe care i-am dat-o?⁹⁵¹ S-ar putea, dar pentru mine ar fi oribil.

Cauza ar fi deci tot plângărețul din mine, care a generat și agitația dumneavoastră de ieri — întreaga zi m-a
mustrat cugetul, iar acum a început să mă mustre din nou din pricina scrisorilor dumneavoastră. Cum suportă
oare Dumnezeu văicărelile astea? De ce nu mă doboară? Dar mă doboară negreșit, după cum zice tot
plângărețul din mine.

Da, sunt absolut sigur că Ernei îi voi scrie, totuși. Mi-ar plăcea să le fac câte un dar Ernei și lui Toni.⁹⁵²

Tot din slăbiciune sunt incapabil să abordez pe cineva de-a dreptul, așa cum mi-aș dori, și-atunci trebuie
să mă mulțumesc să-l înconjur cu niște cadouri. Ernei vreau să-i dau o carte, lui Toni F. voia să-i cumpere ceva și
să-i dăruiască în numele meu, dar a uitat, evident, și uită probabil intenționat chiar când citește scrisorile în
care-i amintesc asta. Ați putea să-mi dați un sfat? Doar sunteți consiliera mea în toate cele.

Însă acum este deja târziu, îmi închei terapia de astăzi prin lumină, aer și apă, îmi bag creionul în buzunar
și o iau din loc spre casă.

Cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră,

Franz K.

N-ați vrea să-mi mai trimiteți ceva scris de fratele dumneavoastră? — Ce sens are tânguirea privitoare la
acest stupid început de săptămână? — Scrisorile nu le mai citește nimeni, desigur, și nu le va mai citi.⁹⁵³

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 18 iunie 1914, joi

18.VI.14

Dragă domnișoară Grete, din nou numai câteva cuvinte. Doctorul Weiß mă monopolizează și eu n-am
timp. Dar mi-e foarte drag. (Teama că va veni din cauza mea a fost foarte exagerată.)

El aduce cu sine Berlinul de care am nevoie; îl colportează în juru-i. Mă scoate, fie și numai cu un țol, din
groapa asta mizerabilă a biroului. Se teme mai mult pentru mine, mai degrabă, are alte temeri, sau și mai bine
spus, parțial altele decât am eu, mă scutește de o parte dintre griji (oricât de formalist, pueril și searbăd sunt în
multe privințe), îmi redă, proaspete, o parte dintre speranțele aflate la pământ; pe scurt, mă simt mai bine decât
în ultimele săptămâni (el pleacă mâine), dorm jalnic, dar mai bine, totuși.

Multe salutări,

Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Dragă domnișoară Grete, în urmă cu două nopți am dormit mai bine (de la plecarea doctorului Weiß au fost iarăși niște nopți groaznice); acum sunt singur și fiind mai liniștit, pot să-mi dau seama de situația în care mă găsesc. Este atât de ciudată, încât nici nu pot vorbi despre ea, deși azi am mintea mai limpede.

Cu câteva zile în urmă am vorbit cu un șef de la o mare fabrică de lenjerie, Joss & Löwenstein; se numește Eugen Löwenstein.⁹⁵⁵ Discuția a ajuns la probleme organizatorice; el tocmai i-a cerut unui american să-i reorganizeze întreaga întreprindere din punct de vedere tehnic și comercial. Primul lucru la care m-am gândit au fost, bineînțeles, mașinile dumneavoastră.⁹⁵⁶ Au și ei în fabrică, dar vor să renunțe la ele, oamenilor nu le place să le utilizeze, se dovedesc necorespunzătoare. Firește, am răspuns că din câte știu din „experiență”, mașinile sunt excelente, evident, dar că oamenii nu se pricep să umble corect cu ele și ar trebui instruiți de cineva destoinic, de pildă, de o domnișoară de la Berlin, o cunoștință de-a mea.⁹⁵⁷ El a zis că asta ar fi într-adevăr posibil — mai întâi trebuie să vorbească și cu directorul lui — și că i-ar face mare plăcere să solicite venirea domnișoarei respective, pe cheltuiala lui, oricât de mult ar dura cursurile. Lesti se va supăra, ce-i drept, fiindcă scrie mereu la firmă și este refuzat încontinuu, dar nu contează. — Acum însă acest domn Löwenstein este plecat, lipsește toată luna iulie și se întoarce abia la începutul lui august; atunci am să-l întreb și voi aranja ceva. Vreți? Are să fie posibil? Aș fi bucuros. E-adevărat, nu știu dacă mai aveți voie să interveniți acum în afacerea din Boemia, dar dacă firma spune în mod expres că vrea să vă aducă numai pe dumneavoastră și pe nimeni altcineva, atunci măcar din considerente comerciale trebuie să se găsească vreo posibilitate care să vă permită să veniți.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, înainte de 24 iunie 1914

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 24 iunie 1914, miercuri

Dragă mamă,

Cartea ta poștală n-am primit-o decât târziu. Corespondența care nu vine la birou, ci pe adresa de acasă, ajunge la magazin, unde, mai ales când mama nu este acolo⁹⁵⁸, se rătăcește și iese la lumină numai din întâmplare. Între timp aud atunci zvonuri că a sosit pentru mine o carte poștală, al cărei conținut nu e cunoscut exact, deși a fost citită. Așa s-a întâmplat și cu cartea ta poștală, dragă mamă. Multe mulțumiri pentru grija ta binevoitoare! Scrisoarea către Felice conținea, ce-i drept, lucruri importante, ca-ntotdeauna, dar nimic urgent, putea să mai aștepte.

Observația ta în legătură cu scrisoarea care n-a sosit, deși era așteptată, m-a întristat. Firește, ai dreptate, este de la sine înțeles. Pe părinții mei, pe soră-mea și pe mine voi ne-ați primit, găzduit și tratat frumos și amabil, dincolo de orice închipuire.⁹⁵⁹ Aveam toate motivele să vă fiu recunoscător din inimă, să vă spun și să vă scriu acest lucru. N-am făcut-o. De ce? Vezi, dragă mamă, acesta este unul dintre defectele pe care le am și cu care nu vei fi niciodată de acord. Este vorba și în cazul de față nu numai despre scris, știu asta foarte bine, în ciuda faptului că aici scrisul însuși n-ar fi fost deloc doar o chestiune formală, ci una de inimă. Totuși... nu sunt mai rău decât unul care ar fi scris, crede-mă!

Iar acum te sărut în modul cel mai sincer și te rog să-i saluți din partea mea pe toți ai tăi, din Berlin și din altă parte.

Al tău,
Franz

Praga, 26 iunie 1914, vineri

Dragă domnișoară Grete, vă mirați de ce nu scriu cum mă simt. De altfel, cred că în ultimul timp v-am scris două epistole, însă lipsite de importanță. Motivul este greu de spus. De exemplu, dorm rău, e-adevărat, dar mult mai bine decât în perioada ultimelor mele văicăreli. Am avut impresia că recunosc motivele insomniei și m-am aruncat asupra lor. Dar acum am dat peste altele. Și-ncepe să-mi fie teamă că toate n-au fost decât niște amăgiri, dincolo de care așteaptă miezul propriu-zis al adevăratei nefericiri, despre care nu știu încă nimic în mod direct, ci numai prin intermediul amenințărilor ei insuportabile. Care sunt principalele motive ale tăcerii, din punctul dumneavoastră de vedere?

În ce fel vă doare piciorul? Ați mai avut așa ceva?

Ernei i-am scris, dar prea târziu, din câte înțeleg din scrisoarea dumneavoastră. Măine probabil plec la Hellerau⁹⁶⁰; măcar mi-am anunțat deja sosirea acolo. Nu știu dacă am să pot călători săptămâna viitoare⁹⁶¹, despre asta ne vom mai scrie. Vizita președintelui vă va face remarcată?⁹⁶²

Nu pot scrie mai departe, vedeți și dumneavoastră!⁹⁶³ Există o mulțime de lucruri presante, iar unul îl zorește pe celălalt.

Și doar spre a vă scrie ceva care să mă consoleze și pe mine, deschid de trei ori Biblia, aflată chiar lângă mine, și până la urmă găsesc următoarea frază: „Că în mâna Lui sunt marginile pământului și înălțimile munților ale Lui sunt”⁹⁶⁴. Dar asta-mi sună aproape absurd.

26.VI.14

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Tocmai când voiam să închei scrisoarea, am ridicat ochii întâmplător și am văzut pe un suport al fructierei o carte poștală cu ștampila Charlottenburg. N-am înțeles despre ce este vorba fiindcă am ordine deplină în corespondență, m-am uitat și am descoperit ilustrata cu podul castelului, pusă de cineva pe masă, fără s-o pot găsi, și pe care acum o țin în mână pentru prima dată.⁹⁶⁵ Așa arată lucrurile pe biroul meu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, pe sau înainte de 30 iunie 1914, marți

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 30 iunie 1914, marți

30.VI.14

Dragă domnișoară Grete, fără apeluri, ci să ne privim în ochi! Nu trebuie să vorbiți așa, nu sunt altfel, numai că sunt aruncat de colo-colo și-atunci sunt tras și de mâna care vă ține de mâna binevoitoare. Aveți răbdare cu mine! Femeile sunt răbdătoare de fel, dar poate că eu o fac chiar pe cea mai bună femeie să-și piardă răbdarea. Poimăine veți primi o scrisoare amănunțită, astăzi este deja prea târziu. În privința călătoriei la Dresda i-am scris lui F., peste două săptămâni sosesc la Berlin și deci nu știu dacă ajung la Dresda duminică viitoare — n-am știut ce să-i zic lui F., cum nu știu acum ce să vă spun nici dumneavoastră.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 1 iulie 1914, miercuri

Dragă domnișoară Grete, este iarăși târziu, nu va fi o scrisoare amănunțită. Hoinăresc mult în aer liber și înot, dar nu mă simt bine, toate încheieturile-mi sunt obosite și aproape că mă dor; când sunt acasă, nu fac decât să zac pe canapea; vă admir capacitatea de muncă și n-o înțeleg, am început să lucrez⁹⁶⁶ culcat și de-abia-mi pot ridica mâna, ca să continui. Văicărelile mi se par cel mai inutil lucru din lume și tocmai pentru ele, numai pentru ele mă mai țin puterile. De altfel, nici măcar pentru ele în totalitate, așa cum ați remarcat.

De curând ați făcut o observație legată de cărțile poștale scrise în comun. M-am gândit la asta. Aveți și n-aveți dreptate. Tot ce primesc de la Berlin mi-e drag, însă chiar dacă nu-mi dau seama pe moment, va fi existând și dorința de a avea pentru sine mai degrabă pe fiecare în parte, nu laolaltă; iubesc mai mult individul decât comunitatea; sunt nefericit până la nebunie, nu numai în privința mea, ci și a tuturor celor pe care-i iubesc. O boală ce ar putea fi înlăturată.

F. trebuie să vă fi spus că de duminică într-o săptămână vin la Berlin, sau mai bine zis, trec în concediu prin Berlin.⁹⁶⁷ Deci nu știu dacă am să fiu la Dresda duminica viitoare; mai am și o mică obligație, ce-i drept, foarte ușor evitabilă, s-o vizitez înainte de concediu pe soră-mea, aflată în vilegiatură.⁹⁶⁸ Cel mai probabil însă voi rămâne la Praga; mi-este greu să mă arăt. De duminică într-o săptămână sunteți la Berlin?

Mă opresc, mâine vă scriu iarăși.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.
1.VII.14

Durerea la picior? Ce fel de durere?

Cum v-a evidențiat președintele?

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 2 iulie 1914, joi

Dragă domnișoară Grete, frecvența scrisorilor mele urmează să compenseze lipsa lor de conținut, deși poate că astfel se acumulează două rele, în loc de a elimina o deficiență. Simt nevoia să vă scriu, dar sunt prea ostenit ca să spun altceva decât că vă salut în modul cel mai sincer și că trebuie să vă văd, dacă nu la Dresda, duminica aceasta — când voi sta probabil întins pe scândurile de la școala de înot și voi urmări cu ochii închiși cum îmi urcă și coboară oboseala prin articulații și mușchi (o îndeletnicire demnă de o ființă umană) —, atunci măcar de duminică într-o săptămână, la Berlin.

Al dumneavoastră,
Franz K.
2.VII.14

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 3 iulie 1914, vineri

3.VII.14

Draga mea domnișoară Grete, iată totuși o scrisoare foarte limpede! Aș putea spune că v-am convins în sfârșit. Mai repede decât pe F., căci noi ne cunoaștem abia din noiembrie⁹⁶⁹, în vreme ce, spre a o convinge pentru prima oară pe F., a fost nevoie de aproape un an⁹⁷⁰; aici mai trebuie să adaug totuși că la începutul anului respectiv, starea mea a fost una neobișnuită, așa că e mai ușor de înțeles de ce mi-a luat mai mult timp ca s-o conving pe F.

În relația noastră, domnișoară Grete, n-a fost vorba despre altceva decât să vă conving (desigur, pe fundamentul prieteniei noastre, de zdruncinat, sper eu, indiferent ce am afla ulterior). N-ar fi trebuit să citați scrisori, sau mai bine spus, nu e de ajuns că le-ați citat. Din punctul meu de vedere, am petrecut împreună nu două, ci trei momente. Mă refer aici la cele două zile petrecute la Praga⁹⁷¹ pe care nu le menționați. Ce scrie-n scrisori am încercat să vă spun încă de-atunci, când nici nu eram logodit și nici nu luptam să mă logodesc.

numai că aveam o neliniște interioară. O neliniște dublă din cauza imposibilității de a răspunde la două întrebări: în primul rând, cum se va simți F. dacă nu-i mai dau niciun semn de viață (de altfel, atunci, odată cu dumneavoastră, a sosit o scrisoare de la F.) și în al doilea rând, cum mă voi simți eu. Perspectivile deschise de aceste două întrebări mi s-au părut insuportabile. Totuși, nu puteam să stau atunci în vârful picioarelor și să caut, dincolo de orice, perspectivele ce s-ar fi ivit dacă dădeam un semn de viață.

Deci acum v-am convins, domnișoară Grete, și ați început să vedeți în mine nu pe logodnicul lui F., ci pe primejdia ei. Asta-i limpede; neclară devine scrisoarea dumneavoastră abia către final, unde cereți pentru F. un bărbat pe măsura ei în diverse privințe. Domnișoară Grete, ori ești „voios, temperamental, inteligent și foarte bun la sufler“, fie nu ești așa, ci trist, greoi, limitat la sine și tinzi, eventual, spre lucruri bune, dar fără vlagă. Asemenea stări nu pot fi corijate intenționat; organizările umane nu sunt apă, pe care s-o torni dintr-un pahar în altul. Până la urmă însă, nu sunt doar așa, ci și bolnav, desigur, sau măcar fundamental neurastenic. Aceasta este o certitudine de-a dreptul triumfătoare: în aceste zile, când în ciuda oricărei îngrijiri și a faptului că muncesc puțin la birou, mor de oboseală. Presupunând că aș fi vesel, ce veselie ar putea rezista într-o astfel de situație?

Vă întrebați sau aduceți pur și simplu în discuție întrebarea cum mă raportez la F. Dacă n-ați fi exclusiv categoric această supoziție, aș fi fost tentat să cred că F. știe de scrisoarea dumneavoastră.

În altă ordine de idei, azi este ziua mea de naștere⁹⁷², așa că epistola dumneavoastră capătă întâmplător și o solemnitate aparte. (De altfel, pe lângă scrisoarea dumneavoastră și două fleacuri, astăzi am mai primit o epistolă foarte neplăcută.⁹⁷³ Dar nu contează, neplăcerile mă întăresc în mod ciudat.) Sunt pe deplin convins de bunătatea și sinceritatea dumneavoastră, iar cu această convingere vă sărut mâna.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Ottla Kafka la Triesch

Praga, 10 iulie 1914, vineri
10.VII.14

Dragă Ottla, doar câteva vorbe, scrise-n grabă, înainte de a încerca să dorm, tentativă total eșuată noaptea trecută. Închipuie-ți, cartea ta poștală m-a făcut să pot suporta pe moment o dimineață disperată. Iată adevărata provocare pe care o vom exersa în continuare, când se va ivi prilejul, dacă n-ai nimic împotriva. Nu, seara nu sunt cu nimeni. De la Berlin am să-ți scriu, firește; acum nu se poate spune nimic precis nici despre această chestiune, nici despre mine.⁹⁷⁴ Scriu altfel decât vorbesc, vorbesc altfel decât gândesc, gândesc altfel decât trebuie să gândesc și așa mai departe, până în cea mai adâncă obscuritate.

Franz

Salutări tuturor! Scrisoarea nu trebuie nici s-o arăți cuiva, nici s-o lași la îndemâna oricui. Cel mai bine este s-o rupi și s-o împrăști bucățele, de pe cerdac, găinilor din curte, față de care n-am niciun secret.

Către Anna și Carl Bauer la Berlin

Berlin, 13 iulie 1914, luni

Trimisă prin curier.

13.VII.14

Acum nu mai știu cum trebuie și cum am voie să mă adresez.⁹⁷⁵

Nu voi veni, ar fi o tortură inutilă pentru noi toți. Știu ce mi-ați spune. Și știți cum aș primi cuvintele voastre. Așadar, nu vin.

Probabil, voi pleca astăzi după-amiază la Lübeck. Iau cu mine, ca pe o consolare relativ mărunță, dar oricum ca pe o consolare, ideea că putem rămâne și rămânem în relații bune, chiar dacă legătura pe care ne-am dorit-o cu toții s-a dovedit acum la fel de imposibilă pentru toți. Felice v-a convins, desigur, ca și pe mine. De altminteri, văd lucrurile tot mai clar.

Rămâneți cu bine, în special după atitudinea voastră de ieri respectul meu vă aparține necondiționat, și să nu-mi păstrați o amintire proastă!

Recunoscător,
Franz K.

Către Ottla Kafka la Praga

Berlin, 13 iulie 1914, luni

Multe salutări! Bem vin și ne uităm la râu, fără a fi, în rest, foarte veseli.

Franz976

Către Max Brod și Felix Weltsch la Praga

Marielyst, 19 sau 20 iulie 1914, duminică sau luni

Dragă Max, dragă Felix,

Scriu târziu, nu-i așa? Acum să vedeți ce mi s-a întâmplat! Am rupt logodna, am stat trei zile la Berlin, toți au fost bunii mei prieteni, iar eu am fost prietenul bun al tuturor; de altfel, știu precis că așa este cel mai bine, și drept urmare, nu sunt atât de agitat cum s-ar putea crede în raport cu această chestiune a cărei necesitate este prea evidentă. Mai grav stau însă lucrurile cu altceva. Am fost pe urmă la Lübeck, am făcut baie la Travemünde, am primit la Lübeck vizita doctorului Weiß⁹⁷⁷, care pleca în această stațiune daneză, iar eu, în loc să merg la Gleschendorf, am venit încoace. O plajă destul de pustie, cu danezi autentici, specifici. Am renunțat la aparenta îndărătnicie care m-a costat logodna și mănânc aproape exclusiv carne⁹⁷⁸, astfel încât mi se face rău, iar dimineața, după câteva nopți în care am dormit prost, cu gura deschisă, îmi simt trupul abuzat și pedepsit, de parcă m-aș fi culcat într-o cocină străină. Aici n-am să mă odihnesc deloc, dar mă voi distra. Doctorul Weiß a venit aici cu prietena lui. Sâmbătă noapte mă voi întoarce, probabil, la Praga.

Salutați-le pe soțiile și logodnicele dragi!

Franz

Către Hermann și Julie Kafka la Praga

Marielyst, probabil 21 iulie 1914, marți

Scrisoarea s-a păstrat fragmentar.

Cu Berlinul n-am terminat însă, în măsura în care cred că toată această chestiune mă împiedică să trăiesc în continuare ca până acum, spre binele vostru și al meu (deoarece ele formează, cu siguranță, un întreg). Vedeți, poate că, realmente, încă nu v-am mâhnit prea rău, exceptând cazul în care desfacerea logodnei constituie o supărare; de la distanță nu pot judeca lucrurile astfel. Dar și mai puțin v-am făcut o adevărată bucurie durabilă, iar asta, credeți-mă, numai pentru că n-am fost în stare să-mi fac nici mie o asemenea bucurie pe termen lung. De ce este așa, tată, vei înțelege cu cea mai mare ușurință tocmai tu, deși nu poți recunoaște ceea ce vreau eu de fapt. Povestești uneori cât de prost ți-a mers la început. Nu crezi că asta a reprezentat o bună educație pentru a câștiga respect de sine și mulțumire sufletească? Nu crezi — de altfel, ai și spus-o de-a dreptul — că mie mi-a mers prea bine? Până acum am crescut complet dependent și aparent tihnit. Nu crezi că pentru firea mea asta n-a fost deloc bine, în ciuda bunăvoinței și dragostei cu care m-au tratat toți cei ce au avut grijă de mine? Desigur, există oameni care se pricep să-și asigure întotdeauna independența, dar eu nu fac parte dintre ei. Ce-i drept, există și oameni care nu-și pierd niciodată dependența, mi se pare, însă, că merită să încerc a vedea dacă nu cumva fac, totuși, parte dintre aceștia. Nici obiecția că sunt prea bătrân pentru o asemenea încercare nu este valabilă. Sunt mai tânăr decât par. Singura consecință bună a dependenței este că aceasta mă păstrează tânăr. Dar numai atunci când ea se sfârșește.

La serviciu însă nu voi putea obține niciodată această ameliorare. La Praga nici vorbă. Aici totul este conceput să mă mențină în starea de dependență, după care chiar tânjesc în fond. Totul mi se pune la dispoziție.

Munca de la birou este foarte împovăratoare și adesea insuportabilă pentru mine, dar în definitiv ușoară. În acest mod facil, câștig mai mult decât am nevoie. Pentru ce? Pentru cine? Voi continua să urc pe scara salarială. În ce scop? De vreme ce această muncă nu mi se potrivește și nu-mi aduce drept răsplătă nici măcar independență și respect de sine, de ce nu mă lepăd de ea? N-am să risc nimic, ci am numai de câștigat dacă demisionez și părăsesc Praga. Nu risc nimic, căci existența mea la Praga nu duce la nimic bun. Uneori mă comparăți în glumă cu unchiul Rudolf.⁹⁷⁹

Dar drumul meu nu mă duce prea departe de el dacă rămân la Praga. Probabil voi avea mai mulți bani și mai multe interese decât el, dar mai puțină credință; în consecință, am să fiu mai nemulțumit, însă alte deosebiri nu prea cred să existe. — În afara Pragăi pot câștiga totul, adică pot deveni un om independent și liniștit, care-și exploatează toate aptitudinile, iar drept răsplătă pentru o bună și autentică activitate, dobândește sentimentul unei vitalități reale și al unei mulțumiri sufletești de durată. Un asemenea om va fi în relații mai bune și cu voi, iar asta n-are să fie cel mai mic câștig. Veți avea un fiu cu ale cărui acțiuni izolate poate că nu veți fi de acord, dar cu care veți fi mulțumiți în ansamblu fiindcă va trebui să vă spuneti: „Face și el ce poate“. Astăzi n-aveți acest sentiment, pe bună dreptate.

Realizarea planului meu mi-o imaginez astfel: Am 5 000 de coroane. Această sumă îmi permite să trăiesc doi ani undeva în Germania, la Berlin sau la München, la nevoie, fără vreun salariu. Cei doi ani îmi vor oferi posibilitatea să lucrez în plan literar și să dau la iveală ceea ce n-aș putea obține cu aceeași claritate, abundență și omogenitate aici, la Praga, între lipsa de vlagă lăuntrică și perturbările exterioare. După cei doi ani, activitatea literară îmi va permite să trăiesc dintr-un venit propriu, fie el oricât de modest. Dar chiar și așa, traiul acesta va fi incomparabil cu viața pe care o duc acum la Praga și care mă așteaptă acolo în continuare. Veți obiecta că mănșel în privința aptitudinilor mele și a posibilității de a câștiga de pe urma lor. Desigur, nu exclud această eventualitate. Numai că ea este infirmată de faptul că am treizeci și unu de ani, iar la o asemenea vârstă, astfel de iluzii nu mai pot fi luate în calcul; altminteri, orice calcul ar fi imposibil; apoi mai este infirmată de faptul că am mai scris câte ceva, deși puțin, iar lucrările mele au găsit o oarecare recunoaștere; în fine, obiecția voastră mai este anulată de faptul că nu sunt deloc leneș și sunt destul de nepretențios; prin urmare, chiar dacă o speranță ar eșua, voi găsi o altă posibilitate de câștig și, în orice caz, nu voi apela la voi, fiindcă asta ar avea totuși un efect mult mai grav decât actuala viață la Praga, atât asupra mea, cât și asupra voastră, ceea ce ar fi absolut insuportabil.

Situația mea mi se pare deci destul de clară și sunt curios să aflu ce veți zice în legătură cu cele arătate. Căci, deși am convingerea că aceasta este singura cale justă și că ratez ceva decisiv dacă nu duc la îndeplinire planul de față, firește, pentru mine este totuși foarte important să știu ce spuneți despre el.

Cu cele mai sincere salutări,
al vostru,
Franz

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 15 octombrie 1914, joi
15.X.14

Este o stranie coincidență, domnișoară Grete, că tocmai astăzi am primit scrisoarea dumneavoastră. Nu vreau să pomenesc cu ce a coincis; asta mă privește numai pe mine și gândurile pe care mi le-am făcut azi-noapte⁹⁸⁰ pe la 3, când m-am întins în pat.

Scrisoarea dumneavoastră mă surprinde foarte mult. Nu mă surprinde faptul că-mi scrieți. De ce să nu-mi scrieți? Deși ziceți că vă urăsc, totuși nu-i adevărat. Dacă ar fi să vă urască toți, eu nu vă urăsc, și nu doar pentru că n-am niciun drept să fac asta. E-adevărat, la Askaniŝcher Hof v-ați situat pe poziția unei judecătorești față de mine⁹⁸¹ — a fost oribil pentru dumneavoastră, pentru mine, pentru toți —, însă asta nu era decât o aparență; în realitate, eu ședeam în locul dumneavoastră și nu l-am părăsit până azi.

În privința lui F. vă înșelați complet. Când fac această afirmație, nu vreau să vă smulg niște amănunte. Nu-mi pot imagina niciun detaliu — închipuirea mea s-a tot învărtit în aceste sfere, așa că am încredere în ea —, ziceam că nu-mi pot imagina niciun detaliu capabil să mă convingă că nu vă înșelați. Ceea ce sugerați

dumneavoastră este absolut imposibil; sunt nefericit la gândul că F. însăși s-ar fi înșelat dintr-un motiv oarecare, inexplicabil. Dar și asta-i cu neputință.

Am socotit dintotdeauna că interesul pe care-l manifestați este unul sincer și lipsit de menajamente față de dumneavoastră însevă. Nici ultima epistolă nu v-a venit ușor s-o scrieți.

Pentru aceasta vă mulțumesc din inimă.

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 octombrie 1914, marți

Scrisoarea urmează. Acum merge încet. Sincere salutări.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 1 și 2 noiembrie 1914, duminică și luni

Felice, în ceea ce mă privește, între noi nu s-a schimbat nimic în ultimele trei luni, nici în bine, nici în rău. Firește, sunt gata să-ți răspund la primul apel și cu siguranță aș fi făcut-o imediat la scrisoarea anterioară, dacă aș fi primit-o.⁹⁸² Nu m-am gândit totuși să-ți scriu — la Askanischer Hof a devenit prea evidentă neînsemnătatea epistolelor și a tot ce e scris —, dar întrucât capul meu a rămas același (chiar și cu durerile lui, și tocmai astăzi), lui nu i-au lipsit gândurile și visurile în care a fost vorba despre tine⁹⁸³, iar viața pe care am dus-o împreună în mintea mea a fost doar câteodată amară, însă de cele mai multe ori calmă și fericită. Odată am vrut totuși nu chiar să-ți scriu, ci să-ți trimit o veste prin altcineva. — Nu vei ghici cum, a fost o ocazie deosebită, născocită în timpul rămas înainte să adorm pentru prima oară, pe la 4 dimineața.

Înainte de toate, însă nu m-am gândit să-ți scriu fiindcă esențialul din relația noastră mi s-a părut realmente clar. Ai greșit încă de mult, invocând prea des lucruri nerostite. N-a lipsit o discuție explicativă, ci credința. Pentru că n-ai putut crede ce ai auzit și ai văzut, te-ai gândit că ar fi neexprimat. N-ai fost în stare să înțelegi puterea pe care o are asupra mea activitatea pe care o desfășor⁹⁸⁴, sau ai înțeles-o, dar nici pe deplin complet. Drept urmare, ai fost nevoită să interpretezi incorect tot ceea ce trezea în mine îngrijorarea pentru această muncă, numai grija pentru strădaniile mele, sub aspectul unor bizarerii care te-au indus în eroare. Și-n plus, bizareriile respective (recunosc, niște ciudățenii oribile, de care eu însumi sunt cel mai dezgustat) s-au manifestat însă mai puternic față de tine decât față de altcineva. A fost ceva foarte firesc, care s-a produs nu doar din încăpățănare. Vezi, n-ai fost totuși numai cel mai mare prieten, ci deopotrivă, și cel mai mare dușman al activității mele, cel puțin din perspectiva acestor eforturi, iar ea a trebuit atunci să se apere de tine cu toate forțele, spre a se autoconserva, după cum în adâncul ei te iubea fără margini. Și anume, în orice detaliu. M-am gândit bunăoară la asta într-o seară, când ședeam cu sora ta la o masă unde se servea aproape exclusiv carne.

Da-că ai fi fost acolo, ai fi comandat probabil migdale în coajă.

Nici la Askanischer Hof n-am tăcut din încăpățănare. Ce ai spus a fost totuși prea limpede, nu vreau să repet lucrurile acelea, dar printre ele au fost unele pe care ne-ar fi fost aproape imposibil să le spunem între patru ochi. Ce-i drept, le-ai rostit abia după ce tăcusem destul de multă vreme sau îngăimaseam niște chestiuni lipsite de orice importanță. Chiar și ulterior ai mai așteptat destul de mult ca să vorbesc. Nici acum n-am nimic împotriva faptului că ai adus-o pe domnișoara Bl.⁹⁸⁵; negreșit, ea putea să fie de față, fiindcă în scrisoarea pe care i-o adresasem aproape că te umilisem. N-am priceput însă de ce ai lăsat-o să vină acolo și pe sora ta, pe care pe atunci de-abia dacă o cunoșteam. Dar prezența amândurora nu m-a derutat mult; este posibil ca eu, chiar dacă aș fi fost în stare să spun ceva tranșant, să fi tăcut din încăpățănare. Asta se poate, însă n-aveam de spus nimic tranșant. Vedeam că totul este pierdut și că aș fi putut să salvez situația chiar în ultima clipă printr-o mărturisire surprinzătoare, dar eu n-aveam de făcut nicio mărturisire surprinzătoare. Te iubeam ca și astăzi, te vedeam la ananghie, știam că ai suferit nevinovată, timp de doi ani, din cauza mea, așa cum n-ar trebui să suferi din vinovații, dar vedeam, totodată, că nu erai capabilă să înțelegi situația mea. Ce aș fi putut face? Nimic altceva decât ceea ce am făcut: să te acompaniez, să tac sau să debitez numai prostii, să ascult povestea despre birjarul acela caraghios și să te privesc cu sentimentul că o fac pentru ultima oară.

Când spun că nu puteai înțelege situația mea, nu susțin că știu cum ar fi trebuit să procedezi. Dacă așa ți s-a părut, nu ți-aș fi ascuns acest lucru. Am căutat mereu să-ți prezint situația mea, tu ai și înțeles-o, firește, dar n-ai putut intra într-o relație vie cu ea. În mine au fost și sunt doi indivizi care se luptă între ei. Unul este aproape așa cum l-ai vrut tu, iar ceea ce îi lipsește pentru îndeplinirea dorinței tale el ar putea obține printr-o evoluție ulterioară. Niciunul dintre reproșurile tale de la Askanischer Hof nu s-a referit la el. Celălalt însă se gândește doar la muncă; ea este singura lui grijă și face ca închipuirile cele mai josnice să nu-i fie străine; moartea celui mai bun prieten al său i s-ar înfățișa în primul rând ca un obstacol, deși trecător, în calea activității lui; compensația pentru această josnicie constă în faptul că și el poate suferi pentru munca lui. Așadar, cei doi poartă o luptă în care două perechi de mâini se atacă reciproc, însă nu este o luptă reală. Primul depinde de al doilea; el n-ar fi în stare niciodată, niciodată din motive launtrice, să-l doboare pe celălalt; mai degrabă este fericit când cel de-al doilea este fericit, iar dacă acesta dă semne că are să piardă, primul îngenuchează alături și nu vrea să-l vadă decât pe el. Asta-i situația, Felice! Ei se luptă unul cu altul și-ar putea să-ți aparțină amândoi, numai că nimic nu se poate schimba la ei, exceptând faptul că sunt zdrobiți.

În realitate, lucrurile se prezintă astfel încât ar fi trebuit să le recunoști în întregime și să-nțelegi că tot ce se întâmplă acolo se-ntâmplă și pentru tine și că pentru muncă nu este nevoie de încăpățănare și toane, ci de resurse — parțial necesare în sine, parțial forțate de condițiile mele de viață, extrem de ostile acestei activități. Iată cum trăiesc în momentul de față! Singur, în locuința celei mai mari dintre surorile mele. Ea stă la părinții mei, întrucât cumnatul⁹⁸⁶ e plecat pe front. În măsura în care nu mă deranjează ceva anume, în special fabrica, orarul meu este următorul: până la 2.30 la serviciu, apoi masa de prânz acasă, după aceea citesc o oră sau două ziarele, scriu epistole sau fac muncă de birou⁹⁸⁷, ulterior urc în apartamentul meu (il știi și tu) și dorm, sau pur și simplu stau întins, fără să adorm, apoi la ora 9 cobor la părinții⁹⁸⁸, ca să iau cina (o plimbare grozavă), la 10 mă întorc cu tramvaiul și după aceea rămân trează câtă vreme-mi permit puterile sau teama de dimineața următoare și de durerile de cap de la birou. În ultimele trei luni, astăzi este a doua seară în care nu lucrez⁹⁸⁹; prima a fost cam acum o lună; atunci eram prea obosit. În ultimul timp am avut și paisprezece zile de concediu; firește, atunci orarul s-a mai modificat puțin, atât cât a fost posibil în goana celor două scurte săptămâni, când eram și iritat că zilele trec una după alta. De obicei rămâneam la masa de scris până la 5 dimineața, o dată chiar până la 7.30; pe urmă dormeam; în ultimele zile de concediu am reușit și să dorm cu-adevărat, până la 1 sau 2 după-amiază, însă atunci eram liber și aveam concediu până seara.

Este posibil să-nțelegi, Felice, modul meu de viață din perioada concediului, dar nu poți fi de acord cu traiul pe care-l duc în restul timpului sau nu l-ai putut accepta de bunăvoie, cel puțin până acum. Peste zi stau pe scaun ori întins; acestea sunt singurele momente în care recunosc o existență pe gustul meu și rămân izolat în aceste trei camere liniștite, nu mă întâlnesc cu nimeni, nici cu prietenii, numai cu Max, preț de câteva minute, în drumul de la birou spre casă⁹⁹⁰ și... nu sunt fericit, precis nu, însă uneori sunt totuși mulțumit că îmi fac datoria, atât cât e cu putință în condițiile astea.

Am mărturisit întotdeauna acest mod de viață; el a reprezentat mereu o întrebare și o probă. Nu ai răspuns cu „nu” la această întrebare, însă „da”-ul tău n-a cuprins niciodată întreaga întrebare. Dar goluile rămase în acest răspuns s-au umplut în cazul tău, Felice, cu ură sau, dacă acest cuvânt e, poate, prea tare, cu dezgust. Totul a început atunci când erai la Frankfurt; motivul nemijlocit nu-l cunosc, poate că n-a existat niciunul; în orice caz, acest dezgust a început să apară odată cu scrisorile tale din Frankfurt, în felul în care ai răspuns la temerile mele privitoare la tine și-n felul în care te stăpâneai. Probabil c-atunci nu știai nici tu nimic în legătură cu asta, dar mai târziu trebuie să-ți fi dat seama. Ce a însemnat oare teama la care te-ai referit ulterior atât de des în Grădina zoologică și care te-a constrâns mai degrabă să taci decât să vorbești, ce altceva a însemnat ea decât dezgust față de modul meu de viață și, indirect, chiar față de intențiile mele, cu care nu puteai fi de acord și care te ofensau? Te văd cum îl ascultai cu lacrimi în ochi pe doctorul W.⁹⁹¹ — era expresia fricii — și cum (iață niște exemple izolate, poate nu-ntotdeauna nimerite!) în seara aceea, înainte ca eu să mă duc la părinții tăi⁹⁹², n-ai fost în stare să dai un răspuns clar — era tot expresia fricii — și cum mi te-ai plâns de o serie de lucruri la Praga⁹⁹³ — și atunci ți-era la fel de frică, mereu, expresia fricii. Pun frica în locul dezgustului, dar ambele sentimente se contopesc. Iar ceea ce ai spus până la urmă la Askanischer Hof n-a fost o răbufnire a tuturor acestor lucruri? Mai puteai avea îndoieli când te-ai auzit vorbind atunci? N-ai folosit chiar și expresia că aveai să te pierzi dacă tu... Până și în scrisoarea ta de astăzi, Felice, găsesc pasaje a căror origine ar putea fi această frică. Nu trebuie să mă înțelegi greșit, Felice. Acest dezgust a existat, însă te-ai decis să i te împotrivești, chiar în fața întregii lumi. Totul putea duce la un final favorabil, eu însumi am sperat asta în momentele fericite. Dar nu

mai vorbesc acum despre așa ceva. Vrei o explicație pentru ultima mea atitudine; această explicație rezidă tocmai în faptul că am avut permanent în fața ochilor frica ta, dezgustul tău. Aveam datoria să veghez asupra activității mele, singura ce-mi dă dreptul să trăiesc, iar frica ta mi-a arătat sau m-a făcut să mă tem (însăpământându-mă într-o manieră mult mai insuportabilă) că aici exista cea mai mare primejdie pentru munca mea. „Eram nervoasă, vlăguită, credeam că sunt la capătul puterilor“, îmi scrii și așa a fost. Niciodată cei doi indivizi nu s-au luptat în mine atât de feroce ca atunci. Iar pe urmă am scris epistola către domnișoara Bl.

Poate încă nu mi-am justificat bine teama; totuși, explicația ta la Ask994 a avut loc abia mai târziu și n-am dreptul s-o aduc acum în discuție. Însă unul dintre cele mai clare exemple este dezacordul în privința locuinței995; fiecare amănunt al planului tău m-a speriat, chiar dacă n-aveam nicio obiecție și, fără îndoială, oricine trebuia să-ți dea dreptate. Numai tu însăși nu ți-ai fi permis să-ți dai dreptate. Voi ai ceva firesc: o locuință familială liniștită, amenajată tihnit, așa cum aveau celelalte familii de rangul tău și-al meu. Nu voiai nimic în plus decât aveau oamenii aceștia (îi pomeniști și-n scrisoarea ta de azi, sunt cei cărora „li se pune în traistă“), dar ceea ce aveau ei tu voiai pe de-a-ntregul. Te-am rugat odată — ultimul moment de spaimă era deja aproape — să-mi împiedicăm festivitatea de la templu și nu mi-ai dat niciun răspuns, iar eu, speriat, am presupus că te-ai fi indignat rugămintea mea, pe care, de fapt, ai și menționat-o la A.H.996 Ce însemna însă ideea pe care ți-ai făcut-o în legătură cu locuința aceea? Însemna că ești de acord cu ceilalți, dar nu cu mine; pentru ceilalți însă, locuința reprezintă, pe bună dreptate, cu totul altceva decât ar fi fost pentru mine. Când se căsătoresc, ceilalți sunt aproape sătui, iar căsnicia e pentru ei doar ultima îmbucătură zdravănă. Pentru mine nu, nu sunt sătul, n-am pus bazele unei afaceri ce urmează să se dezvolte de la un an de căsnicie la altul, n-am nevoie de o locuință definitivă, din a cărei pace bine rânduită să vreau să conduc afacerea respectivă... nu numai că o asemenea casă nu-mi trebuie, dar ea chiar mă înspăimântă. Mi-e atât de foame de munca mea încât mă lasă fără vlagă; condițiile în care trăiesc aici se opun însă activității mele, iar dacă-n aceste împrejurări amenajez o locuință după dorința ta, înseamnă — dacă nu în realitate, măcar simbolic — că fac încercarea de a prelungi condițiile respective pe toată durata vieții, ceea ce ar constitui nenorocirea supremă.

Aș restrânge cumva ce am spus acum, făcând astfel unele precizări. Poți întreba în mod justificat ce planuri așteptam, așadar, de la tine în privința locuinței. De fapt, nu pot să-ți dau un răspuns. Desigur, cel mai potrivit și mai firesc pentru munca mea ar fi fost s-arunc totul și să caut undeva o locuință situată și mai sus de etajul al IV-lea997, nu la Praga, în altă parte, dar după toate aparențele, nici tu, nici eu nu suntem în stare să trăim într-o mizerie pe care singuri am alege-o. Poate că eu sunt chiar mai puțin apt decât tine să fac asta. Or, noi nici măcar n-am încercat așa ceva. Să mai fi așteptat, eventual, o astfel de propunere din partea ta? Nu chiar; deși n-aș fi știut ce să fac de fericire auzind o asemenea propunere, n-am așteptat-o totuși. Dar poate că a existat o cale de mijloc, sau mai degrabă, a existat, cu siguranță, una. Iar tu ai fi găsit-o, precis, fără s-o cauți, într-un mod foarte firesc dacă n-ar fi fost într-adevăr tocmai acea frică, acel dezgust, care te-au ținut departe de tot ceea ce era neapărat necesar pentru mine și pentru conviețuirea noastră. Ba chiar am nădărduit mereu că se va ajunge la această armonie, dar n-au fost decât speranțe; totuși au existat niște indicii contrare, de care m-am temut și a trebuit să mă apăr dacă voiam ca tu să ai un bărbat adevărat.

Desigur, acum poți să-ntorci totul și să spui că felul tău de a fi a fost la fel de periclitat ca și al meu, și că frica ta a fost tot atât de îndreptățită ca și a mea. Nu cred că a fost așa. Eu te-am iubit totuși pentru adevăratul tău fel de a fi și m-am temut de el numai când mi-a afectat cu ostilitate munca. Or, fiindcă te-am iubit atâta, n-aș fi putut face altfel decât să te-ajut și să te păstrez. Totuși, nu-i chiar neadevărat, ai fost în pericol. Dar voiai oare să nu fii nicicum? Niciodată? Absolut deloc?

Nu e nimic nou în ce am spus, poate doar recapitularea situației este un pic nouă, însă noutăți nu sunt. Nou este totuși faptul că am scris în afara corespondenței curente și că de aceea, dar și pentru că tu ai vrut această recapitulare, nutresc speranța că voi primi un răspuns clar. Sunt curios să-l aflu. Trebuie să-mi răspunzi, Felice, oricâte obiecții ai avea la scrisoarea mea. Aștept foarte nerăbdător răspunsul tău. Ieri, când am desfăcut scrisoarea — era deja târziu, m-am întins în pat și am adormit o clipă, dar pe urmă, când m-am trezit, n-am mai adormit de fapt până la ziuă —, grijile și necazurile noastre — aici avem realmente ceva în comun —, s-au năpustit asupra mea, neschimbate la fel ca în cea mai critică perioadă. Negreșit, toate se leagă încă, nimic nu s-a desprins de grijile astea, numai să lăsăm puțin lucrurile să se apropie. Ne trag în toate părțile, de parcă ne-ar ține strâns de limbă. În noaptea asta, mi s-a părut uneori că am depășit deja limitele nebuniei și nu știam cum să mă salvez. Îmi vei răspunde așadar și, în caz că vrei să fii foarte drăguță, mă vei anunța telegrafic când primești această epistolă.

Amintești de corespondența cu Erna.⁹⁹⁸ Eu nu știu ce vrei să spui prin faptul că trebuie să-ți răspund independent de această corespondență. Se nimerește ca tocmai mâine să-i scriu Ernei. De aceea am să-i spun și că ți-am scris. Erna a fost peste măsură de bună cu mine și este și cu tine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 ianuarie 1915, luni

25.I.15

Să recapitulez, F.? Mai întâi o observație pe cât de directă, pe-atât de veche. Pun condeiul pe hârtie și sunt aproape de tine, mai aproape decât atunci când stau în picioare, lângă canapea.⁹⁹⁹ Aici nu mă dai gata, aici nu-mi ocolești privirile, gândurile și întrebările; nici atunci când taci. Ne aflăm aici cumva în apartamentul de la mansardă, având drept pendulă ceasul din turla bisericii?¹⁰⁰⁰ Se poate.

Amândoi am constatat că n-am petrecut o perioadă favorabilă împreună. Iar asta, chiar emfatic vorbind. Poate că n-am petrecut împreună niciun minut absolut liber. Îmi aduc aminte de Crăciunul din 1912. Max era la Berlin și a socotit că trebuie să te pregătească în vederea unei scrisori înfrigorante, ce te amenința. Ai promis că-ți păstrezi curajul, dar ai spus aproximativ următoarele: „Situția este așa de ciudată, ne scriem regulat și foarte des, am deja o mulțime de scrisori de la el, mi-ar plăcea să-l ajut, însă e-atât de greu, el îmi dă mult de furcă și nu reușim să ne apropiem“. Înțelege-mă bine, lucrurile au rămas cam la fel pentru amândoi. Unul o recunoaște mai devreme, celălalt mai târziu; unul uită toate acestea în clipa când celălalt și le amintește. Ar fi de presupus că există, ce-i drept, un remediu facil: când nu te poți apropia, pleci mai departe. Însă nici asta nu e posibil. Indicatorul arată într-o singură direcție.

Acesta este primul act de cruzime. Cel de-al doilea ne aparține amândurora. Am constatat că suntem neîndurători unul față de altul; nu pentru că unuia i-ar păsa prea puțin de celălalt, dar fără milă suntem amândoi. Fiind probabil complet nevinovată, tu ești lipsită de sentimentul culpabilității și, totodată, de supărarea provocată de acest sentiment. În cazul meu lucrurile stau altfel. Este pesemne o nenorocire faptul că eu nu pot discuta în contradictoriu; aștept, eventual, să văd cum convingerea după care tânjesc înfloarește, pur și simplu, din interior și nu-mi dau silința să conving fără ocol, sau mai bine zis, îmi dau osteneala, însă efortul meu este absolut insesizabil, atât de mare este incapacitatea mea în această privință. De aceea aparent nici nu ne certăm, mergem pașnic unul lângă celălalt, dar, în timpul ăsta, între noi zvâcnește ceva, ca și cum cineva ar despică neîncetat aerul dintre noi cu o sabie. Să nu uit: nici tu nu discuți în contradictoriu și rabzi de asemenea, iar faptul că înduri astfel te apasă mai mult decât pe mine, pesemne în compensație, fiindcă ești, totuși, și nevinovată.

Și-acum se întâmplă, firește, ceea ce eu am prevăzut cu exactitate. N-am venit de bunăvoie acolo¹⁰⁰¹, știam că mă amenința. Mă amenința ispita apropierei, această tentație nesăbuită, ce-mi stă, pur și simplu, în ceafă și nu mă slăbește nici în odaia asta de gheață. De dimineață ai fost lângă banca pe care se aflau cele două genți, iar după-amiază ai stat în dreptul celor câtorva trepte care duceau în cafenea. Mi-e aproape insuportabil să mă gândesc la așa ceva, în ciuda numeroaselor și obositoarelor exerciții de gândire pe care le-am făcut în ultimii ani. Nu știu cum voi ajunge să mai lucrez cu toate astea pe cap, dar trebuie să pot.

Am să-ți scriu doar puțin, corespondența merge prea încet și nici nu mai este așa de liberă ca de obicei¹⁰⁰²; totodată, tu te voi mai asalta cu rugăminți de a-mi scrie; cu epistolele n-am obținut mare lucru, trebuie să căutăm altă cale. Oricât de imposibil pare acum, poate că am să-mi redobândesc, totuși, după-amiezile, ca să lucrez; în orice caz, voi încerca.¹⁰⁰³ Iar această activitate te privește și pe tine într-un anumit sens, cu toate că, de exemplu, nu știu ce demon te-a silit să remarci că trebuie să cauți să faci ceva cu fabrica. De ce ai mai multă înțelegere pentru fabrică decât pentru mine?

Destul, mai am multe de făcut. Intendenta este bolnavă¹⁰⁰⁴, iar eu trebuie să fac patul pe care l-am răvășit de dimineață. Ai mai trebui să mătur și să șterg praful, însă, oricum, azi nu este urgent fiindcă și intendenta neglijează mai mereu să facă asta. Ar fi foarte drăguț din partea ta dacă ai vrea să mă trezești la timp, cam pe la 7.30 dimineața, cu ajutorul unui vis frumos și binevoitor — probabil că intendenta n-are să mă scoale. Dacă se poate, fă însă în așa fel încât, înainte de a mă trezi, visul să se desfășoare până la capăt, să ajungă la finalul bun și

adevărat, ce ni se va fi pregătind undeva amândurora.

Multe salutări,

Franz

Ți-am trimis cartea lui Werfel.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 februarie 1915, joi

11.II.15

Mă voi plânge, F., mă voi plânge până ce am să mă simt mai ușurat. Dar tu nu vei râde? Cu lucrul am dus-o relativ bine, exceptând câteva zile anterioare plecării la Bodenbach; atunci a trebuit să se înroleze fratele cumnatului¹⁰⁰⁵ și mi-a revenit mie fabrica, imaginea jalnică a unei fabrici. Chinurile pe care aceasta mi le-a provocat de multă vreme, aproape de când există (într-un mod absurd, fiindcă eu n-am cu adevărat niciun avantaj din chestia asta), nu pot fi povestite până la capăt. Dar acum a trebuit să fac realmente eforturi și să mă duc în fiecare zi acolo, nu mă mai puteam gândi să lucrez, în ciuda mobilizării ultimelor puteri de voință. Deși fabrica s-a oprit, există totuși un depozit, creditorii și clienții trebuie să fie consolăți etc., iar eu a trebuit să las din mână scrierile pe care le ținusem strâns, mai ales în ultimul timp. Situația s-a ameliorat însă repede, cel puțin deocamdată; fratele cumnatului este înrolat acum la Praga și deci poate să vadă de fabrică un ceas, două, ceea ce pentru mine a constituit imediat un semn să mă retrag. Am rămas din nou în locuința asta tihnită, unde am căutat să mă ascund iarăși. Mi-e foarte greu să mă regăsesc după o pauză, este ca și cum o ușă spartă cu multă caznă s-ar închide la loc din nebagare de seamă; desigur, în asta rezidă un motiv de suspiciune față de capacitățile mele. Până la urmă, am reușit totuși să revin și parcă m-am metamorfozat. De ce nu se întâmplă odată să te găsești acolo pe tine, în locul acestei munci silnice? Fericirea a durat doar două zile, căci a trebuit să mă mut.¹⁰⁰⁶ Ce înseamnă căutarea unei locuințe știm amândoi. Ce mai camere am văzut acum din nou! Ți vine să crezi că oamenii se îngroapă-n mizerie din ignoranță sau din rea-voință? Cel puțin așa este aici; ei percep mizeria ca pe un lux, mă refer la servante supraîncărcate, covoare în dreptul ferestrei, grămezi de fotografii pe birourile abuzate și de rufe pe pățuri, palmieri decorativi pentru cafenele, așezați prin unghere. Dar mie nici nu-mi pasă de toate astea. Vreau doar liniște, însă o liniște de care oamenii n-au habar. Este foarte ușor de înțeles, liniștea de care am eu nevoie nu-i trebuie nimănui într-o gospodărie obișnuită; pentru a citi, a învăța, a dormi, pentru nimic nu e nevoie de liniștea ce-mi trebuie mie, ca să scriu. De ieri mă aflu în noua mea cameră, iar aseară am avut niște accese de disperare, astfel încât am crezut că pentru mine este la fel de necesar să părăsesc atât odaia, cât și lumea. Și atunci nu se întâmplase nimic deosebit, toți sunt plini de considerație, proprietăreașă¹⁰⁰⁷ dispăre-n umbră de dragul meu, tânărul ce locuiește lângă mine se-ntoarce seara ostentiv de la treburi, face câțiva pași și deja se-ntinde în pat. Cu toate acestea, apartamentul este foarte mic, se aud ușile cum se-nchid și se deschid; proprietăreașă tace ziua-ntreagă, trebuie doar să mai șușotească puțin cu celălalt chiriaș, înainte de a merge la culcare; ea de-abia se aude, dar pe chiriaș îl aud un pic, fiindcă pereții sunt îngrozitor de subțiri; pendula din camera mea am oprit-o, spre regretul gazdei; acesta a fost primul drum pe care l-am făcut când am intrat, dar pendula din camera alăturată bate în schimb cu atât mai puternic, minutelor caut să nu le dau atenție, însă jumătățile de oră sunt anunțate prea tare, chiar dacă sub forma unei melodii; nu pot face pe titirantul, ca să cer să fie oprit și ceasul acela. Nici n-ar ajuta la nimic, oleacă de șușoteală se va auzi mereu, clopoțelul de la ușă va suna, ieri chiriașul a tușit de două ori, astăzi și mai des, tusea lui mă face să sufăr mai mult decât pe el. Nu pot fi supărat pe nimeni, proprietăreașă s-a scuzat de dimineată din pricina șușotelii, se pare că a fost o situație de excepție întrucât chiriașul a schimbat camera (din cauza mea), iar ea a vrut să-l instaleze într-o odaie nouă, unde intenționează să pună și o draperie grea în dreptul ușii. Foarte drăguț, dar din câte prevăd, luni îmi voi lua tălpășița. Deși sunt atât de răsfățat în locuința asta tihnită, nu pot trăi altfel. Nu râde, F., să nu consideri că suferința mea este vrednică de dispreț! Desigur, sunt atâtea care suferă acum, iar ceea ce le provoacă suferința este mai mult decât o șușoteală în odaia de-alături, însă în cel mai bun caz ei luptă tocmai pentru existența lor, sau mai corect spus, pentru relațiile pe care existența lor le are cu comunitatea, iar eu nu fac altceva decât face fiecare. Însoțește-mă cu urări de bine în căutarea unei noi locuințe!

La scrisoarea ta urmează să răspund. Când pleci din nou la drum? Ultima dată am citit într-un foileton un fragment despre transformarea unei fabrici de gramfoane într-una de conserve; acolo era descrisă,

neîndoienic, fabrica voastră, m-am bucurat foarte mult să citesc așa ceva. Cu o asemenea o fabrică am totuși relații mai cordiale decât cu a mea.¹⁰⁰⁸

Sincere și alese salutări,

Franz

Ți-a plăcut Werfel?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 martie 1915, miercuri

3.III

Astăzi a sosit scrisoarea ta, F.; prin urmare, una s-a pierdut, a ta sau a mea, este oribil. De-acum încolo îți voi trimite regulat câte o scrisoare recomandată la două săptămâni. Da, sunt multe de spus, însă nu prea se pot spune în niște scrisori deschise. Totodată, aproape că am o aversiune față de scrisori. La ce ajută o corespondență reușită, când restul a eșuat? Epistola ta conține viitor, este drăguță și binevoitoare. Nu m-ai înțeles greșit la B.¹⁰⁰⁹, dar mă aflu în fața unei decizii strașnice și cumsecade, ce nu trebuie să fie scrisă, ci dusă la bun sfârșit — este ca un premiu pentru mine.

Franz

Scrisoarea pleacă azi.

Manuscrisul e-atât de greu de expedit acum, când abia a fost scris sau tipărit.¹⁰¹⁰

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 martie, 1915, miercuri

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 martie, 1915, miercuri

3.III.1914¹⁰¹¹

Am trimis o carte poștală și o telegramă. Au trecut săptămânile când n-aveam chef de lucru, mă durea capul, iar gândurile mă împresurau, dându-mi târcoale în permanență. Durerile de cap au revenit cu putere și azi (fiindcă dorm prea puțin), dar în rest e mai bine și situația se va ameliora în continuare. De fapt, nu-mi lipsește tenacitatea numai că, de cele mai multe ori, ea acționează pe partea opusă.

Camera am părăsit-o deja, m-a costat multă putere de decizie. Aproape în fiecare dimineață bătrâna¹⁰¹² a venit la patul meu și mi-a șoptit noi propuneri menite să sporească liniștea din casă. Având pregătit în minte anunțul plecării, a trebuit să-i mai și mulțumesc. În fine, în penultima zi, când am deschis gura să-mi anunț plecarea, ea tocmai lua din dulap mantoul de gală al ficei ei¹⁰¹³ (există un fel de mantouri de gală, gălbui și cu gulere de dantelă, care pe mine mă-ntristează de tot, iar acesta era unul dintre ele), voia să meargă seara cu fata la o mică petrecere și-atunci n-am vrut să-i stric bucuria și am amânat anunțul pentru a doua zi. De altfel, n-a fost chiar așa de rău cum mă așteptasem; totuși, mi-a destăinuit că a crezut că voi rămâne la ea până când voi muri (în legătură cu momentul acela nu s-a exprimat mai precis). Poate că odaia pe care am închiriat-o acum¹⁰¹⁴ nu e mult mai bună; oricum, este o altă cameră. Pesemne, nu atât gălăgia din casă m-a alungat de acolo, căci, negreșit, în ultimul timp n-am ajuns să lucrez¹⁰¹⁵ mai nimic, deci n-am putut să probez, în fond, nici liniștea, nici zarva casei, ci a fost vorba, mai degrabă, despre propria-mi neliniște, un sentiment pe care nu vreau să-l mai tălmăcesc.

În schimb, vreau să interpretez visul tău. Dacă nu te-ai fi întins la pământ, printre animale, n-ai fi putut vedea nici cerul cu stele și nu te-ai fi salvat. Poate nici n-ai fi supraviețuit spaimei de a te ridica în picioare. Și în

cazul meu lucrurile stau la fel, acesta-i un vis comun, pe care tu l-ai visat pentru amândoi.

În scrisoare zici în glumă la un moment dat că trebuie să vin la Berlin, iar în alt loc întrebi cu seriozitate ce are să se aleagă de noi. Ambele formează un întreg. Spune deschis, crezi că putem avea un viitor comun la Praga? Nu Praga este cauza, dacă el n-are să fie posibil. Importante nu sunt nici împrejurările exterioare. Dimpotrivă. Dacă războiul are să treacă măcar într-o oarecare măsură fără consecințe grave, împrejurările vor fi, probabil, foarte favorabile. Gândește-te, tocmai acum urmează să primesc 1 200 de coroane¹⁰¹⁶, o sumă frumoasă în sine, care aici nu mă bucură însă deloc și pe care mai curând aş refuza-o decât să reprezinte un obstacol și mai mare. Ce părere ai?

Încă vreo câteva întrebări: de ce dormi prost și în ce constă faptul că dormi prost? Cum ai ajuns la plicul acela?¹⁰¹⁷ De ce citești cărți așa de vechi și nereușite precum *Contemplație*?¹⁰¹⁸ O propunere: Vrei să citești, dar în întregime, numai cărțile pe care am să ți le trimit? Ar trebui să începi totuși cu volumul epistolar al lui Flaubert și cu cel al lui Browning.¹⁰¹⁹ Iar la vară facem amândoi o călătorie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1915, duminică

Încă nicio veste, F., iar asta durează de mult. Cum începi primăvara? După mult timp, astăzi am făcut o plimbare, deoarece este duminică și vreme frumoasă, unul dintre acele momente când se schimbă ordinea în sala de judecată și se produc amânări caraghioase și când credem că am fost tratați foarte bine și ne ies toate socotelile, în ciuda unor inexactități neîndoielnice și izbitoare. Dar această impresie este nelalocul ei, constituind cel puțin o aglomerare inutilă; în această dimineață n-am avut nevoie de ea, poate doar ieri sau alaltăieri, când de durere, mi-am luat, pe dată, capul în mâini și l-am răsucit de-a dreptul, pentru că mi se părea imposibil să-l las singur, în voia lui. Dimineața de azi a fost, poate, o compensație, însă ieri nu știam acest lucru. Iar mâine-l voi uita.

V-ai și mutat?¹⁰²⁰ Eu m-am mutat într-o cameră în care larma este de vreo zece ori mai mare decât în cea de dinainte; în rest însă, odaia este incomparabil mai frumoasă. M-am gândit să nu depind de poziția și de aspectul camerei. Dar nu pot ignora asta. Fără o perspectivă mai largă, fără posibilitatea de a vedea pe geam o bună bucată de cer și, eventual, un turn în depărtare, chiar dacă n-are cum să fie o zonă deschisă, fără toate acestea sunt un om nenorocit și deprimat; e-adevărat, nu sunt capabil să indic ce parte a nenorocirii trebuie atribuită camerei, dar nu poate fi una mică; în odaie-mi intră chiar soarele dimineții, iar pentru că de jur împrejur sunt acoperișuri mult mai joase, el vine din plin și de-a dreptul la mine. Însă n-am soare doar de dimineață fiindcă odaia este pe colț și două ferestre dau spre sud-vest. Dar ca să nu mă obraznicesc, deasupra mea tropăie cineva până seara într-un atelier (gol și neînchiriat!); individul merge de colo-colo cu niște cizme grele și și-a instalat un aparat de făcut gălăgie, inutil în rest, care produce iluzia unui joc de popice. O bilă grea se rostogolește repede, aruncată de-a lungul întregului tavan, nimereste într-un colț și se rostogolește îndărăt, bubuind greoi. Doamna de la care am închiriat camera aude și ea gălăgia, ce-i drept, dar întrucât pentru un chirieaș trebuie încercat totul, caută s-o nege în mod logic, arătând că atelierul este gol și neînchiriat. La care eu nu pot să răspund decât că această larmă nu-i singura caznă neîntemeiată din lume, și tocmai de aceea e de neînălțurat.

În rest, să nu crezi cumva că locuiesc la țară, deoarece, dacă stau pe balcon, aproape că văd prin geamurile casei ale cărei planuri le-am studiat cândva amândoi.¹⁰²¹ Și-n locuința aceea soarele pătrundea azi-dimineață prin toate cele trei ferestre de la stradă. N-am știut ce să le spun ferestrelor. Tu ce le-ai fi spus? Le văd și seara, de obicei sunt luminate toate, dar nu atâta timp cât geamul meu. Trăiesc absolut singur, sunt acasă în fiecare seară, de o lună nu m-am mai dus la întâlnirile de sâmbătă¹⁰²², iar de două luni n-am mai fost în stare să lucrez acceptabil. Dar am vorbit destul despre mine. Acum despre tine!

Cu toată sinceritatea,

F.

Praga, 4 aprilie 1915, duminică

Chiar și duminică, Felice, într-o duminică frumoasă, liniștită și monotonă. Doar eu și canarul suntem treji în casă. Sunt la părinți.¹⁰²³ Însă-n odaia mea¹⁰²⁴, probabil, este o gălăgie infernală; dincolo de peretele din dreapta se depozitează, pare-se, niște bușteni; se aude cum butucul se lasă moale într-o căruță, apoi este ridicat, suspinând ca o victorie, pe urmă trosnește și cade, iar rezonanța lui este preluată în întregime de cea a blestematei case de beton. Deasupra odăii, pe dușumea, zbârnăie mașinăria liftului și răsună prin spațiile goale din pod. (Acesta este presupusul atelier fantomatic despre care ți-am vorbit, dar acolo sunt și niște servitoare care, când usucă rufe, îmi pipăie de-a dreptul, cu pantofii lor, cutia craniană.) Sub mine se află o cameră pentru copii și un salon; peste zi, copiii aleargă și țipă, undeva fluieră încontinuu o ușă ce se deschide brusc, iar bona, la rândul ei, caută să-i potolească pe copii strigând la ei; seara, adulții trângănesc vrute și nevrute, de parcă ar avea acolo o petrecere în fiecare zi. Dar la ora 10 se termină totul, cel puțin până acum; uneori s-a făcut liniște chiar la 9, și dacă nervii mei mai sunt în stare de așa ceva, atunci se pot bucura de o minunată tihnă.

Pentru larma de peste zi am solicitat un sprijin de la Berlin — mereu trebuie să revin la Berlin —, dopuri pentru urechi, un fel de ceară înfășurată în vată. Ce-i drept, este cam lipicios și este și incomod să-ți astupi urechile încă din timpul vieții, nici nu blochează gălăgia, ci doar o amortizează. Dar totuși măcar atât... În romanul lui Strindberg *Pe malul mării*¹⁰²⁵, pe care l-am citit acum câteva zile — este o minunăție, îl cunoști? —, eroul are pentru un necaz asemănător cu al meu niște așa-zise bile pentru somn, pe care le-a cumpărat din Germania, niște bile de oțel ce pot fi rostogolite în ureche. Din păcate însă, par să fie numai o născocire a lui Strindberg.

Dacă sufăr din cauza războiului? În esență, încă nu știm deloc prin ce vom trece din pricina războiului în sine. Aparent, el îmi provoacă suferință pentru că fabrica noastră se prăbușește, așa cum mai mult bănuiesc decât știu, căci n-am mai fost pe-acolo de-o lună. Fratele cumnatului meu¹⁰²⁶ face instrucție aici, astfel încât, deocamdată, mai poate avea un pic grijă de fabrică. Fratele surorii mele mai mari este în Carpați¹⁰²⁷, într-o unitate de aprovizionare a armatei, și probabil că nu se află într-un pericol nemijlocit, iar soțul celeilalte surori¹⁰²⁸ a fost rănit, după cum știi; pe urmă a plecat câteva zile pe front, s-a întors cu o sciatică și acum se tratează la Teplitz. În afară de acestea, sufăr din cauza războiului, mai ales pentru că nu sunt eu însumi acolo. Dar pus pe hârtie așa, de-a dreptul, lucrul ăsta pare aproape o stupidenie. De altfel, poate că nu este exclus să-mi vină rândul. Mă împiedică să mă înrolez voluntar unele chestiuni hotărâtoare, dar și cele care mă-ncurcă, parțial, de fiecare dată.

Este și ceea ce ne oprește, F., să trăim la Praga, oricât de bune sunt condițiile de aici și oricât de dorite par să devină ele, privite retrospectiv, peste câțiva ani. Aici nu-mi găsesc locul; e-adevărat, aici nu mă lupt cu ceea ce mă înconjoară (dacă ar fi așa, atunci n-ar exista un ajutor mai de preț și mai bun decât al tău), mă lupt numai cu mine însumi, iar de dragul nostru, al amândurora, n-am voie să te trag și pe tine în jos într-o asemenea luptă; pentru asta am fost pedepsit aproape instantaneu, de parcă aș fi acționat orbește. Înainte ca să simtă cineva că are dreptul asupra cuiva, trebuie ori să ajungă mai departe decât mine, ori să nu urmeze deloc calea pe care o caut, după puterile mele. Dar, în circumstanțele în care mă găsesc la Praga, n-am să pot ajunge, pesemne, mai departe.

Se pare că ai înțeles greșit remarca mea în legătură cu banii. Este o creștere salarială de 100 de coroane pe lună; firește, nu-mi fac deloc griji în privința utilizării lor. Gândește-te însă că tot ce am se constituie în garanție pentru fabrică. Nemulțumirea mea se referea la faptul că, odată cu banii ăștia, groapa în care stau se mai adâncește nițel.

Despre tine îmi scrii prea puțin, F. La ce muncești dacă ai mai puțin de lucru decât altădată, ce înseamnă noul tău serviciu¹⁰²⁹, cu cine mai ești în contact, de ce stai singură acasă duminică după-amiază și ce citești? Mai vreau să știu dacă te duci la teatru, dacă salariul tău nu s-a diminuat, cum ești îmbrăcată (la Bodenbach¹⁰³⁰ jacheta ta era foarte frumoasă), în ce raporturi ești cu Erna¹⁰³¹ — despre toate acestea nu aflu nimic și totuși ele-și au locul bine definit în sfera preocupărilor mele. Și fratele tău?¹⁰³² Dar cumnatul?¹⁰³³

Încă un lucru: nu trebuie să deplângem pierderea locuinței aflate vizavi de mine.¹⁰³⁴ O locuință fără perspectivă (în schimb, odaia mea are o perspectivă largă, pe două laturi, dar asta-i greu de priceput în absența unei descrieri amănunțite); acolo stă o doamnă cu flica ei; despre cea din urmă nu-mi amintesc decât că are o bluză țipător de galbenă, păr pe obraji și merge ca o rață. Locuința poate fi dată dispărută.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1915, marți

De cât timp n-am nicio veste, Felice! Ce se-nîmplă cu tine? Când cineva nu-i răspunde cuiva multă vreme este ca și cum acela ar sta în fața lui și ar tăcea; sunt tentat să întreb: la ce te gândești?

Acum este timpul să ne gândim la anul care a trecut¹⁰³⁵; de altfel, este mereu timpul să ne gândim la el. Ea era minunată în rochia albastră când a intrat, dar sărutul n-a fost autentic, nici dat, nici primit cu-adevărat.¹⁰³⁶ N-a fost dat de-adevăratelea pentru că el nu avea dreptul la acest sărut; faptul că el o iubea nu-i conferea încă dreptul respectiv și ar fi trebuit să-i interzică acest sărut. Căci de unde voia el s-o ia? Și unde se afla el însuși? Prin efortul conjugat al părinților (pe care el — foarte injust, firește — îi cam ura din cauza asta) și al altora, lui i se strecurase sub picioare o scândură, pe care mai stătea și-acum. Iar faptul acesta, dezolant de ridicol, că scândura era suficient de solidă ca să-i susțină pe amândoi, l-a făcut să creadă că are dreptul de a o lua pe față cu el. În realitate însă, lui îi lipsea pământul de sub picioare; că până atunci izbutise să-și mențină echilibrul pe scândura lui nu era un merit, ci o mârșăvie. Spune-mi deci, unde voia s-o ducă? Este inimaginabil. El chiar o iubea și era nesățios. Nici azi n-o iubește mai puțin deși, până la urmă, s-a lămurit că n-o poate obține atât de ușor și de simplu, chiar dacă ea consimte. Numai că nu înțeleg cum ea, o fată inteligentă, care vede limpede lucrurile și are experiența unor chinuri fără sfârșit, nu înțeleg cum ea mai poate să creadă c-ar fi posibil și bine aici, la Praga. Ea a fost totuși aici¹⁰³⁷, n-a văzut totul, dar a văzut multe, a primit atâtea de citit despre lucrurile astea și continuă să creadă așa ceva. Ce-și inchipuie? Totuși nu o dată, ci de mai multe ori a simțit măcar ce trebuie făcut, iar cuvintele ei naiv răutăcioase de la Askanischer Hof¹⁰³⁸ au dovedit-o îndeajuns. — Altceva:

Ne-am putea vedea de Rusalii? Aș fi foarte bucuros. Cine știe dacă voiajul de la vară, despre care se pare că nici nu vrei s-auzi, nu devine imposibil chiar din cauza suprimării oricărui concediu?¹⁰³⁹ Or, eu nu vreau să vin de Rusalii la Berlin. Dar plecarea în Germania creează, în genere, dificultăți oribile. Știi câtă vreme am cerșit un pașaport, iar apoi tot nu l-am primit la timp. Când a sosit, eu nici nu mai eram acolo.¹⁰⁴⁰ Anexele au rămas la ei, vreun șobolan ți-a ros cele două telegrame care-mi aparțineau.¹⁰⁴¹ Acum ar trebui să reînceapă același joc de atunci. Ar fi nevoie de o scrisoare de la tine, de ceva care să ateste probleme urgente de familie, și iarăși această lungă așteptare. Tu ai pașaport. Dacă ai vrea să vii la Bodenbach, am rămâne de Rusalii în Böhmische Schweiz. Firește, cel mai bine ar fi să poți veni singură. Dacă nu e posibil, ia cu tine pe cine vrei! Și scrie-mi curând despre asta!

Cu toată sinceritatea,

Franz

Două volume¹⁰⁴² sunt în drum spre tine; de fapt, ele ar fi trebuit să ajungă de mult.

Către Felice Bauer la Berlin

Hatvan (Budapesta), 23 aprilie 1915, vineri

O însoțesc pe sora mea la cumnat.¹⁰⁴³ Sincere salutări, odată cu rugămintea de a întrerupe lunga tăcere. Nu renunț la Rusalii. Dacă vrei, vin și-n Germania, dar atunci trebuie să arăt o scrisoare de la tine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Sátoraljaiújhely, 24 aprilie 1915, sâmbătă

Sincere salutări.

Chiar dacă ajung doar o parte a cărților poștale, toate au același rost. Eu călătoresc cu himera unei mâini lăsate-n jos și pe care o ridic și-o sărut.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Nagymihály, 26 aprilie 1915, luni

Salutări de la un pas la altul.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Budapesta, 26 aprilie 1915, luni

Mi-am predat sora și mă întorc¹⁰⁴⁴, din păcate.

Sincere salutări,

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, probabil 27 aprilie 1915, marți

Ultimul popas.

Sincere salutări,

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Všenory-Dobřichovice, 2 mai 1915, duminică

Răspuns la întrebare: da, da, da. Însă nu trebuia să-ntrebi, ci să știi pe cine întrebi și cine-ți răspunde. Iar Rusalile? Scrisorile au nevoie de prea mult timp; cea din Freienwalde a ajuns cu o întârziere imensă, imediat după plecarea mea; cea de-a doua a venit oarecum la timp, iar cartea¹⁰⁴⁵ astăzi; m-am aplecat recunoscător asupra ei o jumătate de după-amiază. De azi-dimineață sunt la țară¹⁰⁴⁶, singur cu o biografie a lui Bismarck¹⁰⁴⁷, din care citesc cu greu. La Praga numai singurătatea îmi mai poate procura un relativ confort. Cu toată sinceritatea,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 3 mai 1915, luni

Nu scrie așa, Felice! N-ai dreptate. Există între noi neînțelegeri a căror rezolvare o aștept, categoric, deși nu în scrisori. Nu m-am schimbat (din păcate), balanța a cărei oscilație o reprezintă a rămas aceeași, numai distribuirea greutateii s-a modificat puțin; cred că știu mai multe despre amândoi și am un țel provizoriu. Vom vorbi de Rusalii despre asta, dacă va fi posibil. Să nu crezi, Felice, că nu resimt ca pe o povară aproape insuportabilă și îngrozitoare toate obstacolele ridicate de reflecții și griji; m-aș lepăda de toate cu cea mai mare plăcere; în locul lor prefer drumul drept și chiar acum aș fi fericit într-un cerc firesc și restrâns, dar, în primul rând, te-aș face fericită. Este însă imposibil, odată ce mi-a fost impusă această povară; nemulțumirea mă cutremură și ar trebui să văd foarte limpede și eșecul, dar nu numai eșecul, ci și pierderea oricăror speranțe și cum se rostogolesc spre mine toate greșelile... probabil că nu m-aș putea stăpâni. Felice, de ce crezi, de altfel — cel puțin așa pare uneori —, în posibilitatea unei conviețuiri aici, la Praga? Altădată aveai totuși dubii serioase în această privință. Ce le-a înlăturat? Încă nu știu.

Iar acum și rândurile scrise pe carte!¹⁰⁴⁸

Sunt nefericit când le citesc. Nimic nu s-a terminat, nici întunericul, nici frigul. Dar aproape că mă tem să scriu asta; este ca și cum aş confirma mai întâi că asemenea lucruri au putut fi scrise cu adevărat. Ce neînţelegeri se îngrămădesc iarăşi!

Vezi, Felice, singurul lucru care s-a întâmplat este că scrisorile tale sunt mai rare şi au devenit altfel. Care a fost rezultatul epistolelor mai frecvente şi altfel scrise? Îl cunoşti. Noi trebuie s-o luăm de la început. „Noi“ nu înseamnă însă „tu“, căci tu ai fost şi eşti în regulă, în măsura în care a depins doar de tine; „noi“ înseamnă mai degrabă „eu şi relaţia noastră“. Dar pentru un astfel de început scrisorile nu sunt bune de nimic, iar dacă sunt totuşi necesare — sunt necesare —, atunci ele trebuie să fie altfel decât până acum.

În fond însă, Felice, în fond... Îţi aminteşti epistolele pe care ţi le-am scris la Frankfurt cu vreo doi ani în urmă, trebuie să fi fost cam prin luna asta? Crede-mă, în fond, eu nu sunt deloc departe de a le rescrie chiar acum. Ele aşteaptă cu nerăbdare în vârful condeiului meu. Dar nu le voi scrie.

De ce nu ştii că pentru mine ar fi o fericire (iar fericirea noastră — poate nu şi necazurile noastre — în orice caz, fericirea noastră trebuie să fie comună, în ciuda lui *Salammbô*, care, de altfel, mi-a trezit mereu bănueli; în *Educaţie*¹⁰⁴⁹ n-ai fi putut scrie aşa ceva), pentru mine ar fi deci o fericire să devin soldat? Presupunând totuşi că sănătatea mea rezistă, ceea ce şi sper. La sfârşitul acestei luni sau la începutul celei viitoare mă duc la recrutare.¹⁰⁵⁰ Trebuie să doreşti să fii admis, aşa cum vreau şi eu.

Iar de Rusalii ne întâlnim. Păcat că n-am încă nicio veste de la tine. Dacă vei avea fie şi o mică obiecţie împotriva călătoriei la Bodenbach¹⁰⁵¹, voi încerca să obţin un paşaport şi să te vizitez; dacă va fi nevoie, chiar şi la Berlin.

Memoriile n-au menirea să-ţi formeze sau să-ţi influenţeze convingerile, nu asta a fost intenţia mea. Dar viaţa acestui om merită, într-adevăr, reţrăită. Cum vrea să se sacrifice şi în ce mod o face! O sinucidere formală şi-o reînviere în timpul vieţii. Şi pentru ce se jertfeşte? Care cititor recunoaşte un succes cât de cât durabil, extrăgându-l din carte? — Mă bucur că o citeşti. Sper că Muzzi¹⁰⁵² nu te deranjează prea tare când dă drumul la robinet.

Multe salutări ţie şi ei,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 mai 1915, marţi

Scrisorile sosesc prea încet¹⁰⁵³, una este pe drum; neliniştit din pricina ta, îţi scriu această carte poştală, iar o doar ca pe o strângere de mână, restul se află în scrisoare. Azi aflui că ai fost pe 24 la Budapesta¹⁰⁵⁴; aşadar, am fost amândoi acolo, probabil în acelaşi timp. Ce coincidenţă favorabilă şi inabilă! Am stat acolo doar două ore, seara, la întoarcere, însă mi-ar fi fost uşor să rămân până a doua zi la prânz. Ce prostie! Cel mai bine m-am simţit la Budapesta când m-am gândit la tine, la faptul că ai fost acolo¹⁰⁵⁵ (pe vremea când numai aparent ne eram mai bine) şi că ai acolo o soră; apoi, numaidecât, la tot ce-i posibil. Una peste alta, am avut sentimentul apropierii, fără să mă gândesc însă că erai acolo de-adevăratelea şi ai fi putut apărea deodată în faţa mesei mele de la cafenea! Ce prostie!

Către Felice Bauer la Berlin

Všenory-Dobřichovice, 9 mai 1915, duminică

Duminică, 9 mai

Cel puţin trei săptămâni fără nicio veste, fără răspuns la scrisori şi la o mulţime de cărţi poştale. Sunt foarte neliniştit. În aparent contrast cu această stare, stau pe terasa înaltă a unei grădini, având în faţă o vale largă, câmpuri şi pajişti, un râu şi coline împădurite. O zi însorită şi rece. Unde eşti? Oriunde ai fi,

cele mai sincere salutări.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 mai 1915, miercuri

Dragă Felice, deunăzi mi-ai pus câteva întrebări bizare, legate de logodnicul lui F.¹⁰⁵⁶ Acum pot să răspund mai bine la ele fiindcă l-am observat în tren, la întoarcere.¹⁰⁵⁷ A fost foarte ușor, căci era o asemenea aglomerație încât am stat amândoi pur și simplu pe un loc. După părerea mea deci, el este total pierdut din cauza lui F.; ar fi trebuit să-l vezi; cât a durat călătoria, a căutat într-un ram de liliac (altminteri, nu ia niciodată așa ceva cu el la drum) amintirea lui F. și a camerei ei. De cealaltă parte ședea bătrânul domn W.¹⁰⁵⁸ și recita poezii de Heine. Dar ascultătorului său nu-i plac poeziile lui Heine, ci numai domnul W. Numai un scurt rând îi place, însă acesta, pesemne, nici nu este de Heine. Cred că apare de mai multe ori, drept motto, în scrierile lui Heine: „Era demnă de iubire și dânsul o iubea; dar el nu era demn de iubire și dânsa nu-l iubea (Piesă veche)“.¹⁰⁵⁹ Însă nu despre Heine voiam să-ți scriu, ci să-ți dau diverse lămuriri, așa cum se pare că-ți dorești. Data viitoare. Consider că respectivul are mai multă încredere în mine decât în F.

Un sărut în podul palmei moi, ascunse în mănuașă subțire.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 mai 1915, joi

Dragă Felice, vezi, el zice că-i este frică.¹⁰⁶⁰ Spune că a rămas acolo prea multă vreme. Două zile au fost prea mult.¹⁰⁶¹ După o zi te poți desprinde cu ușurință, dar două zile creează deja niște legături a căror desfacere doare. Să dormi sub același acoperiș, să mănânci la o singură masă, să trăiești de două ori aceleași momente ale zilei reprezintă, la o adică, un fel de ceremonie, dincolo de care se află o poruncă. Cel puțin așa simte el, îi e teamă, cere fotografia cu afinișul, vrea să aibă informații despre durerile de dinți și așteaptă foarte nerăbdător o veste. În rest, nu caut să spun că momentan este nefericit; acum se bucură că poate va fi admis.¹⁰⁶² Dacă nu va fi însă, ceea ce ar fi totuși foarte grav, atunci, în contradicție cu cele de mai sus, vrea să facă o excursie la Marea Baltică, împreună cu tine, cât mai curând posibil.¹⁰⁶³

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 iulie 1915, sâmbătă

Dragă Felice, am bănuیت eu ceva rău, dar nici așa. Pe filme, nici urmă de suflare, am fotografiat cu hârtia de protecție, nu cu filmele.¹⁰⁶⁴ Eu îți aduc filmele în cameră, tu le arunci îndărăt în odaia mea — totul este fără noimă, evreii fug din fața aparatului tău, eu te privesc cu admirație la Ellbogen¹⁰⁶⁵, am impresia că pentru multă vreme, totu-i absurd, absurd. Ție nu ți s-a întâmplat nimic, tu ai aparatul și te ai pe tine, dar pe mine cum mă vei consola?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Rumburg, probabil 20 iulie 1915, marți

Dragă Felice, acum vei primi vești mai des, iartă-mi tăcerea! După ce m-am întors¹⁰⁶⁶, mi s-a părut insuportabil la Praga; trebuia să plec, totul mă dădea la o parte și am cedat fiindcă mă alunga și o insomnie, împreună cu tot ce mai are legătură cu aceasta. Voiam să plec departe, fie, de pildă, la Wolfgang am See, fie într-un sanatoriu¹⁰⁶⁷, potrivit unui vechi, dar tot mai inconsistent obicei. Până la urmă m-au speriat, de la distanță, legăturile proaste de tren (șaptesprezece ore până la Wolfgang), așa că mă aflu la sanatoriu. Într-un mod rușinos, dar consecvent, asta se potrivește cu restul existenței mele precum sacul cu peticul. Totuși, nu cred că

voi rămâne mult aici. La toamnă mai am o săptămână liberă, în cel mai rău caz. Nu știu dacă principala boală a care sufăr este nerăbdarea sau răbdarea.

Cu toată sinceritatea, al tău,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Rumburg, probabil 26 iulie 1915, luni

Deja m-am obișnuit un pic. Codri mari și frumoși. Un ținut simplu, deluros, dar fără munți, tocmai nimerit pentru starea în care mă găsesc acum. De altfel, duminică plec acasă. Azi primesc un pachet de la ai mei și mă bucur că poate voi găsi în el ceva de la tine.

Cu sinceritate,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 7 august 1915, sâmbătă

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 august 1915, luni

Dragă Felice, am vorbit foarte deschis cu el, în sensul dorit de tine, iar el mi-a răspuns cu aceeași sinceritate.

Eu am zis: „De ce nu-i scrii? De ce o chinuiești pe F.? Că o chinuiești este totuși evident din cărțile ei poștale. Promiți să scrii și nu scrii. Telegrafiezi «scrisoare pe drum», dar pe drum nu este niciuna, ci o scrii abia după două zile. Așa ceva au voie să facă fetele, eventual, în situații de excepție, și poate fi o chestie nevinovată, câtă vreme ține de caracterul lor. Însă în cazul tău nu este vorba despre inocență căci tăcerea ta poate să însemne doar o tăinuire și drept urmare, n-are nicio scuză”.

El a răspuns cam așa: „Poate are totuși o scuză fiindcă există împrejurări în care între rostire și tăinuire sunt puține diferențe. Amărăciunea mea este oarecum împătrită:

Nu pot trăi la Praga. Nu știu dacă pot trăi în altă parte, însă cel mai neîndoielnic lucru pe care-l știu este că nu pot trăi aici.

Pe urmă: de aceea n-o pot avea acum pe F.

Apoi: trebuie să admir copiii străinilor (asta s-a tipărit deja).¹⁰⁶⁸

În fine: Uneori cred că sunt măcinat de această caznă generală. Dar amărăciunea de moment nu este cea mai rea. Cel mai rău este că timpul trece și că din pricina acestei amărăciuni devin mai jalnic și mai neputincios, iar perspectivele de viitor se tulbură continuu”.

Asta nu-i suficient? F. nu poate bănuî cât sufăr eu de la penultima noastră întâlnire.¹⁰⁶⁹ De mai multe săptămâni nu mă tem să stau singur în odaia mea. De mai multe săptămâni nu cunosc somnul decât ca fierbințeală. Plec la un sanatoriu¹⁰⁷⁰ și sunt convins de această nerozie. Ce caut acolo? Oare acolo nu există nopți? Mai grav, acolo și zilele sunt ca nopțile. Mă întorc și petrec prima săptămână de parcă mi-aș fi pierdut cunoștința, nu mă gândesc la nimic decât la nefericirea mea sau a noastră și nici la birou, nici altundeva nu pricep dintr-o discuție mai mult decât cele mai superficiale lucruri, iar acestea numai cu mari tensiuni și dureri de cap. Mă cuprinde un fel de tâmpire. La Karlsbad n-am fost cam tot așa? Și totodată, îmi amintesc acum de ultima noapte petrecută la Bodenbach, când am tras pătura peste mine la ora 4. Mă gândeam: acum F. este aici... e-a mea... două zile întregi... ce noroc! Însă au urmat Karlsbad și — mai adaug asta — drumul cu-adevărat îngrozitor la Aussig.¹⁰⁷¹

Cu acestea n-am spus multe, ci doar unele lucruri. Aș putea să-i scriu asta și lui F. Răspunsul ei ar fi, în fond, lapidar: „Tu însuși ești vinovat”. Ar fi inutil să provoc un asemenea răspuns, de aceea nu-i scriu. Dacă mi s-

ar fi întâmplat ceva nou, i-aş fi scris numaidecât, fireşte, dar ea ştie lucrurile acestea vechi, devenite, ce-i drept, revoltătoare în ultimele luni, sau mai degrabă, a auzit de ele. Nu cunosc niciun remediu. O eventuală întâlnire duminica viitoare la Bodenbach? N-ar fi un remediu.

E-atât de ciudat. F. scrie cu totul altfel decât vorbeşte. Dacă ar vorbi aşa cum scrie, totul ar fi altfel, nu spun că ar fi mai bine, dar totul ar fi altfel. Ea zice că rămân la nişte simple vorbe, se poate, însă cu siguranţă ea face acest lucru în şi mai mare măsură. Dacă, de exemplu, i-aş spune lui F. în faţă ceea ce-am spus acum, ea mi-ar răspunde, probabil: „Păi, vezi cum eşti! Spui că întâlnirea la Bodenbach nu este un remediu. Şi zici că n-ar fi mai bine dacă aş vorbi aşa cum scriu“. De aceea, afirm fără grijă: „Dacă anul trecut¹⁰⁷² aş fi avut o stare asemănătoare cu cea actuală (ea a fost altfel, deşi nu mai puţin insuportabilă), atunci F. ar fi astăzi la Praga, în mod categoric, iar cea de-a doua amărăciune ar fi înlăturată şi, poate, şi cea de-a treia, însă prima şi jumătate din cea de-a patra ar fi sporit într-atât încât ne-ar fi îngropat pe toţi“.

Aşa grăieşte el, iar înfăţişarea lui confirmă starea în care se află. El aiurează, complet nestăpănit şi confuz. Se pare că momentan există numai două remedii pentru el, remedii nu în sensul că ele ar putea şterge cu buretele trecutul, ci că l-ar putea feri de ceea ce urmează. Unul ar fi F., celălalt serviciul militar. Ambele i-au fost refuzate. Până la urmă, a trebuit să-i dau dreptate că nu scrie. Oare nu-l îngrijorează mai mult scrisul decât tăcerea?

Cu sinceritate,

Franz

N-am primit scrisoarea anunţată în vederea călătoriei la Berlin. Deocamdată însă ea ar fi valabilă doar pentru o duminică, pentru că recent toţi revendicaţii¹⁰⁷³ au fost privaţi de concediu.

Către Felice Bauer la Berlin

Říčany, probabil vara lui 1915

O noapte, vilegiatură.

Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 decembrie 1915, duminică

Dragă Felice, nimic nu s-a schimbat; sunt bucuros când junghiurile nu-mi pătrund mai adânc în cap. De aceea nici nu scriu, am mai explicat asta şi chiar în sine totul are o justificare. Cu siguranţă, îţi mai aminteşti în ce stare eram la Karlsbad. Acum mă simt şi mai rău, dacă-i posibil. Dar nu vreau să aduc spre tine un astfel de om, nu trebuie să mă vezi aşa; de altfel, nici nu ştiu dacă ai posibilitatea de a veni la Bodenbach; fireşte, eu nu pot sosi la Berlin fiindcă n-am paşaport. Însă cum spuneam, nici la Bodenbach nu vreau să mă arăt şi nici măcar la Praga. Dar cu asta nu caut să spun că sunt total disperat. Cum aş putea trăi fără speranţă?

Pentru tine nu există totuşi niciun obstacol nemijlocit ca să-mi scrii. De ce nu afli din când în când câte ceva despre tine? Eşti tristă din pricina mea? Ce să fac? Cred că nici glasul real al unui înger din cer nu m-ar putea ridica, atât de jos zac. Dacă m-ai întreba de ce-i aşa, cu greu aş reuşi să-ţi dau alte explicaţii decât unele superficiale, categorie în care s-ar încadra până şi referirile la insomnie şi la durerile de cap, oricât de adevărate şi copleşitoare sunt ele.

Pachetul către sora ta¹⁰⁷⁴ pleacă mâine. Data viitoare îţi trimit noul roman al lui Max¹⁰⁷⁵, pe care-l îndrăgesc mult.

Cu sincere salutări,

Franz

Care-i adresa Ernei?¹⁰⁷⁶ Vreau să-i trimit *Metamorfoza*.

Au sosit ilustratele tale dragi. Ar fi frumos să ne întâlnim, dar nu trebuie s-o facem. N-ar fi decât tot ceva

provizoriu, iar de provizorat am suferit amândoi deja destul. Eu, care din cauza insomniei și a durerilor de cap am ajuns diform, ți-aș produce tot numai dezamăgiri, chiar și-acum. Așadar, de data asta nu, nu voi părăsi deloc Praga, ci de sărbători mă voi târi pe vechile drumuri.

Cum te simți la noul post? Ai noutăți de la fratele tău?¹⁰⁷⁷ Și familia? Răspunsurile mele rare și serbede nu sunt capabile să arate cât de dragi îmi sunt veștile de la tine.

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 decembrie 1915, marți

Dragă Felice, astăzi doar câteva rânduri; în plus, o carte poștală ajunge mai sigur, iar capul îmi arde din nou. Răspund numai la principala ta întrebare: Cu siguranță, mă voi organiza altfel după război. Atunci vreau să mă mut la Berlin, în ciuda oricărui temeri funcționarești privind viitorul, fiindcă aici nu mai merge. Dar ce om se va muta atunci? Din perspectiva stării mele actuale, un om care, în cel mai fericit caz, va putea lucra pentru sine o săptămână, ca pe urmă să ajungă, definitiv, la capătul puterilor. Ce noapte am avut acum! Și ce zi! Ar fi trebuit să plec în 1912.¹⁰⁷⁸

Cele mai sincere salutări,

Frank

Despre Premiul Fontane am aflat mai mult abia din ziare; anterior doar editorul mă pregătise pentru asta la un moment dat, într-o manieră confuză. Pe Sternheim nu-l cunosc nici personal, nici din scris. *Metamorfoza* a apărut în volum, arată frumos așa cum este legată. Ți-o trimit dacă vrei. Adresa Ernei? Pachetul a ajuns în condiții bune?¹⁰⁷⁹

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 decembrie 1915, duminică

Dragă Felice, foarte lăudabilă călătoria la Garmisch! În orice caz, mult mai sănătoasă decât restul. Și eu am cochetat cu gândul că vei călători la Praga — și nu doar de data asta. Dar dacă punem la un loc toate considerentele, vedem că e mai bine să nu vii. — Măine am să încropesc un cadou pentru aniversarea lui Muzzi¹⁰⁸⁰, atât cât m-ajută gustul meu și cât pot cumpăra în grabă ceva bun (în primul rând, cărți cu poze). — Te rog să-mi trimiți câte o fotografie din toate cele făcute la Garmisch. Un domn S. Stein¹⁰⁸¹, la care locuiesc aici, se află acum în vizită la ginerele său, consilier juridic dr. S. Friedländer, Charlottenburg, Kaiserdamm 113. Trimite-i lui fotografiile și le voi primi repede. Rămâne însă în mod precis numai până pe 31; este foarte improbabil să rămână mai mult, deși e posibil.

Cele mai sincere salutări,

Frank

Către Felice Bauer la Berlin

Dragă Felice, probabil că este prima dată după zece zile când iau condeiul în mână, ca să scriu ceva pentru mine. Așa trăiesc.

La ultima scrisoare n-am putut răspunde imediat. Nu mă așteptasem să fie așa. Fotografia ta în zăpadă fusese altfel. Și totuși, e-ngrozitor, înțeleg bine. Știu asta, însă sunt lipsit de orice sprijin și nu știu unde vezi tu vreun ajutor care să nu fi fost invocat. Acum nu se mai poate schimba nimic. Dar nici mai târziu, în cazul cel mai favorabil? Atunci, în cel mai fericit caz, voi veni la Berlin, ca un om ros de insomnie și dureri de cap. (Recent am auzit pe neașteptate o veste bună, ce nu mă privea deloc în mod direct și de care altădată m-aș fi bucurat în tihnă, preț de-o clipă, însă starea mea actuală a devenit de așa natură încât literalmente mi-am pierdut cunoștința pentru un moment, când am auzit vestea, iar o zi și-o noapte parcă am avut capul învelit într-o plasă deasă, împletită din sfori subțiri și tăioase.) Așadar, după război voi veni la Berlin, ca un astfel de om, Felice. Prima mea sarcină va fi să mă ascund undeva, într-o gaură, și să mă iau la întrebări. Ce va rezulta?

Omul viu din mine speră, firește, ceea ce nu e de mirare. Nu însă și cel care judecă. Totuși, până și omul ce judecă spune că eu, chiar dacă mă voi izola acolo, în gaura aceea, voi fi făcut cel mai bun lucru pe care-l mai puteam face. Dar tu, Felice? Abia când am să părăsesc gaura, când voi ieși cumva din ea, voi avea un drept asupra ta. Și-n concordanță cu asta, și tu vei putea să mă privești cum trebuie, abia atunci, deoarece acum sunt pentru tine — în mod foarte just însă, fie la Askanischer Hof, fie la Karlsbad, fie în Grădina zoologică¹⁰⁸² — un copil rău, un nebun sau altceva, un copil rău, față de care ești drăgăstoasă, fără să merite, și pe care trebuie să-l plăci fiindcă merită.

Aceasta este perspectiva ce se înfățișează unei minți înfierbântate. Dacă stai în vârful picioarelor, perspectiva poate fi frumoasă; dar cum nu reziști să rămâi așa, nu tăgăduiesc că este dezolantă.

Ieri am primit de la sora ta o scrisoare amabilă, de care m-am simțit foarte jenat, deoarece n-am totuși nici cel mai mic merit pentru pachetul trimis lui Muzzi; numai alegerea mediocră a conținutului îmi aparține. (Cu cele 20 de mărci, ambele pachete au fost plătite, desigur, din belșug.)¹⁰⁸³ Era atașată și o poză nostimă a lui Muzzi. O fotografie cam bizară. Muzzi cu o paletă în fața unui tablou (o barză cu un copil). Ce copil deștept, drăguț și bine făcut este Muzzi! Privindu-i poza, mi-am dat seama că i-am trimis prea puține lucruri și prea ieftine.

În ultima ta scrisoare spui că ai anexat o fotografie. Nu era nimic acolo. Asta înseamnă pentru mine o privațiune.

Te plângi că scriu puțin. Ce să scriu după cele de mai sus? Nu este fiecare cuvânt un motiv de enervare pentru cel ce scrie și cel ce citește, nu sunt astfel puși la încercare nervii care au totuși nevoie de liniște, sau mai degrabă, de activitate, dar de o altă activitate? Una aducătoare de mai mult noroc. Acum, când reflectez la scrisoare, am impresia că am alcătuit-o cu grijă, pentru a produce chinuri. Și totuși n-am vrut asta, ci orice altceva.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 ianuarie 1916, luni

Dragă Felice, cartea o primesc cu multe mulțumiri (n-am cunoștință de ea, știu numai că omul este bun prieten cu doctorul Weiß), dar reproșul? Scrisorile mele nu-s mai îngrozitoare decât tăcerea mea? Dar și mai rea decât aceasta, viața pe care o duc? Și totuși, seamănă, în mare, cu chinul pe care ți-l provoc. Însă ținând cont de energia pe care o am și de sprijinul pe care mi-l dai, nu văd alt antidot decât să aștept, chiar dacă asta are să mă macine până ce voi ajunge pulbere. Nu cunosc altă modalitate. Ce înseamnă tăcerea în raport cu aceste scrisori? Nu e mai bună tăcerea? Aș dori să se deschidă sub mine o trapă și să cad undeva, unde jalnicul rest al forțelor pe care le mai am să rămână la păstrare, în vederea unei libertăți ulterioare. Mai mult nu știu.

Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil mijlocul lui februarie 1916

Iubită Felice, răceala ca motiv al tăcerii mele n-a fost decât o modalitate de a scurta discuția. Am fost și răcit, chiar am stat o zi în pat, pe urmă am ieșit două zile, nu mi-a plăcut afară și m-am potolit alte două zile, dar răceala n-a fost nici măcar motivul rămânării mele acasă; m-am potolit din cauza unei confuzii și neputințe generale și am așteptat ca această schimbare, pentru care mai aveam destulă energie, să-mi aducă o ușurare. Căci

sunt disperat ca un șobolan în cușcă, insomnia și durerea de cap s-au dezlănțuit în mine, nici n-am pot să descriu cum îmi petrec zilele. Singura mea posibilitate de salvare, prima mea cerință o constituie scutirea de serviciu. Există piedici: fabrica, faptul că, zice-se, sunt indispensabil la birou, unde acum am mult de lucru (mai nou s-au introdus ore de program de la 8 la 2 și de la 4 la 6), dar toate obstacolele de felul ăsta n-ar însemna nimic față de necesitatea de a mă elibera de o suprafață plană, ce devine tot mai înclinată. Însă energia mea nu-i suficientă; și obstacolele mai mici ar fi prea mari pentru ea. Nu prea mi-e teamă de viața din afara serviciului, toată această fierbințeală pe care o simt în cap zi și noapte provine din lipsa de libertate, dar când șeful meu¹⁰⁸⁴, de pildă, începe să se plângă că se prăbușește departamentul dacă plec eu (o reprezentare absurdă, de al cărei ridicol îmi dau limpede seama), că el însuși este bolnav etc., atunci nu mai pot, funcționarul educat din mine nu mai poate. Și iarăși, iarăși, nopțile și zilele astea!

Felice, dacă ai vreo vină pentru nefericirea noastră comună (nu vorbesc acum despre vina mea, ea depășește orice munte), atunci este aceea că ai vrut să mă pronești la Praga, deși aveai obligația să înțelegi că tocmai serviciul și Praga înseamnă distrugerea mea tot mai pronunțată, iar odată cu aceasta, pieirea noastră. E adevărat, n-ai avut intenția să mă fixezi aici, nu cred deloc asta; reprezentarea ta în legătură cu posibilitățile de a ne câștiga existența este mai curajoasă și mai mobilă decât a mea (eu fiind vârat, cel puțin până la brâu, în funcționăria austriacă, iar dincolo de asta, și-n inhibițiile personale); de aceea tu nici n-ai simțit nevoia imperioasă de a cântări mai exact șansele viitoare. Cu toate astea, ai fi fost obligată să evaluezi sau să bănuiești cum stau lucrurile și-n cazul meu, și anume chiar împotriva mea și a vorbelor mele. În fond, n-aș fi fost nicio clipă împotriva ta. Ce s-a întâmplat, în loc de asta? În loc de asta, ne-am dus să cumpărăm mobilă la Berlin pentru instalarea unui funcționar la Praga. Mobilă masivă, care odată montată, greu ar mai putea fi scoasă de acolo. Tu apreciezi cel mai mult tocmai această soliditate. Servanta îmi strivea pieptul, un monument funerar perfect sau monumentul unei vieți de funcționar praghez. Dacă, atunci când am vizitat depozitul de mobilă, s-ar fi auzit bătând undeva, departe, un clopot de înmormântare, n-ar fi fost nepotrivit. Cum să fiu cu tine, Felice, cu tine, firește, însă liber, și să dau de lucru forțelor mele, pe care tu n-ai fost în stare să le prețuiești — cel puțin așa am eu impresia —, când tu le-ai zidit între mobilele alea? Chestii vechi, iertare! Dar absolut demne de a fi aduse în discuție, câtă vreme n-au fost înlocuite de altele noi, mai bune.

Cu sinceritate,
al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil începutul lui martie 1916 (înainte de 6 martie)

Dragă Felice, scrisoarea ta a sosit odată cu începutul vremii bune. Și este bine să citești ce scrii. Numai că n-ar trebui să negi importanța pe care o acorzi mobilelor, nu unora anume și nu mobilierului în sine, ci a ceea ce este în jurul lui, importanța lucrurilor aflate între balul și tihna de-acasă și ceea ce ai găsit, de exemplu, că este „minunat de agreabil“ la Waldenburg¹⁰⁸⁵. Din partea mea, asta nu înseamnă nici pedanterie în exprimare, nici altceva rău, și atunci aș putea prea bine să te țin de mâna-ți strânsă. În fond, nici n-a fost treaba ta să cumperi mobilă, ci a mea și am și făcut-o, chiar dacă într-o manieră incompletă. — Te previn în privința întâlnirii și mă gândesc destul de intens la întâlnirile anterioare, iar tu nu vei mai dori așa ceva. Din fericire sau nefericire, pe tine nu te dor dinții întruna, eu n-am voie să iau mereu aspirină și nu te pot iubi neîncetat, trecând de la o figură la alta. Așadar, nici vorbă de întâlnire! — Doctorul Weiß, cu care am fost neîntrerupt în corespondență, s-a aflat la Praga în ultimele zile, va reveni, iar pe urmă pleacă la Berlin. Cel puțin deocamdată ne-am despărțit în circumstanțe ce au semănat până la nivelul amănuntelor cu vechea scenă de la Askanischer Hof. Această asemănare nu este foarte ciudată. În fond, îmi pot fi făcute mereu doar aceleași reproșuri primitive, al căror reprezentant suprem și cel mai apropiat din neam este chiar tatăl meu. — Cadoul pentru aniversarea surorii tale¹⁰⁸⁶ a plecat, firește. — Vei avea concediu?

Cele mai sincere salutări,
Franz

Tot ce scriu arată atât de dur, nu pot lăsa să plece așa scrisoarea căci n-am intenții dure, dar sunt zgândărit rău și ezitant până-n adâncul sufletului, astfel încât nu pot fi făcut strict răspunzător. De pildă, citesc că ai răcit

și multă vreme nu pot înțelege bine acest lucru, atât de strâns mă înconjoară fantomele de care serviciul mă împiedică să mă eliberez. Zi și noapte, ele se țin scai de mine; dacă aș fi liber, aș fi fericit să le alung după voia mea, însă așa, ele mă trag încet în jos. Câtă vreme nu sunt liber, nu vreau să mă arăt și nu vreau să te văd. Cum te-nșeli, Felice, te-nșeli pe de-a-ntregul și într-un mod trist, când cauți alte motive!

Cartea abia am început s-o citesc; în general, mă abțin de la toate, chiar și de la lectură. Este extrem de complicat, însă există un individ aparte, cu care deocamdată nu prea știu ce să fac, totuși. De altfel, nu sunt un critic, nu mă pricep să analizez, interpretez greșit cu prea mare ușurință, citesc ignorând deseori esențialul și rămân cu o impresie generală foarte nesigură.

Ai primit *Tycho Brabe*, pe care l-am cerut de la editură de mai mult timp să ți-l trimită, și almanahul *Der jüngste Tag*¹⁰⁸⁷, pe care ți l-am expediat recomandat?

Mulțumesc pentru decupaje. A trebuit să silabisesc cuvântul „azbest“, pentru a-l citi, așa de străin îmi este.¹⁰⁸⁸

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 aprilie 1916, joi

Nu primesc pașaport.¹⁰⁸⁹ Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Karlsbad, 9 aprilie 1916, duminică

Dragă Felice, sunt pentru două zile la Karlsbad, în probleme de afaceri; am luat-o și pe Ottla. Aseară, primul nostru drum a fost la vila Tannhäuser; așa cum am mers la casa lui Goethe la primul miez de noapte petrecut la Weimar.¹⁰⁹⁰ Aici totul — exceptând noaptea proastă pe care am avut-o — este altfel decât anul trecut. Ieri, înainte de a pleca, am primit scrisoarea ta. Oare este bine să scrii asemenea epistole, bine pentru tine și pentru mine? Cu siguranță, nu. Totuși, ele nu folosesc la nimic, în starea actuală. La Waldenburg nu pot veni deoarece, după cum știi și tu, nu primesc pașaport decât dacă aș prezenta o confirmare oficială de la Berlin în legătură cu necesitatea călătoriei.

Sincere salutări,

Franz¹⁰⁹¹

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 aprilie 1916, vineri

Dragă Felice, de-acum voi trimite mai des cărți poștale, scrisorile circulă prea încet; totodată, nu este important să comunicăm ceva, cât mai degrabă să ne asigurăm unul de altul. De Paște voi fi la Marienbad; marțea aceea am acolo niște afaceri. Concediu voi lua deja în mai, dacă este posibil. Fiindcă nu mai rezist. De altfel, nici aici, nici acolo. Durerile de cap de la Karlsbad n-au fost mai puțin intense decât cele de la Praga. Pe câmpul de luptă ar fi mai bine. Astăzi a fost la mine Musil — ți-l amintești? —, locotenent-major de infanterie, bolnav și totuși destul de în regulă.

Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 aprilie 1916, miercuri

Dragă Felice, merge într-adevăr îmbucurător de repede, mulțumesc și pentru decupaje. — În ceea ce-l privește pe doctorul Weiß, m-ai înțeles greșit. Nu vrem să mai avem de-a face unul cu altul câtă vreme nu mă simt mai bine. O soluție foarte rezonabilă. Ce-i drept, un pic tulburată de expedierea recentă a noului său volum.¹⁰⁹²

Dar ce scriitor extraordinar este! Citește neapărat cartea! Deși acum el se află la Berlin, nu văd niciun folos pe care i l-ar putea aduce cuiva, cumva, o întâlnire între tine și el. Dimpotrivă. — De Paște sunt la Marienbad, unde marți am niște probleme de serviciu. — De curând am fost la un neurolog; o consultație destul de inutilă. Diagnosticul: nevroză cardiacă. Terapie: electrizări. M-am dus acasă și i-am scris că renunț: ce sens să aibă tratarea unei stări secundare? — Petrecere frumoasă de Paște! Bucuria călătoriilor mele a fost curmată întotdeauna brusc, chiar înainte de a-ncepe.

Cu sinceritate,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 aprilie 1916, marți

Dragă Felice, n-am fost la Marienbad, călătoria în interes de serviciu a trebuit să fie amânată, poate va avea loc la mijlocul lui mai; atunci o voi lega de concediu și am să rămân trei săptămâni la Marienbad; voi sta liniștit, așa cum vreau eu și cât îmi vor permite durerile de cap și reproșurile pe care mi le fac singur. Pe urmă însă voi reveni la Praga și voi găsi că viața ce mi-e hărăzită merită, dacă mai e posibil, și mai puțin trăită decât înainte. Iar tu? Ce ai făcut de Paște? Și concediul? Șeful tău? Acum, în zilele de Paște, am fost singur-singurel, am mai mâzgălit doar așa, pentru mine, ca să văd dacă după doi ani mai reușesc să scriu o frază, am oscilat între stradă, masă și canapea și m-am simțit bine, cu excepția unei zile, când neliniștea m-a biciuit pur și simplu, iar durerile de cap m-au tocat ca un ferăstrău. Și cu asta, litania s-a terminat. Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 aprilie 1916, vineri

Dragă Felice, azi au sosit trei cărți poștale, două din Altwasser, unde-i asta oare?¹⁰⁹³ Și una din Waldenburg, scrisă în tihnă, ceea ce mă bucură mult. — Firește, mi-o amintesc pe mătușă, deși acolo unde alții au memoria persoanelor, la mine este o gaură. Din înfățișarea ei nu rețin aproape nimic, însă știu că ea a fost foarte viaică, interesată și comunicativă și că i-aș fi prezis o viață lungă și activă. De ce a murit? Îmi amintesc foarte bine două situații în care ea a avut, neîndoielnic, întâietate. O dată eram lângă Hundekhlensee și altă dată într-o cafenea, cred, în Tauentzienpalast.¹⁰⁹⁴ Ședeam toți trei înghesușiți la un colț de masă, iar ea-ți dădea sfaturi pentru viitor. Nu însă sfaturi reale, nici țic, nici mic.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 mai 1916, sâmbătă

Scrisorile au sosit abia azi, te rog, fără reproșuri din cauza asta, nici cu voce tare, nici în secret.

Cu sinceritate,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 mai 1916, duminică

Dragă Felice, din nou niște cărți poștale. Am avut o asemenea săptămână încât ar fi fost un abuz să scriu. Multe mulțumiri pentru scrisori și iartă-mi enorma confuzie de memorie. Încă de atunci, de la Berlin, rudele mi-au defilat ca niște umbre prin fața ochilor nedormiți, iar între timp memoria mea n-a devenit cu-adevărat mai bună. Deci într-un mod incredibil am socotit că doamna Klara (probabil Levin)¹⁰⁹⁵ este mătușa Danziger¹⁰⁹⁶, și-n plus, am contopit-o în aceeași persoană cu doamna Wachsmann.

O performanță grozavă! În orice caz, bag de seamă că de mătușa Natalie nu-mi amintesc câtuși de puțin, nu văd decât semiobscuritatea din zona fotoliului ei, când ședeam acolo, într-o cameră berlineză¹⁰⁹⁷, cu planul locuinței desfășurat în fața noastră.

Cu toată sinceritatea,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 mai 1916, joi

Dragă Felice, există însă și alte erori de memorie; de exemplu, observația doamnei Sophie că i-aș fi scris etc. Cred că nu i-am mai scris niciun rând de multă vreme, din perioada când am rugat-o să te caute și ea a fost atât de drăguță s-o facă.¹⁰⁹⁸ Iar despre o astfel de plângere, nici vorbă. — Vei fi primit deja romanul lui Weiß. Citește-l cu atenție și încearcă să ascuți omul care vorbește acolo! Despărțirea noastră, pricinuită mai întâi de mine, apoi de el, dar până la urmă hotărâtă de mine, a fost foarte justă și s-a produs pe fondul unei decizii absolut indubitabile, ceea ce, desigur, nu mi se-n tâmplă prea des. — Concediul meu devine din nou problematic. Ce-i drept, sâmbătă plec la Marienbad, dar numai în interes de serviciu, probabil. Despre asta, data viitoare.

Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 14 mai 1916, duminică

Dragă Felice, călătoresc în interes de serviciu la Karlsbad și Marienbad; de data asta singur. Există fantome ale societății și fantome ale singurătății; acum sunt la rând cele din urmă, mai ales când plouă, este frig, iar vizitii pâlvrălesc în curte. Cu toate acestea, aș rămâne aici singur câteva luni ca să văd în ce situație mă aflu. Timpul trece, iar odată cu el mă sting, inutil, și eu. Este de-a dreptul trist și nici măcar nu trebuie să ai o predispoziție aparte pentru a constata, chiar fără-ntrerupere, asemenea lucruri. Mi-ar plăcea să-ți netezesc părul de pe frunte și să-ți consult privirea în legătură cu acest gest, dar mâna mea coboară în preajma ta.

Cea mai importantă încercare de până acum — deci mai sunt totuși șanse să reușesc — de a mă dezbara de serviciu a cam trecut, aproape fără rezultat. Mai nou, revendicații trebuie să primească doar un concediu foarte scurt, iar asta numai în cazuri excepționale și ca o favoare. Am folosit acest prilej — n-a fost o manevră nesăbuită —, ca să-i adresez o scrisoare directorului, căruia, după o argumentație amănunțită, peste care trec aici, i-am solicitat două lucruri: în primul rând, în eventualitatea că războiul se va termina la toamnă, să primesc un concediu lung, fără plată, și în al doilea rând, în caz contrar, să se suspende cererea de a fi socotit indispensabil. Falsitatea ce se ascunde aici (argumentația a fost și mai mincinoasă) o vei recunoaște și tu; cu siguranță, tot ea mă privează de succes. Directorul consideră drept comică prima solicitare, iar pe cea de-a doua o ignoră, și are probabil dreptate în ambele privințe dacă rămâne la argumentația mea forțată (transcrisă în total de trei ori). El crede că asta nu este decât un șantaj pentru obținerea concediului obișnuit, mi-l oferă imediat și susține că a avut dintotdeauna această intenție. Eu îi răspund că niciodată concediul nu s-a numărat printre speranțele mele esențiale, că nu mă ajută aproape deloc și pot renunța la el. Directorul nu înțelege asta și nici nu poate să-nțeleagă. De asemenea, nu are cum să priceapă de unde provine boala mea de nervi și începe să vorbească precum un neurolog; printre altele, după ce a menționat diverse griji care i-au pus nervii la încercare și l-au împovărat sau îl împovărează încă, dar care nu intră în discuție în ceea ce mă privește, el spune într-o

manieră caracteristică: „În plus, nu trebuie să vă faceți totuși nici cea mai mărunță grijă pentru postul și cariera dumneavoastră, în schimb eu am avut la început dușmani ce au vrut să-mi taie de sub picioare tocmai această cracă vitală“. Cracă vitală! Unde crește craca mea vitală și cine o taie? Dar în timp ce ea este tăiată efectiv, cu alte ferăstraie și într-un alt lemn decât socotește directorul, eu continui să mint cu iresponsabilitatea unui copil, ce-i drept, sub presiune fiind. Nu pot rezolva cea mai simplă problemă practică decât cu ajutorul unor impunătoare scene sentimentale, dar cât de greu îmi este! Ce minciuni, trucuri, risipă de timp și cântă consum în acest scop! Iar când eșuez, n-am încotro și trebuie să fiu de acord. Dar nu pot altfel. Dacă vreau să merg în dreapta, o iau mai întâi la stânga și pe urmă tind melancolic spre dreapta (și atunci melancolia îi cuprinde de la sine pe toți participanții la scena respectivă, iar asta este lucrul cel mai oribil). Cauza principală poate fi teama: nu trebuie să-mi fie frică să o iau la stânga deoarece acolo nici nu vreau să ajung, de fapt. Un exemplu semnificativ a fost demisia din prima mea slujbă¹⁰⁹⁹: n-am demisionat fiindcă găsisem un post mai bun, deși așa era, ci pentru că n-am putut să suport modul în care fusese ocărât un bătrân funcționar. — Dar să lăsăm asta azi, începe să iasă și soarele.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 15 mai 1916, luni

Dragă Felice, epistola ți-am scris-o imediat după sosire, în timpul celei mai dezlănțuite ploi, iar această carte poștală cu puțin înainte de plecare. La Karlsbad este foarte plăcut, însă Marienbadul este inexplicabil de frumos. Ar fi trebuit să-mi urmez mai de mult instinctul care-mi spune că oamenii cei mai grași sunt și cei mai inteligenți. Fiindcă poți slăbi oriunde, chiar și fără a avea cultul izvoarelor, dar în asemenea păduri nu poți hoinări decât aici. E-adevărat, acum frumusețea este sporită de liniște și pustietate, ca și de receptivitatea tuturor ființelor și lucrurilor; în schimb, cu greu poate fi știrbită de vremea mohorâtă, cu mult vânt. Mă gândesc că, dacă aș fi chinez și aș călători de îndată către casă (în fond, chiar sunt chinez și plec acasă), ar trebui totuși să forțez lucrurile, spre a reveni aici în curând. Ce mult ți-ar plăcea!

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 mai 1916, vineri

Dragă Felice, deocamdată doar îți mulțumesc pe scurt, în primul rând pentru fotografie. (Ești mai trasă la față?) Ce să fac cu celelalte poze, i le dăruiesc lui Max?¹¹⁰⁰ De la Marienbad m-am întors de aproape două săptămâni și n-am scris din cele mai diverse motive. Sunt așa de hăituit de colo-colo, numai durerile de cap mi-au rămas fidele. E imposibil să primesc pașaportul. Despre Weiß urmează să-ți scriu. Mi-a făcut plăcere interesul pe care-l manifesti pentru unchiul¹¹⁰¹ pe care l-ai localizat dintotdeauna la Milano, deși el stă la Madrid. O satisfacție mărunță, chiar dacă nu se poate compara cu modul în care am tratat-o eu pe doamna Wachsmann. — Ai interpretat bine ce am vrut să spun prin concediu lung; ar avea mai mult menirea de a-mi ușura desprinderea decât a-mi asigura viitorul.

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 mai 1916, vineri

Dragă Felice, este după-amiază, sunt la birou și nu pot face absolut nimic din cauza durerilor de cap; nici

nu lucrez, nici nu citesc, nici nu stau liniștit — „deci îmi scrii“, așa te gândești tu, deși asta n-ar fi un reproș. Firește, situația nu-i întotdeauna la fel de gravă, însă de trei zile nu mai contenește. — O poză frumoasă, numai că în celelalte ai o înfățișare mai veselă. Și gulerul întunecă fotografia. Dacă nu mă înșel, Mephisto poartă un asemenea guler, am văzut așa ceva și la Strindberg¹¹⁰², dar la tine, Felice? Cu toate acestea, o poză frumoasă, cu care mi-ai făcut o mare bucurie. Și totul este neschimbat: balconul, grilajul cu flori, priveliștea. Încercăm să ne strecurăm prin învâlmășeala unor vremuri tulburi. — Cum stau lucrurile cu concediul tău? Șeful a plecat deja? Ce-ți face familia? Și Erna, căreia nu i-am mai scris de-o veșnicie?

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 mai 1916, duminică

Dragă Felice, plouă iarăși, este din nou duminică, numai că nu sunt la Marienbad, un pic desprins de toată, ci în vizuina de la Praga, iar de cinci zile nimic nu-mi mai sfredelește capul, ceea ce nu mi s-a mai întâmplat de multă vreme.

Judeci cu prudență romanul lui Weiß și așa-i corect. Nici eu nu sunt în stare de altceva decât de o mișcare nesigură, pe de o parte, din dragoste, pe de alta, din admirație. Știu că focul din miezul cărții este un element autentic și că trebuie să fii totuși nebun, pentru a mai adăuga, întreg, un alt element. (Insomnia și durerile de cap nu constituie decât o pregătire în acest sens.) Ciudată este însă geneza acestui roman pe care multă lume crede că-l poate socoti aproape exclusiv un roman de divertisment. Oamenii nu simt deci efectul bisturiului. „Tu-l simți. „Pesemne, nu suport acest adevăr“, scrii tu. Dacă ar fi să înfățișez acest efect, aș da greș. Nu sunt capabil de asemenea analize — cel puțin acum.

Și eu am impresia că apar în carte¹¹⁰³, dar nu mai mult decât alții pentru că aici nu sunt într-adevăr individualizat. E tipul ce-apare oarecum în prim-plan, ca evreu vest-european, când se reazemă și închide ochii. Dacă astfel de tipuri ar fi și „viguroase“, ele ar reprezenta niște diavoli desăvârșiți; aici, providența se dovedește binevoitoare.

Despre Franziska¹¹⁰⁴ însă voiam să mai aflu ceva de la tine. În asta rezidă totuși miza cărții. Dacă apuci bine de aici, îl poți ține de gât pe autor.

Mă miră că nu găsești multe noutăți în carte. Eu am descoperit atâtea încât mă descurc cu greu. Aparenta monotonie nu este decât clarobscurul necesar pentru a face suportabile anumite lucruri pentru privirea umană.

De altfel, a trecut deja mult timp de când am citit ultima dată manuscrisul.¹¹⁰⁵ De îndată ce voi fi citit cartea, am să-ți mai scriu.

Peste paisprezece zile plec pentru trei săptămâni la Marienbad, mai ales dacă starea mea nu se ameliorează. Voiam să rămân neclintit și în conformitate cu scrisoarea adresată directorului, să nu plec deocamdată în concediu, dar nu mai rezist. De altfel, ceea ce mi se îngăduie la serviciu depășește toate tradițiile funcționărești.

Ce faci, Felice, în timpul liber? De mult nu mi-ai mai scris despre asta. Ai fost la *Troienele*? Eu am văzut aici reprezentăția, acum câteva zile. Prelucrarea lui Werfel este extraordinară, nu-ncape nicio discuție; în schimb, după impresia lăsată de spectacol (Lessing-Theater), sunt gata să renunț fără ezitare la frecventarea teatrului pentru tot restul vieții, lucru pe care l-am exersat deja de multă vreme.¹¹⁰⁶

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 mai 1916, marți

Dragă Felice, îți trimit spre amuzament două tipărituri: ca să te distrezi bine, un *Zeit-Echo*, cu un articol publicat de Max¹¹⁰⁷ (pentru răspândirea acestor idei fundamentale, el a ținut astă-iarnă un ciclu de unsprezece

conferințe, și pe lângă acestea, două ore pe săptămână la școala de refugiați, în fața a peste cincizeci de fete cu care am fost și eu recent într-o excursie¹¹⁰⁸, și o oră la un club al fetelor sioniste), iar pentru o tristă distracție, ultima dare de seamă a instituției, unde textul îmi aparține cu aproximație între paginile 10 și 80.¹¹⁰⁹ De cele vreo sută de pagini ale raportului jubiliar¹¹¹⁰ te cruț, ca și de un raport anual, al cărui titlu nici nu-l mai pomenesc. — Fotografiiile tale cu familia Friedmann mi-au plăcut foarte mult, în special scena de dragoste.

Cu toată sinceritatea,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 mai 1916, miercuri

Dragă Felice, firește, sunt absolut de acord. Ce înseamnă însă propunerea de a merge la un sanatoriu? Este o nevoie proprie, uimitoare pentru mine? Sau o concesie pe care mi-o faci? În ce mă privește, am terminat-o definitiv cu sanatoriile anul trecut; bolnavii, așa cum mă simt eu acum, serios vorbind, trebuie mai curând să ocolească sanatoriile. Dar asta-i valabil numai pentru mine; dacă ești și tu, îmi convine oriunde. Doar că nu am cum să ajung în Germania, însă poate reușești tu să vii la Marienbad. Ai vrea? Sanatorii bune nu există în Boemia; cel mai bun, acela din Rumburg¹¹¹¹, este încă destul de prost. Eu unul voiam să-mi duc capul așa nenorocit la Marienbad chiar de Rusalii, dar aștept decizia ta atât în ceea ce privește perioada, cât și locul.

Cu sinceritate,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 mai 1916, miercuri

Dragă Felice, despre problema sanatoriului, tratată doar superficial azi-dimineață. Principala mea obiecție la adresa sanatoriilor este aceea că ele consumă zadarnic prea mult timp și prea multe idei. În scurtul meu concediu voi încerca să lucrez ceva (mult sau puțin, atât cât mai produce capul ăsta), iar dacă ești acolo, vreau să fiu cu tine, dar nu doresc să mă las masat, împachetat și electrizat, să fiu îmbăiat terapeutic, consultat și foarte bine informat, prin diagnostice foarte bune, în legătură cu bolile mele; e un fel de un nou birou în slujba corpului. Deocamdată, hotărâtoare rămâne însă întrebarea de ce vrei să mergi într-un sanatoriu? Chiar dacă nu este niciunul bun în Boemia, există totuși asemenea sanatorii în Silezia, în Austria Inferioară și Steiermark. Aștept curios răspunsul.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 iunie 1916, sâmbătă

Dragă Felice, potrivit scrisorii, concediul tău începe pe 2 sau 3 iulie, iar conform telegramei, care e într-adevăr mai recentă, are să-nceapă abia pe la mijlocul lui iulie. Dacă luni nu voi avea informații mai precise, voi telegrafia. — Răceala, precum și „munca enormă” sunt înregistrate, spre dezavantajul tău, într-un registru mare, pe care-l țin despre tine. Nu asta ar fi grav, ci faptul că te chinuiești atâta, iar eu sunt nevoit să asist neputincios atât în privința ta, cât și a mea. — Povestirile lui Sternheim mi se par a spune mult, mai ales cea mai slabă dintre ele, probabil, din punct de vedere literar: *Schublin*.¹¹¹² O reprezentare foarte populară și foarte dezgustătoare. Poate vom mai vorbi despre asta. — Să ne fie hărăzită o bună revedere!

Cele mai sincere salutări,

Franz

Praga, 9 iunie 1916, vineri

De ce nici un răspuns?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 iunie 1916, miercuri

Dragă Felice, așadar, deocamdată suntem de acord, am ales Marienbad. Acum în Germania nu mai este nevoie de certificat medical, deci poți veni cu siguranță. Argumentele tale, care pledează pentru sanatoriu, le-am și analizat anterior, în ciuda talentului redus pe care-l am în această privință, dar în fond, ele sunt la fel de bune și niște argumente împotriva sanatoriului. Nu știu, poate că și necazurile, scurgerea timpului și alte particularități ne-au ridicat un pic deasupra acestor considerente.

Aș dori să știu cu vreo zece zile înainte când începe concediul nostru. Fiindcă am o mică afacere la Tepl (foarte aproape de Marienbad) și aș lega-o de drumul într-acolo, însă trebuie să-mi anunț sosirea la Tepl cu zece zile mai devreme. Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 iunie 1916, luni

Dragă Felice, de fapt n-aș vrea să plec înaintea ta, ci aș prefera s-aștept până când poți veni tu, presupunând totuși că lucrurile nu se prelungesc până în august, pentru că atunci trebuie să fiu la Praga. Dar dacă pleci la sfârșitul lui iunie, pică excelent și sper să aflu chiar mâine de la tine data definitivă. Aș dori s-o știu din cauza afacerii de la Tepl. De altfel, ieri, Max s-a decis să meargă și el la Marienbad, împreună cu soția. Perioada nu este încă stabilă. Sora cea mai mică a soției lui¹¹³ a murit de pneumonie. Nu-i trimite condoleanțe Elsei, este colosal de tristă și nu vrea să audă nimic.

Nu vreau să plec cu o săptămână înainte ta, deoarece nici cele trei săptămâni ale concediului meu nu sunt absolut sigure, și-n plus, așteptându-te, aș fi prea agitat, așa cum nu-i bine să fiu când sunt în vacanță.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iunie 1916, marți

Duminică, pe 2 iulie, seara, sunt la Marienbad. Hotel Neptun.¹¹¹⁴

Către Max Brod la Praga

Marienbad, 5 iulie 1916, miercuri

Dragă Max, în sfârșit, la Marienbad! Dacă aș fi scris în fiecare zi de la despărțirea noastră, care mi se pare că poate fi considerată prea lungă, ar fi fost un talmeș-balmeș de nedescurcat. Doar în ultimele zile: fericit că mă despărț de birou, am avut în mod excepțional mintea liberă, am scos-o la capăt cu aproape toate lucrările și am lăsat în urmă o ordine exemplară. Dacă aș fi plecat pentru totdeauna, aș fi fost gata ca după șase ore de dictare să spăl, chiar stând în genunchi, toată casa scărilor din pod până-n pivniță, spre a-i dovedi astfel fiecărei trepte că sunt recunoscător pentru această despărțire. Dar a doua zi m-a durut capul până ce-am amețit; din cauza nunții cumnatului¹¹¹⁵ a trebuit să rămân la Praga și duminică dimineață; toată ceremonia n-a fost decât imitația unui basm; un discurs nupțial aproape blasfemiator: „Ce frumoase sunt corturile tale, Israel!“ și încă altele de felul acesta. La dispoziția din ziua aceea contribuise, de altfel, și un vis îngrozitor, ciudat pentru că nu înfățișa nimic

terifiant, ci doar o întâlnire obișnuită cu un cunoscut pe stradă. Amănuntele nu mi le mai amintesc deloc, cred că tu nu erai prezent. Îngrozitor era însă sentimentul pe care l-am avut în fața acestui cunoscut. Un vis de acest fel nu mai avusesem, pare-se, niciodată. — Pe urmă, la Marienbad, Felice, foarte drăguță, m-a luat de la gară; cu toate acestea am petrecut o noapte disperată într-o cameră oribilă, care dă spre curte. De altminteri, cunoscuta primă noapte de disperare. Luni m-am mutat într-o cameră excepțional de frumoasă; acum locuiesc nici mai mult, nici mai puțin în „Castelul Balmoral”¹¹¹⁶. Iar aici voi încerca s-o scot la capăt cu concediul, încercând pentru început să influențez durerea de cap; până acum n-am izbutit decât parțial. Felice și cu mine vă salutăm cu toată sinceritatea,

Franz

Către Max Brod la Praga

Tepl, 8 iulie 1916, sâmbătă

Dragă Max, în Tepl, pentru câteva ore. Pe câmpii, părăsind nebunia durerilor de cap și a nopților. Ce fel de om sunt! Ce fel de om sunt! O chinuiesc pe ea, mă chinuiesc singur până la moarte.

Franz

8.VII

Către Anna Bauer la Berlin

Marienbad, 10 iulie 1916, luni

Dragă mamă¹¹¹⁷, dreptul de a mă adresa astfel nu mi-l iau din timpurile de demult, ci din cele noi. Așa cum se-ntâmplă de obicei, Felice și cu mine ne-am întâlnit aici la Marienbad și am constatat că în ultimii ani am abordat greșit lucrurile. Nici n-a fost foarte greu să pricepem asta. Or, ceea ce e bine nu se termină de prima dată și nici de-a doua, ci poate de-a zecea mia oară, iar acum ne oprim la situația actuală. Și nici gând să renunțăm, iar pentru aceasta cred că sunt sigur de consimțământul tău matern încă din zilele când ai însoțit ultima mea plimbare pe Mommsenstraße cu semn prietenesc, făcut cu mâna, de la balcon. De-atunci s-au schimbat multe, dar puține în bine, știu precis acest lucru; însă printre cele puține se numără relația mea cu Felice și siguranța acestei legături în viitor. Asta voiam să-ți scriu azi, cu cea mai respectuoasă sărutare de mână pentru tine și sincere salutări pentru Erna și Toni.

Al tău, Franz¹¹¹⁸

Către Grete Bloch la Berlin

Marienbad, 11 iulie 1916, marți

Dragă domnișoară Grete, când am ținut în mână telegrama dumneavoastră, am zis (formularea a fost lipsită de respect): „Ea e totuși cea mai bună”. Și nici măcar n-a fost o idee nouă, ci am impresia că am mai scris-o o dată. Atât de sărac în idei devin în vacanță,

Franz K.

Către Ottla Kafka la Markt Eisenstein

Marienbad, 12 iulie 1916, miercuri

Draga mea Ottla, și eu îți voi scrie mai amănunțit, dacă asta mai contează și nu e mai bine să ne povestim totul, de marți într-o săptămână, în parcul Chotek.¹¹¹⁹ Astăzi doar atât: m-am simțit mai bine decât îmi puteam imagina și sper că și F., mai bine decât își putea ea închipui. Însă despre asta are să-ți scrie și singură. Nu vin la Eisenstein.¹¹²⁰ Măine, F. pleacă; pe urmă, voi vedea ce-mi mai face capul (care mă doare și-acum). Este posibil să-mi fie mai bine aici, unde m-am obișnuit și locuiesc grozav. Anul viitor, însă, plecăm împreună în

lunea care atunci va fi liberă¹²¹, sper.

Al tău, Franz

Ce-ar fi dacă ai veni încoace pentru câteva zile?¹²²

Către Max Brod la Praga

Marienbad, 12 și 14 iulie 1916, miercuri și vineri

Iubite Max, ca să nu amân mereu și să-ți răspund mai amănunțit tocmai azi, când petrec ultima seară cu F. (sau de fapt, penultima, deoarece mâine o însoțesc la Franzensbad, ca s-o vizităm pe mama).

Dimineața în care am scris cu creionul cartea poștală a însemnat într-un fel sfârșitul unui șir de zile îngrozitoare, ce-au fost urzite în nopți și mai înfricoșătoare, deși au fost mai mult niște treceri pe care nu le-nțeleg (acum scriu într-o sală minunat amenajată pentru ca oamenii să se deranjeze și să se enerveze reciproc prin ușoare provocări). Mi s-a părut realmente că sunt un șobolan ajuns în ultima dintre găuri. Dar fiindcă situația nu se mai putea agrava, ulterior s-a ameliorat. Funiile cu care fusem legat au slăbit cel puțin și m-am mai descurcat; ea, care, ca să mă ajute, întinsese permanent mâinile absolut în van, m-a ajutat din nou, iar eu am ajuns să am cu ea o relație de la om la om, necunoscută de mine până acum, dar comparabilă cu legătura pe care am avut-o în perioadele cele mai bune ale corespondenței noastre. În fond, n-am fost încă niciodată apropiat de o femeie, dacă nu pun la socoteală două cazuri: cel de la Zuckmantel (însă acolo ea era femeie, iar eu un flăcău) și cel de la Riva (dar în acest caz, ea era pe jumătate copil, pe când eu eram complet confuz și bolnav pe de-a rândul). Acum am văzut însă privirea încrezătoare a unei femei și n-am putut să mă închid în mine. O serie de lucruri pe care voiam să le păstrez pentru totdeauna (nimic aparte, ci-ntregul lor) se fisurează, iar prin crăpătură respectivă iese la iveală și destulă nefericire, știu asta, mai multă decât pentru o viață de om, însă nu e o nefericire invocată, ci una impusă. N-am niciun drept să mă apăr de așa ceva, cu atât mai puțin cu cât, dacă nu s-ar întâmpla ceea ce se-ntâmplă, eu însumi aș proceda la fel, de bunăvoie, numai spre a redobândi privirea ei. Categorie, n-o cunoșteam deloc; pe lângă alte ezitări, atunci m-a împiedicat însă tocmai teama de realitatea corespondentei mele; m-a trecut un fior când ea m-a întâmpinat în camera aceea mare, pentru a accepta sărutul de logodnă; expediția făcută împreună cu părinții mei cu ocazia logodnei a fost pentru mine, pas cu pas, o tortură; de nimic nu m-am temut așa ca de faptul de a rămâne singur cu F. înainte de nuntă. Acum este altfel și e bine. Pe scurt, am convenit următoarele: să ne căsătorim imediat după încetarea războiului, să închiriem două-trei camere într-o suburbie berlineză, să lăsăm în grija fiecăruia doar menajul, F. va munci în continuare ca și până acum¹²³, iar eu, ei, bine!, eu încă nu pot spune ce voi face. Dacă ar fi să înfățișez totuși plastic această relație, rezultă imaginea a două odăi undeva prin Karlshorst¹²⁴: în una, F. se scoală dimineața, pleacă în grabă, iar seara, ea cade ostenită-n pat; în cealaltă se află o canapea pe care stau eu culcat și mă hrănesc cu lapte și miere. Acolo zace și se-ntinde apoi bărbatul imoral (potrivit unei expresii cunoscute). Cu toate acestea, acum acolo-i liniște, siguranță și, deci, se poate trăi. (Privite mai târziu, astea-s totuși niște cuvinte tari, care cu greu pot fi reprimite de un condei slab.)¹²⁵

Lui Wolff n-am să-i scriu deocamdată; nu e totuși atât de urgent și nici el nu se grăbește.¹²⁶ De poimăine voi fi singur¹²⁷; pe urmă vreau (am timp până la luna viitoare)

să mă examinez un pic — așa voiam să spun, dar între timp din miercuri s-a făcut vineri.¹²⁸ Am fost cu F. la Franzensbad la mama și la Valli; acum F. a plecat și sunt singur. După dimineața petrecută la Tepl au fost zile așa de frumoase și de lejere cum n-aș mai fi crezut că pot trăi vreodată. Între timp au existat, firește, și momente întunecate, dar clipele frumoase și lejere au predominat, chiar și-n prezența mamei mele, și tocmai de aceea a fost extraordinar, atât de extraordinar încât mi s-a făcut și foarte frică. Așadar...

Aici, la hotel, mi s-a pregătit o surpriză neplăcută fiindcă dintr-o confuzie mai mult sau mai puțin intenționată, camera mea a fost dată altcuiva, iar mie mi-a fost oferită cea a lui Felice; este mai zgomotoasă, cu schirăși pe ambele laturi și o ușă simplă; odaia n-are fereastră, doar un balcon. Însă mi-e greu să-mi iau inima-n dinți ca să caut altă locuință. Totuși, chiar acum se trânteste ușa liftului și cineva cu pas greoi își caută odaia.

Despre Wolff: prin urmare, nu-i scriu deocamdată. Nici nu e-atât de avantajos să apar mai întâi cu o antologie de trei nuvele, dintre care două au fost deja tipărite. Mai bine stau totuși potolit până când voi putea prezenta ceva pe de-a-ntregul nou. Dacă n-am să fiu în stare, prefer să rămân liniștit pentru totdeauna.

Îți trimit alăturat recenzia din *Tageblatt* — imaginează-ți, consilier aulic secret!¹¹²⁹ —, te rog să mi-o pui bine! Este foarte amabilă, iar această amabilitate este sporită și de faptul că din întâmplare, el ne-a așezat într-o clipă la o masă în cafeneaua Egerländer¹¹³⁰, de parcă s-a gândit că, realmente, nu ne mai țin tâmpilele. A fost într-adevăr ca un ulei divin. Pentru asta i-aș mulțumi domnului consilier aulic; poate că am s-o și fac.

Pentru colecția ta, cu care nu sunt de acord, dar te înțeleg, îți trimit cele două poze. Printre altele, ciudat este faptul că ambii trag cu urechea: supraveghetorul pe scară, iar cel ce studiază, aplecat deasupra cărții. (Cum mai tropăie acum niște indivizi în fața ușii mele simple! Ce-i drept, pe cel care studiază nu-l deranjează copilul.)

De la 9 000 la 14 000!¹¹³¹ Felicitările mele, Max! Deci lumea largă se servește. Mai ales la Franzensbad *Tycho* este în toate vitrinele. În *Tägliche Rundschau* pe care l-am citit întâmplător ieri, un librar pe nume Gsellius anunță cartea. Ai putea să-mi trimiți recenzia din *Rundschau*?

Mai repet două rugăminți: adresa lui Otto și intervenția pentru cumpărarea tabloului.

Am însă și o a treia: ai putea să-i trimiți lui Felice un prospect de la Căminul evreiesc, pe adresa Technische Werkstätte, Berlin O-27 Markusstraße 52?¹¹³² Am vorbit despre asta, iar ea ar agreea foarte tare ideea.

Pentru *Richard* și *Samuel* ai avut mereu o preferință, știu. Au fost vremuri minunate, de ce trebuie să fi devenit ele literatură bună?¹¹³³

La ce lucrezi? De marți într-o săptămână ești la Praga? Scrisoarea de față poate fi arătată, firește, lui Felix¹¹³⁴, nu însă și soților.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 14 iulie 1916, vineri

Sărmana mea iubită, scriu cu penița ta, cu cerneala ta, dorm în patul tău, stau pe balconul tău — asta n-are fi rău, dar aud prin ușa simplă gălăgia de pe coridor și larma chiriașilor din dreapta și din stânga. Afurișiții de jos, cu diavolița aia mică în frunte, au confundat camerele, sau mai bine zis, au avut nevoie de o cameră cu două paturi și de aceea le-au schimbat. Acum, fiindcă ai plecat, îmi lipsește energia de a căuta altă locuință. — Pentru tine au sosit aici două cărți poștale de la domnișoara Erna¹¹³⁵, o ilustrată și o telegramă de la domnișoara Grete¹¹³⁶; în ele nu scrie nimic ce n-ai putea să afli la fel de bine și de la expeditoarele lor; cel mult, faptul că domnișoara Erna trebuie să alerge foarte mult din cauza creditorului ei. — Acum plec la Dianahof¹¹³⁷, ca să mă gândesc la tine, aplecat deasupra unei untiere.

Multe, multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 15 iulie 1916, sâmbătă

Draga mea Felice, este rău să fi singur și să n-ai consolarea unei odăi liniștite. Disperat, speriat de gălăgia din casă, aseară mi-am croit drum prin parcul orașului — parcul orașului! — și pe corso — pe corso! Însă m-am întors mult prea devreme și am putut asculta întregul scandal. Cum ai putut oare să suporti totul în camera asta? Azi-dimineață am căutat o locuință, dar n-am găsit nimic fiindcă nimeni nu poate oferi o cameră bună doar pentru o săptămână. — În loc să asist la punerea pietrei de temelie¹¹³⁸, am fost cu *Erdmuth*¹¹³⁹ la Dianahof. Să nu fii supărată că nu pot să-ți descriu scena punerii pietrei de temelie! La Dianahof m-am împrietenit cu Liselotte, o bucălată micuță¹¹⁴⁰, iar ieri am sfătuit-o îndelung cum să-și prindă un trandafir la piept.

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 16 iulie 1916, duminică

Iubită, sărmană iubită (ah, cum mai trăncănește alături o pereche în vârstă!), singur pe vechile drumuri; și totuși, în ansamblu, ar fi destul de bine, exceptând faptul că nu fac nimic, ci doar mă odihnesc. Căci de tine sunt sigur, atâta cât putem fi, pe moment, în felul nostru. Profită de siguranța asta și spre binele tău, te rog! Nu mai evita dulciurile, drumul spre înălțimi este fără sfârșit. (Acum bătrânul soț coboară greoi din pat.) Discuția mea cu Helenchen la despărțire: „Ne-ați sfătuit greșit, trenul n-a avut nicio legătură“. „Așa vasăzică, eu m-am gândit că mergeți cu bicicletă.“ „N-aveam biciclete.“ „Așa vasăzică, atunci ați fi putut vizita Egerul.“¹¹⁴¹ „Dar ne anunțaserăm pentru ora 11.“ „Așa vasăzică, atunci ați fi putut merge pe jos, este un drum frumos.“ „Dar am avut bagaje.“ „Așa vasăzică, atunci ați fi putut merge cu trăsura, este o plimbare plăcută.“ „Mulțumesc, așa am făcut, însă atunci am pierdut bacșișul pentru dumneavoastră.“

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 18 iulie 1916, marți

Iubita mea, în primul și-n primul rând: de două zile am dureri de cap, nu știu de ce și pentru ce. Aleargă după mine? Sau mă-nsoțesc veșnic? — Vezi dar, nici nu l-am cunoscut pe cel mai înalt oaspete venit la cură la Marienbad, adică acela spre care se-ndreaptă cea mai mare încredere a oamenilor, rabinul din Belz¹¹⁴², acum, probabil, principalul susținător al hasidismului. Se află aici de trei săptămâni. Ieri am participat pentru prima oară la plimbarea lui de seară, alăturându-mă celor vreo zece oameni din alaiul său. Ar fi multe de zis despre această plimbare, însă privitor la ea i-am scris acum cu de-amănuntul lui Max, care m-a înștiințat în legătură cu prezența rabinului. — Și cum te simți tu, cel mai înalt oaspete al meu, venit la cură la Marienbad? N-am nicio veste încă, mă mulțumesc cu istorisirile vechilor cărări; de exemplu, astăzi, cea pe care ne-am plimbat discutând despre îndărătnicie și secrete.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 19 iulie 1916, miercuri

Iubita mea, în vreme ce vechii noștri prieteni par să fi plecat odată cu tine (a existat simpaticul Kosteletz¹¹⁴³ în realitate?), vin prieteni noi, care, printre altele, ieri, când mă întorceam acasă de la Waldquelle¹¹⁴⁴, mi-au produs un mic șoc, amețindu-mă de-a dreptul pentru un moment. Întrucât, cu pasul tihnit al lui Kosteletz, mi-a ieșit în cale, și mi-era imposibil să-l evit, directorul meu¹¹⁴⁵, nu cel pe care-l cunoști după tuse¹¹⁴⁶, ci șeful cel mai mare, cu care sunt în relații bune; era urmat de soția și fiica lui.¹¹⁴⁷ Cum trebuie să fi arătat! Nu era nevoie să mă plâng de durerile de cap, pe care chiar le-aveam, și nici să dau semn că simt nevoia să umblu mereu singur prin păduri — aspectul meu a fost de-ajuns și m-au înconjurat cu întreită milă. Deși am rămas cu ei un ceas, n-am stabilit totuși proxima întâlnire. Așa că sunt din nou singur, din păcate, și lipsit de vești.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 19 iulie 1916, miercuri

Iubită Felice, faptul că dorm prost și durerile de cap mă chinuiesc continuu mă îngrijorează. Nu cunosc motivul pentru care mi se întâmplă acum una ca asta; în privința ta sunt liniștit și mulțumit. Să mă fi gospodărit

prea prost timp de patru ani?¹¹⁴⁸

Așa mi se plătește? Sau poate că nu este decât efectul temporar al aerului de pădure, care, de altfel, îmi stârnește mereu foamea? Spune-mi ceva care să mă consoleze! Starea mea nu-mi permite să lucrez; asta n-ar fi cel mai grav. Ce aș fi vrut să fac dintr-odată, chiar și-n opt zile? Nici nu este perioada mea propice de lucru.¹¹⁴⁹ Dar unde voi ajunge? — Invitația a plecat deja către tine; sunt extrem de curios cum și când îi vei da curs. — Într-o carte poștală scrisă la mașină, tata mă însărcinează să-ți transmit salutări.¹¹⁵⁰ Le includ în ale mele și-
acum te iau prin surprindere cu o mulțime întreagă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 20 iulie 1916, joi

Iubită Felice, așadar, o adevărată (sau veritabilă?) doamnă Elster mi-a furat o după-amiază când puteam să fiu cu tine. Astăzi am dormit puțin mai bine; deci mă simt un pic mai liber, însă după ce am mâncat, n-am mai dormit. Aseară a început să-mi placă odaia (a fost oleacă mai cald și am putut sta pe balcon). Azi s-a mutat alături o familie nouă, cu băieții (ce drăguță era perechea în vârstă!); trebuie să fie niște băieți foarte iscusiți și vioi; de cinci minute bat un cui sau altceva. — În ciuda insomniei și a durerii de cap mă îngraș, nu așa ca directorul meu, dar într-o subordine pe măsură. Meniul de ieri: la 10.30 — două porții de lapte, miere, două porții de unt, două chifle; la 11 — un sfert de kg de cireșe; la 12 — kaizer, spanac, cartofi, tăiței cu vanilie, chifle; la 3 — o ceșcuță cu lapte, două chifle; la 5 — ciocolată, două porții de unt, două chifle; la 7 — legume, salată, pâine, șvaițer, pâine; la 9 — două prăjituri, lapte. Ei, ce zici?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 20 iulie 1916, joi

Iubită Felice, mulțumesc în mod deosebit pentru scrisoarea de marți; în plus, în ultimele zile am primit și trei cărți poștale. Ai o influență mare și favorabilă asupra mea, Felice, și cred că o vei folosi bine dacă mă bazez pe zilele petrecute împreună, în ciuda unor scurte momente mai întunecate, survenite între timp. De s-ar întâmpla și cu mine la fel, în ceea ce te privește! Sunt multe de făcut; mai multe din partea mea decât a ta, dar multe din partea amândurora. Ar fi prematur acum, când odată cu durerile de cap, mi s-au terminat și forțele. Ar fi bine să ne reîntâlnim curând. — Stau la Dianahof, plouă și nu pot pleca. Sunt un pic, dar numai un pic melancolic și recunosc că simt nevoia să mă uit la un lucru manual, însă nu la cel pe care-l confecționează fetița de la masa de-alături.¹¹⁵¹ Iar pe deasupra, continui să fiu total împotriva oricărui lucru de mână.

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 21 iulie 1916, vineri

Iubito, din nou puțin mai bine, n-am avut chiar somnul pe care-l visez, ci unul fragmentat în cel puțin zece părți; am dormit totuși, iar cu capul o duc mai bine. Dacă aș rămâne mai multă vreme și aș putea adăuga în fiecare zi câte un „mai bine“, atunci aș reuși în final să plec de aici la tine și ar fi un binecuvântat drum al vieții. Irealizabil tocmai pentru că aici cheltuiesc prea mult pe mâncare; meniul comunicat se repetă în forme groțeste în fiecare zi. — Firește, lui Max i-am scris de multă vreme; sunt foarte nerăbdător să aud ce impresie a făcut asupra ta Căminul evreiesc și cum poți interveni. — La Felix n-am fost. Prima sa carte poștală din Karlsbad începe așa: „Vreme rece, ceață, ploaie, mi-e frig, tatei îi este frig, nevastă-mea se plânge de frig. Totul e scump, pâinea-i proastă, aerul este aspru. N-am furuncule. Pe soție o doare gâtul...“ Vezi, nici acolo viața nu este ușoară.

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 21 iulie 1916, vineri

Iubito, exagerez din nou cu scrisorile, precum odinioară? Drept scuză: stau pe balconul tău, pe aceeaşi latură a mesei unde şedeai tu; este ca şi cum cele două laturi ale ei ar fi talerele unei balanţe şi s-ar strica echilibrul existent în serile noastre bune, iar eu, singur pe un taler, m-aş lăsa-n jos. M-aş scufunda fiindcă eşti departe. De aceea-ţi scriu. Dar şi pentru că-mi vâjâie în continuare capul, în ciuda ameliorării din ultimele două zile, şi băjbâi, cel puţin cu mâna cu care scriu, căutându-mi tihna la tine. Acum, aici este aproape liniştea pe care mi-o doresc; lampa arde pe măsuţa de pe balcon; toate celelalte balcoane sunt goale din cauza frigului, numai dinspre Kaiserstraße vine un murmur monoton, care nu mă deranjează.

Rămâi cu bine şi să dormi de o mie de ori mai bine decât al tău Franz!

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 22 iulie 1916, sâmbătă

Iubită Felice, nu putem estima, fireşte, cum îl găseşte o carte poştală pe adresant, iar eu, din păcate, sunt cel mai puţin în stare să fac acest lucru — totuşi de două zile n-am nicio veste (am fost atât de răsfăţat cât am stat împreună, făceam doi la paşi la stânga şi puteam avea veşti); astăzi este aici Felix, cu soţia, fratele şi tatăl lui, iar eu alerg acasă de fiecare dată când soseşte poşta şi-n cele din urmă găsesc cartea ta poştală, care este bine-venită şi merită sărutări, deşi e ursuză, un pic cam ursuză. Desigur, într-o locuinţă străină nu suntem în largul nostru, dar de ce mă-mpiedici să mă plâng pe genunchii tăi? Ia-o totuşi ca pe un abandon, aşa cum este! Şi Liselotte? Am citit deja de foarte multe ori pasajul acela şi mă tem în continuare că mă fac de râs dacă îl iau în serios. Mă crezi capabil de atâta lipsă de tact încât — nu zic să mă ocup — să mă laud cu ceva de soiul ăsta? E fetiţa de trei ani, dolofana de care odată am râs amândoi la Dianahof. A primit un trandafir, despre asta era vorba. Iubită Felice!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 22 iulie 1916, sâmbătă

La vechiul nostru Egerländer. Aşa cum vezi, după multe invitaţii ne-am întâlnit totuşi, prea târziu pentru tine. Multe salutări,

Franz¹¹⁵²

Trebuie să-ţi transmit şi salutările lui Baum şi ale soţiei.¹¹⁵³

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 23 iulie 1916, duminică

Din nou, tot la Egerländer. Musafiri peste musafiri¹¹⁵⁴; vezi, sunt consolati. Toţi sunt binevoitori cu mine; chiar şi prietenul Kosteletz, la două mese distanţă de noi, îmi zâmbeşte amabil; fără să-şi dea seama, evident, vrea să mă însărcineze să te salut.

Franz¹¹⁵⁵

Praga, 25 iulie 1916, marți

Sărmana mea iubită (sărmană fiindcă toți suntem sărmani și fiindcă pe sărmani îi mângâiem pe obraji când nu-i putem ajuta altfel), iarăși la birou, în acest sediment al mizeriei. Printre altele, am găsit o scrisoare de la editură, unde... nu, momentan, doar lucruri absurde, ce ar fi putut avea un sens minunat acum doi-trei ani. — Ultimul lucru pe care am vrut să-l fac la Marienbad a fost să-ți scriu de pe balcon, dar nu mi-a ajuns timpul decât pentru a arunca o privire în jur și a devora o jumătate de kilogram de cireșe. Ultima noapte a fost, de altfel, cea mai bună, am dormit neîntrerupt aproape șase ore (din câte-mi dau eu seama), o performanță nemaipomenită pentru nervii mei. (Oamenii care stau în jurul biroului meu mă deranjează în permanență.) Însă aici mai mult decât acolo începe să mi se zgâlțâie capul; nu știu cum va fi. Desigur, e bine că nu renunțăm unul la altul. — *Fochistul* nu se poate să se fi epuizat totuși; la Marienbad a ajuns, dar târziu. Ți-l trimit.¹¹⁵⁶ Despre *Erdmuth* data viitoare; cartea este destul de importantă pentru noi. Căminul evreiesc?

Multe salutări și acceptă un sărut etern!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 iulie 1916, miercuri

Iubita mea, e bine că unele dintre cărțile mele poștale sosesc împreună; atunci există o compensație, fiindcă mă stăpânesc atât de greu când scriu. — Este o eroare să crezi că sunt mulțumit cu viața pe care o duci, fără să mănânci la prânz. Mai degrabă, asta-i o rânduială foarte proastă, cu care mă voi declara mulțumit abia când îmi vei trimite alcătuirea exactă a meniului tău zilnic. Trebuie să existe totuși prin apropiere vreun han unde să găsești ceva de mâncare. Scrie-mi în orice caz despre asta! Imaginea chiflei cu cacao, cu care te hrănești toată ziua (de altfel, fără a mesteca măcar cum trebuie)¹¹⁵⁷, aproape că mă întristează, mai ales când o compar cu munca ta extenuantă. — Povestea¹¹⁵⁸ nu ți-o trimit acum, este prea complicat; dacă este la mine e ca și cum ar fi a ta. — Oare trebuie să alergi chiar tu la fabrică¹¹⁵⁹, nu poate veni nimeni de acolo la anumite ore, ca să se informeze?

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iulie 1916, joi

Iubito, îți scriu după o dimineață de muncă. Singura idee pe care o mai am în minte este completă neasemănare dintre camera în care dictez aici și codrii de la Marienbad. — Ce înseamnă extinderea fabricii? Este importantă? Are legătură cu patentul?¹¹⁶⁰ Ți dai mai mult de lucru? — Mă întrebi de directorul meu; nu, n-am mai vorbit cu el, însă cred că am văzut de mai multe ori întreaga familie, dar am fugit mereu de ea ca un școlar; o dată chiar de la o distanță de cinci pași. În ultima zi totuși i-am trimis doamnei cinci trandafiri lungi ca niște prăjini, iar printre altele i-am scris că „starea mea nesuferită (un cuvânt de preț, greu de interpretat) m-a privat de onoarea și plăcerea de a-i înmâna personal...“. Nu e deloc rău, nu-i așa? Și nici neadevărat în totalitate. — Multe salutări și o sărutare de mână, spre revigorarea buzelor mele obosite de atâta dictat. Căminul evreiesc?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 iulie 1916, vineri

Iubita mea, la patru zile de la sosire continui să mai simt oarecum efectul liniștii lăuntrice și exterioare, de care am putut beneficia la Marienbad datorită ție și pădurilor uriașe. Efectul se diminuează deja; durerile de cap, visele îngrozitoare, vechile întreruperi ale somnului îndrăznesc să reapară; totuși, am mai câștigat ceva încredere în faptul că o scurtă călătorie, multă liniște și libertate ar mai putea să-mi adune mințile împrăștiate. Dar asta ar trebui să se întâmple degrabă. Pentru viața pe care o duc la birou, orice fortificare n-are decât consecințe rele, fiindcă o nouă revoltă, și mai puternică, este urmată de o recădere și mai profundă. Aș dori să știu ce urmări a avut pentru tine șederea la Marienbad și dacă viața ta de acum se deosebește de cea anterioară și în ce fel, atât sub aspectul părților bune, cât și al celor rele.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 iulie 1916, sâmbătă

Iubita mea, grozavă treabă mai e și asta, fabrica se extinde, iar tu ești singură. Eu am mai mult de lucru ori de câte ori tu faci ore suplimentare. Chiar nu știu cum vom putea trăi cu acest sentiment, să zicem, în Karlshorst.¹¹⁶¹ Acum există însă consolarea că de fapt nu muncești suplimentar (exceptând rapoartele către șefi¹¹⁶²), ci ai doar mai multe responsabilități¹¹⁶³, ceea ce e totuși destul de rău. Scrie-mi însă mai cu seamă dacă aceasta presupune mai multă muncă, în ce constă ea și cum se exprimă asta ca timp. Sunt trist din cauză că astfel firma te devorează tot mai mult. Mai lucrezi și pentru Lindström?¹¹⁶⁴ (Cum s-a terminat litigiul legat de onorariu?) Dacă așa stau lucrurile, vei avea puțin timp pentru cămin¹¹⁶⁵, iar eu sunt de-a dreptul avid să aflu vești în legătură cu participarea ta. Nu contează (cum n-ar trebui să conteze nici pentru tine) sionismul, ci numai problema în sine și, eventual, ce rezultă din aceasta.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 iulie 1916, duminică

Iubito, citesc încă o dată cartea poștală de ieri. Ce-i scrii doctorului Lehmann?¹¹⁶⁶ Pune-i-te oricum la dispoziție! Puținul timp care-ți mai rămâne nu-l poți folosi mai bine decât acolo (exclud plimbările și gimnastica); este infinit mai important decât teatrul, decât Klabund¹¹⁶⁷, decât Gerson¹¹⁶⁸ și ce mai există. Este și una dintre cele mai profitabile afaceri. Nu ajuți, ci cauți ajutor; din această activitate strângi mai multă miere decât din toate florile aflate în codrii de la Marienbad. Nu știu cum ai ajuns la ideea că sunt vizați doar studenții. Firește, studenții și studentele au început și conduc toată treaba, fiindcă ei sunt în mod obișnuit oamenii cei mai altruști, mai hotărâți, mai agitați, mai revendicativi, mai zeloși, mai independenți și mai clarvăzători, dar orice vietate este la fel de bine-venită acolo.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 iulie 1916, luni

Iubito, au trecut deja niște zile (prefer să spun „niște“, deși nu sunt decât trei), fără să primesc o veste în legătură cu treburile ce te împovărează acum; pentru mine e sinistru să n-am vești mai multă vreme. E-adevărat, în aceeași direcție lucrează și durerea mea de cap (cu greu dorm mai mult de-o oră; pe urmă adorm din nou, dar tot nu mai mult de-atât); o minte rece și liniștită privește lucrurile altfel decât un cap înfierbântat, cuprins de

durere. Este de-a dreptul oribil, chiar și-ntr-o zi frumoasă. Duminica de ieri (am stat în pat până la 12.30) a fost totuși suportabilă; după-amiază am petrecut bine; m-am plimbat singur, am stat întins pe iarbă, am băut lapte, am citit (Lublinski, *Originea iudaismului*). Iar tu? Știi, de altminteri, că „așteaptă însă, curând...”¹¹⁶⁹ nu este, în fond, o formulă de binecuvântare; și chiar de-ar fi, acest „curând” este totuși foarte îndoielnic, sau mai degrabă, nu tocmai îndoielnic.

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 august 1916, marți

Iubito, patru zile fără nicio veste, e cam sinistru, între timp a trecut și o duminică. Acum am o nouă distracție în timpul liber: să stau în iarbă. Dacă n-am timp și chef să merg în afara orașului (duminică mi s-a părut că totuși este foarte frumos în jurul Pragăi), mă așez jos în locurile de joacă, unde stau oamenii sărmani cu copiii lor. Acolo nu e deloc gălăgie, este mai multă liniște decât la Kreuzbrunn.¹¹⁷⁰ Ultima dată aproape că m-am lungit în șanțul de pe marginea șoselei (iarba-i de anul acesta, dar în șanțul de lângă drum e-naltă și deasă), când a trecut un domn destul de distins, cu care am de-a face uneori pe linie de serviciu; era într-o trăsură cu doi cai și se îndrepta spre o petrecere și mai distinsă. M-am întins și am simțit bucuria (este adevărat, doar bucuria) declasării. Dar tu? Duminică te-am simțit lângă mine atât de vivace, iar acum este liniște.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 august 1916, miercuri

Iubito, este deja a cincea zi fără o veste, nu vreau să cred că nu-mi scrii, și nici că ești bolnavă sau ceva de felul acesta, deși e de-a dreptul descurajant, iar scrisorile mele-și pierd sensul. Ieri ți-am trimis un număr din *Jüdische Rundschau*; articolul lui Max înfățișează munca depusă de el, pasajele din scrisori arată despre ce fete este vorba¹¹⁷¹, iar foiletonul (nu foarte bine scris) dovedește o ciudată dispoziție sionistă. În orice caz, nu trebuie să te temi de Căminul evreiesc din pricina sionismului, pe care nu-l cunoști suficient.

Prin intermediul căminului se pun în mișcare și devin eficiente alte forțe, care pe mine mă interesează mult mai mult. Sionismul, cel puțin la o extremitate, la care poate ajunge majoritatea evreilor în viață, nu este decât calea de acces către lucruri mai importante. La ce ajută scrisorile? Tu taci.

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 august 1916, joi

Iubită Felice, în cartea ta poștală din 1 august, pe care am așteptat-o bucuros o săptămână întreagă, nu scrie aproape nimic despre tine. Iar eu îmi doresc tocmai vești despre tine, nu despre paltonaș (în legătură cu pierderea căruia, de altfel, nu trebuie „să te superi îngrozitor”). Dă-mi instrucțiunile necesare și adresa surorii tale! Am să cumpăr paltonașul și i-l trimit ei.¹¹⁷² Știu că ai de lucru peste măsură, dar dacă în loc de zece rânduri despre paltonaș, mi-ai fi scris zece rânduri despre munca, hrana și sănătatea ta! Așa aș fi simțit că dorești să ne apropiem, dincolo de această depărtare, care acum, după noile regulamente privitoare la pașaport¹¹⁷³, a devenit de-a dreptul infinită. La ce ajută lamentațiile și scrisorile? Să revenim la epistolele scrise o dată la două săptămâni, ca odinioară!

Franz

Praga, 5 august 1916, sâmbătă

Iubito, trăiască fata care te va ajuta!¹¹⁷⁴ Ce consecințe bune sau rele are îndatorirea pe care ți-ai asumat-o în privința postului tău? Ce înseamnă că vei merge la masă? Unde? — Iar doctorul Lehmann? Pe 26 iulie ziceai: „În orice caz, îi scriu mâine doctorului L.". Pe 1 august: „Îi voi scrie odată doctorului L.". Iar acum, pe 2: „Am să mă ocup foarte energic de această problemă". Puse la un loc înseamnă, într-adevăr, foarte mult, deși nu reprezintă chiar o evoluție. De altfel, nici nu știu ce vrei să-i scrii; cel mai simplu ar fi, probabil, să te duci o dată acolo, e-n Charlottenburg, deci nu poate fi foarte departe. Acum, vara, întâlnirile de seară de la asociație vor fi fiind rare. — Și-n rest? Ce citești? Cum îți petreci duminicile? Cum reușești să ajungi vineri la pictor?¹¹⁷⁵ Ai fost în Karlshorst?

Sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 august 1916, luni

Iubito, mai bine așa decât altcumva, mai bine decât să nu ne potrivim în scris (ceva îmi lipsește în ultimele tale cărți poștale; sunt relatări reduse la niște formule, scrise parțial în silă; cea mai mare parte din vină va fi purtând-o faptul că muncești peste măsură), ziceam că este mai bine așa decât să nu ne fi putut înțelege oral. În privința asta am fost amândoi până acum într-o eroare fundamentală; șederea noastră la Marienbad a corectat-o. Altădată, când ai vrut să deplasezi totul dinspre comunicarea scrisă către cea orală, mi s-a părut că recurgi la un subterfugiu; acum cred că ai avut dreptate. Ne vom limita la scrisori astfel încât ele să nu te deranjeze când muncești și (asta mi se pare de asemenea important) nici munca să nu te tulbure atunci când scrii și să nu fi constrânsă să pui pe hârtie zece rânduri reci, împrăștiate și strânse-n grabă, în locul unuia bun și plin de viață, capabil să mă facă fericit.

N-o spun cu răutate.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 august 1916, luni

7 august, orologiul bate ora 11

Dragă Felice, acum, seara, când mă gândesc la tine și sunt fericit că pot face asta în deplină libertate, altfel decât înainte de Marienbad, îmi vine-n minte, printre altele, un pasaj din *Erdmuthe*. Nu este cel datorită căruia spuneam că această carte este importantă pentru noi, în sensul ăsta nu sunt importante niște pasaje, ci întregul, dar pasajul pe care-l am în vedere e-atât de instructiv și de insistent încât trebuie să-i fac hatărul. După nuntă, contesa de douăzeci și doi de ani a izbucnit în lacrimi când a ajuns la Dresda în noua ei locuință, unde bunica Zinzendorf comandase pentru tânăra pereche un mobilier ca pentru o familie înstărită, ținând cont de condițiile de-atunci. „Mă consolează", scrie ea, „faptul că bunul Dumnezeu știe că nu suntem cătuși de puțin vinovați de aceste preocupări pentru fleacuri. Dar el să-mi dea harul de a mă dovedi o adevărată fică a lui în alte privințe, fiindcă aici n-am putut face așa cum am vrut eu. Să-mi păstreze sufletul și să-mi întoarcă ochii de la toată nechibzuința lumii!"

Să se graveze pe o placă aceste cuvinte și să fie așezate deasupra magazinului de mobilă.¹¹⁷⁶

Franz

Praga, 9 august 1916, miercuri

Iubita mea, zile cu-adevărat frumoase! Când am un pic de timp, de chef și de vlagă, plec din oraș și mă întind nu doar în șanțul de pe marginea șoselei. Există aici în apropiere, dincolo de Baumgarten, pe un taluz înalt al drumului, o dumbravă la marginea căreia îmi place să stau lungit. La stânga se vede râul¹¹⁷⁷, iar pe malul celălalt coline slab împădurite; în fața mea, un deal stingher, cu o casă veche, ce mi s-a părut misterioasă încă din copilărie, blând încadrată în peisaj, iar de jur împrejur un ținut pașnic și vălurit. Atunci soarele înserării îmi luminează de-a dreptul fața și pieptul. — Mama și Valy¹¹⁷⁸ (pe care o ai probabil în vedere când scrii Otla) s-au întors ieri, iar cumnatul¹¹⁷⁹ este în concediu aici. — N-am habar de Telschow¹¹⁸⁰. Scrisorile mele nu constituie o problemă nici de economie, nici de risipă. — Cele mai sincere salutări pentru domnișoara Grete. Ea ce zice de cămin?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 august 1916, joi

Iubita mea, ce fel de reproșuri îți face mama ta? Unele care chiar îți dau dureri de cap? Din această direcție ar fi trebuit acum să fie liniște. Scrie-mi în legătură cu asta! — Nu se poate spune că ai petrecut amuzant duminica. De ce nu te duci la țară încă de dimineață în puținele duminici de vară care au mai rămas? Eu am alergat încoace și-ncolo cu Otla (pe care un funcționar ce ne-a întâlnit a considerat-o logodnica mea, după cum mi-a spus azi), iar la sfârșit am băut lapte acru într-o grădină. — Zici că vii de la masa de prânz. Unde ai mâncat? Chiar a venit luni fata care te ajută și care de fapt ar fi trebuit să fie acolo încă de sâmbătă? — Mi-e greu să te sfătuiesc ce trebuie să citești. În legătură cu căminul te-aș sfătui să reiei *Memoriile*¹¹⁸¹ pe care ți le-am trimis cândva. — „Ea pune-n poală lucrul... extrem de măgulitor“¹¹⁸², dar ce se întâmplă când, în momentul culminant, ea începe să caute alte culori?

Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 august 1916, sâmbătă

Iubita mea, scrisoarea către doctorul L.¹¹⁸³ este foarte bună, nici n-o voiam altfel. Nu aveam de unde să știu că-i scriseseși. În plus, m-am înșelat în privința adresei căminului, este în Charlottenburg. — Toți consimt aici să facă o excursie la Friedrichshagen. Nu s-ar putea repeta mai des? Ultima dată i-am dus pe Felix și pe soția lui¹¹⁸⁴ în dumbrava pe care deja am descris-o, dar foarte lacunar, și am primit multe aprecieri. Un loc extrem de tihnit, unde te simt foarte vivace lângă mine. — În rest, totul este destul de descurajant; durerea de cap mă lăsase trei-patru zile, permițându-mi să privesc cât de cât în juru-mi, însă ieri a fost rău și nici azi nu este cu mult mai bine. Și cu asta, amuțesc deasupra mâinii tale dragi,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 august 1916, duminică

Iubito, când cineva citește asemenea lucruri incontestabile, devine și mai confuz decât era; în 1876, Fontane primise funcția de secretar la Academia Regală de Arte, dar după trei luni și jumătate și-a dat demisia în condițiile unor teribile certuri cu nevastă-sa. El îi scrie unei prietene: „Toată lumea mă condamnă, mă

consideră pueril, sicut și orgolios. Trebuie să admit asta. Am renunțat să mai vorbesc despre așa ceva...“ Apoi: „Sunt trei luni și jumătate de când m-am angajat. În tot acest timp n-am trăit nicio bucurie și n-am fost plăcut impresionat de nimic. Postul mi-e nefavorabil atât în plan personal, cât și obiectiv vorbind. Totul mă dezgustă; totul mă «tâmpeste» și-mi provoacă scârbă. Simt limpede că am să fiu mereu nefericit și că mă-mbolnăvesc sufletește și voi deveni melancolic“. „Am trecut printr-o perioadă groaznică. Și ce trebuia să se-ntâmplesă și să-ntâmplat repede. Poate că mai am forța și elasticitatea de a repune în funcțiune lucrurile așa cum au fost ele până în ziua în care mi s-a oferit slujba aceasta nenorocită. Înțelepciunea oamenilor nu-mi folosește la nimic. Ce-mi pot spune ei mi-am spus singur într-o sută de ore de insomnie. În cele din urmă, trebuie să plătesc totuși pentru asta și să schimb zilele tihnite (tihnite, în ciuda conținutului lor îngrozitor) cu unele de muncă intensă.“ „Nimeni nu poate face nimic împotriva naturii lui intime și în inima oricărui om există ceva ce nu se lasă nici potolit, nici înfrânt, din momentul în care se simte o repulsie. Trebuia să mă decid dacă de dragul siguranței exterioare vreau să duc o viață anostă, sumbră și lipsită de bucurie sau...“¹¹⁸⁵ Așadar, astăzi ți-a scris Fontane în locul meu.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 august 1916, luni

Iubito, nu înțeleg încă rostul obligației pe care ți-ai asumat-o. Dacă de aici n-a rezultat niciun avantaj pentru tine, atunci n-ai făcut decât să fii amabilă. De ce a fost nevoie de asta? Și sub ce formă te-ai îndatorat? Iar dacă nu ți-ai fi asumat-o, ce s-ar fi întâmplat? — Tableta de ciocolată, în loc de masă de prânz, mă mâhnește, mai ales că doreai să renunți la zahăr. Sau renegarea acestuia nu se referea și la ciocolată? Și restul mesei de prânz a fost inconsistent. Cum se cheamă restaurantul? Vreau totuși să-mi imaginez ceva prin numele respectiv. Măna ce trebuia să te conducă tremură aici de nervozitate.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 august 1916, marți

Iubito, despre scrisoarea ta aniversară¹¹⁸⁶: pentru a spune adevărul, nu-mi amintesc de fapt data, ba nici măcar anul, ca să n-o mai lungim. Dacă ar fi fost să-l indic de-a dreptul, fără ajutorul nimănui, aș fi zis: s-a petrecut acum cinci ani. Firește, ar fi fost total incorect, fiindcă n-au trecut cinci ani; ori au fost patru, ori patru mii. În schimb, îmi amintesc toate celelalte amănunte, pesemne mult mai precis decât tine, fie și pentru că atunci n-aveai motive să fii atentă, nu-i așa? Totodată, falsifici adevărul istoric când spui că nu te-am însoțit la hotel; am făcut totuși asta, împreună cu domnul director Brod.¹¹⁸⁷ Cunosc fiecare detaliu. Mai știi, între altele, locul acela de pe Corso, unde de-atâtea neliște, jind și neputință, m-am împiedicat de mai multe ori fără motiv, dar în mod intenționat, sărind de pe trotuar pe partea carosabilă. Iar pe urmă ai dispărut ușor în lift, în loc să-mi spui la ureche, fără a ține seama de domnul Brod: „Vino cu mine la Berlin, lasă totul baltă și vino!“

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 august 1916, miercuri

Iubito, unde, când și cum te-ai informat în legătură cu această problemă?¹¹⁸⁸ Cine, unde și cum ți-a dat informații? Și ce ți-a spus? Nu, nu, într-o problemă atât de importantă pentru mine trebuie să scrii mai detaliat. Păcat că va dura atâtea vreme până ce voi primi raportul despre ziua de joi! Probabil că n-are să sosească înainte de luni. — De masa de la Café des Westens¹¹⁸⁹ n-am putut să-mi amintesc imediat; întotdeauna am avut în fața

ochilor doar localul în care am fost o dată singur, dată deprimat; era plin de fum și numai de străini ce se cunoșteau între ei. Abia pe urmă mi-a venit în minte prânzul luat pe verandă, împreună cu tine și cu Toni¹¹⁹⁰; nici atunci nu eram însă foarte vesel. Dar asta acum patru ani! Ce tânăr fermecător, cu părul negru și nervii tari, îndărătnic (nu în sens figurat) și care dormea mult trebuie să fi fost atunci! Despre asta ar trebui să-mi scrii cândva; poate reîntineresc, scăldându-mă-n descrierea ta.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 august 1916, joi

Iubito, nu mă îngrijora sau cel puțin nu mă indispuie din cauza unor neclarități, ca în cartea poștală de sâmbătă. De ce-ți amintești acum brusc de Franzensbad și de ultima seară?¹¹⁹¹ Ce înseamnă că multe lucruri îți trec prin minte în legătură cu asta? În ce privință nu ești într-un totu lămurit? Ce e-atât de greu de scris? (Și ce te îngrijorează prea ușor?) Despre ce ar mai fi destule de spus? Necesitatea care a condus la aceste aluzii dovedește că ar fi important să vorbim deschis. Te rog foarte mult să facem asta. Aici nu pot admite nici menajamente, nici ezitări. Când suntem împreună, putem să tăcem; ce-i drept, asta scurtează viața, dar în medie viața-i lungă. În schimb, când suntem atât de departe unul de altul, trebuie să folosim orice prilej pentru a vorbi deschis. Dacă sintetizăm situația, astăzi fiecare se află pe o insulă de pe care vaporul cu poșta pleacă numai o dată pe an. Și-atunci vrei să scrii aluziv? Multe salutări,

Franz

Te rog, scrie „Pořic“¹¹⁹² mai clar! Mereu citesc asta cu teamă.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 august 1916, vineri

Iubito, ieri, nicio veste; marți „ea“ n-a avut nici timp, nici chef să-mi scrie, m-am gândit; astăzi au sosit însă o scrisoare și o carte poștală, foarte drăguțe și binevoitoare. — Mă bucură enorm că, în fine, intri în contact cu căminul. Unde ai vorbit cu doamna aceea?¹¹⁹³ — Documentele.¹¹⁹⁴ E-ntr-adevăr greu. În special, extrasul din registrul stării civile nu va fi ușor de obținut. A trecut și mult timp de când m-am născut. Am crezut întotdeauna că i-ați dat cuiva la Berlin actele mele încă de acum doi ani¹¹⁹⁵, poate la templu sau la un birou, nu știu. În orice caz, le voi căuta, dar este nevoie de elan energetic. — În privința timpului infinit suntem de acord, chiar dacă sunt sigur că fiecare minut care trece nu te zdruncină ca pe mine. Dar este bine și așa. — O rugăminte:

Știi că vărul meu s-a însurat.¹¹⁹⁶ El și-a dorit un tablou ca dar de nuntă de la părinții mei. I-am scris unui pictor (pe care eu îl prețuiesc mult și care, de altfel, a mai fost pomenit o dată într-o discuție între noi), Fritz Feigl, Wilmersdorf, Waghäuserstraße 6. Pentru a coborî prețul, am mințit într-o manieră nu foarte onorabilă că vreau să-l dăruiesc eu. El îmi răspunde însă că tablourile pe care le-am vizat sunt la Köln și că nu știe ce să selecteze pentru mine dintre tablourile lui de la Berlin. (Totodată întreabă dacă 200 de coroane nu-i prea mult. Este prea mult.) Să-i scriu că trebuie să intre în legătură cu tine și că le vei alege tu (cu o privire incoruptibilă pentru un dar de nuntă evreiască obișnuită)? Cu această ocazie vei vedea multe lucruri remarcabile, și anume pe el, tablourile lui, pe soția sa și locuința lor.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 august 1916, sâmbătă

Iubito, îți scriu din pricina pictorului Feigl. Nu vreau să-l mai las să aștepte până ce sosește răspunsul tău. Îți ofer deci 150 de coroane (nu consider toată afacerea drept o achiziție, ci un gest de complezență; deși este ceva mai ridicat, 200 de coroane ar fi tot numai un preț de complezență) și-l rog, în cazul în care este de acord, să-ți telefoneze și să căutați împreună tabloul. Nu mai aștept răspunsul tău nici pentru că, dacă eventual nu vrei să te ocupi de treaba asta, îi poți spune oricând la telefon că între timp te-ai înțeles cu mine să caute el însuși tabloul. Așadar, faci cum vrei și cum ai chef.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 august 1916, sâmbătă

Iubito, nicio veste, această legătură cam neregulată are totuși avantajul, deloc mărunț, că într-un asemenea caz putem crede că este vorba doar despre o întârziere. — Dacă, pentru a păstra contactul în actualitate, trebuie să ne bucurăm întotdeauna de ceva anume, atunci bucuria mea constă în aceea că vreau să știu că ai început relația cu Căminul evreiesc.¹¹⁹⁷ — Referitor la ceea ce mi-ai scris despre mama ta, voiam să-ți spun încă de mult că înțeleg ambele situații, atât faptul că mama ta vrea să știe ceva de la tine, cât și că nu spui nimic (pe ultima oară înțeleg foarte bine, mai bine decât tine). Dar trebuie să fie posibil un compromis între cele două. Nu sunt prea multe de povestit; cel mult putem reflecta împreună. Cât privește legătura noastră, realitatea ei este absolut categorică, în măsura în care niște oameni pot avea certitudini; momentul însuși e doar relativ sigur, iar amănuntele existenței noastre ulterioare trebuie să le lăsăm în seama viitorului (excluzând Praga). Asta poți să-i spui și mamei, chiar dacă, de pildă, eu ar trebui să mă supun unei imense constrângeri ca să spun așa ceva. Însă în afara unui interes îndeobște matern, pe mama ta viitorul nostru o mai interesează și dintr-un alt motiv; iar acesta reclamă și el o discuție explicativă, oricât de nebuloasă și încurcată apare viitorul în momentul de față. — În schimb, cu totul de neînțeles pentru mine este pretenția mamei tale ca tu să fii acasă duminică la prânz. Nu ți se poate cere una ca asta, în niciun caz, mai ales că seara ești foarte des împreună cu mama și nu este vorba totuși decât despre câteva duminici cu vreme frumoasă. Dacă nu-mi dai un răspuns mulțumitor în legătură cu această chestiune, am să-i scriu eu însumi mamei tale. Sună foarte rău, dar e cea mai acceptabilă ripostă.

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 august 1916, luni

Iubito, prin urmare, joi prevăzuseși încă de dimineață că seara nu vei merge pe Dragonerstraße¹¹⁹⁸, ci la Friedrichshagen, ceea ce a fost potrivit, desigur, din punct de vedere al sănătății și al peisajului, dar m-a dezamăgit un pic, ținând cont de informațiile pe care căutai să le strângi duminică la Café des Westens. Evident, informația de luni, oferită de doamna dr. Zlocisti¹¹⁹⁹ (despre care aici se povestesc foarte multe lucruri bune — ce impresie ți-a făcut?), a anulat informația anterioară. Voiam să te fac atentă asupra marelui avantaj ce rezidă în faptul că intri într-o chestiune în curs de constituire, neterminată încă, pe care o vei putea trăi de la capăt, cu toate greșelile și învățăturile inerente începutului. Mă bucur mult în așteptarea veștilor. — Da, Fontane! Nu trebuie s-o nedreptățești pe soție, oricât de nedreaptă a fost ea însăși, și chiar deseori. E-adevărat, am pomenit anul, dar am trecut sub tăcere faptul că Fontane avea pe-atunci cincizeci și șapte de ani, deci putea totuși să ridice pretenții foarte justificate în ceea ce-l privește, însă i se împotriveau pretențiile unei familii cu cinci copii, cred. Dreptate avea, dar așa ceva nu era simplu. Încă un pasaj despre nevastă-sa în legătură cu această problemă: „Ar trebui să spun despre cerința ei că este foarte crudă dacă n-aș presupune că pe ea ar liniști-o sufletește celebra propoziție cotidiană: omul se obișnuiește cu toate. Această propoziție este falsă. Eu sunt cât se poate de nesentimental, dar este absolut adevărat că inimile a nenumărați oameni, tineri sau bătrâni, se frâng de supărare, de dor și amarăciune. Fiecare zi dovedește că omul nu se obișnuiește cu toate. Nici eu n-aș fi putut face asta și fie

aș fi devenit melancolic, dacă ar fi trebuit să rezist neapărat, fie aș fi suferit totuși o tristă transformare, trecând de la proșpețime la perimare, de la vitalitate spirituală la moarte spirituală. Desigur, asta înseamnă «a te obișnui», dar cum!“ Toate aceste vorbe sunt mai efemere și mai superficiale decât intenționează autorul și, poate, chiar intențiile îi sunt mai trecătoare decât în realitate, pentru că Fontane a sărit cu-ntr-o forță dincolo de ele. Însă pretenția sa ca soția să înțeleagă una ca asta (vreau să zic, să asiste la așa ceva) a fost prea dură, iar eu contest posibilitatea acestei situații; având încredere în el, soția ar fi trebuit totuși să tacă, dar dacă într-o lungă căsnicie n-a învățat să facă asta (vreau să spun, să aibă încredere și să tacă), nici acum nu era de așteptat să procedeze așa. De altfel, pentru a o judeca așa cum trebuie, ne lipsesc scrisorile ei. Dar acum, destul! Sper ca mâine să primesc iarăși vești; înșfac cărțile poștale precum un șoricel bucata de slănină aflată în cursa din care el m-a înșpăimântat astăzi, la birou.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 august 1916, marți

Iubito, acum sunt chiar la mașina de scris; încerc deci și așa.¹²⁰⁰ Dactilografa mea¹²⁰¹ este în concediu și momentan sunt aproape bolnav de dor de ea, întrucât cel care-i ține locul, oricât de răbdător, zelos și timid ar fi (câteodată-i aud inima bătând), îmi răvășește nervii, fără să-și dea seama. Dar mâine, nu, poimâine, se-ntoarce. Oare cum e fata care te ajută? Nu spui nimic despre ea. Acum îmi trece prin minte: scrie-mi o dată și la mașină! Atunci ar ajunge la mine mai mult decât ultimele salutări de duminică, de exemplu (de vineri și sâmbătă n-am primit încă nimic); totodată, scrisul la mașină ar putea fi cenzurat mai rapid. — Deci, și duminică la birou și chiar pentru a doua oară, este foarte nedrept. Ce nu-i în regulă? Iar despre cămin nimic nou, mare păcat! — Încă o idee, mai veche totuși (când mă aflu la mașina de scris, mă invadează ideile): n-ai putea să-mi trimiți niște poze cu tine, așa cum mi-ai promis deja? — Astăzi, Max și soția lui pleacă la Marienbad, cu sfaturile mele și cu ghidul nostru de călătorie; pentru mine este foarte plăcut să am din nou un fel de reprezentanți la Marienbad. A sosit momentul, dar noi l-am pierdut. (La mașina de scris devin lacrimogen.) Multe salutări, firește și pentru domnișoara Grete, așa cum am intenționat mereu.

Franz

Ai citit de fapt *Die jüdische Rundschau*?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 august 1916, joi

Foarte mulțumit, Felice, sunt foarte mulțumit cu tine, numai că tu ești prea departe spre a-ți putea arăta cu adevărat cât de mulțumit sunt. Sper că în curând va veni o înștiințare despre dr. Lehmann¹²⁰²; durează atât de mult. Planul tău e foarte bun: este important ce și cum faci; firește, ultimul aspect este mai important, dar hotărâtor e ceea ce poate rezulta de-aici, și anume faptul că pentru tine prind viață însemnatele resurse de energie și de stabilire a unor contacte, inerente unei asemenea asocieri. În orice caz, pentru început nu-ți asuma decât foarte puțin, ținând seama atât de tine, care ești totuși atât de supraîncărcată, cât și de chestiunea însăși, pe care mai întâi trebuie s-o privești, liniștită, în ansamblul ei.

Franz

De vineri și sâmbătă n-am primit vești. S-au pierdut?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 august 1916, vineri

Iubito, când mai era cu puțină să fiu punctual, nu mi-am dat foarte silința în această direcție, deci n-
ar trebui să mă plâng acum. Și totuși, mă plâng în unele dimineți. — Cine-i domnișoara Schwabe, al cărei nume
nu-mi amintesc să-l fi auzit de la tine? Nu pare să fi vorbit prea amabil despre pictorul Feigl, presupunând că ea
stă la originea îndoielilor tale în privința faptului că locuința și soția lui ar merita să fie văzute. În realitate, eu
nu-l cunosc decât pe el și tablourile lui, pe nevastă-sa doar foarte superficial, iar casa lor n-o știu deloc. După
păreră mea, ceea ce merită să vezi ar trebui să fie exemplaritatea întregului, întemeierea unei gospodării pe
multe lucruri adevărate și puține inteligibile. În rest, conform cărții lui poștale de astăzi („ne bucurăm foarte
mult s-o cunoaștem personal pe logodnica dumneavoastră“), va fi vorba în principal despre a selecta din vreo
opt tablouri pragheze, pe care eu le știu de aici, fără ca însă memoria mea să le poată disocia precis; știu doar că
atunci m-am holbat la toate, uimit. Momentan tablourile se află la Köln, dar după toate aparențele, sunt pe
drum spre Berlin. (Clară exprimare!) Când vor ajunge, el are să te sune. Iar acum sar de la impersonalitatea
mașinii de scris la cele mai personale salutări¹²⁰³,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 august 1916, sâmbătă

Iubito, este o fotografie bună și merită o recunoștință aparte, fiindcă pare să fie trimisă fără a fi fost cerută
(solicitarea este însă pe drum). Brunetă sau bronzată, tu te vezi clar, în special atitudinea ta este limpede; cu
pielea ei albă, domnișoara Grete e foarte autentică, iar domnișoara Schürmann pozează prea mult, ca să zicem
așa, dacă nu vrem să spunem că fața, ochii, nasul, zâmbetul îi dau un aspect artificial deoarece se dorește a fi
foarte frumoasă și dulce; mai ales lângă fratele ei, care arată foarte bine, ea apare în inferioritate. Dar nu judec
eu asta. — Problema duminicii¹²⁰⁴ o voi putea considera rezolvată abia când voi primi vestea că ai fost prima
dată într-o excursie de duminică întregă. — La multe întrebări nu primesc niciun răspuns; de exemplu, ce a
însemnat amintirea bruscă a ultimei seri petrecute la Marienbad etc. sau cum stau lucrurile cu mama ta și cu
viitorul nostru.

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 august 1916, miercuri

Iubito, multă vreme, fără o veste. Și la mine s-a produs o încurcătură, însă asta nu-i de fapt o excepție. —
Sunt curios cu ce impresie vii de la Feigl. Îți amintești corect: i-am scris, dar n-am fost la el la Berlin. Mare păcat
că vizita te-a costat o după-amiază de duminică, frumoasă probabil. În orice caz, doar o după-amiază, fiindcă la
prânz ai avut musafiri; deci n-ai plecat la țară, deși voiai s-o faci cu proxima ocazie, și ai fi și făcut-o, cu
siguranță, mai ales că oaspeții din Waldenburg¹²⁰⁵ plecaseră la timp de dimineață. O mare parte din vină o port
chiar eu, din pricina tablourilor. — Căminul evreiesc? Despre el aș spune doar atât: poate și probabil va
necesita anumite cheltuieli. Trebuie să le lași exclusiv în seama mea, pentru a-mi facilita și o participare de alt
gen, în afara bucuriei generate de activitatea ta.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 august 1916, joi

Iubito, mulțumesc foarte mult pentru scrisoare și luxul ei de amănunte. Scrisul la mașină are, într-adevăr,
ceva decepționant și sunt tentat să văd dacă aș putea prinde ceea ce este viu dincolo de coala rece; totuși,
avantajul de a dactilografa este mare. În plus, mi se pare că tu ești mai deprinsă cu mașina de scris. — Îmi place

să te știu printre oameni precum pictorul și soția lui; de altfel, cred că-l cunoști mai bine abia după ce ai vorbit numai cu el. Ai încredere-n tine în fața tablourilor? Eu n-am decât rareori în mine. Am avut-o în fața a două-trei picturi de Feigl. Cred că el a realizat multe deja. — Sunt căsătoriți încă de acum trei-patru ani. Ea mi se pare prea rece, deși am remarcat că nu poate fi judecată după o oră petrecută într-o cafea și după o plimbare de o jumătate de ceas. Înghămați împreună, ei arătau probabil cam ciudați¹²⁰⁶, dar întrucât erau în mod evident foarte mulțumiți că formau un tot, mi-a făcut și mie mare plăcere să recunosc acest lucru. Pe el nu prea mi-l mai amintesc din școală. Când caut să mi-l reprezint, văd cum din ultima bancă se ridică doar un ins foarte incapabil și deșirat, însă nu sunt sigur că este el.¹²⁰⁷ — Asupra mea exercită un efect deosebit de puternic felul său de a vorbi și de a gândi, pe jumătate dement, dar foarte metodic. Se află într-o căutare permanentă și este mereu sigur, atitudine pe care, în perfectă concordanță cu mine, tu o numești „un optimism de moment“, deși peșemne că doar l-ai simțit, întrucât la ceai nu avea cum să se fi manifestat foarte clar. Nu-mi pot explica efectul pe care aspectul lui copilăresc îl are asupra soției, care, chiar dacă este rece, masivă și orgolioasă, trăiește, totuși, pe de-a-ntregul în sufletul lui. Așa mi s-a părut. Crezi că tabloul parizian ar fi un dar de nuntă mai potrivit? Plătut 150 de coroane, foarte puțin pentru un tablou, foarte mult pentru un cadou.

Când se ivește ocazia, îmi scrii și despre după-amiaza aceea?¹²⁰⁸ Cum te-ai simțit acolo.

Franz

Cum suportă domnișoara Bloch și ce înseamnă pentru ea necazul ăsta?¹²⁰⁹

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 septembrie 1916, vineri

Iubito, continui să mă bucur de scrisoarea de ieri, care conținea mai ales două lucruri: un bun simț de observație și respect față de oameni. Mai scrie-mi un pic în legătură cu cea după-amiază, în special despre ce ai văzut.¹²¹⁰ El și-a propus totuși o lucrare atât de însemnată: să facă desenele la principalele opere ale lui Dostoievski pentru Editura Müller.¹²¹¹ Ți-a arătat ceva din ele? Depresia despre care-mi scrii, soții o aveau și atunci când am vorbit cu ei ultima oară. Ce-i drept, de data aceasta era justificată, după cum mi-a povestit azi fratele lui Feigl¹²¹², care m-a vizitat la birou. — Necazul domnișoarei Grete mă afectează foarte mult; acum precis n-o părăsești, așa cum ai mai făcut câteodată într-o manieră aparent inexplicabilă (deși eu înțeleg cel mai bine; uneori, în timp ce vrei să intri undeva cu toată forța, ești pur și simplu scos afară de guler). Dacă-i faci un bine, mă reprezinți și pe mine. — După ce timp de trei zile capul mi-a dat pace în mod excepțional, acum am febră; a început încă de ieri, din vârful picioarelor până-n vârful capului. De altfel, cu vreo două săptămâni în urmă am fost la un doctor¹²¹³ care-i atât de bun cât pot fi doctorii. (Accesele mele de disperare nu mă fac să mă arunc pe geam, ci mă duc la cabinetul medical.) Îți mai scriu despre asta.

Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 septembrie 1916, duminică

Iubito, numai câteva cuvinte; am întârziat foarte mult, Ottla mă așteaptă la școala de înot¹²¹⁴, sângele-mi gongoește din nou nepoftit prin cap și trebuie să-mi expun puțin capul la aer. — Încă nu i-am scris surorii tale¹²¹⁵, am adresa ei pe o telegramă, dar până acum n-am reușit s-o găsesc. Ție vreau să-ți spun doar atât: dacă primejdia ajunge până la ea, atunci totu-i aproape pierdut. Nu exclud deloc această eventualitate, dar nu este încă timpul să ne lăsăm hărțuiți de asemenea griji. În orice caz, am să-i scriu. — De fapt, nu pentru mine (ca să spun adevărul, eu mă gândeam numai la problema locuinței), ci pentru mama ta, Felice, voiam să clarific viitorul¹²¹⁶, deși oricum este bine să vorbim despre asta. Economii tale constituie pentru mine o surpriză totală și (nu te supăra!) aproape inexplicabilă. În legătură cu asta însă, data viitoare.

Franz

Praga, 7 septembrie 1916, joi

Nu sunt deloc împotriva scrisului la mașină.

Iubito, trei zile fără nicio veste; în schimb, azi, scrisoarea cu fotografiile. Poate nu sunt foarte bune, iar una pare să reprezinte o repetiție cu corul tragic din *Troienele*, dar ele-mi merg la suflet și le-mbrățișez pe toate. Fă-mi mai des o astfel de bucurie! — Problema copiilor, pe care o pui, este dintre cele mai dificile și, probabil, de-a dreptul irezolvabilă. În esență, ea ține chiar de accesele mele de disperare. Nu e nici de rezolvat, nici de neglijat. Ce mai bici a fost rotit odată cu această supremă înputernicire!¹²¹⁷ — De altfel, la întorsătura pe care o dai acestei probleme nu este așa de greu de răspuns. Fiecare dintre cele trei feluri de căsnicii are, evident, o explicație aparte, sau mai degrabă, își caută o justificare. Nimic nu vrea să rămână nejustificat, sau cel puțin, fără a fi încercat să se justifice; și mai curând, nu atât pe sine, cât legătura respectivă. Femeilor le revin ambele: vina și neajunsul; bărbaților poate doar vina, care este însă ispășită în mod repetat. Este oarecum clar? Tocmai voiam să-nchei această carte poștală, când am văzut în *Berliner Tageblatt* (ediția de seară, 5.IX) anunțul privitor la expoziția „Mama și pruncul“ și la prelegerile ce se țin acolo.

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 septembrie 1916, vineri

8 sept. 16

Iubito, astăzi au sosit scrisorile din 5 și 6. Mulțumesc mult. Îmi scrii despre locuințe. Ce dor mi-a fost ieri de liniște, de o tihnă desăvârșită și impenetrabilă! Crezi că o voi avea vreodată, câtă vreme am urechi de auzit și un cap care produce el însuși, din belșug, indispensabilul zgomot al vieții? Am impresia că liniștea mă ocolește ca apa peștele aruncat pe mal. Ieri după-amiază am petrecut aproape o oră de fericire cu o carte: *Dostoievski* de Otto Kaus. La Marienbad ți-am arătat o poză a lui Blei.¹²¹⁸ Lângă el se afla un tânăr în uniformă; acela-i Kaus. Nu pot să-ți recomand cartea deoarece pare complet neinteligibilă, cel puțin la început; dar, după o anumită punere la punct, accesibilă pentru oricine hoinărește prin epocă și literatură, totul devine chiar prea simplu.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 septembrie 1916, sâmbătă

Iubito, n-am găsit încă adresa surorii tale, însă probabil că ai depășit deja primul moment de agitație. Nu este urgent, ci doar de dorit. — Fiindcă ai scos-o la capăt atât de bine cu familia Feigl, ai putea să le mai faci o vizită de rămas-bun și de consolare deoarece vor pleca, probabil. Sau poate le scrii, ceea ce e și mai bine, deocamdată măcar o carte poștală adecvată. El nu mi-a scris încă și nici tablourile n-au sosit.¹²¹⁹ În rest, el trebuie să fi primit de la directorul Galeriei Naționale (Bode?)¹²²⁰ o scrisoare extraordinar de amabilă, referitoare la realizările lui grafice, cu scopul expres de a înlătura cauza depresiei sale. În afară de asta, lucrurile nu pot sta însă așa de rău cu nevastă-sa, câtă vreme ea manifestă un interes atât de stăruitor pentru vestimentație, mai ales că rochia ta nu era totuși una de doliu. Vrei pesemne să mă sperii cu remarca potrivit căreia toate femeile sunt la fel? Ca semn al încrederii, accept și această remarcă. — Mă bucur nespus în așteptarea relatării despre seara de joi.¹²²¹ — În privința documentelor¹²²² n-am nevoie probabil decât de certificatul de naștere și de cel de cetățenie. Din câte aud, pot fi obținute foarte ușor. Numai că trebuie să-mi gălesc câteva ore libere pentru asta.

Multe salutări, Franz

9 sept. 16. Mai tânărul Feigl tocmai mi-a adus poeziile sale¹²²³; sunt foarte serioase, deloc ușor accesibile.

Praga, 10 septembrie 1916, duminică 10 sept. 16

Iubito, îți scriu grăbit, ca-n orice duminică. Plec din nou cu Ottla. Alaltaieri a fost sărbătore1224, am fost amândoi în două locuri minunate, pe care eu le-am descoperit chiar recent, tot în apropiere de Troja1225, dar și mai frumoase decât acea lizieră. Unul, cu iarbă încă închisă la culoare, are în juru-i niște povârnișuri joase, neregulate în apropiere, dar care-n depărtare îl împresoară complet, și este în întregime expus luminii fericite a soarelui. Celălalt loc, o vale adâncă, îngustă și plină de varietate, nu se află la mare distanță de el. Ambele locuri sunt tihnite ca paradisul după izgonirea oamenilor. Ca să tulbur liniștea, i-am citit Ottlei din Platon, iar ea m-a învățat să cânt. Cine știe, undeva, în gâtlee, mi se ascunde poate o voce de aur, chiar dacă nu vrea să răsunе decât ca o tinichea.

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 septembrie 1916, luni

Iubito, este încă foarte devreme, munca mă așteaptă, șeful1226 mă așteaptă, din nou am dormit prost și aș prefera să-mi las capul pe spetează, însă stau aici, la mașina de scris, pentru tine. Fiindcă mi se pare că nu pot exprima bucuria pe care mi-o face scrisoarea ta decât într-un spațiu mai mare, unde coatele mele au libertate. Desigur, cel mai important lucru este că până la urmă v-ați întâlnit tu și căminul; acesta fiind un lucru bun și foarte bun, restul va rezulta de la sine. În măsura în care mi se îngăduie s-o fac de la distanță, sunt perfect de acord cu judecata ta despre aspectele exterioare, atât în privința laudelor, cât și a reproșurilor (deși nu vreau să recunosc că pianul constituie un exemplu pentru amenajarea locuinței noastre); însă toate nu-s decât chestiuni spuse dinainte și-n treacăt. Principalul sunt oamenii, numai oamenii. Despre ei mi-ar plăcea tare mult să mai aflui câte ceva. Despre doctorul Lehmann și chiar despre conferința lui1227, câteva cuvinte. Ce înseamnă, de pildă, contradicția ce rezidă în faptul că spui că lucrurile auzite de la el te-au surprins mai puțin (asta ar suna totuși cam defavorabil), iar pe urmă tot tu zici că de multă vreme ideile conferinței lui ți se par ciudate (ceea ce, de fapt, ar exprima, mai curând, prea multă surprindere, iar nu prea puțină). De altfel, în privința conferinței se pare că ai avut un noroc aparte, dacă ea a tratat problema esențială1228, care, după părerea mea, nu se va calma niciodată, ci trebuie mereu reînsuflețită și va răscoli în permanență terenul sionismului. Dar tocmai activitatea despre care-i vorba aici în primul rând și care te privește și pe tine este încă ferită, aproape la maximum, de tulburările acelei răscoliri și poate... chiar prea mult — nu reușesc deloc să pronunț acest cuvânt. În orice caz, în vederea activității ce trebuie desfășurate mai întâi acolo, este deja suficientă adierea stării sufletești care se simte, bunăoară, în *Memoriile*1229 pe care ți le-am trimis cândva și pe care te-aș îndemna neconștient să le ai la inimă. Așadar, aș vrea să mai aflui câte ceva despre oamenii care erau acolo și despre fetele pe care, după părerea ta, le-aș fi găsit atât de frumoase. Au fost de față și persoanele asistate din cămin? A existat o dezbatere în cursul căreia s-a se dea de urma unor oameni? Foarte bine că a fost prezentă și domnișoara Bloch. Ce a spus despre asta? Totul mă bucură într-atât încât am într-un fel sentimentul (este foarte imprudent ca tocmai eu să-ți spun așa ceva, dar pe de o parte, chestiunea e prea importantă, iar pe de altă parte, suntem prea apropiați unul de altul, ca prudența să-și mai găsească un loc între noi), am cumva sentimentul, ziceam, că în ceea ce pleacă aici la drum sub ochii tăi trebuie să vezi faptul că într-o oarecare măsură (numai parțial, căci complet nu se poate sacrifica nimeni; oricum, dacă ții la mine, și tu trebuie să fii de aceeași părere, dincolo de ceea ce spun eu) ai fost abătută până acum de la lucrurile cu adevărat importante și pe care cea mai bună parte din energia ta era în stare să le resusciteze, precum și faptul că prin natura lor, firma, familia, literatura, teatrul nu puteau revendica decât părți din acea energie, dar că pesemne aici se află totuși adevărata convergență care va fi, la rândul-i, prin tot ce are mai bun, în folosul tuturor celorlalte, al familiei etc. Intenționat n-am amintit aici nimic din lucrurile care ne privesc pe noi doi și relația noastră; în legătură cu ele să păstrăm tăcerea. Însă aș fi foarte fericit dacă vreo idee, legată nu numaidecât de o seară întâmplătoare, ci de întregul ansamblu și posibilitățile oferite de acesta, s-ar răsfărânge cu-adevărat asupra ta (ca și asupra domnișoarei Bloch, spre a completa astfel anturajul tău de până acum).

Cât privește durerile mele de cap, în general ele au alternat în ultimul timp, și ca atare, sunt suportabile în medie, oricât de rele ar fi ele în unele zile de martiriu. Medicul la care am fost și care m-a examinat cu de-amănuntul, așa cum reușesc să consulte medicii în general, mi-a plăcut foarte mult. Un bărbat calm, cam comic, dar care inspiră încredere datorită vârstei, corpolenței (nu voi înțelege niciodată cum ai putut căpăta încredere într-un ins așa de uscățiv și deșirat ca mine), deci datorită corpolenței (are buzele groase și o limbă lată, strivitoare), apoi datorită interesului pe care-l manifestă, nu prea mare, însă nici simulat, și-n fine, datorită cumpătărilor lui medicale și a altor chestii. El a susținut că n-a descoperit nimic decât o nervozitate, ce-i drept, neobișnuită. Sfaturile sale au fost însă foarte caraghioase¹²³⁰: să fumez puțin, să beau puțin (totuși ocazional), să mănânc mai multe legume decât carne, este de preferat ca seara să nici nu gust carnea, să merg un pic la școală de înot etc., iar seara să mă întind și să dorm liniștit. Mai ales acest ultim sfat a știut să mi-l dea într-o manieră extrem de tentantă. Cam asta a fost totul.

Dar acum e timpul să-nchei, am fost întrerupt deja de vreo cinci ori și tot mai amenințător.

A fost la cămin și domnișoara Schnabe, la care până acum ai făcut doar aluzie? În ceea ce privește cheltuielile tale legate de cămin, atât cele necesare, cât și cele care ar fi măcar de dorit, lasă-mă pe mine să le suport, așa cum te-am rugat! În rest, i-am dăruit recent *Memoriile* și lui Max¹²³¹, iar data viitoare i le voi dăruia Otlei; le fac cadou în dreapta și-n stânga. Din ce știu, ele sunt mângâierea cea mai apropiată în timp, fiind deopotrivă cea mai obiectivă și cea mai vie.

Cele mai sincere salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 septembrie 1916, marți

Iubito, referitor la întrebarea ta¹²³² am sugerat ceva ieri, în scrisoarea mea de răspuns, deși nu tocmai esențialul. Nu pot să scriu așa; mă consolează faptul că n-aș fi capabil s-o spun nici măcar prin viu grai. În legătură cu această temă n-am claritatea pe care tu o ceri, pe bună dreptate probabil, potrivit felului tău de a fi; îmi lipsește această claritate chiar și-n sens negativ, iar dacă aș avea-o, cred că m-aș sfii s-o transpun. Aș fi putut, negreșit, să-ți arăt niște reviste și cărți prin intermediul cărora să-nțerc să te călăuzesc undeva în domeniul spiritual, unde mi s-ar părea că te așteaptă un bun loc de popas. N-am făcut-o; oricum, n-ar fi însemnat nimic; asemenea îndrumări, inconsistente în sine, nu dau decât rezultate proaste, ca să nu mai spun că puteai să scapi de ele întorcând capul, așa cum ai procedat, de pildă, cu *Memoriile*. Adaug: te puteai sustrage lor în mod justificat, deoarece această încercare de a stabili un contact îndepărtat și incoerent a fost aproape o frivolitate. De aceea m-am bucurat enorm când la Marienbad, fără ca eu să mă fi așteptat sau să fi avut vreo intenție, ți-ai însușit ideea căminului așa de bine și într-un mod atât de liber¹²³³, iar acum vrei s-o lași să te conducă în continuare. Numai realitatea de acolo îți poate da povește esențiale, realitatea mărunță, cea mai mărunță. Să n-ai prejudecăți, nici bune, nici rele! Nici gândul la mine nu trebuie să acționeze ca o prejudecată în această privință. Vei vedea acolo nevoia de ajutor și posibilitatea de a ajuta în mod rațional, iar dacă ai puterea de a da acest sprijin, ajută! Este ceva foarte simplu și totuși mai profund decât orice idee fundamentală. Dacă-i așa, toate celelalte lucruri de care mă-ntrebi vor rezulta de la sine, din această chestiune simplă. În ce mă privește, gândește-te că în particular, din cauza acestei activități, te îndepărtezi oarecum de mine, întrucât, cel puțin acum — iar aici nu mă gândesc, bunăoară, la starea mea de sănătate n-aș fi deloc capabil de o asemenea muncă și nu m-aș putea dedica unei astfel de activități. Însă asta-i doar în particular; în general și dincolo de asta, chiar nu știu să existe între noi o legătură spirituală mai strânsă decât cea care se naște grație acestei ocupații. Din orice fleac pe care-l vei face acolo, din orice efort pe care ți-l vei asuma acolo (fără a-ți prejudicia totuși sănătatea), din orice asemenea lucru mă voi nutri ca din ultima ta scrisoare. Din câte-mi dau seama, este absolut singura cale sau început de drum care poate conduce spre o eliberare spirituală. Și anume, se adresează mai curând celor care ajută decât celor ajutați. Ferește-te de trufia opiniei contrare, e foarte important! Oare în ce va consta ajutorul oferit acolo, în cămin? De vreme ce totuși, pentru această viață, suntem deja strâns cușiți în propria piele și nu mai putem schimba nimic la cusăturile respective, cel puțin nu cu mâinile noastre și-n mod nemijlocit, atunci se va încerca apropierea persoanelor asistate — în cel mai fericit caz, protejându-le cât mai bine cu puțință felul de a fi —, de starea sufletească a celor care-i ajută, iar pe termen mai lung, de standardul de viață al acestora, adică de situația în care se află în epoca actuală evreii educați din Vest, de atmosfera berlineză

și, poate — să recunoaștem și asta —, de cel mai bun tip de acest fel. Procedând așa, am obține foarte puțin. Dacă, de exemplu, eu aș avea de ales între căminul de la Berlin și un altul, în care persoanele asistate ar fi berlinezi ce dau o mână de ajutor (iubito, tu însăși te-ai număra printre ei, cu mine în frunte, negreșit), iar cei care ajută ar fi niște simpli evrei din Est, din Kolomea sau Stanislau¹²³⁴, aș prefera neapărat ultimul cămin și aș respira foarte ușurat, fără a clipi din ochi. Or, eu cred că nimeni nu are această alegere; ceva care să fie pe măsura evreilor din Est nu poate fi pus la cale în cadrul căminului; din acest punct de vedere dă tot mai mult greș în ultimul timp chiar și educația consangvină; sunt lucruri ce nu pot fi mijlocite, ci, eventual, asta-i speranța, câștigată și meritate prin munca depusă. Iar eu îmi imaginez că posibilitatea unui asemenea câștig o au cei care ajută în cadrul căminului. Ei vor realiza puțin căci pot face puține lucruri; deși ei nu înseamnă mult, vor realiza tot ce pot, dacă înțeleg cum stă treaba, iar faptul că realizează chiar totul, cu întreaga lor putere sufletească, înseamnă, la rândul-i, mult, numai asta înseamnă mult. Aceasta are legătură cu sionismul (însă ce spun eu acum contează doar pentru mine și firește că nu trebuie să aibă nicio valoare pentru tine) numai sub aspectul că sionismul îi furnizează activității din cămin o metodă proaspătă, viguroasă, o forță cu adevărat tinerească; el înflăcărează aspirația națională acolo unde altceva ar da greș probabil, și invocă vremurile îngrozitoare de odinioară, ce-i drept, cu restricțiile fără de care sionismul n-ar putea trăi; cum te împaci tu cu sionismul e treaba ta; orice confruntare dintre tine și el (indiferența este, deci, exclusă) are să mă bucure. Acum nu mai putem vorbi despre asta, însă de îndată ce te vei simți sionistă (cândva chiar ai fost atinsă în zbor de el, dar a fost numai o atingere, nu o confruntare), vei recunoaște că nu sunt sionist — așa ar rezulta, pesemne, în urma unei examinări —, iar atunci nu mă tem și nici tu nu trebuie să te temi; sionismul nu este ceva care-i desparte pe oamenii cu intenții bune.

S-a făcut târziu; de două zile, nici capul, nici sângele nu vor deloc să se potolească.

Franz

12.IX.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 septembrie 1916, miercuri

13.IX.16

Iubito, astăzi nicio veste. Dacă în cele două epistole ale mele nu scrie decât puțin din ceea ce voiai tu, nu-i nimic pagubă, totuși. Să sperăm că ne vom mai putea scrie deseori despre această problemă. Cu ce rezultate s-a terminat căutarea locuinței, pe care, firește, o aprob peste măsură? Păstrarea vechii case era o iluzie, deși pioasă, așa cum este foarte adesea o iluzie. La ce inspecție a trebuit să te duci vineri? Și de ce reappare dentistul, de care mă îngrozesc mereu? — Desigur, m-am mirat de nivelul incredibil de ridicat al economiilor tale. Poate că degetele-ți sunt fermecate, iar banii rostogoliți din buzunar se reîntorc la tine pe căi ocolite. În această privință, eu am mâini de adevărat funcționar, dezlegate de orice vrajă.

Franz

Vineri cel mai târziu sper să primesc relatarea despre ziua de luni.¹²³⁵

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 septembrie 1916, vineri

Iubito, azi au sosit cărțile poștale din datele de 11, 12 și 13, precum și scrisoarea din 12. Faptul că au venit toate deodată a mai compensat un pic veștile proaste, chiar dacă au rămas destule dureri de cap și de dinți, precum și destulă mâhnire. Pentru vizita regulată la cămin (un cuvânt exagerat pentru prima săptămână, dar tu ai să-l justifici) îți mulțumesc în numele meu și-al tău, al amândurora. Este un mare avantaj că-ți place cum arată totul¹²³⁶; ar fi fost foarte posibil să te dezguste exteriorul, fără ca din cauza asta lucrurile să fi stat cumva mai rău. Deci ai fost scutită de această probă; firește, cu asta nu vreau să spun că toate celelalte examene vor lipsi. Privitor la întrebarea ta, îți scriu data viitoare; astăzi depind de o mașină de scris proastă și nu prea am timp. —

Doar atât: am primit o invitație să citesc la München în cadrul unui ciclu, „Seri de literatură contemporană”¹²³⁷. N-ar fi rău, îmi face plăcere să citesc și poate că ai fi venit și tu acolo (pe 6 sau 11 octombrie). Dar dificultățile legate de pașaport, probabil nu insurmontabile pentru un astfel de scop, sunt totuși prea mari în raport cu energia și timpul de care dispun. Așadar, voi refuza invitația, probabil. Mare păcat! Urma să citesc în aceeași seară cu Wolfenstein.¹²³⁸

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 septembrie 1916, sâmbătă

Iubito, din nou doar câteva cuvinte, spuse însă într-un mod apropiat. Căminul este cel care ne aduce atât de aproape.¹²³⁹ Să nu te temi de întrebările fetelor¹²⁴⁰, sau mai degrabă, să te temi de ele și să păstrezi această teamă drept cel mai important avantaj al căminului! De fapt, nu te temi doar de întrebări, ci și de neîntrebările de care uneori te simți împresurată; și nu sunt numai întrebările acestor fete, ci și cele ale amenințătorilor sau binecuvântătorilor „oameni folositori”, despre care scrii cu dragoste și devotament. De altfel, va fi treaba ta să pui la baza încrederii lor în tine altceva decât problemele religioase; iar atunci când acolo devin necesare niște elemente comune, lasă să acționeze obscura complexitate a iudaismului în general, care conține tot felul de lucruri de nepătruns. Bineînțeles, asta n-are să estompeze nimic, așa cum prefer să fac eu aici, de exemplu. Cred că ar fi absolut nedrept. Nici nu-mi trece prin minte să merg la templu. Templul nu este ceva de care să mă pot apropia pe furie. Nu pot face asta acum, după cum n-am putut nici atunci când eram copil; încă-mi amintesc că, pe când eram copil, mă înecam pur și simplu în plictiseala și absurditatea îngrozitoare a orelor petrecute în templu; erau niște studii pregătitoare, pe care le făcea iadul pentru a-mi organiza ulterioara viață de birou. Cei ce se-mbulzesc în templu numai din pricina sionismului lor mi se par niște oameni care vor să forțeze intrarea în templu, strecurându-se prin spatele Chivotului Legământului și trecând prin acesta, în loc să pătrundă liniștiți, pe unde intră de obicei toată lumea. Dar, din câte-nțeleg, în cazul tău, lucrurile nu stau deloc ca la mine. În timp ce eu ar trebui să le spun copiilor (firește, nu este bine să provoci asemenea discuții, iar ele vor apărea doar foarte rar de la sine, întrucât copiii din marile orașe au suficientă perspectivă asupra lumii din jur și, dacă sunt evrei din Est, se pricep să se păzească de ceilalți, dar și să-i accepte) că datorită originii mele, a educației, predispozițiilor și anturajului, n-aș putea vădi nimic care să fie comun cu credința lor (respectarea poruncilor nu este ceva exterior, ci, dimpotrivă, miezul credinței iudaice), așadar, în timp ce ar trebui să le mărturisesc cumva toate acestea (și le-aș spune-o deschis, aici n-are niciun sens să fii nesincer), pesemne că tu nu ești complet lipsită de o legătură demonstrabilă cu credința. Vor fi existând, desigur, amintiri doar pe jumătate uitate, îngropate în rumoarea orașului și a vieții de afaceri, a harababurii tuturor conversațiilor și gândurilor ce ne asaltează de-atâția ani. Nu vreau să spun că stai încă-n fața ușii; poate că undeva, în depărtare, vezi totuși lucrind pentru tine clanța acelei uși. Mă refer la faptul că ai putea să le dai copiilor măcar un răspuns trist; eu n-aș putea nici atât. Însă ar fi de-ajuns spre a le câștiga, în orice caz, încrederea. Dar când începi, dragă învâțătoare?

Surorii tale i-am scris. Întrucât, pe de o parte, n-ai respins contraargumentele mele, iar pe de altă parte, nici nu m-ai sfătuit să renunț la scrisoare, i-am trimis o epistolă vag convinsă și convingătoare pe măsură.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 septembrie 1916, luni

18 sept. 16

Iubito, masa de prânz mai are de așteptat, mai întâi trebuie să-ți răspund pe scurt. — Tratezi chestiunea deopotrivă cu calm și zel; așa-i bine. Se poate ca excursia de duminică să ți se fi părut importantă. De altfel, aici a fost o zi frumoasă. Noi, eu și cu Otla, am stat cam înfrigurați — în ciuda soarelui puternic, aflat chiar în fața noastră — deasupra unei văi frumoase, nu prea largi, înclinate în fel și chip, cu o amplă panoramă în toate

parțile. Am citit împreună *Amintiri despre Dostoievski* de Strahov.¹²⁴¹ Dar acum voi citi numai *Povățuirea tineretului* de Foerster.¹²⁴² Nu-l cunosc pe Foerster, însă am auzit multe lucruri bune despre el, deși ceea ce am aflat odată cu exemplele din carte (pe care Felix¹²⁴³ o apreciază foarte tare) m-a cam uimit. Dar aici este ca-n cazul întregii activități desfășurate în slujba căminului: în esență, pedagogia nu poate fi învățată în vederea unei activități efective, însă cu ajutorul unei cărți înțelepte de pedagogie pot fi resuscitate, cunoscute și evaluate aptitudinile pedagogice proprii; o carte nu poate face mai mult și nici nu trebuie să ne așteptăm la mai mult din partea ei. Prima ta propunere, care a fost acceptată, mi se pare foarte judicioasă; pe cea de-a doua aş pune-o la îndoială. Dacă Foerster ar fi citit la curs, probabil că ar exista tentația de a nu-l mai citi acasă sau de a-l citi doar superficial, pe când în cazul metodei deja admise este de la sine înțeles că oricine vrea să ia parte citește chiar toată cartea, nu numai fragmentul ce i-a fost repartizat. De aceea, ezitățile tale nu cântăresc prea greu. Pe Foerster îl va cunoaște fiecare din lectura cărții, iar dacă în afara lecturii, autorul capătă o sclipire în plus dintr-un referat întocmit de Felice, bunăoară, acestui fapt nu i se poate aduce absolut nicio obiecție, mai ales când mă gândesc la sensul despre care aminteam și pe care, după părerea mea, îl poate avea o carte de pedagogie în vederea desfășurării acestei activități. De altfel, se pare că ți-ai asumat unul dintre cele mai importante capitole, dacă e să mă iau după titlu. Dar de ce abia după o împotrivire? Oare nu colaborați toți? — Voi încerca să-mi procur bibliografia privitoare la căminul vienez.¹²⁴⁴ Poate vei reuși să-mi dai niște informații mai exacte despre el. Mi-ar plăcea să aflu câteva cuvinte și despre prelegerea anterioară, referitoare la educația religioasă. A fost de față și domnișoara Bloch?

Poate-ți cer să-mi scrii prea mult, pe lângă mulțimea celorlalte treburi pe care le ai pe cap. Oricât de mare este truda la care te supun, nu pot spune decât că bucuria pe care mi-o fac scrisorile tale este infinit mai mare; ea-i diminuată numai de gândurile legate de suprasolicitarea ta. Șeful tău se află la Berlin? Ai o fată care să te ajute?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 septembrie 1916, marți

19.IX.16

Iubito, astăzi nicio veste. Ți-am trimis *Povățuirea tineretului* de Foerster, și anume un exemplar nelegat, ca tu, chiar dacă vei fi având deja un volum legat, să ai și unul pe care să-l poți desface și să nu mai fii silită mereu să umbli de colo-colo, cărând toată cartea aia grea. Ieri am și răsfoit-o, iar capitolul tău¹²⁴⁵ l-am citit chiar în întregime (în ciuda unor dureri de cap de-a dreptul radiante). În felul ei este o carte admirabilă, deși în concepția mea acolo mai sunt de spus unele lucruri, dincolo de ea și pe marginea ei. Ieri am mai stat cam o oră pe marginea patului, fără să mă întind, și m-am gândit la ea. Acum, după o dimineață petrecută la serviciu, problemele respective nu-mi mai sunt totuși la fel de actuale. Într-adevăr, capitolul tău poate fi ușor sintetizat în treizeci de fraze. Trimite-mi o copie a referatului și apoi vom mai vorbi despre asta. Spune-mi câteva cuvinte și despre ceea ce ți-am scris. — Cum este posibil ca, în ciuda pregătirilor, să nu fi găsit o locuință? Asta nu e de bun augur pentru căutarea ulterioară a unei case.¹²⁴⁶ — Cred că am să pot călători totuși. Ce-i drept, am aflat azi că Max a facilitat invitația¹²⁴⁷, iar plăcerea mea de a merge acolo s-a diminuat corespunzător. Ai vrea să faci călătoria asta enormă? Nu pentru a fi acolo când citesc eu, n-aș dori deloc una ca asta, ci pentru a fi cu mine câteva ceasuri, s-ar putea să fie vorba despre vreo cinci ore. Dar încă nu-i sigur.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 septembrie 1916, miercuri

20.IX.16

Iubito, e bine, foarte bine că ai fost și tu în excursie.¹²⁴⁸ Patru ore de mers pe jos este totuși cam mult pentru o fată obosită din timpul săptămânii, chiar dacă există o compensație de aer și mișcare pentru serile

petrecute în cămin. În orice caz: ai grijă de tine, nu-ți asuma prea multe, într-o seară Foerster și-n alta cursuri, arăta trebuie să fie solicitarea maximă în timpul săptămânii; dacă te mai sacrifici din două în două duminici, s-a umplut paharul. O seară pe săptămână, gimnastică ușoară; cu acest număr din program, anunțat încă de la Marienbad¹²⁴⁹, ai putea să-mi mai faci plăcere. — Ai mai auzit ceva de Feigl sau i-ai mai scris? Pesemne că vine la Praga, deși este ciudat că nici nu-mi scrie, nici nu-mi trimite tabloul. De sâmbătă n-am avut vești de la tine. S-au pierdut?

Franz

Ce face dentistul?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 septembrie 1916, vineri

Iubito, nu m-am așteptat nicidecum să te duci și la celălalt curs. Vei putea cuprinde totul, pe de o parte, fără a te extenua, iar pe de altă parte, fără a-ți diminua receptivitatea și performanțele de acolo? Dezbaterile despre care-mi povestești este caracteristică, iar mintea mea înclină mereu spre propuneri precum cele ale domnului Scholem, care cer maximum și totodată nimic. Tocmai astfel de propuneri și valoarea lor nu trebuie măsurate în funcție de efectul lor real și vizibil. De altfel, spun lucrurile astea la modul general. Propunerea lui Scholem nici nu este irealizabilă în sine.¹²⁵⁰ — Mă bucur foarte mult că te descurci bine cu fetele și că nutrești speranța să te apropii de ele. Deosebit de păgubitor ar fi în cazul de față un fel de automulțumire ale cărei culmi — foarte mărunte, ce-i drept, și vizibile poate doar pentru privirea mea îngrijorată, mai ales când o apropii de ele — se reliefează cam așa în scrisoarea ta: „aș dori să-nsemn foarte mult pentru ele și le-aș putea oferi destul“. Numai să nu crezi că meriți recunoștința copiilor și să știi întotdeauna că trebuie să le mulțumești. De n-ai să le mulțumești pentru nimic, te vei afla în situația tristă a unei învățătoare de la o școală elementară, neplătită nici măcar pentru caznele ei. Un personaj din infern. — Mi-am mai amintit că în curând are să apară vechea ta povestire. Am înlocuit arhaica dedicație cu „Pentru F.“ Ești de acord?¹²⁵¹

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 septembrie 1916, sâmbătă

23.IX.16

Iubito, nicio veste; săptămâna asta n-am primit decât o carte poștală și scrisoarea de luni. — Frumoasa zi care-i azi îmi mai dă un pic de viață. Poate vei avea și tu din nou o duminică frumoasă, dar, sper, mai puțin obositoare, cu copiii.¹²⁵² Aș vrea să stau și eu lângă tine în compartiment și să-ntreb dacă am voie să pun întrebări. Poate că atunci ar înceta neliniștea permanentă. Prea des simt în mintea-mi ceea ce simte în trup un naufragiat pe care apele îl poartă în sus și-n jos, fără milă, printre valurile imense. — De mai multe ori am vrut să-ți scriu despre asta: îți amintești de povestioara ce ar fi trebuit să apară în *Der Jude*, ca anexă la un articol al lui Max?¹²⁵³ Plicul s-a pierdut atunci; ulterior l-am mai trimis o dată, iar până la urmă Buber a acceptat cu oarece rezerve articolul lui Max, dar a renunțat la *Visul* meu, făcând astfel singurul lucru înțelept pe care-l putea face și după mintea mea; totuși, scrisoarea de refuz a fost mai respectuoasă decât ar fi putut fi o acceptare obișnuită. Menționez asta din două motive: în primul rând, pentru că scrisoarea m-a bucurat, iar în al doilea rând, spre a-ți arăta prin acest fleac, cu scrupulozitatea unui funcționar, cât de nesigură este existența mea materială și spirituală. Chiar presupunând că voi putea realiza ceva (din cauza agitației nu reușesc să scriu un rând), se prea poate ca până și oamenii care au bune intenții față de mine să mă respingă, iar ceilalți, firește, cu atât mai mult.

Cele mai sincere salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Iubito, este o zi așa de frumoasă încât am coborât din pat chiar de dimineață și am trecut pe la birou să-mi treab de scrisori; și nu degeaba, le-am găsit pe cele din 21 și 22. Nu știu cum să te fac să înțelegi bucuria pe care mi-au prilejuit-o. Este ca și cum fetele acelea¹²⁵⁴ ar fi copiii mei și ar dobândi o mamă (mai târziu?) sau tu ai fi copilul meu și ai căpăta o mamă în grupa ta sau ca și cum eu aș sta undeva în tihnă, iar ploaia indispensabilă s-ar revărsa pe ogoarele mele. Și într-adevăr minunat în toate acestea ar fi că nu merit așa ceva, dar că potrivit unei tainice legi universale, nu pot fi făcut vinovat pentru faptul că n-am acest merit. — Măine îți scriu amănunțit sau îți trimit referatul, așa cum îl concep eu. Consider că *Schlemihl*¹²⁵⁵ este foarte bun ca introducere, iar mâine-ți trimit zece exemplare din el, cu desene, apărute la Die Welt-Literatur. — Hoinăresc în gând, alături de tine, lungind pasul către Mühlbeck.¹²⁵⁶

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 septembrie 1916, luni

25.IX.16

Iubito, iată referatul, sper să-l primești la timp; n-are să fie foarte bun, l-am improvisat în cea mai mare grabă deoarece, în mod neașteptat, astăzi am avut enorm de lucru, și-n plus, din diverse motive mai mult sau mai puțin întemeiate, nu m-am mai ocupat de Foerster, după ce l-am citit întâia oară atunci, și de aceea azi, ca să pot face referatul la capitolul tău, a trebuit să mai parcurg o dată, în mare viteză și mușcându-mi buzele, primele patruzeci și opt de pagini. Să-ncepem deci! Nu, înainte de asta, încă un lucru: Și eu cred că este corect ca mai întâi să tratezi tema citind trei sferturi din timp și vorbind liber un sfert, dar atunci să sintetizezi totul în fraze scurte, ca un referent care a citit foarte temeinic partea ce-i revine și vrea să le împărtășească și celorlalți acest avantaj. În afară de asta, nu cred că este treaba referentului să înfățișeze cu acest prilej dubiile pe care le are în legătură cu justificarea unor poziții ale lui Foerster, dar socotesc într-adevăr necesar să se rezerve o seară separată sau o expunere la sfârșitul întregului curs, sau, poate, chiar în finalul părții teoretice, spre a dezbate îndoielile față de unele pasaje din Foerster. În acest scop mi-ar face mare plăcere să-nlocuiesc pentru tine un plan de discuții. Iată acum referatul:

Până acum au fost scoase în evidență aspectele generale ale metodei unei teorii morale, divizate în două grupe principale: călăuzirea ascendentă a copiilor, dinspre viață către legile morale, și călăuzirea lor descendentă, de la legile morale către viață. Ambele metode, ce trebuie reunite organic, firește, sunt valabile atât pentru teoria morală propriu-zisă, cât și pentru predarea științei. În capitolul despre care trebuie să discutăm astăzi, cercetarea se limitează la predarea moralei în cadrul disciplinelor particulare ale învățământului științific. Sunt tratate științele naturii, în special fizica, fiziologia și astronomia, apoi predarea limbilor străine, a istoriei propriu-zise, a istoriei literaturii, a lecțiilor de canto și de muzică; predarea geografiei este atinsă doar în treacăt.

În fizică, convergența cu legile morale este mai importantă decât în altă parte, fiindcă aici se află adevărata cauză a abaterii de la acestea — o cauză care, fără a fi necesară în sine, există totuși efectiv. Sunt prezentate două exemple de reacții morale: o expunere (destinată copiilor între unsprezece și paisprezece ani) privitoare la caracterul absurd pe care-l dobândesc cu necesitate toate descoperirile și invențiile când nu există un om moral care să se slujească de ele. Și după aceea, pentru elevii din clasele de liceu, o expunere a faptei și pedepsei prometeice, interpretate ca o obținere a puterii, printr-o răzvrătire împotriva ordinii superioare, și ca o ispășire a acestei vini.

Posibilitățile de convergență în astronomie sunt, de pildă: studierea descoperirii lui Copernic, considerată ca o faptă de profundă neîncredere în aparențe, o neîncredere binefăcătoare, ce trebuie păstrată și-atunci când judecăm propriul comportament moral. Smerenia, care trebuie să aibă drept consecință recunoașterea unor cauze perturbatoare subiective în cercetarea astronomică, trebuie căutată și în recunoașterea surselor subiective de greșeli din comportamentul moral.

Predarea limbilor străine se poate fundamenta pe constatarea că aici este vorba despre primul stadiu de aplicare a iubirii de oameni, care se manifestă prin realizarea unei ospitalități interioare, prin desprinderea de

îngrădirile proprii simțiri, prin pătrunderea într-un univers conceptual străin, așadar, prin creșterea toleranței și a modestiei. Fără trăirea acestora, se obține puțin prin simpla însușire a limbii. Acest lucru se vede în cazul opozițiilor ireconciliabile care guvernează în cadrul aceleiași comunități lingvistice, de exemplu, între păturile sociale sau generații diferite. În acest sens este necesară și însușirea limbii companionului lingvistic.

De obicei, în predarea istoriei se abuzează foarte frecvent atât de teoria morală, cât și de istorie. Încercările uzuale de a prezenta istoria drept material ilustrativ al principiului conform căruia istoria universală înseamnă Judecata de Apoi, sunt greșite și periculoase. Mai degrabă, renunțând la demonstrația istorică, imposibilă în sine, trebuie să ne limităm numai la expunerea psihologică a pustiirii pe care violența o pricinuieste în sufletul făptuitorului și al celui siluit. Doar în acest mod poate fi anihilată strălucirea orbitoare a evenimentului istoric. (În orice caz, să le citești „Scopul scuză mijloacele”¹²⁵⁷ și paragraful al doilea de la pagina 661²⁵⁸, ca fiind caracteristice lui Foerster!) Eroarea morală fundamentală a aspirației spre libertate, brutale și extrem de destrăbăland, este clarificată cu ajutorul exemplului lui Hristos.

Din păcate, este deja prea târziu ca să mai continui. Am ajuns, așadar, cam până la pagina 71; mai rămân deci literatura și arta; învățământul muzical se limitează doar la exemple pe care trebuie să le citești măcar parțial celor prezenți acolo; de pildă, „Vocea a doua” este un bun exemplu. În încheiere ar mai fi de spus, eventual, că în spiritul cărții, firește, nu trebuie să ne abatem de la teza fundamentală, pe care o reîntâlnim într-o nouă formulare la pagina 68 (începutul ultimului paragraf), lăsându-ne influențați de exemplele în mod necesar lipsite de coerență și care se înmulțesc mult în partea practică (la care se și face adesea trimitere). Desigur, toate exemplele n-au alt scop decât de a consolida această teză fundamentală.

Franz

Nu-ți asuma prea multe sarcini, Felice! De ce trebuie să scrii, de pildă, raportul?¹²⁵⁹

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 septembrie 1916, marți

Iubito, ieri și azi nicio veste. — Mai întâi, câteva întrebări la care poți răspunde pe scurt: Câte seri pe săptămână petreci acum în cămin și câte ore? Cât de departe e căminul și cu ce te duci acolo? Sau mergi pe jos? Despre ce a fost vorba în conferința doctorului Lehmann referitoare la educația religioasă? Scrii că fetele o aleg singure pe cea care le ajută. Unde oare au posibilitatea să facă această opțiune? Tu n-ai fost totuși aleasă sau numirea ta este doar una de probă? Și de ce nu mai este îndrumătoare Mirjam? O cunoști personal? Și ce face a doua doamnă care a solicitat grupa? Probabil e cea pe care o numești Rotstein. Împărțiți munca între voi și în ce fel? Ce atitudine au față de cămin prietenele, surorile tale și mama ta, care a fost deja privată de două duminici? De ce îți asumi sarcina de a scrie Raportul anual, o lucrare de care, cu siguranță, ar fi putut să se ocupe și altcineva și care reprezintă pentru tine o povară în plus, extraordinară și inutilă, chiar dacă raportul n-ar trebui să fie mai lung de-o pagină? (La această întrebare intervine și egoismul, căci pagina respectivă ar fi putut fi folosită mai bine pentru mine.) Șeful tău este la Berlin? Ai o fată care să te ajute și în ce măsură corespunde ea așteptărilor? De ce a trebuit să te muți iarăși? Nu mai cauți o locuință după primul eșec? Au sosit vești despre domnul Danziger? Ai mai aflat ceva în legătură cu Feigl sau i-ai scris? Ai vești de la sora ta?¹²⁶⁰ (Eu nu.) — Destul cu întrebările pentru astăzi.

Ieri ți-am trimis zece exemplare din *Schlemihl*, apărute la Die Welt-Literatur pe o hârtie mai bună, pe care, sper, ilustrațiile arată mai bine. De altfel, nici n-am văzut această fasciculă. În plus, vei primi două exemplare din *Schlemihl* apărute la Schaffstein. Poate că aceste cărțuli sunt mai draguțe decât cele scoase de Die Welt-Literatur, mai ales datorită ilustrațiilor vechi¹²⁶¹, însă cred că textul este incomplet. Nu mă gândesc ca fetele să citească și ele din exemplarele lor, ci să le dai ca amintire fasciculele, după ce-l terminați pe *Schlemihl*. Pentru început, alegerea este bună datorită numeroaselor legături cu istoria. Din păcate însă, nu-mi pot imagina deloc ce aptitudini și nevoi au aceste fericite fete cu vârste cuprinse între unsprezece și paisprezece ani. Ai remarcat, de altfel, că Foerster¹²⁶² nu prea ține seama, cel puțin la început, de învățământul adresat fetelor? Aici îți

rămâne posibilitatea să-l completezi în funcție de experiențele tale. Cu Max¹²⁶³ încă n-am vorbit despre lecturile grupei tale; mă tem că nici el nu va putea să facă multe recomandări pentru această grupă de vârstă. Singurul lucru pe care-l știu în momentul de față ar fi niște *Povestiri biblice* (sau cam așa ceva)¹²⁶⁴ de Sholem Asch. Eu nu le știu, iar mărunțișurile pe care le-am mai citit de el le-am găsit întotdeauna destul de neuferite, însă cartea aceasta pare să fie destul de bună. Am să ți-o trimit data viitoare. Apoi mă gândesc că ai putea citi cu ele cărticica lui Lichtwark *Exerciții de contemplare a tablourilor* (sau cam așa)¹²⁶⁵, o carte apropiată ca valoare de Foerster, fiindcă este excelentă în felul ei, dar dincolo de asta, cam îndoielnică. Ți-o voi trimite și pe aceasta.

Când te-am sfătuit să nu muncești prea mult în cămin (iar sarcinile pe care ți le-ai asumat par deja prea multe), nu m-am gândit, să zicem, la cel mai evident lucru, și anume că cine sare prea repede în apă iese din ea la fel de repede. În această privință am încredere în tine că nu vei face așa. Mă tem doar că te surmenezi și că intensitatea realizărilor tale are să scadă din cauza multitudinii lor. Spune-mi, te rog, ceva despre asta!

Consider că este foarte bine să începi și să termini ora cu un cântec, dar nu știu de ce refuzi să cânti tu însăși. La Karlsbad ai cântat totuși foarte bine, vreau să zic foarte natural, pe când eu, față de tine, am fost chinuit de coșmaruri ziua-n amiaza mare. Ce urmează să cântați?

Cât privește exercițiile libere, îți amintesc de sistemul Müller. Ai măcar cartea? Îți atrag însă atenția că exercițiile nu pot fi improvizate, ci trebuie să fie studiate, studiate în prealabil.

Pesemne că voi citi totuși la München. Faptul că vrei să vii acolo (cât ai bate din palme, transform o promisiune condiționată în una necondiționată) constituie un imbold puternic. Dar va fi abia în noiembrie. Din mai multe motive mi-e imposibil să fac un ocol prin Berlin; de altminteri, nici nu-mi prea doresc asta. Prefer să te văd la München decât la Berlin, deși deplâng faptul că această călătorie are să te obosească; până și căminul prefer să-l văd prin intermediul tău, decât în realitate. Ia drept circumstanță atenuantă toată starea mea și, poate, chiar felul meu de a fi!

Franz
26.IX.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 septembrie 1916, miercuri
26.IX.16 ¹²⁶⁶

Iubito, alaltăieri, ieri și azi nicio veste. Cam mult timp, nu-i așa? Ce-i drept, într-un fel te-nțeleg. N-ai avut timp nici sâmbătă, nici duminică. Dar și-n rest, astăzi a fost o zi foarte proastă. Ieri a fost totuși una cu atât mai bună; a fost o vreme așa de frumoasă și am făcut o excursie, singur-singurel, până pe acel platou ce oferă o perspectivă vastă și despre care ți-am mai scris cândva. A fost ca pe lumea cealaltă, mai bună. Cunoști, oare, bucuria de a fi singur, de a merge singur, de a te întinde singur la soare? Cu asta n-am spus absolut nimic împotriva faptului de a fi în doi și mai nimic împotriva celui de a fi în trei. Dar ce mai fericire e aceasta pentru cei torturați, pentru inima și mintea lor! Cunoști această stare? Ai mers singură până departe? Capacitatea de a face așa ceva presupune multă amărăciune anterioară, dar și multă fericire. În tinerețe știu că am stat singur mult timp, dar a fost mai degrabă o constrângere și, rareori, o fericire slobodă. — Acum însă mă grăbesc s-ajung în singurătate ca apa în mare.

Multe salutări, Franz

Cu Max¹²⁶⁷ am vorbit deja; singura carte pe care a putut s-o menționeze deocamdată a fost una de Șalom Alechem.¹²⁶⁸ Mie însă — iar în cele din urmă, și lui — aceasta i se pare prea ironică și complicată pentru niște copii. În schimb, țiți voi trimite o frumoasă carte cu ghicitori, și poate și una despre îndeletniciri, numai să le găsec.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 septembrie 1916, joi
28.IX.16

Iubito, azi a sosit scrisoarea ta de sâmbătă, nu și felicitarea de la tine.¹²⁶⁹ În aceste condiții este improabil ca referatul meu să fi ajuns la timp, deși se pare că te-ai înșelat, seara respectivă nu va fi organizată totuși de Anul Nou. Ceea ce mă face să fiu nerăbdător este mai ales faptul că seara copiilor tăi¹²⁷⁰ a trecut deja de atâta vreme și va trebui, pesemne, să aștept încă mult până ce voi primi niște vești. Pe Schreiber¹²⁷¹ îl cunosc, desigur, și l-am simpatizat dintotdeauna, chiar dacă nu ne-am întâlnit decât o dată sau de două ori. Un om veșnic pierdut și care iese mereu din încurcătură. Cred că are și o căsnicie nefericită. Firește, salută-l sincer din partea mea! Căminul devine o asociație bună, chiar dincolo de scopul lui imediat. Realmente te încredințez cu plăcere acestor oameni.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 septembrie 1916, vineri

Iubito, mă gândeam că astăzi voi fi deosebit de liniștit; Foerster zace lângă mine, voiam să scriu restul referatului, pe cât posibil să-l refac în întregime, într-o formă mai bună, dar nu merge, aici este mai multă agitație decât de obicei. Voi fi bucuros dacă până la urmă sunt lăsat să scriu câteva rânduri. Azi a sosit scrisoarea ta de marți. Aceste epistole pe care mi le trimiți ne leagă mai puternic și mai profund unul de altul decât cele mai frumoase scrisori din cea mai bună perioadă de odinioară. Regret însă că îți pot răspunde doar atât de superficial și neclar, adică și mai neclar decât se potrivește cu felul meu de a fi în asemenea chestiuni. Mașina de scris este cea care mă ispitește să devin așa de superficial și guraliv, în timp ce ție ea-ți permite să scrii mai limpede decât de obicei. Ei, bine, va trece cândva și necesitatea de a scrie la mașină.¹²⁷² Mă enervez și când mă gândesc la faptul că aș putea pierde o veste oarecare. Astfel, îmi scrii, de exemplu, că luna trecută n-ai scris din cauza lui Sophie¹²⁷³ și subliniezi acest lucru în mod deosebit. Dar nici de duminică n-am vreo veste, iar într-o scrisoare de duminică — deși la drept vorbind, nu-mi pot imagina una ca asta — s-ar fi putut găsi o veste în legătură cu seara de sâmbătă, prima ta seară cu fetele, seară despre care nu mi-ai mai scris marți, cum nu mi-ai scris nici despre excursia anunțată pentru duminică. Odată ce știu precis că s-a pierdut o veste, mă împac, desigur, cu acest gând, însă incertitudinea mă deranjează. Dă-mi deci posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra acestor lucruri! Altminteri, ai primit răspunsul meu grăbit la întrebările tale legate de credință? Tema asumată de Lemm a fost, într-adevăr, una importantă, aproape prea importantă ca să încapă până și-n cea mai frumoasă locuință din Friedenau.¹²⁷⁴ Cine au fost auditorii? Ai putea să-mi spui ceva despre conferință și discuții, eventual chiar despre vechea conferință a doctorului Lehmann privitoare la educația religioasă, numai în câteva cuvinte, firește? Pe Lemm îl cunosc, desigur, din articolele lui, risipite ici și colo. Este fantastic, exceptând încălceala (nu știu dacă ai auzit despre teoria lui referitoare la ținutul intermediar¹²⁷⁵), dar este de bună-credință, consecvent și capabil să facă multe. Așa am eu impresia. Ce vârstă are?¹²⁷⁶ Cu cine ai vorbit acolo?

Că trebuie să preiei lectura din *Minna von Barnhelm*¹²⁷⁷ e-ntr-adevăr o moștenire grea. Sunt oare niște fete în stare să priceapă o dramă complicată și nu s-ar putea, dacă lectura n-a avansat prea departe, dar chiar și-n acest caz, ca ea să fie întreruptă cu o explicație potrivită? Exceptând cazul în care predecesora ta — desigur, nu Mirjam — le-a trezit realmente interesul pentru piesă. Dar pentru mine ar fi un fapt de neînțeles. Dacă însă aceste fete se apucă deja de drame, cartea lui Asch s-ar putea să fie prea puerilă pentru ele (ceea ce totuși n-ar fi neapărat o greșală), deoarece atunci, de fapt, ele ar trebui să fie chiar capabile să citească în felul lor și Biblia, deși eu unul n-aș da un asemenea sfat. În orice caz, pentru o selecție ulterioară corectă am să-ți trimit o carte de Perez¹²⁷⁸, *Povestiri populare*.

Din orar nu înțeleg noțiunea de „camaraderie”.¹²⁷⁹ Înseamnă aceste ore de miercuri altceva decât Lectură și Jocul de sâmbătă? Și cum se face că orele tale de miercuri încep la 6, iar cele de sâmbătă încă de la 5? Oare poți fi la ora aia deja acolo, tocmai sâmbătă, când este zi de plată? E foarte bine că și domnișoara Bloch a găsit o posibilitate să se implice.

Ieri au sosit două tablouri de Feigl; printre ele, chiar cel pe care-l doream, fără să fi fost în stare să-l descriu din amintiri.

Felicitarea ta a sosit astăzi.¹²⁸⁰ Florile oferite-n dar nu se potrivesc cu relațiile mele de familie; decât să cumpăr flori, mai bine m-aș face bucațele. Dar tu n-ai vrut așa ceva. Pentru că atunci florile chiar ar fi rămas

neocupărate. În orice caz, binecuvântează Anul Nou pentru că-ți aduce, poate, două zile de liniște.

Franz
29.IX.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 septembrie 1916, sâmbătă
30.IX.16

Iubito, azi nicio veste. Despre călătoria la München urmează să mai vorbim. Ziua nu este încă stabilită, doar luna, noiembrie. Firește, nici călătoria mea nu-i încă absolut sigură. Cu totul, n-aș avea timp decât două zile pentru acest drum, deci extraordinar de puțin, mai ales că legătura spre München este foarte proastă; merg întreaga zi, iar în aceeași seară ar trebui să citesc și-n dimineața următoare aș pleca deja îndărăt. Exceptând cazul în care între ele se strecoară abil o duminică sau o sărbătoare; atunci — iar asta ar fi, la drept vorbind, ceea ce-mi doresc din toată călătoria — am avea o zi pentru noi. În scrisoarea de felicitare pomeniști de posibilitatea unei călătorii la Praga. Serios, întrevezi această șansă? Trebuie să mărturisesc iarăși, să nu mi-o iei în nume de rău, că aș prefera să vii la Bodenbach¹²⁸¹, de pildă, decât aici, dar și așa este în ordine. Mai bine aici decât nicăieri. La ce te-ai gândit?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 octombrie 1916, duminică
1.X.16

Iubito, nici astăzi nimic. O noapte foarte proastă, de care ești parțial vinovată, vinovată în vis. M-am năspăimântat următorul vis: Din cabina portarului instituției mi se telefonează că acolo se află o scrisoare pentru mine. Cobor în fugă. Dar acolo nu-l găsesc pe portar, ci pe șeful biroului de intrare a corespondenței, unde, de regulă, sosește poșta prima dată. Cer epistola. Omul caută pe măsută, unde se pare că scrisoarea se mai afla cu o clipă mai devreme, dar n-o găsește și spune că de vină este portarul care a luat-o de la poștaş în mod nejustificat, în loc să-l lase s-o predea la biroul de intrare a corespondenței. În orice caz, acum trebuie să-l aștept pe portar foarte mult timp. Până la urmă el vine, uriaș ca statură și nerozie. Nu știe unde-i epistola. Disperat, îi spun că mă voi plânge directorului și am să cer o confruntare între poștaş și portar, obligându-l pe acesta din urmă să nu mai preia niciodată scrisorile. Pe jumătate inconștient, rățăcesc pe coridoare și scări, căutându-l zadarnic pe director.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 octombrie 1916, luni
2 octombrie 16

Iubito, în sfârșit o veste, scrisoarea din 29. — Am știut, firește, de la bun început, că utilizarea celei de-a doua *Povățuirii a tineretului* este foarte nimerită. Dar ai putea să desfaci liniștită cartea; îți faci însemnările așa cum îți rezultă ele din reflecție și din practică, le notezi pe foi de mărirea cărții, așezi foile în locurile corespunzătoare și pe urmă comandăm să se lege cartea cu foile astea cu tot. Gândește-te doar ce carte frumoasă are să fie apoi! (Mi-a venit să scriu: Amintește-ți!)¹²⁸² N-ai putea să-mi trimiți notele pe care ți le faci pentru expunere?¹²⁸³ — Chiar și eu, de la distanța la care mă găsesc, am parte de dominația căminului menționată de tine. — Poate-mi spui data viitoare câteva cuvinte și despre directoare.¹²⁸⁴ Pentru mine ar fi foarte instructivă, firește, o mică fotografie făcută într-o drumeție sau la o întâlnire sau cu orice altă ocazie. — Cartea pe care ți-am trimis-o, a lui Sholem Asch, este mai degrabă puerilă decât dificilă. Dar de ce nu-ncepeți cu Chamisso? Nici în ruptul capului însă cu Wildenbruch¹²⁸⁵: încurcătura n-ar fi atât de mare nici de-ar fi să recurgi la

Rosegger.¹²⁸⁶ Foarte bun ar fi momentan Hebel.¹²⁸⁷ Îl ai? — Dacă se va desfășura cu-adevărat, lectura publică va fi vineri, 10 noiembrie: am avea sâmbăta la dispoziție.

Decide-te!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 octombrie 1916, marți

3.X.16

Iubito, din nou nimic, sunt ținut din scurt. Deci aproape de Alexanderplatz (multe amintiri nefericite) este căminul. Nu des, dar prea destul am străbătut în fugă această piață, rătăcindu-mă și hoinărind noaptea. Îmi revin în memorie convorbirile sau monologurile sărmanului prizonier din cabina telefonică de la Askanischer Hof: nu, prefer totuși să nu le repet. Cu reală plăcere a fost aruncat acel bagaj în suvoiul timpului; însă este util ca acest om, care se tot zvârcolește, să mai ia o dată-n mână toate vechiturile respective, dacă mai trece întâmplător pe-acolo. Dar să nu aibă durerile de cap pe care le port cu mine de câteva zile, după o scurtă perioadă destul de liniștită totuși. — Reproșul făcut la început a scăpat doar din nechibzuința mașinii de scris¹²⁸⁸; condeiul, cu mai multă judecată, se declară mulțumit cu o scrisoare pe săptămână, și-n plus, apreciază că fiecare drum la cămin echivalează cu o epistolă. — Ai *Scrisorile* lui Hirsch?¹²⁸⁹ Cred că este o operă ortodoxă fundamentală a acestui evreu german, dar eu n-o cunosc deloc. Ce ediție?

Multe salutări, Franz

Max îți mulțumește și se bucură odată cu mine (dar altfel) de activitatea pe care o desfășori în cămin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 octombrie 1916, miercuri

4.X.16

Iubito, din nou nimic; prefer să nici nu mai relev acest lucru, el devine deja de la sine înțeles. — Așa m-am gândit de dimineață; ulterior a sosit însă scrisoarea de duminică. Eu personal, adică în sinea mea, sunt cu totul împotriva lăcomiei, dar asta-mi scapă mereu, în special când, după niște nopți jalnice, nu mă mai pot stăpâni nici a mia parte. Nu-ți face sânge rău din această cauză!

Scriti că la Berlin am putea să fim împreună mai multă vreme decât la München. Nu înțeleg cum vine asta și nici nu-i adevărat. La München, dacă voi citi într-adevăr, iar tu ai timp, am avea la dispoziție toată ziua de sâmbătă, 11 noiembrie, pe când la Berlin n-am reuși să fim împreună o zi întreagă. — Azi a venit o scrisoare de la sora ta. Firește, nu vrea să plece, este relativ mulțumită, iar acum mă roagă să-ți alung teama, așa cum tu m-ai rugat să-i trezesc teama. De altfel, m-a mirat că după primul moment de agitație n-ai mai scris despre această chestiune, deși eu am revenit de mai multe ori asupra ei. Cred și-n continuare că este cel mai bine ca ea să rămână deocamdată acolo.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 octombrie 1916, joi

Iubito, în sfârșit la mașina de scris, dar nu-mi merge minte, nu înțeleg după ce legi se dezlanțuie sângele-n mine; de câteva zile toți nervii s-au răzvrătit din nou și nu-mi mai îngăduie să dorm. Aseară am fost la dr. Bergmann, este în concediu aici, a fost coleg cu mine, mi-e drag și am vrut să mai stau cu el. De altfel, îl știi după nume? Are o mare importanță pentru sionism.¹²⁹⁰ Hugo Bergmann. În rest, acum voiam să-ți spun doar că am stat aseară acolo, cu gândurile mele, ca un condamnat. Dar până la urmă m-am simțit iarăși destul de bine pentru o scurtă perioadă. Nu, nu mă pot gândi să lucrez acum.¹²⁹¹ Regret însă mai ales faptul că din cauza asta nu te pot sprijini prin scrisori în munca ta¹²⁹², așa cum aș vrea și aș fi fericit s-o fac. Tu-mi mulțumești, dar eu

deoresic incomparabil mai mult; ceea ce fac cu-adevărat un-nseamnă absolut nimic și e deplorabil.

Un alt simptom al minții mele: întreb de Danziger și mă refer la Steinitz. Totuși, afacerea s-a terminat măcar cu bine.

Abia ieri am aflat că nu se mai găsește ediția aceea bună din *Schlemihl*, publicată de Welt-literatur, însă ediția obișnuită nu pare destul de bună, spre a fi socotită un cadou pentru copii. În orice caz, am să-ți trimit numai cinci exemplare din ea; în plus, am să mă uit peste ediția de la Insel, să văd dacă aceasta n-ar fi utilizabilă. Totuși, mai întâi aș dori să știu câte fete ai de fapt.¹²⁹³

Este posibil ca elogiul pe care-l aduci expoziției¹²⁹⁴ să fi fost scris în aceeași zi cu cel pe care l-am făcut eu singurătății în una dintre ultimele mele cărți poștale. Vreau să mai adaug doar că cele două elemente nu trebuie să lupte între ele, ci ar putea foarte bine să construiască laolaltă ceva. Cât privește expoziția, ea va fi fiind foarte frumoasă, dar precis este incompletă. Îi lipsește o cameră de groază a cărei piesă de rezistență să fie, de pildă, un grup reprezentat, eventual, de o verișoară a mea, cu soțul ei și cu landoul. O fată bună, chiar extraordinar de isteasă, a ajuns acum oarecum dezorientată și fără niciun ajutor, pe măsura înaintării în vârstă și în condițiile unei sărăcii constante; ea a trebuit să se mărite și s-a măritat, e-adevărat, având acordul rudelor informate pe diverse căi; negreșit, dacă n-ar fi fost cu mințile tulburate, ea nu s-ar fi căsătorit cu bărbatul acela. Eu personal n-am nimic cu el; în cele câteva clipe petrecute împreună mi s-a părut foarte amuzant și comic, atât de comic încât nicio femeie nu s-ar compromite devenind, bunăoară, nevasta lui. Comicul nici nu este accesibil tuturor. Ar dura prea mult și ar fi fals în raport cu interesul pe care el l-a manifestat până acum față de mine, dacă aș căuta să-l descriu cu de-amănuntul. În orice caz, el arată acceptabil, mai curând prea sănătos decât bolnav, întotdeauna foarte mulțumit și e cu puțin mai în vârstă decât ea. Iar acum au o fetiță. Aceasta este neobișnuit de viguroasă, are cam doi ani, pielea albă și nevinovată, părul blond și bogat, ochii albaștri și limpezi, seamănă cu tata și mama deopotrivă, dar e mai drăguță decât amândoi. Este însă total lipsită de viață, zace lată și nemișcată în cărucior; își rotește ochii fără țel și cu indiferență, nu poate sta deloc în fund, în jurul gurii nu există urmă de zâmbet și n-ai cum să scoți de la ea niciun cuvânt. Când părinții merg la plimbare, flancând bona și căruciorul, și sunt opriți fără voia lor de vreun cunoscut (să zicem, de mine), mama cu un astfel de soț și de copil rămâne locului, împovărată, se uită cu ochii în lacrimi când spre acel cunoscut, când spre fiica ei, și reușește totuși să zâmbească, pentru a nu-și lăsa absolut singur bărbatul, care râde veșnic mulțumit — pe scurt, și această scenă și-ar putea găsi locul în expoziția respectivă.

Dar să lăsăm asta! Cele mai sincere salutări,

Franz
5.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 octombrie 1916, vineri

6.X.16

Iubito, ieri a sosit scrisoarea ta de luni; azi cea de miercuri; în finalul celei din urmă așteptam să se deschidă ușa de la camera fetelor, unde să te-nsoțesc cu toată puterea dorinței. — Astăzi mi-am reamintit de *Erdmuthe* a noastră, fiindcă Biblioteca Universitară cere cu insistență cartea. Erdmuthe își găsește și ea cumva un loc în acea expoziție, deși cu totul altul decât verișoara mea. În orice caz, ea a avut doisprezece sau poate mai mulți copii; toți au murit însă foarte tineri; numai unul a depășit, cred, douăzeci de ani, dar a murit curând după aceea. Iar în afară de această copilărie, ea a condus în întregime din punct de vedere financiar (o lucrare aproape supraomenească, dacă ținem seama de situația în care se aflau soțul și ordinul ei monahal) și parțial din punct de vedere spiritual congregația care a sporit atunci rapid, extinzându-se-n toată Europa și America de Nord. A murit la cincizeci și șase de ani. Soțul ei s-a căsătorit repede după moartea ei cu o fată de care era profund legat sufletește de mai mult timp. — Azi ți l-am trimis pe *Schlemihl*, publicat de Insel. Din păcate, fiecare ediție are carențe. La Schaffstein este probabil incomplet, la Welt-literatur prea sărăcăcios, la Insel e tipărit prea mărunț, iar volumul de la Fischer este prea scump. Fără ilustrații există, ce-i drept, și alte ediții bune. Alege așadar și scrie-mi de ce mai ai nevoie! Scrisoarea de la Buber ți-o trimit când vrei. — Multe salutări pentru cea mai dragă și mai aleasă ființă,

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 octombrie 1916, sâmbătă

Iubito, astăzi nimic; cel mai grozav lucru, relatarea despre prima seară organizată în cămin, se lasă așteptat, firește, și nu vine-n zbor așa, fără multă discuție. Prin dreptul pe care fetele-l primesc în mod deschis (dacă te-am înțeles eu bine), problema s-ar putea complica inutil, provocând o critică din partea celor care sunt în sine prea critice. Același efect sau unul mai bun s-ar obține dacă totuși li s-ar recunoaște cu-adevărat dreptul de a alege, dar nu în mod expres. Poate așa se și întâmplă, numai că n-am înțeles eu cum trebuie. — M-a infuriat tocmai faptul că nu este vorba decât despre a transcrie raportul. Fete care să copieze se găsesc totuși cu ușurință. Dar poate că nu-i bine s-o refuzi totuși pe domnișoara.¹²⁹⁵ De la distanță este ușor să fii aspru. — E posibil ca articolul lui Max, *Literații noștri și comunitatea*, să apară în numărul viitor din *Der Jude*. Nu vrei să-mi spui măcar ce sunt eu, de fapt? În ultimul număr din *Die neue Rundschau* este menționată *Metamorfoza* și e respinsă cu o argumentație rezonabilă; pe urmă se spune cam așa: „Arta narativă a lui Kafka are ceva neaș german“.¹²⁹⁶ În schimb, în articolul lui Max: „Povestirile lui Kafka se numără printre cele mai iudaice documente ale epocii noastre“.

Un caz dificil. Sunt eu oare un călăreț de circ pe doi cai? Din păcate, nu călăresc, ci zac la pământ.

Franz
7.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 octombrie 1916, duminică

8.X.16

Iubito, azi sunt foarte vesel, au sosit scrisoarea, cartea poștală și pozele de joi. Exagerez ușor în privința celor mai noi achiziții, însă cred că de la tine n-am o fotografie mai bună decât aceasta cu copiii¹²⁹⁷ în stânga ta și cu fereastra (vagonului?) în spatele tău. Poate ești un pic cam posomorâtă (să fi fost prost mănuit aparatul tău?); în schimb, înțelege-mă bine, ești mai înțeleaptă decât în orice altă poză. Grupul se mai repetă, dar fără tine; fata ce-apare acolo cu o fundă, a făcut pesemne prima fotografie. Ești și în grupul domnișoarei Welkanoz? Dacă nu mă înșel, ea are o figură delicată, alcătuită din trăsături neînsemnate, dar semnificativă datorită conturului sever. Sabinchen îmi amintește de o florăreasă căreia Otrla îi predă ore de germană de mai mult timp; seamănă aproape leit cu florăreasa, însă aceasta-i mai mare. — Te rog, te rog să-mi scrii mai mult în legătură cu prima seară.

De-atâta vreme eu îți scriu zilnic,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 octombrie 1916, luni

9 oct. 16

Iubito, azi nimic, dar să știi că trebuie să mai primesc finalul relatării despre prima seară organizată în cămin. Poate că prioritatea o va constitui supărarea Herthei.¹²⁹⁸ Va fi având totuși vreun motiv să se poarte astfel. Misiunea pe care le-ai încredințat-o fetelor nu prea are cum să fie îndeplinită, deoarece lor nu le place să-i vorbească Herthei. N-ar fi bine să-i scrii chiar tu? În schimb, nu găsesc așa de neînțeles modul în care s-a comportat cealaltă față la sfârșitul serii; în circumstanțele respective, și eu aș fi procedat la fel. Pentru încheierea prematură a lecturii din *Minna von Barnhelm* ai primit în prealabil consimțământul meu. Cu siguranță, așa-i

cel mai bine. Copiii nu trebuie împinși către ceea ce le este absolut neinteligibil. Ce-i drept, nu trebuie să uităm că până și aceasta poate conduce ocazional la rezultate foarte bune, numai că ele sunt complet incalculabile. Aici mă gândesc la un profesor care spunea adesea în timpul lecturii *Iliadei*: „Mare păcat că trebuie s-o citesc cu voi! Negreșit, n-o puteți înțelege; chiar dacă vouă vi se pare c-o înțelegeți, n-o înțelegeți deloc. Este nevoie de multă experiență înainte de a înțelege măcar un vârf al ei“. — Aceste observații (e-adevărat, tot omul era pregătit pentru un astfel de ton) au produs atunci asupra mea, un tânăr impasibil, o impresie mai mare decât *Iliada* și *Odiseea* luate la un loc. Poate una prea umilitoare, dar cel puțin reală.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 octombrie 1916, marți

10.X.16

Iubito, astăzi din nou nimic; sunt trist. Nu știu încă totul despre prima seară organizată în cămin, nimic despre referatul tău și despre cum ai petrecut duminica. Ai fost împreună cu copiii în ultima duminică sau în penultima? Dacă ai fost în ultima, atunci probabil că te-a udat ploaia aia mare („nimic nu-i rămâne ascuns“¹²⁹⁹), în vreme ce noi, eu și cu Ottla, am rătăcit altfel decât în marșurile făcute până acum în timpul verii, iar din vina mea — căci, firește, Ottla nu se teme deloc de ploaie¹³⁰⁰ — am mers un pic în zigzag din cauza ploii care aici doar amenința să-nceapă. De altfel, nici eu nu mă tem dacă undeva, în fața băii de nămol, se află o verandă, iar sub ea o bancă pe care stai tu.¹³⁰¹ — Cât privește Münchenul, pentru a fi pregătit la momentul oportun: când ai sosi acolo? La ce hotel vei sta? Când ar trebui să te întorci? Dacă este posibil, aș citi povestirea aceea pe care tu încă n-o cunoști. *Colonia penitenciară*, așa se numește. — Ieri ți-am trimis un manual de jocuri de mișcare pentru fete; ai putea să-l folosești, mi se pare foarte rezonabil. În curând îți mai trimit ceva de felul ăsta. — Pentru lectura cu copiii îți mai dau ca temă de reflecție (în afară de *Schlemihl*, cu care trebuie să începi): Hebel, *Povestirile populare* ale lui Tolstoi și *Galoșii aducători de noroc* de Andersen. Alege și pe urmă îți trimit.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 octombrie 1916, miercuri

11.X.16

Iubito, astăzi au sosit scrisorile de sâmbătă și duminică, iar ulterior cea de luni. — Sunt vinovat de tulburarea ta? Nu mi-o lua în nume de rău dacă-ntr-adevăr așa este! Mă stăpânesc atât de puțin, iar acest puțin este maximum pe care-l pot realiza. Încă o dată: iertare! — În schimb, nu pot să-ți cer iertare pentru că am uitat de urări¹³⁰², deși îmi dau seama foarte bine că mama ta are să clatine din cap și probabil mai mult decât atât. În cel mai bun caz și cu maxim efort sunt capabil să privesc dincolo de limitele ființei mele, dar nu le pot depăși. Tu nu trebuie să-nțelegi acest lucru și nici nu poți simți la fel, însă ai datoria de a avea aceleași presentimente. Desigur, mama ta nu trebuie și nu poate să simtă nimic din toate astea și nici nu are o asemenea datorie. Aici trebuie, este absolut necesar să nu fii pe măsura așteptărilor. Și-mi pare rău, dar nu într-atât încât să doresc îndepărtarea acestui impediment a cărui înlăturare nici nu stă-n puterile mele. De altfel, acasă de-abia am spus o vorbă despre Anul Nou, iar ție nicidecum, într-o manieră întru totul corespunzătoare insignifianței pe care o are acum pentru mine această dată. Restul ar fi o minciună care s-ar extinde până departe în mine, în felul ei caracteristic. Ce-i drept, am o scuză, desigur, foarte superficială, în fața mamei tale. Nu mi-a răspuns la scrisoarea de la Marienbad, dar în niciun caz nu trebuie să i se impute una ca asta, întrucât, chiar dacă mi-ar fi răspuns, tot n-aș fi felicitat-o. Iubito, ia-mă așa cum sunt!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 octombrie 1916, joi

Iubito, așa-i frumos, chiar dacă imposibil pe termen lung: astăzi a sosit scrisoarea ta de marți. — Dacă excursia mea ar fi măcar atât de sigură cum este, din fericire, a ta!¹³⁰⁴ Însă mai există îngrozitor de multe obstacole și nu e nicidecum un lucru hotărât. De altfel, chiar și legătura de tren cu Münchenul este foarte proastă. Cred că plec pe la 8 dimineața (este singura legătură) și ajung abia la 6.24 seara; așadar, abia vineri seară. În privința drumului de întoarcere nu m-am dumirit încă, însă mă tem că trebuie să plec deja duminică la 7 dimineața; noaptea nu există nicio legătură, iar mai mult de două zile nu-mi permit să solicit. Despre călătoria de Crăciun vorbim atunci, nu vreau să ne ascundem de nimeni, nu mă tem de nimeni; numai de părinții mei, dar de ei strașnic. Până-n adâncul sufletului mă va chinui să stau împreună cu tine la masa părinților mei (acum, firește; mai târziu are să fie foarte simplu, probabil). Însă chiar și clipele acelea vor fi secundare pe lângă fericirea de a-ți arăta Praga doar ție, mai bine, mai îndeaproape și mai serios decât altă dată. — Despre veștile proaste de la cămin, data viitoare.¹³⁰⁵ Chiar n-am simț muzical? Fraza: „Printre copii mă simt foarte bine; de fapt, mult mai bine în acest loc decât la birou” îmi sună-n urechi drept cea mai bună muzică.

Cum se descurcă domnișoara Bloch cu ei?

Nu știu încă nimic despre universitatea populară, te-am rugat cândva să-mi dai informații mai precise. Nu mi le-ai trimis.

Franz

N-am primit încă Raportul anual.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 octombrie 1916, vineri

13.X.16

Iubito, astăzi nicio veste; n-a sosit nici Raportul anual. Firește, după justificarea pe care o dai, sunt de acord să-l dactilografiez, însă atunci, pentru a fi pe deplin consecventă, ar trebui, de fapt, să-l transcrii eventual și pe Foerster!¹³⁰⁶ — biciul veșnic, și-n plus, acum total nepotrivit! — sau chiar *Memoriile*!¹³⁰⁷ dacă la o lectură însuflețită nu s-ar putea ajunge decât prin intermediul mașinii de scris. De altfel, din punctul meu de vedere, o modalitate prea inconsistentă, din păcate, în cazul unor situații de durată. Dar pentru cursul despre Foerster, de care ești atât de dezamăgită și în legătură cu care împărtășești idei atât de dezamăgitoare, ar trebui să se găsească într-adevăr o modalitate de redeșteptare. Oricum, în împrejurările date, este o constrângere mai mare decât de obicei să se citească Foerster în întregime, independent de ceea ce i s-a repartizat fiecăruia.¹³⁰⁸ Avantajul de a-l citi de unul singur pe Foerster nu poate fi distrus totuși de niciun curs, oricât de prost. De-aș avea măcar mintea neconținut liniștită, ca să mă înțeleg cu tine, în scris, asupra fiecărui paragraf din Foerster! Căci este important, nu încapă nicio îndoială. — Astăzi îți trimit o carte de ghicitori; mi-ar fi plăcut să fie mai bogată în conținut, dar cu o mare prietenă, plină de viață, îndărătul ei, le va amuza pe fete, cu siguranță. — Cum va evolua situația în absența lui Lehmann și a lui Lemm și, poate, fără Welkanoz?¹³⁰⁹ Oare toate lucrurile bune trebuie să trăiască acum într-un provizorat chinuitor? Printre acestea le socotesc și cele pe care le avem amândoi în comun.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 octombrie 1916, sâmbătă

14.X.16

Iubito, azi au sosit cartea poștală și raportul. Ce importanță personală au pentru mine aceste foi! N-a fost totuși o muncă prea neînsemnată pentru tine. Deocamdată l-am citit doar în grabă, însă îl găsesc foarte rezonabil și substanțial. Numai când se discută despre grupele de băieți mai mici se fabulează un pic. Însă este scuizabil, mai ales în cazul unui prim raport. Ce lipsește din punctul meu de vedere este mai multă considerație față de director și de colaboratori; aici nu sunt suficiente sionismul și entuziasmul bezmetic. Dar și pentru acest

subdubiu se găsește o urmă de scuză în remarcă potrivit căreia după război, relațiile de conviețuire dintre colaboratori și persoanele asistate vor deveni mult mai apropiate. Desigur, acum lipsesc încă multe sub acest aspect; o confirmă chiar plângerea ta, pe care aș vrea s-o cunosc în detaliu. De altminteri, se observă că grupele de fete au rămas în urma celor de băieți. Dar în primul rând, remarc în continuare aroganța raportului. Timpul o va cauteriza însă, dacă nu se abandonează activitatea. — Nu te deranjez trimițându-ți cărțile? Nu mă ocup prea mult de lectura din Foerster? În rest, ce-ți dă dreptul să crezi că n-am terminat-o de citit de multă vreme pe Erdmuthe? Am citit-o în întregime încă de la Marienbad, exceptând notele de subsol, care nu sunt esențiale. Ispășește acest reproș nedrept, trimițându-mi degrabă niște poze din excursie!¹³¹⁰

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 octombrie 1916, duminică

Iubito, e-o zi atât de frumoasă, iar eu stau la birou. Mă consolează faptul că ești la Mühlenbeck. — Astăzi, încă n-ai scris nimic. Îmi scrii adesea că n-ai primit vești, dar pe urmă nu menționezi dacă veștile absente mai soseseră a doua zi. Dar așa trebuie să fie, căci eu scriu în fiecare zi. — Raportul a trebuit să i-l împrumut lui Max, fără a-l fi citit a doua oară; are nevoie de el pentru Clubul fetelor¹³¹¹, o chestiune delicată, fragilă, însă precis nu lipsită de valoare. Plângerea ta: toată lumea se simte mereu vizată, este de-a dreptul deviza acestui club. În raport mi-a sărit în ochi calitatea superioară a părții care tratează despre grupa de băieți mai mari; e scrisă, evident, de Lehmann. Aici există mai puțin fapte și rezultate, în timp ce restul conține majoritatea lucrurilor care puteau fi presupuse de la bun început, dar care-și găsesc locul în primul raport. De altfel, într-o situație foarte bună va fi fiind și grădinița, despre care relatarea este prea modestă. — Astăzi sunt singur, Ottla a plecat la țară; am de ales între a mă duce să-i iau pe Felix și soția lui¹³¹², așa cum le-am făgăduit, sau a merge singur. Ce voi face?

Franz

15.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 octombrie 1916, luni

Iubito, o zi neplăcută, alinată de scrisoarea ta din 13. — Pentru cazul în care nu vei fi ghicit ieri, am fost singur. Am mers foarte departe, cam cinci ore, singur și nu destul de singur, în vâi complet pustii și nu destul de pustii. Uneori simt grijile de parcă ele mi-ar sorbi sângele din tâmpile. — Cazul Sabinen¹³¹³ este într-adevăr delicat. Numai că nu-nțeleg câteva supoziții. Ce menire are în general casa de bani? A luat S. cu împrumut două mărci și abia apoi le-a povestit celorlalte acest lucru? Cine stabilește cum trebuie folosiți banii din casă? De unde provin banii? Predecesorul tău n-a știut de problema asta? Firește, eu nu mă-ndoiesc nicicum de onestitatea și nevoia lui Sabinen de a fi ajutată, însă dacă n-au fost îndeplinite formalitățile pentru împrumut, trebuie totuși să vă gândiți bine că și celelalte fete pot fi la fel de oneste și de neajutorate și că din această cauză s-ar putea să se simtă lezate că ele nu se află așa de aproape de casa de bani. Drept urmare, S. nu trebuie să-și piardă în niciun caz locul de onoare. Dar întreaga situație ar fi evitată dacă toate ar avea suficientă încredere unele-n altele; din câte văd eu, vei avea mult de lucru. Probabil că mai întâi ar trebui vizitate Sabinen și Hertha.

Franz

16.X

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 octombrie 1916, marți

17.X.16

Iubito, o minune după alta, faptul că voi putea pleca¹³¹⁴ prinde contur, ce-i drept, încă incomplet, dar deja notabil. Fie ca acum, după înlăturarea obstacolelor previzibile, toată treaba să nu devină irealizabilă din cauza unor obstacole imprevizibile! De altfel, nu este exclus ca lectura publică să aibă loc abia pe 17 noiembrie, iar nu pe 10. În cursul săptămânii viitoare se va lua o decizie. Dacă are să fie pe 10, va trebui să renunți de dragul meu la un spectacol al lui Milan¹³¹⁵; cred că va fi pe 9 noiembrie în Sala Choralion; altminteri însă, trebuie să mergi pentru mine în Sala Choralion. Este posibil că programul (Ebner-Eschenbach, Keller, Storm) să nu-l arate în toată forța lui; exceptându-l pe Keller, din programul pe care l-am văzut eu și care a ieșit cel mai slab (desigur, doar relativ slab) s-ar putea să mai corespundă așteptărilor lectura unei nuvele de Jakobsen¹³¹⁶; totuși, trebuie să mergi acolo și să-l ascuți, Felice! — Sunt absolut de acord să le citești fetelor *Galoșii aducători de noroc*¹³¹⁷; poți face și alte lecturi din Andersen, dar în niciun caz să nu le citești fragmente pe care data viitoare nu vei vrea să le mai termini. La *Minna von Barnhelm* copiii au fost deja privați (pe bună dreptate) de o impresie asupra întregului, iar așa ceva n-ar trebui să se mai repete. — Astăzi n-a sosit nicio veste.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 octombrie 1916, miercuri

Iubito, biată plătitoare de suprataxă poștală, iertare, dar sunt aproape complet nevinovat, așa cum te-ai putea convinge neapărat printr-o expunere foarte amănunțită, de care însă mă vei scuti, cu siguranță; Max însuși, care-i funcționar la poștă¹³¹⁸, a expediat până acum numai asemenea cărți poștale. Astăzi a sosit scrisoarea ta de sâmbătă, iar pe urmă cea de luni. În special ultima m-a consolat foarte mult. Ieri a ars în întregime aici vagonul cu corespondența de după-amiază de la Berlin și azi am mers toată dimineața de colo-colo, foarte gânditor și confuz, permanent îngrijorat din cauza acestui vagon, odată cu care trebuia să fi ars, după toate probabilitățile, și scrisoarea ta de luni, unde povesteai despre excursia celor de la cămin. Abia ulterior a venit scrisoarea ta, nu arsese deci! — Max nu primește deloc permisiunea de a călători la München¹³¹⁹; s-ar putea ca în prima parte a serii, care așadar sper să se realizeze, să citesc niște poezii ale lui. Ce-i drept, nu recit foarte bine versuri; mai degrabă, foarte prost, însă îmi voi asuma cu plăcere această sarcină, dacă nu se găsește unul mai bun. Dar spun numaidecât: dacă n-ai putea veni acolo, n-aș merge nici eu. M-am obișnuit deja prea mult cu gândul de a te vedea acolo. După 22 octombrie, când se termină concediul șefului tău, vei putea spune cu certitudine dacă această călătorie este posibilă sau nu.

Franz

18.X

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 octombrie 1916, joi

19.IX.16 1320

Iubito¹³²¹, nu este așa de simplu să accept de-a dreptul tot ce spui despre mama, părinți, flori, Revelion și comesenii. Scrii că nici pentru tine „nu se numără printre cele mai mari plăceri” să stai la masă cu toată familia mea, acasă la mine. Firește, prin spusele tale nu faci decât să-ți exprimi părerea, într-un mod absolut justificat, fără să ții cont dacă asta mă bucură sau nu. Ei, bine, nu-mi face nicio plăcere. Negreșit, m-ar fi bucurat însă și mai puțin dacă mi-ai fi scris contrariul. Te rog, spune-mi cât se poate de clar în ce constă această neplăcere pentru tine și care sunt cauzele ei, din punctul tău de vedere. Noi am vorbit deja deseori despre problema asta, în măsură în care intru și eu în discuție, dar îmi este dificil să înțeleg cât de cât care-i adevărul în cazul de față. Trebuie să o luăm mereu de la capăt. Cu niște cuvinte la ordinea zilei — și, ca atare, cu o duritate nu tocmai pe măsura adevărului — mi-aș contura poziția cam în felul următor: eu, care de cele mai multe ori am depins de alții, am o nesfârșită dorință de autonomie, de independență și libertate în toate privințele; prefer să-mi pun ochelari de cal și să-mi urmez drumul până la capăt decât să tot văd învârtindu-se în jurul meu liota celor de-

acasă, care-mi distrag atenția. De aceea, fiecare cuvânt pe care-l spun părinților mei sau pe care mi-l adresează ei se transformă atât de ușor într-o bărnă ce-mi zboară peste picioare. Orice relație pe care nu mi-o fac singur, fie chiar și în detrimentul unor părți ale eului meu, este fără valoare, mă împiedică să înaintez, o urâsc ori sunt pe punctul de a o urî. Drumul este lung, energia-i redusă, există motive arhisuficiente pentru o asemenea ură. Ori, eu mă trag din părinții mei, sunt legat prin sânge de ei și de surorile mele; deși nu simt asta în viața de zi cu zi și nici în propriile mele intenții, din pricina unei îndărătnicii indispensabile, totuși, în fond, țin cont de acest lucru mai mult decât îmi dau eu seama. Uneori, ura mea vizează și acest aspect: imaginea patului conjugal decasă, a așternuturilor folosite, a cămășilor de noapte așezate cu grijă îmi poate provoca o senzație de vomă și-mi întoarce stomacul pe dos; este ca și cum nu m-aș fi născut definitiv și aș tot veni pe lume din existența apăsătoare, proprie acestei odăi mucedee; parcă ar trebui să-mi găsesc mereu o confirmare acolo, fiind indisolubil legat — dacă nu pe de-a-ntregul, măcar în parte — de aceste lucruri oribile; dar asta mai depinde și de picioarele mele, care dau să fugă, însă continuă să rămână vârate în terciul acesta primordial și inform. Așa se întâmplă uneori. Alteori însă îmi dau seama că ei sunt totuși părinții mei, părți necesare ale ființei mele, componentele ce-mi insuflă permanent putere și-mi aparțin nu numai ca obstacole, ci și ca mod de a fi. Și-atunci vreau să fie ai mei, așa cum cauți să ai ce e mai bun; dacă am tremurat dintotdeauna în fața lor, cu toată răutatea, necuviința și lipsa mea de afecțiune ori cu tot egoismul meu — așa cum o mai fac, de fapt, și astăzi, — atunci când tremurat nu mă pot opri niciodată —, și dacă ei, tata, pe de o parte, iar mama, pe de alta, aproape că-mi-au înfrânt voința, într-un mod la fel de inevitabil, atunci vreau să-i văd vrednici de așa ceva. (Otlla mi se pare câteodată așa cum aș vrea să fie o mamă aflată departe: pură, sinceră, onestă, consecventă, smerită și mândră, sensibilă și distantă, devotată și independentă, timidă și curajoasă, totul într-un echilibru perfect. O amintesc pe Otlla pentru că ea are totuși ceva din mama, deși acest aspect este complet insesizabil.) Vreau să-i văd așadar vrednici de una ca asta. Drept urmare, impuritatea lor este pentru mine de o sută de ori mai mare decât va fi fiind în realitate, de care nici nu-mi pasă; și tot de o sută de ori mai mari sunt pentru mine nerozia, ridicolul și bătășenia lor. În schimb, părțile lor bune sunt de o sută de mii de ori mai mici decât în realitate. Ca atare, am fost înșelat de ei, dar nu mă pot revolta împotriva legilor naturii, fără să-nnebunesc. Așadar, tot ură și nimic altceva decât ură. Tu-mi aparții; te-am luat cu mine și nu pot crede că în vreun basm cineva a luptat mai mult și mai disperat pentru o femeie decât am făcut-o eu pentru tine; a fost de la început o luptă lăuntrică, luată mereu de la capăt și, poate, pentru totdeauna. Prin urmare, îmi aparții, și de aceea legătura mea cu rudele tale este asemănătoare cu relația pe care o am eu cu ale mele, deși, firește, este una incomparabil mai detașată, atât în bine, cât și-n rău. Totodată, generează o relație stânjenitoare (mă deranjează, chiar dacă ar fi să nu le adresez niciodată vreun cuvânt), iar în sensul de mai sus nu sunt vrednici. Îți vorbesc aici la fel de sincer ca mie însumi; nu-mi vei lua asta în nume de rău și nici n-ai să cauți aici vreo urmă de trufie; ea nu există, cel puțin acolo unde ai căuta-o tu. Când ai fost la Praga și ai stat la masa părinților mei, zona de atac aflată la dispoziția ostilității părinților mei față de mine a devenit, bineînțeles, mult mai mare. Legătura mea cu întreaga familie li se pare acum mai importantă (dar nu-i așa, și nici nu se cuvine să fie), iar ei mă lasă să simt acest lucru și li se pare că sunt integrat în această serie în care un loc este ocupat de dormitorul de alături (însă nu sunt integrat); cu toată opoziția mea, ei cred că au găsit în tine un sprijin (dar nu l-au găsit), iar ceea ce este urât și abject la ei sporește, înfiindcă din punctul meu de vedere, aceste aspecte ale lor depășesc ceva și mai detestabil. Dacă așa stau însă lucrurile, atunci de ce nu mă bucur de ultima ta remarcă? Pentru că mă aflu, pur și simplu, în fața familiei mele și-mi învârt neîncetat cuțitele în aer, ca să-mi rănesc și, deopotrivă, să-mi apăr mereu familia. Lasă-mă să te reprezint aici întru totul, fără ca tu să-mi ții locul, în acest sens, în fața familiei tale! Iubito, ți se pare prea mare acest sacrificiu? E unul enorm și-ți este ușurat doar de faptul că, dacă nu-l faci, firea mea mă determină să ți-l smulg. Dacă te sacrifici însă, faci mult pentru mine.

Dinadins n-am să-ți scriu o zi, două, ca tu să poți medita la asta și să-mi răspunzi, fără să te mai tulbur. Drept răspuns este suficient și-un singur cuvânt — atât de multă încredere am în tine.

Franz

Praga, 21 octombrie 1916, sâmbătă

21.X.16

Iubito, iată-mă, deci, din nou! Alaltăieri și ieri am primit scrisorile tale de marți și de miercuri, dar relatarea privitoare la excursie lipsea din ele. Poate sosește odată cu fotografiile mult așteptate, printre care destule pot fi însă cu tine. (Tocmai a trebuit să alerg la telefon unde am fost anunțat că mi s-au aprobat pașaportul și trecerea frontierei; acum nu mai este nevoie decât de viză.) Mă-ntrebi de doamna Hauschner.¹³²² N-o cunosc personal; cândva am citit doar un roman al ei, deloc ușuratic, dar de dimensiuni colosale, iar nu cu mult timp în urmă, două-trei scrisori adresate lui Max; din cauza unei confuzii făcute de bătrâna doamnă, acestea erau extrem de comice, dar și emoționante și plăcute datorită onestității cu care ea căuta să rezolve situația. De la Max am mai aflat acum că în afară de asta, este nemaipomenit de bogată și generoasă, participă la acțiuni de binefacere, iar din acest punct de vedere (nu din altul; ea e total nesionistă), se interesează și de cămin și ar putea fi atrasă pentru obținerea unor subvenții mai substanțiale (este și președinta unei mari asociații de femei din Berlin), cu prilejul unei manifestări adecvate, invitând-o, de pildă, la o după-amiază sau la o seară specifică, organizată-n cămin. Altminteri, va rămâne la Praga până la începutul lui noiembrie; Max vorbește marți cu ea și pe urmă îți dau amănunte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 octombrie 1916, sâmbătă

Iubito, astăzi a sosit scrisoarea ta de joi. Ai dreptate, până la urmă trebuie să vorbim unul cu altul. Numai să se țină lectura publică! Un alt program decât cel prezentat n-am; și nici nu vreau să citesc altceva. Deci, dacă nu s-ar aproba¹³²³ de sus, ar trebui să contramandez. Ca atare mă tem de acest obstacol; altminteri, nici n-amerita să vorbesc despre așa ceva. Ar fi foarte bine dacă ne-am întâlni chiar pe drum; pentru mine ar fi foarte bine deoarece atunci tu ai coborî, mutându-te la clasa a III-a.¹³²⁴ Cu Feigl am vorbit recent, urmează să fie mobilizat. N-au primit scrisoarea ta și nici altă corespondență pentru că și-au închiriat locuința și au comunicat greșit la poșta noua lor adresă. — De ce-ți trebuie bibliografia despre Universitatea populară? Nu știu cum se obține. — Fotografiile n-au venit încă; numai să nu le fi făcut cu ambalajul filmului.¹³²⁵

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 octombrie 1916, duminică

Ora 7

Iubito, îți scriu neverosimil de devreme — și-n plus, după o noapte proastă — fiindcă plec cu Ottla la țară.¹³²⁶ Nu de sărbătoarea tabernaculelor¹³²⁷, ci la fosta învățătoare a Ottlei.¹³²⁸ În ceea ce o privește pe Ottla, n-am vrut să fac din ea, eventual, un exemplu superior; am menționat doar însușirile ei bune, parțial excelente, care sunt evidente când le compar cu ale mamei. N-am vrut să trec sub tăcere faptul că pe lângă acestea, ea este, poate, destul de orgolioasă, calculată în plan spiritual și multe altele, deși, având în vedere propria-mi stare, nu sunt foarte îndreptățit nici s-o laud, nici s-o dojenesc.

Multe salutări,

Franz

22.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Iubito, astăzi a sosit scrisoarea ta de joi. Relativ la frecvențele tale lamentații legate de absența veștilor, mi-ar fi plăcut să aflu cum se reechilibrează întreaga situație căci eu îți scriu totuși zilnic, de multă vreme!¹³³⁰, în afară de ultima vineri. — Cât privește vechea înțelegere cu Felix, ai ghicit corect. Ce-i drept, nu era foarte greu, după felul în care am pus întrebarea. Iar acum mă ameninți? Din fericire, consolarea mă sperie aproape mai mult decât amenințările. Amenințarea ta, Felice, nu poate fi pusă în practică, exceptând cazul în care recurgi la o cămașă de forță. Iar acest lucru nu-l vei face precis, ci mă vei lăsa așa cum sunt, din păcate sau din fericire. Ieri, la țară a fost foarte frumos. În decursul anilor, fără să bag de seamă, m-am transformat pe-ascuns din orășean în țăran sau cel puțin în ceva foarte asemănător. Am fost într-un loc uitat, atât de rustic și de frumos! La o învătătoare ce trăiește acolo fericită și mulțumită, având un salariu de vreo 600 de coroane pe an. Spre a nu exagera, ea este o studentă care predă temporar acolo (pentru sine și școală); mai câștigă cu niște ore de germană vreo 50 de coroane pe lună și întâmplarea face ca în prima jumătate de an să locuiască pe degeaba. Predă la cincizeci și cinci de copii, băieți și fete de zece-unsprezece ani. — Ai primit până la urmă *Schlemihl* în ediția de la Insel și cartea de ghicitori?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 octombrie 1916, marți

Iubito, astăzi, iarăși nimic. — În scrisoarea de ieri mi-a făcut o deosebită plăcere următorul pasaj: „Ești un om atât de clarificat în privința lui însuși încât singurătatea are să te întristeze, cu siguranță, și mai mult decât de obicei“. — Adică singurătatea, sau mai bine zis, autoclarificarea tihnită (înalt privilegiu uman), privirea pe care o arunc în mine trebuie să mă întristeze. Interiorul meu arată deci foarte rău. Asta ai vrut să spui? Probabil ai dreptate. — De altfel, am aici o judecătoare (la Marienbad am amintit în treacăt sentința ei, potrivit căreia sunt imoral); de ea am auzit ieri din nou. Acum câteva zile va fi spus, în primul rând, că sunt nefresc, adică spusele mele nu-și au originea într-un impuls, ci într-o reflecție ce mizează pe un efect, iar în al doilea rând, că nu sunt un om bun. Cea care a spus una ca asta este o fată isteasă, și-n primul moment când am auzit așa ceva, cuvintele ei mi-au sunat într-adevăr de parcă ar fi fost rostite undeva departe. — În excursie au fost toate fetele, deci și Hanff? — Șeful tău și-a prelungit concediul? — Încă nu pot comunica precis ziua în care voi citi. Noi dificultăți. — Ți-am trimis patru broșuri cu cântece, publicate la Insel; sunt foarte frumoase. În plus, *Culegerea de cântece alb-albastre*.¹³³¹ — Participi la cursul despre Fröbel¹³³², în locul celui de religie? — Cum sunt seriile când se citesc basme? — Cine conduce cursul despre Foerster?

Franz

24.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 octombrie 1916, miercuri

Iubito, astăzi a sosit scrisoarea ta de sâmbătă. Așadar, fetele mi te confiscă un pic. Aș fi supărat pe ele dacă nu mi te-ar da înapoi înmii. Azi, nimic altceva; am diverse treburi urgente și enervante.

Franz

Max a vorbit ieri cu doamna Hauschner și i-a anunțat vizita. La început vrea să sprijine doar de la distanță, dar dacă este invitată personal și sincer la o manifestare reușită, poate că are să fie prinsă și altfel.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 octombrie 1916, joi

Iubito, azi au sosit scrisorile de luni și marți. Ele mă găsesc din nou într-o stare foarte proastă, după o perioadă uimitor de lungă, în care durerile de cap au lipsit aproape în totalitate. Dacă este o excepție, o suport cu plăcere. — Din excursia ta n-a lipsit nimic care ține de o excursie; în schimb, au existat unele lucruri ce de obicei nu sunt caracteristice excursiilor, iar asta a fost, pesemne, partea bună. Nu, despre domnișoara Blumstein¹³³³ nu mi-ai povestit încă. Dar numai din poze totul va deveni clar. — Lectura publică¹³³⁴ are loc deci vineri, 10 noiembrie, la ora 8; mâine-ți comunic ora exactă a sosirii mele la München; scrie-mi, te rog, și când sosești și unde vei sta. Acum lectura publică este stabilită definitiv, însă mai are un mic clenci (independent de mine); dar el există pesemne numai în ochii mei prea fricoși și nu se va transforma într-o piedică. — Faptul că frecvențezi, ba încă-n mod regulat, și un ciclu de conferințe mi se pare realmente prea mult. Și tocmai niște conferințe despre Strindberg!¹³³⁵ Suntem contemporanii și urmașii lui. Doar să-nchizi ochii și vei vedea că propria origine ține conferințe despre Strindberg! Cu toate acestea, scrie-mi din când în când un cuvânt despre ele, dacă te duci într-adevăr acolo! — Cu doamna Hauschner n-am vorbit, nu mă cunoaște, însă Max i-a anunțat vizita voastră, iar ea-l îndrăgește foarte mult.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 octombrie 1916, vineri

27 octombrie 16

Iubito, îți mulțumesc pentru vorbele tale bune de miercuri. În fond, mi-e greu să am îndoieli că suntem de acord în această chestiune și că vom trăi uniți, însă poate că-i bine să mai sune din când în când în casa noastră un asemenea clopoțel la intrare. — Lectura publică are loc deci pe 10 noiembrie. Max și cu mine ar fi trebuit să avem câte o seară separată. Dar întrucât cererea prin care Max solicita un concediu de două zile în acest scop a fost respinsă, el nu poate veni, iar eu mi-am asumat sarcina de a citi câteva poezii ale lui, atât cât pot de bine sau de rău. El nu trebuie să lipsească total din acest ciclu de seri¹³³⁶; mai degrabă să apară prost citit decât deloc. Singurul impediment previzibil pentru lectura mea l-ar reprezenta acum doar dificultățile pe care mi le-ar putea crea cenzura müncheneză¹³³⁷. Totuși, nu știu ce obiecții ar avea. — Probabil ar fi o exagerare să te mai duci să-l ascuți pe Milan în seara de dinaintea plecării. În primul rând, el are spectacole în fiecare iarnă; în al doilea rând, în ciuda importanței artei sale, un somn bun e la fel de bun; iar în al treilea rând, după lectura lui nu trebuie să vii la a mea cu impresii proaspete și pretenții exagerate, în caz că vrei s-o faci cu adevărat, lucru la care ar trebui să mai reflectezi. Ajung la München la 6.24 și plec îndărăt duminică la ora 7. — Poștașul este deja mulțumit? Dar mi-a făcut o nedreptate.¹³³⁸

Franz

Îl mai citești pe Foerster?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 octombrie 1916, sâmbătă

28.X.16

Iubito, din nou m-au chinuit nopțile și capul sau capul și nopțile, cum vrei s-o iei, fiindcă ele-și dau mâna, ca să mă tortureze. — Recent am citit *Omor ritual în Ungaria*, o tragedie de Zweig; în scenele supranaturale e tensionată și firavă, așa cum m-am așteptat să fie, luându-mă după tot ceea ce cunoșteam din Zweig. În schimb, scenele pământești au o viață cuceritoare și-n mare parte își au originea, probabil, în actele impunătoare ale procesului.¹³³⁹ Totuși, ele pot fi delimitate cu greu până la nivelul detaliilor; autorul s-a contopit cu procesul și a rămas în cercul magic al acestuia. Acum îl văd altfel decât înainte. Într-un loc a trebuit să mă opresc din lectură, să mă așez pe canapea și să plâng în hohote. De ani de zile n-am mai plâns.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 octombrie 1916, luni

30.X.16

Iubito, nicio scrisoare, te rog, nu-mi cere nicio scrisoare! Dacă aș fi avut să-ți comunic ceva la fel de lăudabil despre mine cum ai avut tu în ultima scrisoare, ce mi-ar mai fi zburat condeiul ca să-ți scrie! Dar așa... viața mea are două părți: una se hrănește cu toată gura din viața ta și, în sine, ar constitui viața unui om fericit și însemnat, pe când cealaltă seamănă cu desprinderea dintr-o pânză de păianjen; a scăpa de zgâlțâieli și de dureri de cap înseamnă suprema sa fericire, nu prea frecventă. Ce să facem cu această a doua parte? Se-mplinesc doi ani de când am lucrat pentru ultima oară¹³⁴¹ și totuși nu mi-a mai rămas altceva decât capacitatea și plăcerea de a munci în această direcție. Acum sper să ne întâlnim curând, peste zece-unsprezece zile¹³⁴²; chiar și așteptarea asta fericită mă neliniștește prea mult ca să scriu mai pe larg. De n-ar interveni vreo piedică!

Anexez câteva mărunțișuri:

1) O poză a Ottelei, ce-i drept, extraordinar de proastă. Dinții retușați și colțul gurii întredeschise nici nu sunt măcar cele mai grave cusururi.

2) Scrisoarea lui Buber¹³⁴³ în care, recitind-o azi, nu mai găsesc, de fapt, nimic remarcabil. Nu știu de ce ți-am scris despre ea; ți-o trimit numai pentru că tu, indusă-n eroare de observația mea, mi-ai cerut-o mereu.

3) Ca exemplu pentru preocupările celeilalte părți, un apel.¹³⁴⁴ Mă găsești printre semnatari; inițial ar fi trebuit să fiu sus, în comitetul provizoriu, dar pe urmă, fără prea multă osteneală totuși, m-am strecurat în grupul cel mare. Și textul îmi aparține (ca multe altele). În fine, nu mai adaug nimic despre asta.

4) Programul lecturilor publice. Pe antepenultima pagină găsești anunțat *Verdictul*. Însă Wolff pare să-l asuprească din nou, fără să-mi fi scris, de altfel, în legătură cu acest lucru.¹³⁴⁵ Oricum, mi-e indiferent câtă vreme sunt eu însumi impasibil și nu fac decât să trag cu urechea la viața care se zbate-n tâmpilele mele.

Despre judecătoria mea să nu-ți faci griji, iubito! Liniștitor aici (dacă vrei, și neliniștitor) este că ea explică situația pornind de la cinci-zece scurte discuții, care nu s-au mai repetat de-o jumătate de an. La revedere, la revedere!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 octombrie 1916, marți

31.X.16

Iubito, în ultimele zile, la serviciu, n-am avut timp nici măcar să scriu. Ultima ta epistolă a fost de vineri; astăzi n-a sosit nimic. — Firește, sub conducerea ta, biblioteca pentru copii n-are voie să rămână așa de săracă; de aceea ți-am trimis azi, ca un punct de plecare, „Volumașele albastre de la Schaffstein”.¹³⁴⁶ Sunt cartonate, ca *Peter Schlemihl* al tău; legate ar fi fost mai bune, desigur, însă prea scumpe. Poate le legați în atelierele căminului, înainte de a ajunge în uz. Sunt cărți pentru toate categoriile de vârstă, nici nu este nevoie de o separare prea minuțioasă. Pentru băieți sunt totuși cărțile verzi de la Schaffstein; pe ele le prefer, sunt cele mai bune, dar n-am vrut să ți le trimit pe toate dintr-odată; celelalte deci mai târziu. Printre ele se află, de exemplu, o carte care mă impresionează de parcă acolo ar fi vorba despre mine; e ca și cum mi-ar prescrie viața, de ale cărei reglementări am totuși deseori impresia că scap sau am scăpat; cartea se numește *Baronul zahărului*¹³⁴⁷ și ultimul ei capitol este esențial. De altfel, este așa de greu să alegi între cărțile pentru copii. Dacă ar fi să le numesc pe cele mai bune după experiența mea, atunci volumașele de la Hoffmann¹³⁴⁸ ar fi o evidentă maculatură. Ce frumoase ni se vor părea pe lumea cealaltă cărțile pe care le citim acum!

În legătură cu propunerile efective pentru bibliotecă am să-ți mai scriu.

Franz

Praga, 1 noiembrie 1916, miercuri

I.XI. 16

Iubito, cum, acum mă ameninți și tu că nu vii?¹³⁴⁹ După infinite dificultăți mărunte, dintre care acum doar una mai este cu puțință, să apară și-aceasta, însemnată? Nu trebuie să se întâmple așa ceva. În legătură cu concediul șefului tău se va fi luat de mult o decizie. — Astăzi au sosit fotografiile și scrisoarea ta de luni. Frumoasă poza de grup din pădure! Deci ele sunt cele nouă fete ale tale, printre care și Hanff. De data asta, S.¹³⁵⁰ este singura care nu zâmbește. Cea mai frumoasă este probabil cocheta din stânga, cu bluza strânsă cu o curea. Poza este puțin stricată de așezarea în formă de melc a celor aflate în prim-plan. De altfel, fetele sunt înalte și, cu excepția a două-trei, par să aibă figuri tipice. Totuși, chipul cuiva poate fi prins abia după vreo o mie de fotografii. În cele două poze ce înfățișează un dans în cerc se văd și fetele tale; pot fi identificate cu o oarecare greutate, însă arată cu totul altfel. Partea bună a fotografiei tale în grup face un pic uitată poza cu flori, nereușită și destul de neclară. Cea de-a cincea fotografie, în care n-o recunosc decât pe S., trebuie să mi-o mai explici. — Nu știu dacă voi putea găsi piesa pentru Hanuca.¹³⁵¹ Firește, o voi căuta de îndată. Ce spui despre înjosirea (în caz că minciuna este doar înjosire) la care mă vezi supus în programul expeditat?¹³⁵² Nu este nicidecum punctul cel mai de jos al umilinței mele, există altele și mai și, sub toate aspectele, însă acesta e suficient de jos. — Să nu mă mai ameninți că nu vii!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 noiembrie 1916, vineri

3.XI.16

Iubito, așadar, a fost doar o amenințare ce urma să mă sperie. Ceea ce a și făcut. Până la urmă vii, totuși. Dar aprobarea nu este încă absolut sigură, manuscrisele au sosit acolo abia luni.¹³⁵³ Sunt în continuare nervos, și ca să spun adevărul, nici nu-mi pot imagina că se vor aproba, oricât de nevinovate ar fi în esență. În orice caz, îți telegrafiez dacă apare vreun impediment; deocamdată mă bucur, în speranța că te voi vedea atât de curând. Trenurile noastre își dau întâlnire — din păcate, n-am la îndemână *Mersul trenurilor*, în format mare, și până una, alta judec numai după hartă — cam la Wiesau¹³⁵⁴, deci între ora 1 și 2, la amiază. Câștigăm mult timp dacă te întâlnesc încă din tren. Firește, voi sta și eu la Bayerischer Hof¹³⁵⁵ (din superstiție formulez și aici rezerva de mai sus). — Piesa pentru sărbătoarea de Hanuca cu greu o voi putea găsi. Singura fată de la care puteam spera că voi primi ceva (a repetat anul trecut o piesă cu copiii de la grădinița de aici pentru evreii din Est și atunci am fost cu nepotul meu¹³⁵⁶ acolo; de altfel, concepută pentru copiii foarte mici, piesa era cu adevărat inutilizabilă, deși fata însăși era extraordinară), așadar, nici această fată n-are nimic. La Jüdischer Verlag urmează să apară o carte destinată Hanucăi; poate-ți arată niște corecturi de la tipografie.¹³⁵⁷

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 noiembrie 1916, duminică

Iubito, îți scriu din nou în zori, înaintea unei excursii la țară. Ieri n-a venit nimic de la tine, dar nici eu n-am scris. Pe zi ce trece, călătoria devine tot mai probabilă. În orice caz, îți voi telegrafia chiar miercuri sau joi frumoasele vorbe „Plecăm deci” sau tristul cuvânt „Nu”.

Franz

5.XI.16

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 14 noiembrie 1916, marți

Dragă mamă,

Din câte mi-a povestit Felice, ai primit cu bunăvoință scrisoarea mea de la Marienbad; drept urmare, îți pot scrie astăzi, de ziua ta de naștere¹³⁵⁸, cu sufletul mai despovărat decât atunci. După cum am văzut, am auzit și am spus deseori, nu-i este foarte ușor nimănui s-o scoată la capăt cu mine, nici măcar mie; de aceea, dacă tocmai tu, care mi-o dai pe fiica ta și ai fi deci îndreptățită să formulezi numai pretenții, îți dai silința să mă înțelegi, mărinimia ta este cu atât mai mare. Așadar, te rog să ai răbdare cu mine și-n viitor (iată cum se amestecă egoismul în urările de aniversare) și să-ți păstrezi în continuare, multă vreme, aceeași prospețime aproape juvenilă cu care trăiești în amintirea mea, pentru Felice, iar prin intermediul ei, și pentru mine.

O respectuoasă sărutare de mână pentru tine și sincere salutări pentru Erna și Toni¹³⁵⁹,

de la al tău,

Franz

14 noiembrie 1916

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 noiembrie 1916, vineri

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, înainte de 21 noiembrie 1916

Cărțile poștale nu s-au păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1916, marți

21.XI.16

Iubito, de zile-ntregi, nicio veste. De ce? Nu-ți convin ultimele mele cărți poștale? Dar ele privesc totuși esența viețuirii noastre. Spre a vorbi acum numai despre asta, nu te pot lăsa tocmai pe tine să-mi reproșezi mereu egoismul și s-o spui în treacăt, așa de ușor și de firesc, sub amenințarea neconținută ce stă-ndărătul reproșului respectiv. Într-adevăr, el mă afectează grav, fiindcă este corect. Incorect este doar faptul că mi-l faci tocmai tu și că astfel, poate nu atât prin ceea ce faci cât prin ceea ce spui, negi îndreptățirea acestui egoism care vizează mai puțin, incomparabil mai puțin, persoana decât problema în sine. Credința că în această ultimă privință trazez corect limitele este totuși o chestiune de încredere în mine. În orice caz, conștiința vinovăției mele continuă să fie suficient de puternică, nu mai trebuie alimentată din exterior, însă organismul meu nu-i destul de puternic pentru a înghiți, adesea cu dificultate, o asemenea hrană.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 noiembrie 1916, joi

23.XI.16

Iubito, așa cred și eu. Altminteri, cum aș putea să mai trăiesc în această stare (incluzând și durerile de cap)? Deși nu sunt convins că nu vor reapărea asemenea controversse (oribilă cofetărie!)¹³⁶⁰, totuși ele nu vor mai avea tensiunea unei scurte întâlniri, a provizoratului vag și foarte fantomatic, care intensifică amărăciunea

și, drept urmare, vor trebui suportate ca o supărare general umană. Tu vei izbi în piatră, iar piatra abia are să fie zgâriată. Dacă nu se fărâmițează prematur, piatra va răbda asta, la fel cum are s-o suporte și mâna. — În ceea ce mă privește, exceptând faptul că astăzi mă doare capul cum nu mi s-a mai întâmplat de la München, momentan mă domină aproape exclusiv gândurile privitoare la schimbarea locuinței și la speranțele modeste legate de aceasta, pozitive totuși, cel puțin dacă țin cont de aspectul în general negativ al vieții mele. Până și faptul că m-am dus la biroul imobiliar a fost o performanță de luat în seamă. De atunci plutesc în juru-mi trei femei ce dau dovadă de o amabilitate pe care n-o merit: proprietara biroului imobiliar, intendentă casei unde vreau să locuiesc și slujnica locatarilor care doresc să-mi lase locuința. De ieri, lor li s-a alăturat și măică-mea, realmente foarte binevoitoare. Mai mult nu deconspir; abia poimăine, când se va decide totul. — Măine pleacă spre tine cărțile.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 noiembrie 1916, vineri

De dimineață m-am apucat să-ți scriu o carte poștală; pe urmă am fost deranjat, iar acum nu mai găsesc cartea poștală începută. În rest, mi se întâmplă așa numai cu actele. Este neplăcut. — Iubito, n-a fost totuși cum zici tu. Se pare că într-adevăr n-ai primit telegrama mea de ziua de naștere. Nesiguranța de a trimite ceva acum este prea mare. Am expediat-o pe 17 seara. — Suna așa: „O îmbrățișare din depărtare“. — Poate textul acesta a fost prea neobișnuit și de aceea n-au trimis-o. Am să fac probabil o reclamație. Momentan, principalele mele gânduri, deși destul de triste, vizează tot locuința. Decizia a trebuit amânată iarăși cu câteva zile și a redevenit cam nesigur dacă primesc apartamentul. Trebuie să știi că e vorba despre o locuință compusă din două camere, fără bucatărie, și care pare să corespundă întru totul celor mai capricioase dorințe ale mele. Aș suporta cu greu să n-o dobândesc. Această casă mi-ar reda, chiar dacă nu liniștea interioară, măcar posibilitatea de a lucra; porțile paradisului nu s-ar redeschide brusc, dar poate că-n zid s-ar face două crăpături pentru ochii mei. — Astăzi am citit o scrisoare adresată lui Max de către grenadierul Lehmann¹³⁶¹, care-ți evidențiază în mod deosebit hărnicia.¹³⁶² — De Crăciun? Nu voi putea pleca.

Franz

24.XI.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 decembrie 1916, luni

Iubito, astăzi mi-a venit înapoi o scrisoare pe care ți-am adresat-o mai de mult. Merităm deci amândoi mai multă încredere. Rămân la aceeași părere despre Crăciun; știu, voi simți un jungghi când am să aud definitiv că nu ne vedem, însă nu voi avea îndoieli în legătură cu faptul că, în fond, opinia mea este justă. — Durerile tale de cap mă deprimă foarte tare. Nu este hărăzită amândurora o singură liniște, astfel încât, când eu sunt oleacă mai liniștit, partea de liniște cuvenită ție se diminuează imediat? Și din ce motive? Acum o lună, incertitudinea n-a fost totuși mai mare decât astăzi. Iar căminul? Nu te prinde și nu te reține? — Nu mai am cum să citesc drama acelei cunoștințe. Max a expediat-o cu câteva zile în urmă, fără ca eu să fi aflat ceva despre asta. El n-o consideră esențială. Firește, mi-ar fi plăcut s-o citesc fiindcă așa ai dorit tu, dar acum, de vreme ce a luat-o din loc, n-are niciun sens s-o mai cer îndărăt; precis, judecata sau chiar sprijinul meu n-ar avea nicio importanță pentru autor. De altfel, în ultimul timp, Max a fost supraaglomerat tocmai din cauza unor solicitări asemănătoare și deci este posibil să nu o fi citit prea atent.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 decembrie 1916, joi

Iubito, de câteva zile nimic. Să nu cred cumva că trăiesc neîncetat ca-n paradis? Poate că această liniște relativă nu-i decât acumularea nemulțumirii ce izbucnește apoi într-o noapte, ca de pildă în ultima, când mi-a venit să urlu, iar a doua zi, adică azi, am vagabondat ca-n jurul propriului mormânt. — Te interesează articolele despre lectura publică.¹³⁶³ N-am mai primit decât unul, din *München-Augsburger Zeitung*. Este ceva mai amabil decât primul¹³⁶⁴, dar întrucât în esență, opinia coincide cu a celui alt, dispoziția mai binevoitoare amplifică eșecul cu-adevărat mareț pe care l-a-nregistrat totul. Nu-mi dau deloc silința să mai primesc și alte recenzii. În orice caz, trebuie să recunosc că judecățile exprimate acolo sunt realmente îndreptățite aproape în totalitate. Mi-am folosit abuziv scrierea, transformând-o într-un vehicul spre München, cu care, altminteri, n-am nici cea mai mică legătură spirituală, și după doi ani de inactivitate literară am avut îndrăzneala fantastică de a citi în public, în timp ce, de un an și jumătate, nu le-am mai citit nimic celor mai buni prieteni ai mei din Praga.¹³⁶⁵ De altfel, la Praga mi-am amintit și cuvintele lui Rilke.¹³⁶⁶ După câteva vorbe foarte amabile despre *Fochistul*, el a fost de părere că nici *Metamorfoza*, nici *Colonia penitenciară* n-au atins consecvența de acolo. Desigur, remarca nu este ușor de înțeles, dar e inteligentă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 decembrie 1916, vineri

8.XII.16

Iubito, cartea poștală în care-mi scrii despre călătoria de Crăciun a șefului tău a sosit cu mare întârziere; în rest însă, de multă vreme, nimic. Iar dureri de cap ai avut și după această carte poștală. Și-acum te cufunzi în tăcere.

Căminul? Piesa de Hanuca? Data viitoare îți voi trimite câteva cărți evreiești. Ai primit pachetul cu cărți? Măine expediez pachetul pentru Muzzi.¹³⁶⁷ Nu, eventual mai aștept o însărcinare din partea ta. Deocamdată ambalez: două cărți, un joc, bomboane, napolitane de Karlsbad și ciocolată. Dincolo de acestea, fantezia mea nu mai funcționează. N-ar trebui să pun în pachet și o rochiță sau ceva de felul ăsta? Dar ar trebui să primesc informații exacte în legătură cu așa ceva; de altfel, aș lăsa-o pe Ottla să se ocupe de asta. Da, mai trebuie să trimit, probabil, cacao; deci pregătesc și niște cacao și, pe urmă, nu-mi rămâne decât să aștept vești de la tine. — Locuiesc la Ottla.¹³⁶⁸ În orice caz, mai bine decât oricând în ultimii doi ani. Mai facem unele mici corecturi și astfel adăpostul se apropie oarecum de perfecțiune. De atins, n-are s-o atingă, deoarece acolo perfectă pare să fie doar straja de noapte. Însă așa mă-ntorc acasă când începe să se facă frumos afară; mai întâi la ora 8, apoi la 8.30, iar acum chiar după 9. Straniu e când pe această stradă îngustă încui casa, sub lumina stelelor. Ultima dată, la ora aceea se afla în mijlocul străzii vecinul meu (dr. Knoll¹³⁶⁹) cu o pungă de dulciuri pentru Sfântul Nicolae și-i aștepta pe copiii de pe stradă.

Sincere salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 decembrie 1916, sâmbătă

Iubito, astăzi, pe 9, a sosit scrisoarea ta privitoare la mănuși, întrucât însă ruda pleacă deja pe 10, presupun că n-ar avea niciun rost să trimit mănușile, mai ales pentru că eu le voi primi de-abia luni. Probabil le voi trimite luni, ca mostră fără valoare. S-ar putea să meargă. — Din concizia scrisorii tale să înțeleg că te doare capul? Dacă nu citesc de-a dreptul aceste cuvinte, nu-mi vine să cred, atât de mare este încrederea mea fizică în tine (nu mai puțin și cealaltă). — Ori concizia înseamnă supărare?¹³⁷⁰ Totuși, nu puteam proceda altfel. — Stau în continuare în căsuța aceea, dar voi împărți timpul într-un alt mod și am să rămân acolo până noaptea târziu. — La Berlin au fost câteva manifestări valoroase, însă am citit mereu prea târziu despre ele: Milan, Borchardt, Blümner (*Lucie de Essig*).¹³⁷¹ — Acum, în loc să mă-ntorc acasă, trebuie să merg la o ședință, ca secretar.¹³⁷²

Franz

Praga, 14 decembrie 1916, joi

Iubito, da, cărțile. Vor sosi cât de curând. Librarii evrei sunt atât de ciudați, expedierea este stranie și durează mult. Dar sper să le pot trimite încă de săptămâna asta. — Ieri ți-am trimis-o pe *Mica Dorrit*.¹³⁷³ O știi, pesemne. Cum am putut să-l uităm pe Dickens? Ce-i drept, nu este de citit chiar în întregime cu copiii, însă parțial are să vă facă, precis, și ție, și lor o mare bucurie. — Mult noroc la sărbătorirea Hanucăi! Atunci (habar n-am care-i data) vor fi făcute, probabil, și niște poze, la care am și eu dreptul. — Acasă mă încaier cu neputințele mele din ziua respectivă, pentru ca-n ziua următoare să le șterg cu o forță de zece ori mai mare decât cea cu care le-am comis.¹³⁷⁴ Dar este frumos să stau acolo, să hoinăresc spre casă pe la miezul nopții, coborând în oraș pe vechea scară de la palat.

Franz
14.XII.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 decembrie 1916, vineri

Iubito, nu, situația nu-i atât de gravă și după două zile nici tu n-ai mai fi scris așa. Lipsește o remarcă privitoare la inexistența durerilor de cap. Stau în continuare în căsuță¹³⁷⁵, adăpostit uneori mai bine, alteori mai rău; trebuie să trăiesc în medie. — Pe Flaubert¹³⁷⁶ nu l-am citit, însă acum trebuie să-l reiau repede, ca să văd cum te pricepi la cunoașterea oamenilor. — Din păcate, lista scrierilor pentru tineret¹³⁷⁷ n-a sosit încă, dar nu mai poate întârzia mult. De altfel, mâine-ți trimit o carte, ca s-o citești copiilor. — Mănușile le-am primit deja, adică materialul; totuși, expedierea lor nu-i încă posibilă. Săptămâna viitoare însă, un cunoscut de-al meu pleacă în Germania și-l va lua cu el. — Aștept indicații în legătură cu pachetul pentru Muzzi.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 decembrie 1916, miercuri

Iubito, să nu fii tristă dacă nu sosește nicio veste de la mine. Realmente n-am avut această intenție, situația mă neliniștește, iar acum sunt atât de susceptibil. Nimic altceva decât egoismul ajunge până-n celălalt suflet. Totuși, nu fi tristă! Cel puțin, absența veștilor nu este mai rea decât o grămadă de scrisori. — Viața mea e chiar monotona, se scurge împresurată de nefericirea mea innăscută, oarecum triplă: când nu pot face nimic, sunt nefericit; când pot să fac ceva, nu-mi ajunge timpul; iar dacă-mi pun nădejdea în viitor, apar imediat temeri, tot felul de temeri că atunci n-am să pot lucra nici atât. Un iad calculat cu precizie. Dar el nu este lipsit de momente bune, iar acum asta contează. — Cadoul pentru Muzzi va fi foarte drăguț de data aceasta, Otla s-a angajat să-l facă. Supărător este că am mereu ezitări în legătură cu adresa, așa cum faci tu în privința adresei unchiului meu¹³⁷⁸. Sper că așa e corect: Azstalos *utca* 2, la doamna Guttman.¹³⁷⁹

Ai scris recent că ai găsit o soluție pentru principala noastră problemă. Nu se poate spune nimic în acest sens?

Franz
20.XII.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 decembrie 1916, vineri

Iubito, deja câteva zile fără vești. Ieri a pornit pachetul spre Muzzi; a ieșit foarte drăguț, singurul cusur e că n-am găsit niciun joc potrivit și, drept urmare, i-am trimis o cutie cu cuburi de construit. Restul însă repară această stângăcie. Ieri ți-am trimis lista de scrieri pentru tineret, azi o carte pentru copii. Încetul cu încetul lucrurile se vor regăsi, totuși. Dar mănușile se află încă la mine. Cunoștința mea pleacă abia săptămâna viitoare.

Îmi fac din nou griji în legătură cu locuința; data viitoare am să-ți povestesc cum a evoluat întreaga situație. În rest, mă simt amestecat; în orice caz, mai bine din punct de vedere al sănătății. Ieri mi-am amintit de München, Köhlweil mi-a trimis trei poezii.¹³⁸⁰ Cu siguranță, ele-și au originea într-un suflet pur și nevinovat în multe privințe, însă la München poeziile lui păreau mai frumoase decât aici. Cât privește nerușinarea menționată recent (de altfel, îmi place numele Blumstein¹³⁸¹ ca atare; în el stau alături blândețea și duritatea, și-n plus, blândețea și-a sacrificat două litere, spre a se așeza suav lângă duritate), pentru nerușinarea manifestată în această privință am fost pedepsit printr-o scrisoare de către actorul Löwy (despre care ți-am povestit adesea). El are acum un foarte mare succes la Budapesta și-mi reproșează pe un ton de-a dreptul violent (desigur, nu cu deplină temei) că n-aș fi făcut aici destul pentru el și doar m-aș fi jucat cu el.

Franz
22.XII.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil februarie 1917

Iubito, iată povestea locuinței mele! O temă impozantă. Mă sperie gândul că n-o voi putea răzbi. Este prea mare pentru mine. Am să pot reda doar o miime, și din aceasta numai o miime va mai fi proaspătă în memoria mea când scriu, iar pe tine te voi putea face să înțelegi doar o miime din această ultimă miime etc. Trebuie totuși s-o fac, vreau să-ți ascult sfatul. Așadar, citește atent și sfătuiește-mă bine! Cunoști necazul meu care durează de doi ani, minor în raport cu durerea lumii contemporane, dar suficient pentru mine. O cameră primitoare, comodă, pe colț; are două ferestre și o ușă spre balcon. Priveliște către multe acoperișuri și biserici. Oamenii sunt suportabili, căci, dacă exersezi puțin, nici nu trebuie să-i văd. Strada este zgomotoasă, trec niște camioane grele dis-de-diminează, însă cu astea aproape că m-am obișnuit deja. Dar odaia-i de nelocuit, din punctul meu de vedere. Deși se află la capătul unui vestibul foarte lung și este destul de izolată spre exterior, totuși casa este din beton și de la ora 10 încolo, aud, sau mai bine zis, auzeam suspinele vecinilor, discuțiile locatarilor de la etajele inferioare, iar din când în când târboi în bucătărie. În afară de asta, deasupra tavanului subțire se găsește podul casei și este imprevizibil la ce ore târzii ale după-amiezii, tocmai când voiam să lucrez ceva, vreo slujnică total nevinovată, care atârna rufe, îmi călca pur și simplu pe țeastă cu tocurele de la cizme. Uneori se auzea un pian, iar vara, din semicercul celorlalte case mai apropiate, răsunau cântece, o vioară și-un gramofon. Tihnă aproape deplină aveam deci abia după 11 noaptea. Așadar, imposibilitatea de a găsi liniște, sentimentul de apăsătoare desăvârșit, un loc unde se clocesc toate obsesiile, o slăbiciune tot mai accentuată și absența oricărei perspective. Câte mai sunt de spus despre asta! Dar merg mai departe. Vara trecută am plecat cu Otla să caut o locuință; nu mai credeam în posibilitatea unei liniști reale, dar m-am dus să caut. Am văzut câteva pe Kleinsiedl și mă gândeam neîncetat dacă undeva, într-unul dintre palatele vechi, n-o fi existând vreo gaură tihnită într-un ungher de pod, pentru a mă întinde acolo, în sfârșit, în liniște. Nimic, n-am găsit nimic cum trebuie. În glumă am întrebat și pe o stradă mică.¹³⁸² Da, există o căsuță ce s-ar putea închiria în noiembrie. Otla, care caută și ea liniștea, dar în felul ei, a-ndrăgit ideea de a închiria casa. Eu, cu slăbiciunea mea înăscută, am sfătuit-o să nu facă acest lucru. Nu prea m-am gândit că aș putea sta și eu acolo. Fiind atât de mică, de murdară, de nelocuibilă, avea toate cusururile posibile. Otla a insistat însă, a cerut să fie zugrăvită după ce numeroasa familie ce locuia acolo a eliberat casa, a cumpărat câteva obiecte de mobilier din trestie împletită (nu știu să existe un scaun mai comod decât acesta), a păstrat și păstrează totul ca un secret față de restul familiei. Cam în aceeași perioadă m-am întors remontat de la München și m-am dus la un birou imobiliar, unde primul lucru de care mi s-a pomenit a fost un fel de apartament în unul dintre cele mai frumoase palate.¹³⁸³ Două camere și un antreu, care pe jumătate era amenajat ca baie. 600 de coroane pe an. A fost ca împlinirea unui vis. M-am dus acolo. Camere înalte și frumoase, în roșu și auriu, cam ca la Versailles. Patru ferestre către o curte cufundată într-o liniște profundă și o fereastră către grădină. Grădina! Când ajungi pe drumul care duce spre poarta palatului, aproape că nu-ți vine să-ți crezi ochilor. Prin arcada înaltă a celei de-a doua porți, flancate de cariatide, se vede o grădină mare, care urcă alene o pantă amplă, până la un pavilion, pe niște scări de piatră, frumos distribuite, ramificate în linii frânte. Ei, bine, locuința avea un mic cusur. Chiriașul de până atunci, un tânăr care trăiește separat de soția lui, se gospodărise doar câteva luni în locuință, împreună cu un servitor de-al său, și pe urmă fusese transferat pe neașteptate (este funcționar); a trebuit să părăsească Praga, dar în scurtă vreme investise deja în

locuință atât de mult încât nici vorba să vrea s-o mai cedeze. Drept urmare, o păstra și căuta pe cineva care să-i compenseze măcar parțial cheltuielile (introducerea luminii electrice, amenajarea băii, montarea dulapurilor, instalarea unui telefon; desfășurase și un covor mare). Eu nu eram acel cineva. În schimbul tuturor acestor lucruri, voia (desigur, destul de puțin) 650 de coroane. Pentru mine era prea mult; de asemenea, camerele acelea reci, peste măsură de înalte, mi se păreau prea fastuoase; în fine, n-aveam nici mobilă și se mai adăugau și alte considerente mărunte. Însă în același palat se găsea de închiriat direct de la administrație un alt apartament, situat la etajul al doilea, cu camere ceva mai joase și deschidere către stradă; în dreptul ferestrelor, la mică distanță, se află Hradul. Mai primitoare, mai umană, amenajată modest; aici locuise, ca musafiră, o contesă, probabil cu pretenții mai reduse; mobilierul compus din piese vechi, aranjate ca pentru o fată, era încă acolo. Dar existau dubii dacă locuința va putea fi dată. Asta m-a făcut atunci să disper. Și în această stare m-am dus acasă la Ottla, unde tocmai se terminaseră amenajările. La început lipseau multe; n-am timp suficient să povestesc cum au evoluat lucrurile. Astăzi casa corespunde întru totul așteptărilor mele. Pe scurt: urcușul plăcut al drumului și tihna de-acolo; de un vecin nu mă desparte decât un perete foarte subțire, dar vecinul este destul de potolit; îmi iau cina sus și de cele mai multe ori rămân acolo până la miezul nopții; apoi am privilegiul drumului spre casă; trebuie să mă decid când conțeneșc și urmează drumul ce-mi răcorește capul. Și-apoi viața de-acolo; este ceva deosebit să ai o casă, să-ncui îndărătul lumii nu ușa camerei sau a apartamentului, ci chiar a casei și să pășești din ușă direct în zăpada de pe o stradă liniștită. Totul cu 20 de coroane pe lună, aprovizionat de soră-mea cu cele de trebuință și slujit de o mică florăreasă (eleva Ottlei) atât de modest cât e nevoie; este ordinar și frumos în toate. Și tocmai acum se ia decizia să mi se pună totuși la dispoziție apartamentul de la palat. Administratorul căruia i-am făcut un serviciu este foarte amabil cu mine. Voi primi acea locuință de la stradă pentru 600 de coroane, ce-i drept, fără mobila pe care o luasem în calcul. Sunt două camere și un antreu. Am lumină electrică, nu și baie, nici cadă, însă nici nu-mi trebuie. Iată, pe scurt, avantajele situației actuale, comparativ cu apartamentul de la palat: 1. avantajul că lucrurile rămân cum au fost; 2. acum sunt totuși mulțumit, de ce să regret, eventual, după aceea? 3. pierderea propriei case; 4. renunțarea la drumul nocturn, care-mi ameliorează somnul; 5. ar trebui să iau cu împrumut niște mobilă de la sora mea¹³⁸⁴, care locuiește acum la noi; pentru una dintre camere, care este uriașă, n-aș avea de fapt decât un pat; și-apoi, costurile mutării; 6. acum stau cu zece minute mai aproape de serviciu. Apartamentul de la palat dă, cred, spre apus; camera mea are lumină în zori. Iată, în schimb, avantajele apartamentului de la palat: 1. avantajul schimbării atât în genere, cât și-n particular; 2. avantajul unei locuințe proprii, liniștite; 3. în casa unde lucrez acum nu sunt totuși complet independent; de fapt, o dau la o parte pe Ottla; oricât de drăguță și de devotată este față de mine, câteodată, când este prost dispusă, lasă să se observe o anumită aversiune; negreșit, ar regreta însă dacă n-aș mai veni în căsuța ei; în fond, pentru ea e de-ajuns să stea acolo din când în când, pe la prânz și duminica până la ora 6; 4. îmi va lipsi totuși drumul spre casă; de asemenea, are să fie greu să ies noaptea fiindcă poarta nu se deschide din exterior; în schimb, fără doar și poate, mă pot plimba noaptea un pic într-o zonă a parcului, rezervată în rest numai stăpânilor; 5. după ce se termină războiul, vreau să încerc totuși să iau mai întâi un an de concediu, dar pesemne că asta n-are să fie posibil chiar imediat. Ei, bine, amândoi am avea atunci cea mai minunată locuință pe care mi-o pot imagina la Praga, pregătită pentru tine; ce-i drept, măcar pentru o perioadă relativ scurtă ar trebui să renunți și tu la o bucătărie și chiar la o baie proprie. Totuși, aș intenționa ca tu să te poți odihni profund două-trei luni. Iar parcul este indescriptibil primăvara, vara (când stăpânii sunt plecați) sau toamna. Dar dacă nu-mi asigur locuința chiar acum — fie că mă mut acolo, fie că doar o plătesc (risipă aiurea, ce depășește înțelegerea oricărui funcționar!) cu 150 de coroane pe trimestru — nu prea mai sunt șanse s-o obțin; de fapt, am și luat-o deja, însă cu siguranță, administratorul m-ar scuti de promisiunea făcută, mai ales că din punctul lui de vedere, cheștiunea n-are nici pe departe, bineînțeles, însemnătatea pe care o are pentru mine. Cât de puține lucruri ți-am spus! Dar acum judecă și tu degrabă!

Către Ottla Kafka la Zürich

Praga, 29 august 1917, miercuri

Dragă Ottla, am patru posibilități: Wolfgang am See (o zonă frumoasă și necunoscută, dar este departe și se mănâncă prost), Radešowitz¹³⁸⁵ (o pădure frumoasă, masă suportabilă, însă locul e prea cunoscut, prea puțin străin și prea la îndemână), Landskron¹³⁸⁶ (complet necunoscut, se spune că acolo-i frumos și au mâncare bună,

totul depinde de protecția șefului meu¹³⁸⁷ și e legat și de un alt inconvenient la serviciu și-n fine, Zürau (deloc străin, lipsit de frumusețe, la drept vorbind, însă acolo te am pe tine și, eventual, am lapte). Acum n-am totuși concediu și nu mai vreau să vorbesc cu directorul¹³⁸⁸, care mi-a făcut deja dificultăți când am plecat la Budapesta¹³⁸⁹, dar am o justificare concludentă pentru o cerere de concediu. Cu vreo trei săptămâni în urmă am avut într-o noapte o hemoptizie. Era cam 4 dimineața, m-am trezit, m-am mirat că am ciudat de multă salivă în gură, am scuipat-o, apoi am aprins totuși lumina, straniu, era o pată de sânge. Și-atunci a început totul. *Chrlen*¹³⁹⁰ nu știu dacă este scris corect, însă-i un termen nimerit pentru acest izvor din gâtlee. Mă gândeam că nu va mai înceta. Cum să-l astup, de vreme ce nu eu îl deschisem? M-am sculat, am umblat prin cameră, m-am dus la fereastră, m-am uitat afară, am revenit — permanent sânge, până la urmă s-a oprit, iar eu am adormit cum n-am mai făcut-o de mult timp. A doua zi (de la serviciu) m-am dus la dr. Mühlstein¹³⁹¹. Bronșită, mi-a prescris un medicament: trebuie să beau trei sticle și să mă-ntorc peste o lună; dacă revine sângele, să-l caut imediat. În noaptea următoare, din nou, sânge, însă mai puțin. Iarăși la doctorul care, de data asta, nici nu mi-a plăcut. Trec peste amănunte, ar fi prea multe. Rezultatul, în ce mă privește: trei variante. În primul rând, răceală acută, după cum afirmă doctorul, lucru pe care eu îl contest fiindcă totuși nu pot răci. Cum să răcesc în august? În această privință, cel mult locuința, care e rece, umedă și urât mirositoare, ar putea avea o contribuție. În al doilea rând, tuberculoză. Deocamdată doctorul neagă. De altfel, se va vedea că toți locuitorii marilor orașe sunt tuberculoși, au o inflamație la vârful superior al plămânului (asta-i cuvântul, așa cum îi spui cuiva „purcelușă” și ai în vedere o scroafă) și nici n-ar fi atât de grav, niște injecții cu Tuberculină¹³⁹² te fac bine. În al treilea rând, mi-a fost greu să-i sugerez această variantă, iar el, firește, a respins-o imediat. Și totuși, ea este singura corectă și se potrivește bine cu cea de-a doua. În ultima vreme am suferit din nou, îngrozitor, de vechea mea obsesie; de altminteri, numai în iarna din urmă a survenit cea mai lungă întrerupere de până acum a acestei suferințe care durează de cinci ani.¹³⁹³ Este cea mai mare luptă care mi-a fost impusă, sau mai bine zis, încredințată, iar o victorie (ce ar putea fi întruchipată, de exemplu, de o căsătorie și F. nu e, probabil, decât reprezentanta principiului bun din această luptă), spuneam, o victorie în care aș fi pierdut sânge într-o cantitate oarecum suportabilă ar fi avut ceva napoleonian în istoria mea universală privată. Însă se pare că sunt pe cale să pierd bătălia în acest mod. Și-ntr-adevăr, ca și când insomnia i s-ar fi dat un semnal să înceteze, de-atunci, de la 4 noaptea, dorm mai bine, deși nu mult mai bine, dar în primul rând durerea de cap, de care altădată nu mai știu cum să scap, a conținut de tot. La hemoptizie îmi imaginez că au contribuit insomnia și durerile de cap neîncetate, stările febrile și tensiunile; toate acestea m-au slăbit, astfel încât am devenit sensibil la oarece tuberculoză. Întâmplător, de-atunci n-a mai fost nevoie să-i scriu nici lui F., iar două lungi epistole de-ale mele au rămas fără răspuns până astăzi; în una dintre acestea era un pasaj nu foarte draguț, aproape oribil.

Iată starea acestei boli spirituale, tuberculoza! De altfel, ieri am fost din nou la doctor. El a constatat că situația s-a ameliorat în privința zgomotelor pulmonare (de-atunci tușesc mereu) și neagă și mai hotărât prezența tuberculozei; cică aș fi prea bătrân pentru așa ceva, dar întrucât vreau să fiu sigur (deși deplină certitudine nu-mi oferă nici asta), mă va examina radiologic săptămâna aceasta și-mi va analiza expectorația. La apartamentul de la palat¹³⁹⁴ am renunțat, Michlová ne-a reziliat contractul¹³⁹⁵, deci nu mai am nimic. Dar mai bine așa, pesemne că nici n-aș fi putut sta în căsuța aceea igrasioasă. Numai spre a o consola pe Irma¹³⁹⁶, care mă compătămitește mult, i-am povestit despre hemoptizie. În rest, acasă nimeni nu știe nimic. Doctorul susține că deocamdată nu există nici cel mai mic risc de contaminare. — Să mai vin deci? Poate de mâine, joi, într-o săptămână? Pentru opt-zece zile?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 7 septembrie 1917, vineri

Iubito, tocmai față de tine nu vreau să mă eschivez și să fac dezvăluiri treptate. Singurul subterfugiu este că-ți scriu de-abia azi. N-am tăcut din pricina tăcerii tale. Ea a fost firească; uimitor a fost pentru mine răspunsul tău binevoitor. Deși caracteristice, ultimele mele două epistole¹³⁹⁷ au fost revoltătoare și la ele nu se putea răspunde nici direct, nici pe de lături, ceea ce știam bine, numai că atunci când scriu, ațipesc; apoi mă trezesc destul de repede, dar desigur, prea târziu. De altfel, aceasta nu e cea mai proastă însușire a mea. Motivul tăcerii mele a fost însă următorul: la două zile după ultima mea epistolă, deci exact acum patru săptămâni, am avut într-o noapte, cam pe la ora 5, o hemoptizie. Suficient de puternică, zece minute sau mai mult mi-a gâlgăit

gătejeul, mă gândeam să izvorul n-are să mai înceteze. A doua zi am fost la doctor; atunci și ulterior am fost consultat de mai multe ori și examinat radiologic; după aceea, la insistențele lui Max m-am dus la un profesor¹³⁹⁸. Fără a intra acum în numeroase detalii medicale, rezultatul este că am tuberculoză la extremitățile superioare ale ambilor pământ. Nu mă miră că s-a declanșat o boală și nici că a ieșit sângele, fiindcă de ani de zile, prin insomniile și durerile mele de cap, am atras o boală importantă, iar sângele maltratat a țâșnit afară, însă mă surprinde, firește, că e vorba tocmai despre tuberculoză; apare acum, peste noapte, la treizeci și patru de ani, fără să fi avut nici cea mai mărunță predecesoare de-a lungul și de-a latul familiei mele. Ei, bine, trebuie s-o suport; pe deasupra, odată cu sângele acela, ea pare să fi luat cu sine și durerile mele de cap. Evoluția ei nu poate fi prevăzută acum, desfășurarea ei ulterioară rămâne secretul ei, vârsta mea ar putea constitui o anumită piedică pentru ea. Plec măcar pentru trei luni la țară, încă de săptămâna viitoare, și anume la Ottla la Zürau (poșta din Flöhau); am vrut să ies la pensie, ei consideră că este în interesul meu să nu mi-o aprobe, iar comediiile cam sentimentale, pe care, potrivit unui vechi obicei, nu mi le pot refuza nici acum, au chiar un efect oarecum contrar solicitării mele, așa că rămân funcționar activ și plec în concediu. Deși, altminteri, firește, nu tratez toată chestiunea drept un secret, o trec totuși sub tăcere în fața părinților mei. Inițial nici nu m-am gândit la asta. Când însă i-am spus mamei în treacăt, ca s-o încerc, că mă simt nervos și voi cere un concediu lung, iar ea, fără a avea cea mai mică bănuială, a socotit extrem de credibilă întreaga situație (în ceea ce o privește, mama este mereu infinit de dispusă să-mi acorde, la cea mai mică aluzie, concediu pe vecie), am lăsat lucrurile așa cum sunt și deocamdată vor rămâne la fel și față de tata.

Iată ce am ascuns timp de patru săptămâni, sau de fapt, doar o săptămână (diagnosticul absolut cert nu e mai vechi). Sărmană și dragă Felice — îți scriam ultima dată. Oare cu acest cuvânt se vor încheia de-acum, în permanență, epistolele mele? Nu este un cuțit ce-njunghie numai în față, ci se răsucesce și împunge și-nădărat.

Franz

O completare, ca să nu crezi cumva că momentan mă simt foarte rău. Nici vorbă, dimpotrivă. Din noaptea aceea tușesc, e-adevărat, dar nu puternic; uneori, am un pic de febră, mai și transpir noaptea, simt o leacă de dispnee, însă-n rest, categoric, mi-e mai bine în comparație cu media ultimilor ani. Durerile de cap au trecut, iar de-atunci, de la 4 noaptea, aproape că dorm mai bine decât înainte. Durerile de cap și insomniile sunt, cel puțin deocamdată, cel mai grav lucru pe care-l cunosc.

Către Felice Bauer la Berlin

Zürau, 30 septembrie 1917, duminică

Iubită Felice, alaltăieri a sosit o epistolă de la tine. Cum, deja o scrisoare? m-am întrebat și mult timp n-am citit-o. Pe urmă însă, s-a dovedit că era doar o scrisoare din 11 septembrie, în care vorbeai neclar despre posibilitatea călătoriei, iar epistola a hoinărit atâta numai pentru că ai scris „la Flöhau în Moravia“, în loc de Boemia. Așa se explică și că, aparent, n-am răspuns atunci.

Dar astăzi, duminică, au venit scrisorile tale din 24 și 26 sept.; au sosit de dimineață, nu le-am deschis (mai era și altă scrisoare, care a rămas nedeschisă); apoi, peste zi a fost aici mama (mi-a povestit că te-a întrebat dacă sunt deja mai bine dispus, iar tu i-ai spus că n-ai remarcat așa ceva¹³⁹⁹), însă nici seara nu voiam să citesc scrisorile, ci mai întâi, spre a răsufla ușurat și a-mi lua o piatră de pe inimă, intenționam să-ți scriu o epistolă lipsită de orice legătură cu ceea ce-mi scriai tu acolo. Dar până la urmă m-am apucat să le citesc.

În ele scrie ceea ce trebuia să scrie, lucruri de care eu mă jenez într-un mod pe care l-ai putea înțelege numai dacă n-ar trebui să faci ceea ce faci și n-ai fi cum ești.

Cum m-ai văzut de data asta, m-am văzut în același timp și eu, chiar mai pregnant, după multă vreme, și de aceea pot să-ți explic priveliștea.

Știi că în mine se luptă două persoane. De faptul că cea mai bună dintre ele îți aparține mă îndoiesc cel mai puțin tocmai în ultimele zile. În legătură cu desfășurarea luptei ai fost informată, timp de cinci ani, prin vorbe și tăcerile mele și prin combinația acestora, mai cu seamă spre chinul tău. În cazul în care mă întrebi dacă am fost întotdeauna sincer, nu pot decât să-ți spun că în fața nimănui nu mi-am reprimat cu atâta forță minciunile conștiente, sau pentru a fi și mai exact, nu le-am reprimat mai energic decât față de tine. Camuflajul

au mai fost, minciuni foarte puține, presupunând că pot exista într-adevăr „foarte minciuni”. Sunt un mincinos, altfel nu pot păstra echilibrul, barca mea este foarte fragilă. Dacă-mi examinez scopul final, rezultă că, de fapt, nu năzuiesc să devin un om bun și să corespund așteptărilor unei instanțe supreme, ci, dimpotrivă, vînd să-mi fac o imagine de ansamblu asupra întregii comunități a oamenilor și animalelor, să le cunosc preferințele, dorințele și idealurile morale fundamentale, să le reduc la niște simple prescripții și să evoluez cât se poate de repede în această direcție, ca să fiu pe placul tuturor, și anume (aici e-aici) atât de plăcut încât până la urmă să-mi fie permis să comit pe față josniciile ce-mi sunt inerente, să le săvârșesc sub ochii tuturor, fără să pierd dragostea lor, devenind astfel singurul păcătos care nu este stigmatizat. Pe scurt, mă interesează exclusiv justiția umană, și-n plus, caut s-o înșel, fără a face totuși vreo escrocherie.

Aplică asta la cazul nostru, care nu este unul oarecare, ci mai curând, cazul meu cu adevărat reprezentativ! Tu ești justiția mea umană.

Cele două persoane care se luptă în mine — sau mai bine zis, din lupta cărora sunt alcătuit, exceptând o mică rămășiță schingiuită — sunt una bună și alta rea; câteodată, ele-și schimbă măștile respective, ceea ce face ca lupta lor confuză să devină și mai încălțită; dar, finalmente, în condițiile unor reculuri până-n vremea din urmă, am putut totuși să cred că se va ajunge la cel mai improbabil lucru (cel mai probabil ar fi o veșnică luptă); oricum, potrivit ultimei impresii, această improbabilitate a continuat să pară strălucitoare, iar mie, care am devenit jalnic, deplorabil, pe măsura trecerii anilor, mi-este îngăduit să te am, în sfârșit.

Deodată s-a vădit că pierderea de sânge a fost prea puternică. Sângele vărsat de persoana bună (acum îi spunem „bună”), spre a te câștiga, îi este de folos celei rele. Acolo unde-i probabil sau posibil ca persoana rea să nu mai fi găsit, prin propriile forțe, nimic cu desăvârșire nou în apărarea sa, i se oferă această noutate de către cea bună. Fiindcă eu socotesc în secret că această boală nu este nicidecum o tuberculoză, sau măcar așa am avut impresia inițial, ci o consider falimentul meu general. Credeam că totul are să meargă mai departe și n-ajungem. — Sângele nu provine din plămân, ci din împunsătura decisivă a unui luptător.

Acesta din urmă primește acum din partea tuberculozei un sprijin uriaș, aidoma celui găsit de un copil care se ține de cutele de la fusta mamei-sii. Ce mai vrea celălalt luptător? Duelul nu s-a încheiat admirabil? E-o tuberculoză, și cu asta basta. Ce-i mai rămâne celuilalt de făcut decât să se rezeme aici, la Zürau, de umărul tău, pentru că el nu mai are putere, este ostenit și-aproape invizibil în această stare, iar împreună cu tine, care ai scindarea omului pur, să-l privească uimit, buimac și dezolat, pe adultul, care — după ce simte că a dobândit iubirea umanității sau a reprezentantei acesteia, hărăzite lui — începe cu josniciile sale oribile. Este o slujire a aspirației mele, care-i chiar în sine o slujire.

Nu-ntreba de ce pun o stavilă! Nu mă umili astfel! La o asemenea vorbă cad din nou la picioarele tale. Numai că imediat îmi sare-n ochi și tuberculoza reală, sau mai degrabă, cu mult înaintea ei, cea presupusă, și-atunci sunt nevoit s-o admit. Este o armă, alături de care se află armele utilizate anterior, aproape fără număr, urcând de la „neputința fizică” până la „trudă”¹⁴⁰⁰ și coborând până la „zgârcenie”, cu finalitatea și primitivitatea lor parcimonioasă.

De altfel, îți spun un secret în care momentan nu cred nici eu (deși m-ar putea convinge întinericul ce se lasă-n depărtare, împresurându-mă când încerc să lucrez și să mă gândesc), un secret care trebuie să fie totuși adevărat: nu mă voi mai însănătoși. Tocmai pentru că nu tuberculoza este cea pe care o așez în șezlong și-o tratez, ci o mămă a cărei necesitate extremă persistă câtă vreme voi rămâne în viață. Iar eu și ea nu putem rămâne în viață concomitent.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Zürau, 16 octombrie 1917, marți

Iubită Felice, transcriu începutul ultimei epistole primite de la Max¹⁴⁰¹ fiindcă este caracteristică pentru situația mea sau a noastră:

„Dacă nu m-aș teme că te tulbur, ți-aș spune că scrisorile tale dovedesc o mare liniște. Iată că am spus-o, ceea ce dovedește că nu prea mă mai tem că asta sau altceva te-ar putea neliniști. Ești fericit în nefericirea ta”.

Înainte de a spune ce i-am răspuns, te-ntreb: nu cumva aceasta-i și părerea ta? Exprimată nu atât de brutal, dar aluziv? Dacă e-așa, atunci îți dau un singur exemplu dintre cele ce se succed neconținut: seara la Zürau ai ieșit în fața casei, cu puțin înainte de plecare. Eu am rămas mai mult timp în cameră, pe urmă m-am dus în

grădina, să te caut, apoi m-am întors, am aflat de la Ottilia că ești în fața casei și am venit la tine. Ți-am zis: „Ești aici? Te-am căutat peste tot“. Tu ai spus: „Totuși, te-am auzit vorbind în cameră chiar acum o clipă“. Excepu căteva cuvinte absolut lipsite de importanță, abia dacă am mai schimbat o vorbă, deși am stat destul pe trepte și ne-am uitat către Ringplatz. Erai nefericită din pricina călătoriei fără rost, a comportamentului meu de neînțeles, nefericită în toate privințele. Eu nu eram nefericit. „Fericirea“ ar fi fost totuși o denumire foarte nepotrivită pentru starea în care mă găseam. Eram chinuit, dar nu nefericit, simțeam întreaga disperare în mai mică măsură decât o vedeam și o recunoșteam, constataam monstruoziitatea ei revoltătoare, care era peste puterile mele (cel puțin, peste cele de om viu), iar recunoscând-o, am rămas în continuare relativ liniștit și-am strâns din buze cât am putut.

Faptul că atunci am jucat, probabil, și oleacă de teatru, mi-l iert cu cea mai mare ușurință, căci imaginea pe care am avut-o (desigur, nu pentru prima oară) era prea infernală ca să nu fi dorit să vin în ajutorul celor prezenți, apelând la o muzică menită să le abată atenția; nu mi-a reușit, cum nu prea reușesc în general, dar oricum, scena a avut loc.

Cam la fel i-am răspuns lui Max, vreau să spun, firește, doar într-un sens asemănător. Constatarea lui că „sunt fericit în nefericire“ trece totuși dincolo de mine și constituie un soi de critică de actualitate. Nu știu dacă Max a scris deja această constatare în vreun articol, dar o poartă în el de multă vreme. Orice ar face din ea: o constatare, un regret sau chiar un avertisment într-un caz extrem — s-ar putea să aibă dreptate, numai să nu considere asta o acuzație, un reproș, așa cum îi place lui să facă. „A fi fericit în nefericire“, ceea ce înseamnă deopotrivă „a fi nefericit în fericire“ (deși prima variantă este, probabil, mai determinantă), pare să fi fost sentința sub semnul căreia a stat Cain. Ea înseamnă pierderea cadenței cu lumea, semnifică faptul că acela care poartă pecetea respectivă a zdrobit lumea și, incapabil s-o reînsuflețească, este hăituit printre ruinele ei. Totuși, el nu e nefericit, fiindcă nefericirea este o chestiune de viață, iar pe aceasta a înlăturat-o. O vede, însă, cât se poate de limpede, ceea ce în această sferă echivalează cu nefericirea.

Cât privește starea mea fizică, ea este excelentă; de a ta nu prea îndrăznesc să te întreb.

Sâmbăta viitoare, Max ține o conferință sionistă la Komotau, foarte aproape de aici; mă urc în trenul lor, duminică la prânz venim la Zürau, iar seara ne întoarcem cu toții la Praga, ca să mă duc la profesor¹⁴⁰², la dentist și la birou. Toate cele trei vizite îmi pică greu, dar cel mai greu călătoria însăși. Sper să revin după două-trei zile.

Max mă vizitează aici numai fiindcă s-a întâmplat să șină conferința la Komotau, căci anterior le cerusem deja lui Max, Felix¹⁴⁰³ și Baum¹⁴⁰⁴ să nu mă viziteze, oferindu-le o amănunțită expunere de motive.

Pe Kant nu-l cunosc, dar s-ar putea ca fraza să fie valabilă doar pentru popoare; el nu prea se referă la războaie civile, la „războaie interne“¹⁴⁰⁵; aici pacea nu este, probabil, decât aceea pe care i-o dorim cenușii.

Franz

Probabil către Felice Bauer la Berlin

Voiam să mai spun ceva: au existat și există momente când, în realitate sau în memorie — de cele mai multe ori îmi amintesc de privirea ta îndreptată spre mine, mai mult decât de ce însemni, altminteri, pentru mine — și în suflet, mi se pare că se ivește pe neașteptate ceva superior, dar, ca de obicei, eu sunt prea slab ca să rețin asta sau să-i fac față.¹⁴⁰⁶

1. Felice Bauer, viitoarea logodnică a lui Kafka, verișoară cu Max Friedmann, cumnatul lui Brod. Kafka o întâlnește pentru prima dată chiar în seara precedentă, când se duse la Brod să stabilească ordinea prozelor din volumul *Contemplație*, al cărui manuscris trebuia expediat a doua zi.
2. Adolf Brod, tatăl lui Max.
3. Program turistic al firmei Österreichischer Lloyd.
4. Proiectul a eșuat curând, fiindcă s-a opus familia lui Felice.
5. Sfântul Wenceslas, protectorul Boemiei.
6. Într-adevăr, Felice Bauer era directoare la firma Lindström, care fabrica patefoane și dictafoane.
7. Felice locuia la Berlin pe Immanuelkirchstraße 29.
8. Biserică (în germană).
9. Probabil *Ulise*.
10. *Arkadia*.
11. *Contemplație*.
12. Întrucât fabrica și sediul administrativ al acesteia se aflau în locuri diferite, Kafka îl rugase pe Brod, care lucra la poștă, să-i faciliteze instalarea unui telefon la fabrică.
13. Sophie Friedmann precizase că remarcă despre „o vie corespondență” este, de fapt, un citat dintr-o scrisoare pe care o primise de la Felice Bauer.
14. Directorii de la Instituția de Asigurări în Caz de Accidente de Muncă erau Robert Marschner, Eugen Lederer și Jakob Holeyšowsky.
15. Eugen Pfohl.
16. Până la urmă, Kafka îi va trimite lui Felice toate cele trei scrisori, dar în momente diferite.
17. Kafka îi propusese lui Felice să-i trimită, în loc de scrisori, „un mic jurnal”.
18. Sophie Friedmann.
19. Motivul calfei cu tava reapare peste câteva săptămâni în manuscrisul povestirii *Metamorfoza*.
20. Adolf Brod.
21. La Praga, Felice a stat la Hotelul Blauer Stern.
22. Confirmări de primire pentru scrisorile recomandate trimise de Kafka.
23. Pierderea răspunsului lui Felice la a doua scrisoare a lui Kafka.
24. Felice a suferit toată viața de dureri de cap cronice.
25. Kafka se referă la întâia înfrângere a turcilor în Primul Război Balcanic.
26. Austro-Ungaria nu avea colonii. Probabil, Kafka se referă la Bosnia și Herțegovina, anexate în 1908.
27. Seara primei lor întâlniri.
28. Kafka venise să stabilească împreună cu Brod ordinea prozelor din volumul *Contemplație*.
29. Fratele lui Max.
30. Kafka scria mai ales noaptea, după ce familia se ducea la culcare.
31. Ferdinand Bauer, fratele lui Felice.
32. Max Friedmann.
33. În traducere, Tel Aviv înseamnă „colina primăverii” sau „colina cu spice”.
34. Fanny Brod.
35. Felice a făcut un popas la Praga în drumul spre Budapesta, unde a vizitat-o pe sora ei Elisabeth, numită Else, care se căsătorise acolo încă din 1911.
36. Revistă lunară de popularizare a Palestinei.
37. Romanul lui Max Brod, *Arnold Beer, das Schicksal eines Juden*, Berlin, 1912.
38. Romanul lui Max Brod, *Schloss Nornepygge: Der Roman des Indierenten*, Berlin, 1908.
39. Adolf Brod.
40. Probabil o acuarelă de J.H.W. Tischbein, reprodușă în volumul *Portretele lui Goethe*.
41. Citat din *Talismanul*, lucrare dramatică de Ludwig Fulda.
42. Roman de scriitorul norvegian Bjørnstjerne Bjørnson.
43. Hans Christian Andersen.
44. După serviciu, Felice scria pentru un profesor (probabil, un chimist).
45. Pe-atunci, una dintre principalele artere comerciale din Berlin.
46. Sărbătoarea tuturor sfinților.
47. *Vezi* și însemnarea făcută în *Jurnal* pe 3 ianuarie 1912 (Franz Kafka, *Jurnal*, traducere din limba germană, ediție îngrijită și note de Radu Gabriel Părvu, București, Editura PandoraM, 2020).
48. Prima scrisoare adresată lui Felice datează din 20 septembrie 1912, iar povestirea *Verdictul* este scrisă în noaptea de 22 spre 23 septembrie.
49. Este vorba de fapt despre două pasaje din romanul *America*.
50. Kafka era urmărit în somn de vestea izbucnirii Războiului Balcanic.
51. Probabil Felix Weltsch.
52. Elli.
53. Valli.
54. Orta.
55. Referire la noaptea în care a scris *Verdictul*.
56. Probabil cuvântul „tu”.
57. De fapt, XI.
58. Felix Hermann, fiul lui Elli.

59. Apărută peste un an în volumul *Menajul femeilor. Trei povestiri*.
60. La volumul *Contemplație*.
61. Drama *Fuga lui Schilling* de Gerhart Hauptmann.
62. Amalie Tschissik.
63. Strada pe care locuia Felice.
64. Probabil Kafka se referă la sugestia de a se tutui, ca o formă de apropiere între ei.
65. Răspuns la o întrebare a lui Felice legată de mărturisirea lui că a umblat mult prin sanatorii.
66. Corectă este ultima variantă.
67. Când îl rugase pe Isac Löwy să-i descrie strada, Kafka credea că Felice locuiește la numărul 30.
68. Cuvântul „tu”.
69. Sophie Friedmann, numită în continuare doamna F.
70. De fapt, XI.
71. Referire la pregătirile pentru jubileul firmei Lindström, unde Felice era directoare.
72. Isac Löwy.
73. Kafka își părăsise biroul și se mutase în cel al unui coleg, spre a nu fi deranjat din scris.
74. Lui Kafka, bucătăreasa îi pregătea special mâncăruri vegetariene, iar el, spre exasperarea tatălui său, mesteca fiecare îmbucătură câte cinci minute, conform prescripției americanului Horace Fletcher.
75. Karl Hermann, soțul lui Elli.
76. Josef Pollak, logodnicul lui Valli.
77. Nuvelistul Rudolf G. Binding.
78. Marie Werner.
79. Gerti, al doilea copil al lui Elli și Karl Hermann.
80. Fie Valli, fie Ottila, ambele încă nemăritate pe-atunci.
81. Felix Hermann.
82. Este vorba, de fapt, despre un șpalt ce cuprinde primele două pagini din *Copii pe șosea*, povestire inclusă în volumul *Contemplație*. În lipsa hârtiei de scris, Kafka folosește aici versoul acestor pagini.
83. Foarte „derutat” de observația lui Felice că una dintre scrisorile lui e „bizară”, Kafka se gândea să întrerupă corespondența.
84. De fapt, scrisorile de vineri și din noaptea de vineri spre sâmbătă.
85. Probabil aluzie la o scrisoare în care Max Brod i-a relatat lui Julie Kafka despre intențiile de sinucidere ale fiului ei.
86. Este vorba despre *Gălăgie mare*, apărută în *Herderblätter*.
87. Ottila.
88. Probabil în urma acestei scrisori, Felice Bauer i-a adresat lui Max Brod rugămintea de a-l liniști pe Kafka în privința relației lor.
89. Trimisă prin curier (probabil împreună cu un buchet de trandafiri) abia duminică, 17 noiembrie 1912. Aici autorul renunță intenționat la formula de adresare și la semnătură, întrucât nu avea încă o confirmare a faptului că Felice va accepta să se tutuiască.
90. Eugen Pfohl.
91. Felice se pregătea pentru o serată unde urma, probabil, să interpreteze acest rol.
92. La rugămintea lui Kafka, Brod îi telefonase de la Berlin lui Felice.
93. Așa cum rezultă din text, scrisoarea e compusă după miezul nopții, deci pe 15 noiembrie.
94. Strada pe care locuia Felice.
95. Giovanni Bellini.
96. Cadouri pentru aniversarea lui Felice pe 18 noiembrie.
97. Nu se știe despre ce carte este vorba.
98. Anna Bauer era născută totuși pe 17 noiembrie.
99. Datare falsă: de fapt, 16.XI.
100. *America*.
101. Este vorba despre *Metamorfoza*, pe care Kafka a început s-o scrie, într-adevăr, pe 17 noiembrie.
102. *Metamorfoza*.
103. *America*.
104. Assicurazioni Generali.
105. Dr. Robert Marschner.
106. Este vorba despre cântecul *În depărtare*, de Albert Graf von Schlippenbach.
107. Persoană necunoscută.
108. Deoarece această telegramă a fost trimisă de ziua de naștere a lui Felice, scriitorul a luat în calcul posibilitatea ca telegrama să fie deschisă de un alt membru al familiei și, drept urmare, a ales să i se adreseze iubitei cu formula de politețe.
109. *Metamorfoza*.
110. *America*.
111. Cu Hitzler, inginer hotarnic și membru al „Comunității creștine”, Kafka se împrietenește în sanatoriul de la Jungborn.
112. Referire la scrisoarea trimisă abia pe 28 noiembrie, ca anexă la altă scrisoare.
113. Probabil serata pentru care Felice repetase rolul Umorului.
114. Pe care Kafka i le trimisese în dar.
115. Și aici, Kafka folosește foi din jurnalul său de călătorie.
116. Ziua pocăinței și a rugăciunii, sărbătoare care nu se ține în Boemia, preponderent catolică.
117. Nu se cunosc citatele la care se referă autorul, fiindcă scrisoarea lui Felice nu s-a păstrat.
118. Mama lui Kafka o rugase pe Felice să-l întrebe pe fiul ei ce obișnuiește să mănânce, iar scriitorul face aici o descriere amănunțită a felului în care se hrănește, fără a cunoaște motivul ascuns al întrebării.
119. Julie Kafka aflase de existența lui Felice găsind întâmplător o scrisoare a acestuia adresată scriitorului.
120. Este vorba despre ora trei după-amiază, după cum va preciza Kafka într-o scrisoare ulterioară.
121. Probabil Kafka se referă la primirea scrisorii lui de miercuri.
122. Josef Pollak, logodnicul lui Valli.
123. *Metamorfoza*.
124. Felix Hermann.

125. Podul Ceh, aflat în prelungirea străzii pe care locuia scriitorul.
126. Felice îi trimise lui Kafka o poezie dedicată ei, probabil de aniversare. Autoarea poeziei este Emmy Brühl, o tânără stenodactilografă de la firma Lindström.
127. Vezi descrierea primei lui întâlniri cu Felice.
128. Articolul nu s-a păstrat, iar procesul în cauză n-a fost identificat.
129. *Metamorfoza*.
130. Persoană necunoscută.
131. Firma Lindström era reprezentată la Praga de firma Adler.
132. *Arkadia*.
133. *Contemplație*.
134. *Metamorfoza*.
135. Alois și Sofie Pollak, părinții lui Josef, logodnicul lui Valli, locuiau la Kaunitz.
136. Persoană necunoscută.
137. Kafka expediază scrisorile din gară pentru ca acestea să ajungă mai repede la destinație.
138. Datare greșită. Corect: 25.XI.
139. Referire la o fotografie a lui Felice de când era copil.
140. Evident, referire la poza lui Felice.
141. În limbajul juridic austriac: oferta maximă la licitațiile publice.
142. Pentru sărbătorirea firmei Lindström.
143. Probabil un prieten din tinerețe al lui Felice. Fotografia lui se găsea în camera ei.
144. *Metamorfoza*.
145. Kafka a înnoptat la Reichenberg.
146. *Fata bătrână*.
147. Fiindcă un astfel de citat nu este de găsit în opera lui Goethe, îndoiala lui Kafka pare justificată.
148. Călătoria lui Felice din august 1912 de la Berlin, prin Praga, la Budapesta și de-acolo înapoi la Berlin, prin Breslau.
149. Friedrich Schiller.
150. Hitzer.
151. După propria mărturisire, Felice a ținut cel puțin temporar un jurnal, dar acesta nu s-a păstrat.
152. Persoană necunoscută.
153. Kafka voia să evite deplasările în interes de serviciu, iar după acest succes se temea că șefii îl vor delega mai des.
154. Activitatea firmei Lindström.
155. *America*.
156. *Metamorfoza*.
157. Ulterior, nunta lui Valli cu Josef Pollak va fi amânată de două ori: mai întâi pentru 25 decembrie, iar apoi pentru 12 ianuarie 1913.
158. Kafka îi ținea locul șefului său, Eugen Pfohl.
159. Posibilă aluzie la reacția scriitorului în urma observației lui Felice că una dintre scrisorile lui i s-a părut „bizară”.
160. Autorul se referă probabil la vreuna dintre fotografiile lui din copilărie.
161. Leo Baum, fiul lui Grete și Oskar Baum, avea pe-atunci 3 ani.
162. Friedrich Feigl, originar din Praga.
163. Mai clară și mai cursivă decât de obicei.
164. La *Metamorfoza*.
165. Sărbătorirea firmei Lindström.
166. Eugen Pfohl.
167. Robert Marschner.
168. Referire la jubileul firmei Lindström.
169. Referire la un senzațional turneu berlinez la Teatrul lui de Operă Kroll.
170. La manifestarea organizată de Asociația Herder, Kafka va citi *Verdictul*.
171. *Metamorfoza*.
172. Până aici, autorul făcuse deja trei greșeli de scriere.
173. Persoană necunoscută.
174. Dramaturgul Herbert Eulenberg a citit din creația proprie la Cazinoul German din Praga.
175. Nunta lui Valli și Josef Pollak.
176. *Metamorfoza*.
177. Actorii din trupa lui Isac Löwy.
178. Aluzie la faptul că epistola lui Felice a fost scrisă în ajunul sărbătoririi firmei Lindström.
179. La jubileul firmei Lindström.
180. Nunta lui Valli.
181. Ferdinand Bauer.
182. Kafka a întreprins prima călătorie la Paris în 1910, însoțit de frații Brod.
183. Jubileul firmei Lindström.
184. Aici autorul se scuză că va continua scrisoarea pe o jumătate de foaie separată.
185. *Metamorfoza*.
186. La reuniunea din 4 decembrie 1912 a Asociației Herder, Kafka va citi *Verdictul*.
187. Angajați ai firmei Lindström.
188. *Metamorfoza*.
189. Seara în care Kafka a citit *Verdictul* la reuniunea Asociației Herder.
190. Pe scriitorul vienez Otto Stoessl, pe care îl aprecia mult, Kafka l-a cunoscut acasă la Max Brod.
191. De fapt, întâlnirea fusese programată cu o lună în urmă.

192. Fotografia lui Stoessl este decupată din catalogul pe anul 1912 al Editurii Georg Müller din München.
193. Fotografie aflată printre „lucrurile” trimise de Felice.
194. Povestirea *Verdictul*, încă nepublicată la data respectivă, îi este dedicată lui Felice.
195. Călătoria lui Felice la Praga, când cei doi s-au cunoscut.
196. Gramophone Company, la fel ca firma Lindström, este reprezentată la Praga de firma Adler.
197. Kafka nu știa că Felice avea o deficiență de vedere la ochiul drept.
198. Referire la poezia citată anterior.
199. Biblioteca rămasă de la Felice, nici pe departe completă, cuprinde peste 200 de cărți, printre care și o ediție Strindberg, în 27 de volume, pe care o citise și Kafka.
200. Dată eronată.
201. Gregor Samsa, personajul principal din *Metamorfoza*.
202. Trimitere la seara de lectură organizată de Asociația Herder, unde scriitorul citise *Verdictul*.
203. *America*.
204. Pentru a participa la seara de lectură.
205. Eugen Pfohl.
206. Redactorul de la *Bobemia* apreciază într-o recenzie *Verdictul*, citit de Kafka la reuniunea Asociației Herder. Wiegler a fost eseist și a tradus din clasicii, iluministii și simbolistii francezi.
207. Persoană necunoscută.
208. Trimise de la Kratzau.
209. *Metamorfoza*.
210. Fotografia nu s-a păstrat.
211. Carl Bauer a fost agent de asigurări.
212. Felice a avut trei surori: Else, Erna și Toni.
213. Else și Bernát Braun locuiau la Budapesta.
214. Toni, cea mai mică dintre surori.
215. Volumul *Contemplație*.
216. Dată eronată. Prima parte a scrisorii este redactată în noaptea de sâmbătă, 7, spre duminică, 8 decembrie, iar a doua, duminică după-amiază.
217. *America*, întrerupt în timpul lucrului la *Metamorfoza*.
218. Otrla.
219. De fapt, duminica a căzut în acel an pe 8 decembrie.
220. Personajul biblic.
221. La Jungborn.
222. Referire la descrierea întâlnirii cu pictorul Friedrich Feigl și la autoportretul acestuia.
223. De fapt, 8 decembrie.
224. Pentru care Kafka se va deplasa a doua zi la Leitmeritz.
225. Adresarea protocolară se explică prin faptul că această carte poștală îi este trimisă lui Felice la birou.
226. Aluzie la faptul că, la începutul corespondenței lui cu Felice, autorul se afla sub impresia lecturii acestei cărți de Strindberg.
227. Karoline, văduva unchiului Heinrich Kafka, recăsătorită între timp cu Sigmund Kohn, și cei cinci fii ai ei proveniți din ambele căsnicii.
228. Hotelul la care stătuse Felice în Praga.
229. În care se afla manuscrisul *Contemplație*, volum ale cărui povestiri Kafka urma să le pună în ordine, împreună cu Max Brod.
230. O promisiă poză făcută la jubileul firmei Lindström. Primită ulterior, fotografia va fi descrisă de Kafka într-o scrisoare ulterioară.
231. Elli.
232. Max Strauß, unul dintre directorii firmei.
233. Probabil, Genia Grossmann, una dintre kolegele mai tinere ale lui Felice.
234. *Contemplație*.
235. Kafka își continuă lucrul la romanul *America*.
236. Această propoziție, la fel ca semnătura, este plasată jos, în colțul din dreapta al paginii.
237. Roman de Otto Stoessl.
238. Eseul *Ce este modern?* publicat de scriitorul Wilhelm Herzog în *Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung*.
239. Scriitorul Franz Werfel.
240. *Contemplație*.
241. *America*.
242. Assicurazioni Generali.
243. *America*.
244. *Contemplație*.
245. Volumul *Contemplație* poartă dedicația „Pentru M.B.", adică Max Brod.
246. *America*.
247. Persoană necunoscută.
248. Felice îi povestise scriitorului că mama ei și probabil Toni, mezină familiei, citiseră una dintre scrisorile lui Kafka, fără știrea ei. În noiembrie, Julie Kafka făcuse același lucru cu una dintre scrisorile lui Felice, iar apoi îi scrisese acestea pe-ascuns.
249. Sophie Friedmann, sora lui Max Brod, căsătorită cu un văr de-ai lui Felice, venise de la Breslau să participe la logodna lui Max cu Elsa Taussig.
250. Sophie Friedmann intermediase, la rugămintea lui Kafka, depășirea unei sincope la începutul corespondenței lui cu Felice.
251. Probabil o rudă a lui Max Friedmann.
252. Probabil scriitorul Maximilian Harden.
253. Hotelul praghez la care au fost cazați invitații la nunta lui Sophie și Max Friedmann.
254. Stațiune montană.
255. Kafka o sfătuisese în mai multe rânduri pe Felice să renunțe la aceste medicamente.
256. Scena din *America*, în care Robinson mănâncă, fără tacâmuri, dintr-o cutie cu sardele.

257. Kafka se referă la spuziția potrivită căreia mama lui Felice i-ar fi reproșat ceva aceeași după ce a citit scrisorile.
258. Volumul *Contemplație*, trimis cu dedicație lui Felice.
259. Toni, sora cea mai mică, o însoțise pe Felice la jubileul firmei.
260. Sophie Friedmann.
261. Zonă de graniță între Niederösterreich și Steiermark, renumită pentru frumusețea peisajului.
262. După logodnă, Max Brod se ocupa de amenajarea casei.
263. Probabil la romanul *America*.
264. Kafka se referă la o altă fotografie trimisă de Felice. Poza provenea din perioada când aceasta lucra la fabrica Odeon, care fuzionase cu firma Lindström în 1911 și se afla la Weißensee, o suburbie a Berlinului.
265. Autorul îi promisese lui Felice o fotografie pe care urma s-o facă după o altă, ce era „înramată, alături de alte fotografii de familie”.
266. Felice asistase la spectacolul cu piesa lui Gerhart Hauptmann pe 16 decembrie 1912.
267. Sophie Friedmann.
268. Adolf Brod.
269. Felice era al patrulea dintre cei cinci copii ai familiei.
270. Georg și Heinrich au murit la vârsta de un an, primul de rujeolă, al doilea de meningită.
271. Vezi în continuare rândurile anexate acestei scrisori.
272. Nu se cunoaște cu ce ocazie.
273. După Conferința de pace de la Londra se profila un conflict între Austro-Ungaria și Serbia.
274. Jurnalul lui Felice nu s-a păstrat.
275. *America*.
276. Kafka plănuia să-și ia de Crăciun două zile de concediu.
277. Ilustrata înfățișează un șir de case medievale de pe această stradă din Praga.
278. Acest adao este scris în locul prevăzut pentru timbru, iar cartea poștală a fost trimisă într-un plic.
279. Acest angajat al firmei Lindström o reclamasese pe Felice directorului Otto Heinemann.
280. Elli Hermann.
281. Otrla și, probabil, Irma Kafka, verișoară angajată în magazinul lui Hermann Kafka, prietenă cu Otrla.
282. O scurtă povestire ce nu s-a păstrat.
283. O colegă de serviciu a lui Felice remarcase dimensiunile reduse ale volumului *Contemplație*.
284. Probabil, vestea referitoare la faptul că Erna, o soră nemăritată a lui Felice, este gravidă. Fiica ei, Eva, se va naște pe 30 aprilie 1913.
285. Din ajunul Crăciunului, când Kafka și-a luat concediu.
286. Felix Weltsch.
287. *America*.
288. Cel din Jungborn.
289. O pagină din *Berliner Tageblatt*, care cuprindea o anchetă despre frumusețea bărbaților și inteligența femeilor.
290. Toni.
291. Isac Löwy.
292. Orașe în care trupa lui Löwy mergea în turnee.
293. Isac Löwy se născuse la Varșovia în 1887, pe vremea când aceasta făcea parte din Imperiul țarist.
294. *America*.
295. Trei colegi de serviciu ale lui Felice.
296. Scriitori menționați de Felice în scrisorile ei. În cazul ultimului nume este vorba despre Jens Peter Jacobsen.
297. Volum de portretistică al lui Eulenberg.
298. Portret citit de Eulenberg la o seară de lectură la care participase și Kafka.
299. *Scrisoarea unui tată din zilele noastre*, apărută în revista bilunară *Pan*.
300. Emmy Brühl și Genia Grossmann, colegile lui Felice.
301. Fabrica de azbest.
302. Elizabeth Weltsch.
303. Probabil Podul Ceh, aflat doar la vreo 100 de metri de locuința lui Kafka.
304. *Contemplație*.
305. Fie Ernst Rowohlt, fie, mai curând, Kurt Wolff.
306. Referire făcută la vizita la editură, când Rowohlt i-a propus lui Kafka să-i publice un volum.
307. Seara primei lor întâlniri.
308. Felice era îngrijorată din pricina relației dintre părinții ei, care trăiseră deja despărțiri între 1904 și 1910.
309. Emmy Brühl.
310. Referire la o replică a lui Felice la reacția lui Kafka în legătură cu ancheta din *Berliner Tageblatt*.
311. Else.
312. Gerda Vilma Braun, numită Muzzi, născută în 1911.
313. Unchiul lui Felix, doctorul Theodor Weltsch și familia lui. Kafka era prieten mai ales cu Lise, fiica acestuia.
314. Familia lui Theodor Weltsch.
315. În aprilie 1913, Felice urma să se deplaseze la Frankfurt pentru o expoziție a firmei.
316. Probabil *Originile Franței contemporane* de Hyppolyte Taine.
317. Dramaturgul Herbert Eulenberg îi stărnise lui Kafka gelozia fiindcă o entuziasmasese pe Felice.
318. Scriitorul Franz Werfel, lector la Editura Rowohlt.
319. Luna este precizată greșit.
320. *America*.
321. Primul volum de poezii al lui Franz Werfel.
322. O colegă de serviciu a lui Felice.
323. Kafka i-a trimis lui Felice volumul lui Max Brod abia la o lună de la data promisă.
324. Probabil *Educația sentimentală*.
325. Actorul Isac Löwy.

326. *America*.
327. La romanul *America*.
328. Felice nu-i împărtășise încă impresiile ei în legătură cu volumul *Contemplație*.
329. Roman de Max Brod.
330. La romanul *America*.
331. Aluzie la un pasaj din romanul *America*.
332. De fapt, Kafka nu se referă aici la o fotografie reală, ci la imaginea pe care Felice și-a format-o despre el în urma lecturii volumului *Contemplație*.
333. Dateare greșită.
334. Referire la o reacție a lui Felice legată de o fictivă întâlnire a celor doi la Frankfurt.
335. Referire la pasajul dintr-o scrisoare anterioară care conține întrebările: „Și aș îndrăzni s-alerg după tine? Să fac asta tocmai eu, ce-ți suntsupus ca nimeni altul?”
336. Seara primei lor întâlniri.
337. *America*.
338. Kafka se referă la o pată de cerneală ce apare în manuscris în partea de sus a acestui pasaj.
339. Trimitere la o scenă din roman, plasată în capitolul *Automobilul părea să se fi oprit pe o stradă izolată*.
340. Valli.
341. Josef Pollak.
342. Persoană necunoscută.
343. Firma S. Adler, care reprezenta atât firma Lindström, la care lucra Felice, cât și firma Gramophone Company.
344. Toate aceste locuri îi amintesc lui Kafka de trecerea lui Felice prin Praga.
345. Gerda Vilma Braun, numită Muzzi, fiica Elsei, una dintre surorile lui Felice.
346. Anul este indicat greșit.
347. Felix Weltsch.
348. Heinrich Weltsch.
349. Otto Příbram.
350. Emanuel Hanzal și Josef Krätzig, numiți odată cu scriitorul redactori de acte în Instituția de Asigurări în caz de Accidente de Muncă.
351. La rugămintea fiului său Ewald Felix Příbram, prieten și fost coleg al scriitorului, Otto Příbram îl susținuse pe Kafka la angajarea îninstituție.
352. Emanuel Hanzal.
353. Josef Krätzig.
354. Referire la Iom Kipur.
355. Ewald Felix Příbram.
356. Dateare eronată.
357. Autoarea articolelor este Ola Hansson.
358. Valli Kafka se logodise cu Josef Pollak pe 15 septembrie 1912, iar Max Brod se logodise cu Elsa Taussig pe 15 decembrie 1912. Ambele perechi urmau să se căsătorească în curând.
359. Elli Kafka, măritată cu Karl Hermann pe 27 noiembrie 1910.
360. Martha, fiica unchiului Richard Löwy și a soției lui, Hedwig.
361. Căsătoria lui Valli Kafka și Josef Pollak.
362. Probabil, Marie Werner.
363. Un coleg menționat de Felice.
364. Nunta lui Valli și Josef Pollak.
365. Invitații la nuntă.
366. De fapt, niște reproduceri recent apărute în revista lunară *Kunst und Künstler*.
367. Printesă (germ.).
368. Probabil Emilie, care locuia pe-aproape și era soră cu Carl Bauer.
369. Operetă de Paul Ottenheimer.
370. Martin Buber.
371. *Educația sentimentală* de Gustave Flaubert.
372. Actrița Gertrud Eysoldt, pe care Kafka o văzuse la Berlin în *Hamlet* de Shakespeare și la Praga în *Fitecine* de Hugo von Hofmannsthal,ultima în regia lui Max Reinhardt.
373. Cartea poștală anexată scrisorii este semnată pe verso de Martin Buber, Gertrud Eysoldt, Franz Werfel, Max Brod și Elsa Taussig, întâlniți de Kafka la serata de la care tocmai se întorsese.
374. Hebdomadar ilustrat, apreciat în secolul al XIX-lea.
375. Despre toți acești scriitori apăruseră articole în *Chioșcul de grădină*.
376. Kafka obișnuia să nu facă focul în camera lui.
377. Evghenia Eduardova.
378. Tamara Karsavina a fost înlocuită în spectacol de Lydia Kyast.
379. Tangoul argentinian s-a răspândit ca dans de societate în Europa pe la 1911.
380. Émile Jaques-Dalcroze, compozitor, muzician și pedagog elvețian, creator al „metodei Dalcroze” de educație muzicală, ce pune accentul pe legătura dintre mișcarea corporală și muzicalitate.
381. Franz Werfel era lector și consilier literar la Editura Kurt Wolff din Leipzig.
382. Carl Bauer lucra în serviciul extern al unei societăți de asigurări.
383. Familia Bauer intenționa să se mute de pe Immanuelkirchstraße într-o altă zonă a Berlinului, în Charlottenburg, pe Wilmersdorfer Straße.
384. Elli Hermann.
385. Persoană necunoscută.

386. Karl Hermann.
387. Persoană necunoscută.
388. Felix Hermann.
389. Colegele lui Felice.
390. Persoană necunoscută.
391. Kafka îi propusese lui Felice să deschidă la Berlin un salon după modelul firmei Pathé din Paris.
392. Probabil, Toni.
393. *Povestiri chinezești de dragoste și cu strigoi.*
394. Kafka se referă probabil la *Istoriisrile rabinului Nachman. Repovestite lui și la Legenda lui Baalșem.*
395. Klara Levin, o soră a Annei Bauer.
396. Angajat al firmei Lindström. Felice întocmise o listă cu recomandări pentru clienții firmei.
397. Automate pentru proiecția unor filmulețe mute.
398. La fel ca „micuțele”, colegă de serviciu cu Felice.
399. Probabil, Toni, sora cea mai mică a lui Felice. Și ea locuia cu părinții.
400. Max Brod urma să se căsătorească pe 2 februarie 1913 cu Elsa Taussig.
401. Klara Levin.
402. Käthe Levin.
403. Sophie Brod, sora lui Max, se măritase cu Max Friedmann, un văr al lui Felice. Cu această ocazie, Käthe Levin fusese la Praga.
404. Cel mai mic frate al lui Max.
405. Ferdinand Bauer.
406. Probabil, Elsa Braun, sora de la Budapesta a lui Felice.
407. Nepoata lui Felice din partea Elsei, Vilma („Muzzi”) avea pe-atunci un an.
408. Sămbătă seara, Kafka fusese la cafenea cu Max Brod.
409. Kafka își va relua lucrul la romanul *America* abia în august 1914.
410. Gertrude Kircheisen, *Femeile din jurul lui Napoleon*, 1912.
411. Referire la cartea *Napoleon pe patul de moarte*, editată de Paul Frémeaux.
412. Aici, sursa este probabil un volum editat de Robert Rehlen: *Maxime și cuvinte celebre ale lui Napoleon din Corsica până pe St. Elena*.
413. Scriitorul Friedrich Hebbel.
414. Sophie Friedmann.
415. În iunie 1911.
416. Probabil o povestire intitulată *O pragheză*, apărută însă în suplimentul de Crăciun al ziarului *Prager Tagblatt* din 1911.
417. Ministerul de Interne din Viena răspundea de interesele Instituției de Asigurări în caz de Accidente de Muncă din Praga.
418. Recenzia, apărută în *Bohemia*, era semnată de Otto Pick.
419. Sophie locuia la Breslau, unde Felice făcuse un popas în vara lui 1912, când se întorsese de la sora ei din Budapesta.
420. În noiembrie și decembrie 1912, Kafka se întrerupsese din scris la *Metamorfoza* și, respectiv, *America*, din cauza unor deplasări în interes de serviciu la tribunalele din Kratzau și Leitmeritz.
421. Max Brod și Elsa Taussig urmau să plece în luna de miere pe Riviera.
422. Anna Bauer obișnuia să facă mici comentarii când îi înmăna fiicei sale scrisorile sosite acasă.
423. Familia Kafka locuia la ultimul etaj al imobilului de pe Niklasstraße 36, situat pe malul Vltavei.
424. La Praga.
425. La Leitmeritz, Kafka a fost însoțit de Ottla, care a iscălit și ea cartea poștală.
426. Când cei doi s-au cunoscut în casa familiei Brod.
427. Fanny Brod, mama lui Max și a lui Sophie.
428. Probabil, o colegă a lui Felice sau soția unui coleg.
429. Supliment al *Berliner Tageblatt*.
430. Familia prietenului lui Kafka, Felix Weltsch.
431. Paula Clemens.
432. Comedie de Paul Gavault și Robert Charvay, jucată la Teatrul German.
433. Farsa lui Gustav Kadelburg s-a jucat după comedia menționată.
434. Ottla.
435. Cronologic vorbind, Elli și Valli.
436. *Intuiție și concept. Principiile unui sistem de formare a conceptelor*, scrisă în colaborare de Max Brod și Felix Weltsch și apărută la Editura Kurt Wolff din Leipzig.
437. Dată greșită.
438. Probabil, printre însoțitorii lui Kafka în această excursie se numără și Lise Weltsch.
439. Ottla.
440. Filip, fratele cel mai mare al lui Hermann Kafka, împreună cu familia lui; Kolin se află la vreo 60 de kilometri de Praga, spre est, pe malul Elbei.
441. Fiind vorba de perioada 28 septembrie–23 octombrie 1912, este de presupus că autorul se referă la un pasaj din primele patru capitole ale romanului *America*.
442. Kafka va citi și în public (în decembrie 1913) începutul nuvelei lui Heinrich von Kleist.
443. Probabil Lise Weltsch, verișoara lui Felix Weltsch.
444. Părinții lui Max Brod; acesta se afla încă în călătorie de nuntă.
445. Max Friedmann, vărul lui Felice.
446. Pe 13 august 1912, în seara primei lor întâlniri.
447. Firma Lindström, la care lucra Felice, era reprezentată la Praga de firma Adler.
448. Intr-o scrisoare adresată lui Kafka, Otto Pick îl anunța că va ține o conferință despre scriitoarea Else Lasker-Schüler.
449. Kafka și-a format această imagine în urma unor articole din presă și a relatărilor unor cunoscuți, înainte de a o cunoaște pe scriitoarea

- germană.
450. Propunerea era, probabil, în legătură cu faptul că Erna era însărcinată și trebuia să renunțe temporar la serviciu.
451. Povestirea *Verdictul*, dedicată lui Felice.
452. Dramaturgul Frank Wedekind interpreta rolul principal în propria piesă, *Hidalla — Karl Hermann, uriașul pitic*. El a dat trei reprezentații la Noul Teatru German din Praga.
453. Comedie de Arthur Schnitzler, jucată aproape zilnic la Teatrul Mic din Berlin.
454. Ziarul *Prager Tagblatt* publicase o fotografie cu proaspăt căsătorii Viktoria Luise și Ernst August.
455. Recenzia lui Max Brod la volumul *Contemplație* se intitula *Evenimentul unei cărți*.
456. Până în acel moment apăruseră recenzii de Hans Kohn, Kurt Tucholsky și Otto Pick.
457. Alfred Löwy.
458. Else Braun.
459. Erna Bauer.
460. Ca de obicei, Kafka precizează ziua în care sosește scrisoarea, nu ziua în care a fost expediată.
461. Pentru expedierea mai rapidă a scrisorii.
462. După nunta lui Max, părinții lui, Adolf și Fanny Brod, se mutaseră într-o altă casă.
463. Persoană necunoscută.
464. Nici cercetările ulterioare n-au identificat motivul.
465. Probabil la o conferință a lui Otto Pick despre Else Lasker-Schüler.
466. Erna, sora mai mare cu un an a lui Felice, s-a mutat de la Dresda la Hanovra, iar Felice a ajutat-o, cu atât mai mult cu cât Erna, nemăritată fiind, era însărcinată, fapt ascuns familiei de către cele două surori.
467. Date eronate.
468. Erich Schweizer, fiul lui Irene, verișoara lui Kafka, fiica unchiului Filip.
469. Felix Hermann.
470. Felix Hermann și sora lui, Gerti.
471. Vilma Braun.
472. Adăpostită de clădirea cazinoului, aici era locul de întâlnire al minorității germane din Praga.
473. Felice îi povestise despre motivul plecării ei la Dresda, fără a dezvălui însă situația în care se afla Erna.
474. Toni.
475. Emilie, sora nemăritată a lui Carl Bauer.
476. Din cauza Ernei, dar Kafka nu cunoștea motivul.
477. În calitate de reprezentant al unei societăți de asigurări, Carl Bauer călătorea des în Scandinavia.
478. Vilma, fiica Elsei.
479. Bernát Braun.
480. Trimitere la o amintire relatată de Felice din copilăria ei, petrecută la Neustadt, în Silezia.
481. Felix Weltsch; „cartea lui” este *Intuiție și concept*, scrisă în colaborare cu Max Brod.
482. Probabil cafeneaua Arco, locul de întâlnire al tinerilor literari.
483. Probabil Hans Kohn, autorul primei recenzii la volumul *Contemplație* și membru al asociației sioniste studentești Bar-Kochba.
484. Date greșite.
485. Otdla.
486. Karl Roßmann din romanul *America*.
487. *Metamorfoza*.
488. Textul, fără titlu, îl are ca protagonist pe Ernst Liman (vezi *Jurnal*, ediția citată).
489. Oskar Baum, care-și tipărise toate cărțile la Editura Axel Juncker.
490. Margarete Baum.
491. La solicitarea lui Felice, care voia să evite formalitățile vamale, Kafka urma să-i trimită lui Else Braun la Budapesta un pachet cu delicatese, de ziua ei.
492. Elli și Valli, împreună cu Karl Hermann și, respectiv, Josef Pollak.
493. Otdla.
494. Probabil fragmentul despre Ernst Liman.
495. Probabil Erna.
496. Albert Bassermann, actor de teatru și film.
497. Kafka îl văzuse pe Bassermann în rolul lui Hamlet la Teatrul German din Berlin, într-un spectacol regizat de Max Reinhardt.
498. Fabrica de azbest a familiei.
499. *Intuiție și concept*.
500. Probabil tânărul poet praghez Hans (Jan) Gerke.
501. La cabaretul Lucerna, unde a văzut-o dansând pe Erika Bera.
502. Felice a fost, în aprilie, la o asemenea expoziție, organizată la Frankfurt pe Main.
503. Marie Werner.
504. Nepotul lui Kafka.
505. Karl și Elli Hermann, părinții lui Felix.
506. Felix Weltsch.
507. De la una dintre întâlnirile săptămânale organizate între prieteni acasă la Oskar Baum.
508. *America*.
509. Kafka întrerupsese de șase săptămâni lucrul la *America*.
510. Capitolul *Fochistul* a și fost publicat ca povestire de sine stătătoare.
511. Această primă versiune nu s-a păstrat.
512. De fapt, 1913.
513. Ewald Felix Pribram.
514. De fapt, 1913.
515. Sora cea mai mică a lui Felice.
516. Zână (în germană).
517. Revistele puse la dispoziția clienților în cafenelele din Praga erau de ordinul sutelor.
518. Tragedie de Karl Gutzkow.

519. Nu se știe care.
520. Între 25 septembrie 1912 și 2 mai 1913 Kafka n-a mai făcut însemnări în jurnal, exceptând 3 desene din februarie 1913.
521. Kafka avea în bibliotecă un exemplar din celebrul roman al lui Goethe.
522. Romanul lui Otto Stoessl le fusese recomandat de Kafka.
523. Volum de Max Brod.
524. Se referă la nvela *Străina* de Oskar Baum și la un eseu al lui Felix Weltsch despre Henri Bergson.
525. De fapt, 1913.
526. Eugen Pfohl.
527. Erna, a cărei fotografie o ceruse Kafka.
528. Erna.
529. Anunțata întâlnire a lui Oskar Baum cu publicul berlinez fusese amânată.
530. Felice urma să plece la un târg la Frankfurt.
531. În 1913, sărbătorile de Paști au căzut pe 23 și 24 martie.
532. Ferdinand Bauer.
533. Erna.
534. Familia Bauer urma să se mute din Immanuelkirchstraße pe Wilmersdorfer Straße.
535. Articolul lui Max Brod, *Morala de la Monte Carlo. Un articol care nu va ajuta la nimic a fost publicat în Berliner Tageblatt.*
536. *Despre caracteristicile familiei austriece*, publicat în suplimentul aceluiași *Berliner Tageblatt.*
537. Corespondența acestui cuplu de poeți englezi i-a condus pe cei doi la căsătorie.
538. Vinerea Mare nu era sărbătoare legală în Austro-Ungaria.
539. Hotel situat în apropiere de Anhalter Bahnhof, gara berlineză unde urma să sosească scriitorul.
540. Otto Pick.
541. Prezența lui la „întunirea morarilor” (vezi scrisoarea precedentă) nefiind necesară, Kafka a plecat totuși după orele de serviciu la Berlin, probabil însoțit de Otto Pick și de scriitorul ceh František Khol.
542. Ilustrata mai este semnată de Franz Werfel, Fr. Khol, Otto Pick și I. Löwy.
543. Aici, Kafka a schimbat trenul spre Praga.
544. Kafka reprezenta Instituția de Asigurări în caz de Accidente de Muncă la dezbaterile de la tribunalul din Aussig.
545. Aussig se află mai aproape de Berlin decât Praga.
546. Cei doi se înțeleseseră la Berlin să se reîntâlnească și de Rusalii (11–12 mai).
547. De fapt, distincția între *Gasse* și *Straße* este făcută aici din perspectiva uzului lingvistic specific spațiului austriac.
548. Referire la spovedania promisă în mai multe rânduri.
549. Probabil, Felice îi ceruse acest lucru în contextul în care urma să se mute cu familia la Charlottenburg.
550. Data următoarei lor întâlniri.
551. Marie Werner.
552. Petr Dejmek.
553. Referire la vizita lui Felice la Praga, în august 1912.
554. O scrisoare adresată lui Kafka de către Kurt Wolff pe 2 aprilie.
555. Felice urma să plece a doua zi la Frankfurt.
556. În drum spre Frankfurt, Felice s-a oprit pentru o noapte la Erna, sora ei din Hanovra.
557. Oskar Baum.
558. Printre altele, Oskar Baum a citit la Berlin fragmente din romanul său *Viața în întuneric*, nvelele *Mama* și *Pericolul*, precum și două poezii.
559. De fapt, despre întâlnirea lui cu Felice la Berlin.
560. Colegi de serviciu ai lui Felice.
561. Volumul *Suntem*.
562. Actorul Isac Löwy; unul dintre „cei doi” este Kurt Pinthus, lector la Editura Kurt Wolff și promotor al expresionismului.
563. Felice omisese să-i spună că va face un popas la sora ei din Hanovra.
564. Kafka aflate de popasul ei la Hanovra. Conform unei înțelegeri de dinainte de plecarea lui Felice, toate scrisorile către ea sunt trimise în această perioadă pe adresa hotelului Monopol Métropole din Frankfurt pe Main.
565. Max și Elsa Brod.
566. Nuvela *Oaspetele*.
567. Felix Hermann.
568. Data planificatei lor reîntâlniri.
569. O recenzie de Albert Ehrenstein.
570. Șeful său, Eugen Pfohl, urma să țină această conferință la un congres din Viena.
571. Ferdinand Bauer (numit și Ferry), fratele lui Felice, urma să-și sărbătorească logodna cu Lydia Heilborn în Duminica Rusaliilor, când era și „zi de primire” obișnuită în societatea berlineză.
572. Joi, 1 mai 1913, a fost Înălțarea Domnului.
573. Probabil, o piesă de Goldbaum, vizionată alături de soții Max și Elsa Brod și de Felix Weltsch.
574. Kafka se gândește aici la o discuție cu tatăl lui Felice.
575. Legat de situația Ernei.
576. Probabil o scrisoare către Kurt Wolff.
577. Trimitere la evenimente anterioare, ce produsese alte sincope în corespondența lui Felice.
578. *America*.
579. *Verdictul*.
580. *Metamorfoza*.
581. Alfred Löwy.
582. Familia Bauer se mutase pe Wilmersdorfer Straße.

583. În urma mutării familiei Bauer.
584. Propunerea ca Felice să-i scrie numai o dată pe săptămână.
585. Ludwig și Franziska Heilborn, părinții logodnicei.
586. Probabil, Albert Anzenbacher.
587. Aceste rânduri sunt expediate chiar înaintea plecării lui Kafka spre Berlin.
588. De la Berlin.
589. De la Berlin la Eberswalde sunt 45 de kilometri.
590. La Aussig.
591. Probabil, recenzia lui Max Brod la volumul *Contemplație*.
592. Ziua Sfântului Nepomuk, protector al Boemiei, era sărbătoare oficială.
593. Kafka scrisese „joi”, în loc de „vineri”.
594. Epistola datează din perioada în care Kafka lucra la prima versiune a romanului *America* și aștepta cea de-a doua scrisoare de la Felice.
595. Ulterior, Kafka va cere o consultație de la medicul familiei Kafka, în vederea căsătoriei.
596. Călătoria lui Felice la Hanovra.
597. Călătoria lui de Rusalii la Berlin.
598. Felice îi trimisese ceva legat de activitatea ei la firma Lindström.
599. Călătoria la Hanovra.
600. Felice nu-i scrisese în mod regulat nici de la Frankfurt.
601. Kafka mai organizase un spectacol pentru Löwy în februarie 1912.
602. Kafka a uitat să anexeze articolul promis și o va face abia într-o scrisoare ulterioară.
603. Georg Bendemann, personajul principal din *Verdictul*.
604. Frieda Brandenfeld, logodnica protagonistului povestirii.
605. Tihnă și, respectiv, fericire (în germană).
606. Ogor și, respectiv, țăran (în germană).
607. Familia lui Josef Pollak.
608. Solicitare reluată în mai multe rânduri din teama de a nu se rătăci vreo scrisoare.
609. Felice primise telegrama de ziua ei de naștere.
610. Emmy Brühl.
611. Nu s-a aflat la ce se referă autorul.
612. Otrda.
613. Marie Werner.
614. Planuita scrisoare către Carl Bauer.
615. Kafka intenționa să-l roage pe Carl Bauer să-i recomande „un medic de încredere”, care să-l consulte.
616. Heinrich Kral, pe care Kafka l-a căutat, în ciuda acestor ezitări.
617. Kafka călătorise cu Max Brod în nordul Italiei (1909), la Paris (1910), în Elveția, iarăși în nordul Italiei și la Paris (1911), la Leipzig și la Weimar (1912).
618. La familia avocatului Theodor Weltsch, unchiul lui Felix.
619. Lise Weltsch.
620. Kafka expedia din gară scrisorile când dorea ca acestea să ajungă la destinație chiar a doua zi.
621. Hotelul Blauer Stern din Praga, la care a stat Felice în august 1912, era unul de prim rang.
622. O recenzie de Heinrich Eduard Jacob.
623. Kafka se referă la ziua primirii scrisorii de către Felice.
624. Emmy Brühl.
625. Else Braun.
626. Kafka se referă aici la Vilma, fiica Elsei.
627. Soții Kafka se întorceau de la Franzensbad.
628. Kafka se referă la cele două surori măritate, Elli Hermann și Valli Pollak.
629. Max Brod și Oskar Baum erau deja căsătoriți.
630. Tatăl lui Felice stătuse vreo trei ani despărțit de familie.
631. Felix Hermann, nepotul lui Kafka.
632. În afară de cele trei surori, Kafka mai avusese doi frați, Georg și Heinrich, care muriseră de foarte mici.
633. Elli născuse într-un interval scurt doi copii: Felix și Gerti.
634. Valli aștepta primul ei copil.
635. Probabil Felice nu reacționase la volumul de poezii al lui Franz Werfel, *Prietenul lumii*, pe care Kafka i-l trimisese cu dedicația autorului.
636. Albert Anzenbacher.
637. Pentru Kafka, acest demers era unul neobișnuit. Cu Felix Weltsch s-a tutuit abia la vreo zece ani după ce se cunoscuseră.
638. Școala de inot, aflată pe celălalt mal al Vltavei, se vedea din camera lui Kafka, iar barca pe care scriitorul o manevra cu multă dibăcie se numea Rudi, conform însemnărilor din jurnalul lui Max Brod.
639. Trimitere la o excursie pe care o făcuseră împreună, când Kafka fusese la Berlin de Rusalii.
640. Otrda.
641. În loc să scrie litera P (de la *papier* — hârtie), Kafka a făcut inițial un F.
642. Familia Kafka închiriasse o locuință de vară la Radeschowitz, la vreo zece kilometri de Praga.
643. Kafka a împlinit în ziua respectivă treizeci de ani.
644. Autorul anexează o poză făcută la Franzensbad.
645. Felice o invitase pe colega ei s-o viziteze ulterior la Praga, după ce Kafka îi spusese că n-are să-l deranjeze nimeni în locuința lor comună.
646. De fapt, 5.VII.13.
647. Chat noir, unde Kafka a fost însoțit de soții Brod, Felix Weltsch și Rudolf Sternschuss, cumnatul Elsei Brod.
648. De fapt, iulie.

649. Referire la dorința Julie Kafka de a obține informații despre Felice și despre părinții ei, precum și la asentimentul autorului în acest sens.

650. Probabil Felice răspunsese la o scrisoare a lui Julie Kafka.

651. Otrla.

652. Întorcându-se de la Radeschowitz.

653. Sora cea mare, Elli, și soțul ei, Karl Hermann, împreună cu copiii lor, Felix și Gerti, precum și sora mijlocie, Valli, și soțul ei, Josef Pollak.

654. Ferdinand Bauer se logodise în aprilie 1913 cu Lydia, fiica șefului său, Ludwig Heilborn, un fabricant de lenjerie.

655. De fapt, iulie.

656. Kafka îi scrie de la serviciu.

657. De fapt, iulie.

658. Valli, măritată cu Josef Pollak.

659. De fapt, iulie.

660. Probabil, o rudă a lui Emmy, colega de serviciu a lui Felice.

661. În aprilie, când fusese la Frankfurt, Felice nu-i mai scrisese regulat.

662. Gustav Kubasa, un coleg al lui Kafka.

663. Felice urma să plece la băi, pe insula Sylt.

664. Aluzie la numele pensiunii unde avea să stea Felice; în franceză, *sans souci* înseamnă „fără griji”.

665. Planurile de căsătorie ale scriitorului.

666. Felice îi propusese lui Kafka, ezitant în privința căsătoriei, să-i ceară sfatul lui Max Brod.

667. Elsa Brod.

668. De fapt, august.

669. Erna Danziger, verișoară cu Felice, o însoțea pe aceasta în călătoria pe insula Sylt.

670. La Radeschowitz.

671. Locuința căutată de Kafka la Praga putea fi ocupată abia în mai 1914.

672. În proiectatul concediu.

673. Alfred Löwy.

674. Anuarul în care Kafka publicase *Verdictul*, povestirea dedicată lui Felice.

675. În *Verdictul*, Georg Bendemann, protagonistul povestirii, îi scrie prietenului din Rusia că s-a logodit.

676. În drum spre Sylt, Felice făcuse un popas la Hamburg.

677. Familia Kafka locuia la nr. 36.

678. Felice îl întrebase despre reacția părinților lui după primirea informațiilor privitoare la familia Bauer.

679. Referire la durerile de inimă descrise într-o scrisoare anterioară.

680. Erna Danziger, care o însoțea pe Felice în acest concediu.

681. De la Hamburg la Sylt.

682. Erna Danziger.

683. Localitatea situată în apropiere de Westerland.

684. În timpul verii, Editura Ullstein întreținea săli de lectură proprii în stațiunile de la Marea Nordului și Marea Baltică.

685. Carrea lui Gustav Roskoff se intitulează, de fapt, *Istoria diavolului*.

686. În recenzia lui Paul Friedrich se spune: „Arta de holtei a lui Kafka nu colorează lumea în roz”.

687. Nu se cunoaște despre ce volum de Flaubert este vorba.

688. Din Italia; Brod fusese la Riva.

689. Probabil cu ocazia aniversării a 30 de ani de la căsătoria părinților lui Max Brod.

690. Poezia *Laclul Lugano*, scrisă de Max Brod în amintirea concediului petrecut împreună cu scriitorul, apăruse în hebdomadurul *März*, cu dedicația: „Prietenului meu Franz Kafka”.

691. Verișoara Erna Danziger. Nu se știe despre ce „prietenă” este vorba.

692. Felice nu știa să înoate.

693. Kafka greșise de două ori la rând inițiala unor cuvinte.

694. Probabil, o scrisoare despre care îi povestise Felice.

695. Carl Bauer ceruse, probabil, și el informații despre familia Kafka, la fel cum procedase Julie Kafka în legătură cu familia Bauer.

696. Numele slujnicei din perioada respectivă nu este cunoscut.

697. Probabil scrisoarea nu i-a fost înmănată destinatarului.

698. Kafka citează aici, cu câteva modificări minore, o însemnare din *Jurnal*.

699. La al II-lea Congres pentru prevenirea accidentelor și acțiuni de prim-ajutor, desfășurat la Viena între 9 și 13 septembrie, Kafka i-a însoțit pe șefii săi, Robert Marschner și Eugen Pfohl, cărora le pregătise referatele. Scriitorul a plecat însă la Viena din 6 septembrie, împreună cu Otto Pick, pentru a participa mai întâi la un congres al sioniștilor.

700. Itinerarul lui Kafka a fost altul. Înainte de a ajunge la Riva, a trecut prin Triest, Veneția, Verona și Desenzano.

701. Heinrich Laube.

702. Până la Viena îl însoțise Otto Pick, cu care împărțise un apartament în hotelul Matschakerhof.

703. Congresul pentru prevenirea accidentelor și acțiuni de prim-ajutor s-a desfășurat în clădirea Parlamentului din Viena.

704. Constructorul clădirii Parlamentului din Viena.

705. Kafka se referă, probabil, la unul dintre angajații tatălui său, dar poate fi vorba și despre personajul titular dintr-o proză pe care scriitorul tocmai o citise împreună cu Pick, *Malik* de Else Lasker-Schüler.

706. Heinrich Laube, *Povestea vieții lui Franz Grillparzer*, Stuttgart, 1884. Logodit în 1821 cu Katharina Fröhlich, Grillparzer a trăit în concubinaj cu aceasta din 1849 și până la moartea lui, în 1872.

707. Albert Ehrenstein.

708. Restaurant vegetarian din Viena.

709. Theodor Weltsch și fiica lui, Lise, au asistat la reprezentarea acestei drame de Maurice Maeterlinck, la Hofburgtheater.

710. Trude, fiica lui Theodor Herzl.

711. Klara Thein.
712. Kafka îi propusese lui Felice ca ea să-i scrie în timpul călătoriei lui numai „în cazuri extreme“.
713. Seminarul profesorului von Ehrenfels.
714. Aflată pentru câteva zile în Praga, prietena lui Felice Bauer fusese rugată de aceasta să discute cu Kafka despre momentul de criză al relației lor.
715. Grete Bloch a stat în Praga la Hotelul Schwarzes Roß.
716. Grete Bloch.
717. De la Desenzano, Kafka a plecat la sanatoriul din Riva.
718. Cei doi s-au întâlnit în aceeași zi pentru nici două ore.
719. Felice Bauer, care ulterior va primi de la Grete Bloch o parte a corespondenței ei cu Kafka (inclusiv această scrisoare).
720. Grete Bloch lucra pentru Elliott-Fischer, o firmă americană care comercializa mașini de scris.
721. Probabil, cele două se cunoscuseră la expoziția de la Frankfurt.
722. Ferdinand Bauer se despărțise de Lydia Heilborn după ce se constatare că, aflat într-o acută lipsă de bani, el vânduse din proprie inițiativă mărfuri din firma de lenjerie a viitorului său socru.
723. Cei doi se cunoscuseră pe 13 august 1912 la Praga, în casa familiei Brod.
724. Până în acel moment, Kafka se întâlnise cu Felice de trei ori la Berlin.
725. Ferdinand Bauer.
726. Scriitorul Ernst Weiß, care locuia în respectivul cartier berlinez.
727. Familia Kafka se mutase într-o clădire pe Alstädter Ring.
728. Hans Bloch studia medicina la Berlin și era membru activ al unei asociații sioniste.
729. Este vorba, probabil, despre niște cicatrice rămase după un duel.
730. Elsa Brod.
731. Kafka își continuă scrisoarea pe o coală cu antetul Camerei Deputaților, rămasă de la Congresul pentru prevenirea accidentelor și acțiuni de prim-ajutor, desfășurat în clădirea Parlamentului din Viena.
732. Scriitorul se întâlnise cu Grete Bloch la Praga, pe 30 și 31 octombrie 1913.
733. Kafka nu răspunsese la scrisoarea prin care Carl Bauer își dăduse încă din august consimțământul pentru relația celor doi.
734. Teatrul Königliche Weinberge, din cartierul unde locuia mama lui Weiß.
735. Felix Weltsch și Oskar Baum.
736. Elsa Brod.
737. Firma Lindström avea doi directori: Max Strauß și Otto Heinermann.
738. Aluzie, probabil, la statutul semiprivat al instituției în care lucra Kafka.
739. Dată eronată; de fapt, 1914.
740. Dată eronată; de fapt, 25 sau 26 ianuarie 1914.
741. Odată cu această scrisoare, Kafka îi trimite lui Grete Bloch romanul lui Ernst Weiß.
742. Este vorba despre pasajul în care Kafka mărturisește că s-a îndrăgostit în sanatoriu de o fată.
743. Sora lui Felice revenise probabil în Saxonia.
744. Hotelul în care a stat Grete Bloch la Praga în octombrie 1913.
745. Persoană necunoscută.
746. Intrarea Fecioarei Maria în biserică, sărbătoare catolică.
747. Expoziția a avut loc în iunie 1914.
748. Ernst Weiß.
749. Probabil, romanul *Lupta*, publicat abia în 1916 de Editura Fischer.
750. Evident, aluzie la faptul că una dintre temele de discuție dintre Kafka și Grete Bloch a fost, încă de la prima lor întâlnire, stăruitoare a durerii de dinți a lui Felice Bauer.
751. La aceste memorii, subintitulate *Amințiri din marele univers austriac 1788–1819*, Kafka se referă desori în *Jurnal*.
752. Impresiile vienezce datează din septembrie 1913, când Kafka participase la două congrese.
753. Unul dintre textele favorite ale lui Kafka.
754. Felix Weltsch s-a logodit cu Irma Herz.
755. Cartea poștală a lui Felice, transcrisă de Kafka în scrisoarea anterioară.
756. Felice menționase, probabil, situația neplăcută în care se afla Ferry, fratele ei.
757. Marta Friedmann, sora mamei lui Felice și soacra lui Sophie, sora lui Max Brod.
758. Ernst Weiß.
759. Epistola adresată de Grete Bloch „acelui bărbat din München“, de care Kafka se interesase într-o scrisoare anterioară.
760. Kafka practica de mulți ani metode fizioterapeutice și le asocia cu mâncarea vegetariană.
761. Grete locuia pe Glasergasse, într-o pensiune privată.
762. Grete îi sprijinea financiar pe fratele ei mai mare cu un an, Hans, care studia medicina la Berlin.
763. Fie ediția de seară a lui *Prager Tagblatt*, fie *Prager Abendblatt*.
764. Potrivit unei însemnări din *Jurnal*, Kafka îi promisese că „are să devină alt om“.
765. Probabil, decizia de a se muta la Berlin.
766. Autorul începuse să-și semneze scrisorile către Grete doar cu inițiale.
767. Kafka se referă la primele întâlniri cu Grete Bloch din toamna lui 1913.
768. Întâlnirea n-a avut loc.
769. Firma de mașini de scris pentru care lucra Grete avea o reprezentanță la Praga.
770. Grete îi scrisese că se simte părăsită de familia ei.
771. *Verdictul*, publicat în *Arkadia*.
772. Kafka îi dăruise lui Grete un exemplar din romanul lui Ernst Weiß.
773. Referire la familia lui Grete de la Berlin și la bărbatul necunoscut din München.
774. Kafka a condus mâna nepotului său de doi ani, Felix Hermann, ca să scrie aceste cuvinte.
775. Proprietarii reprezentanței firmei americane Elliott-Fischer erau Jakob Ehrlich și Emanuel Lauterbach.
776. Unde firma avea, de asemenea, o reprezentanță.
777. Kafka începuse să-i povestească lui Grete ceva despre conținutul ultimei lui scrisori adresate lui Felice Bauer, dar se opriese după propoziția introductivă.
778. Julie Kafka îi scrisese lui Felice.

779. Probabil, Ferdinand Bauer a plecat în America după neregulile financiare care au dus la defacarea logodnei cu Lydia Heilborn.
780. Textul telegramei lui Felice sună astfel: „Imposibil să vin la Dresda. Salutări, Felice“.
781. Una adresată lui Kafka, iar cealaltă, mamei scriitorului.
782. Kafka așteptase de mai multe ori zadarnic ca Felice să-l întâmpine sau să-l conducă în Anhalter Bahnhof.
783. Frațele lui Felice, Ferdinand Bauer.
784. Kafka nu știa că Felice l-a sprijinit și financiar pe Ferdinand la plecarea lui în America, dar și ulterior.
785. Carl Bauer avea 58 de ani și a murit după o jumătate de an.
786. Felice respinsese propunerea lui Kafka de a se întâlni la Dresda.
787. Anexa nu s-a păstrat.
788. Nu se cunoaște despre ce vizită este vorba.
789. Este vorba despre scrisorile adresate lui Felice Bauer.
790. Răspuns la telegrama prin care Carl Bauer îl asigură că Felice se simte bine.
791. Erna Bauer, de a cărei adresă Kafka se interesase în mai multe rânduri.
792. În toamna lui 1913.

793. Pe Ernst Weiß, care era familiarizat cu problemele relației dintre Kafka și Felice, cei doi îl întâlniseră întâmplător la Berlin.
794. Cu ocazia ultimelor lui două vizite la Berlin, Felice nici nu-l așteptase, nici nu-l condusesese la gară, în ciuda promisiunilor.
795. De fapt, 21.III.
796. Grete era născută pe 21 martie, la începutul primăverii.
797. Murise un fost primar al Pragăi, Jan Podlíp.
798. Probabil, Orta și Irma, fiica lui Ludwig Kafka.
799. Capitala Sileziei austriece.
800. Sora lui Felice, Elsa Braun, locuia la Budapesta.
801. Aluzie la relația lui Grete cu „bărbatul din München“.
802. Aluzie la plimbarea lor prin Grădina Zoologică din Berlin.
803. În afara primei întâlniri din seara zilei de 13 august 1912 la Praga, cei doi se mai întâlniseră doar de patru ori, de fiecare dată pentru scurt timp, la Berlin.
804. Kafka se gândea să-și păstreze locul de muncă la Instituția de Asigurări în caz de Accidente de Muncă numai în eventualitatea căsătoriei cu Felice. Altminteri, intenționa să repete experiența lui Robert Musil de a se stabili ca jurnalist și scriitor independent la Berlin. Este posibil ca destinatarul scrisorii „pregătite“ să fi fost chiar Musil.
805. Nepoata, pe-atunci de doi ani, a lui Felice i-a transmis lui Kafka această urare pe o carte poștală expediată de Grete Bloch, aflată la Budapesta, unde o vizitase pe Else Braun, sora lui Felice.
806. Grete plecase la Budapesta în călătorie de afaceri.
807. Kafka îi recomandase în mod repetat lui Grete să citească memoriile contesei Lulu Thürheim.
808. Persoană necunoscută.
809. Din 28 februarie și 1 martie 1914 la Berlin.
810. Fabrica de azbest, la care Kafka era asociat, putea constitui un argument în favoarea încheierii căsătoriei.
811. Era vorba despre circumstanțele emigrării lui Ferdinand, frațele lui Felice, în America.
812. Kafka îi propusese lui Felice să se întâlnească la Dresda, însă ea îl refuzase.
813. Toni sau Erna Bauer.
814. Munca de birou la societatea de asigurări.
815. Bărbatul din München.

816. Vezi scrisoarea precedentă.
817. Kafka se referă la termenul stabilit pentru primirea unui răspuns de la Felice.
818. Kafka plănuia s-o întâlnească pe Grete într-unul dintre cele două orașe.
819. Probabil, Eugen Lederer, pe care Kafka nu-l agrea deloc.
820. Grete intenționa să revină cu serviciul la Berlin.

821. Luna este indicată eronat. De fapt, aprilie.
822. Hotel berlinez la care Kafka obișnuia să poposească.
823. Kafka îi recomandase de mai multe ori lui Grete să viziteze camera lui Franz Grillparzer de la Muzeul de istorie din Viena și să citească nvela *Sărmanul muzicant*.
824. Pentru plănuita vizită la Berlin, de Paște.

825. Părinții lui Grete, ca și frațele ei Hans, student la Medicină, locuiau la Berlin.
826. De la Viena la Berlin.
827. Probabil un comision pentru Felice.
828. Grete fusese rechemată la firma Unionzeiss, reprezentanța generală pentru producătorul american de mașini de scris Elliott-Fisher.
829. La Berlin, pentru proiectata întâlnire de Paște cu Felice.
830. Referire la intenția lui Grete de a se plimba prin pădurea vieneză.
831. Kafka și Felice se logodiseră la Berlin în ziua precedentă, iar festivitatea de logodnă a avut loc pe 1 iunie 1914, tot la Berlin.
832. Felice urma să sărbătorească în august cinci ani de activitate în firma Carl Lindström AG, pe care nu voia s-o părăsească înainte de acest eveniment.
833. Nu există informații despre această activitate suplimentară a lui Felice.
834. Probabil, Felice urma să joace un rol într-o scenetă reprezentată la o serată.
835. Toni și Erna, care locuiau pe vremea aceea tot cu părinții.
836. Telegrama de felicitare citată în scrisoarea precedentă.

837. Kafka se referă aici la activitatea lui literară, desfășurată în timpul serii și al nopții.
838. Posibilă referire la castelul Klamm, o destinație de excursie îndrăgită de vienezi.
839. Lac situat în Grunewald, la marginea Berlinului.
840. Grete se temea că, după căsătorie, Felice ar putea trage concluzii greșite în legătură cu scrisorile ei către Kafka și îl rugase pe acesta să le

841. Recepția prilejuită de logodnă s-a desfășurat pe 1 iunie 1914, în luna de Rusalii.
842. Anna Bauer, mama lui Felice.
843. Sora mai mică a lui Felice.
844. Sora mai mare a lui Felice. Probabil, motivul plecării Ernei la Hanovra a fost vizitarea Evei, fiica ei nelegitimă.
845. De la firma Lindström.
846. Observația lui Felice se referă la zilele petrecute împreună la Berlin pe 12 și 13 aprilie 1914.
847. Emmy Brühl, o mai tânără colaboratoare a lui Felice, apare menționată în mai multe rânduri în corespondența dintre cei doi.
848. Felice era directoare la firma Carl Lindström AG.
849. Grete perfecționase mașina de scris și de facturat produsă de firma la care lucra.
850. Scriitorul se referă la întâlnirea lor de la sfârșitul lui octombrie 1913 la Praga.
851. De fapt, 1 iunie, probabil, când urma să aibă loc recepția cu ocazia logodnei.
852. La invitația lui Robert Musil, Kafka trimisese *Metamorfoza*, dar aceasta n-a apărut până la urmă în revista menționată.
853. Referire la șederea la Berlin, de Paște, când scriitorul s-a logodit cu Felice Bauer.
854. După căsătorie, Felice urma să se stabilească la Praga, iar Kafka începuse deja să caute o locuință.
855. Probabil unul dintre volumele care îi apăruseră până atunci.
856. Probabil Irma Kafka, fiica unchiului Ludwig. Ea lucra în magazinul tatălui scriitorului.
857. Felix Weltsch, nu nepotul Felix, fiul lui Elli.
858. Cea mai mare grădină publică din Praga.
859. De fapt, anunțul logodnei a apărut abia vineri, 24 aprilie 1914, în ediția de dimineață a ziarului *Prager Tageblatt*.
860. Robert Marschner.
861. Anunțul dat de Felice a apărut a doua zi, pe 21 aprilie, în *Berliner Tageblatt*.
862. Cei doi prieteni și-au petrecut concediile împreună în 1909 la Riva, în 1910 la Paris (în ambele fiind însoțiți și de Otto, fratele lui Max), apoi în 1911 în Elveția, nordul Italiei și la Paris, iar în 1912 la Weimar.
863. Primul este *Aeroplanul din Brescia*, iar celălalt, primul capitol al cărții *Richard și Samuel*.
864. Firmele își făceau reclamă prin timbre lipite pe dosul plicului. Eugen Pfohl se număra printre colecționarii unor asemenea mărci poștale.
865. Siegfried Löwy și, probabil, Rudolf Löwy.
866. În *Berliner Tageblatt* apăruse anunțul logodnei lor.
867. *Berliner Tageblatt*.
868. Loc de vilegiatură îndrăgit de vienezi.
869. La începutul lui mai, Felice urma să vină la Praga, însoțită de mama ei, spre a fi prezentată familiei Kafka și a căuta împreună o locuință.
870. Mama lui Felice.
871. *Metamorfoza*.
872. Felice îi scrisese doar mamei scriitorului.
873. Anna Bauer, mama lui Felice.
874. Dată eronată. De fapt, 26 aprilie.
875. Vezi cuvintele citate în scrisoarea precedentă.
876. Probabil Otto Freund, procurist la o bancă din Praga.
877. Pentru că Felice își exprimase dorința de a vedea casa ce fusese rezervată numai până sâmbătă, 2 mai, scriitorul dedusese că ea va veni totuși în ajunul acestei date.
878. Volum de povestiri de Max Brod.
879. Este incert la ce carte a lui Franz Werfel se referă Kafka.
880. Pentru a ocupa postul oferit de fosta ei firmă.
881. Probabil, Grete îi propusese să se întoarcă împreună la Berlin.
882. Hans Bloch.
883. Verișoara prietenului Felix Weltsch.
884. Cu ocazia logodnei lui cu Felice.
885. Lise părăsise Praga în primăvara anului 1914 și lucra în cadrul unei organizații evreiești cu sediul central la Berlin.
886. Cu ocazia recepției de logodnă.
887. Kafka era foarte speriat de recepția organizată cu ocazia logodnei, după obiceiul berlinez.
888. Felice și autorul vizitaseră la Praga rude și prieteni și căutaseră totodată o locuință de închiriat, unde să stea după nunta planificată în septembrie.
889. Această anexă nu s-a păstrat.
890. Posibilă aluzie la oboseala ultimelor zile împărțite între vizite și căutarea unei locuințe.
891. După plecarea lui Felice, scriitorul și mama sa au continuat să caute o locuință.
892. Pentru a participa la festivitatea de logodnă.
893. Referire la apartamentul „îngrozitor de înalt”, descris în scrisoarea precedentă. El se afla la etajul al V-lea al unui bloc de pe Niklasstraße.
894. Grete demisionase la sfârșitul lunii.
895. Prozatorul și traducătorul Ernst Hardt.
896. Grete trebuise să-și schimbe camera în pensiunea în care locuia.
897. Unde fusese reamenajată camera lui Grillparzer.
898. Cu ocazia festivității de logodnă din luna de Rusalii.
899. Probabil *Lupta*, roman apărut abia în 1916.
900. Kafka îi dăruise lui Grete un exemplar din acest roman.
901. Grete urma să-și ia în primire postul pe 1 iunie.
902. În afara câtorva majuscule nesigure, scrisul autorului n-a suferit schimbări perceptibile din cauza accidentului de la deget.
903. Pe Langegasse, la numărul 5.
904. Gerda Vilma Braun, nepoata de la Budapesta a lui Felice, avea pe vremea aceea doi ani și jumătate.
905. Referire la durerile de dinți de care suferea Grete.
906. Eugen Pfohl.

907. Străzile pe care se aflau firma și locuința lui Grete.
908. Pe strada respectivă se afla restaurantul vegetarian Thalsia, recomandat de Kafka lui Grete.
909. Una dintre cele mai importante colecții particulare din Viena. — „Forțarea intrării” se referă la programul de vizitare.
910. Manuscrisul romanului *Lupta* de E. Weiß.
911. Scriitorul îl rugase pe E. Weiß s-o caute pe Felice la birou în perioada de criză a relației dintre cei doi, iar Weiß nu se arătase atunci prea încântat de viitoarea logodnică a lui Kafka.
912. Sora lui Carl Bauer.
913. Schița locuinței închiriate în Langeasse.
914. Părinții urmau să plece în concediu, la Franzensbad.
915. Înălțarea Domnului.
916. În *BZ am Mittag* apăruse o recenzie a lui Camill Hoffmann la *Fochistul*.
917. Felice Bauer a fost la Praga între 1 și 5 mai.
918. Grete avea pe atunci douăzeci și unu de ani și avea o statură delicată.
919. Autor și regizor Frank Wedekind.
920. Alfred Löwy.
921. Scriitorul frecventa des ștrandurile de pe malul Vltavei.
922. Printr-o vestimentație corespunzătoare, Grete încerca să ascundă faptul că era gravidă.
923. Este vorba despre adresa de pe pachetul în care Kafka îi trimisese lui Grete Bloch manuscrisul romanului *Lupta* de Ernst Weiß.
924. Pe vremea aceea, Otrla avea, de fapt, aproape douăzeci și doi de ani, fiind doar cu o jumătate de an mai mică decât Grete.
925. Surorii lui Felice, Elsa Braun.
926. Anna Bauer fusese în vizită la Praga, împreună cu Felice, între 1 și 5 mai 1914.
927. Aluzie la sărbătorirea logodnei, programată pe 1 iunie.
928. Exerciții de gimnastică și de respirație după metoda danezului Johann Pedel Müller, foarte răspândită în epocă și practică de Kafka încă de când era elev.
929. Julie Kafka și fiica ei au sosit la Berlin cu câteva zile mai devreme.
930. Firma Adler reprezenta la Praga firma Lindström, pentru care lucra Felice la Berlin și care producea dictafoane.
931. Scrisoarea a fost expediată la trei zile după ce a fost redactată.
932. Referiri la sărbătorirea logodnei pe 1 iunie.
933. Vizita n-a mai avut loc. Probabil, Buber îi povestise lui Kafka despre copiii săi, Rafael și Eva, când se întâlniseră la Berlin pe 28 februarie 1914.
934. Trimitere la antetul scrisorii, care conține un text în limba cehă.
935. Julie și Otrla Kafka se aflau deja la Berlin.
936. Cei doi plănuseră la un moment dat să facă împreună drumul până la Berlin.
937. Dată eronată. De fapt, 3 iunie.
938. Scriitorul se întorsese noaptea târziu de la Berlin.
939. *Legenda lui Theodor Herzl*, scrisă de Hans, fratele lui Grete.
940. Citat din scrierea lui Hans Bloch.
941. Nu se cunoaște despre ce nevele este vorba.
942. Probabil, Grete făcuse aluzie la faptul că era gravidă.
943. Acțiunea din drama lui August Strindberg se desfășoară pe o insulă, în turnul unei cetăți.
944. Grete se referă la intervalul rămas până la nunta scriitorului cu Felice.
945. Magazinul de galanterie al familiei, unde Otrla lucra de prin 1909.
946. Referire la o eventuală scrisoare de mulțumire după vizita ei la familia Bauer.
947. Mătușa Emilie, sora lui Carl Bauer.
948. Erna, Toni și Else erau surorile lui Felice. Kafka îi scrisese doar celei din urmă.
949. Firma berlineză la care lucra Grete organiza cursuri pentru produsele pe care le comercializa.
950. Denumire dată ștrandurilor de pe Vltava fiindcă acolo se predau și ore de înot.
951. Corespondența lui Kafka cu Ernst Weiß nu s-a păstrat. S-ar putea să fie vorba despre frământările exprimate de Kafka în privința căsătoriei lui Felice.
952. Vezi și scrisoarea precedentă, în care autorul regretă că nu le-a scris surorilor lui Felice.
953. Aluzie la o scrisoare a lui Felice, citată și de Julie Kafka.
954. Indiciile oferite în scrisori și în *Jurnal* conduc la supoziția că data corectă este totuși 21 iunie.
955. Coproprietarul firmei menționate se ocupa și de literatură. El a scris, printre altele, o recenzie la *Metamorfoza* lui Kafka.
956. Produse de firma Elliott-Fisher și vândute de Unionzeiss, la care lucra Grete.
957. Grete predă asemenea cursuri la Unionzeiss.
958. Părinții săi se aflau în vilegiatură la Franzensbad.
959. Cu ocazia sărbătoririi logodnei.
960. Scriitorul a poposit la Hellerau, lângă Dresda, între 27 și 29 iunie 1914. Amănunte legate de șederea lui acolo vezi în *Jurnal*, ediția citată.
961. Posibilă referire la o întâlnire a lor în Dresda.
962. Probabil unul dintre conducătorii firmei americane Elliott-Fisher.
963. Rândurile precedente sunt scrise cam înclinat.
964. *Psalmii* (94, 4) — *Biblia sau Sfânta scriptură*, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1968, p. 611.
965. Este vorba despre ilustrata despre care autorul se plângea că n-a primit-o.
966. Probabil, fragmentele narative incluse în *Jurnal* între 21 și 23 iunie 1914 - vezi ediția citată.
967. Kafka intenționa să plece în concediu la Marea Baltică.
968. Otrla se afla la Triesch la unchiul Siegfried Löwy, însă până la urmă fratele ei n-a vizitat-o.
969. Kafka se întâlnise prima dată cu Grete pe 30 octombrie 1913 la Praga.
970. Referire la încercările repetate ale scriitorului de a o convinge pe Felice că relația lor este lipsită de orice perspectivă.
971. Cu ocazia primei lor întâlniri.

972. Kafka împlinea treizeci și unu de ani.
973. Probabil scrisoarea de la Robert Musil care îi cerea să scurteze *Metamorfoza* cu o treime în vederea publicării ei în *Die neue Rundschau*, unde până la urmă această povestire n-a mai apărut.
974. În drum spre Marea Baltică, unde urma să-și petreacă vacanța, Kafka intenționa să se oprească la Berlin, pentru a purta o discuție lămuritoare cu Felice în legătură cu proiectata lor căsătorie, față de care avea în continuare îndoieli.
975. După încheierea logodnei, Kafka se adresase părinților lui Felice, spunându-le „tu” sau „tată” și „mamă”.
976. Înainte de textul lui Kafka, Erna Bauer, sora mai mică a lui Felice, a scris pe această ilustrată: „Berlin, 13 iulie 1914. Dragă Ottla, deși stăm aici împreună în împrejurări ciudate, avem totuși ocazia să ne amintim de tine, așa cum o dovedesc aceste rânduri ce-ți sunt adresate. O salutare sinceră, Erna”. „Împrejurările ciudate” se referă la faptul că Erna s-a întâlnit cu scriitorul la o zi după ce acesta rupsesse logodna cu Felice.
977. Ernst Weiß și prietena lui, Rahel Sanzara, l-au convins pe Kafka să-i însoțească la Marielyst și să abandoneze intenția de a-și petrece concediul la Gleschendorf.
978. Ulterior, într-o scrisoare către Felice, autorul vede în refuzul de a consuma carne o formă de „autoconservare”.
979. Rudolf Löwy, frate vitreg cu Julie Kafka, era contabil și trecuse din convingere la catolicism, fiind considerat excentricul familiei.
980. În *Journal*, unde rememorează textul acestei scrisori, Kafka notează într-o paranteză: „Sinuciderea, scrisoarea adresată lui Max, cu o mulțime de însărcinări”.
981. Grete Bloch participase la scena ruperii logodnei, desfășurată la hotelul berlinez. În plus, Grete îi furnizase lui Felice extrase din scrisorile în care Kafka își exprima dubiile în legătură cu succesul unei căsătorii, iar Felice le evocase în cursul discuției.
982. La trei luni după ruperea logodnei, Felice Bauer încercase să reia corespondența cu autorul, iar în absența unui răspuns de la acesta, apelase la sprijinul Elsei Brod.
983. În *Journal*, Kafka notează: „Am visat-o pe F. ca pe o moartă care n-are să mai poată învia niciodată, iar acum, când mi se oferă posibilitatea de a mă apropia de ea, F. revine în centrul atenției” (ed. cit. p.491).
984. Autorul se referă aici și în continuare la activitatea lui literară.
985. Grete Bloch.
986. Kafka stătea la Elli, al cărei soț, Karl Hermann, fusese mobilizat.
987. După mobilizarea cumnatului, scriitorul a fost nevoit să se ocupe mai îndeaproape de fabrica de azbest.
988. Casa lui Elli se afla într-o zonă mai înaltă decât fabrica de azbest și locuința părinților, situată în centrul Pragăi.
989. În această perioadă de creație, Kafka a lucrat intens la romanele *Procesul*, *America* și la povestirea *Amintiri despre calea ferată de la Kalda*. În plus, în timpul concediului a luat naștere *Colonia penitenciară*.
990. După orele de serviciu, cei doi prieteni se intersectau în drum spre casă.
991. După plimbarea în Grădina zoologică, ei se întâlniseră întâmplător la o cafenea cu Ernst Weiß.
992. De Paște 1914, când scriitorul le-a cerut părinților lui Felice mâna acesteia.
993. Cu ocazia vizitei ei de la începutul lui mai 1914.
994. Askanischer Hof.
995. Kafka ar fi preferat mobila modernă și funcțională produsă de Atelierele Germane, în timp ce Felice dorea ceva mai conservator, după gustul burghez al epocii.
996. Askanischer Hof.
997. Posibilă aluzie la locuința închiriată de Kafka în perspectiva căsătoriei.
998. În ultimele luni, scriitorul nu mai corespondase cu Felice, ci doar cu sora ei.
999. Aluzie la o scenă desfășurată între cei doi la Tetschen-Bodenbach.
1000. Probabilă referire la o scenă petrecută când Felice și Kafka căutau o locuință la Praga.
1001. Referire la reîntâlnirea lor la Tetschen-Bodenbach, prima după ruperea logodnei. Această reîntâlnire se produsese la sfârșitul săptămânii tocmai încheiate.
1002. Din cauza războiului, traficul poștal internațional era supus cenzurii, ceea ce însemna că scrisorile ajungeau mai greu, fiind citite și de altcineva.
1003. După Karl, fusese concentrat și Paul Hermann, astfel încât de fabrica de azbest rămăsese să se ocupe numai Kafka, sacrificându-și după-amiezele consacrate activității literare.
1004. Scriitorul locuia în casa lui Elli.
1005. Paul Hermann.
1006. Într-o cameră mobilată din casa în care locuia și sora sa, Valli, împreună cu familia ei, pe Bilekgasse nr. 10.
1007. Văduva Justine Nalos.
1008. Transformarea anunțată era generată de nevoile armatei implicate în Primul Război Mondial.
1009. La Tetschen-Bodenbach, cu ocazia ultimei lor întâlniri.
1010. Probabil *Colonia penitenciară*.
1011. Anul este indicat eronat. De fapt, 1915.
1012. Justine Nalos, fosta gazdă din Bilekgasse.
1013. Ida Nalos.
1014. O cameră de la etajul al cincilea al unei clădiri cunoscute sub numele „La știuca de aur”, situată pe Langegasse nr. 18, de unde scriitorul avea o frumoasă priveliște asupra orașului vechi.
1015. Ca întotdeauna când vorbește despre „lucru”, „muncă”, „activitate”, autorul se referă exclusiv la proiectele sale literare.
1016. În urma cererii adresate conducerii Instituției de Asigurări în caz de Accidente de Muncă din Praga, Kafka primise o creștere salarială de 100 de coroane pe lună.
1017. Nu se cunoaște despre ce plic era vorba.
1018. Volumul de debut al lui Kafka, dăruit lui Felice chiar în anul apariției, 1912.
1019. Ambele păstrate în biblioteca scriitorului.
1020. După moartea lui Carl Bauer, mama lui Felice intenționa să închirieze împreună cu fiecele ei o casă mai mică, dar planul nu s-a

- cretizat.
1021. Casa de pe Langegasse nr. 5, închiriată de Kafka după logodnă, în vederea căsătoriei.
1022. Sămbătă seara, Kafka se întâlnea de obicei cu prietenii.
1023. Kafka lua regulat masa la părinți.
1024. Camera închiriată în Langegasse nr. 18.
1025. Dăruit cu dedicație, lui Kafka, de către Erna Bauer.
1026. Paul Hermann.
1027. Karl Hermann — soțul lui Elli, iar nu fratele — era concentrat în apropiere de localitatea maghiară Nagymihály.
1028. Josef Pollak, soțul lui Valli.
1029. Felice lucra de la 1 aprilie 1915 la Atelierele Tehnice, unde se produceau și se vindeau articole de mecanică fină. Director era comerciantul Adolf Marx. Este posibil ca plecarea lui Felice de la firma Lindström să fi fost generată de „transformarea” acestuia în contextul războiului.
1030. Cu ocazia întâlnirii lor din 23–24 ianuarie 1915.
1031. Kafka se simțea vinovat de răcirea temporară a relațiilor dintre cele două surori.
1032. Ferdinand Bauer, care emigrase în 1914 în America.
1033. Bernát Braun, soțul surorii celei mai mari a lui Felice, fusese concentrat în timpul războiului.
1034. Casa de pe Langegasse nr. 5, închiriată de Kafka după logodnă, în vederea căsătoriei.
1035. Aluzie la timpul scurs după logodnă.
1036. Probabil o reminiscență de la festivitatea de logodnă.
1037. În mai 1914, când Felice a fost prezentată ca logodnica lui Kafka și au căutat împreună o locuință.
1038. Rememorând scena rușii logodnei, autorul notează în *Jurnal*, referitor la atitudinea lui Felice: „Se scoală brusc și spune o serie de lucruri ostile, bine gândite, pe care le-a ținut în ea de multă vreme”.
1039. Kafka îi propusese lui Felice să petreacă împreună concediul de vară, o eventualitate și mai incertă atunci, în condițiile războiului.
1040. Din cauza neeliberării la timp a pașaportului, cei doi se întâlniseră în ianuarie 1915 la Tetschen-Bodenbach, la granița austriaco-germană.
1041. Telegramele lui Felice, trimise de Kafka la poliție în vederea obținerii pașaportului, spre a-și justifica vizita la Berlin.
1042. *Memoriile unei socialiste*, în două volume, de Lily Braun.
1043. Elli, care-și vizita soțul, Karl Hermann, concentrat lângă Nagymihály.
1044. Elli a mai rămas câteva zile cu soțul ei, iar Kafka s-a întors singur.
1045. *Salammbo* de Gustave Flaubert.
1046. La Dobřichowitz, loc de vilegiatură la sud de Praga.
1047. Nu se cunoaște despre care dintre numeroasele biografii ale lui Bismarck era vorba.
1048. Felice îi dăruise *Salammbo* cu dedicație.
1049. *Educația sentimentală* de Flaubert, dăruită de Kafka lui Felice fără dedicație, fiindcă este o carte „unde nu-și are locul scrisul altcuiva”.
1050. După verificarea din 3 iunie 1915, Kafka a fost declarat apt, în ciuda temerilor sale, însă Instituția de Asigurări în caz de Accidente de Muncă, unde lucra, l-a socotit indispensabil, astfel încât n-a fost înrolat.
1051. Unde cei doi se mai întâlniseră în ianuarie 1915.
1052. Numele de alint al Gerdei Vilma, fiica Elsei Braun.
1053. Din cauza cenzurii impuse de război.
1054. În aceeași zi, Kafka și Elli schimbaseră trenul acolo, în drum spre Nagymihály.
1055. Probabilă referire la vizita pe care Felice i-o făcuse surorii ei, Else Braun, în august 1912. Atunci, în drum spre Budapesta, Felice se opriese la Praga și îl întâlnise pentru prima dată pe Kafka.
1056. Kafka scrie aici despre sine la persoana a treia. F. este, firește, Felice.
1057. La întoarcerea de la Bodenbach.
1058. Probabil, Heinrich Weltsch, tatăl prietenului Felix.
1059. Cu acest motto se deschide capitolul I din *Ideii*. Cartea *Le Grand* de Heinrich Heine (vezi *Opere alese*, vol. al III-lea, Editura Univers, București, 1973, traducere de I. Cassian Mățăsaru).
1060. Autorul continuă în această carte poștală povestirea la persoana a treia (vezi ilustrata precedentă).
1061. Cât a durat șederea celor doi de Rusalii la Bodenbach.
1062. Kafka își dorea „să devină soldat”, dar a rămas la vatră.
1063. Cei doi ex-logodnici și-au petrecut însă concediul la Karlsbad.
1064. Amintire din concediul petrecut împreună la Karlsbad la sfârșitul lui iunie și începutul lui iulie 1915.
1065. Orașel în apropiere de Karlsbad.
1066. De la Karlsbad.
1067. La sanatoriul Frankenstein, situat în nordul Boemiei, lângă Rumburg, scriitorul a stat între 20 iulie și 1 august 1915.
1068. Aluzie la povestirea *Nenorocirea holteiului*, publicată pentru prima oară în 1911, unde la un moment dat se spune: „să fie nevoie să te uiți cu mirare la copiii străini și să nu poți decât repeta neconștient: «Eu n-am copii»”.
1069. Cea din mai 1915 de la Tetschen-Bodenbach.
1070. Sanatoriul Frankenstein.
1071. De la Karlsbad, Kafka a însoțit-o pe Felice până la Aussig.
1072. Aluzie la eșuarea plănuitei lor căsătorii, după care Felice urma să se stabilească la Praga.
1073. Cei socotiți indispensabili la locul de muncă și amânați de la recrutare, categorii din care făcea parte și autorul, „revendicat” de Instituția de Asigurări în caz de Accidente de Muncă.
1074. Else Braun, care trăia în Ungaria. La rugămintea lui Felice, care voia să evite astfel taxele și formalitățile vamale, Kafka îi trimitea diverse pachete.
1075. *Calea lui Tycho Brabe către Dumnezeu* de Max Brod.

1077. Ferdinand Bauer, emigrat în America.
1078. În *Jurnal* (ediția citată) Kafka notează: „De-aș fi plecat în 1912, în deplinătatea forțelor și cu mintea limpede, nu măcinat de eforturile de a-mi reprima energiile vitale!”
1079. Privitor la aceste ultime două întrebări, vezi scrisoarea precedentă.
1080. Pe 31 decembrie Gerda Kafka Braun (alintată Muzzi), nepoata lui Felice, împlinea patru ani.
1081. Salomon Stein, gazda lui Kafka.
1082. Kafka își amintește aici de desfacerea logodnei la hotelul Askanischer Hof, de concediul petrecut împreună la Karlsbad și de discuția din Grădina zoologică din Berlin, unde Felice își exprimase ezitățile în legătură cu încheierea căsătoriei.
1083. La solicitarea lui Felice, scriitorul trimisese două pachete, unul pentru Else Braun, iar altul pentru fiica acesteia.
1084. Eugen Pfohl.
1085. Unde locuiau soții Friedmann.
1086. Else Braun.
1087. Unde apăruse *În fața legii*.
1088. Probabil, Felice îi trimisese extrase din ziare despre dificultățile fabricilor de azbest în timpul războiului, considerând că l-ar putea interesa în calitate de asociat la o astfel de fabrică.
1089. Scriitorul avea nevoie de pașaport fiindcă voia s-o întâlnească pe Felice la Waldenburg.
1090. Kafka fusese în 1912 la Weimar, însoțit de Max Brod.
1091. Aici Otrla adaugă: „Cele mai alese salutări, a ta, Otrla”.
1092. Romanul *Lupta*, pe care Kafka îl cunoștea deja din manuscris. Refuzul acestuia de a-i face o recenzie ar putea fi unul dintre motivele rupturii dintre cei doi. Alt motiv au fost probabil reproșurile lui Weiß legate de lamentațiile continue și de inconsecvența lui Kafka.
1093. Localitate renumită pentru manufacturile de sticlă și porțelan, situată în Silezia, în apropiere de Waldenburg.

1094. Un cinematograf berlinez.
1095. Clara Levin, o soră a Annei, mama lui Felice.
1096. Natalie, soția lui Louis Danziger, un unchi al lui Felice pe linie maternă.
1097. Cu ocazia sărbătoririi logodnei, când Kafka îi arătase lui Felice și planul locuinței pe care o închiriasse pentru ei doi la Praga, pe Langeasse nr. 5.

1098. Kafka apela la mijlocirea lui Sophie Friedmann în momentul în care corespondența dintre el și Felice se poticnise.
1099. De la Assicurazioni Generali.
1100. Printre fotografiile făcute la Waldenburg erau probabil și unele cu soții Friedmann. Sophie Friedmann era sora lui Max Brod.
1101. Alfred Löwy.
1102. Într-un autoportret, scriitorul August Strindberg se reprezintă cu un guler înalt, în formă de potir.
1103. Întruchipat de personajul Erwin.
1104. Protagonista romanului. Într-o nouă versiune, apărută în 1919, ea a împrumutat titlul acestuia.
1105. Prima dată amintește Kafka de manuscrisul *Luptei* într-o scrisoare către Grete Bloch, din 12 mai 1914.

1106. Spectacole cu prelucrarea lui Franz Werfel după *Troienele* lui Euripide avuseseră loc pe 24 și 25 mai 1916 la Praga, unde Lessing-Theater din Berlin fusese în turneu.
1107. *Cele trei curente fundamentale ale literaturii contemporane* de Max Brod.
1108. Probabil excursia la Podbaba, la care Kafka a participat alături de celele refugiate din Galiția.
1109. Referire la contribuțiile sale, intitulate *Observații generale despre raportul contabil din 1914 și Prevenirea accidentelor în carierele de piatră*, apărute în *Darea de seamă a Instituției de Asigurări în caz de Accidente de Muncă pentru Regatul Boemiei la Praga despre activitatea ei în perioada 1 ianuarie–31 decembrie 1914*.
1110. Întocmit cu ocazia împlinirii a douăzeci și cinci de ani de funcționare a instituției.
1111. Unde Kafka stătuse în iulie 1915.
1112. Una dintre cele *Trei povestiri* publicate de Carl Sternheim la Editura Kurt Wolff, celelalte două fiind *Busekow* și *Napoleon*.
1113. Hedwig (Hede) Taussig, sora Elsei Brod.
1114. Kafka mai trăsesse la acest hotel și în mai 1916.
1115. De fapt, avocatul Robert Kafka, însurat cu Elsa Robitschek, era vârul scriitorului.
1116. Hotel din Marienbad.
1117. După ruperea logodnei cu Felice, scriitorul revine pentru prima oară la vechea formulă de adresare către Anna Bauer, cu intenția vădită de a reinnoi logodna cu fiica acesteia.

1118. Epistola continuă cu câteva rânduri scrise de Felice: „Dragă mamă, sper că înțelegi cuvintele de mai sus ale lui Franz așa cum sunt gândite ele. Acum ai într-adevăr ocazia să-i dăruiești din nou dragostea ta. Dacă vrei să-i scrii lui Franz, să știi că deocamdată el mai rămâne aici, în timp ce eu trebuie să mă întorc deja la sfârșitul săptămânii. Așadar, sper că totul va fi bine și-ți transmit multe salutări sincere, a ta, Felice”.

1119. „Cel mai frumos loc din Praga”, după cum notează autorul în *Jurnal*.
1120. Otrla se afla la odihnă la Markt Eisenstein.
1121. Trimitere la Războiul Mondial.
1122. Aici, Felice adaugă: „Dragă Otrla, acesta ar fi, cu siguranță, cel mai bun lucru. Fiindcă aici este splendid. Cât de bine suntem și ce viguroși ne simțim acum, poți înțelege din faptul că mâine o vizităm pe mama ta. Cu toată sinceritatea, Felice”. Julie și Valli Kafka se găseau la Franzensbad, de unde Felice a plecat spre Berlin, în timp ce scriitorul s-a întors la Marienbad.

1123. La Atelierele Tehnice.
1124. Cartier în estul Berlinului.
1125. Remarca din paranteză este adăugată ulterior, cu un scris mai apăsător.
1126. Oskar Wäzel publicase în *Berliner Tageblatt* o recenzie, *Logica miraculosului*, referitoare la *Fochistul* și *Metamorfoza*. În urma acesteia, Editura Kurt Wolff îi propusese lui Kafka să publice într-un singur volum *Metamorfoza* și *Colonia penitenciară*.

1127. După ce le-a vizitat, împreună cu Felice, pe Julie și Valli Kafka la Franzensbad, scriitorul a revenit singur la Marienbad, în timp ce logodnica sa a plecat spre Berlin.

1128. Scrisoarea este continuată după întoarcerea de la Franzensbad.
1129. Recenzia din *Berliner Tageblatt* era semnată „Consilier aulic secret prof. dr. Wäzel”.
1130. Local în apropiere de Marienbad.

1131. Referința la numărul de exemplare apărute odată cu a treia ediție din romanul lui Max Brod *Calea lui Tycho Brabe către Dumnezeu*.
1132. În timpul concediului pe care Kafka îl petrecuse cu Felice la Marienbad, se născuse ideea colaborării ei la acest cămin destinat cu precădere copiilor evreilor emigrați din Est. Căminul fusese fondat la Berlin de către Max Brod, Martin Buber, Gustav Landauer, Siegbert Stern și rabinul Malwin Warschauer.
1133. Din proiectul roman de călătorii *Richard și Samuel*, pe care Brod ținea să-l scrie împreună cu Kafka, n-a apărut decât primul capitol considerat de Kafka „un flecușteț total insuportabil”.
1134. Felix Weltsch.
1135. Erna Steinitz.
1136. Grete Bloch.
1137. Local situat la nord-vest de Marienbad.
1138. În vederea construirii la Marienbad a unui sanatoriu pentru bolnavii de inimă și rinichi, participanți la Primul Război Mondial.
1139. *Erdmuth Dorothea, contesă de Zinzendorf*, biografie scrisă de Wilhelm Jannasch.
1140. O fetiță de trei ani, după cum explică autorul într-o carte poștală, în urma unei reacții de gelozie a lui Felice.
1141. Referire la drumul făcut de scriitor și Felice prin Eger spre Franzensbad, unde le vizitaseră pe Julie Kafka și Valli Pollak.
1142. Issachar Dov.
1143. Cunoștință comună de la Marienbad.
1144. Izvor la marginea nordică a orașului.
1145. Robert Marschner.
1146. Probabil, Eugen Lederer.
1147. Emilie și Berta Marschner.
1148. Referire la timpul scurs de când o cunoștea pe Felice.
1149. Potrivit experiențelor avute, scriitorul considera că toamna și iarna este mai productiv în plan literar.
1150. Hermann Kafka rămăsese la Praga, în timp ce Julie și Valli își petreceau concediul la Franzensbad, iar Ottla la Eisenstein.
1151. Aluzie la o scenă petrecută împreună și descrisă în *Jurnal*, când Kafka îi citește lui Felice o creație personală, iar ea croșetează, fapt ce i-a displicut autorului.
1152. Ilustrata mai cuprinde următoarele texte olografe: „Cele mai alese salutări din partea Irmei Weltsch.” — „Acum am venit și noi, însă prea târziu, din păcate. A mai rămas doar balconul. Salutările noastre cu atât mai sincere, Felix Weltsch.” — „Sincere salutări de la bătrânul Weltsch [adică de la Heinrich, tatăl lui Felix și a lui Paul] și de la Paul Weltsch”
1153. Oskar Baum se afla în concediu la Franzensbad, împreună cu soția sa Margarete.
1154. După vizita familiei Weltsch, scriitorul primise vizita mamei sale și a lui Valli, care veniseră de la Franzensbad să-l vadă în ultima zi a șederii lui la Marienbad.
1155. Mama și sora lui Kafka adaugă la sfârșitul acestei cărți poștale următoarele: „Pentru tine și toți cei dragi ție, salutările mele cele mai sincere, a ta, Julie Kafka”. — „De-aș fi măcar Kosteletz, iar el să-mi urle-n ureche! Îți mulțumesc pentru draguțele tale salutări și le răspund cu toată sinceritatea, a ta, Vally [Valli]”.
1156. Cei doi comandaseră cartea, dar aceasta sosise la Marienbad după plecarea lui Felice, care, din câte se pare, n-o găsisse în librăriele berlineze.
1157. Kafka era adeptul reformei nutriționiste a americanului Horace Fletcher, care prescria că fiecare îmbucătură trebuie mestecată câte cinci minute, pentru a savura și valorifica hrana cât mai bine.
1158. Ar putea fi vorba despre povestirea *Blumfeld, un boltei cam bătrânior*, pe care scriitorul i-o citise lui Felice la Marienbad.
1159. Atelierele Tehnice la care Felice Bauer era procuristă.
1160. Adolf Marx, fondatorul firmei Atelierele Tehnice, se asociase în iunie 1916 cu comerciantul Robert Schwarzschild.
1161. Kafka și Felice plănuiseră să se stabilească, după căsătorie, în acest cartier berlinez.
1162. Adolf Marx.
1163. În august 1916, Felice și colegul ei Gustav Krebs vor primi procura generală a firmei.
1164. Înainte de a se muta la Atelierele Tehnice, Felice lucrase la firma Lindström.
1165. Căminul evreiesc.
1166. Pe atunci încă student la Medicină, Siegfried Lehmann se număra printre fondatorii Căminului evreiesc pentru copii emigranților din Europa de Est.
1167. Pseudonimul scriitorului Alfred Henschke.
1168. Probabilă referire la un magazin de lux din Berlin.
1169. Citat parțial din ultimul vers al poeziei lui Goethe *Cântecul nocturn al drumețului*.
1170. Amintire din concediul petrecut împreună la Marienbad.
1171. Articolul referitor la cursul de literatură universală ținut de Max Brod la școala refugiaților din Galiția se încheie cu câteva extrase din corespondența lui cu fostele sale eleve.
1172. Paltonașul era destinat lui Muzzi Braun, nepoțica lui Felice. Pentru evitarea formalităților și taxelor vamale, scriitorul îi mai trimisese cadouri Elsei la Budapesta din partea lui Felice. Între timp, familia Braun se mutase la Arad și de aceea Kafka nu-i cunoștea adresa.
1173. Măsurile impuse de război înăsprirea condițiile de acordare a vizei pentru Germania.
1174. Kafka era îngrijorat de faptul că Felice va fi suprasolicitată după primirea procurii generale din partea Atelierele Tehnice.
1175. Willy Nowack.
1176. Aluzie la neconcordanțele de opinie în legătură cu amenajarea locuinței lor după căsătorie.
1177. Vltava.
1178. Cele două fuseseră în concediu la Franzensbad.
1179. Josef Pollak.
1180. Lanț de cofetării berlineze.
1181. *Memoriile unei socialiste* de Lily Braun.
1182. Acest citat din romanul lui Goethe *Anii de drumeție ai lui Wilhelm Meister* face trimitere la o scenă petrecută între cei doi la Marienbad.
1183. Siegfried Lehmann, conducătorul Căminului evreiesc la care urma să colaboreze Felice.
1184. Felix și Irma Weltsch.
1185. Extrase din Corespondența lui Theodor Fontane.
1186. Referire la o scrisoare în care Felice îi amintește scriitorului de prima lor întâlnire, pe 13 august 1912, la Praga, în casa familiei Brod.
1187. Adolf Brod, tatăl lui Max, era director la Banca Union.

1188. La insistențele lui Kafka, Felice începuse să se intereseze de colaborarea la Căminul evreiesc.
  1189. Celebră cafea berlineză, loc de întâlnire al artiștilor.
  1190. Sora cea mai mică a lui Felice.
  1191. La Franzensbad cei doi petrecuseră ultima seară de concediu, vizitându-le pe Julie și Valli Kafka.
  1192. Kafka primea corespondența pe adresa de la serviciu.
  1193. Primul contact cu Căminul evreiesc la care Kafka o tot îndemna să colaboreze.
  1194. Probabil, cele necesare pentru încheierea căsătoriei.
  1195. Cu ocazia pregătirilor pentru nuntă în vara lui 1914.
  1196. Robert Kafka.
  1197. Felice îi relatase deja despre primul ei contact cu Căminul evreiesc.
  1198. Strada pe care se afla Căminul evreiesc.
1199. Hulda Zlocisti se număra printre fondatoarele Căminului evreiesc și era o militantă sionistă, ca și soțul ei, dr. Theodor Zlocisti, cunoscut și sub pseudonimul literar de Moses Hess.
1200. De aici încolo, autorul începe să folosească tot mai des mașina de scris pentru cărțile poștale, în speranța că astfel va putea comunica mai mult (rândurile sunt foarte strânse, iar marginea este aproape absentă) și mai repede (scrisul fiind mai lizibil pentru cenzura instituită în timpul războiului).
1201. Probabil, Julie Kaiser.
  1202. Conducătorul Căminului evreiesc.
  1203. Această ultimă frază, semnătura și data sunt scrise de mână; în rest, cartea poștală este dactilografiată.
  1204. Mama lui Felice îi ceruse acesteia să petreacă după-amiază de duminică în familie, iar scriitorul se oferise să mijlocească printr-o scrisoare rezolvarea acestei probleme.
  1205. Soții Friedmann.
  1206. Posibilă aluzie la faptul că Margarete era cu nouă ani mai în vârstă decât soțul ei.
  1207. Ca și Kafka, Feigl frecventase pentru o perioadă Gimnaziul din Altstadt.
1208. După-amiaza petrecută la familia Feigl.
1209. Cauzele „necazului” lui Grete Bloch au rămas necunoscute.
1210. Referire la tablourile pe care pictorul Feigl i le-a arătat lui Felice.
1211. Proiectul n-a fost realizat.
1212. Scriitorul Ernst Feigl, care trăia la Praga.
1213. Dr. Gustav Mühlstein.
1214. Ștrandul amenajat pe malul Vltavei.
1215. În condițiile înaintării frontului, Felice îl rugase pe Kafka s-o convingă pe Elsa să se mute de la Arad într-o zonă mai sigură.
1216. După moartea soțului ei și în condițiile scumpirilor din timpul războiului, dar și în perspectiva căsătoriei lui Felice, Anna Bauer, care urma să rămână doar cu fiica ei, Toni, într-o casă mare, intenționa să-și caute o locuință mai mică.
1217. Medicul Gustav Mühlstein îl asigurase că poate avea copii.
1218. Scriitorul, traducătorul și editorul Franz Blei îi trimisese lui Kafka o fotografie sub forma unei ilustrate, cu recomandarea de a citi cartea lui Kaus.
1219. Felice alesese pentru Kafka două tablouri de Feigl.
1220. Directorul Galeriei Naționale din Berlin era în vremea aceea Ludwig Justi. În schimb, Wilhelm von Bode era directorul general al muzeelor de stat din Berlin.
1221. Probabil, referitoare la audierea conferinței ținute de dr. Lehmann la Căminul evreiesc.
1222. Necesare încheierii căsătoriei.
1223. Ernst, fratele mai mic al pictorului Friedrich Feigl, îl rugase pe Kafka să-i intermedieze un contact cu Editura Kurt Wolff în vederea publicării unui volum de versuri.
1224. Nașterea Fecioarei Maria, zi liberă în Boemia.
1225. Suburbie situată la nord de Praga, pe malul drept al Vltavei.
1226. Eugen Pfohl.
1227. Intitulată *Problema educației iudaico-religioase și Franz Werfel*.
1228. Probabil problema fundamentării religioase a sionismului și atașamentul față de acesta.
1229. *Memoriile unei socialiste* de Lily Braun.
1230. Caracterul ridicol al sfaturilor respective rezida în faptul că ele corespundeau modului de viață al scriitorului.
1231. Max Brod.
1232. Probabil Felice îl întrebase care este atitudinea lui față de sionism și religie.
1233. În timpul concediului petrecut împreună la Marienbad se născuse ideea colaborării lui Felice la Căminul evreiesc din Berlin.
1234. Orașe est-galiene din care proveneau mulți refugiați evrei în fața ofensivei rusești.
1235. Începând cu luni, 11 septembrie, Felice frecventa un curs menit s-o pregătească în vederea colaborării la Căminul evreiesc.
1236. În condițiile în care Felice avea rezerve față de orientarea interioară, pronunțat sionistă a Căminului evreiesc.
1237. Serie de manifestări organizate în salonul său de artă de către Hans Goltz.
1238. Scriitorul Alfred Wolfenstein a citit pe 10 octombrie, în timp ce lectura lui Kafka, amânată de mai multe ori, a avut loc, până la urmă, pe 10 noiembrie.
1239. Felice fusese admisă drept colaboratoare onorifică a Căminului evreiesc din Berlin.
1240. Lui Felice îi fusese încredințată o grupă de fete cu vârste cuprinse între unsprezece și paisprezece ani. Întrebările de care se temea erau legate de poziția ei religioasă.
1241. Probabil un volum de *Scrieri literare* al lui Dostoievski, prefațate de N.N. Strahov. Pe 11 septembrie 1916, Otta Kafka îi scria lui Josef David, viitorul ei soț: „Franz mi-a citit amintiri despre Dostoievski, o carte foarte bine scrisă. Fratelui meu îi place Dostoievski, știe multe în legătură cu el, povestește foarte bine și-mi explică lucrurile pe care nu le înțeleg”.
1242. Cartea pedagogului Friedrich Wilhelm Foerster era recomandată în Căminul evreiesc.
1243. Felix Wetsch.

1244. Prima universitate populară serală din Europa.
1245. În cadrul cursului de perfecționare pedagogică pentru colaboratorii Căminului evreiesc, Felice se angajase să sintetizeze capitolul al III-lea al cărții, intitulat *Introducere teoretică*.
1246. Faptul că Felice nu găise o locuință mai mică pentru familia ei este interpretat de Kafka drept un semn rău în ceea ce privește găsirea unei case pentru ei doi, după ce se vor căsători.
1247. Max Brod.
1248. Una dintre excursiile organizate duminică de Căminul evreiesc.
1249. În timpul concediului petrecut împreună acolo în iulie.
1250. Tânărul sionist Gershom Scholem intrase în polemică aprinsă cu Siegfried Lehmann, conducătorul Căminului evreiesc, propunând înlocuirea discuțiilor sterile despre literatură și a interpretărilor din Buber cu întoarcerea la izvoare și învățarea limbii ebraice.
1251. *Verdictul* urma să fie publicată de Editura Kurt Wolff, în seria *Der jüngste Tag*. Povestirea apăruse prima dată în *Arkadia*, purtând dedicația „Pentru domnișoara Felice B.”.
1252. De la Căminul evreiesc.
1253. Articolul *Literații noștri și comunitatea* de Max Brod a apărut într-adevăr în publicația lui Martin Buber, nu însă și proza lui Kafka *Un vis*, la care autorul se referă aici.
1254. Fetele de la Căminul evreiesc.
1255. *Strania poveste a lui Peter Schlemihl* de Adelbert von Chamisso, cu desenele lui Emil Preetorius.
1256. Localitate situată la nord de Berlin, destinație de excursie a copiilor de la Căminul evreiesc.
1257. Principiul lui Machiavelli, Foerster îi dă o interpretare acceptabilă din punct de vedere moral.
1258. Referitor la responsabilitatea morală a pedagogului în tratarea istoriei.
1259. Este vorba despre dactilograma Raportului anual al Căminului evreiesc din Berlin.
1260. Else Braun, căreia Kafka îi adresase o scrisoare la rugămintea lui Felice.
1261. Realizate de George Cruikshank.
1262. În *Povățuirea tineretului*.
1263. Max Brod, unul dintre inițiatorii căminului, preda și el la o școală pentru refugiații evrei din Praga.
1264. Titlul exact este *Povestioare biblice*.
1265. Cartea lui Alfred Lichtwark se intitulase *Exerciții de contemplare a operelor artistice*.
1266. Dată eronată. De fapt, 27 septembrie.
1267. Max Brod urma să recomande niște lecturi pentru fetele de la Căminul evreiesc.
1268. Probabil *Bătălia pierdută*.
1269. De Anul Nou evreiesc.
1270. Seara fetelor îndrumate de Felice la Căminul evreiesc unde colabora.
1271. Adolf Schreiber, muzician și scriitor, prieten cu Max Brod. După o serie de eșecuri componistice și familiale, s-a sinucis în 1920, aruncându-se în Wannsee.
1272. Autorul spera că, scriind la mașină, cărțile sale poștale și scrisorile vor trece mai ușor de cenzurarea corespondenței, instituită în perioada războiului.
1273. Probabil Sophie Friedmann.
1274. Alfred Lemm (de fapt, Lehmann), fratele lui Siegfried Lehmann, conducătorul Căminului evreiesc, locuia în Friedenau și publicase în *Die Tat* un articol despre evreii germani, vizat probabil de către Kafka când face referire la „o temă importantă”. Susi, soția lui Alfred Lemm, era, ca și Felice Bauer, colaboratoare la Căminul evreiesc.
1275. După ce fusese ca sanitar voluntar în Galiția și Polonia în primii ani ai războiului, Lemm lansase o teorie controversată, potrivit căreia evreii germani asimilați ar trebui să colonizeze zonele respective ca „ținut intermediar”, înainte de a pleca în Palestina, refăcând astfel legăturile cu iudaismul estic tradițional.
1276. Alfred Lemm avea atunci douăzeci și șapte de ani.
1277. Cunoscuta piesă a lui Lessing îl preocupa pe Kafka încă din timpul gimnaziului.
1278. Jishag Leb Perez.
1279. După discutarea programului săptămânal, fetele din cămin tratau în cadrul acestor ore teme de interes pentru ele, ca, de pildă, îndatoririle față de familie, condiția femeii evreice, despre drumeții etc.
1280. De Anul Nou evreiesc.
1281. În această localitate de graniță, cei doi se mai întâlniseră în ianuarie și mai 1915.
1282. În germană, diferența dintre cele două verbe (*denken* și *andenken*) se reduce doar la o particulă separabilă; de aici posibilitatea confuziei pentru autor.
1283. Probabil referatul pe care îl pregătea Felice despre un capitol din lucrarea lui Foerster.
1284. Gertrude Welkanoz, directoarea care se ocupa cu problemele pedagogice în cămin.
1285. Dramaturgul și povestitorul Ernst von Wildenbruch, foarte popular la începutul secolului XX.
1286. Peter Rosegger, prozator austriac de factură folclorică.
1287. Johann Peter Hebel, a cărui *Lădiță de giuvaieră a prietenului de casă renan* se număra printre cărțile preferate ale lui Kafka, potrivit spuselor lui Max Brod.
1288. Pasajul precedent este dactilografiat, restul e scris de mână.
1289. *Nouăsprezece scrisori despre iudaism* ale teologului Samson Raphael Hirsch.
1290. Pe lângă o serie de lucrări filosofice, fostul coleg de școală al lui Kafka a scris mult pe teme iudaice și a fost unul dintre membrii de frunte ai asociației „Bar-Kochba”.
1291. Autorul se referă aici la activitatea sa literară.
1292. În calitate de colaboratoare la Căminul evreiesc din Berlin.
1293. Felice îndruma la Căminul evreiesc o grupă de nouă fete.
1294. Anunțată de Kafka, Felice vizitate între timp expoziția „Mama și pruncul”.
1295. Probabil Gertrude Welkanoz.
1296. Referirea la Kafka apare într-o recenzie semnată de Robert Müller.
1297. Fetele din Căminul evreiesc.
1298. O fată din grupa îndrumată de Felice.
1299. Citat din Ovidiu.
1300. Orta Kafka îi scria lui Josef David: „Franz se teme de ploaie într-un mod inexplicabil”.
1301. Probabil, o aluzie la o scenă din timpul concediului petrecut împreună la Marienbad în iulie 1916.

1302. Felice îi reproșase că nu a felicitat-o pe mama ei pe ocazia Anului Nou evreiesc.
1303. Dată eronată. De fapt, 12.X.
1304. Călătoria la München, unde urma să sosească și Felice atunci când Kafka avea să citească la Galeria Goltz.
1305. Vestea că ar fi posibil ca frații Siegfried și Alfred Lehmann, precum și Gertrude Welkanoz, să nu-și continue activitatea la Căminul evreiesc.
1306. *Povățuirea tineretului* de F.W. Foerster.
1307. Probabil, *Memoriile unei socialiste* de Lily Braun.
1308. Pentru formarea lor pedagogică, persoanele care colaborau cu Căminul evreiesc prezentau părți ale lucrării lui Foerster, așa cum făcuse și Felice, întocmind, cu sprijinul lui Kafka, un „referat” asupra unui capitol.
1309. În cartea poștală precedentă fusese deja vorba despre „veștile proaste de la cămin”. Ele se refereau la concentrarea în armată a fraților Lehmann și posibila plecare a directoarei Gertrude Welkanoz.
1310. Excursia la Mühlenbeck, cu copiii și colegii din Căminul evreiesc.
1311. Clubul doamnelor și fetelor evreice, unde Max Brod ținea un seminar.
1312. Felix și Irma Weltsch.
1313. Denumită în continuare doar prin inițială, Sabinenchen se număra — ca și Hertha, menționată ulterior — printre fetele îndrumate de Felice la Căminul evreiesc.
1314. La München, pentru lectura publică de la Galeria Goltz.
1315. Recitatorul Emil Milan.
1316. *Doamna Fröntz* de Jens Jakobsen.
1317. Kafka îi recomandase lui Felice să le citească fetelor de la Căminul evreiesc această poveste de Fl. C. Andersen.
1318. Max Brod lucra ca redactor de acte la Direcția poștei din Praga.
1319. Inițial, și Max Brod urma să citească la Galeria Goltz.
1320. Dată eronată. — De fapt, 19.X.16.
1321. Ciorna acestei epistole apare în *Jurnal* sub data de 18 octombrie și cu precizarea „dintr-o scrisoare”. A doua zi, Kafka a dactilografiat-o cu mici modificări și i-a trimis-o lui Felice.
1322. Scriitoarea Auguste Hauschner, născută Sobotka, era originară din Praga și trăia la Berlin, purtând o corespondență intensă cu Max Brod. Romanul la care se referă Kafka este fie *Arta*, fie *Familia Lowositz*.
1323. Cenzura müncheneză trebuia să aprobe lectura povestirii *Colonia penitenciară*.
1324. De obicei, scriitorul călătorea cu clasa a III-a, în timp ce Felice prefera confortul clasei a II-a.
1325. Fotografii din excursia la Mühlenbeck. Din neatenție, la Karlsbad, cei doi mai fotografiaseră „cu hârtia de protecție, nu cu filmele”.
1326. Probabil la Vtleno.
1327. Sărbătoare autumnală iudaică.
1328. Domnișoara Bohuňovská, menționată de Ottla într-o scrisoare către Josef David.
1329. Dată eronată. De fapt, 23.X.
1330. De aproximativ șase săptămâni.
1331. Asociația Alb-albastru aparținea tineretului iudaic din Germania și Austro-Ungaria.
1332. Consacrat reformei pedagogice propuse de Friedrich Wilhelm August Fröbel, acest curs, ca și cel despre Friedrich Wilhelm Foerster, era menit să contribuie la perfecționarea colaboratorilor Căminului evreiesc din Berlin.
1333. Salome Blumstein, fondatoarea unui club al fetelor sioniste, la care colabora și Felice, fără a fi sionistă, conform propriei mărturisiri.
1334. La Galeria Goltz din München.
1335. Felice se declarase de mult a fi o cititoare a lui August Strindberg.
1336. „Seri de literatură contemporană”
1337. Aceasta urma să aprobe lectura povestirii *Colonia penitenciară*, nepublicată încă.
1338. Probabil aluzie la o carte poștală netimbrată suficient de către Kafka.
1339. Piesa lui Arnold Zweig înfățișează procesul intentat unor evrei acuzați de uciderea unei creștine.
1340. Referire la călătoria spre München.
1341. Trimitere la faptul că, de la începutul lui 1915, autorul nu mai lucrase aproape deloc în planul creației literare.
1342. La München, cu ocazia lecturii publice a lui Kafka.
1343. Menționată într-o carte poștală anterioară și în care Martin Buber refuză să publice în *Der Jude* povestirea lui Kafka *Un vis*.
1344. În vederea înființării unui spital de boli nervoase pentru germanii din Boemia.
1345. *Verdictul* a apărut totuși în noiembrie 1916 în seria *Der jüngste Tag* a Editurii Kurt Wolff.
1346. Seria menționată, tipărită de Editura Hermann & Friedrich Schaffstein, conținea poezii, legende, basme și povestiri, însoțite adesea de ilustrațiile unor artiști de renume.
1347. Scrisă de Oskar Weber și subintitulată *Soarta unui fost ofițer german în America de Sud*. În seria „Volumașele verzi”, Editura Schaffstein publica jurnale de campanie și de călătorie, cronici, cărți de istorie și de geografie.
1348. Editură din Stuttgart.
1349. La München.
1350. Sabinenchen, una dintre fetele îndrumate de Felice la Căminul evreiesc, menționată și în alte părți.
1351. Probabil Felice îl rugase să-i facă rost de un text care să fie pus în scenă cu fetele de la Căminul evreiesc, cu ocazia sărbătorii de Hanuca.
1352. Programul Galeriei Goltz din München anunța că scriitorul va citi *O münchhausiadă tropicală*, numele atribuit *Colonei penitenciare*, pentru a evita eventualele probleme cu cenzura.
1353. Pe 4 noiembrie, organizatorii de la Galeria Goltz depuseseră manuscrisul *Colonei penitenciare*, precum și poeziile lui Max Brod, pe care Kafka urma să le citească în absența prietenului său, iar pe 6 cenzura a aprobat lectura publică a respectivelor creații.
1354. Prima gară comună pe traseele celor doi spre München.
1355. Unul dintre primele hoteluri din München.
1356. Felix Hermann, fiul lui Elli.
1357. Din pricina războiului, editura respectivă, înființată printre alții de Martin Buber, a publicat *Moais zur. O carte de Hanuca* abia în 1918.
- Titlul redă cuvintele de început ale unui imn de Hanuca.
1358. Mama lui Felice împlinea șaiszeci și șapte de ani pe 17 noiembrie.
1359. Surorile lui Felice.

1360. Trimitere la momentele trăite împreună la München.
1361. Probabil, Siegfried Lehmann, concentrat în armată de puțin timp, îi scrisese lui Max Brod.
1362. Referire la activitatea lui Felice în Căminul evreiesc condus de S. Lehmann.
1363. Lectura lui Kafka la Galeria Goltz din München.
1364. Primul, semnat de Julius Konstantin von Hoeßlin, apăruse probabil în *Münchener Neueste Nachrichten*, pe când critica din *Münchener Augsburger Abendzeitung* este semnată cu inițiala S. O alta, de Hans Beilhack, a apărut în *Münchener Zeitung*.
1365. Ultima dată, Kafka îi citise lui Max Brod pe 10 aprilie 1915 capitolele al V-lea și al VI-lea din *Procesul*.
1366. Este posibil ca Rainer Maria Rilke, care trăia la München și aprecia opera lui Kafka, să fi fost de față când acesta a citit la Galeria Goltz.
1367. Pe 31 decembrie era ziua de naștere a Gerdei Vilma Braun, alintată Muzzi, nepoata lui Felice, care îl rugase pe Kafka de mai multe ori să trimită pachete familiei surorii ei, pentru a evita formalitățile legate de vamă, mai greu de îndeplinit în perioada războiului.
1368. Sora scriitorului închiriasse o casuță medievală pe Alchimistengasse nr. 22. Pentru a lucra în liniște, el se retrăgea acolo seara, dar se întorcea să înnopteze în camera lui de pe Langegasse.
1369. Un bătrân înstărit din Karlsberg, care închiriasse casa alăturată de la aceeași proprietari ca și Orla.
1370. Autorul presupune că Felice era supărată din cauză că el nu voia să petreacă împreună Crăciunul.
1371. Este vorba despre recitatorul Emil Milan, despre Rudolf Borchardt (care a ținut o conferință despre implicarea germanilor în război) și despre Rudolf Blümner (care a citit nvela *Lucie* de Hermann Essig).
1372. Probabil la o ședință a asociației pentru înființarea unui spital de boli nervoase pentru germanii din Boemia.
1373. Roman de Charles Dickens.
1374. Posibilă referire la încercarea dramatică *Paznicul cavoului*, la care Kafka a lucrat în casa Orliei.
1375. Locuința închiriată de Orla, unde scriitorul lucra seara la creațiile lui literare.
1376. Nu se cunoaște la care text al lui Flaubert se referă aici Kafka.
1377. Una dintre numeroasele liste alcătuite de diverse asociații ce recomandau literatură pentru copii și tineret.
1378. În mai multe rânduri, Felice repetase că Alfred Löwy, unchiul lui Kafka de la Madrid, locuiește la Milano.
1379. Probabil, adresa din Arad, unde Elsa Braun locuia cu Muzzi.
1380. Scriitorul Gottfried Kölwel, care fusese în sală la lectura publică a lui Kafka la München, iar a doua zi îi dăduse să citească niște poezii ale lui.
1381. Probabilă trimitere la Salome Blumstein și la numele de familie al acesteia, alcătuit din *Blume* (floare) și *Stein* (piatră).
1382. Pe Alchimistengasse.
1383. Palatul Schönborn.
1384. Elli Hermann.
1385. Loc de vilegiatură situat la zece kilometri de Praga, frecventat descori de Kafka, de familia și prietenii săi.
1386. Loc de vilegiatură în estul Boemiei.
1387. Eugen Pfohl.
1388. Robert Marschner.
1389. Trimitere la călătoria întreprinsă împreună cu Felice Bauer, la mijlocul lui iulie 1917.
1390. Scuiapat (în cehă).
1391. Gustav Mühlstein.
1392. Folosită atunci pentru tratarea tuberculozei, însă ulterior doar pentru diagnosticarea acestei boli.
1393. Conflictul care îl măcina pe autor de cinci ani, de când o cunoștea pe Felice, era generat de incompatibilitatea dintre activitatea lui literară și o viață normală de familie. Totuși, iarna 1916/1917 s-a dovedit foarte productivă pentru el sub aspectul creației, deși perspectiva încheierii căsătoriei se contura din nou.
1394. Apartamentul din palatul Schönborn, unde Kafka se instalase la începutul lui martie 1917.
1395. Františka Michlová era proprietărea casei închiriate de Orla pe Alchimistengasse.
1396. Irma Kafka.
1397. Scrisorile respective nu s-au păstrat.
1398. Prof. dr. Gottfried Pick.
1399. Plecând de la Zürau, Felice Bauer se oprise cu Orla la Praga, spre a-i vizita pe părinții lui Kafka.
1400. Referire la activitatea sa literară.
1401. Max Brod.
1402. Dr. Gottfried Pick.
1403. Felix Weltsch.
1404. Oskar Baum.
1405. Posibilă trimitere la un citat din lucrarea lui Immanuel Kant *Despre pacea eternă*.
1406. Proiectul unei scrisori sau un fragment dintr-o epistolă trimisă probabil lui Felice în toamna lui 1917.